

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu“

PROIECTUL PRIORITAR

**CONVERGENȚA
ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI
CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –**

ETAPA I, 2018

Centrul de Informare și Documentare Economică

**CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –**

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”

Proiectul prioritar

CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ – UN DEMERS NECESAR –

– etapa I, 2018 –

COORDONATORI INSTITUȚIONALI

Dr. **Luminița CHIVU**, director general,
Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”
Dr. **Simona POLADIAN**, director, Institutul de Economie Mondială
Dr. **Valeriu IOAN-FRANC**, M.c. AR., director general adjunct,
Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”
Dr. **Gheorghe ZAMAN**, M.c. AR., director, Institutul de Economie Națională
Dr. **Napoleon POP**, director științific, Institutul de Economie Mondială
Acad. **Lucian Liviu ALBU**, director, Institutul de Prognostic Economică
Dr. **Cătălin ZAMFIR**, M.c. AR., director, Institutul de Cercetări pentru Calitatea Vieții
Dr. **Vasile GHETĂU**, director, Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici”
Dr. **Marin CONSTANTIN**, director, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”
Dr. **Mihai-Sabin MUSCALU**, director, Centrul de Economia Industriei și Serviciilor
Dr. **Ilie BĂDESCU**, M.c. AR., director, Institutul de Sociologie
Dr. **Mircea DUȚU**, director, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”

*Lucrare publicată cu sprijin financiar din
Fondul Recurent al Donatorilor,
aflat la dispoziția Academiei Române*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Proiectul prioritar - Convergența economică și monetară a României cu

Uniunea Europeană : un demers necesar : etapa I, 2018 / Luminița

Chivu, Simona Poladian, Valeriu Ioan-Franc, ... - București : Editura

Centrului de Informare și Documentare Economică, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-973-159-226-8

I. Chivu, Luminița

II. Poladian, Simona

III. Ioan-Franc, Valeriu

330

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor. Citarea în scop didactic sau științific este permisă cu citarea expresă a lucrării și a autorilor.

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”

Proiectul prioritar

**CONVERGENȚA
ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ
A ROMÂNIEI
CU UNIUNEA EUROPEANĂ
– UN DEMERS NECESAR –**

– etapa I, 2018 –

Centrul de Informare și Documentare Economică

Proiectul prioritar

CONVERGENȚA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ – UN DEMERS NECESAR – – etapa I 2018 –

- Studiul 1 – Contextul, natura și semnificația demersurilor României pentru adoptarea euro;*
Studiul 2 – Reforma UE și a zonei euro, oportunități și provocări pentru România;
Studiul 3 – Aspecte referitoare la convergența reală și decalajele de competitivitate;
Studiul 4 – Aspecte ale analizei SWOT privind trecerea la euro a celor șapte țări nemembre ale Uniunii Economice și Monetare;
Studiul 5 – Cadrul juridic și instituțional al aderării la moneda euro. Starea de drept și de fapt în România;
Studiul 6 – Mixul de politici macroeconomice din perspectiva aderării la zona euro;
Studiul 7 – Finanțarea economiei naționale – Oportunități și constrângeri din perspectiva aderării la zona euro;
Studiul 8 – Potențialul de dezvoltare al piețelor agricole și al spațiului rural din perspectiva aderării la zona euro și în contextul modernizării PAC 2021-2027;
Studiul 9 – Demografia și starea de sănătate a populației în statele membre ale zonei euro și în România;
Studiul 10 – Decalaje și deziderate din perspectiva standardului și a calității vieții populației, a educației și a cercetării;
Studiul 11 – Piața muncii – Diagnostic și deziderate din perspectiva aderării la zona euro;
Studiul 12 – Repere privind situația actuală a infrastructurilor de energie și de transport ale României. Perspective de evoluție integrată la nivel european.

Coordonare editorială: Valeriu Ioan-Franc
Redactori: Paula Neacșu, Ortansa Ciutacu, Dorina Gheorghe
Prezentare grafică: Luminița Login, Nicolae Login

Cuprins

STUDIUL 1 – CONTEXTUL, NATURA ȘI SEMNIFICAȚIA DEMERSURILOR ROMÂNIEI PENTRU ADOPTAREA EURO	13
INTRODUCERE.....	15
CONTEXT	16
ESTE NECESARĂ O SCHIMBARE DE ATITUDINE	19
NOILE SEMNIFICAȚII ALE ADOPTĂRII EURO	20
CONVERGENȚA REALĂ, PUNCTUL-CHEIE AL PREGĂTRII PENTRU ADOPTAREA EURO.....	23
Concluzii.....	25
Anexă. Obiective de apropiere de zona euro prin pregătirea criteriilor de adoptare a monedei unice	27
Convergența reală a României. Propunere tematică a raportului de fundamentare.....	30
Planul național pentru trecerea la moneda euro	33
STUDIUL 2 – REFORMA UE ȘI A ZONEI EURO, OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI PENTRU ROMÂNIA	39
INTRODUCERE.....	41
1. REFORMAREA CADRULUI DE GUVERNANȚĂ ECONOMICĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	44
1.1. Cadrul instituțional.....	45
1.1.1. Organizarea instituțională în Uniunea Europeană.....	45
1.1.2. Analiză comparativă a organizării instituționale în UE și SUA.....	46
1.2. Cadrul fiscal	48
1.2.1. Politica fiscală în Uniunea Europeană	48
1.2.2. Analiză comparativă a politicii fiscale în UE și SUA.....	55
1.3. Cadrul funcțional și politica monetară a Băncii Centrale Europene și a Sistemului Federal de Rezerve al SUA	57
1.3.1. Particularități ale cadrului instituțional.....	57
1.3.2. Obiectivele de politică monetară.....	60
1.4. Cadrul de reglementare și supraveghere în sistemele financiare.....	62
1.4.1. Reglementarea și organizarea sistemelor bancare din Uniunea Europeană	62
1.4.2. Analiză comparativă a reglementării și organizării sistemelor financiare din UE și SUA.....	68
Bibliografie	70
2. ETEROGENITĂȚI ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI FINANCIARĂ DIN STATELE MEMBRE UE.....	72
2.1. Analiza convergenței reale în Uniunea Europeană.....	72
2.2. Analiza piețelor financiare din statele membre ale Uniunii Europene	83
2.3. Eterogenități în structura pieței bancare din statele membre ale UE	98
2.3.1. Eterogenități în structura bilanțurilor bancare.....	103
2.3.2. Nivelul de capitalizare și gradul de îndatorare.....	110
2.3.3. Indicatorii de lichiditate și profitabilitate	113
Bibliografie	117
3. SCENARIILE PRIVIND VIITORUL UNIUNII EUROPENE LA ORIZONTUL 2025. IMPACTUL POSIBIL ASUPRA ROMÂNIEI	120
3.1. Contextul general, obiectivele, sfera de cuprindere, motivația, sursele de date și literatura relevantă pentru demersul de cercetare.....	120

3.2. Evaluarea impactului scenariilor UE27 asupra României, la nivelul anului 2025. Aspecte metodologice, performanță globală în funcție de tipul de politici europene, precum și după dimensiunile dezvoltării României	122
3.3. Performanța scenariilor UE27, după dimensiunile dezvoltării României	125
Bibliografie.....	128

STUDIUL 3 – ASPECTE REFERITOARE LA CONVERGENȚA REALĂ ȘI DECALAJELE DE COMPETITIVITATE.....	129
1. CÂTEVA REFLECȚII CU PRIVIRE LA CONVERGENȚA STRUCTURALĂ.....	131
2. COMPETITIVITATEA: DEFINIȚII ȘI CONCEPTE	132
3. METODE DE EVALUARE A COMPETITIVITĂȚII LA NIVEL NAȚIONAL.....	136
4. DECALAJE DE COMPETITIVITATE A ROMÂNIEI LA NIVEL MONDIAL CONFORM INDICILOR DE COMPETITIVITATE GLOBALĂ.....	140
4.1. Global Competitiveness Index (GCI) – World Economic Forum	140
4.2. World Competitiveness Scoreboard	147
5. POZIȚIA COMPETITIVĂ A ROMÂNIEI ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE	151
Bibliografie.....	154

STUDIUL 4 – ASPECTE ALE ANALIZEI SWOT PRIVIND TRECEREA LA EURO A CELOR ȘAPTE ȚĂRI NEMEMBRE ALE UNIUNII ECONOMICE ȘI MONETARE (UEM)	157
1. OPORTUNITĂȚI ȘI AMENINȚĂRI GENERATE DE ADERAREA LA ZONA EURO, REZULTATE DIN ANALIZA LITERATURII DE SPECIALITATE	158
2. ELEMENTE COMPLEMENTARE DE ANALIZĂ SWOT PE ȚĂRI PRIVIND FACTORII DE INFLUENȚĂ A ADERĂRII LA UEM, REZULTATE DIN ANALIZA SONDAJULUI DE OPINIE FLASH EUROBAROMETER 465 DIN ANUL 2018.....	162
2.1. Nivelul de informare și cunoaștere	162
2.2. Cele mai preferate aspecte ale campaniilor de informare în legătură cu aderarea țării la euro.....	165
2.3. Activități de informare privind numărul țărilor care fac parte din zona euro	165
2.4. Atitudinea față de aderarea la moneda euro.....	168
2.5. Percepția privind gradul de pregătire a țării pentru aderarea la euro.....	169
2.6. Efectele introducerii euro pentru economiile naționale	170
2.7. Stabilirea unor prețuri abuzive și înșelătoare.....	171
2.8. Percepția abilității de a manageria conversia monedei naționale în euro	172
2.9. Pierderea controlului asupra politicii economice	173
3. CONCLUZII ȘI REMARCI FINALE.....	174
Bibliografie.....	178

STUDIUL 5 – CADRUL JURIDIC ȘI INSTITUȚIONAL AL ADERĂRII LA MONEDA EURO. STAREA DE DREPT ȘI DE FAPT ÎN ROMÂNIA	179
1. INTRODUCERE.....	181
2. UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ – DREPTURI ȘI OBLIGAȚII ALE STATELOR MEMBRE	181
2.1. Cadrul juridic general.....	181
2.2. Teorii juridice privind obligativitatea aderării la UEM	182
2.3. Rolul instituțiilor Uniunii Europene	183
2.4. Reforma Uniunii Economice și Monetare	183
2.5. Competența BCE în perioada de derogare	184
3. CONVERGENȚA JURIDICĂ ȘI CADRUL INSTITUȚIONAL DIN ROMÂNIA.....	185
3.1. Rolul Pactului de stabilitate și creștere.....	185
3.2. Semestrul european	185
3.3. Programul de convergență	185
3.4. Criterii de convergență juridică	186

3.5. Observațiile din rapoartele de convergență ale Băncii Centrale Europene	186
3.6. Mecanismul ratei de schimb dintre euro și alte monede naționale participante	186
3.7. Dezvoltarea capacității administrative	187
3.8. Influența aderării la moneda euro în dreptul privat.....	188
4. ÎN LOC DE CONCLUZII. DESPRE „NECESITATEA” ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ DIN PUNCT DE VEDERE JURIDIC	188

STUDIUL 6 – MIXUL DE POLITICI MACROECONOMICE

DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO	191
1. CONTEXTUL INSTITUȚIONAL AL PERSPECTIVEI ADERĂRII ROMÂNIEI LA ZONA EURO.....	193
1.1. Criteriile de convergență economică nominală (CCEN).....	193
1.1.1. Statu-quo-ul	193
1.1.2. Evaluare critică.....	194
1.2. ERM2.....	199
2. CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ NOMINALĂ ȘI CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ REALĂ.....	201
2.1. Lista criteriilor de convergență economică reală (CCER)	201
2.2. Evaluarea relației dintre criteriile de convergență economică reală și criteriile de convergență economică nominală	210
2.2.1. Canale de transmitere a impulsului de la convergența economică reală spre convergența economică nominală	210
2.2.2. Relația cauzală și funcțională între CCER și CCEN	214
3. MIXUL DE POLITICI MACROECONOMICE DE AJUSTARE A PROCESULUI DE CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ NOMINALĂ	215
3.1. Lista politicilor publice „eligibile” pentru mixul de politici publice	215
3.2. Politica fiscală.....	216
3.3. Politica monetară	217
3.4. Politica comercială.....	218
3.5. Politica în domeniul pieței muncii.....	219
3.6. Modelarea echilibrului economic intern (modelul IS-LM)	220
3.7. Modelarea echilibrului economic general (modelul IS-LM-EE)	221
3.8. Modelarea echilibrului economic sustenabil (modelul IS-LM-EE-LF)	221
3.9. Proiectarea mixului de politici macroeconomice pentru atingerea și sustenabilizarea convergenței economice nominale.....	222
3.9.1. Conceptul de mix de politici publice.....	222
3.9.2. Scopul și obiectivele politicii aderării la zona euro	223
3.9.3. Proiectarea logică a PAZE	224
3.9.4. Proiectarea instituțională a PAZE	244
3.10. Tablou de bord privind monitorizarea procesului de aderare la zona euro	246
3.11. Algoritm de alertare timpurie a abaterii de la procesul sustenabil de convergență economică nominală (ALERT-CEN)	249
4. ROAD-MAP PENTRU PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA ZONA EURO PE BAZA PAZE.....	250
Anexa 1	251
Anexa 2. Modelul economico-matematic al politicii fiscale.....	253
Anexa 3. Modelul economico-matematic al politicii monetare	256
Anexa 4. Modelul economico-matematic al politicii comerciale	258
Anexa 5. Modelul economico-matematic al politicii privind piața muncii	260

STUDIUL 7 – FINANȚAREA ECONOMIEI NAȚIONALE – OPORTUNITĂȚI ȘI CONSTRÂNGERI

DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO	263
INTRODUCERE.....	265
1. FINANȚAREA PRIN SISTEMUL BANCAR ȘI PIAȚA DE CAPITAL	268
1.1. Arhitectura sistemului financiar-bancar. Structura și evoluția acestuia în raport cu necesitățile sau condițiile economiei naționale	268

1.1.1. Sistemul bancar – structură și potențial.....	268
1.1.2. Finanțarea economiei naționale	272
1.2. Bursa de Valori – contribuție la consolidarea convergenței economice a României cu Uniunea Europeană.....	275
1.2.1. Finanțarea prin piețele de capital. Cadrul general	275
1.2.2. Evoluția principalilor indicatori bursieri în România (2006-2017)	276
1.2.3. Dezvoltarea pieței bursiere și consolidarea convergenței economice	279
Concluzii.....	280
Referințe bibliografice	282
2. FINANȚAREA PRIN ECONOMISIRE ȘI CONTROLUL ECHILIBRELOR	284
2.1. Autofinanțarea.....	284
2.1.1. Starea și evoluția finanțării firmelor din economia reală.....	284
2.1.2. Capitalizarea firmelor	287
2.1.3. Capacitatea de autofinanțare.....	288
2.1.4. Capacitatea de plată	289
2.1.4.1. Disciplina financiară a sectorului companiilor nefinanciare	289
2.1.4.2. Disciplina la plată în economie	290
2.1.5. Facilități și dificultăți la intrarea pe piață și ieșirea de pe piață.....	291
Concluzii.....	292
2.2. Economisirea resurselor	293
2.2.1. Utilizarea resurselor materiale în România și în Uniunea Europeană (UE28 și UEM)	293
2.2.2. Dezechilibrul structural	296
2.2.3. Convergența regională.....	297
2.2.4. Tipologia activităților de economie circulară desfășurate în România	301
2.2.5. Reciclarea deșeurilor municipale și a ambalajelor	302
2.2.6. Bariere în dezvoltarea activităților de economie circulară	304
2.2.7. Finanțarea activităților de economie circulară.....	304
2.2.8. Îmbunătățirea potențialului de productivitate al orașelor	305
Concluzii.....	307
Referințe bibliografice	307
2.3. Economisirea și dezvoltarea economiei. Evaluarea echilibrului extern al României	309
2.3.1. Dependente și riscuri în economie. Cererea internă.....	309
2.3.2. Structura comerțului exterior al României	310
2.3.3. Structura contului curent	314
2.3.4. Sustenabilitatea deficitului de cont curent.....	315
Concluzii.....	317
Referințe bibliografice	318
Anexa 1. Gruparea activităților și ramurilor economiei reale	319
Anexa 2. Evoluția ponderii datoriilor restante în totalul datoriilor pentru ramurile din economia reală, în perioada 2006-2016	320
Anexa 3. Evoluția duratei de recuperare a creanțelor (zile) pentru ramurile din economia reală, în perioada 2006-2016.....	321
Anexa 4. Productivitatea resurselor, PIB și CIM care caracterizează țările membre ale UE în anul 2017	322
Anexa 5. Indicatori de dezvoltare sustenabilă utilizați de UE.....	323
Anexa 6. Disparitățile dintre cele opt regiuni teritoriale ale României.....	324
Anexa 7. Deschiderea față de activitățile economiei circulare în România la nivelul anului 2016	324
3. FINANȚAREA EXTERNĂ	325
3.1. Investițiile străine directe în România.....	325
3.1.1. Investițiile străine directe – aspecte globale	325
3.1.2. Dinamica ISD în România și în Uniunea Europeană, în perioada 2005-2017.....	326

3.1.3. ISD în România.....	328
3.1.4. Structura pe ramuri a ISD în România.....	330
3.1.5. Repartizarea ISD pe regiuni de dezvoltare	332
3.1.6. Finanțarea deficitului de cont curent.....	333
Concluzii.....	333
Referințe bibliografice	334
3.2. <i>Fondurile europene în finanțarea economiei naționale</i>	335
3.2.1. Privire de ansamblu	335
3.2.2. Impactul fondurilor europene asupra finanțării economiei naționale.....	335
3.2.3. Cauze și dificultăți în procesul de absorbție.....	338
3.2.4. Utilizarea fondurilor europene în profil teritorial	339
3.2.5. Perspectiva financiară 2014-2020	340
Concluzii.....	341
Referințe bibliografice	343
Anexa 8. Evoluția fluxurilor financiare dintre România și UE	346
Anexa 9. Evoluția PIB pe județe, în perioada 2007-2013	348
Anexa 10. Evoluția PIB pe regiuni de dezvoltare, în perioada 2007-2013 (2007 = %).....	349
STUDIUL 8 – POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE AL PIETELOR AGRICOLE ȘI AL SPAȚIULUI RURAL DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO ȘI ÎN CONTEXTUL MODERNIZĂRII PAC 2021-2027	351
INTRODUCERE.....	353
1. PERFORMANȚELE SECTORIALE ALE AGRICULTURII	354
1.1. Producția agricolă – dinamică și structură	354
1.2. Creșterea prețurilor și a veniturilor	358
1.3. Diferențe semnificative în structura fermelor și schimbările provocate de aplicarea PAC	362
1.4. Creșterea importanței comerțului agricol internațional	364
1.5. Forța de muncă din agricultură	367
1.6. Utilizarea resurselor de muncă în agricultură	367
1.7. Forța de muncă din agricultură este îmbătrânită și feminizată	369
1.8. Veniturile obținute de forța de muncă din agricultură.....	369
2. DEZVOLTAREA PIETELOR AGRICOLE	371
2.1. Piața cerealelor.....	371
2.2. Piața plantelor oleaginoase	373
2.3. Piața legumelor.....	375
2.4. Piața fructelor.....	377
2.5. Piața vinului	379
2.6. Piața laptelui de vacă.....	381
2.7. Piața cărnii de porc.....	382
2.8. Piața cărnii de pasăre	384
3. DEZVOLTAREA SPAȚIULUI RURAL	385
3.1. Convergența structurală a economiilor rurale.....	386
3.2. Caracteristicile capitalului uman rural – nivelul de instruire	390
3.3. Munca salarizată în economia rurală.....	391
3.4. Ocuparea cu timp parțial a populației rurale.....	392
3.5. Mișcarea migratorie a populației rurale.....	393
3.6. Sărăcia rurală.....	394
4. IMPLEMENTAREA POLITICII AGRICOLE COMUNE ÎN ROMÂNIA	395
4.1. Plățile directe (pilonul I al PAC)	395
4.2. Măsurile de dezvoltare rurală (pilonul II al PAC).....	397
4.3. Reforma PAC la mijlocul perioadei 2014-2020: ce schimbări s-au făcut?.....	399
4.4. Viitorul alimentației și al agriculturii – PAC post-2020	401

Referințe	406
STUDIUL 9 – DEMOGRAFIA ȘI STAREA DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI ÎN STATELE MEMBRE ALE ZONEI EURO ȘI ÎN ROMÂNIA	407
Sinteză asupra bilanțului demografic al anului 2017	409
Caracteristici ale mișcării naturale a populației în țările zonei euro	410
Mortalitatea și starea de sănătate a populației	413
Migrația externă	416
Structura pe vârste a populației și unele implicații economice	422
Perspectivile populației	424
Remarci finale	426
Anexă	428
STUDIUL 10 – DECALAJE ȘI DEZIDERATE DIN PERSPECTIVA STANDARDULUI ȘI A CALITĂȚII VIEȚII POPULAȚIEI, A EDUCAȚIEI ȘI A CERCETĂRII	433
1. INTRODUCERE	435
2. DATE ȘI METODĂ	436
3. ANALIZA DATELOR PRIVIND CONVERGENȚA SOCIALĂ	436
A. Decalaje în domeniul educației	436
B. Decalaje în domeniul cercetării-dezvoltării, 2016	439
C. Decalaje în domeniul standardului de viață	443
D. Decalaje în domeniul calității vieții	447
E. Absorbția fondurilor europene ca un factor de convergență socială	450
Concluzii și recomandări	451
Referințe bibliografice	453
Anexă. Educație, cercetare-dezvoltare, standard de viață și calitatea vieții, România-UE	455
STUDIUL 11 – PIAȚA MUNCII – DIAGNOSTIC ȘI DEZIDERATE DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO	457
1. DECLIN DEMOGRAFIC ACCENTUAT. TENDINȚE DE CREȘTERE A RATELOR DE DEPENDENȚĂ DEMOGRAFICĂ ȘI ECONOMICĂ, CU IMPACT ASUPRA RATEI DE SUBSTITUIRE A FORȚEI DE MUNCĂ ȘI ASUPRA SUSTENABILITĂȚII ECHILIBRELOR BUGETARE	460
2. CARACTERISTICI ALE POPULAȚIEI OCUPATE CARE DIFERENȚIAZĂ ROMÂNIA DE CELELALTE STATE MEMBRE, CU POSIBIL RĂSPUNS DIFERIT AL PIEȚEI MUNCII LA PÂRGHIILE DE AJUSTARE SPECIFICE	464
3. VENITURI ALE POPULAȚIEI CU NIVELURI MULT INFERIOARE CELOR DIN CELELALTE STATE MEMBRE, CU IMPLICAȚII MULTIPLE	474
4. DECALAJE IMPORTANTE DE PRODUCTIVITATE ÎN RAPORT CU CELELALTE STATE	478
Bibliografie selectivă	479
Anexă. Reglementări ale pieței muncii în state din Europa Centrală și de Est și state membre UEM – 2018	481
STUDIUL 12 – REPERE PRIVIND SITUAȚIA ACTUALĂ A INFRASTRUCTURILOR DE ENERGIE ȘI DE TRANSPORT ALE ROMÂNIEI. PERSPECTIVE DE EVOLUȚIE INTEGRATĂ LA NIVEL EUROPEAN	483
1. INFRASTRUCTURA SISTEMULUI NAȚIONAL DE TRANSPORT GAZE NATURALE DIN ROMÂNIA	485
Introducere	485
1.1. Situația actuală a infrastructurii din SNTGN	487
1.2. Culoarele de transport ale SNTGN din România	492
1.3. Proiecte strategice de interconectare transfrontalieră a SNTGN cu sistemele de transport ale statelor vecine	495

1.3.1. Dezvoltarea pe teritoriul României a sistemului național de transport gaze naturale pe coridorul Bulgaria-România-Ungaria-Austria (proiectul BRUA)	498
1.3.2. Dezvoltarea pe teritoriul României a coridorului sudic de transport pentru preluarea gazelor naturale de la țărmul Mării Negre.....	499
1.3.3. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu conducta de transport internațional gaze naturale T1 și reverse flow Isaccea.....	500
1.3.4. Dezvoltări ale SNTGN în zona de nord-est a României, în scopul îmbunătățirii aprovizionării cu gaze naturale a zonei, precum și al asigurării capacităților de transport spre/dinspre Republica Moldova.....	501
1.3.5. Amplificarea coridorului bidirecțional de transport gaze naturale Bulgaria-Romania-Ungaria-Austria (BRUA, faza 3)	501
1.3.6. Proiect privind noi dezvoltări ale SNTGN, în scopul preluării gazelor de la țărmul Mării Negre.....	502
1.3.7. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul similar de transport gaze naturale din Serbia	502
1.3.8. Modernizare SMG Isaccea 1 și SMG Negru Vodă 1	503
1.3.9. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul de transport gaze naturale din Ucraina, pe direcția Gherăești-Siret.....	504
1.3.10. Proiectul AGRI (Azerbaidjan-Georgia-Romania Interconector)	504
1.3.11. Beneficiile aduse prin implementarea proiectelor	506
Concluzii.....	507
Bibliografie	508
2. INFRASTRUCTURA ENERGIEI ELECTRICE.....	509
Introducere.....	509
2.1. <i>Infrastructura energetică – pilon principal al integrării europene</i>	511
2.2. <i>Infrastructura energetică – motor al dezvoltării echilibrate a României la nivel regional</i>	514
2.3. <i>Infrastructura energetică – factor de reducere a decalajelor economice dintre mediile urban și rural</i>	522
Concluzii.....	527
Bibliografie	528
3. ROLUL INFRASTRUCTURII DE TRANSPORT ÎN PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA MONEDA EURO	530
3.1. <i>Rețeaua TEN-T și amprenta acesteia asupra infrastructurii românești de transport</i>	530
3.2. <i>Infrastructura de transport din România, date și politici</i>	534
3.3. <i>Măsuri și acțiuni pentru sprijinirea binomului dezvoltare economică-infrastructură în România</i> ...	536
3.4. <i>Ce poate fi făcut pentru îmbunătățirea infrastructurii de transport din România</i>	538
Bibliografie	541
LISTĂ PRESCURTĂRI	543

STUDIUL 1

CONTEXTUL, NATURA ȘI SEMNIFICAȚIA DEMERSURILOR ROMÂNIEI PENTRU ADOPTAREA EURO

Institutul de Economie Mondială

Dr. Simona POLADIAN, Dr. Napoleon POP, Dr. Valeriu-Ioan FRANC

INTRODUCERE.....	15
CONTEXT	16
ESTE NECESARĂ O SCHIMBARE DE ATITUDINE	19
NOILE SEMNIFICAȚII ALE ADOPTĂRII EURO	20
CONVERGENȚA REALĂ, PUNCTUL-CHEIE AL PREGĂTRII PENTRU ADOPTAREA EURO.....	23
Concluzii.....	25
Anexă. Obiective de apropiere de zona euro prin pregătirea criteriilor de adoptare a monedei unice.....	27
Convergența reală a României. Propunere tematică a raportului de fundamentare	30
Planul național pentru trecerea la moneda euro.....	33

INTRODUCERE

Cel de-al treilea mileniu al omenirii, care a deschis era globalizării, este tot mai mult marcat de transformări economice și politice, în derulare cu o mare viteză și aducând atingere valorilor și tradițiilor societăților deschise. Contextul complex al globalizării a adus și pentru UE, ca jucător important pe scena internațională, necesitatea căutării unui nou echilibru între comunitar și național, ceea ce a impus trecerea la reforme instituționale și de mecanisme care să asigure statelor membre o dezvoltare bazată pe o creștere economică sustenabilă pe termen lung. Criza zonei euro a adus în centrul atenției perspectiva sustenabilității monedei unice prin prisma criteriilor de convergență economico-financiară, care vor cunoaște o întărire pentru toate statele membre, indiferent dacă sunt sau nu în zona euro. Acest lucru va determina ca perioada de pregătire a României (ca stat membru ale UE cu derogare în ceea ce privește adoptarea euro) pentru a trece la moneda unică să fie mai dificilă din punctul de vedere al noilor constrângeri comunitare și al necesității de a elimina devierile de la regulile fiscal-bugetare ale zonei euro. Întărirea disciplinei din acest domeniu devine absolut necesară, politica fiscal-bugetară națională rămânând singurul instrument de menținere a echilibrelor macroeconomice, în condițiile cedării prerogativelor politicii monetare către Banca Centrală Europeană. Pregătirea României pentru trecerea la euro trebuie făcută în mod instituționalizat, scop în care Academia Română, prin institutele sale de cercetare de profil, s-a angajat la un demers de analiză și recomandări privind căile de a grăbi procesele de convergență economică și monetară spre standardele UE, necesare, în primul rând, pentru propriul interes național, al dezvoltării durabile și preventive în fața șocurilor de orice fel și, în al doilea rând, pentru succesul evaluărilor instituțiilor UE competente pentru apropierea noastră de zona euro, centrul de decizie comunitară. Inițierea analitică în profil academic a procesului de pregătire a României pentru adoptarea monedei unice o considerăm naturală și bine-venită, după zece ani de apartenență la cel mai de anvergură proiect politic european. Trebuie să înțelegem că derogarea obținută prin semnarea Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană (aprilie 2005) nu are decât rolul de a ne asigura timpul necesar în plan național pentru o bună pregătire a României de a deveni membru deplin și al Uniunii Economice și Monetare întărite.

Convergența economică, în sens larg, spre standardele ridicate inspirate de modelele de dezvoltare performante putea fi asumată de România ca o cale a propriei ei dezvoltări. **Într-o lume interdependentă, cu oportunități și provocări, România a ales să devină stat membru (SM) al Uniunii Europene (UE) cu derogare de la moneda unică, trecând prin etapa asocierii la Comunitățile Economice Europene.**

Din acest moment, călăuzirea României pentru o mai bună convergență din toate punctele de vedere are ca referințe calitatea guvernării la care au ajuns SM ale UE cu cele mai bune performanțe din cadrul UE, iar domeniile, căile de atingere și modul de evaluare a acestor performanțe pentru o integrare și mai strânsă sunt cele prevăzute în Tratatul de funcționare a Uniunii Europene (TFUE) și în deciziile Consiliului European (CO) luate la nivel de șefi de state și guverne, în baza prevederilor TFUE.

Prin decizia politică de adoptare a monedei unice – euro – și instituționalizarea unui proces de pregătire de natura cercetării academice în acest sens, **România trebuie să aspire la o economie robustă, echilibrată și performantă**, care să facă față cerințelor circulației normale a euro pe teritoriul național și să-i asigure sustenabilitatea și funcționalitatea pe ansamblul respectivei zone. În legătură cu acest demers, asumat prin Tratatul de aderare ca o obligație sub incidența unei derogări temporare necesare unei pregătiri adecvate, avem de răspuns la întrebarea **CUM** trebuie îndeplinite

criteriile adoptării euro de o manieră sustenabilă, pe un parcurs care ne poate oferi un răspuns și la întrebarea **CÂND** România, în conformitate cu evaluările și deciziile politice ale UE, poate adopta moneda unică.

CONTEXT

Proiectul României de adoptare a monedei unice se derulează într-o perioadă critică pentru Uniunea Europeană și incitantă pentru România în găsirea celor mai bune căi de promovare a intereselor ei. Uniunea este divizată în ceea ce privește formalizarea unui scenariu privind propriul viitor, în urma efectelor crizei financiare fiind gândite noi instituții și mecanisme, cu menirea stabilizării financiare și economice a zonei euro și a creșterii rezilienței acesteia la posibile noi crize. Până la definitivarea acestora, asistăm la o introvertire a multor SM, prin aplecarea cu prioritate pe problemele interne, în detrimentul celor comunitare, cu efectele resurgenței unui protecționism și naționalism economic, inclusiv în fața imigranților de orice fel, și ale favorizării unor mișcări politice radicale și populiste, care pot schimba sau devia drumul integrării europene.

Deși Comisia Europeană formulează deja propuneri tehnice de reformare/resetare a UE, care trebuie asumate politic de SM (vezi reuniunea ECOFIN pregătitoare de la Sofia, din luna aprilie 2018, asupra unor aspecte din agenda CO prevăzută pentru luna iunie a.c.), Uniunea este, de asemenea, fragmentată și din punctul de vedere al împărțirii valorilor pe baza cărora a fost fondată, unele SM manifestând deja devieri de la acestea. Funcționarea principiilor solidarității și coeziunii și-a pierdut din forța susținerii obiectivelor politicilor comunitare, iar procesul de convergență generală în cadrul Uniunii, pe ansamblul ei, este stopat, după cum manifestarea unor forțe centrifuge, interne sau induse din exterior, fățiș sau insidios, se constituie într-un pericol pentru unitatea UE.

Noile provocări, pe fondul încercărilor de resetare a Uniunii încă neajunse la un numitor comun, ne preocupă întrucât complică procesele decizionale în favoarea României, iar accentuarea unor interese geopolitice pe continentul european, care ne afectează, nu pot fi privite doar contemplativ, în așteptarea soluțiilor de detensionare asumate de alți actori politici, soluții care pot aduce atingere intereselor naționale. Provocările necesită implicare directă pentru protejarea propriilor interese, în mod direct și prin parteneriatul integrării. Credem că gestionarea noilor provocări în raport cu **dorința pentru o mai multă, unită și democratică Europă** conferă oportunitatea României de a face pași fermi pentru apropierea ei de nucleul decizional al UE, demersul pentru a deveni SM al zonei euro înscriindu-se cel mai bine în acest obiectiv.

Destinul viitor al Uniunii, hotărât și prin implicarea constructivă a României ca SM al UE cu drepturi depline, este garantul propriului destin al României într-o Europă a păcii și prosperității. Ca urmare, *atenția noastră, ca parte a echipei desemnate de Academia Română*, angajată în clarificarea a ceea ce România are de făcut pentru îmbunătățirea convergenței sale economice și monetare, este îndreptată cu prioritate spre acest context critic, concomitent cu valorificarea beneficiilor reformelor din cadrul UE, privite și ca soluții la contextul descris. Dacă România are ca țintă adoptarea monedei unice, atunci ea trebuie să fie parte contributivă la procesul de reformare a UE, cu observarea strictă, în această etapă, a mersului reformelor de îmbunătățire a funcționării Uniunii Economice și Monetare (UEM), la care încă nu este parte decidentă. **Adoptarea euro nu trebuie privită ca un scop în sine, ci ca un vehicul care poate duce România spre realizarea acelor condiționalități care o fac mai puternică, performantă și credibilă ca SM al UE.**

De asemenea, focalizarea atenției pe îmbunătățirea funcționării UEM prin implicare directă activează necesitatea resetărilor interne ale guvernantei României, la care trebuie să se recurgă prin reforme structurale, pentru a da sustenabilitate criteriilor extinse de evaluare prin care moneda națională – leul – să fie admisă în anticamera euro, respectiv în mecanismul cursului de schimb 2 (ERM II).

Contextul ne invită să navigăm, în abordare, între cei care nu cred în perspectivele monedei unice și cei care fac efortul salvării ei, asigurându-i noi mecanisme de susținere pentru a-și îndeplini rolul economic și, mai ales, cel politic. Între aceste limite aflate sub lupa analizelor critice, se nasc percepții, atitudini și efecte care nu trebuie omise. România însă, în crezul destinului ei legat de cel al UE, trebuie să asculte de și să se conformeze prevederilor TFUE, resuscitate de resetarea motorului franco-german care va asigura, ca și în alte etape faste ale proiectului politic al integrării, tracțiunea proceselor îmbunătățirii și perfecționării funcționării instituțiilor europene. Este de menționat că cei care nu mai cred în viitorul UE, venind cu analize care ne vorbesc despre o posibilă deviere, disoluție, dezmembrare și/sau dispariție a acestei forme de integrare (am numit această propensiune 4D în multe dintre studiile IEM realizate în ultimii zece ani), pornesc de la constatarea nerespectării și/sau a unui voluntarism față de prevederile stricte ale TFUE, ca efect al scăderii voinței politice asumate prin tratate și al impactului negativ avut asupra calității guvernantei care trebuie să mențină Uniunea ca un organism viu, bine încheșat.

S-a trecut peste pericolul deflației în zona euro, creșterea economică a devenit sustenabilă începând cu 2017, după ani de ezitări și redresări fragile, dobânzile de finanțare a economiilor și a deficitelor bugetare au ajuns la cel mai scăzut nivel. Aceste trăsături ale creșterii economice creează spațiu vital pentru antamarea reformelor necesare Uniunii, asigură resursele suplimentare necesare pentru acestea. În același timp însă, prevestesc noi vulnerabilități. Au rămas problematice investițiile publice în raport cu spațiul fiscal pe care fiecare SM a reușit să și-l asigure după eforturile de stabilizare a economiilor (reducerea deficitelor bugetare și de cont curent, a datoriei publice), precum și acumularea de rezerve suficiente pentru viitor, spre a se face față posibilelor noi șocuri.

Președintele BCE, Mario Draghi, la strigătul de disperare al unor înalți oficiali ai SM ale UE că prăbușirea euro este echivalentă cu dezintegrarea Uniunii („cade euro, cade UE”), a răspuns că va face – și a făcut – tot ceea ce este necesar pentru a salva euro, contând foarte mult pe independența de decizie a BCE și pe necesitatea de a corecta, printr-o politică monetară acomodativă, cu instrumente neortodoxe (relaxarea cantitativă – QE), iresponsabilitatea guvernelor unor SM ale zonei euro. Acestea nu au respectat restricțiile Pactului de stabilitate și creștere (PSC) și regulile de coordonare a politicilor economice rămase în responsabilitatea lor. În mod evident, celelalte SM, mai bine poziționate, au devenit tot mai reticente la asigurarea de resurse SM care au dovedit o guvernare lipsită de calitate a obligațiilor asumate. Această atitudine tensionată este una dintre cauzele care fac dificile dezbaterile pe orice mutualizare de contribuții financiare noi, care să asigure resursele necesare instrumentelor sau instituțiilor de sprijin și/sau de stabilizare a unui SM aflat în dificultate, parte, de altfel, a înseși reformării zonei euro, în vederea prevenirii a noi șocuri și/sau a creșterii rezistenței la o nouă criză.

Atât PSC, cât și cooperarea economică structurată dintre SM din zona euro se constituiau în **rețeta asumată politic**, prin care se înlocuia lipsa pilonului fiscal comun de susținere a euro. Responsabilitatea în ceea ce privește disciplina fiscal-bugetară a fost și va rămâne deocamdată la nivelul SM, garanția lansării euro contând pe conformarea voluntară a politicului fiecărui SM al zonei euro la regulile de menținere și stabilizare, după caz, a echilibrelor macroeconomice, printr-o creștere economică sustenabilă.

Una dintre limitele extreme susținute cu privire la viitorul euro a fost formulată de analistul financiar german Marc Friedrich. Ea frapează prin concluzia vehementă a dispariției monedei unice: **în următorii cinci ani, euro va deveni ceva de domeniul trecutului**. Concluzia, din păcate, este bazată pe o realitate de interes major, respectiv lipsa de preocupare a unor SM din zona euro de a menține o dinamică adecvată competitivității propriiei economii, prin creșterea reală a productivității muncii. Friedrich își conturează poziția și în contextul în care FMI, prin vocea directorului general Christine Lagarde, insistă și sprijină „salvarea” UE și a zonei euro, reverberând pe susținerile făcute de președintele Franței, Emmanuel Macron. Cum Lagarde și Macron sunt foști bancheri de investiții, ei știu foarte bine că Germania ar trebui să devină „campioană în plăți” pentru susținerea diferitelor instituții și mecanisme de stabilizare a zonei euro, cum sunt cele prevăzute de Uniunea Bancară (UB) prin schema de garantare comună a depozitelor și Mecanismul European de Stabilizare (MES), presupus a se transforma în Fondul Monetar European (FME). Friedrich ne vorbește de o problemă de fond a sustenabilității monedei unice, greu de ocolit, și anume că **euro este prea slab pentru Germania, cu o economie foarte competitivă, și prea puternic pentru unele SM** din „periferia zonei euro”, cum sunt cele din sudul continentului. În opinia lui Friedrich, această situație nu pare să se schimbe radical în viitor, chiar dacă se vor lua măsuri de prelungire a vieții euro, ele fiind doar un mod de „a cumpăra timp” până la colapsul acesteia.

Reticențele Germaniei în ceea ce privește contribuțiile la bugetul noilor instituții și mecanisme de stabilizare se nasc exact de la cum înțeleg unele SM să asigure, prin disciplina fiscal-bugetară proprie, voluntar asumată, tăria și sustenabilitatea monedei unice. Standardele de performanță în politica fiscal-bugetară a Germaniei rămân înalte, iar creșterea continuă a productivității muncii asigură o bună competitivitate a produselor sale de export, ceea ce explică surplusurile bugetare și de cont curent. La parametrii menționați pentru Germania nu pot răspunde cu aceeași minuțiozitate alte SM ale zonei euro, care se confruntă cu dese proceduri de reducere a deficitelor excesive. Întrebarea, rămasă retorică, este: cu cât a contribuit integrarea europeană la performanțele economice ale Germaniei și pe seama căror SM? Multe dintre SM ale zonei euro, fiind consumatoare de produse tehnologice germane, s-au găsit în vizorul criticilor referitoare la deficitele bugetare și la nivelul datoriilor externe. Recomandarea de a face ajustările structurale necesare, dar nu în contul importurilor din Germania, ci pe seama veniturilor și consumului populației, a rămas un simplu deziderat.

Evocarea lipsei de solidaritate în cadrul UE are temei din partea unor SM, mai ales când sunt în dificultate și supuse unor reforme care agită socialul chiar împotriva proiectului european. Această stare a fost și este „exploatăată” politic, creșterea euroscepticismului sau a radicalismului de dreapta și de stânga nefiind întâmplătoare. Aceleași SM reclamă presiunea unei hegemonii germane în multe dintre domeniile integrării, ceea ce face dificil consensul pentru anvergura și conținutul reformelor spre o UEM mult îmbunătățită.

La un alt pol, de interes absolut pentru România, cu opinii și susțineri care se doresc responsabile în îmbunătățirea funcționării UEM, se găsesc președintele Macron și mereu reticentul cancelar Merkel, care, în ultimele discuții de lucru, au căutat să ajungă al un numitor comun cu privire la propunerile de reformare a zonei euro care vor fi luate în analiza viitorului CO din luna iunie a.c. Punctul controversat al realizării unei „uniuni a transferurilor” este și rămâne o problemă structurală fundamentală a funcționării euro, ca parte a proiectului uniunii politice (UP). Evocarea UP s-a făcut doar la apogeul crizei financiare chiar de cancelarul Merkel, dar numai cu scopul de a stimula SM de a menține drumul unei integrări sănătoase, drumul până la acest obiectiv rămânând lung și anevoios în

actualul context politic din multe SM. A vorbi de UP în această etapă stimulează mai mult ca oricând temerea federalizării UE, cu o etapă a uniunii fiscale (UF) autentice (prevăzute de altfel în tratatele UE), ceea ce ar împiedica realizarea chiar a primilor pași în reformele de stabilizare ale Uniunii.

Lagarde, sprijinind continuarea întăririi integrării zonei euro, se apropie conceptual de reticențele Germaniei, subliniind două aspecte: (1) cel al responsabilității fiecărui SM de a-și „pune ordine în propria casă”, în special prin recurgerea la politici prudente pentru a nu fi nevoie ca unele SM să plătească pentru derapajele altora și (2) cel al cuantumului unei contribuții suplimentare (stabilite la 0,35% din PIB pe an) greu de acceptat, suficiente pentru crearea unui fond îndestulător de care să se facă uz atunci când un SM ar ajunge în situația unor dezechilibre majore. Contribuția anuală a Germaniei numai pentru acest fond s-ar ridica la alte 11,4 mld. euro, o sumă apreciabilă la momentul diminuării bugetului UE prin ieșirea Marii Britanii din UE. Nu miră pe nimeni insistențele cancelarului Merkel ca sprijinul financiar, indiferent la ce formulă de susținere financiară a mecanismelor de stabilizare se va ajunge, să fie condiționat de restricții comparabile cu cele ale FMI.

Analistul Friedrich, chestionând principiul că dreptul comunitar este deasupra celui național și având în vedere propunerile președintelui Macron pentru un buget comun și un ministru de finanțe pentru zona euro, avertizează că UE se poate îndrepta spre un „suprastat lipsit de legitimitate, adică spre o dictatură a UE”, percepție deja împărtășită și criticată de unele SM din Europa Centrală, de Sud și de Est (Austria, Ungaria, Polonia, Slovacia, Cehia, Italia). Problema legitimității UE în raport cu suveranitatea națională a SM este una dintre cauzele care au condus la noi reprezentări politice problematice pentru viitorul UE, rezultate din ultimele alegeri din SM citate. Prin tenta lor iliberală și/sau radicală, care va îngreuna consensul și mersul reformelor UE, interesele României de a se apropia de zona euro vor fi afectate prin noi pretenții la constrângerile deja ridicate pentru adoptarea euro. **Soluția care ne rămâne este o pregătire a economiei și a guvernanței României la un nivel calitativ de care UE să aibă nevoie pentru propria ei întărire.**

ESTE NECESARĂ O SCHIMBARE DE ATITUDINE

Între aceste limite extreme de poziție, credem că România, ca SM cu drepturi depline al UE și cu miza propriului ei viitor legat de succesul unui scenariu credibil și fezabil pentru destinul Uniunii într-un context critic, trebuie să participe activ la reformarea UE cu propriile opinii politice, astfel ca tehnicalitățile care se vor conveni în final – noi construcții instituționale, politici, instrumente și mecanisme de sprijin etc. –, să dea curs și intereselor sale, susținute în mod adecvat. Suntem la o întretăiere de oportunități multiple ale contextului critic descris, pe care suntem obligați să le valorificăm în timp util, pentru ca acestea să nu devină riscuri pentru noi.

În opinia noastră, aceste oportunități trebuie analizate și luate „la pachet”, și nu prin excluderea unora sau altora. În prezent, simplul bilanț cantitativ al costurilor și beneficiilor adoptării euro pe termen scurt, o metodologie considerată de multe ori prea comprehensivă de fundamentare a unei decizii, nu mai poate fi argumentul principal al adoptării euro, când există: (1) oportunitatea politică de fi sprijiniți cu instrumente specifice pentru pregătirea noastră de a intra în zona euro; (2) oportunitatea politică națională de a evalua adoptarea euro ca reflex natural la ceea ce ar trebui să ne dorim după zece ani de la aderarea la UE; (3) oportunitatea de a deține președinția rotativă a Consiliului European (semestrul I 2019), care va deschide la propriu calea reformelor din cadrul zonei euro și unde trebuie să decidem și pentru noi cu privire la destinul UE; (4) oportunitatea geopolitică de a întări politica externă de vecinătate a UE, precum și pe cea de securitate comună, pentru a face față riscurilor care slăbesc tăria UE

ca actor global; (5) oportunitatea de a ridica România la standardele politicilor economice ale UE, care fac mai funcțională și mai rezilientă UEM, o uniune spre care trebuie să țintim ca partener credibil; (6) oportunitatea de a ne apropia de nucleul de decizie, care va face, în final, ca în toate SM ale UE să circule euro; (7) oportunitatea de a alege între euroizarea economiei, având și o monedă națională; (8) oportunitatea continuării consolidării statului de drept, în perspectiva condiționării acordării de fonduri structurale, în ciclul bugetar multianual 2020-2027, de buna funcționare a statului de drept în SM.

Aceste oportunități ne dictează implicarea politică activă în configurarea destinului Uniunii, prin a vrea să facem un nou pas, al nostru de data aceasta, în susținerea întăririi proiectului politic european de integrare prin noi reforme. Acest pas este asumarea politică a propriului nostru proiect de adoptare a monedei unice. **Pregătirea noastră pentru adoptarea euro trebuie să reflecte faptul că România este partener activ ca SM al UE, susținător responsabil și credibil al demersurilor pentru o mai multă și eficientă Europă.** Euro nu poate fi decât o investiție politică pe termen mediu și lung, întrucât viitorul european al României, în ceea ce privește stabilizarea ancorei ei spre centrul politic al UE, nu poate fi legat decât de pregătirea României de a deveni un SM al zonei euro. Din această perspectivă, România poate să-și asume și să valorifice mai bine și provocările și oportunitățile globalizării, sub umbrela unei Uniuni devenite actor global autentic.

Sunt de luat în considerare abordările mai recente din două SM care aspiră la adoptarea euro – Bulgaria și Croația –, chiar dacă există un diagnostic din partea BCE că niciun SM cu derogare la euro nu este pregătit pentru acest pas. Vom vedea că teza veche a „*wait and see*” nu numai că nu mai este de actualitate, ci a devenit și periculoasă. Și noi credem că simpla sa evocare ar fi o mare greșeală în contextul politic intern al UE și și în cel geopolitic extern descris. Ca și noi, **se susține o schimbare de atitudine**, o altă abordare a argumentelor protrecerii la utilizarea euro ca o investiție pentru un viitor mai sigur și în avantajul țării. În **Bulgaria**, prin vocea premierului, se susține că asumarea adoptării euro este parte a planului țării de a-și aprofunda integrarea în UE, spre a evita să rămână la periferia unei Uniuni cu mai multe viteze. Asumarea adoptării euro în Bulgaria, se spune că este unul dintre **rarele momente de manifestare a unității politice interne**, iar dacă se pierde, apare riscul ca procesul să fie amânat indefinit (Sergei Stanishev, fost prim-ministru bulgar). Se construiesc pașii pentru sustenabilitatea criteriilor de la Maastricht, dar cu recunoașterea atât a întârzierilor în convergența reală, cât și a lentorii (dacă nu chiar lipsa) reformelor structurale. **Croația**, prin vocea guvernatorului băncii centrale, Boris Vujcic, dorește să se alăture mecanismului de cursului de schimb 2 (ERM II) înainte de preluarea președinției rotative a Consiliului UE din anul 2020. În opinia primului ministru croat, Andrej Plenkovic, adoptarea euro ar oferi economiei țării beneficii numeroase, de lungă durată, consolidate, iar costurile sunt mici și, în general, unice. Croația trebuie să își continue eforturile de reducere a dezechilibrelor macroeconomice, cum ar fi raportul dintre datoria publică și PIB, și, de asemenea, să străbată neabătut drumul reformelor care vor permite atenuarea/eliminarea problemelor structurale din economie, adică realizarea unei convergențe reale, sustenabile, credibile unei evaluări dure din partea instituțiilor comunitare competente.

NOILE SEMNIFICAȚII ALE ADOPTĂRII EURO

Criza financiară a adus în mod evident schimbări majore în procesele de pregătire și de adoptare efectivă a monedei unice, criteriile de evaluare ale Comisiei Europene (CE) și ale BCE fiind extinse numeric și calitativ și tratate cu mare atenție. Acest lucru incumbă României o mai mare responsabilitate individuală, pentru propria sa pregătire, până la momentul evaluărilor făcute conform

prevederilor TFUE. Criteriile nominale de la Maastricht s-au dovedit insuficiente și inconsistente pentru buna funcționare a monedei unice, ele fiind proiectate pentru perioada fastă a funcționării UEM de dinaintea crizei financiare. La criteriile nominale de la Maastricht, valabile în continuare, au fost adăugați indicatorii matricei macroprudențiale, cei ai Semestrului european, toate cerințele mergând spre calitatea, soliditatea și sustenabilitatea convergenței reale.

De asemenea, demersul cunoscut de adoptare a euro este mult mai etapizat ca evaluare din partea CE și BCE, fiind necesară achiesarea mai întâi la Uniunea Bancară (UB) și, ulterior eliminării derogării, la MES. CE și instituția MES au stabilit, cu prilejul reuniunii ECOFIN de la Sofia (aprilie 2018), principiile de cooperare în cadrul programelor de asistență financiară și supraveghere postprograme, în situațiile de criză ale SM, fiind încheiat un memorandum privind aranjamentele operaționale pentru schimbul de informații și confidențialitatea acestora. Valdis Dombrovskis, vicepreședinte al CE pentru euro și dialog social, responsabil și cu stabilitatea financiară, serviciile financiare și uniunea piețelor de capital, a declarat că memorandumul menționat cuprinde **obiectivele stabilizării zonei euro și ale unei guvernante eficiente la nivelul acesteia**, cu o calitate sporită a programelor de asistență financiară acordate SM. Intenția majoră a părților semnatare este focalizarea eforturilor politice spre consolidarea instrumentelor cu caracter de prevenție și de gestionare a crizelor în zona euro.

Noile instituții (UB și MES) trebuie privite prin rolul lor stabilizator, benefic pentru și de însoțit de către România în abordarea convergenței reale de o manieră structurală, la scară națională. Simplul PIB/loc., ajuns ca medie națională la cca 60% din media UE, ascunde disparități regionale semnificative, care trebuie atenuate inclusiv prin reforme structurale semnificative. În cadrul *Planului național de pregătire pentru adoptarea euro*, sensul schimbării de atitudine în raport cu oportunitățile prezentului este resetarea politicilor economice și atingerea unui nivel al indicatorilor de performanță ai acesteia, după care suntem judecați ca parte a unei foi de parcurs bine întocmită ca domenii de acțiune și credibile din punctul de vedere al rezultatelor așteptate.

După cum este cunoscut, intrarea în UB este obligatorie pentru a adopta moneda unică, mai ales din punctul de vedere al achiesării la Mecanismul unic de supraveghere (MUS), în timp ce intrarea în MES este concomitentă cu adoptarea euro (art. 2 și 44 din Tratatul de înființare MES). Pentru participarea la UB, achiesarea la MUS presupune adaptarea legislației naționale, acceptarea evaluării cuprinzătoare a instituțiilor de credit din România (procedura AQR – Asset Quality Review) și aplicarea testului de stres al BCE pentru întreg sistemul bancar, urmate de încheierea Acordului de cooperare strânsă cu BCE. Acești pași, mai ales cei de armonizare juridică, trebuie pregătiți în paralel cu tema încă deschisă a schemei de garantare comună a depozitelor, care, odată lămurită, va face posibilă adresarea cererii de participare la UB.

Fiind mai înaintate și clarificate lucrurile privind participarea unui SM la UB, este bine de cunoscut unele prevederi privind intrarea României în MES, întrucât ele prezintă o bună orientare a demersului național cuprinzător de adoptare a euro. Așa cum s-a menționat, calitatea de membru al MES este deschisă SM **de la decizia Consiliului European de abrogare a derogării de la adoptarea monedei unice**, în conformitate cu art. 140 din TFUE. Noile SM sunt admise în aceleași condiții ca și SM care sunt deja în MES, iar fiecare SM va primi acțiuni la MES în contrapartidă cu contribuția la capital, determinată cu cheia prevăzută într-o anexă metodologică. Consiliul Guvernatorilor aprobă cererea și detaliile tehnice, iar accesul la Tratatul de înființare a MES urmează specificul instrumentelor de ratificare naționale și notificarea din partea depozitarului tratatului.

Art. 12 din Tratatul de înființare a MES trebuie urmărit prin stringența condițiilor impuse de procedurile de calificare și monitorizare a unui SM pentru ceea ce este definit ca fiind un **sprijin de stabilitate** (*stability support*). Condițiile se referă la asumarea de programe de ajustare macroeconomică, în raport cu precondițiile de eligibilitate și respectarea măsurilor prevăzute în acestea, pentru a beneficia de un sprijin de stabilitate. Sunt de interes evaluarea existenței riscului la stabilitatea zonei euro, evaluarea sustenabilității datoriei publice, evaluarea necesarului de finanțare, privit ca o **capacitate financiară investițională în economia reală**, care să atenueze tensiunile deficitelor prin stimularea creșterii economice, și nu simpla acoperire a lor prin împrumuturi. Cunoașterea acestor detalii din timp indică o parte din obiectivele de avut în vedere în pregătirea României, mai ales în asigurarea sustenabilității convergenței reale, aderarea ulterioară la MES aducând României avantajul instrumentelor de stabilizare, atunci când este cazul.

Un pas definitoriu pentru adoptarea euro este pregătirea României pentru intrarea leului în ERM II, cea ce implică măsuri legislative în plan național și negocieri de stabilire a cursului de conversie a leului în euro cu toate SM din zona euro și cu cele care ar fi cu monedele lor în ERM II. Argumentele negocierilor trebuie să asigure o rezervă reală de competitivitate a economiei naționale pe termen lung, sprijinită continuu de politicile economice rămase în suveranitatea națională, cea monetară fiind transferată la BCE. Restabilirea unor dezechilibre prin fluctuația cursului de schimb sau inflație nu va mai fi posibilă, iar raportarea acestora exclusiv la calitatea restului de politici economice naționale nu trebuie să aducă prejudicii ratingului de țară, cu afectarea randamentelor obligațiunilor de stat în finanțarea deficitelor bugetare și a datoriei publice. Decizia de intrare a leului în ERM II este luată la nivel de miniștri de finanțe din zona euro (Eurogrup), de președintele Băncii Centrale Europene, de miniștrii de finanțe și guvernatorii băncilor centrale din SM care la acel moment participă și ele la ERM II. Decizia este precedată de runde de consultări bilaterale conduse de Comisia Europeană și BCE, prin care trebuie demonstrată stabilitatea cursului leului aflat în ERM II.

Prin decizia politică de adoptare a euro și instituționalizarea realizării acesteia prin crearea *Comisiei naționale pentru fundamentarea Planului național de adoptare a monedei euro*, România se află la o linie de start care indică poziții mai bune și mai puțin bune ale demersului de îmbunătățire și consolidare a convergenței sale reale și structurale. Țintim spre nucleul dur al UE și pentru o calitate de decident extinsă, mai bună în ceea ce privește promovarea intereselor naționale și fructificarea beneficiilor tuturor instrumentelor integrării europene. Această linie de start trebuie privită cu obiectivitate, fără frustrările trecutului care pot absorbi timpi prețioși și despre care s-a vorbit în nenumărate rânduri, mai ales în termeni de neputință a îndeplinirii durabile a criteriilor adoptării monedei unice. Acest lucru nu înseamnă a nu lua aminte la lecțiile trecutului, unele deviate, care ar trebui să nu mai „inspire” alte deficiențe neconcordante cu o economie robustă pe termen lung.

Foaia de parcurs pentru adoptarea euro trebuie să pornească de la o diagnosticare a stării de fapt și să prevadă ce și cum trebuie procedat în toate planurile criteriilor de convergență – nominală, reală, structurală și juridică – pentru resetările necesare în politicile economice care dau sustenabilitate acestora pe termen lung. Respectiva necesitate decurge din însăși nevoia de a evita derapaje interne economice și sociale, motivate de utilizarea monedei unice, reîntoarcerea la moneda națională fiind greu de presupus că s-ar putea face fără costuri enorme. Cazul Greciei, ajunsă până la limita excluderii din zona euro, este elocvent în acest sens, iar problemele ei de finanțare a datoriei externe încă nu sunt încheiate după mai bine de opt ani de negocieri pentru parcurgerea unor programe de austeritate suficient de dure. În lipsa instrumentelor proprii de stabilizare ale UE,

finanțarea Greciei se face pe calea statutului ei de țară membră a FMI, cu condiționalități bine cunoscute și de România.

Revenind la linia de start pentru pregătirea adoptării euro, schimbarea de atitudine privește combinarea raportării noastre la oportunități cu ceea ce presupune o pregătire autentică și credibilă a economiei naționale pentru un SM care aspiră la zona euro. Acest nou pas, asumat prin TFUE printr-un larg consens politic național, fără echivocuri (momentul Snagov 1, 1995), urmează să ofere constanta responsabilității guvernantei, în condițiile partajării elementelor de suveranitate și subsidiaritate pe care le implică un parteneriat mai strâns în cadrul UE. Linia de start trebuie considerată ca momentul de la care România se implică în mod real în destinul ei european, prin îngemănarea cu destinul Uniunii, cel mai grandios proiect politic regional de după cel de al Doilea Război Mondial, care trebuie să asigure în continuare pacea și prosperitatea pentru toți cetățenii europeni, inclusiv români.

CONVERGENȚA REALĂ, PUNCTUL-CHEIE AL PREGĂTRII PENTRU ADOPTAREA EURO

Dezbaterile cu tentă economică aplicat pe tema adoptării euro au focalizat în termeni buni sau mai puțin buni starea convergenței reale, proces care nu a răspuns nivelului cerințelor unei pregătiri coerente și continue pentru o mai multă integrare europeană a României, cum este apropierea de zona euro. Putem spune despre convergența reală, dacă ea s-a produs satisfăcător la nivelul indicatorului sintetic PIB/loc., că ea este mai degrabă un subprodus natural al creșterii economice, și nu un scop ținut al acesteia prin politici economice orientate și mai ales bine structurate. Chiar intențiile de restructurare cu efecte asupra convergenței reale, din punctul de vedere al stimulării unor nișe de dezvoltare (cum au fost, de exemplu, sarcinile postprivatizare ale noilor proprietari de active, sectorul IT, întreprinderile mici și mijlocii, cercetarea și dezvoltarea), au fost învinse de interesele de performanță ale noilor actori naționali și străini din sfera producției și serviciilor, toți aflați cu ochii pe oportunitățile pieței, și nu pe cele oferite de politici prea des amendate de modificări operate în codul fiscal.

De asemenea, convergența reală, la stadiul de diagnoză, denotă o abordare fragmentată, prin prisma valorificării oportunităților economice și a provocărilor geopolitice, cu rezultate **dezechilibrate teritorial** (ponderea mare a populației la limita sărăciei și excluziunii sociale, nivel scăzut de dezvoltare economică a unor regiuni, poli de dezvoltare care nu se pot extinde regional, analfabetism în creștere, calitatea infrastructurii de educație și de sănătate publică etc.), de **izolare fizică în interiorul țării și mai ales față de exterior** (încă nicio legătură continuă cu o autostradă spre Ungaria, de exemplu, pentru a se ajunge facil în tot spațiul Uniunii), cu impact negativ asupra mobilităților cerute de funcționarea pieței muncii și de localizarea facilă a investițiilor creatoare de locuri de muncă. Era de așteptat ca timpul irosit pentru o infrastructură fizică menită să ne lege cu Europa integrată să fi fost recuperat mai rapid în cei zece ani de la aderarea la UE, valorificând mai eficient oportunitățile economice ale integrării și fondurile structurale.

Convergența reală este necesar să apară explicit în programele de guvernare, ca un capitol care să subsumeze domeniile și țintele realizării ei, mai ales din punctul de vedere al continuității preocupărilor politice printr-o strategie de dezvoltare pe termen mediu și lung, cimentând criteriile care califică România ca SM al zonei euro. Preocuparea instituțională pentru adoptarea euro ne va demonstra că procesele convergenței reale au ajuns la scadență, iar depășirea ei are nevoie de un consens al partenerilor naționali, consemnat printr-o declarație politică de angajare în realizarea sa dincolo de ciclurile electorale. Convergența reală sănătoasă trebuie să devină o preocupare permanentă a guvernelor.

Putem și trebuie să admitem faptul că, pe perioada derogării de la moneda euro, guvernanta a avut dreptul și a acționat în sensul unor libertăți și/sau discreționality, prin prisma suveranității, iar dacă CE sau BCE au constatat neajunsuri ale convergenței sau devieri de la disciplina economică mult întărită după criza financiară (PSC, Six-Packs, Semestrul european, Raportul de convergență etc.), s-au primit întotdeauna termene de corectare. Un program național de trecere la euro asumat politic pe domenii de acțiune și cu identificarea instituțiilor responsabile înseamnă implicit ca guvernanta economică națională să se apropie cât mai mult de rigorile unei așa-zise federalizări a zonei euro în problemele de stabilitate financiară, cu o formă de buget sau capacitate financiară proprie.

Beneficiile aderării la zona euro sau ale dispunerii de toate instrumentele integrării comune centrului decizional al UE vor fi efectul responsabilității individuale a României, împărtășite cu ceilalți parteneri în cadrul noilor instituții și mecanisme de stabilitate deja menționate. Ca urmare, trebuie învinse reticențele de orice natură în schimbarea de atitudine în ceea ce privește consecvența și rigorile de realizare a convergenței reale. Din acest punct de vedere și dincolo de dezbaterele interne uneori tensionate, BCE, în examinarea convergenței României în toate dimensiunile ei, își exprimă periodic (la doi ani sau la cererea unui SM) un punct de vedere în special asupra dezvoltărilor fiscale, a perspectivelor provocărilor la adresa finanțelor publice, cu focalizarea pe corelația dintre deficite și îndatorare. Specificitatea analizelor pe sustenabilitatea convergenței vine să demonstreze în plus asumarea de un anumit fel și după anumite reguli a responsabilității individuale a unui SM, în lipsa unui pilon fiscal comunitar autentic necesar sustenabilității monedei unice, politica fiscal-bugetară rămânând apanajul guvernantei naționale.

Vorbind de o activare în plan național a procesului de convergență în general, cu rezultate convingătoare în perioada de pregătire a României pentru adoptarea euro, credem că punctul de plecare substanțial pentru succesul adoptării euro este **punerea convergenței reale în centrul preocupărilor de guvernanta**. Sensul convergenței reale nu poate omite faptul că numai reformele structurale îi pot conferi rezultate notabile pe termen lung, în primul rând în propriul interes național, cel al unei dezvoltări bine structurate și echilibrate, care să permită circulația euro în România și asimilarea psihologică a funcțiilor monedei unice de către populație, fără șocuri.

Alegerea diagnozei convergenței reale ca punct de plecare în programul de pregătire pentru adoptarea euro credem că este abordarea normală pentru a trece examenul evaluărilor obligatorii ale pașilor de urmat pentru a se ajunge cu moneda națională în antecamera euro și a României în zona euro. Dacă programul de convergență reală este la latitudinea României din punctul de vedere al identificării domeniilor de atacat, ceea ce interesează instituțiile UE din punctul de vedere al evaluărilor sunt **efectele unui nou stadiu al convergenței reale, măsurate prin stabilitatea prețurilor, sustenabilitatea poziției fiscale, stabilitatea cursului de schimb al leului** (fără puțința de a fi supus unor tensiuni severe) **și nivelul dobânzilor pe termen lung, măsurate pe baza randamentului obligațiunilor de stat**. Referințele de comparație a tăriei convergenței reale ne conduc în mod natural spre criteriile nominale și nivelul abaterilor admisibile ale acestora, calculate în raport cu performanțele celor mai bune state membre din zona euro.

Exigențele actuale mult mai coercitive impuse pentru validarea aderării României la zona euro reflectă faptul că reziliența României ca SM în zona euro depinde de robustețea economiei sale, conferită de o masă critică de convergență care nu mai pune la îndoială contribuția acesteia la buna funcționare a UEM întărite. Ca urmare, cheia rezistenței SM care a ieșit din derogarea de la euro constă în asigurarea creșterii productivității muncii în economie reală, ca factor de competitivitate pe termen lung, și gestiunea dezechilibrelor prin soliditatea bugetului public, angajat și în susținerea reformelor structurale

necesare. Soliditatea bugetului public presupune, conform celor susținute de Prof. Gheorghe Zaman și Prof. Daniel Dăianu, la care achiesăm și noi, întărirea capacității instituționale a domeniului de gestiune fiscal-bugetar și eficiența politicilor publice măsurate prin: creșterea PIB potențial (la peste 4,5% anual, comparativ cu numai 2,5-3,5% în prezent); deficite structurale de sub 1%; creșterea veniturilor fiscale ca proporție în PIB la mai mult de 30%; un spațiu fiscal suficient de manevră în caz de dificultăți economice proprii și/sau prin contagiune; atragerea/stimularea de lanțuri de producție cu valoare ridicată în economia reală; menținerea datoriei publice în limite sustenabile, finanțată prin efectele dezvoltării economiei și mai puțin prin rostogolirea unor împrumuturi.

Citită într-o altă cheie, eficiența politicilor publice trebuie să se manifeste în performanța mediului de afaceri și în mobilitatea forței de muncă, a bunurilor și serviciilor, ceea ce presupune, printre altele: preocuparea pentru o disciplină financiară care să elimine propensiunea pentru căutări de rente care blochează circulația normală a resurselor economice; un cod fiscal echilibrat, care să stimuleze conformarea voluntară a agenților economici; reforma în educație (generală și vocațională) focalizată pe competențe de dezvoltare a inițiativei private și a spiritului antreprenorial, în domenii susținute de politici industriale în sensul definițiilor UE și, mai ales, în nișele economice performante, susținute prin politici publice stimulative.

Calmul social al trecerii la euro trebuie să aibă în vedere reforma pieței muncii (reducerea rigidității acesteia), a sistemului de sănătate și a sistemului de pensii, stimularea unei atitudini corecte privind creșterea salariilor numai pe baza creșterii productivității muncii, inclusiv ca o necesitate la conversia leu-euro, astfel ca cetățenii României să fie mai bine poziționați cu veniturile exprimate în euro. Se impun măsuri de atenuare a exodului de capital uman, prin ancorarea lucrătorilor cu înaltă calificare la necesitățile economiei naționale, stimularea investițiilor prin parteneriatul public-privat (PPP), ca factor de creare a noi locuri de muncă, buna comunicare a efectelor politicilor economice orientate asupra nivelului de trai, buna comunicare cu populația privind adoptarea euro etc.

Pregătirea responsabilă în plan național a României pentru adoptarea euro presupune în mod necesar utilizarea optimă a resurselor naționale pentru convergența reală a domeniilor identificate și atragerea spre aceste domenii de alte resurse disponibile, prin absorbția cât mai bună a fondurilor europene. O convergența reală credibilă trebuie realizată ex-ante adoptării euro, deși ea va fi un proces continuu, în parteneriat cu celelalte SM, în cadrul căruia nu trebuie omisă, la nevoie, și partajarea riscurilor, dar nu dintr-o poziție periferică sau inferioară din lipsă de argumente.

O achiesare a politicului la susținerea domeniilor care îmbunătățesc convergența reală incumbă și realizarea cu celeritate a convergenței juridice de pregătire instituțională a circulației monedei unice pe teritoriul României.

CONCLUZII

România este parte a celui mai de anvergură proiect politic european, iar destinul ei este legat de acesta. Fiind atentă la demersurile de reformare și la criticile aduse pentru inacțiune, România nu poate rămâne pasivă, ca SM cu drepturi depline al UE, ci trebuie să se implice activ prin chiar proiectul național de apropiere de nucleul dur al Uniunii – zona euro. Prin acest proiect, România poate exersa calitatea de decident pentru viitorul ei și al UE, fiind în interesul său să urmeze calea spre o mai multă, unită și democratică Europă.

Apropierea de zona euro a României este esențială din punctul de vedere al tuturor oportunităților momentului, iar pregătirea pentru adoptarea euro îi crește credibilitatea de partener responsabil în

cadrul UE. Este vorba despre **asumarea unei guvernante politice de calitate**, care să asigure sustenabilitatea tuturor criteriilor de adoptare a monedei unice, prin resetarea politicilor economice în sens larg la standardele cerute de o UEM întărită, funcțională, mai bine pregătită pentru eventuale crize.

Prin decizia politică de adoptare a euro, România se implică cu adevărat în destinul ei european, alături de celelalte SM ale UE. Atragerea resurselor UE, constituite de altfel și din contribuțiile naționale, trebuie să se facă cu celeritate și **spre obiective care să asigure în mod real o creștere economică sustenabilă, echilibrată și bine structurată**, în condițiile partajării unor elemente de suveranitate cu instituțiile UE.

Pregătirea României pentru adoptarea euro ne așază la **o linie de start** care trebuie privită cu obiectivitate, fără frustrările trecutului, dar cu credința că putem recurge la o resetare a politicilor economice și la reformele structurale necesare, menite a da României statura unui SM demn de a fi în zona euro, de a fi la masa deciziilor unde se pot promova mai bine interesele în cadrul parteneriatului clădit prin integrarea europeană, pentru o Uniune rezilientă la noile provocări economice, politice și geopolitice ale prezentului.

Destinul european al României poate fi ancorat la proiect prin **interesul politic expres exprimat**, activism, participare și contribuții proprii la perfecționarea funcționării UE spre obiectivele sale politice, lucru care nu poate fi lăsat exclusiv în seama birocrăției Comisiei Europene, de multe ori greoaie, confuze și contrare, prin partizanat, intereselor legitime ale SM. Este soluția de a fi încheiate, și cu contribuția României, divizările apărute între SM, care afectează procesul general de convergență pe ansamblul UE.

UE nu este un club de binefacere, după cum aderarea nu a fost considerată de nimeni un panaceu la dificultățile naționale, fără propria responsabilizare și implicare a României. Integrarea europeană nu este un scop în sine, ci vehiculul care poate menține pacea în Europa, prin securizarea prosperității cetățenilor ei.

În temeiul studiilor comparative elaborate de IEM pe *tema de cercetare prioritară stabilită de Academia Română, „România și Uniunea Europeană”*, și în baza dezbaterilor multiple pe subiect, inclusiv cele de la prima reuniune a directorilor institutelor de profil din coordonarea Academiei Române (11 mai, 2018) pe proiectul academic *„Convergența reală și nominală a României în Uniunea Europeană – un demers necesar”*, au fost elaborate **trei proiecte de documente** (în anexă) care pot sprijini abordarea pragmatică a demersului adoptării euro de către România: Obiectivele apropierii de zona euro, Convergența reală (structură de raport de fundamentare a liniei de start) și Planul național de acțiune.

ANEXĂ
PROIECT

**OBIECTIVE DE APROPIERE DE ZONA EURO PRIN PREGĂTIREA
CRITERIILOR DE ADOPTARE A MONEDEI UNICE**

OBIECTIVUL 1: Intrarea în Mecanismul unic de supraveghere

- 1.1** Adoptarea legislației naționale care permite participarea în Mecanismul unic de supraveghere (MUS).
- 1.2** Evaluarea cuprinzătoare a instituțiilor de credit (AQR) și testul de stres pentru întreg sistemul bancar.
- 1.3** Încheierea Acordului de cooperare strânsă cu Banca Centrală Europeană pentru intrarea în Mecanismul unic de supraveghere .

OBIECTIVUL 2: Pregătirea participării la mecanismul cursului de schimb 2

- 2.1** Adoptarea legislației naționale care permite participarea în mecanismul cursului de schimb 2.
- 2.2** Negocieri între Banca Națională a României, Ministerul Finanțelor Publice și instituțiile europene (Comisia Europeană și Banca Centrală Europeană) cu privire la includerea monedei naționale, leul (RON), în mecanismul cursului de schimb 2, inclusiv fixarea parității monedei naționale și a intervalului de fluctuație.
- 2.3** Decizia de intrare a monedei României, ca stat membru al Uniunii Europene, în mecanismul cursului de schimb 2 este luată la nivel de miniștri de finanțe din zona euro (Eurogrup), de președintele Băncii Centrale Europene și de miniștrii de finanțe și guvernatorii băncilor centrale din statele membre care la acel moment fac parte din mecanismul cursului de schimb 2. Decizia este precedată de runde de consultări bilaterale conduse de Comisia Europeană și de Banca Centrală Europeană.

OBIECTIVUL 3: Introducerea leului în mecanismul cursului de schimb 2

- 3.1** România are obligația de a solicita Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene evaluarea specifică de țară, respectiv redactarea raportului de convergență al Comisiei Europene și a raportului de convergență al Băncii Centrale Europene, separat de ciclul normal de evaluare (o dată la doi ani), mai puțin în cazul în care Consiliul decide abrogarea derogării pe baza rapoartelor de convergență ale Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene.
- 3.2** România are obligația de a transmite Comisiei Europene notificarea fiscală prin care indică și, astfel, își asumă nivelul și cifrele statistice privind deficitul bugetar și datoria publică.
- 3.3** Banca Centrală Europeană și Comisia Europeană redactează rapoartele de convergență pe care le publică concomitent (pe baza informațiilor transmise de autoritățile române cu privire la legislația adoptată în vederea trecerii la euro, precum și pe baza evaluărilor proprii cu privire la gradul de îndeplinire a criteriilor de convergență nominală).
 - Versiunea preliminară se transmite în avans autorităților române, pentru comentarii.
- 3.4** Consiliul ECOFIN ia decizia de abrogare a derogării de la adoptarea monedei euro, care figurează în Acordul de aderare a României la Uniunea Europeană (semnat în aprilie 2005).

3.5 Consiliul ECOFIN (la care participă și președintele Băncii Centrale Europene) ia decizia cu privire la cursul de schimb irevocabil de conversie pentru leu (RON).

OBIECTIVUL 4: Pregătirea introducerii în circulație a monedei euro în România

4.1 Aprobarea strategiei naționale de comunicare pentru trecerea la euro în România.

4.2 Aprobarea planului național de introducere în circulație a monedei euro în România.

4.3 Pregătirea tehnică pentru introducerea în circulație a monedei euro în România.

ETAPELE SPECIFICE ȘI ACTIVITĂȚILE AFERENTE

1. **SELECTAREA INDICATORILOR MACROECONOMICI** care se iau în considerare pentru trecerea optimă la euro și a pragurilor minime de la care se poate începe procesul de aderare (ex.: salariul minim pe economie, decalajul între venitul minim și maxim, numărul persoanelor cu venit minim pe economie, productivitatea muncii, acoperirea importurilor din exporturi, cota de piață pe care o dețin produsele românești pe piața europeană, eventuale împrumuturi și direcționarea acestora, pregătirea forței de muncă corespunzător noilor condiții impuse, modul de utilizare a acestora, indicatori relevanți pentru populație).
2. **SITUAȚIA REALĂ DE LA MOMENTUL ZERO, PE INDICATORII SPECIFICAȚI:** PIB/locuitor, infrastructura (nr. km autostradă realizați/nr. km autostradă totali necesari), educația (ex., nr. de analfabeți, nr. de absolvenți etc.), sănătatea (nr. de persoane ieșite din activitate din cauza diverselor boli/nr. persoanelor ocupate), grupe de produse/produse care înregistrează ritmuri pozitive de creștere a cererii, care au potențial și care, stimulate prin măsuri, se pot constitui în nuclee de creștere pentru economie și alte sectoare.
3. **PREZENTAREA SOLUȚIILOR DE CREȘTERE A INDICATORILOR RELEVANȚI** (reforme de creștere economică), cu precizarea orizontului de timp și cu luarea în considerare a riscurilor și oportunităților.
4. **DECIZIA POLITICĂ CU PRIVIRE LA SCENARIUL OPTIM DE TRECERE LA EURO:** cuprinde măsuri economice care asigură sustenabilitate procesului.
5. **ACORDURI EUROPENE** încheiate între România și state (după exemplul Slovenia-Germania) care deja sunt în zona euro, cu privire la elaborarea strategiei de comunicare și informare și aspecte practice de trecere la euro.
6. **STABILIREA CURSULUI LEU/EURO ÎN VEDEREA INTRĂRII ÎN ERM2**
7. **Elaborarea CARTEI PROTECȚIEI CONSUMATORILOR** în perioada trecerii la euro.
8. **Stabilirea CODULUI DE ETICĂ** a agenților economici, convenit de comun acord cu agenții economici din aria comerțului cu amănuntul și cu ceilalți proprietari de firme.

INTRAREA ÎN ERM2

9. **LEUL VA AVEA UN CURS FIXAT IREVOCABIL FAȚĂ DE MONEDA UNICĂ EUROPEANĂ**, ceea ce implică:
 - monitorizarea prețurilor;
 - informarea consumatorilor;
 - strategia de comunicare;
 - continuarea aplicării scenariului optim (planul de adoptare a euro);
 - stabilirea designului național al monedelor denominate și al bancnotelor; alegerea variantei optime a designului național, prin sondaj de opinie organizat de o instituție care va fi decisă;
 - luarea deciziei politice pentru adoptarea efectivă a monedei unice.

Cu privire la procedura de adoptare a euro, sunt relevante următoarele aspecte din TFUE:

Conform art. 140 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene:

„(1) Cel puțin la fiecare doi ani sau la solicitarea unui stat membru care face obiectul unei derogări, Comisia și Banca Centrală Europeană prezintă Consiliului un raport privind progresele efectuate de statele membre care fac obiectul unei derogări în îndeplinirea obligațiilor care le revin pentru realizarea Uniunii Economice și Monetare. Aceste rapoarte examinează în special dacă legislația națională a fiecăruia dintre aceste state membre, inclusiv statutul băncii centrale naționale, este compatibilă cu articolele 130 și 131 și cu Statutul SEBC și al BCE. Rapoartele examinează, de asemenea, dacă a fost realizat un grad înalt de convergență durabilă, analizând în ce măsură fiecare stat membru a îndeplinit următoarele criterii:

- realizarea unui grad înalt de stabilitate a prețurilor; acesta rezultă dintr-o rată a inflației apropiată de rata a cel mult trei state membre care au cele mai bune rezultate în materie de stabilitate a prețurilor;
- caracterul solid al finanțelor publice; acesta rezultă dintr-o situație bugetară care nu cunoaște deficit public excesiv în înțelesul art. 126, alin. (6);
- respectarea limitelor normale de fluctuație prevăzute de mecanismul cursului de schimb din sistemul monetar european timp de cel puțin doi ani, fără devalorizarea monedei în raport cu moneda euro;
- caracterul durabil al convergenței atinse de statul membru care face obiectul unei derogări și al participării sale la mecanismul cursului de schimb, care se reflectă în nivelul ratelor dobânzilor pe termen lung.”

Cele patru criterii și perioadele relevante, pe durata cărora fiecare dintre acestea trebuie să fie respectate, sunt precizate într-un protocol anexat la tratate. Rapoartele Comisiei și ale Băncii Centrale Europene iau, de asemenea, în considerare rezultatele integrării piețelor, situația și evoluția balanțelor de plăți curente, precum și o examinare a evoluției costurilor salariale unitare și a altor indici de prețuri.

„(2) După consultarea Parlamentului European și după discutarea în cadrul Consiliului European, Consiliul, la propunerea Comisiei, decide care state membre ce fac obiectul unei derogări îndeplinesc condițiile necesare, pe baza criteriilor stabilite la alin. (1), și pune capăt derogărilor privind aceste state membre.”

Majoritatea calificată a membrilor, menționată la al doilea paragraf, se definește în conformitate cu art. 238, alin. (3), litera (a).

„(3) În cazul în care, în conformitate cu procedura prevăzută la alin. (2), se decide să se revoce o derogare, Consiliul, hotărând cu unanimitatea statelor membre a căror monedă este euro și a statului membru respectiv, la propunerea Comisiei și după consultarea Băncii Centrale Europene, stabilește în mod irevocabil cursul la care euro înlocuiește moneda statului respectiv și decide celelalte măsuri necesare introducerii euro în calitate de monedă unică în statul membru respectiv.”

Ultimele rapoarte de evaluare ale Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene au fost publicate în iunie 2016, așa că următoarele rapoarte ar fi așteptate în iunie 2018.

PROIECT

CONVERGENȚA REALĂ A ROMÂNIEI. PROPUNERE TEMATICĂ A RAPORTULUI DE FUNDAMENTARE

Considerând că evaluarea convergenței reale este punctul central al Planului național de aderare la zona euro, dând sustenabilitate criteriilor nominale, **propunerea tematică a Raportului de fundamentare**, privit ca o diagnoză la linia de start a aplicării acțiunilor Planului național, poate avea în vedere următoarele aspecte:

- **CONVERGENȚA ÎN VENITURI ȘI EVALUAREA POLITICILOR ÎN DOMENIU (PIB real/loc. la PPC – paritatea puterii de cumpărare)**
- **CONVERGENȚA ÎN VENITURILE REALE ȘI CONVERGENȚA ÎN PREȚURI (convergența spre stabilitatea prețurilor)**
- **MOTOARELE CONVERGENȚEI REALE (creșterea economică, stocul de capital, acumularea de capital, investițiile, capitalul uman, gradul de folosire, totalul factorilor de productivitate – TPF (Total factor productivity measures the efficiency with which labour and capital inputs are used in the production process and is a key driver of sustainable convergence))**
- **FORMAREA PE SECTOARE ECONOMICE A PIB ȘI UTILIZAREA ACESTUIA**
- **PRODUCTIVITATEA MUNCII**
- **CALITATEA FORMĂRII PROFESIONALE, NIVELURI DE CALIFICARE ÎN RAPORT CU CERINȚELE PIEȚEI MUNCII**
- **DESCHIDEREA ECONOMIEI ȘI COMPETITIVITATEA**
- **CERCETAREA – DEZVOLTAREA – INOVAȚIA**
- **CAPACITATEA INSTITUȚIONALĂ ȘI ORIENTAREA POLITICILOR ECONOMICE**
- **EVALUAREA CRITERIILOR DE CONVERGENȚĂ NOMINALĂ (urmărirea evoluției prețurilor, a dezvoltărilor fiscale, a politicii de curs și efectul asupra dobânzilor pe termen lung)**

NOTA: BCE ne oferă modul de evaluare a criteriilor nominale cu raportarea la prevederile TFUE:

Price developments

Treaty provisions

The first indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the achievement of a high degree of price stability; this will be apparent from a rate of inflation which is close to that of, at most, the three best performing Member States in terms of price stability”. Article 1 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates: „The criterion on price stability referred to in the first indent of Article 140(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union shall mean that a Member State has a price performance that is sustainable and an average rate of inflation, observed over a period of one year before the examination, that does not exceed by more than 1 ½ percentage points that of, at most, the three best performing Member States in terms of price stability. Inflation shall be measured by means of the consumer price index on a comparable basis taking into account differences in national definitions.”

Application of Treaty provisions

With regard to „an average rate of inflation, observed over a period of one year before the examination”, the inflation rate is calculated using the change in the latest available 12-month average of the Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) over the previous 12-month average. The notion of „at most, the three best performing Member States in terms of price stability”, which is used for the definition of the reference value, is applied by taking the unweighted arithmetic average of the rate of inflation in the three countries with the lowest inflation rates, unless there are outliers. Price developments in a country can be judged to be an outlier if its inflation rate is significantly lower than those of the other Member States owing to the accumulation of country-specific factors (see the ECB's 2010 Convergence Report for more details).

Fiscal developments

Treaty provisions

The second indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the sustainability of the government financial position; this will be apparent from having achieved a government budgetary position without a deficit that is excessive as determined in accordance with Article 126(6)”. Article 2 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates that this criterion: „shall mean that at the time of the examination the Member State is not the subject of a Council decision under Article 126(6) of the said Treaty that an excessive deficit exists”.

Excessive deficit procedure Article 126 sets out the excessive deficit procedure. According to Article 126(2) and (3), the European Commission prepares a report if an EU Member State does not fulfil the requirements for fiscal discipline, in particular if: the ratio of the planned or actual government deficit to GDP exceeds a reference value (defined in the 1.

Protocol on the excessive deficit procedure as 3% of GDP), unless: either the ratio has declined substantially and continuously and reached a level that comes close to the reference value; or, alternatively,

1. the excess over the reference value is only exceptional and temporary and the ratio remains close to the reference value;
2. the ratio of government debt to GDP exceeds a reference value (defined in the Protocol on the excessive deficit procedure as 60% of GDP), unless the ratio is sufficiently diminishing and approaching the reference value at a satisfactory pace.

Additional provisions

The report prepared by the European Commission must take into account whether the government deficit exceeds government investment expenditure and all other relevant factors, including the medium-term economic and budgetary position of the Member State. The Commission may also prepare a report if, notwithstanding the fulfilment of the requirements under the criteria, it is of the opinion that there is a risk of an excessive deficit in a Member State. The Economic and Financial Committee formulates an opinion on the Commission's report. Finally, in accordance with Article 126(6), the EU Council, on the basis of a recommendation from the Commission and having considered any observations which the Member State concerned may wish to make, decides, following an overall assessment and acting by qualified majority, excluding the Member State concerned, whether an excessive deficit exists in a Member State.

Procedural issues and the application of Treaty provisions for the purpose of examining convergence, the ECB expresses its view on fiscal developments. With regard to sustainability, the ECB examines key indicators of fiscal developments in the relevant period, as well as the outlook and challenges for public finances, and focuses on the links between deficit and debt developments.

Exchange rate developments

Treaty provisions

The third indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the observance of the normal fluctuation margins provided for by the exchange-rate mechanism of the European Monetary System, for at least two years, without devaluing against the euro”. Article 3 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates: „The criterion on participation in the exchange-rate mechanism of the European Monetary System referred to in the third indent of Article 140(1) of the said Treaty shall mean that a Member State has respected the normal fluctuation margins provided for by the exchange-rate mechanism of the European Monetary System without severe tensions for at least the last two years before the examination. In particular, the Member State shall not have devalued its currency’s bilateral central rate against the euro on its own initiative for the same period.”

Application of Treaty provisions the Treaty refers to the criterion of participation in ERM II (which superseded the ERM in January 1999).

First, the ECB assesses whether the country has participated in ERM II „for at least the last two years before the examination”, as stated in the Protocol (No 13). Second, the examination of exchange rate stability against the euro focuses on the exchange rate being close to the central rate in ERM II, while also taking into account factors that may have led to an appreciation, which is in line with the approach taken in the past. In this respect, the width of the fluctuation band within ERM II does not prejudice the examination of the exchange rate stability criterion. Third, the issue of the absence of „severe tensions” is generally addressed by examining the extent to which exchange rates deviate from the central rates against the euro in ERM II. This is done by using indicators such as exchange rate volatility against the euro, as well as short-term interest rate differentials vis-à-vis the euro area and their evolution, and also by considering the role played by foreign exchange interventions and international financial assistance programmes in stabilising the currency.

Long-term interest rate developments

Treaty provisions

The fourth indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the durability of convergence achieved by the Member State with a derogation and of its participation in the exchange-rate mechanism being reflected in the long-term interest-rate levels”. Article 4 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates: „The criterion on the convergence of interest rates referred to in the fourth indent of Article 140(1) of the said Treaty shall mean that, observed over a period of one year before the examination, a Member State has had an average nominal long-term interest rate that does not exceed by more than two percentage points that of, at most, the three best performing Member States in terms of price stability. Interest rates shall be measured on the basis of long-term government bonds or comparable securities, taking into account differences in national definitions.”

Application of Treaty provisions

First, with regard to „an average nominal long-term interest rate” observed over „a period of one year before the examination”, the long-term interest rate is calculated as an arithmetic average over the latest 12-month period for which HICP data are available. Second, the notion of „at most, the three best performing Member States in terms of price stability”, which is used for the definition of the reference value, is applied by using the unweighted arithmetic average of the long-term interest rates of the same three Member States used for the calculation of the reference value for the criterion on price stability. Interest rates are measured on the basis of harmonised long-term interest rates, which were developed for the purpose of assessing convergence.

(Copyright 2017, European Central Bank)

PROIECT

PLANUL NAȚIONAL PENTRU TRECEREA LA MONEDA EURO¹

Prezentul proiect își propune să asimileze acțiunile rezultate din elaborarea unui raport de fundamentare a liniei de start în realizarea sustenabilă a criteriilor de convergență. În acest cadru se urmărește:

- (1) parcursul remedierilor necesare, inclusiv constatate de rapoarte oficiale ale Comisiei Europene, BCE, FMI și altele de gen;
- (2) parcursul acțiunilor suplimentare, care trebuie asumate pentru a se ajunge la criterii sustenabile de convergență în vederea adoptării euro, devenind posibilă evaluarea lor conform prevederilor Tratatului de funcționare a Uniunii Europene (TFUE), cu minimizarea șocurilor în plan național.

Proiectul însumează domeniile de acțiune, acțiunile propriu-zise și instituțiile care urmează a se implica, direct sau în colaborare cu alți parteneri, în realizarea acțiunilor.

În condițiile în care considerăm Planul național un document strategic, trebuie să avem în vedere și următoarele:

- România face parte din rândul statelor care fac obiectul unei derogări, prin care trebuie să adopte euro când vor fi îndeplinite criteriile necesare și stipulate în TFUE. În plus, față de îndeplinirea criteriilor de convergență economico-financiară stipulate în Tratatul de la Maastricht, statele membre cu derogare trebuie să întreprindă pregătirile practice acoperitoare pentru toate sectoarele economice, de la cel public la populație.
- Trecerea cu succes la moneda unică este o decizie politică și economică fără precedent și, de aceea, pregătirile practice de aderare la zona euro trebuie să înceapă din timp și să fie făcute cu maximă responsabilitate, pentru ca populația și agenții economici să nu aibă de suferit.
- Adoptarea unei date-țintă la nivel național reprezintă un moment-cheie, deoarece de aici demarează pregătirile practice pentru îndeplinirea criteriilor de convergență. Stabilirea unei date-țintă asigură predictibilitate, credibilitate și responsabilitate măsurilor întreprinse de guvern și banca centrală, implicate direct în acest proces complex.
- De-a lungul timpului, din cauza complexității acestui proces, am asistat la retragerea datelor-țintă în mai multe țări, precum Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia. Unele au intrat pe parcurs, unele nu.
- Faptul că o serie de state membre ale UE au anunțat o dată-țintă de trecere la euro, pentru ca mai apoi să o retragă, ne face să credem că este bine să stabilim o strategie de trecere la euro într-un orizont de timp prestabilit, perioadă în care, în special înainte de intrarea în ERM-2, să trecem concret la elaborarea și aplicarea măsurilor care dau soliditate acestui proces.
- Măsurile care vor fi incluse într-o strategie de trecere la euro trebuie să țină seama de toate elementele necesare unui asemenea proces complex: stabilirea obiectivelor specifice, a activităților aferente derulate pe un orizont de timp prestabilit și prezentarea scenariilor elaborate de experți în vederea stabilirii opțiunii optime pentru economia românească.
- Considerăm că **introducerea explicită a convergenței reale ca prim domeniu în prezentul proiect are deci menirea de a subsuma o strategie națională de dezvoltare necesară României,**

¹ Titlatură prevăzută în prevederile OUG nr. 24/2018, inclusiv ca proiect de document care trebuie finalizat de Comisia Națională.

orientată și spre sustenabilitatea criteriilor de convergență pe termen lung, cu următoarele propuneri de domenii, obiective și responsabili:

DOMENIU DE ACȚIUNE	OBIECTIVE	RĂSPUNDERI
A. CONVERGENȚA REALĂ (domeniu referitor la asigurarea sustenabilității criteriilor nominale, conform cerințelor art. 140 din TFUE) O economie robustă și bine structurată față de potențialul și resursele atrase, realizarea masei critice de convergență, cu creșterea competitivității economice	- Creșterea PIB potențial și corelația cu creșterea echilibrată neinflaționistă a PIB real - Stimularea productivității muncii și a câștigurilor de productivitate prin sprijinirea sectoarelor economice implicate în lanțuri productive cu valoare ridicată, în condiții de maximă eficiență - Dinamizarea realizării unor infrastructuri fizice care să asigure: a) reechilibrarea dezvoltării economiei regionale prin investiții private și în parteneriat PP (convergență regională) b) dezvoltarea potențialului de export prin ofertă și accesibilitate fizică pe piețe - Îmbunătățirea convergenței structurale pe sectoare de formare a PIB - Dinamizarea sectorului privat prin îmbunătățirea mediului de afaceri, stimularea spiritului antreprenorial și intrării pe piață a noi firme - Dezvoltarea bazei de formare a veniturilor la bugetul public (VP – peste 30% din PIB) - Realizarea de rezerve (spațiul fiscal) pentru investiții publice cu efect de creștere economică - Derigidizarea pieței muncii prin mobilitate, retenția lucrătorilor cu calificări medii și înalte; forme noi de învățământ pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial - Orientarea spre politici macroeconomice de menținere a echilibrelor economice prin anticiclicitatea mixului de politici economice, consolidarea bugetară, întărirea responsabilității fiscal-bugetare în realizarea MTO (deficit structural maxim de 1%), dezvoltarea mecanismelor de amortizare a șocurilor asimetrice (capacitate fiscală stabilizatoare și de reducere a decalajelor, asumarea de <i>risk sharing</i>, cu efecte pe sincronizarea ciclului economic cu cel al UE, compatibilitatea cu economia zonei euro) - Creșterea capacității instituționale pentru politici publice eficiente orientate, normalizarea mixului de politici economice, atragerea de investiții, absorbția fondurilor europene, dezvoltarea relațiilor economice externe, participarea formală și informală la noua guvernare a UEM, armonizarea legislativă cerută pentru a fi stat membru al zonei euro	- Prim-ministrul (orientarea politicilor economice spre reguli impuse statelor membre din zona euro) - Ministrul de finanțe - Ministrul muncii - Ministrul educației - CNSP - Consiliul Fiscal - Guvernatorul BNR - ASF
În același timp se vor organiza consultări cu: - patronate - sindicate - partide - experți independenți - alți cercetători		

– continuare tabel –

B. POLITICA FISCALĂ ȘI POLITICA MONETARĂ (În zona euro, politica fiscal- bugetară preia toate sarcinile de menținere/corectare a echilibrelor economice, politica monetară fiind transferată la BCE)	- Armonizarea politicilor fiscal bugetare la rigorile obligațiilor unui stat membru al zonei euro - Dezvoltarea funcției de stabilizare a politicii fiscale: consolidarea bugetului, regula deficitului structural, MTO, sustenabilitatea finanțelor publice (colectare taxe și impozite, reducerea discreționalismului, scăderea drastică a evaziunii etc.) - Armonizarea instrumentelor de politică monetară spre standardele UEM (nivelul RMO, lichiditatea etc.) - Consolidarea stabilității generale a prețurilor - Sustenabilitatea criteriilor nominale de convergență - Simulări pentru paritatea centrală, în condițiile actuale și ale rezultatelor de convergență în perioada 2022-2024. - Intrarea leului în ERM 2 - Creșterea intermedierei bancare și a integrării piețelor financiare; asigurarea stabilității financiare - Document explicit referitor la pierderea derogării de la euro; implicații instituționale și colaborări cu Comisia Europeană, BCE și Consiliul Europei - Plan logistic pentru circulația euro în România: • tipărire bancnote • batere monezi • depozitare și distribuție • funcționarea sistemului de plăți mari și retail în România și cu exteriorul • afișarea dublă a prețurilor • preschimbarea și schimbarea în euro a deținătorilor de lei	- MF în colaborare cu BNR - MF în colaborare cu BNR - BNR - MF - MM - BNR - Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței - Agenția Națională Pentru Protecția Concurenței - MF - BNR - MF - BNR - Patronate - Sindicate - MF - BNR - Patronate - Sindicate - BNR - ASF - Asociațiile băncilor economice - Patronate - Sindicate - BNR - MF - BNR - SA. Transfond - Asociațiile băncilor comerciale - Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței

– continuare tabel –

	• conversia conturilor deținute în băncile comerciale de agenții economici și de populație • rotunjirea și controlul volatilității prețurilor la momentul conversiei • stabilitatea și dezvoltarea mediului de afaceri - Pregătirea administrațiilor publice centrale și locale la circulația euro, probleme legislative și de implementare	- MF - BNR - MI
C. SECTORUL NEFINANCIAR, MEDIUL DE AFACERI	- Structurarea informațiilor, sondarea opiniilor, contabilitatea și finanțele întreprinderii, vârsăminte, identificarea domeniilor de comunicare cu impact proeuro etc.	- MF - MM - BNR - Patronate - CNAS - Casa Națională de Pensii Publice - Asociațiile băncilor comerciale
D. PIAȚA MUNCII, SISTEMUL EDUCAȚIONAL, SISTEMUL DE SĂNĂTATE, SISTEMUL DE PENSII	- O piață a muncii flexibilă pentru oportunități și eficiență a capitalului uman - Un sistem robust de formare și stabilizare a capitalului uman în țară - Un sistem de sănătate eficient pentru sănătatea capitalului uman și protecția sa biologică - Sisteme de pensionare cu posibilități de retenție a specialiștilor în munca activă retribuită	- MM - MF - MEd. - MS
E. ARMONIZARE STATISTICĂ ȘI IT	- Proceduri de conversie a datelor statistice naționale pentru asigurarea continuității seriilor de indicatori pentru uz național și raportări internaționale, urmărind: • analiza procedurilor prezente în folosire, colectare și diseminare (FMI, ONU, Comisia Europeană, BCE) • modificările necesare, după caz, în momentul adoptării euro	- INS - MF - BNR - Asociațiile băncilor comerciale - SA Transfond - Patronate
F. PROTECȚIA Consumatorului	- Principii actuale și viitoare de protejare a consumatorului cu servicii comerciale, bancare, financiare de calitate - Măsuri de stabilizare a prețurilor la momentul conversiei și după conversie (dubla afișare, schimbul resurselor monetare în lei – cash, depozite, titluri de trezorerie) - Adoptarea legislației din domeniu. - Măsuri eficiente de pregătire și comunicare cu publicul	- Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței, în colaborare cu: - MF - BNR - Mari retaileri - Sindicate
G. STRATEGIA DE COMUNICARE	a) Sondaje de opinie privind necesitățile de pregătire și informare a publicului, structurate pe grupuri de interese b) Efecte ale adoptării euro privind veniturile populației, puterea de cumpărare și prețurile c) Structurarea mesajelor funcție de a) și b) și modalitățile de comunicare pentru consolidarea măsurilor de protecție a consumatorului d) Strategia națională de comunicare (principii, scop, mesaje, căi de diseminare)	- INS - MF - BNR - Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței - Sindicate - Televiziunea publică - Alte canale de televiziune

– continuare tabel –

H. ARMONIZARE LEGISLATIVĂ, ÎMBUNĂTĂȚIRE/ REVEDERE LEGISLAȚIE Un proces continuu, inițiat odată cu punerea în aplicare a Planului național de aderare la zona euro	a) Convergență reală - capitalizarea întreprinderii - codul fiscal - legislația muncii - legislația PPP - legislația achizițiilor publice - legislația concurenței - legislația protecției consumatorului b) Politica fiscal-bugetară și politica monetară - legea bugetului - codul fiscal - legislația societăților comerciale - statutul BNR - fondul de garantare a depozitelor - legea ASF - legislația financiar-contabilă - legislația autorităților publice centrale și locale c) Sectorul nefinanciar, mediul de afaceri - noi identificări de legislație față de a) și b) d) Piața muncii, sistemul de educație, sistemul de sănătate, sistemul de pensie - legislația pensionării - legislația învățământului - legislația de stabilizare a capitalului uman - alte identificări e) Armonizarea statistică și IT - legislația aferentă în care leul trebuie schimbat cu euro - legislația economiei digitalizate f) Protecția Consumatorului - de identificat alte norme față de cele menționate la pct. a)-e) g) Strategia de comunicare - legislația tuturor entităților care fac referire la relațiile cu publicul	- Ministere - Agenți cu competențe în domeniu, propuneri legislative - MF - M Economiei - MI - MM - BNR - ASF - MF - M Economiei - Patronate - MM - M Economiei - MS - CNAS - MF - BNR - INS - Deținători publici și privați de sisteme IT - M Comunicațiilor - Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței - Sindicate - Mari rețelieri - MF - BNR - Prim-ministru - Secretarul general al Guvernului - Ministere - Televiziuni

STUDIUL 2

REFORMA UE ȘI A ZONEI EURO, OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI PENTRU ROMÂNIA

Institutul de Economie Mondială

Coordonator: Simona POLADIAN

Autori (cap. 1. și cap. 2): Simona POLADIAN, Mihai NIȚOI, Dorina CLICHICI;

(cap. 3): Răzvan VOINESCU, Cristian MOISOIU

INTRODUCERE.....	41
1. REFORMAREA CADRULUI DE GUVERNANȚĂ ECONOMICĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	44
1.1. Cadrul instituțional.....	45
1.1.1. Organizarea instituțională în Uniunea Europeană.....	45
1.1.2. Analiză comparativă a organizării instituționale în UE și SUA.....	46
1.2. Cadrul fiscal.....	48
1.2.1. Politica fiscală în Uniunea Europeană.....	48
1.2.2. Analiză comparativă a politicii fiscale în UE și SUA.....	55
1.3. Cadrul funcțional și politica monetară a Băncii Centrale Europene și a Sistemului Federal de Rezerve al SUA.....	57
1.3.1. Particularități ale cadrului instituțional.....	57
1.3.2. Obiectivele de politică monetară.....	60
1.4. Cadrul de reglementare și supraveghere în sistemele financiare.....	62
1.4.1. Reglementarea și organizarea sistemelor bancare din Uniunea Europeană.....	62
1.4.2. Analiză comparativă a reglementării și organizării sistemelor financiare din UE și SUA.....	68
Bibliografie.....	70
2. ETEROGENITĂȚI ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI FINANCIARĂ DIN STATELE MEMBRE UE.....	72
2.1. Analiza convergenței reale în Uniunea Europeană.....	72
2.2. Analiza piețelor financiare din statele membre ale Uniunii Europene.....	83
2.3. Eterogenități în structura pieței bancare din statele membre ale UE.....	98
2.3.1. Eterogenități în structura bilanțurilor bancare.....	103
2.3.2. Nivelul de capitalizare și gradul de îndatorare.....	110
2.3.3. Indicatorii de lichiditate și profitabilitate.....	113
Bibliografie.....	117
3. SCENARIILE PRIVIND VIITORUL UNIUNII EUROPENE LA ORIZONTUL 2025. IMPACTUL POSIBIL ASUPRA ROMÂNIEI.....	120
3.1. Contextul general, obiectivele, sfera de cuprindere, motivația, sursele de date și literatura relevantă pentru demersul de cercetare.....	120
3.2. Evaluarea impactului scenariilor UE27 asupra României, la nivelul anului 2025. Aspecte metodologice, performanță globală în funcție de tipul de politici europene, precum și după dimensiunile dezvoltării României.....	122
3.3. Performanța scenariilor UE27, după dimensiunile dezvoltării României.....	125
Bibliografie.....	128

INTRODUCERE

La 1 ianuarie 2019 se împlinesc 20 de ani de la intrarea în circulație a monedei unice europene, euro, pe arterele bancare, într-o primă etapă. În prezent, euro este utilizat de aproximativ 340 mil. de cetățeni din 19 state membre ale zonei euro. Este cea de-a doua cea mai utilizată monedă a lumii, după dolarul SUA. Alte 60 de state și teritorii, care împreună însumează cca 175 mil. de locuitori, au ales să utilizeze moneda unică europeană ca monedă proprie sau să își lege cursul de aceasta.

Criza economică și financiară care a lovit UE în 2008 și care își face resimțite efectele și în prezent nu a început în zona euro, dar a influențat neașteptat stabilitatea financiară și a arătat slăbiciunile instituționale ale UE. Răspunsurile imediate cu intenție de contracarare s-au materializat în instrumentele adoptate, concretizate atât în măsuri financiare de asistență a țărilor cu probleme, cât și în măsuri menite să contribuie la o mai bună coordonare la nivelul UE. Acestea au dus la întărirea reglementărilor fiscale și financiare pentru prevenirea crizelor viitoare. Totodată, acțiunile BCE în materie de politică monetară s-au dovedit decisive.

Din dorința de a contribui la crearea unei UEM mai stabile și mai rezistente în fața diverselor șocuri, în anul 2015, cei cinci președinți ai instituțiilor europene, respectiv Jean Claude Juncker – președintele Comisiei Europene, Donald Tusk – președintele Consiliului European, Jeroen Dijsselbloem – președintele Eurogrup-ului, Mario Draghi – președintele BCE și Martin Schultz – președintele Parlamentului European, au elaborat și publicat raportul cunoscut ca **Raportul celor cinci președinți** privind finalizarea UEM a Uniunii Europene, apreciind că progresul trebuie să fie înregistrat pe patru planuri, astfel:

1. o adevărată UEM trebuie să se bazeze pe economii naționale cu structuri economice menite să ducă la prosperitate în cadrul eurozonei;
2. o uniune financiară care să garanteze stabilitatea monedei euro în cadrul uniunii monetare și creșterea gradului de împărțire a riscului în sectorul privat. Aceasta înseamnă completarea uniunii bancare și crearea uniunii piețelor de capital;
3. o uniune fiscală care oferă atât sustenabilitate fiscală, cât și stabilizare fiscală;
4. o uniune politică care oferă fundamentul pentru celelalte trei obiective menționate anterior, prin asigurarea responsabilității democratice și întărirea legitimității instituțiilor europene.

Toate cele patru obiective prezentate în Raportul celor cinci președinți sunt intercorelate. De aceea, este necesar să fie dezvoltate în paralel, iar toate statele membre ale zonei euro trebuie să participe activ, pronunțându-se pentru fiecare dintre formele de uniuni prezentate, respectiv: uniunea financiară, a piețelor de capital, uniunea fiscală și politică.

Pentru fiecare dintre tipurile de uniuni necesare pentru realizarea desăvârșirii UEM, progresele vor urmări o întrepătrundere a secvențelor de pași pe termen scurt și pe termen lung, dar este absolut necesar să se stabilească și să se asigure parcursul complet. Aceste măsuri pe termen scurt vor duce la creșterea încrederii într-un proces mai amplu, care să ducă spre o UEM completă și autentică.

După o perioadă îndelungată de criză, guvernele și instituțiile trebuie să demonstreze cetățenilor și piețelor că zona euro va depune eforturi conjugate și necesare pentru a supraviețui, prin canalizarea eforturilor spre asigurarea prosperității pe termen lung.

Un aspect important și totodată sensibil la care face referire Raportul celor cinci președinți este integrarea într-un grad mai mare a **suveranității europene**, care să se realizeze treptat, alături de respectarea reglementărilor economice și fiscale necesare pentru desăvârșirea UEM.

Pentru ca zona euro să evolueze treptat spre o Uniune Economică și Monetară completă, este nevoie de trecerea de la sistemul de reglementări și instrucțiuni orientate spre elaborarea politicilor economice naționale la un sistem superior de integrare la nivelul UE. În practică, această tranziție necesită ca statele membre să accepte un sistem de decizie comun, bazat pe elementele particulare ale bugetelor și politicilor naționale.

Completarea cu succes a procesului de convergență economică și de integrare financiară asigură, în opinia celor cinci președinți ai celor mai importante instituții europene, drumul către împărțirea riscurilor publice, însoțit de o participare democratică și o responsabilitate mai puternice, atât la nivel național, cât și european.

Scopul acestui raport este atât de a evidenția pașii care vor trebui făcuți, cât și de a oferi o reală orientare a măsurilor ce vor trebui adoptate pe termen lung. Procesul a fost conceput pe două etape consecutive, astfel:

- **Etapa I – între 1 iulie 2015 și 30 iunie 2017:** în acest prim stadiu, botezat „**adâncire prin acțiune**”, instituțiile europene și statele membre ale zonei euro trebuiau, cu instrumentele existente, să respecte cât mai bine tratatele europene în vigoare, ceea ce însemna creșterea competitivității și a convergenței structurale, completând astfel uniunea fiscală, realizarea și menținerea de politici fiscale responsabile la nivel național și al zonei euro, precum și sporirea responsabilității democratice.
- **Etapa a II-a, numită „completarea UEM”,** cuprinde măsuri concrete cu efect mult mai extins, necesare pentru completarea arhitecturii instituționale și economice a UEM. Procesul de convergență ar deveni astfel obligatoriu, prin intermediul unui set de repere convenite de comun acord, convergența dobândind astfel un caracter juridic mai puternic. Îmbunătățirile importante în vederea atingerii acestor standarde și continuarea aderării la acestea, odată îndeplinite, vor fi printre criteriile cerute pentru ca fiecare stat membru să participe efectiv la mecanismul de absorbție a șocurilor din zona euro, pe parcursul celei de-a doua etape.
- **Etapa finală va începe cel mai târziu în 2025.** O UEM completă ar oferi o zonă stabilă și prosperă pentru toți cetățenii din statele membre care au aceeași monedă, atractivă pentru celelalte state ale UE care vor adera de îndată ce vor fi pregătite să treacă la pasul definitoriu pentru viitorul lor.

Președinții instituțiilor europene au urmărit implementarea recomandărilor din acest raport. În conformitate cu calendarul stabilit pentru pregătirea tranziției de la etapa I la etapa a II-a, Comisia Europeană a prezentat în primăvara anului 2017 o *Cartă albă* pentru analiza progreselor din etapa I, așa cum de altfel s-a și stipulat.

La 1 martie 2017, înainte cu nici o lună de aniversarea a 60 de ani de la crearea Comunității Economice Europene (actuala Uniune Europeană), Comisia Europeană a pregătit și prezentat Carta albă a scenariilor posibile, care vor pava drumul Uniunii Economice și Monetare. În acest raport anunțat în Raportul celor cinci președinți în 2015, s-a ținut seama și de factorii externi care influențează mediul european, respectiv: noile forme de globalizare, impactul noilor tehnologii asupra societăților și locurilor de muncă, aspectele legate de securitate și creșterea populismului în Europa.

Carta albă publicată se concentrează pe cele cinci scenarii despre posibilul drum al UEM, depinzând de deciziile luate. Acest document **marchează, de fapt, începutul, și nu sfârșitul dezbaterilor legate de drumul optim către o UEM completă.**

O serie de cinci scenarii au fost avansate de către președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, prezentarea acestora declanșând un întreg proces de analize și comentarii, unele nu tocmai

pozitive. Obiectivul urmărit de J.C Juncker a fost acela de a sugera reprezentanților statelor membre că viitorul UE este în mâinile lor.

În ultimul deceniu, piețele financiare au trecut prin numeroase turbulențe și transformări. Criza financiară internațională și criza datoriilor suverane din UE au accentuat natura dinamică a acestora. De asemenea, în UE, reformele implementate de autorități în scopul creării pieței unice și creșterii gradului de integrare au contribuit și ele la influențarea piețelor financiare. Integrarea financiară în statele membre ale UE este un pas important, deoarece ar permite o distribuție mai eficientă a riscurilor, ar conduce la întărirea stabilității financiare și ar contribui la asigurarea stabilității prețurilor (ECB, 2007)

Având în vedere efectele crizei datoriilor suverane și accentuarea divergențelor între statele membre ale UE, începând cu anul 2011, autoritățile europene au decis modificarea majoră a cadrului de guvernare economică din UE. În aceste condiții, având în vedere reformarea Pactului de stabilitate, crearea fondurilor de rezoluție și inițierea procesului de creare a Uniunii Bancare, suntem de părere că autoritățile europene au încercat să contureze un cadru instituțional mai solid, care să permită crearea unor mecanisme de ajustare în Uniunea Europeană și în zona euro. Însă, în opinia noastră, abordarea adoptată este una progresivă, deoarece lipsesc măsurile cu impact mai puternic – uniunea fiscală, transferuri fiscale cu efect de redistribuție mai puternic, uniunea politică – care să consolideze în mod ireversibil zona euro.

Drumul către construirea Uniunii Economice și Monetare (UEM), planificat de către arhitecții europeni încă din anul 1969 (Planul Marjolin, Planul Werner), poate fi considerat unul dintre cele mai complexe și dificile. Analizăm modul în care țările din Uniunea Europeană s-au raportat la regulile fiscale în perioada anterioară crizei financiare internaționale și crizei datoriilor suverane, precum și principalele modificări pe care autoritățile le-au adoptat în scopul găsirii de soluții pentru ieșirea din criză. În plus, evaluăm, din perspectiva indicatorilor utilizați de Comisia Europeană, modul în care statele membre respectă regulile impuse, evidențiind sintetic mecanismele de guvernare adoptate și analizând în special fondurile de rezoluție și pilonii uniunii bancare. Totodată, am punctat principalele inițiative legislative adoptate în Uniunea Europeană, în scopul de a crea un sistem financiar mai integrat în Uniunea Europeană și de a îmbunătăți gradul de stabilitate financiară.

Cercetarea noastră a condus la concluzia că nu prevederile Pactului de stabilitate și creștere au fost cauza lipsei de disciplină fiscală și bugetară în Uniunea Europeană, ci, mai degrabă, lipsa de voință a Consiliului de a pune în aplicare recomandările Comisiei Europene, pe de o parte, și dezinteresul statelor membre de a respecta o minimă disciplină fiscală și bugetară, pe de altă parte.

Întrucât în prezent nicio țară dintre cele care nu au aderat încă la zona euro nu are stabilită o dată clară de adoptare a euro, ne-am propus să analizăm principalele repere temporale ale demersurilor făcute de acestea în vederea intrării în zona euro, punând accent pe pozițiile instituțiilor relevante în acest sens (guvern, președinție, banca centrală), dar și pe percepția opiniei publice privind impactul adoptării euro și momentul oportun de trecere la moneda unică europeană, încercând astfel să evidențiem divergențele care pot să îngreuneze tranziția spre moneda unică.

Asemănarea planului de creare a UEM cu o foaie de parcurs are drept scop simplificarea, prin schematizare, urmărindu-se punctarea traseului celui mai dificil, a consumului de resurse necesar, a duratei și a punctelor de oprire pentru realimentare.

O foaie de parcurs a Uniunii Europene trebuie să ia în considerare toate statele membre, pe măsură ce condițiile de convergență nominală și reală vor fi îndeplinite. Fragilitatea construcției Uniunii Economice și Monetare constă în faptul că s-a ținut cont doar de apropierea macroeconomică, lăsându-se în urmă divergențele instituționale, microeconomice, culturale etc., care, în perioada crizei financiare internaționale, au devenit vizibile mai mult ca oricând.

1. REFORMAREA CADRULUI DE GUVERNANȚĂ ECONOMICĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Reconstrucția Europei după cel de-al Doilea Război Mondial a avut la bază atât principiul cooperării economice, cât și ideea de unificare și de integrare în cadrul unei uniuni de state. Conceptul de comunitate, de uniune sau de federație care să unească, în mod voluntar, diferite regiuni și care să formeze o structură instituțională comună este întâlnit încă din Grecia Antică (Economou *et al.*, 2015).

Proiectul Uniunii Europene (UE) și obiectivele sale pot fi foarte bine sintetizate de celebra declarație a lui Winston Churchill din 1946, de la Universitatea din Zurich: „*Există un remediu care... în câțiva ani va face toată Europa ... liberă și ... fericită: crearea unei familii europene și crearea unei structuri pentru aceasta, pe baza căreia să se poată dezvolta în pace, siguranță și libertate. Trebuie să creăm un fel de Statele Unite ale Europei*”¹. În acea perioadă, crearea unei federații europene reprezenta o modalitate de a instaura pacea în Europa și de a asigura o contrapondere ascensiunii Statelor Unite ale Americii și Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. Proiectul de creare a UE a fost unul complex, iar dinamica etapelor de evoluție a fost mai degrabă lentă, având în vedere faptul că, de exemplu, în 1957 s-a înființat Comunitatea Economică Europeană (CEE) și abia în 1993 CEE s-a transformat în Uniunea Europeană, dar și faptul că, în prezent, UE nu întrunește caracteristicile unei federații.

Un moment important în istoria UE a fost semnarea, în 1992, a Tratatului de la Maastricht, care a pus bazele Uniunii Economice și Monetare, cu cele trei etape ce au culminat prin crearea monedei unice europene. Drept consecință, în 1999, euro devine monedă de cont pentru Belgia, Germania, Irlanda, Spania, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda, Austria și Finlanda. Ulterior, în 2001, Grecia adoptă euro ca monedă națională. În 2002, euro este introdus propriu-zis în circulație. În anii 2000, Uniunea Europeană își extinde granițele către Europa Centrală și de Est. În prezent, 28 de state sunt membre ale UE, iar 19 dintre ele au adoptat euro ca monedă, fiind totodată membre ale zonei euro.

Lipsa unor caracteristici specifice zonelor monetare optime, dar și alte elemente **diminuează gradul de integrare al UE și mențin decalajele de dezvoltare dintre statele membre**. În aceste condiții, în ultimul deceniu, divergențele politice, sociale și economice între statele membre ale UE s-au accentuat considerabil. În ciuda acestui fapt, trebuie să admitem că, prin intermediul proiectului CEE și, ulterior, prin proiectul UE, s-au realizat **progrese semnificative în facilitarea accesului la o piață unică de aproape 500 de mil. de consumatori, s-a asigurat crearea unei uniuni monetare pentru unele state membre, s-au creat premisele pentru libera circulație a persoanelor, capitalurilor și serviciilor și, cel mai important, a fost atins unul dintre obiectivele primordiale – cel de a asigura pacea în Europa**.

În opinia noastră, pentru a crește gradul de integrare între statele membre ale UE, autoritățile trebuie să adopte politici specifice uniunilor economice și monetare depline (de exemplu, desăvârșirea uniunii monetare, uniunea fiscală, politică și militară). Pentru a evalua mai bine proiectul UE și reformele necesare pentru eficientizarea acestuia, sunt necesare câteva comparații.

Studiem, în continuare, detaliat organizarea UE și zonei euro, pentru a realiza o comparație cu SUA, punând accent pe diferențele de organizare instituțională, de politică fiscală, de politică monetară și pe diferențele de organizare a sistemelor financiare. De asemenea, vom accentua câteva elemente recurente în literatură, pe care autoritățile ar trebui să le aibă în vedere pentru a crește gradul de optimalitate al zonei euro. Este foarte important să precizăm faptul că, în SUA, crearea și finalizarea uniunii fiscale și monetare a fost un proces complex, lung și care adesea a generat conflicte politice

¹ https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/winston_churchill_en.pdf.

(Frieden, 2016). Mai mult, Rockoff (2000) arată că a fost nevoie de cel puțin o sută cincizeci de ani ca SUA să devină o zonă monetară optimă. **Ideea principală a celor menționate anterior este legată de faptul că UE și în special zona euro au nevoie de timp pentru a funcționa eficient, însă istoria SUA poate furniza câteva puncte de reper pentru autoritățile europene.**

1.1. Cadrul instituțional

1.1.1. Organizarea instituțională în Uniunea Europeană

Modul de organizare al UE, instituțiile UE, atribuțiile acestora și regulile ce trebuie respectate între statele membre sunt statuate în tratatele UE, aprobate de statele membre. În prezent, tratatul de funcționare al UE este Tratatul de la Lisabona, care a fost semnat în decembrie 2007 și care a intrat în vigoare în ianuarie 2009. Prevederile tratatelor anterioare sunt incluse în versiunea consolidată a Tratatului de la Lisabona.

Principalele instituții europene sunt *Consiliul Uniunii Europene*, *Parlamentul European*, *Consiliul și Comisia Europeană*. Prioritățile și politica generală din UE sunt stabilite de către Consiliul European, care este condus de un președinte și este format din șefii de stat sau de guvern din statele membre². Consiliul European nu are atribuții legislative, acestea fiind asigurate de Parlamentul European, ales direct și care reprezintă cetățenii statelor membre. Interesele individuale ale statelor membre sunt stabilite, în cadrul Consiliului, de către reprezentanții guvernelor naționale. Interesele unitare ale UE sunt reprezentate de Comisia Europeană. Împreună, Parlamentul European, Consiliul și Comisia Europeană sunt principalii piloni ai procesului legislativ în UE. În principiu, Comisia Europeană propune legi, iar Parlamentul European și Consiliul le adoptă. Ulterior, Comisia Europeană verifică dacă acestea sunt adoptate și implementate în mod corespunzător în statele membre.

Unul dintre cele mai importante instrumente prin intermediul cărora acționează Comisia Europeană este *bugetul UE*. În anul 2018, bugetul UE a fost de 160 de mld. euro, ceea ce înseamnă aproximativ 1% din produsul intern brut cumulat al statelor membre. Acest procent scăzut indică faptul că bugetele naționale ale statelor membre rămân principalul pilon de finanțare în cadrul UE. Conform site-ului oficial al UE, bugetul este utilizat pentru stimularea creșterii economice, crearea de locuri de muncă și creșterea gradului de convergență dintre statele membre. De exemplu, pentru creșterea gradului de convergență, resursele Fondului de coeziune sunt alocate numai statelor membre al căror venit național brut pe locuitor este mai mic de 90% din media UE, mai exact Bulgaria, Croația, Cipru, Republica Cehă, Estonia, Grecia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Portugalia, România, Slovacia și Slovenia. Resursele bugetului UE provin în principal din taxele vamale aplicate importurilor din afara UE, cotizații pentru zahăr, o taxă uniformă de 0,3% din taxa pe valoare adăugată colectată la nivelul statelor membre și cotizații ale statelor membre stabilite în funcție de venitul național brut.

Alte instituții cu rol important în UE sunt: *Curtea de Justiție* – asigură respectarea legislației UE și se pronunță cu privire la cauzele care îi sunt prezentate spre soluționare; *Banca Centrală Europeană* – implementează politica monetară și asigură stabilitatea prețurilor în zona euro; *Curtea de Conturi Europeană* – asigură asistență pentru îmbunătățirea gestiunii financiare a UE, verificând dacă fondurile UE sunt colectate și utilizate corect; *Comitetul Economic și Social European* – reprezintă societatea civilă; *Comitetul Regiunilor* – reprezintă administrația locală; *Ombudsmanul European* – investighează plângerile primite de la cetățeni, firme și instituții cu privire modul de funcționare al instituțiilor UE;

² https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_en.

Autoritatea Europeană pentru Protecția Datelor – protejează datele cu caracter personal ale cetățenilor UE, prelucrate de instituțiile UE; Banca Europeană de Investiții – asigură finanțarea pe termen lung pentru investiții în proiecte ale UE; peste 40 de agenții și alte organisme.

Obiectivul principal al UE, esențial pentru funcționarea optimă a uniunii și pentru care aceasta a fost înființată, este crearea unei piețe unice în ceea ce privește libera circulație a capitalurilor, forței de muncă, serviciilor și populației. **Cu toate că au fost realizate progrese semnificative în organizarea unei piețe interne unice, există încă restricții semnificative:**

- În primul rând, Bulgaria, România, Croația și Cipru nu sunt incluse în zona de liberă circulație, respectiv Spațiul Schengen.
- În al doilea rând, în cadrul UE, până în prezent, doar 19 state membre au adoptat moneda unică. Unele state membre ale UE au dreptul să nu adere la uniunea monetară (Marea Britanie, Danemarca), în timp ce alte țări îndeplinesc criteriile, dar încă tergiversează intrarea sub diverse motive (PIB-ul național este prea scăzut în raport cu PIB-ul mediu pe locuitor la nivelul UE), iar altele nu îndeplinesc încă toate criteriile de aderare.
- În al treilea rând, UE nu este o uniune fiscală, deoarece sistemele fiscale naționale sunt foarte fragmentate, iar la nivelul uniunii nu există un sistem de taxare unitar. Mai mult, nici în cadrul UEM, sistemul fiscal nu este unitar.
- În al patrulea rând, la nivelul statelor membre încă există piețe naționale în ceea ce privește industria financiară sau industria energetică, cu toate că, în sectorul financiar, s-au realizat pași pentru crearea unei piețe unice – uniunea bancară – și există un plan de creare a unei piețe de capital unice.

Acestor restricții li se adaugă modul de stabilire a competențelor UE. Acestea sunt diferențiate pe mai mulți piloni:

- competențe exclusive ale UE în ceea ce privește taxele vamale, stabilirea regulilor de funcționare ale pieței unice, politica comercială comună, politica monetară în zona euro ș.a.;
- competențe comune ale UE și statelor membre în ceea ce privește mediul, transportul, energia, coeziunea socială ș.a.;
- competențe suport, prin intermediul cărora UE sprijină acțiunile statelor membre în ceea ce privește industria, cultura, turismul, cooperarea administrativă, educația, protecția civilă ș.a.

1.1.2. Analiză comparativă a organizării instituționale în UE și SUA

Diferența fundamentală între cele două uniuni este faptul că **SUA sunt un stat suveran cu un guvern central, în timp ce UE/zona euro este o alianță de state suverane**: deciziile politice în SUA sunt mai uniforme, iar în UE/zona euro, guvernele naționale își păstrează cele mai importante prerogative. În plus, între SUA și UE/zona euro există numeroase diferențe în ceea ce privește organizarea economică și instituțională a politicii fiscale, a politicii monetare, dar și a sistemelor financiare.

SUA sunt cea mai de succes și cea mai veche federație din lume. În general, SUA constituie o *republică constituțională federală*. „Constituțională”, deoarece cel mai important pilon al organizării federației este *Constituția SUA*, care a ghidat evoluția guvernelor și instituțiilor și a oferit o bază pentru stabilitate politică, libertate, creștere economică și progres social; „federală”, deoarece există atât un guvern național, cât și guverne locale în cele 50 de state membre ale federației; „republică”, deoarece este forma de guvernare în care populația deține puterea, dar reprezentanții aleși o exercită (United States Department of State, 2013). În principiu, în SUA, sistemul de organizare presupune guvernarea la nivelul federației, la nivelul celor 50 de state și la nivel local.

Sistemul federal de guvernare este organizat pe trei piloni: legislativ, executiv și judecătoresc. Sistemul legislativ, reprezentat de Senat și Camera Reprezentanților, care formează împreună Congresul, îndeplinește funcția de a scrie și de a vota legi federale, de a declara război sau de a aproba tratate. Sistemul executiv este condus de președinte, care este comandantul armatei și conduce cabinetul format din vicepreședinte, secretarul de stat, secretarul Trezoreriei, secretarul de război, procurorul general, precum și secretarii altor departamente executive (agricultură, comerț, transport, energie, educație și altele). Președintele are drept de veto asupra inițiativelor legislative. Cabinetul are rolul de a sfătui președintele și de a pune în aplicare legile federale. Membrii cabinetului sunt numiți de președinte și votați de Senat.

Membrii Senatului și Camerei Reprezentanților sunt aleși prin vot direct, în timp ce președintele este ales prin vot indirect. Sistemul de vot indirect pentru alegerea președintelui este unul atipic, fiecărui stat revenindu-i, în funcție de populație, un număr de electori. Electorii statelor votează președintele SUA în funcție de opțiunea directă a populației din statul respectiv. Mandatul președintelui durează patru ani, iar numărul maxim de mandate este limitat la două. Membrii Senatului sunt aleși pe o perioadă de șase ani, în timp ce membrii Camerei Reprezentanților sunt aleși pe o perioadă de doi ani. Sistemul federal de guvernare este similar și în statele membre ale federației.

Sistemul judecătoresc, reprezentat de Curtea Supremă și curțile inferioare federale, are sarcina de a interpreta legi și a decide asupra constituționalității acestora.

SUA este o uniune monetară deplină, toate cele 50 de state având aceeași monedă. Politica monetară unică este implementată de banca centrală, respectiv, Rezerva Federală (FED). În ceea ce privește sistemul fiscal, acesta este organizat pe cele trei niveluri de guvernare ale federației: federal, statal și local. De exemplu, la nivel federal sunt reglementate următoarele tipuri de taxe: taxa federală pe venit, contribuții sociale și la sistemul de pensii, taxa pe profitul companiilor, taxe din accize, taxe vamale și altele. Conform lui Sherlock și Marples (2014), cele mai mari contribuții la bugetul federal sunt asigurate de taxa federală pe venit și contribuțiile sociale și de pensii. La nivelul celor 50 de state și la nivel local, se percep următoarele tipuri de taxe: taxa statală pe venit, taxa pe proprietate, taxa pe vânzări și altele. Numai sistemul federal de taxare este unitar, deoarece, la nivelul statelor, fiecare stabilește tipul taxelor și quantumul acestora. O descriere mai detaliată a sistemului de taxare din SUA poate fi regăsită în Sherlock și Marples (2014) și în PwC (2014).

Existența unui sistem federal unitar de taxare implică și un buget federal consistent. De exemplu, conform datelor disponibile în baza de date a Federal Reserve Bank of Saint Louis, în 2017, contribuția bugetului SUA la realizarea produsului intern brut a fost de aproximativ 20,4%³. În ultimii 50 de ani, cea mai mare pondere a bugetului federal în PIB a fost în anul 2009, de 24,3%. **În general, bugetul SUA are o componentă ciclică.** Ponderea lui în PIB-ul SUA este mai mare în perioade de criză, pentru a atenua efectele negative, și mai scăzută în perioade de creștere economică. În comparație, bugetul UE a fost de aproximativ 1% din PIB-ul statelor membre. Pe lângă taxele enumerate, SUA se împrumută prin intermediul obligațiunilor suverane, acestea fiind considerate, la nivel global, investiția cu risc zero și cel mai sigur activ. Un alt element important ce trebuie subliniat este faptul că SUA dispun de o armată unică.

Elementele descriptive ale **modului de organizare a UE și SUA, deși sunt foarte succinte, surprind diferențe majore între cele două entități:**

1. În primul rând, SUA sunt organizate ca o federație de state cu suveranitate proprie, în timp ce UE este o uniune de țări suverane. *SUA funcționează pe baza unei constituții, în timp ce UE are la bază un tratat aprobat de statele membre.*

³ <https://fred.stlouisfed.org/series/FYONGDA188S>.

2. Un alt element distinctiv foarte important este organizarea politică. În SUA, organizarea politică reflectă un grad mai mare de democrație, în timp ce organizarea politică din UE este caracterizată mai degrabă prin deficit de democrație. În SUA, președintele este ales prin vot indirect, reflectând votul popular, în timp ce în UE, președintele Consiliului European este ales prin votul majoritar al membrilor Consiliului, în timp ce președintele Comisiei Europene este numit prin votul majoritar al membrilor Consiliului European, numirea trebuind să fie aprobată de către Parlamentul European.
3. Atât în SUA, cât și în UE, membrii Congresului și, respectiv, ai Parlamentului European sunt aleși prin votul cetățenilor, însă diferența majoră este legată de competențele celor două instituții. Competențele Parlamentului European sunt foarte restrânse în comparație cu cele ale Congresului SUA. La nivelul SUA, există o uniune politică solidă, în timp ce în UE, la nivel politic, domină fragmentarea.
4. Și din punctul de vedere al **organizării economice**, între cele două state există **diferențe semnificative**:
 - a. Toate cele 50 de state din SUA au o monedă comună, în timp ce, în UE, uniunea monetară este incompletă.
 - b. La nivel federal, în SUA există o sistem fiscal unitar, în timp ce, la nivelul statelor membre, sistemul fiscal este diferențiat. Comparativ, în UE, sistemul fiscal este diferit în fiecare stat membru, iar la nivelul Uniunii nu există fiscalitate unitară, ci doar, cel mult, un sistem de reguli fiscale. Diferențe semnificative există și între consistența bugetelor SUA și UE, respectiv 20,4% din PIB-ul SUA comparativ cu 1% din PIB, la nivelul UE.
 - c. Mai mult, în SUA, spre deosebire de UE, bugetul federal este finanțat și prin intermediul obligațiunilor suverane. În aceste condiții, în zona euro, coordonarea politicii monetare cu politica fiscală este dificil de realizat.
 - d. O altă diferență între SUA și UE este legată de faptul că SUA deține o armată proprie.

În opinia noastră, gradul de integrare ridicat din SUA implică o mai bună coordonare a politicilor economice, un sistem mai eficient de partajare a riscurilor și valori și credințe comune pentru cetățenii acesteia.

1.2. Cadrul fiscal

1.2.1. Politica fiscală în Uniunea Europeană

Uniunea Europeană a încercat să coordoneze politica fiscală a statelor membre numai prin intermediul unor reguli bugetare comune, cuprinse în Pactul de stabilitate și creștere (PSC). Regulile cuprinse în Pactul de stabilitate și creștere prevedeau, în principal, mecanisme de prevenire și corecție a deficitelor bugetare excesive și a datoriei publice excesive. Rolul Pactului de stabilitate și creștere era de a menține stabilitatea minimă a finanțelor publice în statele membre ale Uniunii Europene și mai ales în statele membre ale zonei euro. Acest rol nu a fost însă îndeplinit. Astfel, până în 2005, conform datelor Eurostat, aproximativ jumătate din cele 12 țări membre ale zonei euro, cu un PIB cumulat de aproape 80% din totalul zonei, precum și Marea Britanie au înregistrat deficite excesive. De asemenea, nici obiectivul de corectare a deficitului excesiv nu a fost îndeplinit. Exemplele cele mai elocvente în acest sens sunt reprezentate chiar de Franța și Germania, care au încălcat prevederile PSC. Situația creată de Franța și Germania, statele cele mai importante din zona euro după mărimea PIB, prin

încălcarea PSC a contribuit la scăderea încrederii în respectarea prevederilor acestuia, precum și în mecanismele de prevenție și de corectare. Prevederile PSC au fost relaxate prin deciziile adoptate în anul 2005, ca urmare a necesității de corelare cu principiile economice.

Lipsa de eficiență a mecanismelor PSC este exemplificată de către Hallerberg (2013) prin analiza în paralel a programelor de stabilitate și de convergență. Rapoartele Comisiei referitoare la aceste programe au stat la baza recomandărilor Consiliului European pentru țările în cauză în perioada 1999-2008. Comisia Europeană a înaintat Consiliului recomandări pentru statele membre de 23 de ori, iar Consiliul a diminuat conținutul recomandărilor aprobate pentru a fi transmise statelor membre în mai mult de jumătate din cazuri, potrivit lui Hallerberg (2013). Mai mult, chiar și având în vedere recomandările mai relaxate transmise de Consiliu, în multe cazuri, statele membre nu s-au conformat.

Persistența dezechilibrelor fiscale în zona euro și situația critică a unor state membre au creat premisele unor vulnerabilități de natură fiscală. Efectele crizei financiare internaționale, începute în toamna anului 2007 în SUA, precum și falimentul băncii Lehman Brothers au amplificat vulnerabilitățile financiar-bancare ale statelor din zona euro și au condus la o criză a datoriilor suverane, care a afectat în mod drastic stabilitatea, creșterea economică și gradul de ocupare a forței de muncă, în special în statele de la periferia zonei euro. Acest lucru s-a reflectat și în comportamentul investitorilor de pe piețele financiare, care au solicitat dobânzi ridicate la creditele contractate de către țările cu o situație fiscală sensibilă.

Având în vedere efectele crizei datoriilor suverane și accentuarea divergențelor între statele membre ale UE, în 2011, autoritățile europene au decis modificarea majoră a PSC, prin adoptarea unui pachet de șase acte legislative (Six-Pack), al căror rol este de a întări guvernanta economică din Uniunea Europeană, prin impunerea unui set de noi reguli și reconsiderarea celor existente. De asemenea, monitorizarea politicilor bugetare și economice este realizată în cadrul Semestrului european, în timp ce detaliile privind implementarea regulilor PSC sunt formalizate în Codul de conduită.

Pachetul de șase acte legislative a fost completat și consolidat prin adoptarea Tratatului interguvernamental privind stabilitatea, coordonarea și guvernanta în cadrul UEM, care a intrat în vigoare în 2013. De asemenea, în 2013, Pactul de stabilitate și creștere a fost revizuit, prin adoptarea a două acte legislative, în scopul de a întări coordonarea economică dintre statele membre și de a introduce noi instrumente de monitorizare. De punctat faptul că procesul de guvernanta economică în cadrul Uniunii Europene este organizat anual în cadrul Semestrului european. Mai exact, în cadrul Semestrului european, Comisia Europeană analizează reformele structurale și fiscale adoptate de statele membre, furnizează recomandări și supraveghează respectarea acestor recomandări. Ulterior, statele membre implementează politicile stabilite de comun acord cu autoritățile europene.

Reformarea de amploare a PSC a fost necesară din mai multe puncte de vedere. În primul rând, criza datoriilor suverane a relevat gradul ridicat de contagiune între statele membre ale Uniunii Europene. În al doilea rând, după anul 2007, procesul de convergență s-a transformat mai degrabă în unul de divergență (Dobrinsky și Havlik, 2014; ECB, 2015). În al treilea rând, zona euro are nevoie de creșterea semnificativă a gradului de integrare fiscală. Având în vedere cele menționate, era necesară o mai bună coordonare și armonizare a politicilor economice și fiscale în cadrul Uniunii Europene, în scopul asigurării unui suport real de creștere economică și în vederea reducerii riscurilor izbucnirii unor crize financiare și economice viitoare.

În continuare, ne referim în mod succint la reformarea PSC, a mecanismelor de rezoluție create, precum și la uniunea bancară. Reformele care au inițiat modificările PSC au introdus **noi mecanisme de prevenție și corecție**, astfel:

- în **etapa de prevenție**, raportarea ține seama de obiectivul bugetar pe termen mediu, specific pentru fiecare țară. **Obiectivul bugetar pe termen mediu** trebuie să se încadreze în maximum **-0,5% din PIB** pentru țările cu datorie publică de peste 60% și de maximum **-1% din PIB**

pentru țările cu datorie sub 60%. Obiectivul bugetar pe termen mediu se raportează la PIB-ul structural, ceea ce înseamnă că valoarea acestuia este corectată pentru a se lua în considerare efectele ciclice. Valoarea de referință de încadrare a deficitului bugetar într-o limită de 3% rămâne valabilă, însă raportarea se face la produsul intern brut ciclic. **Programele de stabilitate și de convergență rămân doi piloni importanți ai etapei preventive**, Comisia Europeană și Consiliul evaluând aceste programe, precum și punerea lor în aplicare;

- în **etapa corectivă**, procedura de deficit excesiv poate fi lansată fie în cazul încălcării criteriului deficitului, fie în cazul încălcării criteriului datoriei. De asemenea, sunt clarificate situațiile în care deficitul excesiv poate fi considerat excepțional sau temporar. O noutate introdusă de modificările PSC este legată de faptul că, pe lângă sancțiunile privind nerespectarea procedurii de deficit excesiv, sunt introduse sancțiuni și pentru manipularea datelor statistice. În plus, modificările creează un cadru particular pentru țările din UEM, prin consolidarea guvernanței economice în zona euro.

În scopul întăririi guvernanței economice în UE, în cadrul pachetului de șase acte legislative a fost introdus și cadrul legal pentru **procedura privind dezechilibrele macroeconomice**⁴. În principiu, procedura privind dezechilibrele macroeconomice are drept scop identificarea și prevenirea dezechilibrelor macroeconomice care pot afecta în mod negativ stabilitatea economică într-un stat membru, în zona euro sau în UE. O atenție sporită este acordată dezechilibrelor macroeconomice care pot avea efect de contagiune între statele membre. Procedura privind dezechilibrele macroeconomice este un mecanism desfășurat anual de către Comisia Europeană și care presupune parcurgerea mai multor etape.

• Într-o primă fază, Comisia pregătește un raport privind mecanismul de alertă pentru statele membre, acest document fiind punctul de plecare în procedura de identificare a dezechilibrelor macroeconomice.

Raportul privind mecanismul de alertă este realizat în baza a **14 indicatori macroeconomici**, care alcătuiesc tabloul de bord. Pentru cei 14 indicatori au fost stabilite anumite valori de referință. În cazul în care statele membre ale UE nu se încadrează în aceste valori de referință, Comisia Europeană pregătește o analiză mai aprofundată, în scopul determinării gradului de persistență a dezechilibrelor. Cei 14 indicatori utilizați în cadrul raportului privind mecanismul de alertă vizează atât dezechilibrele interne, cât și dezechilibrele externe. Conform bazei de date Eurostat, indicatorii utilizați în alcătuirea tabloului de bord și valorile de referință pentru aceștia sunt:

1. **media balanței contului curent în ultimii trei ani raportat la PIB**; acest indicator trebuie să fie cuprins între +6% din PIB și -4% din PIB;
2. **poziția investițională internațională netă în raport cu PIB**; indicatorul nu trebuie să fie mai mic de -35% din PIB;
3. **cursul de schimb real efectiv**; variația cursului de schimb real efectiv nu trebuie să fie mai mare de +/-5% pentru statele din zona euro și +/-11% pentru statele din afara zonei euro;
4. **cota de piață a exporturilor**, calculată ca ritm de creștere, nu trebuie să scadă cu mai mult de 6% în ultimii cinci ani;
5. **costurile nominale cu forța de muncă**, calculate ca ritm de creștere în ultimii trei ani, nu trebuie să fie mai mare de 9% pentru statele din zona euro și mai mare de 12% pentru statele din afara zonei euro;
6. **indicele prețurilor din sectorul imobiliar**; ritmul anual de creștere nu trebuie să fie mai mare de 6%;
7. **creditul acordat sectorului privat în raport cu PIB**; valoarea de referință anuală nu trebuie să fie mai mare de 14%;

⁴ http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/macroeconomic_imbalance_procedure/index_en.htm.

8. **datoria sectorului privat în raport cu PIB**; valoarea de referință trebuie să fie mai mică de 133%;
9. **datoria publică în raport cu PIB**; valoarea de referință trebuie să fie mai mică de 60%;
10. **media ratei șomajului în ultimii trei ani** să fie sub 10%;
11. **pasivele sectorului financiar**, exprimate ca ritm de creștere anual, nu trebuie să fie mai mare de 16,5%;
12. **rata ocupării**, calculată ca raport între persoanele active din punct de vedere economic și populația cu vârsta între 15 și 64 de ani; media modificărilor procentuale în ultimii trei ani nu trebuie să fie mai mică de -0,2%;
13. **rata șomajului pe termen lung**; media modificărilor procentuale în ultimii trei ani nu trebuie să fie mai mare de 0,5%;
14. **rata șomajului în rândul tinerilor**; media modificărilor procentuale în ultimii trei ani nu trebuie să fie mai mare de 2%.

• În cazul în care, în urma analizei indicatorilor menționați, Comisia Europeană identifică existența dezechilibrelor sau a dezechilibrelor excesive, atunci se recurge la *formularea de recomandări preventive și, respectiv, corective* și se informează Consiliul. Acesta decide dacă înaintează recomandările Comisiei către statul vizat. În cazul în care împotriva unui stat membru este inițiată o procedură de corectare a dezechilibrelor excesive, acesta trebuie să prezinte un plan de măsuri pentru remedierea dezechilibrelor, plan ce va fi evaluat de către Comisia Europeană și de către Consiliul European. Urmează etapa de implementare a măsurilor corective, în urma căreia Consiliul va decide dacă recomandările au fost respectate. În baza acestei decizii, Consiliul poate să recurgă la:

- acordarea de noi termene pentru implementarea măsurilor corective;
- stabilirea de sancțiuni sau închiderea procedurii corective.

Pentru a avea o imagine mai exactă a situației macroeconomice din UE, în tabelele 1 și 2 este prezentată situația celor 14 indicatori în cele 28 de țări membre ale UE în anul 2017. În tabelul 1 sunt prezentați indicatorii pentru țările dezvoltate din UE15, în timp ce în tabelul 2 sunt prezentați indicatorii pentru statele membre ale UE care au aderat după 2004.

În ceea ce privește balanța contului curent, majoritatea țărilor se încadrează în intervalul de referință stabilit de către Comisia Europeană. Cu toate acestea, putem observa un grup de țări format din Germania, Olanda și Danemarca, în cazul cărora valorile depășesc referința de 6%, în timp ce, în cazul Marii Britanii, se depășește intervalul de -4%. Dezechilibre semnificative se pot observa în ceea ce privește valorile poziției investiționale internaționale nete în raport cu PIB. Astfel:

- țările din nucleul dur al zonei euro, cu excepția Franței, precum și Danemarca, Suedia și Malta înregistrează valori pozitive ridicate ale poziției investiționale nete;
- restul țărilor au valori negative ale acestui indicator. Mai mult, în cazul Portugaliei, Irlandei, Greciei, Spaniei, țările de la periferia zonei euro, valorile sunt cu mult sub limita de -35%;
- în majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est, poziția investițională este negativă și nu se încadrează în limita de referință. Acest fapt reflectă un nivel de dependență ridicat al acestor țări de investițiile străine, accentuând vulnerabilitatea acestora în fața retragerilor de capital.

Cele mai mari dezechilibre în cazul țărilor din UE pot fi observate în cazul indicatorilor care arată nivelul de îndatorare. Astfel, în ceea ce privește datoria sectorului privat în raport cu PIB, în majoritatea țărilor din UE15, cu excepția Austriei, Germaniei, Italiei și Greciei, valoarea indicatorului este mai mare decât referința de 133% din PIB. În cazul țărilor care au aderat în anul 2004, 2007 și 2013 la Uniunea Europeană, situația este mult mai stabilă, numai Malta depășește pragul de 133%.

Tabelul 1 – Situația macroeconomică în UE15 în anul 2017
(tabloul de bord)

Indicator/an	AT	BE	DE	FI	FR	LU	NL	PT	IT	IE	EL	ES	DK	SE	UK
	Nucleul dur al zonei euro							PIIGS					Țări dezvoltate noneuro		
Media balanței contului curent în ultimii trei ani în raport cu PIB (%)	2,1	-0,3	8,4	-0,7	-0,6	5	8,3	0,4	2,3	2,9	-0,8	1,8	8,1	4	-4,6
Poziția investițională internațională netă în raport cu PIB (%)	3,7	52,6	54	2,4	-20,1	47	59,7	-104,9	-5,3	-149,3	-142,5	-83,8	56,3	1,8	-8,6
Variația anuală a cursului de schimb real efectiv (%)	0,9	1,5	0,9	-0,6	0,5	1	0,5	0,6	0,5	0,1	0,6	1,3	0,3	-0,7	-4,6
Cotă de piață exporturi (modificare procentuală în ultimii cinci ani)	2,34	3,87	6,5	-4,3	2,69	25,16	1,23	14,62	1,98	64,43	-10,03	9,79	0,5	-4,29	-0,96
Costurile nominale cu forța de muncă, calculate ca rată de creștere în ultimii trei ani	3,7	1	5,1	-2,5	1,3	7,1	-0,2	3,5	1,1	-17,2	-1	0	3	3,7	5,4
Rata anuală de creștere a prețurilor din sectorul imobiliar (%)	3,5	1,5	2,9	0,5	1,8	4,1	6	7,9	-2	9,5	-2,2	4,5	3,2	4,6	2,4
Creditul anual acordat sectorului privat în raport cu PIB (%)	4,3	-1,5	4,9	8,2	7	-15,5	3	1,3	2,1	-7,5	-0,8	0,2	-1,4	13,1	8,4
Datoria sectorului privat în raport cu PIB (%)	122,5	187,8	100,1	146,4	148,2	322,9	252,1	162,2	110,5	243,6	116,4	138,8	204	194,4	169
Datoria publică în raport cu PIB (%)	78,4	103,1	64,1	61,4	97	23	56,7	125,7	131,8	68	178,6	98,3	36,4	40,6	87,7
Rata de creștere a pasivelor sectorului financiar (%)	1,8	0,7	4	-3,8	4,3	-1,7	2	1,8	4,3	4,3	-12,9	4	4,1	6,8	-1,6
Rata medie a șomajului în ultimii trei ani	5,7	7,8	4,2	8,9	10	6,1	5,9	10,9	11,6	8,4	23,3	19,6	6	7	4,8
Rata ocupării (modificare procentuală în ultimii trei ani)	1	0,3	0,5	1,3	0,5	-0,6	0,7	1,5	1,5	0,9	0,9	-0,3	0,7	1	0,9
Rata șomajului pe termen lung (modificare procentuală în ultimii trei ani)	0,3	-0,8	-0,6	0,2	-0,3	0,5	-1	-3,9	-1,2	-3,6	-3,9	-5,2	-0,4	-0,2	-1,1
Rata șomajului în rândul tinerilor (modificare procentuală în ultimii trei ani)	-0,5	-3,9	-0,9	-0,4	-1,9	-6,9	-3,8	-10,9	-8	-9	-8,8	-14,6	-1,6	-5,1	-4,9

Notă: Valorile hașurate nu se încadrează în intervalele de referință indicate de Comisia Europeană în procedura privind dezechilibrele macroeconomice; AT – Austria; BE – Belgia; DE – Germania; FI – Finlanda; FR – Franța; LU – Luxemburg; NL – Olanda; PT – Portugalia; IT – Italia; IE – Irlanda; EL – Grecia; ES – Spania; DK – Danemarca; SE – Suedia; UK – Marea Britanie.

Sursa: Eurostat.

Tabelul 2 – Situația macroeconomică în UE13 în anul 2017
(tabloul de bord)

Indicator/an	CY	CZ	EE	HU	LV	LT	MT	PL	SI	SK	RO	BG	HR
	Țări care au aderat la UE în 2004										Țări care au aderat la UE după 2004		
Media balanței contului curent în ultimii trei ani în raport cu PIB (%)	-5	1	2,3	4	0,6	-0,7	8,4	-0,3	5,7	-2	-2,2	3,1	3,6
Poziția investițională internațională netă în raport cu PIB (%)	-121,5	-26,5	-31,4	-52,9	-56,3	-35,9	62,6	-61,2	-32,3	-65,6	-47,7	-42,8	-62,4
Variația anuală a cursului de schimb real efectiv (%)	0,1	3,6	1,3	1,7	-0,2	0	1,1	2,7	-0,4	-0,2	-1,8	0,6	0,3
Cotă de piață exporturi (modificare procentuală în ultimii cinci ani)	6,94	8,17	2,58	11,27	7,77	9,73	11,2	28,44	18,64	6,67	37,02	19,35	19,95
Costurile nominale cu forța de muncă, calculate ca rată de creștere în ultimii trei ani	-2,7	5,9	12,4	6,7	14,7	16	1,7	4,5	3,4	6,9	11,9	13,6	-4,3
Rata anuală de creștere a prețurilor din sectorul imobiliar (%)	1,3	9,1	1,8	3,3	5,5	5,4	4,1	1,7	6,2	4,4	4	6,2	2,8
Creditul anual acordat sectorului privat în raport cu PIB (%)	8,7	4,1	3,6	0,9	0,3	3,7	2,9	2,7	0,8	5,9	1,7	6,2	1,2
Datoria sectorului privat în raport cu PIB (%)	316,3	67,4	106,4	71,4	83,5	56,1	120,2	76,4	75,6	96,1	50,8	100,1	98,4
Datoria publică în raport cu PIB (%)	97,5	34,6	9	73,6	40,1	39,7	50,8	50,6	73,6	50,9	35	25,4	78
Rata de creștere a pasivelor sectorului financiar (%)	-2,3	22,9	9,7	-8	6,1	14	4,7	6,3	5,1	17,9	8,1	1,1	3,9
Rata medie a șomajului în ultimii trei ani	13	4	6,3	5,4	9,4	8	5,2	6,2	7,9	9,8	5,9	7,7	13,5
Rata ocupării (modificare procentuală în ultimii trei ani)	-0,4	2,4	3,6	4,2	2,4	2,2	4,4	1,7	3,3	1,8	1,6	2,3	0,3
Rata șomajului pe termen lung (modificare procentuală în ultimii trei ani)	-3,2	-1,7	-1,4	-2	-1,3	-2,1	-1,1	-2,3	-2,2	-4,2	-0,8	-3,5	-5,5
Rata șomajului în rândul tinerilor (modificare procentuală în ultimii trei ani)	-11,3	-8	-2,9	-9,7	-2,6	-6	-1,2	-9,1	-9	-10,8	-5,7	-10,9	-17,7

Notă: Valori hașurate nu se încadrează în intervalele de referință indicate de Comisia Europeană în procedura privind dezechilibrele macroeconomice; CY – Cipru; CZ – Republica Cehă; EE – Estonia; HU – Ungaria; LV – Letonia; LT – Lituania; MT – Malta; PL – Polonia; SI – Slovenia; SK – Slovacia; RO – România; BG – Bulgaria; HR – Croația.

Sursa: Eurostat.

Și în ceea ce privește datoria publică în raport cu PIB, situația este asemănătoare. În UE15, numai Luxemburg, Olanda, Danemarca și Suedia aveau o datorie publică raportată la PIB mai mică decât pragul de 60%. În cazul țărilor care au aderat după 2004 la UE, situația este mai stabilă din acest punct de vedere, un grad de îndatorare mai ridicat, peste limita de 60%, fiind înregistrat de Cipru, Ungaria, Malta, Slovenia și Croația.

Un alt indicator unde valorile depășesc pragul stabilit de Comisia Europeană este rata medie a șomajului în ultimii trei ani. Țările de la periferia zonei euro, cu excepția Irlandei, precum și Cipru și Croația au înregistrat rate ale șomajului de peste 10%.

Pe lângă măsurile adoptate de autoritățile UE în vederea asigurării echilibrului macroeconomic, statele membre au adoptat propriile reguli fiscale și bugetare. O descriere detaliată a regulilor fiscale și bugetare adoptate de către țările membre ale UE poate fi regăsită în baza Comisiei Europene⁵. După anul 2010, se observă o tendință de creștere a numărului de reguli fiscale. În aceste condiții, în 2014, majoritatea țărilor aveau un nivel similar de restricții fiscale, indicele regulilor fiscale fiind foarte omogen.

Pe lângă reformarea PSC, în vederea creării unor mecanisme de ajustare, autoritățile Uniunii Europene au decis să adopte un mecanism de rezoluție a crizelor pentru statele membre ale zonei euro. Crearea unui fond de rezoluție a fost necesară, având în vedere dobânzile ridicate ale obligațiunilor suverane emise de statele de la periferia zonei euro în perioada 2010-2013, precum și dificultățile de plasare a obligațiunilor în cazul anumitor țări. Primul fond de rezoluție creat a fost Facilitatea europeană pentru stabilitate financiară (European Financial Stability Facility – EFSF), care, în iunie 2010, a atras resurse de pe piețele financiare prin intermediul emisiunii de obligațiuni atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, nota primită din partea agențiilor de rating fiind ridicată. Practic, EFSF a funcționat precum un intermediar între investitori și statele din zona euro, permițându-le acestora finanțarea datoriei mai facil și la o dobândă mai redusă. EFSF a funcționat până în iulie 2013, în această perioadă acordând finanțare rambursabilă pentru Irlanda – 17,7 mld. euro, Portugalia – 26 de mld. euro și Grecia – 130,9 mld. euro. De menționat faptul că 37,3 mld. euro din fondurile acordate Greciei au fost utilizate pentru recapitalizarea băncilor.

Începând cu 1 iulie 2013, funcțiile EFSF au fost preluate de către Mecanismul European de Stabilitate (MES) (European Stability Mechanism – ESM). În mod similar, MES furnizează asistență financiară țărilor din zona euro. MES atrage finanțare de pe piețele financiare prin emisiunea de titluri de valoare pe termen scurt (cu scadență la 3 și la 6 luni), precum și prin emisiunea de titluri de valoare pe termen lung (maturitatea maximă fiind de 45 de ani). Până în prezent, Grecia (31,7 mld. euro), Cipru (6,3 mld. euro) și Spania (41,3 mld. euro) au beneficiat de asistență financiară din partea MES. De precizat faptul că suma primită de Spania a fost utilizată pentru recapitalizarea sectorului bancar.

Prin intermediul fondurilor de rezoluție, autoritățile încearcă să suplinească lipsa unui mecanism de finanțare comun, având în vedere faptul că în zona euro există obligațiuni emise de o autoritate centrală, fiecare stat împrumutându-se individual. Avantajul este că, în momentul în care ratele dobânzii la obligațiunile suverane emise de statele membre ale zonei euro sunt excesiv de ridicate sau în cazul în care piețele financiare vor refuza să achiziționeze aceste obligațiuni, statele pot primi, în anumite condiții, finanțare prin intermediul MES.

În opinia noastră, crearea fondurilor de rezoluție nu reprezintă un pas major în reducerea decalajelor semnificative între costurile de împrumut ale țărilor din zona euro (de exemplu, în anul 2016, rata dobânzii la obligațiunile Germaniei, cu scadența la 10 ani, a variat între 0,43% și -0,15%, în timp ce rata dobânzii la obligațiunile Greciei cu scadență similară a variat între 10,41% și 7,64%⁶). **Într-adevăr, ele reprezintă o ancoră de stabilitate, în special în perioade de criză economică, însă nu conduc la o partajare a riscurilor**, ca unul dintre mecanismele importante de ajustare în cadrul uniunii monetare.

⁵ http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/fiscal_governance/fiscal_rules/index_en.htm.

⁶ <https://www.ecb.europa.eu/stats/money/long/html/index.en.html>.

Reformele adoptate de către autoritățile de la Bruxelles pentru minimizarea efectelor economice negative cauzate de criza financiară internațională și mai ales de criza datoriilor suverane din UE au drept scop creșterea eficienței, în mod special în zona euro, însă sunt greu de realizat. Plecând de la premisa că regulile fiscale restricționează finanțele publice ale statelor membre pentru a tinde către echilibru, Poladian (2013) precizează faptul că aceste reguli au un neajuns major, deoarece pornesc de la premisa greșită că toate deficitele bugetare sunt ineficiente, fiind datorate unor cheltuieli curente nesustenabile pentru mărfuri și servicii și, prin urmare, trebuie înlăturate. Dar *austeritatea trasă la indigo la nivelul statelor membre nu constituie o soluție general valabilă*. Există și cheltuieli orientate spre dezvoltarea bunurilor de capital care, dacă sunt făcute echilibrat, pot produce venituri suplimentare care, în timp, reduc datoria publică. Acestea pot conduce, în același timp, la dezvoltarea factorilor de creștere pe termen lung, reducându-se în acest fel **diferențele mari de competitivitate dintre statele europene**, adevărata problemă a lipsei de convergență reală la nivelul Uniunii Europene (Poladian, 2013). De asemenea, în opinia noastră, **nu neapărat numărul de reguli impuse este important, ci voința statelor membre de a respecta aceste reguli, precum și voința Consiliului de a impune măsurile de corectare necesare remedierii dezechilibrelor excesive**.

1.2.2. Analiză comparativă a politicii fiscale în UE și SUA

Politica fiscală din SUA și UE/zona euro este diferită din mai multe puncte de vedere. Cel mai important aspect este legat de faptul că, în SUA, la nivelul federației, sistemul fiscal este unitar. De precizat faptul că SUA au manifestat caracteristicile unei uniuni fiscale la nivel federal la câțiva ani după declararea independenței. Alexander Hamilton, secretarul Trezoreriei, a propus ca guvernul federal să preia datoriile excesive ale statelor membre generate de Războiul de Independență, măsură acceptată de Congres în 1790 (Frieden, 2016). Această măsură, care a implicat respectarea angajamentelor de credit și restabilirea credibilității, a permis guvernului federal să câștige încrederea investitorilor și să aibă acces la piețele financiare. Asumarea la nivel federal a datoriilor statelor a fost o măsură prin care guvernul federal și-a exercitat autoritatea și a demonstrat că este capabil să rezolve situații de criză, câștigând astfel încrederea cetățenilor și statelor membre. Pe de altă parte, în 1840, guvernul federal a refuzat să-și mai asume datoriile statelor, astfel încât opt state au intrat în incapacitate de plată, reducând astfel hazardul moral.

În opinia lui Frieden (2016), aceste elemente relevă că autoritățile federale trebuie să aibă abilitatea de a administra situațiile de criză într-o măsură acceptabilă pentru toate statele membre. Autoritățile din UE/zona euro s-au confruntat cu probleme similare, spune Frieden, iar modul în care acestea au gestionat criza datoriilor suverane le-a redus credibilitatea politică în mod semnificativ.

Atât în SUA, cât și în UE/zona euro, sistemul fiscal este caracterizat printr-un nivel al datoriei publice ridicat și o creștere a deficitelor. Însă organizarea diferită a sistemului fiscal din SUA a influențat modul în care riscurile sunt partajate. În SUA, competențele fiscale sunt împărțite între guvernul federal, guvernul statelor membre și guvernele locale, în timp ce, în UE/zona euro, politica fiscală este de competența guvernelor statelor membre și a autorităților locale, cu toate că la nivelul UE există un buget comun. În timp ce, în SUA, veniturile bugetului federal sunt constituite din taxe și impozite, precum impozitul pe venit sau contribuțiile la sistemele de sănătate și de pensii, în UE, veniturile bugetului sunt constituite, în principal, din contribuțiile statelor membre. Aceste diferențe au un impact semnificativ asupra mărimii bugetului. **În SUA, ponderea bugetului federal în PIB a**

variat, în ultimii 40 de ani, în funcție de dinamica ciclului economic, între 17% și 24%, în timp ce, în UE, bugetul uniunii nu a depășit 1% din PIB-ul statelor membre.

În plus, în SUA, transferurile fiscale între statele membre sunt mult mai mari și mult mai eterogene în comparație cu UE (Darvas, 2010; D'Apice, 2015; Malkin și Wilson, 2013). De exemplu, transferurile fiscale de la bugetul federal către bugetele statelor membre variază între 0,2% și 10% în SUA, în timp ce, în UE, acestea variază între 0,3% și 4% (D'Apice, 2015). Mult mai important este faptul că, în SUA, bugetul federal este și un instrument de reducere a disparităților regionale, prin intermediul căruia resursele sunt direcționate cu prioritate către zonele mai puțin dezvoltate. Mai exact, transferurile fiscale sunt puternic și negativ corelate cu venitul pe locuitor (D'Apice, 2015; Malkin și Wilson, 2013). Astfel, o mare parte din resurse sunt colectate din statele bogate și cheltuite în statele mai sărace. Pe lângă transferurile fiscale care acționează în acest sens, o contribuție importantă o are și sistemul progresiv de taxare a veniturilor, adoptat la nivel federal.

Pe lângă redistribuirea resurselor, o a doua funcție importantă a bugetului federal din SUA este cea de stabilizare (Malkin și Wilson, 2013). Când economia unui stat este în recesiune, contribuția netă a acestuia la bugetul federal scade, iar când economia unui stat crește, contribuția netă va spori. Malkin și Wilson (2013) au calculat că, dacă UE ar fi avut un sistem fiscal similar cu cel din SUA, în Grecia, venitul pe locuitor s-ar fi diminuat cu 6,9% în comparație cu 11,2% în perioada 2008-2011, în timp ce, în Germania, venitul pe locuitor ar fi crescut cu 3,7% comparativ cu 5,9% în aceeași perioadă.

Analizând și alte elemente ale sistemului fiscal din SUA și UE/zona euro, Darvas (2010) evidențiază și alte diferențe. Darvas (2010) consideră că regulile fiscale sunt mult mai riguroase în SUA, ținând cont de faptul că majoritatea statelor au reguli de echilibrare a bugetelor. De asemenea, având în vedere faptul că o parte importantă din venituri sunt centralizate la nivel federal, precum și regulile fiscale stricte, cheltuielile statelor nu implică o rată a îndatorării ridicată (de exemplu, în 2016, rata datoriilor raportată la PIB a variat între 4,21% și 23,94% în statele din SUA⁷). Pe de altă parte, o rată ridicată a datoriei publice are guvernul federal al SUA. Rata datoriei publice raportată la PIB a ajuns la aproximativ 103% în 2017⁸. În UE, în 2017, ponderea datoriei publice în PIB a variat între 8,7% în Estonia și 176% în cazul Greciei, conform Eurostat⁹. Așadar, în SUA există un grad de omogenitate mult mai ridicat în cazul ratelor de îndatorare din statele membre. Pe de altă parte, în UE/zona euro, neexistând un buget federal consistent și instrumente centrale de îndatorare, precum obligațiunile, nivelul datoriei uniunii este zero. În consecință, în UE/zona euro nu există o partajare a riscului fiscal.

Analizând ratele de îndatorare publice, observăm că SUA au un nivel al datoriei mult mai ridicat în comparație cu UE/zona euro. Conform Eurostat, în 2017, în UE rata datoriei publice în cazul celor 28 de state fost de 81,6%, în timp ce în zona euro rata datoriei publice pentru cele 19 state a fost de 86,8% comparativ cu 103% în SUA. Mai mult, în cazul SUA, pe lângă datoria federală, trebuie avute în vedere și ratele de îndatorare ale statelor membre. Cu toate acestea, UE/zona euro a trecut printr-o criză a datoriilor suverane.

Este important de subliniat și modul diferit în care SUA și UE/zona euro se împrumută. La nivel federal, SUA se împrumută, în principal, prin intermediul obligațiunilor emise pe termen lung denominate în dolari. De asemenea, și statele membre ale SUA se împrumută prin obligațiuni

⁷ http://www.usgovernmentdebt.us/compare_state_spending_2016pH0C.

⁸ <https://fred.stlouisfed.org/series/GFDEGDQ188S>.

⁹ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>.

denominate în dolari, însă, în cazul acestora, rata dobânzii diferă în funcție de riscul de credit asociat fiecărui stat. În UE/zona euro, după cum am mai precizat, nu există obligațiuni emise de o autoritate centrală, fiecare stat împrumutându-se prin intermediul obligațiunilor denominate în monedă națională și, respectiv, euro, rata dobânzii fiind diferită în funcție de riscul de credit asociat fiecărui stat membru.

În opinia noastră, criza datoriilor suverane din zona euro a fost cauzată de lipsa unei uniuni fiscale și, mai exact, de lipsa unui sistem de partajare a riscurilor fiscale, de lipsa unui buget federal consistent, care să asigure transferuri fiscale prin intermediul cărora să fie reduse discrepanțele de dezvoltare dintre statele membre, și de lipsa obligațiunilor denominate în euro emise de o autoritate de la nivelul zonei euro. Lipsa acestor elemente a creat discrepanțe semnificative între costurile de împrumut ale statelor membre, ceea ce a accentuat efectele crizei și a crescut gradul de îndatorare, creându-se astfel un cerc vicios fără ieșire. O comparație mult mai detaliată a implicațiilor politicii fiscale în cadrul uniunii monetare și asupra modului în care aceasta poate contribui la ajustarea șocurilor asimetrice poate fi regăsită în Allard *et al.* (2013).

O altă diferență semnificativă este legată de faptul că modul de organizare a politicii fiscale în SUA permite mai multe posibilități de echilibrare a bugetelor și are o funcție de atenuare a ciclurilor economice. Hines (2010) precizează faptul că, în SUA, veniturile statelor și guvernelor locale sunt mai robuste decât veniturile bugetului federal în perioade de scădere economică. În plus, cheltuielile guvernelor statelor membre și guvernelor locale cresc cu o rată mai scăzută în comparație cu cheltuielile federale. În mod contrar, Follette și Lutz (2010) evidențiază un caracter contraciclic al politicii fiscale federale și un caracter prociclic pentru politica fiscală a statelor membre și a guvernelor locale. Și Galle și Stark (2011) accentuează caracterul prociclic al veniturilor și creșterea cheltuielilor în perioade de recesiune economică în statele din SUA. Drept rezultat, în perioade de recesiune economică, statele au primit asistență fiscală din partea bugetului federal pentru a acoperi dezechilibrele financiare. În plus, pe lângă asistența financiară, bugetul federal poate influența bugetele statelor membre și bugetele locale prin intermediul granturilor federale, astfel încât o politică contraciclică de acordare a granturilor poate conduce la stimularea economiei locale (Hines, 2010). Observațiile anterioare evidențiază tendința de a asigura un echilibru între politica fiscală federală și politica fiscală a statelor membre.

1.3. Cadrul funcțional și politica monetară a Băncii Centrale Europene și a Sistemului Federal de Rezerve al SUA

1.3.1. Particularități ale cadrului instituțional

Din momentul lansării monedei unice, euro, la 1 ianuarie 1999, Eurosistemul¹⁰ a dobândit responsabilitatea pentru stabilirea politicii monetare unice în zona euro, fiind din acel moment comparat cu Sistemul Federal de Rezerve (FED) al SUA, sistem cu similitudini importante, dar și cu deosebiri, condiționate de evenimentele istorice diferite care au stat la baza apariției acestor două instituții. Cu toate că autoritățile monetare ale acestor uniuni expun oarecum obiective diferite, evoluțiile în direcția sporirii independenței și transparenței și crearea comitetelor pentru politică

¹⁰ Eurosistemul este alcătuit din Banca Centrală Europeană (BCE) și băncile centrale naționale ale statelor care au adoptat moneda euro.

monetară au contribuit la reducerea diferențelor dintre acestea (Gerdesmeier *et al.*, 2007, Mongelli *et al.*, 2009).

Etapele istorice diferite în care a fost înființat Eurosistemul și, respectiv, Sistemul Federal de Rezerve au influențat modul de funcționare a acestor instituții până în prezent.

Eurosistemul a fost instituit în momentul în care 11 state suverane au renunțat în mod voluntar la autonomia monetară, din dorința factorilor de decizie de a crea o monedă paneuropeană – euro –, dorință care s-a materializat în cadrul unui proces evolutiv ce a demarat cu o serie de mecanisme de fixare a cursului de schimb. Crearea unei noi instituții supranaționale – Banca Centrală Europeană (BCE) – a constituit o etapă importantă a procesului de creare a Uniunii Economice și Monetare (UEM), proces care a demarat în iunie 1988. În urma confirmării obiectivului de realizare progresivă a UEM de către Consiliul European, s-au înființat BCE și Sistemul European al Băncilor Centrale (SEBC). BCE a fost concepută ca nucleu al Eurosistemului și al SEBC, dispunând de personalitate juridică în conformitate cu dreptul public internațional. La 1 ianuarie 1999, responsabilitatea privind politica monetară a fost transferată de la băncile centrale naționale din cele 11 state membre către BCE. Această structură monetară este unică în felul său în lume, fiind formată în prezent din 19 state suverane¹¹.

În SUA, crizele financiare și dorința de restabilire a ordinii în sistemul financiar au constituit impulsul pentru crearea FED, acest factor contribuind la succesul mai mare al SUA comparativ cu cel al zonei euro în ceea ce privește ieșirea din criza financiară globală. FED a fost creat „de la zero” de către Guvernul Federal.

Constituirea uniunii monetare din SUA a avut la bază Legea bancară națională din 1863, prin care a fost asigurată, într-o anumită măsură, stabilitatea monedei (legea prevedea acoperirea biletelor de bancă puse în circulație de băncile autorizate la nivel național cu titluri emise de Guvernul SUA). În pofida acestei legi, în perioada 1870-1907, în SUA au avut loc mai multe episoade de panică financiară și retrageri de depozite în masă, care au afectat economia americană. Criza bancară deosebit de severă din 1907, declanșată de speculații financiare, a generat un consens privind necesitatea existenței unei autorități bancare centrale care să asigure un sistem bancar sănătos și o monedă elastică¹². Ca răspuns la panica din 1907, a fost adoptată Legea Aldrich-Vreeland, care prevedea emiterea de urgență a monedei în timpul crizelor și institua Comisia Monetară Națională, pentru a căuta o soluție pe termen lung privind problemele bancare și financiare la nivel național. Soluția propusă a fost instituirea unei bănci centrale care ar fi urmat să fie controlată de bancheri, plan ce a fost însă respins în 1912 de președintele SUA, Woodrow Wilson. În decembrie 1913¹³, s-a ajuns la un compromis și a fost adoptată *Legea Rezervei Federale*, care prevedea crearea unei bănci centrale descentralizate (FED), furnizarea unei monede elastice, oferirea mijloacelor de rescontare a titlurilor de creanță și stabilirea unei supravegheri mai eficiente a sectorului bancar din SUA. În noiembrie 1914, au fost selectate cele 12 orașe în care urmau să fie deschise băncile FED. În 1935 a fost modificată structura FED, prin crearea

¹¹ Austria, Belgia, Cipru, Finlanda, Estonia, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Olanda, Portugalia, Spania, Slovenia și Slovacia.

¹² Monedă elastică: o monedă care crește și scade în volum în mod automat, în funcție de necesitățile economiei (Merriam-Webster Dictionary, 2016).

¹³ În 1912, președintele SUA, Woodrow Wilson, a solicitat consultanță de specialitate în vederea elaborării unei legi privind banca centrală lui Carter Glass (reprezentant al Casei Reprezentanților din Virginia) și H. Parker Willis (profesor de economie la Washington and Lee University). În decembrie 1912, Glass și Willis au prezentat proiectul care urma să devină, cu unele modificări, Legea Rezervei Federale (Federal Reserve Act).

Comitetului Federal pentru Operațiuni de Piață (FOMC), în calitate de entitate juridică separată, și stabilirea unui termen al mandatului membrilor comitetului de 14 ani.

Particularitățile istorice și-au lăsat amprenta asupra *gradului de centralizare* a acestor două uniuni monetare, reflectat în caracterul mai descentralizat al Eurosistemului decât în cazul FED. Nivelul mai înalt de descentralizare al Eurosistemului este în concordanță cu *principiul subsidiarității* al UE¹⁴ (European Parliament, 2016), potrivit căruia deciziile sunt luate la nivel de țară sau regional, acolo unde este posibil, fiind aplicat în domenii precum luarea deciziilor și funcționarea politicii monetare, supravegherea bancară și statisticile în acest domeniu. Preferința pentru subsidiaritate implică însă existența unor limite potențiale privind creșterea eficienței în cadrul sistemului, ritmul de centralizare aflându-se în strânsă legătură cu evoluția integrării politice în Europa (Wellink, 2002). Potrivit lui Wellink (2002), cât timp nu există un stat federal european, sarcinile-cheie legate de stabilitatea financiară și supravegherea bancară, precum și cele privind asigurarea unei viziuni independente asupra evoluțiilor economice naționale și ale zonei euro, în contextul politicii monetare la nivel de uniune, vor rămâne parte a activității băncilor centrale naționale. Pentru a putea îndeplini aceste sarcini în mod eficient, băncile centrale trebuie să rămână în strânsă legătură cu procesul formării politicii monetare. Având în vedere diferențele lingvistice, culturale și istorice dintre țările zonei euro, nu trebuie subestimate importanța și gradul de dificultate mai ridicat, comparativ cu SUA, al demersurilor de explicare a deciziilor de politică cetățenilor de către băncile centrale.

În opinia altor autori (Wynne, 1999; Goodfriend, 2000), FED este mai puțin independent decât BCE. Constituția SUA acordă Congresului dreptul de a „emite monedă și de a reglementa valoarea acesteia”. În timp ce Congresul a delegat această responsabilitate FED, acesta ar putea, în principiu, să o revoce în orice moment. Există totuși dispoziții menite să garanteze independența FED: instituția este independentă față de alte agenții guvernamentale, activând pe baza principiului autofinanțării. Mai mult, termenele mandatelor celor șapte membri ai Consiliului guvernatorilor (un mandat complet al unui membru durează 14 ani), numiți de către președintele SUA și confirmați de Senat, se extind peste termenele prezidențiale și ale Congresului.

Totuși, cadrul instituțional al Eurosistemului este asemănător FED, BCE având același rol pe care îl are Consiliul guvernatorilor în cadrul FED, iar cele 19 bănci centrale sunt similare celor 12 Bănci Federale de Rezerve din SUA. Președintele BCE prezidează ședința Consiliului guvernatorilor BCE în același mod precum președintele Consiliului guvernatorilor FED prezidează ședințele FOMC. Consiliul guvernatorilor BCE este responsabil pentru formularea politicii monetare în UE.

Un aspect important prin care aceste două sisteme diferă este *procesul de luare a deciziilor de politică monetară și sistemul drepturilor de vot* în cadrul organului de conducere.

Membrii Consiliului guvernatorilor al FED din Washington formează *majoritatea* în cadrul FOMC, comitet care ia deciziile de politică monetară în SUA. FOMC este constituit din 12 membri cu drept de vot, dintre care șapte sunt membri ai Consiliului guvernatorilor și dețin drepturi de vot permanente (la fel ca cei șase membri ai Comitetului executiv al BCE). Sistemul drepturilor de vot se

¹⁴ Principiul subsidiarității servește drept criteriu care reglementează exercitarea competențelor neexclusive ale Uniunii Europene. Acesta exclude intervenția Uniunii în cazul în care o chestiune poate fi reglementată eficient de statele membre la nivel central, regional sau local și legitimează exercitarea competențelor Uniunii în cazul în care statele membre nu sunt în măsură să îndeplinească în mod satisfăcător obiectivele unei acțiuni preconizate, iar acțiunea la nivelul Uniunii poate aduce cu sine o valoare adăugată (articolul 5, alin. (3) din Tratatul privind Uniunea Europeană și Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității).

bazează pe *rotația anuală* în cadrul FOMC. Președintele FED din New York are un drept de vot permanent, președinții FED din Chicago și Cleveland votează în fiecare al doilea an, iar președinții celorlalte nouă districte ale FED votează în fiecare al treilea an.

Prin comparație, membrii Comitetului executiv al BCE (șase membri) formează o *minoritate* în Consiliul guvernatorilor BCE (compus din șase membri ai Comitetului executiv și 19 guvernatori ai băncilor centrale din cele 19 state membre). În cadrul BCE, funcționează sistemul *rotației lunare* a drepturilor de vot în cadrul Consiliului guvernatorilor (introdus începând cu 2015)¹⁵. Membrii Comitetului executiv dețin drepturi de vot permanente. În scopul de a menține caracterul supranațional al luării deciziilor, guvernatorii tuturor băncilor centrale naționale sunt tratați în mod egal.

Există, de asemenea, deosebiri privind *strategia de comunicare* a orientării politicii monetare și a proiecțiilor indicatorilor macroeconomici. FOMC face publică decizia de politică monetară prin intermediul unui comunicat de presă și al notei de implementare a deciziei de politică monetară (publicate imediat după fiecare ședință). Prin contrast, Consiliul guvernatorilor al BCE prezintă deciziile de politică monetară în cadrul unei conferințe de presă, imediat după ședința Consiliului. În practică, atât Consiliul guvernatorilor al BCE, cât și FOMC funcționează în calitate de *comitete colegiale*. Însă FED manifestă un grad de dispersie ridicat în ceea ce privește opiniile prezentate de membrii Consiliului guvernatorilor, ceea ce sugerează o strategie de comunicare mai individualizată comparativ cu BCE (Ehrmann și Fratzscher, 2005). Totuși, procesul de luare a deciziilor este unanim în cadrul FOMC. BCE are un grad mai înalt de colegialitate, atât sub aspectul procesului de luare a deciziilor, cât și al strategiei de comunicare. BCE se prezintă în calitate de instituție în cadrul căreia interesele naționale pot fi reconciliate, deciziile fiind luate în interesul zonei euro, și orice decizie luată în baza unei viziuni naționale este exclusă. Cu toate că există diferențe privind strategiile de comunicare ale BCE și FED, în general, reacția pieței financiare este ridicată atât în cadrul Eurosistemului, cât și în SUA, reflectând nivelul înalt de eficiență al politicii monetare.

Transparența este comună ambelor instituții, în termenii furnizării explicațiilor publicului și participanților pieței, în ceea ce privește diagnosticul economic și deciziile luate, care sunt prezentate în timp real. Câteva elemente diferențiază totuși aceste instituții în privința aspectului transparenței. Publicarea minutelor de către FED îl face mai transparent față de BCE. Deși BCE furnizează informații detaliate în timp real după luarea deciziilor privind ratele-cheie ale dobânzilor, această instituție nu publică minutele și raportul de vot după ședințe. Decizia BCE de a nu publica minutele și raportul de vot este argumentată prin unele presiuni publice potențiale cu care membrii Consiliului guvernatorilor s-ar putea confrunta din partea țărilor lor de origine (Gerdesmeier *et al.*, 2007).

1.3.2. Obiectivele de politică monetară

În ceea ce privește obiectivele de politică monetară ale BCE și FED, acestea diferă, fiind definite de circumstanțe, etape istorice și structuri ale economiilor și sistemelor financiare diferite.

¹⁵ Țările din zona euro sunt împărțite în grupe, în funcție de mărimea economiilor lor și a sectoarelor financiare ale acestora. Pentru a stabili cărui grup îi aparține fiecare guvernator al băncii centrale din cele 19, a fost stabilit un clasament. Guvernatorii din țările clasate în grupul „primelor 5” (în prezent, Germania, Franța, Italia, Spania și Olanda) dețin patru drepturi de vot, iar ceilalți 14 dețin 11 drepturi de vot. Există trei clase diferite ale membrilor Consiliului guvernatorilor, iar drepturile de vot se succed lunar. În conformitate cu tratatele Uniunii Europene, sistemul de rotație a drepturilor de vot trebuie pus în aplicare în momentul în care numărul guvernatorilor ar depăși cifra de 18, cifră care a fost atinsă la 1 ianuarie 2015, când Lituania a aderat la zona euro.

Structurile economiei și ale sistemului financiar al zonei euro diferă semnificativ față de cele din SUA, cu implicații pentru formularea răspunsurilor în termeni de politică monetară la crizele care subminează stabilitatea sistemului financiar. Pentru a fi eficientă, politica BCE, de exemplu, trebuie să se concentreze, în primul rând, asupra sectorului bancar, care constituie sursa de bază a finanțării agenților economici¹⁶. Există *trei diferențe semnificative privind structura economiei zonei euro* față de cea a SUA, care trebuie luate în considerare pentru eficiența politicilor BCE (Trichet, 2009).

1. Întreprinderile mici și mijlocii au un rol esențial în cadrul economiei zonei euro, fiind deosebit de importante pentru creșterea economică și crearea de locuri de muncă. Aceste întreprinderi nu pot accesa direct piețele de credit, dar facilitarea accesului continuu la credite bancare este esențială pentru existența lor.
2. În Statele Unite, piața imobiliară a constituit epicentrul crizei, ceea ce nu este valabil și pentru zona euro. În același timp, zona euro a fost indirect afectată, odată ce băncile europene au deținut active toxice parțial garantate cu credite ipotecare originare din SUA.
3. Salariile și prețurile bunurilor și serviciilor sunt mai puțin flexibile în zona euro decât în SUA. Această rigiditate încetinește, în perioade normale, procesul de ajustare a economiei; în circumstanțele actuale însă oferă o anumită protecție împotriva unor rezultate negative, cu condiția asigurării unei ancore solide pentru anticipațiile sectorului privat. În aceste împrejurări, politici excesiv de active ar putea risca să destabilizeze așteptările, fiind astfel contraproductive.

Obiectivul principal al politicii monetare a BCE este cel de *menținere a stabilității prețurilor*. Episoadele de hiperinflație care au avut loc în prima jumătate a secolului trecut în unele țări europene, în special în Germania (1921-1924), au influențat semnificativ obiectivul actual al politicii monetare europene. Temeiul juridic pentru politica monetară unică îl reprezintă **Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene**. Cadrul operațional al Eurosistemului conține următorul set de instrumente: operațiunile de piață monetară, facilitățile permanente și rata rezervelor minime obligatorii pentru instituțiile de credit.

Politica monetară a FED urmărește obiective multiple: *realizarea ocupării depline a forței de muncă, menținerea stabilității prețurilor și asigurarea unui nivel moderat al ratelor dobânzii pe termen lung* (FRB, 2016).

Evenimentele care au urmat în SUA după Primul Război Mondial au contribuit la definirea responsabilităților FED, fiind menținut până în prezent obiectivul realizării ocupării depline a forței de muncă și al asigurării unui nivel moderat al ratelor dobânzii pe termen lung. Pentru a stopa recesiunea declanșată de război, șeful FED din New York, la începutul anilor '20, a recunoscut că aurul nu mai poate servi în calitate de instrument în controlul creditului și a inițiat achiziția de titluri de stat, demonstrând puterea operațiunilor de piață deschisă în ceea ce privește influența disponibilității creditelor în sistemul bancar. Astfel, în 1920, FED a început să utilizeze operațiunile de piață monetară ca instrument de politică monetară, în scopul combaterii recesiunii. Ca răspuns la Marea depresiune din anii 1929-1933¹⁷, Congresul a adoptat una dintre cele mai importante legi bancare – Legea Glass-

¹⁶ Diferențele privind structura surselor de finanțare ale societăților nefinanciare sunt destul de mari. În zona euro, finanțarea bancară a reprezentat în medie aproximativ 70% din totalul finanțării externe a firmelor în perioada 2002-2008; în SUA, în schimb, firmele se bazează într-o măsură mult mai mare pe sursele pieței nebancale, care reprezintă aproximativ 80% din totalul finanțării externe.

¹⁷ În octombrie 1929, previziunile lui Carter Glass privind consecințele nefaste ale speculațiilor financiare s-au adeverit, în momentul în care bursa de valori s-a prăbușit, iar SUA au căzut în cea mai gravă depresiune din

Steagall din 1933 –, care prevedea separarea băncilor comerciale de cele de investiții și utilizarea titlurilor de stat drept garanție pentru biletele de bancă emise de FED¹⁸. După cel de-al Doilea Război Mondial, în scopul evitării revenirii la depresiune economică, Congresul SUA a căutat să stabilească măsuri pentru a preveni încetinirea creșterii economice. Astfel, prin Legea privind ocuparea forței de muncă din 1946, FED i-a fost atribuit obiectivul de a asigura ocuparea deplină a forței de muncă, obiectiv valabil până în prezent.

În prezent, Legea Rezervei Federale stipulează responsabilitatea Consiliului guvernatorilor și a FOMC pentru realizarea politicii monetare „astfel încât să promoveze în mod eficient obiectivele ocupării depline a forței de muncă, prețurilor stabile și unui nivel moderat al ratelor dobânzilor pe termen lung”. Acest mandat realizează legătura dintre politica monetară și obiectivul mai larg al promovării unei economii mai productive și stabile în SUA. Instrumentele tradiționale ale politicii monetare a FED, utilizate în scopul atingerii țintei ratei fondurilor federale (ratei de politică monetară), se referă la rezervele minime obligatorii, operațiunile de piață monetară și programul de creditare cu discount.

Având în vedere elementele de diferențiere a structurii economice a zonei euro față de cea a SUA, răspunsurile BCE și FED la criza financiară globală din 2007 au fost și ele diferite. În prima etapă a crizei, în perioada 2007-2008, caracterizată prin amplificarea incertitudinii și a deficitului de lichiditate pe piețele financiare, ambele bănci centrale s-au concentrat pe furnizarea de lichiditate prin diferite operațiuni. După încercările de revitalizare a economiei cu ajutorul instrumentelor convenționale, în special cele de diminuare a ratelor de dobândă, ambele instituții au abordat instrumente non-standard ale politicii monetare. FED s-a angajat în special în programe de „*relaxare a creditelor*”, care a presupus inițial furnizarea directă de credite instituțiilor de depozitare care s-au confruntat cu un deficit de lichiditate, apoi firmelor și piețelor din afara sistemului bancar. BCE s-a angajat în politici denumite „*sprijin de credit sporit*”, abordare ce presupune măsuri speciale, în principal aferente băncilor, care sunt realizate pentru a spori fluxul de credite dincolo de ceea ce ar putea fi realizat doar prin reducerea ratei dobânzii de politică monetară.

Măsurile neconvenționale puse în aplicare de BCE și FED până în prezent au avut, la rândul lor, efecte diferite asupra ratei creșterii economice, a ratei inflației și a ratei șomajului în aceste două zone monetare. În 2016, piața forței de muncă a SUA a continuat să se consolideze și s-a accelerat modest ritmul de creștere a activității economice și rata inflației. Succesul politicii monetare acomodative a FED este mai vizibil în această parte a lumii decât în zona euro, unde se înregistrează o rată a șomajului de două ori mai mare.

1.4. Cadrul de reglementare și supraveghere în sistemele financiare

1.4.1. Reglementarea și organizarea sistemelor bancare din Uniunea Europeană

Criza financiară globală a relevat faptul că sistemul de reglementare din UE nu era unul inadecvat și a pus în evidență necesitatea actualizării reglementărilor aplicabile sectorului bancar din statele membre. Diferențele existente de la o țară la alta privind aceste reglementări au constituit una

istoria lor. În 1930-1933, aproape 10.000 de bănci au falimentat, iar în martie 1933, noul președinte al SUA, Franklin Delano Roosevelt, a declarat „vacanță bancară”.

¹⁸ În 1999, prin Legea Gramm-Leach-Bliley a fost abrogată Legea Glass-Steagall și li s-a permis băncilor să ofere o gamă largă de servicii financiare, inclusiv servicii bancare de investiții și de asigurări.

dintre cauzele propagării crizei în Europa. În plus, diversitatea în materie de reglementări în interiorul UEM este considerată contraproductivă din mai multe motive: împiedică valorificarea potențialului pieței unice; distorsionează concurența și stimulează arbitrajul jurisdicțional; în cazul grupurilor transnaționale, subminează eficiența administrării riscurilor și alocării capitalurilor; îngreunează substanțial managementul de criză în cazul eșecului instituțiilor transnaționale (The de Larosière Group, 2009). Pentru o mai bună integrare a sistemelor bancare, cât și pentru realizarea unei veritabile Uniuni Economice și Monetare (UEM), instituțiile europene și-au propus reformarea cadrului de reglementare și supraveghere bancară la nivelul UE și armonizarea acestuia.

În acest sens, a fost creat un set unic de reglementări care vizează întregul spațiu al UE și a fost instituită Uniunea Bancară. Acestea contribuie la reducerea riscului la adresa stabilității financiare la nivelul UE, la crearea unor condiții de concurență echitabile pe piața bancară din UE, la consolidarea pieței unice și la sporirea transparenței și a încrederii în această piață.

Pornind de la aceste realități și având la bază Foaia de parcurs a Comisiei Europene privind crearea unei Uniuni Bancare¹⁹, instituțiile europene au inițiat reformarea sistemului de reglementare al UE prin instituirea următorilor trei piloni:

- Mecanismul unic de supraveghere (MUS), aplicabil începând din ianuarie 2015, desemnând BCE ca supraveghetor central al băncilor din zona euro;
- Mecanismul unic de rezoluție (MUR), aplicabil începând din ianuarie 2015, al cărui obiectiv este de a asigura rezoluția ordonată a băncilor falimentare care fac obiectul MUS, fără a utiliza banii contribuabililor. Acesta ar trebui să garanteze faptul că acționarii și creditorii vor fi primii care vor contribui la restructurarea băncilor pe timp de criză (procedura de *bail-in*);
- Sistemul unic de garantare a depozitelor (SEGD), un al treilea pilon important în eliminarea decalajului existent în cadrul legislativ care reglementează Uniunea Bancară, propus de Comisia Europeană (European Commission, 2015a). Acesta urmează a fi pus în aplicare în două etape, prima urmând a fi inițiată abia în 2019²⁰.

Primul pas în crearea unei uniuni bancare în zona euro a fost reprezentat de adoptarea legislației care să permită implementarea unui mecanism unic de supraveghere (Regulamentul UE nr. 1024/2013 și Regulamentul UE nr. 1022/2013). Mecanismul unic de supraveghere se aplică statelor membre ale zonei euro și, facultativ, poate fi aplicat și altor state membre ale UE.

Autoritatea competentă pentru a implementa supravegherea unică și pentru a stabili un set unic de reglementări este Banca Centrală Europeană. În principiu, BCE este responsabilă pentru supravegherea tuturor băncilor din zona euro. Alături de BCE, un rol important în cadrul acestui sistem îl dețin și autoritățile naționale. Astfel, BCE este direct responsabilă de supravegherea băncilor cu active mai mari de 30 de mld. euro, de supravegherea băncilor ale căror active depășesc 20% din PIB-ul țării în care își desfășoară activitatea și de supravegherea băncilor care au solicitat asistență

¹⁹ În decembrie 2012, președintele Consiliului European, în strânsă colaborare cu președinții Comisiei Europene, Băncii Centrale Europene (BCE) și Eurogrupului, a elaborat o foaie de parcurs specifică și cu termene-limită bine definite pentru realizarea unei veritabile UEM. Una dintre părțile esențiale ale acestei foi de parcurs a fost crearea unui cadru financiar mai integrat, adică Uniunea Bancară. Prin adoptarea actelor legislative privind MUS, MUR, Directiva **privind schemele de garantare a depozitelor**, Directiva privind redresarea și rezoluția instituțiilor bancare și Directiva privind cerințele de capital IV în 2013 și 2014, Parlamentul a contribuit în mod semnificativ la crearea unei adevărate Uniuni Bancare.

²⁰ [http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/file-jd-european-deposit-insurance-scheme-\(edis\)](http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/file-jd-european-deposit-insurance-scheme-(edis)).

financiară în cadrul EFSF (European Financial Stability Facility) sau MES (European Stability Mechanism). De asemenea, BCE monitorizează supravegherea desfășurată de autoritățile de supraveghere națională pentru băncile mai puțin importante. În prezent, BCE supraveghează în mod direct 118 bănci din țările participante la MUS. Aceste bănci dețin aproximativ 82% din activele bancare din zona euro²¹.

Al doilea pilon important al Uniunii Bancare este reprezentant de Mecanismul unic de rezoluție, care se aplică tuturor băncilor supravegheate de BCE, în timp ce alte bănci rămân în competența autorităților naționale. Prin acest mecanism se creează reguli și proceduri uniforme pentru rezoluția instituțiilor de credit și pentru anumite societăți de investiții. În principiu, MUR are la bază două elemente foarte importante: Consiliul de supraveghere unic și Fondul unic de rezoluție. Consiliul de supraveghere unic este format din președinte, vicepreședinte, patru membri permanenți și autoritățile din toate statele membre ale UE. În situația în care o bancă este într-o situație de criză, acest consiliu stabilește o schemă de rezoluție, supusă aprobării Comisiei Europene. Fondul unic de rezoluție este finanțat, începând cu 2016, de către bănci și fondurile sale ar trebui să acopere 1% din valoarea depozitelor asigurate din toate statele membre ale UE până în 2024. În acest moment, încă nu s-a creat o schemă unică de asigurare a depozitelor în zona euro, dar, la nivelul Comisiei Europene, există un set de propuneri pentru înființarea unei scheme europene de asigurare a depozitelor.

Al treilea pilon, SEGD, urmează a fi construit pe baza sistemelor naționale actuale de garantare a depozitelor (care nu sunt susținute, până în prezent, de un sistem european comun). Acesta se preconizează să fie introdus treptat și să fie neutru în ceea ce privește costurile pentru sectorul bancar (deși băncile cu grad de risc mai ridicat vor trebui să contribuie mai mult decât băncile mai sigure). Acesta va fi însoțit de garanții și măsuri stricte de reducere a riscurilor bancare. SEGD completează Uniunea Bancară și contribuie la atingerea obiectivului obținerii unei monede unice veritabile. Sistemul va spori consistența celor doi piloni deja existenți ai Uniunii Bancare, prin alinierea responsabilităților privind protecția deponenților și controlului asupra factorilor-cheie de risc ai efectuării plăților deponenților.

Sistemele de garantare a depozitelor (SGD) sunt deosebit de importante pentru buna funcționare a Uniunii Bancare. Datele Euro Area Statistics (2018) arată că depozitele bancare reprezintă aproximativ 31% din activele financiare consolidate ale gospodăriilor populației. Participațiile și acțiunile emise de fondurile de investiții deținute de gospodării au constituit 26%, iar investițiile în asigurările de viață au reprezentat 18% din activele financiare consolidate ale acestora. În același timp, depozitele constituie o sursă de finanțare de bază a băncilor din zona euro, acest fapt fiind demonstrat prin aceea că volumul depozitelor a atins valoarea de 22065 mld. euro în T2 din 2015, ceea ce a reprezentat 66% din totalul pasivelor bancare. Potrivit statisticilor europene (2018) comparație, resursele atrase prin emisiunea de obligațiuni au înregistrat doar 13%, iar cele atrase de la acționari – 8%.

Având în vedere aceste realități, doar un nivel similar de încredere în siguranța depozitelor în toată zona euro va asigura o uniune bancară deplină. Schoenmaker și Wolff (2015) au identificat o creștere foarte mare a deviației standard a ratelor dobânzilor la depozitele atrase de la societățile nefinanciare și populație în zona euro, după criza financiară din 2008. Acest fapt sugerează că localizarea băncilor în diferite țări din zona euro este posibil să fi jucat un rol semnificativ în

²¹ <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.en.html>.

determinarea gradului de risc al depozitelor bancare și, respectiv, în stabilirea ratelor de dobândă. Un SEGD reprezintă, în acest sens, un instrument eficient de promovare a unui nivel uniform de încredere a deponenților și de asigurare a existenței unei veritabile Uniuni Bancare.

Un fond de garantare a depozitelor nu poate fi construit astfel încât să poată satisface toate cererile de plată, în același moment de timp, privind toate depozitele garantate ale unui sistem bancar. Acesta implică existența unui mecanism de protecție publică (*public backstop*)²², care joacă un rol esențial pentru menținerea încrederii. În opinia lui Peter Praet (Reuters, 2017), existența mecanismului de protecție publică și a planurilor de salvare (*bailout*) este necesară chiar și atunci când investitorii sunt obligați să plătească pentru unele pierderi (*bail-in*). El argumentează această necesitate prin faptul că doar prin partajarea publică a riscurilor poate fi asigurată încrederea în sistemul financiar în ansamblu și, prin urmare, deblocat potențialul privat de asumare a riscurilor, deoarece chiar și băncile bine capitalizate pot fi victime ale retragerii depozitelor și contagiunii.

Garantarea depozitelor constituie atât un instrument *ex-ante* de sporire a încrederii și de prevenire a retragerii depozitelor, cât și unul de protecție *ex-post* contra consecințelor adverse ale unor falimente bancare individuale – dar nu și în cazul unor evenimente sistemice. De aceea, pentru a spori încrederea în sistemele bancare, nivelurile-țintă armonizate ale sistemelor naționale de garantare a depozitelor trebuie să fie prefinanțate în conformitate cu Directiva 2014/49/UE privind schemele de garantare a depozitelor (pusă în aplicare în legislația națională a statelor membre începând din anul 2015). Însă, chiar dacă este impusă o prefinanțare, SGD-urile naționale pot face față doar unui volum limitat al cererilor de rambursare. În acest context, Directiva 2014/49/UE obligă statele membre să se asigure că SGD-urile dispun de mecanisme de finanțare alternative adecvate, în special mecanisme de protecție publică, care le permit să obțină finanțare pe termen scurt, pentru a satisface creanțele asupra acestor SGD-uri în cazul declanșării unui risc sistemic. Deși armonizarea caracteristicilor SGD-urilor naționale poate asigura crearea unor norme comune și racordarea schemelor în toate statele membre, responsabilitatea finală a statelor membre în cazul unei crize mari sau sistemice poartă un caracter național, iar eficacitatea privind protecția depozitelor rămâne dependentă de solvabilitatea statului membru.

În acest sens, legătura dintre situația economică a statului și sistemul bancar este una dintre principalele cauze ale existenței eterogenității în condițiile de protecție a deponenților în zona euro. În plus, în opinia unor autori (Acharya *et al.*, 2011) această conexiune ar putea fi exacerbată de o diminuare a capacității fiscale, ca urmare a unor programe de *bailout* anterioare. Un sector financiar în dificultate induce inițierea programelor de salvare guvernamentale, al căror cost crește riscul de credit suveran care, la rândul său, slăbește sectorul financiar prin erodarea valorii obligațiunilor și garanțiilor guvernamentale emise.

O altă problemă legată de caracterul național al mecanismului de protecție publică ține de faptul că statele membre cu o poziție fiscală mai puțin favorabilă ar putea fi percepute ca fiind incapabile să ofere un astfel de mecanism în cazul unei crize sistemice, acest fapt putând avea implicații negative asupra încrederii deponenților. Experiențele recente ale crizelor bancare și suverane, de exemplu, din Irlanda, au arătat că eficiența și credibilitatea garanțiilor publice depind strict de puterea și credibilitatea fiscală a țării (König *et al.*, 2013).

²² Termenul de „*public backstop*” sau mecanism de protecție publică se referă la acordarea din partea statului a sprijinului financiar de ultimă instanță.

Mai mult decât atât, disparitățile financiare privind mecanismele de protecție publică pot crea *stimulente adverse*, contribuind la *fragmentarea pieței bancare și la denaturarea concurenței*. Astfel, de exemplu, băncile cu oficiul principal în statele membre cu o poziție fiscală mai favorabilă pot alege să opereze prin intermediul unor sucursale în statele membre cu o poziție fiscală mai puțin favorabilă. În acest caz, ele vor beneficia de avantajul competitiv al SGD-ului din țara de origine, susținut de o poziție fiscală mai solidă, fiind astfel mai atractive pentru deponenți. Și invers, băncile cu sediul într-un stat membru cu o poziție fiscală mai puțin favorabilă ar putea alege să opereze prin intermediul unor filiale din statele cu poziții mai favorabile, pentru a fi în măsură să ofere un nivel de protecție perceput a fi mai înalt. În același mod pot fi afectate și deciziile deponenților. Deponenții din statele membre cu o poziție fiscală mai puțin favorabilă sunt stimulați să-și transfere depozitele la băncile situate sau garantate de statele membre cu o poziție fiscală mai favorabilă. Acest fapt poate *submina competitivitatea băncilor* în statele membre cu o poziție fiscală mai puțin favorabilă în perioade normale și poate amplifica ieșirile de depozite în vremuri de criză, cu impact negativ asupra stabilității financiare.

Problemele menționate constituie argumente pentru un SEGĐ cuplat cu un *mecanism unic de protecție publică* credibil, care va susține încrederea deponenților în Uniunea Bancară și va oferi protecție în cazul unor „șocuri locale mari”²³. Acest fapt ar reduce riscul de retragere a depozitelor bancare și ar crește stabilitatea financiară în cadrul Uniunii Bancare. Un mecanism unic de protecție publică credibil pentru SEGĐ este necesar pentru a finanța în mod fiabil un eveniment de rambursare a depozitelor, de asemenea, în cazul în care fondurile *ex-ante* disponibile în cadrul sistemului sunt insuficiente, iar suma restantă nu poate fi acoperită prin contribuțiile *ex-post* ale băncilor în timp util. Acesta va reduce riscul de panică bancară în statele membre participante și va susține buna funcționare a pieței interne. Însă, pentru evitarea hazardului moral, orice utilizare a unui mecanism unic de protecție publică trebuie să fie, pe termen mediu, *neutru din punct de vedere fiscal*, presupunând recuperarea oricăror cheltuieli în cursul procedurii de insolvență bancară și din contul contribuțiilor *ex-post* ale sectorului bancar. Acesta constituie un motiv pentru care legile de insolvență ar trebui să fie armonizate. În opinia unor autori (Allen *et al.*, 2015), efectele unui hazard moral depind în mod esențial de caracteristicile de funcționare a sistemelor de garantare a depozitelor, cum ar fi tipul de finanțare (*ex-ante* sau *ex-post*), nivelul de acoperire a depozitelor, abordarea privind determinarea contribuțiilor la sistemul de garantare a depozitelor și respectarea obligațiilor de plată a contribuțiilor. Cele recomandate sunt contribuțiile calculate pe baza profilului de risc al băncilor (în loc de taxele fixe stabilite pentru toate băncile), prin impunerea băncilor să plătească un preț echitabil pentru riscurile pe care și le asumă. De asemenea, poate fi abordată și descalificarea SGD-urilor naționale de la participarea în cadrul SEGĐ, în cazul în care nu respectă obligațiile care le revin în temeiul cadrului stabilit.

Un SEGĐ poate genera beneficii nu doar sistemelor bancare cu instrumente *ex-ante* și *ex-post* insuficiente. Acesta poate proteja sistemele bancare mai solide și mai sigure de riscul de contagiune. În prezent, lipsa unui nivel uniform al încrederii deponenților în Uniunea Bancară poate crea mecanisme de contagiune periculoase, care pot pune în pericol stabilitatea financiară chiar și în statele membre cu o poziție fiscală mai favorabilă. În al doilea rând, partajarea și diversificarea riscurilor prin intermediul SEGĐ pot asigura neutralitatea fiscală pe termen mediu și pot genera beneficii țărilor cu poziții fiscale mai favorabile. Argumentul de bază este că, odată cu distribuirea riscurilor pe un segment mai mare de instituții financiare, crește capacitatea acestuia de a-și restabili resursele după un eveniment de rambursare a depozitelor, luând în considerare faptul că un astfel de eveniment ar fi semnificativ mai mic în comparație cu capacitatea totală de finanțare.

²³ „Șoc local mare” înseamnă un șoc care are loc la nivelul unui stat membru al Uniunii Bancare.

Este evident, așadar, că SEGD ar reduce complexitatea plaselor de siguranță (*safety nets*) eterogene și ar elimina necesitatea unei interacțiuni și colaborări strânse între SGD-urile naționale, în cazul falimentelor bancare transfrontaliere care generează riscuri operaționale considerabile în procesul de rezoluție. Fiind un „punct de contact unic” pentru gestionarea unui eveniment de rambursare de către un sistem național de garantare, un SEGD va asigura gestionarea rapidă a crizelor, contribuind astfel la stabilizarea situației și la limitarea contagiunii. În cele din urmă, în condițiile în care finanțarea adecvată și termenii de rambursare a depozitelor garantate nu sunt încă armonizate, un SEGD ar trebui să se bazeze pe cele mai bune practici și să asigure coerența și transparența în domeniul protecției deponenților în întreaga Uniune Bancară. Acesta va promova astfel încrederea deponenților, indiferent de localizarea unei bănci, favorizând condiții de concurență echitabile pentru zona euro și promovarea integrării financiare (ECB, 2016).

În concluzie, arhitectura actuală a Uniunii Bancare poate fi caracterizată ca fiind incompletă și creează o situație asimetrică în care este stabilit un cadru comun pentru supraveghere și rezoluție, dar nu și pentru protecția depozitelor. Deponenții nu pot încă profita de pe urma unui sistem uniform de protecție ce ar asigura încrederea în întreaga Uniune Bancară, chiar dacă băncile sunt supuse unei supravegheri și rezoluții europene comune. Mai mult decât atât, există o neconcordanță între funcția de control la nivel european și responsabilitățile de rambursare a depozitelor garantate sau de contribuție la rezoluție la nivel național, funcții care ar trebui să fie concomitente, pentru a asigura coerența deplină. De aceea, un SEGD este necesar pentru a elimina această asimetrie, prin sporirea responsabilității pentru existența unui mecanism de siguranță aferent depozitelor la nivel european.

Instituirea unui SEGD trebuie să fie însoțită de măsuri suplimentare privind reducerea riscurilor și consolidarea condițiilor de concurență echitabile în sectorul bancar, precum și de progrese în materie de integrare a politicilor economice și fiscale la nivel european. Aceasta se referă, în particular, la alinierea opțiunilor și discreției naționale aferente normelor prudențiale ale băncilor și continuarea activităților în direcția convergenței legilor de insolvență și a altor măsuri prudențiale, astfel încât băncile și schemele naționale de garantare a depozitelor să acționeze în condiții similare, atunci când își urmăresc creanțele în cadrul procedurilor de insolvență. De asemenea, este necesară asigurarea unor condiții similare în zona euro privind recuperarea de către bănci a creditelor nerambursate, inclusiv durata procedurilor judiciare. În plus, necesitatea rambursării depozitelor garantate poate, într-o anumită măsură, să fie influențată de politici economice sau fiscale care pot afecta în continuare expunerea la risc a băncilor din statele membre. De aceea, un SEGD trebuie să fie acompaniat de progrese privind integrarea politicilor economice și fiscale la nivel european.

Totuși există și anumite *provocări* privind un sistem unic de garantare a depozitelor. O primă provocare este constituită de posibilitatea apariției anumitor stimulente adverse sau riscuri de hazard moral, în cazul în care riscurile acumulate într-un sector bancar național sunt partajate de toate băncile din UEM. Construcția unui SEGD va trebui să țină cont de aceste provocări, de exemplu, prin intermediul contribuțiilor băncilor din cadrul Uniunii Bancare ajustate la risc, stabilite pe baza unei metodologii unice la nivelul Uniunii Bancare, prin introducerea progresivă corespunzătoare și prin descalificarea SGD naționale de la participarea în cadrul SEGD în cazul în care nu respectă obligațiile care le revin în temeiul cadrului stabilit (ECB, 2016). Partajarea riscurilor considerabile în zona euro este deja consacrată în MUR, în special prin intermediul FUR, în timp ce MUS contribuie la reducerea riscurilor care provin din sistemul bancar. SEGD va fi completarea logică a acestui sistem.

1.4.2. Analiză comparativă a reglementării și organizării sistemelor financiare din UE și SUA

Între SUA și UE există diferențe majore în ceea ce privește reglementarea și organizarea sistemelor financiare. Sistemul financiar din SUA este mult mai omogen în comparație cu cel din UE, reflectând mult mai bine caracteristicile unei uniuni economice și monetare. Concret, în SUA, spre deosebire de UE, există atât o uniune bancară, cât și o uniune a piețelor de capital.

Existența uniunii bancare este foarte importantă pentru funcționarea optimă a unei zone monetare unice. În principiu, uniunea bancară presupune o autoritate unică cu supravegherea și reglementarea instituțiilor de credit din toate statele membre, proceduri unice de rezoluție, precum și un fond de garantare a depozitelor unic pentru instituțiile de credit din statele membre ale zonei monetare unice. Crearea acesteia asigură, în primul rând, creșterea integrării financiare, dar și un cadru de reglementare și supraveghere unic pentru instituțiile de credit, reducerea efectelor de contagiune și împărțirea costurilor. De asemenea, uniunea bancară reprezintă o ancoră de stabilitate pentru instituțiile de credit. **În literatură, uniunea bancară este văzută ca fiind un mecanism de absorbție a șocurilor.** Belke și Gros (2015) au arătat că, **în SUA, uniunea bancară a reprezentat un suport important în cazul șocurilor puternice care au afectat sistemele financiare locale.** Autorii au comparat cazurile statelor Nevada și Florida cu cele ale Irlandei și Spaniei și au arătat că pilonii uniunii bancare au avut o capacitate de absorbție a șocurilor locale foarte mare. În mod similar, Asmussen (2013) a arătat că statelor din SUA le-ar fi fost foarte dificil să furnizeze fonduri și garanții băncilor naționale în locul autorităților federalele (de exemplu, California pentru Wells Fargo sau New York pentru Citigroup). În plus, Asmussen (2013) consideră că Uniunea Bancară din zona euro va fi benefică atât pentru moneda unică, cât și pentru piața internă și pentru ieșirea din criză.

În SUA, mecanismul de reglementare și supraveghere a băncilor este unul complex. Există atât autorități de reglementare la nivel federal, cât și la nivelul statelor. La nivel federal există cinci autorități de reglementare, în timp ce fiecare stat are o agenție proprie sau mai multe responsabile pentru supraveghere și reglementare. În principiu, la nivel federal sunt reglementate și supravegheate băncile care dețin o licență de operare națională, în timp ce la nivelul statelor sunt reglementate și supravegheate băncile cu licență de operare numai într-un anumit stat. Pentru băncile care operează numai la nivelul unui stat, în situația în care optează pentru a fi membre ale Rezervelor Federale sau a Fondului Federal de Asigurare a Depozitelor, ele vor fi supravegheate și reglementate de autoritățile federale. O descriere detaliată a mecanismelor de reglementare și supraveghere a băncilor din SUA poate fi regăsită în Mason (2015). La nivelul SUA, există o schemă unică de asigurare a depozitelor care, prin intermediul Fondului Federal de Asigurare a Depozitelor, permite o asigurare a depozitelor de până la 250.000 de dolari.

Spre deosebire de SUA, în care a existat o uniune bancară, autoritățile UE au decis inițierea unui proces de creare a unei uniuni bancare abia în anul 2012. Până în acel an, autoritățile naționale din țările membre ale zonei euro erau responsabile de reglementarea și supravegherea instituțiilor de credit.

După cum am precizat, în SUA există o piață de capital mult mai omogenă din punctul de vedere al organizării și al reglementării în comparație cu zona euro. Mai mult, modul de finanțare al economiei reale diferă fundamental între SUA și zona euro. În general, în Europa, companiile se bazează pe creditele bancare. Ponderea activelor bancare în PIB a ajuns la aproximativ 300% în UE în comparație cu 80% în SUA, unde companiile atrag cea mai mare parte din finanțare prin intermediul piețelor de capital. În ceea ce privește finanțarea prin intermediul piețelor de capital, studiul European Commission (2015b)

privind crearea unei piețe de capital unice enumeră câteva diferențe semnificative în modul de finanțare al companiilor din SUA și din UE: activele companiilor cotate la bursă, ca procent în PIB, sunt de două ori mai mari în SUA (138% din PIB vs 64,5% în UE); companiile medii din SUA primesc o finanțare de cinci ori mai mare prin intermediul pieței de capital în comparație cu cele din UE; plasamentele private sunt de trei ori mai mari în SUA (50 de mld. USD, vs 15 mld. euro în UE); volumul obligațiunilor emise de corporațiile nefinanciare este de trei ori mai mare în SUA (40,7% din PIB vs 12,9% în UE).

Aceste diferențe pot fi explicate prin faptul că nu există o piață de capital unică în UE, prin fragmentarea semnificativă a piețelor de capital în UE (de exemplu, în timp ce, în Marea Britanie, capitalizarea pieței de capital în total PIB este de aproximativ 120%, în Letonia, România sau Cipru, capitalizarea este de aproximativ 15%), dar și prin eterogenitatea ridicată a prevederilor legislative din statele membre. Mai concret, studiul Comisiei Europene (2015b) arată că: (i) există diferențe semnificative între condițiile de finanțare din statele membre; (ii) există reguli și practici diferite în ceea ce privește securitizarea și plasamentele private; (iii) investitorii își direcționează resursele în piața statului membru de unde provin; (iv) există diferențe legislative semnificative în ceea ce privește sistemul de taxare, regulile de insolvență, guvernanta corporatistă, regulile de securitizare și plasamentele private, accesul la piață, protecția consumatorilor și investitorilor, legislația de funcționare a companiilor, procedurile de rezoluție ș.a., diferențe de reglementare și supraveghere pentru piețele de capital între statele membre ale UE.

La nivelul Comisiei Europene, există o inițiativă legislativă transmisă către Parlamentul European, care are drept scop crearea unei piețe unice de capital în UE – *Planul de acțiune privind Uniunea piețelor de capital*. Planul prevede o serie de măsuri ce trebuie adoptate pe termen scurt: (i) un cadru legislativ simplu și transparent pentru procedura de securitizare; modificarea directivei ce reglementează prospectul ofertei publice de vânzare; consultare publică pentru legislația ce reglementează capitalul de risc, serviciile financiare de retail, pe termen mediu; (ii) asistență tehnică oferită țărilor pentru a sprijini capacitatea acestora de a face parte din Uniunea piețelor de capital și pe termen lung; (iii) eliminarea barierelor fiscale care sancționează investițiile între statele membre ale UE, sprijinirea investițiilor realizate pentru pensie. Planul prezentat nu conduce la o uniune a piețelor de capital similară cu cea din SUA, dar reprezintă un prim pas în uniformizarea reglementărilor ce vizează piețele de capital din UE.

În opinia noastră, analiza comparativă a relevat lipsa unor mecanisme de ajustare specifice zonei monetare optime în zona euro. În acest sens, considerăm că lipsa uniunii fiscale, Uniunea Bancară incompletă, segmentarea semnificativă a piețelor financiare au accentuat efectele crizei financiare internaționale și efectele crizei datoriilor publice, creând premisele amplificării decalajelor de dezvoltare dintre statele membre. În comparație, în SUA, aceste mecanisme au reprezentat ancore de stabilitate și de diminuare a efectelor negative în perioade de crize economice și financiare. Politica monetară și politica fiscală sunt pilonii de bază în asigurarea stabilității economiei și în asigurarea creșterii economice sustenabile. Pentru a asigura eficiența măsurilor fiscale și monetare, trebuie să existe o coordonare a efectelor celor două politici. În caz contrar, efectele lor s-ar putea anula reciproc. De exemplu, o politică monetară contracționistă și o politică fiscală stimulativă vor avea un efect limitat asupra cererii agregate. Din acest punct de vedere, este mult mai dificilă coordonarea politicii monetare unice și a politicilor fiscale în cele 19 state membre ale zonei euro în comparație cu politica monetară și politica fiscală unice din SUA.

Având în vedere organizarea UE/zonei euro în comparație cu SUA, deficiențele observate în structura instituțională a zonei euro în cei aproape 18 ani de funcționare, criza datoriilor suverane din UE, precum și efectele crizei financiare internaționale, în literatură au fost propuse numeroase măsuri pentru a întări guvernanta UE și pentru a crește gradul de optimalitate al zonei euro.

Cele mai relevante și mai des întâlnite au vizat: creșterea gradului de integrare politică, prim pas către o uniune politică; finalizarea rapidă a procesului de creare a Uniunii Bancare și consolidarea acesteia; crearea unei uniuni fiscale care implică, între altele, întărirea disciplinei fiscale, coordonarea politicilor fiscale, un mecanism mai eficient de transfer al resurselor, în sensul creșterii efectului de redistribuție și de stabilizare a transferurilor fiscale dintre state, un buget mai consistent la nivelul UE și un sistem de taxe la nivelul uniunii, buget comun pentru zona euro, emisiunea obligațiunilor denominate în euro la nivelul UE/zonei euro.

În același sens, merită menționată propunerea lui Delpla și Von Weizsäcker (2011) de soluție pentru reducerea efectelor crizei datoriei suverane. Cei doi autori au propus ca țările din zona euro să creeze un fond suveran comun, care să cuprindă 60% din datoria fiecărui stat membru. Acest fond ar contribui la mutualizarea datoriilor, la împărțirea riscurilor și la reducerea costurilor de împrumut. Datoria țărilor care excede 60% va fi finanțată la nivel național. Practic, în acest fel, s-ar crea un mecanism similar celui din SUA. Zona euro este o zonă monetară unică, însă, în opinia noastră, având în vedere analiza realizată până în acest moment, nu a îndeplinit toate cerințele pentru a deveni zonă monetară optimă.

După cum observăm, în ultimii ani, autoritățile europene au încercat să creeze un cadru instituțional mai solid, care să permită crearea unor mecanisme de ajustare în UE și în zona euro. Aceste mecanisme au în vedere creșterea gradului de optimalitate al uniunii monetare.

Bibliografie

- Acharya, V.V.; Drechsler, I.; Schnabl, P. (2011), *A Pyrrhic Victory? Bank Bailouts and Sovereign Credit Risk*, NBER Working Paper
- Allard, C.; Brooks, P.K.; Bluedorn, M.J.C.; Bornhorst, F.; Ohnsorge, F.; Puh, M.K.M.C. (2013), *Toward a fiscal union for the euro area*, IMF Staff Discussion Note, International Monetary Fund
- Allen, F.; Carletti, E.; Goldstein, I.; Leonello, A. (2015), *Moral Hazard and Government Guarantees in the Banking Industry*, Journal of Financial Regulation
- Asmussen, J. (2013), *The public and the private banking union*, in speech at the joint conference „The Single Resolution Mechanism and the Limits of Bank-Regulation”, Humboldt Universität/Financial Risk and Stability Network in Berlin, Berlin (Vol. 8), disponibil la: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2013/html/sp131108_1.en.html
- D'Apice, P. (2015), *Cross-border flows operated through the EU budget: an overview*, No 019, Directorate General. Economic and Financial Affairs (DG ECFIN), European Commission
- Darvas, Z. (2010), *Fiscal federalism in crisis: lessons for Europe from the US*, Bruegel Policy Contribution 2010/07, Bruegel
- Delpla, J.; Von Weizsäcker, J. (2011), *Eurobonds: The blue bond concept and its implications*, Bruegel Policy Contribution, Bruegel

- Dobrinsky, R.; Havlik, P. (2014), *Economic convergence and structural change: the role of transition and EU accession*, WIIW Research Report, No 395, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche
- Economou, E.M.L.; Kyriazis, N.C.; Metaxas, T. (2015), *The institutional and economic foundations of regional proto-federations*, *Economics of Governance*, 16(3), p. 251-271
- Ehrmann, M.; Fratzscher, M. (2005), *How Should Central Banks Communicate?*, ECB Working Paper, No 557, European Central Bank
- Follette, G.R.; Lutz, B.F. (2010), *Fiscal policy in the United States: automatic stabilizers, discretionary fiscal policy actions, and the economy*, Finance and Economics Discussion Series, Federal Reserve
- Frieden, J. (2016), *Lessons for the euro from early American monetary and financial history*, Bruegel Essay and Lecture Series, Bruegel
- Galle, B.D.; Stark, K.J. (2011), *Beyond Bailouts: Federal Tools for Preventing State Budget Crises*, *Indiana Law Journal*, No 87
- Gerdemesier, D.; Mongelli, P.; Roffia, B. (2007), *The Eurosystem, the US Federal Reserve and the Bank of Japan. Similarities and Differences*, ECB Working Paper Series, No 742, March, disponibil la: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=975680
- Goodfriend, M. (2000), *The Role of a Regional Bank in a System of Central Banks*, FRB Richmond Economic Quarterly, Vol. 86, No 1, Winter, p. 7-25, disponibil la: <https://ssrn.com/abstract=2126564>
- Gros, D.; Belke, A. (2015), *Banking Union as a shock absorber*, Ruhr Economic Paper, No 548
- Hallerberg, M. (2013), *Member State Sanctioning and Compliance under the European Union's Stability and Growth Pact*, disponibil la: http://wp.peio.me/wp-content/uploads/2014/04/Conf7_Hallerberg-12.09.2013.pdf
- Hines, J.R. (2010), *State fiscal policies and transitory income fluctuations*, *Brookings Papers on Economic Activity*, (2), 313-337
- König, P.; Anand, K.; Heinemann, F. (2013), *The 'Celtic Crisis': Guarantees, Transparency and Systemic Liquidity Risk*, Staff Working Paper, 13-31, Bank of Canada
- Malkin, I.; Wilson, D.J. (2013), *Taxes, Transfers, and State Economic Differences*, FRBSF Economic Letter, 36
- Mason, J.R. (2015), *Overview and Structure of Financial Supervision and Regulation in the US*, IP/A/ECON/2012-16, Study for the ECON Committee, Directorate General for Internal Policies
- Mongelli, F.; Gerdemesier, D.; Roffia, B. (2009), *The FED, the Eurosystem, and the Bank of Japan: More similarities or differences?*, disponibil la: <http://voxeu.org/article/fed-eurosystem-and-bank-japan-similarities-and-differences>
- Poladian, S. (2013), *Rivalitatea dolar-euro sau cine va domina sistemul monetar internațional*, disponibil la: http://www.qmagazine.ro/simona-poladian_269917.html
- Rockoff, H. (2000), *How Long Did It Take the United States to Become an Optimal Currency Area?*, National Bureau of Economic Research, Historical Working Paper, No 124, National Bureau of Economic Research, disponibil la: <http://www.nber.org/papers/h0124.pdf>
- Schoenmaker, D.; Wolff, G. (2015), *Options for European Deposit Insurance*, VOX, CEPRs Policy Portal
- Sherlock, M.F.; Marples, D.J. (2014), *Overview of the Federal Tax System*, Congressional Research Service, disponibil la: <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL32808.pdf>
- Trichet, J. (2009), *The ECB's enhanced credit support. Keynote at the University of Munich*, disponibil la: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp090713.en.html>

Wellink, N. (2002), *Monetary unions in Europe and the US – just how different are they?*, Speech at The Institut International d'Etudes Bancaires

Wynne, M.A. (1999), *The European System of Central Banks*, Federal Reserve Bank of Dallas

***, ECB (2007), *Financial Integration in Europe*, March 2007, ECB Report, Frankfurt

***, ECB (2015), *Real convergence in the euro area: evidence, theory and policy implications*, ECB Economic Bulletin, Issue 5, European Central Bank

***, European Commission (2015a), *Initial reflections on the obstacles to the development of deep and integrated EU capital markets*, Green Paper Building a Capital Markets Union, COM(2015) 63

***, European Commission (2015b), *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU) 806/2014 in order to establish a European Deposit Insurance Scheme*, disponibil on-line la: <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/COM20150586.do>

***, European Parliament (2016), *Principiul subsidiarității*, disponibil la: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/ro/FTU_1.2.2.pdf

***, FRB (2016), *Conducting Monetary Policy*, disponibil la: https://www.federalreserve.gov/pf/pdf/pf_3.pdf

***, PwC (2014), *Doing business in the United States. A guide to the key tax issues*, PricewaterhouseCoopers, disponibil la: <https://www.pwc.com/us/en/private-company-services/pdf/pwc-doing-business-in-the-us-2016.pdf>

***, Reuters (2017), *Public backstop for banks in euro zone necessary: ECB's Praet*, disponibil on-line la: <http://www.reuters.com/article/us-eurozone-banks-ecb-idUSKBN15825H>

***, The de Larosi re Group (2009), *The high-level group of financial supervision in the EU Report*, disponibil on-line la: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf

***, United States Department of State (2013), *Outline of US Government*, United States Department of State, Bureau of International Information Programs, disponibil la: http://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications/english/1310_Outline_of_US_Government_English_TEXT_Low_WEB.pdf

***, ECB (2016), *Financial integration in Europe*, April 2016, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialintegrationineurope201604.en.pdf>

2. ETEROGENITĂȚI ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI FINANCIARĂ DIN STATELE MEMBRE UE

2.1. Analiza convergenței reale în Uniunea Europeană

Aderarea la zona euro, presupune *de jure* îndeplinirea criteriilor nominale formalizate în cadrul Tratatului de la Maastricht. Însă, pentru țările din UE care doresc adoptarea monedei unice europene, mult mai important este procesul de convergență reală. Mai exact, pe termen mediu și lung, recuperarea decalajelor economice și sociale în ceea ce privește nivelul de trai față de statele vechi membre ale UE este esențială pentru creșterea gradului de integrare și aderarea la Uniunea Monetară și Economică. În plus, scopul proiectului UE a fost acela de a reduce decalajele economice și sociale dintre statele membre și de a asigura un nivel ridicat de integrare economică și socială. În Tratatul de la Roma, între obiectivele creării CEE se regăsea și dezvoltarea regiunilor mai sărace. Și în prezent,

obiectivul convergenței între statele membre este un pilon fundamental al Strategiei de la Lisabona (Denis *et al.*, 2005) și rămâne un element de bază al Strategiei Europa 2020 (European Commission, 2010).

Din mai multe motive, procesul de convergență reală este important nu numai pentru statele membre ale UE care doresc aderarea la zona euro, ci și pentru statele membre din zona euro. În primul rând, criza datoriilor suverane a arătat că este nevoie de reforme economice și de adoptarea unor politici solide, chiar și după adoptarea monedei unice europene. În al doilea rând, inexistența unor mecanisme de ajustare specifice zonelor monetare optime face ca, în lipsa convergenței reale, statele membre ale zonei euro să fie mult mai vulnerabile în fața șocurilor. De exemplu, șocul crizei financiare internaționale și șocul crizei datoriilor suverane a afectat major țările de la periferia zonei euro, creșterea economică irosită fiind de aproximativ 54,2% din PIB în cazul Greciei sau 22,2% din PIB în cazul Italiei (graficul 3). În aceste condiții, în opinia noastră, procesul de convergență reală are o importanță chiar mai mare pentru statele care au aderat la zona euro decât pentru statele care au drept țintă aderarea, acestea din urmă având încă la dispoziție mecanisme de ajustare (de exemplu, cursul de schimb, politica monetară).

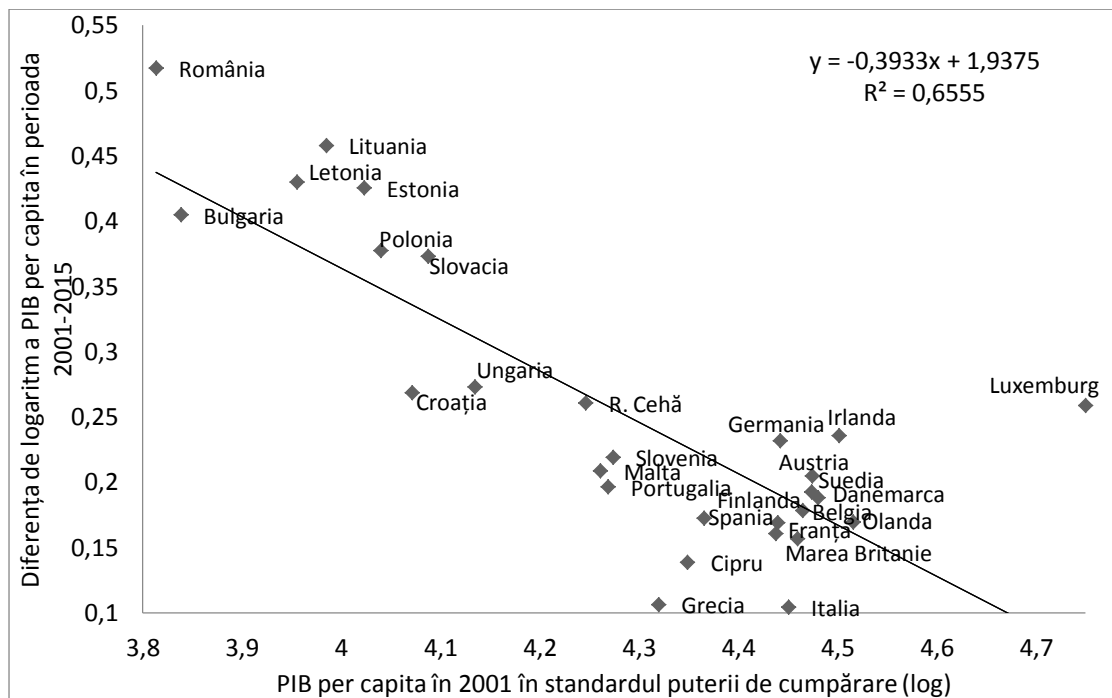
Definirea exactă a convergenței reale poate fi dificil de realizat. Cel mai important element de încadrare teoretică a convergenței este alinierea produsului intern brut pe locuitor. Însă, pentru a crește nivelul PIB pe locuitor, este nevoie ca o serie de alți indicatori, cu relevanță atât economică, dar și socială, să convergă către un etalon stabilit. În aceste condiții, Dauderstädt (2014) definește convergența din trei perspective: (i) convergența reală în termeni de venituri, standard de viață, rată a ocupării ș.a.; (ii) convergența politicilor (de exemplu, politica fiscală, politica monetară, politica socială, piața muncii, dar și politica externă) și convergența instituțiilor (de exemplu, independența băncii centrale); (iii) convergența atitudinilor și opiniilor (de exemplu, gradul de acceptare a apartenenței la UE sau preferințele politice, culturale sau sociale).

Primul indicator utilizat în analiza convergenței economice în statele membre ale UE este **produsul intern brut pe locuitor la standardul puterii de cumpărare**. Așa cum am mai precizat, acest indicator este unul dintre cele mai utilizate în literatura economică în analiza convergenței reale. Pentru a analiza convergența PIB exprimat la paritatea puterii de cumpărare (PPC), am prelucrat datele în **graficele 1 și 2**. În **graficul 1**, pe axa orizontală este valoarea în logaritm a PIB la PPC în anul 2001, în timp ce pe axa verticală este media de creștere a PIB la PPC în perioada 2001-2015, calculată ca diferență de logaritm între valorile din 2015 și 2001. În comentariile privind rezultatele, nu o să ne referim la Luxemburg, deoarece reprezintă un caz aparte, prin natura sistemului financiar din această țară.

Rezultatele obținute indică aspecte relevante. În principiu, un anumit grad de convergență reală poate fi observat în eșantionul analizat. Acest fapt este relevant și de rezultatele regresiei liniare și de faptul că modelul reprezintă destul de bine datele analizate ($R^2 = 0,65$). Valoarea negativă a coeficientului variabilei independente ($-0,39$) indică o relație negativă între valorile inițiale ale PIB la PPC și ratele de creștere în perioada 2001-2015. Țările cu cel mai scăzut nivel al PIB pe locuitor au avut, se vede, rate de creștere mult mai mari în comparație cu țările cu un nivel ridicat al PIB. Această constatare nu este confirmată însă pentru toate țările din eșantion. Interpretarea este validă în special pentru țările din Europa Centrală și de Est, dacă avem în vedere faptul că România, Bulgaria, Letonia, Lituania, Estonia, Polonia, Slovacia, Ungaria, Republica Cehă, Croația, țările cu cel mai scăzut nivel al PIB la PPC în 2001, au avut cele mai mari creșteri de PIB la PPC în perioada analizată. Aceste rezultate

sunt oarecum intuitive. Țările din Europa Centrală și de Est formează un grup de țări care a parcurs faze similare de dezvoltare: trecerea de la o economie planificată, socialistă, la o economie de piață, restructurarea sectorului public, procesul legislativ de reformare, procesul de liberalizare a prețurilor etc. În plus, creșterile ridicate de PIB în perioada analizată pot fi explicate și prin efectul de bază scăzută. Mai exact, orice creștere este mai semnificativă dacă o raportăm la un PIB inițial redus, cum este cel al țărilor din Europa Centrală și de Est, în comparație cu raportarea la un PIB inițial mai mare.

Graficul 1 – Convergența PIB pe locuitor în Uniunea Europeană, în perioada 2001-2015

Sursa: World Bank Statistics și calculele autorilor.

Analizând țările din zona euro care au adoptat moneda unică în 1999 și 2000, procesul de convergență nu mai este atât de evident. Mai mult, rezultatele indică mai degrabă o divergență a PIB pe locuitor la PPC. Astfel, Grecia, Spania, Portugalia, țările cu cel mai scăzut nivel al PIB în 2001, au avut unele dintre cele mai reduse rate de creștere în perioada analizată, ceea ce a dus fie la păstrarea decalajului de dezvoltare (Spania și Portugalia), fie la creșterea semnificativă a decalajului (Grecia). De asemenea, cea mai slabă performanță, în termeni de creștere, o putem observa în cazul Italiei, una dintre țările cu un nivel ridicat al PIB pe locuitor la PPC în anul 2001. În mod similar, rate scăzute de creștere observăm și în cazul Franței. Țările ce au format inițial zona euro au cele mai bune performanțe – Irlanda, Germania și Austria –, au avut cele mai mari creșteri de PIB în perioada analizată. Rezultatele obținute sunt în concordanță și cu alte studii din literatură (Dobrinsky și Havlik, 2014; ECB, 2015).

O analiză mai detaliată a datelor privind PIB pe locuitor la standardul puterii de cumpărare în țările din UE (primele patru coloane) este redată în tabelul 3. Înainte de a comenta valorile din tabel, trebuie formulate câteva precizări. Datele sunt calculate ca medie pentru patru perioade de analiză (2001-2004; 2005-2008; 2009-2012 și 2013-2015) care se suprapun, într-o mare măsură, și cu fazele ciclului economic. Astfel, primele două perioade corespund fazei de expansiune a ciclului economic,

fază care a precedat criza financiară globală, iar a treia perioadă a urmat după episodul de criză, fiind caracterizată de scăderi de PIB în multe dintre țările UE. Ultima perioadă este cea postcriză, de revigorare moderată a activității economice. Toate datele privind PIB la PPC au fost calculate raportându-ne la media zonei euro (egală cu 100 în perioada analizată). Ulterior, am considerat Germania referință principală; hașurate și îngroșate sunt valorile mai bune decât cele ale Germaniei, fiind vorba de performanțele Luxemburgului.

Datele indică aspecte demne de menționat. Singurele țări cu performanțe mai bune decât Germania în ceea ce privește PIB la PPC pe toată perioada analizată sunt Austria, Irlanda și Danemarca. Alte țări – Belgia, Suedia, Marea Britanie – au avut, în primele perioade de analiză, un PIB la PPC mai mare decât Germania, însă stagnarea PIB în Belgia și Suedia sau reducerea acestuia în Marea Britanie și trendul de creștere a PIB în Germania au făcut ca aceste diferențe să dispară. Foarte important de menționat sunt pierderile semnificative de PIB pe locuitor în anumite țări din eșantion. Astfel, în comparație cu media din 2001-2004, media PIB pe locuitor în 2013-2015 în raport cu media din zona euro a scăzut semnificativ în Italia (de la 103,20% la 90,85%), în Spania (de la 90,6% la 85,71%), în Grecia (de la 84,35% la 68,1%) în Marea Britanie (111,96% la 102,39%) și în Cipru (de la 86,15% la 77,77%). De altfel, având în vedere trendul datelor prezentate, se observă o eterogenitate foarte ridicată a mediilor PIB la PPC în comparație cu media zonei euro. Pe lângă țările ce au înregistrat un declin, se observă un grup de țări în cazul cărora PIB la PPC a stagnat sau a înregistrat un spor sau declin nesemnificative în perioada analizată (Belgia, Finlanda, Franța, Irlanda, Portugalia, Suedia, Slovenia). În cazul majorității țărilor din Europa Centrală și de Est, trendul este puternic crescător, însă, chiar dacă s-au făcut progrese remarcabile în procesul de recuperare a decalajelor, majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est înregistrează un PIB pe locuitor cu mult sub media din zona euro (43,29% – Bulgaria; 52,05 – România; 55,13 – Croația; 59,73 – Letonia).

Concluzionând, analiza convergenței PIB pe locuitor a evidențiat, în opinia noastră, câteva aspecte foarte interesante. În primul rând, există anumite semne de convergență, însă numai în ceea ce privește țările din Europa Centrală și de Est. Cu toate acestea, decalajele acestor țări față de media zonei euro rămân ridicate, ceea ce sugerează că provocările convergenței reale se vor menține pe termen mediu și lung. În al doilea rând, în cazul țărilor ce au format zona euro inițială, rezultatele indică mai degrabă divergență, ceea ce a condus la creșterea decalajelor dintre țări și poate crea tensiuni economice și sociale între statele membre ale zonei euro.

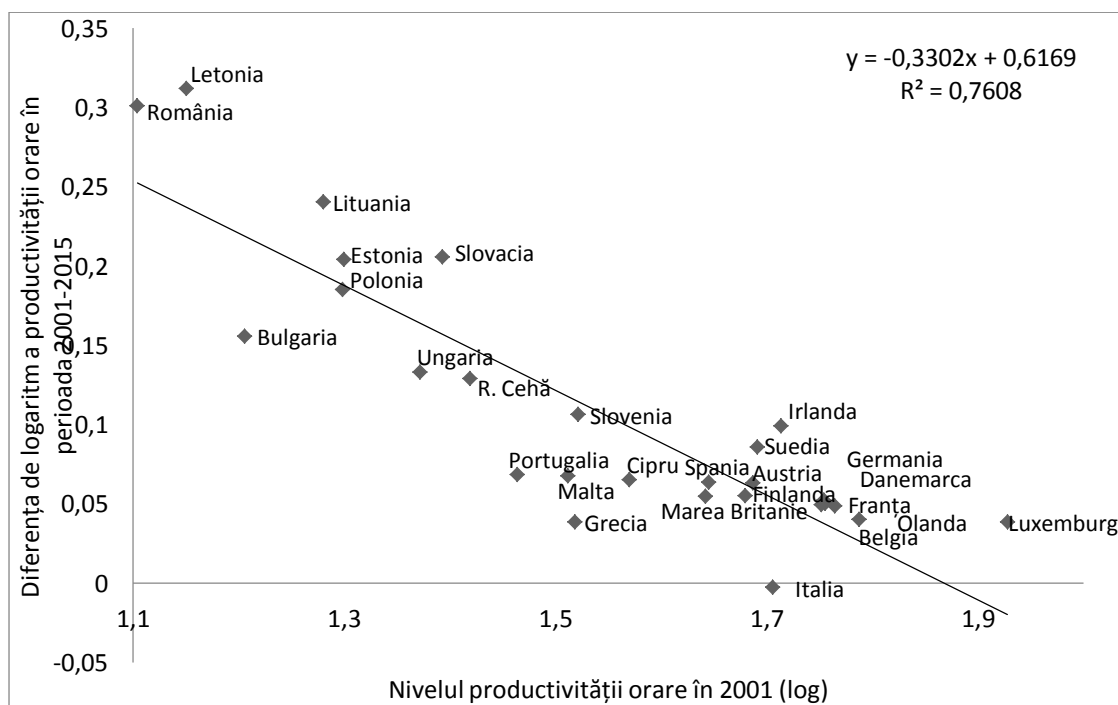
PIB pe locuitor este un indicator la ale cărui valori contribuie o serie de factori economici (productivitatea, eficiența, costul factorilor de producție etc.), dar și factori instituționali (calitatea legislației, guvernanta publică etc.). Implicit, pentru a exista convergență a PIB pe locuitor, trebuie să existe și o convergență a acestor factori. Alți doi indicatori reflectă competitivitatea țărilor din UE: **rata productivității muncii și costul forței de muncă**. Literatura economică indică efectele pozitive pe care creșterea productivității le are asupra convergenței economice și asupra reducerii decalajelor de dezvoltare (Ezcurra *et al.*, 2005; Gardiner *et al.*, 2004; Inklaar și Timmer, 2009; López-Bazo *et al.*, 2004). În același sens, Krugman (1994) a afirmat că, pe termen lung, rata productivității este foarte importantă.

Pentru a analiza convergența productivității, sunt relevante datele din graficul 2 și din tabelul 3. În graficul 2, pe axa orizontală este valoarea în logaritm a productivității orare în anul 2001, în timp ce

pe axa verticală este media de creștere a productivității în perioada 2001-2015, calculată ca diferență de logaritmi între valorile din 2015 și 2001.

Și în acest caz, rezultatele regresiei liniare indică o convergență netă a productivității în eșantionul analizat, modelul reprezentând destul de bine datele analizate ($R^2 = 0,76$). Astfel, valoarea negativă a coeficientului variabilei independente ($-0,33$) indică o relație negativă între valorile inițiale ale productivității și ratele de creștere în perioada 2001-2015. De altfel, rezultatele regresiei liniare și reprezentarea grafică în cazul convergenței productivității sunt semnificativ similare cu cele obținute în cazul convergenței PIB pe locuitor. Și în cazul productivității orare, se observă rate de creștere evidente în cazul țărilor din Europa Centrală și de Est cu cel mai scăzut nivel al productivității orare în 2001. Țările care au format zona euro inițială își păstrează gradul de eterogenitate. Rezultate foarte slabe sunt pentru Grecia, un regres de productivitate fiind evidențiat și în cazul Italiei. De remarcat este performanța Irlandei, țara din zona euro cu cea mai mare creștere a productivității. Pentru celelalte țări, ratele de creștere sunt relativ similare, ceea ce a condus la păstrarea decalajelor de productivitate inițiale.

Graficul 2 – Convergența productivității în Uniunea Europeană, în perioada 2001-2015

Sursa: Total Economy Database și calculele autorilor.

Pentru o analiză mai completă, în tabelul 3 se prezintă media productivității orare a muncii în patru intervale de analiză. Valorile productivității orare sunt foarte diferite și indică decalaje semnificative de productivitate între țările din UE. De exemplu, în Bulgaria și România, productivitatea este de aproape trei ori mai mică decât în Germania, în timp ce în alte state – Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Lituania, Letonia, Estonia, Slovacia, Malta – productivitatea este de aproape două ori mai mică în comparație cu Germania. Acest fapt reflectă o eficiență scăzută și este un impediment major în recuperarea rapidă a decalajelor economice. Eterogenitatea valorilor productivității poate fi observată și în cazul țărilor ce au format zona euro. Aceste decalaje de productivitate au implicații

economice majore, având în vedere faptul că moneda unică nu mai permite ajustarea competitivității prin intermediul devalorizării monedei naționale.

**Tabelul 3 – Evoluția în dinamică a PIB pe locuitor,
a productivității și a costului forței de muncă în UE**

	PIB pe locuitor la standardul PPC (%; Zona euro = 100)				Rata productivității orare a muncii				Costul forței de muncă (indice cu baza 100 în anul 2000)			
	Medie '01-'04	Medie '05-'08	Medie '09-'12	Medie '13-'15	Medie '01-'04	Medie '05-'08	Medie '09-'12	Medie '13-'15	Medie '02-'04	Medie '05-'08	Medie '09-'12	Medie '13-'15
Germania	105,69	106,96	111,35	116,97	57,72	60,80	61,86	63,64	100,61	98,64	106,09	112,00
Austria	115,58	114,98	118,19	121,34	49,70	53,58	55,49	56,52	100,96	104,00	113,51	120,67
Belgia	111,87	107,41	109,49	110,73	63,13	66,48	66,40	66,92	100,12	104,67	115,69	122,76
Luxemburg	219,97	234,69	237,69	251,45	85,49	89,71	93,05	93,50	101,72	112,19	132,08	140,29
Olanda	123,63	126,30	124,88	122,80	59,05	63,09	63,61	64,57	101,47	105,02	115,67	119,48
Finlanda	105,35	108,15	107,38	103,78	49,23	53,68	53,34	54,06	100,08	104,61	119,73	127,58
Franța	102,87	99,30	99,79	100,16	58,75	61,73	62,60	63,92	101,64	107,91	117,32	121,94
Italia	103,20	98,25	96,49	90,85	50,46	50,74	50,31	50,54	103,99	113,80	125,43	128,74
Irlanda	127,55	132,01	121,27	128,61	54,57	57,39	62,95	64,46	103,70	119,61	117,13	109,25
Spania	90,60	94,26	89,22	85,71	44,32	45,17	48,26	50,94	102,97	116,44	123,93	119,46
Portugalia	70,98	73,23	73,58	72,90	29,50	31,12	32,67	33,98	102,34	108,96	111,29	107,64
Grecia	84,35	85,88	77,22	68,10	34,40	36,78	35,42	35,68	102,71	113,50	128,60	117,49
Danemarca	114,84	113,49	115,89	117,40	57,80	61,15	61,72	62,87	101,36	109,54	122,87	127,42
Suedia	115,38	116,11	116,25	116,09	51,86	57,28	57,27	59,03	100,34	104,21	116,69	124,00
Marea Britanie	111,96	110,74	100,48	102,39	45,95	49,48	49,67	49,68	102,47	112,92	125,64	128,96
Slovenia	75,01	80,50	76,93	76,90	34,23	40,65	40,86	42,05	103,42	112,00	128,13	127,91
Cipru	86,15	92,93	91,35	77,77	38,05	40,79	41,93	42,90	106,70	116,17	126,29	118,82
Malta	70,27	69,52	74,78	76,53	33,52	35,51	36,73	37,95	102,83	108,77	123,09	133,02
Slovacia	49,29	60,41	67,85	71,81	27,34	33,05	35,98	39,01	103,17	113,14	124,70	126,87
Estonia	45,58	60,17	62,42	70,79	21,72	26,84	29,36	31,56	105,21	137,99	168,15	184,44
Letonia	39,10	52,19	51,37	59,73	15,74	22,82	25,44	28,29	104,81	172,33	188,08	206,68
Lituania	41,69	53,58	58,42	69,53	20,83	26,57	29,71	32,90	101,53	128,49	136,54	145,57
R. Cehă	69,56	75,58	76,43	79,25	27,47	32,63	33,91	34,84	102,99	106,96	114,08	116,23
Ungaria	55,12	57,30	60,18	63,37	25,22	29,43	30,04	31,67	106,40	120,24	133,31	142,33
Polonia	43,30	47,98	59,00	64,40	21,40	24,02	27,38	29,87	97,44	98,37	110,44	113,85
România	27,50	37,51	47,23	52,05	15,17	20,20	21,89	24,94	113,61	174,83	218,59	218,69
Bulgaria	29,22	37,31	42,29	43,53	16,95	19,14	20,97	22,75	102,69	122,66	167,17	195,24
Croația	47,97	54,01	54,84	55,13	–	–	–	–	–	–	–	–

Sursa: Eurostat și calculele autorilor.

Ultimele patru coloane ale tabelului 3 prezintă un alt indicator ce influențează nivelul de competitivitate al unei țări, și anume valorile medii pentru *costul forței de muncă* în patru intervale de analiză. Costul forței de muncă este calculat ca indice cu bază fixă egală cu 100 în anul 2002. În principiu, din punct de vedere teoretic, rata de creștere a costurilor cu forța de muncă este într-o corelație strânsă cu evoluția productivității. Valorile prezentate reflectă evoluții disparate în ratele de creștere a costului cu forța de muncă. Mai mult, aceste creșteri, cu mici excepții, nu sunt deloc corelate cu creșterile de productivitate (de exemplu, Italia, unde observăm o scădere a productivității și o

creștere semnificativă a ratei costurilor forței de muncă). Cele mai mari creșteri sunt remarcate în România, Bulgaria, Estonia, Lituania și Letonia, evoluții intuitive, având în vedere faptul că în aceste țări se înregistrează și cele mai mici costuri orare cu forța de muncă. Însă trebuie observate, în paralel, și performanțele altor țări din aceeași regiune – Republica Cehă și Polonia – care au rate de creștere a costurilor cu forța de muncă foarte scăzute. De exemplu, în Republica Cehă, media aferentă perioadei 2013-2015 a fost cu numai 16,23% mai mare decât valoarea din anul 2002, în timp ce în Polonia a fost cu numai 13,85% mai mare. Aceste evoluții implică un avans competitiv al acestor țări în comparație cu alte state din regiune.

Și în ceea ce privește țările care au adoptat moneda euro, se observă diferențe semnificative. Cele mai bune rezultate sunt, în perioada analizată, în Germania, unde ratele de creștere au fost moderate și graduale. În mod surprinzător, în țări în care PIB pe locuitor la PPC s-a ajustat semnificativ (Italia, Spania, Grecia) și în care productivitatea orară a stagnat (Grecia, Italia) observăm rate de creștere a costurilor cu forța de muncă, de asemenea, semnificative. Acest fapt implică o pierdere considerabilă de competitivitate, având în vedere faptul că, într-o zonă monetară unică, în lipsa altor mecanisme de reglare, ajustarea costurilor cu forța de muncă poate fi una dintre singurele modalități de creștere a productivității. Țara care a reușit o ajustare semnificativă a costurilor cu forța de muncă este Irlanda, unde s-a înregistrat, în ultima perioadă de analiză, un nivel mai redus decât în Germania.

Dinamica datelor ce reflectă competitivitatea în țările din zona euro sprijină observația lui Hishow (2013). Având în vedere faptul că majoritatea schimburilor comerciale se realizează între partenerii Uniunii – conform Eurostat, aproximativ 65% din schimburile comerciale din statele membre sunt în cadrul UE –, Hishow a subliniat faptul că beneficiul de productivitate al unor membri este echilibrat de pierderea de productivitate din alte state membre (de exemplu, conform datelor prezentate în tabelul 3, putem presupune că evoluția pozitivă a Germaniei în termeni de creștere a productivității a determinat o reducere a productivității în țări precum Italia și Grecia.

Aceste evoluții au creat situații care au pus autoritățile statelor din zona euro în fața unor decizii dificile. Impunerea unor măsuri de ajustare a costurilor poate avea efecte sociale negative și costuri politice semnificative, însă, pe de altă parte, păstrarea unui statu-quo generează dezechilibre macroeconomice și divergență economică (tabelul 4). O altă opțiune este crearea unei uniuni fiscale la nivelul zonei euro sau cel puțin crearea unor mecanisme de transferuri fiscale cu efect de redistribuire mai puternic și asumarea emisiunii de obligațiuni în euro de către zona euro.

În tabelul 4 sunt aduse în analiză datele privind **balanța contului curent și poziția investițională netă** pentru țările din UE. Lipsa de convergență în ceea ce privește evoluția unor indicatori reali, precum PIB pe locuitor sau rata productivității, poate genera dezechilibre macroeconomice majore. Decalajele de productivitate, precum și lipsa evidentă de competitivitate în cazul anumitor țări atrag consecințe asupra balanței contului curent. Din punct de vedere economic, persistența soldurilor negative creează dependență de finanțarea externă și conduce la creșterea gradului de îndatorare. Se observă că majoritatea țărilor ce formează nucleul dur al zonei euro și care sunt cele mai competitive – Germania, Austria, Olanda, Luxemburg – au un major sold pozitiv în perioadele analizate, în timp ce unele țări de la periferia zonei euro – Spania, Portugalia, Grecia – înregistrează deficite ale balanței contului curent. În opinia noastră, pentru a exista un grad de convergență reală și pentru a evita dezechilibre financiare este nevoie și de convergența balanței contului curent. Datele din tabelul 4 arată și faptul că cele mai mari dezechilibre ale contului curent pot fi observate în primele trei perioade analizate. În perioada 2013-2015 este remarcată o tendință de diminuare a decalajelor.

**Tabelul 4 – Evoluția în dinamică a balanței contului curent
și a poziției investiționale nete în UE**

	Balanța contului curent (% din PIB)				Poziția investițională netă (% din PIB)			
	Medie '01-'04	Medie '05-'08	Medie '09-'12	Medie '13-'15	Medie '01-'04	Medie '05-'08	Medie '09-'12	Medie '13-'15
Germania	1,85	5,65	6,10	7,47	2,95	17,50	25,48	40,90
Austria	1,25	3,48	2,15	2,07	-16,85	-12,08	-3,85	2,13
Belgia	3,40	1,25	-0,13	-0,20	-	39,55	58,85	57,53
Luxemburg	9,10	9,65	6,50	5,30	52,50	9,90	7,83	37,90
Olanda	7,70	7,08	7,88	9,17	-2,05	-7,50	15,00	50,90
Finlanda	6,68	3,20	-0,15	-1,03	-53,15	-15,18	11,63	0,63
Franța	1,00	-0,33	-0,95	-0,73	2,08	-7,38	-11,40	-16,63
Italia	-0,18	-1,65	-2,18	1,50	-10,78	-19,60	-21,53	-24,47
Irlanda	0,20	-5,45	-2,75	4,67	-22,27	-49,80	-126,83	-167,27
Spain	-4,40	-8,85	-2,90	1,33	-46,70	-71,65	-90,98	-93,90
Portugalia	-8,60	-10,60	-7,08	0,67	-59,13	-83,28	-107,35	-113,50
Grecia	-7,67	-12,68	-9,38	-1,17	-63,25	-81,93	-97,80	-132,50
Danemarca	-	2,95	5,75	8,77	-	-1,85	19,53	43,10
Suedia	5,28	7,58	5,78	5,03	-20,78	-8,48	-8,85	-3,00
Marea Britanie	-1,85	-2,33	-2,80	-4,83	-7,60	-4,35	-10,73	-16,07
Slovenia	-0,65	-3,25	0,53	5,40	-3,83	-23,13	-46,48	-43,17
Cipru	-5,10	-10,38	-7,28	-4,03	-	-60,33	-117,65	-138,83
Malta	-3,70	-4,03	-2,45	4,27	37,70	22,33	12,60	36,67
Slovacia	-10,10	-8,13	-3,05	1,10	-51,70	-60,03	-63,65	-62,37
Estonia	-10,78	-11,85	0,93	0,90	-63,53	-76,15	-64,30	-45,90
Letonia	-7,53	-16,35	0,78	-1,83	-36,93	-65,73	-76,90	-64,40
Lituania	-7,70	-11,58	-0,83	0,93	-35,50	-49,10	-55,05	-45,83
R. Cehă	-4,98	-2,30	-2,40	0,20	-17,55	-32,95	-45,30	-36,23
Ungaria	-7,18	-7,05	0,53	3,00	-71,88	-94,43	-106,15	-73,37
Polonia	-5,50	-4,90	-4,58	-1,33	-40,90	-47,88	-62,55	-66,97
România	-5,80	-11,13	-4,90	-1,00	-	-41,20	-64,55	-57,27
Bulgaria	-4,88	-18,63	-2,65	0,60	-13,65	-34,58	-75,58	-69,50
Croația	-5,18	-7,05	-1,88	2,70	-31,65	-73,13	-90,93	-84,47

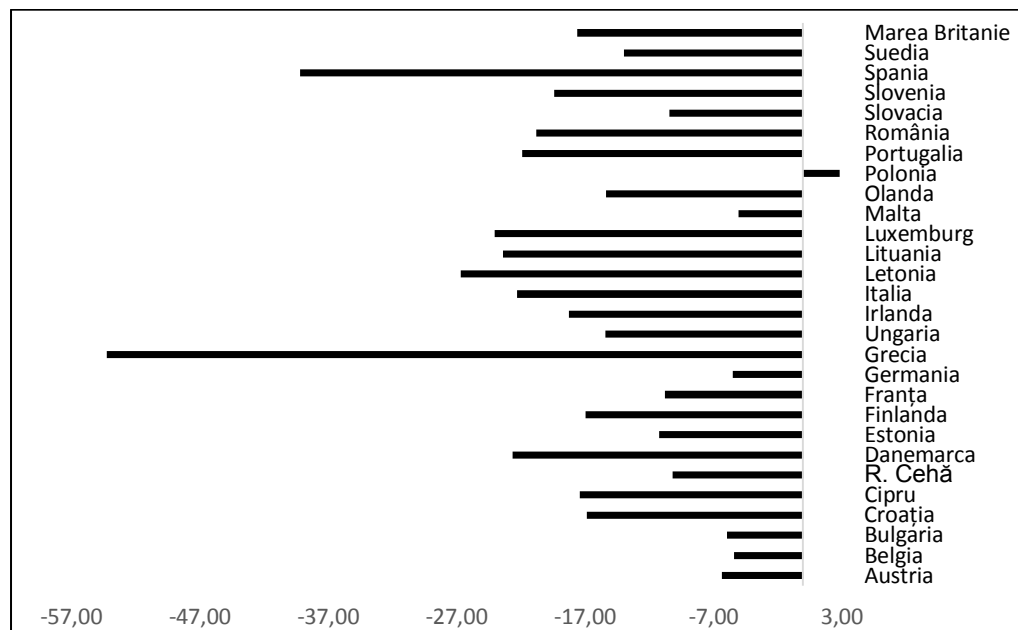
Sursa: Eurostat și calculele autorilor.

În ultimele patru coloane ale tabelului 4 este redată poziția investițională netă a țărilor din UE, calculată ca diferență între stocul de active și pasivele financiare ale unei țări. Valori pozitive ale poziției investiționale nete pot fi observate numai în cazul nucleului dur al zonei euro – Germania, Belgia, Olanda, Finlanda și Austria, în ultima perioada de analiză –, precum și în cazul Danemarcei. Prin natura sistemului financiar, Luxemburg și Malta sunt cazuri aparte. În cazul celorlalte țări, poziția investițională netă este negativă. Mai mult, datele privind poziția investițională netă în cazul țărilor cu solduri negative indică valori foarte ridicate, precum și un trend de creștere a pasivelor financiare. Valorile negative ridicate ale poziției investiționale nete accentuează dependența financiară de investitorii străini și creează vulnerabilități în situațiile în care aceste țări se confruntă cu ieșiri de capital. Gradul de eterogenitate ridicat al poziției investiționale nete este o consecință a divergenței din UE, reflectând incapacitatea statelor de a crește pe baza unor politici competitive, precum și gradul ridicat de dependență de resursele financiare externe.

În opinia noastră, indicatorii macroeconomici prezentați anterior reflectă o eterogenitate ridicată a dinamicii economice din UE. Mai mult, în cazul țărilor din zona euro, ele indică în mod clar faptul că au existat state care au câștigat în urma creării unei monede unice europene și state care au pierdut.

În graficul 3 am prezentat diferența dintre produsul intern brut actual și produsul intern brut potențial în perioada 2009-2015. Valorile aferente acestei perioade au fost obținute însumând valoarea fiecărui an. Practic, datele indică creșterea economică irosită în perioada analizată.

**Graficul 3 – Creșterea economică irosită
în perioada 2009-2015 (% din PIB)**

Sursa: AMECO Database și calculele autorilor.

Datele prezentate susțin afirmația conform căreia divergența economică conduce la apariția unor dezechilibre majore semnificative, în special în cadrul zonei euro: Grecia a pierdut 54,2% din creșterea economică potențială în această perioadă, în timp ce Spania a pierdut 39,1% din creșterea economică potențială, în comparație cu Germania care a pierdut numai 5,4%. În opinia noastră, efectele negative ale crizei financiare internaționale și ale crizei datoriilor suverane au fost amplificate semnificativ de lipsa de convergență cu țări mai dezvoltate din UEM, precum și de lipsa unor mecanisme de ajustare specifice zonelor monetare optime.

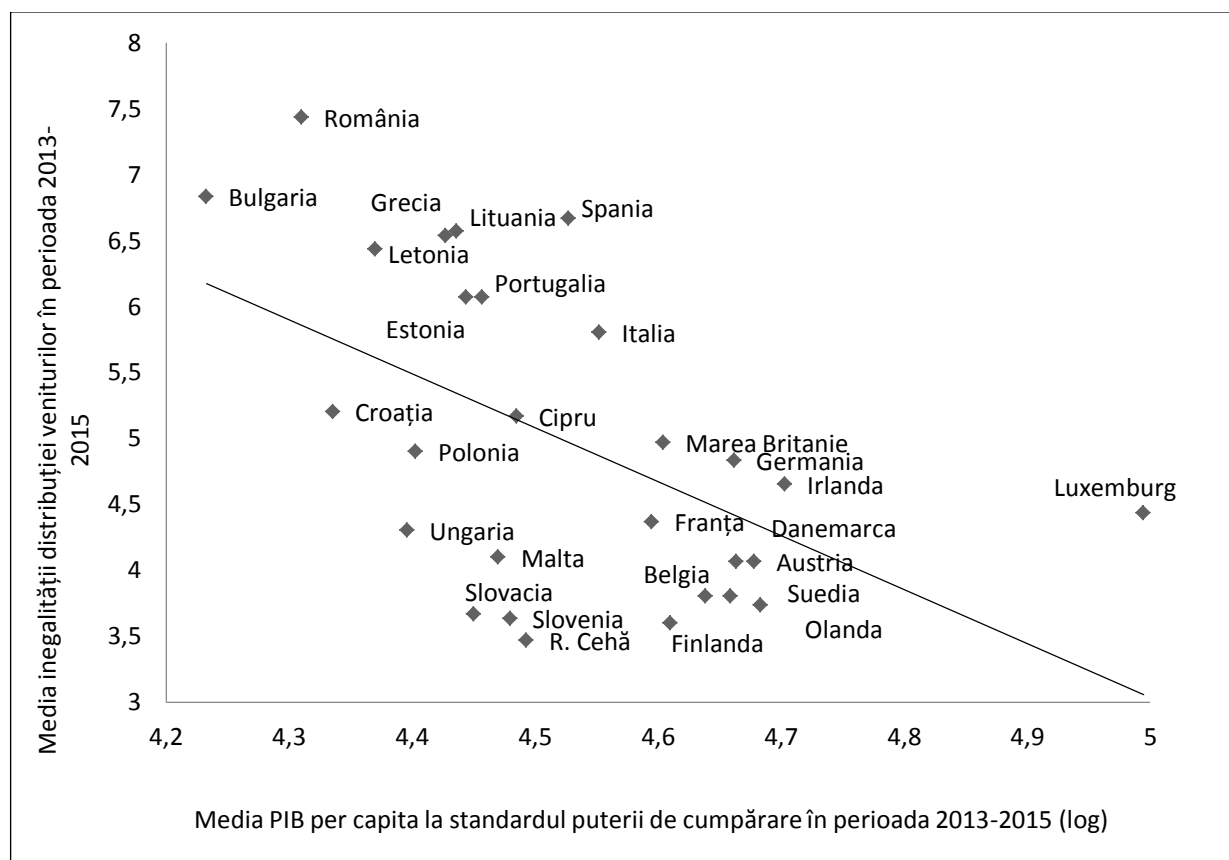
Pentru a completa analiza convergenței reale, ne concentrăm pe un set de indicatori care reflectă *convergența socială*. Convergența economică trebuie însoțită și de convergența socială. Pentru a realiza această analiză, doi indicatori sunt relevanți: inegalitatea distribuției veniturilor și rata riscului de sărăcie.

Primul indicator analizat este *inegalitatea distribuției veniturilor* (graficul 4). Indicatorul este extras din Eurostat și este calculat ca raport între veniturile totale primite de 20% din populația care are cele mai ridicate venituri (prima cuartilă) și veniturile primite de 20% din populația cu cele mai mici venituri (ultima cuartilă), reflectând convergența socială. Cu cât raportul este mai mare, cu atât inegalitatea este mai ridicată. În graficul 4, pe axa orizontală este redată media PIB pe locuitor la standardul puterii de cumpărare în perioada 2013-2015, iar pe axa verticală, media inegalității veniturilor în perioada 2013-2015. Ambii indicatori dau o imagine mai exactă a relației dintre convergența economică și convergența socială, cele mai mari rate de inegalitate regăsindu-se în țările cu cel mai scăzut nivel al PIB pe locuitor. România are o rată a inegalității de 7,43 în perioada 2013-2015, în timp ce Bulgaria are o rată de 6,83, ceea ce înseamnă că persoanele cu venituri ridicate câștigă, în cele două țări, de aproximativ șapte ori mai mult decât persoanele cu venituri scăzute. Rate ridicate ale inegalității pot fi observate și în statele baltice. Dintre țările din Europa Centrală și de Est,

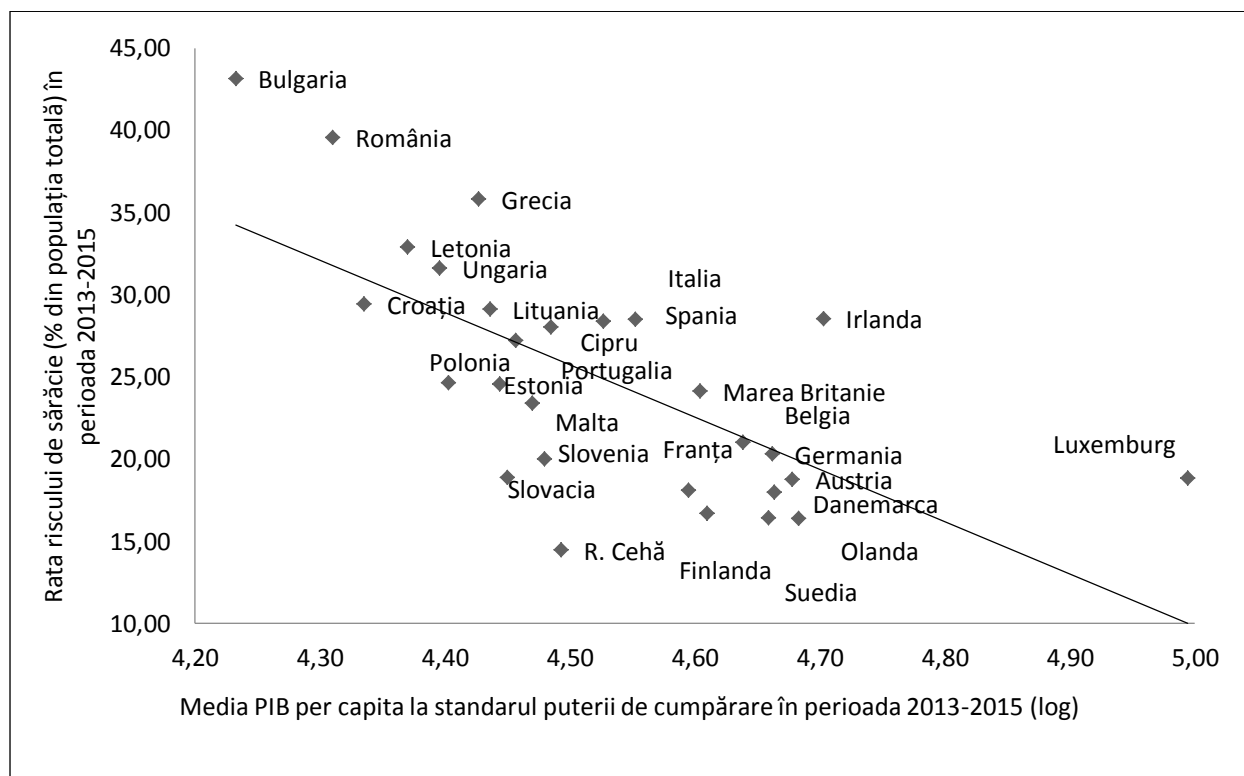
performanțe mai bune din acest punct de vedere au Republica Cehă, Slovenia și Slovacia. Mai mult, Republica Cehă are cel mai scăzut nivel al inegalității din eșantionul analizat. În ceea ce privește țările din zona euro, datele reflectă poziții diferite. Țările de la periferia zonei monetare – Spania, Italia, Portugalia și Grecia – au cel mai ridicat nivel de inegalitate a distribuției veniturilor, în timp ce țările din nucleul dur, cu excepția Germaniei, au un nivel al inegalității mult sub medie. Este necesară, din punctul nostru de vedere, o reducere a nivelului inegalității și o tendință de apropiere către medie, deoarece valori ridicate generează polarizări sociale, precum și o centralizare a activității economice în țările cu valori scăzute, având în vedere faptul că persoanele cu venituri reduse vor căuta să diminueze decalajele de venituri față de persoanele cu venituri foarte ridicate.

Un al doilea indicator utilizat pentru a analiza convergența socială este *rata riscului de sărăcie*. Calculat ca procent din populația totală, indicatorul reflectă ponderea persoanelor care fie au venituri disponibile inferioare pragului de sărăcie, fie au o stare materială severă ori trăiesc într-o gospodărie cu o intensitate redusă a muncii. Datele prezentate în graficul 5 urmăresc aceeași structură cu cele prezentate în graficul 4.

Graficul 4 – Inegalitatea distribuției veniturilor și PIB pe locuitor în UE

Sursa: Eurostat și calculele autorilor.

Graficul 5 – Rata riscului de sărăcie și PIB pe locuitor în UE

Sursa: Eurostat și calculele autorilor.

Și în acest caz, în țările cu un nivel redus al PIB pe locuitor se înregistrează cel mai mare risc de sărăcie și excluziune socială, respectiv Bulgaria și România. De menționat faptul că în cazul țărilor cu un nivel mediu al PIB pe locuitor nu se observă o corelație între PIB și rata riscului de sărăcie. Există țări cu un nivel mediu al PIB pe locuitor și cu un nivel redus al riscului de sărăcie: Slovacia, Republica Cehă, Slovenia, în timp ce, în cazul altor state cu un nivel al PIB mediu, observăm un risc ridicat de sărăcie: Italia, Spania, Cipru.

Analiza indicatorilor ce reflectă nivelul convergenței sociale conduce la concluzia că în UE există o eterogenitate ridicată în această privință. Mai mult, decalajele economice dintre țările cu PIB scăzut și cele cu PIB ridicat sunt amplificate și de existența unor inegalități sociale evidente în țările cu un nivel redus al PIB pe locuitor.

În opinia noastră, una dintre principalele modalități pentru a spori convergența instituțională și legislativă ar putea fi armonizarea mai rapidă a legislației UE prin intermediul directivelor. O altă modalitate de diminuare a divergențelor în plan economic, social și instituțional, identificate în analiza noastră, ar trebui să o constituie intensificarea reformelor structurale, respectiv înlăturarea obstacolelor din calea determinantilor creșterii economice. Reformele structurale tipice se referă la politici de liberalizare a pieței forței de muncă, politici care fac piețele muncii mai adaptabile și mai receptive, politici de liberalizare a sectoarelor serviciilor, care stimulează concurența pe piețele de produse și servicii sau sporesc calitatea mediului general de afaceri, și politici de stimulare a inovației. Aceste reforme ar spori competitivitatea economiilor zonei euro, dar și potențialul de ajustare și de creștere al acestor economii.

2.2. Analiza piețelor financiare din statele membre ale Uniunii Europene

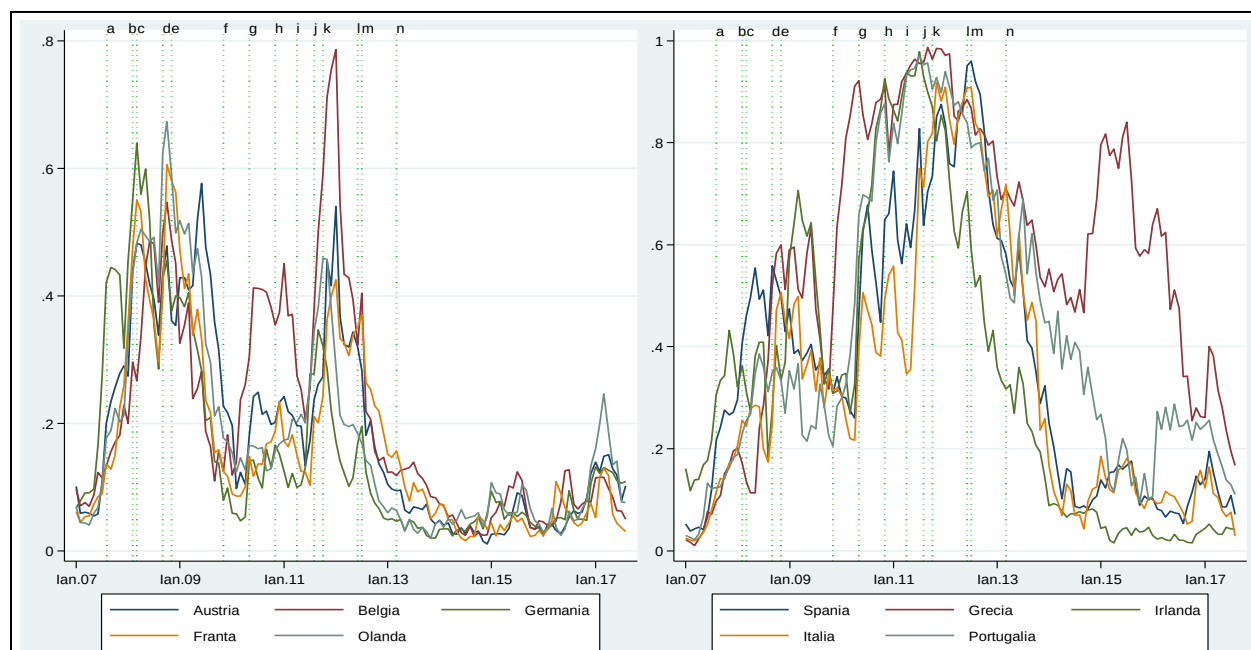
În ultimul deceniu, piețele financiare au trecut prin numeroase turbulențe și transformări. Mai mult, criza financiară globală și criza datoriilor suverane din Europa au accentuat natura dinamică a acestora. De asemenea, în Uniunea Europeană, reformele implementate de autorități în scopul creării pieței unice și creșterii gradului de integrare au contribuit și ele la influențarea piețelor financiare. Integrarea financiară în statele membre ale UE este importantă, deoarece ar permite o distribuție mai eficientă a riscurilor, ar conduce la întărirea stabilității financiare și ar contribui la asigurarea stabilității prețurilor (ECB, 2007)

În aceste condiții, având în vedere natura volatilă a sistemelor financiare în ultimii ani, precum și importanța convergenței financiare, este imperios necesară analiza tiparelor evoluției și nivelului de integrare (divergență) în piețele financiare din Uniunea Europeană. **În acest scop, o analiză extinsă a principalelor componente ale piețelor financiare la nivelul țărilor membre** va fi însoțită de evidențierea celor mai importante episoade ale crizei financiare globale și ale crizei datoriilor suverane din Europa. În acest fel, se pot observa mai exact reacțiile indicatorilor analizați, obținându-se o imagine mai exactă a modului în care au reacționat piețele financiare din statele membre. Mai mult, în funcție de omogenitatea reacțiilor, se va putea evalua gradul de integrare a piețelor financiare din UE, în special, și din zona euro, în particular.

Analiza este realizată având în vedere atât grupuri diferite de țări, cât și diferitele segmente ale pieței financiare. Mai exact, în funcție de disponibilitatea datelor, am grupat țările în patru categorii: nucleul dur al zonei euro (Austria, Belgia, Germania, Franța și Olanda); țările GIPSI (Grecia, Irlanda, Portugalia, Spania și Italia); țările din Europa Centrală și de Est care au aderat la UE în 2004 (Republica Cehă, Ungaria, Polonia, Slovacia și Slovenia); țările din Europa Centrală și de Est care au aderat la UE după 2004 (Bulgaria, România și Croația). În analiza realizată, s-au urmărit elemente ce descriu piața acțiunilor, riscul financiar, riscul suveran sau ratele dobânzii.

Analiza pornește cu *prezentarea indicelui compozit al riscului sistemic*, conceptualizat de Holló *et al.* (2012). Graficul 6 prezintă valorile acestui indice pentru țările din nucleul dur al zonei euro și pentru țările de la periferia zonei euro (GIPSI – țări care au stat la baza crizei datoriilor suverane).

Studiind sintetic cele două figuri, se observă diferențe între cele două grupuri de țări. În ceea ce privește țările din nucleul dur al zonei euro, cel mai ridicat nivel al riscului sistemic în piețele financiare a fost atins în timpul crizei financiare globale (mai exact, din momentul naționalizării Northern Rock și până la momentul salvării Citigroup). Ulterior, temperarea riscului poate fi explicată prin măsurile adoptate de autoritățile publice. Diminuarea riscului sistemic nu este de durată, deoarece pachetele financiare primite de Grecia, Irlanda, Portugalia și Spania, dar și problemele cu care s-au confruntat băncile din Italia și Spania atrag o creștere a riscului în aceste piețe. Totuși, valorile nu mai ating maximele din timpul crizei financiare globale. Excepție face Belgia, unde evoluția este legată de factori endogeni – naționalizarea Dexia, una dintre cele mai mari bănci din această țară. De asemenea, trebuie precizat că valorile ridicate nu sunt persistente. După jumătatea anului 2012, riscul sistemic se reduce, menținându-se la un nivel scăzut până la finalul perioadei de analiză.

Graficul 6 – Indicele compozit al riscului sistemic în unele țări din zona euro

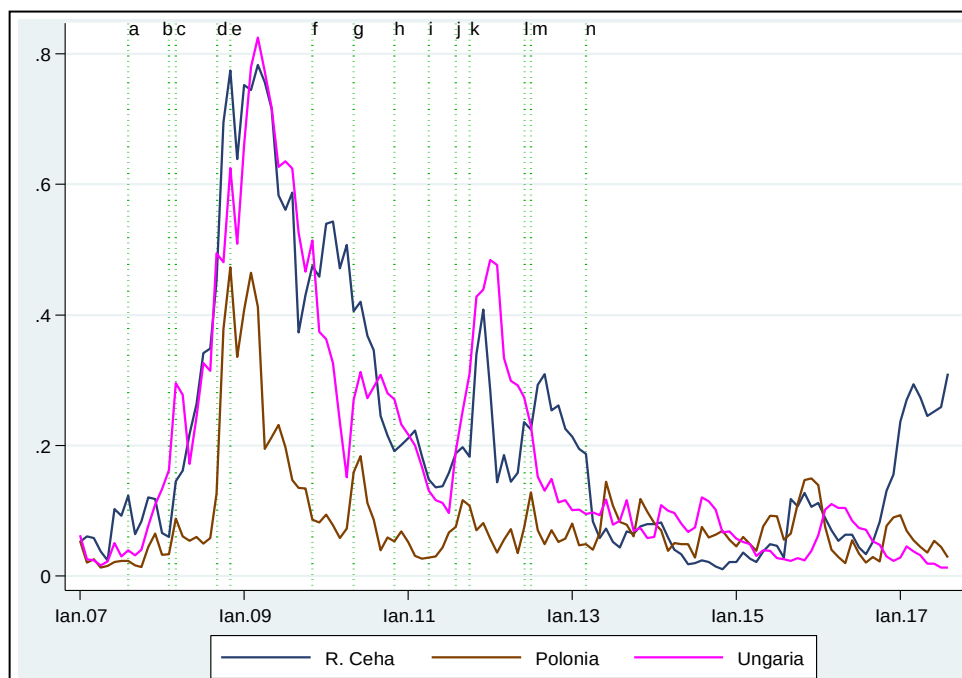
Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

Având în vedere nivelul riscului sistemic, se distinge că, în Germania, riscul a fost cel mai redus. În țările GIPSI, trendul riscului sistemic este diferit, indicele atingând valorile maxime în perioada 2010-2012. Mai mult, el se menține la valori ridicate în intervalul menționat. Această dinamică este explicabilă prin faptul că cele cinci țări au stat la baza turbulențelor financiare din Europa. Intuitiv, cel mai ridicat risc sistemic poate fi observat în Grecia.

Graficul 7 prezintă indicele compozit al riscului sistemic în țările din Europa Centrală și de Est care au aderat la Uniunea Europeană în 2004. În general, se pot observa două puncte majore de creștere a riscului sistemic în cele trei piețe financiare. Primul și cel mai accentuat este legat de criza financiară globală, în timp ce al doilea este asociat crizei datoriei suverane.

De remarcat este faptul că, în general, în perioada de turbulențe generate de țările GIPSI, piețele financiare din cele trei țări nu au fost semnificativ afectate, o creștere mai mare a riscului sistemic după restructurarea datoriei Greciei din octombrie 2011 fiind de scurtă durată. Comparativ, *pattern*-ul riscului sistemic din cele trei țări este mai degrabă similar cu cel din țările din nucleul dur al zonei euro. Cel mai ridicat risc sistemic poate fi observat în cazul Ungariei, țară care a primit un pachet de asistență financiară din partea Fondului Monetar Internațional și a Comisiei Europene în 2008, în timp ce cel mai scăzut nivel al riscului sistemic este înregistrat în Polonia. Mai mult, în timpul crizei datoriei suverane, riscul sistemic în Polonia nu înregistrează fluctuații majore. În aceste condiții, este de subliniat riscul redus al pieței financiare din Polonia.

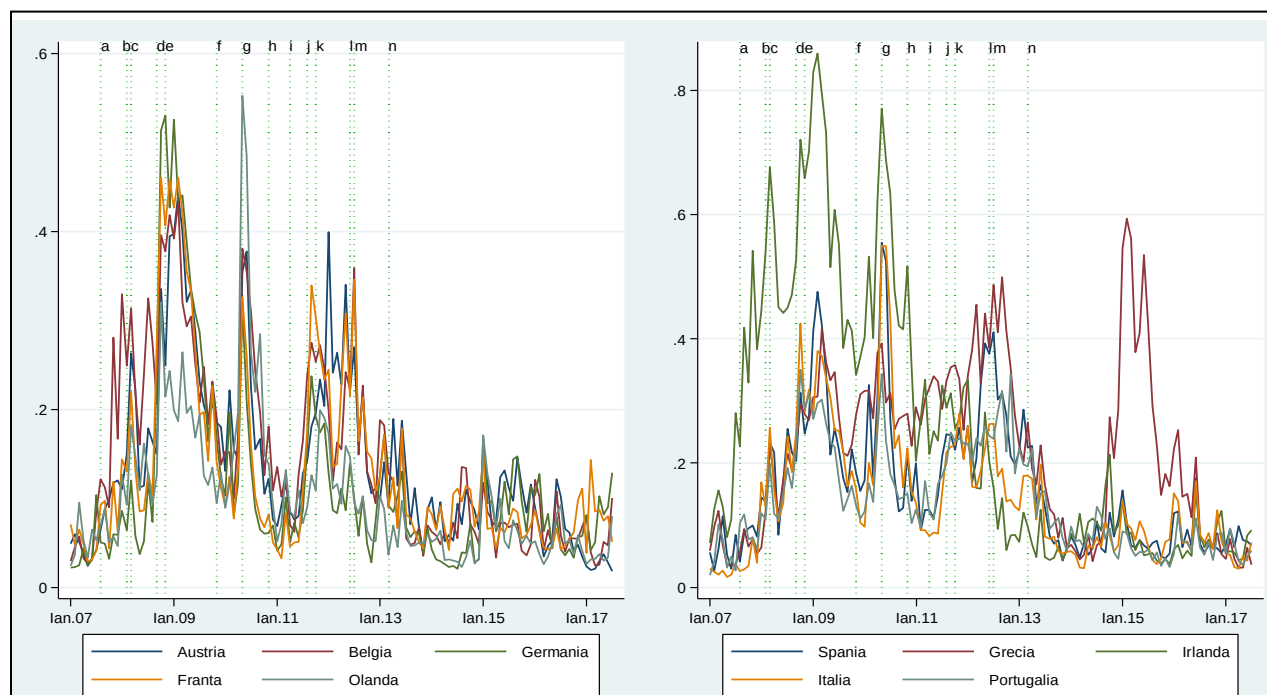
Graficul 7 – Indicele compozit al riscului sistemic în țările din Europa Centrală și de Est (2004)

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

Indicele de instabilitate financiară, care face obiectul analizei noastre în continuare, surprinde momentele în care tensiunile din piața financiară au un impact negativ asupra economiei reale. Indicele a fost conceptualizat de Duprey *et al.* (2017), studiu în care poate fi regăsită și o descriere exactă a metodologiei de calcul.

Graficul 8 relevă evoluția indicelui de instabilitate financiară pentru țările din nucleul dur al zonei euro și pentru țările de la periferia zonei euro (GIPSI). În cazul țărilor din nucleul dur al zonei euro, valorile indicelui indică trei momente în care tensiunile din piețele financiare au avut un impact negativ semnificativ asupra economiei reale din aceste țări: (i) finalul anului 2008 – Lehman Brothers și Citigroup; (ii) începutul anului 2010 – Grecia primește primul pachet de asistență financiară; (iii) anul 2012 – sistemele bancare din zona euro devin din ce în ce mai instabile. Ultimul episod, cu toate că are cel mai redus impact, este cel mai persistent. De remarcat faptul că între cele cinci țări nu există disparități semnificative în ceea ce privește evoluția indicelui, ceea ce poate indica un nivel de convergență al piețelor financiare și al impactului pe care acestea îl transmit către economia reală. Valorile pentru țările GIPSI relevă un nivel ridicat de eterogenitate atât între cele cinci țări, cât și în comparație cu nucleul dur al zonei euro. În prima parte a intervalului de analiză, tensiunile din piețele financiare au avut cel mai semnificativ impact asupra economiei reale din Irlanda, în timp ce, în ultimul interval de analiză, această tendință poate fi observată pentru Grecia. De asemenea, în perioada de analiză sunt evidente numeroase puncte de inflexiune. De remarcat este faptul că, în Grecia, instabilitatea din piețele financiare a avut cel mai semnificativ impact asupra economiei reale în anul 2015.

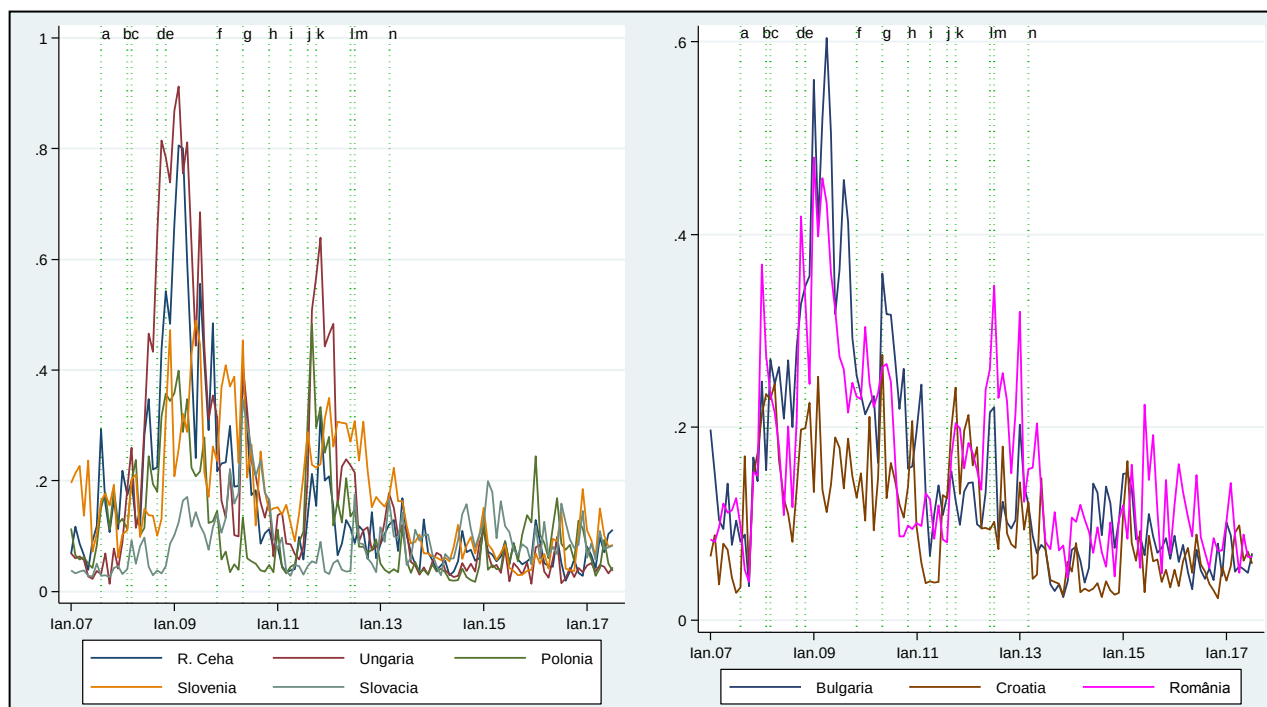
Graficul 8 – Indicele de instabilitate financiară în unele țări din zona euro

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

În țările din Europa Centrală și de Est care au aderat la Uniunea Europeană în 2004, *indicele de instabilitate financiară* are cele mai ridicate valori la începutul anului 2009 (graficul 9). Instabilitatea din piețele financiare are un impact negativ major asupra economiei reale în Ungaria. De altfel, în acest context, Ungaria a primit un pachet de asistență financiară din partea creditorilor internaționali în noiembrie 2008. Puncte de maxim mai sunt atinse și în anul 2012. Efecte negative mai reduse ale tensiunilor din piața financiară asupra economiei reale pot fi observate în Slovacia.

În cazul țărilor din Europa Centrală și de Est care au aderat la UE după 2004, se pot observa similitudini ridicate în cazul României și Bulgariei. Și în aceste țări, turbulențele din piețele financiare au afectat semnificativ economia reală în anul 2009. În opinia noastră, efectele negative asupra economiei reale observate în 2009 pot fi explicate prin restrângerea majoră de lichidități de pe piețele financiare internaționale și prin ieșirile de fluxuri financiare din această regiune. De altfel, pentru a diminua ieșirile de fluxuri financiare, autoritățile din aceste țări, alături de băncile străine din regiune, au semnat Inițiativa de la Viena. În cazul Croației, este vizibil un nivel mai redus al indicelui de instabilitate financiară.

Graficul 9 – Indicele de instabilitate financiară în unele țări din Europa Centrală și de Est

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

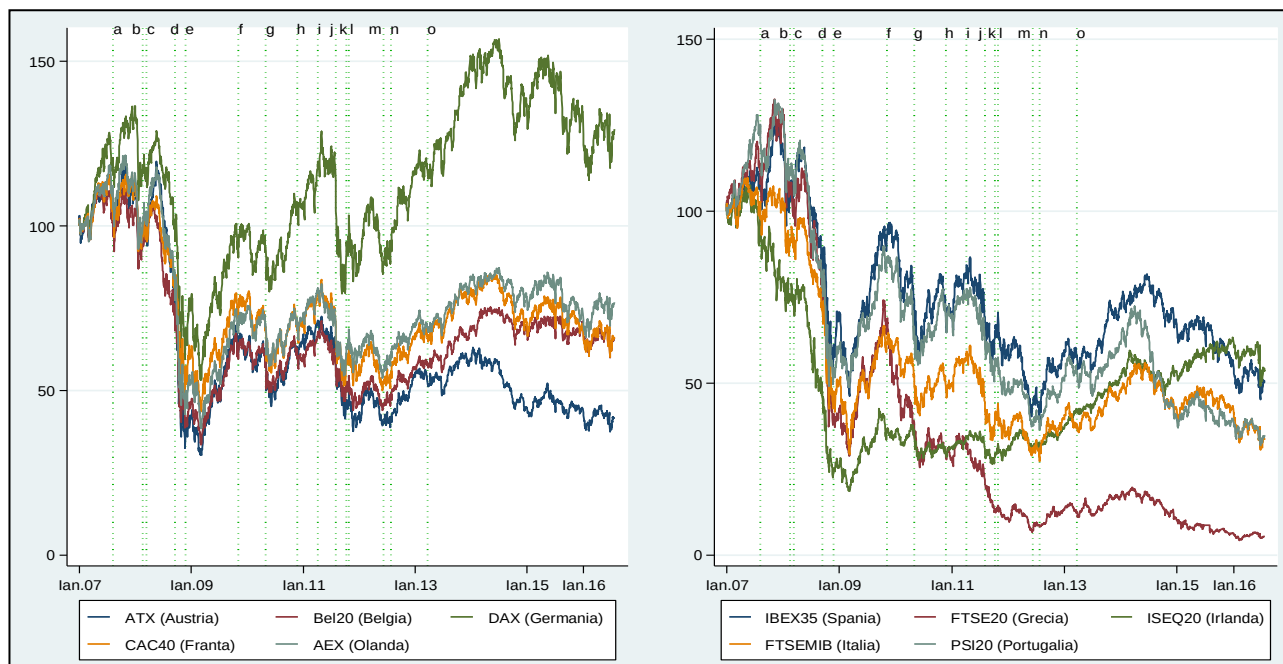
Din analiza anterioară, am observat faptul că instabilitatea financiară a avut un impact negativ major asupra economiei reale. Totuși, șocurile au fost eterogene în statele membre ale UE, atât în ceea ce privește nivelul, cât și persistența. În aceste condiții, analizăm în continuare o serie de variabile care surprind mai exact transmisia șocurilor din piața financiară către economia reală. În acest sens, primul indicator analizat este *indicele burselor de valori*. Pentru a asigura comparabilitatea indicilor, am utilizat valori denumite în euro și am normalizat toți indicii (baza 100 la 1 ianuarie 2007).

Graficul 10 prezintă *dinamica celor mai reprezentativi indici ai burselor de valori din țările ce formează nucleul dur al zonei euro și din țările GIPSI*. Câteva aspecte foarte interesante se observă în privința țărilor din nucleul dur al zonei euro. La începutul eșantionului de analiză, dinamica indicilor este relativ similară. În prima perioadă, până la finalul anului 2007, se observă o creștere ușoară. Ulterior, trendul este reversat, iar după episodul Lehman Brothers, indicii se prăbușesc semnificativ, valoarea acestora scăzând cu aproximativ 50%. Acest declin indică în mod clar un episod puternic de contagiune²⁴. După momentul Lehman Brothers, în special din a doua jumătate a anului 2009, trendurile celor cinci indicatori urmează *pattern*-uri diferite. Indicele DAX, reprezentativ pentru bursa

²⁴ Forbes și Rigobon (2002) au definit *contagiunea pe bursele de valori* ca fiind o creștere semnificativă a gradului de similitudine dintre două piețe după o criză. Fenomenul de contagiune este diferit de cel de interdependență, prin care se descrie situația în care două piețe au un nivel ridicat de similitudine, ceea ce relevă o conexiune puternică între piețe.

de valori din Germania, urmează un trend ascendent până la finalul perioadei de analiză, chiar dacă mai există evoluții de forma literei „V”, în care punctul de minim nu este persistent și este determinant de principalele episoade ale crizei datoriilor suverane. Indicii din Austria, Belgia, Franța și Olanda urmează un trend ce indică o ușoară creștere sau mai degrabă o stagnare. Mai mult, la finalul perioadei de analiză, indicele ATX, reprezentativ pentru bursa de valori din Austria, se decuplează și urmează o dinamică descendentă.

Graficul 10 – Evoluția indicilor burselor de valori în unele țări din zona euro

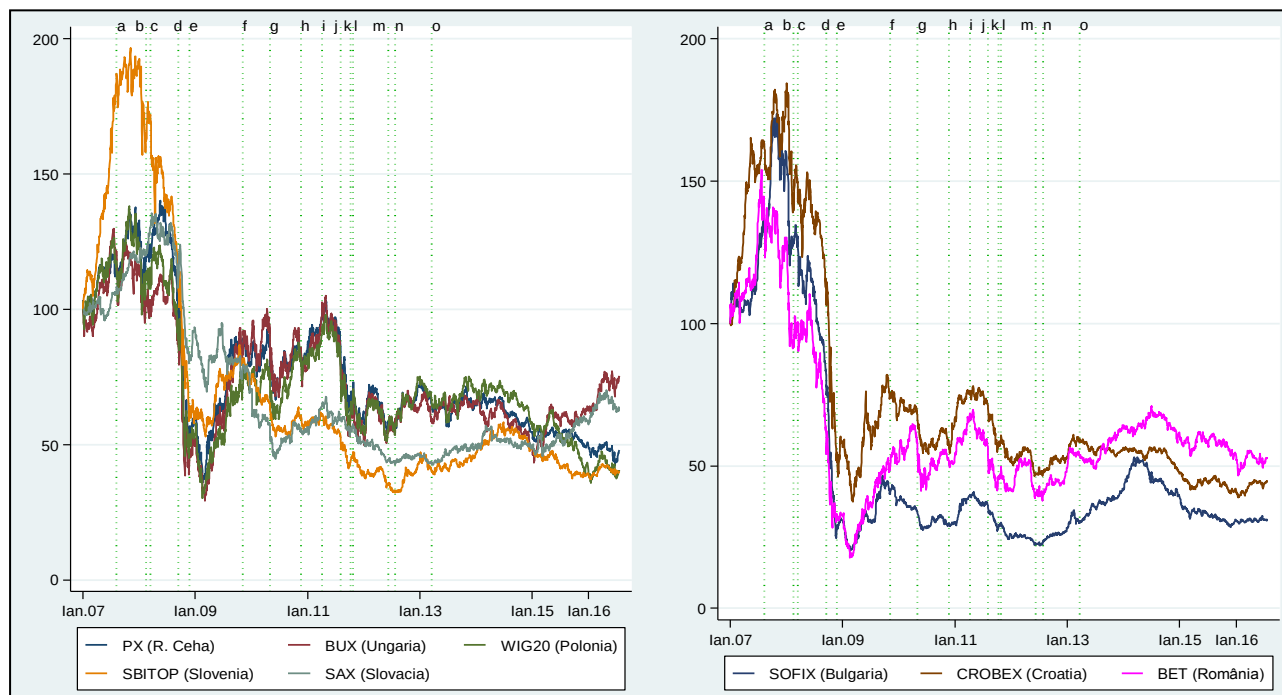
Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din Thomson Reuters Datastream.

În privința țărilor GIPSI, există câteva particularități interesante. Similar cu țările din nucleul dur al zonei euro, la începutul perioadei de analiză, trendurile sunt similare: o perioadă de creștere până la finalul anului 2007, urmată de o scădere, care devine accelerată după a doua jumătate a anului 2008. De subliniat faptul că scăderea acestor piețe este mult mai pronunțată în comparație cu țările din nucleul dur ale zonei euro. Și în cazul acestor țări, după 2009, urmează o perioadă de creștere, întreruptă de turbulențele endogene. În comparație cu indicii din zona euro, momentele de scădere sunt mult mai abrupte, existând numeroase puncte în care se ating minime. Cu toate că există diferențe de amplitudine, indicii din Spania, Irlanda, Italia și Portugalia urmează un pattern similar, cu numeroase puncte de inflexiune, dar care se stabilizează în jurul unei valori de echilibru în ultima parte a intervalului de analiză. În același timp, indicele FTSE20, reprezentativ pentru Grecia, se decuplează de la această tendință, diminuându-se continuu începând cu 2011.

Graficul 11 prezintă evoluția indicilor burselor de valori din țările din Europa Centrală și de Est membre ale UE. În general, tendințele de dinamică sunt relativ similare cu cele descrise anterior. Există însă diferențe în ceea ce privește amplitudinea acestora.

Graficul 11 – Evoluția indicilor burselor de valori în unele țări Europa Centrală și de Est

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din Thomson Reuters Datastream.

În cazul țărilor membre ale grupului Visegrád, o omogenitate ridicată este vizibilă, în timp ce pentru indicele din Slovenia, volatilitatea este mai accentuată. De remarcat faptul că, după prăbușirea din ultima parte a anului 2008, în cele cinci țări, indicii recuperează și ating valori similare cu cele din ianuarie 2007. Urmează o perioadă în care gradul de omogenitate între cei cinci indici nu mai este atât de ridicat. Valori minime se mai ating după răspândirea turbulențelor financiare în sistemele bancare din Italia și Spania. După acest moment, trendul de recuperare nu mai este atât de accentuat și indicii stagnează, mai degrabă. De asemenea, în cazul Sloveniei, o tendință de scădere mai accelerată este evidentă. Aceasta este determinată de criza sistemului bancar din această țară (OECD, 2013), când nivelul creditelor neperformante a atins 17,4% în 2013. Și în privința țărilor care au aderat după anul 2004 la UE, tendințele sunt similare, dar cu diferențe semnificative în ceea ce privește amplitudinea. De asemenea, în acest caz, gradul de volatilitate este mult mai ridicat, perioade de creștere puternică fiind urmate de perioade de scădere puternică. De exemplu, CROBEX, indicele reprezentativ pentru bursa de valori din Croația, înregistrează o creștere de aproximativ 75% la finalul anului 2007 comparativ cu ianuarie 2007. Ulterior, urmează o perioadă de scădere accelerată, astfel încât la finalul

anului 2008, indicele este cu aproximativ 50% mai redus comparativ cu ianuarie 2007. Tendințele sunt similare și în cazul României și Bulgariei – creșteri în 2007, urmate de scăderi majore, în special începând cu a doua jumătate a anului 2008, atingându-se puncte de minim la începutul anului 2009. După acest moment, urmează o perioadă caracterizată de evoluții în forma literei „V”, însă tendința generală, care poate fi ușor observată, este de stagnare în jurul unei valori de echilibru cu aproximativ 50% mai redusă decât cea din ianuarie 2007.

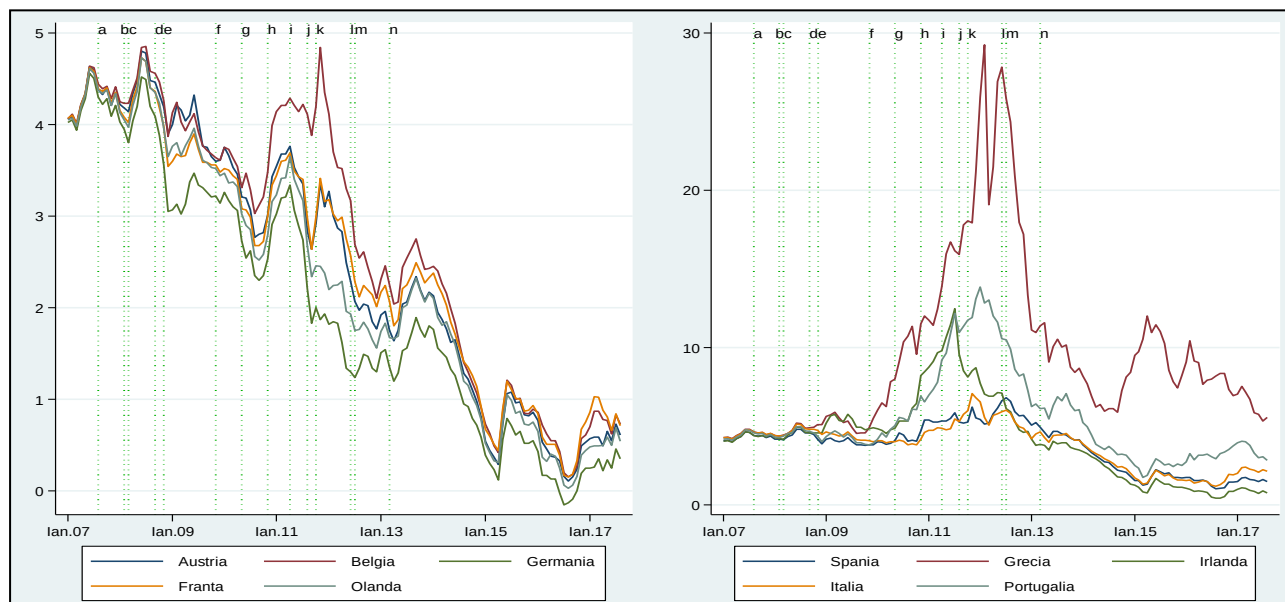
Având în vedere dinamica indicilor prezentată în graficele 10 și 11, se impun anumite observații. În primul rând, în cazul țărilor din nucleul dur al zonei euro, se remarcă o dispersie mai redusă între trendul indicilor, în comparație cu țările de la periferia zonei euro și din Europa Centrală și de Est. Aceste observații sunt în acord cu cele evidențiate de Christoffersen *et al.* (2012) și Mobarek *et al.* (2016), care au arătat că nivelul de corelație dintre bursele de valori este mai ridicat în țările dezvoltate. În al doilea rând, indiferent de nivelul de dezvoltare, toate bursele de valori s-au prăbușit în momentele de criză, fapt ce validează ipoteza contagiunii în perioadele de turbulențe. În al treilea rând, în ciuda unor tendințe similare, există diferențe importante între indicii analizați, în special în ceea ce privește amplitudinea modificărilor. Acest element indică un grad de eterogenitate ridicat și, implicit, o convergență redusă și o segmentare a burselor de valori. Rezultatele sunt în concordanță cu studii din literatura de specialitate. Lyócsa și Baumöhl (2014) au arătat că gradul de similitudine între bursele de valori din Europa Centrală și de Est este mai ridicat în momentele în care nivelul de incertitudine crește, iar gradul de convergență depinde de condițiile din piață. Eun și Lee (2010) au obținut rezultate similare pentru țările dezvoltate, arătând că divergența burselor de valori se accentuează în condițiile creșterii incertitudinii.

Continuăm analiza cu doi indicatori relevanți pentru analiza riscului suveran: *rata dobânzii la obligațiunile guvernamentale cu scadența la zece ani* și *cotațiile CDS la cinci ani pentru riscul de nerambursare a datoriei publice*.

Graficul 12 ilustrează *ratele dobânzii la obligațiunile guvernamentale cu scadența la zece ani* pentru țările din nucleul dur al zonei euro și pentru țările de la periferia zonei euro. Cele două figuri din cadrul graficului 12 prezintă o imagine contrastantă. În cazul țărilor din nucleul dur al zonei euro, se înregistrează o tendință generală, persistentă și semnificativă, de scădere a ratelor dobânzii la obligațiunile emise de aceste state. În mod constant, ratele dobânzii au scăzut de la aproximativ 5% în 2008 până la valori de sub 1% la finalul perioadei de analiză. De asemenea, în cazul Germaniei, la finalul anului 2016 se obțin randamente negative la obligațiunile guvernamentale emise. De punctat faptul că, în perioada analizată, pot fi observate momente de creștere a randamentelor, asociate episoadelor de criză, însă ele nu sunt persistente. În contrast se poziționează modul în care au evoluat ratele dobânzii la obligațiunile guvernamentale emise de țările GIPSI. Astfel, chiar dacă au plecat, la începutul perioadei de analiză, de la un nivel al ratelor similar cu țările din nucleul dur, tensiunile asociate în special crizei datoriei suverane au accelerat semnificativ costurile de finanțare a datoriei publice din aceste țări. Începând cu anul 2010, în particular din momentul în care Grecia a primit primul pachet de asistență financiară, ratele dobânzii au intrat pe un trend constant de creștere în majoritatea țărilor, cu puncte de maxim ce sunt atinse în 2012. Ulterior se observă o tendință de scădere a costurilor de finanțare, cu excepția Greciei, unde ratele dobânzii păstrează un nivel ridicat de volatilitate. De remarcat este și nivelul atins de ratele dobânzii din țările GIPSI; în condițiile în care Germania se finanța în anul 2012 cu o rată a dobânzii apropiată de 1%, Grecia plătea un randament ce a atins și 30%, iar Portugalia și Irlanda aveau randamente de aproximativ 12% la obligațiunile emise. În aceste condiții, pachetele financiare pe care aceste țări le-au primit în 2010 și 2011 nu au reușit să

stabilizeze finanțele publice. Mai mult, putem afirma că nivelul ridicat al ratelor dobânzii a amplificat criza datoriilor suverane.

Graficul 12 – Evoluția ratelor dobânzii la obligațiunile guvernamentale în unele țări din zona euro

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

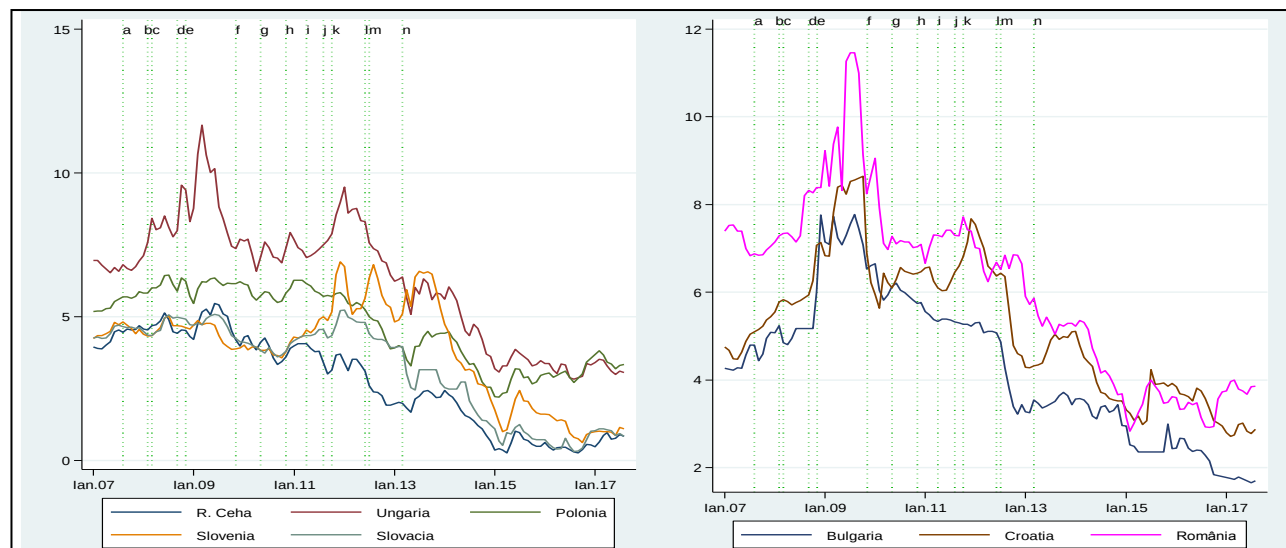
La finalul perioadei de analiză, în cele două grupuri de țări se poate observa o diminuare a ratelor dobânzii, tendință determinată de programul de relaxare cantitativă lansat de BCE, în cadrul căruia cel mai important program a fost cel al achiziției de titluri emise de sectorul public. Astfel, în perioada 2015-2017, conform datelor BCE²⁵, peste 80% din achizițiile lunare de aproximativ 60 de mld. euro, operate prin programul de relaxare cantitativă, au fost realizate prin intermediul programului de achiziție de titluri emise de sectorul public. În aceste condiții, BCE a oferit o ancoră de stabilitate pentru ratele dobânzii la obligațiunile guvernamentale emise de țările din zona euro. Interesant este că o analiză a datelor BCE relevă faptul că, în bilanțul BCE, obligațiunile germane dețin cea mai mare pondere, aproximativ 23%. Obligațiunile emise de Franța, Italia și Spania au și ele un rol important. Olanda, Austria, Belgia, Finlanda, Irlanda și Portugalia au ponderi reduse în bilanțul BCE, în timp ce ponderile pentru restul țărilor sunt nesemnificative. Este lesne de observat că nucleul economic dur al zonei euro reprezintă principala piață către care au fost direcționate fondurile BCE. Spania și Italia, țări afectate de criza datoriilor suverane, au fost și ele ancorate puternic prin

²⁵ <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omt/html/index.en.html>.

programul de relaxare cantitativă al BCE. De remarcat că, în cazul Irlandei și Portugaliei, ponderile sunt mai reduse, cu toate că cele două țări figurează în grupul celor cinci țări afectate de criza datoriilor suverane. De menționat faptul că, din 2014 până în iulie 2017, Grecia nu a emis obligațiuni guvernamentale. În opinia noastră, în condițiile în care ratele dobânzii la obligațiunile germane au fost foarte scăzute, chiar și negative, iar economia Germaniei a avut rate de creștere robuste, BCE ar fi trebuit să direcționeze o parte mai mare din fonduri către periferia zonei euro.

Tot în opinia noastră, în contextul în care toate țările analizate sunt membre ale unei uniuni monetare și economice unice, aceste tendințe nu sunt viabile și nu reprezintă un element care să sprijine construcția zonei euro. Pentru a crea un sistem de partajare a riscurilor, este necesară crearea unei uniuni fiscale care să aibă la bază emisiunea de euroobligațiuni comune pentru țările din zona euro. Aceste instrumente pot reprezenta o ancoră de stabilitate în perioadele de turbulențe, care să înlocuiască ancora BCE.

Graficul 13 – Evoluția ratelor dobânzii la obligațiunile guvernamentale în unele țări din Europa Centrală și de Est

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

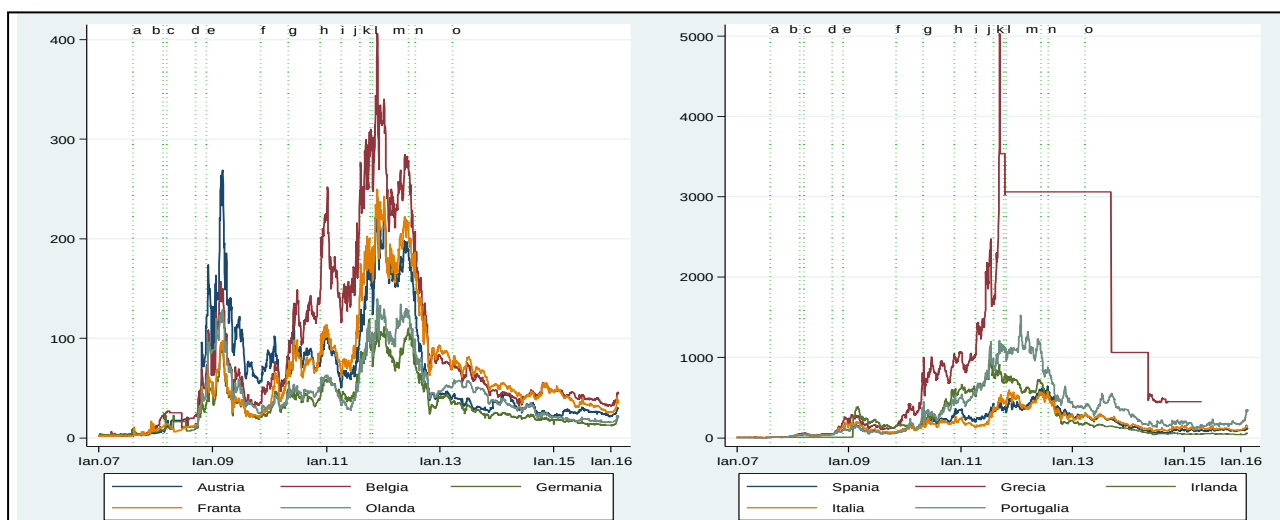
Graficul 13 relevă *dinamica ratelor dobânzii în Europa Centrală și de Est*. Grupul țărilor care au aderat în 2004 la Uniunea Europeană poate fi împărțit în două: (1) Polonia, Slovacia și Republica Cehă – au o tendință de scădere a ratelor dobânzii în intervalul analizat; (2) Ungaria și Slovenia – țări unde rata dobânzii la obligațiunile guvernamentale are o dinamică volatilă. Ungaria are o creștere semnificativă a dobânzii la finalul anului 2008. Semnarea acordului de finanțare cu Fondul Monetar Internațional și Comisia Europeană a condus la o diminuare a ratelor dobânzii. Pentru Slovenia, maximele se ating în 2012 și 2013, pe fondul problemelor economice interne. Între țările care au aderat după anul 2004 la UE, România este țara care și-a finanțat datoria publică cu un cost ridicat, în timp ce Bulgaria are cele mai

bune performanțe. Pentru România persistă un maxim al dobânzilor la începutul anului 2010. La finalul eșantionului de analiză, se parcurge un trend descendent, dar continuă să existe diferențe. De exemplu, în România, ratele dobânzii au fost de 4% la jumătatea anului 2017, în timp ce, în Bulgaria, valorile erau la jumătate.

În concluzie, ca și în cazul ratelor dobânzii la obligațiunile guvernamentale cu scadența la zece ani, se menține **un grad ridicat de eterogenitate în statele membre ale UE, în special în ceea ce privește costurile de finanțare. Această divergență are implicații majore în modul în care șocurile financiare sunt absorbite în economia reală.**

Studiul asupra dinamicii cotațiilor CDS la cinci ani pentru unele țări din zona euro (graficul 14), respectiv costul de asigurare pentru riscul de nerambursare a datoriei publice, este deosebit de interesant. În cazul țărilor din nucleul dur al zonei euro se observă două puncte de tensiune majore în perioada analizată. Primul este la începutul anului 2009, când cotațiile CDS ating maxime, însă, ca amplitudine, ele nu sunt foarte mari. De asemenea, creșterile nu sunt persistente, cotațiile revenind la valori scăzute. Un al doilea moment de tensiune poate fi remarcat din anul 2010 și până în 2012, cu numeroase puncte de inflexiune, cu maxime atinse în 2012.

Graficul 14 – Evoluția cotațiilor CDS pentru unele țări din zona euro

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

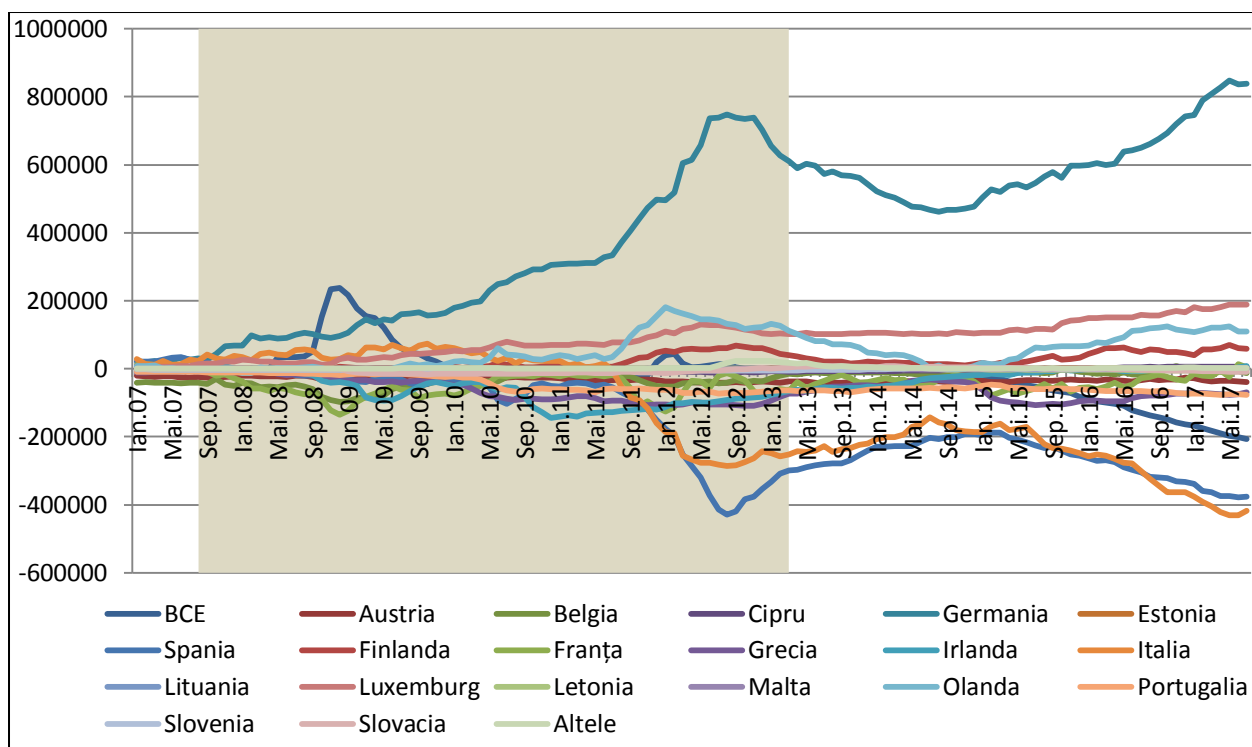
Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din Thomson Reuters Datastream.

Totuși este de precizat faptul că, exceptând Belgia, cotațiile CDS nu au depășit 250 de puncte de bază. Și în țările de la periferia zonei euro, tendințele sunt similare, însă diferă semnificativ ca amplitudine, în special în timpul crizei datoriei suverane. În această perioadă, cotațiile CDS au atins maxime de 5000 de puncte de bază în cazul Greciei, aproximativ 1500 de puncte de bază în cazul Portugaliei și 1000 de puncte de bază în cazul Irlandei. Aceste valori, în comparație cu valorile pentru țările din nucleul dur, reflectă un risc suveran mult mai ridicat și o eterogenitate ridicată în modul în care investitorii au perceput aceste țări.

În opinia noastră, **disparitățile între riscul suveran al țărilor din zona euro au fost determinate de lipsa unei uniuni fiscale, de lipsa unui sistem de partajare a riscurilor fiscale, de lipsa unui buget federal consistent, care să asigure transferuri fiscale prin intermediul cărora să fie reduse discrepanțele de dezvoltare dintre statele membre, dar și de lipsa obligațiunilor denominate în euro, emise de o autoritate de la nivelul zonei euro. Lipsa acestor elemente a creat discrepanțe semnificative între costurile de împrumut ale statelor membre, ceea ce a accentuat efectele crizei și a crescut gradul de îndatorare, creându-se astfel o un cerc vicios.**

După cum s-a observat, gradul de eterogenitate între piețele financiare din statele membre ale zonei euro este ridicat. Disparitățile pot fi observate analizând și balanțele din sistemul de plăți TARGET 2²⁶. Țările din nucleul dur al zonei euro au o balanță pozitivă, în timp ce țările de la periferia zonei euro au o balanță negativă. Soldul pozitiv al balanței pentru Germania atinge aproximativ 800 mld. euro la finalul perioadei de analiză, în timp ce, în cazul Italiei și Spaniei, soldul negativ este cel mai ridicat, atingând aproximativ 400 mld. euro (graficul 15).

Graficul 15 – Balanțele statelor membre ale zonei euro în sistemul de plăți TARGET2 (mil. euro)

Notă: Perioada hașurată cuprinde criza financiară globală și criza datoriilor suverane.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

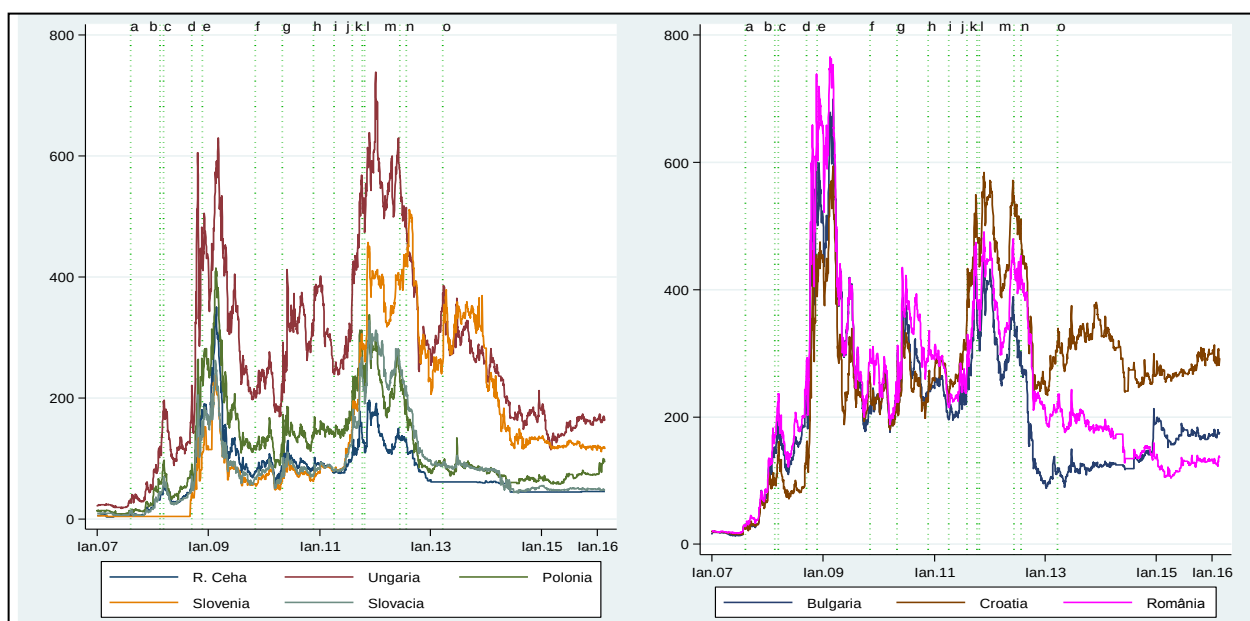
În dinamică, la începutul perioadei de analiză, balanțele țărilor erau echilibrate. În această perioadă, înainte de criză, băncile de la periferie au avut acces facil la fondurile private. Ele au primit împrumu-

²⁶ TARGET2 reprezintă sistemul cu decontare pe bază brută în timp real pentru plăți în monedă euro, pus la dispoziție de Eurosistem. Sistemul este utilizat pentru decontarea operațiunilor băncilor centrale (inclusiv a operațiunilor de politică monetară ale Eurosistemului), a transferurilor interbancare de mare valoare în euro, precum și a altor plăți în euro. De asemenea, prin sistem se decontează și transferurile de fonduri aferente sistemelor auxiliare (sisteme de plăți și sisteme de compensare-decontare a operațiunilor cu instrumente financiare). Conform datelor ECB, în 2016, în medie, zilnic, au fost procesate 342.000 de plăți, în valoare de aproximativ 1,7 mld. euro.

turi interbancare transfrontaliere, investiții directe sau depozite de la nerezidenți, care au compensat ieșirile de capital generate de balanțele comerciale negative sau de achiziția de active străine. Începând cu anul 2011, balanțele țărilor membre ale zonei euro urmează traiectorii diferite. Balanțele negative din țările de la periferia zonei euro au drept explicație tensiunile din sectoarele bancare din aceste țări. Mai exact, în această perioadă, fluxurile financiare private nu au mai compensat ieșirile de capital, iar băncile au suferit deficite de lichiditate. Pentru a preveni o criză bancară, BCE a acomodat condițiile de pe piață, prin intermediul dobânzilor reduse și prin strategia de politică monetară expansionistă. Astfel, restrângerea intrărilor de fluxuri financiare a fost compensată de lichidități de la banca centrală.

În graficul 16 se prezintă evoluția cotațiilor CDS pentru țările din Europa Centrală și de Est. Și în cazul acestor țări, poate fi observată o volatilitate ridicată a primelor de faliment. În ambele cazuri există două puncte de maxim, anul 2009 și anul 2012, când riscul suveran atinge cele mai ridicate valori. În cazul țărilor care au aderat în 2004, sunt cotații mai ridicate pentru Ungaria și Slovenia, în timp ce, pentru Republica Cehă, Polonia și Slovacia, cotațiile sunt similare cu cele ale țărilor din nucleul dur al zonei euro. De menționat că în Slovenia, pe lângă criza sistemului bancar, autoritățile s-au mai confruntat și cu o creștere semnificativă a datoriei publice de la o pondere în PIB de 22% în 2008 la 72% în 2013 (European Commission, 2014). O parte din această datorie a fost utilizată pentru a finanța intervențiile autorităților în sistemul bancar, în scopul capitalizării băncilor. În cazul țărilor ce au aderat după 2004, România și Croația au cotații mai ridicate prime de faliment.

Graficul 16 – Evoluția cotațiilor CDS pentru unele țări din Europa Centrală și de Est

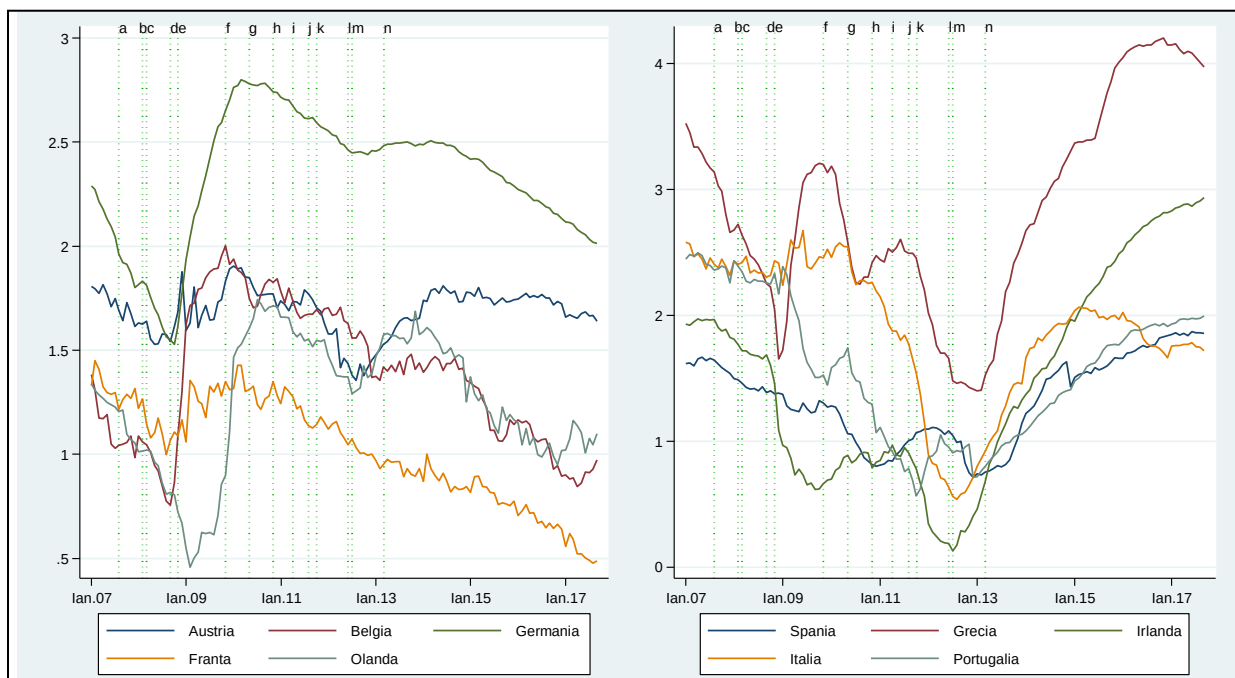
Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din Thomson Reuters Datastream.

În ansamblu, între țările analizate se observă o eterogenitate ridicată a cotațiilor CDS, în special în ceea ce privește valorile acestora. În atari condiții, eterogenitatea ridicată a ratelor dobânzii și a cotațiilor CDS relevă divergența riscului suveran în UE. În opinia noastră, această divergență a fost determinată atât de factori externi, cum a fost criza financiară globală, care a acționat prin canalul contagiunii, cât și de factori interni: criza datoriilor suverane în cazul țărilor GIPSI sau amplificarea nevoilor de finanțare, dezechilibre bugetare și comerciale, ieșiri de capital în cazul țărilor din Europa Centrală și de Est. Variabilitatea costurilor de finanțare dintre statele membre, asociată cu fragmentarea burselor de valori, ar trebui să reprezinte principalii piloni în jurul cărora să se construiască reforma UE.

Sistemele bancare au un rol esențial în absorbirea șocurilor și reducerea tensiunilor transmise către economia reală. În continuare, sunt analizate sintetic *marjele de dobândă practicate de sistemele bancare din statele membre ale UE*, urmând ca o analiză mai detaliată a sistemelor bancare să fie realizată în subcapitolul următor.

Graficul 17 – Evoluția marjelor de dobândă practicate de băncile din unele țări din zona euro

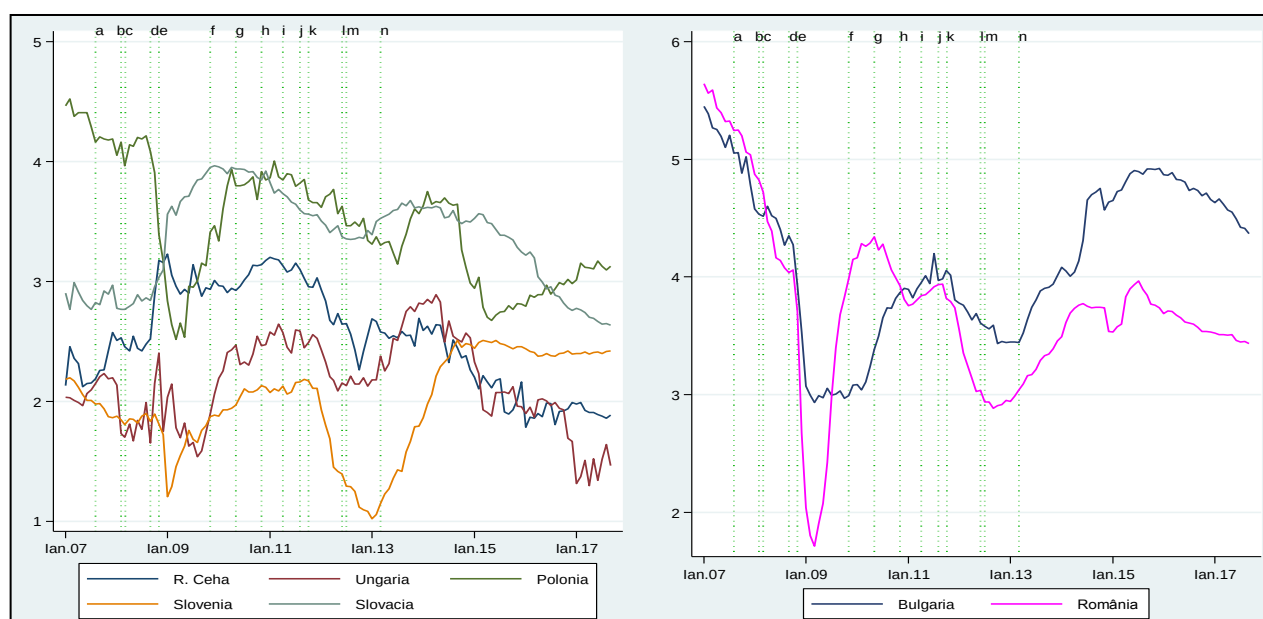
Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

Graficul 17 ilustrează marjele de dobândă practicate în unele țări din zona euro. În ceea ce privește țările din nucleul dur al zonei euro, se poate observa un moment în care marjele de dobândă scad semnificativ, la finalul anului 2008. În opinia noastră, această diminuare indică un deficit de

lichiditate în aceste sisteme bancare. Pentru a compensa deficitul de lichiditate, băncile au crescut dobânda pasivă, reducând astfel marjele de dobândă. În ultima parte a intervalului analizat, marjele de dobândă urmează o pantă descendentă. De remarcat faptul că există diferențe între nivelurile de dobândă practicate de sistemele bancare din aceste țări. Astfel, în timp ce, în Franța, marja de dobândă ajunge la 0,5%, în Germania, la finalul perioadei de analiză, ea este de aproape patru ori mai mare, atingând 2,00%. În țările de la periferia zonei euro, se pot observa două puncte de inflexiune majore, în forma literei „V”: finalul anului 2009 și în 2012. Și în acest caz se remarcă diferențe între marjele de dobândă (în Grecia, ele ating un nivel de 4% la finalul perioadei de analiză, în timp ce, în Italia, Spania și Portugalia, marjele se stabilizează în jurul valorii de 2%).

Graficul 18 – Evoluția marjelor de dobândă practicate de băncile din unele țări din Europa Centrală și de Est

Note: (a) BNP Paribas a suspendat trei fonduri de investiții. (b) Northern Rock este naționalizată. (c) Bear Stearns este achiziționată de JP Morgan. (d) Lehman Brothers intră în faliment. (e) Autoritățile din SUA salvează Citigroup. (f) Anunțul privind deficitul bugetar de 12,7% al Greciei. (g) Primul pachet financiar pentru Grecia. (h) Irlanda solicită asistență financiară. (i) Portugalia solicită asistență financiară. (j) Tensiunile se răspândesc în Italia și Spania. (k) Dexia este naționalizată. (l) Restructurarea datoriei Greciei. (m) Spania solicită asistență financiară. (n) Anunțul lui Draghi că BCE va face tot ce este posibil pentru păstrarea euro.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor extrase din *ECB Statistical Data Warehouse*.

Graficul 18 relevă dinamica marjelor de dobândă în sistemele bancare din țările din Europa Centrală și de Est, cu două momente de scădere. În plus, se mai pot observa puncte de inflexiune specifice fiecărui sistem bancar în parte, existând diferențe între valorile marjelor de dobândă. În consecință, nu există convergență în ceea ce privește valorile ratelor de dobândă activă și pasivă. O concluzie similară formulează Rughoob și Sarantis (2012, 2014) pentru sistemele bancare din zona euro, ca și Nițoi și Pochea (2016) pentru sistemele bancare din Europa Centrală și de Est.

În opinia noastră, divergența dintre ratele dobânzii poate fi determinată de mai mulți factori. În primul rând, ratele dobânzii reflectă faptul că asimetria informației și caracteristicile financiare și economice rămân dominante în sistemele bancare investigate. În al doilea rând, ele indică niveluri diferite ale riscului de credit și disparități în ceea ce privește gradul de aversiune al băncilor. În al

treilea rând, segmentarea dobânzilor poate fi explicată de caracteristici endogene ale băncilor (capitalizare diferită, calitatea activelor, eficiență și productivitate etc.) și de nivelul ridicat de substituție a monedei naționale. ECB (2014) a evidențiat o prevalență ridicată a creditelor acordate în valută în Bulgaria, Ungaria, Polonia și România.

Convergența financiară are o importanță majoră pentru funcționarea optimă a UE, în general, dar și a zonei euro, în mod special. **Analiza noastră a indicat o eterogenitate ridicată la nivelul piețelor financiare din statele membre ale zonei euro. Segmentarea implică un nivel diferit al riscului în regiune, evident mai ales între statele membre ale zonei euro.** Mai mult, s-a desprins concluzia că efectele negative ale crizei financiare globale și ale crizei datoriilor suverane au amplificat nivelul de divergență. Disparitățile financiare dintre statele membre ale UE pot fi determinate de primele de risc solicitate de investitori pentru a compensa diferențele dintre prognozele de creștere, de inflație, precum și diferențele dintre datoriile publice și dintre politicile economice naționale. La nivelul sistemelor bancare, eterogenitățile sunt determinate atât de factori specifici gospodăriilor populației și sectorului nefinanciar (de exemplu, risc de credit, grad de îndatorare etc.), cât și de factori specifici instituțiilor de credit și sistemelor bancare (de exemplu, eficiență, capitalizare, calitatea activelor). În plus, și în acest caz, eterogenitățile macroeconomice au un rol important.

Existența unor piețe financiare fragmentate în statele membre ale UE impune adoptarea unor măsuri pentru creșterea gradului de convergență financiară. De asemenea, cooperarea între autoritățile financiare din regiune ar trebui consolidată. Pe de altă parte, investitorii pot capitaliza fragmentarea piețelor financiare, prin beneficiile oferite de diversificarea portofoliilor.

2.3. Eterogenități în structura pieței bancare din statele membre ale UE

Studiile empirice atestă faptul că sistemele bancare europene²⁷ au fost afectate de criza financiară internațională din 2008 într-o proporție mai mare decât sistemele bancare din alte părți ale lumii (Brunnermeier, 2009; Acharya și Schnabl 2009; Puri *et al.*, 2011; Brunnermeier, 2012; Ongena *et al.*, 2015 și McGuire și Von Peter, 2016).

Potrivit lui Acharya și Schnabl (2009), băncile internaționale din zona euro au fost cele care au acumulat în perioada de precriză cea mai semnificativă expunere față de economia SUA, în special pe piața titlurilor garantate cu active, înregistrând cele mai mari pierderi legate de aceste titluri. Această expunere a constituit punctul slab al sistemului bancar al zonei euro, reflectând nivelul scăzut de diversificare a investițiilor, cu o orientare puternică spre piața financiară a SUA. Contracția bilanțurilor băncilor europene²⁸ a fost una dintre cele mai severe în perioada crizei, fiind amplificată de criza datoriilor suverane (McGuire și Von Peter, 2016). Autorii arată că băncile care au ales modele de activitate bazate pe surse instabile de finanțare (*non-core funding*), precum sunt sursele interbancare, cele în valută străină sau transfrontaliere, au înregistrat cele mai mari contracții ale bilanțurilor în perioada postcriză. Și invers, băncile cu orientare spre surse de finanțare locale tradiționale (*retail*) au avut bilanțuri mai reziliente. Ongena *et al.* (2015), ca și Puri *et al.* (2011) au arătat că băncile din Germania cu expuneri directe față de piața ipotecară din SUA și expuneri indirecte prin intermediul

²⁷ Unele studii fac referire la sistemele bancare din zona euro, altele la Uniunea Europeană sau la sisteme bancare selective din Uniunea Europeană.

²⁸ Statele europene incluse în studiul realizat de McGuire și Von Peter sunt: Austria, Belgia, Elveția, Germania, Danemarca, Spania, Franța, Marea Britanie, Irlanda, Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

titlurilor garantate cu active au fost mult mai vulnerabile la șocul de lichiditate și și-au restrâns activitatea de creditare în perioada imediat următoare declanșării crizei financiare internaționale din 2008.

Impactul crizei s-a resimțit la nivelul agregat al Uniunii Europene (UE), pe măsură ce criza de lichiditate pe piețele internaționale a blocat fluxurile bancare transfrontaliere către statele membre din Europa Centrală și de Est (Mihaljek, 2010). Țările din acest grup au fost deosebit de vulnerabile la criză. În perioada precriză, acestea și-au finanțat economiile într-o mare măsură cu credite acordate de bănci străine, ceea ce a cauzat, în timp, dezechilibre externe și interne semnificative în multe din aceste țări.

În prezent, băncile din UE continuă să activeze într-un mediu macroeconomic vulnerabil, exacerbat de rate extrem de scăzute ale dobânzii. În pofida prețurilor scăzute la produsele de bază și a politicii monetare acomodative, rata de creștere economică la nivelul UE se menține modestă, în mare parte din cauza ritmurilor moderate ale implementării reformelor structurale, a riscurilor politice și a incertitudinilor economice. În aceste condiții, a scăzut capacitatea băncilor de generare a profiturilor, fapt ce a afectat încrederea investitorilor în bănci și a limitat capacitatea sectorului bancar de a contribui la creșterea economică. Prețul acțiunilor băncilor europene reflectă cel mai bine percepția pieței privind situația sectorului bancar. Indicele Stoxx Europe 600 Banks²⁹ a scăzut semnificativ începând din aprilie 2015, intrând pe un palier pozitiv abia în noiembrie 2016, în momentul în care perspectivele macroeconomice și, respectiv, cele privind capacitatea băncilor de generare a profiturilor s-au îmbunătățit. În plus, în 2016 au fost înregistrate câteva episoade de extindere a marjei *swap*-urilor pe riscul de credit al datoriei publice, fapt ce sugerează prezența riscului de insolvabilitate pe termen lung în unele bănci din UE (EBA, 2016a).

Potrivit rezultatelor Chestionarului privind evaluarea riscurilor³⁰, realizat de Autoritatea Bancară Europeană (EBA, 2016b), cei mai importanți factori care influențează negativ percepția pieței privind situația sistemului bancar sunt: evoluția politicii monetare (inclusiv deflația), riscurile de litigiu ale băncilor, incertitudinile legate de reglementarea activității bancare (privind ponderarea riscurilor, schemele de garantare a depozitelor etc.) și referendumurile din UE (legate de apartenența la UE, inițiative legate de independența regională etc.). Cu toate acestea, aproape jumătate dintre băncile chestionate planifică o creștere a bilanțurilor în următoarele 12 luni, în special prin activitatea tradițională de creditare (prin creditele acordate sectorului corporativ, în special întreprinderilor mici și mijlocii, ori gospodăriilor)³¹, un semnal pozitiv care atestă restabilirea rolului de intermediere financiară a băncilor în economie, după o perioadă de contracție a activității de creditare.

Sistemele bancare ale țărilor din UE sunt deosebit de eterogene, în special în ceea ce privește structura pieței, fapt dezvăluit de analiza următorilor indicatori structurali: adâncimea pieței bancare, prezența instituțiilor de credit locale în raport cu băncile străine și nivelul de concentrare a pieței bancare.

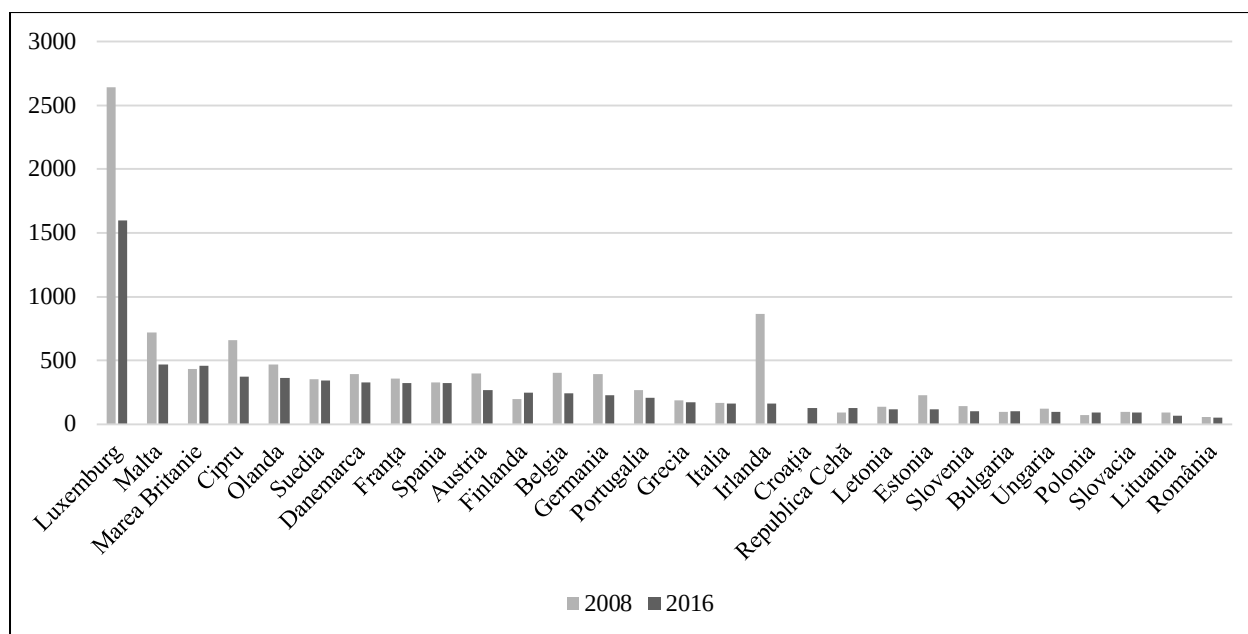
²⁹ Indicele Stoxx Europe 600 Banks este derivat din STOXX Europe Total Market Index. Cu un număr fix de 600 de componente, Stoxx Europe 600 reprezintă companii cu un nivel de capitalizare ridicat, mediu și mic din 17 țări din Europa: Austria, Belgia, Cehia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Irlanda, Olanda, Norvegia, Portugalia, Spania, Suedia, Elveția și Marea Britanie (Sursa: <https://www.stoxx.com/index-details?symbol=SXXP>).

³⁰ Răspunsurile pentru Chestionarul privind evaluarea riscurilor sunt furnizate de către 38 de bănci sau organisme de supraveghere ale acestora și 20 de analiști de piață.

³¹ Această extindere a activității tradiționale de creditare este consistentă cu cea furnizată de Sondajul privind creditele bancare, realizat de BCE în octombrie 2016.

Adâncimea pieței bancare³², indicator care captează mărimea sectorului bancar al unui stat în raport cu economia acestuia, reflectă o dispersie semnificativă între statele membre ale UE. Luxemburg este țara cu cel mai adânc sistem bancar din UE, cu o pondere a activelor bancare în PIB de 1595,6%, urmat de Malta (466,5%), Marea Britanie (457%) și Cipru (371,6%) (graficul 19). Acest indicator se află pe o pantă descendentă, începând din 2008, în majoritatea țărilor analizate (excepție făcând doar Marea Britanie, Finlanda, Republica Cehă, Bulgaria și Polonia).

Graficul 19 – Adâncimea sistemelor bancare din statele membre ale UE, în 2008 și 2016 (activele bancare, în % din PIB)

Sursa: Calcule în baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics* (pentru valoarea activelor bancare); Eurostat (pentru valoarea PIB).

Țara cu cel mai scăzut nivel al adâncimii sectorului bancar este România, cu o pondere de 52%, fiind întrecută de state precum Lituania (66,7%), Slovacia (90%), Polonia (91,3%) și Ungaria (95,1%). Indicatorul se află pe o pantă descendentă deopotrivă în zona euro și în România, zona euro întrecând de aproape 5 ori România în 2016 (adâncimea sistemului bancar în zona este de 258%).

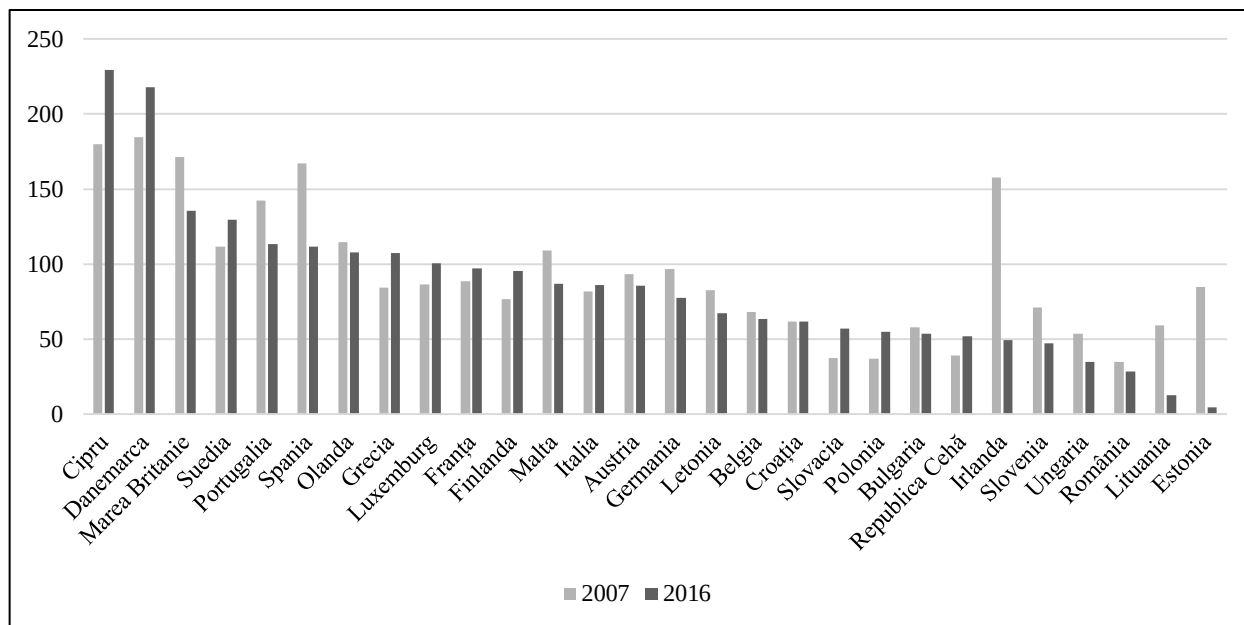
Un alt indicator al adâncimii pieței bancare este *ponderea creditelor acordate de sectorul bancar sectorului privat în PIB*. Acesta este, în mod similar, extrem de dispersat, cea mai mare pondere a creditului bancar intern acordat sectorului privat fiind observată în 2016 în Cipru (229,5%), Danemarca (218,1%), Marea Britanie (135,7%) și Suedia (129,6%). La celălalt pol se află țările cu ponderi sub valoarea de 50% a acestui indicator, precum Slovenia, Ungaria, România, Lituania și Estonia (graficul 20).

În general, există o corelație pozitivă între acest indicator și creșterea economică pe termen lung, putându-se astfel observa care dintre țările analizate au un potențial mai mare de asigurare a unei creșteri economice și care din ele au încă mult de recuperat la acest capitol. Pe de altă parte, o pondere ridicată a acestui indicator în PIB generează riscuri legate de volatilitatea respectivelor

³² Adâncimea financiară poate fi măsurată prin mai mulți indicatori: active bancare/PIB, credite bancare acordate sectorului privat/PIB, depozite/PIB etc.

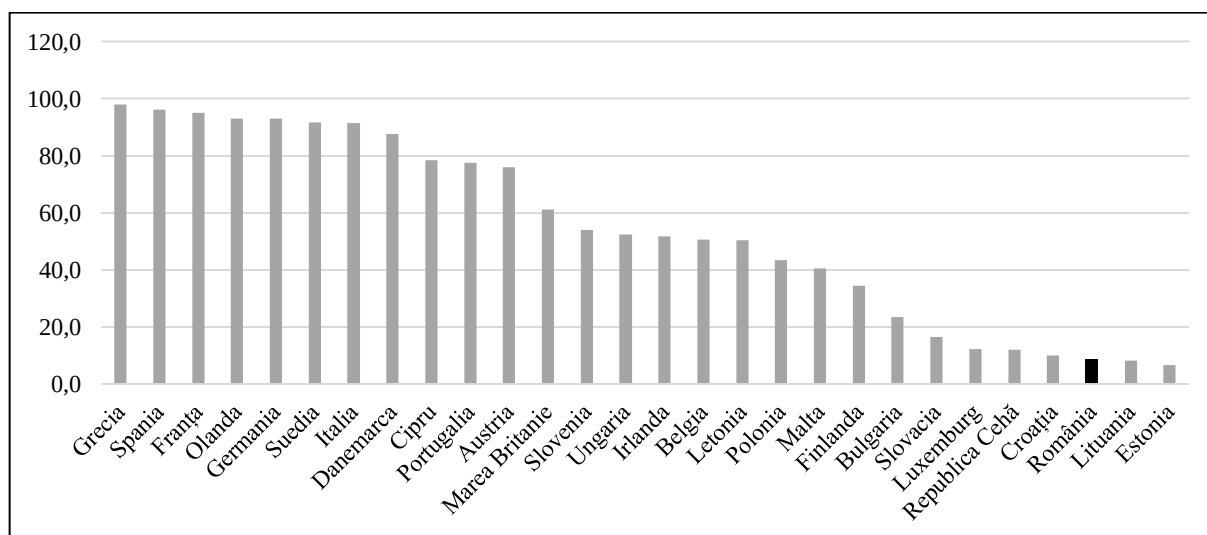
fluxuri, cauzată de caracterul prociclic al sistemului financiar³³ (Borio *et al.*, 2001; Saurina și Jimenez, 2006; Dell'Ariccia și Marquez, 2006). Țările care înregistrau cea mai mare pondere a creditului bancar intern în PIB în 2007 au cunoscut și cele mai severe episoade de criză și contracții ale bilanțurilor³⁴.

Graficul 20 – Creditul bancar intern acordat sectorului privat în statele membre ale UE, în 2007 și 2016 (în % din PIB)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor Băncii Mondiale (*World Development Indicators*).

Graficul 21 – Ponderea activelor instituțiilor de credit locale în statele membre ale UE, în 2016 (în % din activele totale ale sectorului bancar)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

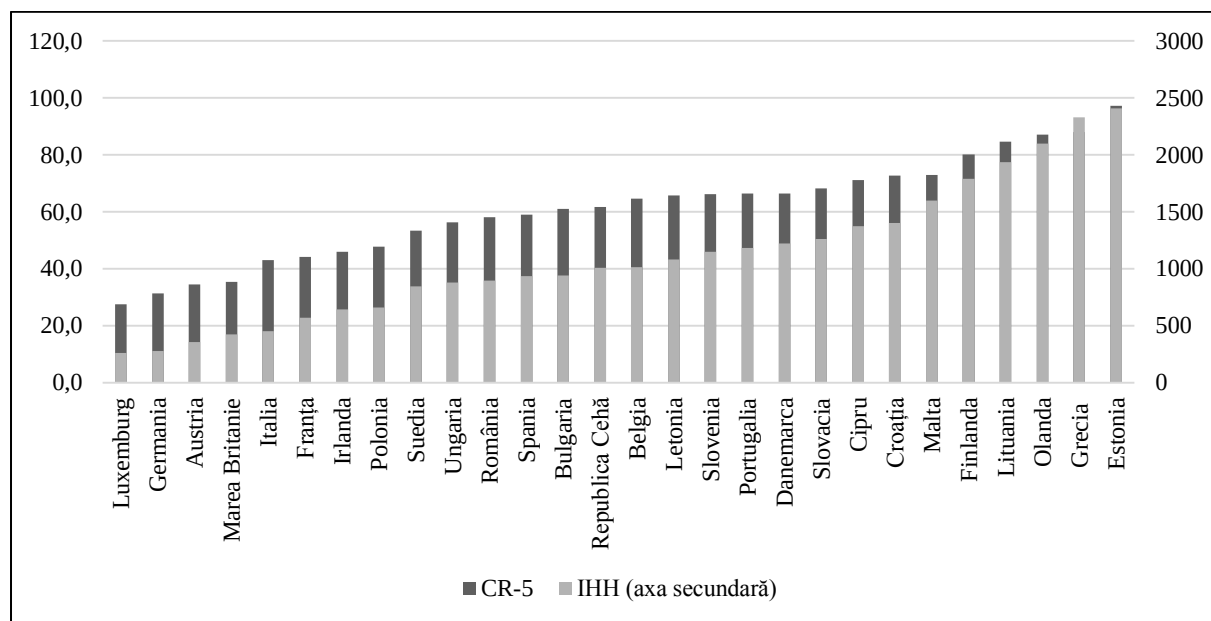
³³ Caracterul prociclic este redat de evoluția variabilelor financiare, în special a creditului, care în perioade de expansiune economică înregistrează un trend crescător, alimentând boomul, și invers, în perioade de recesiune economică, se restrânge, contribuind la adâncirea recesiunii.

³⁴ Potrivit datelor BCE, cele mai severe contracții ale bilanțurilor în perioada 2008Q4-2017Q1 le-au resimțit sistemele bancare din Irlanda (-73,3%), Cipru (-45,7%), Grecia (-36%), Portugalia (-19%).

Divergențe semnificative sunt înregistrate și la capitolul *prezența instituțiilor de credit locale în raport cu băncile străine*. Dacă în țări precum Grecia, Spania, Franța, Olanda și Germania, instituțiile de credit locale sunt cele care joacă un rol important în cadrul pieței bancare (cu o pondere de peste 90%), la cealaltă extremă se află țări precum Estonia, Lituania, România și Croația, cu o pondere de până la 10% (graficul 21). O analiză a ponderii activelor instituțiilor de credit locale în activele totale ale sistemului bancar, în perioada 2007-2016, atestă o creștere a acestora în special în țările care au fost sau constituie în prezent subiectul programelor de asistență financiară din partea UE (Grecia, Cipru, Letonia) sau FMI (Malta și Estonia). România se află în grupul țărilor membre cu cea mai mică prezență a băncilor locale în sistemul bancar, ponderi mai mici fiind regăsite doar în Lituania și Estonia. Prin comparație cu Germania, această pondere este de 10 ori mai mică în România.

Nivelul de concentrare a piețelor bancare din UE, măsurat prin *ponderea activelor totale deținute de cele mai mari cinci instituții bancare (CR-5)* sau prin indicele Herfindahl-Hirschman (IHH), se află pe o pantă ascendentă începând din 2007 (ECB, 2016). Această creștere a concentrării bancare are la bază procesul de raționalizare a sistemului bancar, din cauza presiunilor legate de costuri, după declanșarea crizei financiare globale, proces care a generat o diminuare a numărului total al instituțiilor de credit. Cel mai mare nivel de concentrare a pieței bancare poate fi observat în Grecia, cu o pondere a activelor totale deținute de cele mai mari cinci instituții bancare de 97,3%. Prin contrast, cel mai mic grad de concentrare este înregistrat de sistemul bancar din Luxemburg și Germania, de 27,6% și, respectiv, 31,4% (graficul 22).

Graficul 22 – Nivelul de concentrare a piețelor bancare din statele membre ale UE (CR-5 și indicele Herfindahl), în 2016 (în % și în unități)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Aceste divergențe structurale au la bază câțiva factori. Sistemele bancare din țările mari precum Franța, Italia sau Germania sunt foarte fragmentate, fiind constituite din cooperative de economii și de credit, instituții care reduc nivelul de concentrare a pieței. În plus, prezența sporită a instituțiilor de credit străine în unele țări ar putea constitui un alt factor al unui nivel mai scăzut de concentrare.

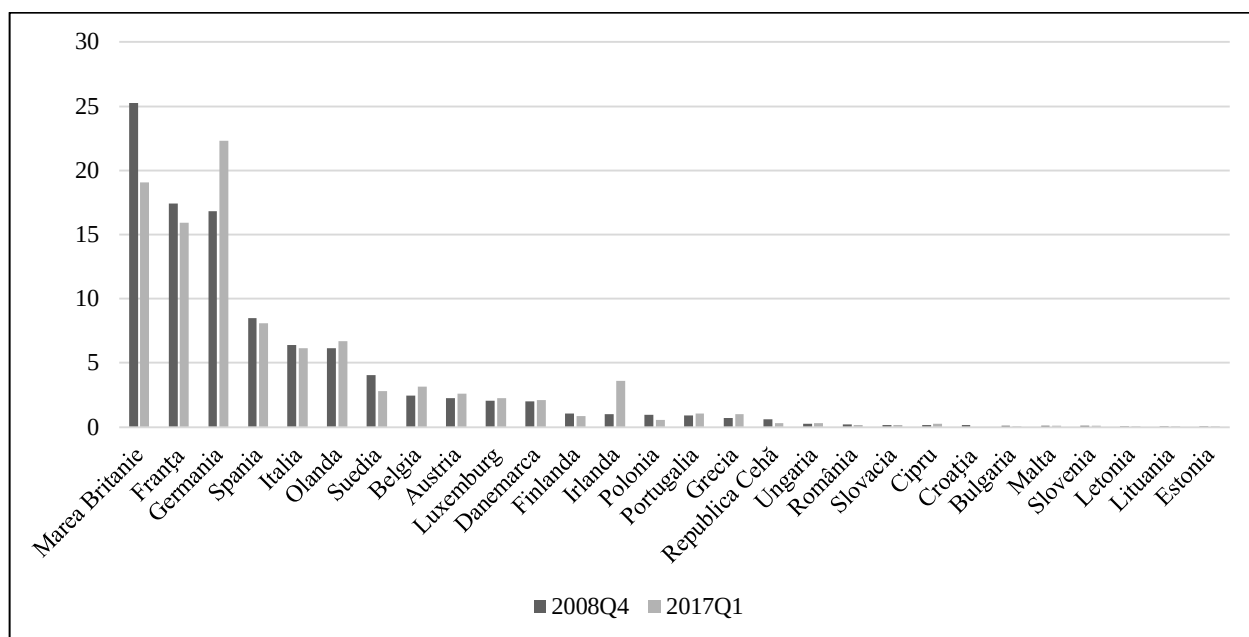
2.3.1. Eterogenități în structura bilanțurilor bancare

Bilanțurile bancare constituie un alt element al eterogenității sistemelor bancare din UE, în special în ce privește următoarele aspecte:

- volumul și structura activelor bancare;
- calitatea portofoliilor de credite;
- sursele de finanțare a bilanțurilor.

Volumul și structura activelor bancare. În prezent, cele mai mari sisteme bancare din UE se regăsesc în Marea Britanie, Franța și Germania, ponderea sistemelor bancare ale acestor state în activele totale ale UE fiind de 25,3%, 17,4% și, respectiv, 16,8% (graficul 23). Sistemul bancar al Germaniei, care în 2008 se afla pe prima poziție la acest capitol, a fost întrecut de Marea Britanie și Franța. La polul opus se află state cu ponderi sub valoarea de 0,5% a activelor bancare în activele totale ale UE. Cele mai mici sisteme bancare se află în Estonia, Lituania și Letonia, activele lor bancare, cumulate, constituie doar 0,74% din activele bancare ale Marii Britanii.

**Graficul 23 – Activele bancare ale statelor membre ale UE în T4 din 2008 și T1 din 2017
(în % din activele totale ale UE)**

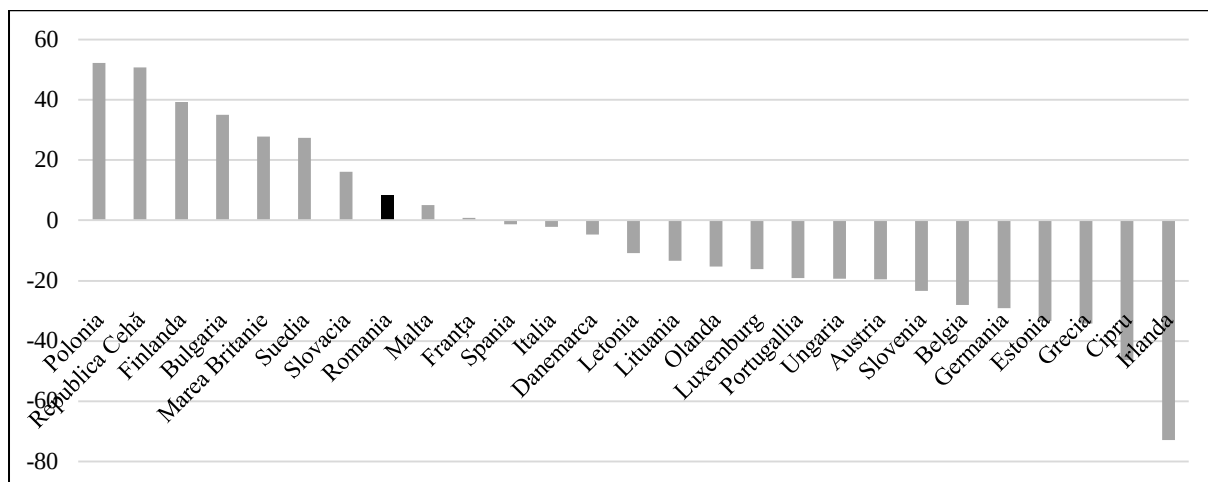

Sursa: Calcule în baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Activele totale ale sectorului bancar al UE au atins cifra de 42 600 de mld. euro în trimestrul I, 2017³⁵, fiind în scădere cu 0,9% față de aceeași perioadă a anului precedent și cu 5,1% față de sfârșitul anului 2008 (ECB, 2017). Cele mai semnificative reduceri ale valorii activelor bancare de la declanșarea crizei pot fi observate în țări precum Irlanda (-72,9%), Cipru (-46,4%), Grecia (-34,2%), Estonia (-33,4%) și Germania (-29,2%) (graficul 24).

³⁵ Aceste date se referă la băncile și grupurile bancare locale și filialele băncilor străine, prezentate de BCE pe bază consolidată.

Graficul 24 – Modificarea valorii activelor bancare în statele membre ale UE, în T4 din 2016 în raport cu T4 din 2008 (în %)

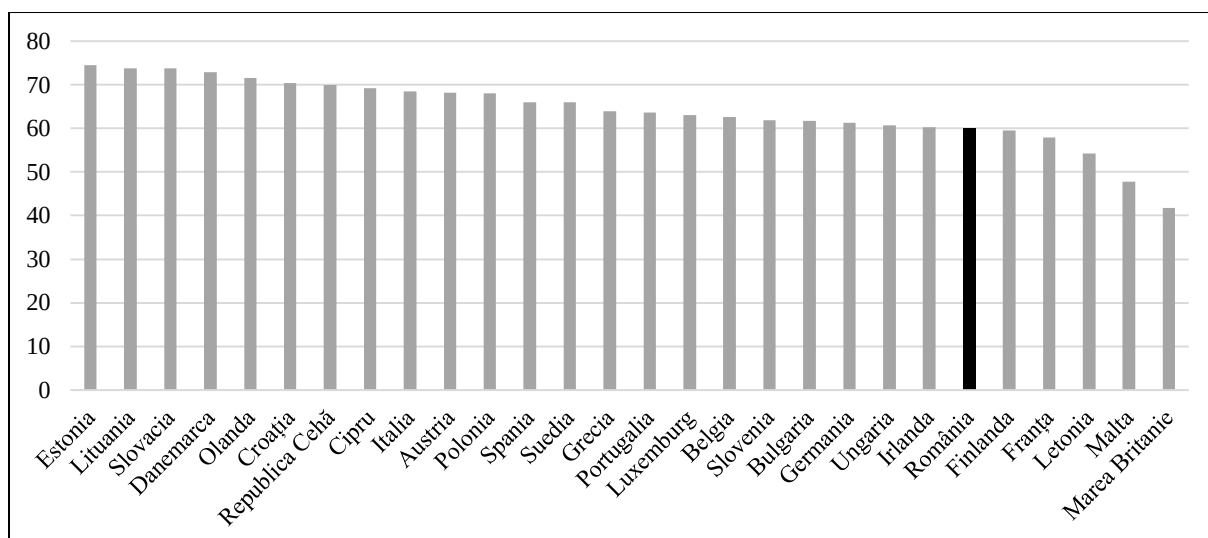

Sursa: Calcule în baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*

Totodată, cele mai mari creșteri ale valorii activelor bancare în T4 din 2016, în raport cu aceeași perioadă din 2008, au fost înregistrate în țări din Europa Centrală și de Est, precum Polonia (52,4%), Republica Cehă (50,9%), Bulgaria (35,1%), Slovacia (16,3%) și România (8,2%), dar și în unele țări dezvoltate din UE, precum Finlanda (39,4%), Marea Britanie (27,8%) și Suedia (27,5%).

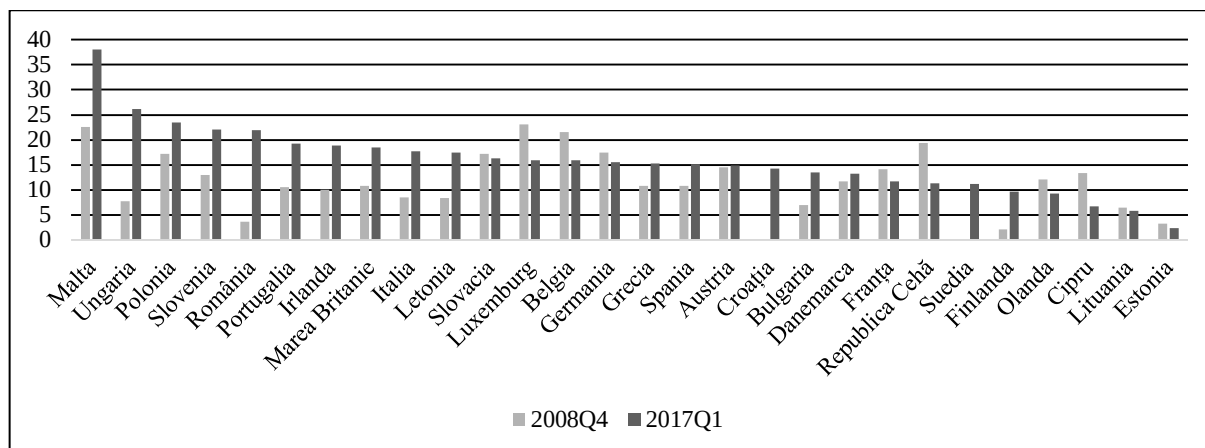
Analiza structurii activelor băncilor din UE pe principalele componente (credite acordate, titluri de datorie, numerar și conturi la băncile centrale) atestă, de asemenea, existența unui nivel mai înalt de eterogenitate între statele membre, în special privind titluri de datorie și componenta numerar și conturi la băncile centrale. Ponderea creditelor bancare în activele totale ale sistemului bancar este relativ omogenă în statele membre ale UE, aceasta depășind valoarea de 50% în majoritatea dintre ele, excepție făcând doar Marea Britanie (41,8%) și Malta (47,8%) (graficul 25). România se plasează pe locul 23 din UE, cu o pondere de 60,1% a creditelor în activele sistemului bancar în T1 din 2017.

Graficul 25 – Ponderea creditelor bancare în statele membre ale UE, în T1 din 2017 (în % din activele bancare totale)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Graficul 26 – Ponderea titlurilor de datorie deținute de băncile din statele membre ale UE, în T4 din 2008 și T1 din 2017 (în % din activele bancare totale)

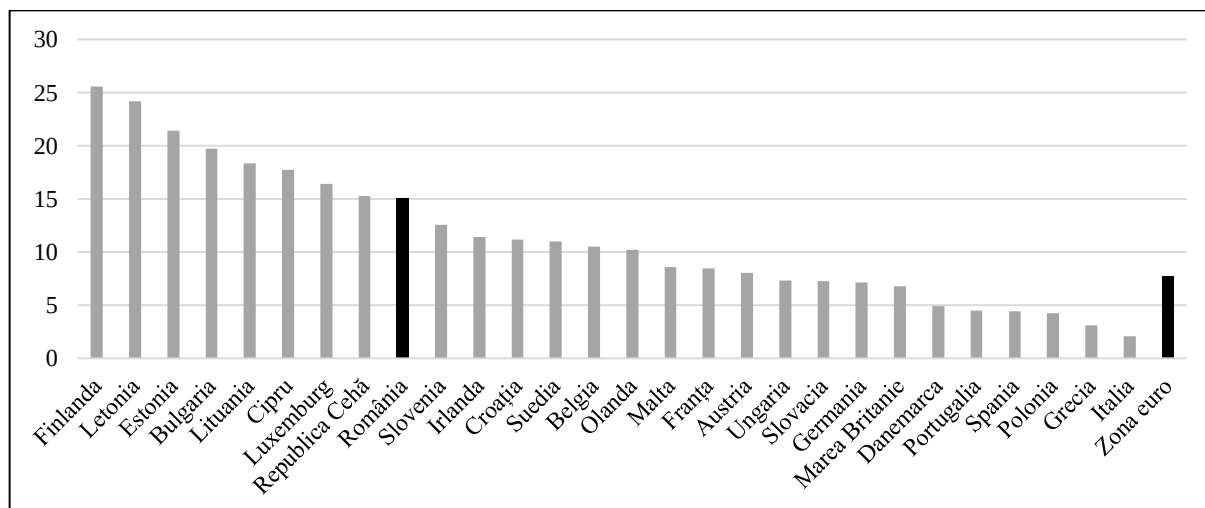
Notă: Pentru Croația și Suedia nu sunt disponibile date pentru T4 2008.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, Supervisory and Prudential Statistics.

Ponderea titlurilor de datorie deținute de băncile din UE în activele bancare este deosebit de dispersată între statele membre, variind între 38,1% în Malta și 2,4% în Estonia în T1 din 2017 (graficul 26). Această pondere a crescut semnificativ în perioada postcriză în majoritatea țărilor din UE, reflectând înclinația băncilor către investiții în obligațiuni, excepție făcând doar Luxemburg, Belgia, Germania, Franța, Republica Cehă, Olanda, Cipru, Lituania și Estonia.

Ponderea numerarului și a soldurilor de numerar la bănci centrale în active bancare variază în țările UE între valoarea maximă de 25,6% în Finlanda și cea minimă de 2,1% în Italia (graficul 27). Băncile din Finlanda, Letonia, Estonia, Bulgaria, Lituania și Cipru dețin cele mai mari ponderi ale numerarului și soldurilor de numerar în bilanț la bănci centrale, reflectând fie nevoia băncilor de a-și acoperi dependența de surse de finanțare pe termen scurt cu active lichide, fie absența unor piețe de obligațiuni suficient de mari și lichide în unele dintre aceste țări.

Graficul 27 – Ponderea numerarului și soldurilor de numerar la bănci centrale în țările UE și zona euro, în T1 din 2017 (în % din activele bancare totale)

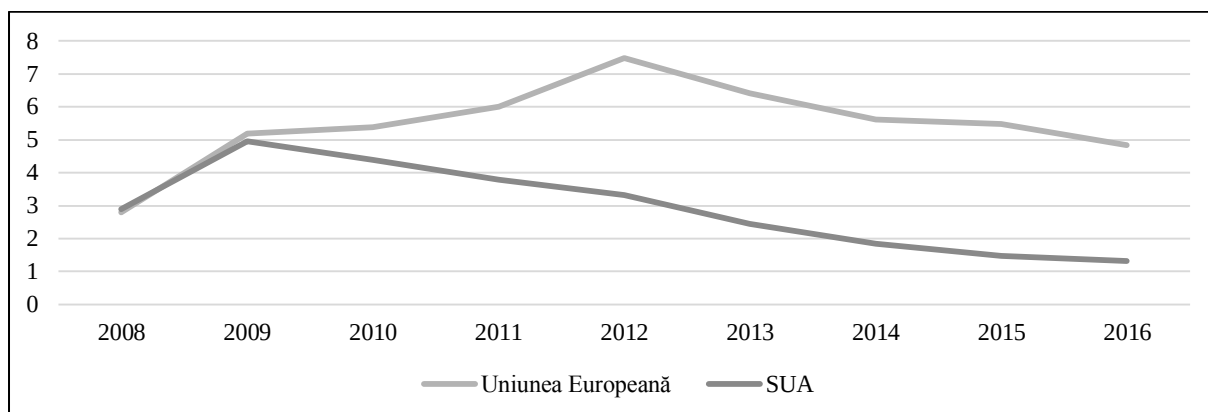
Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, Supervisory and Prudential Statistics.

Calitatea portofoliilor de credite. Creditele neperformante constituie o problemă macroprudențială la nivelul UE, reducerea ratei acestor credite fiind una dintre prioritățile autorităților monetare. Nivelul înalt al acestui indicator afectează în continuare negativ profitabilitatea băncilor și are repercusiuni asupra activității de acordare a creditelor noi.

Potrivit celui mai recent Tablou de bord al riscurilor, publicat de Autoritatea Bancară Europeană (EBA), deși calitatea portofoliilor de credite ale băncilor din UE continuă să se îmbunătățească începând din 2013, progresul este unul destul de lent, iar dispersia mare între statele membre ale UE rămâne o problemă (EBA, 2017). Progresul lent este și mai vizibil dacă rata creditelor neperformante din UE, de 4,8%, este comparată cu cea înregistrată de SUA, de 1,3% în 2016 (graficul 28).

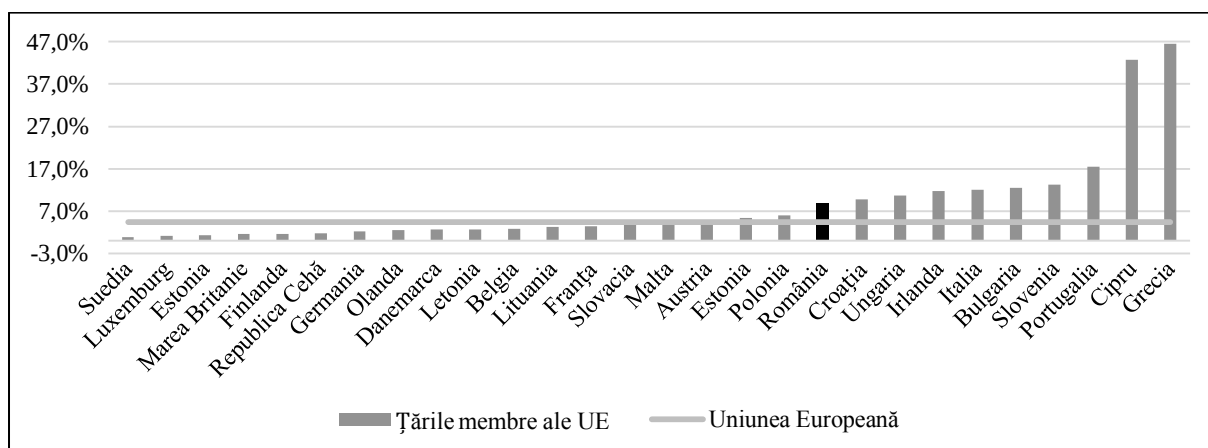
În T2 din 2017, rata creditelor neperformante a continuat să scadă la nivelul UE, atingând cea mai mică valoare din 2014 (4,5%). Această scădere a fost determinată, în principal, de diminuarea valorii creditelor neperformante, dar și de creșterea volumului total al creditelor (EBA, 2017). Acest indicator este extrem de dispersat între statele membre ale UE, variind între 0,9% în Suedia și 46,5% în Grecia. Pentru opt țări din UE, rata creditelor neperformante se menține în continuare peste valoarea de 10% (graficul 29).

Graficul 28 – Rata creditelor neperformante în UE și SUA, în perioada 2008-2016
(în % din creditele totale brute)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor World Bank, *World Development Indicators*.

Graficul 29 – Rata creditelor neperformante în statele membre ale UE, în T2 din 2017 (în %)

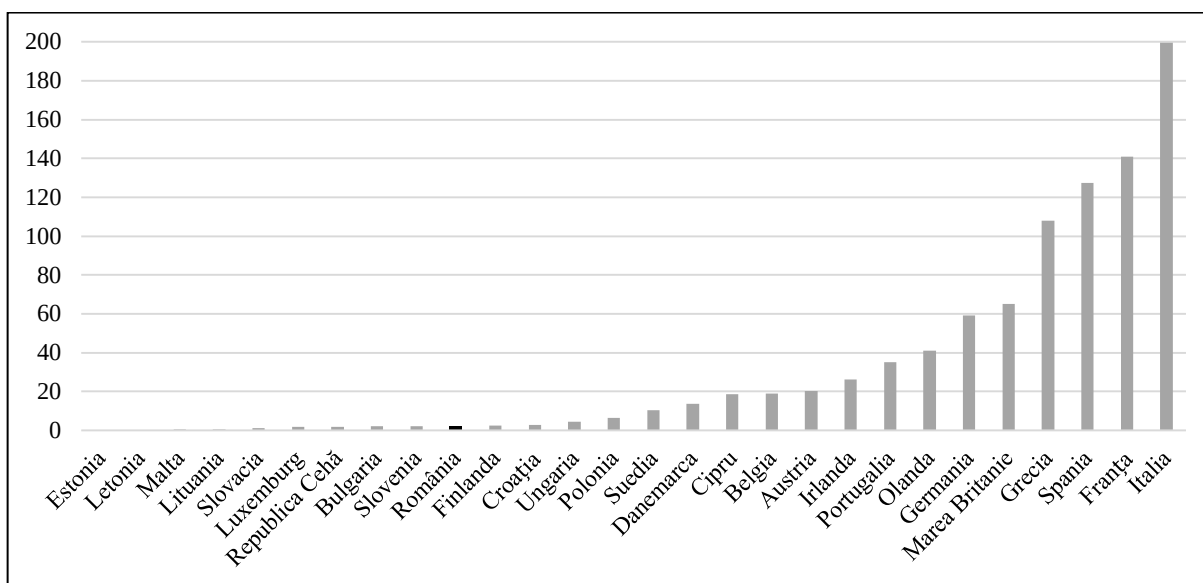

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor Autorității Bancare Europene.

Cele mai mari rate ale creditelor neperformante pot fi observate în țări precum Grecia (46,5%) și Cipru (42%), cu valori ce ating aproape jumătate din portofoliile de credite ale acestor țări. Cea mai favorabilă situație la acest capitol, cu o rată a creditelor neperformante sub 2%, este înregistrată în Suedia, Luxemburg, Estonia, Marea Britanie, Finlanda și Republica Cehă. În pofida acestei eterogenități, creditele neperformante constituie o problemă cu o dimensiune europeană evidentă, deoarece chiar și acele țări în care băncile nu se confruntă cu problema calității activelor sunt supuse riscului de contagiune, atât pe canalul financiar, cât și pe canalul real. În plus, creditele neperformante afectează eficiența politicii monetare, cu repercusiuni negative asupra stimulării creșterii economice în UE. În cazul în care băncile sunt supraîncărcate cu credite neperformante, acestea sunt limitate în a oferi credite noi, ceea ce face ca mecanismele de politică monetară să fie mai puțin eficiente.

Volumul creditelor neperformante se menține deosebit de ridicat în cazul statelor membre care au fost afectate cel mai sever de criza din 2008. Cel mai mare volum al creditelor neperformante este observat în Italia (199,7 mld. euro), Franța (141 mld. euro), Spania (127,2 mld. euro) și Grecia (108,1 mld. euro) (graficul 30).

Graficul 30. – Volumul creditelor neperformante în statele membre ale UE, în T2 din 2017 (în mld. euro)

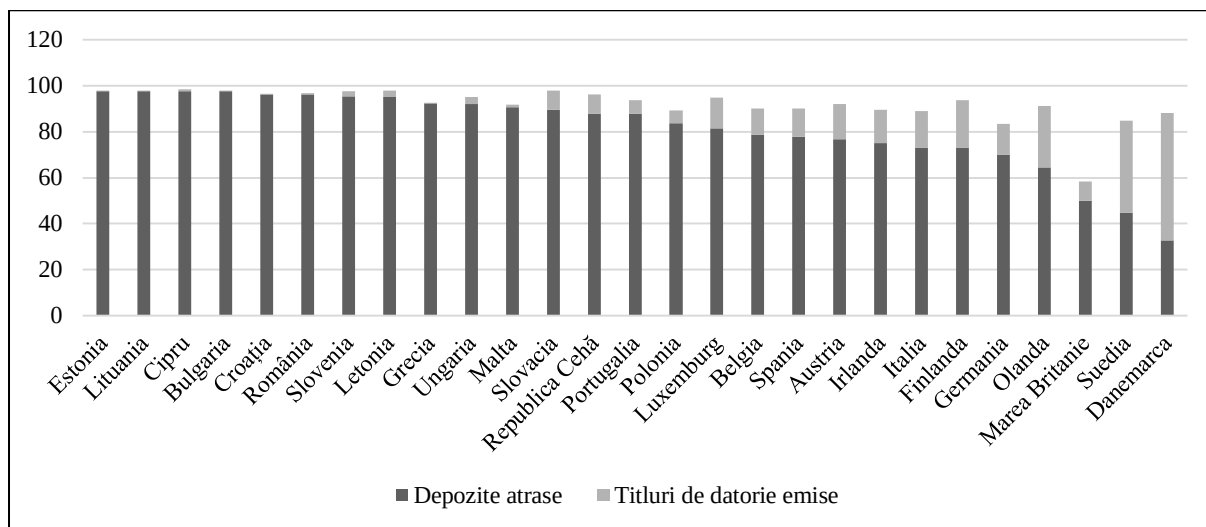

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor Autorității Bancare Europene.

Aceasta se explică prin faptul că, pe lângă multitudinea de factori bancari interni de gestionare a riscurilor, volumul creditelor neperformante este afectat de condițiile economice generale de pe piețele locale (rata creșterii PIB, rata inflației, rata șomajului etc.). O literatură empirică vastă confirmă legătura strânsă dintre situația macroeconomică și cea a sectorului bancar (Klein, 2013, Athanasoglou *et al.*, 2008, Beck *et al.*, 2013). Atât timp cât țările din cadrul UE se mențin eterogene în ceea ce privește situația economică, precum și privind legislația bancară și aspectele de reglementare, va exista această variație semnificativă a ratei creditelor neperformante. Totuși, o rată de 10% este considerată „o nouă normalitate” pentru sistemele bancare din țările din Europa Centrală și de Est în perioada postcriză, în condițiile existenței unor cerințe de capital mai stricte și ale unui mediu caracterizat prin rate ale dobânzilor foarte scăzute.

Deși problema calității activelor a fost adusă în prim-plan de criza financiară și economică internațională, aceasta își are rădăcini structurale profunde, care au fost amplificate de această criză. Creșterea bruscă a creditelor neperformante a relevat capacitatea limitată a unei mari părți a sistemului bancar din UE de a face față datoriilor în dificultate, iar ameliorarea treptată a calității activelor depinde în mare măsură de abordarea cu succes a impedimentelor privind rezoluția creditelor neperformante, prin susținerea schemelor de securitizare a datoriilor și crearea companiilor de administrare a activelor (Asset Management Company – AMC) (Constâncio, 2017). În acest sens, EBA a propus instituirea unei companii unice de administrare a activelor la nivelul UE, care ar primi finanțare guvernamentală pentru a cumpăra creditele neperformante la „valoarea economică reală”, și nu la prețul lor de piață, și care ar avea la dispoziție trei ani în care să vândă creditele la această valoare reală (Enria, 2017). În plus, autoritatea a solicitat o revigorare a pieței UE pentru securitizarea datoriilor, care ar debloca sumele de bani imobilizate în credite neperformante, soluție care s-a dovedit a fi însă riscantă în cazul crizei creditelor „subprime” declanșate în SUA, ca urmare a deficiențelor existente în cadrul de reglementare. Totuși, potrivit BNR (2016), soluționarea în prezent a problemei creditelor neperformante la nivelul UE prin cesionarea acestora este împiedicată la nivel european de o serie de factori atât de natura cererii, cât și a ofertei de credite neperformante³⁶. De asemenea, evoluția cadrului macroeconomic este determinantă pentru stimularea dezvoltării unei piețe secundare a creditelor neperformante.

Graficul 31 – Ponderea depozitelor atrase și a titlurilor de datorie emise de sistemele bancare din UE, în T1 din 2017 (în % din resursele financiare atrase)

Notă: Din cauza faptului că datele furnizate de BCE pentru volumul depozitelor atrase și cel al titlurilor de datorie emise sunt disponibile doar începând din T4 2014, o analiză pentru perioada de postcriză pentru acești doi indicatori nu a fost realizată.

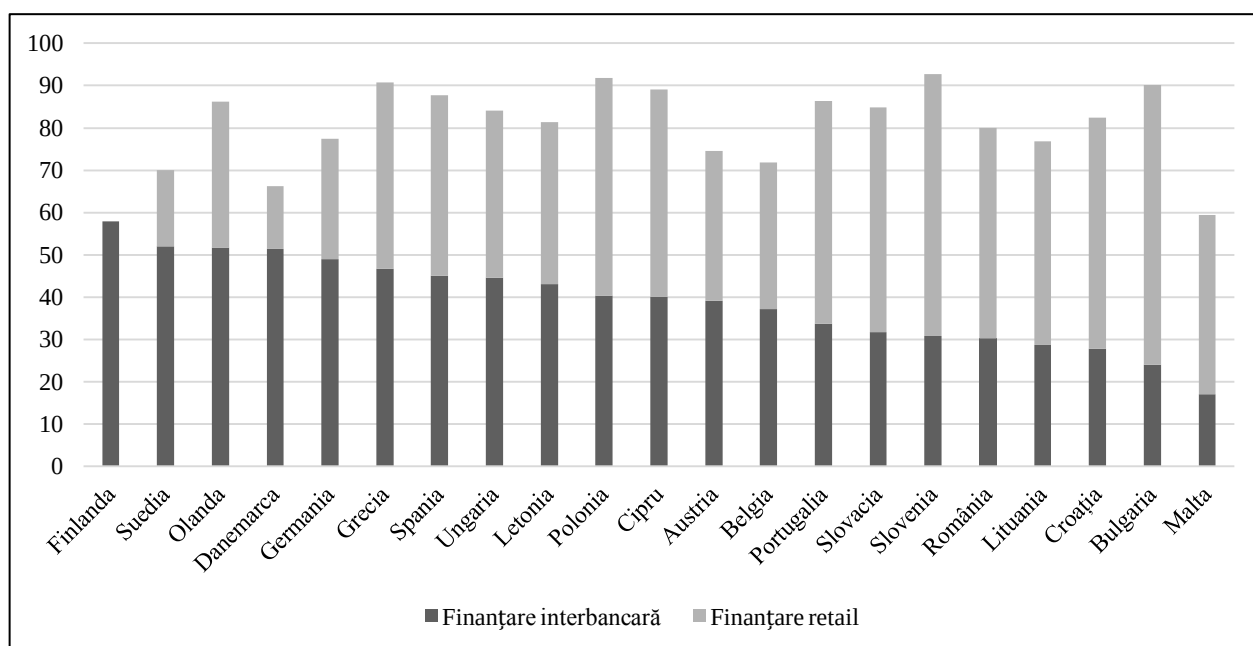
Sursa: Calculele autorilor în baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

³⁶ Principalele impedimente de natura cererii sunt: (i) cadrul juridic greoi și durata îndelungată a procesului de insolvență; (ii) incertitudinile investitorilor cu privire la valoarea justă a activelor cumpărate; (iii) existența, în cazul anumitor clase de expuneri, a unui cadru legislativ favorabil debitorilor și (iv) condiții stricte pe care cumpărătorii de credite neperformante trebuie să le îndeplinească. Oferta de credite neperformante este afectată de: (i) capacitatea instituțiilor de credit de a suporta eventuale pierderi din diferențe rezultate între prețul de vânzare al activelor și valoarea contabilă a acestora; (ii) beneficiile relative aduse de cesionarea creditelor neperformante (eliberarea de capital și resurse umane, condiții de finanțare mai favorabile) și (iii) aspecte fiscale care ar putea genera costuri suplimentare instituțiilor de credit.

Sursele de finanțare a bilanțurilor băncilor din UE. Băncile din UE continuă să se bazeze în activitatea lor pe depozitele atrase³⁷. Majoritatea statelor membre au înregistrat în T1 din 2017 o pondere mai mare de 60% a depozitelor totale în resursele financiare atrase de sistemele bancare (graficul 31). Ponderea titlurilor de datorie emise de bănci este destul de scăzută în comparație cu cea deținută de depozitele atrase, cea mai mare valoare fiind regăsită în Danemarca (55,4%), Suedia (40,1%) și Olanda (26,7%).

O analiză a modelelor de afaceri ale băncilor din statele membre ale UE dezvăluie eterogenitatea modelelor alese de acestea (finanțarea activelor în baza surselor interbancare sau prin atragerea de depozite *retail*). Finanțarea interbancară (*wholesale funding*) depășește 50% din resursele financiare atrase în țări precum Finlanda, Suedia, Olanda și Danemarca (graficul 32). Băncile din Bulgaria, Slovenia, Croația, Slovacia, Portugalia, Polonia și România sunt axate pe modelul de finanțare *retail* (*retail funding*), aceste surse deținând o pondere de peste 50% în resursele financiare ale acestor sisteme bancare.

Graficul 32 – Ponderea finanțării interbancare și retail în statele membre ale UE, în T1 din 2017 (în % din resursele financiare atrase)

Notă: Datele furnizate de BCE pentru acești doi indicatori sunt disponibile doar începând din T4 2016. BCE nu furnizează date pentru acești indicatori în cazul următoarelor țări: Republica Cehă, Estonia, Irlanda, Luxemburg și Marea Britanie.

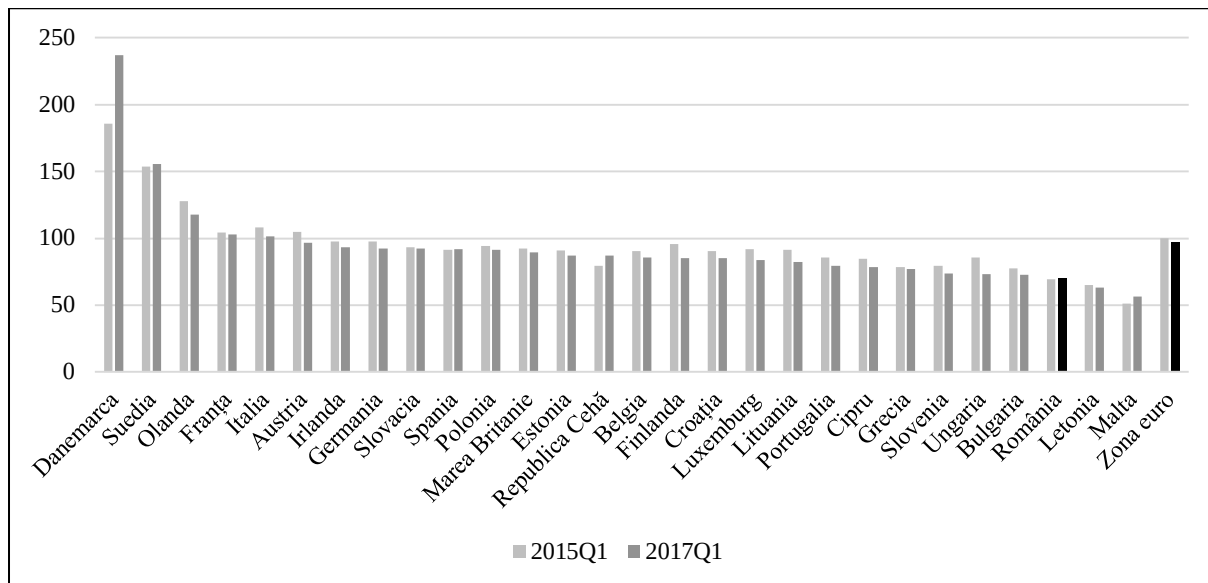
Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Raportul credite acordate-depozite atrase în statele membre ale UE înregistrează valori între 236% în Danemarca și 56% în Malta (graficul 33). Tendința generală a acestui indicator, care se observă în ultimii doi ani³⁸ în cea mai mare parte din statele membre ale UE, este una de scădere, excepție făcând Danemarca, Suedia, Spania, Republica Cehă, România și Malta.

³⁷ Pentru o analiză mai detaliată, a se consulta *Recent trends in euro area banks' business models and implications for banking sector stability*, Financial Stability Review, ECB, May 2016.

³⁸ Datele furnizate de BCE pentru acest indicator sunt disponibile începând din T4 2014.

Graficul 33 – Raportul credite acordate-depozite atrase în statele membre ale UE și zona euro, în T1 din 2015 și 2017 (în%)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Această tendință este cauzată în special de creșterea modestă a volumului creditelor acordate economiei și consolidării bazei de depozite a băncilor (ECB, 2017).

2.3.2. Nivelul de capitalizare și gradul de îndatorare

Criza financiară din 2008 a dezvăluit câteva puncte slabe ale sistemului financiar global: insuficiența capitalului propriu de calitate înaltă pentru finanțarea activelor, un nivel înalt al riscului sistemic, lipsa unor amortizoare de capital care ar face față prociclicității sistemului financiar, dar și insuficiența amortizoarelor de lichiditate și expunerea excesivă la riscul de lichiditate (BIS, 2015). Pentru a spori reziliența sistemelor bancare la eventualele șocuri, în 2010, Comitetul Basel pentru Supraveghere Bancară a publicat noul cadru Basel III, prin care a revizuit cerințele de capital pentru băncile comerciale, a introdus un prag maxim pentru rata de îndatorare și a stabilit cerințe pentru rezerve de lichiditate³⁹.

Începând din 2015, au fost aplicate modificări definiției capitalului propriu și a fost majorată cerința privind nivelul minim al ratei capitalului propriu de nivel 1 (de la 4% în 2012 la 6%) și al ratei capitalului propriu de nivel 1 de bază (de la 2% în 2012 la 4,5%), rata capitalului propriu total menținându-se de minimum 8% din activele ponderate la risc. În plus, Basel III a introdus câteva elementele macroprudențiale de noutate, cu caracter anticiclic: amortizorul de conservare a capitalului (2,5% din activele ponderate la risc), amortizorul anticiclic de capital (0-2,5% din activele ponderate la risc) și amortizorul pentru instituții de importanță sistemică. Adicional la acești trei amortizori, statele membre ale UE pot aplica la discreție și amortizorul de capital pentru risc sistemic. Monitorizarea solvabilității este completată cu indicatorul efectul de levier, pentru care este

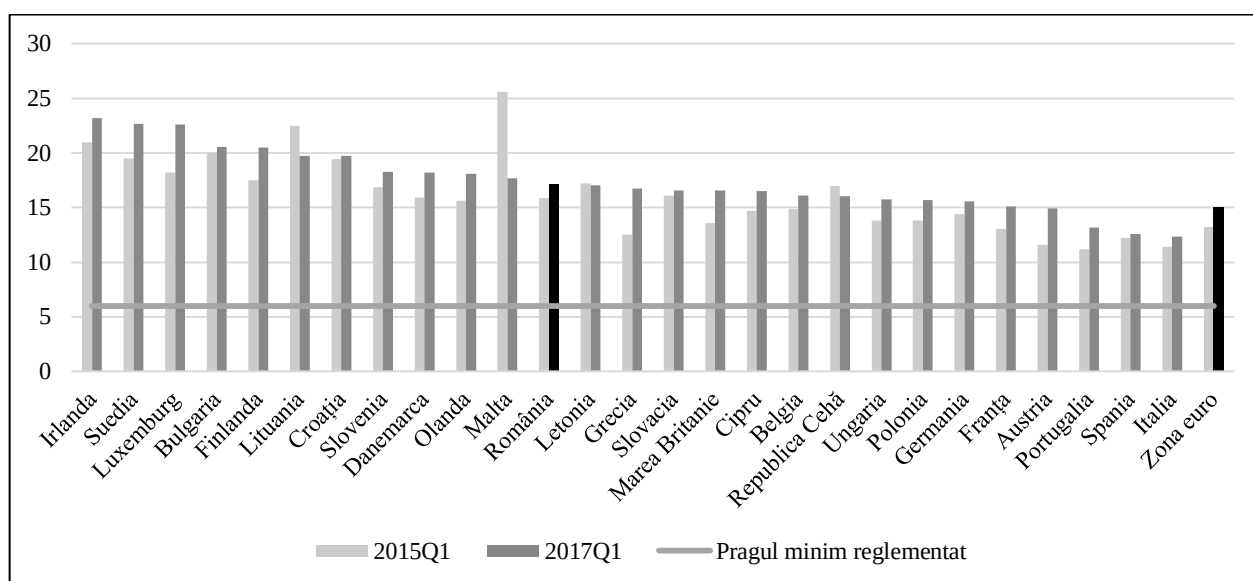
³⁹ Pentru mai multe detalii a se consulta *Basel III: International Regulatory Framework for Banks*, disponibil la <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>.

stabilită o cerință minimă de 3%, intrată în vigoare din ianuarie 2018. Prin introducerea restricției privind efectul de levier⁴⁰, cadrul Basel III urmărește prevenirea acumulării excesive de datorie la nivelul sistemului bancar în perioadele de avânt economic. La nivelul UE, recomandările Basel III sunt implementate gradual până în 2019, prin intermediul Directivei 2013/36/EU și Regulamentului Nr. 575/2013.

În continuare este analizată rata capitalului propriu de **nivel 1 (Tier 1 capital ratio)**, **rata capitalului propriu de nivel 1 de bază (CET1 ratio)** și efectul de pârghie în statele membre ale UE.

Rata capitalului propriu de **nivel 1**⁴¹ în cadrul sistemelor bancare din statele membre ale UE este destul de dispersată. În pofida acestui fapt, în toate statele membre, indicatorul respectiv se plasează peste nivelul minim stabilit de noul cadru de reglementare Basel III (de 6%), reflectând un nivel ridicat de reziliență la șocuri a sistemelor bancare din UE. Cele mai mari rate ale capitalului propriu de **nivel 1, cu valori peste 20%, sunt observate în Estonia, Irlanda, Suedia, Luxemburg, Bulgaria și Finlanda, în timp ce ratele cele mai mici, cu valori sub 15%, se regăsesc în Italia, Spania, Portugalia și Austria** (graficul 34).

Graficul 34 – Rata capitalului propriu de nivel 1 al sistemelor bancare din statele membre ale UE și zona euro, în T1 din 2017 (%)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Atât la nivelul zonei euro, cât și la nivelul sistemului bancar din România, rata capitalului propriu de nivel 1 a cunoscut, în perioada postcriză, o consolidare semnificativă continuă. De la o rată de 5,6% în T4 2007, zona euro și-a consolidat baza de capital propriu de nivel 1 până la 15,1% în T1 2017. Potrivit BCE (2017), această majorare a ratei de capital se datorează sporirii valorii capitalului propriu, în contextul unei diminuări a activelor ponderate la risc.

⁴⁰ Efectul de levier (*leverage ratio*) reprezintă ponderea fondurilor proprii de nivel 1 în activele la valoare medie (sursa: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>).

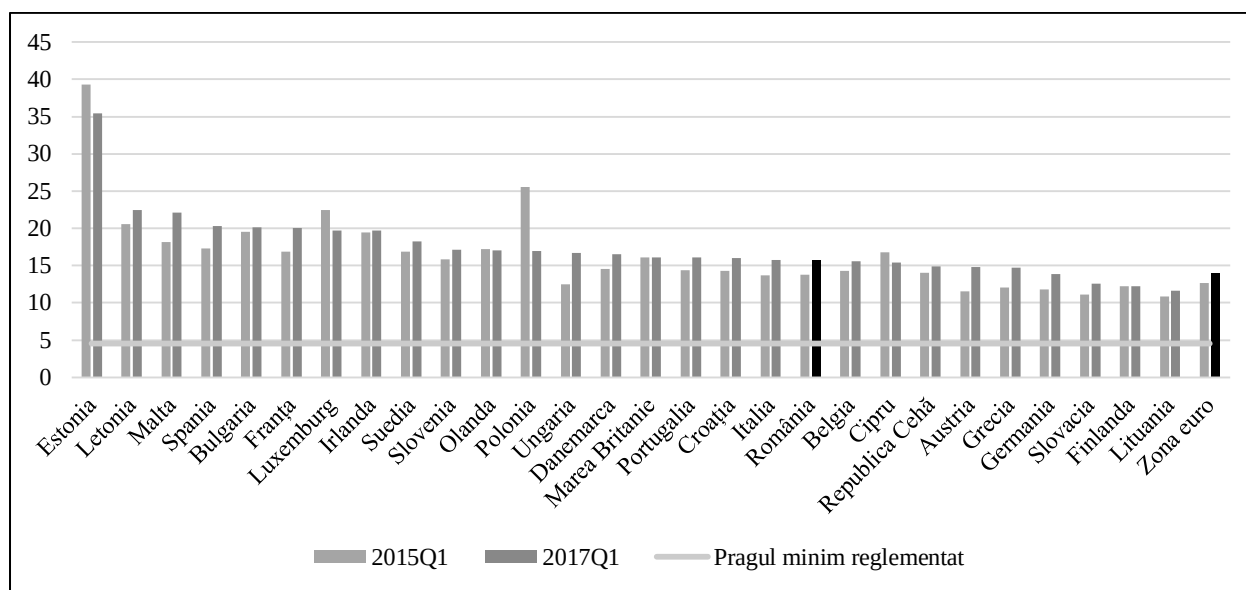
⁴¹ Rata capitalului propriu de nivel 1 (*Tier 1 ratio*) reprezintă ponderea fondurilor proprii de nivel 1 de bază și a fondurilor proprii de nivel 1 suplimentare ale instituției în activele ponderate la risc (Sursa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0575&from=en>).

Perioada precriză a dezvăluit existența deopotrivă a unui nivel inadecvat al capitalului bancar și al unei calități scăzute a acestuia în cadrul sistemelor bancare, incapabile să absoarbă pierderile generate de criză. Potrivit recomandărilor Basel III, **fondurile proprii de nivel 1 de bază** (constituite din acțiuni comune sau instrumente comparabile și profiturile nerepartizate) trebuie să reprezinte forma predominantă în cadrul capitalului de nivel 1.

În toate țările UE, rata capitalului propriu de nivel 1 de bază⁴² înregistrează însă valori peste cerințele minime stabilite de cadrul Basel III (de minimum 4,5% începând din 2014). Cele mai capitalizate sisteme bancare din UE se regăsesc în Estonia (35,5%), Letonia (22,5%), Malta (22,1%), în timp ce valoarea medie la nivelul zonei euro este de 13,9%. Valori mai mici decât nivelul mediu al zonei euro sunt înregistrate de sistemele din Lituania, Finlanda, Slovacia și Germania (graficul 35).

Cele mai mari reduceri ale nivelului de capitalizare de bază în ultimii doi ani pot fi observate în Estonia, Luxemburg, Polonia și Cipru, respectiva evoluție neafectând însă reziliența acestor sisteme bancare la posibile riscuri, în condițiile în care sunt îndeplinite cerințele minime de capital potrivit Basel III. Atât la nivelul zonei euro, cât și în restul statelor, sistemele bancare și-au consolidat baza de capital.

Graficul 35 – Rata capitalului propriu de nivel 1 de bază al sistemelor bancare din statele membre ale UE și zona euro, în T1 din 2015 și 2017 (%)

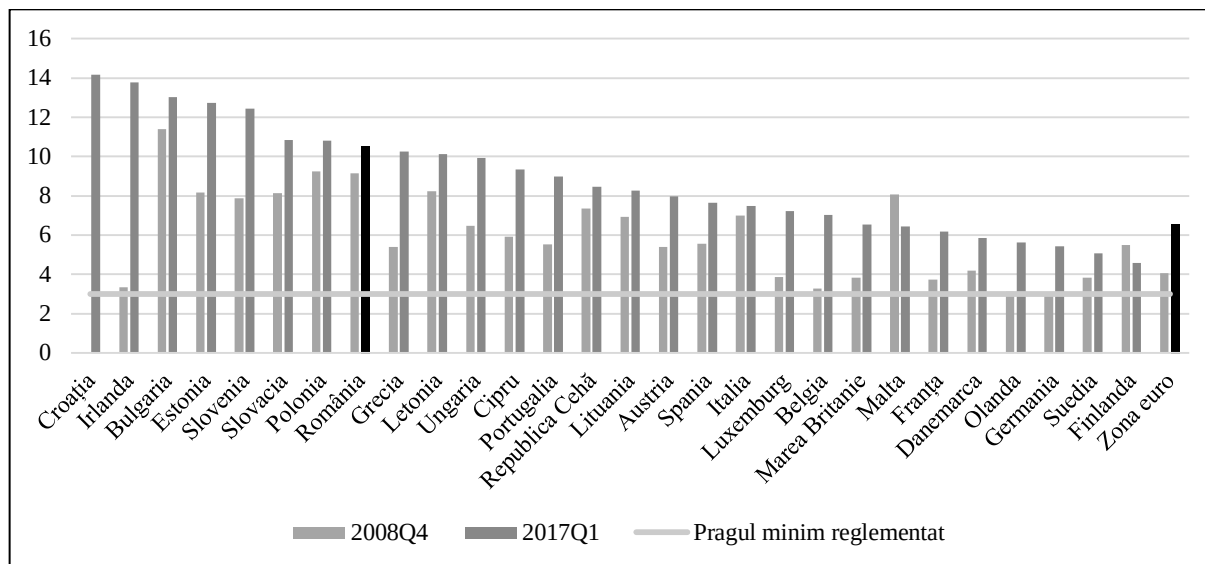
Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Pentru a preveni acumularea excesivă a îndatorării, care a constituit unul dintre punctele slabe ale sistemului financiar din perioada de precriză, Basel III a introdus suplimentar la cerințele de capital un nivel minim al ratei de îndatorare (acesta trebuie să fie cel puțin egal cu 3%). În prezent, rata de îndatorare a sistemelor bancare din statele membre ale UE, măsurată prin raportul capital propriu/active bancare, variază între 14,1% în Croația și 4,5% în Finlanda (graficul 36). În toate

⁴² **Rata capitalului propriu de nivel 1 de bază (CET1)** reprezintă ponderea fondurilor proprii de nivel 1 de bază în activele ponderate la risc (Sursa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013 R0575&from=en>).

statele UE, cerința minimă privind gradul de îndatorare este atinsă, în contextul în care aceasta a fost implementată abia începând din ianuarie 2018, potrivit cadrului Basel III.

Graficul 36 – Rata de îndatorare a sistemelor bancare din statele membre ale UE și zona euro, în T4 din 2008 și T1 din 2017 (în %)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Începând din 2011, sistemele bancare din zona euro au cunoscut o îmbunătățire continuă și sigură a ratei de îndatorare⁴³. Rata capitalului propriu în activele bancare a crescut în special datorită reducerii activelor totale și consolidării bazei de capital (ECB, 2017).

2.3.3. Indicatorii de lichiditate și profitabilitate

Insuficiența amortizoarelor de lichiditate și expunerea excesivă la riscul de lichiditate în perioada de precriză au constituit unul dintre punctele slabe ale sistemului financiar global. În acest context, pe lângă cerințele minime de capital și cele cu privire la nivelul de îndatorare, cadrul Basel III a stabilit standarde minime de lichiditate pentru instituțiile de credit prin indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate⁴⁴ și rata finanțării stabile nete⁴⁵ (BIS, 2013).

Fiind aplicat începând din ianuarie 2014 în UE⁴⁶, nivelul minim al indicatorului de acoperire a necesarului de lichiditate va crește anual cu 10% până în 2019 (de la 60% în 2015 până la 100% în 2019) (BIS, 2013b). În prezent, toate statele din UE dețin un nivel al acestui indicator peste cerința

⁴³ Au fost utilizate datele furnizate de BCE pentru indicatorul capital propriu/active, exprimat în procente.

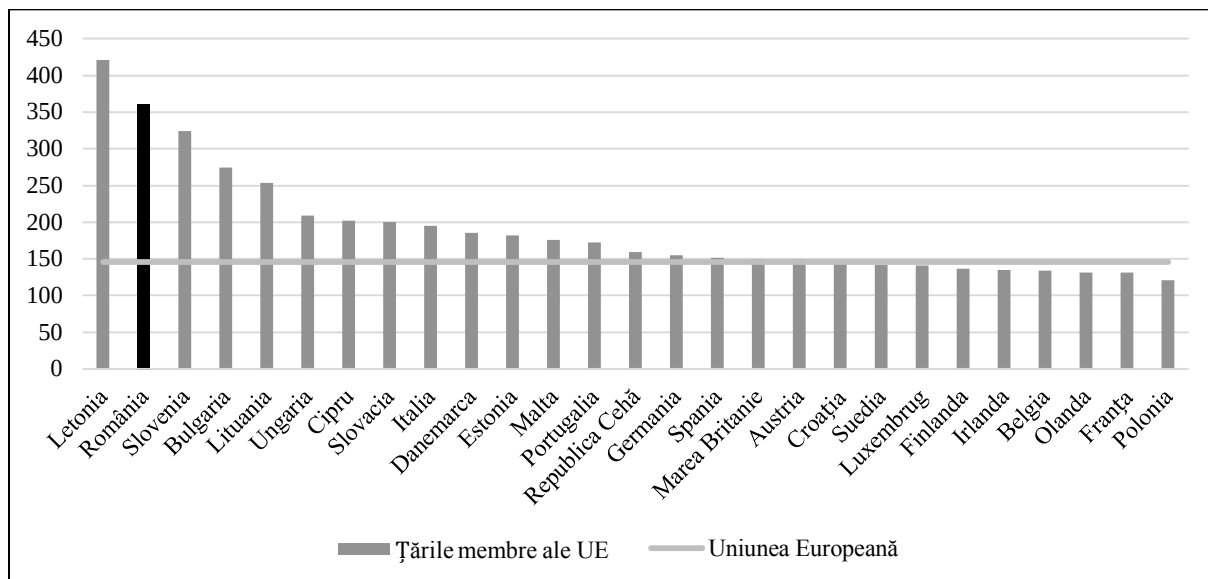
⁴⁴ Indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate presupune menținerea de către instituțiile de credit a unei cantități suficiente de active lichide, de o calitate ridicată, pentru a acoperi ieșirile de numerar nete pentru un orizont de timp de 30 de zile, în condițiile unui scenariu de criză combinat (instituție și piață). În perioade de criză, instituțiile își pot utiliza activele lichide pentru a-și acoperi ieșirile nete de lichidități (Sursa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0575&from=en>).

⁴⁵ Indicatorul rata finanțării stabile nete este prevăzut să fie aplicat începând din 1 ianuarie 2018.

⁴⁶ Indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate este aplicat la nivelul UE în baza Regulamentului nr. 575/2013 privind cerințele prudențiale pentru instituțiile de credit și societățile de investiții și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012, art. 412(1), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0575&from=en>

minimă de 100%, în timp ce valoarea medie la nivelul UE este de 145% (graficul 37). În același timp, trei din țările UE, precum Letonia, România și Polonia, înregistrează un nivel de peste 300%.

Graficul 37 – Indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate în statele membre ale UE, în T2 din 2017 (în %)

Notă: Pentru Grecia, acest indicator este de 0%, potrivit datelor furnizate de ABE.

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor Autorității Bancare Europene.

În acest context, putem vorbi despre *un nivel ridicat al rezilienței* sistemului bancar al UE la posibile șocuri de lichiditate pe termen scurt. Instituțiile de credit din toate statele prezentate în grafic dețin active lichide a căror valoare însumată acoperă diferența dintre ieșirile de lichidități și intrările de lichidități în situații de criză, astfel încât să fie asigurat faptul că instituțiile mențin niveluri ale rezervelor de lichiditate adecvate, pentru a le permite să facă față eventualelor dezechilibre dintre intrările și ieșirile de lichidități, în situații de criză gravă, într-un interval de 30 de zile.

Profitabilitatea sistemului bancar al UE, măsurată prin rentabilitatea capitalului propriu (ROE) și cea a activelor (ROA), se menține scăzută, fără a înregistra îmbunătățiri evidente⁴⁷. După criza din 2008, atât nivelul rentabilității capitalului, cât și cel al rentabilității activelor băncilor din UE nu au atins valorile înregistrate în perioada precriză⁴⁸. Mai mult decât atât, nivelul rentabilității medii a capitalului propriu al băncilor din UE se află sub costul capitalului, care este, în general, considerat a fi de 10-12% în regiune.

Nivelul scăzut al profitabilității băncilor din UE este o reflecție a mai multor factori, care variază între statele membre și bănci, și anume: mediul macroeconomic vulnerabil, nivelurile scăzute

⁴⁷ Potrivit ABE, rentabilitatea capitalului bancar la nivelul UE a înregistrat o valoare mai mică în T4 2016 (3,3%) în comparație cu aceeași perioadă a anului 2015 (4,5%). O tendință similară se evidențiază și în cazul rentabilității activelor bancare (de la 0,3% în T4 2015 la 0,2% în T4 2016) (Sursa: Risk Dashboard Data as of Q2 2017, EBA, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1981506/EBA+Dashboard+-+Q2+2017.pdf>).

⁴⁸ Potrivit BCE, în 2006, valoarea medie a ROE la nivelul UE era de 18,7%, iar valoarea ROA era de 0,73%. (Sursa: *EU Banking Sector Stability*, November 2008, ECB, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eubankingsectorstability2007en.pdf?3aa09601ee7faeabc64a854ffceff22d>)

ale marjelor nete din dobânzi, volume ridicate ale creditelor neperformante, niveluri înalte ale raportului cheltuieli/venituri, impactul reformei cadrului de reglementare a sistemului financiar. Rezultatele empirice sugerează în medie, pentru cele mai mari bănci din UE, că, pentru a spori cu 1 p.p. rentabilitatea capitalului propriu, băncile trebuie să realizeze cel puțin una dintre următoarele acțiuni:

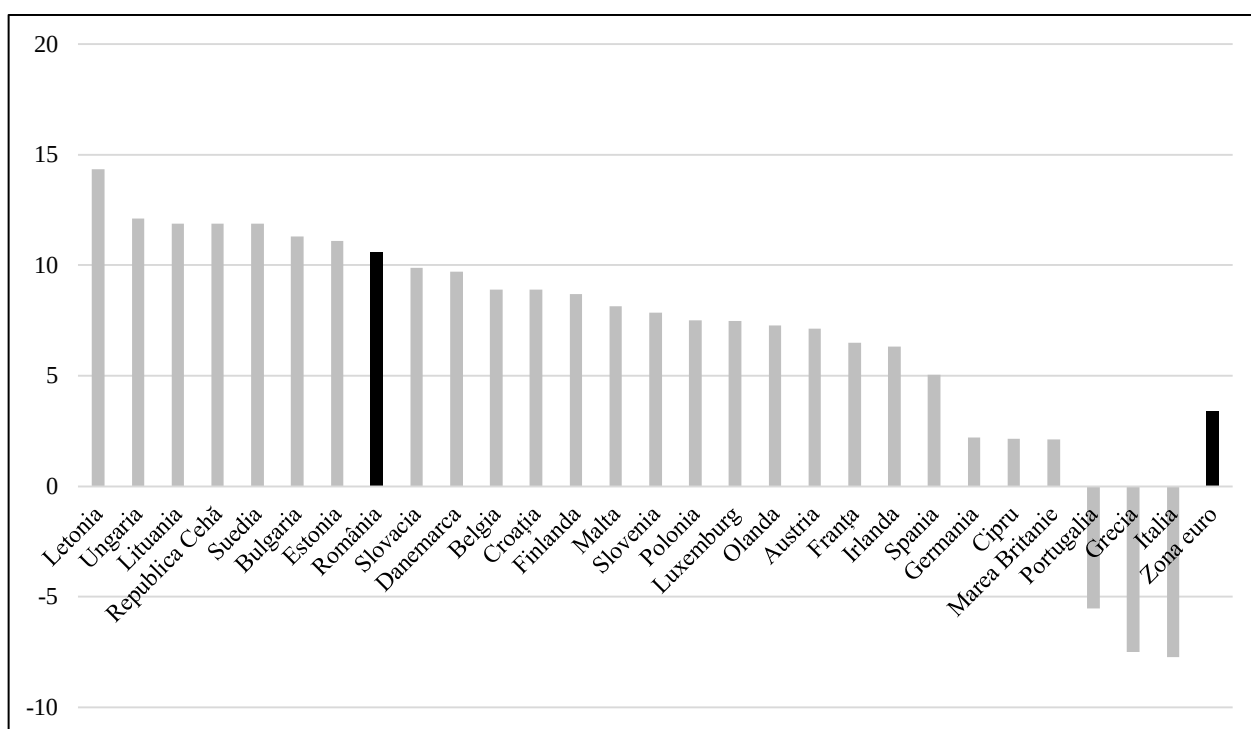
- să majoreze marja netă din dobânzi cu 2,5% p.p.;
- să scadă rata creditelor neperformante cu 2,5% p.p.;
- să diminueze nivelul raportului cheltuieli/venituri cu 25 p.p.

Aceste rezultate sunt însă greu de atins, în contextul în care marjele nete din dobânzi se află sub o presiune descendentă în prezent, iar procesul de rezoluție a creditelor neperformante întâmpină impedimente și progresele privind reducerea raportului cheltuieli/venituri sunt lente.

Statele membre ale UE pot fi grupate în patru grupuri în funcție de nivelul ROE: primul grup este reprezentat de cele ce au o rentabilitate a capitalului cuprinsă între valorile 10%-15%, al doilea grup, cu o rentabilitate cuprinsă între valorile 5%-10%, al treilea, între valorile 0%-5%, și al patrulea, cu valori negative ale rentabilității. Cele mai mari valori ale ROE se regăsesc în Letonia, Ungaria și Lituania, în timp ce Italia, Grecia și Portugalia înregistrează valori negative (graficul 38).

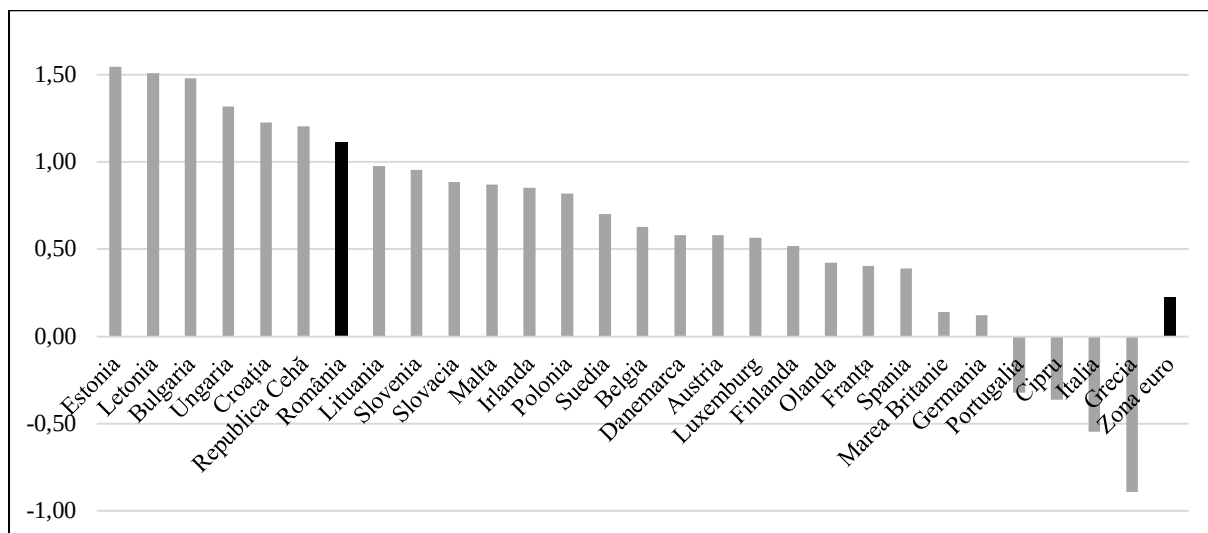
Și în funcție de nivelul rentabilității activelor în cadrul UE pot fi distinse câteva grupuri de țări: primul grup este reprezentat de cele ce au o rentabilitate cuprinsă între valorile 1%-2%, al doilea grup, cu o rentabilitate cuprinsă între valorile 0,5%-1%, al treilea, între valorile 0%-0,5%, și al patrulea, țările cu valori negative ale rentabilității activelor. Țările cu cel mai înalt nivel al ROA sunt Estonia, Letonia și Bulgaria, polul opus fiind dominat de Grecia, Italia, Cipru și Portugalia (graficul 39).

Graficul 38 – Rentabilitatea capitalului bancar în statele membre ale UE și zona euro, în T4 din 2016 (în %)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, Supervisory and Prudential Statistics.

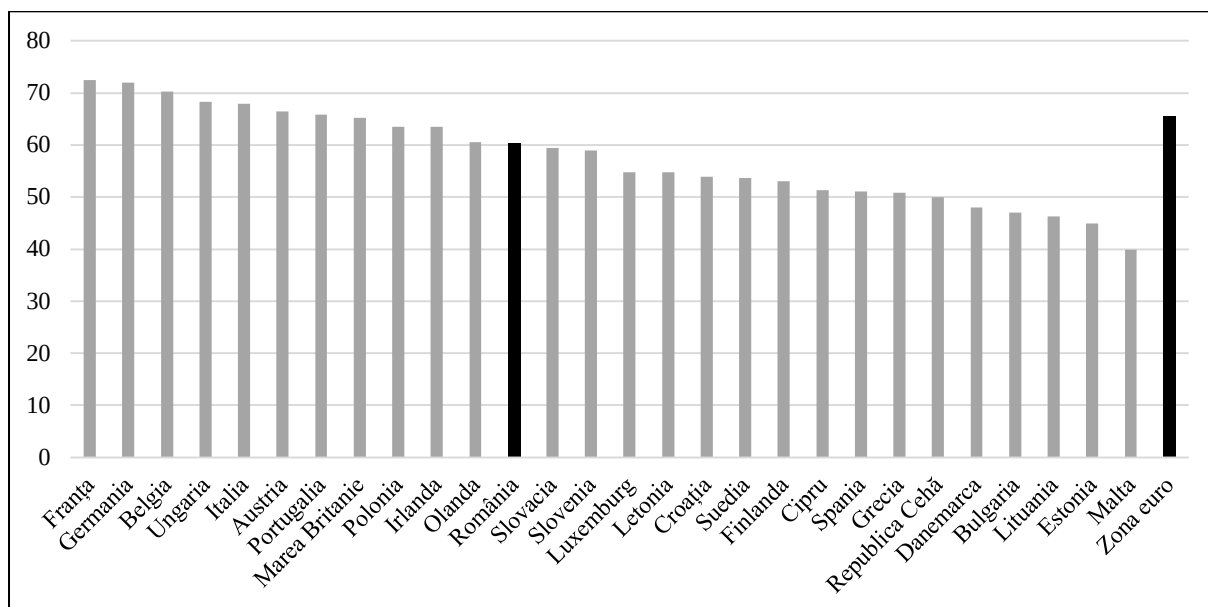
Graficul 39 – Rentabilitatea activelor bancare în statele membre ale UE și zona euro, în T4 din 2016 (în %)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

Eficiența costurilor bancare în statele membre ale UE, măsurată prin raportul dintre cheltuielile și veniturile bancare, variază între valoarea maximă de 72,5% și cea minimă de 39,9%. Cele mai mari rate sunt observate în Franța, Germania și Belgia, valori care dezvăluie o eficiență scăzută a costurilor. La polul opus se află statele cu un nivel mai înalt de eficiență, precum Malta, Estonia și Lituania (graficul 40).

Graficul 40 – Eficiența costurilor în statele membre ale UE și zona euro, în T1 din 2017 (în %)

Sursa: Reprezentare a autorilor pe baza datelor ECB SDW, *Supervisory and Prudential Statistics*.

În concluzie, criza financiară internațională a afectat semnificativ sistemul bancar al UE la nivel agregat și a amplificat eterogenitățile în sistemele bancare ale statelor membre. În perioada postcriză a avut loc diminuarea activelor totale ale sistemului bancar al UE, majorarea ratei creditelor neperfor-

mente, care a afectat profitabilitatea băncilor, și inițierea unui proces de raționalizare, ca urmare a presiunilor legate de diminuarea costurilor, reducerea gradului de îndatorare și restructurarea sistemului bancar. Numărul instituțiilor bancare din UE a înregistrat un declin continuu de la declanșarea crizei, ca urmare a procesului de consolidare. Acest proces a cauzat deopotrivă și creșterea nivelului de concentrare a pieței bancare atât în Uniunea Europeană, cât și în zona euro, începând din 2008.

Sistemele bancare ale statelor din UE se mențin în continuare eterogene, în special în ceea ce privește structura pieței, fapt dezvăluit de analiza *adâncimii pieței bancare*, prezența instituțiilor de credit locale în raport cu băncile străine și *nivelul de concentrare a pieței bancare*. Bilanțurile bancare constituie un alt element al eterogenității sistemelor bancare din UE, fiind observate divergențe în volumul și structura activelor bancare, calitatea portofoliilor de credite și sursele de finanțare a bilanțurilor. Nivelul de capitalizare și rata de îndatorare a sistemelor se mențin și ele destul de dispersate. În pofida acestui fapt, în toate statele membre, indicatorii respectivi se plasează peste nivelul minim stabilit de noul cadru de reglementare Basel III, reflectând un nivel ridicat de reziliență la șocuri a sistemelor bancare. Și indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate atestă *un nivel ridicat al rezilienței* sistemului bancar al UE la posibile șocuri de lichiditate pe termen scurt. Profitabilitatea sistemului bancar al UE se menține scăzută în continuare, fără a înregistra îmbunătățiri evidente. După criza din 2008, atât nivelul rentabilității capitalului, cât cel și al rentabilității activelor băncilor din UE nu au atins valorile înregistrate în perioada precriză. Acest fapt este cauzat de mediul macroeconomic vulnerabil, niveluri scăzute ale marjelor nete din dobânzi, volume ridicate ale creditelor neperformante, niveluri înalte ale raportului cheltuieli/venituri și impactul reformei cadrului de reglementare a sistemului financiar.

În acest context este imperativă continuarea procesului de reformare și armonizare a cadrului de reglementare și supraveghere bancară la nivelul UE. Una dintre direcțiile prioritare este înființarea Sistemului european de garantare a depozitelor (SEGD), care ar acoperi decalajul existent în cadrul legislativ ce guvernează Uniunea Bancară și ar spori consistența Mecanismului unic de supraveghere și a Mecanismului unic de rezoluție.

Bibliografie

- Acharya, V.; Schnabl, P. (2009), *Do Global Banks Spread Global Imbalances? The Case of Asset-Backed Commercial Paper During the Financial Crisis of 2007–09*
- Athanasoglou, P.P.; Brissimis, S.N.; Delis, M.D. (2008), *Bank-specific, industry specific and macroeconomic determinants of bank profitability*, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, Elsevier, Vol. 18(2)
- Beck, R.; Jakubik, B.; Piliou A. (2013), *Non-performing loans. What matters in addition to the economic cycle*, ECB Working Paper Series, No 1515
- Borio, C.; Furfine, C.; Lowe P. (2001), *Procyclicality of the Financial System and Financial Stability: Issues and Policy Options*, BIS Papers 1 (March): 1–57, accesat la: <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap01a.pdf>
- Brunnermeier, M. (2009), *Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007-2008*, Journal of Economic Perspectives, 23/2009

- Brunnermeier, M. et al. (2012), *Banks and Cross-border Capital Flows: Policy Challenges and Regulatory Responses*, Committee on International Economic Policy and Reform
- Christoffersen, P.; Errunza, V.; Jacobs, K.; Langlois, H. (2012), *Is the potential for international diversification disappearing? A dynamic copula approach*, *The Review of Financial Studies*, 25(12), 3711-3751
- Constâncio, V. (2017), *Resolving Europe's NPL burden: challenges and benefits*, Keynote speech at an event entitled „Tackling Europe's non-performing loans crisis: restructuring debt, reviving growth”, organised by Bruegel, Brussels, available at: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2017/html/sp170203.en.html>
- Dauderstädt, M. (2014), *Convergence in Crisis: European Integration in Jeopardy*, Friedrich-Ebert-Stiftung, International Policy Analysis
- Dell'Ariccia, G.; Marquez, R. (2006), *Lending Booms and Lending Standards*, *Journal of Finance*, American Finance Association, Vol. 61(5), p. 2511-2546
- Denis, C.; Mc Morrow, K.; Veugelers, R. (2005), *The Lisbon strategy and the EU's structural productivity problem*, Directorate General. Economic and Monetary Affairs Economic Papers, No 221, European Commission
- Dobrinisky, R.; Havlik, P. (2014), *Economic convergence and structural change: the role of transition and EU accession*, WIIW Research Report, No 395, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche
- Duprey, T.; Klaus, B.; Peltonen, T. (2017), *Dating systemic financial stress episodes in the EU countries*, *Journal of Financial Stability*, 32, 30-56
- Enria, A. (2017), *The EU banking sector – risks and recovery. A single market perspective*, EBA, 30 January, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1735921/The+EU+banking+sector+-+risks+and+recovery.pdf>
- Eun, C.S.; Lee, J. (2010), *Mean-variance convergence around the world*, *Journal of Banking and Finance*, 34, 856-870.
- Ezcurra, R.; Gil, C.; Pascual, P.; Rapún, M. (2005), *Regional inequality in the European Union: Does industry mix matter?*, *Regional Studies*, 39, 679-697
- Forbes, K.J.; Rigobon, R. (2002), *No contagion, only interdependence: measuring stock market comovements*, *The Journal of Finance*, 57(5), 2223-2261
- Gardiner, B.; Martin, R.; Tyler, P. (2004), *Competitiveness, productivity and economic growth across Europe*, *Regional Studies*, 38, 1045-1067
- Hishow, O.N. (2013), *Overcoming the EMU crisis by ignoring Hume's Mechanism?*, Working Paper FG 1, No 05, Research Division EU Integration German Institute for International and Security Affairs.
- Holló, D.; Kremer, M.; Lo Duca, M. (2012), *CISS – A Composite Indicator of Systemic Stress in the Financial System*, ECB Working Paper, No 1426
- Inklaar, R.; Timmer, M.P. (2009), *Productivity convergence across industries and countries: The importance of theory-based measurement*, *Macroeconomic Dynamics*, 13, 218-240.
- Klein, N. (2013), *Non-performing loans in CESEE: determinants and macroeconomic performance*, IMF Working Papers, WP/13/72, March
- Krugman, P. (1994), *The age of diminishing expectations*, MIT Press, Cambridge
- López-Bazo, E.; Vayá, E.; Artís, M. (2004), *Regional externalities and growth: Evidence from European regions*, *Journal of Regional Science*, 44, 43-73

- Lyócsa, Š.; Baumöhl, E. (2015), *Similarity of emerging markets returns under changing market conditions: Markets in the ASEAN-4, Latin America, Middle East and BRICS*, Economic Systems, 39(2), 253–268
- McGuire, P.; Von Peter, G. (2016), *The resilience of bank's international operations*, BIS Quarterly Review, March
- Mihaljek, D. (2009), *The Spread of the Financial Crisis to Central and Eastern Europe: Evidence from the BIS Data*, Money, Banking and Financial Markets in Central and Eastern Europe, p. 5-31
- Mobarek, A.; Muradoglu, G.; Mollah, S.; Hou, A.J. (2016), *Determinants of time varying co-movements among international stock markets during crisis and non-crisis periods*, Journal of Financial Stability, 24, 1-11
- Nițoi, M.; Pochea, M.M. (2016), *Testing financial markets convergence in Central and Eastern Europe: A non-linear single factor model*, Economic Systems, 40(2), 323-334
- Ongena, S.; Tumer-Alkan, G.; Von Westernhagen, N. (2015), *Do exposures to sagging real estate, subprime or conduits abroad lead to contraction and flight to quality in bank lending at home?*, Deutsche Bundesbank Discussion Paper, No 09
- Puri, M.; Rocholl, J.; Steen, S. (2011), *Global retail lending in the aftermath of the US financial crisis: Distinguishing between supply and demand effects*, Journal of Financial Economics, 100(3), 556-578
- Rughoo, A.; Sarantis, N. (2012), *Integration in European retail banking: evidence from savings and lending rates to non-financial corporations*, Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, 22 (5), p. 1307–1327
- Rughoo, A.; Sarantis, N. (2014), *The global financial crisis and integration in European retail banking*, Journal of Banking & Finance, 40(1), 28–41
- Saurina, J.; Jimenez, G. (2006), *Credit Cycles, Credit Risk, and Prudential Regulation*, International Journal of Central Banking, p. 65-98
- ***, BIS (2013), *Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools*, January 2013, <https://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf>
- ***, BIS (2015), *Finalizing post-crisis reforms: an update report to G20 Leader*, Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements
- ***, BNR (2016), *Raport anual*, accesibil la: <http://www.bnr.ro/Publicatii-periodice-204.aspx>
- ***, EBA (2016a), *Risk assessment of the European banking system*, December, Luxemburg
- ***, EBA (2016b). *Risk Assessment Questionnaire – Summary of Results*, 30 June, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1515215/2016+June+RAQ-consolidated.pdf/f3843807-2130-4f90-83af-f71fe2a7453e>
- ***, EBA (2017), *Risk Dashboard Data as of Q2 2017*, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1981506/EBA+Dashboard+-+Q2+2017.pdf>
- ***, ECB (2007), *Financial Integration in Europe*, March 2007, ECB Report, Frankfurt
- ***, ECB (2014), *Deleveraging patterns in the euro area corporate sector*, accesibil la adresa: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art2_mb201402en_pp97-114en.pdf?f00aca5c97b5f7f07820b890258a76a9
- ***, ECB (2015), *Real convergence in the euro area: evidence, theory and policy implications*, ECB Economic Bulletin, Issue 5

- ***, ECB (2016), *Recent trends in euro area banks' business models and implications for banking sector stability*, Financial Stability Review, May 2016
- ***, ECB (2017), *Report on financial structures*, October, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201710.en.pdf>
- ***, European Commission (2010), *Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*
- ***, European Commission (2014), *European Economy, Macroeconomic Imbalances Slovenia*, March, Occasional Papers, No. 187
- ***, OECD (2013), *OECD Economic Surveys Slovenia*, April

3. SCENARIILE PRIVIND VIITORUL UNIUNII EUROPENE LA ORIZONTUL 2025. IMPACTUL POSIBIL ASUPRA ROMÂNIEI

3.1. Contextul general, obiectivele, sfera de cuprindere, motivația, sursele de date și literatura relevantă pentru demersul de cercetare

Contextul general. Uniunea Europeană a celebrat recent 60 de ani de la semnarea Tratatului de la Roma, ce avea să pună bazele Uniunii Europene așa cum o cunoaștem astăzi. După multiple transformări, generate de confruntarea cu provocări complexe, Uniunea este recunoscută astăzi ca fiind cel mai avansat proiect de integrare economică și politică din lume. În ciuda provocărilor recurente, a reușit să consolideze ideea de unitate între națiuni și economii ale continentului european, caracterizate de un grad de diversitate deloc neglijabil. În ciuda progresului evident spre atingerea scopului său strategic, UE pare să se apropie de un nou moment de cotitură, caracterizat de provocări politice, demografice, sociale, economice și tehnologice, care generează efecte atât la nivel regional, cât și global. Evenimente cu impact major, precum criza economică din 2007-2009, criza refugiaților, criza datoriilor suverane – a Greciei în particular –, ascensiunea forțelor politice eurosceptice în multe state membre și Brexit-ul au destabilizat pilonii pe care era construit proiectul european și au ridicat semne de întrebare în privința viitorului acestuia. Este de așteptat ca atât provocările în sine, cât și răspunsurile colective ale UE determinate de acestea să aibă un impact pozitiv, negativ sau neutru asupra statelor membre (SM) și, suplimentar, amplitudinile acestor impacturi să varieze de la o țară la alta, în funcție de nivelul de reziliență, integrare și adecvare sistemică a acestora. În mod justificat, este probabil ca interesele naționale ale SM să difere. În acest context, obiectivele urmărite de fiecare vor avea, probabil, o natură duală și potențial conflictuală: de a contribui la conservarea sau la adâncirea procesului de integrare europeană, pe de o parte, și de a urmări maximizarea propriilor beneficii nete în cadrul procesului de negociere a parcursului viitor al Uniunii, pe de alta. România se regăsește în această situație și considerăm că ar trebui să adopte o astfel de abordare în cadrul negocierilor în care dezideratul comunitar al integrării pe termen lung nu ar trebui să pună între paranteze interesele naționale pe termen scurt și mediu.

În luna martie 2017, președintele Comisiei Europene (CE), Jean-Claude Juncker, a lansat „Carta albă privind viitorul Europei”, un document cu caracter programatic, dar și consultativ, conceput în scopul de a prezenta cinci scenarii posibile privind viitorul UE, la nivelul anului 2025, pornind de la

factorii identificați ai schimbării, și anume: (i) *„Continuând pe același drum”*, scenariu ce corespunde misiunii deja asumate de către UE27 de a continua implementarea agendei reformelor pozitive; (ii) *„Accent exclusiv pe piața unică”*, scenariu care descrie o Uniune reconstruită treptat în jurul ideii de piață unică – și doar al acesteia; (iii) *„Cei care doresc mai mult, realizează mai mult”*, scenariu conform căruia SM doritoare realizează progrese în direcția integrării în anumite domenii de politici stabilite de comun acord. Este scenariul echivalent al așa-numitului concept al *„Europei cu două viteze”*; (iv) *„Mai puțin, dar mai eficient”*, scenariu care descrie concentrarea eforturilor UE27 doar pentru a obține mai mult și mai rapid în domeniul anumitor tipuri de politici; (v) *„Mult mai mult, împreună”*, este scenariul în care SM decid să se implice fără rezerve în toate domeniile de politici comune și să adâncească astfel procesul de integrare. Conținutul fiecăruia dintre cele cinci scenarii este determinat de specificul a șase domenii relevante de politici comune: (i) *„Piața unică și comerțul”*; (ii) *„Uniunea economică și monetară”*; (iii) *„Schengen, migrația și securitatea”*; (iv) *„Politica externă și de apărare”*; (v) *„Bugetul UE”*; și (vi) *„Capacitatea de atingere a obiectivelor”*. În funcție de rezultatul negocierilor multilaterale în cadrul UE, se va decide direcția de urmat pe mai departe (European Commission, 2017f).

După căderea blocului comunist, hotărârea țărilor din Europa de Est de a porni pe drumul tranziției spre democrație și economie de piață a oferit speranța unor noi începuturi și a unui impuls spre dezvoltare, ca membre ale unei familii europene mai mari și mai prospere. Aceste speranțe îndreptățite s-au transformat, parțial, în realitate odată cu cele trei valuri de extindere, din 2004, 2007, respectiv 2013. Astăzi, când UE se găsește din nou la răscruce de drumuri, alegerea uneia sau a alteia dintre direcțiile spre cele cinci scenarii potențiale privind viitorul Europei este cu precădere relevantă pentru țările est-europene aflate încă în plin proces de recuperare a decalajelor.

Pentru fiecare dintre cele cinci scenarii, evaluăm impactul celor șase direcții de politici ale UE27, așa cum sunt descrise acestea în cadrul fiecărui scenariu, asupra obiectivului general de dezvoltare a României, având ca orizont de timp anul 2025.

România este printre cei mai noi membri ai UE, începând cu anul 2007. În ciuda progresului înregistrat în domeniul recuperării decalajelor, România situându-se în prezent la 63% din media UE în privința PIB/locuitor, economia țării trebuie să continue procesul de convergență reală pentru a putea beneficia pe deplin de avantajele statutului de membru cu drepturi depline (Eurostat, 2018). Chiar și așa, România nu face încă parte din spațiul Schengen și are impuse restricții și condiționări prin mecanismul de control și verificare în justiție și afaceri interne. Luând în considerare incertitudinile asociate rezultatului negocierilor, o analiză a impactului pe care scenariile privind viitorul UE27 – ca întreg – le-ar putea avea asupra SM prezintă interes atât pentru factorii de decizie, cât și pentru mediul de afaceri și pentru cetățeni. Studiul nostru oferă date, direcții de analiză, rezultate preliminare și argumente utile pentru a stimula dezbateră internă, necesară fundamentării poziției României în cadrul negocierilor privind viitorul UE la orizont 2025.

Cadrul de referință ales privind dezvoltarea economică este dat de o serie de indicatori statistici, furnizați de World Development Indicators (WDI), grupați pe șase dimensiuni sau teme majore: (i) *„Imaginea de ansamblu a țării”*, care descrie (în mod succint) nivelul general de dezvoltare; (ii) *„Oamenii”*, acoperind indicatori privind educația, sănătatea, locurile de muncă, protecția socială și indicatori privind genul; (iii) *„Mediul înconjurător”*, cu referire la utilizarea resurselor naturale, diverse măsuri ale degradării mediului, inclusiv poluarea, despăduririle și pierderile de habitat; (iv) *„Economia”*, set de indicatori care descriu activitatea economică în termeni de producție totală și pe sectoare de activitate, comerțul exterior,

investițiile și poziția internațională netă; (v) „Statul și piețele”, referindu-se la investițiile private și la performanță, la dezvoltarea sistemului financiar, la infrastructura și la rolul statului în stimularea creșterii și a investițiilor; (vi) „Legăturile globale”, secțiune de indicatori care acoperă volumul și direcția fluxurilor și legăturile externe care fac posibilă creșterea economică (The World Bank Group, 2018).

Ca bibliografie de referință, am utilizat documentele Comisiei Europene, care completează „Carta albă privind viitorul Europei”, respectiv: (i) „Document de reflecție asupra dimensiunii sociale a Europei” (European Commission, 2017a); (ii) „Document de reflecție privind valorificarea procesului de globalizare” (European Commission, 2017b); (iii) „Document de reflecție privind adâncirea Uniunii Economice și Monetare” (European Commission, 2017c); (iv) „Document de reflecție cu privire la viitorul apărării la nivel european” (European Commission, 2017d); și (v) „Document de reflecție cu privire la viitorul finanțelor europene” (European Commission, 2017e). Documentele menționate investighează suplimentar chestiunile importante și prezintă diferite idei, opțiuni și propuneri pentru viitorul Europei la nivelul anului 2025. În timp ce acestea se concentrează asupra politicilor relevante pentru nivelul comunitar, lucrarea de față investighează implicațiile potențiale ale diferitelor scenarii asupra României, stat membru cu nevoi specifice de convergență.

3.2. Evaluarea impactului scenariilor UE27 asupra României, la nivelul anului 2025.

Aspecte metodologice, performanță globală în funcție de tipul de politici europene, precum și după dimensiunile dezvoltării României

Precizări metodologice. Pentru fiecare dintre cele cinci scenarii UE27, am evaluat impactul fiecăreia dintre cele șase politici care definesc fiecare scenariu asupra celor șase dimensiuni ale dezvoltării în cazul României. Orizontul de timp al evaluării este 2025. Impactul net (*i.e.* beneficii minus costuri) este evaluat în termeni calitativi și strict referitor la impactul direct. Am utilizat ca date de referință ultimele valori disponibile ale indicatorilor WDI pentru cazul României. În plus, pentru evaluarea impactului scenariilor, am pornit de la principiul *caeteris paribus*, presupunând că România nu va adopta noi măsuri de politici publice naționale față de cele existente în legătură cu propriile obiective de dezvoltare. În scopul evaluării, am folosit o scală de valori centrată, în cinci trepte, de la -2 la +2, după cum urmează: -2, când impactul estimat este negativ și semnificativ; -1, când impactul este oarecum negativ; 0, când impactul este neutru sau nu poate fi apreciat în vreun fel; +1, când impactul este ușor pozitiv; +2, când impactul este pozitiv și semnificativ. Consensul cu privire la punctajele acordate a fost obținut prin dialogul dintre autori, evaluarea fiind însoțită de argumente calitative. În baza scorurilor acordate, pentru fiecare domeniu de politici UE27, pentru fiecare dimensiune a dezvoltării, precum și global, am calculat impactul mediu ca medie aritmetică simplă a valorilor individuale. Am considerat că fiecare politică europeană, dar și fiecare domeniu de dezvoltare are aceeași relevanță. Valorile obținute pentru rezultatele medii se interpretează după cum urmează: pentru valori mai mari sau egale cu -2 și mai mici decât -1, impactul este negativ și semnificativ; pentru valori mai mari sau egale cu -1 și mai mici decât 0, impactul este ușor negativ; pentru valoarea 0, impactul este neutru sau necuantificabil; pentru valori mai mari decât 0 și mai mici sau egale cu 1, impactul este ușor pozitiv, iar pentru valori mai mari decât 1 și mai mici sau egale cu 2, impactul este pozitiv și semnificativ.

Performanța globală a scenariilor UE27. Cel mai avantajos scenariu UE27 din punctul de vedere al valorilor medii pentru cele șase categorii de politici este scenariul 5, „Mult mai mult, împreună”, cu

un scor mediu de 1,56 pentru toate tipurile de politici europene, impactul asupra dimensiunilor de dezvoltare a României, la nivelul anului 2025, fiind pozitiv și semnificativ. Al doilea cel mai bun scenariu în cazul României este scenariul 4, „*Mai puțin, dar mai eficient*”. Cu o medie a scorurilor aferente politicilor europene de 0,5, ne așteptăm ca scenariul să aibă un impact oarecum pozitiv asupra dimensiunilor de dezvoltare a României. La celălalt capăt al intervalului de valori, cel mai dezavantajos scenariu a rezultat ca fiind scenariul 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, având o medie de -0,81 pentru toate cele șase categorii de politici europene, impactul asupra dezvoltării României fiind ușor negativ. Tot valori medii negative au rezultat și în cazul celorlalte două scenarii, scenariul 1, „*Continuând pe același drum*”, cu scorul -0,19, și scenariul 3, „*Cei care doresc mai mult, realizează mai mult*”, cu scorul -0,11. Impactul acestora asupra dezvoltării României ar fi, așadar, ușor negativ, însă într-o mai mică măsură decât în cazul scenariului 2.

Performanța scenariilor UE27, în funcție de tipul de politici europene. Rezultatele evaluării impactului scenariilor pe tipuri de politici europene asupra României sunt prezentate în tabelul 5.

Tabelul 5 – Impactul mediu al politicilor UE asupra perspectivelor de dezvoltare ale României, pentru fiecare scenariu UE27, până în 2025

Politici UE \ Impactul politicii	Scenariul 1	Scenariul 2	Scenariul 3	Scenariul 4	Scenariul 5
Piața unică și comerțul	0,50	-0,50	0,00	0,67	2,00
Uniunea economică și monetară	-0,17	-0,50	0,00	0,00	1,17
Schengen, migrația și securitatea	-0,50	-1,00	0,17	1,17	1,17
Politica externă și apărarea	0,50	-0,67	1,00	2,00	2,00
Bugetul UE	-1,00	-0,83	-0,83	-0,17	1,50
Capacitatea de atingere a obiectivelor	-0,50	-1,33	-1,00	-0,67	1,50
Impactul scenariului	-0,19	-0,81	-0,11	0,50	1,56

Sursa: Estimarea autorilor.

Piața unică și comerțul. Conform scenariului 5, „**Mult mai mult, împreună**”, piața unică este consolidată prin armonizarea standardelor, îmbunătățirea implementării, aspectele comerciale fiind soluționate exclusiv la nivelul UE. Impactul asupra dezvoltării României ar fi pozitiv și semnificativ. Cu un scor de +2, acest scenariu ar fi cel mai avantajos. Cel mai dezavantajos ar fi scenariul 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, având cel mai scăzut scor, -0,5. În acest scenariu, piața unică a bunurilor, respectiv a capitalurilor este consolidată, dar standardele continuă să rămână diferențiate, iar libera circulație a cetățenilor și a serviciilor nu sunt pe deplin garantate.

Uniunea Economică și Monetară. Conform scenariului 5, „**Mult mai mult, împreună**”, uniunea economică, financiară și fiscală este realizată, așa cum a fost previzionat în Raportul celor cinci președinți din iunie 2015. Acest scenariu presupune că prosperitatea, convergența, coeziunea socială, politicile financiare și fiscale integrate reprezintă priorități ale zonei euro și sunt susținute prin răspundere democratică, legitimitate și consolidare instituțională. Cu un scor mediu de +1,17, acest scenariu ar fi puternic pozitiv pentru dezvoltarea României, având în vedere faptul că aceste priorități rămân deschise pentru toate SM, indiferent dacă acestea fac parte sau nu din Uniunea Economică și Monetară sau dacă România intenționează să adopte moneda unică într-un orizont de timp rezonabil.

Cel mai puțin favorabil ar fi scenariul 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”. În situația în care acest scenariu se materializează, cooperarea, chiar și în cadrul zonei euro, este limitată. De aceea, impactul asupra dezvoltării României este estimat a fi negativ, cu un scor de -0,5.

Schengen, migrația și securitatea. Cu un scor de +1,17, scenariile 3, „*Cei care doresc mai mult, realizează mai mult*”, respectiv 4, „*Mai puțin, dar mai eficient*”, și 5, „*Mult mai mult, împreună*”, sunt cele mai avantajoase. În toate cele trei scenarii, impactul estimat este strict pozitiv pentru România. Ele implică cooperarea în domeniul managementului frontierei externe a UE, politici sistematice privind azilul și combaterea terorismului, care vor reduce presiunile asupra politicilor României. Cel mai puțin dezirabil scenariu ar fi scenariul 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, ce presupune că politicile privind migrația și azilul vor fi declinate statelor membre, care vor decide pe baze bilaterale și asupra chestiunilor de securitate, în timp ce controlul frontierelor interne ale UE va deveni mai strict. Scorul rezultat este -1, impactul fiind negativ spre puternic negativ în cazul României.

Politica externă și apărarea. Cele mai avantajoase scenarii pentru România ar fi scenariile 4, „*Mai puțin, dar mai eficient*”, și 5, „*Mult mai mult, împreună*”, cu scoruri de +2, având deci un impact puternic pozitiv asupra dezvoltării. Conform acestor scenarii, UE se angajează să promoveze o viziune comună în politica externă și se pun bazele Uniunii Europene a Apărării. Cel mai puțin favorabil scenariu este, în mod intuitiv, 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, cu un scor de -0,67. În cadrul acestui scenariu, unele dintre problemele de politică externă sunt tratate în tot mai mare măsură în plan bilateral în cadrul UE, iar cooperarea în domeniul apărării se menține în parametrii curenți, în condițiile în care România alocă un procent relativ mare din PIB pentru securitate și apărare, deși se confruntă cu întârzieri semnificative în domeniul dezvoltării economice și sociale.

Bugetul UE. Scenariul 5, „*Mult mai mult, împreună*”, este cel mai avantajos în acest domeniu, presupunând creșterea și modernizarea bugetului, precum și susținerea din surse proprii. În plus, în zona euro devine operațională funcția de stabilizare fiscală. Ne așteptăm ca scenariul să aibă un impact puternic pozitiv asupra României, în condițiile adoptării monedei euro, cu un scor de +1,5. Pe de altă parte, scenariile 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, și 3, „*Cei care doresc mai mult, realizează mai mult*”, ar putea avea un impact ușor negativ, cu un scor egal de -0,83. Scenariul 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, presupune că bugetul UE va fi redirecționat exclusiv pentru finanțarea funcționării pieței unice, iar scenariul 3, „*Cei care doresc mai mult, realizează mai mult*”, că se vor alocă fonduri suplimentare doar pentru anumite SM și doar în domeniile în care ele decid să extindă cooperarea. Aceasta se traduce prin resurse mai puține alocate pentru obiectivele de atingere din urmă ale acelor SM cărora le sunt necesare. Scenariul cel mai puțin favorabil este 1, „*Continuând pe același drum*”, cu un scor de -1, potrivit căruia impactul Brexit se va reflecta asupra bugetului UE, iar finanțarea nevoilor de dezvoltare ale României ar avea de suferit.

Capacitatea de atingere a obiectivelor. Cel mai avantajos scenariu în acest domeniu ar fi, din nou, scenariul 5, „*Mult mai mult, împreună*”, cu un scor de +1,5 și impact puternic pozitiv asupra dezvoltării. Scenariul presupune ca procesul de adoptare a deciziilor în cadrul instituțiilor UE să fie eficientizat, iar cel de implementare consolidat, fiind în avantajul obiectivelor de dezvoltare ale României. Cel mai dezavantajos scenariu este 2, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, cu un scor de -1,33, având un impact puternic negativ. În cadrul acestui scenariu, procesul de decizie în UE este mai ușor de înțeles, dar capacitatea de acțiune colectivă este limitată, iar preocupările comune trebuie rezolvate la nivel

bilateral. În aceste condiții, politicile de susținere a recuperării decalajelor de dezvoltare vor trebui proiectate, finanțate, implementate și monitorizate în principal la nivel național.

3.3. Performanța scenariilor UE27, după dimensiunile dezvoltării României

Tabelul 6 și interpretarea subsecventă prezintă rezultatele evaluării impactului potențial al scenariilor UE27 asupra perspectivelor de dezvoltare ale României, după principalele dimensiuni ale dezvoltării.

Tabelul 6 – Impactul mediu al scenariilor UE27 asupra României, în funcție de teme de dezvoltării, până în 2025

Impact/temă Tema de dezvoltare	Scenariul 1	Scenariul 2	Scenariul 3	Scenariul 4	Scenariul 5
Imaginea de ansamblu a țării	-0,67	-1,50	-0,67	-0,17	2,00
Oamenii	-0,83	-1,33	-0,83	-0,67	1,83
Mediul înconjurător	0,67	-1,33	0,83	1,33	1,17
Economia	-0,67	-0,17	-0,67	0,33	1,67
Statul și piețele	-0,17	-0,17	0,33	1,33	1,50
Legăturile globale	0,50	-0,33	0,33	0,83	1,17
Impactul scenariului	-0,19	-0,81	-0,11	0,50	1,56

Sursa: Estimarea autorilor.

Imaginea de ansamblu a țării. Analiza arată că, în situația în care politicile interne ale României rămân neschimbate, cel mai favorabil scenariu ar fi cel de-al cincilea, „*Mult mai mult, împreună*”. În acest scenariu, politicile europene promovează coeziunea și dezvoltarea, îmbunătățesc accesul în spațiul Schengen, încurajează participarea comună în proiectele militare și cooperarea strânsă cu privire la frontiera externă. Această abordare are un impact pozitiv asupra convergenței reale și creșterii, asupra aspectelor demografice și sărăciei, temperând presiunea migrației forței de muncă. Pe de altă parte, cel de-al doilea scenariu, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, are un impact semnificativ și negativ asupra imaginii generale privind dezvoltarea țării, cu un scor mediu de -1,50. Piața unică consolidată, cu puține progrese în ceea ce privește politicile care promovează reforma și convergența, susține cu greu procesul de recuperare. Fără politici adecvate pentru creșterea salariilor și a asistenței pentru lucrătorii disponibilizați, inegalitatea și sărăcia sporesc.

Oamenii. Ca și în cazul dimensiunii „*Imaginea de ansamblu a țării*”, al cincilea scenariu, „*Mult mai mult, împreună*”, are un impact puternic pozitiv, cu un rating de +1,83 puncte. Cu -1,33 puncte de rating, al doilea scenariu, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, are un impact puternic negativ. Este destul de clar că scenariul „*Mult mai mult, împreună*” este singurul care generează efecte pozitive pentru această categorie de indicatori ai dezvoltării și acest lucru se datorează faptului că este singurul care oferă perspective clare de coordonare între instituțiile europene și cele naționale privind politicile sociale, impozitarea și dezvoltarea în ansamblu. Acestea sunt chiar politicile care, odată implementate, au un impact pozitiv asupra persoanelor mai puțin avantajate, care, în caz contrar, ar suporta în mod disproporționat costul integrării economice. Este probabil ca, pe termen scurt, adoptarea monedei euro să aibă un impact negativ asupra puterii de cumpărare a persoanelor cu venituri reduse. Potrivit celorlalte scenarii, guvernele naționale rămân mai mult sau mai puțin responsabile pentru politicile de coeziune și de dezvoltare socială. Perspectiva reducerilor bugetului UE și a procedurilor de

infringement, determinate de nerespectarea regulilor privind deficitul fiscal, complică și mai mult situația acestora. În toate scenariile rămase, inegalitatea socială și sărăcia ar putea crește, cu impact negativ asupra educației și sănătății. Este de așteptat ca poziția României, deja slabă în acest domeniu, să se înrăutățească ușor.

Mediul înconjurător. Spre deosebire de dimensiunea de dezvoltare „Oamenii”, impactul majorității scenariilor asupra mediului este fie pozitiv, fie puternic pozitiv. Cel de-al patrulea scenariu, „Mai puțin, dar mai eficient”, cu un scor mediu de +1,33, are impactul pozitiv cel mai ridicat. Impactul puternic pozitiv este generat în principal de angajamentul UE de a continua cooperarea în domeniul inițiativelor privind energia și schimbările climatice și de a susține Acordul de la Paris, care poziționează UE ca lider al procesului de decarbonizare a economiei, de creștere a producției de energie din surse regenerabile și de sporire a eficienței energetice. Revizuirile bugetare nu afectează alocările pentru protecția mediului. Cel mai slab scenariu, cel de-al doilea, „Accent exclusiv pe piața unică”, cu un scor mediu de -1,33, presupune un angajament mai slab în domeniul protecției mediului. Autoritățile naționale și locale dispun de resurse financiare mai reduse pentru investiții în managementul deșeurilor, apei, solului și aerului și pentru implementarea standardelor existente. Despăduririle continuă din cauza creșterii cererii externe de materii prime. Participarea la un acord global privind schimbările climatice devine mai puțin posibilă în acest scenariu.

Economia. În ceea ce privește această dimensiune a dezvoltării, cel mai favorabil scenariu este cel de-al cincilea, „Mult mai mult, împreună”, cu +1,67 puncte de rating. În acest scenariu, investițiile suplimentare în inovare și în sectoarele competitive au un impact pozitiv asupra creșterii economice. Majoritatea sectoarelor economice ar putea crește, în special serviciile, energia și tehnologia informației și comunicațiilor (TIC). Există unele progrese în ceea ce privește dezvoltarea economică și convergența reală. Cu un scor de -0,67, atât primul scenariu, „Continuând pe același drum”, cât și cel de-al treilea, „Cei care doresc mai mult, realizează mai mult”, au un impact ușor negativ asupra economiei României. O consolidare a pieței unice, împreună cu investițiile suplimentare prevăzute în ambele scenarii au un impact ușor pozitiv asupra creșterii, comerțului și serviciilor. Unele ramuri industriale cresc, de asemenea, însă alte ramuri ale activității economice, întreprinderile mici și mijlocii (IMM-urile) și agricultura ar putea fi influențate negativ, în măsura în care alocările bugetare ale UE pentru politicile care susțin în cea mai mare parte dezvoltarea și coeziunea socială scad în cazul României.

Statul și piețele. Cu un rating de +1,50 puncte, cel de-al cincilea scenariu, „Mult mai mult, împreună”, are impactul pozitiv cel mai puternic asupra acestei dimensiuni a dezvoltării. Impactul puternic pozitiv poate fi determinat de investițiile în cercetare, dezvoltare și inovare (CDI), TIC și formare de clustere de cercetare. Concentrarea asupra celor mai competitive industrii și interconectivitatea, cooperarea militară și cea privind securitatea au un impact pozitiv puternic, deoarece stimulează comerțul, în special exporturile, și fluxurile de capital. Disparitățile regionale sunt reduse ușor. Dimpotrivă, primul și al doilea scenariu, care primesc -0,17 puncte de rating, vor avea un impact ușor negativ asupra statului și piețelor. Deși sunt caracterizate de un nivel sporit de eficacitate, politicile europene răspund într-o măsură încă insuficientă nevoilor locale și asigură doar un ritm lent al convergenței reale. În absența altor progrese și în cazul unei cooperări și a unei acțiuni comune reduse ca intensitate în spațiul Schengen, cheltuielile publice naționale privind protecția frontierelor și securitatea cresc.

Legăturile globale. Din nou, cu un rating de +1,17 puncte, cel de-al cincilea scenariu, „*Mult mai mult, împreună*”, are un impact puternic pozitiv asupra acestei dimensiuni a dezvoltării. Intensificarea cooperării în spațiul Schengen și pozițiile unitare ale Europei la nivel internațional influențează pozitiv poziția României pe scena mondială, sub condiția de a-și face auzită vocea la nivelul UE și de a se alătura spațiului Schengen. Noi acorduri comerciale și un proces decizional mai rapid au un impact pozitiv asupra comerțului, fluxurilor de investiții străine directe (ISD) și, în cele din urmă, asupra creșterii economice. Cu un rating de -0,33 puncte, al doilea scenariu, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, are un impact ușor negativ asupra legăturilor globale ale României. În acest scenariu, integrarea economică cu Europa de Vest este mai slabă. În absența deschiderii către alte regiuni și țări noneuropene, poziția globală a României se înrăutățește. Fluxurile comerciale sunt susceptibile de a fi afectate ușor negativ de către înăsprirea controlului la frontierele interne. Poziția comercială și globală a României depinde de piața unică și de capacitatea acesteia de a-și urma interesele în negocierile bilaterale.

Discuție cu privire la acoperirea generală a lucrării. În lucrarea noastră sunt prezentate rezultatele unei evaluări calitative a impactului scenariilor prezentate de CE în 2017 cu privire la viitorul UE27 în 2025. În timp ce activitatea prospectivă a CE s-a concentrat asupra proiectului UE în ansamblu, am fost cu precădere interesați să evaluăm impactul pe care diferitele scenarii ale viitorului Uniunii l-ar putea avea asupra României, ca SM cu un interes special, acela de a-și asigura condițiile necesare convergenței sale economice efective, eficiente și sustenabile spre media UE. S-a folosit ca referențial al dezvoltării imaginea oferită de WDI, agregați în șase teme sau dimensiuni majore de dezvoltare. Mai întâi am procedat la evaluarea impactului pe care fiecare dintre politicile UE relevante care descriu scenariile UE27 l-ar putea avea asupra fiecăreia dintre cele șase teme de dezvoltare, în cazul României. O scală de evaluare centrată în cinci puncte {-2; -1; 0; +1; +2}, variind de la un impact ridicat și negativ la unul ridicat și pozitiv, a relevat rezultatele expuse. Agregarea evaluărilor impacturilor pentru toate temele de politici ale UE și toate dimensiunile dezvoltării României a facilitat interpretarea rezultatelor agregate pe o scală *sui generis* mixtă, punct-interval, după cum urmează: {-2, -1); [-1, 0); 0; (1, 2}}, variind de la un impact negativ și la unul ridicat pozitiv și semnificativ, cu punctul „0” descriind situația puțin probabilă în care era de așteptat un impact agregat neutru sau necuantificabil. Am constatat că, atât în ansamblu, cât și în funcție de dimensiunile politicilor UE, respectiv de cele ale dezvoltării României, cel de-al cincilea scenariu, „*Mult mai mult, împreună*”, este probabil să aibă un impact pozitiv și semnificativ asupra dezvoltării României până în 2025. La celălalt capăt al intervalului nivelurilor de performanță, al doilea scenariu, „*Accent exclusiv pe piața unică*”, este probabil să aibă un impact negativ și semnificativ asupra dezvoltării generale a României.

Concluzii finale. Având în vedere dimensiunea și complexitatea provocărilor politice, demografice și sociale, economice și tehnologice cu care se confruntă atât UE, cât și SM, o cooperare mai strânsă, un proces mai integrat de adoptare a deciziilor și de punere în comun a resurselor la nivel comunitar este probabil să ofere cel mai bun scenariu pentru viitorul Europei în 2025. Cu un decalaj de dezvoltare încă semnificativ față de majoritatea SM ale UE, România va beneficia probabil cel mai mult în situația în care scenariul „*Mult mai mult, împreună*” – și nu cele alternative – se va materializa. Cu toate acestea, un proces de luare a deciziilor mult mai cuprinzător la nivelul UE ar putea fi întâmpinat cu reticență de anumite SM, din cauza implicațiilor sale asupra suveranității naționale. În absența unui factor declanșator puternic, probabilitatea ca acest scenariu să devină realitate rămâne discutabilă. Dimpotrivă, ideea unei Uniuni construite exclusiv în jurul aspectelor comerciale, așa cum este descrisă în scenariul „*Accent exclusiv pe piața unică*”, ar putea să suradă pe termen scurt anumitor SM, și anume

celor aflate într-o poziție de superioritate relativă. Cu toate acestea, scenariul va avea probabil un impact negativ asupra acelor SM rămase în urmă din punct de vedere economic și social. România ar fi, fără îndoială, afectată negativ. Pe termen lung, chiar și cele mai bine poziționate SM vor fi probabil afectate negativ. Din acest motiv, probabilitatea ca acest scenariu să devină realitate este, de asemenea, discutabilă.

În aceste condiții, cel mai performant scenariu pentru viitorul Europei în ceea ce privește impactul asupra obiectivului de dezvoltare al României este acela în care UE va face „*Mai puțin, dar mai eficient*”, încercând să alinieze mai bine promisiunile, așteptările și atingerea obiectivelor. Scenariul lasă spațiu decizional și resurse disponibile autorităților naționale pentru a-și urma propriile obiective de dezvoltare. Domeniile de cooperare sporită propuse în cadrul acestui scenariu ar fi problematice pentru majoritatea SM, dacă acestea ar fi nevoite să le abordeze individual. Cu toate acestea, acele SM care sunt reticente în fața ideii de transfer suplimentar de suveranitate către UE vor găsi acceptabile, probabil, numai acele soluții asupra cărora se va decide în comun.

Subiecte precum gestionarea frontierelor externe, regimul de azil al imigranților sau crearea Uniunii Europene a Apărării sunt esențiale într-un context regional geopolitic supus unor presiuni în creștere. Interconectarea infrastructurilor de transport și a celor energetice, împreună cu sprijinul acordat clusterelor de inovare și de excelență ar putea oferi o abordare mai inteligentă a căutărilor în privința competitivității și creșterii. Într-adevăr, acesta nu este cel mai bun scenariu pentru România sau pentru alte țări aflate în proces de recuperare a decalajelor. Un efort concentrat către o mai bună interconectivitate, securitate și cooperare militară sporite ar reduce în mod semnificativ resursele disponibile la nivelul UE pentru politici de coeziune, agricultură și IMM-uri.

Oferim, aşadar, argumente suplimentare și neexhaustive pentru extinderea conversației cu privire la impactul potențial al viitoarei arhitecturi a Europei asupra nivelului național, pentru a contribui la fundamentarea poziției României în procesul de negociere. Cu toate acestea, avem convingerea că cercetări suplimentare care să investigheze diverse subiecte conexe – inclusiv din perspectivă cantitativă – sunt necesare.

Bibliografie

- ***, European Commission (2017a), *Reflection paper on the social dimension of Europe*, Bruxelles
- ***, European Commission (2017b), *Reflection paper on harnessing globalisation*, Bruxelles
- ***, European Commission (2017c), *Reflection paper on the deepening of the Economic and Monetary Union*, Bruxelles
- ***, European Commission (2017d), *Reflection paper on the future of European defence*, Bruxelles
- ***, European Commission (2017e), *Reflection paper on the future of eu finances*, Bruxelles
- ***, European Commission (2017f), *White Paper on the Future of Europe*, Bruxelles
- ***, Eurostat (2018), *GDP pe locuitor la PPS*, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tec00114&language=en>
- ***, The World Bank Group (2018), *World Development Indicators Database*, March 1, Washington, DC, USA, http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=Country Profile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n

STUDIUL 3

ASPECTE REFERITOARE LA CONVERGENȚA REALĂ ȘI DECALAJELE DE COMPETITIVITATE

Institutul de Prognoză Economică

Acad. Lucian-Liviu ALBU, Dr. Marioara IORDAN, Dr. Mihaela-Nona CHILIAN

1. CÂTEVA REFLECȚII CU PRIVIRE LA CONVERGENȚA STRUCTURALĂ.....	131
2. COMPETITIVITATEA: DEFINIȚII ȘI CONCEPTE	132
3. METODE DE EVALUARE A COMPETITIVITĂȚII LA NIVEL NAȚIONAL.....	136
4. DECALAJE DE COMPETITIVITATE A ROMÂNIEI LA NIVEL MONDIAL CONFORM INDICILOR DE COMPETITIVITATE GLOBALĂ	140
4.1. Global Competitiveness Index (GCI) – World Economic Forum	140
4.2. World Competitiveness Scoreboard	147
5. POZIȚIA COMPETITIVĂ A ROMÂNIEI ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE	151
Bibliografie	154

1. CÂTEVA REFLECȚII CU PRIVIRE LA CONVERGENȚA STRUCTURALĂ

S-au elaborat, în ultimul deceniu, numeroase studii care estimează așa-numita „convergență structurală”. La nivelul UE, se anticipează o convergență în venitul pe locuitor, urmată de o convergență structurală. În studiul nostru, convergența reală s-a realizat pe baza PIB pe locuitor în euro, la paritatea puterii de cumpărare (în PPP).

Pentru măsurarea vitezei și a semnificației procesului de convergență se folosesc diferiți indicatori, dintre care cel mai frecvent utilizat este *coeficientul de variație*, indicator care exprimă gradul de concentrare la nivelul UE-27 sau în cadrul grupului de țări. Dinamica descendentă a acestuia sugerează un proces de convergență, în timp ce creșterea sa indică un proces de divergență.

Folosind date empirice cu privire la distribuția spațială a PIB pe locuitor la nivelul UE, s-a estimat un model pentru a descrie și simula modificările structurale, simultan cu evoluția procesului de dezvoltare economică. În plus, folosind un set de indicatori adecvați, s-a analizat și convergența structurală la nivelul UE, dar și pentru grupuri de țări din UE-27 (UE fără Marea Britanie după Brexit):

- UE-11E (statele estice) - Bulgaria, Cehia, Croația, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia și Slovenia;
- UE-10NV (statele nord-vestice) - Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Irlanda, Luxemburg, Olanda și Suedia;
- UE-6S (statele sudice) - Cipru, Grecia, Italia, Malta, Portugalia și Spania.

Această grupare a țărilor reflectă diferențele dintre economiile țărilor componente ale UE. Evaluarea procesului de convergență / divergență în UE, în perioada 2000-2016, prin coeficientul de variație estimat pentru cele trei grupuri de țări, a condus la concluzia unei *puternice* convergențe în UE-11E, convergențe *lentă* în UE6S și *divergență* în UE10NV.

La nivelul UE-27, s-a înregistrat un proces de convergență în perioada 2000-2016, valoarea coeficientului de variație crescând de la 28,3% la 19,8%. Totuși, tendința generală de convergență la nivelul UE este rezultatul unor tendințe diferite în cadrul celor trei grupuri de țări. Pentru întreaga perioadă post-2000, a existat o convergență semnificativă în cadrul grupului estic de țări, (valoarea coeficientului de variație a scăzut de la 19,2% la 11,2%) și în cadrul grupului sudic (valoarea coeficientului de variație a scăzut de la 11,3% la 6,9%). În cazul grupului de țări nord-vestice, s-a înregistrat divergență, în aceeași perioadă, prin creșterea coeficientului de variație de la 3,4% la 7,0%. Ulterior, convergența reală, estimată pe baza nivelului venitului pe cap de locuitor în euro la paritatea standard a puterii de cumpărare a fost corelată cu rata de creștere a PIB.

Estimarea modificărilor structurale în perioada 2000-2017, s-a produs cu un model care explică ponderea populației ocupate în agricultură/servicii/industrie în totalul ocupării forței de muncă, în funcție de PIB pe locuitor la nivelul UE, eliminând Luxemburg din analiză. Modelul de simulare demonstrează procesul general de convergență structurală în UE, pe măsură ce progresează și procesul de dezvoltare economică. Discrepanțele dintre țări nu pot fi interpretate numai ca diferențe între nivelurile venitului pe locuitor, ci și ca diferențe structurale (decalaje structurale). Există un puternic impact pozitiv al ponderii serviciilor în totalul ocupării forței de muncă asupra PIB pe locuitor, însă un impact negativ al ponderii agriculturii și industriei asupra aceluiași indicator.

Pentru evaluarea convergenței la nivel regional în UE în perioada 2000-2014 s-au folosit date disponibile pentru 276 regiuni NUTS 2, regrupate în EU-24 (au fost unificate regiunile din țările baltice, regiunile din Belgia cu cele din Luxemburg și, respectiv, regiunile din Cipru cu cele din Malta. Au rezultat patru clase principale de țări sau grupuri de țări:

- ✓ țări care și-au îmbunătățit poziția în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, dar, în același timp, au înregistrat divergențe între regiuni

(Bulgaria, Cehia, Marea Baltică, Irlanda, Croația, Ungaria, Polonia, România, Slovenia și Slovacia);

- ✓ țări a căror poziție s-a deteriorat în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, înregistrând și divergențe între regiuni (Danemarca, Grecia, Franța, Suedia și Regatul Unit);
 - ✓ țări a căror poziție s-a deteriorat în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, dar care au înregistrat convergență în interiorul regiunilor (Belgia și Luxemburg, Italia, Cipru și Malta, Olanda, Austria, Portugalia și Finlanda);
 - ✓ țări care și-au îmbunătățit poziția în ceea ce privește ponderea PIB pe locuitor în media indicatorului la nivelul UE, înregistrând, în același timp, și convergență regională (Germania).
- La nivelul UE-28, cel puțin pentru perioada de după 2000, rezultă următoarele două reguli:
- ✓ dacă o țară sau un grup de țări are un PIB pe locuitor sub nivelul mediu al PIB pe locuitor din UE, este de așteptat ca aceasta să înregistreze o creștere economică mai rapidă, dar concomitent cu divergența de la nivelul regiunilor;
 - ✓ dacă o țară sau un grup de țări are un PIB pe locuitor peste nivelul mediu al PIB pe locuitor din UE, este de așteptat ca aceasta să înregistreze o creștere economică mai lentă, dar concomitent cu o divergență lentă la nivelul regiunilor, întreruptă în cele din urmă de perioade scurte de convergență.

Pentru țările în dezvoltare sunt importante două aspecte:

- ✓ nivelul inițial al divergenței regionale (divergență evaluată pe baza coeficientului de variație);
- ✓ pe fondul creșterii economice rapide, aceste țări nu trebuie să ignore convergența internă și concentrarea eforturilor în direcția atenuării discrepanțelor dintre regiuni.

2. COMPETITIVITATEA: DEFINIȚII ȘI CONCEPTE

Competitivitatea este un concept complex al economiei contemporane, destul de des utilizat, dar și foarte dezbătut, analizat și controversat, care a suscitat și continuă să suscite interesul specialiștilor, al practicienilor și al publicului larg, datorită și interacțiunilor strânse cu alte concepte și domenii ale vieții economice și sociale (creștere și dezvoltare economică, dezvoltare durabilă, productivitate, globalizare, coeziune, reziliență, „noua economie” etc.). De asemenea, competitivitatea poate fi privită și ca rezultat al unui proces evolutiv de contextualizare și evaluare atât a factorilor economici, cât și a națiunilor, dintr-o perspectivă mai globală și holistică. Studiul competitivității poate constitui un domeniu de sine stătător al științei economice, fapt dovedit de preocupările din domeniu referitoare la definirea cadrului conceptual și a instrumentarului specific (Garelli, 2006, 2014; Pavel, 2015, Pelinescu *et al.*, 2015).

Caracterul complex, multivalent și multidimensional, dar și dinamic și flexibil al competitivității pot fi ilustrate, de exemplu, prin evoluția așa-numitelor **principii ale competitivității globale**, elaborate începând cu anul 2010 de către Global Federation of Competitiveness Councils (GFCC) care, în forma lor de bază, pun accentul pe o serie de *determinanți-cheie*, cum ar fi investițiile în cercetare și dezvoltare, educație și instruire pentru toți cetățenii, dezvoltare sustenabilă și responsabilă a resurselor naturale, drepturi de proprietate intelectuală puternice, comerț liber și un mediu stabil, transparent, eficient și echitabil pentru investiții, formarea și creșterea companiilor (Pelinescu *et al.*, 2015). Într-o perioadă destul de scurtă s-au observat atât modificări în ordinea importanței relative a acestora, cât și în conținutul lor conceptual, de la abordări mai normative și mai concordante cu teoriile neoclaseice ale dezvoltării către abordări mai prospective și orientate spre aspecte referitoare la: societatea cunoașterii, inovare și creativitate; dezvoltarea sustenabilă; dezvoltarea instituțională și politică; responsabilitatea socială a corporațiilor și guvernelor, precum și spre particularizarea

principiilor de bază, pentru a răspunde unei anumite teme generice din aria competitivității, la nivel de domeniu, național sau regional (Pelinescu *et al.*, 2015).

Nu există încă o definiție majoritar acceptată a conceptului de competitivitate, definițiile fiind diferite în funcție de bazele teoretice și practice considerate, de nivelul la care se aplică și factorii/obiectivele urmărite (Chilian, 2011). Într-o accepțiune extinsă, se consideră că acest concept poate fi articulat pe patru niveluri (Garelli, 2014; Pavel, 2015; Pelinescu *et al.*, 2015): (i) *eficiență* – *productivitatea* fiind elementul-cheie; (ii) *alegere* – identificarea domeniilor în care o activitate aduce o valoare adăugată unică, ceea ce implică și alegeri cu privire la locul unde valoarea adăugată este superioară pe piețele internaționale (conform teoriei avantajului comparativ); (iii) *resurse* – mobilizarea tuturor resurselor disponibile pentru a implementa alegerile făcute (instituționale, de infrastructură, tehnologice, financiare, educaționale etc.); (iv) *obiective* – competitivitatea este un instrument economic corelat cu și dependent de obiectivele urmărite de diverșii actori economici care activează la niveluri economice diferite: companii (motivate de profitabilitate); națiuni (care urmăresc prosperitatea, definită în funcție de nivelul de dezvoltare) și indivizi (motivați de creșterea nivelului de trai și a bunăstării – *well-being*).

Competitivitatea poate fi definită în funcție de anumite *niveluri de relevanță*, principalele fiind nivelul *microeconomic* și cel *macroeconomic*, pe lângă care capătă din ce în ce mai mare importanță nivelul *teritorial* al competitivității, atât în interiorul economiilor naționale (conceptul de *competitivitate regională* fiind cel mai des utilizat și dezbătut în acest sens), cât și în interiorul economiei mondiale (referitor la gruparea economiilor lumii conform unor criterii diverse – economice, geografice, socioculturale etc.). La nivel *microeconomic*, noțiunea de competitivitate se bazează pe capacitatea firmelor de a concura, de a se dezvolta și de a obține profit prin producerea de bunuri și servicii, apte să îndeplinească cerințele unei piețe libere în termeni de preț, calitate, disponibilitate etc. La nivel *macroeconomic*, conceptul de competitivitate este mai complex și mai contestat, iar incapacitatea cercetătorilor de a contura o definiție general acceptată a devenit tocmai principalul argument pentru respingerea conceptului de competitivitate macroeconomică/națională. Pe de o parte, într-un *sens general și mai restrâns*, *competitivitatea macroeconomică/națională* poate fi definită drept *capacitatea unei țări, măsurată prin comparație cu alte țări, de a forma și asigura un mediu economic, social și politic care să susțină crearea accelerată de valoare adăugată* (Mereuță *et al.*, 1998). O altă definiție care relevă atât caracterul holistic, cât și pe cel fundamental al competitivității este cea propusă de Garelli (2014): *competitivitatea analizează modul în care națiunile și întreprinderile administrează totalitatea competențelor de care dispun pentru a atinge prosperitatea sau a realiza profit*. Alte definiții sintetice sunt cele utilizate de către Institute for Management and Development din Lausanne (elaborează anual *World Competitiveness Report*), care consideră însă competitivitatea ca fiind *modul în care națiunile și companiile își administrează totalitatea competențelor lor pentru a obține creșterea prosperității* (IMD, 2009). O definiție proprie are și World Economic Forum din Geneva (publică anual *Global Competitiveness Report*), care consideră competitivitatea ca fiind *setul de instituții, politici și factori care determină nivelul productivității unei țări*¹.

Pe de altă parte, într-un sens mai detaliat, o posibilă definiție a competitivității la nivel macroeconomic/național ar putea fi: capacitatea de a obține o productivitate înaltă, pe baza unei utilizări inovative a resurselor umane, financiare și materiale (Pavel, 2015). Competitivitatea este capacitatea de a crea valoare pentru consumatori tot mai sofisticați și exigenți, dispuși să plătească prețuri mai mari pentru valoarea mai mare pe care o percep (Chilian, 2011). Studii ale OECD consideră

¹ Productivitatea unei țări determină capacitatea acesteia de a susține un nivel înalt al veniturilor, fiind în același timp unul dintre determinanții principali ai câștigurilor de pe urma investițiilor, care reprezintă unul din factorii potențialului de creștere economică al unei națiuni - vezi M. Porter, C. Ketels și M. Delgado (2007).

competitivitatea ca fiind capacitatea întreprinderilor, industriilor, ramurilor, regiunilor, națiunilor și regiunilor supranaționale de a asigura factorilor de producție un profit și un nivel de folosire relativ crescut, pe o bază durabilă, expuse concurenței internaționale. O altă versiune a aceleiași definiții susține sprijinirea abilității firmelor, industriilor, regiunilor, națiunilor și regiunilor supranaționale de a genera, în timp ce sunt și rămân supuse concurenței internaționale, niveluri relativ ridicate ale factorilor de venit și ratelor de ocupare ale forței de muncă (Mereuță și Nicolescu, 2007; Pelinescu *et al.*, 2015).

La nivelul Uniunii Europene, conform viziunii Comisiei Europene, competitivitatea macroeconomică/națională este considerată fie ca fiind *capacitatea unei țări de a realiza coordonarea creșterii economice cu echilibrul extern*, la baza performanțelor externe ale țărilor industrializate fiind plasată importanța fundamentală a comerțului internațional sau *abilitatea de a produce bunuri și servicii care trec testul pieței internaționale și care, în același timp, mențin niveluri înalte și sustenabile de venituri ori, mai general, abilitatea regiunilor de a genera, când sunt expuse competiției externe, niveluri relativ înalte ale veniturilor și ocupării forței de muncă* (Pelinescu, 2005; Pavel, 2015; Pelinescu *et al.*, 2015). Definiția propusă în *Rapoartele europene de competitivitate* este aceea potrivit căreia competitivitatea este înțeleasă în termeni de niveluri de trai înalte și în creștere ale unei națiuni (sau grup de națiuni), în condițiile celui mai mic nivel posibil al șomajului involuntar, pe o bază sustenabilă (Grilo și Koopman, 2006).

În cazul definirii **competitivității teritoriale** (intra și internațională), se pot identifica trei niveluri principale (Chilian, 2011; Pelinescu *et al.*, 2015): (i) *nivelul local* (regional) – gama furnizorilor unui produs sau serviciu este limitată la cea mai apropiată vecinătate (caracteristică des întâlnită pe piața serviciilor), iar competitivitatea acestora este testată pe respectivele piețe. La acest nivel, noțiunea de competitivitate locală/regională face referire la capacitatea localităților/regiunilor de a asigura factorilor de producție un profit și un nivel de folosire relativ crescut pe o bază durabilă, în condițiile concurenței (intra și interregionale); (ii) *nivelul intern* (național) – companiile autohtone furnizează un produs sau serviciu (caracteristică pieței autohtone protejate de restricții asupra comerțului exterior), competitivitatea referindu-se la piața națională și/sau sectoare de activitate. Acest nivel exprimă capacitatea și abilitatea unei națiuni în utilizarea cu eficiență a oportunităților de pe piața mondială; (iii) *nivelul internațional* (global) – furnizorii unui produs sau serviciu pot proveni din întreaga lume. Termenul de „*competitivitate internațională*” se referă la faptul că, în realitate, stadiul competitivității este testat doar pe piața mondială (Garelli, 1997). „Competitivitatea internațională reprezintă, astfel, capacitatea unei țări, în condițiile pieței libere și ale unei concurențe corecte, de a concepe, produce și comercializa bunuri și servicii fie de o calitate superioară, fie la un preț inferior față de produsele și serviciile oferite de alte țări” (Pavel, 2015; Pelinescu *et al.*, 2015).

Conceptul de **competitivitate regională** este strâns corelat cu conceptul de dezvoltare regională și cu cel de competitivitate a ramurii, formând un corpus distinct și substanțial în cadrul teoriei economice. Cele mai des întâlnite abordări în literatura de specialitate sunt: pe de o parte, competitivitatea regională, privită ca o sumă a competitivității firmelor care activează într-o anumită regiune și, pe de altă parte, ca o continuare a competitivității la nivel macro (Pelinescu *et al.*, 2015).

Definiția extinsă a competitivității naționale propusă de Garelli (2014) aduce în discuție **nivelul** la care se generează și se susține aceasta: competitivitatea (națiunilor) este un **domeniu al teoriei economice** menit să analizeze faptele și politicile care modelează abilitatea/capacitatea unei națiuni de a crea și menține un mediu care sprijină creșterea creării de valoare, în cazul întreprinderilor, și creșterea prosperității, în cazul cetățenilor. Competitivitatea se generează la nivel microeconomic, iar o țară devine competitivă atunci când reușește să construiască acel climat permisiv fiecărei firme producătoare de valoare adăugată spre a deveni eficientă și capabilă să supraviețuiască sau să se dezvolte în orice mediu economic, nu doar intern, ci mai ales internațional (Chilian, 2011; Pelinescu *et al.*, 2015).

Fundamentele microeconomice ale competitivității (în sens de productivitate) se sprijină pe trei domenii interconectate (Pavel, 2015): (i) sofisticarea și capacitățile prin care companiile autohtone și filialele companiilor străine concurează; (ii) calitatea mediului microeconomic de afaceri în care acestea funcționează și (iii) stadiul de dezvoltare a clusterelor, care oferă beneficii prin proximitatea companiilor înrudite și a instituțiilor. Condițiile microeconomice translatează în prosperitate oportunitățile create de contextul macroeconomic politic, juridic și social și de dotarea cu resurse naturale și localizarea geografică (Porter, Ketels și Delgado, 2007; Pelinescu *et al.*, 2015)). Nivelul la care se susține și se consolidează competitivitatea este însă considerat a fi cel macroeconomic (dar și, parțial, cel regional) – o țară își va menține sau chiar îmbunătăți atuurile pe plan mondial, atunci când va decide să aplice acel set de politici economice apte să conducă la realizarea climatului necesar expansiunii la nivel microeconomic (prin urmare, din punct de vedere macroeconomic, competitivitatea este un obiectiv național, al cărui ultim scop este să sporească veniturile reale ale comunității, abordarea macroeconomică a competitivității regăsindu-se în venituri, curs de schimb și politici de promovare a exporturilor – Chilian, 2011; Pelinescu *et al.*, 2015).

În secolul XXI, odată cu progresul științei economice și al societății, dar și cu manifestarea tot mai pregnantă în economiile țărilor lumii a unor fenomene atât transformative (creșterea interconectării economiilor naționale și subnaționale, procesul de globalizare, schimbările climatice etc.), cât și disruptive (criza economică globală, acutizarea conflictelor inter sau intrastatale etc.), abordările teoretice ale competitivității au încercat să surprindă atât noi dimensiuni ale competitivității naționale, cât și procesul de schimbare a intercorelațiilor interne și externe dintre elementele acesteia: tranziția de la factori și elemente de evaluare cantitativi/cantitative la factori și elemente calitativi/calitative, de la numere la persoane/factorul uman, de la statu-quo la procese (Pelinescu *et al.*, 2015). Aceasta a condus la apariția a noi modele ale competitivității naționale, care reflectă tocmai acest progres: modelul „cubului competitivității”, propus de Garelli (2008), modelul „celor trei verigi” de-a lungul continuumului evaluării: „competitivitate de preț (costuri și productivitate)”, „competitivitate calitativă (structuri și abilități)” și „competitivitate rezultativă (abordare tradițională prin PIB și abordare modernă post-PIB – «beyond GDP»²)”, propuse de Aiginger *et al.* (2013), modelul „competitivității factorilor de bază – DKPS” (Pelinescu *et al.*, 2015)³.

Cubul competitivității are o abordare atât sistemică – analiza interacțiunii dintre factorii competitivității este la fel de importantă ca și analiza fiecărui factor individual –, cât și sistematică – strategia competitivității trebuie să fie coerentă pe parcursul unei perioade mai mari de timp (Garelli, 2008), care ilustrează acțiunea a patru forțe ale competitivității (Pavel, 2015): (i) agresivitate (exporturi și ISD) *versus* atractivitate (stimulente pentru atragerea de ISD și forță de muncă competentă); (ii) active (terenuri, forță de muncă, resurse naturale) *versus* procese (sisteme de organizare a producției, triada producție-educație-cercetare, economia cunoașterii); (iii) globalizare (companii cu activități la nivel internațional) *versus* proximitate (activități tradiționale) și (iv) responsabilitate socială (modelul economic european continental, al statului bunăstării) *versus* asumarea riscului (modelul economic anglo-saxon, economiile emergente). Fața frontală a cubului descrie modul în care competitivitatea este generată pe parcursul unui an, în timp ce adâncimea cubului introduce dimensiunea temporală, ilustrând modul în care competitivitatea (dar și avuția) națională se acumulează de-a lungul timpului.

² Pentru detalii privind critica PIB ca indicator global de măsurare a performanței economice a unei țări, vezi Stiglitz, J.E.; Sen, A.; Fitoussi, J.P. (2009).

³ Vezi Aiginger, K.; Barenthaler-Sieber, S.; Vogel, J. (2013) și Delgado, M.; Ketels, Ch.; Porter, M.E.; Stern, S. (2012).

În abordarea propusă de Delgado-Ketels-Porter-Stern (DKPS), **competitivitatea factorilor de bază** (foundational competitiveness) este definită drept nivelul expectat al producției pe persoană în vârstă de muncă, dată fiind calitatea globală a unei țări ca locație pentru activitatea economică (Delgado *et al.*, 2012). Competitivitatea factorilor de bază este definită în sens de rezultate pe baza unui concept modificat al productivității muncii: *PIB pe locuitor* (raportat la populația în vârstă de muncă, aproximare a forței de muncă potențiale în locul celei reale). În afară de productivitate, un alt rezultat indirect inclus în această abordare este *utilizarea maximă a forței de muncă*. Mai mult, este definit și un concept conex, *atractivitatea investițională globală*, sub forma decalajului dintre competitivitatea factorilor de bază a unei țări și costurile curente ale factorilor, o locație atractivă fiind, astfel, una care oferă costuri reduse ale factorilor comparativ cu productivitatea potențială. Ca determinanți ai „*productivității muncii modificate*”, abordarea DKPS consideră indicatori compoziți ai performanței macroeconomice, ai performanței microeconomice și ai instituțiilor sociale și politice (Delgado *et al.*, 2012; Pelinescu *et al.*, 2015).

În contextul dezbaterilor din Uniunea Europeană (și nu numai) referitoare la evaluarea creșterii economice prin alți indicatori decât PIB sau PIB pe locuitor (Stiglitz, Senși Fitoussi, 2009), se poate considera și abordarea triplelor verigi înlănțuite de-a lungul unei axe care merge de la evaluarea orientată spre inputuri spre evaluarea orientată spre rezultate (Aiginger *et al.*, 2013), care se poate utiliza și pentru analiza competitivității la nivel subnațional (regional și chiar local, dar cu anumite adaptări, determinate atât de disponibilitatea datelor statistice, cât și de particularitățile conceptuale la astfel de niveluri de analiză – Pelinescu *et al.*, 2015).

Într-un astfel de context, competitivitatea este definită ca abilitatea/capacitatea unei țări (regiuni, localități) de a realiza obiectivele de tip post-PIB pentru cetățenii săi, în perioada actuală și în viitor. La bază, competitivitatea unei țări (regiuni) necesită un grup de companii și sectoare viabile, capabile să concureze la nivel internațional pe baza costurilor echilibrate și a productivității, încorporate în structura economiei și impulsionate prin capacități/măsuri dezvoltate în mod privat sau/și prin acțiuni guvernamentale/ale administrației. Pe parcursul tranziției spre o traiectorie de dezvoltare mai incluzivă din punct de vedere social și mai sustenabilă din punct de vedere a mediului înconjurător, investițiile în sisteme sociale și ecologice fac ca o economie să fie mai productivă (în ceea ce privește veniturile și crearea bunăstării) și devin o componentă principală a competitivității, în timp ce rezultatele pe care ar trebui să le realizeze companiile și țările sunt de tipul post-PIB (Aiginger *et al.*, 2013). Productivitatea rămâne una dintre componentele principale ale competitivității, dar își pierde din proeminență în condițiile unei traiectorii de dezvoltare mai sustenabile și incluzive. În același timp, structura economică rămâne crucială pentru evaluarea competitivității, deoarece oferă o viziune asupra perspectivelor economice viitoare, iar capacitățile/activele unei țări/regiuni (sistemele de învățământ și inovare, infrastructura de afaceri și informațională etc.) determină nu doar poziția competitivă actuală a acesteia, ci și pe cea viitoare (Pelinescu *et al.*, 2015).

3. METODE DE EVALUARE A COMPETITIVITĂȚII LA NIVEL NAȚIONAL

Datorită complexității conceptului de competitivitate (dar și unei anumite ambiguități), analiza la nivel național, dar și subnațional necesită o *abordare multidimensională*, multicriterială. Realizarea de comparații între țări/regiuni sau grupe de țări/regiuni în ceea ce privește competitivitatea se poate face fie direct (utilizând criterii comune de evaluare și/sau indicatori complecși sau funcții specifice), fie relativ la un anumit reper (*benchmarking*). Ambele abordări sunt expuse criticilor: criteriile comune și/sau indicatorii complecși ridică problema alegerii și comparabilității variabilelor componente, iar reperele pot pune un accent prea mare pe un element de comparație în dauna altuia, „atingerea” unei ținte putând, de fapt, să nu fie nici fezabilă, nici necesară în contextul unor condiții și resurse date

(Aiginger, 2006). Cele mai utilizate tipuri de indicatori pentru evaluarea competitivității naționale și regionale sunt *indicatorii unici, indicii compoziți și sistemele de indicatori* (Chilian, 2011; Pavel, 2015; Pelinescu *et al.*, 2015).

Indicatorii unici, deși presupun o mare capacitate de sinteză, pot fi distorsionați de erori de măsurare și, evident, nu pot pune în evidență împreună mai multe aspecte importante care caracterizează competitivitatea unei țări/regiuni, fiind, în general, mai puțin utilizați în analizele de competitivitate.

Indicatorii compoziți – de tip „ierarhii de competitivitate” – acoperă un spectru larg de aspecte economice, dar pot prezenta neclarități atât în ceea ce privește conceptul, deoarece de obicei mixează indicatori care caracterizează rezultatele cu indicatori care caracterizează diferite procese, indicatori statici cu indicatori dinamici, indicatori cantitativi cu indicatori calitativi etc., cât și în ceea ce privește relevanța pentru competitivitatea finală. Aceștia sunt însă foarte des utilizați și populari, mai ales la nivelul marelui public și al decidenților politici, pentru că sunt relativ prietenoși și ușor de vizualizat (dar nu și de interpretat!), iar procesul continuu de îmbunătățire a metodologiei și transparenței îi face totuși utili pentru analize și elaborarea de politici (Pelinescu *et al.*, 2015).

Sistemele de indicatori, utilizate pe scară largă în statisticile naționale și internaționale, nu suferă de problema agregării pe care o au indicatorii compoziți, dar pot prezenta aceleași probleme legate de conceptualizare și alegere a variabilelor/indicatorilor, precum și probleme legate de relevanța aspectelor importante, care se pot discerne mai greu din multitudinea de detalii (Chilian, 2011).

În termenii cei mai generali, un *indicator compozit* este o măsură cantitativă sau calitativă, derivată dintr-o serie de fapte observate, care pot indica poziționarea relativă (de exemplu, a unei țări sau regiuni) într-o anumită zonă geografică sau la nivel global și care, în cazul în care este determinat la intervale regulate de timp, poate arăta direcția de schimbare în diferite unități și de-a lungul timpului. În contextul analizei și proceselor decizionale la nivel politic, indicatorii compoziți se pot dovedi utili pentru identificarea tendințelor și semnalarea apariției/evoluției unor probleme și situații deosebite, pentru stabilirea unor priorități politice pe termen mediu și lung, precum și pentru analize de *benchmarking* sau de monitorizare a performanțelor (Pelinescu *et al.*, 2015). Metodologiile și *indicatorii compoziți* de calcul ai *competitivității* (la nivel național și subnațional) diferă de la o instituție la alta și de la o țară la alta, fiecare având propriul model de cuantificare⁴. *În mod ideal, un indicator compozit ar trebui să fie o măsură a unor concepte multidimensionale, care nu pot fi capturate de un singur indicator* – de exemplu, competitivitatea, industrializarea, sustenabilitatea, integrarea în piața unică, societatea bazată pe cunoaștere, inovarea, capitalul uman etc. (Pelinescu *et al.*, 2015).

În literatura de specialitate pot fi întâlnite multe argumente pro și contra utilizării indicatorilor compoziți, dintre care menționăm doar două opinii divergente (Chilian, 2011): (i) cea a specialiștilor care consideră că agregarea indicilor individuali într-o anumită manieră are valoare și că un astfel de „rezumat statistic” poate surprinde în mod adecvat elemente ale realității, iar accentual pus pe nivelul cel mai redus și cel mai înalt al indicatorilor este util în atragerea interesului mass-media și al decidenților politici și (ii) cea a specialiștilor care consideră că lucrurile ar trebui să se oprească odată cu obținerea unui set de indicatori adecvați, principala lor obiecțiune față de agregare fiind natura arbitrară a procesului de ponderare prin care sunt combinate variabilele⁵.

În cazul cuantificării competitivității la nivel național prin intermediul unor indici compoziți cu un nivel mare de cuprindere a aspectelor și fenomenelor relevante, pe plan mondial s-au impus câteva astfel de abordări: cea a International Institute for Management Development din Geneva (IMD), cea a

⁴ Pentru o trecere în revistă mai completă a indicatorilor compoziți de competitivitate, prosperitate, dezvoltare umană etc., la diferite niveluri teritoriale de analiză, vezi, de exemplu, Bandura (2008), IPE (2008), Berger (2010), Bekes (2015), ș.a.

⁵ Pentru detalii privind construirea indicatorilor compoziți vezi M. Freudenberg (2003) și Giovannini *et al.* (2005), iar pentru critici vezi, de exemplu, Causa și Cohen (2004) și Yap (2004).

World Economic Forum din Geneva (WEF), cea a Uniunii Europene, cea a OCDE etc. Și în România au fost elaborate o serie de modele de evaluare a competitivității globale a țărilor – de exemplu, *matricea calitativă a competitivității* elaborată de prof. Cezar Mereuță și exemplificată pe modelul IMD (Mereuță și Mereuță, 2004). Astfel de analize studiază competitivitatea într-un *sens cât mai extins posibil*, pe baza unor criterii diverse, fie din punct de vedere al variabilelor referitoare la politici, instituții și factori determinanți ai productivității și sustenabilității (WEF), fie al abilității de a crea un mediu favorabil dezvoltării (IMD). Unii dintre cei mai reprezentativi indicatori de evaluare a competitivității țărilor lumii la nivel mondial și al Uniunii Europene sunt prezentați pe scurt în tabelul 1 (Pelinescu *et al.*, 2015).

Tabelul 1 – Exemple de indicatori compoziți utilizați în analiza competitivității la nivel internațional

Instituția care realizează analiza competitivității	World Economic Forum	International Institute for Management Development	World Economic Forum	European Union, Committee of the Regions
Denumire indicator	Indicele competitivității globale (Global Competitiveness Index – GCI)	Scorul competitivității mondiale (World Competitiveness Scoreboard – WCS)	Indicele competitivității țărilor UE, conform obiectivelor Strategiei Europa 2020 (The Europe 2020 Competitiveness Report)	Indicele progresului național și regional privind atingerea obiectivelor Strategiei Europa 2020 (National Progress Indicator and Regional Progress Indicator)
Scop	Evaluarea competitivității la nivel național pe baza variabilelor referitoare la politici, instituții și factori determinanți ai productivității	Măsurarea abilității țărilor de a crea un mediu favorabil dezvoltării competitivității întreprinderilor	Evaluarea progresului statelor membre ale Uniunii Europene în direcția realizării obiectivelor Strategiei Europa 2020; succedea rapoartelor periodice privind îndeplinirea obiectivelor Strategiei Lisabona	Evaluarea progresului statelor membre ale Uniunii Europene și a regiunilor acestora în direcția realizării obiectivelor Strategiei Europa 2020; identificarea celor mai bune practici și a politicilor și acțiunilor eficiente
Factori	12 piloni ai competitivității naționale, grupați în trei clase: <i>cerințe de bază</i> – instituții, infrastructură, stabilitatea macroeconomică, sănătate și învățământ primar; <i>potențiatori ai eficienței</i> – învățământ superior și instruire, eficiența pieței bunurilor, eficiența pieței	Patru factori care determină performanțele mediului național: <i>performanța economică</i> – economia internă, comerțul internațional, investițiile internaționale, ocuparea, nivelul prețurilor; <i>eficiența guvernamentală</i> – finanțele publice, politica fiscală, cadrul instituțional,	Subindicatori și indici care corespund celor trei mari obiective (<i>creșterea inteligentă, creșterea incluzivă, dezvoltarea sustenabilă</i>) și celor șapte piloni ai Strategiei Europa 2020 (<i>mediul de afaceri, agenda digitală, inovativitatea,</i>	Trei piloni corespunzători celor trei mari obiective ale Strategiei Europa 2020 la nivel național: pilonul <i>creșterii inteligente</i> – nivelul educației terțiare a populației și cheltuielile pentru C&D; pilonul <i>social</i> și referitor la <i>sărăcie</i> – rata abandonului școlar timpuriu, rata

– continuare tabel 1 –

Instituția care realizează analiza competitivității	World Economic Forum	International Institute for Management Development	World Economic Forum	European Union, Committee of the Regions
	muncii, complexitatea pieței financiare, pregătirea tehnologică, dimensiunea pieței; <i>factori ai inovării și sofisticării</i> – gradul de complexitate a afacerilor, inovarea	legislația din domeniul afacerilor, cadrul social; <i>eficiența mediului de afaceri</i> – productivitatea și eficiența, piața muncii, finanțele, practicile manageriale, atitudinile și valorile; <i>infrastructura</i> – infrastructura de bază, infrastructura tehnologică, infrastructura științifică, sănătatea și mediul, educația	educația și instruirea, piața și ocuparea forței de muncă, incluziunea socială și sustenabilitatea mediului (înconjurător). Comparații cu performanțele similare ale principalelor economii avansate și emergente ale lumii	ocupării și indicatori privind sărăcia și excluderea socială și <i>pilonul dezvoltării sustenabile</i> – indicatori privind emisiile de gaze cu efect de seră, eficiența energetică și ponderea energiei regenerabile
Număr de indicatori	113	253	70	8
Sistem de ponderare	Se consideră trei stadii principale de dezvoltare a țărilor lumii (bazată pe factorii de producție – stadiul 1; pe eficiență – stadiul 2; pe inovare – stadiul 3) și două stadii intermediare, de tranziție de la stadiul 1 la stadiul 2 și de la stadiul 2 la stadiul 3; fiecărui grup de țări astfel clasificate i se aplică agregări și ponderări diferite în indicele final	20 de categorii, fiecare ponderate cu 5%	Medie aritmetică simplă pe baza categoriilor de factori	Medie aritmetică simplă, cu ponderi egale, pentru determinarea indicatorilor referitori la distanța față de atingerea obiectivelor la nivel național
Surse de date	Date statistice oficiale publicate și studierea percepției antreprenorilor (Executive Opinion Survey)	Date statistice oficiale publicate și studierea percepției antreprenorilor (153 de indicatori bazați pe date statistice provenite de la surse internaționale și naționale – <i>competitivitatea existentă</i> – și 113 bazați pe date provenite din ancheta anuală efectuată în cadrul unui panel internațional de experți – <i>competitivitatea percepută</i>)	Date statistice oficiale publicate și studierea percepției antreprenorilor (Executive Opinion Survey)	Date statistice oficiale publicate

– continuare tabel 1 –

Instituția care realizează analiza competitivității	World Economic Forum	International Institute for Management Development	World Economic Forum	European Union, Committee of the Regions
Număr de țări analizate (ultimul an pentru care sunt disponibile informații)	137 (2017)	63 (2018)	28 (2015)	27 (2014)
Prima publicare/frecvența	Anual, începând cu anul 2004	Anual, din 1989	Două analize, publicate în anul 2012 și în anul 2015	Prima analiză publicată în anul 2014

Sursa: Preluare și adaptare a autorilor din Pelinescu, E.; Iordan, M.; Chilian, M.N.; Simionescu, M. (2015), *Competitivitate. Competitivitate regională în România*, Editura Universitară, București, Romania.

4. DECALAJE DE COMPETITIVITATE A ROMÂNIEI LA NIVEL MONDIAL CONFORM INDICILOR DE COMPETITIVITATE GLOBALĂ

Analiza decalajelor de competitivitate a României la nivel mondial și european, dar și față de zona euro se bazează pe cele mai recente rezultate referitoare la pozițiile competitive ale României conform celor mai cunoscuți indici ai competitivității globale.

4.1. Global Competitiveness Index (GCI) – World Economic Forum

Metodologia *World Economic Forum* din Geneva (WEF) este orientată, în principal, pe problematica creșterii economice, evidențiind factorii care o determină, fiind în același timp și un instrument valoros de evaluare a punctelor forte și slabe ale fiecărei țări. *The Global Competitiveness Report* este publicat anual, începând cu anul 1979, la baza acestuia stând o realitate foarte complexă, care trebuie descrisă sub multiple aspecte (refectate fiecare în parte prin unul sau mai mulți indicatori/determinanți/elemente componente), determinanții săi fiind numeroși, complecși și fără a se exclude reciproc (IPE, 2008). În cadrul acestui raport, competitivitatea este definită ca *ansamblul de factori, politici și instituții care determină nivelul de productivitate al unei țări*, având atât componente statice, cât și dinamice. Metodologia de determinare a GCI s-a modificat pe parcursul anilor. În esență, pleacă de la ideea *factorilor determinanți ai creșterii economice*, iar începând cu anul 2004, *indicele global al competitivității (Global Competitiveness Index)* elaborat de Xavier Sala-i-Martin include atât factori determinanți ai competitivității la nivel macroeconomic, cât și la nivel microeconomic, fiind o medie ponderată a mai multor indicatori care reflectă acești determinanți. Conform metodologiei actualizate (și păstrate relativ constante până în prezent), GCI are o structură relativ simplă și se bazează pe **12 piloni** (factori cruciali pentru creșterea productivității și a competitivității, conform cu definirea competitivității în termeni de productivitate), fiecare dintre aceștia având, la rândul lor, mai multe componente și indicatori, grupați în trei clase (actualmente 114 indicatori – vezi World Economic Forum (a), 2018).

Pentru a reliefa mai bine decalajele de dezvoltare economică dintre țări, dar și de tipologie și implementare a politicilor economice, la calcularea GCI, pilonii competitivității sunt corelați cu *stadiul de dezvoltare*, o noțiune preluată din modelul competitivității al lui Michael Porter (Pelinescu *et al.*, 2015). Cele 137 de state ale lumii, luate actualmente în considerare, sunt grupate pe trei stadii de dezvoltare, bazate pe ideea că, pe măsură ce o economie națională se deplasează pe o anumită cale de creștere economică, salariile cresc și, pentru a susține această creștere a veniturilor, este necesar ca și productivitatea să crească. Această idee este integrată în indice prin atribuirea unor ponderi relative mai mari acelor piloni mai relevanți pentru o țară, în funcție de stadiul de dezvoltare al acesteia. În primul stadiu, cel de *conomie impulsionată de factori*, țările concurează pe baza dotării cu factori, îndeosebi forță de muncă necalificată și resurse naturale, iar companiile concurează pe baza prețurilor, vânzând produse și mărfuri de bază, productivitatea redusă a acestora fiind reflectată în salariile mici.

Menținerea competitivității se bazează, în principal, pe piloni din categoria *cerințelor de bază*: un cadru macroeconomic stabil (pilonul 3), instituții publice și private funcționale (pilonul 1), infrastructură adecvată (pilonul 2) și o forță de muncă sănătoasă, cu educație de bază (pilonul 4). Pe măsura dezvoltării și a creșterii salariilor, țările se deplasează spre stadiul de *conomie impulsionată de eficiență*, când trebuie să înceapă să dezvolte procese de producție mai eficiente și produse de calitate mai bună. În acest stadiu, competitivitatea este impulsionată din ce în ce mai mult de factorii din categoria *potențiatorilor de eficiență*, cum sunt învățământul superior și instruirea (pilonul 5), piețele bunurilor, forței de muncă și financiare eficiente și/sau complexe (pilonii 6-8 și 10) și capacitatea de a „pune la lucru” beneficiile aduse de noile tehnologii (pilonul 9). În sfârșit, pe măsură ce țările se deplasează spre stadiul de *conomie impulsionată de inovare*, pot susține salarii mari și un nivel de trai ridicat doar când companiile lor pot concura prin intermediul produselor noi și unice. În acest stadiu, companiile trebuie să concureze prin intermediul inovării (pilonul 12) și al complexității proceselor de producție și organizare (pilonul 11).

Tabelul 2 prezintă ierarhia țărilor membre UE, a țărilor care fac parte din zona euro și a altor țări dezvoltate și emergente, în perioada 2011-2017, conform **Global Competitiveness Index** (indicele global).

Dintre țările UE, cel mai bine plasate erau, în anul 2017, *țările nordice* (Suedia, Finlanda, Danemarca – locurile 7, 10 și 12) și din afara UE Norvegia – locul 11, Germania (locul 5), Olanda (locul 4) și Regatul Unit (locul 8), iar dintre *noile state membre*, Estonia (locul 29), Republica Cehă (locul 31), Malta (locul 37), Polonia (locul 39), Lituania (locul 41) și Bulgaria (locul 49!).

În urma *României* se mai plasau doar Croația (locul 74) și Grecia (locul 87). Evoluțiile poziționării României conform GCI au fost oscilante și contradictorii în ultimii ani. România ocupa în anul 2014 poziția 59 (un avans important, de 17 poziții față de anul anterior), în anul 2015, poziția 53, în anul 2016, poziția 62, iar în anul 2017, poziția 68. În contextul în care Uniunea Europeană continuă să se mențină în rândul regiunilor fruntașe ale lumii în ceea ce privește competitivitatea, România se încadrează, începând cu anul 2016, în rândul statelor membre ale UE care au înregistrat deteriorări ale pozițiilor lor competitive în ultimii ani. La aceasta a contribuit *înăutățirea poziției României în raport cu toate grupele principale de indicatori: condițiile de bază* (un regres de două poziții între 2015 și 2017), *factorii potențiatori ai eficienței* (locul 44 în anul 2015 și doar 58 în anul 2017) și, mai ales, *factorii inovării și sofisticării* (locul 84 în anul 2015 și doar 107 (!) în anul 2017). Continuarea acestei tendințe descendente ar face practic ca România să-și erodeze pozițiile competitive câștigate și să piardă ceea ce s-a realizat în anii anteriori, situație cu totul inacceptabilă și care ar trebui să suscite măsuri urgente la nivel politic și guvernamental.

Tabelul 2 – Poziția competitivă a țărilor membre ale UE28 și a altor țări ale lumii, conform Global Competitiveness Index

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Țări UE28							
Finlanda	4	3	3	4	8	10	10
Olanda	7	5	8	8	5	4	4
Suedia	3	4	6	10	9	6	7
Germania	6	6	4	5	4	5	5
Regatul Unit	10	8	10	9	10	7	8
Danemarca	8	12	15	13	12	12	12
Belgia	15	17	17	18	19	17	20
Austria	19	16	16	21	23	19	18
Luxemburg	23	22	22	19	20	20	19
Irlanda	29	27	28	25	24	23	24
Franța	18	21	23	23	22	21	22
Estonia	33	34	32	29	30	30	29
Malta	51	47	41	47	48	40	37
Spania	36	36	35	35	33	32	34
Portugalia	45	49	51	36	38	46	42
Cipru	47	58	58	58	65	83	64
Slovenia	57	56	62	70	59	56	48
Republica Cehă	38	39	46	37	31	31	31
Slovacia	69	71	78	75	67	65	59
Lituania	44	45	48	41	36	35	41
Italia	43	42	49	49	43	44	43
Letonia	64	55	52	42	44	49	54
Croația	76	81	75	77	77	74	74
Polonia	41	41	42	43	41	36	39
Ungaria	48	60	63	60	63	69	60
Grecia	90	96	91	81	81	86	87
Bulgaria	74	62	57	54	54	50	49
România	77	78	76	59	53	62	68
Țări europene non-UE și asimilate spațiului european (din Orientul Mijlociu și CSI)							
Elveția	1	1	1	1	1	1	1
Norvegia	16	15	11	11	11	11	11
Islanda	30	30	31	30	29	27	28
Israel	22	26	27	27	27	24	16
Federația Rusă	66	67	64	53	45	43	38
Turcia	59	43	44	45	51	55	53
Ucraina	82	73	84	76	79	85	81
Azerbaidjan	55	46	39	38	40	37	35
FRI Macedonia	79	80	73	63	60	68	
Albania	78	89	95	97	93	80	75
Armenia	92	82	79	85	82	79	73
Georgia	88	77	72	69	66	59	67
Moldova	93	87	89	82	84	100	89
Serbia	95	95	101	94	94	90	78
Munte negru	60	72	67	67	70	82	77
Bosnia-Herțegovina	100	88			111	107	103
Kazahstan	72	51	50	50	42	53	57
Tadjikistan	105	100		91	80	77	79
Alte țări dezvoltate							
Canada	12	14	14	15	13	15	14
Noua Zeelandă	25	23	18	17	16	13	13
Japonia	9	10	9	6	6	8	9
SUA	5	7	5	3	3	3	2
Australia	20	20	21	22	21	22	21
Coreea de Sud	24	19	25	26	26	26	26

– continuare tabel 2 –

Alte țări emergente							
Singapore	2	2	2	2	2	2	3
Hong Kong SAR	11	9	7	7	7	9	6
Taiwan	13	13	12	14	15	14	15
Qatar	14	11	13	16	14	18	25
Malaezia	21	25	24	20	18	25	23
Emiratele Arabe Unite	27	24	19	12	17	16	17
Bahrein	37	35	43	44	39	48	44
Chile	31	33	34	33	35	33	33
Arabia Saudită	17	18	20	24	25	29	30
China	26	29	29	28	28	28	27
Indonezia	46	50	38	34	37	41	36
Brazilia	53	48	56	57	75	81	80
Mexic	58	53	55	61	57	51	51
Argentina	85	94	104	104	106	104	92
India	56	59	60	71	55	39	40
Africa de Sud	50	52	53	56	49	47	61
Thailanda	39	38	37	31	32	34	32
Kuweit	34	37	36	40	34	38	52

Notă: Țările UE marcate cu bold fac parte actualmente din zona euro.

Sursa: *The Global Competitiveness Report 2011-2012, 2014-2015, 2015-2016, 2016-2017 și 2017-2018*, World Economic Forum, Geneva, Switzerland.

În ceea ce privește **pilonii competitivității**, România continuă să înregistreze nu doar poziții nefavorabile în cazul **pilonilor condițiilor de bază**, ci și înrăutățirea unora dintre acestea: *instituții* (unde poziții mai slabe înregistrau în anul 2017 dintre țările UE28 Bulgaria, Italia, Grecia, Slovacia, Ungaria și Croația), *infrastructură* (ultima poziție dintre țările UE28, dar cu o ușoară creștere de trei poziții în anul 2017 față de anul 2015) și *sănătate și educație primară* (tot ultima poziție dintre țările UE28, la mare distanță de acestea și cu o înrăutățire de 9 poziții în anul 2017 față de anul 2015). Singura excepție este pilonul *mediu macroeconomic*, unde România înregistrează o poziție superioară mediei UE și chiar unor țări dezvoltate (38 în anul 2017, comparabilă cu cea a Finlandei, Slovaciei și Austriei, dar și aceasta în scădere cu 4 poziții față de anul 2015).

Ceea ce atrage însă atenția în sens negativ este înrăutățirea poziției competitive a României în ceea ce privește aproape toți **factorii potențiatori de eficiență**: cu un recul de 11 poziții în anul 2017 în ceea ce privește *învățământul superior și instruirea* (penultimul loc dintre țările UE28, înainte doar de Ungaria), cu 19 poziții în anul 2017 în ceea ce privește *eficiența pieței bunurilor*, cu 11 poziții în anul 2017 în ceea ce privește *eficiența pieței muncii*, cu nu mai puțin de 33 de poziții în anul 2017 în ceea ce privește *dezvoltarea pieței financiare*, cu 5 poziții în anul 2017 în ceea ce privește *disponibilitatea tehnologică* (și ultimul loc între țările UE). Doar *dimensiunea pieței* a înregistrat o creștere cu două poziții în anul 2017 față de anul 2015. În ceea ce privește **factorii inovării și sofisticării**, România a înregistrat de ani de zile poziții competitive serios nefavorabile, dezvoltarea factorilor inovării și sofisticării fiind mult întârziată în raport cu evoluția celorlalte state europene, impactul pozitiv al acestora asupra nivelului competitivității naționale fiind deloc sau doar foarte puțin resimțit (Pelinescu *et al.*, 2015). Aceleași tendințe negative au continuat să se înregistreze și în anul 2017 – o înrăutățire majoră a poziției competitive cu 28 de locuri în ceea ce privește *sofisticarea mediului de afaceri* și cu 21 de locuri în ceea ce privește *inovarea*.

Alte modificări și posibile tendințe ale competitivității României la nivel mondial pot fi evidențiate și de analiza **principalelor puncte forte și puncte slabe**⁶ la nivelul fiecărui subindice al competitivității (tabelul 3).

⁶ Determinate în raport cu nivelul rangului mediu.

Tabelul 3 – Principalele puncte forte și puncte slabe ale României, în ceea ce privește subindicii competitivității, conform GCI, ranguri în anul 2015 și 2017 (în paranteze)

Subindice Factori de bază				Subindice Potențiatori de eficiență				Subindice Factori ai inovării și sofisticării			
<i>Puncte forte</i>		<i>Puncte slabe</i>		<i>Puncte forte</i>		<i>Puncte slabe</i>		<i>Puncte forte</i>		<i>Puncte slabe</i>	
Prevalența HIV, % din populația adultă	1 (1)	Calitatea infrastructurii rutiere	120 (120)	Taxe vamale, %	5 (6)	Efectul impozitării asupra stimulentei de a munci	118 (126)	Calitatea institutelor de cercetare științifică	70 (57)	Numărul de furnizori locali	103 (122)
Forța protecției investitorilor	39 (51)	Risipa în cheltuielile guvernamentale	114 (115)	Costul concedierii, săptămâni de salariu	6 (8)	Capacitatea țării de a reține persoanele talentate/competente	131 (132)	Brevete PCT, aplicații/1 mil. de locuitori	54 (51)	Calitatea furnizorilor locali	78 (63)
Posturi telefonice fixă/100 de persoane	52 (56)	Favoritism în deciziile oficialilor guvernamentali	114 (116)	Indicele drepturilor legale	8 (8)	Efectul impozitării asupra stimulentei de a investi	126 (121)	Disponibilitatea oamenilor de știință și inginerilor	57 (80)	Controlul distribuției internaționale	93 (128)
Economii naționale brute, % din PIB	55 (54)	Rata de înmatriculare în învățământul primar, net %	114 (114)	Lărgimea de bandă internațională, kbs/utilizator	17 (30)	Bazarea pe managementul profesionist	96 (102)			Natura avantajului competitiv	92 (113)
Datoria guvernamentală generală, % din PIB	65 (48)	Eficiența consiliilor de administrație ale companiilor	100 (119)	Calitatea învățământului în domeniul matematicii și științelor	26 (23)	Cooperarea în relațiile angajat-angajator	90 (99)			Lărgimea lanțurilor de valoare	93 (87)
Rata mortalității infantile, decese/1000 de nașteri vii	58 (58)	Comportamentul etic al companiilor	112 (100)	Număr de proceduri pentru demararea unei afaceri	38 (53)	Intensitatea concurenței locale	112 (86)			Extinderea marketingului	93 (100)
Calitatea infrastructurii feroviare	62 (73)	Încrederea publică în politicieni	112 (113)	Abonamente internet bandă fixă/100 de persoane	46 (43)	Capacitatea țării de a atrage persoanele talentate/competente	113 (132)			Cheltuielile companiilor pentru C&D	95 (110)
Echilibrul guvernamental general, % din PIB	48 (59)	Eficiența cadrului juridic în rezolvarea disputelor	91 (81)	Indicele dimensiunii pieței externe	43 (38)	Dimensiunea instruirii angajaților	89 (123)			Achizițiile guvernamentale de produse avansate tehnologice	104 (133)
Costul criminalității pentru afaceri	56 (41)	Criminalitatea organizată	80 (71)	Indicele dimensiunii pieței interne	44 (39)	Sofisticarea cumpărătorilor	106 (121)			Stadiul dezvoltării clusterelor	74 (119)
Protecția proprietății intelectuale	72 (44)	Calitatea infrastructurii de transport aerian	106 (89)	PIB (mil. USD PPP)	45 (41)	Reglementarea tranzacționării activelor	99 (114)			Disponibilitatea de a delega autoritatea	
Calitatea furnizării energiei electrice	78 (58)	Calitatea infrastructurii portuare	94 (92)	Număr de zile pentru demararea unei afaceri	42 (74)	Disponibilitatea serviciilor financiare	92 (121)			Capacitate pentru inovare	
Locuri (km) disponibile pe cursele aeriene	62 (58)	Protecția intereselor acționarilor minoritari	93 (93)	Rata brută de înmatriculare în învățământul superior, %	51 (53)	Rata totală a impozitării, % din profituri	93 (73)			Colaborarea dintre universități și companii pentru activități de C&D	
Ratingul de țară pt. creditare	61 (54)	Costul terorismului pentru afaceri	76 (57)	Accesul la internet în școli	48 (76)	Stabilitatea sistemului bancar	82 (79)				
		Povara reglementărilor guvernamentale	99 (124)	Rata brută de înmatriculare în învățământul secundar, %	57 (70)	Finanțare prin intermediul pieței de active locale	100 (119)				
		Forța standardelor de audit și raportare	93 (65)	Practici de angajare și concediere	77 (51)	Disponibilitatea capitalului de risc	103 (126)				
		Eficiența cadrului juridic în abordarea reglementărilor	86 (131)	Abonamente internet bandă largă mobil/100 de persoane	58 (48)	Capacitatea firmelor și persoanelor de a utiliza servicii financiare, din punctul de vedere al costurilor	64 (119)				

– continuare tabel 3–

Subindice Factori de bază				Subindice Potențiatori de eficiență				Subindice Factori ai inovării și sofisticării			
Puncte forte		Puncte slabe		Puncte forte		Puncte slabe		Puncte forte		Puncte slabe	
		Cazuri de tuberculoză/ 100000 de persoane	83 (88)	Accesul facil la credite	60 (119)	Calitatea sistemului de educație	90 (115)				
		Impactul tuberculozei asupra activității companiilor	88 (104)	Costul politicii agricole	54 (65)	Calitatea școlilor manageriale	94 (121)				
		Impactul HIV/SIDA asupra activității companiilor	88 (84)	Gradul de orientare a consumatorilor	54 (91)	Corelația dintre salarii și productivitate	67 (111)				
		Drepturi de proprietate	98 (63)	Impactul regulilor privind ISD asupra firmelor	55 (25)	Capacitatea firmelor de a absorbi noi tehnologii	80 (95)				
		Deturnarea fondurilor publice	97 (91)	Flexibilitatea determinării salariilor	59 (33)	ISD și transferul de tehnologie	44 (86)				
		Plăți nere- glementate și mită	90 (66)	Ponderea exporturilor în PIB, %	52 (43)						
		Calitatea infrastructurii globale	91 (103)	Prevalența barierelor necomerciale	47 (42)						
		Transparența elaborării politicilor gu- vernamentale	84 (113)								

Notă: Datele marcate cu bold reprezintă înrăutățiri/îmbunătățiri ale pozițiilor competitive cu peste 15 locuri în intervalul 2015-2017.

Sursa: Prelucrări ale autorilor pe baza datelor din *The Global Competitiveness Report 2015-2016, 2017-2018*, World Economic Forum, Geneva, Switzerland.

În ceea ce privește **factorii de bază ai competitivității**, rețin cu deosebire atenția evoluțiile total nefavorabile ale pozițiilor competitive ale României în ceea ce privește *mediul politic și instituțional* (încrederea publică în politicieni, povara reglementărilor guvernamentale, eficiența cadrului juridic, transparența politicilor guvernamentale), care evidențiază slăbiciuni semnificative și nerezolvate ale întregului sistem socioeconomic al României, cu impact negativ asupra competitivității naționale și chiar asupra securității țării, în cazul tuturor orizonturilor temporale. În același timp, perpetuarea și chiar înrăutățirea unor probleme de fond se remarcă și în cazul factorilor referitori la *infrastructură, mediu macroeconomic și educație primară*. Se remarcă însă și unele îmbunătățiri semnificative ale pozițiilor României în ceea ce privește *drepturile de proprietate, infrastructura energetică și de transport aerian*, precum și în ce privește *sistemul contabil și de audit, dimensiunea corupției și mitei*.

În cazul **factorilor care potențează eficiența**, dintre *factorii capitalului uman* sau cu relevanță/impact asupra acestuia, se poate observa înrăutățirea pozițiilor competitive relativ favorabile ale României în ceea ce privește „oferta” de capital uman și condițiile pieței muncii (*rata brută de înmatriculare în învățământul superior, rata brută de înmatriculare în învățământul secundar, accesul la internet în școli, costul concedierii*). Concomitent, se remarcă și poziții competitive nefavorabile (sistemice sau specifice) în ceea ce privește utilizarea și valorificarea capitalului uman și situația mediului de afaceri (*efectul impozitării asupra stimulării muncii, capacitatea țării de a atrage și a reține persoane talentate/competente, calitatea sistemului de educație, calitatea școlilor manageriale,*

dimensiunea instruirii angajaților, corelația dintre salarii și productivitate, numărul de proceduri și de zile pentru demararea unei afaceri, capacitatea firmelor de a absorbi noi tehnologii), chiar dacă se pot observa și unele evoluții favorabile, atât în ceea ce privește piața muncii, cât și evoluția mediului de afaceri autohton (*practicile de angajare și concediere, impactul reglementărilor privind ISD asupra firmelor, flexibilitatea determinării salariilor*). Pe lângă acestea, trebuie semnalate și evoluțiile recente nefavorabile referitoare la *avansul societății cunoașterii și economiei digitale*, precum și în ceea ce privește *eficiența sistemului financiar în susținerea mediului de afaceri*, a căror menținere pe termen relativ mai lung înseamnă o frânare serioasă nu doar a anumitor componente sectoriale, ci și a întregii dezvoltări economice și sociale a României (Pelinescu *et al.*, 2015).

Referitor la **factorii inovării și sofisticării**, tendințele continuă să fie negative și îngrijorătoare atât în ceea ce privește structura și implicarea *mediului de afaceri*, cât și a *mediului instituțional* în dezvoltarea și impulsivitatea inovării și cercetării-dezvoltării, în ciuda unor mici avansuri (referitoare la *calitatea institutelor de cercetare științifică, numărul de brevete, calitatea furnizorilor locali și lărgimea lanțurilor de valoare*). Aceste evoluții nefavorabile nu permit și nu vor permite nici în viitorul apropiat modificarea structurii avantajelor competitive atât ale companiilor (nivel microeconomic), cât și la nivel mezo și macroeconomic, determinând fragilitatea și fragilizarea competitivității la nivel internațional, frânarea dezvoltării economico-sociale și amenințarea securității naționale într-o lume din ce în ce mai globalizată și tot mai expusă crizelor și amenințărilor socioeconomice și de mediu (Pelinescu *et al.*, 2015).

Unele dintre tendințele menționate referitoare la factorii competitivității (mediul politico-instituțional, capitalul uman, situația infrastructurii etc.) se regăsesc și în formularea celor **mai problematici factori pentru derularea afacerilor la nivel național**, realizată de către WEF pe baza percepției întreprinzătorilor (Executive Opinion Survey). În cazul României, în ultimii ani se remarcă tocmai *avansul opiniilor nefavorabile ale mediului de afaceri privind creșterea poverii fiscale și a birocrăției și, mai ales, privind disponibilitatea și calitatea forței de muncă și a inovării și instabilitatea politică și guvernamentală* (tabelul 4).

Tabelul 4 – Cei mai problematici factori pentru derularea afacerilor – % din opiniile exprimate (ierarhia factorilor în paranteze)

	2014	2015	2017
Accesul la finanțare	16,6 (1)	14,0 (3)	11,9 (3)
Ratele impozitelor	15,6 (2)	15,8 (1)	13,0 (1)
Infrastructura inadecvată	12,8 (3)	12,6 (4)	10,1 (6)
Corupția	11,0 (4)	8,7 (5)	11,7 (5)
Birocrația guvernamentală ineficientă	9,9 (5)	14,7 (2)	12,9 (2)
Reglementările fiscale	9,9 (5)	7,4 (6)	4,3 (9)
Reglementările restrictive privind forța de muncă	4,9 (7)	4,7 (8)	1,8 (12)
Inflația	4,7 (8)	1,3 (12)	1,7 (13)
Instabilitatea politică	4,7 (8)	3,3 (10)	6,1 (8)
Instabilitatea guvernelor	2,5 (10)	0,6 (16)	4,3 (9)
Reglementările valutare	2,4 (11)	1,2 (14)	0,0 (16)
Criminalitate	2,0 (12)	0,8 (15)	1,1 (14)
Forță de muncă cu educație inadecvată	1,6 (13)	6,8 (7)	11,9 (3)
Etică a muncii slabă la nivelul forței de muncă naționale	1,0 (14)	4,3 (9)	6,5 (7)
Capacitate de inovare insuficientă	0,5 (15)	2,5 (11)	2,8 (11)
Sănătate publică proastă	0,1 (16)	1,3 (13)	1,0 (15)

Sursa: *The Global Competitiveness Report 2014-2015, 2015-2016, 2017-2018*, World Economic Forum, Geneva, Switzerland și prelucrări ale autorilor.

4.2. World Competitiveness Scoreboard

Conform viziunii IMD (Institute for Management Development) privitoare la elaborarea **World Competitiveness Scoreboard**, bunăstarea unei țări se creează în primul rând la nivel de organizație (firmă, companie – competitivitatea întreprinderii), iar *la nivel național, competitivitatea înseamnă abilitatea unei țări de a crea și menține un mediu care facilitează și susține competitivitatea firmelor, respectiv obținerea de profit pentru firme și prosperitate pentru cetățeni*. O astfel de abordare este consonantă atât cu ideea creării competitivității la nivel microeconomic și susținerea ei la nivel macroeconomic, dar și cu definirea competitivității în sens de bunăstare (Aiginger, 2006, 2015; Chilian, 2011, Pelinescu *et al.*, 2015). Ierarhiile globale elaborate pentru perioada 2013-2018 sunt prezentate în tabelul 5.

Conform rezultatelor pentru perioada 2013-2018, într-o ierarhie dominată de SUA și țările asiatice, dintre țările UE, cel mai bine se poziționează țările nordice, Olanda, Germania, Irlanda și Luxemburg (în ciuda înrăutățirii pozițiilor lor competitive în anumiți ani ai perioadei analizate), iar din rândul noilor state membre ale UE, pozițiile cele mai bune le ocupă Republica Cehă, Estonia, Lituania și Polonia. După o scurtă perioadă de îmbunătățire a poziției sale competitive, România a ocupat în ultimii trei ani o poziție nu tocmai favorabilă, cu tendință de stagnare. Analiza evoluției „*peisajului competitiv*” prefigurat de cele 20 de subdomenii ale scorului competitivității globale relevă îmbunătățiri ale poziției competitive a României între anii 2013 și 2018 în *domeniul economiei interne, ocupării, nivelului prețurilor, politicii fiscale, sistemului de atitudini și valori, sănătății și mediului și infrastructurii tehnologice* (figura 1). Se remarcă o înrăutățire a poziției competitive a României în anul 2018 comparativ cu anul 2015 în ceea ce privește majoritatea indicatorilor referitori la *eficiența guvernamentală și eficiența afacerilor și unii dintre indicatorii referitori la performanța economică globală (comerț internațional, investiții internaționale) și infrastructură (infrastructura de bază, infrastructura științifică și educație)*.

Tabelul 5 – Ierarhia IMD a țărilor UE28 conform World Competitiveness Scoreboard, privind performanța globală

	Performanța globală – rang					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Austria	23	22	26	24	25	18
Belgia	26	28	23	22	23	26
<i>Bulgaria</i>	<i>57</i>	<i>56</i>	<i>55</i>	<i>50</i>	<i>49</i>	<i>48</i>
<i>Republica Cehă</i>	<i>35</i>	<i>33</i>	<i>29</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>29</i>
Cipru					37	41
<i>Croația</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>58</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>61</i>
Danemarca	12	9	8	6	7	6
Estonia	36	30	31	31	30	31
Finlanda	20	18	20	20	15	16
Franța	28	27	32	32	31	28
Germania	9	6	10	12	13	15
Grecia	54	57	50	56	57	57
<i>Ungaria</i>	<i>50</i>	<i>48</i>	<i>48</i>	<i>46</i>	<i>52</i>	<i>47</i>
Irlanda	17	15	16	7	6	12
Italia	44	46	38	35	44	42
<i>Lituania</i>	<i>31</i>	<i>34</i>	<i>28</i>	<i>30</i>	<i>33</i>	<i>32</i>
Letonia	41	35	43	37	40	40
Luxemburg	13	11	6	11	8	11
Olanda	14	14	15	8	5	4
<i>Polonia</i>	<i>33</i>	<i>36</i>	<i>33</i>	<i>33</i>	<i>38</i>	<i>34</i>
Portugalia	46	43	36	39	39	33

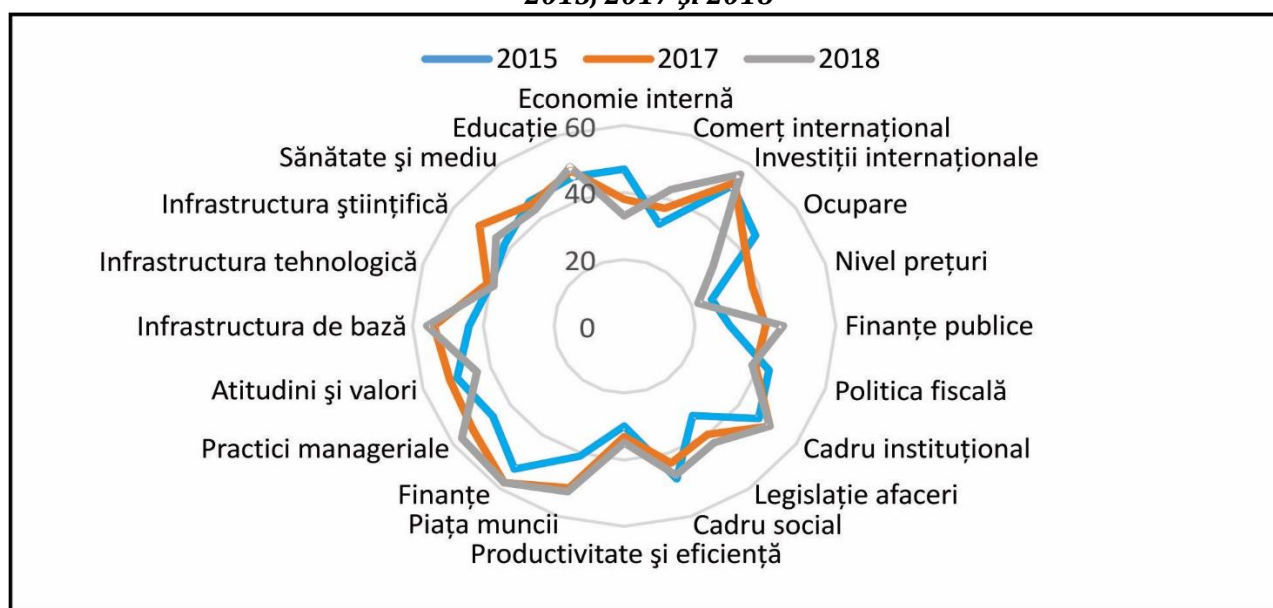
– continuare tabel 5 –

	Performanța globală – rang					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
România	55	47	47	49	50	49
<i>Slovacia</i>	<i>47</i>	<i>45</i>	<i>46</i>	<i>40</i>	<i>51</i>	<i>55</i>
<i>Slovenia</i>	<i>52</i>	<i>55</i>	<i>49</i>	<i>43</i>	<i>43</i>	<i>37</i>
Spania	45	39	37	34	34	36
Suedia	4	5	9	5	9	9
Regatul Unit	18	16	19	18	19	20

Notă: Datele marcate cu bold sunt aferente statelor membre ale zonei euro, iar cele marcate cu italice, aferente noilor state membre.

Sursa: World Competitiveness Yearbook 2015, 2018, IMD, Lausanne, Switzerland.

Figura 1 – Evoluția peisajului competitiv al României la nivel mondial, conform WCS, 2015, 2017 și 2018

Sursa: Prelucrări ale autorilor pe baza datelor din World Competitiveness Yearbook 2015, 2017, 2018, IMD, Lausanne, Switzerland.

În contextul avansului infrastructurii tehnologice și, parțial, a celei științifice, tendința descendentă înregistrată în cazul *educației* poate semnală modificări ale conexiunilor dintre sistemul de învățământ și mediul de afaceri, de la „exodul creierelor”, determinat în anii anteriori tocmai de slaba dezvoltare acestor tipuri de infrastructură, la adâncirea discrepanțelor de pe piața muncii între cererea de competențe specifice și tot mai diversificate a companiilor și oferta educațională, mai greu adaptabilă la cerințele acestora, a instituțiilor de învățământ (și un „exod al creierelor” cu specificitate profesională mai accentuată, la toate nivelurile educaționale – Pavel, 2015, Pelinescu *et al.*, 2015). Deteriorarea criteriilor referitoare la *performanțele economice* poate induce un nou fenomen de „exod al creierelor”, atât la nivel intern, spre sectoare mai dinamice și locuri de muncă mai bine plătite, oferite îndeosebi de către companiile transnaționale sau cele exportatoare, cât și extern, spre alte țări și teritorii, ceea ce va duce la adâncirea dezechilibrelor teritoriale și așa semnificative ale României. Din păcate, tocmai forța de muncă cu un nivel de educație și competențe foarte ridicat și ridicat va fi, în principal, atrasă de locurile de muncă mult mai bine plătite din străinătate și care oferă, în general, perspective mult mai bune de dezvoltare în carieră și de creștere a nivelului individual de trai (cazul

medicilor și personalului sanitar care emigrează din aceste considerente fiind deja o problemă gravă pentru societatea și economia României, cu foarte puține șanse de rezolvare în viitorul apropiat – Pelinescu *et al.*, 2015).

Ca și în cazul GCI, analiza mai în detaliu a indicatorilor aferenți fiecărui criteriu determinant al competitivității permite evidențierea *punctelor forte* și *punctelor slabe* în cazul fiecăreia dintre țările analizate (tabelul 6). În cazul României, se remarcă o serie de evoluții importante între anii 2014 și 2017:

- apariția de noi puncte forte și puncte slabe referitoare la principalii determinanți ai competitivității, într-un interval relativ scurt;
- erodarea unora dintre pozițiile competitive care reprezintă *puncte forte referitoare la performanța economică* (indicele costului vieții, exporturile de mărfuri, stocul de ISD, prețul benzinei și **amenințările privind relocalizarea producției**), concomitent cu îmbunătățirea altora (*creșterea produsul intern brut, formarea brută de capital fix, rata șomajului, nivelul chiriilor pentru spațiile de birouri, amenințări privind relocalizarea serviciilor*), care semnalează posibile mutații de fond și structurale ale competitivității economiei românești;
- înrăutățirea, în continuare, a unora dintre pozițiile competitive care reprezintă *puncte slabe referitoare la performanța economică* (stocul de ISD în străinătate, primiriile de turiști, costul alimentelor și CPI, stocul de investiții interne directe, reziliența economiei);
- menținerea relativ constantă a majorității *pozițiilor competitive care reprezintă puncte forte referitoare la eficiența guvernamentală* și apariția unui număr redus de puncte forte noi (*venituri disponibile, jurisprudență și criminalitate*), concomitent cu îmbunătățirea unora dintre pozițiile competitive care reprezintă *puncte slabe importante referitoare la eficiența guvernamentală* (*evaziunea fiscală, mita și corupția, protecționismul, birocrăția*), dar și cu înrăutățirea altora sau apariția unora noi, mai ales referitoare la funcționarea sistemului politic și a celui guvernamental (*transparența, procesul decizional la nivel guvernamental, adaptabilitatea politicii guvernamentale, impozitarea reală a persoanelor și stimulentele pentru investiții*);
- erodarea majorității *pozițiilor competitive care reprezintă puncte forte referitoare la eficiența afacerilor* și apariția de relativ puține puncte forte noi (relații de muncă și utilizarea instrumentelor și tehnologiilor digitale), concomitent cu înrăutățirea pozițiilor competitive care reprezintă *puncte slabe importante referitoare la eficiența afacerilor* și apariția de noi puncte slabe cu caracter sistemic (*schimbarea condițiilor de piață, oportunități și amenințări, responsabilitatea socială*). Deși s-au înregistrat și unele evoluții pozitive în cazul unor puncte slabe referitoare la eficiența afacerilor (imagea externă sau *branding*-ul, motivarea salariaților, exodul persoanelor calificate, practicile etice, adaptabilitatea companiilor), problemele de fond care afectează competitivitatea și dezvoltarea mediului de afaceri din România se mențin (accesul la finanțare, disponibilitatea personalului calificat, subdezvoltarea și ineficiența piețelor financiare, politicile publice inadecvate din domeniu);
- se mențin problemele devenite cronice ale economiei și societății românești referitoare la *sistemul național de educație și de C&D și inovare* (extinderea uceniciei, sistemul de

educație, educația managerială), chiar dacă în cazul unora dintre ele s-au înregistrat progrese sau ameliorări ale pozițiilor competitive care reprezintă *puncte forte sau puncte slabe referitoare la infrastructură (pondera femeilor cu nivel de educație superior, raportul elevi-profesor în învățământul secundar, capacitatea de inovare, disponibilitatea cercetătorilor și oamenilor de știință, sistemul cercetării științifice, cheltuielile pentru C&D, sistemul de sănătate)*. În același timp, se remarcă apariția unui număr mai mare de puncte forte noi, corelate îndeosebi cu avansul societății cunoașterii și al interesului pentru dezvoltarea durabilă, dar și a unui număr relativ important de puncte slabe noi, cu caracter mai degrabă sistemic (parteneriatul public-privat, scăderea ratei de creștere a populației, întreținere și dezvoltare).

Tabelul 6 – România – Puncte forte și puncte slabe referitoare la principalii determinanți ai competitivității, conform criteriilor WCS – 2014 și 2017

Performanța economică				Eficiența guvernamentală			
Puncte forte	Rang	Puncte slabe	Rang	Puncte forte	Rang	Puncte slabe	Rang
Indicele costului vieții	4 (7)	Stocul de ISD în străinătate (%)	60 (63)	Costul concedierii	1 (1)	Economia paralelă	60
Creșterea PIB real pe locuitor	7 (5)	Stocul de ISD în străinătate, mld. USD	58 (62)	Subvenții guvernamentale (%)	5 (5)	Evaziunea fiscală	60 (56)
Creșterea PIB real	15 (7)	Cursul de schimb	56	Impozitul pe profitul corporatist	7 (6)	Mita și corupția	60 (56)
Amenințări privind relocalizarea producției	15 (18)	Fluxul de ISD în străinătate (%)	54 (47)	Indicele Gini	14 (10)	Protecționismul	59
Amenințări privind relocalizarea serviciilor	24 (11)	Fluxul de ISD în străinătate, mld. USD	54	Bariere tarifare	14 (14)	Transparența	(58)
Concentrarea exporturilor pe produse	19	Primiri de turiști	51 (57)	Colectarea veniturilor din impozite (%)	16 (21)	Birocrația	59 (55)
Formarea brută de capital fix (%)	(19)	Costul alimentelor	49 (50)	Datoria guvernamentală generală (%)	21 (21)	Procesul decizional la nivel guvernamental	(56)
Prețul benzinei	20	Stocul de investiții interne directe, mld. USD	(47)	Venitul disponibil	(24)	Impozitarea reală a persoanelor	57 (59)
Concentrarea exporturilor pe parteneri	23 (23)	PIB pe locuitor	49 (47)	Proceduri de inițiere a unei afaceri	22	Subvenții	57
Nivelul chiriilor pentru spații de birouri	(21)	CPI	49 (53)	Jurisprudența	(26)	Riscul instabilității politice	56 (55)
Stocul ISD în țară (%)	26	Reziliența economiei	48 (53)	Număr de zile pentru inițierea unei afaceri	26	Îmbătrânirea societății	56
Rata șomajului	(26)	Șomajul tinerilor	47	Stabilitatea cursului de schimb	30	Contracte ale sectorului public	56 (55)
Exportul de mărfuri (%)	26			Criminalitate	(32)	Adaptabilitatea politicii guvernamentale	(55)
						Stimulente pentru investiții	(55)
Satisfacția consumatorilor	1 (29)	Extinderea uceniciei	60 (63)	Tarife internet de bandă largă	3	Managementul urban	59 (56)
Atragerea și reținerea persoanelor competente/talentate	2	Active ale sectorului bancar	58 (60)	Dezvoltarea sustenabilă	3	Infrastructura de sănătate	58 (58)

– continuare tabel 6 –

Performanța economică				Eficiența guvernamentală			
Puncte forte	Rang	Puncte slabe	Rang	Puncte forte	Rang	Puncte slabe	Rang
Remunerarea profesioniștilor din domeniul serviciilor	5 (6)	Imaginea externă sau <i>branding</i> -ul	57 (55)	Viteza conexiunii la internet	12	Calitatea vieții	57 (60)
Remunerarea managerilor	7 (12)	Motivarea salariaților	57 (54)	Raportul de dependență	15	Capacitatea de inovare	57
Instruirea angajaților	7	Datoriile companiilor	56	Competențele lingvistice	22 (27)	Probleme de sănătate	56
Nivelul compensațiilor	11 (19)	Exodul persoanelor calificate	56 (55)	Costul energiei electrice pentru consumatorii industriali	24	Cheltuielile publice totale pentru educație (%)	55 (57)
Probleme de sănătate, siguranță și de mediu	22	Practici etice	56 (55)	Securitatea cibernetică	27	Legislația în domeniul cercetării științifice	55
Forța de muncă calificată	24	Capitalizarea bursieră	55 (58)	Conectivitate la internet	30 (30)	Disponibilitatea cercetătorilor și oamenilor de știință	53
Antreprenoriat	26	Riscul investițional	54	Disponibilitatea inginerilor calificați	31	Cercetarea științifică	52
Flexibilitate și adaptabilitate	27	Adaptabilitatea companiilor	53	Tarife telefonie fixă	32	Cheltuielile totale pentru C&D (%)	51
Relații de muncă	(29)	Schimbarea condițiilor de piață	(59)	Costul telefoanelor mobile	(10)	Parteneriatul public-privat	(60)
Utilizarea instrumentelor și tehnologiilor digitale	(30)	Oportunități și amenințări	(57)	Exportul de servicii TIC	(14)	Educația managerială	(59)
		Responsabilitatea socială	(54)	Viteza internetului de bandă largă	(16)	Întreținere și dezvoltare	(59)
				Energii regenerabile (%)	(20)	Populație – creștere	(58)
				Abonați la internet de bandă largă pe telefonul mobil	(25)	Înscrieri în învățământul secundar	(56)
				Competențe tehnologice/digitale	(26)	Educația de nivel terțiar	(56)
				Ponderele femeilor cu educație superioară	(27)		
				Raportul elevi-profesor (învățământul secundar)	(30)		

Sursa: Prelucrări ale autorilor pe baza datelor din *World Competitiveness Yearbook 2014, 2017*, IMD, Lausanne, Switzerland.

5. POZIȚIA COMPETITIVĂ A ROMÂNIEI ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

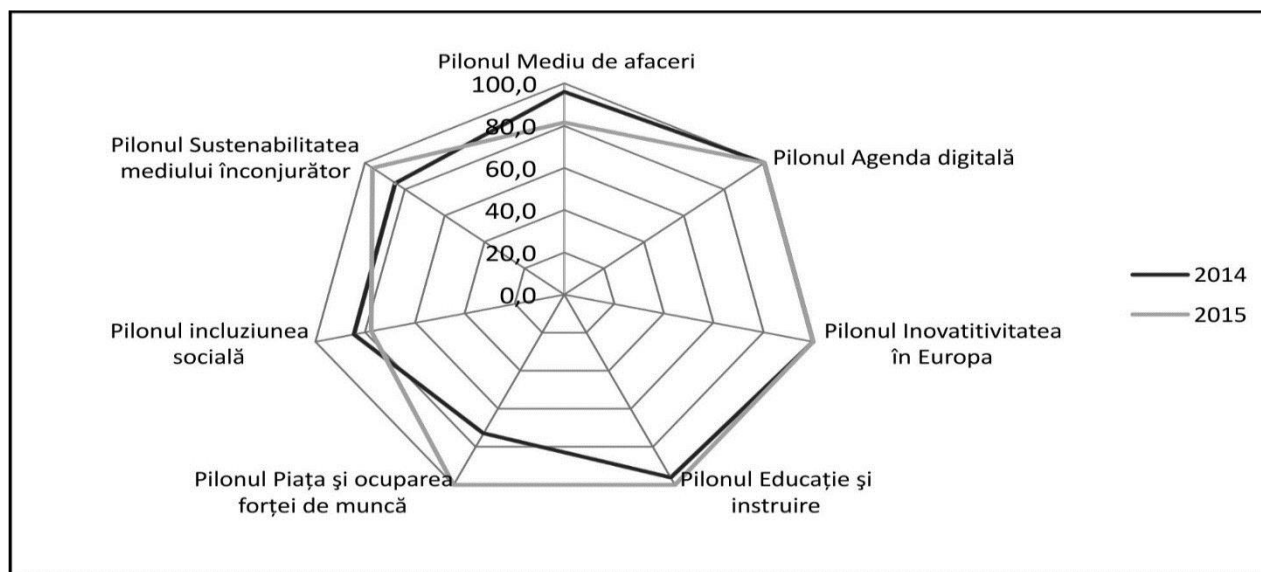
În ceea ce privește Uniunea Europeană, semnalăm în primul rând *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe*, elaborat de către World Economic Forum (WEF), pe baza unei metodologii similare GCI, bazate tot pe utilizarea indicatorilor compoziți, care a realizat o evaluare a progresului statelor membre ale Uniunii Europene în direcția realizării obiectivelor Strategiei Europa 2020. Rezultatele rapoartelor din anii 2012 și 2014 arată diferențe de

performanță însemnate între țările UE27 și conturarea a *patru grupuri mari de țări* cu caracteristici relative comune în ceea ce privește competitivitatea (Pelinescu *et al.*, 2015), care evidențiază problema persistenței decalajelor de competitivitate în interiorul UE și ridică semne de întrebare în ceea ce privește procesul de convergență (World Economic Forum (b), 2012, 2014):

- *Europa de Nord* – Suedia, Finlanda și Danemarca – țări care înregistrează cele mai bune poziții în cazul aproape tuturor indicatorilor și subindicatorilor;
- *Europa Occidentală și Estonia* – Olanda, Austria, Germania, Regatul Unit, Luxemburg, Belgia, Franța, Estonia și Irlanda;
- *Europa de Sud și de Est* – Slovenia, Portugalia, Spania, Republica Cehă, Cipru, Malta, Letonia, Lituania, Italia, Republica Slovacă, Polonia și Ungaria;
- *Europa de Sud-Est*: Bulgaria, România și Grecia.

România se afla în grupul țărilor cu cele mai nefavorabile poziții (și la cele mai mari distanțe față de *frontiera celor mai bune performanțe* – vezi The World Bank, 2014) în ceea ce privește realizarea obiectivelor Strategiei Europa 2020, îndeosebi în ceea ce privește obiectivul-motor – **creșterea inteligentă** –, ocupând ultimul loc între țările UE și ultimul în ceea ce privește indicatorii aferenți pilonilor creșterii inteligente (*agenda digitală, inovativitatea și educația și instruirea* – figura 2), cu excepția indicatorului referitor la *mediul de afaceri* (locul 14 în anul 2014 – vezi World Economic Forum(b), 2012, 2014). Dintre subdomeniile acestuia din urmă, cele mai bune poziții le înregistra România referitor la *starea antreprenoriatului* (locul 14 în anul 2014, dar caracterizată totuși de un nivel ridicat al *impozitării stimulentei pentru investire* – locul 23) și *capacitatea de finanțare* (locul 20). În cazul pilonului referitor la *agenda digitală*, România înregistra doar foarte puține performanțe bune privind atingerea obiectivelor Strategiei Europa 2020 din domeniu (*lărgimea benzii de internet* – locul 10 în anul 2014, *strategia guvernamentală în domeniul TIC și utilizarea internetului B2C* – locul 19). Așa cum au scos în evidență și alte rapoarte globale de competitivitate, în cazul pilonilor referitori la *inovativitate și educație și instruire*, România înregistra doar performanțe slabe și foarte slabe referitor la atingerea obiectivelor asumate (Pelinescu *et al.*, 2015).

Figura 2 – România – Diferența față de frontiera celei mai bune performanțe a țărilor Uniunii Europene, în ceea ce privește realizarea obiectivelor Strategiei Europa 2020, %

Sursa: Calcule ale autorilor pe baza datelor din *The Europe 2020 Competitiveness Report*, World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2012, 2014.

O performanță relativ mai bună înregistra România în ceea ce privește **creșterea sustenabilă** (însă doar în ceea ce privește *producția de energie electrică regenerabilă* – locul 11 în anul 2014 – și *nivelul emisiilor de CO₂ pe utilizarea energiei* – locul 14) și **creșterea incluzivă** (locul 26 în anul 2014), mai ales în ceea ce privește pilonul referitor la *piața și ocuparea forței de muncă* (locul 20 în anul 2012 și 22 în anul 2014), dispunând de o flexibilitate relativ mare privind angajarea și concedierea personalului (locul 10), caracterizată, printre altele, de o *participare relativ ridicată a femeilor în sectorul privat* (locul 19 în anul 2014) și un nivel nu prea mare al *șomajului tinerilor* (locul 15 în anul 2014).

În al doilea rând, în ceea ce privește evaluarea competitivității țărilor (și regiunilor) membre ale UE, din perspectiva îndeplinirii obiectivelor Strategiei Europa 2020, în Uniunea Europeană au fost realizate numeroase studii și analize dedicate acestui scop, inclusiv prin crearea la nivelul Eurostat a unei baze de date dedicate. În primul rând, **indicatorul progresului național privind atingerea obiectivelor Strategiei Europa 2020** (National Progress Indicator), elaborat ca parte componentă a unui studiu inițiat de Comitetul Regiunilor privind progresul regiunilor europene în direcția realizării acestor obiective, s-a bazat pe determinarea unor indici compoziți pentru cei trei mari piloni ai Strategiei Europa 2020, respectiv sustenabilitatea de mediu, sărăcie și incluziune socială și creșterea inteligentă. Indicatorul progresului național relevă distanța procentuală față de țintele numerice aferente acestor obiective. Datele statistice ale perioadei 2000-2012 au arătat că, până la momentul dat, cele mai importante progrese ale statelor membre ale UE puteau fi identificate în domeniul inovării și incluziunii sociale, în timp ce scorurile referitoare la sustenabilitate erau mai slabe, din cauza dezvoltării mai lente în domeniul creșterii eficienței energetice și a ponderii energiei regenerabile (Pelinescu *et al.*, 2015). Ca și în cazul raportului WEF privind atingerea țintelor Strategiei Europa 2020, România înregistra cel mai mare decalaj dintre țările UE în raport cu țintele numerice în ceea ce privește *creșterea inteligentă*, un decalaj mediu în raport cu țintele referitoare la *sustenabilitate* și unul mai redus în raport cu țintele referitoare la *incluziunea socială*, diferențiindu-se de majoritatea statelor UE, care înregistrau contribuții mai reduse în cadrul indicatorilor naționali de progres ale indicatorilor referitori la sustenabilitate și incluziunea socială și mai mari ale indicatorilor referitori la creșterea inteligentă (Committee of the Regions, 2014).

În al treilea rând, menționăm elaborarea de către Eurostat, începând cu anul 2008, a nouă indicatori generici pentru monitorizarea progresului spre atingerea de către țările UE a țintelor prevăzute în Strategia Europa 2020 și a unor rapoarte de progres, începând cu anul 2013. Cel mai recent raport (Eurostat, 2018) arată că la nivelul Uniunii Europene s-au înregistrat, pe de o parte, progrese substanțiale în domeniul schimbărilor climatice, energiei și educației, iar pe de altă parte, țintele referitoare la investițiile în C&D, ocupare și reducerea sărăciei sunt încă departe de a fi atinse, cu toate progresele încurajatoare din ultimii ani mai ales în ceea ce privește ratele de ocupare. România a înregistrat progrese notabile în ceea ce privește *reducerea sărăciei* (numărul de persoane expuse riscului de sărăcie sau excludere socială a scăzut semnificativ, cu 2,1 mil. de persoane în perioada 2008-2017, iar ținta națională a fost atinsă încă din anul 2013), *energiile regenerabile* (ținta națională de 24% pondere a energiei regenerabile în consumul final de energie a fost atinsă în anul 2016), *reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră* (cu 3,7% până în anul 2016 comparativ cu nivelul din anul 1990, realizând și depășind astfel ținta națională), *creșterea nivelului de educație terțiar al populației* (cu 10,3 p.p. în perioada 2008-2017, până la un nivel cu doar 0,4 p.p. sub ținta națională, însă cu diferențe importante între genuri – depășirea țintei naționale cu 2,2 p.p. în cazul femeilor, dar

situarea acesteia încă la o distanță de 2,8 p.p. în cazul bărbaților) și creșterea ratei ocupării (până la un nivel cu doar 1,2 p.p. sub ținta națională în anul 2017, dar cu diferențe mari între genuri – ținta depășită cu 7,3 p.p. în cazul bărbaților și situându-se încă la 9,8 p.p. distanță în cazul femeilor, în același an). În același timp, România a înregistrat însă regrese importante în cazul *persoanelor care părăsesc de timpuriu sistemul de învățământ* (ponderea acestora în populația în vârstă de 18-24 de ani a crescut în perioada menționată până la 18,1%, mărin la 6,8 p.p. distanța față de ținta națională) și al *intensității activității de C&D* (ponderea în PIB a cheltuielilor brute interne pentru cercetare-dezvoltare s-a redus cu 0,07 p.p. în intervalul 2008-2016, până la un nivel departe de ținta națională de 2% din PIB).

Considerând aspectele prezentate, apare ca strict necesară o abordare holistică globală, pentru adresarea unor domenii diferite ale dezvoltării în vederea diminuării decalajelor de competitivitate ale României relativ la obiectivele Strategiei Europa 2020 (Pelinescu *et al.*, 2015): dezvoltarea și mai buna utilizare a capitalului uman, dinamica avansului societății cunoașterii/informaționale și a economiei digitale, inovare și cercetare-dezvoltare, dezvoltarea de instituții puternice și structuri de piață adecvate, inclusiv prin construirea pe baza punctelor forte existente, evitând stagnarea sau recesiunea acestora.

Bibliografie

- Aiginger, K. (2006), *Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externalities*, Journal of Industrial Competitiveness and Trade, 6, 161-177, DOI 10.1007/s10842-006-9475-6, Springer Science – Business Media, LLC
- Aiginger, K.; Barenthaler-Sieber, S.; Vogel, J. (2013), *Competitiveness under New Perspectives, WWWfor Europe Project, Work Package 301*, Working paper, No 44, October
- Bandura, R. (2008), *A Survey of Composite Indices Measuring Country Performance: 2008 Update*, UNDP/ODS Working Paper, Office of Development Studies, United Nations Development Programme, New York, February
- Békés, G. (2015), *Measuring regional competitiveness: A survey of approaches, measurement and data*, Discussion papers MT-DP – 2015/29, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, June
- Berger, T. (2010), *An Overview and Analysis on Indices of Regional Competitiveness*, Review of Economics & Finance, Submitted on 25/Nov./2010, p. 17-33
- Causa, O.; Cohen, D. (2004), *Overcoming Barriers to Competitiveness*, OECD Development Centre, Working Paper, No 239, December
- Chilian, M.N. (2011), *Competitivitatea economiei românești și integrarea în Uniunea Europeană*, Editura Universitară, București
- Delgado, M.; Ketels, Ch.; Porter, M.E.; Stern, S. (2012), *The determinants of national competitiveness*, NBER Working Paper, No 18249
- Freudenberg, M. (2003), *Composite Indicators of Country Performance: A Critical Assessment*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 16, OECD Publishing, doi:10.1787/405566708255
- Garelli, S. (1997), *The Four Fundamental Forces of Competitiveness*, Competitiveness Yearbook

- Garelli, S. (2006), *Competitiveness of nations: the fundamentals*, IMD World Competitiveness Yearbook
- Garelli, S. (2014), *The Fundamentals and History of Competitiveness*, IMD World Competitiveness Yearbook, Lausanne, Switzerland
- Giovannini, E. et al. (2005), *Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*, OECD Statistics Working Papers, 2005/3, OECD Publishing, doi:10.1787/533411815016
- Grilo, I.; Jan Koopman, G. (2006), *Productivity and Microeconomic Reforms: Strengthening EU Competitiveness*, Journal of Industrial Competitiveness and Trade, 6, p. 67–84, Springer Science – Business Media, LLC, 2006
- Lopez-Claros, A. et al. (2006), *The Global Competitiveness Index: Identifying the Key Elements of Sustainable Growth*, Global Competitiveness Report 2006-2007, World Economic Forum, Geneva
- Mereuță, C. (2004), *Model pentru evaluarea competitivității economiei românești. Monitorizarea performanțelor noilor țări membre sau candidate la aderarea în Uniunea Europeană*, Proiect „Metodologie și model econometric pentru evaluarea competitivității economiei românești în context internațional. Monitorizarea performanțelor noilor țări membre sau candidate la UE”, Etapa IV/2006, Contract CERES 4-106/4, noiembrie 2004, Contractor CEIS (Partener P1), Subcontractori IPE (Partener 2) și CERME (Partener 3), Autoritatea contractantă IFA Măgurele, 2004-2006, manuscris
- Mereuță, C. (coord.) (1998), *Analiza de competitivitate a economiei românești*, Editura Academiei Române, București
- Nicolescu, O.; Mereuță, C. (coord.) (2007), *Avantaje competitive ale industriei prelucrătoare din România în Uniunea Europeană*, Asociația pentru Prognoze și Studii Economico-Sociale, Editura Bren, București
- Pavel, E. (2015), *Rolul capitalului uman în creșterea competitivității economiei românești din perspectiva Strategiei Europa 2020*, teză de doctorat, Academia de Studii Economice București, manuscris
- Pelinescu, E.; Iordan, M.; Chilian, M.N. (2013), *Competitiveness of the Romanian Economy in World and European Context*, 2013 Global Business, Economics and Finance Conference Wuhan University, Wuhan, China, May 9-11
- Pelinescu, E.; Iordan, M.; Chilian, M.N.; Simionescu M. (2015), *Competitivitate. Competitivitate regională în România*, Editura Universitară, București
- Porter, M.; Ketels, C.; Delgado, M. (2007), *The Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Business Competitiveness Index*, Global Competitiveness Report, WEF, 2007-2008, World Economic Forum, Geneva.
- Stiglitz, J.E.; Sen, A.; Fitoussi, J.P. (2009), *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Paris
- Yap, J.Y. (2004), *A Note on the Competitiveness Debate*, Philippine Institute for Development Studies, Discussion Paper Series, No 2004-39, October
- ***, Committee of the Regions (2014), *An Indicator for Measuring Regional Progress towards the Europe 2020 Targets*, European Union, June
- ***, Eurostat (2018), *Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy*, European Union, July
- ***, IMD (2009), (2014), (2017), (2018), *World Competitiveness Yearbook*, Lausanne, Switzerland

- ***, IPE (2008), *Inovarea și creșterea competitivității – vectori fundamentali ai progresului economico-social al României*, Program PNCD II, Contract nr. 91-071/2007, Etapa P2/II – „Analiza comparativă a diverselor categorii de indicatori de competitivitate și relevanța acestora. Modele pentru studiul mecanismelor de difuzie a noilor cunoștințe și de propagare a undelor inovative”, Contractor: Institutul de Prognoză Economică, Subcontractor: Universitatea Româno-Americană, București, noiembrie, manuscris
- ***, The World Bank (2013), *Doing Business 2014, 11th Edition, Understanding Regulations for Small and Medium-Sized Enterprises*, Washington, D.C.
- ***, World Economic Forum (a) (2014) (2015) (2016) (2017), *The Global Competitiveness Report 2014-2015, 2015-2016, 2016-2017, 2017-2018*, Geneva, Switzerland
- ***, World Economic Forum (b) (2012), (2014), *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe*, Geneva, Switzerland

STUDIUL 4

ASPECTE ALE ANALIZEI SWOT PRIVIND TRECEREA LA EURO A CELOR ȘAPTE ȚĂRI NEMEMBRE ALE UNIUNII ECONOMICE ȘI MONETARE (UEM)

Institutul de Economie Națională

Dr. Gheorghe ZAMAN, m.c., Dr. Valentina VASILE, Dr. Anca CRISTEA

1. OPORTUNITĂȚI ȘI AMENINȚĂRI GENERATE DE ADERAREA LA ZONA EURO, REZULTATE DIN ANALIZA LITERATURII DE SPECIALITATE	159
2. ELEMENTE COMPLEMENTARE DE ANALIZĂ SWOT PE ȚĂRI PRIVIND FACTORII DE INFLUENȚĂ A ADERĂRII LA UEM, REZULTATE DIN ANALIZA SONDAJULUI DE OPINIE FLASH EUROBAROMETER 465 DIN ANUL 2018	163
2.1. Nivelul de informare și cunoaștere	163
2.2. Cele mai preferate aspecte ale campaniilor de informare în legătură cu aderarea țării la euro	166
2.3. Activități de informare privind numărul țărilor care fac parte din zona euro	166
2.4. Atitudinea față de aderarea la moneda euro	169
2.5. Percepția privind gradul de pregătire a țării pentru aderarea la euro	170
2.6. Efectele introducerii euro pentru economiile naționale.....	171
2.7. Stabilirea unor prețuri abuzive și înșelătoare.....	172
2.8. Percepția abilității de a manageria conversia monedei naționale în euro	173
2.9. Pierderea controlului asupra politicii economice	174
3. CONCLUZII ȘI REMARCI FINALE.....	175
Bibliografie	178

1. OPORTUNITĂȚI ȘI AMENINȚĂRI GENERATE DE ADERAREA LA ZONA EURO, REZULTATE DIN ANALIZA LITERATURII DE SPECIALITATE

Zona euro este considerată ca **cea mai avansată formă de integrare monetară** care se bazează pe utilizarea unei monede comune sau curs de schimb fix, politică monetară unică promovată de o bancă centrală transversală a tuturor țărilor membre. În conceptul original, se prevedea aplicarea acestei soluții instrumental-instituționale pentru creșterea bunăstării țărilor membre, prin înlăturarea mai multor bariere în calea dezvoltării sociale și economice și consolidarea relațiilor economice între țările membre ale grupării integraționiste. Erau avute în vedere menținerea și consolidarea realizării unei piețe comune tipice, precum și facilitarea îmbunătățirii eficienței managementului în țările membre.

Funcționarea entităților economico-financiare ale statelor într-o uniune monetară permite obținerea unui mare număr de beneficii, concomitent cu manifestarea anumitor amenințări.

Avantajele macroeconomice ale participării țărilor la UEM (Uniunea Economică și Monetară) sunt pe larg analizate în numeroase lucrări ale specialiștilor (Hitiris, 2003; Cohen, 2003; Goodhart, 2007; Nordman, 2018). În sinteză, principalele avantaje desprinse din literatura de specialitate, dar și din studierea efectelor practice ale funcționării UEM timp de aproape două decenii pot fi grupate astfel:

- moneda unică oferă avantajul (eficiența) unei unități de măsură și calcul, precum și de tezaurizare;
- standardizarea și diminuarea ratei dobânzii, ca urmare a scăderii costurilor, pentru a câștiga capital și, pe cale de consecință, a contribui la creșterea ratei investițiilor într-o piață mai stabilă și previzibilă;
- diminuarea/eliminarea costurilor tranzacționale legate de cursul de schimb în comerțul din interiorul grupului integraționist, precum și a altor costuri de protecție împotriva riscului de curs valutar, pentru creșterea eficienței bunurilor și serviciilor care rezultă din aceasta, dar și a pieței serviciilor, capitalului și muncii;
- economisiri generate de utilizarea unor resurse de schimb extern și menținerea la un nivel mai scăzut a rezervelor valutare în interiorul țărilor membre;
- creșterea **credibilității** și a **stabilității economice** generale a țării membre, ca urmare a eliminării riscului de devalorizare și a posibilității de a obține, în mod automat, suport financiar de la autoritățile monetare centrale;
- creșterea transparenței prețurilor, făcând necesară integrarea pieței, creșterea specializării și a nivelului comerțului intragrup, cu efecte favorabile asupra dimensiunii piețelor, care se produc în interiorul unor schimbări structurale de competitivitate și lichiditate;
- intensificarea tendințelor de consolidare a standardizării și coordonare, conducând la unificare politică și fiscală, ceea ce accelerează creșterea economică a întregii Uniuni;
- reducerea vulnerabilității atât a statelor membre, cât și a întreprinderilor față de distrugerii externe, precum și o stabilitate mai mare a prețurilor;
- din punctul de vedere al piețelor, cele mai importante beneficii care apar provin de la dispariția unor costuri tranzacționale legate de cursul de schimb valutar și protecția

împotriva riscului de rată a schimbului valutar, standardizarea și reducerea ratei dobânzilor, creșterea transparenței prețurilor și dezvoltarea pieței interne.

Dezavantajele și posibilele amenințări ale aderării la Uniunea Economică și Monetară, potrivit literaturii de specialitate, pot fi:

- incapacitatea anumitor țări de a se adapta la șocurile asimetrice în utilizarea unor instrumente tradiționale ale politicilor economice naționale, cum ar fi, de exemplu, rata cursului de schimb valutar;
- posibilitatea de a elimina veniturile din *seignorage* ca sursă a venitului bugetar, a profiturilor obținute pe seama emisiunii de bani de la guvern, în sensul că veniturile din emiterea de monede în circulație, ca valoare nominală, sunt mai mari decât costurile de producție;
- costuri generate de introducerea și implementarea unei monede noi;
- transferul drepturilor (*entitlements*) politicii monetare (alocări, subvenții, anuități) ale diferitelor state membre la nivelul Uniunii și creșterea dependenței altor politici naționale, cum ar fi politicile bugetare ale Uniunii, bazate pe o politică monetară comună, ca efect al pierderii parțiale a drepturilor naționale suverane;
- utilizarea valutelor comune ale unei grupări integraționiste de către terți sau utilizarea de către acestea a monedelor naționale ale țărilor care aparțin uniunilor cu rate de schimb valutar reciproc fixe, ceea ce ar putea conduce la anumite perturbări ale funcționării sistemului valutar internațional;
- riscul „rotunjirii prețurilor” (*rounding prices*), recunoscut și sub numele de „efectul cappuccino”;
- riscul de a nu reuși a se ajunge la un acord în ceea ce privește criteriile de convergență nominală, care ar putea ca, în perioade ale ratei fixe de schimb valutar, să genereze o inflație structurală mai mare și un mix nonoptimal de politici;
- supraîncălzirea climatului economic, bazată pe posibilitatea de a stabili rate reale ale dobânzilor sub nivelul lor natural de echilibru, care pot conduce la o alocare inadecvată a capitalului sau chiar la apariția de numeroase „bule” speculative, de exemplu, în piața imobiliară.

Unul dintre punctele slabe ale zonei euro se referă la **diversitatea** foarte mare a țărilor membre din punct de vedere cultural, politic și economic. Există deosebiri dintre țările din nordul UE și cele din sud, dintre structurile economiilor și ale instituțiilor, ceea ce are impact diferit asupra ciclului economic din fiecare stat membru. Această diversitate generează provocări serioase pentru banca centrală, care trebuie să răspundă simultan nevoilor de finanțare atât de diverse și specifice fiecărei țări. Problema privind aplicarea principiului „o singură mărime este bună pentru toate tipurile de politici monetare” (*one size fits all monetary policies*) se află în stadiul unor polemici aprinse, mulți specialiști considerând că este imposibil ca o bancă centrală să asigure sustenabilitatea pe termen lung a politicilor monetare din diferitele state ale zonei euro.

În cazul în care, în unele țări, politicile eurozonei nu dau rezultate așteptate și generează reacții negative ale populației, există și amenințarea utilizării unui referendum de ieșire din uniunea monetară. Exemplul Brexit nu reprezintă numai o victorie a celor care doreau ieșirea Marii Britanii din zona euro, dar și o amenințare a politicii monetare a Uniunii, în cazul în care una sau alta din țările membre nu sunt satisfăcute de perspectivele pe care aceasta le induce. Joseph Stiglitz (2016), criticând politica monetară strictă (rigidă) a BCE în timpul crizei financiare declanșate în anul 2008, și-a

exprimat o serie de îndoieli referitoare la banca centrală, în ceea ce privește capacitatea acesteia de a servi interesele zonei euro sau faptul că politicile sale au fost influențate de partenerii mai puternici ai zonei.

Oportunități. Cea mai importantă oportunitate pentru uniunea monetară rezidă în integrarea mai puternică și mai profundă a țărilor membre, astfel încât UEM să devină o forță mai stabilă a economiei mondiale. Deși criza monedei euro a fost dificil de stăpânit, aceasta a contribuit la sporirea eforturilor țărilor de a crește stabilitatea sistemului financiar european, diminuând vulnerabilitatea acestuia față de unele provocări viitoare. Este vorba de întărirea supravegherii bancare, elaborarea de directive pentru o transparență mai mare pentru consumatori pe piețele financiare. Aceste instrumente întăresc capacitatea de reziliență la viitoare fenomene de criză.

Țările membre ale UE, împreună cu UEM, formează un complex economico-financiar cu capacitate mare de intermediere comparativ cu țări acționând individual. Țările de mici dimensiuni au posibilitatea de a-și face cunoscute opiniile și a fi luate în considerare într-un proces decizional complex, integrat, avantaj pe care nu l-ar fi avut acționând singure.

Oportunitatea construcției unei uniuni fiscale a țărilor membre UEM constituie un factor important de a combate cu mai mare eficiență șocurile economice, prin recurgerea la transferuri de fonduri de la țări mai dezvoltate către cele mai puțin dezvoltate. Un astfel de transfer este posibil a fi realizat cu ajutorul impozitării progresive în țările mai bogate, care ar plăti cote și impozite mai mari față de și pentru țările mai puțin dezvoltate, aflate în dificultate. Examinând cazul SUA, se observă că politica monetară, prin flexibilitatea și integrarea factorilor politici și economici, nu se află într-o stare constantă a insecurității economice și politice. Țările membre ale UEM ar avea posibilitatea să folosească un alt instrument din arsenalul pentru combaterea șocurilor, atunci când nu mai este posibil să se bazeze pe deprecierea monedei.

Analiza SWOT în cazul aderării României la UEM trebuie să aibă în vedere și o serie de opinii teoretico-metodologice și practice în ceea ce privește perspectivele posibile de reformare a acesteia, pornind de la faptul că, în prezent, se constată **incompletitudinea sa**, din cauza lipsei unei uniuni monetare și fiscale care ar putea constitui pilonii solizi ai rezistenței sale.

Sixten Korkman (2015) consideră că eforturile pentru salvarea UEM sunt mai puțin costisitoare în comparație cu ieșirea din această uniune. Aceasta, pentru motivul că un colaps la UEM ar însemna o nouă și profundă criză financiară. Pe lângă platforma sistemului pentru plăți în timp real (*Real Time Gross Settlement System* – RTGS), cunoscută sub denumirea de TARGET2, utilizată la plăți de către băncile comerciale și banca centrală, în implementarea politicii monetare (European Central Bank, 2016), specialiștii consideră că „salvarea euro necesită intensificarea integrării economice și politice între țările UEM, prin crearea **uniunii fiscale**, a **uniunii bancare** și **mutualizarea datoriei**, prin emisiune de *eurobond-uri*”.

Alte opinii importante pentru soluționarea situației de criză a monedei unice se referă la poziția Germaniei, care condiționează acordarea de sprijin financiar Greciei de aplicarea de măsuri de austeritate economico-financiară. Grecia, pe de altă parte, este în favoarea sprijinirii cheltuielilor guvernamentale pentru a înlesni ieșirea din depresiune prin ea însăși, dar și a **mutualizării datorilor**. Germania este însă împotriva unei astfel de măsuri, poziție la care se aliază Franța și țările nordice.

Măsura de reformare a UEM prin formarea **uniunii fiscale** vizează creșterea stabilității macroeconomice a eurozonei, acordându-i-se mai multă putere bugetului european comun. Acesta ar

urma să gestioneze mai mult de 1% din PIB-ul țărilor membre ale UE, din care circa 50% se alocă în prezent subvențiilor pentru agricultură în cadrul politicii agricole comune. În SUA, bugetul federal se ridică la 50% din PIB-ul total al țării. Uniunea fiscală ar stimula creșterea, ca urmare a orientării fondurilor către acele state în care este cea mai mare nevoie. În principiu, respectivele fonduri se opun măsurilor de austeritate extremă care, după cum au arătat experiențe recente, au avut un impact negativ asupra economiei. Rămâne încă în discuție dimensiunea și gradul de extensie a acestei uniuni fiscale.

Conceptele de **uniune fiscală** și **politică fiscală** reprezintă o arie de cercetare susceptibilă de interpretări multiple. Unii specialiști consideră că acestea reprezintă un set de reguli pentru realizarea unor bugete echilibrate, în timp ce alții (Bargain *et al.*, 2013) înțeleg, pe lângă această interpretare, și toate modalitățile de modificare a taxelor și impozitelor și de a cheltui fondurile la nivel european.

În ultima vreme, președintele Franței, Emmanuel Macron, și Comisia Europeană promovează ideea unui **ministru de finanțe al UE**, ca element component al integrării care să substituie serviciile și competențele din acest domeniu, disipate între diferite instituții (Comisia Europeană, 2017). Ministrul de finanțe este încă în stadiul de propunere, fără a se fi stabilit care sunt competențele și sarcinile acestuia.

Relevăm că a fost creat *mecanismul de stabilitate europeană* (*European Stability Mechanism – ESM*), care dispune de un fond de 500 mld. euro și oferă sprijin țărilor care trec prin dificultăți financiare (de ex., Spania, Cipru și Grecia). Funcționarea eficientă a acestui mecanism se confruntă cu provocări serioase, din cauza diversității situațiilor și nevoilor financiare ale țărilor membre UE.

Una dintre problemele majore ale uniunii fiscale este redistribuirea resurselor financiare colectate din impozite în favoarea statelor ori a regiunilor mai puțin dezvoltate. Țările dezvoltate nu sunt avantajate de un astfel de sistem de redistribuire: creșterea taxării în țările cu venituri relativ mari pentru a fi redistribuite fonduri statelor mai puțin bogate va genera comportamente evazioniste și va descuraja munca în aceste țări.

În ceea ce privește **politica de austeritate** vizând tăierea cheltuielilor bugetare și alte măsuri dure legate de îndatorarea statelor, experiența a arătat că impactul acesteia a avut ca rezultat scăderea PIB și a investițiilor. Experții sunt de părere că, mai degrabă, politica fiscală va trebui să sprijine cererea internă și investițiile, utilizate pentru a menține încrederea în piață.

O altă direcție a măsurilor de reformare a UEM vizează Banca Centrală Europeană (BCE), crearea uniunii pieței de capital și a *uniunii europene bancare*. BCE, ca parte esențială a **sistemului monetar al zonei euro**, este considerată ca fiind lipsită de flexibilitate comparativ cu Federal Reserve și că se aseamănă cu German Bundes Bank în ceea ce privește abilitatea sa de a-și asuma mai multă responsabilitate și a acționa mai curajos în situația crizei financiare internaționale declanșate în 2008 (Nordman, 2018). Un alt critic al BCE este Paul Krugman, care consideră că „euro este o construcție fragilă” (*shaky construction*), iar BCE promovează o politică inflexibilă și de austeritate. În acest sens, este menționată politica FED, care a fost mai flexibilă și a încurajat acordarea de credite, recurgând la „*quantitative easing*”.

Uniunea bancară europeană, ca factor al unei mai stricte supravegheri, a parcurs o serie de etape, fără a fi complet funcțională. Principalele bănci în cadrul UE se află în prezent sub supravegherea BCE.

Elementele analizei SWOT la care am făcut referire au un caracter general, cu valabilitate cvasicomună pentru toate țările actuale sau viitoare membre ale UEM. Pentru o mai bună înțelegere și pregătire a aderării la UEM, este însă nevoie de o particularizare a punctelor tari și slabe, a riscurilor și oportunităților pe termen scurt, mediu și lung pentru fiecare țară și, în acest cadru, pentru România.

Diversitatea de situații pro și contra aderării la UEM a celor șapte țări nemembre, România, Polonia, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Croația și Suedia, este analizată în continuare pe baza rezultatelor sondajelor de opinie, pe un eșantion reprezentativ, ținând seama de factori de influență cum sunt:

- nivelul de informare și cunoaștere în legătură cu UEM;
- aspecte și domenii preferate ale campaniilor de informare privind aderarea țărilor la UEM;
- informare privind cunoașterea numărului de țări membre, a aspectelor și problemelor celor mai importante asupra cărora ar trebui să se concentreze activitățile de informare privind aderarea la euro: a) valoarea unui euro în moneda națională; b) implicații practice ale euro privind salariile și veniturile; c) implicații sociale, economice sau politice ale euro; d) modul în care se va introduce euro în țară și se asigură respectarea regulilor de conversie monetară în euro; e) designul bancnotelor și monedelor euro;
- atitudinea față de aderarea la euro;
- percepția privind gradul de pregătire a țării pentru aderarea la euro;
- efectele pozitive și negative ale introducerii euro pentru economiile naționale;
- stabilirea unor prețuri abuzive și înșelătoare;
- percepția abilității de a manageria conversia monedei naționale în euro;
- pierderea controlului asupra politicii economice.

2. ELEMENTE COMPLEMENTARE DE ANALIZĂ SWOT PE ȚĂRI PRIVIND FACTORII DE INFLUENȚĂ A ADERĂRII LA UEM, REZULTATE DIN ANALIZA SONDAJULUI DE OPINIE FLASH EUROBAROMETER 465 DIN ANUL 2018

Sondajul de opinie Flash Eurobarometer 465 intitulat „*Introducerea euro în statele membre care nu au adoptat încă moneda comună*”, publicat în mai 2018, abordează aspecte ale problematicei trecerii la zona euro (*Euro Area – EA*) a următoarelor țări: Cehia, Ungaria, Polonia, Bulgaria, România, Croația, Suedia.

După cum se poate observa, din această categorie de țări noneuro membre UE, fac parte atât țări dezvoltate, cât și țări emergente, cu niveluri de dezvoltare diferite, pentru care nu este stabilită o dată oficială de aderare la EA, deși prin Tratatul de aderare la UE este prevăzută obligația acestora de a deveni membre ale Uniunii Economice și Monetare (UEM).

Analiza noastră abordează problematica procesului de aderare a României la UEM într-un context comparativ cu celelalte țări nonmembre UEM, pe un areal problematic extins, asupra căruia ne vom referi în continuare, având la bază rezultatele sondajelor întreprinse în acest domeniu, precum și diferitele opinii existente în literatura de specialitate.

În primul rând, insistăm asupra gradului de cunoaștere a principalelor probleme ale aderării României la euro, în context comparativ cu celelalte țări membre ale Uniunii Europene nemembre ale UEM.

Totodată, vom aborda aspecte cu privire la particularitățile gradului de percepere și conștientizare a importanței și efectelor trecerii la euro, pe grupe de vârstă, gen, nivel de pregătire și educație, recurgând la mărimile medii ale indicatorilor respectivi pentru cele șapte țări nemembre.

2.1. Nivelul de informare și cunoaștere

Potrivit Flash Eurobarometer 465, **gradul de informare** cu privire la moneda euro, al eșantionului de respondenți din România la sondajul efectuat în aprilie 2018, publicat în mai 2018, a

fost de 39% în 2007 și a crescut la 46% în anul 2018, ceea ce evidențiază creșterea preocupărilor și interesul în legătură cu posibila aderare a României la moneda unică a UEM.

Tabelul 1 – Mărimea procentuală a ponderii respondenților, total informați (I) și total neinformați (N)

-%-

Țara	Anii									
	2007		2008		2016		2017		2018	
	I*)	N**)	I	N	I	N	I	N	I	N
România	39	59	42	56	40	59	41	58	46	52
Polonia	31	67	3	66	44	53	43	55	48	51
Cehia	48	55	48	50	44	54	48	50	44	54
Ungaria	44	56	37	62	35	64	42	57	43	55
Bulgaria	31	68	39	60	38	61	39	59	44	55
Croația	-	-	-	-	45	54	45	54	47	52
Suedia	-	-	-	-	44	55	43	56	44	54

*) Informat; **) neinformat.

Sursa: Flash EuroBarometer 465, aprilie-mai 2018.

Din tabelul 1 rezultă următoarele concluzii:

- în anul 2018, proporția populației total informată în legătură cu moneda euro a fost cuprinsă între 43% și 47% în cele șapte țări analizate, dar în proporții diferite, fiind mai mică decât cea a populației total **neinformate**;
- în toate țările nemembre ale zonei euro, în perioada 2007-2018, a crescut ponderea populației total informate privind moneda unică euro, ceea ce relevă un grad de cunoaștere mai mare a acestei probleme;
- în România, ponderea populației total informate a fost în anul 2018 de 46%, mai mică decât în Polonia (48%) și Croația (47%), dar mai mare decât în restul celorlalte țări;
- având în vedere prevalența populației neinformate din România, apare necesară intensificarea activităților de informare și **creșterea a gradului de cunoaștere** a trecerii la moneda unică euro;
- în anul 2018 față de 2017, în Polonia, Bulgaria și România, proporția respondenților care se consideră informați în legătură cu moneda unică euro a crescut cu 5 p.p.

În ceea ce privește gradul mediu de informare (cunoaștere) pe sexe privind euro în cele șapte țări, **proporția bărbaților este mai mare**, circa 55%, decât a femeilor, care este în jur de 40%.

Populația **mai tânără** și cea cu **studii superioare** este, în medie, mai mare cunoscătoare a problemelor euro decât cea mai în vârstă și cu un nivel de educație mai scăzut. Pe categorii de vârstă, gradul de informare a mediei pentru cele șapte țări analizate a fost de 51% (la vârsta de 15-24 de ani), de 50% (respectiv 25-39 de ani), 49% (vârsta 40-59 de ani) și 44% pentru cei cu vârsta mai mare de 59 de ani.

Persoanele fizice autorizate și salariații se consideră informați în proporție de 56% și, respectiv, 54% comparativ cu 43% în cazul persoanelor slab calificate sau care nu lucrează.

În general, persoanele care se consideră mai bine informate **sunt de acord cu introducerea euro**, spre deosebire de cele cu un grad de informare și cunoaștere mai scăzut.

Experiența folosirii euro cash (bancnote/monede), în 2018, a fost în proporție de 75% în România comparativ cu 91% în Croația, 89% în Suedia, 79% în Cehia și 76% media celor șapte țări.

Bărbații folosesc cash în proporție mai mare (79%) față de femei (73%), iar persoanele mai în vârstă utilizează în proporție mai mică cash în euro comparativ cu grupele mai tinere. Cea mai mare pondere, de peste 90%, în folosirea banilor euro cash o dețin persoanele salariate și cu nivel de educație relativ ridicat, iar cele slab calificate utilizează euro cash în proporție de numai 66%.

România deține **cea mai mare pondere** (79%) în utilizarea monedei euro în țară și străinătate în anul 2018, în comparație cu Croația (62%), Bulgaria (50%), Polonia (44%), Ungaria (36%), Cehia (26%), Suedia (8%). Aceasta se explică prin faptul că, în România, moneda euro îndeplinește într-o mai mare măsură funcțiile de bani decât în alte țări în care moneda națională oficială, cu funcțiile de mijloc de plată, circulație, măsurare a valorii și teaurizare, nu este înlocuită într-o proporție atât de mare de moneda euro. În plus, gradul de euroizare a economiei României este cu mult mai mare decât în celelalte țări, ceea ce poate fi considerat un atu pentru aderarea României la UEM.

Utilizarea euro în țară și străinătate diferă în zonele urbane și rurale, dar și în funcție de nivelul de venituri ale diferitelor categorii socioprofesionale.

Instituțiile care se bucură de **cea mai mare încredere** în ceea ce privește cursul valutar al euro sunt: banca centrală, instituțiile europene, administrațiile fiscale, asociațiile de consum, autoritățile guvernamentale, naționale sau regionale, băncile comerciale, sindicatele sau organizațiile profesionale, jurnaliștii.

Tabelul 2 - Procentul de încredere a respondenților în ceea ce privește mărimea cursului de schimb valutar în 2018

Țara	Banca centrală națională	Instituții europene	Administrații fiscale	Asociații ale consumatorilor	Administrații locale, regionale și guvernamentale	Bănci comerciale	Sindicate, organizații	Ziariști
România	73	59	43	38	38	44	32	39
Media celor șapte țări	74	57	52	49	45	41	33	29
Polonia	74	57	46	45	42	32	32	33
Bulgaria	69	63	49	51	46	47	35	32
Cehia	83	51	64	65	53	59	39	24
Ungaria	68	56	60	55	53	48	33	15
Croația	45	39	25	52	19	17	21	16
Suedia	89	61	85	56	73	49	41	20

Sursa: Flash Eurobarometer 465, aprilie-mai 2018.

În rândurile respondenților, cea mai mare încredere vizând corectitudinea cursului de schimb valutar a obținut, în grade diferite, banca centrală, iar cea mai redusă, organizațiile sindicale și jurnaliștii.

Pe măsură ce vârsta respondenților crește, scade încrederea în banca centrală de la 81% pentru grupa de vârstă de 15-24 de ani la 70% pentru persoanele cu peste 55 de ani.

În majoritatea cazurilor, încrederea în diferite instituții se mărește pe măsură ce nivelul de educație crește, dar cu diferențe între țări.

Respondenții care manifestă o atitudine favorabilă aderării la euro în țara lor au o încredere mai mare în fiecare dintre instituțiile din tabelul 2, ca sursă de informații privind schimbul valutar. În acest context, instituțiile europene se află pe primul loc ca nivel al încrederii.

2.2. Cele mai preferate aspecte ale campaniilor de informare în legătură cu aderarea țării la euro

Complexitatea procesului de aderare și postaderare la moneda euro este reflectată și în prioritățile populației.

În general, în campaniile de informare, se consideră ca **prioritare** problemele cu **impact economic, social și politic** ale monedei unice euro și rata de conversie a acesteia la momentul aderării la UEM față de moneda națională.

Tabelul 3 – Aspectele prioritare esențiale pe care ar trebui să le aibă în vedere campaniile de informare privind impactul ratei de conversie a monedelor naționale în euro

-%-

Țara	Valoarea unui euro în moneda națională	Implicațiile practice ale euro privind salariile și veniturile	Implicații sociale, economice sau politice ale euro	Modul în care se va introduce euro în țară	Cum se asigură respectarea regulilor de conversie monetară în euro	Cum arată bancnotele și monedele de euro
România	69	71	71	71	71	53
Media celor șapte țări	78	78	77	77	74	58
Polonia	83	82	81	78	75	61
Cehia	90	89	88	90	87	69
Bulgaria	82	81	80	81	80	66
Ungaria	78	75	78	75	71	64
Suedia	65	71	73	72	69	45

Sursa: Flash Eurobarometer 465, aprilie-mai 2018.

Pentru România, are o mai mică importanță valoarea unui euro în lei față de celelalte patru categorii de impact, care, în mare măsură, depind de rata de conversie a leului în euro.

Femeile sunt în mai mare măsură interesate de aspectul bancnotelor și monedelor de euro decât bărbații (61% față de 54%), iar diferențele de gen la celelalte categorii de impact al aderării la euro sunt neesențiale.

Grupele de respondenți mai în vârstă și-au manifestat preocuparea față de implicațiile de natură practică (economice, sociale, politice etc.) în comparație cu cei tineri.

O importanță deosebită o are nu numai vârsta, ci și nivelul de educație și pregătire profesională superioară, pentru aspectele de natură practică, cu influență economică, politică și socială.

În România, o proporție de 64% dintre persoanele intervievate în cadrul eșantionului sunt familiarizate cu modelele (designul) bancnotelor în euro. În celelalte țări, această proporție este mai mică, și anume 58% în Croația, 51% în Suedia, între 45% și 40% în celelalte țări analizate, nivelul mediu fiind de 47%.

Nivelul de familiarizare cu bancnotele și monedele euro diferă în funcție de grupul de vârstă, gen și nivelul de educație. La monede, de exemplu, mai puțin familiarizate sunt persoanele cu vârsta între 15 și 24 de ani și cele care au peste 55 de ani.

2.3. Activități de informare privind numărul țărilor care fac parte din zona euro

Dintre cele patru opțiuni posibile pentru numărul de țări membre ale zonei euro (6, 13, 19, 28 de țări), răspunsul corect fiind 19 țări, în cazul respondenților români, doar o proporție de 25% au dat

răspunsul corect, în vreme ce, în celelalte țări, proporția respectivă a fost de: 32% – media celor șapte țări; 45% – Suedia; 41% – Ungaria; 37% – Croația; 36% – Republica Cehă; 31% – Bulgaria; 29% – Polonia.

Gradul de cunoaștere de către respondenți în materia respectivă evidențiază **poziționarea României pe ultimul loc**, fapt ce indică vulnerabilitatea unui mare număr de votanți în **necunoștință de cauză** vizând aderarea României la moneda euro. Se impune, în consecință, intensificarea activităților în ceea ce privește educația și nivelul de cunoaștere în acest domeniu.

Bărbații au dat un răspuns corect într-o mai mare proporție decât femeile ori persoanele cu un nivel de educație mai redus (persoane cu nivel scăzut de calificare și șomerii).

Alte aspecte și probleme mai importante asupra cărora ar trebui să se concentreze activitățile de informare privind aderarea la euro sunt reliefate prin examinarea respectivelor proiecte în cercetarea citată.

Cea mai mare parte a respondenților din cele șapte țări analizate au considerat că **designul bancnotelor și monedelor, valoarea de schimb și etapele procesului de aderare** reprezintă componentele esențiale ale campaniilor de informare. Ca magnitudine a importanței, cele trei componente sunt destul de apropiate.

În Bulgaria și România, în anul 2018 față de 2017, ponderea intervievaților care acordă prioritate informațiilor în legătură cu **implicațiile practice** ale euro și cu felul în care arată bancnotele și monedele de euro a crescut sensibil (13 p.p.), precum și informațiile privind valoarea unui euro (11 p.p.) și modul în care se va asigura respectarea regulilor de conversie (11 p.p.).

Tabelul 4 – Probleme și aspecte esențiale referitoare la euro care ar trebui oferite cu prioritate de către campaniile de informare privind conversia monedelor naționale în euro

Probleme și aspecte	Anul	Total	România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	Suedia
1. Valoarea unui euro în moneda țării	2017	73	57	71	85	68	80	78	71
	2018	78	69	82	90	72	78	83	65
2. Indicații practice ale euro privind salariul și contul bancar propriu	2017	73	59	68	84	57	75	79	70
	2018	78	71	81	89	61	75	82	71
3. Implicațiile economice și politice ale euro	2017	73	58	71	85	51	77	78	76
	2018	77	71	80	88	47	78	81	73
4. Modul în care euro va fi introdus în țară	2017	71	58	73	88	51	74	72	75
	2018	77	71	81	90	55	75	78	72
5. Cum se va asigura respectarea regulilor de conversie a monedei naționale în euro?	2017	68	55	69	82	61	70	70	71
	2018	74	71	80	87	59	71	75	69
6. Cum vor arăta bancnotele și monedele în euro?	2017	55	47	43	66	28	61	59	46
	2018	58	53	66	69	21	64	61	45
7. Nu știu	2018	3	6	3	1	6	3	3	4

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

În plus față de mențiunile anterioare, în cazul României, evidențiem că se acordă în aceeași proporție prioritate de 71% problemelor și aspectelor 2, 3, 4, și 5, cu câte 2 p.p. în plus față de media totală a celor șapte țări analizate, de 69%.

În activitățile de informare ce se vor desfășura în România, este nevoie fără îndoială să se țină seama de cele patru priorități menționate, astfel încât să crească nivelul de cunoaștere, încredere și capacitatea de analiză a populației.

Din punct de vedere sociodemografic, este probabil ca femeile să se gândească în proporție mai mare decât bărbații la designul bancnotelor și monedelor euro, diferențele de gen la celelalte priorități fiind aproape neglijabile.

Segmentele populației cu vârsta de peste 55 de ani și cei care au vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani și între 25 și 39 de ani se gândesc, ca priorități, în proporții mai mari la implicațiile practice economico-sociale și politice ale introducerii monedei unice.

În general, se constată că persoanele care sunt mai bine informate în legătură cu problemele și implicațiile euro au o atitudine pozitivă față de euro comparativ cu cele mai puțin informate, care au o părere negativă cu privire la implicațiile introducerii monedei euro. Tocmai din acest motiv, activitatea de informare trebuie intensificată în cadrul persoanelor mai puțin informate și cu un nivel de educație relativ redus.

Tabelul 5 – Măsura în care diferitele acțiuni posibile ale campaniei de informare privind schimbarea monedei naționale în euro sunt considerate ca esențiale (răspunsuri multiple posibile, în %)

Categoriile de acțiuni ale campaniei de informare	Anul	Țările							
		Total	România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	Suedia
1. Expunerea duală a prețurilor în magazine (monedă națională și euro)	2017	74	74	70	78	72	86	69	76
	2018	77	84	78	78	76	83	72	74
2. Pe internet/social media	2017	63	49	56	71	51	69	67	68
	2018	67	59	67	73	49	64	72	63
3. Prezentare duală a sumelor pe documentul de plată (electricitate, gaze)	2017	64	67	64	69	64	81	55	64
	2018	66	76	75	68	67	77	57	62
4. Reclama TV	2017	60	60	60	52	62	62	61	58
	2018	66	70	68	60	57	61	70	54
5. Expunere duală pe alte documente (pay, ship)	2017	60	64	57	63	57	77	54	58
	2018	64	73	68	61	63	73	58	58
6. Reclamă în ziare	2017	54	51	39	52	44	47	61	58
	2018	59	56	54	57	43	41	69	53
7. Reclamă la radio	2017	51	49	42	46	42	49	61	40
	2018	56	57	57	47	42	47	68	36
8. Broșuri, pliante	2017	46	45	39	49	34	37	50	44
	2018	49	50	50	53	32	35	55	44
9. Nu știu	2018	4	4	4	6	6	3	5	5
	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Exceptând broșurile și pliantele, respondenții consideră că toate celelalte categorii de acțiuni ale campaniei de informare sunt considerate importante, dar în grade apropiate.

În România, 84% dintre intervievați consideră că **prezentarea (afișarea) duală** a prețurilor, în lei și euro, în magazine reprezintă cea mai importantă cale de informare a populației, proporția în alte țări, exceptând Ungaria, fiind mai mică, respectiv în jurul mediei de 77%. În anul 2018 față de 2017, în România a crescut această proporție, fiind diferită destul de mult de toate celelalte categorii de acțiuni (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8).

Din punct de vedere sociodemografic, subliniem că femeile este posibil, mai mult decât bărbații, să considere esențială afișarea duală a prețurilor în magazine față de alte categorii de informații. Respondenții tineri sunt înclinați să se informeze prin reclame pe internet și social media.

2.4. Atitudinea față de aderarea la moneda euro

La întrebarea dacă trecerea la moneda euro în România și celelalte țări va avea un impact total **pozitiv** sau **negativ**, în anii 2007-2018, proporția respondenților a fost destul de diferită, atât ca mărime, cât și ca tendință.

Tabelul 6 - Ponderea răspunsurilor pozitive și negative privind impactul trecerii la euro

Anii	Total impact posibil	Țările						%
		România	Bulgaria	Cehia	Croația	Ungaria	Polonia	
2007	pozitiv	61	35	47	-	48	56	
	negativ	20	33	34	-	22	28	
2008	pozitiv	62	42	46	-	50	50	
	negativ	18	26	34	-	24	34	
2009	pozitiv	64	41	39	-	52	51	
	negativ	17	31	45	-	26	35	
2010	pozitiv	62	43	37	-	51	42	
	negativ	20	37	51	-	27	40	
2011	pozitiv	53	45	28	-	46	41	
	negativ	33	40	63	-	36	51	
2012	pozitiv	51	45	30	-	59	46	
	negativ	35	43	64	-	27	44	
2013	pozitiv	56	46	28	-	51	43	
	negativ	34	40	62	-	33	47	
2014	pozitiv	62	50	32	44	60	51	
	negativ	28	37	58	45	26	38	
2015	pozitiv	60	53	38	42	61	53	
	negativ	27	30	53	47	26	34	
2016	pozitiv	60	48	39	37	61	54	
	negativ	30	36	53	49	28	35	
2017	pozitiv	63	56	41	43	64	56	
	negativ	24	26	52	41	24	33	
2018	pozitiv	62	58	44	42	64	56	
	negativ	26	28	47	47	21	35	

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

În anul 2018, România se caracteriza prin **cea mai ridicată pondere a răspunsurilor vizând impactul total pozitiv, respectiv de 62%** dintre respondenți (tabelul 6), cea mai redusă pondere fiind înregistrată, în același an, în Republica Cehă (44%), Croația (40%), Polonia (35%). Acest procentaj ridicat al posibilului impact pozitiv al aderării României la euro poate fi explicat parțial prin slaba cunoaștere a efectelor mai puțin favorabile care ar putea fi generate sau prin efectul de imitație sau de „turmă” (gregar).

Cei care considerau că va fi posibil un impact total negativ al aderării României la euro, în perioada analizată, s-au înscris în intervalul de 17%-35%.

Este interesant cazul Republicii Cehe și al Poloniei, unde, pe parcursul perioadei 2007-2018, au avut loc alternanțe ale opiniilor între nivelurile maxime negative și pozitive ale impactului posibil al aderării.

Sub aspect sociodemografic, semnalăm că respondenții cu vârsta între 15 și 24 de ani considerau în proporție de peste 65% că euro ar putea avea efecte pozitive, ca de altfel și cei cu un nivel de educație relativ ridicat și mai bine informați.

Opinia favorabilă privind adoptarea euro în țările analizate depășea puțin peste 51% dintre răspunsurile intervievaților, în condițiile unei variații sensibile interțări a distribuției procentuale a răspunsurilor celor mai degrabă în favoarea introducerii sau a celor care erau adepții opiniei „mai degrabă împotriva introducerii euro”.

Proporția celor în favoarea introducerii euro în Polonia, România și Suedia a crescut în ultimii ani cu 5 p.p., iar în Croația a scăzut în aceeași proporție. Și în România se constată în ultimii ani o reducere a proporției cu 8 p.p. a respondenților care sunt **foarte favorabili introducerii euro**. Această schimbare de opinie a fost generată, credem, de impactul crizei economice și financiare declanșate în anul 2008, ca și de criza datoriilor suverane ale unor țări membre ale UEM.

2.5. Percepția privind gradul de pregătire a țării pentru aderarea la euro

Una dintre marile probleme ale țărilor nemembre UEM este stabilirea unei date de aderare la zona euro care, după cum se știe, este condiționată de atingerea unor criterii de convergență nominală și reală, ca garanție a respectării unor cerințe ale macroechilibrelor economico-financiare și de performanță pentru întreaga comunitate de state membre. Aceste criterii pornesc și de la necesitatea evitării transmiterii unor efecte economico-financiare negative de la țări subperformante către țări membre performante, având în vedere libertatea de circulație a fluxurilor financiare și de resurse umane și capital în interiorul UE.

Tabelul 7 – Gradul de pregătire pentru aderarea la euro, în anii 2015-2017, a celor șapte țări analizate, după ponderea răspunsurilor „Da”, „Nu” și „Nu știu”

Țara	Ponderea % răspunsurilor:			Țara	Ponderea % răspunsurilor:		
	Da	Nu	Nu știu		Da	Nu	Nu știu
Total țări				Croația			
anii 2015	17	79	4	anii 2015	20	77	3
2016	17	79	4	2016	17	78	5
2017	19	77	4	2017	23	72	5
2018	21	74	5	2018	22	74	4
România				Ungaria			
anii 2015	27	69	4	anii 2015	17	79	4
2016	25	73	2	2016	20	77	3
2017	24	72	4	2017	22	74	4
2018	26	69	5	2018	21	73	-
Bulgaria				Polonia			
anii 2015	25	75	5	anii 2015	11	86	3
2016	18	77	5	2016	11	84	5
2017	19	76	5	2017	14	81	5
2018	22	74	4	2018	17	78	5
Republica Cehă				Suedia			
anii 2015	15	82	3	anii 2015	21	76	3
2016	20	76	4	2016	19	78	3
2017	19	76	5	2017	23	74	3
2018	22	74	4	2018	27	69	4

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

În general, proporția intervievaților din țările analizate care sunt de părere că țara lor este pregătită să adere la zona euro a rămas, în întreaga perioadă, la niveluri relativ scăzute, constatându-se o diferențiere interțări și între ani. În medie, o proporție de 21% în anul 2018 revine percepției unei pregătiri slabe.

În România și Suedia, ponderea răspunsului „Da” de 26% și, respectiv, 27% în privința percepției gradului de pregătire a fost cea mai ridicată față de celelalte țări, în Polonia constatându-se cel mai redus nivel, de 17%.

În toate țările însă a prevalat răspunsul „Nu”, cu o pondere de peste 69%, cele mai ridicate niveluri înregistrându-se în cazul Poloniei (78%) și, respectiv, 74% în celelalte țări. În România și Suedia, ponderea respectivă a fost de 69% în anul 2018. Evidențiem totuși că ponderea răspunsurilor „Nu” privind gradul de pregătire pentru aderare a scăzut în 2018 față de 2015 în: România (2 p.p.), Bulgaria (1 p.p.), Republica Cehă (8 p.p.), Croația (3 p.p.), Ungaria (6 p.p.), Polonia (8 p.p.), Suedia (7 p.p.).

Bărbații, în proporție mai mare decât femeile, sunt înclinați să spună că țara lor este pregătită să adere la euro, ca de altfel și tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani. Dimpotrivă, persoanele cu peste 55 de ani au ales răspunsul „Nu” într-un procent mai mare decât celelalte grupe de vârstă.

2.6. Efectele introducerii euro pentru economiile naționale

Cunoașterea într-o măsură cât mai complexă și cuprinzătoare a consecințelor economice, sociale, politice, tehnologice, geopolitice și ambientale pe care le are trecerea la moneda unică în țările analizate reprezintă un domeniu de interes major, în condițiile în care se constată o diversitate mare de opinii care, în timp, au suferit modificări sensibile, trecându-se de la prevalența procentuală a celor care au spus inițial că aderarea va avea „consecințe total pozitive” la prevalența celor care au susținut ulterior că, dimpotrivă, aceasta are consecințe total negative.

Tabelul 8 – Evoluția ponderii respondenților care consideră că integrarea în zona euro are „consecințe total pozitive” (Poz) și „consecințe total negative” (Neg) în perioada 2004-2018

(%)

Anii	România		Bulgaria		Republica Cehă		Croația		Ungaria		Polonia		Suedia	
	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg	Poz	Neg
2004	-	-	-	-	45	42	-	-	54	32	41	44	-	-
2005	-	-	-	-	35	47	-	-	51	35	37	46	-	-
2006	-	-	-	-	50	35	-	-	54	27	52	35	-	-
2007	67	18	44	39	46	40	-	-	48	38	53	32	-	-
2008	64	21	48	37	45	44	-	-	44	43	47	39	-	-
2009	62	25	46	35	41	46	-	-	49	37	52	37	-	-
2010	56	34	48	42	38	57	-	-	46	36	43	45	-	-
2011	49	43	55	36	20	77	-	-	39	47	36	59	-	-
2012	49	44	36	55	18	77	-	-	43	44	39	55	-	-
2013	51	42	39	54	23	72	-	-	42	46	36	58	-	-
2014	57	37	36	56	26	69	40	53	51	41	40	54	-	-
2015	54	39	40	53	26	70	38	53	50	44	39	54	31	62
2016	51	44	37	55	30	66	37	54	45	47	37	58	31	63
2017	49	43	41	51	32	62	40	50	48	44	43	52	36	55
2018	54	40	43	51	33	64	37	57	51	38	47	49	38	54

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Datele din tabelul 8 evidențiază următoarele concluzii principale:

- a) în Republica Cehă, Bulgaria și Croația, ponderea respondenților vizând consecințele negative ale trecerii la euro este mai mare decât cea a respondenților care opinează pentru efecte pozitive;
- b) în România și Ungaria, ponderea susținătorilor consecințelor pozitive este mai mare decât a celor cu răspunsuri negative, cu deosebirea că în țara noastră s-a menținut constant acest raport de-a lungul întregii perioade, în timp ce în Ungaria, în perioada inițială, raportul a fost invers, în sensul că pe primul loc se situau consecințele negative;
- c) în Polonia, în perioada 2004-2010 a dominat opinia prevalenței consecințelor pozitive, după care, în perioada 2011-2018, cea mai mare pondere au avut-o susținătorii consecințelor negative;
- d) evoluția oscilatorie, chiar și cu mari amplitudini de la un an la altul a raportului dintre procentajele consecințelor negative și pozitive, în cazul unor țări cum ar fi Bulgaria, Ungaria și Polonia, ar putea fi explicată atât de factori obiectivi (perioada de acomodare cu rigorile comunitare; impactul unor factori externi), cât și de factori subiectivi (legați de cursul schimbător al politicilor față de politicile comunitare);
- e) începând cu anul 2007, respondenții care opinează pentru efectele negative ale adoptării euro și-au mărit ponderea cu 7 p.p. în Croația, 6 p.p. în Ungaria, în timp ce în România și Polonia a crescut ponderea susținătorilor efectelor pozitive cu 6 p.p. și, respectiv, 4 p.p.

2.7. Stabilirea unor prețuri abuzive și înșelătoare

Reacția consumatorilor la noile prețuri stabilite în euro poate îmbrăca cele mai diferite forme de manifestare, în funcție de raportul veniturilor și nivelul prețurilor relative în noua monedă.

Potrivit sondajului UE menționat la începutul cercetării, pe total țări analizate, 71% dintre respondenți sunt îngrijorați în privința practicării unor **prețuri abuzive, incorecte** în perioada de tranziție la moneda unică.

Această îngrijorare a crescut treptat în România de la 51% în 2007 la 71% în anul 2018, fapt explicat de recrudescența unor fenomene și procese abuzive în economie, descoperite cu un decalaj de timp relativ mare, astfel că populația a devenit mult mai prudentă și circumspectă cu privire la posibilele comportamente abuzive, nontransparente, legate de economia subterană. Aceleași ponderi ca în România ale acordului total față de prețurile abuzive se observă, în 2018, în Republica Cehă și Polonia; în Bulgaria au fost încă și mai ridicate (81%), în timp ce în Suedia și Ungaria s-au redus.

În medie, femeile par a fi mai îngrijorate decât bărbații față de prețurile abuzive și incorecte (73% față de 68%). În cazul persoanelor mai în vârstă (peste 65 de ani), ponderea răspunsurilor „total de acord” este de 68%, în comparație cu grupa de vârstă 18 și 25 de ani care deținea la acest răspuns o pondere de 74%.

Persoanele care au avut o atitudine negativă față de introducerea monedei unice au manifestat o pondere mai mare a îngrijorării față de prețurile abuzive (80%) în comparație cu cele care au avut o opinie pozitivă (65%).

Pericolul unor prețuri abuzive sau incorecte odată cu trecerea la euro este exprimat de majoritatea respondenților din țările analizate, ținând seama că trecerea la euro, în marea majoritate a cazurilor, în primi ani după aderare, a fost însoțită și de inflație în grade diferite în țările respective.

Tabelul 9 – Ponderea respondenților care sunt total de acord sau în total dezacord cu îngrijorarea față de prețurile abuzive în perioada de trecere la euro (*changeover*), în perioada 2004-2018

Anii	Țările													
	România		Bulgaria		Republica Cehă		Croația		Polonia		Ungaria		Suedia	
	acord total	dezacord total	acord total	dezacord total	acord total	dezacord total	acord total	dezacord total	acord total	dezacord total	acord total	dezacord total	acord total	dezacord total
2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	71	27	-	-	75	24	71	26	-	-
2007	51	41	82	14	67	29	-	-	74	21	75	20	-	-
2008	55	39	78	17	65	32	-	-	84	15	71	24	-	-
2009	58	36	76	18	72	26	-	-	80	18	77	48	-	-
2010	61	35	74	22	74	22	-	-	82	14	70	26	-	-
2011	66	29	78	19	77	22	-	-	80	19	68	27	-	-
2012	65	32	79	19	80	18	-	-	79	20	64	32	-	-
2013	66	30	77	20	74	24	-	-	78	21	66	31	-	-
2014	65	32	78	20	76	22	75	23	74	25	64	34	-	-
2015	73	22	84	14	76	22	78	19	74	24	69	28	65	33
2016	69	28	78	20	75	23	81	16	77	22	66	29	63	36
2017	66	30	81	17	73	24	82	15	74	24	67	30	59	39
2018	71	24	81	17	72	26	83	15	70	28	66	28	59	39

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

2.8. Percepția abilității de a manageria conversia monedei naționale în euro

Abilitatea, competența și eficiența de adaptare la conversia monedelor naționale în euro presupune un anumit nivel de cunoaștere și acomodare a populației, care va trebui să gândească în prețurile exprimate în noua monedă și să facă o serie de comparații privind raportul prețurilor noi față de cele exprimate în monedele naționale. Această adaptare la noile condiții are și o latură practică (*learning by doing*), în încercarea consumatorilor (cumpărătorilor) de maximizare a utilității marginale a bunurilor și serviciilor pe care le achiziționează, dar și în ceea ce privește optimizarea costurilor operaționale și a investițiilor, pe diferite orizonturi de timp.

La majoritatea țărilor se observă în perioada 2015-2018 o cvasisimilitudine a structurii procentuale a răspunsurilor în sensul că „acordul total” și „tinde spre acord” dețin ponderile cele mai mari față de cele ale celorlalte trei categorii de răspunsuri: „tinde spre dezacord”, „dezacord total” și „nu știu”.

În cei patru ani analizați, se constată ponderi mai mari la răspunsul „acord total” față de „tinde spre acord”, existând și cazuri în care situația este inversă. Aceasta presupune că respondenții ar reuși să se adapteze relativ rapid cu noua monedă, mulți dintre aceștia folosind euro înainte de introducerea sa în economia națională.

În anul 2018, în România, Bulgaria, Croația și Ungaria, circa 40% dintre respondenți s-au exprimat în favoarea răspunsului „acord total”; ponderea respectivă era mai mare în Suedia (70%) și mai mică în Polonia și Republica Cehă (în jur de 30%-34%), ceea ce reflectă probabilitatea unui grad diferit de adaptare la prețurile în moneda nouă pentru care, desigur, se manifestă și atitudini negative sau pozitive diferite.

Cele mai reduse ponderi în ordine descrescătoare, în medie, se constată la răspunsurile „tinde spre dezacord” (în jur de 10%), „dezacord total” (7%-8%) și „nu știu” (2%-3%).

Tabelul 10 – Capacitatea personală de a se adapta la înlocuirea monedei naționale cu euro

Țările/Anii		Acord total	Tinde spre acord	Tinde spre dezacord	Dezacord total	Nu știu
Total	2015	40	41	10	7	2
	2016	40	39	10	8	3
	2017	43	37	1	8	3
	2018	40	39	10	8	3
România	2015	55	34	4	6	1
	2016	55	28	4	11	2
	2017	56	28	5	7	4
	2018	44	40	6	6	4
Bulgaria	2015	42	40	8	7	3
	2016	36	42	9	11	2
	2017	37	42	9	9	3
	2018	40	40	7	11	2
Republica Cehă	2015	24	47	17	11	1
	2016	25	45	16	11	3
	2017	32	43	12	10	3
	2018	29	44	15	10	2
Croația	2015	44	40	8	6	
	2016	40	48	6	2	
	2017	43	44	6	5	
	2018	44	40	8	6	
Polonia	2015	28	48	14	8	
	2016	33	43	14	8	
	2017	35	41	12	11	
	2018	34	41	12	11	
Ungaria	2015	46	38	9	4	
	2016	34	45	11	5	
	2017	41	39	10	5	
	2018	41	41	9	4	
Suedia	2015	64	32	5	6	
	2016	69	21	5	3	
	2017	68	19	6	5	
	2018	70	18	5	5	

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Bărbații par a fi mai ușor adaptabili decât femeile la prețurile și operațiunile în noua monedă euro (83% față de 75%), iar generațiile tinere, dar și cele vârstnice sunt mai greu adaptabile la înlocuirea monedelor naționale decât cele cu vârstele de 25-39 de ani (85%) și 40-54 de ani.

O diferență de adaptabilitate la euro se observă și în ceea ce privește nivelul de pregătire profesională, informare și educație al respondenților, în sensul că este cu mult mai ușoară adaptarea pentru persoanele înalt calificate și bine informate.

Gradul de adaptabilitate la euro este cu atât mai mare cu cât respondenții au o atitudine pozitivă față de efectele favorabile pe care le așteaptă de la trecerea la euro. Cei cu o atitudine nefavorabilă monedei euro se vor adapta cu mult mai greu.

2.9. Pierderea controlului asupra politicii economice

Adoptarea euro ridică, pentru fiecare stat membru al UEM, o problemă foarte sensibilă, insuficient cercetată, fundamentată și acceptată, și anume *cea a preluării unei părți a controlului asupra politicilor economice naționale la nivel comunitar*, renunțarea la dreptul suveran de emisiune și preluarea unor prerogative în materie decizională. Cunoașterea reacției unui eșantion reprezentativ al populației la această schimbare de drept exclusiv suveran este foarte importantă în asigurarea eficienței procesului de trecere la euro.

Tabelul 11 – Ponderea răspunsurilor „acord total” și „dezacord total” în legătură cu cedarea unei părți a dreptului suveran național de emisiune și control monetar

%

Anii	România		Bulgaria		Republica Cehă		Croatia		Polonia		Ungaria		Suedia	
	Acord total	Deza-cord total	Acord total	Deza-cord total	Acord total	Deza-cord total	Acord total	Deza-cord total	Acord total	Deza-cord total	Acord total	Deza-cord total	Acord total	Deza-cord total
2004	-	-	-	-	30	50	-	-	36	48	23	67	-	-
2005	-	-	-	-	32	44	-	-	35	44	25	63	-	-
2006	-	-	-	-	61	29	-	-	30	56	19	69	-	-
2007	18	62	33	40	38	47	-	-	28	58	28	61	-	-
2008	19	62	28	46	38	52	-	-	36	53	24	62	-	-
2009	25	56	30	48	37	51	-	-	30	58	26	61	-	-
2010	27	55	30	50	50	45	-	-	36	49	28	61	-	-
2011	42	48	44	40	52	45	-	-	41	56	39	53	-	-
2012	44	49	46	46	56	42	-	-	40	56	36	60	-	-
2013	46	45	43	48	54	42	-	-	44	51	36	58	-	-
2014	42	50	47	45	56	42	47	48	39	57	33	63	-	-
2015	48	41	45	44	52	43	44	50	44	50	32	62	71	26
2016	49	44	54	38	54	43	52	42	45	52	35	58	67	30
2017	47	43	51	40	50	45	52	40	42	52	36	58	66	31
2018	49	42	42	49	49	47	51	44	39	56	30	63	62	34

Sursa: Prelucrare pe baza datelor din *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018.

Pe baza datelor din sondaj, în România, în perioada 2007-2018, proporția respondenților care și-au exprimat „acordul total” cu pierderea controlului asupra politicii economice a crescut treptat de la 18% în 2007 până la 49% în anul 2018, față de cei care și-au exprimat „dezacordul total”, a căror pondere a scăzut de la 62% la 42%. Această schimbare radicală de opinie în România în ceea ce privește efectul probabil al trecerii la euro asupra elaborării și implementării politicilor economice naționale poate fi explicată prin impactul performanțelor țărilor aparținând UEM, dar și prin creșterea nivelului de cunoaștere și informare privind impactul integrării și al monedei unice.

Problema pierderii controlului asupra politicilor naționale economice sau de altă natură nu trebuie interpretată exclusiv printr-o obediență totală a țărilor membre față de deciziile la nivel supranațional, ci, mai degrabă, va trebui să reprezinte un parteneriat și o coordonare pe trepte superioare ale principiilor subsidiarității, care necesită înalt profesionalism și o înaltă capacitate de negociere.

În Bulgaria, Republica Cehă și Croatia, ponderea respondenților care și-au exprimat „acordul total” în anul 2018 a fost mai mare decât a celor care au preferat „dezacordul total”. În Polonia și Ungaria, situația a fost inversă, în sensul că ponderea celor care au optat pentru „dezacordul total” a fost cu mult mai mare decât a celor favorabile „acordului total”. Diferențe de pondere dintre „acordul total” și „dezacordul total” în anul 2018 a fost de: 7 p.p. în România; +9 p.p. în Bulgaria; +2 p.p. în Republica Cehă; +7 p.p. în Croatia etc.

3. CONCLUZII ȘI REMARCI FINALE

Rezultatele analizei datelor *Flash Eurobarometer 465*, aprilie-mai 2018, elaborat în cadrul Directoratului General pentru Comunicație al UE, pot fi sintetizate într-o serie de concluzii și remarci finale.

În cadrul celor șapte țări investigate privind efectele economico-sociale ale aderării la UEM, pe lângă o serie de asemănări și deosebiri interțări, se poate remarca trendul de creștere a nivelului de informare, cunoaștere și implicare în abordarea problemelor teoretice și practice ale domeniului, ceea ce semnifică un proces economico-social marcat de interes major din partea membrilor societății.

- Cea mai mare parte a respondenților au folosit în țară și în străinătate bancnote și monede euro, România situându-se pe primul loc în ceea ce privește mărimea ponderii respondenților, a creșterii gradului de euroizare a economiei, chiar dacă în ultimii ani se remarcă o slabă tendință de deeuroizare.

- Cea mai mare parte a respondenților din toate țările analizate au cea mai mare încredere în băncile naționale centrale cu privire la campania de informare referitoare la conversia valurilor naționale în euro; cea mai mică încredere o au în informațiile primite de la ziare.
- O proporție de 77% dintre respondenți consideră că prezentarea (afișarea) duală a prețurilor în moneda națională și euro este esențială pentru acomodarea și fundamentarea deciziilor, în contextul monedei unice.
- Cea mai mare parte a intervievaților din țările analizate consideră că euro a avut efecte favorabile în țările membre ale UEM. În România, proporția acestui răspuns a fost de 62% față de răspunsurile totale. Excepție fac respondenții din Republica Cehă și Croația, care consideră că impactul euro a fost negativ.
- Respondenții care s-au exprimat în favoarea introducerii euro în țara lor s-au situat între limita maximă de 69% în România și limita minimă de 33% în Republica Cehă. În Bulgaria și Ungaria, majoritatea și-au exprimat acordul cu introducerea euro, în timp ce în Croația, Polonia și Suedia, aceștia au reprezentat o minoritate.
- Bărbații (57%) au fost de acord cu introducerea euro, în timp ce femeile au reprezentat o minoritate (45%).
- Pe ansamblul țărilor cercetate, circa unul din cinci respondenți (21%) consideră că țara lor este pregătită să adere la euro, în Suedia, această proporție fiind de 27%, iar în Polonia, de numai 17%.
- În România, 54% din numărul total al respondenților și, respectiv, 51% în Ungaria consideră că aderarea la UEM ar avea efecte pozitive, iar 64% în Republica Cehă, 57% în Croația și 54% în Suedia consideră că aceasta ar avea un impact negativ.
- Introducerea monedei euro, în plan personal, ar avea efecte mai degrabă pozitive decât negative în România (58%) și Ungaria (54%), în timp ce, în Republica Cehă, intervievații se pronunțau în proporție de 60% în direcția efectelor negative.
- În majoritatea țărilor, exceptând România, predomină opinia potrivit căreia euro ar trebui introdus cât mai târziu posibil, cele mai mari ponderi ale răspunsurilor în acest sens fiind înregistrate în Republica Cehă (63%) și Suedia (60%).
- În Bulgaria și Croația, 50% dintre respondenți consideră că, într-un interval de cinci ani, ar fi posibilă trecerea la euro, în timp ce în celelalte țări se apreciază că în zece ani, iar în Suedia, 48% estimează că niciodată.
- În proporții situate între limitele de 74% și 51%, țările consideră că introducerea euro va avea impact inflaționist, determinat de creșterea prețurilor.
- Înlocuirea monedelor naționale cu moneda unică euro nu va ridica probleme cu adaptarea în proporție de 70% în Suedia comparativ cu 29% în Republica Cehă și, respectiv, 34% în Polonia.
- Toate țările analizate, mai puțin Polonia și Ungaria, consideră că apartenența la UEM va determina o scădere a controlului țării atât asupra politicilor sale economice, cât și asupra identității naționale.
- În unele țări, de exemplu, în Polonia, sondajele de opinie în problema aderării la UEM acordă o importanță deosebită consultării agenților economici pe categorii dimensionale, pe bază de scoruri în ceea ce privește **impactul economico-financiar** al introducerii euro. Se consideră că acest domeniu, în funcție de mărimea diferitelor categorii de agenți economici, reprezintă un important factor pentru luarea unei decizii bine fundamentate referitor la trecerea la euro.

Cu titlu de exemplu, reproducem machetele 1 și 2 pentru sondajele opiniei agenților economici începând cu 49 de salariați până la peste 499 de salariați.

Macheta 1 – Scoruri medii pe categorii de răspunsuri, după numărul de angajați ai întreprinderilor

Beneficii legate de aderarea României la zona euro și poziția competitivă a întreprinderilor	Total	<49	<50-99	100-249	250-499	>499
1. Reducerea riscului ratei de schimb valutar prin introducerea monedei unice – euro						
2. Reducerea costurilor tranzacționale, inclusiv la schimbul valutar						
3. Reducerea costurilor de aprovizionare datorită transparenței mai bune a pieței și unei mai bune comparabilități a ofertelor						
4. Stabilirea de contracte noi și de condiții comerciale mai bune cu alte companii ale țărilor din zona euro						
5. Creșterea capitalului disponibil, adică creșterea bunurilor financiare și nonfinanciare în posesie, în paralel cu rezervele financiare care contribuie la dezvoltarea întreprinderii						
6. Reducerea costurilor creditului legate de primire și servicii de creditare						
7. Creșterea dimensiunii cifrei de afaceri prin creșterea volumului de activitate într-o perioadă dată						
8. Simplificarea condițiilor comerțului în domeniul transferului de resurse financiare și nefinanciare între unitățile comerciale						
9. Costuri reduse de producție și prelucrare la o unitate de produs						

Macheta 2 – Scoruri medii pe categorii de răspunsuri, după numărul de angajați ai întreprinderilor

Amenințări legate de aderarea României la zona euro și poziția competitivă a întreprinderilor	Total	<49	<50-99	100-249	250-499	>499
1. Slaba dezvoltare a cererii interne în zona euro față de zona noneuro						
2. Pierderea autonomiei de politică monetară care aparține, printre altele, și BNR						
3. Creșterea prețurilor față de veniturile societății și, în consecință, scăderea cererii de consum						
4. Creșterea costurilor de producție pe unitatea de produs						
5. Introducerea unui sistem nefavorabil de soluții prin Euroland						
6. Riscul de stabilire a unei rate nefavorabile de conversie (calculul leilor în euro)						

Bibliografie

- Bargain, O.; Dolls, M.; Ferest, C. *et al.* (2013), *Fiscal Union in Europe? Redistributive and stabilizing effects of a European tax-benefit system and fiscal equalization mechanism*, Economic Policy, 28 (75), p. 375-422
- Cohen, B.J. (2003), *Are Monetary Union Inevitable?*, International Studies Perspectives, Vol. 4, No 3, p. 275-292
- Goodhart, C.A.E. (2007), *Currency Unions, Some Lessons from the Euro Zone*, International Atlantic Economic Society, Vol. 35, No 1, p. 1-21
- Hitiris, T. (2003), *European Union Economics*, Prentice Hall, Financial Times, London, p. 130-131
- Korkman, S. (2015), *EMU: Joining or not – does it matter?*, în Nordic Countries and European Union, Routledge, Edited by Grøn, C.H.; Nedergaard, P.; Wirel, A., *Advances in European Politics*, Part III, Chapter 11
- Nordman, P. (2018), *Is There a Future for the Euro? Evaluating the paths in saving the euro project*, Helsinki Metropolia University of Applied Sciences
- Stiglitz, J. (2016), *The Euro – How a common currency threatens the future of Europe*, 1st edition, www.norton&company
- ***, Comisia Europeană (2017), *Reflection paper on the deepening of the Economic and Monetary Union*, http://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-emu_en.pdf
- ***, European Central Bank (2016), *What is TARGET2?*, <http://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/target2.en.html>

STUDIUL 5

CADRUL JURIDIC ȘI INSTITUȚIONAL AL ADERĂRII LA MONEDA EURO. STAREA DE DREPT ȘI DE FAPT ÎN ROMÂNIA

Institutul de Cercetări Juridice

Dr. Mihai ȘANDRU

1. INTRODUCERE.....	181
2. UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ – DREPTURI ȘI OBLIGAȚII ALE STATELOR MEMBRE	181
2.1. Cadrul juridic general.....	181
2.2. Teorii juridice privind obligativitatea aderării la UEM	182
2.3. Rolul instituțiilor Uniunii Europene	183
2.4. Reforma Uniunii Economice și Monetare	183
2.5. Competența BCE în perioada de derogare	184
3. CONVERGENȚA JURIDICĂ ȘI CADRUL INSTITUȚIONAL DIN ROMÂNIA	185
3.1. Rolul Pactului de stabilitate și creștere	185
3.2. Semestrul european	185
3.3. Programul de convergență.....	185
3.4. Criterii de convergență juridică.....	186
3.5. Observațiile din rapoartele de convergență ale Băncii Centrale Europene	186
3.6. Mecanismul ratei de schimb dintre euro și alte monede naționale participante	186
3.7. Dezvoltarea capacității administrative	187
3.8. Influența aderării la moneda euro în dreptul privat.....	188
4. ÎN LOC DE CONCLUZII. DESPRE „NECESITATEA” ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ DIN PUNCT DE VEDERE JURIDIC	188

1. INTRODUCERE

Din punct de vedere juridic, prin aderarea unui stat membru la moneda euro sau, mai precis, la Uniunea Economică și Monetară, se realizează, în cadrul dispozițiilor tratatelor, unul dintre scopurile Uniunii Europene (UE) incluse în preambulul și în art. 3 alin. (4) al Tratatului privind Uniunea Europeană (TUE), respectiv consolidarea economiilor naționale, cu asigurarea convergenței acestora și stabilirea unei Uniuni Economice și Monetare (UEM) care să funcționeze în conformitate cu cele două tratate, cu „o monedă unică și stabilă”. În domeniul de interes se adaugă și Tratatul privind stabilitatea, coordonarea și guvernanta în cadrul Uniunii Economice și Monetare (TSCG sau „*Pactul fiscal european*”), tratat semnat și ratificat de România, deși nu este stat membru din zona euro. Din punct de vedere juridic, „necesitatea” aderării României la zona euro trebuie analizată distingând latura juridică de aspectele de oportunitate economică sau politică. Uniunea Economică și Monetară a fost considerată de la început (1993) nu doar un exercițiu politic al Uniunii Europene, ci și o nouă etapă de integrare a statelor membre. Etapa nouă de integrare presupune eforturi în toate planurile enumerate – politic, economic, juridic –, iar lărgirea Uniunii Europene de la 12 state în 1993 la 28 în prezent este doar un aspect care modifică variabilele enumerate; se adaugă criza economică, criza socială – a șomajului și a migrației –, iar în plan politic, creșterea populismului și a participării directe în Parlamentul European a partidelor antieuropene. Cea mai importantă a fost criza economică, despre care s-a afirmat că a surprins Uniunea Europeană fără instrumente adecvate pentru o reacție eficientă.

2. UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ – DREPTURI ȘI OBLIGAȚII ALE STATELOR MEMBRE

2.1. Cadrul juridic general

Art. 119, alin. 2 TFUE are mai mult un caracter explicativ raportat la primul alineat referitor la dezvoltarea politicilor economice în cadrul UE. „În paralel, în condițiile și în conformitate cu procedurile prevăzute în tratate, această acțiune presupune o monedă unică, euro, precum și definirea și aplicarea unei politici monetare unice și a unei politici unice a cursurilor de schimb, al căror obiectiv principal îl constituie menținerea stabilității prețurilor și, fără a aduce atingere acestui obiectiv, susținerea politicilor economice generale în Uniune, în conformitate cu principiul unei economii de piață deschise, în care concurența este liberă”. Diferența dintre cele două alineate este esențială din punctul de vedere al competențelor în cadrul Uniunii Europene: în timp ce alin. (1) reglementează o *competență neexclusivă*, alin. (2) determină o *competență exclusivă*, astfel cum s-a hotărât și în cauza Pringle:

„În temeiul art., 119 alin. (2) din TFUE, acțiunea statelor membre și a Uniunii presupune o monedă unică, euro, precum și definirea și organizarea unei politici monetare și a unei politici de schimb unice”. Politica monetară a Uniunii face obiectul în special al art. 3, alin. (1), litera (c) din TFUE și al articolelor 127-133 din TFUE (pct. 48).

În plus, în temeiul art. 282, alin. (1) din TFUE, BCE și băncile centrale ale statelor membre a căror monedă este euro, care constituie Eurosistemul, conduc politica monetară a Uniunii (pct. 49).

Din art. 3, alin. (1), litera (c) din TFUE reiese că „Uniunea dispune de o *competență exclusivă* în domeniul politicii monetare pentru statele membre a căror monedă este euro” (pct. 50).

Pe de altă parte, potrivit art. 119, alin. (1) din TFUE, acțiunea statelor membre și a Uniunii presupune „*instituirea unei politici economice întemeiate pe strânsa coordonare a politicilor economice*”

ale statelor membre, pe piața internă și pe definirea obiectivelor comune și conduse în conformitate cu principiul unei economii de piață deschise, în care concurența este liberă". Politica economică a Uniunii face obiectul art. 2, alin. (3) din TFUE, al art. 5, alin. (1) din TFUE, precum și al articolelor 120-126 din TFUE (pct. 51).

În continuare, alin. 3 din art. 119 se referă la liniile directoare care trebuie respectate: prețuri stabile, finanțe publice și condiții monetare sănătoase, precum și o balanță de plăți stabilă. Dincolo de aceste deziderate/obligații cu caracter economic, trebuie subliniat impactul juridic al aderării la UEM de către statul membru, respectiv competența exclusivă a Uniunii în privința politicii monetare pentru statele membre a căror monedă este euro (art. 3, alin. 1, lit. c din TFUE). Această competență, exercitată potrivit procedurilor legislative ale Uniunii Europene, are în centru Banca Centrală Europeană, care, în unele situații, împarte cu băncile centrale/naționale modalitățile de exercitare a atribuțiilor (a se vedea Protocolul nr. (4) privind Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene).

În afara dezbaterii privind interpretarea art. 119, din care am extras unele direcții actuale în jurisprudență și cercetare, putem aminti și unele discuții privind efectele suveranității fiscale în România. Se afirmă, că aceasta „a ales să transpună de o manieră «flexibilă» prevederile referitoare la principiul echilibrului bugetar, spre deosebire de alte state membre”. Pactul fiscal prevede că statele membre trebuie să transpună la nivel național acest principiu „prin intermediul unor dispoziții cu forță juridică obligatorie și caracter permanent, de preferință constituțională” sau „garantând în alt mod respectarea și aderarea pe deplin la acestea pe tot parcursul proceselor bugetare naționale”. Cu toate că unele state membre au introdus acest principiu la nivel constituțional, în România, reglementarea principiului echilibrului bugetar este prevăzută într-o lege ordinară, astfel că garanțiile constituționale avute în vedere la elaborarea Pactului fiscal nu sunt integral asigurate. „Cu privire la exigențele guvernantei și constituționalizarea procesului”, pornindu-se de la dispozițiile Pactului bugetar, respectiv art. 3, alin 2, „regulile prevăzute la alin. (1) produc efecte în dreptul intern al părților contractante cel târziu în termen de un an de la intrarea în vigoare a prezentului tratat, prin intermediul unor dispoziții cu forță juridică obligatorie și caracter permanent, de preferință constituțională, sau garantând în alt mod respectarea și aderarea pe deplin la acestea pe tot parcursul proceselor bugetare naționale”.

2.2. Teorii juridice privind obligativitatea aderării la UEM

În privința unei obligații de aderare, lucrări recente arată că, deși se consideră aderarea drept un proces automat, retragerea imposibilă, iar excluderea posibilă, lucrurile sunt totuși mai complexe, complicate de paralelismul literaturilor de specialitate, respectiv discursuri specializate – economice și juridice – care nu au ținut seama unul de altul. Dar nu doar discursurile doctrinarilor au influențat politicile Uniunii (s-ar putea afirma că acestea sunt ultimele în privința gradului de influență), ci și comportamentul și acțiunea statelor membre și a Uniunii, care au considerat (și încă se mai persistă în acest sens) că aderarea unui stat membru la Uniunea Economică și monetară este întemeiată pe criteriile economice. Ceea ce este adevărat, dar la baza acestui temei se află norma juridică, asupra căreia va trebui discutat în sensul interpretării spre a decela gradul de obligativitate la UEM. Nu este nicio îndoială că România se află în zona gri, respectiv și-a asumat obligația aderării, situându-se în perioada de derogare de la aderare până la îndeplinirea condițiilor economice și a celor juridice, mai ales a celor de natură funcțional-administrativă.

Aderarea la zona euro se face în temeiul tratatelor, în primul rând al TUE, al TFUE și al Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană. Potrivit art. 5 din Tratatul de aderare, alături de Bulgaria,

„România participă la Uniunea Economică și Monetară de la data aderării în calitate de state membre care beneficiază de derogare în înțelesul art. 122 din Tratatul CE” (preluat parțial în prezent în art. 140 din TFUE). Art. 140 din TFUE prevede *„întărirea mecanismelor prin realizarea unor rapoarte cu privire la progresele înregistrate de un stat membru care se află într-o perioadă de derogare”*. Se prevede că, *„cel puțin la fiecare doi ani sau la solicitarea unui stat membru care face obiectul unei derogări, Comisia și Banca Centrală Europeană prezintă Consiliului un raport privind progresele efectuate de statele membre care fac obiectul unei derogări în îndeplinirea obligațiilor care le revin pentru realizarea Uniunii Economice și Monetare”*. Raportul analizează, pe de o parte, un criteriu formal referitor la coerența legislativă a statului membru și compatibilitatea acestuia cu dispozițiile Tratatului (art. 130 și 131 TFUE), dar și cu Statutul BCE și SEBC. În continuare se detaliază punctele importante care trebuie analizate în raport din punctul de vedere al convergenței durabile. În plus, România a ratificat, prin Legea nr. 83/2012, Tratatul privind stabilitatea, coordonarea și guvernanta în cadrul Uniunii Economice și Monetare. Natura juridică a derogării nu poate fi, desigur, perpetuă, așa cum s-a observat și în doctrina economică.

Un alt autor subliniază că a deveni stat membru al Uniunii Europene este o acțiune voluntară, dar, odată ce a devenit, dacă nu a exclus expres posibilitatea de a rămâne în afara UEM, *„statul membru este supus unui număr de obligații. Una dintre aceste obligații este de a participa la UEM”*.

Apud Antonio Estella, literatura de specialitate și discursul instituțiilor europene privind aderarea (obligatorie/automată) la zona euro se bazează pe trei argumente:

- importanța și semnificația pe care tratatele o acordă UEM;
- un argument juridic ar fi Protocolul cu privire la tranziția spre a treia etapă a UEM, care declară ireversibil caracterul celei de-a treia etape a UEM;
- tratatele de aderare la Uniunea Europeană a statelor care au aderat după 1994, care declară că vor face parte din UEM, eventual prin instituirea unei derogări.

2.3. Rolul instituțiilor Uniunii Europene

Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene a fost subliniat printr-o hotărâre despre care s-a scris că ar fi singura hotărâre importantă în materie. În cauza Gauweiler și alții, CJUE a surprins independența Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC), arătând că *„o măsură de politică monetară nu poate fi asimilată unei măsuri de politică economică numai pentru că poate avea efecte indirecte asupra stabilității zonei euro”* (pct. 52), intervenția Băncii Centrale Europene și a celorlalte bănci naționale din eurozonă putând fi selective, întrucât *„nicio dispoziție din TFUE nu impune SEBC să intervină pe piețele financiare prin măsuri generale care s - ar aplica în mod necesar tuturor statelor din zona euro”* (pct. 55). Nu numai Curtea de Justiție are un rol în procesele de integrare, respectiv de desăvârșire a Uniunii Economice și Monetare. O acțiune comună, cunoscută chiar sub denumirea *Raportul celor cinci președinți*, implică principalele instituții europene.

2.4. Reforma Uniunii Economice și Monetare

Nu trebuie ignorat faptul că Uniunea Economică și Monetară se află ea însăși în proces de reformare. În ultimii ani (din 2015 până în prezent) au existat mai multe documente care surprind necesitatea reformei. În documentul din 2015, cunoscut și sub denumirea *„Raportul celor cinci președinți”*, se subliniază necesitatea reformei juridice a actualului cadru: *„o astfel de abordare, bazată*

pe etape, este necesară, deoarece unele dintre măsurile mai ambițioase impun modificări mai mult sau mai puțin profunde ale actualului cadru juridic al Uniunii, precum și realizarea unor progrese semnificative în materie de convergență economică și de armonizare legislativă la nivelul statelor membre din zona euro”. Așa cum menționează documentul, prima etapă ar fi aprofundarea prin practică (2015-2017), în care se va intensifica aplicarea normelor juridice prezente pentru a consolida cadrul instituțional. În etapa a doua – „finalizarea UEM” – „va fi sporit caracterul obligatoriu al procesului de convergență, printr-un set de criterii de referință privind convergența, stabilite de comun acord, care ar putea deveni de natură juridică”. Procesul se va finaliza, potrivit acestui document, până cel mai târziu în 2025 („etapa finală”). Documentul prevede necesitatea unei analize juridice în *Carta albă*, ceea ce s-a realizat în termenul preconizat, respectiv la 1 martie 2017. Tot în documentul celor cinci președinți se subliniază că este necesar ca acordurile interguvernamentale semnate în timpul crizei economice, la care s-a recurs din cauza deficiențelor din arhitectura UEM, să fie integrate în cadrul juridic al Uniunii Europene. „Acest lucru a fost deja prevăzut în cazul Tratatului privind stabilitatea, coordonarea și guvernarea și ar trebui să aibă loc și în alte cazuri, cum ar fi cel al Pactului euro plus și al Acordului interguvernamental privind Fondul unic de rezoluție”. *Carta albă privind viitorul Europei. Reflecții și scenarii pentru UE - 27 până în 2025* reprezintă un document programatic, ideologic chiar, de dezbateră a direcției/direcțiilor de urmat. În document se subliniază „necesitatea de a desăvârși Uniunea Economică și Monetară și de a consolida convergența performanțelor economice și sociale. Transformarea economiei Europei într-o economie mai favorabilă incluziunii, mai competitivă, mai rezilientă și mai pregătită pentru viitor va fi la fel de dificil de realizat și în anii următori” (p. 9). Acest aspect al modificării UEM în anii următori este de interes și pentru România, care s-ar putea confrunta cu cerințe noi dacă se amână aderarea la zona euro. În 2017 a fost prezentat, de asemenea, *Documentul de reflecție privind aprofundarea Uniunii Economice și Monetare* – COM (2017), în care se arată că este chiar necesar să se intervină prin modificări legislative naționale pentru dezvoltarea unei „strategii europene pentru creditele neperformante [care] ar putea contribui la abordarea uneia dintre problemele cele mai periculoase moștenite de pe urma crizei și la sprijinirea acțiunilor întreprinse la nivel național în țările în cauză” (p. 22). Documentul discută pe larg cadrul politic și juridic care ar trebui luat în considerare pentru viitoarea Uniune Economică și Monetară.

2.5. Competența BCE în perioada de derogare

În perioada de derogare de la aderarea la spațiul euro, BCE are unele competențe stabilite prin tratat:

- consolidează cooperarea dintre băncile centrale naționale;
- consolidează coordonarea politicilor monetare ale statelor membre pentru a asigura stabilitatea prețurilor;
- supervizează funcționarea mecanismului cursului de schimb;
- desfășoară consultări privind problemele care sunt de competența băncilor centrale naționale și care afectează stabilitatea instituțiilor și piețelor financiare;
- exercită funcțiile pe care le îndeplinea Fondul European de Cooperare Monetară, preluate ulterior de Institutul Monetar European (art. 141, alin. 2 TFUE).

Prin Protocolul 4, anexat TUE și TFUE, s-a consacrat Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene.

3. CONVERGENȚA JURIDICĂ ȘI CADRUL INSTITUȚIONAL DIN ROMÂNIA

3.1. Rolul Pactului de stabilitate și creștere

Pactul de stabilitate și creștere este o măsură de natură economică și politico-juridică în care sunt utilizate norme de drept primar ale Uniunii Europene (art. 126), acte legislative cu forță juridică (regulamente) și „*soft law*”. Un recent raport al Curții Europene de Conturi subliniază, pe de o parte, că până în prezent Comisia Europeană nu a utilizat eficient cadrul normativ existent și, pe de altă parte, că recomandările Consiliului în cadrul Semestrului european ar trebui să fie mai precise. Acesta este principalul cadru în care se evidențiază progresele României în direcția aderării la moneda euro.

3.2. Semestrul european

Semestrul european este o modalitate de coordonare a politicilor economice și bugetare în cadrul UE și are loc de două ori pe an, începând cu 2011. Obiectivele principale sunt: contribuții la asigurarea convergenței și a stabilității în UE; contribuții la asigurarea unor finanțe publice solide; favorizarea creșterii economice; prevenirea dezechilibrelor macroeconomice excesive în UE; punerea în aplicare a Strategiei Europa 2020.

3.3. Programul de convergență

Guvernul României a luat măsurile necesare și a aprobat, la 10 mai 2018, *Programul de convergență 2018-2021*, adoptat în temeiul Regulamentului (CE) nr. 1466/97 al Consiliului din 7 iulie 1997 privind consolidarea supravegherii pozițiilor bugetare și supravegherea și coordonarea politicilor economice, modificat și completat. În cel de-al doilea considerent se subliniază: „*Pactul de stabilitate și creștere se compune din prezentul regulament, care are ca obiectiv să consolideze supravegherea pozițiilor bugetare, precum și supravegherea și coordonarea politicilor economice, din Regulamentul (CE) nr. 1467/97 (3) al Consiliului care are ca obiectiv accelerarea și clarificarea procedurii de deficit excesiv și din Rezoluția Consiliului din 17 iunie 1997 privind Pactul de stabilitate și creștere (4) în care, în conformitate cu art. D din Tratatul privind Uniunea Europeană, se emit orientări politice ferme pentru aplicarea Pactului de stabilitate și creștere într-o manieră strictă și oportună și în special pentru a se adera la obiectivul pe termen mediu al pozițiilor bugetare aproape de echilibru sau în excedent față de care s-au angajat toate statele membre și a se aplica acțiunile bugetare corective pe care le consideră necesare pentru îndeplinirea obiectivelor programelor lor de stabilitate și convergență, ori de câte ori dispun de informații ce indică o discrepanță semnificativă, reală sau prognozată, față de obiectivul bugetar pe termen mediu*”. Din punct de vedere politic, se reafirmă angajamentul de aderare la zona euro, și anume că „*Guvernul României își menține angajamentul de aderare la zona euro, însă stabilirea unei date concrete în această privință presupune realizarea unor analize aprofundate, în special în ceea ce privește convergența reală, structurală și instituțională, domenii în care sunt necesare progrese importante*”. După cum se poate observa, nu este identificat niciun impediment de natură juridică în privința aderării la moneda euro, respectiv la Uniunea Economică și Monetară. De asemenea, sunt descrise eforturile de dezvoltare administrativă, prin constituirea Comisiei faționale de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro.

3.4. Criterii de convergență juridică

Sintetizarea criteriilor de convergență economică și de convergență juridică, precum și Programele de convergență ale Guvernului României, pe de o parte, și Rapoartele de convergență ale Băncii Centrale Europene, pe de altă parte, pot indica domeniile la care încă mai trebuie lucrat.

„În domeniul juridic, obligațiile care trebuie îndeplinite pentru realizarea UEM vizează în special independența băncii centrale și integrarea juridică a acestora în Eurosistem. În acest scop sunt examinate următoarele aspecte:

- *independența băncii centrale naționale: funcțională, instituțională, personală și financiară (art. 130 din Tratat și, respectiv, art. 7 și 14, alin. 2 din Statut);*
- *confidențialitatea (obligația păstrării secretului profesional, conform art. 37 din Statut);*
- *interdicția privind finanțarea monetară (art. 123 din Tratat);*
- *interdicția privind accesul privilegiat al sectorului public la instituțiile financiare (art. 124 din Tratat);*
- *compatibilitatea cu ortografia unică a euro impusă de legislația UE;*
- *integrarea juridică a băncii centrale naționale în Eurosistem (în special din perspectiva art. 12.1 și 14.3 din Statut)”.*

3.5. Observațiile din rapoartele de convergență ale Băncii Centrale Europene

Potrivit rezumatului Comisiei Europene, *„raportul a concluzionat că România îndeplinește în prezent unul dintre cele patru criterii economice necesare pentru adoptarea monedei euro, și anume criteriul legat de finanțele publice. România nu îndeplinește criteriile legate de stabilitatea prețurilor, de cursul de schimb și de ratele dobânzilor pe termen lung, iar legislația din această țară nu este compatibilă în întregime cu tratatul”.*

Cu privire la armonizarea/compatibilitatea legislației naționale cu cea europeană, în raport se subliniază că solicitarea ca „legislația națională să fie compatibilă” nu înseamnă că tratatul impune „armonizarea” statutelor băncilor centrale naționale între ele sau cu Statutul. Particularitățile naționale pot continua să existe în măsura în care acestea nu aduc atingere competenței exclusive a UE în domeniul monetar. Astfel, termenul „compatibil” indică mai degrabă faptul că legislația națională și statutul BCN trebuie ajustate în vederea eliminării neconcordanțelor cu Tratatul și cu Statutul și a asigurării nivelului necesar de integrare a BCN în SEBC. Trebuie modificată în special orice dispoziție care încalcă independența BCN, așa cum este ea definită în Tratat, precum și rolul său ca parte integrantă a SEBC. Prin urmare, *„nu este suficient să se considere că supremația legislației UE asupra legislației naționale poate conduce singură la realizarea acestui obiectiv” (p. 18).*

Concluzia raportului de convergență din 2018 este că *„Legislația românească nu îndeplinește toate cerințele privind independența băncii centrale, interdicția de finanțare monetară și integrarea juridică a băncii centrale în Eurosistem. România este stat membru al UE care face obiectul unei derogări și, în consecință, trebuie să respecte toate cerințele de adaptare prevăzute în art. 131 din Tratat” (p. 68).*

3.6. Mecanismul ratei de schimb dintre euro și alte monede naționale participante

România participă la mecanismul ratei de schimb dintre euro și alte monede naționale participante prin două instrumente juridice:

- Rezoluția Consiliului European privind instituirea unui mecanism al cursului de schimb în etapa a treia a Uniunii Economice și Monetare, Amsterdam, 16 iunie 1997;

- Acordul din 16 martie 2006 între Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale ale statelor membre din afara zonei euro, de stabilire a procedurilor de funcționare a mecanismului cursului de schimb în etapa a treia a Uniunii Economice și Monetare.

În afara Acordului din 2006 mai sunt cinci modificări, cea care privește România fiind inclusă în Acordul din 21 decembrie 2006 între Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale ale statelor membre din afara zonei euro, de modificare a Acordului din 16 martie 2006 între Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale ale statelor membre din afara zonei euro, de stabilire a procedurilor de funcționare ale mecanismului cursului de schimb în etapa a treia a Uniunii Economice și Monetare.

3.7. Dezvoltarea capacității administrative

Banca Națională a României are un rol central în privința aderării la Uniunea Economică și Monetară. Potrivit Legii nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României, Banca Națională a României are ca principală atribuție „*elaborarea și aplicarea politicii monetare și a politicii de curs de schimb*”, criterii importante ale aderării României la euro. De altfel, normele UE respectate de BNR sunt nu numai cele care privesc atribuțiile directe, dar și un lung șir de regulamente disponibile pe site-ul instituției:

- Regulamente ale Uniunii Europene care privesc obiectivul fundamental și principalele atribuții ale BNR;

- Regulamente ale Uniunii Europene aplicabile instituțiilor aflate în aria de supraveghere a BNR, prin care se instituie sau se modifică măsuri restrictive/sanționatorii.

În cadrul Băncii Naționale a României, din 2010 funcționează Comitetul de pregătire a trecerii la euro, a cărui tematică este subsumată următoarelor categorii probleme:

- experiența altor state membre ale Uniunii Europene în pregătirea trecerii la euro;
- stadiul pregătirii României pentru adoptarea euro;
- mecanisme și concepte noi dezvoltate la nivelul Uniunii Europene în sfera guvernanței economice și a consolidării Uniunii Economice și Monetare;
- documente ale Comisiei Europene, Băncii Centrale Europene și Guvernului României, legate de convergența către zona euro a statelor membre cu derogare.

Comisia națională de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro s-a constituit în 2018, prin Ordonanță de urgență a Guvernului. Potrivit art. 4, alin. 2 din OUG nr. 24/2018, un grup de lucru va fi dedicat convergenței juridice. „*Comisia națională are rolul de a pregăti calendarul de intrare a României în Mecanismul unic de supraveghere și de adoptare a monedei euro, precum și acțiunile necesare pentru pregătirea economiei și societății românești, asumate prin consens de toți participanții la acest proces, care se includ în Planul național de adoptare a monedei euro*” (art. 1, alin. 3). Unele dintre atribuțiile Comisiei naționale au un impact direct în privința criteriilor de convergență juridică:

- a) elaborarea Planului național pentru trecerea la moneda euro și a calendarului acțiunilor necesare pentru adoptarea monedei euro;

- b) evaluarea periodică a stadiului de îndeplinire a criteriilor de convergență;

c) evaluarea cadrului legislativ în vigoare și pregătirea a noi proiecte legislative pentru introducerea monedei euro;

d) pregătirea sistemului statistic național pentru actualizarea seriilor de date;

e) monitorizarea pregătirii sistemelor naționale pentru trecerea la moneda euro, modificarea/compatibilizarea sistemului de plăți și a contabilității naționale;

f) identificarea acțiunilor necesare și a entităților care să fie implicate în organizarea de campanii de informare a publicului larg privind adoptarea euro, dezvoltarea și actualizarea unor site-uri dedicate și înființarea de puncte *info help-desk* pentru cetățeni și companii. Comisia națională se va asigura că publicul este informat clar, obiectiv, în timp util și cu acuratețe ridicată despre adoptarea monedei euro;

g) stabilirea și monitorizarea elementelor specifice, respectiv circulația paralelă a monedei naționale și a euro, precum și afișarea prețurilor în moneda națională și în euro;

h) întocmirea rapoartelor de lucru periodice și transmiterea acestora către instituțiile implicate.

Până la data de 15 noiembrie 2018, *„Comisia națională prezintă spre asumare politică de către partidele politice parlamentare calendarul de trecere la moneda euro și Planul național de adoptare a monedei euro”*. *„Ulterior asumării politice, instituțiile publice abilitate vor supune aprobării Guvernului și Parlamentului proiectele de acte normative necesare implementării măsurilor de adoptare a monedei euro”* (art. 5, alin. 2 și 3).

3.8. Influența aderării la moneda euro în dreptul privat

Interesul pentru moneda euro în rândul profesioniștilor dreptului (avocați, judecători etc.) este scăzut, întrucât nu este o problemă de drept pozitiv, care să afecteze aplicarea dreptului național sau al Uniunii Europene.

Din portalul *rolii.ro* rezultă că expresia *„Uniunea Economică și Monetară”* nu a fost utilizată în nicio hotărâre. Deși sunt câteva hotărâri judecătorești care privesc expresia *„uniunea monetară”*, acestea se referă la litigii privind executarea unor contracte cu sau fără clauze abuzive și la indexarea chiriei în contracte de locațiune. În același timp, sunt disponibile câteva mii de litigii în care contractele sunt încheiate în moneda euro, contracte de împrumut, falsificări, executări silite, pensie de întreținere, somații de plată, procedura insolvenței etc.

Interesul va crește în momentul trecerii la euro, pentru că, așa cum s-a văzut din experiența altor state, apar numeroase probleme în dreptul privat în privința executării contractelor, în special a plății prețului.

4. ÎN LOC DE CONCLUZII. DESPRE „NECESITATEA” ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ DIN PUNCT DE VEDERE JURIDIC

„Necesar” presupune și o obligație pentru România să adere la Uniunea Economică și Monetară? Deși tema proiectului este exclusiv economică – *„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu Uniunea Europeană – un demers necesar”* –, convergența economică și monetară având puține implicații juridice, prezentate în secțiunea dedicată analizei Băncii Centrale Europene în rapoartele de țară (ultimul fiind din 2018), este utilă totuși și o analiză juridică asupra *„necesității”* aderării României la UEM. Trebuie subliniat că *„aderare”* în acest articol are mai degrabă înțelesul de

integrare deplină, întrucât prin actul de aderare la Uniunea Europeană România a aderat deja la Uniunea Economică și Monetară, fiind într-o perioadă de derogare, derogare care, așa cum se preciza anterior, nu poate fi perpetuă.

La nivelul principiilor dreptului Uniunii Europene, se poate pune întrebarea dacă *principiul cooperării loiale este îndeajuns de obligatoriu pentru a impune aderarea la UEM a unui stat membru*. Desigur, scopul tratatului fiind menționat, iar cum disparitățile de participare la politicile UE ar conduce la fărâmițarea exercitării competențelor Uniunii, un prim răspuns ar putea fi că *principiul impune cel puțin cooperarea loială în scopul îndeplinirii condițiilor impuse de tratate*.

În concluzie, poate fi evidențiată o opinie independentă a literaturii juridice, unde s-a subliniat că un stat membru este obligat să adere la UEM atât timp cât nu are derogări sau nu este exceptat, cum este situația în privința Marii Britanii și a Danemarcei. Problema temporală nu o poate însă rezolva nimeni. Se intră din nou sub zodia politicului, a politicilor economice, a economiei și a altor criterii care valorizează oportunitatea, și nu legalitatea.

După cum s-a observat, deși există criterii juridice specifice, totuși acestea pot fi interpretate prin prisma politică, economică. Aderarea la Uniunea Economică și Monetară nu poate fi evitată, însă aceasta trebuie să se petreacă în condiții de certitudine a fundamentelor economice. Ultimele rapoarte europene, mai ales al Băncii Centrale Europene, pun România în situația continuării eforturilor, inclusiv din punctul de vedere al armonizării/compatibilizării juridice.

STUDIUL 6

MIXUL DE POLITICI MACROECONOMICE DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO

Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”

Dr. Emil DINGA – coordonator, Dr. Ionel LEONIDA, Drd. Monica DUTCAȘ, Dr. Alina AILINCĂ
Cercetători asociați: Drd. Diana DRIGĂ, Drd. Grațiela IORDACHE, Drd. Gabriela IONESCU

1. CONTEXTUL INSTITUȚIONAL AL PERSPECTIVEI ADERĂRII ROMÂNIEI LA ZONA EURO.....	193
1.1. Criteriile de convergență economică nominală (CCEN).....	193
1.1.1. Statu-quoul.....	193
1.1.2. Evaluare critică.....	194
1.2. ERM2.....	199
2. CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ NOMINALĂ ȘI CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ REALĂ.....	201
2.1. Lista criteriilor de convergență economică reală (CCER).....	201
2.2. Evaluarea relației dintre criteriile de convergență economică reală și criteriile de convergență economică nominală.....	210
2.2.1. Canale de transmitere a impulsului de la convergența economică reală spre convergența economică nominală.....	210
2.2.2. Relația cauzală și funcțională între CCER și CCEN.....	214
3. MIXUL DE POLITICI MACROECONOMICE DE AJUSTARE A PROCESULUI DE CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ NOMINALĂ.....	215
3.1. Lista politicilor publice „eligibile” pentru mixul de politici publice.....	215
3.2. Politica fiscală.....	216
3.3. Politica monetară.....	217
3.4. Politica comercială.....	218
3.5. Politica în domeniul pieței muncii.....	219
3.6. Modelarea echilibrului economic intern (modelul IS-LM).....	220
3.7. Modelarea echilibrului economic general (modelul IS-LM-EE).....	221
3.8. Modelarea echilibrului economic sustenabil (modelul IS-LM-EE-LF).....	221
3.9. Proiectarea mixului de politici macroeconomice pentru atingerea și sustenabilizarea convergenței economice nominale.....	222
3.9.1. Conceptul de mix de politici publice.....	222
3.9.2. Scopul și obiectivele politicii aderării la zona euro.....	223
3.9.3. Proiectarea logică a PAZE.....	224
3.9.4. Proiectarea instituțională a PAZE.....	244
3.10. Tablou de bord privind monitorizarea procesului de aderare la zona euro.....	246
3.11. Algoritm de alertare timpurie a abaterii de la procesul sustenabil de convergență economică nominală (ALERT-CEN).....	249

4. ROAD-MAP PENTRU PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA ZONA EURO PE BAZA PAZE	250
Anexa 1.....	251
Anexa 2. Modelul economico-matematic al politicii fiscale.....	253
Anexa 3. Modelul economico-matematic al politicii monetare	256
Anexa 4. Modelul economico-matematic al politicii comerciale.....	258
Anexa 5. Modelul economico-matematic al politicii privind piața muncii	260

1. CONTEXTUL INSTITUȚIONAL AL PERSPECTIVEI ADERĂRII ROMÂNIEI LA ZONA EURO

1.1. Criteriile de convergență economică nominală (CCEN)

1.1.1. Statu-quo-ul

Lista criteriilor de convergență economică nominală, conform prevederilor Tratatului de la Maastricht este următoarea:

- *criterii monetare:*
 - inflația;
 - rata nominală a dobânzii pe termen lung (la obligațiunile de stat pe cinci ani);
 - cursul nominal de schimb;
- *criterii fiscal-bugetare:*
 - deficitul bugetului general consolidat;
 - datoria publică totală;
- *criterii legislative*¹:
 - legislația financiară națională, inclusiv cea privind banca centrală națională.

Benchmark-urile în funcție de care se evaluează îndeplinirea criteriilor de convergență economică nominală sunt:

- pentru inflație: media aritmetică a inflațiilor din cele trei state membre ale UE care au cele mai scăzute niveluri ale inflației (I3);
- pentru rata nominală a dobânzii pe termen lung: media aritmetică a ratelor nominale ale dobânzii pe termen lung din cele trei state membre ale UE care au cele mai scăzute niveluri ale inflației (D3);
- pentru cursul de schimb: variație în jurul cursului pilot (curs de schimb nominal central sau paritate centrală) stabilit în momentul intrării în ERM2;
- pentru deficitul bugetului general consolidat: ponderea în PIB;
- pentru datoria publică totală: ponderea în PIB;
- pentru legislația financiară națională: Statutul Băncii Centrale Europene.

Gap-urile acceptabile între valorile numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în statul interesat și *benchmark*-uri sunt următoarele:

- pentru inflație: $\leq I3 + 1,5p.p.^2$;
- pentru rata nominală a dobânzii pe termen lung: $\leq D3 + 2p.p.$;
- pentru cursul de schimb: statul să participe la ERM2 cel puțin doi ani, fără a fi nevoie de intervenția băncii centrale pentru menținerea cursului nominal de schimb în banda $\pm 15\%$ față de cursul pilot³ (i.e. paritatea centrală acceptată de BCE și banca centrală națională la momentul intrării în ERM2);

¹ Criteriul legislativ trebuie încadrat tot la criterii nominale, deoarece se referă la aspectul normativ. Nefiind, însă, cuantificabil, în cele mai multe cazuri se vorbește doar despre cinci criterii nominale de convergență.

² Prin p.p. se înțelege punct procentual.

³ Cursul pilot trebuie să fie dat de piața valutară, fără a înregistra tensiuni grave și fără intervenția autorității monetare, de aceea, cu un anumit interval de timp înainte de intrarea în ERM2, banca centrală trebuie să se abțină de la orice intervenții pe piața valutară.

- pentru deficitul bugetului general consolidat: $\leq 3\%$;
- pentru datoria publică totală: $\leq 60\%$;
- pentru legislația financiară națională: compatibilitate (consistență).

1.1.2. Evaluare critică

În legătură cu criteriile de convergență economică nominală, pot fi făcute trei comentarii: (a) privind completitudinea lor; (b) privind reprezentativitatea lor; (c) privind relevanța (semnificația lor).

(a) Completitudinea

După cum se știe, există trei „bugete” la nivelul unei economii naționale sau, mai bine zis, trei balanțe: (a) balanța sectorului public⁴ (bugetul general consolidat – BGC); (b) balanța sectorului privat – BSP; (c) balanța sectorului extern (balanța de cont curent – BCC). Între cele trei balanțe trebuie să funcționeze echilibrul economic, adică soldul intern (Σ_I) să fie egal cu soldul extern (Σ_E). Dacă facem notațiile:

- Σ_I : soldul intern al balanței economice;
- Σ_E : soldul extern al balanței economice;
- Σ_{BGC} : soldul bugetului general consolidat;
- Σ_{BSP} : soldul sectorului privat (diferența dintre veniturile și cheltuielile sectorului privat);
- Σ_{BCC} : soldul balanței de cont curent;

atunci putem scrie:

$$\Sigma_I = \Sigma_E$$

$$\Sigma_I = \Sigma_{BGC} + \Sigma_{BSP}$$

$$\Sigma_E = \Sigma_{BCC}$$

$$\Sigma_{BGC} + \Sigma_{BSP} = \Sigma_{BCC}$$

Împărțind ultima egalitate la PIB, obținem ponderile celor trei solduri balanțiere în PIB:

$$\varsigma^{BGC} + \varsigma^{BSP} = \varsigma^{BCC}$$

unde:

$$\varsigma^{BGC} = \frac{\Sigma_{BGC}}{PIB}, \varsigma^{BSP} = \frac{\Sigma_{BSP}}{PIB}, \varsigma^{BCC} = \frac{\Sigma_{BCC}}{PIB}$$

Dar, cum în Tratatul de la Maastricht este cuprins doar unul dintre cele trei solduri relative (ς^{BGC}), pe baza egalității de mai sus, acesta este compatibil cu orice pereche de valori ale celorlalte două solduri. De exemplu, dacă $\varsigma^{BGC} = 0,03$, așa cum prevede Tratatul de la Maastricht⁵, atunci putem scrie:

$$\varsigma^{BCC} - \varsigma^{BSP} = 0,03$$

De exemplu, această ecuație este satisfăcută, fără ca Tratatul de la Maastricht să fie încălcat, de următoarele valori:

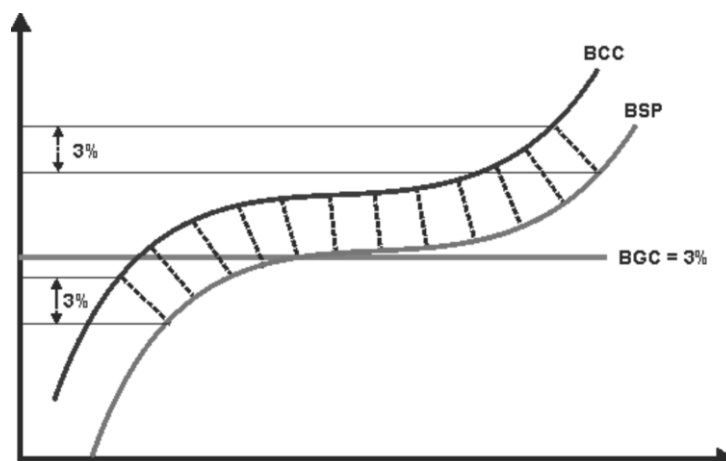
- $\varsigma^{BCC} = 0,45$
- $\varsigma^{BSP} = 0,42$

⁴ Mai exact, este vorba despre balanța statului, deoarece în bugetul general consolidat este cuprins și domeniul privat (proprietatea privată) al statului.

⁵ Ulterior, această limită a fost preluată și în Pactul fiscal (denumirea oficială este: *Tratatul de stabilitate, coordonare și guvernare în cadrul Uniunii Economice și Monetare*).

Din punct de vedere economic, asta înseamnă că aproape jumătate din absorbția internă netă a țării înseamnă import și, în același timp, că sectorul privat al țării nu-și poate acoperi cheltuielile în proporție de peste 40% din PIB. Ambele situații (importul și îndatorarea sectorului privat) reprezintă vulnerabilități extrem de grave, deși Tratatul de la Maastricht este respectat.

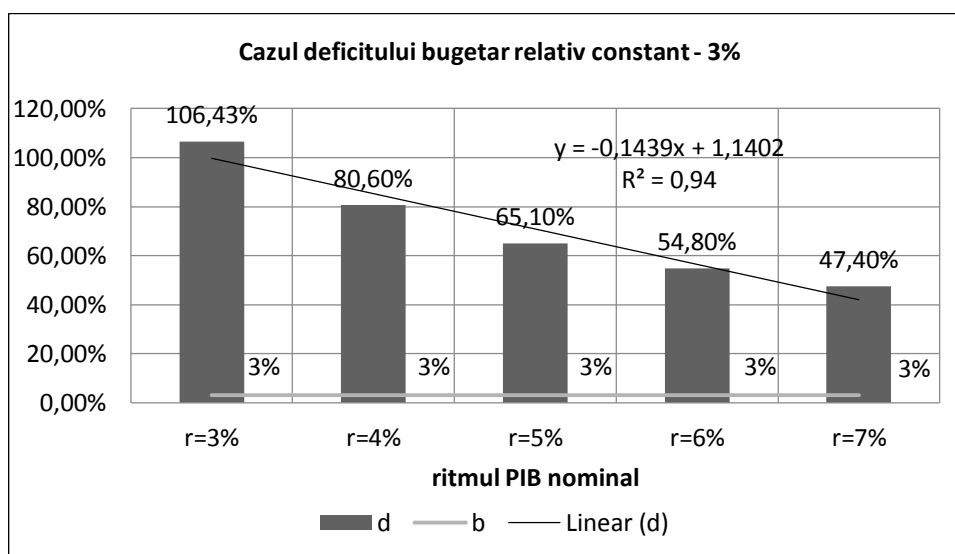
Figura 1 – Pentru soldul BCG fixat, celelalte două solduri pot lua valori cvasiarbitrare

Sursa: Autorii.

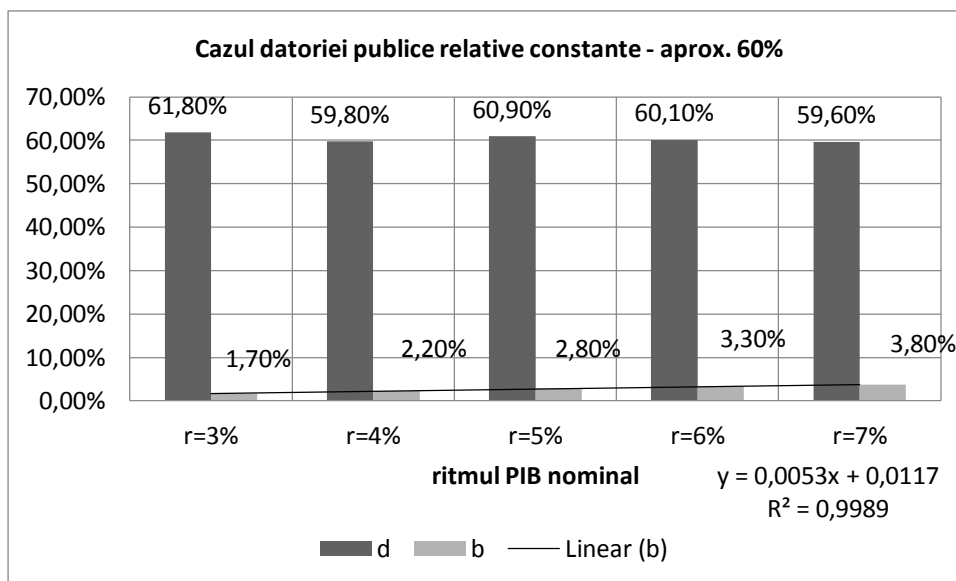
Pe baza calculelor prezentate în anexa 1, rezultă următoarele concluzii privind „admisibilitatea” unei anumite valori pentru datoria publică relativă (dacă este păstrat deficitul bugetar relativ la 3%), respectiv „admisibilitatea” unei anumite valori a deficitului bugetar relativ (dacă este păstrată datoria publică relativă la 60%) (figura 2, respectiv figura 3).

Figura 2 – La deficit bugetar relativ constant de 3%, datoria publică relativă poate crește liniar cu creșterea ritmului de creștere a PIB nominal („rezerva” față de 60% crește cu creșterea ritmului PIB nominal cu o rată anuală de 14%)

Sursa: Autorii.

Figura 3 – La datoria publică relativă constantă de 60%, deficitul bugetar relativ poate crește liniar cu creșterea ritmului de creștere a PIB nominal („rezerva” față de 3% crește cu creșterea ritmului PIB nominal cu o rată anuală de 0,5%)

Sursa: Autorii.

Soluția este, evident, completarea setului de criterii de convergență economică nominală cu unul dintre celelalte două solduri. Propunerea noastră este ca noul criteriu de convergență economică nominală să fie soldul balanței de cont curent ca pondere în PIB⁶.

(b) Reprezentativitatea

Nu este deloc clară rațiunea pentru care au fost alese valorile-limită (plafon) pentru unele dintre criteriile de convergență economică nominală. Dacă pentru valorile deficitului bugetului general consolidat, respectiv ale datoriei publice totale, justificarea este dată de minimodelul algebric prezentat la lit. (c), nu este deloc clar de ce pentru ritmul anual al PIB nominal s-a ales valoarea 5%, respectiv pentru inflație s-a ales valoarea 2%. Aceste valori, la rândul lor, trebuie fundamentate pe un model cantitativ. Așadar, în opinia noastră, o analiză a verificării de către statele membre ale zonei euro a criteriilor de convergență economică nominală, respectiv o analiză a cauzelor pentru care aceste criterii nu au fost respectate, ba chiar încălcate flagrant, ar putea conduce la o refundamentare a valorilor numerice plafon care, se pare, au reflectat o situație economică a unei anumite țări membre la momentul elaborării Tratatului de la Maastricht (începutul anilor '90).

(c) Relevanța (semnificația)

În ceea ce privește semnificația criteriilor de convergență economică nominală, se poate arăta cu ușurință faptul că nu îndeplinesc cu certitudine rolul pentru care au fost introduse: să țină sub control

⁶ Valoarea numerică a unui asemenea plafon trebuie stabilită, desigur, pe baza extinderii modelului matematic folosit pentru fundamentarea celor cinci criterii existente, pentru a-l cuprinde și pe al șaselea (vezi mai jos, discuția privind relevanța/semnificația setului de criterii de convergență economică nominală). În prezentul studiu nu întreprindem o asemenea analiză de lege ferenda.

evoluția economiei nominale, în așa fel încât să nu se producă distorsiuni grave și, eventual, ireversibile de la starea de echilibru dinamic a acesteia (eventual, de la starea de sustenabilitate).

Să facem câteva notații:

- B_i : deficitul bugetar la valoarea nominală la sfârșitul anului i ;
- D_i : datoria publică la valoarea nominală totală brută la sfârșitul anului i ;
- Y_i : PIB la valoarea nominală, la prețurile pieței, aferent anului i ;
- b_i : ponderea deficitului bugetar în PIB în anul i ; $b_i = \frac{B_i}{Y_i}$;
- d_i : ponderea datoriei publice în PIB în anul i ; $d_i = \frac{D_i}{Y_i}$;
- r_i : rata de creștere a PIB nominal în anul i față de anul $(i - 1)$.

Simplificând într-o oarecare măsură lucrurile, vom putea calcula următoarele variabile⁷:

- $\Delta D_i = \Delta B_i = B_i - B_{i-1}$
- $r_i = \frac{\Delta Y_i}{Y_{i-1}} = \frac{Y_i - Y_{i-1}}{Y_{i-1}} = \frac{Y_i}{Y_{i-1}} - 1$
- $b_i = \frac{B_i}{Y_i}$
- $d_i = \frac{D_i}{Y_i}$

$$\frac{B_i}{Y_i} = \frac{D_i - D_{i-1}}{Y_i}$$

$$\frac{B_i}{Y_i} = \frac{D_i}{Y_i} - \frac{D_{i-1}}{Y_i}$$

$$b_i = d_i - \frac{D_{i-1}}{Y_i}$$

$$\frac{D_{i-1}}{Y_i} = \frac{D_{i-1}}{Y_{i-1}} \cdot \frac{Y_{i-1}}{Y_i}$$

$$\frac{D_{i-1}}{Y_i} = d_{i-1} \cdot \frac{1}{1 + r_i}$$

$$b_i = d_i - d_{i-1} \cdot \frac{1}{1 + r_i}$$

Dacă punem condiția de stabilitate/staționaritate a datoriei publice ($d_i = d_{i-1}$), obținem:

$$b_i = d_i \cdot \left(\frac{r_i}{1 + r_i} \right)$$

Se observă că, pentru un ritm de creștere a PIB nominal de 5% (0,05) și pentru o pondere a datoriei publice nominale în PIB nominal la prețurile pieței de 60%, se obține un sold bugetar de -3,2%, deci în apropierea plafonului de 3% stabilit prin Tratatul de la Maastricht⁸, pentru ponderea deficitului bugetului general consolidat în PIB. Să facem mai multe simulări (valorile negative ale lui b_i semnifică excedent bugetar relativ la PIB, iar valorile negative ale lui d_i semnifică credite acordate străinătății sau, după caz, populației și agenților economici interni), care se găsesc în anexa 1. Principala concluzie care se desprinde din aceste simulări este că, pentru cazul în care se consideră ritmul anual al PIB nominal de 5%, pentru ponderea deficitului BGC în PIB de 3% sunt valabile două valori, și nu una pentru ponderea datoriei publice totale în PIB: (a) 60,1% (putem să aproximăm la

⁷ Acest mod de a pune problema se găsește în lucrarea „Economia integrării europene”, de **Richard Baldwin** și **Charles Wyplosz**, tradusă în limba română de Emil Dinga ș.a., Editura Economică, 2006.

⁸ Valoarea exactă de -3% a ponderii deficitului bugetar în PIB se obține pentru o pondere a datoriei publice în PIB de 57% (păstrând ritmul anual de creștere a PIB nominal la 5%).

60%, așa cum cere Tratatul de la Maastricht), dar și (b) 65,1%. Pentru alte cazuri (ritmuri anuale ale PIB nominal diferite de 5% – vezi anexa 1), avem, de asemenea, valori distorsionate (uneori cu mult) față de prevederile Tratatului de la Maastricht. Această instabilitate a setului de criterii de convergență economică nominală nu este, desigur, de natură să asigure relevanța (semnificația) lor.

(d) Redundanța (nonsinergia)

Din punct de vedere teoretic, setul de criterii de convergență economică nominală ar trebui considerat ca un sistem de „axiome” *sui generis* care, odată verificate, asigură asupra faptului că statul membru care intră în zona euro nu va introduce, tocmai prin această intrare, vulnerabilități și riscuri în economia reală și în cea nominală a acestei zone monetare. Dacă se poate spune asta, atunci cele cinci criterii ar trebui să fie independente între ele, adică să nu se poată deduce una din cealaltă sau variația uneia dintre ele să nu influențeze în mod nemijlocit variația alteia (fie în mod direct proporțional, fie în mod invers proporțional). Din păcate, nu acesta este cazul setului criteriilor de convergență economică nominală propuse în Tratatul de la Maastricht.

- *În ceea ce privește criteriile de tip monetar:*

1. variația inflației determină, în mod direct proporțional, pe baza relației Fisher, rata dobânzii nominale pe termen lung. Așadar, este suficient să se verifice (sau să se încalce) criteriul inflației, că se va verifica (sau se va încălca), desigur, cu o anumită marjă de incertitudine datorată altor factori cauzali, și criteriul ratei dobânzii nominale pe termen lung⁹;
2. variația cursului de schimb determină, în mod direct proporțional, pe baza mecanismului *pass through*, inflația, și anume prin importul de inflație. Așadar, este suficient să se verifice (sau să se încalce) criteriul cursului de schimb, că se va verifica (sau se va încălca), desigur, cu o anumită marjă de incertitudine datorată altor factori cauzali, și criteriul inflației;
3. prin urmare, combinând cele două dependențe cauzale de mai sus, variația cursului de schimb determină, în mod direct proporțional, celelalte două criterii monetare: cursul de schimb → ↑ inflație → ↑ rata dobânzii nominale pe termen lung.

- *În ceea ce privește criteriile de tip fiscal-bugetar:*

1. variația ratei deficitului bugetului general consolidat în PIB determină, în mod direct proporțional, prin mecanismul de finanțare a acestuia, variația ratei datoriei publice totale în PIB.

Pe baza celor de mai sus, opinia exprimată anterior, și anume că setul de criterii de convergență economică nominală ar trebui revizuit, este întărită.

(e) Eficacitatea

Metodologia de verificare a îndeplinirii criteriilor de convergență economică nominală de tip monetar (de fapt, doar al criteriilor: inflație, respectiv rata dobânzii nominale pe termen lung) implică

⁹ Această situație este recunoscută, în mod explicit, chiar prin Tratatul de la **Maastricht**, care stipulează că verificarea criteriului numit „*rata dobânzii nominale pe termen lung*” se face pe baza aceluiași grup de state membre ale UE care au fost avute în vedere la verificarea criteriului numit „*inflație*”. Cu alte cuvinte, se recunoaște faptul că, acolo unde s-a produs o anumită evoluție a inflației, este de așteptat să se fi produs o evoluție concordantă și în ceea ce privește rata dobânzii nominale pe termen lung.

o comparație a statului membru al UE în cauză cu media aritmetică simplă a celor mai bine plasate trei state membre ale UE din punctul de vedere al mărimii inflației. Aici sunt de făcut două mențiuni critice:

1. prin luarea în calcul a tuturor statelor membre ale UE, și nu doar a statelor membre din zona euro, este posibil ca *benchmark*-ul obținut (media aritmetică a inflațiilor din statele membre UE cu cele mai mici inflații) să introducă o constrângere mai mare decât este necesară pentru accesul în zona euro. Anume, în cazul în care unul, două sau toate trei statele care ocupă primele trei locuri în această privință se situează în afara zonei euro, statul candidat la zona euro suportă o constrângere mai mare decât este necesar, ceea ce echivalează, din punct de vedere teoretic, cu o *selecție adversă*. Așadar, s-ar impune ca apartenența celor trei state care formează *benchmark*-ul să fie reclamată la zona euro, nu la UE;
2. independent de cele menționate la punctul 1, mai apare o problemă, tot de tip metodologic: stabilirea *benchmark*-ului pe baza mediei aritmetice a inflațiilor celor trei state este problematică, mai ales în cazul (desigur, puțin probabil, dar, în principiu, posibil) în care diferențele dintre cele trei valori numerice ale inflației sunt foarte mari. Întrucât scopul aplicării acestui criteriu – al inflației – este acela de a conduce la convergență economică (de tip nominal, în acest caz), rezultă că mai adecvată decât folosirea mediei aritmetice ar fi folosirea *mediane*i. Cum se poate ușor arăta, mediana unei serii numerice ordonate este mai reprezentativă pentru ideea de convergență decât media aritmetică. Așadar, și în această privință, o revizuire s-ar impune.

1.2. ERM2

Decizia privind ERM2¹⁰ a fost luată la 16 iunie 1997, la Consiliul European de la Amsterdam, prin Rezoluția Consiliului European privind stabilirea unui mecanism de curs de schimb în cel de-al treilea stadiu al Uniunii Economice și Monetare și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1999.

Orice stat membru care își propune să adere la zona euro trebuie să „staționeze” cel puțin doi ani în cadrul acestui mecanism, după ce a îndeplinit cele cinci criterii de convergență economică nominală prevăzute în Tratatul de la Maastricht. Așadar, perioada de doi ani este obligatorie, dar, în același timp, este minimală, un stat membru putând să rămână în ERM2 mai mult timp dacă, prin asta, convergența economică nominală (și chiar și cea reală) este stimulată.

Obiectivul principal al ERM2 este de a sprijini stabilitatea economică necesară funcționării pieței unice, prin asta semnalând statelor membre care nu aparțin zonei euro direcții în care să-și ajusteze economiile în vederea atingerii convergenței în cadrul UE. De menționat că un stat membru al UE poate să nu intre în ERM2 la data aderării la UE, putând s-o facă ulterior, când va fi pregătită din perspectiva îndeplinirii criteriilor de convergență economică nominală. Decizia de a intra în ERM2 este voluntară.

Principalele caracteristici ale ERM2 sunt:

- stabilirea unui curs central (paritate centrală) a monedei în raport cu euro, cu care se intră în ERM2 și care este valabil pe toată perioada staționării acolo¹¹. Acest curs central va fi și

¹⁰ Exchange Rate Mechanism 2 (Mecanismul cursului de schimb 2). ERM2 înlocuiește vechiul ERM, care era un sistem semifixat(*semi-pegged*).

cursul la care se va face conversia tuturor prețurilor din monedă națională în euro, la momentul aderării efective la zona euro¹²;

- asigurarea unei fluctuații a cursului de schimb al monedei în raport cu euro în interiorul benzii de $\pm 15\%$ față de cursul central stabilit¹³; orice stat care este în ERM2 își poate stabili și o bandă mai îngustă, dar, oficial, banda de fluctuație este cea convenită, de $\pm 15\%$;¹⁴
- intervenții obligatorii la marginile benzii (adică pentru evitarea ieșirii din bandă) care sunt, în principiu, automate și nelimitate¹⁵; aceste intervenții se fac cu acordul BCE și constau în vânzare/cumpărare de monedă națională contra euro;
- disponibilitatea finanțării pe termen scurt.

Participarea în ERM2 trebuie să se facă cu respectarea a două condiții cumulative:

- evitarea tensiunilor severe în ceea ce privește fluctuația cursului de schimb;
- evitarea devalorizării monedei din inițiativa statului membru în cauză.

Un aspect foarte important în legătură cu decizia de a intra în ERM2 este acela că îndeplinirea prea devreme (adică cu prea mult timp înainte de intrarea în ERM2) poate conduce la riscuri. De exemplu, alinierea la rata dobânzii nominale pe termen lung (unul dintre criteriile de convergență economică nominală), fără ca statul membru în cauză să fie în ERM2, poate avea efecte adverse asupra procesului dezinflației și al stabilității economice interne.

Având în vedere suficiența marjă de manevră a cursului de schimb în cadrul ERM2, rezultă că planificarea intrării în ERM2 trebuie să se bazeze, în primul rând, pe considerarea poziției fiscale.

În general, staționarea în ERM2 poate aduce următoarele avantaje din punct de vedere economic:

- stimulează disciplina financiară, prin reclamarea de politici care să susțină convergența economică nominală; în acest sens, se poate spune că ERM2 acționează ca un catalizator pentru reforme structurale în economie;

¹¹ Decizia privind paritatea centrală a monedei este luată de statele membre participante în ERM2, inclusiv BCE. În acest moment, în ERM2 este doar **Danemarca** (cu coroana daneză având o paritate centrală de 7,46038 euro și o bandă de variație stabilită de $\pm 2,25\%$). Coroana daneză staționează în ERM2 încă de la intrarea în vigoare a mecanismului, adică de la 1 ianuarie 1999. De menționat că **Danemarca** are clauză *opt-out* (cum a avut și Regatul Unit), adică nu are obligația să adere la zona euro.

¹² Dacă pentru statele membre care au *Consiliu monetar* (Currency Board Arrangement – CBA), cum este **Bulgaria**, paritatea centrală poate fi, pur și simplu, cursul fixat în cadrul Consiliului monetar, pentru celelalte state, cum este și **România**, trebuie făcută o fundamentare pe baze economice, așa încât să se elimine și situațiile de supraevaluare a monedei și cele de subevaluare a ei. De fapt, cursul central de schimb este acel curs care exprimă absența simultană a supraevaluării și a subevaluării monedei în raport cu euro.

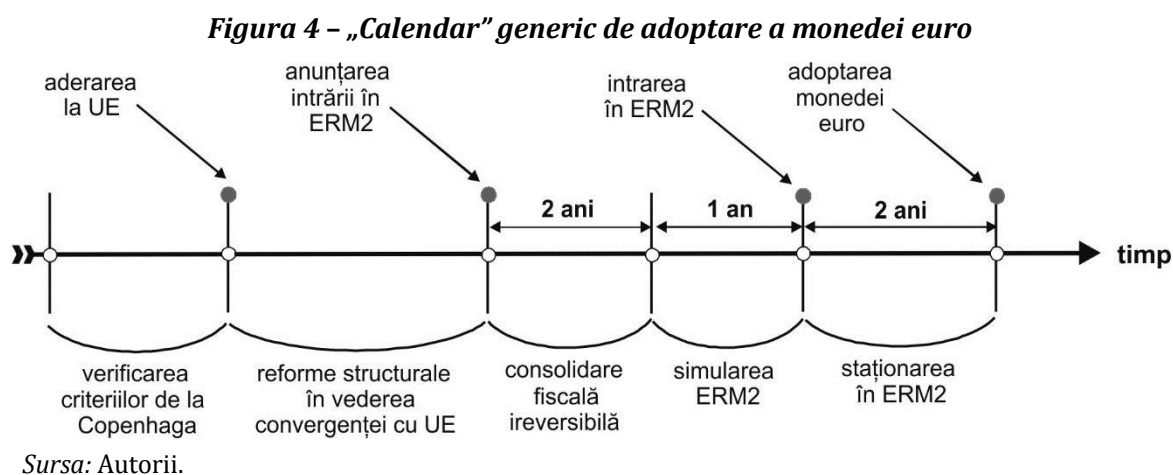
¹³ Se pare că o bandă de variație prea strânsă față de paritatea centrală (cum era banda anterioară de $\pm 2,25\%$, în cadrul șarpelui monetar) nu permite suficiență flexibilitate cursului de schimb, conducând la efecte adverse.

¹⁴ Modificarea benzii de fluctuație de $\pm 15\%$ se poate face doar de statele care pot fi afectate de această modificare (ERM2 *stakeholders*), cu acordul BCE.

¹⁵ Totuși, atât BCE, cât și băncile centrale naționale pot renunța (suspenda) aceste intervenții dacă ele sunt incompatibile cu menținerea cursului central stabilit. În același timp, prin negocieri confidențiale multilaterale, la care participă și BCE, paritatea centrală poate fi modificată față de valoarea stabilită inițial. De exemplu, când convergența economică reală se produce cu un ritm mai mare decât cel anticipat, fundamentele economice ale cursului de schimb central pot indica o reducere a lui (adică o apreciere a monedei). Desigur, decizia inversă este recomandabilă dacă ritmul convergenței economice reale este sub cel anticipat la intrarea în ERM2.

- asigură credibilitatea cursului de schimb pe piețele financiare, prin ancorarea anticipațiilor inflaționiste; în acest sens, se poate spune că ERM2 este mai rezilient chiar decât Consiliul monetar;
- asigură ajustabilitatea economiei naționale, inclusiv a piețelor financiare, prin banda relativ largă de fluctuație a cursului de schimb;
- sprijină integrarea financiară cu restul statelor membre ale zonei euro;
- sincronizează ciclurile de afaceri între statele din zona euro și statele din ERM2¹⁶;
- ajută la administrarea cursului de schimb al monedei în raport cu euro;
- ajută la îndeplinirea celorlalte criterii de convergență economică nominală.

Figura 4 vizualizează problematica intrării și staționării în ERM2¹⁷.

2. CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ NOMINALĂ ȘI CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ REALĂ

2.1. Lista criteriilor de convergență economică reală (CCER)

Indicatorii de convergență economică reală se referă la economia reală, adică la acele mărimi economice menite să caracterizeze, din punct de vedere cantitativ îndeosebi, stocurile și fluxurile de bunuri și servicii care pot intra nemijlocit în consum. Deși, sub aspect conceptual, se poate face o distincție între criterii de convergență economică reală și indicatori de convergență economică reală, în prezentul studiu vom considera că nu există o asemenea distincție și că, prin indicatori de convergență economică reală, vom înțelege criterii de convergență economică reală și viceversa.

În acest context, este important și util de stabilit o grilă de identificare a indicatorilor (macro)economici care pot constitui, într-un mod analog criteriilor de convergență economică nominală, criterii de convergență economică reală la nivelul UE sau chiar la nivelul unei economii naționale dacă, de exemplu, avem în vedere structura pe regiuni (sau pe județe, cum este cazul României) ori structura pe state, în cazurile federalizate. Pentru obținerea unei asemenea grile

¹⁶ Aceasta, dar și altele constituie o rațiune pentru care, probabil, adoptarea monedei euro este cauză a convergenței economice reale (deci și a celei nominale), și nu efect al ei.

¹⁷ Introducem o „etapă” facultativă de un an, numită simularea ERM2, care se poate dovedi de mare utilitate pentru asigurarea stabilității staționării cursului de schimb în ERM2.

generatoare, vom proceda, mai întâi, la stabilirea atributelor (predicatelor) suficiente pe care un anumit indicator economic trebuie să le dețină, așa încât acesta să poată deveni (să poată fi considerat) indicator de convergență economică reală.

(a) Predicatele suficiente (de suficiență)

Considerăm că următoarele predicate (attribute) sunt suficiente pentru calificarea unui indicator (macro)economic ca indicator de convergență economică reală:

- *structuralitatea* (S_s): convergența reală este o convergență prezumată a avea un grad ridicat de stabilitate, adică de nebasculabilitate¹⁸. Această caracteristică reclamă ca indicatorul în cauză să descrie un „strat de organizare” a sistemului economic în cauză situat la niveluri profunde. De exemplu, indicatorii absoluți (care descriu un fenomen economic exclusiv sub aspectul cantității) sunt prezumați a fi indicatori nonstructurali, deoarece nu sunt capabili să descrie „textura” fenomenului sau sistemului vizat. Ca urmare, acești indicatori pot bascula în mod conjunctural sau neesențial. Unii cititori ar putea considera că, *per a contrario*, indicatorii calitativi descriu straturi sau texturi profunde ale fenomenului sau sistemului economic. Răspunsul este, din păcate, și aici negativ: indicatorii de tip calitativ exprimă tot aspecte epifenomenale, cu deosebirea (care reprezintă, de fapt, un neajuns), față de cei cantitativi, că nu sunt cuantificabili într-un mod indisputabil. Într-un anumit sens, indicatorii calitativi sunt chiar mai puțin relevanți decât cei cantitativi, în ciuda opiniei comune care domină printre specialiști și practicieni, deoarece ei conțin o doză inacceptabil de mare de subiectivism în stabilirea și evaluarea laturii unui fenomen sau sistem care fac obiectul examinării respective¹⁹. Pentru a fixa noțiunea de structuralitate cu care vom lucra în continuare, vom mai spune următoarele:
 - prin structură înțelegem o anumită textură de compoziție a unui sistem (sau fenomen), caracterizată prin: (a) elemente componente, într-un număr finit, omogene din punctul de vedere al interesului (scopului) analizei²⁰; (b) relații de tip causal/funcțional între elementele componente;
 - indicatorii structurali sunt acei indicatori care cuantifică, într-un mod indisputabil, relațiile cantitative, de tip static²¹, dintre elementele componente ale unui sistem sau fenomen;

¹⁸ Nebasculabilitatea are și conotații de tip inerțial, dar caracteristica de inerțialitate poate rezulta și din considerente care nu au legătură cu stabilitatea: de exemplu, sistemele mari sunt, de regulă (în funcție îndeosebi de trăsăturile comunicării intrasistem), puternic inerțiale. Inerțialitatea generată însă exclusiv de dimensionalitate nu reprezintă decât o amânare a basculabilității, și nu o eliminare a ei, adică nu implică, în mod logic, stabilitatea. Acesta este și unul dintre motivele pentru care se poate prezuma că procesul de convergență nominală nu este sustenabil dacă nu este însoțit sau precedat ori urmat imediat de un proces de convergență reală.

¹⁹ De altfel, în opinia noastră, majoritatea indicatorilor așa-zisi calitativi se dovedesc a fi, la o examinare atentă de tip logic, tocmai indicatori structurali. Din acest motiv, am putea accepta, probabil, faptul că există doar două categorii de indicatori: cantitativi și calitativi, aceștia din urmă având două subcategorii: calitativi exprimabili ca indicatori (adică structurali) și calitativi exprimabili verbal. Cu alte cuvinte, indicatorii structurali ar fi acei indicatori calitativi care pot fi cuantificați.

²⁰ Este evident faptul că diferite scopuri ale cercetării pot fi asociate cu structuri diferite ale unui sistem sau fenomen. Se poate afirma chiar faptul că interesul/scopul cercetării/observării este „cauza” structurării instantanee a unui sistem sau fenomen care face obiectul acelei cercetări/observări. Acesta este unul dintre motivele de ordin metodologic care ne determină să studiem cu atenție posibilitatea de a transfera, la nivelul analizei de tip economic, conceptul de colaps al funcției de undă din teoria cuantică, în scopul realizării unei modelări mai veridice a procesului economic.

²¹ Relațiile cantitative de tip dinamic descriu deja un model (prin model, în general, înțelegem suma logică dintre o structură și o funcție a acelei structuri. Funcția nu poate apărea decât prin dinamizarea unei structuri).

- după cum se poate constata, indicatorii structurali presupun ca pe o „materie primă” indicatorii cantitativi;
- reprezentând relații cantitative între elementele componente ale unui sistem sau fenomen, indicatorii structurali se caracterizează printr-o stabilitate mai mare, generată de apariția de invarianțe posibile, de tip cauzal sau funcțional, asociate cu relația structurală în cauză (de exemplu, una dintre componente nu poate varia decât în anumite proporții – cum ar fi proporții de substituibilitate sau proporții de complementaritate – în raport cu altă componentă sau variația unei componente generează, în mod cauzal, variații de tip feedback negativ din partea altei componente, ceea ce anihilează variația primei componente etc.);
 - stabilitatea structurală (adică stabilitatea care derivă din invarianțele posibile menționate mai sus) are un caracter necesar, atât din punct de vedere ontologic, cât și din punct de vedere metodologic;
 - *persistența* (P_s): un atribut suficient foarte important al indicatorilor/criteriilor de convergență reală se referă la menținerea acestora, la nivelul sistemului sau fenomenului economic în cauză, pe o perioadă de timp relativ îndelungată²². Această caracteristică este cerută de următoarele considerații:
 - evoluția sistemului/fenomenului economic observat trebuie să poată fi monitorizată pe o serie temporală suficient de lungă, pentru a permite formularea unor ipoteze de tip inductiv sau pentru a testa ipoteze formulate în mod deductiv, anterior (după caz);
 - indicatorul/criteriul în cauză trebuie să poată fi considerat de natură „organică”, adică având o capacitate de a caracteriza în mod esențial sistemul/fenomenul observat. Aici poate apărea o discuție foarte interesantă cu privire la relația de incluziune denotativă dintre noțiunea de persistență și noțiunea de organicitate sau, încă și mai complicat, dintre cele trei noțiuni care au apărut: persistență, organicitate, esență. Întrucât termenul de esență este nonexperimentabil²³, ne vom limita la evaluarea relațiilor semantice dintre termenul de persistent și termenul de organic. Din punctul de vedere al discuției de față, am dori să considerăm cei doi termeni ca fiind echivalenți semantic: ceea ce este organic, adică esențial, unui sistem/fenomen este ceea ce nu poate lipsi odată ce sistemul/fenomenul există²⁴. Dar, dacă ceea ce este organic însoțește cu necesitate

²² La limită, acest atribut ar putea fi chiar denumit *perenitate*, dar evoluțiile instituționale și tehnologice pot determina totuși o anumită „speranță de viață” (limitată) a unor asemenea relații cantitative între componentele sistemului/fenomenului economic, speranță de viață care este, de obicei, specifică unui anumit model economico-social, persistând sau dispărând odată cu acest model. Cu toate acestea, analizele pe care le propunem în acest material se încadrează, sub aspect temporal, în interiorul unui anumit model economico-social generic, ceea ce face ca persistența și perenitatea să fie echivalente din punct de vedere logic.

²³ El trebuie considerat de natură metafizică, deci ca fiind inadecvat pentru descrierea unor procese pozitive. Din această cauză, prin esențial vom înțelege, în continuare, definitoriu.

²⁴ Observăm că, deocamdată, nu avem aici decât o definiție simplă a cauzalității eficiente, dar, pentru necesitățile noastre de demonstrație, este suficient. Se vede imediat faptul că reciproca afirmației de mai sus nu este adevărată. Evident că putem avea și o altă interpretare a afirmației decât cea care face recurs la relația de cauzalitate în sens eficient: putem spune că este vorba despre o necesitate de natură identitară, adică de o necesitate care asigură identitatea (de exemplu, ne permite nouă, observatorilor, să afirmăm că sistemul/fenomenul pe care-l observăm este cutare sau cutare sistem sau fenomen).

sistemul/fenomenul, atunci putem decide că acest ceva este cel puțin persistent, dacă nu cumva chiar peren în legătură cu sistemul/fenomenul respectiv²⁵.

- *generalitatea* (G_s): acest atribut suficient se referă la faptul că indicatorul în cauză poate fi identificat la întreaga clasă de sisteme/fenomene observate (sub aspect spațial sau temporal-istoric²⁶). Generalitatea asigură, de fapt, comparabilitatea și, în ultimă instanță, posibilitatea metodologică de evaluare a procesului de convergență reală de care este interesat observatorul/analistul. În legătură cu atributul de generalitate, am dori să mai menționăm următoarele:
 - generalitatea este operabilă doar la nivelul unei clase date de sisteme/fenomene economice, cu alte cuvinte, este circumscrisă tipologic (în consecință, acest atribut nu poate caracteriza conceptul general de sistem/fenomen; putem avea tot atâtea generalități câte clase distincte de sisteme/fenomene economice putem identifica²⁷;
 - trebuie acceptată o puternică relativitate a noțiunii de generalitate, ea depinzând de capacitatea noastră analitică de a identifica criterii de clasificare a sistemelor/fenomenelor economice); în acest sens, ceea ce este general la nivelul unei clase de sisteme/fenomene economice este, cu necesitate logică, particular la nivelul unei clase de sisteme/fenomene economice de rang de incluziune superior și invers, în cazul în care micșorăm gradul de incluziune.

Să analizăm independența, consistența și completitudinea atributelor suficiente ale indicatorului/criteriului de convergență reală:

(a.1.) Independența²⁸

În primul rând, să observăm faptul că structuralitatea nu presupune²⁹ persistența, din moment ce putem avea indicatori conjuncturali, accidentali (adică nonpersistenți) care să se situeze totuși la nivel structural, adică să descrie relații cantitative de tip static între elementele componente ale unui sistem/fenomen economic. Deși este mai puțin evident, nici persistența nu implică structuralitatea, întrucât o anumită persistență poate fi una pur funcțională, epifenomenală, care să nu se refere la textura profundă a sistemului/fenomenului.

În al doilea rând, structuralitatea nu implică generalitatea, cu alte cuvinte, putem avea anumiți „indivizi” dintr-o clasă de sisteme/fenomene la care să nu poată fi detectați unii indicatori care se

²⁵ S-ar putea pune întrebarea: de ce nu se consideră drept atribut nu persistența, ci necesitatea? Răspunsul este că, dacă am propune necesitatea (în sens logic) a unui atribut suficient, ar însemna că considerăm, în mod implicit, că „speranța de viață” a acelui atribut este egală cu „speranța de viață” a sistemului/fenomenului în cauză, ceea ce este o condiție prea tare (de fapt, această condiție anulează orice posibilitate de evoluție a sistemului/fenomenului – prin evoluție înțelegând alterarea identității –, condamnăm sistemul/fenomenul la o existență statică, la o identitate perpetuă cu sine însuși).

²⁶ Cu termeni consacrați în materia analizei, sub aspect sincron, respectiv diacronic sau, încă, sub aspect transversal, respectiv longitudinal.

²⁷ De exemplu, diviziunea muncii este generală în sistemele economice bazate pe specializare, dar nu se regăsește în economiile bazate pe integrare (economii autarhice sau naturale).

²⁸ Cititorul atent înțelege faptul că nu ne referim la independența indicatorilor/criteriilor de convergență reală, ci la independența predicatelor/atributelor care caracterizează indicatorii/criteriile în cauză. De exemplu, criteriile de convergență nominală din Tratatul de la **Maastricht** nu sunt independente între ele și este de așteptat ca criteriile de convergență reală care vor fi selectate să nu fie nici ele independente două câte două.

²⁹ Termenii „a presupune”, „a implica” și alții echivalenți sunt folosiți aici cu semnificația lor tare, adică „a genera cu necesitate”.

regăsesc la restul clasei. Reciproc, generalitatea nu implică structuralitatea, deoarece, la fel ca în cazul persistenței, putem avea o generalitate care să fie de tip epifenomenal.

În al treilea rând, persistența nu implică generalitatea și nici invers, ambele concluzii rezultând logic din cele menționate în cele două paragrafe anterioare.

Rezultă, așadar, faptul că atributele suficiente ale unui indicator/criteriu de convergență reală sunt independente între ele. Din punct de vedere formal, se poate scrie:

$$S_S \not\subset P_S; P_S \not\subset G_S; G_S \not\subset S_S; P_S \not\subset S_S; G_S \not\subset P_S; S_S \not\subset G_S.$$

(a.2.) Consistența

Consistența dintre cele trei atribute suficiente este, la rândul ei, evidentă, deoarece niciunul dintre ele nu implică negarea altuia. Astfel, structuralitatea nu respinge nici persistența sau generalitatea, persistența nu respinge structuralitatea sau generalitatea, iar generalitatea nu respinge structuralitatea sau persistența. Din punct de vedere formal, avem:

$$S_S \not\subset \bar{P}_S; S_S \not\subset \bar{G}_S; P_S \not\subset \bar{G}_S; P_S \not\subset \bar{S}_S; G_S \not\subset \bar{S}_S; G_S \not\subset \bar{P}_S; (S_S \not\subset (\bar{P}_S \vee \bar{G}_S)); P_S \not\subset (\bar{S}_S \vee \bar{G}_S); \\ G_S \not\subset (\bar{S}_S \vee \bar{P}_S).$$

(a.3.) Completitudinea³⁰

De fapt, examinarea completitudinii mulțimii atributelor/predicatelor propuse reprezintă chiar examinarea caracterului suficient al acestora pentru identificarea și descrierea indicatorilor/criteriilor de convergență reală a unui sistem/fenomen economic.

În acest sens, vom spune următoarele referitor la relevanța simultană a celor trei predicate menționate:

1. se asigură o descriere a *texturii profunde* (adică autentice) a sistemului/fenomenului economic, datorită atributului/predicatelui de *structuralitate*;
2. se asigură o *continuitate* a descrierii sistemului/fenomenului, permițând, în fapt, evaluarea procesului de convergență reală (ca amplitudine, viteză și accelerație), în timp, datorită atributului/predicatelui de *persistență*;
3. se asigură o *reprezentare* largă, la limită completă, a claselor de sisteme/fenomene, permițând evaluări cu caracter nonlocal, în spațiu, datorită atributului/predicatelui de *generalitate*.

Prin urmare, avem, pentru cele trei predicate luate simultan, funcții de reprezentare în timp, în spațiu și în structură. Întrucât scopul urmărit – evaluarea autentică, reprezentativă și continuă a procesului de convergență reală a claselor de sisteme/fenomene economice – este atins prin acceptarea celor trei atribute/predicate menționate, opinăm că ele reprezintă un sistem complet de atribute/predicate. Aceasta înseamnă că orice indicator economic care verifică concomitent cele trei atribute/predicate este un candidat pentru a reprezenta un indicator/criteriu de convergență reală³¹.

Din punct de vedere formal, dacă notăm cu S mulțimea predicatelor suficiente ale unui indicator/criteriu de convergență reală, atunci se poate scrie:

³⁰ Problema care apare aici este cum să asigurăm principiul rațiunii suficiente (sau/și principiul briciului lui **Occam**) în cazul în care există un număr relativ mare de asemenea indicatori/criterii care verifică predicatele suficiente.

³¹ Rezultă, așadar, faptul că, în ultimă instanță, convergența economică reală este o convergență structurală sau, mai exact, o convergență a structurii economice. Acesta este un rezultat extrem de important, având în vedere faptul că, în literatura de specialitate dedicată acestei materii, se fac confuzii frecvente în ceea ce privește raportul semantic dintre convergența economică reală și convergența economică structurală.

$$S = \{S_s, P_s, G_s\}$$

(b) Predicatele necesare

După identificarea predicatelor suficiente ale criteriilor/indicatorilor de convergență economică reală, se pune problema dacă acestea, odată întrunite, generează³² și alte predicate care vor caracteriza, la nivel esențial, aceste criterii. Cu alte cuvinte, ne întrebăm dacă avem și predicate necesare noi³³.

Examinarea sistemului celor trei predicate suficiente sugerează, în opinia noastră, posibilitatea logică de generare a două predicate necesare noi, și anume:

- *separabilitatea* (S_N^n): prin separabilitate a unui indicator/criteriu de convergență reală înțelegem capacitatea metodologică a acestuia de a individualiza, la un moment dat, un sistem/fenomen economic, din perspectiva pe care acel criteriu o oferă. Mai precis, criteriul va separa vectorul de stare la care contribuie, alături de alte criterii de convergență, de vectorii de stare anteriori, realizând o „fotografie-diagnostic” specifică. Separabilitatea, ca atribut al criteriilor de convergență reală, este foarte importantă, deoarece asigură că acel criteriu este relevant pentru scopul pentru care a fost instituit. Atributul de separabilitate rezultă, în mod necesar, din atributele de structuralitate și generalitate, adică avem formula logică următoare:

$$(S_s \wedge G_s) \rightarrow S_N^n.$$

- *istoricitatea* (H_N^n): prin istoricitate a unui indicator/criteriu de convergență reală înțelegem capacitatea metodologică a acestuia de a descrie o „urmă” longitudinală a indicatorului/criteriului în cauză, așa încât să fie puse în evidență caracteristici ale acestuia ca tendința, viteza, accelerația etc. Istoricitatea, ca predicat necesar nou al indicatorului/criteriului de convergență reală, este generată de acțiunea logică simultană a persistenței și generalității, adică avem formula logică următoare:

$$(P_s \wedge G_s) \rightarrow H_N^n.$$

Așadar, avem un număr de cinci predicate necesare ale indicatorului/criteriului de convergență economică reală, dintre care trei sunt predicate suficiente, iar două sunt predicate necesare noi. Dacă notăm cu P_N mulțimea predicatelor necesare și cu P_N^n mulțimea predicatelor necesare noi, atunci se poate scrie succesiv:

$$P_N = \{S_s, P_s, G_s, S_N^n, H_N^n\}; P_N^n = \{S_N^n, H_N^n\}; P_N = P_s \cup P_N^n.$$

(c) Lista minimală a indicatorilor reali de convergență economică

Înainte de a proceda la identificarea punctuală a criteriilor de convergență reală, este util de discutat chestiunea claselor posibile de asemenea criterii de convergență. Importanța teoretică a acestui demers rezidă în asigurarea scopului identificării criteriilor în cauză – realizarea omogenității

³² Avem aici un caz tipic de efect de sinergie: niciun predicat suficient nu poate genera, de la sine, un predicat necesar, dar toate predicatele suficiente (deci, care au verificat și condiția de completitudine), la un loc, pot genera predicate necesare (noi).

³³ Spunem predicate necesare noi, adică generate de înseși predicatele suficiente întrunite, deoarece, din punct de vedere logic, predicatele suficiente, ele însele, odată întrunite, devin predicate necesare („vechi”).

structurale maxim posibil³⁴ dintre „candidatul” la convergența reală și *benchmark* –, iar importanța metodologică a lui constă în sistematizarea cercetării și asigurarea coerenței și consistenței listei minime de criterii de convergență reală.

Din cele spuse anterior, s-au degajat trei concluzii de bază cu privire la rolul procesului de convergență economică reală: (a) atingerea unui vector de stare al indicatorilor macroeconomici fundamentali similari cu cei înregistrați la nivelul *benchmark*-ului³⁵; (b) sprijinirea, în direcția sustenabilității, a convergenței nominale; (c) neutralizarea (evitarea, absorbția, limitarea etc.) șocurilor asimetrice³⁶ (atât reale, cât și nominale) venite dinspre *benchmark*.

În opinia noastră, aceste trei scopuri (obiective) ale procesului de convergență reală pot constitui chiar criterii de clasificare a criteriilor de convergență reală. În consecință, vom accepta existența a trei clase³⁷ de criterii de convergență economică reală:

- (1) clasa criteriilor de *catching-up*;
- (2) clasa criteriilor de sustenabilizare a convergenței nominale;
- (3) clasa criteriilor de reziliență (neutralizare a șocurilor asimetrice).

Înainte de trata în mod amănunțit cele trei clase de criterii de convergență reală, vom face câteva considerații:

- în primul rând, să observăm faptul că prima clasă de criterii este o clasă de tip dinamic, criteriile conținute aspirând la descrierea unui proces de apropiere (până la similaritate) a vectorului de stare a „candidatului” de vectorul de stare corespunzător al *benchmark*-ului, în timp ce celelalte două clase cuprind criterii care descriu procese statice (fie de asigurare a sustenabilității, fie de neutralizare a perturbărilor externe);
- în al doilea rând, să observăm faptul că două dintre clasele de criterii se referă propriu-zis la procesul de convergență reală – clasele 1 și 3 –, în timp ce clasa 2 de criterii se referă la procesul de convergență nominală, în sensul asigurării sustenabilității³⁸ acesteia;
- în al treilea rând, să observăm faptul că primele două clase de criterii servesc drept mijloace pentru atingerea scopului conținut în cea de-a treia clasă. Într-adevăr, atât procesul de atingere a similarității vectorilor de stare dintre cele două entități comparate, cât și procesul de susținere a sustenabilității convergenței nominale sunt menite să conducă, împreună, la

³⁴ Prin *maxim posibil* înțelegem *funcțional*. Problema limitei gradului de omogenitate sau de similaritate în procesul de convergență economică reală este destul de dificilă și merită discutată în mod autonom. De exemplu, cum se asigură raportul dintre omogenitate și diversitate, știut fiind faptul că numai diferența asigură schimbul de activități (schimb care condiționează eficiența prin diviziunea activităților)? Apoi, cum se asigură absorbția șocurilor externe, știut fiind faptul că gradul de diversitate structurală este direct proporțional cu capacitatea de neutralizare a șocurilor externe etc.?

³⁵ În cazul acesta, *benchmark*-ul este reprezentat de media statelor membre ale UE.

³⁶ Prin șocuri asimetrice înțelegem acele șocuri (fie reale, fie nominale) generate la nivelul *benchmark*-ului și care au efecte diferite asupra diferitelor state membre. Unii autori disting între șocuri asimetrice (șocuri care afectează unele state membre și nu afectează alte state membre) și șocuri simetrice cu impact fie simetric asupra tuturor statelor membre, fie asimetric (șocuri care afectează toate statele membre, dar cu impact diferit). Pentru necesitățile studiului de față, vom considera versiunea simplificată care consideră drept șocuri asimetrice acele șocuri care au impact asimetric asupra statelor membre.

³⁷ Să observăm că, de fapt, și criteriile de convergență nominală se pot constitui în două clase distincte: a) clasa criteriilor nominale de tip monetar – inflația, rata nominală a dobânzii pe termen lung, cursul de schimb; b) clasa criteriilor nominale de tip fiscal-bugetar – ponderea deficitului bugetului public în PIB, ponderea datoriei publice în PIB.

³⁸ În acest caz concret, putem reduce conceptul de sustenabilitate la accepțiunea sa restrânsă de non-basculabilitate.

crearea condițiilor structurale ale economiei reale care să asigure neutralizarea șocurilor asimetrice produse în macrosistemul considerat.

Cele trei considerații de mai sus sunt de natură să constate intercon condiționările puternice dintre cele trei clase de criterii de convergență reală, intercon condiționări care reprezintă un puternic argument pentru demonstrarea completitudinii, coerenței și consistenței claselor respective.

(d) Evaluarea calitativă a criteriilor de convergență economică reală

(1) criterii de catching-up (convergență prin similaritate):

- definiție: sunt criterii care exprimă niveluri ale unor indicatori macroeconomici care pot fi, în mod direct, comparați cu nivelurile corespondente din *benchmark*;
- obiectiv: creșterea gradului de similaritate de nivel a celor două entități comparate;
- caracteristici:
 - ✓ descriu cele două tipuri de procese de convergență reală cunoscute în literatura de specialitate: convergența sigma și convergența beta;
 - ✓ reprezintă „fotografii”, la momentele de timp considerate semnificative, ale vectorului de stare care descrie nivelurile indicatorilor macroeconomici care constituie criterii de convergență reală;
 - ✓ stabilesc, la fiecare moment semnificativ, *gap*-ul rămas între *benchmark* și entitatea analizată, sub aspectul similarității de nivel;
 - ✓ verifică, la fiecare moment semnificativ, principiul beta al convergenței reale (adică directă proporționalitate dintre *gap* și viteza de reducere a *gap*-ului);

(2) criterii de sustenabilizare a criteriilor nominale (convergență prin sustenabilitate):

- definiție: sunt criterii care exprimă legătura cauzală (mediată sau imediată³⁹) dintre criteriile reale și criteriile nominale de convergență economică;
- obiectiv: asigurarea asupra nonbasculabilității⁴⁰ criteriilor de convergență nominală;
- caracteristici:
 - ✓ descriu canalele de transmitere reciprocă a impulsului între criteriile de convergență reală și cele de convergență nominală;
 - ✓ asigură acea structură reală a economiei care poate genera fluxuri nominale relativ stabile în interiorul unor „culoare” de variație prestabilite și acceptate;
 - ✓ descriu mecanisme de redresare a criteriilor de convergență nominală, atunci când acestea au tendința de basculare;
 - ✓ descriu *trade-off*-uri între convergența reală și convergența nominală⁴¹, de natură să poată ajuta la generarea de precauții sau mecanisme de compensare (*off-set*);

(3) criterii de reziliență (neutralizare a șocurilor asimetrice⁴²) (convergență prin funcționalitate):

³⁹ Termenul „imediat” nu are, desigur, sensul său obișnuit, temporal, ci semnifică aspectul *nemijlocit* al cauzalității sau condiționalității evocate în text.

⁴⁰ Importanța acestui lucru rezidă în faptul că criteriile de convergență economică nominală reprezintă condiții *sine qua non* pentru intrarea în **ERM2** (antecamera de cel puțin doi ani pentru aderarea la zona euro).

⁴¹ De exemplu, cunoscutul efect **Balassa-Samuelson (Baumol-Bowen)**, dar și alte *gap*-uri de dinamică a economiei reale care pot afecta economia nominală (vezi clasele de asemenea efecte prezentate anterior).

⁴² S-ar putea pune întrebarea: de ce nu și neutralizarea șocurilor simetrice? Răspunsul este următorul: șocurile simetrice sunt destinate să producă reconfigurări cantitative sau structurale dezirabile, pe când cele

- definiție: sunt criterii care exprimă proprietăți structurale de neutralizare a șocurilor asimetrice generate de entitatea *benchmark*;
- obiectiv: protecția generală a entității analizate împotriva șocurilor economice sau instituționale externe de tip asimetric;
- caracteristici:
 - ✓ descriu canalele de transmitere a șocurilor externe asimetrice de la *benchmark* către entitatea analizată;
 - ✓ descriu mecanismele generice de contracarare⁴³ a șocurilor asimetrice;
 - ✓ descriu condițiile de structură a economiei reale, suficiente pentru „metabolizarea” șocurilor externe asimetrice;
 - ✓ reprezintă „nume” pentru anticorpi structurali (și, parțial, instituționali) ai sistemului economic, de natură să constituie bariere la pătrunderea efectului de șoc asimetric extern.

(e) Lista criteriilor de convergență economică reală

Pe baza celor stabilite mai sus, lista pe care o propunem pentru criteriile de convergență economică reală este următoarea (tabelul 1):

Tabelul 1 – Lista criteriilor de convergență economică reală

Clasa criteriilor	Criteriu	Simbol	Reprezentativitate		Natura gap-ului		
			Adâncime	Stabilitate	Intensitate	Structură	Dinamică
Catching-up (CCER-C)	oferta internă medie	$\bar{s}_d$	mică	mare	x		
	câștigul salarial mediu nominal brut lunar	SB	mare	mare	x		
Reziliență (CCER-R)	rata absorbției interne	r_{AI}	mare	mare	x		
	dimensiunea guvernului	g	mică	mare	x		x
	rata de ocupare	r_o	mică	mare	x		
Sustenabilizare (CCER-S)	rata economisirii nete naționale	r_{EN}	mică	mare	x		
	productivitatea medie a muncii, pe sectoare comercializabile	$\bar{\omega}_L$	mare	mică	x	x	x
	soldul contului curent al balanței de plăți externe	r_{X-M}	mică	mare	x		

Sursa: Autorii.

asimetrice pot produce reconfigurări indezirabile. Protecția împotriva oricărui șoc ar însemna plasarea entității într-un „clopot de sticlă” aseptice, dar și în afara oricărei evoluții. Șocurile sunt menite (atunci când sunt parte a unui program) să genereze dezvoltarea sistemului într-o direcție dezirabilă. Din acest motiv, selectăm doar acele criterii de convergență reală care asigură doar împotriva șocurilor asimetrice.

⁴³ Idealul, în această materie, ar fi transformarea șocurilor asimetrice în oportunități, dar, la un nivel de „pretenții” mai redus, este suficientă și contracararea lor. Precizăm că oportunismul (în sensul său praxiologic, non-peiorativ) este componentă a paradigmei sustenabilității, paradigmă care, sub presiunea procesului de globalizare, este pe cale să înlocuiască paradigma optimalității, curentă astăzi în filosofia practică a omenirii.

2.2. Evaluarea relației dintre criteriile de convergență economică reală și criteriile de convergență economică nominală

2.2.1. Canale de transmitere a impulsului de la convergența economică reală spre convergența economică nominală

În acest paragraf ne interesează să examinăm dacă și în ce măsură criteriile de convergență economică reală pot susține (în sensul de asigurare a sustenabilității) criteriile de convergență economică nominală. Pe baza celor trei clase de criterii de convergență economică reală stabilite anterior, vom selecta, așadar, doar clasa criteriilor de sustenabilizare. Din punct de vedere sinoptic, avem deci următoarea matrice de corelație logică între această clasă de criterii și clasa criteriilor de convergență economică nominală (tabelul 2).

Tabelul 2 – Impactul generic al criteriilor de convergență economică reală asupra celor de convergență economică nominală

				Criterii de convergență economică nominală				
				Inflația (i)	Rata dobânzii nominale pe termen lung (r_{DL})	Cursul de schimb (c_s)	% deficitului BGC în PIB (r_B)	% deficitului datoriei publice totale în PIB (r_D)
				1	2	3	4	5
CCER	CCER-S	r_{EN}	1	↓	↓	↑↓?	↓	↓
		$\bar{\omega}_L(t)^{44}$	2	↑	↑	↑	↑↓?	↑↓?
		r_{X-M}	3	↑	↑	↓	↓	↑↓?

Sursa: Autorii.

Descrierea canalelor de transmitere a impulsului criteriilor de convergență economică reală spre criteriile de convergență economică nominală este prezentată în tabelul 3 (semnificația casetelor este (i, j) : transmiterea impulsului de la linia „i” la coloana „j”). Semnificația semnelor utilizate este următoarea: „↓”, influență invers proporțională; „↑”, influență direct proporțională; „↑↓”, influență ambiguă (poate fi în ambele sensuri); „?”, influență incertă.

⁴⁴ Impactul asupra criteriilor de convergență nominală este analizat în cazul „ortodox”, adică în cazul existenței unui *gap* mai mare în România decât la nivelul *benchmark*-ului (media **UE-28** sau **UE-27**) între dinamica productivității muncii (sau a productivității totale a factorilor) în sectorul *tradable* decât în sectorul *non-tradable*.

Tabelul 3 – Descrierea mecanismelor de transmitere a impulsului criteriilor de convergență economică reală asupra criteriilor de convergență economică nominală

Nr. crt.	Caseta	Sensul influenței	Descrierea mecanismului de transmitere
1.	(1,1)	↓	Economisirea netă la nivel național (adică diferența dintre economisire și investiții, la nivel național) va avea drept efect reducerea masei monetare „aruncate” în economie din perspectiva cererii, ceea ce va conduce la un proces dezinflaționist ⁴⁵ .
2.	(1,2)	↓	Economisirea netă va avea două efecte cu impact convergent asupra comportamentului sistemului bancar: (a) pe de o parte, va reduce cererea de credite bancare, deoarece crește capacitatea de autofinanțare ⁴⁶ , scădere care va conduce la scăderea ratei dobânzii active; (b) la creșterea cererii de depozite bancare (deoarece o parte din economisire se poate transforma în economisire de tip bancar), ceea ce va conduce la scăderea ratei dobânzii pasive ⁴⁷ . Cum rata dobânzii bancare reprezintă un <i>benchmark</i> pentru rata dobânzii la titlurile de stat pe termen lung (cu termen de maturitate la 5 sau 10 ani), ne putem aștepta la reducerea ratei dobânzii nominale pe termen lung. Acest efect mai este sugerat și de posibilitatea ca o parte din economisirea netă pe economie să se îndrepte spre titlurile de stat pe termen lung (care au risc zero) și deci să preseze în mod direct asupra scăderii acestui tip de rată a dobânzii la nivelul economiei.
3.	(1,3)	↑↓	Impactul economisirii nete la nivel național asupra cursului de schimb poate fi ambiguu: (a) pe de o parte, scăderea masei monetare aflate în circulație poate reduce cererea de valută ⁴⁸ ; (b) pe de altă parte, este posibil ca una dintre destinațiile de plasament a economisirii nete să fie tocmai procurarea de valută, ceea ce va mări cererea de valută, deci va conduce la creșterea cursului de schimb ⁴⁹ . Efectul rezultat nu este un efect teoretic, ci unul empiric.
4.	(1,4)	↓	Creșterea economisirii nete naționale ar trebui să cuprindă, în principiu, atât creșterea economisirii nete private, cât și creșterea economisirii nete publice. În ipoteza funcționării echivalenței ricardiene ⁵⁰ , cele două categorii de economisire

⁴⁵ Dar aici avem tocmai conținutul fenomenului de scădere a inflației, adică a ratei prețului mediu pe economie, la nivelul coșului de bunuri acceptat pentru acest calcul.

⁴⁶ Cum se știe, autofinanțarea este o specie de finanțare internă, deci care nu apelează la surse externe (în raport cu subiectul economic finanțat) de finanțare (cum ar fi sistemul bancar sau piața de capital). Se poate arăta (deși nu fără oarecare ambiguități) că autofinanțarea este cea mai ieftină sursă de finanțare.

⁴⁷ Desigur, sistemul bancar (excesiv de autonom, cum îl știm din cazul **României**) ar putea profita de ocazie și ar putea să-și mărească marja de rată a dobânzii – diferența dintre rata dobânzii nominale active și rata dobânzii nominale pasive –, dar opinăm că, pe ansamblu și pe termen mediu, se va produce un efect rezultat de scădere a ratei dobânzii bancare.

⁴⁸ Desigur, această apreciere este una condițională, deoarece ea depinde de structura, pe sectoare instituționale, a economisirii nete naționale: astfel, de exemplu, dacă ponderea principală a economisirii nete este deținută de sectorul economic (sectorul privat financiar, sectorul privat non-financiar și administrațiile private), atunci este de așteptat o creștere, și nu o scădere a cererii de valută, deoarece sectorul economic este interesat de importuri mai mari (de tehnologie, materii prime, energie etc.).

⁴⁹ Așa cum se știe, în **România** avem un curs de schimb de tip direct (moneda națională este exprimată în valuta de referință). Ca atare, creșterea cursului de schimb este echivalentă cu deprecierea monedei, iar scăderea cursului de schimb este echivalentă cu aprecierea monedei. Cursul de schimb pilot (necesar pentru negocierea intrării în sistemul **ERM2**) va fi, așadar, acel curs care va evita atât supraaprecierea monedei (oferta de monedă este mai mare decât cererea de monedă), cât și subaprecierea monedei (oferta de monedă este mai mică decât cererea de monedă).

⁵⁰ Echivalența ricardiană se referă la curba de indiferență care leagă finanțarea deficitului bugetului public prin creșterea presiunii fiscale sau prin îndatorarea publică. Cu alte cuvinte, în prezența echivalenței ricardiene, o creștere a deficitului bugetului public (adică o reducere a economisirii nete publice) generează o creștere echivalentă a economisirii nete a sectorului privat. Nici teoria, nici studiile empirice nu sugerează însă nimic concludent cu privire la cauzalitatea inversă: ce se întâmplă cu economisirea netă publică atunci când crește economisirea netă privată? Opinia noastră este că avem aici o asimetrie (sau o anumită „vâscozitate”) încă neclarificată la nivel teoretic sau empiric. Cu privire la chestiunea discutată mai sus, considerăm că, în **România**, nu funcționează echivalența ricardiană (adică anticiparea, de către sectorul privat, a deciziilor

- continuare tabel 3 -

Nr. crt.	Caseta	Sensul influenței	Descrierea mecanismului de transmitere
			netă internă ar trebui să se înscrie pe o sumă-invariant. Având în vedere însă situația concretă din România , opinăm că scăderea economisirii nete private negative va avea un impact în sensul scăderii economisirii nete publice negative, adică un efect de consolidare fiscală.
5.	(1,5)	↓	Relația de directă proporționalitate dintre creșterea economisirii nete naționale și reducerea ponderii datoriei publice totale în PIB este evidentă. Ea se explică atât la nivel static (pe baza ecuațiilor de echilibru contabil dintre economisirea netă internă și economisirea netă externă – cele două trebuie să fie egale), cât și la nivel dinamic: într-adevăr, o scădere a masei monetare în circulație va reduce cererea agregată internă. Această reducere se va repercuta atât asupra reducerii ofertei interne, cât și asupra ofertei externe ⁵¹ . Deși raportul relativ cu care contribuie fiecare reducere a ofertei agregate (oferta internă și oferta externă) este departe de a fi clar, din punct de vedere teoretic, se poate opina că, în general, scăderea cererii adresate ofertei externe este mai mare decât scăderea cererii adresate ofertei interne, prin considerarea inversă a curbilor Engel . Un indicator relativ concludent ar putea fi aici înclinația marginală spre import, raportată la venitul disponibil intern, dar, cel puțin pentru România , nu avem determinări empirice credibile în acest moment. Ca urmare, concluzia noastră rămâne strict calitativă.
6.	(2,1)	↑	Nu avem o certitudine privind influența acestui indicator de sustenabilizare asupra inflației ⁵² . Din punct de vedere teoretic, se poate aserta un nivel mai mare al productivității muncii (sau al productivității totale a factorilor) în sectorul <i>tradable</i> comparativ cu cel din sectorul <i>non-tradable</i> , dar nu mai suntem la fel de siguri că dinamica productivității muncii (sau a productivității totale a factorilor) este mai mare în sectorul <i>tradable</i> decât în sectorul <i>non-tradable</i> . Dacă însă acceptăm această ultimă ipoteză, atunci avem efectul Baumol-Bowen asupra inflației, în sensul creșterii acesteia. Cum studiile empirice indică tocmai această ultimă situație, vom presupune că efectul este cel de creștere a inflației.
7.	(2,2)	↑	Pe baza relației Fisher de conservare a unei rate pozitive a dobânzii reale pe termen lung, de care sunt interesați investitorii în titlurile de stat pe termen lung.
8.	(2,3)	↑	Pe baza creșterii masei de monedă din economie, care poate conduce la creșterea cererii de valută.
9.	(2,4)	↑↓	În primă instanță, ar părea că creșterea inflației ar trebui să conducă la creșterea deficitului public, pe calea reducerii cererii agregate interne, deci pe seama reducerii bazei de impozitare (atât directe, cât și indirecte). Cu toate acestea, creșterea inflației poate să aibă și un efect contrar, deoarece deficitul bugetar public este calculat (programat) în termeni nominali, nu reali ⁵³ , așadar, o creștere a bazei de impozitare nominale pe seama creșterii inflației poate conduce la creșterea încasărilor bugetare publice la aceeași presiune fiscală și la aceeași bază de impozitare „reală” ⁵⁴ .

bugetare publice este foarte slabă), așadar, nu vom avea o mișcare în sensuri inverse a economisirii nete private, respectiv a economisirii nete publice.

⁵¹ După cum se știe, oferta externă este reprezentată chiar de import, iar importul este o funcție de venitul național (vezi aici mecanismul curbei EE – *external equilibrium*).

⁵² Desigur, putem considera aici și un impact mai mic, adică menținerea inflației, care înseamnă creșterea prețului mediu din coșul instituțional aferent cu o rată constantă față de perioada anterioară. Cu toate acestea, credem că putem asista chiar la un proces reinflaționist, adică la o creștere a inflației. Acest din urmă efect se poate produce îndeosebi pe seama anticipațiilor inflaționiste (fie adaptive, fie anticipative) la nivelul agenților economici.

⁵³ Aici avem de-a face cu primul criteriu discutat în acest studiu, privind relația real-nominal.

⁵⁴ Aici, un impact important asupra consolidării fiscale îl poate avea și seniorajul băncii centrale (impozitarea inflației prin intermediul variației bazei monetare reale).

- continuare tabel 3 -

Nr. crt.	Caseta	Sensul influenței	Descrierea mecanismului de transmitere
10.	(2,5)	↑↓	Relația dintre diferența de dinamică a productivității muncii (sau a productivității totale a factorilor) între sectorul <i>tradable</i> și sectorul <i>non-tradable</i> se poate explica, în opinia noastră, prin intermediul efectului intermediar al acestui <i>gap</i> de dinamică asupra inflației, respectiv asupra ratei nominale a dobânzii pe termen lung. Într-adevăr, creșterea inflației și a ratei dobânzii bancare pasive va putea conduce la creșterea costului îndatorării publice interne. Pe de altă parte, creșterea inflației se va repercuta, pe termen mediu cel puțin, asupra deprecierei monedei interne, ceea ce va avea ca efect reducerea deficitului de cont curent, de natură a reduce datoria publică externă. Prin urmare, și aici avem un impact ambiguu (bivalent și contradictoriu) asupra ponderii deficitului datoriei publice în PIB. Desigur, în cazul în care efectul benefic al creșterii cursului de schimb asupra deficitului comercial este anulat (total sau parțial) de scăderea transferurilor curente prin balanța de cont curent, atunci impactul asupra reducerii ponderii datoriei publice în PIB va fi micșorat corespunzător.
11.	(3,1)	↑	În ciuda efectelor negative ale crizei financiare internaționale ⁵⁵ asupra unor indicatori macroeconomici ai României , efecte care s-au diminuat între timp, apreciem că, pe baza unor capacități de transformare a acestor efecte în oportunități relative pentru economia națională, contribuția negativă a exportului net la formarea PIB va scădea. Aceasta înseamnă că va putea exista o anumită presiune inflaționistă generată de creșterea relativă a masei monetare din economie, ca urmare a creșterii influxurilor de capital în raport cu fluxurile de ieșire de capital ⁵⁶ . Pe de altă parte, aprecierea monedei interne ca urmare a scăderii exportului net negativ ar putea avea un efect dezinflaționist. Apreciam totuși că, pe ansamblu, este de așteptat o anumită reinflație, de mică amplitudine, care să susțină efortul de a reduce deficitul de cont curent.
12.	(3,2)	↑	Efectul deficitului de cont curent asupra ratei nominale a dobânzii pe termen lung se transmite atât în mod indirect (prin intermediul reinflației relative menționate mai sus), cât și în mod direct, prin intermediul impactului crizei financiare internaționale: avem aici în vedere necesitatea de a conserva lichiditatea din sistemul bancar, precum și impulsul de a atrage depozite bancare din interior sau din exterior. Ambele fenomene vor conduce la o creștere a ratelor dobânzilor nominale bancare și, pe cale de consecință, a ratei dobânzii nominale pe termen lung. Același efect îl va avea și creșterea prudențialității băncilor comerciale în acordarea creditelor guvernamentale sau interbancare, așa încât este de așteptat apariția, în structura ratei dobânzii, a noi prime de risc ⁵⁷ . Opinăm, pe baza celor de mai sus, că impactul variației exportului net va fi de creștere a ratei nominale a dobânzii pe termen lung.
13.	(3,3)	↓	Efectul reducerii exportului net negativ (așa cum ne așteptăm) are un impact direct asupra reducerii cursului de schimb, prin creșterea ofertei de valută pe piața valutară, adică un efect de apreciere a monedei naționale. Deși acest efect va putea fi temperat prin efortul de sterilizare realizat de banca centrală pentru a menține inflația pe ținta stabilită, opinăm că o apreciere a cursului de schimb este posibilă, probabil până aproape de cursul-pilot.

⁵⁵ Atât analiștii economici, cât și responsabilii politicilor de ajustare macroeconomică din **România** apreciază că țara noastră a fost, într-o măsură importantă, „ecranată” în raport cu efectele financiare ale acestei crize, deși se acceptă un anumit impact negativ (generat mai mult de deschiderea externă a economiei) asupra activității economice.

⁵⁶ Desigur, acțiunile de sterilizare efectuate de către banca centrală vor putea diminua acest impact (sterilizarea are drept obiectiv readucerea curbei **LM** – *liquidity-money* – pe poziția inițială din care a fost perturbată de influxurile nete de capital).

⁵⁷ Este evident faptul că există aici (prin introducerea unor prime de risc) potențialul de apariție a efectului de selecție adversă la nivelul portofoliului de clienți (bancari sau non-bancari) ai băncilor comerciale, efect care ar putea contribui la o rigidizare periculoasă a pieței monetare pe termen scurt. Recenta creștere a ROBOR „susține” aceste aprecieri calitative.

- continuare tabel 3 -

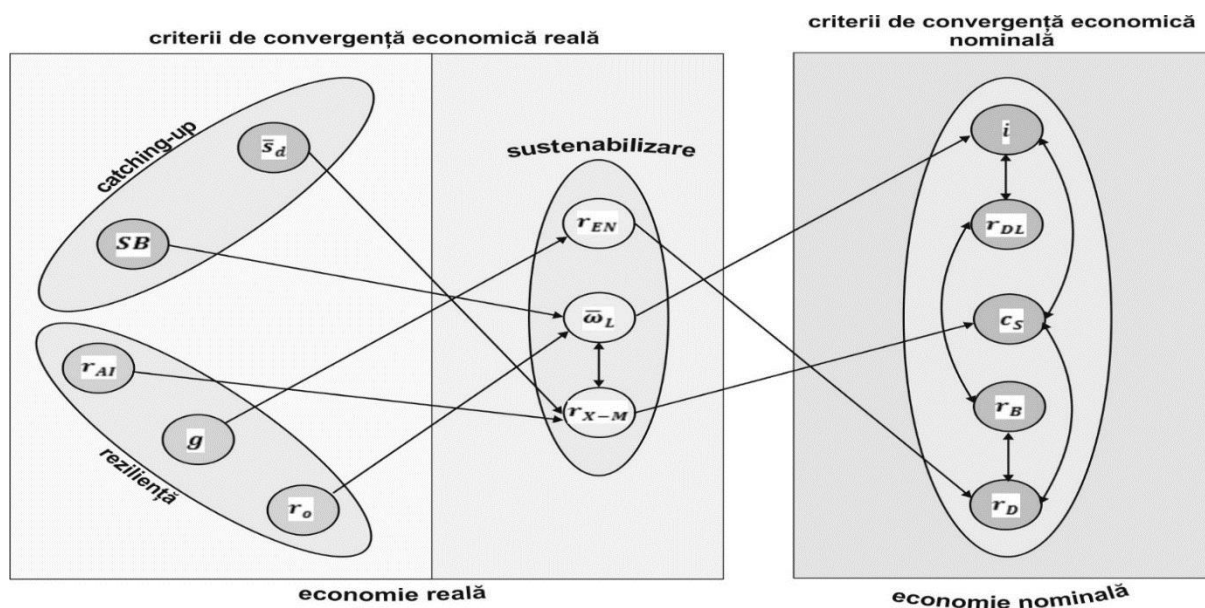
Nr. crt.	Caseta	Sensul influenței	Descrierea mecanismului de transmitere
14.	(3,4)	↓	Efectul reducerii exportului net negativ (așa cum ne așteptăm) asupra ponderii deficitului bugetului public în PIB ar putea fi următorul: o creștere a bazei de impozitare (atât reală, ca urmare a creșterii PIB generate de reducerea exportului net negativ, cât și din motive inflaționiste) care va putea avea ca efect o anumită consolidare fiscală. Este adevărat că, pe termen mediu, stabilizatorul monetar automat reprezentat de binomul: „export net – curs de schimb” ar putea tempera acest efect, dar considerăm că efectul rezultat va fi în direcția consolidării fiscale.
15.	(3,5)	↑↓?	Ponderea datoriei publice externe în PIB va suferi un efect evident de contracție, ca urmare a faptului că deficitul extern se reduce. Cât despre ponderea datoriei publice interne în PIB, considerăm că fenomenul de ușoară deconsolidare fiscală menționat anterior va avea un efect contrar, de creștere a ponderii datoriei publice interne în PIB. Întrucât, din punct de vedere teoretic este dificil să apreciem rezultanta celor două fenomene, opinăm că vom avea un impact ambiguu ⁵⁸ .

Sursa: Autorii.

2.2.2. Relația cauzală și funcțională între CCER și CCEN

Dacă în cele de mai sus am indicat „canalele” prin care impulsul criteriilor de convergență economică reală din clasa criteriilor de sustenabilizare influențează criteriile de convergență economică nominală, acum vom extinde analiza și asupra celorlalte clase de criterii de convergență economică reală. Mai exact, vom examina impactul pe care celelalte două clase de criterii de convergență economică reală (de *catching-up*, respectiv de reziliență) îl au asupra criteriilor de convergență economică reală din clasa criterii de sustenabilizare. În figura 5 se prezintă o schemă sinoptică în acest sens.

Figura 5 – Impulsurile cauzale de bază între criteriile de convergență economică reală și criteriile de convergență economică nominală

Sursa: Autorii.

⁵⁸ Așa cum am arătat mai sus, rezultatele ambigue sunt indecidabile la nivel teoretic. Ele sunt decizabile numai la nivel empiric (adică au o puternică condiționalitate, dependență de context, de cale etc.)

Pe baza schemei din figura 5, putem acum să stabilim lanțurile (seriile) cauzale de la criteriile de convergență economică reală la criteriile de convergență economică nominală, după cum urmează:

- I. $\bar{s}_d \rightarrow r_{X-M} \rightarrow c_S \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow i \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \\ (2) \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \rightarrow i \end{array} \right\}$
- II. $SB \rightarrow \bar{\omega}_L \rightarrow i \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \rightarrow c_S \\ (2) \rightarrow c_S \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \end{array} \right\}$
- III. $r_{AI} \rightarrow r_{X-M} \rightarrow c_S \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow i \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \\ (2) \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \rightarrow i \end{array} \right\}$
- IV. $g \rightarrow r_{EN} \rightarrow r_D \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \rightarrow i \rightarrow c_S \\ (2) \rightarrow c_S \rightarrow i \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \end{array} \right\}$
- V. $r_o \rightarrow \bar{\omega}_L \rightarrow i \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} (1) \rightarrow r_{DL} \rightarrow r_B \rightarrow r_D \rightarrow c_S \\ (2) \rightarrow c_S \rightarrow r_D \rightarrow r_B \rightarrow r_{DL} \end{array} \right\}$

Putem extrage următoarele concluzii calitative:

- (1) există *cinci canale* de transmitere de la criteriile de convergență economică reală, exclusiv cele de tipul sustenabilizării (două din partea criteriilor de tip *catching-up*, respectiv trei din partea criteriilor de tip reziliență), către criteriile de convergență economică reală de tipul sustenabilizării, care realizează, de fapt, interfața cu criteriile de convergență economică nominală;
- (2) având în vedere faptul că între cele cinci criterii de convergență economică nominală există intercondiționări (fie cauzale, fie de corelație), fiecare impuls plecat dinspre criteriile de convergență economică reală se desparte, imediat ce „atinge” primul criteriu de convergență economică nominală, în două canale paralele;
- (3) orice impuls dinspre criteriile de convergență economică reală afectează, în cele din urmă, toate criteriile de convergență economică nominală, prin intermediul mecanismelor de intercondiționare din economia nominală;
- (4) dintre cele cinci canale, canalul I și canalul III, deși pleacă de la impulsuri reale diferite (oferta internă medie, respectiv rata absorbției interne), întrucât în interiorul criteriilor de convergență economică reală se exercită asupra aceluiași criteriu de sustenabilizare (soldul balanței comerciale sau al contului curent), urmează apoi aceleași „verigi” de parcurs al impulsului;
- (5) în mod similar se petrec lucrurile cu canalele II și V care, deși pleacă de la impulsuri reale diferite (salariul mediu brut, respectiv rata de ocupare), întrucât în interiorul criteriilor de convergență economică reală se exercită asupra aceluiași criteriu de sustenabilizare (productivitatea medie a muncii sau productivitatea totală a factorilor), urmează apoi aceleași „verigi” de parcurs al impulsului.

3. MIXUL DE POLITICI MACROECONOMICE DE AJUSTARE A PROCESULUI DE CONVERGENȚĂ ECONOMICĂ NOMINALĂ

3.1. Lista politicilor publice „eligibile” pentru mixul de politici publice

Rațiunile pe baza cărora s-au selectat politicile publice care să intre în mixul necesar sprijinirii unui proces „neted” (așa cum se cere pe perioada staționării în antecamera adoptării monedei euro – ERM2) au fost următoarele patru:

- politica publică să poată avea intervenții directe asupra criteriilor de convergență economică nominală sau asupra criteriilor de convergență economică reală (îndeosebi asupra celor din clasa de sustenabilizare a convergenței economice nominale – vezi paragraful 2.2.2);
- politica publică să poată avea intervenții indirecte asupra criteriilor de convergență economică nominală sau asupra criteriilor de convergență economică reală (îndeosebi asupra celor din clasa de sustenabilizare a convergenței economice nominale – vezi paragraful 2.2.2);
- politicile publice să poată modela situații de echilibru macroeconomic, fiecare pe domeniul său de „competență”;
- politicile publice să poată forma modele macroeconomice sectoriale (N.B.: vom arăta că, de fapt, putem forma trei modele macroeconomice sectoriale cu politicile publice selectate).

Aplicând aceste criterii, au fost selectate următoarele patru politici publice:

1. politica *fiscală*;
2. politica *monetară*;
3. politica *comercială*;
4. politica *în domeniul pieței muncii*.

Propunem ca mixul de politici publice format din cele patru politici publice selectate mai sus să se numească *politica aderării la zona euro* (PAZE). Vom examina, pe scurt, fiecare dintre aceste politici publice în parte.

3.2. Politica fiscală

Politica fiscală⁵⁹ este acea politică publică de ajustare macroeconomică având ca „țintă” economia reală, fiind caracterizată de următoarele atribute:

- este apanajul guvernului (prin intermediul, îndeosebi, al Ministerului Finanțelor Publice);
- vizează nivelul macroeconomic al sistemului economic;
- cuprinde ansamblul măsurilor inițiate și implementate de guvern, prin intermediul bugetelor publice, în scopul realizării și menținerii echilibrului economic dinamic în economia reală;
- este o formă de intervenție indirectă a statului în economie (este o politică de ajustare);
- este aplicabilă pe piața bunurilor și serviciilor (asupra economiei reale);
- se referă la ajustarea dezechilibrelor macroeconomice interne;
- este relativ rigidă: modificarea ei este dificilă și lentă⁶⁰;
- este relativ eficace: aplicarea ei este asigurată prin forța legii (a normei fiscale);
- este strict și total reglementată juridic.

Pe baza acestor caracteristici pot fi extrase funcțiile generice ale politicii fiscale, din perspectiva procesului de aderare la zona euro:

⁵⁹ Deși există și puncte de vedere diferite, în studiul de față, prin politică fiscală se înțelege politica publică de ajustare macroeconomică destinată economiei reale. Așadar, ea cuprinde atât instrumentele fiscale propriu-zise (referitoare la veniturile bugetare, fiscale și parafiscale), cât și instrumentele bugetare propriu-zise (referitoare la cheltuielile bugetare). Cu alte cuvinte, prin expresia politică fiscală se va înțelege expresia politică fiscal-bugetară.

⁶⁰ Implică deliberări parlamentare, deci negociere politică. În plus, conform **Codului fiscal**, nicio măsură de ajustare fiscală nu poate fi introdusă în termen de mai puțin de șase luni de la data adoptării acelei măsuri.

- a. ajustarea directă a variabilelor-comandă fiscale în așa fel încât economia reală să se apropie de valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică reală, pe cele trei clase de criterii identificate;
- b. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă fiscale în așa fel încât economia reală să se apropie de valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică reală, pe cele trei clase de criterii identificate;
- c. ajustarea directă a variabilelor-comandă fiscale în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- d. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă fiscale în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- e. ajustarea directă a variabilelor-comandă și indirectă a variabilelor-țintă fiscale în vederea neutralizării efectelor indezirabile ale celorlalte trei politici din PAZE, în scopul menținerii convergenței economice reale pe un trend care să sustenabilizeze verificarea *benchmark*-urilor din partea criteriilor de convergență economică nominală.

Din punctul de vedere al teoriei neoclasice, modelul politicii fiscale (curba IS – *investment-saving*) pe baza căruia se iau măsurile de ajustare macroeconomică în materia economiei reale este prezentat în anexa 2.

3.3. Politica monetară

Politica monetară este acea politică publică de ajustare macroeconomică având ca „țintă” economia nominală⁶¹, fiind caracterizată de următoarele atribute:

- este apanajul băncii centrale;
- vizează nivelul macroeconomic al sistemului economic;
- cuprinde ansamblul măsurilor inițiate și implementate de banca centrală, în scopul realizării și menținerii echilibrului macroeconomic în economia nominală;
- este o formă de intervenție indirectă a statului în economie (este o politică de ajustare);
- este aplicabilă pe piața monetară⁶² (asupra economiei nominale);
- se referă la ajustarea dezechilibrelor macroeconomice interne;
- este relativ flexibilă: modificarea politicii monetare se realizează cu ușurință și în termen scurt;
- eficacitatea politicii monetare este incertă (este persuasivă, nonimperativă, cu excepția normelor constitutive);
- efectul politicii monetare nu este imediat.

Pe baza acestor caracteristici pot fi extrase funcțiile generice ale politicii monetare, din perspectiva procesului de aderare la zona euro:

- a. ajustarea directă a variabilelor-comandă monetare în așa fel încât economia nominală să prezeve sau să „întoarcă” abaterile produse de la valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică nominală;
- b. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă monetare în așa fel încât economia nominală să prezeve sau să „întoarcă” abaterile produse de la valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică nominală;

⁶¹ Unii autori preferă să numească economia nominală drept economie simbolică.

⁶² Aici, în piața monetară (care este piața creditului bancar și non-bancar) intră și piața de capital, respectiv piața valutară.

- c. ajustarea directă a variabilelor-comandă monetare în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- d. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă monetare în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- e. ajustarea directă a variabilelor-comandă și indirectă a variabilelor-țintă monetare în vederea neutralizării efectelor indezirabile ale celorlalte trei politici din PAZE, în scopul menținerii convergenței economice nominale pe un trend care să sustenabilizeze verificarea *benchmark*-urilor din Tratatul de la Maastricht.

Din punctul de vedere al teoriei neoclasice, modelul politicii monetare (curba LM – *liquidity-money*) pe baza căruia se iau măsurile de ajustare macroeconomică în materia economiei nominale este prezentat în anexa 3.

3.4. Politica comercială

Politica comercială este acea politică publică de ajustare macroeconomică având ca „țintă” relațiile economice internaționale, fiind caracterizată de următoarele atribute:

- este apanajul atât al guvernului, cât și al băncii centrale;
- vizează nivelul macroeconomic al sistemului economic;
- cuprinde ansamblul măsurilor inițiate și implementate de guvern și de banca centrală, în scopul promovării schimburilor comerciale și reglementării activității de comerț exterior;
- este o forma de intervenție atât directă, cât și indirectă a statului în economie (poate fi și o politică de ajustare);
- se referă la ajustarea dezechilibrelor macroeconomice interne (prin exportul produselor competitive și importul produselor a căror fabricare pe teritoriul țării se realizează în condiții de dezavantaj comparativ);
- este caracterizată de o cinematică accentuată în contextul globalizării;
- este aplicabilă atât asupra economiei reale, cât și asupra economiei nominale.

Pe baza acestor caracteristici pot fi extrase funcțiile generice ale politicii comerciale, din perspectiva procesului de aderare la zona euro:

- a. ajustarea directă a variabilelor-comandă comerciale în așa fel încât economia reală și cea nominală să funcționeze intercondiționat în vederea prezervării sau „întoarcerii” abaterilor produse de la valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică nominală;
- b. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă comerciale în așa fel încât economia reală și cea nominală să funcționeze intercondiționat în vederea prezervării sau „întoarcerii” abaterilor produse de la valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică nominală;
- c. ajustarea directă a variabilelor-comandă comerciale în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- d. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă comerciale în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- e. ajustarea directă a variabilelor-comandă și indirectă a variabilelor-țintă comerciale în vederea neutralizării efectelor indezirabile ale celorlalte trei politici din PAZE, în scopul menținerii convergenței economice nominale pe un trend care să sustenabilizeze verificarea *benchmark*-urilor din Tratatul de la Maastricht.

Din punctul de vedere al teoriei neoclasice, modelul politicii comerciale (curba EE – *external equilibrium*) pe baza căruia se iau măsurile de ajustare macroeconomică în materia economiei deschise este prezentat în anexa 4.

3.5. Politica în domeniul pieței muncii

Politica în domeniul pieței muncii este acea politică publică de ajustare macroeconomică având ca „țintă” problema forței de muncă, a veniturilor și a justiției sociale, fiind caracterizată de următoarele atribute:

- este apanajul guvernului;
- vizează nivelul macroeconomic;
- cuprinde ansamblul măsurilor inițiate și implementate de guvern în scopul realizării și menținerii echilibrului economic dinamic prin măsuri în domeniul ocupării, formării profesionale și asigurării mobilității forței de muncă, asigurării securității și sănătății în muncă, dar și prin măsuri de incluziune și asistență socială;
- este o formă de intervenție directă a statului în economie;
- este aplicabilă asupra economiei reale;
- se referă la ajustarea dezechilibrelor macroeconomice interne;
- este relativ rigidă: modificarea ei este dificilă și lentă;
- este relativ eficace: aplicarea ei este asigurată prin forța legii.

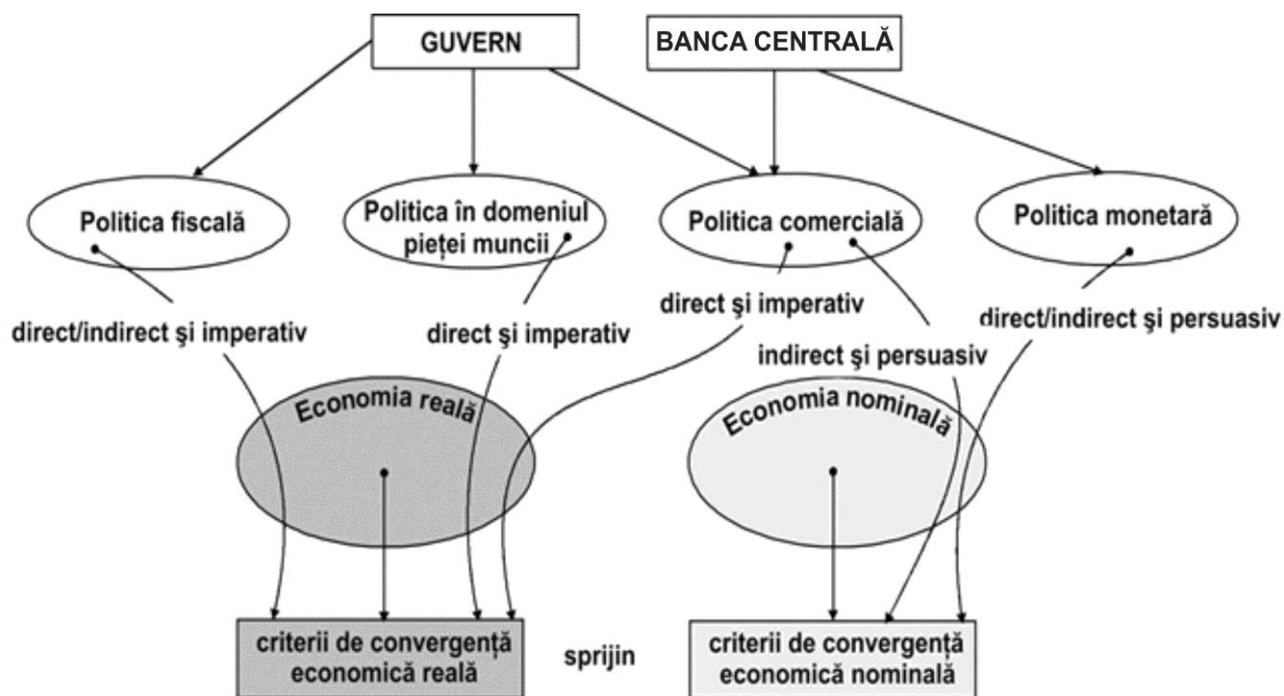
Pe baza acestor caracteristici pot fi extrase funcțiile generice ale politicii în domeniul pieței muncii, din perspectiva procesului de aderare la zona euro:

- a. ajustarea directă a variabilelor-comandă din domeniul pieței muncii în așa fel încât economia reală să funcționeze în mod orientat în vederea preservării sau „întoarcerii” abaterilor produse de la valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică reală;
- b. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă din domeniul pieței muncii în așa fel încât economia reală să funcționeze în mod orientat în vederea preservării sau „întoarcerii” abaterilor produse de la valorile de *benchmark* ale criteriilor de convergență economică reală;
- c. ajustarea directă a variabilelor-comandă din domeniul pieței muncii în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- d. ajustarea indirectă a variabilelor-țintă din domeniul pieței muncii în așa fel încât ele să acționeze convergent cu variabilele ajustate ale celorlalte trei politici publice din PAZE;
- e. ajustarea directă a variabilelor-comandă și indirectă a variabilelor-țintă din domeniul pieței muncii în vederea neutralizării efectelor indezirabile ale celorlalte trei politici din PAZE, în scopul menținerii convergenței economice nominale pe un trend care să sustenabilizeze verificarea *benchmark*-urilor din Tratatul de la Maastricht.

Din punctul de vedere al teoriei neoclasice, modelul politicii în domeniul pieței muncii (curba LF – *labour force*) pe baza căruia se iau măsurile de ajustare macroeconomică în materia pieței muncii și justiției sociale este prezentat în anexa 5.

„Plasarea” instituțională a celor patru politici publice în raport cu convergența economică reală și cu cea reală este sugerată în figura 6.

Figura 6 – Poziționarea celor patru politici publice în raport cu procesul de convergență economică

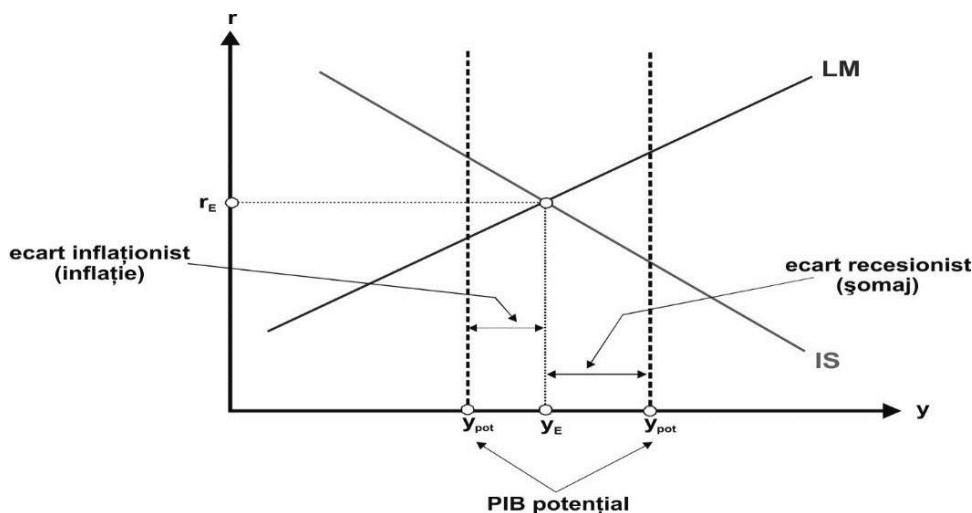

Sursa: Autorii.

3.6. Modelarea echilibrului economic intern (modelul IS-LM)

Modelul economico-matematic al echilibrului economiei închise (echilibrul economic *intern*) se bazează pe combinarea modelului politicii fiscale și a modelului politicii monetare. Mai exact, echilibrul macroeconomic intern se va produce în punctul de intersecție dintre curba IS și curba LM. În acest sens, ajustările macroeconomice prin intermediul celor două politici trebuie corelate într-o modalitate coevolutivă. În figura 7 se indică, sinoptic, modelul echilibrului economic în economia închisă.

Figura 7 – Echilibrul economic intern și relația sa cu PIB potențial

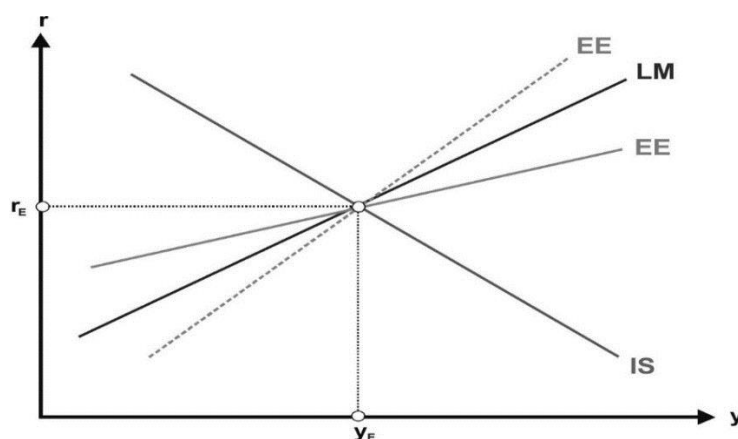

Sursa: Autorii.

3.7. Modelarea echilibrului economic general (modelul IS-LM-EE)

Modelul economico-matematic al echilibrului economiei deschise (echilibrul economic *general*) se bazează pe combinarea modelului echilibrului economic intern cu modelului echilibrului economic extern. Mai exact, echilibrul macroeconomic general se va produce în punctul de intersecție dintre curba IS, curba LM și curba EE. În acest sens, ajustările macroeconomice prin intermediul celor trei politici (fiscală, monetară și comercială) trebuie corelate într-o modalitate coevolutivă. În figura 8 se indică, în mod sinoptic, modelul echilibrului economic general.

Figura 8 – Echilibrul economic general (intern și extern)

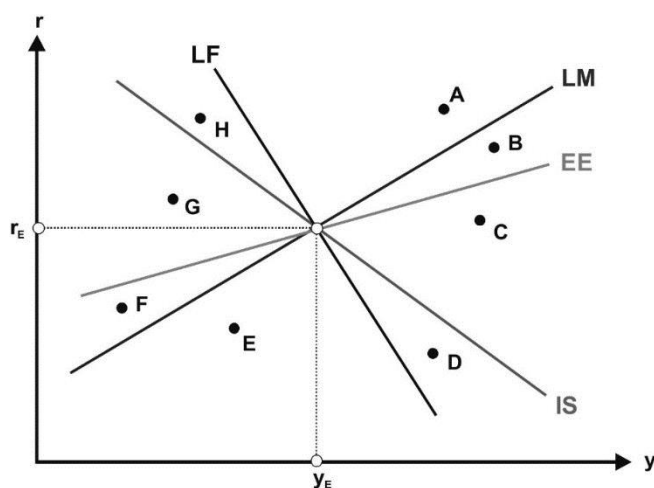

Sursa: Autorii.

3.8. Modelarea echilibrului economic sustenabil (modelul IS-LM-EE-LF)

Modelul economico-matematic al echilibrului economiei sociale (echilibrul economic *sustenabil*) se bazează pe combinarea modelului echilibrului economic general, cu modelul echilibrului în domeniul pieței muncii. Mai exact, echilibrul macroeconomic sustenabil se va produce în punctul de intersecție dintre curba IS, curba LM, curba EE și curba LF. În acest sens, ajustările macroeconomice prin intermediul celor patru politici (fiscală, monetară, comercială și de piața muncii) trebuie corelate într-o modalitate coevolutivă. În figura 9 se indică, sinoptic, modelul echilibrului economic sustenabil.

Figura 9 – Echilibrul economic sustenabil (economic și social)

Sursa: Autorii.

Semnificația punctelor din figura 9 este următoarea (tabelul 4):

Tabelul 4 – Semnificația economică din modelul de echilibru economic sustenabil

Punctul	Curba IS	Curba LM	Curba EE	Curba LF
A	exces de ofertă reală	exces de cerere de monedă	surplus comercial	sub-ocupare (șomaj)
B	exces de ofertă reală	deficit de cerere de monedă	surplus comercial	sub-ocupare (șomaj)
C	exces de ofertă reală	deficit de cerere de monedă	deficit comercial	sub-ocupare (șomaj)
D	deficit de ofertă reală	deficit de cerere de monedă	deficit comercial	sub-ocupare (șomaj)
E	deficit de ofertă reală	deficit de cerere de monedă	deficit comercial	supra-ocupare
F	deficit de ofertă reală	exces de cerere de monedă	deficit comercial	supra-ocupare
G	deficit de ofertă reală	exces de cerere de monedă	surplus comercial	supra-ocupare
H	exces de ofertă reală	exces de cerere de monedă	surplus comercial	supra-ocupare

Sursa: Autorii.

3.9. Proiectarea mixului de politici macroeconomice pentru atingerea și sustenabilizarea convergenței economice nominale

3.9.1. Conceptul de mix de politici publice

Printr-un mix de entități de un anumit tip (fie real, fie simbolic⁶³) se înțelege un agregat de asemenea entități care verifică următoarele predicate de suficiență:

- entitățile componente sunt *sumabile structural*: prin acest predicat se înțelege faptul că entitățile în cauză „reprezintă”, pe baza reuniunii lor de intersecție nulă, întregul domeniu de interes științific sau pragmatic pentru care mixul respectiv este format⁶⁴;
- entitățile componente sunt *compatibile funcțional*: prin acest predicat se înțelege faptul că între entitățile componente pot exista relații de tip funcțional (adică nu neapărat cauzal), fie de tip convergent, fie de tip divergent. Inacceptabil este doar cazul în care între entitățile componente nu pot exista asemenea relații funcționale;
- entitățile componente au *potențial sinergic*: prin acest predicat se înțelege faptul că interconexiunile dintre entitățile în cauză pot genera proprietăți ale agregatului care nu se regăsesc ca atare la niciunul dintre componente atunci când sunt considerate în afara interconexiunilor respective;
- entitățile componente pot fi „organizate” în cel puțin un caz în care efectele lor sunt *convergente* pentru un obiectiv dat: acest predicat se referă la posibilitatea pe care agregatul o are de a orienta componentele constitutive în așa fel încât să se atingă un obiectiv comun al agregatului.

⁶³ De exemplu, mixul de politici publice la care se referă studiul de față are în vedere un set de entități simbolice: politicile publice în cauză.

⁶⁴ Într-o exprimare mai tehnică, se poate spune că agregatul formează o *acoperire topologică* a domeniului de interes.

Prin urmare, dacă un set de politici publice este ales în așa fel încât să verifice simultan aceste predicate de suficiență, atunci agregatul care ia naștere constituie un *mix de politici publice*. În legătură cu mixul de politici publice, mai trebuie făcute următoarele precizări:

- (a) mixul de politici publice este predeterminat de scopul convergent avut în vedere: aceasta înseamnă cel puțin două lucruri: (1) orice scop generează propriul său mix de politici publice⁶⁵; (2) într-un mix format din politici publice, funcționarea relevantă a acestora este orientată de scopul prestabilit⁶⁶;
- (b) un mix de politici publice implică un model preexistent de funcționare, care transcende fiecare dintre politicile publice componente, pe de o parte, și corelează cauzal aceste politici între ele, pe de altă parte;
- (c) din punct de vedere instituțional, un mix de politici publice acționează ca o politică publică *sui-generis*⁶⁷, de sine stătătoare.

3.9.2. Scopul și obiectivele politicii aderării la zona euro

Scopul politicii aderării la zona euro (PAZE) este crearea și menținerea condițiilor instituționale suficiente pentru ca verificarea⁶⁸ criteriilor de convergență economică nominală cu UE să fie sustenabilă (adică reproductibilă fără tensiuni majore).

Reproductibilitatea fără tensiuni majore a verificării criteriilor de convergență economică nominală înseamnă cel puțin următoarele:

- a. evitarea încălcării valorii numerice *benchmark*, odată ce aceasta a fost atinsă, sau evitarea ieșirii din intervalul numeric „bun”, odată ce s-a intrat în acest interval;
- b. la nivel intraanual, revenirea la valoarea numerică *benchmark* sau în intervalul numeric *benchmark*, dacă s-a produs o „deplasare” în acest sens;
- c. la nivel extraanual, punerea în acțiune (sau reproiectarea, după caz) a condițiilor instituționale (adică a mecanismului de funcționare a PAZE) de asigurare neproblematică a revenirii predictibile la valoarea numerică *benchmark* sau în intervalul numeric *benchmark*.

De menționat faptul că orice „deplasări” ale valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală de la valoarea *benchmark* sau, după caz, de la intervalul *benchmark* pot conduce (și ar trebui s-o facă) la reevaluarea eficacității PAZE și, după caz, la reproiectarea ei.

În atingerea scopului menționat, PAZE va realiza următoarele obiective principale⁶⁹:

⁶⁵ Desigur, nu este exclusă posibilitatea ca un scop dat să fie „servit” de seturi diferite de politici publice și, invers, ca un set dat de politici să poată servi pentru a atinge un scop diferit, dar, ca principiu, scopul „trimite” la un set anume de politici publice, adică la un mix anume.

⁶⁶ Această relaxare conceptuală este posibilă deoarece politicile publice au diferite instrumente de implementare, așa încât un anumit instrument poate fi activat sau inhibat pentru un anumit scop dat.

⁶⁷ De exemplu, setul de politici publice care formează mixul de politici publice destinat administrării procesului de aderare a României la zona euro ar putea fi denumit ca fiind *politica aderării la zona euro (PAZE)*.

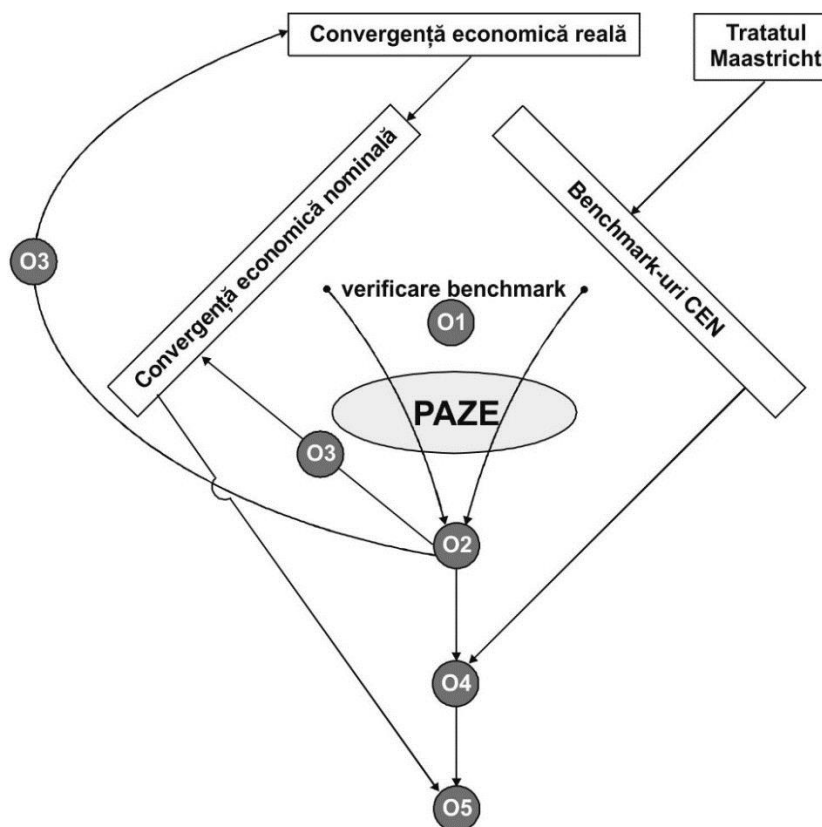
⁶⁸ Prin verificarea criteriilor de convergență economică nominală se înțelege atingerea valorilor numerice sau situarea în intervalele numerice prevăzute în Tratatul de la Maastricht pentru cei cinci indicatori macroeconomici cunoscuți sub denumirea de criterii de convergență economică nominală.

⁶⁹ Aceste obiective vor fi realizate la nivelul unei structuri științifice imparțiale, înființate la Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” din Academia Română, intitulat *Observatorul convergenței economice nominale sustenabile (OCENS)* și coordonat de Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”.

- O1: observarea, măsurarea, înregistrarea și evaluarea trimestrială a cinematicii valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală și a criteriilor de convergență economică reală;
- O2: stabilirea măsurilor de PAZE care trebuie aplicate în funcție de rezultatul de la O1;
- O3: aplicarea măsurilor de PAZE stabilite la O2;
- O4: elaborarea de predicții privind efectul aplicării măsurilor în cadrul O3;
- O5: reprojectarea instrumentelor și mecanismelor PAZE în funcție de coroborarea sau, după caz, falsificarea predicțiilor realizate la O4;
- O6: Elaborarea de rapoarte trimestriale și anuale intitulate *Starea și propensiunea convergenței economice nominale a României (Romania's Nominal Economic Convergence. Stance and Propensity)*.

Așa cum se poate constata, obiectivele PAZE constituie părți ale unui algoritm logic (care va fi aplicat mai departe, în economia studiului de față), fiind legate structural și cauzal, inclusiv cu elemente de feedback, între ele. Figura 10 redă această proprietate a celor cinci obiective (al șaselea obiectiv este unul de raportare).

Figura 10 – Logica îndeplinirii obiectivelor PAZE

Sursa: Autorii.

3.9.3. Proiectarea logică a PAZE

Pentru proiectarea logică a PAZE vor trebui clarificate următoarele aspecte, desigur, exclusiv din perspectiva scopului PAZE, privind fiecare dintre cele patru politici publice care compun PAZE:

(a) instrumentele; (b) variabilele-comandă; (c) variabilele-țintă; (d) perechile de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă; (e) tripletele de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă; (f) cvadrupletele de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă; (g) problema ajustării pe termen scurt, termen mediu și termen lung.

(a) Instrumentele politicilor publice din PAZE

Din perspectiva procesului de aderare la zona euro, instrumentele politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele:

- instrumentele politicii *fiscale*:
 - (IF1) impozitarea directă: stabilirea ratelor de impozitare a categoriilor economice: venit personal, avere, proprietate, profit;
 - (IF2) impozitarea indirectă⁷⁰: stabilirea ratelor de impozitare a categoriilor economice: tranzacție economică (impozit pe vânzare/consum), circulație economică transfrontalieră;
 - (IF3) cheltuiala bugetară (la nivelul bugetului general consolidat)⁷¹;
 - (IF4) investiția bugetară: cheltuielile de capital din cadrul bugetului general consolidat;
 - (IF5) primirea de împrumuturi publice (din surse interne⁷² sau externe, private sau publice);
 - (IF6) acordarea de împrumuturi publice (destinatari publici sau privați externi);
 - (IF7) acordarea de subvenții bugetare adresate ofertei către sectorul privat sau domeniul privat al statului;
 - (IF8) acordarea de subvenții bugetare adresate cererii către consumatorii finali;
 - (IF9) acordarea de ajutor de stat eligibil⁷³;
- instrumentele politicii *monetare*:
 - (IM1) operațiuni de acordare de împrumuturi către sistemul bancar, în scopul ajustării ofertei de monedă⁷⁴ (a masei monetare) din economie;
 - (IM2) operațiuni de solicitare de împrumuturi de la sistemul bancar, în scopul ajustării cererii de monedă din economie;
 - (IM3) operațiuni monetare (sau operațiuni de piață monetară), în scopul acordării ofertei de monedă cu cererea de monedă⁷⁵;
 - (IM4) ajustarea cererii și ofertei de valută din economie⁷⁶;

⁷⁰ De menționat că, în privința impozitării indirecte, politica fiscală națională este aliniată la sistemul de impozitare indirectă din cadrul UE.

⁷¹ Conform **Tratatului de la Maastricht**, există un plafon de maximum 3% din PIB pentru deficitul bugetar convențional-contabil și de 1% din PIB pentru deficitul bugetar structural. Așadar, cheltuiala bugetară devine o funcție de veniturile bugetare pentru respectarea acestui plafon.

⁷² Este interzisă luarea de împrumuturi publice de la banca centrală, de exemplu, prin cumpărarea directă de la banca centrală a titlurilor de stat.

⁷³ Prin ajutor de stat eligibil se înțelege ajutorul de stat care verifică, în mod cumulativ, condițiile stabilite de Comisia Europeană în materia ajutorului de stat.

⁷⁴ Conform ecuației curbei LM, oferta de monedă este o variabilă exogenă, independentă de alte variabile economice reale sau nominale.

⁷⁵ Așa-numitele operațiuni *repo* și *reverse-repo*, componente ale *fine tuning*-ului de politică monetară.

⁷⁶ Regimul valutar în România este un regim *flotant administrat*, adică un mix între regimul de curs liber (fixat de piața valutară) și intervenția discreționară a băncii centrale pe piața valutară pentru menținerea cursului între anumite limite prestabilite. Așadar, cursul de schimb liber administrat nu este stabilit administrativ (moneda nu este *devalorizată/valorizată*, ci ea se *depreciază/apreciază* prin variația cererii/ofertei de valută pe piața valutară, inclusiv ca urmare a intervenției băncii centrale prin cumpărarea/vânzarea de valută pe această piață).

- instrumentele politicii *comerciale*:
 - (IC1) stabilirea (în cooperare cu politica fiscală) a taxelor⁷⁷ vamale în relația cu statele nemembre ale UE⁷⁸;
 - (IC2) acordarea (împreună cu politica fiscală) de subvenții pentru export sau/și pentru producția destinată exportului;
 - (IC3) garantarea creditelor sectorului privat sau ale domeniului privat al statului, luate pentru export sau pentru producția destinată exportului;
 - (IC4) stabilirea (împreună cu politica fiscală) a plafoanelor de îndatorare publică (sau, distinct, pe îndatorare publică internă, respectiv externă), atât pentru guvernul central, cât și pentru autoritățile publice locale, respectiv atât pentru datoria publică directă, cât și pentru datoria publică garantată⁷⁹;
- instrumentele politicii în *domeniul pieței muncii*:
 - (IPM1) stabilirea valorilor minimale sau punctuale, după caz, în materia salariilor, pensiilor și altor drepturi asociate pieței muncii, în acord cu justiția socială comutativă;
 - (IPM2) stabilirea valorilor minimale sau punctuale, după caz, în materia prestațiilor sociale acordate de stat, asociate pieței muncii, în acord cu justiția socială distributivă;
 - (IPM3) stabilirea valorilor minimale sau punctuale, după caz, în materia prestațiilor sociale acordate de stat, neasociate pieței muncii, în acord cu justiția socială distributivă;
 - (IPM4) stabilirea de stimulente asociate pieței muncii, privind menținerea forței de muncă autohtone în țară sau remigrarea forței de muncă emigrate;
 - (IPM5) stabilirea de stimulente asociate pieței muncii, privind atragerea forței de muncă alogene în țară.

(b) *Variabilele-comandă ale politicilor publice din PAZE*

Din perspectiva procesului de aderare la zona euro, variabilele-comandă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele:

- variabile-comandă ale politicii *fiscale*:
 - rate de impozitare directă: rata de impozitare a venitului personal⁸⁰ (r_d^{VP}), rata de impozitare a profitului (r_d^{Π}), rata de impozitare a creșterii averii ($r_d^{\Delta W}$), rata de impozitare a proprietății (r_d^P);

⁷⁷ Conceptul este, desigur, cel de *impozit vamal* (nu de taxă vamală), deci termenul corect este impozit vamal, dar, ca și în cazul sintagmei *taxă pe valoarea adăugată* (care, în mod corect, se referă la conceptul de *impozit pe valoarea adăugată*), expresia greșită de taxă vamală a fost preluată în legislație (și, din păcate, și în unele lucrări de economie scrise neglijent). Cu această constatare și atenționare, vom folosi totuși, în continuare, și noi expresia taxă vamală.

⁷⁸ După cum se știe, în cadrul **UE**, granițele economice sunt desființate pe baza a două dintre cele patru libertăți economice în vigoare: libertatea de mișcare a bunurilor, respectiv libertatea de mișcare a serviciilor. În relația cu state terțe, pot exista trei categorii de taxe vamale: (a) taxe vamale de import; (b) taxe vamale de export; (c) taxe vamale de tranzit al teritoriului economic național.

⁷⁹ Este încă neclar, din punct de vedere teoretic cel puțin, dacă statul (în speță politica comercială) ar trebui să intervină cu norme în materia contractării datoriei comerciale a sectorului privat. Opinia noastră este favorabilă unei asemenea intervenții, atât dintr-o perspectivă generală a asigurării sustenabilității sistemului economic național, cât și din perspectiva mai punctuală a asigurării sustenabilității verificării criteriilor de convergență economică nominală în procesul de aderare la zona euro.

⁸⁰ Printr-un „abuz” metodologic, includem aici și prelevările parafiscale (asigurări sociale de stat, asigurări de sănătate, prelevări la fondul de șomaj) asociate venitului personal.

- rate de impozitare indirectă: rata de impozitare a valorii adăugate (r_{id}^{VA}), rata de impozitare a tranzitării graniței economice (r_{id}^V), rata de impozitare a consumului de lux sau excesiv (r_{id}^{LE});
- rate de investiții bugetare în totalul cheltuielilor bugetare, la nivelul bugetului general consolidat (r_{ib});
- variabile-comandă ale politicii *monetare*:
 - rata dobânzii de politică monetară (r_d^{PM});
 - rata rezervelor legale minime obligatorii (pentru monedă, respectiv pentru valuta de referință): (r_m^{RMO}), respectiv (r_{euro}^{RMO});
 - ținta de politică monetară⁸¹ (t_i);
 - rata de sterilizare monetară⁸² (r_{sm}).
- variabile-comandă ale politicii *comerciale*:
 - rata taxei vamale medii de import⁸³ (t_v^M);
 - rata taxei vamale medii de export (t_v^X);
 - rata taxei vamale medii de tranzit (t_v^T);
 - rata plafonului maximal al îndatorării publice directe (r_{max}^{DPD});
 - rata plafonului maximal al îndatorării private garantate public⁸⁴ (r_{max}^{DPrG});
- variabile-comandă ale politicii *în domeniul pieței muncii*:
 - nivelul absolut al salariului minimal brut lunar garantat în plată pe economie⁸⁵ (S_{min});
 - nivelul absolut al venitului minimal brut (V_{min});
 - nivelul absolut al ISR (indicatorul social de referință⁸⁶) (ISR);
 - nivelul absolut al pensiei minime (P_{min});
 - coeficienții de actualizare a punctului de pensie: coeficientul de actualizare a punctului de pensie pe baza inflației⁸⁷ (k_{pp}^i), respectiv coeficientul de actualizare a punctului de pensie pe baza salariului mediu brut pe economie⁸⁸ (k_{pp}^{SMB});
 - coeficienții de calcul al indemnizației de șomaj, precum condițiile instituționale de acordare a indemnizației de șomaj (k^s).

(c) Variabilele-țintă ale politicilor publice din PAZE

Din perspectiva procesului de aderare la zona euro, variabilele-țintă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele:

⁸¹ În **România**, ținta de politică monetară este inflația (anume: țintirea directă a inflației – *direct inflation targeting*).

⁸² Aceasta se poate stabili pe diverse perioade de timp relevante din perspectiva cinematicii masei monetare excedentare din economie.

⁸³ Pentru cazurile în care taxa vamală nu se stabilește ca o rată asupra valorii în vamă a produsului care tranzitează granița economică, ci ca o sumă absolută, din punct de vedere operațional, se poate face conversia valorii absolute în valoare relativă.

⁸⁴ Această componentă a datoriei private intră în datoria publică.

⁸⁵ În prezent, această valoare este de 1900 lei.

⁸⁶ Indicatorul social de referință (ISR) este o valoare monetară absolută, stabilită în mod discreționar, pe baza căreia se calculează toate prestațiile sociale acordate de stat la nivelul societății, prin intermediul unor coeficienți aplicați multiplicativ asupra ISR. În prezent, această valoare monetară absolută este de 500 lei.

⁸⁷ În acest moment, acest coeficient are valoarea indicelui prețurilor, adică este 100% din inflație.

⁸⁸ În acest moment, acest coeficient are valoarea a jumătate din valoarea indicelui salariului mediu nominal brut pe economie, adică este 50% din acest indice.

- variabile-țintă ale politicii *fiscale*:
 - rata deficitului bugetar în PIB la nivelul bugetului general consolidat (r_b);
 - rata datoriei publice totale în PIB (r_d);
 - rata veniturilor fiscale (sau bugetare) în PIB: (r_{VF}) sau (r_{VB});
 - creșterea indicelui de devansare a veniturilor fiscale directe de veniturile fiscale indirecte⁸⁹ ($I_{VF}^{id/d}$);
- variabile-țintă ale politicii *monetare*:
 - menținerea inflației în banda de variație în jurul valorii țintite⁹⁰ (B_i);
 - menținerea cursului de schimb în banda de variație în jurul parității centrale⁹¹ (B_{cs});
- variabile-țintă ale politicii *comerciale*:
 - deficitul contului curent (D_{CC});
 - serviciul datoriei publice externe⁹² (S_{DPE});
 - soldul net pozitiv al influxurilor de capital⁹³ (S_K^+).
- variabile-țintă ale politicii *în domeniul pieței muncii*:
 - variația sustenabilă a valorii monetare a punctului de pensie de asigurări sociale de stat (V_{pp});
 - variația sustenabilă a salariului mediu nominal brut pe economie (SMB);
 - creșterea gradului de ocupare a forței de muncă (G_O^{FM}).

(d) *Dubletele de variabile de comandă, respectiv de variabile-țintă din PAZE*

Prin dublete de variabile se înțeleg acele seturi de câte două variabile, una aparținând unei politici publice din PAZE și cealaltă altei politici publice din PAZE, așa încât între cele două variabile să existe relații de cauzalitate directă (nu indirectă), fie de directă, fie de inversă proporționalitate, fie cu acțiune imediată, fie cu acțiune întârziată (*lag*), fie cu acțiune anticipată (*lead*).

Notând politica fiscală cu PF, politica monetară cu PM, politica comercială cu PC și politica în domeniul pieței muncii cu PPM, vom organiza datele în tabele de tip matricial.

Așadar, din perspectiva procesului de aderare la zona euro, dubletele de variabile-comandă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele (tabelele 5-10):

- dublete de variabile-comandă *fiscale-monetare*:

⁸⁹ Dezirabilitatea unui asemenea indice de devansare supraunitar și în creștere rezidă în principiul libertății: constrângerea fiscală să fie asociată, pe de o parte, cu decizia liberă a individului (condiție verificată de impozitarea indirectă, dar încălcată de impozitarea directă), iar pe de altă parte, constrângerea fiscală să fie însoțită de un avantaj de care beneficiază individul în urma actului economic (condiție, de asemenea, verificată de impozitarea indirectă și încălcată, deși nu la fel de evident ca în cazul anterior, de impozitarea directă).

⁹⁰ Această bandă de variație este de ± 1 p.p. față de valoarea țintită (exprimată tot procentual, ca rată a prețului mediu pe economie).

⁹¹ Această condiție este exact cea din Tratatul de la **Maastricht**. Întrucât orice stat membru (cu excepția Danemarcei și Suediei, care însă nu au clauză de *opt out*, așa cum a avut Regatul Unit) are obligația ca, la un moment dat, în urma unei decizii proprii, să adere la zona euro, este de dorit ca valoarea cursului de schimb față de euro (care este valoarea de referință a monedei în România) să fie „antrenat”, preventiv, cu această disciplină valutară. Pe de altă parte, având în vedere faptul că statul nemembru al zonei euro nu are încă un curs central (paritate centrală între monedă și valuta de referință), se obișnuiește ca oscilația cursului de schimb nominal să se calculeze în funcție de cursul de schimb nominal mediu pe ultimii doi ani al țării în cauză (N.B.: ar trebui să se considere tot timpul cursul de schimb mediu anual, și nu cursul de schimb la sfârșitul anului).

⁹² Adică al obligațiilor de plată în contul datoriei publice externe: principalul, plus dobânzile, plus (dacă este cazul) penalități diverse (de întârziere a restituirii datoriei, de neutilizare a creditului etc.).

⁹³ Soldul net al influxurilor de capital este diferența dintre valoarea fluxurilor de capital intrate în țară și valoarea fluxurilor de capital ieșite din țară.

Tabelul 5 – Identificarea dubletelor de variabile-comandă PF-PM

		PM				
		r_d^{PM}	r_m^{RMO}	r_{euro}^{RMO}	t_i	r_{sm}
PF	r_d^{VP}				→↓	→↓
	r_d^{Π}		→↓		→↑	→↑
	$r_d^{\Delta W}$					
	r_d^P					
	r_{id}^{VA}				→↑	
	r_{id}^V				→↑	
	r_{id}^{LE}				→↑	
	r_{ib}	→↓	→↓		→↑	

Legendă: → condiționare cauzală de la rând la coloană; ← condiționare cauzală de la coloană la rând; ↑ condiționare cauzală direct proporțională; ↓ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{VP}, t_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_d^{VP}, r_{sm})_{(PF, PM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_d^{\Pi}, r_m^{RMO})_{(PF, PM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_d^{\Pi}, t_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_d^{\Pi}, r_{sm})_{(PF, PM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^{VA}, t_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^V, t_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^{LE}, t_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{ib}, r_d^{PM})_{(PF, PM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_{ib}, r_m^{RMO})_{(PF, PM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_{ib}, t_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow \uparrow}$

- dublete de variabile-comandă *fiscale-comerciale*:

Tabelul 6 – Identificarea dubletelor de variabile-comandă PF-PC

		PC				
		t_v^M	t_v^X	t_v^T	r_{max}^{DPD}	r_{max}^{DPrG}
PF	r_d^{VP}				→↓	
	r_d^{Π}				→↓	→↑
	$r_d^{\Delta W}$					
	r_d^P					
	r_{id}^{VA}				→↓	
	r_{id}^V	←↑	←↑	←↑	→↓	
	r_{id}^{LE}					
	r_{ib}				→↑	→↑

Legendă: → condiționare cauzală de la rând la coloană; ← condiționare cauzală de la coloană la rând; ↑ condiționare cauzală direct proporțională; ↓ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{VP}, r_{max}^{DPD})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_d^{\Pi}, r_{max}^{DPD})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_d^{\Pi}, r_{max}^{DPrG})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^{VA}, r_{max}^{DPD})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_{id}^V, t_v^M)_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^V, t_v^X)_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^V, t_v^T)_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^V, r_{max}^{DPD})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_{ib}, r_{max}^{DPD})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{ib}, r_{max}^{DPrG})_{(PF, PC)}^{\rightarrow \uparrow}$

- dublete de variabile-comandă *fiscale-de piața muncii*:

Tabelul 7 – Identificarea dubletelor de variabile-comandă PF-PPM

		PPM						
		S_{min}	V_{min}	ISR	P_{min}	k_{pp}^i	k_{pp}^{SMB}	$k_{\cdot}^{\S}$
PF	r_d^{VP}			$\rightarrow \downarrow$	$\rightarrow \uparrow$			$\rightarrow \uparrow$
	r_d^{Π}			$\rightarrow \downarrow$				
	$r_d^{\Delta W}$							
	r_d^P							
	r_{id}^{VA}	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \downarrow$	$\rightarrow \uparrow$			
	r_{id}^V							
	r_{id}^{LE}							
	r_{ib}							

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{VP}, ISR)_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_d^{VP}, P_{min})_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_d^{VP}, k_{\cdot}^{\S})_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_d^{\Pi}, ISR)_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $C(r_{id}^{VA}, S_{min})_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^{VA}, V_{min})_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^{VA}, ISR)_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $C(r_{id}^{VA}, P_{min})_{(PF, PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$

- dublete de variabile-comandă *monetare-comerciale*:

Tabelul 8 – Identificarea dubletelor de variabile-comandă PM-PC

		PC				
		t_v^M	t_v^X	t_v^T	r_{max}^{DPD}	r_{max}^{DPrG}
PM	r_d^{PM}				→↑	→↑
	r_m^{RMO}					→↑
	r_{euro}^{RMO}					
	t_i				→↑	→↑
	r_{sm}				→↓	→↑

Legendă: → condiționare cauzală de la rând la coloană; ← condiționare cauzală de la coloană la rând; ↑ condiționare cauzală direct proporțională; ↓ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{PM}, r_{max}^{DPD})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $C(r_d^{PM}, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $C(r_m^{RMO}, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $C(t_i, r_{max}^{DPD})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $C(t_i, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $C(r_{sm}, r_{max}^{DPD})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(r_{sm}, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$

- dublete de variabile-comandă *monetare-de piața muncii*:

Tabelul 9 – Identificarea dubletelor de variabile-comandă PM-PPM

		PPM						
		S_{min}	V_{min}	ISR	P_{min}	k_{pp}^i	k_{pp}^{SMB}	$k_{\cdot}^{\$}$
PM	r_d^{PM}			→↓				
	r_m^{RMO}			→↓				
	r_{euro}^{RMO}			→↓				
	t_i			→↓				
	r_{sm}			→↑				

Legendă: → condiționare cauzală de la rând la coloană; ← condiționare cauzală de la coloană la rând; ↑ condiționare cauzală direct proporțională; ↓ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{PM}, ISR)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(r_m^{RMO}, ISR)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(r_{euro}^{RMO}, ISR)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(t_i, ISR)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(r_{sm}, ISR)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow\uparrow}$

- dublete de variabile-comandă comerciale-de piața muncii:

Tabelul 10 – Identificarea dubletelor de variabile-comandă PC-PPM

		PPM						
		S_{min}	V_{min}	ISR	P_{min}	k_{pp}^i	k_{pp}^{SMB}	$k_{\cdot}^{\$}$
PC	t_v^M			→↓				
	t_v^X							
	t_v^T							
	r_{max}^{DPD}			→↓				
	r_{max}^{DPrG}			→↓				

Legendă: → condiționare cauzală de la rând la coloană; ← condiționare cauzală de la coloană la rând; ↑ condiționare cauzală direct proporțională; ↓ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(t_v^M, ISR)_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(r_{max}^{DPD}, ISR)_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $C(r_{max}^{DPrG}, ISR)_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$

Așadar, din perspectiva procesului de aderare la zona euro, dubletele de variabile-țintă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele (tabelele 11-16):

- dublete de variabile-țintă fiscale-monetare:

Tabelul 11 – Identificarea dubletelor de variabile-țintă PF-PM

		PM	
		B_i	B_{cs}
PF	r_b	→↓	→↓
	r_d	→↑	→↑
	r_{VF}	→↓	→↓
	r_{VB}	→↓	→↓
	$I_{VF}^{id/d}$	→↓	→↓

Legendă: → condiționare cauzală de la rând la coloană; ← condiționare cauzală de la coloană la rând; ↑ condiționare cauzală direct proporțională; ↓ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(r_b, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(r_b, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(r_d, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $T(r_d, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$
- $T(r_{VF}, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(r_{VF}, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(r_{VB}, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(r_{VB}, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$

$$\triangleright T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow \downarrow}$$

- dublete de variabile-țintă *fiscale-comerciale*:

Tabelul 12 – Identificarea dubletelor de variabile-țintă PF-PC

		PC		
		D_{CC}	S_{DPE}	S_K^+
PF	r_b			
	r_d	$\leftarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$
	r_{VF}			
	r_{VB}			
	$I_{VF}^{id/d}$	$\rightarrow \uparrow$		

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

$$\begin{aligned} &\triangleright T(r_d, D_{CC})_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(r_d, S_{DPE})_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(r_d, S_K^+)_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(I_{VF}^{id/d}, D_{CC})_{(PF, PC)}^{\leftarrow \uparrow} \end{aligned}$$

- dublete de variabile-țintă *fiscale-de piața muncii*:

Tabelul 13 – Identificarea dubletelor de variabile-țintă PF-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PF	r_b	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$
	r_d			
	r_{VF}			
	r_{VB}			
	$I_{VF}^{id/d}$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

$$\begin{aligned} &\triangleright T(r_b, V_{pp})_{(PF, PPM)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(r_b, SMB)_{(PF, PPM)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(r_b, G_O^{FM})_{(PF, PPM)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(I_{VF}^{id/d}, V_{pp})_{(PF, PPM)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(I_{VF}^{id/d}, SMB)_{(PF, PPM)}^{\leftarrow \uparrow} \\ &\triangleright T(I_{VF}^{id/d}, G_O^{FM})_{(PF, PPM)}^{\leftarrow \uparrow} \end{aligned}$$

- dublete de variabile-țintă *monetare-comerciale*:

Tabelul 14 – Identificarea dubletelor de variabile-țintă PM-PC

		PC		
		D_{CC}	S_{DPE}	S_K^+
PM	B_i	$\rightarrow \uparrow$	$\leftarrow \downarrow$	$\leftarrow \downarrow$
	B_{CS}	$\rightarrow \downarrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\leftarrow \downarrow$

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(B_i, D_{CC})_{(PM,PC)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_i, S_{DPE})_{(PM,PC)}^{\leftarrow \downarrow}$
- $T(B_i, S_K^+)_{(PM,PC)}^{\leftarrow \downarrow}$
- $T(B_{CS}, D_{CC})_{(PM,PC)}^{\rightarrow \downarrow}$
- $T(B_i, S_{DPE})_{(PM,PC)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_i, S_K^+)_{(PM,PC)}^{\leftarrow \downarrow}$

- dublete de variabile-țintă *monetare-de piața muncii*:

Tabelul 15 – Identificarea dubletelor de variabile-țintă PM-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PM	B_i	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$
	B_{CS}	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$	$\rightarrow \uparrow$

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(B_i, V_{pp})_{(PM,PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_i, SMB)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_i, G_O^{FM})_{(PM,PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_{CS}, V_{pp})_{(PM,PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_{CS}, SMB)_{(PM,PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$
- $T(B_{CS}, G_O^{FM})_{(PM,PPM)}^{\rightarrow \uparrow}$

- dublete de variabile-țintă *comerciale-de piața muncii*:

Tabelul 16 – Identificarea dubletelor de variabile-țintă PC-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PC	D_{CC}		$\rightarrow \downarrow$	$\rightarrow \downarrow$
	S_{DPE}			
	S_K^+	$\rightarrow \downarrow$		$\rightarrow \downarrow$

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(D_{CC}, SMB)_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(D_{CC}, G_O^{FM})_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(S_K^+, SV_{pp})_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$
- $T(S_K^+, G_O^{FM})_{(PC,PPM)}^{\rightarrow\downarrow}$

(e) Tripletele de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă din PAZE

Prin triplete de variabile se înțeleg acele seturi de câte trei variabile, fiecare aparținând uneia dintre politicile publice din PAZE, așa încât între cele trei variabile să existe relații de cauzalitate directă (nu indirectă), fie de directă, fie de inversă proporționalitate, fie cu acțiune imediată, fie cu acțiune întârziată (*lag*), fie cu acțiune anticipată (*lead*).

Așadar, din perspectiva procesului de aderare la zona euro, tripletele de variabile-comandă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele (tabelele 17-20):

- triplete de variabile-comandă *fiscale-monetare-comerciale*:

Tabelul 17 – Identificarea tripletelor de variabile-comandă PF-PM-PC

		PC				
		t_v^M	t_v^X	t_v^T	r_{max}^{DPD}	r_{max}^{DPrG}
PF-PM	$C(r_d^{VP}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$				1($\rightarrow\downarrow$)	
	$C(r_d^{VP}, r_{sm})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$					
	$C(r_d^\Pi, r_m^{RMO})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$				1($\rightarrow\downarrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_d^\Pi, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$				2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_d^\Pi, r_{sm})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$				2($\rightarrow\downarrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_{id}^{VA}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$				1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	
	$C(r_{id}^V, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$	1($\leftarrow\uparrow$)	1($\leftarrow\uparrow$)	1($\leftarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\downarrow$)	
	$C(r_{id}^{LE}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$					
	$C(r_{ib}, r_d^{PM})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$				2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_{ib}, r_m^{RMO})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$					2($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_{ib}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$				1($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_{id}^{VA}, t_i, r_{max}^{DPD})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\uparrow]$

- triplete de variabile-comandă *fiscale-monetare-de piața muncii*:

Tabelul 18 – Identificarea tripletelor de variabile-comandă PF-PM-PPM

		PPM						
		S_{min}	V_{min}	ISR	P_{min}	k_{pp}^i	k_{pp}^{SMB}	$k_{\dot{}}^s$
PF-PM	$C(r_d^{VP}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)			1($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_d^{VP}, r_{sm})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$			2($\rightarrow\uparrow$)				
	$C(r_d^{\Pi}, r_m^{RMO})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_d^{\Pi}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_d^{\Pi}, r_{sm})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$			2($\rightarrow\uparrow$)				
	$C(r_{id}^{VA}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$	1($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\downarrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)			
	$C(r_{id}^V, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$							
	$C(r_{id}^{LE}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$							
	$C(r_{ib}, r_d^{PM})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$			2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_{ib}, r_m^{RMO})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$			2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_{ib}, t_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$							

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{VP}, t_i, ISR)_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(r_d^{\Pi}, r_m^{RMO}, ISR)_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$

- triplete de variabile-comandă *fiscale-comerciale-de piața muncii*:

Tabelul 19 – Identificarea tripletelor de variabile-comandă PF-PC-PPM

		PPM						
		S_{min}	V_{min}	ISR	P_{min}	k_{pp}^i	k_{pp}^{SMB}	$k_{\dot{}}^s$
PF-PC	$C(r_d^{VP}, r_{max}^{DPD})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\downarrow}$			1($\rightarrow\downarrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)			1($\rightarrow\uparrow$)
	$C(r_d^{\Pi}, r_{max}^{DPD})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\downarrow}$			1($\rightarrow\downarrow$),				
	$C(r_d^{\Pi}, r_{max}^{DPPrG})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$),				
	$C(r_{id}^{VA}, r_{max}^{DPD})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\downarrow}$							
	$C(r_{id}^V, t_v^M)_{(PF,PC)}^{\leftarrow\uparrow}$			2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_{id}^V, t_v^X)_{(PF,PC)}^{\leftarrow\uparrow}$	1($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\downarrow$)	1($\rightarrow\uparrow$)			
	$C(r_{id}^V, t_v^T)_{(PF,PC)}^{\leftarrow\uparrow}$							
	$C(r_{id}^V, r_{max}^{DPD})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\downarrow}$							
	$C(r_{ib}, r_{max}^{DPD})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_{ib}, r_{max}^{DPPrG})_{(PF,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			2($\rightarrow\downarrow$)				

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

➤ nicio tripletă de variabile care să se afle în relații cauzale la nivelul tripletei

• triplete de variabile-comandă monetare-comerciale-de piața muncii:

Tabelul 20 – Identificarea tripletelor de variabile-comandă PM-PC-PPM

		PPM						
		S_{min}	V_{min}	ISR	P_{min}	k_{pp}^i	k_{pp}^{SMB}	k^s
PM-PC	$C(r_d^{PM}, r_{max}^{DPD})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_d^{PM}, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_m^{RMO}, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(t_i, r_{max}^{DPD})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(t_i, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\downarrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_{sm}, r_{max}^{DPD})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\downarrow}$			1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				
	$C(r_{sm}, r_{max}^{DPrG})_{(PM,PC)}^{\rightarrow\uparrow}$			1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)				

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_d^{PM}, r_{max}^{DPD}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(r_d^{PM}, r_{max}^{DPrG}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(r_m^{RMO}, r_{max}^{DPrG}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(t_i, r_{max}^{DPD}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(t_i, r_{max}^{DPrG}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\downarrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(r_{sm}, r_{max}^{DPD}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \rightarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $C(r_{sm}, r_{max}^{DPrG}, ISR)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \rightarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$

Așadar, din perspectiva procesului de aderare la zona euro, tripletele de variabile-țintă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele (tabelele 21-24):

• triplete de variabile-țintă fiscale-monetare-comerciale:

Tabelul 21 – Identificarea tripletelor de variabile-țintă PF-PM-PC

		PC		
		D_{CC}	S_{DPE}	S_K^+
PF-PM	$T(r_b, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(r_b, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\downarrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(r_d, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$	1($\leftarrow\uparrow$)	1($\leftarrow\uparrow$)	1($\leftarrow\uparrow$)
	$T(r_d, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\uparrow}$	1($\leftarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)	1($\leftarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\leftarrow\uparrow$), 2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(r_{VF}, B_i)_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(r_{VF}, B_{cs})_{(PF,PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\downarrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)

– continuare tabel 21 –

		PC		
		D_{CC}	S_{DPE}	S_K^+
	$T(r_{VB}, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(r_{VB}, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\downarrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	1($\leftarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	1($\leftarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\downarrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\leftarrow\downarrow$)

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând;
 $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(r_d, B_{CS}, D_{CC})_{PF, PM, PC} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \leftarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $T(r_d, B_{CS}, S_{DPE})_{PF, PM, PC} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \leftarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\uparrow]$
- $T(r_d, B_{CS}, S_K^+)_{PF, PM, PC} / [(1,2): \rightarrow\uparrow; (1,3): \leftarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_i, D_{CC})_{PF, PM, PC} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \leftarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, D_{CC})_{PF, PM, PC} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \leftarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\downarrow]$

- triplete de variabile-țintă fiscale-monetare-de piața muncii:

Tabelul 22 – Identificarea tripletelor de variabile-țintă PF-PM-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PF-PM	$T(r_b, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_b, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_d, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\uparrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_d, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\uparrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_{VF}, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_{VF}, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_{VB}, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(r_{VB}, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)	2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, B_i)_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS})_{(PF, PM)}^{\rightarrow\downarrow}$	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)	1($\rightarrow\uparrow$), 2($\rightarrow\uparrow$)

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(r_b, B_i, V_{pp})_{PF, PM, PPM} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \rightarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\uparrow]$
- $T(r_b, B_i, SMB)_{PF, PM, PPM} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \rightarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\uparrow]$
- $T(r_b, B_i, G_O^{FM})_{PF, PM, PPM} / [(1,2): \rightarrow\downarrow; (1,3): \rightarrow\uparrow; (2,3): \rightarrow\uparrow]$

- $T(r_b, B_{CS}, V_{pp})_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(r_b, B_{CS}, SMB)_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(r_b, B_{CS}, G_O^{FM})_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_i, V_{pp})_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_i, SMB)_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_i, G_O^{FM})_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, V_{pp})_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, SMB)_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, G_O^{FM})_{PF,PM,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$

- triplete de variabile- țintă *fiscale-comerciale-de piața muncii*:

Tabelul 23 – Identificarea tripletelor de variabile-țintă PF-PC-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PF-PC	$T(r_d, D_{CC})_{(PF,PC)}^{\leftarrow \uparrow}$		2($\rightarrow \downarrow$)	2($\rightarrow \downarrow$)
	$T(r_d, S_{DPE})_{(PF,PC)}^{\leftarrow \uparrow}$			
	$T(r_d, S_K^+)_{(PF,PC)}^{\leftarrow \uparrow}$	2($\rightarrow \downarrow$)		2($\rightarrow \downarrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, D_{CC})_{(PF,PC)}^{\leftarrow \uparrow}$	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $T(I_{VF}^{id/d}, D_{CC}, SMB)_{PF,PC,PPM} / [(1,2): \leftarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(I_{VF}^{id/d}, D_{CC}, G_O^{FM})_{PF,PC,PPM} / [(1,2): \leftarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$

- triplete de variabile- țintă *monetare-comerciale-de piața muncii*:

Tabelul 24 – Identificarea tripletelor de variabile-țintă PM-PC-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PM-PC	$T(B_i, D_{CC})_{(PM,PC)}^{\rightarrow \uparrow}$	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)
	$T(B_i, S_{DPE})_{(PM,PC)}^{\leftarrow \downarrow}$	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$)
	$T(B_i, S_K^+)_{(PM,PC)}^{\leftarrow \downarrow}$	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)
	$T(B_{CS}, D_{CC})_{(PM,PC)}^{\rightarrow \downarrow}$	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)
	$T(B_{CS}, S_{DPE})_{(PM,PC)}^{\rightarrow \uparrow}$	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$)
	$T(B_{CS}, S_K^+)_{(PM,PC)}^{\leftarrow \downarrow}$	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \downarrow$)

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională

Sursa: Autorii.

- $T(B_i, D_{CC}, SMB)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_i, D_{CC}, G_O^{FM})_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_i, S_K^+, V_{pp})_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \leftarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_i, S_K^+, SG_O^{FM})_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \leftarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_{CS}, D_{CC}, SMB)_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_{CS}, D_{CC}, G_O^{FM})_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_{CS}, S_K^+, V_{pp})_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \leftarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$
- $T(B_{CS}, S_K^+, G_O^{FM})_{PM,PC,PPM} / [(1,2): \leftarrow \downarrow; (1,3): \rightarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$

(f) *Cvadruplele de variabile-comandă, respectiv de variabile-țintă din PAZE*

Prin cvadruple de variabile se înțeleg acele seturi de câte patru variabile, fiecare aparținând uneia dintre politicile publice din PAZE, așa încât între cele patru variabile să existe relații de cauzalitate directă (nu indirectă), fie de directă, fie de inversă proporționalitate, fie cu acțiune imediată, fie cu acțiune întârziată (*lag*), fie cu acțiune anticipată (*lead*).

Așadar, din perspectiva procesului de aderare la zona euro, cvadruplele de variabile-comandă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele (tabelul 25):

• *cvadruple de variabile-comandă fiscale-monetare-comerciale-de piața muncii*

Conform analizelor anterioare, pe baza considerării variabilelor-comandă ale politicii fiscale, politicii monetare și politicii comerciale, s-a identificat o singură tripletă între variabilele cărora există relații de tip cauzal:

$$C(r_{id}^{VA}, t_i, r_{max}^{DPD})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \downarrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$$

Vom considera această tripletă și o vom corela cu variabilele-comandă ale celei de-a patra politici publice din PAZE.

Tabelul 25 – Identificarea cvadrupletelor de variabile-comandă PF-PM-PC-PPM

		PF-PM-PC
		$C(r_{id}^{VA}, t_i, r_{max}^{DPD})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \downarrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$
PPM	S_{min}	1($\leftarrow \uparrow$)
	V_{min}	1($\leftarrow \uparrow$)
	ISR	1($\leftarrow \uparrow$), 2($\leftarrow \downarrow$), 3($\leftarrow \downarrow$)
	P_{min}	1($\leftarrow \uparrow$)
	k_{pp}^i	
	k_{pp}^{SMB}	
	$k_{\cdot}^S$	

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

- $C(r_{id}^{VA}, t_i, r_{max}^{DPD}, ISR)_{PF,PM,PC,PPM} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \rightarrow \downarrow; (2,3): \rightarrow \uparrow; (3,4): \rightarrow \downarrow]$

Din perspectiva procesului de aderare la zona euro, cvadruplele de variabile-țintă ale politicilor publice care intră în componența PAZE sunt următoarele (tabelul 26):

- Cvadruple de variabile-țintă *fiscale-monetare-comerciale-de piața muncii*:

Tabelul 26 – Identificarea tripletelor de variabile-țintă PF-PM-PC-PPM

		PPM		
		V_{pp}	SMB	G_O^{FM}
PF-PM-PC	$T(r_d, B_{CS}, D_{CC})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$	2($\rightarrow \uparrow$)	2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)	2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)
	$T(r_d, B_{CS}, S_{DPE})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$	2($\rightarrow \uparrow$)	2($\rightarrow \uparrow$)	2($\rightarrow \uparrow$)
	$T(r_d, B_{CS}, S_K^+)_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \uparrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$	2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)	2($\rightarrow \uparrow$)	2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, B_i, D_{CC})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \uparrow]$	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)
	$T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, D_{CC})_{PF,PM,PC} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow]$	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \uparrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)	1($\rightarrow \uparrow$), 2($\rightarrow \uparrow$), 3($\rightarrow \downarrow$)

Legendă: $\rightarrow$ condiționare cauzală de la rând la coloană; $\leftarrow$ condiționare cauzală de la coloană la rând; $\uparrow$ condiționare cauzală direct proporțională; $\downarrow$ condiționare cauzală invers proporțională.

Sursa: Autorii.

$$\rightarrow T(I_{VF}^{id/d}, B_i, D_{CC}, SMB)_{PAZE} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow; (3,4): \rightarrow \downarrow]$$

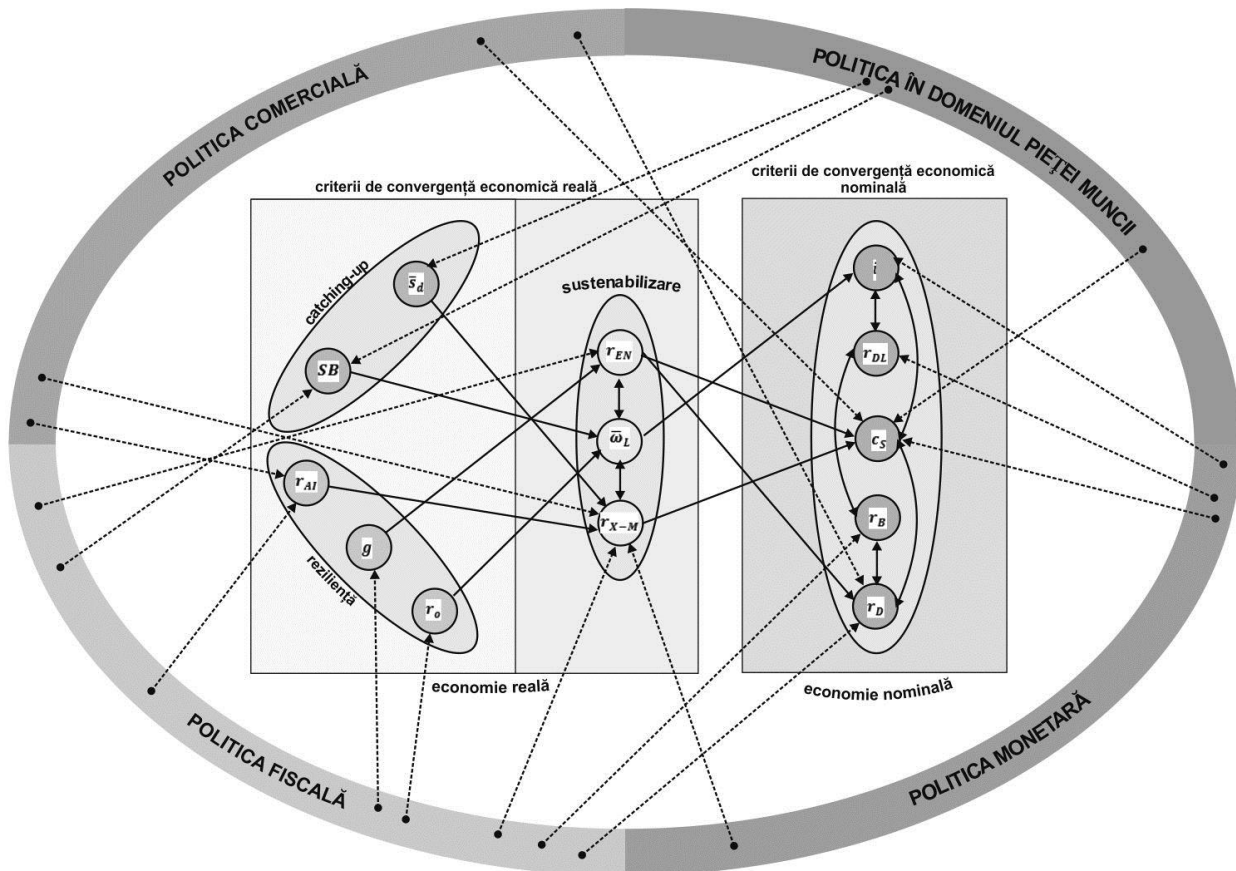
$$\rightarrow T(I_{VF}^{id/d}, B_i, D_{CC}, G_O^{FM})_{PAZE} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow; (3,4): \rightarrow \downarrow]$$

$$\rightarrow T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, D_{CC}, SMB)_{PAZE} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow; (3,4): \rightarrow \downarrow]$$

$$\rightarrow T(I_{VF}^{id/d}, B_{CS}, D_{CC}, G_O^{FM})_{PAZE} / [(1,2): \rightarrow \downarrow; (1,3): \leftarrow \uparrow; (2,3): \rightarrow \downarrow; (3,4): \rightarrow \downarrow]$$

Figura 11 indică, sinoptic, integrarea proceselor de convergență economică (nominală și reală) cu rezultatele obținute în proiectarea logică a PAZE.

Figura 11 – Principalele canale de impuls al PAZE în asigurarea sustenabilității verificării criteriilor de convergență economică nominală

Sursa: Autorii.

(g) Termen scurt (TS) termen mediu (TM), termen lung (TL) în funcționarea PAZE

Atingerea valorilor de *benchmark* privind criteriile de convergență economică nominală și apoi menținerea sustenabilă a valorilor atinse constituie este efectul unei combinații de măsuri pe termen scurt, măsuri pe termen mediu și măsuri pe termen lung aplicate prin intermediul PAZE. Vom face, mai întâi, câteva precizări conceptuale:

- prin *termen scurt*, în problematica asigurării și menținerii sustenabile a procesului de convergență economică nominală, trebuie să se considere intervalul de *un an*. Rațiunea acestei propuneri este următoarea: valorile numerice ale criteriilor de convergență economică nominală sunt evaluate, în raport de *benchmark*, anual. Așadar, o eventuală oscilație a acestor valori numerice în direcția „greșită” față de *benchmark* trebuie constatată și inversată într-un interval intraanual;
- prin *termen mediu*, în problematica asigurării și menținerii sustenabile a procesului de convergență economică nominală, trebuie să se considere intervalul de *doi ani*. Rațiunea acestei propuneri este următoarea: durata minimă de staționare în ERM2 a unui stat membru care a îndeplinit valorile numerice ale criteriilor de convergență economică nominală este de doi ani. Se consideră, așadar, că un interval de doi ani este adecvat pentru a se constata stabilitatea valorilor numerice atinse, în condițiile stipulate pentru staționarea în această antecameră a adoptării monedei euro: absența unor tensiuni grave

(severe) și, respectiv, absența intervențiilor băncii centrale pentru a menține cursul de schimb în interiorul benzii de $\pm 15\%$ față de paritatea centrală cu care s-a intrat în ERM2;

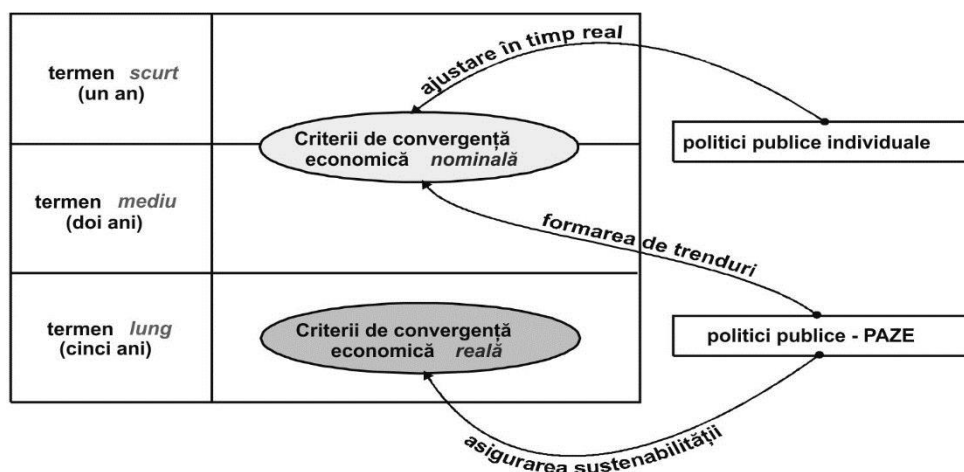
- prin *termen lung*, în problematica asigurării și menținerii sustenabile a procesului de convergență economică nominală, trebuie să se considere intervalul de *cinci ani*. Rațiunea acestei propuneri este următoarea: dacă intervalul de doi ani pentru termenul mediu este suficient (sau cel puțin așa se consideră) pentru „dovedirea” stabilității valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală, se poate susține totuși că stabilitatea nu este același lucru cu sustenabilitatea: Mai exact spus, stabilitatea acestor valori numerice poate fi efectul măsurilor de politică monetară și/sau fiscală, care însă nu pot garanta menținerea sustenabilă a valorilor în cauză. Pentru asigurarea sustenabilității, criteriile de convergență economică nominală trebuie susținute de procesul de convergență reală, adică de verificarea celor opt criterii de convergență economică reală prezentate în acest studiu.

Pe aceste baze conceptuale, se poate extrage acum „obiectivul” fundamental al fiecărui asemenea tip de termen:

- *obiectivul termenului scurt*: corecția se face în timp real, de regulă trimestrial, a abaterilor mici ale criteriilor de convergență economică nominală de la valorile-țintă. Aceste corecții se aplică direct criteriilor respective, prin politicile publice neamenajate în mixul pe care l-am numit în acest studiu PAZE;
- *obiectivul termenului mediu*: corecția se face după evaluarea anuală a abaterilor substanțiale ale criteriilor de convergență economică nominală de la valorile-țintă. Aceste corecții se aplică direct criteriilor respective prin intermediul PAZE;
- *obiectivul termenului lung*: corecția se face după evaluarea bienală a abaterilor substanțiale ale criteriilor de convergență economică nominală de la valorile-țintă. Aceste corecții se aplică indirect criteriilor respective, prin aplicarea lor asupra criteriilor de convergență economică reală și, desigur, pe baza PAZE.

Figura 12 indică diferențele de procedură pentru cele trei tipuri de termene de pilotare a procesului de convergență economică nominală sustenabilă.

Figura 12 - Principalele canale de impuls al PAZE în asigurarea sustenabilității verificării criteriilor de convergență economică

Sursa: Autorii.

3.9.4. Proiectarea instituțională a PAZE

Fiind un mix de politici, și anume dedicat unui obiectiv punctual – aderarea României la zona euro –, PAZE nu există ca atare, adică în forma unei politici administrate de o anumită structură guvernamentală (minister sau agenție); de aceea, trebuie găsită o formă instituțională de creare și funcționarea a ei. În opinia noastră, PAZE va trebui să existe și să funcționeze ca o structură de stat-major, sprijinită de un aparat tehnic.

Structura de stat-major poate fi chiar actuala structură constituită prin OUG nr. 24/2018 privind înființarea, organizarea și funcționarea *Comisiei naționale de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro*.

Aparatul tehnic al Comisiei naționale de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro (CNF-PNAME) va fi reprezentat de *Observatorul convergenței economice nominale sustenabile* (OCENS), care trebuie înființat, prin hotărâre de guvern, în cadrul INCE, sub coordonarea Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”⁹⁴.

Atribuțiile CNF-PNAME sunt cele precizate în OUG nr. 24/2018, iar atribuțiile OCENS sunt cele precizate mai jos. În continuare vom face unele mențiuni legate de funcționarea OCENS, în vederea interacțiunii acestei structuri tehnice cu CNF-PNAME.

1. Acțiuni pe termen scurt (anuale):

- trimestrial (privind oscilațiile intraanuale):
 - OCENS realizează monitorizarea permanentă a evoluției valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală, respectiv ale criteriilor de convergență economică reală;
 - OCENS realizează evaluări trimestriale, pe baza datelor statistice oficiale, privind *oscilațiile* din jurul valorilor de *benchmark*, ale criteriilor de convergență economică nominală, ale criteriilor de convergență economică reală, ale variabilelor-țintă din PAZE și ale variabilelor-comandă din PAZE;
 - pe baza acestor evaluări elaborează rapoarte trimestriale de *alertare timpurie* cu privire la oscilațiile pe termen scurt ale valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală de la *benchmark*-urile stabilite, rapoarte care sunt trimise la CNF-PNAME;
 - raportul trimestrial este însoțit de un scurt studiu tehnic, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *fine tuning* necesar a fi luate pe termen scurt, la nivelul politicilor publice individuale, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică nominală pentru readucerea acestora, acolo unde este cazul, în limitele de *benchmark*.
- anual (privind oscilațiile anuale):
 - OCENS realizează anual o evaluare privind *eficacitatea* intervențiilor intraanuale, la nivelul politicilor publice individuale, privind menținerea valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în limitele de *benchmark*;

⁹⁴ Din punct de vedere instituțional, OCENS ar trebui să funcționeze până la momentul în care moneda euro este efectiv adoptată (adică inclusiv pe perioada în care România „staționează” în ERM2).

- pe baza evaluării se elaborează un raport anual cu concluzii, care este transmis la CNF-PNAME;
- raportul este însoțit de un scurt studiu tehnic, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *ajustare funcțională* necesar a fi luate pe termen scurt, la nivelul politicilor publice individuale, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică nominală, în scopul formării/reformării mecanismelor de menținere a valorilor numerice ale acestor criterii în limitele de *benchmark*.

Din punct de vedere operațional, pe termen scurt va funcționa rutina analitică de decizie de tip *fine tuning*, RAD-FT (care urmează a fi proiectată în cadrul OCENS, în termen de o lună de la înființarea oficială a acestei structuri de monitorizare și pilotare).

2. Acțiuni pe termen mediu (bienale)

- OCENS realizează, la fiecare doi ani, o evaluare privind *stabilitatea* menținerii valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în limitele de *benchmark*;
- pe baza evaluării se elaborează un raport bienal cu concluzii, care este transmis la CNF-PNAME;
- raportul este însoțit de un studiu tehnic cuprinzător, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *ajustare structurală* necesar a fi luate pe termen mediu, la nivelul PAZE, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică nominală, în scopul formării/reformării mecanismelor de menținere a valorilor numerice ale acestor criterii în limitele de *benchmark*.

Din punct de vedere operațional, pe termen mediu va funcționa rutina analitică de decizie de tip *ajustare structurală*, RAD-AS (care urmează a fi proiectată în cadrul OCENS, în termen de 2 luni de la înființarea oficială a acestei structuri de monitorizare și pilotare).

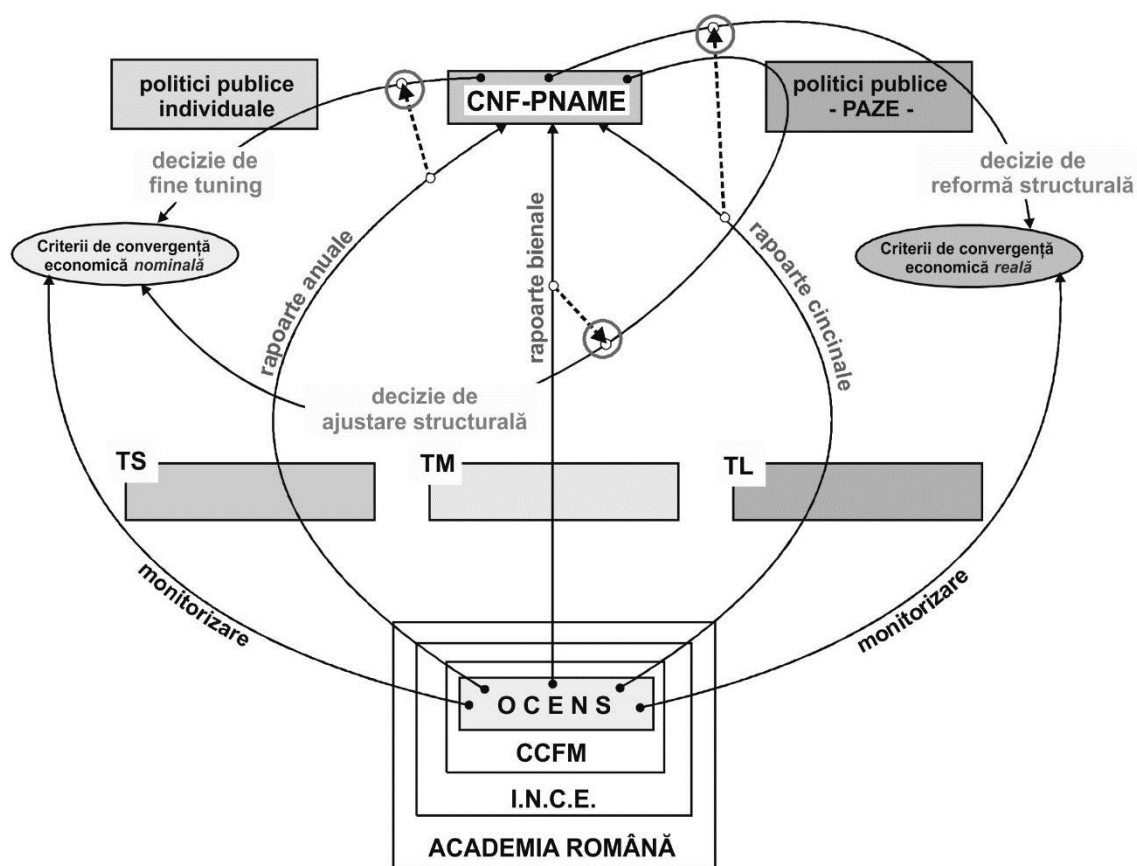
3. Acțiuni pe termen lung (cincinale)

- la fiecare cinci ani, OCENS realizează o evaluare privind *sustenabilitatea* procesului de convergență economică nominală;
- pe baza evaluării se elaborează un raport cincinal cu concluzii, care este transmis la CNF-PNAME;
- raportul este însoțit de un studiu tehnic exhaustiv, cu valoare consultativă, destinat să sugereze măsurile de *reformă structurală* necesar a fi luate pe termen lung, la nivelul PAZE, exercitate direct asupra determinantilor cauzali sau condiționali ai criteriilor de convergență economică reală, în scopul fundamentelor economice reale de menținere a valorilor numerice ale criteriilor de convergență economică nominală în limitele de *benchmark*.

Din punct de vedere operațional, pe termen lung va funcționa rutina analitică de decizie de tip *reformă structurală*, RAD-RS (care urmează a fi proiectată în cadrul OCENS, în termen de trei luni de la înființarea oficială a acestei structuri de monitorizare și pilotare).

Figura 13 sintetizează principalele acțiuni ale OCENS, respectiv ale CNF-PNAME în gestionarea procesului de aderare a României la zona euro.

Figura 13 – Principalele conexiuni între OCENS și CNF-PNAME privind procesul de aderare la zona euro

Sursa: Autorii.

3.10. Tablou de bord privind monitorizarea procesului de aderare la zona euro

Tabloul de bord privind monitorizarea procesului de aderare la zona euro, elaborat în scopul asigurării verificării sustenabile a criteriilor de convergență economică nominală, este un sistem matricial de înregistrare în timp real (cel puțin cu frecvență trimestrială) a indicatorilor macroeconomici considerați relevanți și suficienți pentru scopul menționat.

El este proiectat, actualizat cu date statistice oficiale și utilizat în vederea evaluărilor procesului de aderare la zona euro la nivelul OCENS.

Structura propusă pentru tabloul de bord este următoarea.

1. (M1) Modulul variabilelor relevante ale economiei reale⁹⁵:

- politica fiscală (PF):
 - variabile-țintă;
 - variabile-comandă;
- politica comercială (PC):
 - variabile-țintă;
 - variabile-comandă;

⁹⁵ Variabilele în cauză sunt cele stabilite prin analiză calitativă la paragraful 3.9.3.

- politica în domeniul pieței muncii (PPM):
 - variabile-țintă;
 - variabile-comandă.
- 2. (M2) Modulul variabilelor relevante ale economiei nominale⁹⁶:
 - politica monetară:
 - variabile-țintă;
 - variabile-comandă.
- 3. (M3) Modulul criteriilor de convergență economică nominală:
 - criterii monetare:
 - inflația (i);
 - rata dobânzii nominale pe termen lung (r_{DL});
 - cursul de schimb nominal (c_S);
 - criterii fiscal-bugetare:
 - rata deficitului BGC în PIB (r_B);
 - rata datoriei publice totale în PIB (r_D).
- 4. (M4) Modulul criteriilor de convergență economică reală:
 - criterii de tip *catching-up*:
 - oferta internă medie ($\bar{s}_d$);
 - câștigul salarial mediu nominal brut lunar (SB);
 - criterii de tip reziliență:
 - rata absorbției interne (r_{AI});
 - dimensiunea guvernului (g);
 - rata de ocupare (r_o);
 - criterii de tip sustenabilizare:
 - rata economisirii nete naționale (r_{EN});
 - productivitatea medie a muncii, pe sectoare comercializabile ($\bar{\omega}_L$);
 - soldul contului curent al balanței de plăți externe (r_{X-M}).
- 5. (M5) Modulul gap-urilor criteriilor de convergență economică nominală⁹⁷:
 - *gap*-ul inflației ($\Delta i = i^b - i^a$, unde i^b este inflația *benchmark*, i^a este inflația actuală);
 - *gap*-ul ratei dobânzii nominale pe termen lung ($\Delta r_{DL} = r_{DL}^b - r_{DL}^a$, unde r_{DL}^b este rata dobânzii nominale pe termen lung *benchmark*, r_{DL}^a este rata dobânzii nominale pe termen lung actuală);
 - *gap*-ul cursului de schimb nominal ($\Delta c_S = c_S^b - c_S^a$, unde c_S^b este cursul de schimb nominal *benchmark*, c_S^a este cursul de schimb actual)⁹⁸;
 - *gap*-ul ratei deficitului BGC în PIB ($\Delta r_B = r_B^b - r_B^a$, unde r_B^b este rata deficitului BGC în PIB *benchmark*, r_B^a este rata deficitului BGC în PIB actuală);
 - *gap*-ul datoriei publice totale în PIB ($\Delta r_D = r_D^b - r_D^a$, unde r_D^b este rata datoriei publice totale în PIB *benchmark*, r_D^a este rata datoriei publice totale în PIB actuală).

⁹⁶ Variabilele în cauză sunt cele stabilite prin analiză calitativă la paragraful 3.9.3.

⁹⁷ Față de prevederile Tratatului de la **Maastricht** în materie.

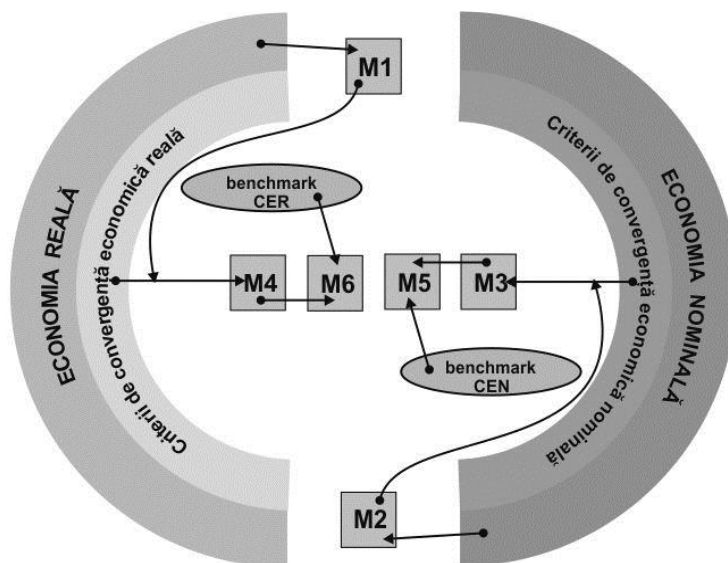
⁹⁸ Până la intrarea României în ERM2 (când *benchmark*-ul va fi banda de variație a cursului de schimb nominal cu mai puțin de $\pm 15\%$ față de cursul de schimb central) se poate considera drept *benchmark* media cursului de schimb mediu nominal pe ultimii doi ani față de anul de calcul.

6. (M6) Modulul gap-urilor criteriilor de convergență economică reală⁹⁹:

- gap-ul criteriilor de tip *catching-up*:
 - gap-ul ofertei interne medii ($\Delta \bar{s}_d = \bar{s}_d^b - \bar{s}_d^a$, unde $\bar{s}_d^b$ este oferta medie internă medie *benchmark*, $\bar{s}_d^a$ este oferta medie internă medie actuală);
 - gap-ul câștigului salarial mediu nominal brut lunar ($\Delta SB = SB^b - SB^a$, unde SB^b este câștigul salarial mediu nominal brut lunar *benchmark*, SB^a este câștigul salarial mediu nominal brut lunar actual);
- gap-ul criteriilor de tip reziliență:
 - gap-ul ratei absorbției interne ($\Delta r_{AI} = r_{AI}^b - r_{AI}^a$, unde r_{AI}^b este rata absorbției interne *benchmark*, r_{AI}^a este rata absorbției interne actuale);
 - gap-ul dimensiunii guvernului ($\Delta g = g^b - g^a$, unde g^b este dimensiunea guvernului *benchmark*, g^a este dimensiunea guvernului);
 - gap-ul ratei de ocupare ($\Delta r_o = r_o^b - r_o^a$, unde r_o^b este rata de ocupare *benchmark*, r_o^a este rata de ocupare actuală);
- gap-ul criteriilor de tip sustenabilizare:
 - gap-ul ratei economisirii nete naționale ($\Delta r_{EN} = r_{EN}^b - r_{EN}^a$, unde r_{EN}^b este rata economisirii nete naționale *benchmark*, r_{EN}^a este rata economisirii nete naționale actuale);
 - gap-ul productivității medii a muncii ($\Delta \bar{\omega}_L = \bar{\omega}_L^b - \bar{\omega}_L^a$, unde $\bar{\omega}_L^b$ este productivitatea medie a muncii *benchmark*, $\bar{\omega}_L^a$ este productivitatea medie a muncii actuală);
 - gap-ul soldului contului curent al balanței de plăți externe ($\Delta r_{X-M} = r_{X-M}^b - r_{X-M}^a$, unde r_{X-M}^b este soldul contului curent *benchmark*, r_{X-M}^a este soldul contului curent actual).

Modul în care este organizat tabloul de bord este reprezentat în figura 14.

Figura 14 – Funcționarea tabloului de bord pentru monitorizarea convergenței economice

Sursa: Autorii.

⁹⁹ Pentru toate criteriile de convergență economică nominală, *benchmark*-ul este mediana europeană a celui criteriu.

3.11. Algoritm de alertare timpurie a abaterii de la procesul sustenabil de convergență economică nominală (ALERT-CEN)

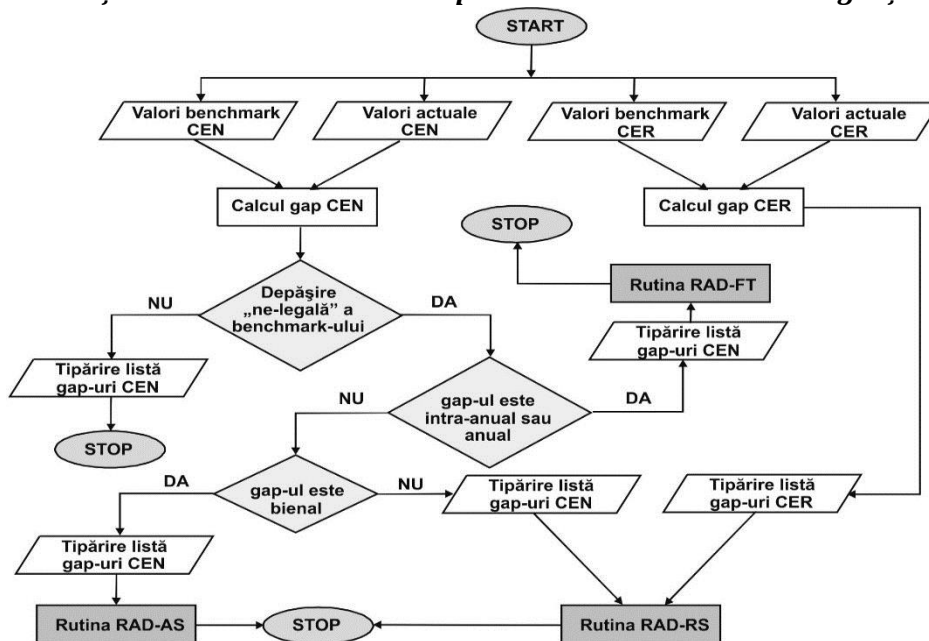
Pe baza tabloului de bord¹⁰⁰ construit mai sus se poate proiecta algoritmul utilizat la identificarea stărilor de alertare timpuri, eventual în funcție de gravitatea pericolului în cauză. Un asemenea algoritm ar trebui să îndeplinească următoarele atribute (predicate de suficiență):

- se „alimentează” exclusiv cu *date statistice oficiale*, adică nu necesită informații care ar reduce credibilitatea „concluziilor” pe care le susține;
- mecanismul său de funcționare încorporează *presupozițiile teoretice* avute în vedere la proiectarea mixului de politici publice destinat pilotării aderării României la zona euro – PAZE;
- este *automat*, adică nu necesită prelucrări suplimentare de natură operațională din partea utilizatorului față de cele pe care algoritmul însuși le realizează;
- „concluziile” algoritmului sunt livrate în *limbajul obișnuit*, cunoscut de utilizator și comun teoriei economice care a stat la baza elaborării algoritmului;
- funcționarea sa nu implică adăugarea de ipoteze/presupoziții suplimentare față de cele introduse prin proiectarea sa inițială¹⁰¹;
- este lipsit de memorie, adică secvențele de funcționare repetată a algoritmului sunt independente între ele, nefiind afectate de „concluziile” secvențelor anterioare¹⁰².

Respectând aceste predicate de suficiență, vom proceda în continuare la proiectarea algoritmului de alertare timpurie a abaterii de la procesului sustenabil de convergență economic nominală, pe care-l intitulăm ALERT-CEN.

Schema logică a ALERT-CEN este redată în figura 15.

Figura 15 – Funcționarea tabloului de bord pentru monitorizarea convergenței economice

Sursa: Autorii.

¹⁰⁰ Denumirea standard în limba engleză a tabloului de bord este *dashboard*.

¹⁰¹ Acest predicat asigură asupra faptului că utilizatorul uman este singurul care realizează interpretarea datelor livrate ca rezultat final al funcționării algoritmului. Prin aceasta, caracterul automat al algoritmului se limitează la funcționarea lui tehnică și nu include componente hermeneutice.

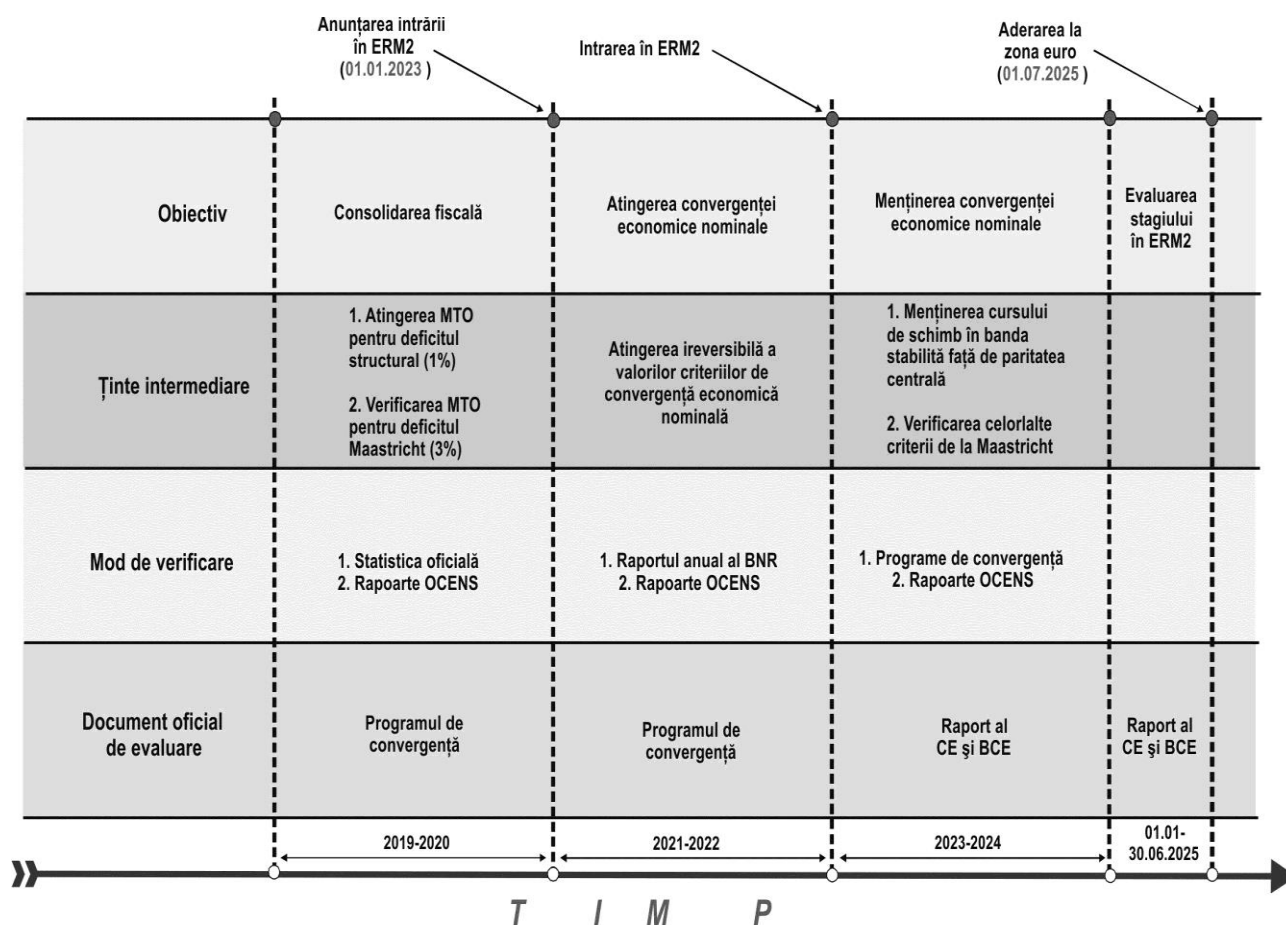
¹⁰² Acest predicat de suficiență asigură asupra faptului că eficacitatea funcționării algoritmului nu este supusă uzurii. Amintim că acest atribut este unul de suficiență pentru orice model economic, algoritmul despre care vorbim aici fiind evident, din punct de vedere teoretic, un model.

4. ROAD-MAP PENTRU PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA ZONA EURO PE BAZA PAZE

Pe baza mixului de politici publice destinat pilotării procesului de aderare a României la zona euro, se poate elabora o propunere de tip *road-map* (foaie de parcurs), care să indice diversele ținte intermediare ale procesului în cauză, perioadele alocate realizării acelor ținte, precum și alte elemente utile pentru pilotarea acestui proces.

În cele de mai jos se face o asemenea propunere (figura 16).

Figura 16 – Road-map privind calendarul și conținutul procesului de aderare a României la zona euro

Sursa: Autorii.

Anexa 1

$r_i = 3\%$		$r_i = 4\%$		$r_i = 5\%$		$r_i = 6\%$		$r_i = 7\%$	
d_i	b_i	d_i	b_i	d_i	b_i	d_i	b_i	d_i	b_i
-1,6823	-0,05	-1,2740	-0,05	-1,0290	-0,05	-0,8657	-0,05	-0,7490	-0,05
-1,6480	-0,049	-1,2480	-0,049	-1,0080	-0,049	-0,8480	-0,049	-0,7337	-0,049
-1,6137	-0,048	-1,2220	-0,048	-0,9870	-0,048	-0,8303	-0,048	-0,7184	-0,048
-1,5793	-0,047	-1,1960	-0,047	-0,9660	-0,047	-0,8127	-0,047	-0,7031	-0,047
-1,5450	-0,046	-1,1700	-0,046	-0,9450	-0,046	-0,7950	-0,046	-0,6879	-0,046
-1,5107	-0,045	-1,1440	-0,045	-0,9240	-0,045	-0,7773	-0,045	-0,6726	-0,045
-1,4763	-0,044	-1,1180	-0,044	-0,9030	-0,044	-0,7597	-0,044	-0,6573	-0,044
-1,4420	-0,043	-1,0920	-0,043	-0,8820	-0,043	-0,7420	-0,043	-0,6420	-0,043
-1,4077	-0,042	-1,0660	-0,042	-0,8610	-0,042	-0,7243	-0,042	-0,6267	-0,042
-1,3733	-0,041	-1,0400	-0,041	-0,8400	-0,041	-0,7067	-0,041	-0,6114	-0,041
-1,3390	-0,04	-1,0140	-0,04	-0,8190	-0,04	-0,6890	-0,04	-0,5961	-0,04
-1,3047	-0,039	-0,9880	-0,039	-0,7980	-0,039	-0,6713	-0,039	-0,5809	-0,039
-1,2703	-0,038	-0,9620	-0,038	-0,7770	-0,038	-0,6537	-0,038	-0,5656	-0,038
-1,2360	-0,037	-0,9360	-0,037	-0,7560	-0,037	-0,6360	-0,037	-0,5503	-0,037
-1,2017	-0,036	-0,9100	-0,036	-0,7350	-0,036	-0,6183	-0,036	-0,5350	-0,036
-1,1673	-0,035	-0,8840	-0,035	-0,7140	-0,035	-0,6007	-0,035	-0,5197	-0,035
-1,1330	-0,034	-0,8580	-0,034	-0,6930	-0,034	-0,5830	-0,034	-0,5044	-0,034
-1,0987	-0,033	-0,8320	-0,033	-0,6720	-0,033	-0,5653	-0,033	-0,4891	-0,033
-1,0643	-0,032	-0,8060	-0,032	-0,6510	-0,032	-0,5477	-0,032	-0,4739	-0,032
-1,0300	-0,031	-0,7800	-0,031	-0,6300	-0,031	-0,5300	-0,031	-0,4586	-0,031
-0,9957	-0,03	-0,7540	-0,03	-0,6090	-0,03	-0,5123	-0,03	-0,4433	-0,03
-0,9613	-0,029	-0,7280	-0,029	-0,5880	-0,029	-0,4947	-0,029	-0,4280	-0,029
-0,9270	-0,028	-0,7020	-0,028	-0,5670	-0,028	-0,4770	-0,028	-0,4127	-0,028
-0,8927	-0,027	-0,6760	-0,027	-0,5460	-0,027	-0,4593	-0,027	-0,3974	-0,027
-0,8583	-0,026	-0,6500	-0,026	-0,5250	-0,026	-0,4417	-0,026	-0,3821	-0,026
-0,8240	-0,025	-0,6240	-0,025	-0,5040	-0,025	-0,4240	-0,025	-0,3669	-0,025
-0,7897	-0,024	-0,5980	-0,024	-0,4830	-0,024	-0,4063	-0,024	-0,3516	-0,024
-0,7553	-0,023	-0,5720	-0,023	-0,4620	-0,023	-0,3887	-0,023	-0,3363	-0,023
-0,7210	-0,022	-0,5460	-0,022	-0,4410	-0,022	-0,3710	-0,022	-0,3210	-0,022
-0,6867	-0,021	-0,5200	-0,021	-0,4200	-0,021	-0,3533	-0,021	-0,3057	-0,021
-0,6523	-0,02	-0,4940	-0,02	-0,3990	-0,02	-0,3357	-0,02	-0,2904	-0,02
-0,6180	-0,019	-0,4680	-0,019	-0,3780	-0,019	-0,3180	-0,019	-0,2751	-0,019
-0,5837	-0,018	-0,4420	-0,018	-0,3570	-0,018	-0,3003	-0,018	-0,2599	-0,018
-0,5493	-0,017	-0,4160	-0,017	-0,3360	-0,017	-0,2827	-0,017	-0,2446	-0,017
-0,5150	-0,016	-0,3900	-0,016	-0,3150	-0,016	-0,2650	-0,016	-0,2293	-0,016
-0,4807	-0,015	-0,3640	-0,015	-0,2940	-0,015	-0,2473	-0,015	-0,2140	-0,015
-0,4463	-0,014	-0,3380	-0,014	-0,2730	-0,014	-0,2297	-0,014	-0,1987	-0,014
-0,4120	-0,013	-0,3120	-0,013	-0,2520	-0,013	-0,2120	-0,013	-0,1834	-0,013
-0,3777	-0,012	-0,2860	-0,012	-0,2310	-0,012	-0,1943	-0,012	-0,1681	-0,012
-0,3433	-0,011	-0,2600	-0,011	-0,2100	-0,011	-0,1767	-0,011	-0,1529	-0,011
-0,3090	-0,01	-0,2340	-0,01	-0,1890	-0,01	-0,1590	-0,01	-0,1376	-0,01
-0,2747	-0,009	-0,2080	-0,009	-0,1680	-0,009	-0,1413	-0,009	-0,1223	-0,009
-0,2403	-0,008	-0,1820	-0,008	-0,1470	-0,008	-0,1237	-0,008	-0,1070	-0,008
-0,2060	-0,007	-0,1560	-0,007	-0,1260	-0,007	-0,1060	-0,007	-0,0917	-0,007
-0,1717	-0,006	-0,1300	-0,006	-0,1050	-0,006	-0,0883	-0,006	-0,0764	-0,006
-0,1373	-0,005	-0,1040	-0,005	-0,0840	-0,005	-0,0707	-0,005	-0,0611	-0,005
-0,1030	-0,004	-0,0780	-0,004	-0,0630	-0,004	-0,0530	-0,004	-0,0459	-0,004
-0,0687	-0,003	-0,0520	-0,003	-0,0420	-0,003	-0,0353	-0,003	-0,0306	-0,003
-0,0343	-0,002	-0,0260	-0,002	-0,0210	-0,002	-0,0177	-0,002	-0,0153	-0,002
0,0000	-0,001	0,0000	-0,001	0,0000	-0,001	0,0000	-0,001	0,0000	-0,001
0,0343	0	0,0260	0	0,0210	0	0,0177	0	0,0153	0
0,0687	0,001	0,0520	0,001	0,0420	0,001	0,0353	0,001	0,0306	0,001

– continuare anexa 1 –

$r_i = 3\%$		$r_i = 4\%$		$r_i = 5\%$		$r_i = 6\%$		$r_i = 7\%$	
d_i	b_i	d_i	b_i	d_i	b_i	d_i	b_i	d_i	b_i
0,1030	0,002	0,0780	0,002	0,0630	0,002	0,0530	0,002	0,0459	0,002
0,1373	0,003	0,1040	0,003	0,0840	0,003	0,0707	0,003	0,0611	0,003
0,1717	0,004	0,1300	0,004	0,1050	0,004	0,0883	0,004	0,0764	0,004
0,2060	0,005	0,1560	0,005	0,1260	0,005	0,1060	0,005	0,0917	0,005
0,2403	0,006	0,1820	0,006	0,1470	0,006	0,1237	0,006	0,1070	0,006
0,2747	0,007	0,2080	0,007	0,1680	0,007	0,1413	0,007	0,1223	0,007
0,3090	0,008	0,2340	0,008	0,1890	0,008	0,1590	0,008	0,1376	0,008
0,3433	0,009	0,2600	0,009	0,2100	0,009	0,1767	0,009	0,1529	0,009
0,3777	0,01	0,2860	0,01	0,2310	0,01	0,1943	0,01	0,1681	0,01
0,4120	0,011	0,3120	0,011	0,2520	0,011	0,2120	0,011	0,1834	0,011
0,4463	0,012	0,3380	0,012	0,2730	0,012	0,2297	0,012	0,1987	0,012
0,4807	0,013	0,3640	0,013	0,2940	0,013	0,2473	0,013	0,2140	0,013
0,5150	0,014	0,3900	0,014	0,3150	0,014	0,2650	0,014	0,2293	0,014
0,5493	0,015	0,4160	0,015	0,3360	0,015	0,2827	0,015	0,2446	0,015
0,5837	0,016	0,4420	0,016	0,3570	0,016	0,3003	0,016	0,2599	0,016
0,6180	0,017	0,4680	0,017	0,3780	0,017	0,3180	0,017	0,2751	0,017
0,6523	0,018	0,4940	0,018	0,3990	0,018	0,3357	0,018	0,2904	0,018
0,6867	0,019	0,5200	0,019	0,4200	0,019	0,3533	0,019	0,3057	0,019
0,7210	0,02	0,5460	0,02	0,4410	0,02	0,3710	0,02	0,3210	0,02
0,7553	0,021	0,5720	0,021	0,4620	0,021	0,3887	0,021	0,3363	0,021
0,7897	0,022	0,5980	0,022	0,4830	0,022	0,4063	0,022	0,3516	0,022
0,8240	0,023	0,6240	0,023	0,5040	0,023	0,4240	0,023	0,3669	0,023
0,8583	0,024	0,6500	0,024	0,5250	0,024	0,4417	0,024	0,3821	0,024
0,8927	0,025	0,6760	0,025	0,5460	0,025	0,4593	0,025	0,3974	0,025
0,9270	0,026	0,7020	0,026	0,5670	0,026	0,4770	0,026	0,4127	0,026
0,9613	0,027	0,7280	0,027	0,5880	0,027	0,4947	0,027	0,4280	0,027
0,9957	0,028	0,7540	0,028	0,6090	0,028	0,5123	0,028	0,4433	0,028
1,0300	0,029	0,7800	0,029	0,6300	0,029	0,5300	0,029	0,4586	0,029
1,0643	0,03	0,8060	0,03	0,6510	0,03	0,5477	0,03	0,4739	0,03
1,0987	0,031	0,8320	0,031	0,6720	0,031	0,5653	0,031	0,4891	0,031
1,1330	0,032	0,8580	0,032	0,6930	0,032	0,5830	0,032	0,5044	0,032
1,1673	0,033	0,8840	0,033	0,7140	0,033	0,6007	0,033	0,5197	0,033
1,2017	0,034	0,9100	0,034	0,7350	0,034	0,6183	0,034	0,5350	0,034
1,2360	0,035	0,9360	0,035	0,7560	0,035	0,6360	0,035	0,5503	0,035
1,2703	0,036	0,9620	0,036	0,7770	0,036	0,6537	0,036	0,5656	0,036
1,3047	0,037	0,9880	0,037	0,7980	0,037	0,6713	0,037	0,5809	0,037
1,3390	0,038	1,0140	0,038	0,8190	0,038	0,6890	0,038	0,5961	0,038
1,3733	0,039	1,0400	0,039	0,8400	0,039	0,7067	0,039	0,6114	0,039
1,4077	0,04	1,0660	0,04	0,8610	0,04	0,7243	0,04	0,6267	0,04
1,4420	0,041	1,0920	0,041	0,8820	0,041	0,7420	0,041	0,6420	0,041
1,4763	0,042	1,1180	0,042	0,9030	0,042	0,7597	0,042	0,6573	0,042
1,5107	0,043	1,1440	0,043	0,9240	0,043	0,7773	0,043	0,6726	0,043
1,5450	0,044	1,1700	0,044	0,9450	0,044	0,7950	0,044	0,6879	0,044
1,5793	0,045	1,1960	0,045	0,9660	0,045	0,8127	0,045	0,7031	0,045
1,6137	0,046	1,2220	0,046	0,9870	0,046	0,8303	0,046	0,7184	0,046
1,6480	0,047	1,2480	0,047	1,0080	0,047	0,8480	0,047	0,7337	0,047
1,6823	0,048	1,2740	0,048	1,0290	0,048	0,8657	0,048	0,7490	0,048
1,7167	0,049	1,3000	0,049	1,0500	0,049	0,8833	0,049	0,7643	0,049
1,7510	0,05	1,3260	0,05	1,0710	0,05	0,9010	0,05	0,7796	0,05

Notă: r_i = rata de creștere a PIB nominal; d_i = ponderea datoriei publice în PIB nominal; b_i = ponderea deficitului bugetar în PIB nominal.

Sursa: Calcule ale autorilor.

Anexa 2

MODELUL ECONOMICO-MATEMATIC AL POLITICII FISCALE

Conform ecuației de echilibru macroeconomic, oferta agregată pe piața bunurilor și serviciilor trebuie să fie egală cu cererea agregată pe această piață (considerăm cazul unei economii închise):

$$y = c(y_d) + i(r), \text{ unde: } 0 < c'_{y_d} = \alpha < 1; \quad i'_r < 0$$

Cum $y_d = y - t(y)$, unde $t(y)$ este funcția impozitului direct, avem:

$$y = c[y - t(y)] + i(r), \text{ unde: } 0 < t'_y < 1 \quad \#$$

Diferențiind relația anterioară, în raport de y și r , obținem:

$$\begin{aligned} dy &= c'_y \cdot (1 - t'_y) \cdot dy + i'_r \cdot dr \Rightarrow dy \cdot [1 - \alpha \cdot (1 - t'_y)] = i'_r \cdot dr \Rightarrow \\ &\Rightarrow \frac{dy}{dr} = \frac{i'_r}{1 - \alpha \cdot (1 - t'_y)} < 0 \end{aligned}$$

Dar dy/dr este tocmai panta unei drepte $y = y(r)$,

Notăm funcția $y = y(r)$ ca: IS (*investment-saving*). Așadar, funcția IS indică egalitatea dintre economisire și investiții pe piața bunurilor și serviciilor: $I = S$.

Pentru reprezentarea grafică a curbei (dreptei) IS, vom extinde condiția de echilibru de la $I = S$ la egalitatea dintre toate intrările de monedă pe piața bunurilor și serviciilor și toate ieșirile de monedă de pe piața bunurilor și serviciilor, adică:

$$\text{intrări : } i(r) + g = s(y) + t(y) : \text{ieșiri}$$

unde:

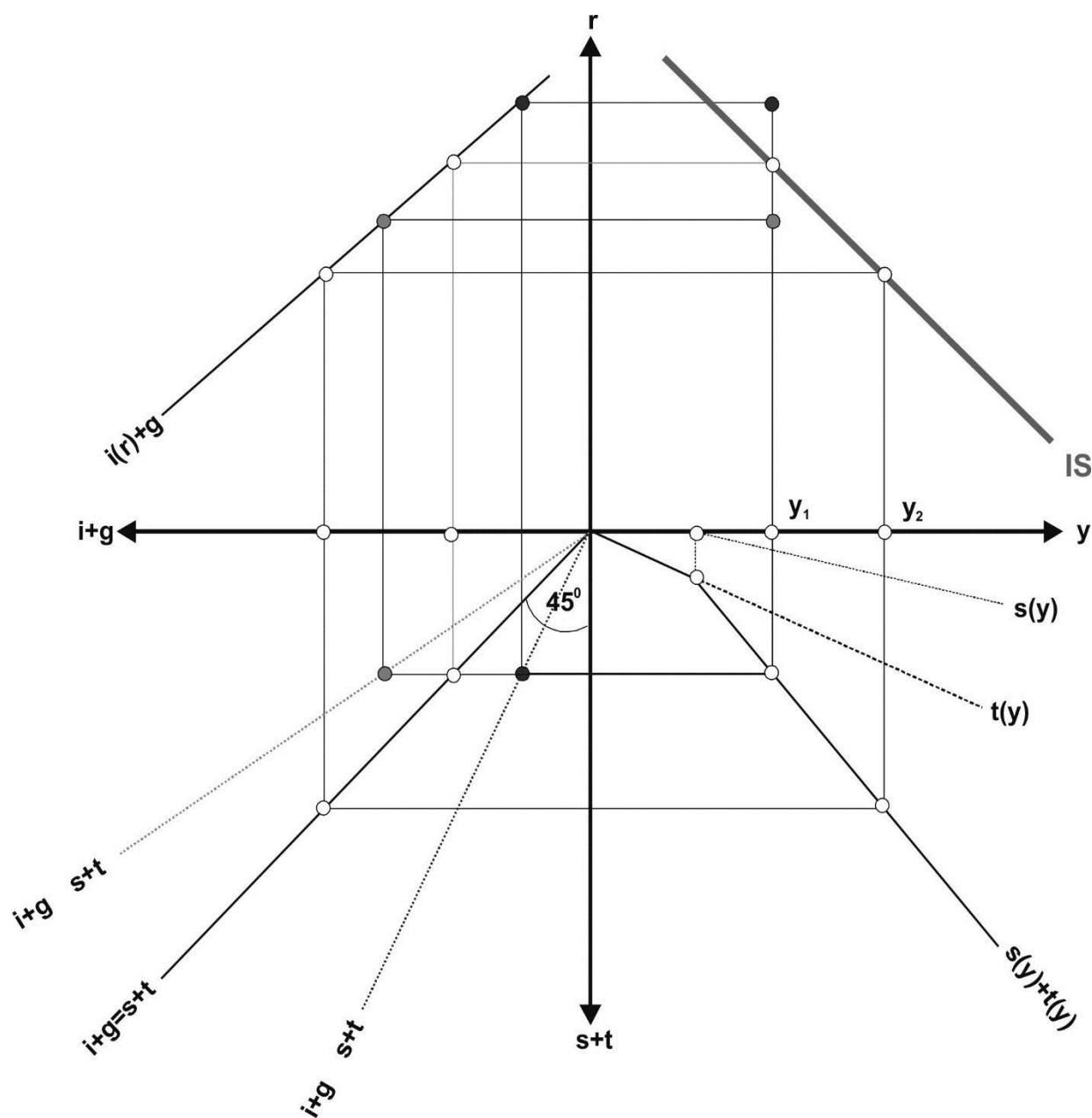
- $i(r)$ sunt investițiile sectorului privat;
- g sunt cheltuielile guvernamentale (autonome în raport cu r);
- $s(y)$ sunt economisirile sectorului privat;
- $t(y)$ sunt impozitele directe.

Vom folosi o reprezentare grafică pe patru cadrane ale axelor de coordonate simultan, pentru a pune în evidență relațiile de echilibru macroeconomic în economia reală:

- axa orizontală spre dreapta: venitul (producția): y ;
- axa orizontală spre stânga: intrările de monedă: $i + g$;
- axa verticală în sus: rata dobânzii: r ;
- axa verticală în jos: ieșirile de monedă: $s + t$;
- cadranul I: curba (dreapta) IS;
- cadranul II: funcția intrărilor de monedă ($i + g$);
- cadranul III: condiția de echilibru macroeconomic pe piața bunurilor și serviciilor: $i + g = s + t$;
- cadranul IV: funcția ieșirilor de monedă ($s + t$);

Curba IS poate fi, în consecință, derivată astfel:

Figura 17 - Modelul logic al politicii fiscale

Sursa: Autorii.

Câteva analize calitative:

Explicitând, funcția IS:

$$y = c[y - t(y)] + i(r) + g$$

Dar

$c[y - t(y)] = N + \alpha \cdot y - \alpha \cdot d \cdot y$, unde „d” este rata medie de impozitare directă,

unde: $i(r) = I_a - i_m \cdot r$, este investiția autonomă, iar i_m este investiția marginală ($i_m = i'_r$).

Atunci se poate scrie succesiv:

$$\begin{aligned} y &= N + \alpha \cdot y - \alpha \cdot y \cdot d + I_a - i_m \cdot r + g = \\ &= C + \alpha \cdot y - \alpha \cdot y \cdot d - i_m \cdot r, \text{ unde } C = N + I_a + g \end{aligned}$$

Să-l scriem pe α sub forma multiplicatorului investiției autonome: $y(1-\alpha+\alpha \cdot d)=C-i_m \cdot r$ #

$$m_{Ia} = \frac{1}{1-\alpha} \Rightarrow \alpha = 1 - \frac{1}{m_{Ia}}$$

Înlocuind în relația anterioară, rezultă:

$$y(1-1+\frac{1}{m}+d-\frac{d}{m})=C-i_m \cdot r \Rightarrow y=A-b \cdot r,$$

$$\text{unde: } A=\frac{C \cdot m}{1+m \cdot d-d}, \quad b=\frac{i_m \cdot m}{1+m \cdot d-d}$$

Sunt, acum, posibile următoarele concluzii:

1. Panta curbei IS (b) depinde de trei factori: investiția marginală (i_m), multiplicatorul investiției autonome (m) și rata impozitării directe (d), astfel:

- a) în raport de investiția marginală (i_m): direct proporțional:

$$\frac{\partial b}{\partial i_m} = \frac{m}{1+m \cdot d-d} > 0$$

- b) în raport de multiplicatorul investiției autonome (m): direct proporțional:

$$\frac{\partial b}{\partial m} = \frac{i_m \cdot (1-d)}{(1+m \cdot d-d)^2} > 0$$

- c) în raport de rata impozitării directe (d): direct proporțional:

$$\frac{\partial b}{\partial d} = -\frac{(m-1) \cdot i_m \cdot m}{(1+m \cdot d-d)^2} > 0$$

2. Termenul liber al curbei IS (A) depinde de trei factori: cererea autonomă (C), multiplicatorul investiției autonome (m) și rata impozitării directe (d), astfel:

- a) în raport de cererea autonomă (C): direct proporțional:

$$\frac{\partial A}{\partial C} = \frac{m}{1+m \cdot d-d} > 0$$

- b) în raport de multiplicatorul investiției autonome (m): direct proporțional:

$$\frac{\partial A}{\partial m} = \frac{i_m \cdot (1-d)}{(1+m \cdot d-d)^2} > 0$$

- c) în raport de rata impozitării directe (d): direct proporțional

$$\frac{\partial A}{\partial d} = -\frac{(m-1) \cdot i_m \cdot m}{(1+m \cdot d-d)^2} > 0$$

Anexa 3

MODELUL ECONOMICO-MATEMATIC AL POLITICII MONETARE

Politica monetară urmărește realizarea și menținerea dinamică a egalității dintre cererea de monedă și oferta de monedă în economie.

Să punem această condiție de egalitate:

cererea de monedă: $L(y) + L(r) = M$: oferta de monedă

Relația dintre y și r , sub forma $y = y(r)$, o vom numi curba LM (*liquidity-money*). Așadar, curba LM exprimă egalitatea dintre cererea de monedă (*liquidity*) și oferta de monedă (*money*).

Să diferențiem ecuația de echilibru a pieței monetare (oferta de monedă este o variabilă independentă, aflată exclusiv la dispoziția băncii centrale, de aceea, în ecuația de echilibru a pieței monetare ea va fi considerată constantă: $M = \text{const.}$; în consecință, diferențiala lui M este zero):

$$L(y) + L(r) = M$$

Obținem:

$$L'_y \cdot dy + L'_r \cdot dr = 0 \Rightarrow \frac{dy}{dr} = -\frac{L'_r}{L'_y} > 0 \quad (\text{deoarece } L'_r < 0)$$

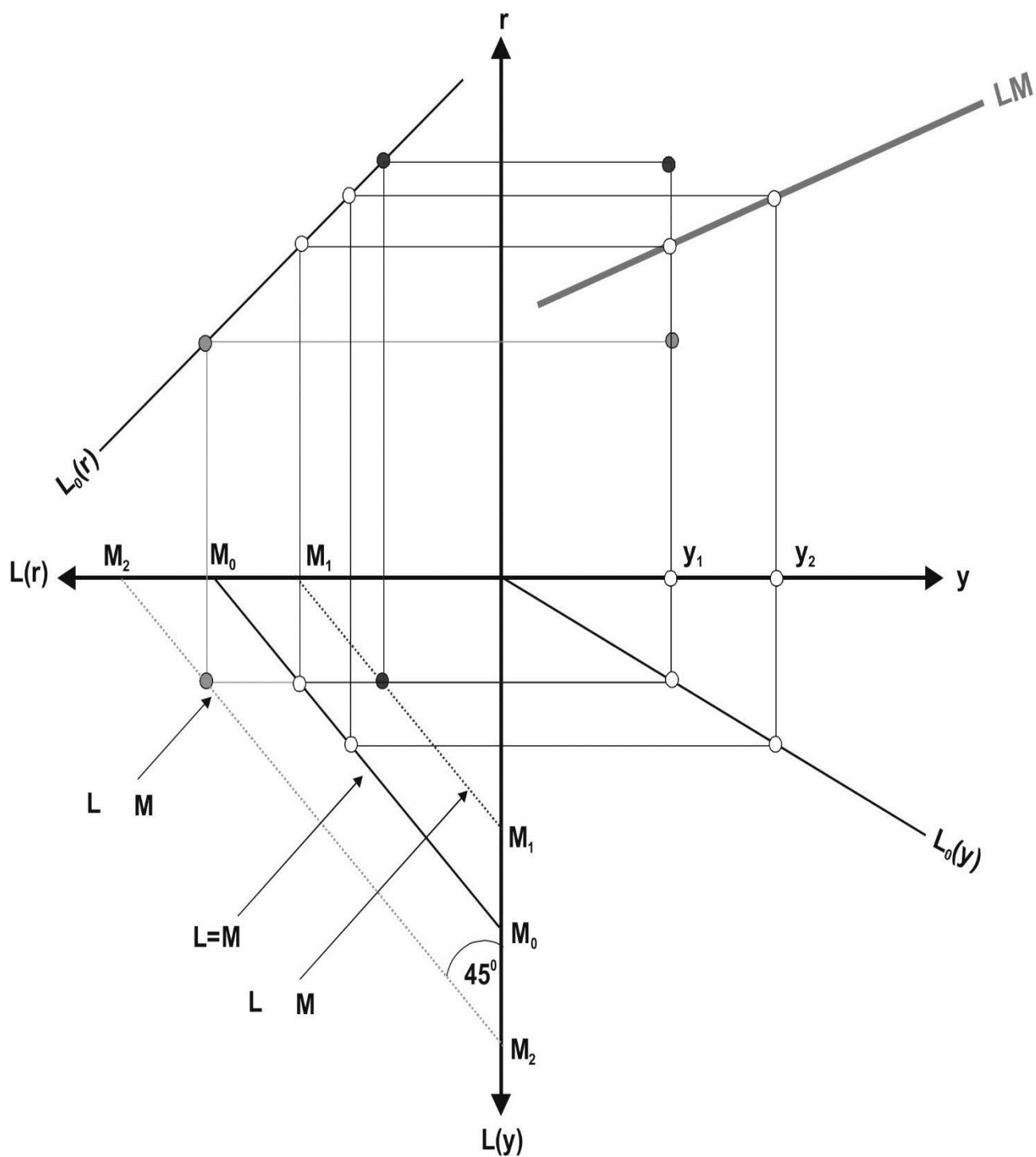
Dar aceasta este tocmai panta dreptei LM, deci dreapta LM va fi una crescătoare.

Pentru reprezentarea grafică a curbei LM, vom face următoarele precizări:

- în cadranul II: curba $L(r)$ – această curbă (dreaptă în cazul simplificat) este descrescătoare, deoarece cererea de monedă pentru speculație (care este chiar componenta $L(r)$ a cererii de monedă la nivel agregat) este invers proporțională față de rata dobânzii bancare (care este prețul monedei cerute);
- în cadranul III: este pusă (ca și în cazul curbei IS) condiția de echilibru a pieței monetare, adică condiția în care oferta de monedă este dată; cum oferta de monedă este egală, la echilibru, cu suma celor două componente ale cererii de monedă – $L(y)$, respectiv $L(r)$ –, rezultă că, din punct de vedere grafic, condiția de echilibru va fi o dreaptă descrescătoare față de cele două componente ale cererii de monedă;
- în cadranul IV: este cererea de monedă pe baza venitului, adică $L(y)$, care este evident crescătoare în raport cu venitul;
- în cadranul I: ca și în cazul curbei IS, este obținută, în mod constructiv, curba (dreaptă, în cazul simplificat) LM.

Vom reprezenta grafic curba LM:

Figura 18 – Modelul logic al politicii monetare

Sursa: Autorii.

Anexa 4

MODELUL ECONOMICO-MATEMATIC AL POLITICII COMERCIALE

Echilibrul economic extern se referă la echilibrul balanței de plăți externe. Întrucât balanța de plăți externe este întotdeauna echilibrată din punct de vedere contabil (dezechilibrul balanței de cont curent¹ este compensat prin fluxuri de capital prin balanța mișcărilor de capital) rămâne ca echilibrul economic extern să se reducă la asigurarea compensării dintre cele două componente ale balanței de plăți externe.

Sa facem câteva notații:

$$SCC = X - M$$

unde: SBC reprezintă soldul balanței de cont curent, X reprezintă exportul de bunuri și servicii, iar M reprezintă importul de bunuri și servicii.

Condiția independentă de echilibru al balanței de cont curent este:

$$SCC = X - M = 0$$

Să notăm cu K fluxurile nete de capital ieșite (*outflows*) prin balanța mișcărilor de capital, unde $K = K_- - K_+$, cu K_- : ieșiri brute de capital, K_+ : intrări brute de capital.

Condiția independentă de echilibru al balanței mișcărilor de capital este:

$$K = 0, \text{ adică: } K_- = K_+$$

Prin urmare, echilibrul economic extern se produce atunci când:

$$SCC = K, \text{ adică: } X - M = K$$

adică surplusul/deficitul contului curent trebuie să fie egal cu deficitul/surplusul contului de capital.

Balanța contului curent este invers proporțională cu venitul național, deoarece creșterea venitului duce, prin intermediul înclinației marginale spre import, la creșterea importului și face ca balanța de cont curent să devină deficitară. În același timp, exportul este autonom în raport cu venitul național (sau PIB), deoarece el reprezintă cererea de import a pieței externe. Cum ieșirile nete de capital sunt invers proporționale cu rata dobânzii, adică $K = K(r)$, cu $K'(r) < 0$, iar $M = M(y)$, cu $M'(y) > 0$, rezultă că putem scrie condiția de echilibru economic extern ca:

$$X - M(y) = K(r)$$

N.B.: $M'(y)$ reprezintă înclinația marginală spre import a economiei naționale, iar $K'(r)$ reprezintă înclinația marginală spre ieșire de capital a economiei naționale.

Dacă diferențiem total ecuația echilibrului economic extern, obținem:

$$M'(y) \cdot dy = -K'(r) \cdot dr$$

de unde:

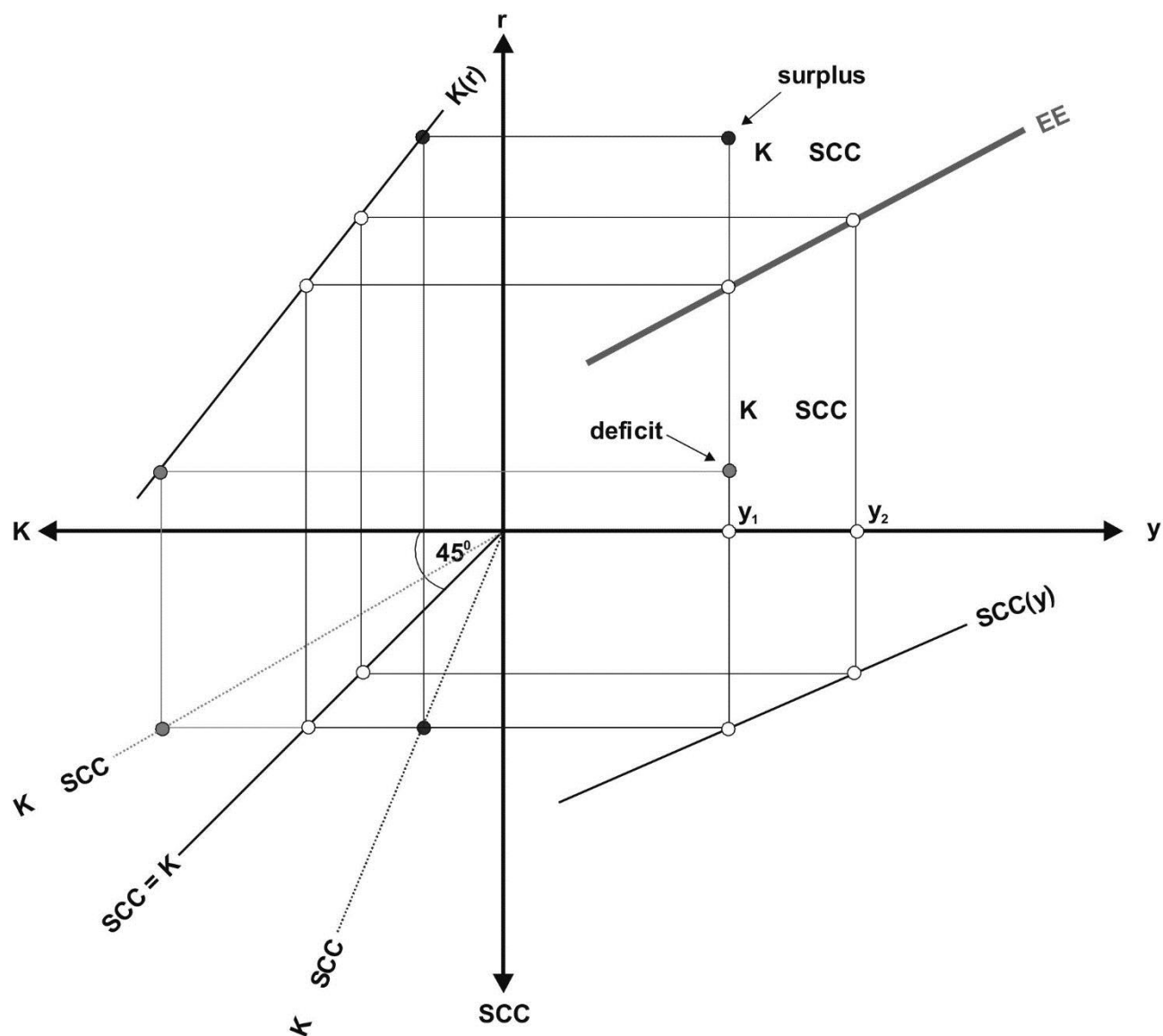
$$\frac{dy}{dr} = -\frac{K'(r)}{M'(y)} > 0$$

Întrucât $\frac{dy}{dr}$ reprezintă chiar panta drepte care modelează echilibrul economic extern (EE – *external equilibrium*), rezultă că această dreaptă este crescătoare într-un plan (y,r).

Vom reprezenta grafic curba (dreapta) EE.

¹ Contul curent al balanței de plăți externe cuprinde fluxurile economice internaționale autonome.

Figura 19 – Modelul logic al politicii comerciale (echilibrului economic extern)

Sursa: Autorii.

Anexa 5

MODELUL ECONOMICO-MATEMATIC AL POLITICII PRIVIND PIAȚA MUNCII

Modelul echilibrului pe piața muncii va fi elaborat în cadranul I, care are ca axe de coordonate: pe abscisă: PIB sau venitul național, considerat proporțional cu ocuparea (sau cu gradul de ocupare), respectiv pe ordonată: prețul mediului pe economie, considerat proporțional cu inflația. În felul acesta, în cadranul I avem, de fapt, o curbă Phillips pe termen scurt inversată².

În celelalte cadrane avem următoarele mărimi economice:

- cadranul II: cererea de muncă ($L_D(p)$), care este o funcție crescătoare de preț/inflație;
- cadranul IV: oferta de muncă ($L_S(y)$), care este o funcție crescătoare de PIB/venitul național, respectiv de ocupare (sau gradul de ocupare);
- cadranul III: echilibrul pe piața muncii între cererea de muncă ($L_D(p)$) și oferta de muncă $L_S(y)$.

Conceptul de supraocupare menționat în cadranul I deasupra curbei LF se referă la faptul că, atunci când cererea de muncă (adică oferta de locuri de muncă) este mai mare decât oferta de muncă (adică cererea de locuri de muncă), o parte din populația aptă de muncă, dar care nu verifică condițiile legale ale șomajului, decide să verifice aceste condiții, deci să mărească oferta de muncă. Acest concept (al supraocupării) are mai mult un rol de simetrie logică în modelarea echilibrului pe piața muncii.

Din punct de vedere algebric, avem următoarea dezvoltare:

$$L_D(p) = L_S(y)$$

Diferențiind după p și y , obținem:

$$L'_D(p) \cdot dp = L'_S(y) \cdot dy$$

de unde:

$$\frac{dy}{dp} = \frac{L'_D(p)}{L'_S(y)} > 0$$

deoarece

$$L'_D(p) > 0$$

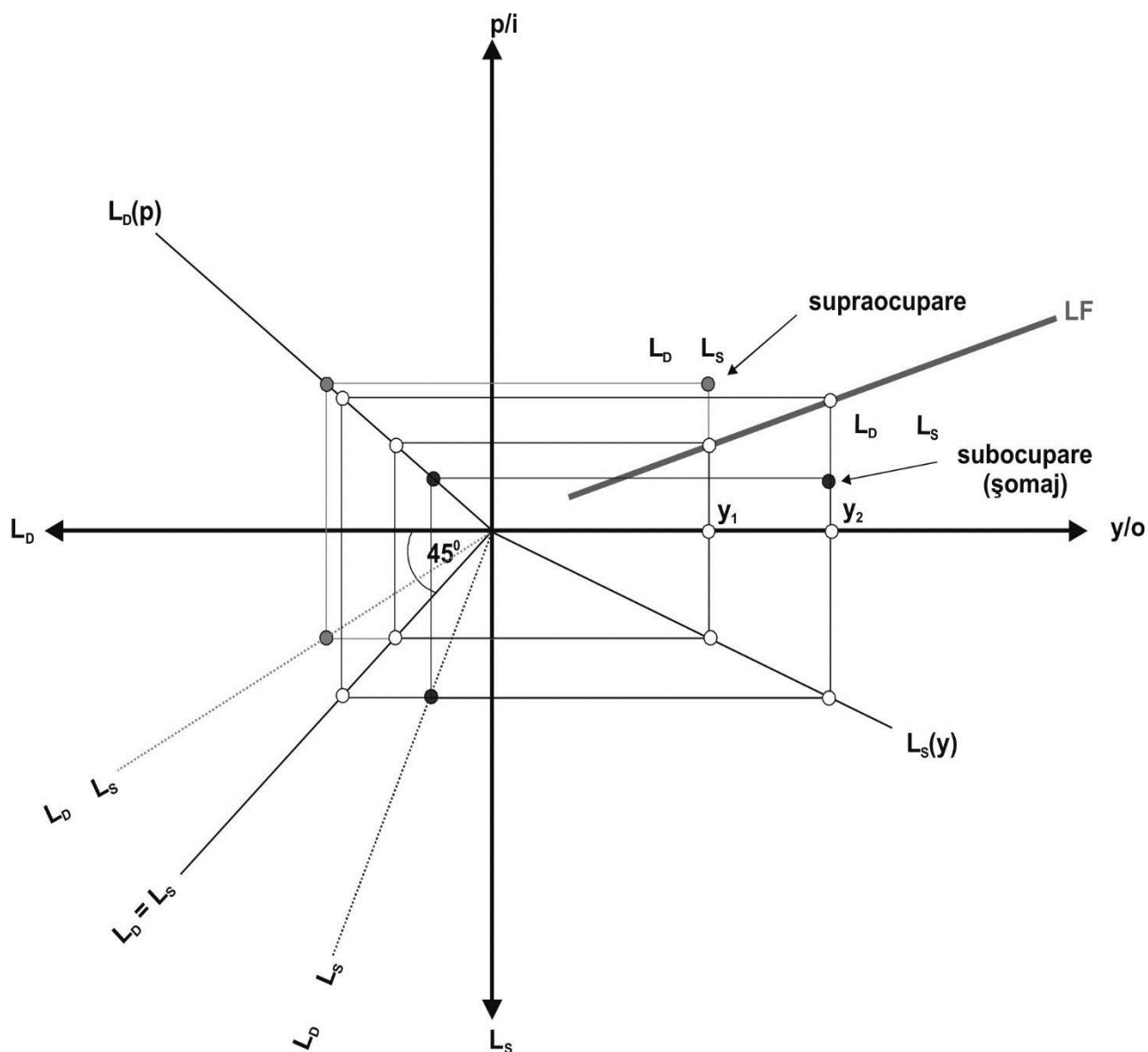
$$L'_S(y) > 0$$

adică panta dreptei LF este pozitivă, ceea ce înseamnă că dreapta LP este crescătoare.

Vom reprezenta dreapta LF:

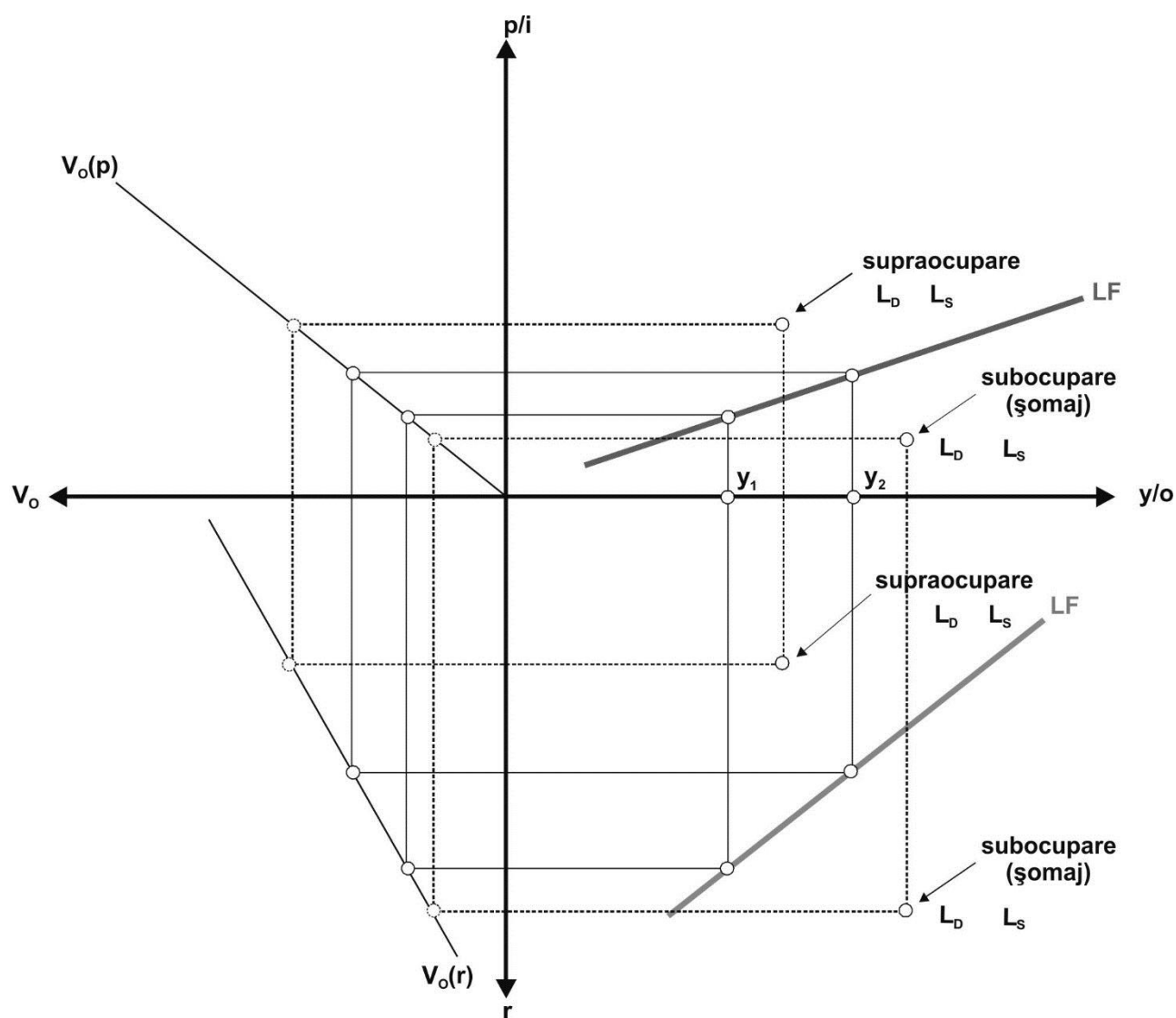
² Mai exact este vorba despre o curbă Phillips pe termen scurt simetrică față de axa absciselor, adică de forma algebrică: $f(x) = -f(x)$. Aceasta nu este o funcție pară (care are forma $f(x) = f(-x)$, care are drept reprezentare grafică o curbă simetrică față de axa ordonatei) și nici o funcție impară (care are forma $f(x) = -f(-x)$, care are drept reprezentare grafică o curbă simetrică față de originea celor două axe de coordonate). Am putea s-o numim funcție cvasipară. Aceasta înseamnă că funcția în cauză este crescătoare, ceea ce este consistent cu faptul că funcția Phillips „originară” este descrescătoare.

Figura 20 – Modelul logic al echilibrului pe piața muncii (I)

Sursa: Autorii.

Întrucât, pentru a putea fi reprezentată în același sistem de coordonate cu celelalte curbe (politica fiscală, politica monetară, politica comercială), curba LF trebuie să depindă de acele coordonate, adică de sistemul (r, y) , va trebui să derivăm curba (dreaptă) LF tot în cele două coordonate. Pentru asta trebuie să găsim o variabilă economică în așa fel încât să poată fi pusă în relație funcțională simultan cu r (rata dobânzii bancare) și p (prețul). O asemenea variabilă ar putea fi valoarea obligațiunilor, V_o . Refacerea reprezentării grafice a curbei (dreptei) LF pentru cazul sistemului de coordonate $((r, y))$ este dată în figura 21.

Figura 21 – Modelul logic al echilibrului pe piața muncii (II)

Sursa: Autorii.

STUDIUL 7

FINANȚAREA ECONOMIEI NAȚIONALE – OPORTUNITĂȚI ȘI CONSTRÂNGERI DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO

Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”

Dr. Constantin MARIN – coordonator, Dr. Iulia LUPU, Dr. Tudor CIUMARA,
Dr. Mihail DIMITRIU, Dr. Gabriela Cornelia PICIU, Dr. Camelia MILEA,
Camelia BĂLTĂREȚU, Dr. Otilia Elena MANTA

INTRODUCERE.....	265
1. FINANȚAREA PRIN SISTEMUL BANCAR ȘI PIAȚA DE CAPITAL	268
1.1. Arhitectura sistemului financiar-bancar. Structura și evoluția acestuia în raport cu necesitățile sau condițiile economiei naționale.....	268
1.1.1. Sistemul bancar – structură și potențial.....	268
1.1.2. Finanțarea economiei naționale	272
1.2. Bursa de Valori – contribuție la consolidarea convergenței economice a României cu Uniunea Europeană	275
1.2.1. Finanțarea prin piețele de capital. Cadrul general	275
1.2.2. Evoluția principalilor indicatori bursieri în România (2006-2017)	276
1.2.3. Dezvoltarea pieței bursiere și consolidarea convergenței economice	279
Concluzii.....	280
Referințe bibliografice	282
2. FINANȚAREA PRIN ECONOMISIRE ȘI CONTROLUL ECHILIBRELOR	284
2.1. Autofinanțarea	284
2.1.1. Starea și evoluția finanțării firmelor din economia reală	284
2.1.2. Capitalizarea firmelor.....	287
2.1.3. Capacitatea de autofinanțare.....	288
2.1.4. Capacitatea de plată	289
2.1.4.1. Disciplina financiară a sectorului companiilor nefinanciare	289
2.1.4.2. Disciplina la plată în economie	290
2.1.5. Facilități și dificultăți la intrarea pe piață și ieșirea de pe piață.....	291
Concluzii.....	292
2.2. Economisirea resurselor.....	293
2.2.1. Utilizarea resurselor materiale în România și în Uniunea Europeană (UE28 și UEM)	293
2.2.2. Dezechilibrul structural	296
2.2.3. Convergența regională	297
2.2.4. Tipologia activităților de economie circulară desfășurate în România.....	301
2.2.5. Reciclarea deșeurilor municipale și a ambalajelor	302
2.2.6. Bariere în dezvoltarea activităților de economie circulară	304
2.2.7. Finanțarea activităților de economie circulară.....	304

2.2.8. Îmbunătățirea potențialului de productivitate al orașelor	305
Concluzii	307
Referințe bibliografice	307
2.3. Economisirea și dezvoltarea economiei. Evaluarea echilibrului extern al României	309
2.3.1. Dependențe și riscuri în economie. Cererea internă	309
2.3.2. Structura comerțului exterior al României	310
2.3.3. Structura contului curent	314
2.3.4. Sustenabilitatea deficitului de cont curent.....	315
Concluzii.....	317
Referințe bibliografice	318
Anexa 1. Gruparea activităților și ramurilor economiei reale	319
Anexa 2. Evoluția ponderii datoriilor restante în totalul datoriilor pentru ramurile din economia reală, în perioada 2006-2016	320
Anexa 3. Evoluția duratei de recuperare a creanțelor (zile) pentru ramurile din economia reală, în perioada 2006-2016	321
Anexa 4. Productivitatea resurselor, PIB și CIM care caracterizează țările membre ale UE în anul 2017	322
Anexa 5. Indicatori de dezvoltare sustenabilă utilizați de UE.....	323
Anexa 6. Disparitățile dintre cele opt regiuni teritoriale ale României.....	324
Anexa 7. Deschiderea față de activitățile economiei circulare în România la nivelul anului 2016	324
3. FINANȚAREA EXTERNĂ	325
3.1. Investițiile străine directe în România	325
3.1.1. Investițiile străine directe – aspecte globale	325
3.1.2. Dinamica ISD în România și în Uniunea Europeană, în perioada 2005-2017	326
3.1.3. ISD în România	328
3.1.4. Structura pe ramuri a ISD în România	330
3.1.5. Repartizarea ISD pe regiuni de dezvoltare.....	332
3.1.6. Finanțarea deficitului de cont curent.....	333
Concluzii.....	333
Referințe bibliografice	334
3.2. Fondurile europene în finanțarea economiei naționale.....	335
3.2.1. Privire de ansamblu.....	335
3.2.2. Impactul fondurilor europene asupra finanțării economiei naționale.....	335
3.2.3. Cauze și dificultăți în procesul de absorbție	338
3.2.4. Utilizarea fondurilor europene în profil teritorial.....	339
3.2.5. Perspectiva financiară 2014-2020.....	340
Concluzii.....	341
Referințe bibliografice	343
Anexa 8. Evoluția fluxurilor financiare dintre România și UE	346
Anexa 9. Evoluția PIB pe județe, în perioada 2007-2013	348
Anexa 10. Evoluția PIB pe regiuni de dezvoltare, în perioada 2007-2013 (2007 = %)	349

INTRODUCERE

Zona monetară europeană este un organism insuficient structurat și un angrenaj cu multiple desincronizări. Unele dintre acestea vin din Uniunea Europeană, în ansamblul său, fiind generate de modul diferit în care măsurile de aplicare a politicilor comune afectează economii cu stadii diferite de dezvoltare, construite în medii și condiții istorice, de asemenea, diferite. Altele, uneori cumulativ, decurg din obiectivele specifice ale zonei monetare.

Deși s-au stabilit obiective specifice definite inclusiv cantitativ, nu există garanții că îndeplinirea acestora nu va menține sau alimenta diferențieri ulterioare, cu efecte negative asupra subiecților implicați și asupra organismului în întregul său.

Ca urmare, admiterea în uniunea monetară presupune un proces de pregătire, dar și un cadru de guvernare care să asigure menținerea economiei implicate în intervalul de compatibilitate delimitat prin valorile indicatorilor convergență nominală stabiliți. Procesul de convergență economică este, așadar, o coordonată permanentă, locală, dar și comunitară, în condițiile în care, în dezvoltarea economiilor componente, apar diferențieri, iar statele membre își promovează interese ținând de factorii determinanți ai contextului intern și de valorile proprii.

Așa cum statuează *Manualul de politică monetară* al Băncii Centrale Europene, zona euro este caracterizată printr-o combinație specifică între o politică monetară centralizată și o largă descentralizare, dar și o strânsă coordonare a politicilor fiscale. Această caracteristică a unei economii compozite, cu o singură politică monetară și multiple politici fiscale, este centrul cadrului instituțional care guvernează interacțiunile dintre politica monetară și politicile fiscale în zona euro, cu scopul de a asigura buna funcționare a Uniunii Economice și Monetare. În același timp, statele membre trebuie să trateze propriile politici economice ca pe o problemă de preocupare comună și să le coordoneze cu Consiliul European. Cadrul este bazat pe obiective clar specificate și, în aceeași măsură, pe o distribuție clară a responsabilităților între zonele politicii. Referitor la interacțiunile dintre politica monetară și politicile fiscale, cadrul este propice pentru o bună aliniere a rezultatelor politicii, cu condiția ca toți autorii politicilor să fie conștienți de responsabilitățile lor.

În cadrul zonei monetare europene apar, pentru statele nou intrate, constrângeri suplimentare, în condițiile în care banca centrală a statului nou intrat pierde monopolul politicii monetare prin care avea posibilitatea influențării condițiilor pieței monetare și a ratelor dobânzii pe termen scurt.

În acest context, disciplina fiscală devine esențială, slăbirea sa având impact și asupra celorlalți membri ai zonei. Controlul riscului de deficit excesiv asigură menținerea stabilității prețurilor, cu toate consecințele care decurg din aceasta¹.

Țările membre ale Uniunii Europene au responsabilitatea funcționării corecte a angrenajului comunitar pentru distribuirea echitabilă și motivantă a rezultatelor apartenenței lor la un club politic și economic competitiv pe plan internațional.

Cum nivelurile de dezvoltare a statelor componente ale Uniunii sunt diferite, aplicarea unor politici unitare poate genera efecte diferite de la țară la țară, iar în zona euro, efectele pot fi amplificate. Acest scenariu decurge din situația coexistenței unei politici monetare unice și a unor

¹ *The Monetary Policy of the ecb (2011)*, European Central Bank, 2011, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/monetarypolicy2011en.pdf>

politici fiscale multiple, ceea ce face ca obiectivele unice de politică monetară să aibă efecte diferențiate în țări ai căror parametri relevanți nu se situează în zona optimă a intervalului definit pentru ansamblul zonei, o împrejurare care obligă participanții să ia măsuri durabile pentru menținerea economiei proprii în zona neutră a intervalului. Așa se explică preocupările țărilor membre și/sau aspirante de a se încadra în parametrii definiți prin criteriile de la Maastricht.

Una dintre accepțiunile recente² definește convergența reală ca un proces în care creșterea economică în țările mai sărace este mai rapidă decât în țările mai bogate, iar diferențele dintre veniturile lor reale se diminuează în timp. Acest proces trebuie să conducă însă la o convergență sustenabilă, care reduce disparitățile dintre veniturile reale și susține coeziunea socială, funcționarea pieței interne și a Uniunii Economice și Monetare.

Potrivit analizei autorilor citați, țările care ar urma să intre în zona monetară unică prezintă situații diferite și decalaje variabile între ele sau în raport cu Uniunea Europeană ori cu zona monetară euro. Reducerea sau eliminarea disparităților dintre venituri pentru țările care urmează să intre în zona monetară presupune eforturi diferențiate în raport de nivelul actual de dezvoltare, iar atingerea orizontului temporal de integrare ar trebui să vizeze dimensiunea structurală a economiilor în cauză. Câțiva indicatori sunt relevanți din această perspectivă (tabelele 1-4).

Tabelul 1 – Ratele de creștere economică necesare pentru a atinge PIB/locuitor mediu la nivelul Uniunii Europene până în anii 2025, 2030 și 2035

Țara	Anii		
	2025	2030	2035
Bulgaria	9-10	6-7	5
România	> 7	5	4
Croația	> 7	5	4
Ungaria	>6	3-4	3
Cehia	<3	>2	2
Polonia	5	3-4	3

Sursa: Żuk, Piotr; Savelin, Li (2018), *Real convergence in central, eastern and south-eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf.

Tabelul 2 – Productivitatea muncii în industrie și agricultură în unele țări din Uniunea Europeană (% , 2016)

Țara	Industrie	Agricultură
Ungaria	100	100
Cehia	100	98
Bulgaria	85	63
Croația	84	40
Polonia	110	21
România	81	15-16
UE28	100	38

Sursa: Żuk, Piotr; Savelin, Li (2018), *Real convergence in central, eastern and south-eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf.

² Żuk, Piotr; Savelin, Li (2018), *Real convergence in central, eastern and south-eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf.

Tabelul 3 – Creditul intern (% în PIB)

	2006	2008	2016
UE28	82	100	>84
UEM	60	65	60
Non-UEM	39-40	45	45

Sursa: Żuk, Piotr; Savelin, Li (2018), *Real convergence in central, eastern and south-eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf.

Tabelul 4 – Grad de deschidere a economiei (% în PIB)

	2016
UE28	125
UEM	150
Non-UEM	110

Sursa: Żuk, Piotr; Savelin, Li (2018), *Real convergence in central, eastern and south-eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf.

Convergența nu este un proces automat, ci presupune determinarea vectorilor creșterii, iar condițiile pentru susținerea lor devin cruciale din perspectiva politicilor economice aplicate.

Pentru România, pregătirea procesului de aderare la zona euro trebuie să pornească de la evaluarea decalajelor și a disparităților față de parametrii din tratate, dar și de la structura economiei, înțelegând că nu este suficientă o simplă creștere a mediei veniturilor reale, ci este imperioasă reducerea disparităților teritoriale.

Economia României a suferit o destructurare masivă și o pierdere de capital semnificativă. Reconstrucția este încă în curs, dar departe de a prezenta o alcătuire organică, verificată în timp. Noua structură este construită ad-hoc, pe baza oportunităților de rente pentru investitorii preponderent străini, valorificând vidul intern de ofertă, poziția geografică a țării, ca și unele poziții puternice pe piața externă.

Abordând problematica propusă din perspectiva conceptului de convergență condițională³, finanțarea economiei devine un vector important al politicilor de dezvoltare și consolidare a economiei naționale. Finanțarea este un proces transversal, complex, intim legat de procesele economice care creează resursele pentru alimentarea fluxurilor interne operaționale și transferă resursele excedentare pentru nevoi și oportunități de dezvoltare.

Din această perspectivă, studiul de față întreprinde o explorare și propune o analiză în următoarele direcții:

1. *finanțarea bancară și prin piața de capital* – sistemul bancar; bursa, dominantă în economie, cu relevarea dimensiunilor instituționale și funcționale ale finanțării prin implicarea structurilor clasice ale mecanismului economic;
2. *finanțarea prin economisire și controlul echilibrilor, vizând:* (i) procesul de economisire prin eficiența utilizării și economisirea resurselor, modul de valorificare a resurselor naturale, valorificarea superioară a acestora, creșterea valorii adăugate pentru unitatea de materie primă, ceea ce se traduce în resurse interne de finanțare ieftină a economiei; (ii) capacitatea

³ Żuk, Piotr; Savelin, Li (2018), *Real convergence in central, eastern and south-eastern Europe*, ECB Occasional Paper Series No 212, July, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf.

de autofinanțare a actorilor economici; (iii) echilibrul extern și măsura în care procesul de economisire internă disponibilizează resurse pentru dezvoltare și consolidare economică;

3. *finanțarea externă*, relevând aportul fondurilor europene și potențialul acestora în procesul de convergență, precum și investițiile străine directe ca sursă importantă și indispensabilă a finanțării economiei mondiale și a creșterii economice pentru toate statele lumii.

În această etapă, studiul oferă o imagine de ansamblu a domeniilor abordate, punând în evidență asimetrii și dependențe cu potențial de risc ridicat, cu scopul de a contribui la orientarea analizelor și măsurilor de politică economică în direcția consolidării convergenței economice și a creșterii capacității portante a economiei, pentru asigurarea sustenabilității și rezistenței la riscuri asimetrice atât în cadrul zonei euro, cât și în afara acesteia ori în raport cu actori din afara Uniunii Europene.

1. FINANȚAREA PRIN SISTEMUL BANCAR ȘI PIAȚA DE CAPITAL

1.1. Arhitectura sistemului financiar-bancar. Structura și evoluția acestuia în raport cu necesitățile sau condițiile economiei naționale

Sistemul financiar-bancar reprezintă o componentă a sistemului economic și îndeplinește funcțiile specifice din cadrul acestuia. Într-o accepțiune largă⁴, sistemul economic definește căile prin care omeneirea a organizat asigurarea nevoilor sale materiale, obiectivul său principal fiind acela de a coordona activitățile individuale legate de asigurarea resurselor și de a le structura într-o formă socială coerentă, pentru a furniza bunuri și servicii necesare continuității vieții sociale. În cadrul acestuia, sistemul monetar (financiar-bancar) asigură suportul structural și funcțional pentru deținătorii, creatorii și utilizatorii de monedă, pentru atragerea și distribuirea acesteia în interesul comunității și al societății în ansamblu.

Interesul pentru acest sector este legat de rolul pe care îl joacă în îndeplinirea scopului primordial al sistemului economic în viața oamenilor și a societății, dar și de imperativele cărora trebuie să le răspundă, prin numărul de instituții și capitalul necesar, precum și prin modul în care s-a integrat în efortul general, în perioadele importante parcurse de societatea românească.

1.1.1. Sistemul bancar – structură și potențial

Sistemul financiar-bancar s-a conectat la funcțiile specifice economiei de piață, potrivit funcțiilor asumate într-un cadru de reglementare care a urmat, la rândul său, procesul de structurare, de consolidare și aliniere la normele internaționale și europene.

În acest context, sistemul bancar a suferit schimbarea regimului de proprietate, prin treceri masive în proprietatea capitalului străin, ca și prin extinderea teritorială și diversificarea activităților specifice, iar funcționarea lui poartă amprenta structurii și caracteristicilor astfel dobândite.

La finele anului 2016, instituțiile de credit persoane juridice române cu capital străin dominau sistemul (a se vedea tabelul următor).

⁴ Conform *The New Encyclopaedia Britannica* (1993), Vol. 17, p. 908, Vol. 24, p. 325.

**Tabelul 5 – Situația instituțiilor de credit
din România în anul 2016**

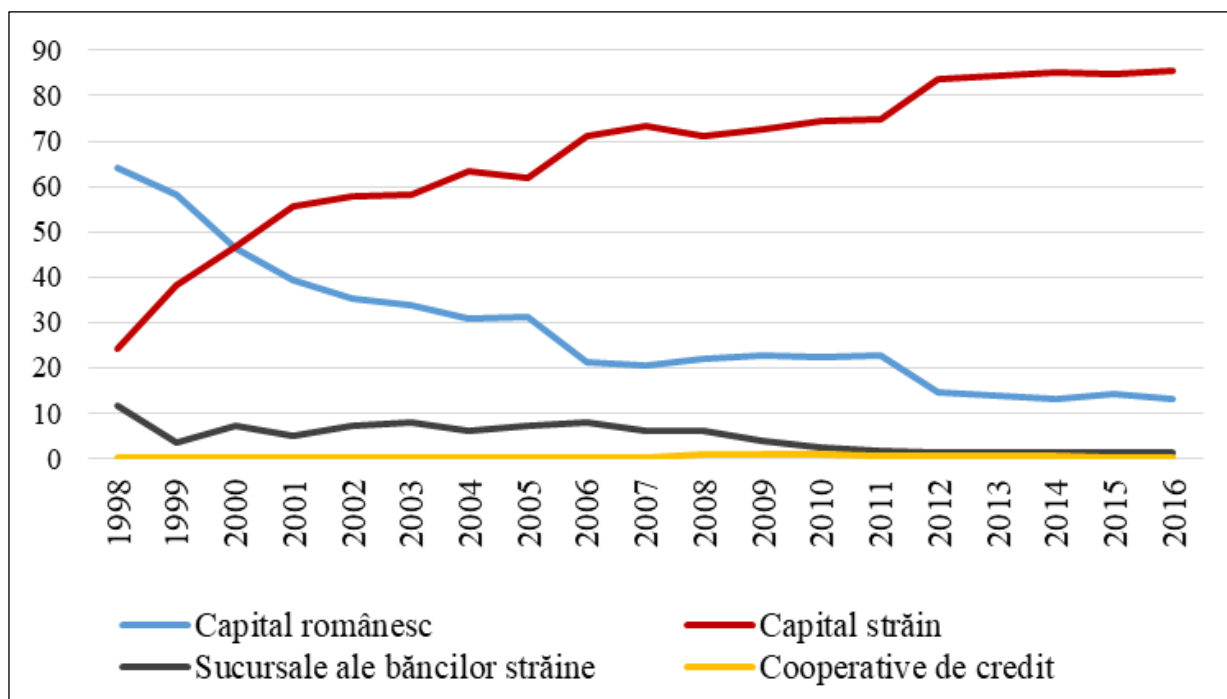
Instituții de credit	Număr	Pondere în activul bilanțier (%)	Pondere în total fonduri proprii (%)
- cu capital integral/majoritar de stat	2	8,25	7,27
- cu capital majoritar privat, din care:	27	80,85	86,85
– autohton	3	0,48	0,98
– străin	24	80,37	85,87
Total persoane juridice române	37	89,10	94,12
Sucursale ale unor instituții de credit străine	8	10,90	5,88

Sursa: Raportul anual al Băncii Naționale a României (2016).

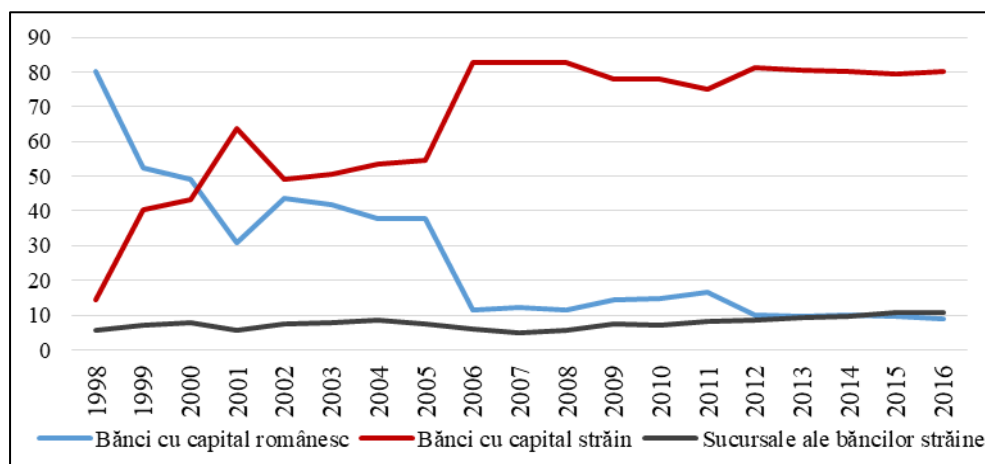
Funcțional, este evidentă menținerea unui nivel ridicat de segmentare a pieței bancare, băncile cu capital de stat axându-se pe finanțarea sectorului public, cele cu capital privat românesc acordând credite în special agenților economici privați autohtoni, iar băncile străine având preponderent drept clienți marile companii străine prezente în România. S-a înregistrat, de asemenea, o deteriorare a performanțelor entităților bancare, precum și o decapitalizare continuă a băncilor comerciale cu capital autohton, ca urmare a creșterii costurilor acestora.

Actualul sistem bancar este rezultatul a două direcții divergente sub aspectul numărului de entități și al dimensiunilor și provenienței capitalului acestora. Pe de o parte, numărul de bănci și volumul capitalului au crescut, iar pe de altă parte, numărul de bănci cu capital autohton s-a redus, lăsând loc capitalului străin, care a devenit dominant și în structura activelor (graficul 1, graficul 2).

**Graficul 1 – Evoluția structurii capitalului bancar după proveniență,
în perioada 1998-2016 (% din total)**

Sursa: Prezentare grafică pe baza datelor din Rapoarte anuale ale Băncii Naționale a României din perioada 1994-2016.

Graficul 2 – Evoluția structurii activelor bancare, în perioada 1998-2016 (% din total)

Sursa: Prezentare grafică pe baza datelor din *Rapoarte anuale Băncii Naționale a României* din perioada 1994-2016.

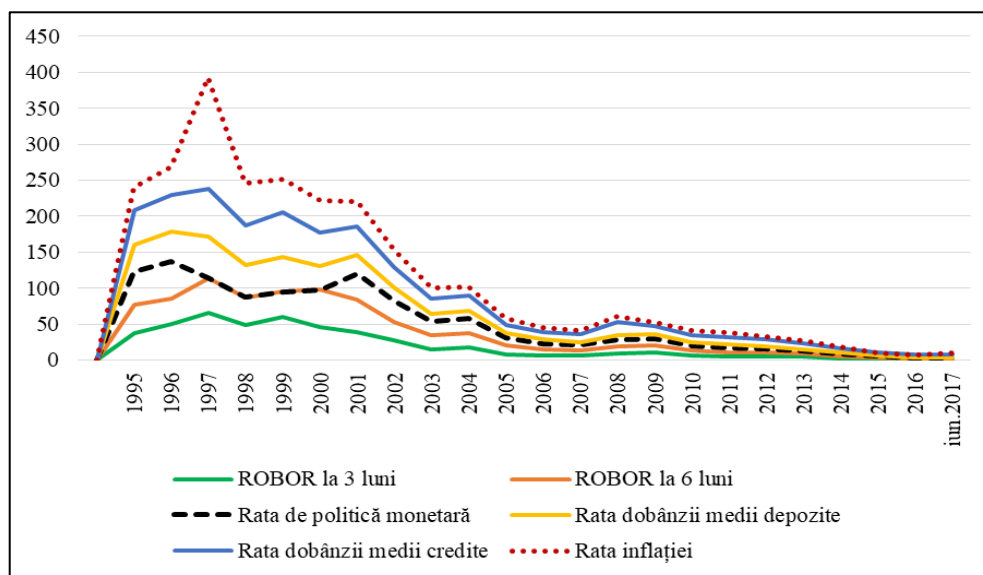
Expansiunea sistemului financiar-bancar a avut, cu certitudine, un rol important și preponderent pozitiv în evoluția economiei și a societății românești, prin aportul de resurse și de experiență angrenate în finanțarea afacerilor. Modul de funcționare a sistemului a suferit influențe determinate de politicile economice aplicate în anumite perioade, reflectate în rate negative ale dobânzii și în tensiuni pe piața bancară.

Componenta străină a capitalului bancar a contribuit la creșterea economiei, dar a creat și unele vulnerabilități, revelate mai ales în perioada crizei din 2008, când a fost necesară o intervenție politică în direcția unui aranjament de stabilizare a surselor de finanțare a economiei⁵.

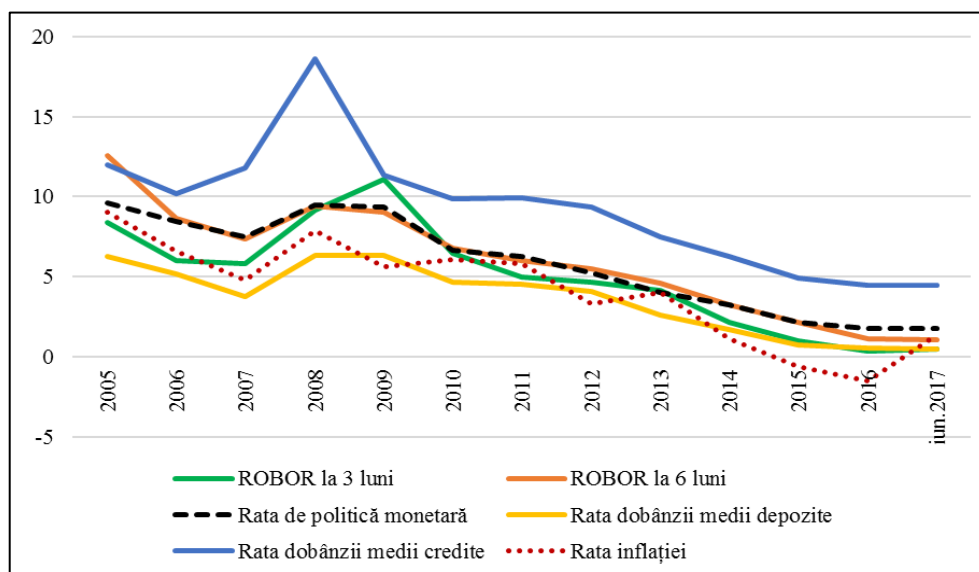
Pe parcursul anilor de criză, sistemul financiar-bancar a rămas stabil, iar intervențiile corective ale Băncii Naționale a României au operat la timp și eficient. Totuși, caracteristica amintită rămâne un punct fierbinte pe agenda autorității de supraveghere, care trebuie să aibă în vedere ascensiunea sucursalelor băncilor străine înregistrate în România, care au depășit numeric, dar și ca volum al activelor, băncile cu capital autohton, fără a avea însă aceleași obligații pe care le au băncile persoane juridice române în privința capitalului și a garantării depozitelor.

Structura capitalului și dimensiunile celor mai mari societăți bancare din sistem sunt și sursa unor efecte de ordin concurențial. Cu toate că autoritatea de supraveghere consideră gradul de concentrare ca moderat (după standardele în materie, domeniul este neconcentrat), condițiile unui mediu concurențial normal trebuie coroborate și cu alți indicatori. În fapt, ratele medii ale dobânzii active rămân mult peste ratele indicatorilor de cost al resurselor (depozite și operațiuni interbancare) sugerând, pentru perioada 2008-2017, în care rata inflației a scăzut sensibil, dacă nu contrariul, cel puțin o rezervă. Percepția debitorilor, ca și cea a posesorilor de economii (depozite) sunt negative în raport cu ratele dobânzii la credite sau la depozite față de costul resurselor de finanțare suportate de bănci. Dacă în prima parte a intervalului rata inflației a contribuit la erodarea resurselor, acest motiv nu mai este valid în ultimii ani (graficul 3, graficul 4).

⁵ În martie 2009, la Viena s-a semnat un acord (Inițiativa Viena) între Banca Națională a României și băncile-mamă ale principalelor nouă instituții de credit cu acționariat străin prezente în România, prin care acestea din urmă se angajau să nu-și reducă expunerile din sistemul financiar din România pe durata acordului standard încheiat cu Fondul Monetar Internațional și să-și majoreze capitalizarea, în conformitate cu cerințele formulate de Banca Națională a României.

Graficul 3 – Evoluția parametrilor de cost ai sistemului bancar, în perioada 1995-2017

Sursa: Banca Națională a României, *Rapoarte anuale din perioada 1995-2017*; <http://www.insse.ro/cms/ro/content/ipc-serii-de-date>.

Graficul 4 – Evoluția parametrilor de cost în, sistemul bancar, în perioada 2005-iunie 2017

Sursa: Banca Națională a României, *Rapoarte anuale din perioada 1995-2017*; <http://www.insse.ro/cms/ro/content/ipc-serii-de-date>.

Regăsim, în aceste situații, eoul unor fenomene și practici mai vechi. Chiar dacă experiența acumulată și colaborarea internațională au adăugat la instrumentarul și reglementările relevante noi elemente de siguranță, evenimentele recente arată că, tot din aceeași direcție, vin vulnerabilități care obligă la urmărirea atentă a divergențelor de interese, ca sursă a diferențelor de abordare, și la intervenția preventivă fermă a autorității monetare.

1.1.2. Finanțarea economiei naționale

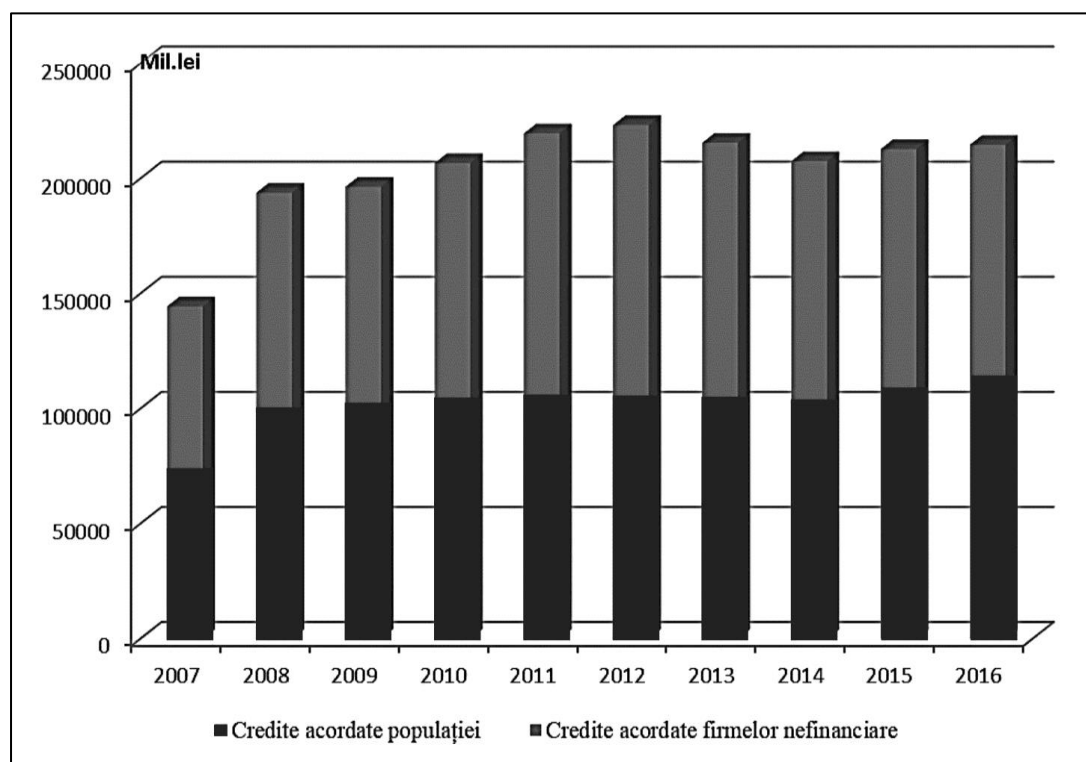
Deși necesară, deschiderea bruscă a economiei s-a făcut fără un suport minim de experiență juridică și administrativă, într-un cadru în care economia României se expunea unei concurențe cu economii structurate solid, pe reglementări multilateral acceptate la nivel internațional și adaptate timp de decenii, aplicate de instituții consolidate și atașate intereselor al căror promotor erau.

Finanțarea bancară reflectă segmentarea sistemului bancar, care s-a manifestat prin orientarea surselor de finanțare spre anumite domenii de activitate sau beneficiari agreeți, pe baza profilului anterior sau a unor relații cu clientela istorică. Băncile cu capital de stat rămân angajate în operațiuni de creditare, în special pentru sectorul de stat, iar băncile cu capital privat își orientează finanțările către agenții economici privați. În ceea ce privește băncile străine, tendința acestora este de a-și concentra activitatea spre agenții economici străini care activează în România.

Extinderea și diversificarea serviciilor de finanțare au beneficiat de adaptarea succesivă a legislației relevante. După anul 2008, ca urmare a crizei economico-financiare, s-au produs unele ajustări sesizabile în privința creditării economiei, a finanțării băncilor și reflectate în profitabilitatea sectorului bancar.

Creditarea sectorului privat a cunoscut modificări în structură. Se înregistrează evoluții pozitive, în sensul creșterii volumului creditelor noi, dar problematice prin ascensiunea mai rapidă a creditelor acordate gospodăriilor.

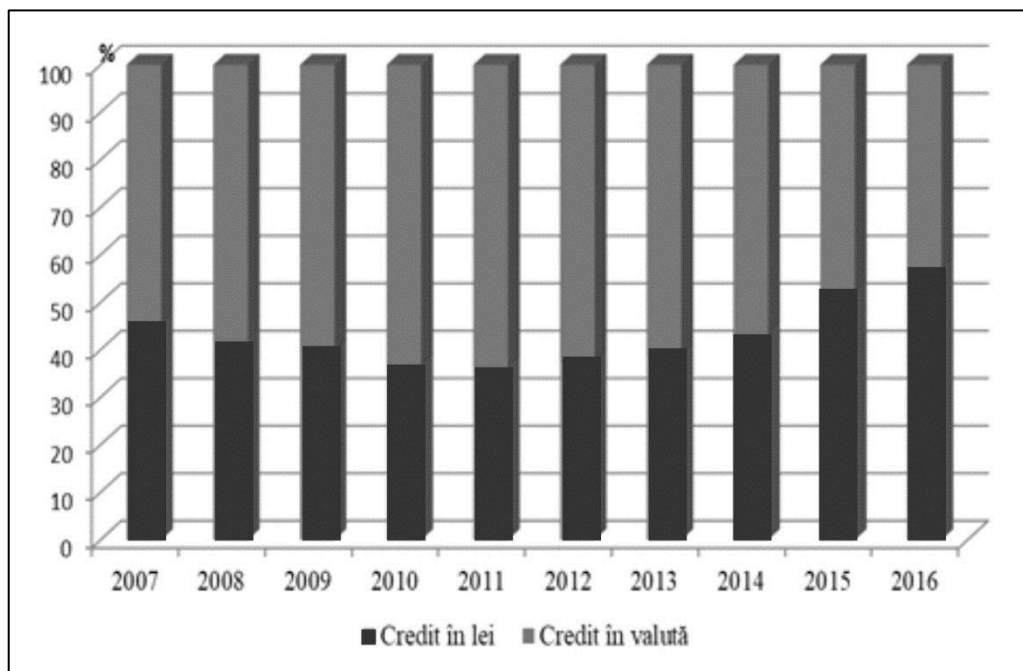
Graficul 5 – Evoluția creditelor acordate de sistemul bancar în perioada 2007-2016, pentru populație și societățile comerciale nefinanciare

Sursa: Calcule ale autorilor pe baza datelor din *Buletinele lunare ale Băncii Naționale a României*, perioada 2007-2017.

Lecțiile crizei și factorii de risc au fost bine asimilate, generând o tendință de creștere a ponderii creditării în lei (la peste 50%) în total creditare. Această tendință a fost susținută într-o măsură importantă prin creditele acordate prin programul guvernamental „prima casă”. De asemenea, expunerea băncilor la riscul valutar a scăzut semnificativ de la debutul crizei financiare.

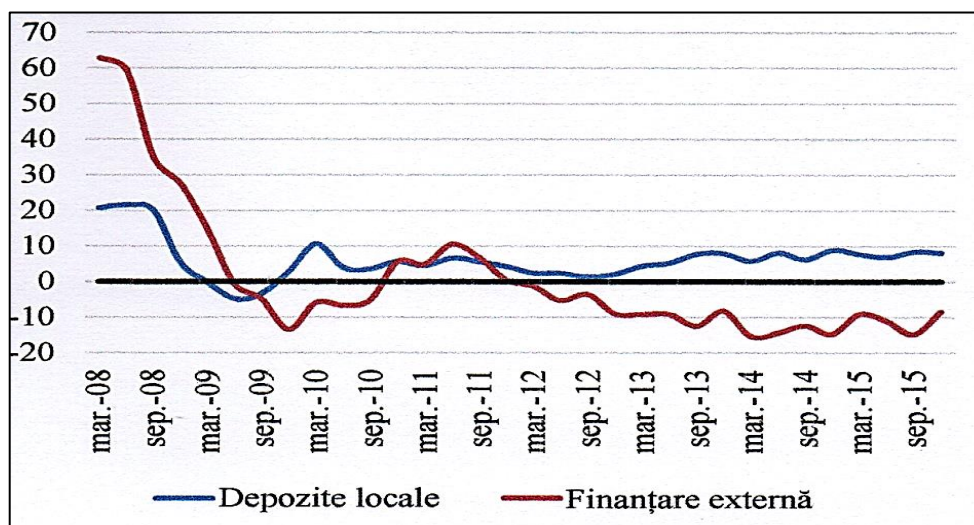
Graficul 6 – Structura creditelor acordate de sistemul bancar în perioada 2008-2016

Sursa: Calcule ale autorilor pe baza datelor din *Buletinele lunare ale Băncii Naționale a României*, 2009-2017.

În privința surselor băncilor, după anul 2012, se observă o dinamizare a aportului depozitelor locale, ceea ce presupune o reducere a riscului de contagiune în sistemul bancar (Voinea, 2016).

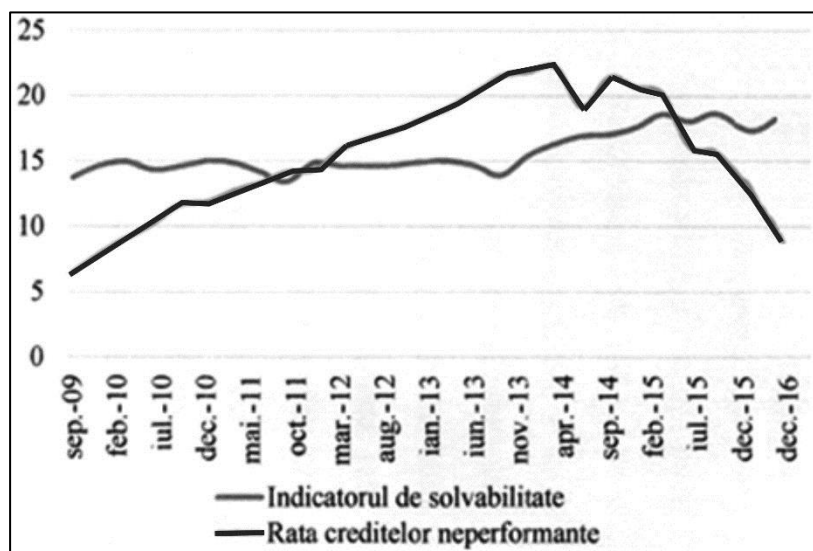
Graficul 7 – Sursele de finanțare a băncilor (variație anuală), în perioada 2008-2015 (%)

Sursa: Voinea, L. (2016), *Sistemul financiar din România – evoluții recente și perspective*, Banca Națională a României, București.

Performanțele băncilor au fost afectate de creșterea volumului creditelor neperformante și, simetric, de creșterea cheltuielilor cu provizioanele. Procesul declanșat în anul 2011 a fost reversat din anul 2015, prin măsuri restrictive de creditare, dar și prin vânzări de volume importante de portofolii de credite neperformante.

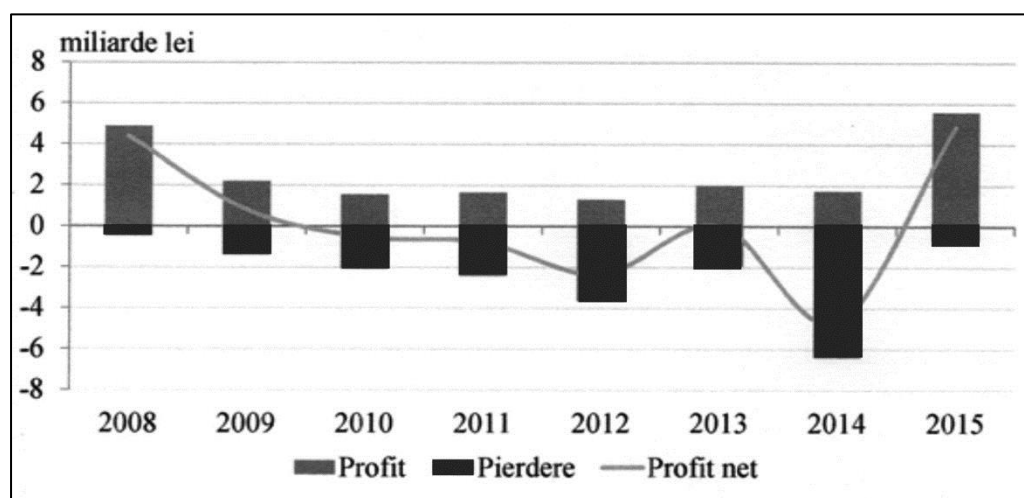
Graficul 8 – Solvabilitatea băncilor și rata creditelor neperformante (%)

Sursa: Voinea, L. (2016), *Sistemul financiar din România – evoluții recente și perspective*, Banca Națională a României, București.

În consecință, profitabilitatea bancară și-a putut relua creșterea în 2015 și 2017, pe fondul continuării procesului de curățare a bilanțurilor băncilor de credite neperformante, dar profiturile sunt distribuite asimetric la nivelul sistemului bancar (Banca Națională a României, Raportul asupra stabilității financiare, mai 2017).

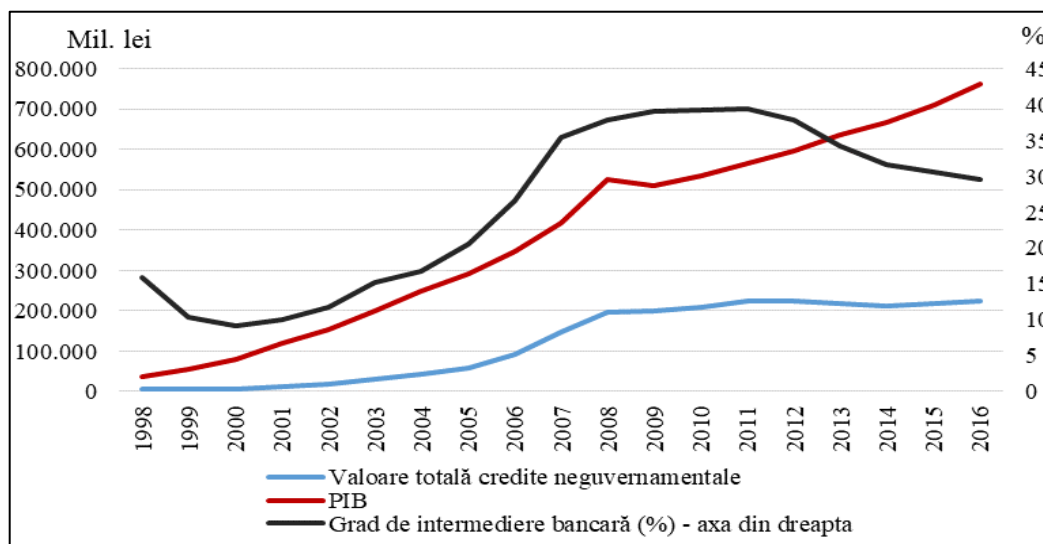
Graficul 9 – Profitabilitatea sistemului bancar în perioada 2008-2015

Sursa: Voinea, L. (2016), *Sistemul financiar din România – evoluții recente și perspective*, Banca Națională a României, București.

În aceste condiții, gradul de intermediere bancară (măsurat prin ponderea în PIB a creditelor către sectorul neguvernamental) rămâne redus pe fond și fluctuant ca dinamică, fapt care relevă o conectare slabă a sistemului bancar la nevoile economiei și un potențial important de creștere în acest domeniu (vezi graficul următor).

Graficul 10 – Evoluția gradului de intermediere bancară în perioada 1998-2016

Sursa: INS, Anuarul statistic al României, 1999-2017.

1.2. Bursa de Valori – contribuție la consolidarea convergenței economice a României cu Uniunea Europeană

1.2.1. Finanțarea prin piețele de capital. Cadrul general

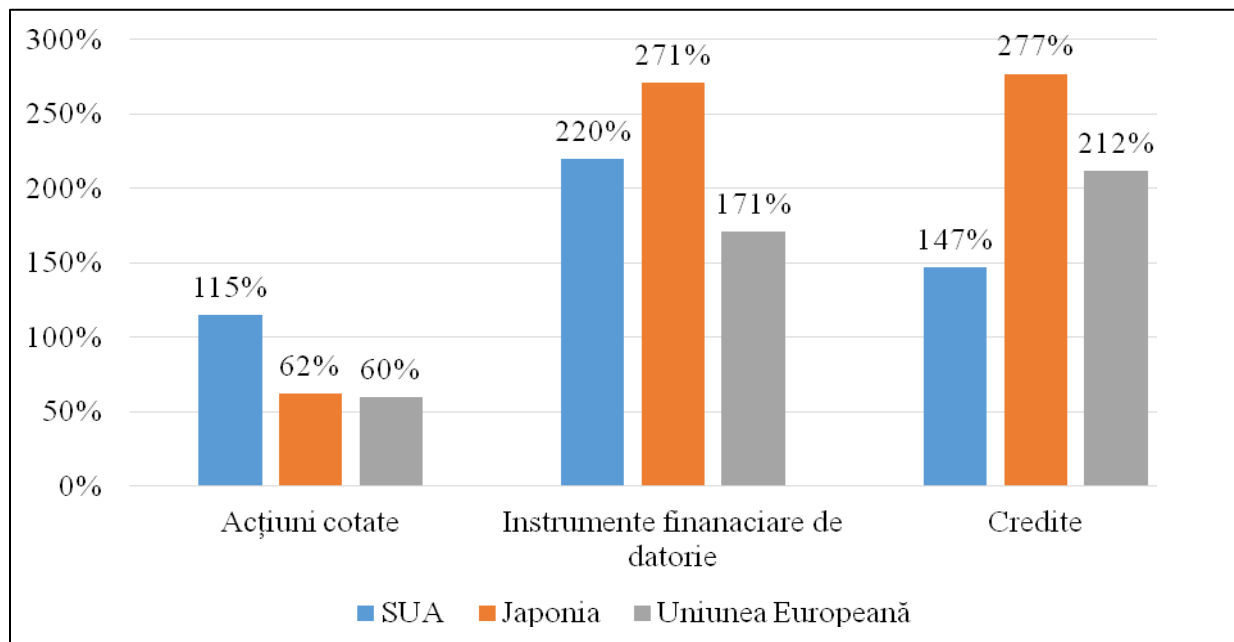
Finanțarea prin intermediul burselor de valori este apreciată ca un mijloc de atragere și alocare eficientă a resurselor financiare, datorită posibilității de evaluare continuă a activelor și a riscului, unui un grad de transparență ridicat, evenimentele economice și nu numai fiind reflectate imediat pe piața bursieră. În general, finanțarea prin piața de capital este apanajul țărilor dezvoltate și depinde de gradul de dezvoltare a acestora, dar și de preferința pentru risc și accesul pe piețele financiare.

În Europa, în mod tradițional, finanțarea a avut loc cu precădere prin intermediul serviciilor bancare. Tendința este de trecere către un sistem de finanțare eficient, care să încorporeze noile tehnologii (așa-numita tendință *fintech*) și să se axeze cu precădere pe dezvoltarea pieței de capital.

La nivel global, structura finanțării reflectă importanța diferită a instrumentelor concrete de finanțare. Diferențele existente între căile de finanțare sunt destul de evidente, dar nu pot permite judecăți de valoare cu privire la eficiența fiecăreia, deși anumite concluzii cu privire la dificultățile cronice din unele economii pot fi legate de aceasta (a se vedea Japonia). Se conturează deja ideea necesității și utilității unei armonizări a structurilor de finanțare pentru dinamizarea concurenței dintre acestea, în beneficiul stabilității macroeconomice. Între financiarizare (ritm și nivel) și persistența dezechilibrelor și a blocajelor din economie se poate identifica o corelație, iar indicatorii prezentați ilustrează acest lucru, cel puțin în cazul Japoniei, dar reprezintă un avertisment pentru alte

zone și pentru decidenții responsabili. Un studiu al PricewaterhouseCoopers (2015), din care preluăm datele din graficul următor, ilustrează clar aceste diferențe.

Graficul 11 – Mărimea diferitelor piețe în SUA, Japonia și Uniunea Europeană (% din PIB)

Sursa: *Capital Markets Union: Integration of Capital Markets in the European Union*, PricewaterhouseCoopers, 2015.

În România, ca și în restul Europei, păstrând proporțiile, finanțarea prin intermediul pieței de capital joacă un rol mai puțin important decât finanțarea bancară, ceea ce reprezintă o caracteristică regională cu explicații multiple, și nu în mod necesar un element negativ, atât timp cât istoria și literatura de specialitate au demonstrat că mărimea pieței de capital este pozitiv corelată cu dezvoltarea economică a unei țări (Kaserer și Rapp, 2014).

1.2.2. Evoluția principalilor indicatori bursieri în România (2006-2017)⁶

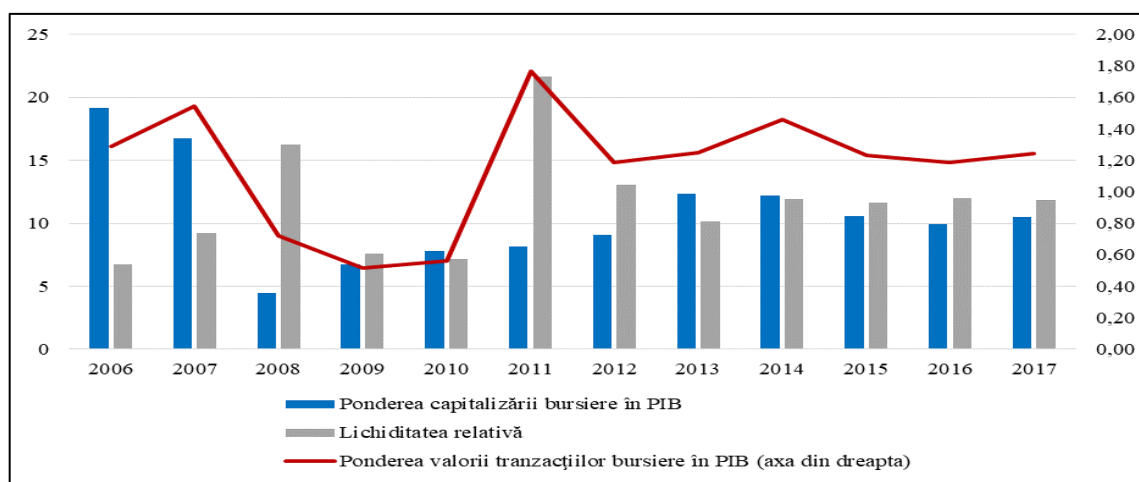
Bursa este (după 1990, fără a socoti perioadele de dinaintea economiei planificate) o prezență recentă în România, iar rezultatul poartă amprenta duratei scurte în care s-a cristalizat cadrul legislativ și instituțional adecvat. Integrarea în economie a urmat o evoluție oscilantă. Principalii indicatori ai pieței bursiere, care măsoară extinderea și intensificarea activității pentru perioada 2006-2017, în care economia României și-a definit orientarea spre integrarea în Uniunea Europeană, relevă, în primul rând, o evoluție sinuoasă. Capitalizarea bursieră și ponderea valorii tranzacțiilor bursiere în PIB, ca și sustenabilitatea instituției, puse la încercare în timpul crizei declanșate în anul 2008, par a fi depășit dificultățile, dar nu se reușește încă realizarea unor schimbări structurale care să ducă la creșterea importanței acestora în economia locală. În raport cu cea a altor țări emergente sau cu obiective similare, capitalizarea bursieră în România reflectă menținerea unor decalaje nefavorabile.

⁶ O prezentare similară a evoluției principalilor indicatori bursieri în România (2006-2017) se regăsește în Proiectul de cercetare al CCFM „Victor Slăvescu” – *Starea financiară a României*, Ediția 2018, coordonator dr. Constantin Marin.

Deși în ultimii ani s-au înregistrat unele evenimente pozitive, în special prin listarea unor noi companii, există suficient spațiu pentru o dinamizare a activității în acest domeniu.

Indicatorii relevanți ai pieței, ponderea capitalizării bursiere în PIB, ponderea tranzacțiilor bursiere în PIB și lichiditatea relativă au înregistrat evoluții sinuoase și divergente în prima parte a intervalului, apoi au resimțit efectele crizei financiare, dar par să se sincronizeze într-un interval mai restrâns de variație după anul 2012, când procesul creșterii economice își reia cursul (graficul următor).

Graficul 12 – Ponderea capitalizării bursiere în PIB, ponderea valorii tranzacțiilor bursiere în PIB și lichiditatea relativă a pieței bursiere din România, în perioada 2006-2017

Notă:

- Capitalizarea bursieră este un indicator care măsoară mărimea și performanța pieței de capital și este calculat după formula:

$$pcb_i = \frac{cb_i}{PIB_i} * 100$$

unde:

cb_i este capitalizarea bursieră, în momentul „i”;

PIB_i = valoarea PIB în prețuri curente, în momentul „i”.

- Lichiditatea relativă a pieței bursiere arată ponderea valorii tranzacțiilor bursiere în capitalizarea bursieră într-o țară; cu cât valoarea tranzacțiilor bursiere reprezintă un procent mai mare din capitalizarea bursieră, lichiditatea este mai mare. Indicatorul se calculează după formula:

$$lr_i = \frac{vtb_i}{cb_i} * 100$$

unde:

vtb_i este valoarea tranzacțiilor bursiere, în momentul „i”;

cb_i este capitalizarea bursieră, în momentul „i”.

- Ponderea valorii tranzacțiilor bursiere în PIB într-o anumită țară este un indicator care măsoară valoarea totală a acțiunilor tranzacționate și reflectă mai bine activitatea piețelor bursiere în comparație cu informațiile transmise prin capitalizarea bursieră, fiind și un indicator indirect de lichiditate. Indicatorul se calculează după formula:

$$pvtb_i = \frac{vtb_i}{PIB_i} * 100$$

unde:

vtb_i este valoarea tranzacțiilor bursiere, în momentul „i”;

PIB_i este valoarea PIB în prețuri curente, în momentul „i”.

Sursa: Eurostat, Federation of European Securities Exchanges, calculele autorilor.

În clasamentul țărilor Uniunii Europene privind ponderea capitalizării bursiere în PIB, poziția României este în zona ultimelor locuri (tabelul 6) în topul celor 16-17 țări pentru care există date disponibile pentru perioada 2006-2012, urcând ușor în clasament în anii 2013 și 2014 (locul 12 din 15 țări analizate), în anul 2015, România fiind din nou pe penultimul loc, respectiv ultimul loc în anii 2016 și 2017.

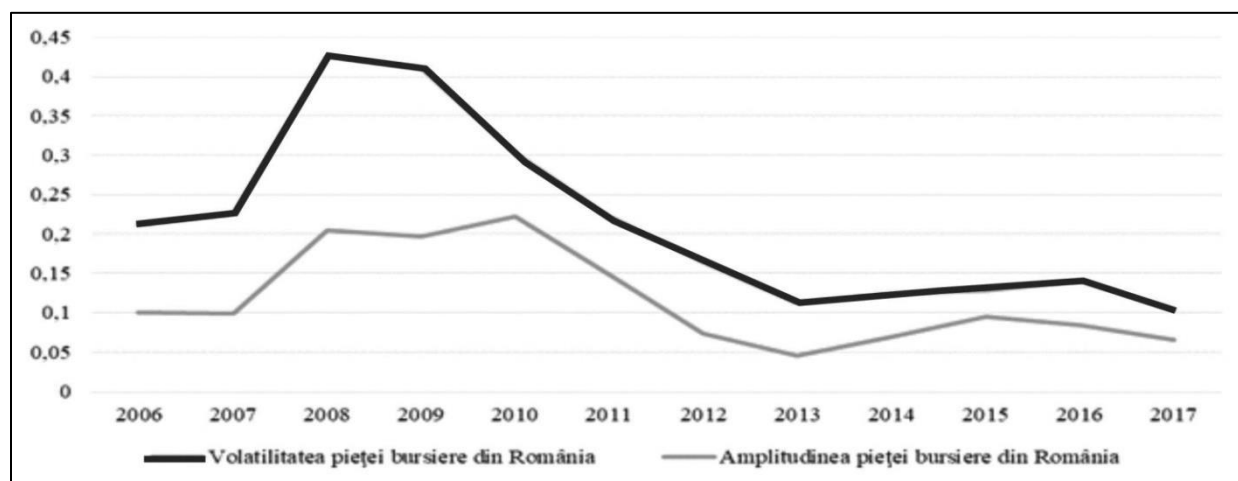
Tabelul 6 – Poziția României în clasamentul UE27 privind ponderea capitalizării bursiere, în perioada 2006-2017

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Poziție în clasament	16	15	16	15	15	15	14	12	12	13	13	12

Notă explicativă: pentru perioada 2006 sunt date disponibile pentru 17 țări (Luxemburg, Marea Britanie, Spania, Malta, Grecia, Irlanda, Germania, Austria, Cipru, Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovenia, Bulgaria, România, Slovacia, Italia), pentru 2007-2012 pentru 16 țări (mai puțin Italia), pentru 2013- 2014 pentru 15 țări (mai puțin Marea Britanie), pentru 2015 pentru 14 țări (mai puțin Slovacia), pentru 2016 pentru 13 țări (mai puțin Slovenia), pentru 2017 pentru 12 țări (mai puțin Bulgaria).

Sursa: Baza de date Eurostat, Federation of European Securities Exchanges și calculele autorilor.

Valorile **volatilității pieței bursiere** (măsurate prin intermediul indicelui BET) au fost mai ridicate în anii 2008 și 2009, ceea ce arată înrăutățirea condițiilor de investire în perioada care a urmat declanșării crizei financiare globale, dar au marcat o reducere treptată în perioada ulterioară (graficul 13). Ușoara tendință de creștere începută în anul 2014 a fost întreruptă în anul 2017, când s-a înregistrat un minim istoric al perioadei analizate pentru acest indicator.

Graficul 13 – Volatilitatea și amplitudinea pieței bursiere din România, în perioada 2006-2017

Notă explicativă: Volatilitatea pieței bursiere este o măsură a riscului randamentelor activelor financiare; indicatorul informează cu privire la oportunitățile de investire aflate la dispoziția investitorilor din piața de capital românească și, prin corelare cu alți indicatori, poate fi folosit pentru a prezenta reacția pieței cu privire la dinamica mediului economic local și internațional (furnizarea de informații privind percepția riscului de către investitorii de pe piața românească de capital) și este calculat după formula:

$$\sigma_i = \sqrt{252} \sqrt{\frac{\sum_{t=1}^{252} (R_t - \mu)^2}{251}}$$

unde indicatorul σ_i se referă la o perioadă de un an și se calculează folosind date zilnice. Actualizarea se poate realiza prin înmulțirea cu $\sqrt{252}$, numărul aproximativ de zile de tranzacții dintr-un an sau se folosește numărul efectiv de zile de tranzacționare. R_t reprezintă randamentul zilnic (al indicelui bursier compozit BET), calculat ca $\ln(P_t/P_{t-1})$, unde P_t reprezintă prețul acțiunii de la momentul t .

Amplitudinea randamentelor furnizează informații privind percepția oportunităților de investire de pe piața românească de capital. Indicatorul se calculează după formula:

$$\text{MaxMin}_i = \text{Max}(R_i) - \text{Min}(R_i)$$

unde indicatorul MinMax_i se calculează folosind date zilnice. R_i reprezintă seria de randamente zilnice înregistrate în decursul unui an, calculate ca $\ln(P_t/P_{t-1})$, unde P_t reprezintă prețul acțiunii de la momentul t .

Sursa: Calculele autorilor, utilizând baza de date Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/europe>.

Amplitudinea randamentelor indicelui bursier BET arată faptul că distribuția a marcat o dispersie ridicată în perioada 2008-2010, pentru ca în anul 2011 să se apropie de nivelul din anul 2006, iar în perioada 2012-2017 să scadă și mai mult, fluctuând însă de la un an la altul. **Nivelul redus poate fi considerat ca reprezentând manifestarea unei noi etape de dezvoltare la Bursa de Valori din București, etapă care a început cu perioada 2011-2012 și care poate fi susținută pe fondul încercărilor de a transforma piața noastră de capital din regimul de „frontieră” în regimul de „piață emergentă”.**

1.2.3. Dezvoltarea pieței bursiere și consolidarea convergenței economice

Deși amprenta pieței bursiere este modestă ca intensitate și sferă de cuprindere (tabelul 7), având în vedere traiectul pieței bursiere europene și perspectiva integrării în zona monetară europeană, ca și avantajele diversificării surselor de finanțare și intensificarea concurenței dintre acestea, dezvoltarea acesteia este o necesitate obiectivă.

Tabelul 7 – Ponderea capitalizării bursiere și a valorii tranzacțiilor bursiere în PIB la Bursa de Valori București, în perioada 2007-2016

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
pcb_i (%)	17,16	4,55	6,98	7,71	8,11	9,05	12,36	12,23	10,61	9,94
pvtb_i (%)	1,59	0,74	0,53	0,56	1,76	1,18	1,25	1,46	1,15	0,96
Societăți emitente	59	68	69	74	79	79	83	83	84	86
Număr tranzacții (mii)	1.544	1.341	1.314	889	900	647	636	787	685	653

Notă: pcb_i (%) – ponderea capitalizării bursiere în PIB, pvtb_i (%) – ponderea valorii tranzacțiilor bursiere în PIB.

Sursa: Baza de date Eurostat, Federation of European Securities Exchanges, Bursa de Valori București și calculele autorilor.

În acest context, piața bursieră din România este supusă atât provocărilor interne (condiții macro și microeconomice, cadru de reglementare, educație financiară etc.), cât și celor europene, fiind necesară o orientare a acțiunilor către armonizarea cu sistemul bursier european.

Introducerea monedei unice a dus la „o îmbunătățire a transparenței, la standardizarea prețurilor pe piețele financiare și la reducerea costurilor de tranzacționare și informare” (Hardouvelis *et al.*, 2006). Cu toate acestea, problemele legate de finanțare și investiții se manifestă în continuare, iar finanțarea bancară sau prin bursă depășește variantele limitate la nivel european, precum finanțarea prin capital privat, fonduri cu capital de risc, *business angels* și *crowdfunding*, care ajung la doar 0,5% din PIB (PricewaterhouseCoopers, 2015).

Eforturile în această direcție ar fi în consonanță cu intenția Uniunii Europene ca, prin planul de investiții anunțat de Comisia Juncker în noiembrie 2014, să se creeze o piață unică de capital până în anul 2019, cu scopul de a dezvolta un sistem financiar european mai diversificat, care să completeze finanțarea bancară, predominantă în Europa.

Obiectivele pieței unice de capital, care urmăresc crearea condițiilor pentru ca piețele de capital să absoarbă mai mult economiile cetățenilor și să joace un rol mai important în finanțarea companiilor,

întâmpină rezerve, invocându-se faptul că ar fi încurajate elemente ale sistemului bancar din umbră (Hardie *et al.*, 2013a, 2013b), factor central al crizei datoriilor suverane din Europa (Gabor și Ban, 2016; Gorton și Metrick, 2012). În egală măsură, se consideră că ar fi un proiect dificil, având în vedere diferențele de dezvoltare și de sisteme de reglementare (juridic, fiscal etc.) la nivelul țărilor din Uniunea Europeană (Dvořák și Podpiera, 2006).

Pe de altă parte, ca urmare a crizei din 2008, reformele întreprinse la nivelul Uniunii Europene au favorizat trecerea de la nivel de stat la nivel supranațional a mai multor autorități/puteri⁷ (Genschel și Jachtenfuchs, 2015; Howarth și Quaglia, 2016), lipsa unei discipline fiscale sau a capacității de coordonare a politicilor macroeconomice duc la scăderea credibilității unor astfel de reforme și proiecte, iar proiectul unei piețe unice de capital este unul complex, ce se bazează în bună măsură și pe o politică fiscală comună.

În contextul în care piața bursieră europeană se confruntă cu probleme de fragmentare (câteva burse mari care au o capitalizare bursieră ridicată în PIB), lichiditate scăzută sau o relevanță scăzută la nivel global, piața din România are de îndeplinit un obiectiv elementar: trecerea de la regimul de „frontieră” la regimul de „piață emergentă”.

Proiectul european vine însă și în avantajul companiilor din România aflate în căutare de capital, prin diversificarea formelor de finanțare accesibile, reducerea costurilor și creșterea transparenței pe piață, ajutându-le să devină mai competitive. Investitorii pot beneficia, de asemenea, de o reglementare comună și de protecție mai bună.

Participarea la o astfel de uniune constituie un avantaj pentru dezvoltarea economică și reducerea diferențelor dintre statele membre ale Uniunii Europene (Hardouvelis *et al.*, 2006). Economisti români consideră că *„efectele sale benefice s-ar manifesta cel mai clar, atât la nivel național, cât și la nivel european, numai în contextul aderării la uniunea monetară și al atingerii unui grad mai mare de convergență”* (Panait, 2015).

Așadar, aderarea la uniunea piețelor de capital ar trebui să aibă loc, în paralel cu procesul de aderare la zona euro, după parcurgerea etapelor de convergență reală, pentru a evita o expunere mai mare la șocuri externe, cu intensificarea eforturilor pentru trecerea la categoria „piață emergentă”.

Concluzii

Din cele prezentate rezultă că **sistemul bancar** funcționează, în general, în condiții de siguranță și stabilitate. Se poate aprecia totuși că regimul său de funcționare comportă costuri ridicate pentru sistem, care pot fi transferate cu ușurință asupra clienților, dacă se are în vedere procesul de valorificare a portofoliilor de credite neperformante și modul de gestionare a clauzelor contractuale asimetrice sau abuzive.

Sistemul bancar s-a manifestat refractar la identificarea și explicarea unor situații de asimetrie în piață și reticent la implicarea în soluționarea lor echitabilă și profesionistă, precum: „darea în plată”, plafonarea unor rate ale dobânzii și valorificarea creditelor neperformante. În acest context, gradul redus al intermedierei bancare este expresia orientării preponderente a băncilor spre profit, și nu spre stabilirea unor relații durabile ori preocuparea pentru formarea pieței și cultivarea clientelei pe termen lung.

⁷ Politică fiscală, reglementare și supraveghere bancară.

În ansamblu, **finanțarea bursieră** din România ocupă un loc marginal. Totuși, rezultatele au fost importante, umplându-se un gol legislativ, instituțional și de experiență practică, într-un timp relativ scurt, fiind printre puținele domenii care s-au bucurat de consens politic (Dolgu, 2009).

Faptul că există un ecart important între finanțarea bancară și cea bursieră nu reprezintă o problemă în sine în ceea ce privește procesul de integrare în zona euro, în condițiile în care o astfel de situație se înregistrează și în celelalte țări din această zonă.

Finanțarea prin intermediul bursei nu este o finanțare potrivită pentru orice tip de activitate și, prin urmare, implicarea ei în finanțarea unei economii are anumite limite. De exemplu, pentru o afacere antreprenorială aflată la început de drum, acest mijloc de finanțare este o variantă viabilă doar în puține situații (*exit*, finanțare anterioară prin fonduri de investiții, afaceri de succes cu nevoi de finanțare suplimentare, afaceri de succes cu orientare spre piețe globale – caz în care sunt recomandate bursele din afara țării). Finanțarea prin acțiuni și obligațiuni este însă greu accesibilă întreprinderilor mici și mijlocii. Pentru companiile mai mari, listarea la bursă presupune respectarea unor reguli privind transparența, raportarea, guvernanta corporativă – lucruri care nu sunt întotdeauna dorite; de altfel, emiterea de noi acțiuni presupune și o diluare a puterii acționarului majoritar. De asemenea, fondurile de pensii joacă un rol important în dezvoltarea piețelor de capital. Conform rezultatelor unor studii recente (Kaserer și Rapp, 2014), o creștere a ponderii dimensiunii fondurilor de pensii în PIB cu 10 p.p. duce la o creștere cu 7 p.p. a mărimii pieței acțiunilor ca procent din PIB.

Din aceste considerente, dezvoltarea pieței de capital este importantă în angrenajul unui sistem financiar matur. Simultan, încurajarea activității fondurilor cu capital de risc în România, a finanțării prin capital privat și prin *business angels* este potrivită pentru demararea și finanțarea unor noi afaceri, în special în domenii inovatoare. Atragerea și utilizarea fondurilor europene este benefică atât afacerilor mici, cât și proiectelor majore, dezvoltate la nivel național. Menținerea unui sistem bancar sănătos este în continuare o acțiune de încurajat pentru a sprijini o bună finanțare a economiei.

La nivel european însă, creșterea sistemului bancar în mărime, dar și complexitate readuce în discuție ideea „prea mare pentru a eșua (engl. *too big to fail*)” pentru politicile economice destinate stabilizării sistemului financiar, în contextul în care reglementările din domeniul financiar apărute în perioada postcriză sunt supuse în ultima perioadă unui proces de revizuire și relaxare.

Un factor ce afectează piața bancară și bursieră din punctul de vedere al stabilității financiare, dar și al adaptării tehnice și de reglementare este inovarea financiară, care a crescut în intensitate în ultimii ani (inclusiv *fintech* și tranzacționarea asistată de calculator, cu frecvență foarte ridicată – *high frequency trading*).

Deși modelul de finanțare a economiei în România se înscrie în tiparul european, este mai mult decât evident faptul că piața de capital este puțin reprezentată comparativ cu situația din alte țări europene. Dacă la nivel european se recunoaște subdezvoltarea pieței de capital comparativ cu nivelul din SUA și se iau măsuri pentru revigorarea acesteia, pentru România, efortul ar trebuie să fie dublu: mai întâi pentru recuperarea decalajelor și apoi pentru continuarea creșterii și dezvoltării în același ritm cu partenerii europeni. Opinia dominantă în spațiul public acreditează ideea că o „revoluție” a pieței de capital nu este cea mai potrivită soluție, ci mai degrabă se recomandă o evoluție crescătoare. În acest context, obținerea statutului de „piață emergentă”, deja antamată de autoritatea de

reglementare⁸, este un prim pas important pentru dezvoltarea pieței bursiere în România, pentru participarea ei mai mare la finanțarea economiei.

Referințe bibliografice

- Alexandrescu, I. (2012), *România între Est și Vest*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște
- Axenciuc, V. (2012), *Produsul intern brut al României, 1862-2000*, Editura Economică, vol. I, p. 127-134
- Dinu, M.; Socol, C.; Niculescu, A. (2005), *Economia României – o viziune asupra tranziției postcomuniste*, Editura Economică, București
- Dolgu, G. (2009), *Criza: finanțe, teorii. Studii alese*, Coediție Editura Expert și Editura Centrului de Informare și Documentare Economică, București
- Dvořák, T.; Podpiera, R. (2006), *European Union enlargement and equity markets in accession countries*, *Emerging Markets Review*, 7(2), 129-146
- Gabor, D.; Ban, C. (2016), *Banking on bonds: The new links between states and markets*, *Journal of Common Market Studies*, 54(3), 617-63
- Genschel, P.; Jachtenfuchs, M. (2015), *More integration, less federation: The European integration of core state powers*, *Journal of European Public Policy*, 23(1), 42-59
- Gorton, G.; Metrick, A. (2012), *Securitized banking and the run on repo*, *Journal of Financial Economics*, 104(3), 425-451
- Hardie, I.; Howarth, D.; Maxfield, S. (2013a), *Banks and the false dichotomy in the comparative political economy of finance*, *World Politics*, 65(4), 691-728
- Hardie, I.; Howarth, D.; Maxfield, S. (2013b), *Introduction: Towards a political economy of banking*, in: Hardie, I.; Howarth, D. (eds.), *Market-Based Banking and the International Financial Crisis*, Oxford University Press, Oxford, p. 1-21
- Hardouvelis G.A.; Malliaropulos, D.; Priestley, R. (2006), *EMU and European Stock Market Integration*, *The Journal of Business*, 79(1), 365-392
- Howarth, D.; Quaglia, L. (2016), *The Political Economy of European Banking Union*, Oxford University Press, Oxford
- Isărescu, M.C. (2002), în Volumul *Primul deceniu al reformei bancare din România*, Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”, 22-23 noiembrie, Banca Națională a României, București
- Isărescu, M.C. (2007), *Reflecții economice* (vol. I și II), Editura Expert, București
- Isărescu, M.C. (2009), *Contribuții teoretice și practice în domeniul politicii monetare și bancare* (vol. I), Editura Academiei Române, București
- Kaserer, C.; Rapp, M.S. (2014), *Capital markets and economic growth: long-term trends and policy challenges*, Research Report, Alternative Investment Management Association, martie
- Murgu, N.; Lazăr, C.; Isărescu, M. (1982), *În zgomotul bursei*, Editura Albatros, București

⁸ Autoritatea de Supraveghere Financiară a lansat proiectul STEAM (*Set of actions Towards Establishing and Acknowledgment of the Emerging Market Status*) în august 2014. Prin acest proiect s-a avut în vedere separarea conturilor de tranzacționare de conturile de custodie și decontare (cerință a Morgan Stanley Capital International – MSCI), urmărindu-se creșterea mărimii, lichidității și accesibilității pentru investitori, scopul final fiind dezvoltarea economică.

- Negrițoiu, M. (1996), *Salt înainte. Dezvoltarea și investițiile străine directe*, Editura Pro și Editura Expert, București
- Panait, I. (2015), *Capital markets union – advantages and disadvantages for Romania*, in: *Impact of Socioeconomic and Technological Transformations at a National, European and World Level*, Research in Social and Economic Sciences, No 5, L2393-3240
- Voinea, L. (2016), *Sistemul financiar din România – evoluții recente și perspective*, BNR, București
- ***, Banca Națională a României (2018), *Sondaj privind accesul la finanțare al companiilor nefinanciare din România*, iunie
- ***, Banca Națională a României, Fundația Culturală Magazin Istoric și Asociația Română a Băncilor (2002), *Primul deceniu al reformei bancare din România*, Vol.I al Simpozionului de istorie și civilizație bancară, „Cristian Popișteanu”, București
- ***, *Buletine lunare ale Băncii Naționale a României*, 2007-2017, București
- ***, *Enciclopedia României* (1943), Volumul IV, București
- ***, European Central Bank (2005), *Bank finance versus bond finance. What explains the differences between US and Europe?*, noiembrie
- ***, European Central Bank (2014), *Survey on the access to finance of enterprises in the Euro area*
- ***, European Systemic Risk Board (2014), *Reports of the Advisory Scientific Committee. Is Europe Overbanked?*, iunie
- ***, PricewaterhouseCoopers (2015), *Capital Markets Union: Integration of Capital Markets in the European Union*, septembrie
- ***, *Rapoarte anuale ale Băncii Naționale a României*, 1990-2016, București
- ***, *Rapoarte asupra stabilității financiare*, 2010-2017, Banca Națională a României, București
- ***, WSBI, ESBG (2015), *Financial systems in Europe and in the US: structural differences where banks remain the main source of finance for companies*, septembrie

Resurse electronice

- <https://www.bloomberg.com/europe> (Bloomberg)
- <https://ec.europa.eu/eurostat> (Eurostat)
- <http://www.fese.eu/> (Federation of European Securities Exchanges)
- <http://www.bnro.ro> (Banca Națională a României)
- <http://www.bvb.ro> (Bursa de Valori București),
- <https://www.worldbank.org/> (World Bank)

2. FINANȚAREA PRIN ECONOMISIRE ȘI CONTROLUL ECHILIBRELOR

2.1. Autofinanțarea

2.1.1. Starea și evoluția finanțării firmelor din economia reală⁹

Consolidarea convergenței presupune acțiuni orientate și obiective clar definite, precum și politici pentru direcționarea resurselor în atingerea acestora. Identificarea disparităților și tratarea lor adecvată va crea un cadru generator de resurse suplimentare, ca și capacitatea de a beneficia de acestea, prin îmbunătățirea proceselor interne de utilizare a factorilor de producție. Utilizarea capitalului propriu și a resurselor împrumutate este un proces recurent, cu efecte asupra rezistenței la șoc a companiilor, în condițiile modificării radicale a instrumentelor și politicilor aplicabile. Din această perspectivă, *competitivitatea și flexibilitatea* devin trăsăturile definitorii ale unei entități capabile să absoarbă șocurile în care una dintre pârgurile de ajustare, cursul de schimb, nu mai este disponibilă.

Economia României, cu un grad ridicat de dependență față de importuri, de aportul companiilor din domeniul investițiilor străine directe (ISD), ca și de piața europeană, va întâmpina dificultăți importante în acest plan dacă nu va reuși să determine un proces de însănătoșire a mediului de afaceri și a companiilor care îl populează, sub aspectul optimizării proceselor interne de generare și utilizare a resurselor necesare.

Din acest punct de vedere, sunt revelatoare evoluțiile consemnate în economia reală (eșantion în anexa 1) în perioada 2006-2017, în care aceasta a funcționat în cadrul Uniunii Europene, suportând firești presiuni concurențiale, dar și calibrări determinate de procesele de integrare în piața unică, pe lângă rigorile unei crize de anvergură mondială. Vor fi examinate evoluțiile legate de: (1) distribuția pe ramuri și teritorială a companiilor din România; (2) capitalizarea firmelor; (3) capacitatea de autofinanțare; (4) capacitatea de plată; (5) facilități și dificultăți la intrarea pe piață și ieșirea de pe piață.

Distribuția pe ramuri și teritorială a companiilor din România oferă indicii relevante privind repartizarea potențialului productiv, a activităților și a veniturilor aferente, ca premise ale unei capacități organice de alimentare a fluxurilor financiare și a oportunităților de finanțare.

Distribuția pe ramuri a firmelor este relevantă pentru reflectarea potențialului creator de valoare adăugată și pentru valorificarea factorilor de producție. Firmele care activează în economia României sunt concentrate în câteva domenii, cum ar fi, în *zona valorii adăugate reduse: comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor* (32,01% în anul 2016, dar în scădere față de anul 2006), în timp ce *transporturile și depozitarea* (în creștere față de anul 2006), iar în *zona valorii adăugate potențial superioare* în: *construcții* (9,24%), *industria prelucrătoare* (9,24%). O pondere semnificativă, dar o creștere mai lentă înregistrează *activitățile profesionale, științifice și tehnice* (11,64% în anul 2016), cum se poate vedea în datele tabelului următor.

⁹ Firme active din eșantionul de activități din Anexa 1.

Tabelul 8 – Evoluția ponderii numărului de firme din fiecare ramură în total economie reală, pentru perioada 2006-2016

Nr. crt.	Ramuri ale economiei reale	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Agricultură, silvicultură și pescuit	2,72	2,79	2,99	2,88	3,23	3,4	3,48	3,53	2,72	2,79	2,99
2	Industria extractivă	0,17	0,19	0,24	0,23	0,23	0,24	0,23	0,2	0,17	0,19	0,24
3	Industria prelucrătoare	12,68	12,01	11,71	10,32	10,32	10,09	9,88	9,73	12,68	12,01	11,71
4	Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	0,06	0,1	0,09	0,13	0,16	0,18	0,18	0,24	0,06	0,1	0,09
5	Distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	0,43	0,45	0,44	0,44	0,5	0,57	0,62	0,63	0,43	0,45	0,44
6	Construcții	7,95	9,55	11,56	10,45	9,65	9,44	9,32	9,17	7,95	9,55	11,56
7	Comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	41,96	39,75	36,37	38,51	38,58	37,3	36,76	36,07	41,96	39,75	36,37
8	Transport și depozitare	5,8	6,21	7,72	6,76	6,95	7,15	7,38	7,62	5,8	6,21	7,72
9	Hoteluri și restaurante	4,72	4,62	4,62	4,88	5,12	5,05	5,07	5,05	4,72	4,62	4,62
10	Informații și telecomunicații	3,48	3,53	3,61	3,73	3,66	3,7	3,77	3,85	3,48	3,53	3,61
11	Tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate în principal firmelor	2,28	2,51	2,41	2,67	2,67	2,67	2,7	2,77	2,28	2,51	2,41
12	Activități profesionale, științifice și tehnice	10,17	10,3	10,95	11,44	11,21	11,16	11,21	11,31	10,17	10,3	10,95
13	Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	3,35	3,65	2,01	2,1	2,17	3,42	3,58	3,72	3,35	3,65	2,01
14	Învățământ	0,44	0,52	0,54	0,57	0,59	0,63	0,68	0,73	0,44	0,52	0,54
15	Sănătate și asistență socială	1,62	1,6	1,69	1,78	1,89	1,93	1,96	2,05	1,62	1,6	1,69
16	Activități de spectacole, cultură și recreative	0,44	0,48	0,84	0,91	0,9	0,95	1,00	1,07	0,44	0,48	0,84
17	Alte activități ale economiei naționale	1,74	1,74	2,21	2,2	2,17	2,12	2,18	2,26	1,74	1,74	2,21
	Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

Distribuția geografică a firmelor relevă dominația netă a regiunii București-Ilfov (tabelul 9), în privința atât a regiunilor, cât și a activităților.

Tabelul 9 – Evoluția structurii cifrei de afaceri realizate de firmele din economia reală, repartizate pe ramuri și regiuni de dezvoltare, în anul 2016 (%)

Nr. crt.	Ramuri ale economiei reale	NORD-VEST	NORD-EST	SUD-VEST	SUD-EST	SUD	CENTRU	VEST	BUC. IFV.	Total
1	Agricultură, silvicultură și pescuit	8,48	8,30	5,73	16,69	15,49	7,83	9,10	28,38	100
2	Industria extractivă	2,23	1,18	0,60	1,10	3,25	1,86	0,81	88,97	100
3	Industria prelucrătoare	5,61	3,57	1,73	2,91	4,43	5,63	3,60	72,52	100
4	Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	0,97	0,61	0,28	1,67	0,69	0,93	0,63	94,22	100
5	Distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	5,85	5,84	4,29	7,61	8,29	6,40	5,30	56,42	100
6	Construcții	12,52	7,21	4,72	6,47	8,09	8,55	6,20	46,24	100
7	Comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	5,91	4,48	2,69	4,88	4,67	4,91	3,89	68,57	100
8	Transport și depozitare	11,67	6,07	2,81	6,7	8,48	8,59	7,50	48,18	100
9	Hoteluri și restaurante	11,41	8,68	4,94	11,57	6,66	12,38	8,24	36,12	100
10	Informații și telecomunicații	5,73	3,09	0,98	1,04	1,32	3,12	2,58	82,14	100
11	Tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate în principal firmelor	9,12	5,29	2,55	3,90	3,70	6,93	7,62	60,89	100
12	Activități profesionale, științifice și tehnice	6,30	3,70	1,89	4,15	4,32	5,10	4,57	69,97	100
13	Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	7,62	4,65	3,19	6,25	4,34	5,83	5,52	62,60	100
14	Învățământ	8,10	8,95	3,99	11,21	8,38	9,65	7,19	42,53	100
15	Sănătate și asistență socială	8,10	7,57	4,16	7,25	6,03	9,42	6,43	51,04	100
16	Activități de spectacole, cultură și recreative	8,92	5,67	5,11	5,74	6,64	7,80	6,37	53,75	100
17	Alte activități ale economiei naționale	7,95	8,04	3,95	8,37	7,95	8,27	6,43	49,04	100

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

În timp, concentrarea pe regiunea București-Ilfov s-a accentuat; cifra de afaceri se realizează în proporție de peste 66% (anul 2016) de către firmele concentrate în regiunea de dezvoltare București-Ilfov (tabelul 10). Situația se explică, printre altele, și prin facilitățile pe care capitala le oferă pentru desfășurarea afacerilor. Desigur, situația trebuie nuanțată, având în vedere normele de înregistrare și monitorizare a contribuabililor (activitățile sunt clasificate după sediul social, și nu după locul de desfășurare). Importanța și sensibilitatea acestei stări de lucruri decurg din faptul că decizia de repartizare a activităților în puncte de lucru din alte zone se ia pe baza argumentelor legate de facilitățile pentru amplasarea acestora. Finanțarea și dezvoltarea vor fi condiționate de politicile

publice privind dezvoltarea infrastructurii și a capacității administrative în zonele excentrice sau/și defavorizate.

Tabelul 10 – Evoluția structurii cifrei de afaceri realizate de firmele din economia reală, repartizate pe regiuni de dezvoltare, în perioada 2006-2016 (%)

Nr. crt.	Regiuni de dezvoltare	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	NORD-VEST	10,11	7,08	7,10	7,25	5,51	6,07	6,27	5,59	6,01	6,62	6,53
2	NORD-EST	7,77	5,31	5,24	5,01	4,02	4,22	4,39	3,90	4,08	4,50	4,43
3	SUD-VEST	4,62	3,23	3,12	3,05	2,55	2,53	2,58	2,40	2,45	2,70	2,51
4	SUD-EST	8,24	5,81	5,96	5,90	4,81	5,08	5,24	4,58	4,65	5,11	4,74
5	SUD	8,50	5,80	6,11	5,63	4,67	5,15	5,27	4,81	4,98	5,14	5,12
6	CENTRU	9,70	6,60	6,49	6,06	5,05	5,19	5,29	4,98	5,28	6,25	5,54
7	VEST	7,15	4,97	4,85	4,38	3,79	4,16	4,41	3,63	3,82	4,23	4,28
8	BUCUREȘTI-ILFOV	43,91	61,2	61,13	62,72	69,6	67,6	66,55	70,11	68,73	65,45	66,86
	Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

2.1.2. Capitalizarea firmelor

Interpretată prin prisma disponibilității capitalului, firmele din economia României nu sunt într-o situație bună, fiind puternic subcapitalizate, capitalul propriu situându-se la jumătate față de datorii. Ca urmare, firmele românești sunt în inferioritate față de cele din economiile concurente (tabelul 11).

Tabelul 11 – Raportul între volumul datoriilor totale și capitalul propriu al firmelor în România și unele țări, la sfârșitul anului 2016

Nr. crt.	Țara	Datorii/capital propriu
1	Austria	1,06
2	Belgia	0,72
3	Franța	0,90
4	Germania	0,84
5	Grecia	1,16
6	Italia	1,16
7	Lituania	0,79
8	Polonia	0,98
9	Portugalia	1,51
10	România	2,06
11	Spania	1,02
12	SUA	0,55

Sursa: FMI, MFP.

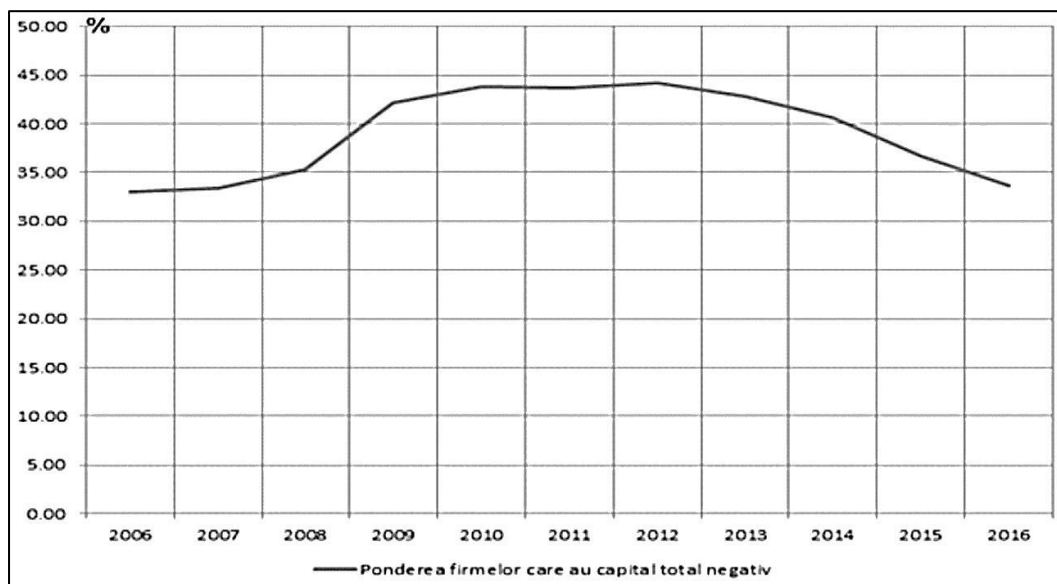
Gradul de îndatorare a firmelor reflectă situații și dependențe de împrumutători diferiți. Conform datelor furnizate de situațiile financiare consolidate la nivelul eșantionului, disponibile la sfârșitul anului 2016, firmele nefinanciare se finanțează preponderent din datorii (58,78%), în principal datorii comerciale, urmate de datorii față de acționari și entități afiliate (10,6%) și de creditele interne de la bănci și instituțiile financiare nebankare. Firmele din România înregistrează un decalaj major al gradului de îndatorare în raport cu alte țări din UE (date 2016).

Nivelul agregat reflectă situația acută a firmelor private (cu un grad de îndatorare de 2,3 față de 1,1 în cazul companiilor de stat) și, în special, îndatorarea excesivă a celor circa 578 mii de microîntreprinderi (care au datorii de 42 de ori mai mari decât capitalurile).

Analiza în structură, după originea capitalului, arată, pentru sfârșitul anului 2016, o preferință mai mare a firmelor private cu capital autohton pentru finanțarea prin datorii comerciale (24% din total pasiv) și credite interne (14%), în timp ce companiile private cu capital majoritar străin au o pondere mai mare a datoriilor de la acționari și entități afiliate (15%) comparativ cu situația la nivel agregat, multe dintre acestea beneficiind de credite externe de tip mamă-fică.

Nivelul redus al capitalizării și, implicit, al surselor interne de finanțare reprezintă una dintre cauzele principale ale acumulării de arierate. La sfârșitul anului 2016, peste 33% dintre firmele active din economia reală au înregistrat valori negative ale capitalului total (165118 firme dintr-un total de 495368 de firme active!).

Graficul 14 – Evoluția ponderii firmelor care au înregistrat capital total negativ în total firme active din economia reală, în perioada 2006-2016

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

Companiile cu un nivel redus al capitalului sunt responsabile de o parte importantă a restanțelor din economie (58,7% din restanțele față de furnizori, 67,5% din restanțele față de bugetul consolidat și 78,6% față de alți creditori, decembrie 2016). Și în acest caz, ca și în cazul celorlalte companii, gradul de concentrare este unul ridicat (primele 100 de companii cumulând peste 70% din sumele restante).

Gradul de îndatorare este o sursă de vulnerabilități pentru companii mai puțin solide, dar și pentru orice companie, în condiții de criză, generând fracturi în lanțurile de aprovizionare și căderi în serie.

2.1.3. Capacitatea de autofinanțare

Capacitatea de a genera noi resurse financiare necesare funcționării și dezvoltării rămâne modestă, dar cu o ușoară tendință de redresare, în ultimii ani, atât prin prisma profitului brut, cât și la nivelul profitului net (tabelul 12).

Tabelul 12 – Evoluția ratei rentabilității veniturilor la nivelul economiei reale, în perioada 2006-2016 (%)

Nr. crt.	Anii	Rata rentabilității veniturilor (profit brut/cifra de afaceri)	Rata rentabilității veniturilor corectată (profit brut – pierderi)/cifra de afaceri
1	2006	13,29	10,53
2	2007	8,44	6,11
3	2008	6,60	3,03
4	2009	7,62	2,74
5	2010	7,56	3,24
6	2011	5,20	0,95
7	2012	5,75	1,85
8	2013	6,44	2,82
9	2014	6,77	3,27
10	2015	7,21	4,14
11	2016	8,00	5,59

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României) și Banca Națională a României (buletine lunare din perioada 2008-2016).

Totuși, creditarea de la instituțiile financiare autohtone continuă să fie o sursă de finanțare mai puțin importantă pentru companiile din România, aceasta reprezentând 8,7% din totalul pasivului bilanțier. Mai mult, numărul companiilor care au apelat la această sursă de finanțare s-a redus în anul 2017 la 93,6 mii de firme (respectiv 14,8% din totalul companiilor nefinanciare, în scădere de la 15,5% în decembrie 2016). Se observă o ușoară creștere a preferinței companiilor care dețin deja credite bancare pentru împrumuturi de la IFN. Astfel, ponderea companiilor care dețineau credite la bănci și la IFN s-a majorat cu 0,9 p.p. în decembrie 2017 comparativ cu aceeași perioadă a anului precedent, în timp ce ponderea companiilor cu credite de la IFN a crescut cu 0,3 p.p., la 7,8% din totalul firmelor.

Gradul de îndatorare este o sursă de vulnerabilități pentru companii mai puțin solide, dar și pentru orice companie în condiții de criză, generând fracturi în lanțurile de aprovizionare și căderi în serie.

2.1.4. Capacitatea de plată

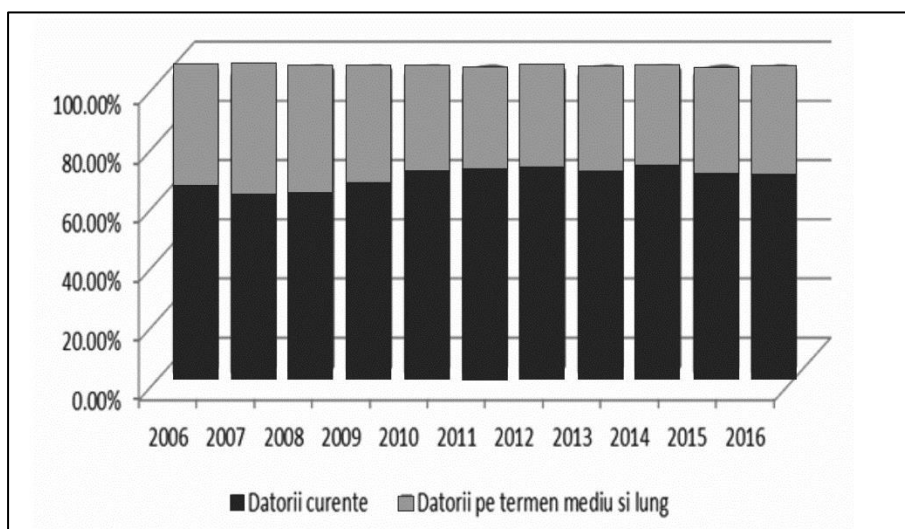
2.1.4.1. Disciplina financiară a sectorului companiilor nefinanciare

Îmbunătățirea climatului economic și de afaceri, ca urmare a cadrului macroeconomic favorabil, a condus la diminuarea ratei medii de nerambursare, numărul companiilor care au înregistrat pentru prima dată întârzieri de peste 90 de zile reducându-se de la cca 7,6% în 2006 la 3,6% în 2016. Evoluțiile economice, precum și potențiala continuare a ciclului de înăsprire a conduitei politicii monetare, în contextul menținerii presiunilor inflaționiste, ar putea conduce la o inversare a tendinței ratei de nerambursare a companiilor din România.

Datoriile totale ale firmelor se situează, în perioada 2007-2016, peste valoarea PIB nominal! Din acestea, datoriile curente au o pondere de 70,21% în 2016, cu 22,27 p.p. mai mare față de anul 2006. Se observă însă că, în perioada 2011-2012, ponderea datoriilor totale în PIB are o valoare maximă de peste 120% (128,33% în anul 2011 și 123,91% în anul următor).

Totuși, faptul că volumul datoriilor curente deține ponderea în totalul datoriilor este de natură să amplifice efectele asupra companiilor datoare și contaminarea celor din lanțul tehnologic sau de aprovizionare (vezi graficul următor).

Graficul 15 – Evoluția structurii datoriilor pentru firmele din economia reală, în perioada 2006-2016

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

2.1.4.2. Disciplina la plată în economie

Analiza plăților restante în economie arată că valoarea acestora a ajuns la sfârșitul anului 2016 la 86,13 mld. lei, nivel de 2,43 ori mai mare față de sfârșitul anului 2006, dar cu 13,8% inferior nivelului atins în anul 2011. Amploarea fenomenului se poate reflecta și prin ponderea datoriilor restante în PIB nominal. Pentru perioada 2006-2016, situația se prezintă în tabelul următor:

Tabelul 13 – Ponderea datoriilor restante în PIB-nominal, pentru perioada 2006-2016

Perioada	Ponderea datoriilor restante în PIB nominal (%)
2006	10,17
2007	12,46
2008	11,44
2009	17,13
2010	16,78
2011	17,71
2012	16,94
2013	15,89
2014	14,88
2015	12,93
2016	11,27

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

Această dinamică a fost determinată, în principal, de efortul firmelor din sectorul privat de reducere a restanțelor atât față de partenerii comerciali, cât și față de bugetul general consolidat, începând cu perioada 2010-2011. Analiza restanțelor la plată pe sectoare de activitate, pentru perioada 2006-2016, a scos în evidență tendința de reducere a ponderii acestora în total datorii, mai ales în ramurile *industria extractivă* (de la 33,22% în 2006 la numai 16,58% în 2016) și *comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor* (de la 15,06% în 2006 la numai 8,41% în 2016). De asemenea, există tendința ca, în anumite ramuri, cum sunt *producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat*, precum și *transport și depozitare*, ponderea restanțelor la plată să crească semnificativ (anexa 2).

Firmele cu un nivel lax al disciplinei la plată au un rol semnificativ în generarea de pierderi nu doar partenerilor comerciali, ci și bugetului general consolidat și sectorului bancar. Aceste companii dețin, la sfârșitul anului 2016, 31% din creditul acordat de către bănci sectorului firmelor nefinanciare și 51% din expunerile neperformante ale instituțiilor de credit. De asemenea, acestea concentrează o parte importantă a creditului acordat de către IFN (25%).

În privința termenului mediu de recuperare a creanțelor, la nivelul economiei reale, durata medie în zile a crescut cu 15,38% în perioada 2006-2016 (de la 78 de zile la 90 de zile), existând diferențe semnificative pe sectoare de activitate (anexa 3).

Corporațiile mari sunt caracterizate de valori sensibil mai reduse ale indicatorului comparativ cu întreprinderile mici și mijlocii (68 de zile, față de 104 zile, la sfârșitul anului 2016).

Revizuirea cadrului legal privind nivelul minim al capitalizării firmelor, precum și a mecanismelor de aplicare a acestuia ar putea contribui la ameliorarea disciplinei la plată în economie, prin asigurarea unui mediu care să promoveze firmele cu un comportament corect.

2.1.5. Facilități și dificultăți la intrarea pe piață și ieșirea de pe piață

Calitatea și expansiunea mediului de afaceri sunt factori care alimentează fluxuri recurente, cu efect asupra mediului concurențial și a consolidării convergenței reale a economiei.

Conceptul concurenței practicabile statuează că un mediu concurențial normal presupune absența piedicilor la intrarea și la ieșirea de pe piață, cu externalități nule. Nivelul este dat însă de caracteristicile piețelor și de comportamentul economic al firmelor.

Indicatorii utilizați la nivel internațional pentru verificarea condițiilor de acces pe piață¹⁰ arată pentru România o deteriorare a poziției în clasamentul general, în ciuda unor ușoare ameliorări interne. Numărul de proceduri pentru crearea unei noi afaceri, timpul necesar pentru demararea afacerii și costul începerii afacerii au stagnat în ultimi zece ani. În clasamentul internațional, România a coborât de la locul 7 în anul 2007 la locul 62 (!) în anul 2017, ceea ce denotă că economiile din eșantion, potențial sau efectiv concurente, au evoluat mai rapid (tabelul 14).

¹⁰ Rapoarte anuale *Doing business pentru perioada 2008-2018*, Banca Mondială.

Tabelul 14 – Indicatorii *Doing business* pentru începerea unei afaceri, în perioada 2007-2017

Indicator	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Începerea unei afaceri (poziție în clasament)¹¹	7	26	26	42	44	63	68	60	38	45	62
Proceduri (nr.)	5	6	6	6	6	6	6	5	5	5	6
Timp (zile)	11	14	10	10	10	14	10	8,5	8	8	12
Cost (% din venit/capita)	4,4	4,7	3,6	2,9	2,6	3,0	2,8	2,4	2,1	2,0	2,0
Capital minim (% venit per capita)	0	1,5	1,1	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6

Sursa: Rapoarte *Doing business*, 2008-2018, Banca Mondială.

Din punctul de vedere al ieșirii de pe piață, al lichidării și rezolvării cazurilor de insolvență, România a urcat în clasament cu aproape 60 de locuri, sporind rata de recuperare a datoriilor (de la 19,9 cenți/1 dolar) și a perioadei necesare formalităților de lichidare (de la 4,6 ani la 3,3 ani), dar au sporit costurile necesare (de la 9% din valoarea contabilă a activelor la 10,5% din active)¹².

Tabelul 15 – Indicatorii *Doing business* pentru lichidarea unei afaceri, în perioada 2007-2017

Indicator	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rezolvarea insolvențelor și a lichidărilor (poziție în clasament)¹³	108	81	85	91	109	97	102	99	46	46	49
Timp (ani)	4,6	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Cost (% din active)	9	9	9	11	11	11	11	11	10,5	10,5	10,5
Rata de recuperare (cenți/dolari)	19,9	28,9	29,5	28,9	25,7	28,6	29,2	30,0	30,7	32,7	34,4

Sursa: World Bank, raportul *Doing Business*, 2016.

Intrarea în zona euro impune în continuare eforturi legislative și politici publice pentru îmbunătățirea condițiilor de derulare a afacerilor și de creștere a atractivității pieței românești în cadrul pieței unice europene.

Concluzii

Evoluțiile parametrilor caracteristicii *stării de sănătate a sectorului*, care cuprinde cea mai mare parte a firmelor din economia românească, sunt contradictorii și puțin concludente. Privite în ansamblu, performanțele acestora sunt neconvingătoare și ezitante, ceea ce sugerează că mediul în care operează nu este suficient de consistent. În acest context, conexiunile cu sistemul bancar apar ca deficitare, iar constrângerile bugetare slabe funcționează ca un element compensatoriu într-un mecanism de finanțare insuficient structurat, situație confirmată și de persistența unui nivel redus al

¹¹ Clasament realizat anual de Banca Mondială *Doing business report*, folosind datele prelucrate pentru 190 de state (în anul 2018),

¹² *Idem.*

¹³ *Idem.*

intermedierii bancare. Necesarul de finanțare este asigurat fără o corelație semnificativă cu performanțele și, din acest motiv, nici competitivitatea multor firme nu înregistrează progrese.

Pe de altă parte, gradul de concentrare tinde să crească, făcând dificilă intrarea pe piață a noi competitori. Domenii precum *comerțul cu ridicata și cu amănuntul*, care nu încorporează elemente de monopol natural, sunt deținute de un număr redus de companii (multinaționale), care funcționează în rețea, ceea ce influențează în mod direct intrarea pe piața specifică a unor noi actori, dar și dezvoltarea activităților din amonte, implicit distribuirea teritorială a actorilor economici validați.

Sectorul bancar va avea în continuare dificultăți în identificarea unor actori bancabili și rețineri în atragerea unor noi clienți care poartă trăsăturile expuse mai sus. Pentru compensarea acestui neajuns, politica privind ajutoarele de stat ar trebui să implementeze măsurile de sprijin declarate prin programele bugetare, pentru asigurarea unei distribuiri adaptate între companiile mari, medii și mici și orientarea spre zonele marginalizate.

Ajutorul de stat pentru dezvoltarea bazei de producție a unor bunuri exportabile ar putea contribui la reducerea dependenței de exportul unor produse și de participarea la export a unui număr redus de companii, precum și la atenuarea dependenței de import, avantaj important în situații de criză.

2.2. Economisirea resurselor

2.2.1. Utilizarea resurselor materiale în România și în Uniunea Europeană (UE28 și UEM)

Dezvoltarea durabilă este una dintre coordonatele esențiale ale programelor Uniunii Europene și un obiectiv al fiecărei țări membre, întrucât valorificarea superioară a resurselor constituie premisa stabilității și bunăstării populației. Aceasta implică, simultan, creșterea valorii adăugate pentru unitatea de materie primă și economisirea resurselor angajate în procesul economic, ceea ce se traduce în resurse interne de finanțare ieftină a economiei.

În atingerea obiectivelor sale, România poate valorifica experiența europeană și își poate înscrie politicile economice pe coordonatele competiției internaționale. România are, în acest domeniu, rezerve importante de progres din valorificarea resurselor primare, a energiei din surse regenerabile și din promovarea obiectivelor economiei circulare, ceea ce înseamnă o eficiență îmbunătățită, o producție realizată cu costuri mai mici, reducerea dependenței de resurse.

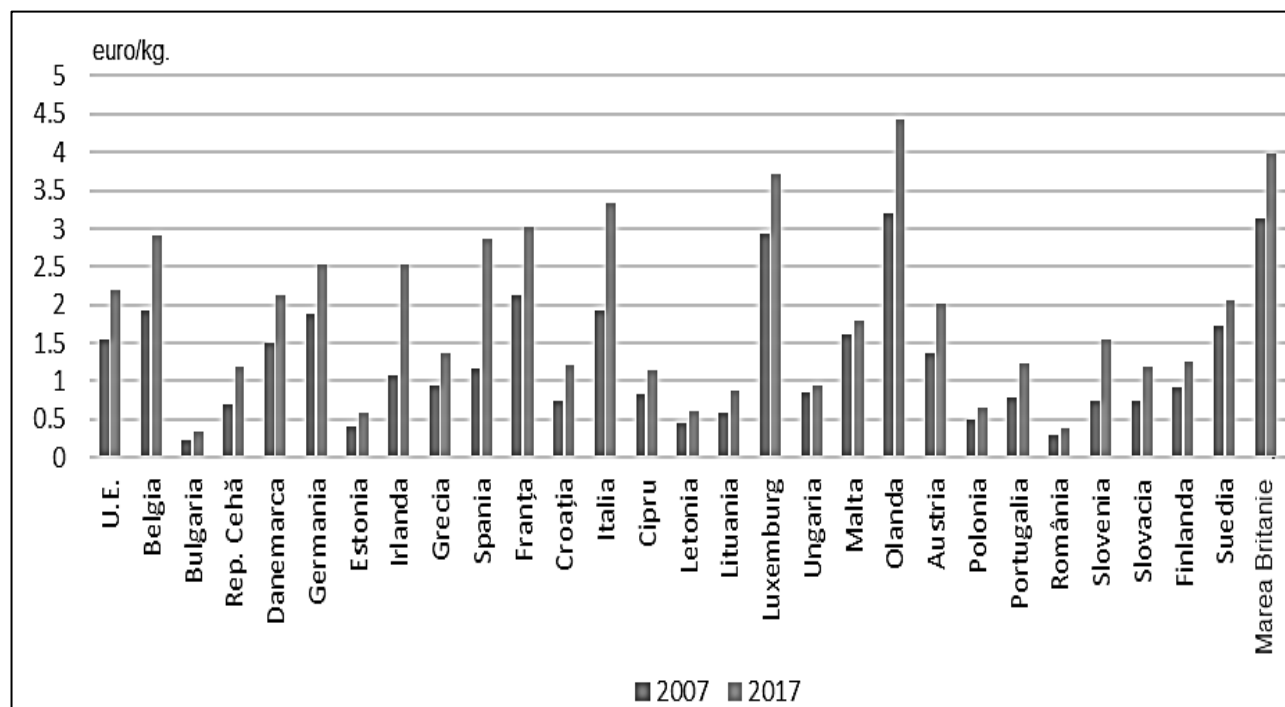
În UE, programele politice sunt orientate spre ecoeficiență, care presupune ca livrarea de bunuri și servicii să asigure nevoile umane și să conducă la creșterea calității vieții, reducând progresiv impactul ecologic și intensitatea utilizării resurselor de-a lungul ciclului de viață. Creșterea productivității resurselor presupune cicluri de transformare a resurselor mai flexibile în viitor, cu excepția reciclării, care ar trebui să devină mai consistentă, reducând astfel fluxul net de transformare a resurselor.

Cantitatea de resurse utilizate de o economie joacă un rol crucial în generarea presiunilor asupra mediului, de la extracția resurselor naturale pentru activitățile de producție și consum, la materialele eliberate în mediu, cum ar fi eliminarea deșeurilor și a emisiilor în aer și apă.

Se poate constata faptul că nivelul productivității resurselor variază foarte mult între statele membre ale Uniunii Europene (anexa 4), deoarece depinde de resursele naturale ale unei țări, de

diversitatea activităților sale industriale, de rolul sectorului serviciilor și de activitățile de construcție, de amploarea și modelele consumului și diversele sale surse de energie. Este însă evidentă tendința de creștere a valorii indicatorului productivității resurselor pentru fiecare țară din Uniunea Europeană (graficul 16). În anul 2017, productivitatea medie a resurselor în Uniunea Europeană a crescut la 2,04 euro/kg¹⁴.

Graficul 16 – Productivitatea resurselor în țările membre ale Uniunii Europene (PIB/kg), în perioada 2007-2017

Sursa: Date Eurostat, 2017.

România a înregistrat o productivitate a resurselor naturale superioară Bulgariei în 2017 (0,74 euro/kg față de 0,71 euro/kg), însă de 2,5 ori mai mică decât media europeană. Există, de asemenea, un decalaj evident în defavoarea țărilor din spațiul răsăritean.

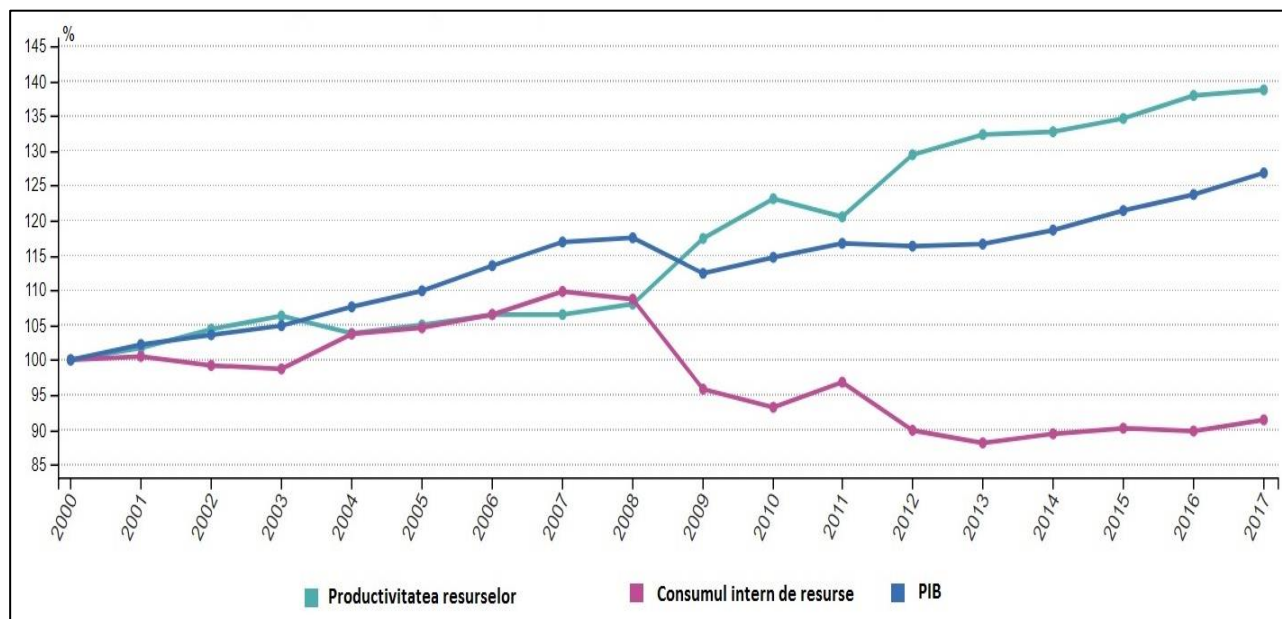
Spre comparație, cele mai ridicate valori ale productivității resurselor au fost înregistrate în Olanda (3,96 euro/kg), Regatul Unit (3,56 euro/kg), Italia (3,38 euro/kg) și Spania (3,16 euro/kg). La polul opus, patru state membre ale Uniunii Europene au înregistrat o productivitate sub 1 euro/kg – Bulgaria (0,71 euro/kg), România (0,75 euro/kg), Estonia (0,78 euro/kg) și Letonia (0,88 euro/kg).

Dincolo de efectele conjuncturale, precum scăderea accentuată a activității din domeniul construcțiilor, ca urmare a crizei economice care a început în 2007-2008, tendințele pe termen lung demonstrează înregistrarea decuplării absolute a creșterii economice de utilizarea resurselor (graficul 17).

Deși tendințele recente în ceea ce privește utilizarea materialelor și productivitatea resurselor au fost pozitive, principala provocare este aceea de a susține câștigurile realizate și de a evita ca modelul să revină la creștere economică însoțită de creșterea consumului de resurse.

¹⁴ Indicatorul productivității resurselor (PIB-PPC per kg) se calculează ca raportul dintre produsul intern brut – PIB/locuitor (ca PIB la paritate a puterii de cumpărare pe locuitor) și **cantitatea de resurse naturale** folosită într-un anumit an de către fiecare țară – **consumul intern de materiale** (CIM, tone pe locuitor).

Graficul 17 – Tendințele pe termen lung în utilizarea resurselor în UE. Evoluția PIB, a consumului intern de resurse și a productivității resurselor, pentru perioada 2000-2017

Sursa: Date Eurostat, *Resource productivity statistics*, July 2018, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Material_flow_accounts_and_resource_productivity.

În sectorul industrial se recunoaște deja faptul că îmbunătățirea productivității resurselor reprezintă un atu economic major. Se estimează că îmbunătățirea eficienței resurselor de-a lungul lanțurilor valorice ar putea reduce nevoile de materiale cu 17%-24% până în 2030¹⁵, iar o mai bună utilizare a acestora ar putea reprezenta un potențial general de economisire de 630 de mld. euro pe an pentru industria europeană¹⁶.

Studiile orientate către întreprinderi și bazate pe modelare la nivel de produs arată că abordările economiei circulare generează oportunități de reducere semnificativă a costurilor materiale pentru industria UE, existând un potențial de stimulare a PIB-ului acesteia cu până la 3,9%, prin crearea de piețe și de produse noi, precum și de valoare pentru întreprinderi.

Țările dezvoltate ar trebui să-și îmbunătățească productivitatea resurselor în următorii ani, prin încurajarea ecologiei industriale, proiecte de mediu și instrumente cum ar fi evaluarea ciclului de viață, auditul de mediu, responsabilitatea și costul, evaluarea riscurilor.

În 2017, nivelul **consumului intern de materiale** (CIM) diferă semnificativ între țările europene, de la aproximativ 9 tone pe locuitor (Italia, Regatul Unit, Spania, Țările de Jos și Croația) până la aproximativ 30 de tone pe locuitor (Finlanda, Norvegia și Estonia). În plus, structura CIM – pe categorii de materiale principale: minerale nemetalice, biomasă, materii energetice fosile, minereuri metalice – variază în funcție de țară. Acesta este un indicator al unei structuri industriale, dar și al disponibilității anumitor resurse, mai degrabă decât un indicator al eficienței utilizării resurselor sau

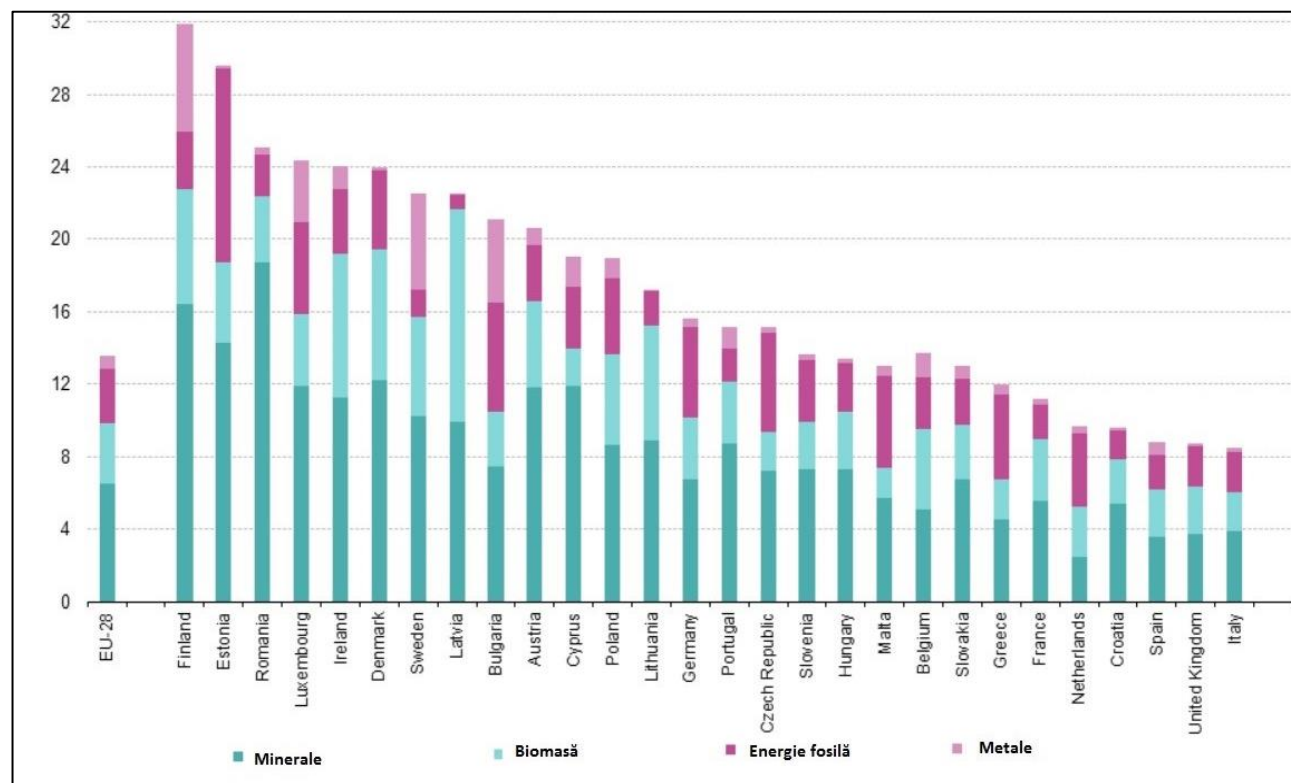
¹⁵ *Guide to resource efficiency in manufacturing: Experiences from improving resource efficiency in manufacturing companies* (Ghid privind utilizarea eficientă a resurselor în procesul de fabricație: experiențele dobândite din îmbunătățirea utilizării eficiente a resurselor în întreprinderile producătoare) 2012, Europe INNOVA.

¹⁶ *Towards the Circular Economy: Economic and business rationale for an accelerated transition* (Spre o economie circulară: raționamentul economic și comercial pentru o tranziție accelerată) (2012), Ellen MacArthur Foundation.

al risipei. Eficiența utilizării rezultă din raportul dintre consumul intern de materiale și produsul intern brut (total sau pe locuitor) între țările Uniunii Europene.

Compoziția CIM în fiecare țară este influențată de dotările naturale cu resurse materiale, acestea din urmă putând constitui un element structural important al fiecărei economii (graficul 18).

Graficul 18 – Consumul intern de materiale (tone pe locuitor)

Sursa: Date Eurostat, *Domestic material consumption by main material category*, 2017, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Domestic_material_consumption_by_main_material_category,_2017_\(tonnes_per_capita\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Domestic_material_consumption_by_main_material_category,_2017_(tonnes_per_capita).png).

În general, CIM din Uniunea Europeană a scăzut de la peste 16 tone pe locuitor la sub 14 tone pe locuitor. Totuși este peste media mondială (12 tone pe locuitor). Economia României are un decalaj semnificativ față de majoritatea economiilor Uniunii Europene, cu un consum intern de materiale de peste 24 tone pe locuitor, fiind devansată doar de Finlanda, 32 tone pe locuitor, și Estonia, 30 tone pe locuitor. De remarcat faptul că cea mai puternică economie a UE, cea a Germaniei, are un consum intern de materiale de aproximativ 15 tone pe locuitor, apropiat de media consumului intern de materiale a UE.

2.2.2. Dezechilibrul structural

Utilizarea eficientă a resurselor materiale poate conduce la reducerea consumului de resurse naturale în limite ecologice și, în consecință, la o economie incluzivă și competitivă. Din perspectiva indicatorilor de dezvoltare sustenabilă, România prezintă decalaje majore la condițiile de bază (anexa 5).

România se situează pe ultimele locuri (locul 27) în clasamentul european privind riscul de sărăcie și sistemul de sănătate; 24% din populația României trăiește într-o stare severă de sărăcie

(-14 p.p. în 2016 față de anul 2015), iar speranța de viață la naștere este de 75 de ani în 2016 (cu 4 ani mai mare în raport cu anul 2000) dar cu 6 ani mai mică în raport cu nivelul UE.

În ceea ce privește sistemul de educație din România, acesta prezintă probleme majore: abandonul școlar timpuriu (locul 26 în anul 2016), deși în scădere (de la 23% în 2015 la 19% în 2016), se menține peste media UE (11% în 2016). România ocupă ultimul loc din UE în ceea ce privește educația terțiară și participarea adulților la învățare. În pofida evoluției favorabile, România ocupă poziții inferioare în clasamentul țărilor membre ale UE la accesul la energie (locul 20 în anul 2016); 13% din populație nu beneficiază de un nivel adecvat al căldurii în locuință față de 9% media UE (în anul 2016), iar ponderea tinerilor fără loc de muncă neinclusi în forme de învățământ sau training este de 20% comparativ cu 14%, media celorlalte state ale UE (anul 2016). Numărul accidentelor fatale la locul de muncă este de 5,6 persoane la 100 mii de angajați față de 1,8 în UE (2016). O evoluție nefavorabilă prezintă rata de inactivitate din cauza responsabilităților de îngrijire a familiei (locul 17 în anul 2016), care a crescut de la 13% în anul 2015 la 22% în 2016, față de 21% media UE (2016). De asemenea, în anul 2016 gradul de ocupare în industriile cu grad tehnologic mediu-ridicat și în serviciile cu grad sporit de cunoaștere rămâne mult sub media europeană (locul 28), dar crește de la 24% în 2015 la 28% în 2016. Nivelul inegalității veniturilor se situează la cote ridicate (locul 28 în anul 2016) în clasamentul țărilor membre ale UE: ponderea în total venituri a celor mai săraci 40% dintre cetățenii României este de 17% (în anul 2016), cu 4 p.p. mai puțin decât media UE (21%). Coeficientul Gini aferent venitului disponibil a urcat la 37 în 2016 (de la 29 în 2015), peste media UE (31).

În anul 2016, orașele și comunitățile din România prezintă decalaje importante privitor la rata de supraaglomerare a locuințelor (locul 28), incidența violenței (locul 20), accesul dificil la transportul public (locul 21), rata de reciclare a deșeurilor municipale (locul 27).

În anul 2016, deși volumul deșeurilor este mai redus decât media europeană (1 tonă pe locuitor în România în 2016 în raport cu 1,7 tone la nivelul UE), rata de recuperare a deșeurilor a fost de 32% în România în 2016 în raport cu 55% la nivelul UE.

La toate acestea se adaugă, desigur, situația complet nesatisfăcătoare a îndeplinirii criteriilor de convergență reală: calitatea slabă a infrastructurii, decalajele de dezvoltare între regiuni etc.

2.2.3. Convergența regională

Convergența regională este un obiectiv-cheie al coeziunii și al dezvoltării echilibrate la nivel național. Existența dezechilibrelor regionale întârzie realizarea convergenței reale, necesitând identificarea diferențelor de dinamică și amplitudine între nivelul dezvoltării regionale în Uniunea Europeană și România.

Efectul tendințelor de concentrare (cluster), diferențele dintre regiuni și, în cadrul acestora, apariția polilor de creștere/dezvoltare locală se referă la valorile perioadei de referință (existența unor condiții naturale favorabile, prezența unor resurse importante și valoroase, localizarea, inovarea, instituțiile și politicile regionale, contextul global, național, regional etc.).

În general, abordările teoretice privind convergența regională au concentrat atenția asupra procesului de catch up: regiunile mai puțin dezvoltate fac eforturi semnificative pentru a ajunge din urmă regiunile bogate. Principalele tendințe ale procesului actual de convergență-aglomerare și dispersie sunt analizate și interpretate cu privire la abordările recente ale teoriei regionale, astfel: (1) teoria creșterii endogene (Romer, 1986; Lucas, 1988, Robelo, 1991); (2) noua geografie economică (Krugman, 1991); (3) teoria instituțională (Scott și Meyer, 1991; DiMaggio și Powell (Eds.), 1991) etc.

Potrivit teoriei instituționale, elementul-cheie pentru dezvoltarea unei regiuni rezidă în instituțiile care determină frontierele tehnologice ale ierarhiei economice. Motivul este faptul că aceste instituții pot controla capacitatea economiei de a utiliza și dezvolta propriile resurse într-un anumit mod. Atunci când capacitatea instituțională este distribuită inegal în spațiu, factorii instituționali contribuie la aglomerarea activității economice, întărind activitățile mai avansate în zonele cele mai dezvoltate. O trăsătură importantă a acestor instituții este aceea că facilitează inovarea, cercetarea și dezvoltarea, sprijinul pentru afaceri, toate cunoscute sub numele de „sisteme inovative” (Lundvall, 1992; Nelson, 1993).

Studierea rolului regiunilor în economiile naționale a evidențiat existența unui spațiu diferențiat, ce deține caracteristici specifice și care poate produce oportunități diferite (specializări, avantaje comparative etc.) pentru grupuri sau domenii diferite.

Oportunitățile și distribuirea diferențiată a resurselor naturale și umane în spațiu determină sau afectează, într-o proporție relativ însemnată, opțiunile și alegerile agenților economici și rezidenților în ceea ce privește localizarea activităților lor.

În România, în cadrul strategiei de dezvoltare regională ca element de susținere a planului național de dezvoltare (PND), au fost identificate:

- *Zone tradițional subdezvoltate* caracterizate prin: rată înaltă a șomajului structural; pondere ridicată a populației ocupate în agricultură; rată a mortalității infantile mai mare decât media pe țară; tendință semnificativă a emigrării, determinată de lipsa locurilor de muncă; infrastructură de bază necorespunzătoare; un nivel scăzut al investițiilor directe pe locuitor în raport cu media pe țară. Aceste zone sunt în județele Botoșani și Vaslui (în cadrul regiunii de dezvoltare Nord-Est), Giurgiu și Teleorman (regiunea Sud Muntenia), Dolj și Olt (regiunea Sud-Vest Oltenia), Maramureș și Bistrița-Năsăud (regiunea Nord-Vest) (cf. PND al ANDR).

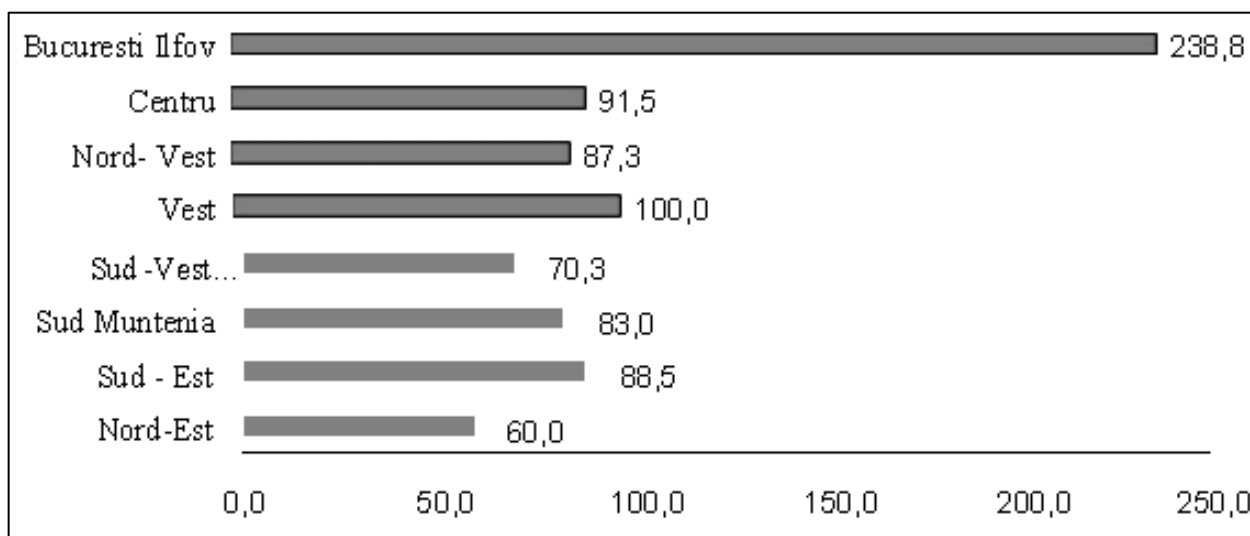
- *Zone în declin industrial*: zone în care procesul de tranziție a condus la reducerea considerabilă a numărului locurilor de muncă, în special în industria prelucrătoare și minieră. Totuși, în comparație cu zonele tradițional subdezvoltate, au o situație satisfăcătoare a infrastructurii și un mediu de afaceri relativ favorabil pentru buna funcționare a mecanismelor pieței. Este însă necesară acordarea unei atenții speciale tratării problemelor sociale generate de restructurarea industrială. Aceste zone sunt în județele Botoșani și Suceava (regiunea Nord-Est), Brăila și Buzău (regiunea Sud-Est), Giurgiu, Botoșani, Teleorman, Călărași (regiunea Sud Muntenia), Hunedoara (regiunea Vest), Maramureș și Cluj (regiunea Nord-Vest), Brașov (regiunea Centru).

- *Zone fragile structural*: caracterizate prin dependența populației ocupate de o singură ramură/subramură a economiei sau chiar de o singură mare companie (uneori generatoare de pierderi în economie).

Obiectivul fundamental al convergenței regionale îl constituie reducerea disparităților teritoriale, realizarea unui echilibru între nivelurile de dezvoltare economică și socială a celor opt regiuni teritoriale ale României. Acest obiectiv se poate realiza prin ajustări structurale și sectoriale, refacerea și stimularea capacității competitive a regiunilor.

Între regiunile României există decalaje, iar indicele de disparitate regională este un indicator care dă dimensiunea acestui fenomen (graficul 19).

**Graficul 19 – Indicele disparității regionale în România în anul 2015
(PIB/PPS pe locuitor comparativ cu media națională – %)**

Sursa: Date Eurostat, *Working Papers, The EU Regional Competitiveness Index 2016*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/201701_regional_competitiveness2016.pdf.

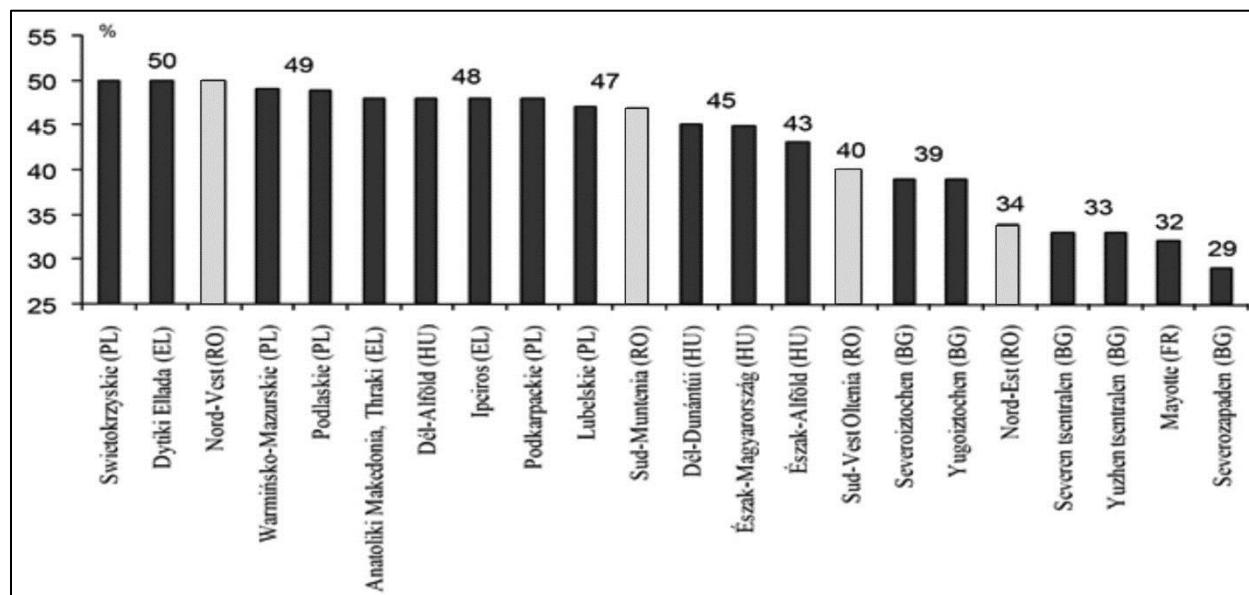
Cele opt regiuni prezintă anumite particularități în ceea ce privește structura lor economică, ceea ce face ca anumite sectoare să joace un rol hotărâtor în dezvoltarea lor viitoare. Economia regiunilor din sudul țării (Sud-Est, Sud-Muntenia, Sud-Vest Oltenia) este influențată de evoluția sectorului agricol, acesta deținând în zonele respective ponderi importante, de peste 15%, ceea ce face ca, în anii cu condiții vitrege pentru agricultură, creșterea produsului intern brut la nivel de regiune să fie influențată negativ. De asemenea, sunt regiuni cu un potențial turistic important (zona Bucovinei în regiunea Nord-Est, litoralul și Delta Dunării în regiunea Sud-Est etc.), evoluțiile economice ale acestora fiind influențate și de nivelul de utilizare a acestui potențial.

O altă particularitate este reprezentată de zonele în care industria extractivă avea un rol important (bazinul Văii Jiului din regiunea Sud-Vest Oltenia) și a căror economie a fost afectată ca urmare a amplelor modificări petrecute în sectorul minier. Disparitățile dintre cele opt regiuni teritoriale ale României au crescut rapid în și în mod deosebit între Municipiul București și restul țării (anexa 6).

Deși România are un PIB/locuitor la PPS de 58% din media UE, doar două regiuni depășesc această medie – regiunea Vest, cu 60%, și București-Ilfov, cu 139%. Regiunea București-Ilfov are un PIB/locuitor de 20500 de euro, față de media pe țară de 8600 de euro, și un PIB/locuitor în PPS de 40400 de euro, față de media pe țară de 17000 de euro. Comparată cu UE, București-Ilfov are un PIB de 70% din media UE, dar un PIB/locuitor în PPS de 139%, fiind pe locul 22 ca nivel al PIB/locuitor în PPS între cele 276 de regiuni ale Uniunii. Totodată, între regiunile din zona ECE, decalajele economice s-au redus în perioada 2007-2017. Aceste evoluții pot fi explicate prin convergența celor mai performante regiuni ale României la media ECE (graficul 20).

Două dintre regiunile României, Nord-Est și Sud-Vest, se numără printre cele mai sărace zece regiuni ale Uniunii Europene din punctul de vedere al PIB/locuitor raportat la paritatea puterii de cumpărare (PPS), în vreme ce regiunea București-Ilfov se află la 139% din media UE privind PIB/locuitor la PPS.

Graficul 20 – Gap-ul de convergență față de media ultimelor 20 de regiuni ale Uniunii Europene (PIB/PPS pe locuitor)

Sursa: Date Eurostat, *Working Papers, The EU Regional Competitiveness Index 2016*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/201701_regional_competitiveness2016.pdf.

Cu un PIB/locuitor în PPS de doar 36% din media UE, regiunea Nord-Est (județele Iași, Suceava, Bacău, Neamț, Botoșani și Vaslui) este a cincea cea mai săracă regiune din UE (înaintea ei mai sunt trei regiuni din Bulgaria și una din Franța). De asemenea, cu un PIB/locuitor la PPS de 42% din media UE, regiunea Sud-Vest Oltenia (județele Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt și Vâlcea) se află pe locul șapte în acest top. Regiunea Sud-Muntenia (județele Argeș, Prahova, Dâmbovița, Teleorman, Giurgiu, Ialomița și Călărași), cu un PIB/locuitor la PPS de 46% din media UE, se află pe locul al doisprezecelea în acest clasament inversat al bunăstării celor 276 de regiuni din UE (NUTS 2013 – nomenclatorul comun al unităților teritoriale de statistică).

Prin urmare, prioritatea ar trebui să fie consolidarea dotărilor regiunilor privind capitalul uman, instituțiile și, în cazul în care încă lipsește, infrastructura și implementarea politicilor sectoriale inteligente. Într-adevăr, pentru cele opt regiuni teritoriale ale României, un loc important trebuie să-l ocupe proiectarea politicii regionale și a alocării de resurse, care trebuie să aibă în vedere următoarele:

- maximizarea potențialului regional, măsurat nu doar prin producția pe locuitor, ci și prin capacitatea de a genera locuri de muncă de calitate (productive);
- asigurarea egalității de șanse pentru indivizi, spre a-și atinge potențialul. O astfel de abordare contribuie la centrarea în mod direct a politicii de coeziune pe regiuni;
- performanțele orașelor diferă în funcție de țară. Mediul urban, de multe ori, nu reușește să realizeze întregul potențial al orașelor ca factori de creștere a productivității. Acest lucru este cea mai importantă caracteristică a orașelor secundare;
- estimarea potențialul neexploatat în sine. Acesta ar putea ridica PIB pe locuitor în raport cu media UE.

Regândirea structurii economice a regiunilor subliniază cinci priorități politice orizontale pentru politica de coeziune:

(1) *abordarea deficiențelor macrostructurale* care limitează potențialul de creștere regională – de exemplu, datoria fiscală și externă națională în țările cu „creștere redusă” poate afecta mai mult potențialul de creștere a regiunilor rămase în urmă;

(2) *îmbunătățirea mediului de afaceri regional*: în regiunile rămase în urmă, firmele sunt mai mici, mai puțin productive și mult mai susceptibile de a fi angajate în activități necomerciale decât cele din regiunile „non-lagging”, parțial ca rezultat al unor medii de afaceri locale și regionale slabe;

(3) *creșterea potențialului de productivitate al orașelor* este esențială pentru atingerea obiectivelor politice în regiunile rămase în urmă din UE, respectiv investiții în orașe secundare – care generează 45% din PIB-ul UE – ca surse de productivitate, acumulare de capital uman și locații de oportunitate;

(4) *investiția în competențe*, ca o politică de abordare a decalajelor regionale, de a permite persoanelor să-și atingă propriul potențial;

(5) *consolidarea instituțiilor performante*. Instituțiile slabe reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale regiunilor rămase în urmă. Întărirea activității și eficacității acestora sunt fundamentale pentru extinderea potențialului regional și pentru punerea în aplicare a politicii regionale.

Aceste priorități orizontale pot sprijini politicile sectoriale inteligente, care se bazează pe avantajele fiecărei regiuni. Regiunile identificate ca având cel mai mare potențial sunt concentrate în și în jurul marilor centre urbane. Cel mai important este faptul că regiunile rămase în urmă, atât regiunile cu venituri scăzute, cât și regiunile cu „creștere redusă”, se apropie de potențialul „scăzut” și „foarte scăzut”.

Regiunile cu dotări care nu au fost exploatate în totalitate se pot aștepta să atingă niveluri mai mari de venit, eliminând distorsiunile sau îmbunătățind în alt mod eficiența prin care dotările sunt traduse în rezultate.

Regiunile de dezvoltare din România trebuie să facă dovada capacității lor de a-și defini și valorifica propriile avantaje (diferențiabile) de care dispun și care pot constitui baza creșterii economice.

Potrivit teoriei creșterii endogene, regiunile prezintă o capacitate adaptivă mai mare decât a sistemelor naționale, ele putând reacționa mai rapid la schimbările externe, pe baza și cu ajutorul forțelor interne. Aceste avantaje regionale pot fi considerate adevărate surse de creștere economică.

2.2.4. Tipologia activităților de economie circulară¹⁷ desfășurate în România

Decalajele interregionale pot fi reduse prin promovarea obiectivelor economiei circulare, care ar constitui calea cea mai scurtă pentru localizarea de activități și valorificarea resurselor specifice fiecărei zone sau a rezultatelor unor lanțuri tehnologice prezente în vecinătăți.

Prin Strategia Europa 2020 au fost stabilite obiective clare pentru ca Uniunea Europeană să devină o economie durabilă, în care IMM-urile să profite de oportunitățile create de noua paradigmă.

În prezent, în România, activitățile specifice economiei circulare se desfășoară în domenii precum: reciclarea sau reutilizarea deșeurilor ori vânzarea acestora către o altă companie; regândirea consumului energetic cu scopul de a-l minimiza; regândirea produselor și a serviciilor cu scopul de a crește gradul de utilizare a materialelor sau utilizarea materialelor reciclate; regândirea modalității de

¹⁷ Economia circulară este un termen generic folosit pentru o economie industrială creată cu scopul de a fi restauratoare; ciclul materialelor este, în acest caz, de două feluri: ciclul biologic, unde procesele acționează astfel încât componentele reintră în biosferă, fără efecte negative; al doilea ciclu este cel tehnic, unde componentele sunt folosite foarte eficient și nu intră în biosferă, https://ro.wikipedia.org/wiki/Economie_circulara.

utilizare a apei, cu scopul de a minimiza consumul și de a maximiza refolosirea; utilizarea energiei regenerabile. Aceste activități au permis IMM-urilor să transforme provocările de mediu în oportunități de afaceri.

Analiza situației României în contextul statelor membre UE28 relevă faptul că ponderea IMM-urilor care au implementat sau sunt în curs de implementare a activităților de economie circulară la nivelul anului 2015 este de 41% din totalul acestora.

Situația regională pentru fiecare din cele cinci tipuri de activități ale economiei circulare dezvoltate de IMM-urile românești pune în evidență regiuni cu ritmuri de dezvoltare mai accelerate și regiuni cu ritmuri de dezvoltare mai reduse, cum se poate observa și din datele tabelului următor:

Tabelul 16 – Activități ale economiei circulare implementate în ultimii trei ani sau aflate în curs de implementare, la nivelul anului 2016

Activități ale economiei circulare	România (%)	UE28 (%)	Regiuni cu procente ridicate	Regiuni cu procente scăzute
Minimizarea deșeurilor prin reciclare sau reutilizarea deșeurilor ori vânzarea acestora către o altă companie	41%	55%	Nord-Vest (46,1%) Vest (42,9%)	Sud-Vest Oltenia (36,6%) Sud-Muntenia (37,8%)
Regândirea consumului energetic cu scopul de a-l minimiza	34%	38%	Sud-Vest Oltenia (45,6%) București-Ilfov (39,8%)	Centru (24,9%) Sud-Muntenia (25,3%)
Regândirea produselor și a serviciilor cu scopul de a minimiza gradul de utilizare a materialelor sau utilizarea materialelor reciclate	33%	34%	Nord-Est (41,7%) Nord-Vest (38,7%)	Sud-Muntenia (17,6%) Centru (24,7%)
Regândirea modalității de utilizare a apei cu scopul de a minimiza consumul și de a maximiza refolosirea	19%	19%	Nord-Est (27,1%) Sud-Est (25,8)	Centru (11,3%) București-Ilfov (12,4%)
Utilizarea energiei regenerabile	7%	16%	Vest (36,8%) Sud-Muntenia (27,9)	Nord-Est (4,5%) Centru (5,4%)

Sursa: Flash Eurobarometer 441. *European SMEs and the Circular Economy*, April 2016, TNS Political & Social [Producer]; GESIS Data Archive: ZA6779, dataset version 1.0.0. (2016), doi:10.4232/1.12668, bază ponderată.

În *Raportul Comisiei Europene* (2017) privind implementarea politicilor de mediu la nivel european, se arată faptul că economia circulară este subdezvoltată la nivelul României. De aceea, este importantă cunoașterea deschiderii mediului de afaceri către activitățile economiei circulare în România (anexa 7).

Activitățile legate de utilizarea energiei regenerabile și regândirea consumului energetic cu scopul de a-l minimiza se înregistrează cu preponderență în regiunea Sud-Vest Oltenia¹⁸.

2.2.5. Reciclarea deșeurilor municipale și a ambalajelor

În ce privește managementul deșeurilor, situația este îngrijorătoare, iar șansele României de a atinge obiectivele (minimum 50% rată de reutilizare și reciclare din masa totală a cantităților de deșeuri; minimum 70% nivel de pregătire pentru reutilizare; minimum 70% nivel de reciclare și alte

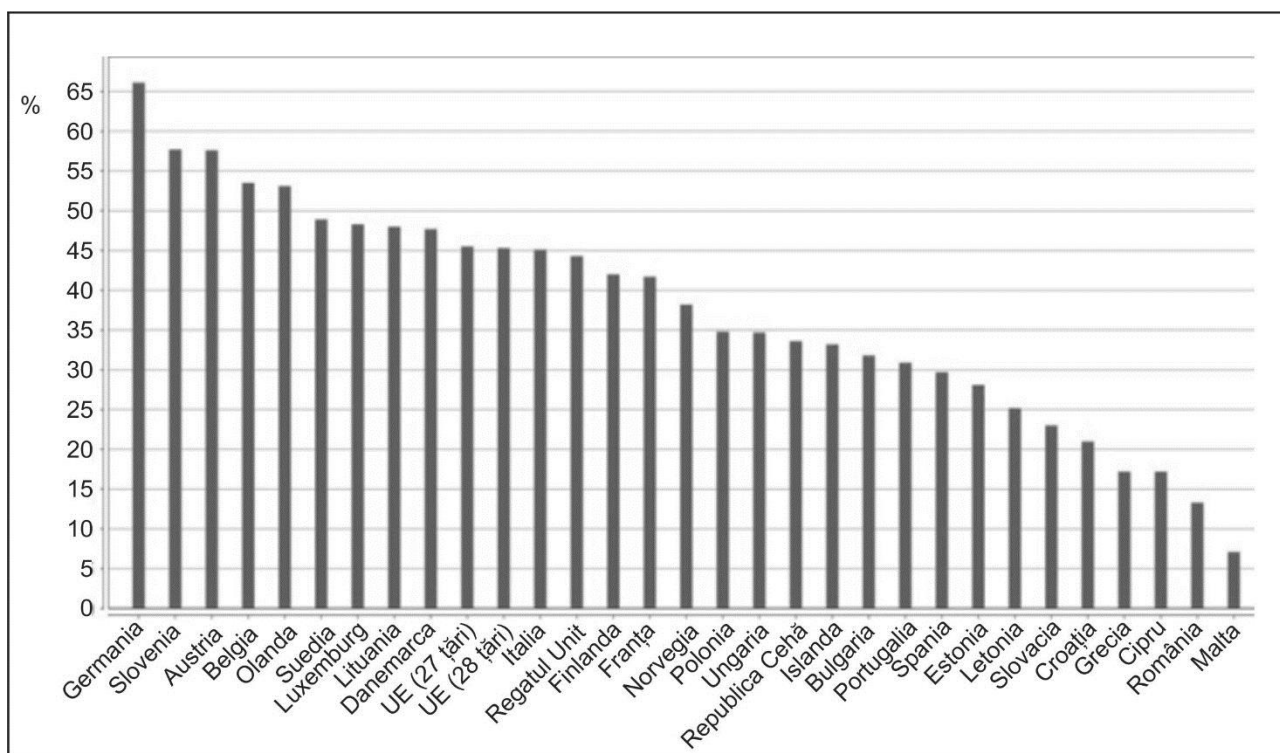
¹⁸ Ghența, M. and Matei, A. (2018), *SMEs and the Circular Economy: From Policy to Difficulties Encountered During Implementation*. *Amfiteatru Economic*, 20(48), pp. 294-309

operațiuni de valorificare materială din masa cantităților de deșeuri nepericuloase provenite din activități de construcție și demolări, 60% valorificare a deșeurilor de ambalaje din total ambalaje introduse pe piața națională) sunt puse în discuție.

Potrivit raportului UE, România are niveluri de reciclare și compostare foarte scăzute, respectiv 16%, față de media europeană de 44%, precum și rate ridicate de depozitare a deșeurilor.

Astfel, chiar dacă rata globală de eliminare a deșeurilor prin depozitare se situează în jurul valorii de 52%, există încă fluxuri importante de deșeuri de tip municipal și deșeuri din agricultură și biomasă care nu sunt cuantificate cu o precizie acceptabilă, astfel încât datele prezentate nu reflectă întocmai realitatea (graficul 21).

Graficul 21 – Rata de reciclare a deșeurilor municipale în țările UE, în anul 2016

Sursa: *Municipal waste management across European countries*, European Environment Agency, 2016, <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/municipal-waste>.

În România, rata de reciclare a deșeurilor municipale este doar de 3%, în condițiile în care nicio altă țară din UE nu reciclează mai puțin de 10%. În aceste circumstanțe, atingerea țintei de 65% este irealizabilă până în 2020.

Alături de Malta și Estonia, România se numără printre cele trei țări ale UE în care nu s-a realizat decuplarea creșterii economice de la presiunea asupra mediului și a resurselor naturale, iar șansele ca acest lucru să se producă sunt minime.

Anual, în România se introduc pe piață aproximativ 1,3 mil. tone de ambalaje, ceea ce determină o obligație de reciclare a 750000 tone de deșeuri. În prezent, această activitate este finanțată doar de producătorii și importatorii de bunuri ambalate, al căror interes pentru colectarea deșeurilor de ambalaje a crescut simțitor. Există șanse reale ca, în 2018, țintele de reciclare impuse producătorilor să fie realizate.

Pe de altă parte, România reciclează anual doar 5% din deșeurile municipale, ocupând ultimul loc în Uniunea Europeană. România a înregistrat cea mai mare creștere de-a lungul intervalului 2008-2014, aceasta fiind de peste 14,5 ori. Cu toată această creștere spectaculoasă, la nivelul anului 2014, România se plasează, cu o rată de reciclare de 13,1%, pe antepenultimul loc în Uniunea Europeană, devansând doar Malta și Slovacia. De asemenea, notabilă este rata medie de 43,9% de reciclare a deșeurilor municipale înregistrată la nivelul Uniunii Europene. La polul opus României, cu rate de peste 50%, sunt: Germania, Olanda, Austria și Elveția (țară non-UE).

Ocuparea ultimului loc în clasamentul țărilor membre ale UE la deșeuri din ambalaje implică posibilitatea aplicării procedurii de „*infringement*”. În Europa, în special în țările care au un sistem funcțional, reciclarea este susținută prin diferite măsuri și instrumente economice.

Conform estimărilor, în România, țintele pe deșeuri de ambalaje se vor realiza în 2018 de către producători doar pentru aproximativ 13% din necesarul de 50%.

În tot lanțul de gestionare a deșeurilor, fiecare actor trebuie să aibă responsabilitatea de a finanța costurile: producător, cetățean și autorități locale. În prezent, cei care își îndeplinesc toate obligațiile din acest lanț sunt doar producătorii, cei care introduc pe piață deșeurile de ambalaje.

2.2.6. *Bariere în dezvoltarea activităților de economie circulară*

Principalele cauze care împiedică implementarea activităților de economie circular sunt: lipsa resurselor umane specializate și a expertizei în domeniu; proceduri legal-administrative complexe și birocratice; costuri mari legate de îndeplinirea standardelor; dificultăți de accesare a finanțării și cifra de afaceri¹⁹.

Probleme sistemice majore ale desfășurării activităților economice circulare sunt: birocratizarea excesivă a procedurilor legislative relaționate de economia circulară, incapacitatea dezvoltării unui dialog susținut cu mediul de legiferare și investițiile reduse în capital uman și în inovare²⁰.

2.2.7. *Finanțarea activităților de economie circulară*

În România, cei care desfășoară activități economice se confruntă cu trei probleme sistemice majore: birocratizarea excesivă a procedurilor legislative relaționate de economia circulară; incapacitatea dezvoltării unui dialog susținut cu mediul de legiferare și investițiile reduse în capital uman și în inovare²¹.

Majoritatea activităților de economie circulară implementate de IMM-uri în România au fost autofinanțate (72,5%), acest procent situându-ne peste media înregistrată la nivel UE28 cu privire la autofinanțarea activităților de economie circulară, chiar dacă depășirea este doar de 2 p.p. Doar 1,4% dintre IMM-urile existente în România și-au finanțat activitățile de economie circulară prin fonduri nerambursabile, deși sprijinul financiar acordat acestora continuă prin fondurile de coeziune 2014-2020²².

¹⁹ Flash Eurobarometrul 441, *European SMEs and the Circular Economy*, April 2016.

²⁰ Idem.

²¹ Idem.

²² Idem.

2.2.8. Îmbunătățirea potențialului de productivitate al orașelor

Transformarea economiilor naționale și regionale dintr-o perspectivă structurală (sectorială) este aproape întotdeauna însoțită de transformări spațiale, de o schimbare a amplitudinii și/sau a naturii urbanizării.

Pe măsură ce economia României se transformă, centrul de greutate al acesteia se mută din agricultură în industrie sau din industrie în servicii cu valoare adăugată mai mare, rolul zonelor urbane de a facilita creșterea productivității și câștigurile mai mari prin exploatarea potențialului de aglomerație devenind din ce în ce mai important.

Orașele primare – cum ar fi București, Sofia, Budapesta și Varșovia – au ajuns în punctul în care se concurează aproape la egalitate cu orașele primare din Europa de Vest. Cu toate acestea, diferențele dintre orașele primare și cele secundare din țările cu venituri reduse rămân mult mai mari decât în alte părți ale Europei. Împreună, acești factori stabilesc criterii de evaluare a rezultatelor economice pe termen scurt și mediu.

Sunt cinci direcții prioritare de eliminare a distorsiunilor și de construire a unor dotări care să completeze intervențiile sectoriale în regiunile rămase în urmă: (1) abordarea deficiențelor macrofiscale; (2) îmbunătățirea mediului de afaceri regional pentru firme; (3) valorificarea potențialului de productivitate al orașelor; (4) formarea aptitudinilor; (5) consolidarea instituțiilor.

Performanța orașelor secundare pentru regiunile rămase în urmă este importantă, creșterea acestora depinzând, în mare măsură, de competitivitatea orașelor secundare. Astfel, orașele secundare, care joacă rol de motoare de creștere ale regiunilor lor, devin poli principali de creștere din țară (în afara Bucureștiului): Brașov, Cluj-Napoca, Constanța, Craiova, Iași, Ploiești și Timișoara.

Aceste orașe nu numai că atrag migranții din zonele cele mai extinse, dar dețin, de asemenea, o pondere în producția economică regională, care, de obicei, dublează ponderea lor în populația regională.

În România, zonele urbane funcționale ale județelor au crescut mai ales în perioada 2002-2011. În majoritatea cazurilor, aceasta a fost determinată de o creștere puternică în zonele suburbane, în timp ce populațiile din majoritatea orașelor au scăzut, excepție făcând orașele Cluj și Timișoara.

În zona de Nord-Est a României, orașul Iași este cel mai dinamic oraș din regiune: PIB-ul pe locuitor este semnificativ mai mare decât restul regiunii (5900 euro față de 4600 euro pentru regiune), dar este semnificativ mai scăzut decât cel al României în ansamblu (7600 de euro).

Cu un câștig lunar net mediu apropiat de media națională (404 euro față de 418 euro la nivel național) și cu mult peste nivelul regiunii (351 euro), structura PIB-ului orașului este diferită de cea a regiunii în ansamblu (care este în mod semnificativ agricolă).

Există și diferențe semnificative între orașe în ceea ce privește efectele lor de extindere. În toate orașele din România, impactul pare să se diminueze în medie la 30 km, ceea ce sugerează o acoperire relativ limitată în regiune. Unele orașe nu s-au extins de-a lungul timpului (de exemplu, Constanța și Sibiu), celelalte s-au extins în medie cu 8 kilometri. Este greu de precizat dacă dinamica orașelor Timișoara și Arad, cu suburbanizare extinsă, este mai bună sau mai rea decât dinamica orașului Cluj-Napoca sau Iași, orașe compacte, cu extinderi limitate în regiune.

Realitatea este că acestea sunt modelate în mare măsură de natura transformărilor structurale care se întâmplă în regiunile respective – în Cluj-Napoca și Iași, față de serviciile de valoare înaltă care

se aglomerează în zonele urbane, în Timișoara și Arad, datorită coridoarelor de transport în zonele periurbane.

În România, zonele urbane funcționale din București și reședințele de județ generează 90% din totalul veniturilor firmelor din țară. Amploarea și natura efectului de „spargere” a orașelor sunt determinate de migrație și extinderea periferiei orașelor, prin lanțurile regionale de distribuție și legăturile de furnizare a serviciilor.

Orașele au efecte pozitive de *spillover* doar prin absorbția migranților economici, creșterea productivității și îmbunătățirea rezultatelor dezvoltării umane. Acest lucru se întâmplă într-o măsură destul de mare în România, dar o mare parte din această migrație vine și din zona bazinului local – adică părțile rămase în urmă.

Între anii 2002 și 2011, aproximativ 1,1 mil. de români s-au mutat în zonele urbane funcționale din București și în cele 40 de reședințe de județ. Pentru această populație, migrația a însemnat nu numai o creștere a nivelului de trai, ci și o creștere a productivității.

Prin încurajarea dezvoltării sectorului privat, prin dezvoltarea infrastructurii conexe sau prin promovarea piețelor sănătoase și a terenurilor, se creează condiții de migrare a populației spre orașe. Migranții beneficiază și consolidează în același timp economiile „de aglomerație”.

În România, un prim pas în direcția atenuării decalajelor consistente de dezvoltare între regiuni este, fără îndoială, interconectarea acestora prin infrastructură de transport de calitate. Regiunea cu cea mai mare rețea de drumuri publice este București-Ilfov (48,9 km/100 km²), urmată de regiunea Sud-Vest (36 km pe 100 km²) și regiunea Sud Muntenia (36,5 km/100 km²). În contrast, cu cele mai proaste infrastructuri rutiere publice este regiunea de Sud-Est (30 km pe 100 km²).

Regiunile din nord-estul României se află la o distanță mare (aproximativ 2000 km) de centrul Europei și la 375 de kilometri de București. Cea mai mare problemă din regiune este infrastructura rutieră subdezvoltată, nu există nicio autostradă între regiunea Nord-Est și București, nici între aceasta și Transilvania sau țările învecinate.

Drumul principal care leagă Bucureștiul de capitalele județului de Nord-Est, E85 (drumul european), precum și drumul național DN2 sunt într-o stare foarte proastă și sunt foarte aglomerate. Acest lucru face ca transportul oamenilor și bunurilor să se facă printr-un efort extrem de mare, iar parcurgerea drumului de la București până la Botoșani, cea mai nordică reședință urbană, ar putea dura chiar și o zi.

Cu toate acestea, investițiile suplimentare majore în îmbunătățirea conectivității regiunilor ar trebui să fie prioritizate cu precizie și selectate pentru a oferi o bună utilizare a resurselor financiare. În cazul regiunii de Nord-Est a României, infrastructura critică de legătură care leagă regiunea de București și piețele europene este încă o prioritate.

România nu posedă un cadru funcțional adecvat pentru dezvoltarea, prioritizarea și execuția proiectelor de investiții publice, iar capacitatea de planificare strategică pe termen lung și de asumare a unor angajamente pe termen mediu în materie de proiecte de investiții este insuficientă. De asemenea, oportunitățile de finanțare prin fonduri structurale și de coeziune nu sunt suficient fructificate.

Potrivit FMI, îmbunătățirea calității investițiilor publice în perioada 2016-2020 ar putea adăuga 0,5 p.p. la rata de creștere a PIB potențial la finele intervalului. Astfel, existența unui mix de politici care să vină în sprijinul dezvoltării județelor cu un nivel de dezvoltare relativ scăzut este necesară. Marea majoritate a acestor județe ocupă un loc central în politica regională.

În privința regiunilor, respectiv a județelor cu un potențial redus al dezvoltării endogene, formarea unei mase critice capabile să îl activeze depinde hotărâtor de susținerea procesului de difuzare tehnologică și, pe această bază, a cercetării-dezvoltării și inovării.

Investițiile în cercetare-dezvoltare din România sunt constant cu mult mai reduse decât cele realizate la nivel european. În România, cca 60% din cheltuielile pentru cercetare sunt efectuate de stat, iar cca 70% din finanțarea totală susține activități care nu trec dincolo de faza dezvoltării tehnologice, în evident contrast cu cca 1% pentru comercializarea produselor CDI și încă aproximativ 2% pentru dezvoltarea de produs, adică esența inovării și inițiativei de afaceri.

În concluzie, dezvoltarea regională presupune elaborarea unor strategii, specializări inteligente (*smart specialization*) și inovări la nivelul fiecărei localități, prin care să se promoveze activitățile de cercetare-dezvoltare-inovare în funcție de înzestrarea cu factori de producție, capital uman și posibilitățile de cooperare cu mediile universitare și de cercetare, precum și cu cele de afaceri, specifice fiecărei regiuni sau județ.

Concluzii

Pe fondul unei ușoare tendințe de convergență la nivelul mediu al Uniunii Europene, în România se constată cel puțin următoarele tendințe:

- o primă tendință de convergență relativă cu performanțele Uniunii Europene;
- o a doua tendință este dată de diferențe sensibil marcante între cele opt regiuni de dezvoltare din România, ca urmare a creșterii concentrării economice în zonele considerate atractive de către populație sau investitori, zone care pot asigura un standard de viață mai bun și activități cu profitabilitate mai mare;
- inegalitățile spațiale crescute îngreunează procesul de dezvoltare economică și limitează impactul strategiilor de dezvoltare regională;
- PIB-ul pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare a crescut cu 20 p.p. în ultimii zece ani, de la 39% din media UE în 2006 la 59% din media UE în anul 2016, iar creșterea economică s-a resimțit la nivelul întregii țări, dar nu cu aceeași intensitate la nivelul tuturor regiunilor.

Evitarea/diminuarea consecințelor inevitabile în situația intrării în zona euro depinde de reducerea disparităților interregionale și presupune utilizarea intensivă a instrumentelor disponibile (ajutor de stat, fonduri europene, alocări bugetare) pentru implantarea de activități, inclusiv de cercetare-dezvoltare, și întreprinderi bazate pe factori locali, utilizând potențialul economiei circulare și serviciile publice favorizatoare ale investițiilor străine directe și stabilizării populației.

Referințe bibliografice

- Debacker, W.; Manshoven, S. (2016), *Synthesis of the state-of-the-art BAMB report: Key barriers and opportunities for Materials Passports and Reversible Building Design in the current system*, VITO
- DiMaggio, P.; Powell, W. (Eds.) (1991), *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press, Chicago
- Dobrinsky, R. (2001), *Convergence in Per Capita Income Levels, Productivity Dynamics and Real Exchange Rates in the Candidate Countries on the Way to EU Accession*, IIASA Interim Report September
- Ghența, M.; Matei, A. (2018), *SMEs and the Circular Economy: From Policy to Difficulties Encountered During Implementation*, *Amfiteatru economic*, 20(48), p. 294-309

- Juncker, J.C. (14 septembrie 2017), *Starea Uniunii*, https://ec.europa.eu/commission/priorities/state-union-speeches/state-union-2017_ro
- Krugman, P. (1991), *Increasing Returns and Economic Geography*, Journal of Political Economy, 99, 483-499, The University of Chicago
- Lucas, R. (1988), *On the Mechanics of Economic Development*, Journal of Monetary Economics, Vol. 22 (1), p. 3-42
- Lundvall, B.-A. (1992), *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, Pinter Publishers
- Nelson, R.R. (1993), *National Innovation Systems. A Comparative Analysis*, Oxford University Press
- Powell, W.; Dimaggio, P. (1991), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press
- Robelo, S. (1991), *Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth*, Journal of Political Economy, Vol. 99(3), p. 500-521.
- Romer, P. (1986), *Increasing Returns and Long-Run Growth*, Journal of Political Economy, University of Chicago Press, Vol. 94(5), p. 102-103
- Romer, P.M. (1994), *The Origins of Endogenous Growth*, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 8, No 1, p. 3-22
- Scott, W.R.; Meyer, J.W. (1991), *The rise of training programs in firms and agencies: An institutional perspective*, Research in Organizational Behavior, 13, p. 297-326, Eds. Staw B.M.; Cummings L.L., JAI Press, Greenwich, CT
- Volintiru, C.; Ionescu-Heroiu, M.; Goga, S. (2018), *Benchmarking EU Fund Absorption in Romanian Municipalities*, Unpublished draft, World Bank, Washington, D.C.
- ***, Ellen MacArthur Foundation (2012), *Towards the Circular Economy, an economic and business rationale for an accelerated transition*, Cowes
- ***, Europe INNOVA (2012), *Guide to resource efficiency in manufacturing: Experiences from improving resource efficiency in manufacturing companies* (Ghid privind utilizarea eficientă a resurselor în procesul de fabricație: experiențele dobândite din îmbunătățirea utilizării eficiente a resurselor în întreprinderile producătoare)
- ***, European Commission (2017), *The EU Environmental Implementation Review Country Report – Romania*, http://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_ro_en.pdf
- ***, European Environment Agency (2016), *Municipal waste management across European countries*, <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/municipal-waste>
- ***, Eurostat (2016), *Resource productivity – Statistics Explained*, retrieved March 2017, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Resource_productivity
- ***, Flash Eurobarometer 441 (2016), *European SMEs and the Circular Economy*, April, TNS Political & Social [Producer]; GESIS Data Archive: ZA6779, dataset version 1.0.0
- ***, *Semestrul European – fișă tematică: utilizarea eficientă a resurselor*, <https://ec.europa.eu/info/>
- ***, *Strategia Europa 2020*, <https://ec.europa.eu/info>
- ***, The World Bank (2018), *Rethinking Lagging Regions. Using Cohesion Policy to Deliver on the Potential of Europe's Regions*.
- ***, World Bank (2017a), *Doing Business in the European Union (2017): Bulgaria, Hungary, and Romania*, Washington, D.C.
- ***, World Bank Group (2017b), *Magnet Cities: Migration and Commuting in Romania*, Washington, D.C., <http://documents.worldbank>

2.3. Economisirea și dezvoltarea economiei. Evaluarea echilibrului extern al României

Echilibrul extern este măsura procesului de economisire internă și de disponibilizare a resurselor pentru dezvoltare și consolidare economică. În acest proces, cursul de schimb al monedei joacă un rol important ca variabilă de ajustare și de menținere a competitivității economiei.

Conform teoriei standard, cursul de schimb nominal supraevaluat (monedele tari) încurajează importurile și descurajează exporturile, creând deficite ale balanței comerciale, ca urmare a reducerii prețurilor interne ale importurilor față de cele ale produselor naționale care substituie importurile și a creșterii prețurilor exporturilor pe piața internațională. Devalorizarea/deprecieri nominală a monedei naționale determină creșterea prețurilor importurilor pe piața națională și scăderea prețurilor exporturilor pe piața internațională, ceea ce determină reducerea volumului importurilor și mărirea volumului exporturilor, în funcție de elasticitatea de preț a cererii pentru importuri, respectiv pentru exporturi, și îmbunătățirea soldului contului curent.

Problemele în cazul pierderii unui instrument de ajustare adecvat fundamentelor economiei implicate, cum este cursul de schimb al monedei naționale, decurg din dificultățile absorbției șocurilor care, așa cum afirmă Milton Friedman (1997), va putea fi obținută nu printr-un singur preț, ca în cazul mecanismul ratelor de schimb flexibile, ci prin ajustarea a mii de salarii ori prin emigrație (sau prin fiscalitate – n.a.).

Pentru România, țară dependentă de importuri, dar și preocupată de dezvoltare, consolidarea convergenței este imperativă pentru evitarea deteriorării echilibrelor, în condițiile funcționării în zona monedei unice, deficiențele construcției acesteia neputând fi corectate de către arhitecții săi într-un termen previzibil.

România a intrat în Uniunea Europeană în 2007, având un deficit comercial de 14,3% ca pondere în PIB și un deficit de cont curent de 13,4% ca pondere în PIB. În cazul deficitului comercial, în perioada 2007-2017, valoarea minimă s-a înregistrat în 2013 și a fost de 4%, ajungând la 6,3% în 2017. Deficitul de cont curent a înregistrat cea mai mică valoare în 2014 (0,7%), atingând 3,4% în 2017 (BNR), evoluția acestuia neoferind elemente asigurătoare pentru încadrarea în ceea ce teoria economică consideră intervalul de sustenabilitate situat între +/- 2% și +/- 5% din PIB (FMI).

2.3.1. Dependente și riscuri în economie. Cererea internă

Experiența anilor precedenți atestă că ameliorarea echilibrului extern este **dependentă de restrângerea cererii interne** (perioada 2009-2013, caracterizată prin diminuarea deficitului comercial și a celui de cont curent, ca urmare, în principal, a reducerii consumului prin diminuări salariale, restrângerea personalului bugetar, și 2014-2017 – reluarea trendului ascendent al deficitului comercial).

În perioada premergătoare intrării în UE, situația consemna adâncirea de la an la an a deficitului balanței comerciale (graficul 22), pe fondul accelerării creșterii importurilor peste dinamica exporturilor, stimulată de excesul de cerere de pe piața internă (pentru consumul final al gospodăriilor, pentru consumul intermediar și mai puțin pentru bunuri de capital), dar și de aprecierea reală a monedei naționale.

Deficitul contului curent a depășit constant pragul convențional de sustenabilitate (5% din PIB), fiind necesare atât monitorizarea, cât mai ales adoptarea de politici menite să asigure normalizarea pe termen mediu și lung. Deși a depășit standardele convenționale, deficitul de cont curent nu reprezenta un motiv de alarmă atât timp cât finanțarea sa era asigurată în special prin influxuri de investiții străine directe.

Odată cu declanșarea crizei în 2008, ritmul de creștere a importurilor este mai mic decât cel al exporturilor de bunuri și servicii, fapt ce a contribuit la reducerea deficitului balanței comerciale. În

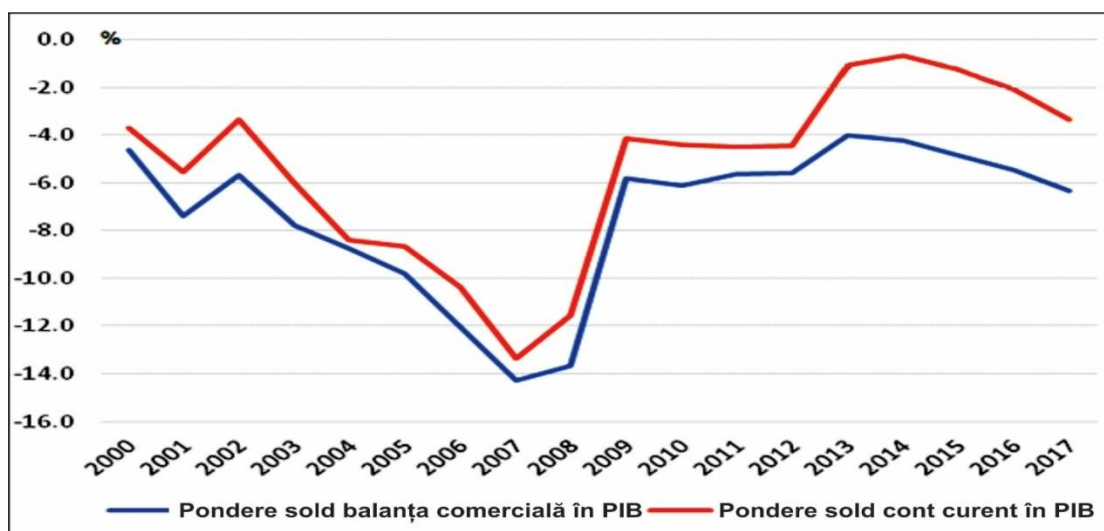
această situație, în cazul unui șoc (de exemplu, criza economico-financiară), diminuarea semnificativă a importurilor de bunuri determină și o rarefiere a ofertei bunurilor necesare procesului productiv, implică o restrângere a activității agenților economici și o contracție a creșterii economiei României.

După criză, începând cu 2014, ritmul anual de creștere a importurilor de bunuri îl devansează din nou pe cel al exporturilor, cu efecte în sensul majorării deficitului comercial. Deficitul comercial cronic exprimă insuficiențe ale politicii macroeconomice de consolidare a exportului, precum și capacitatea redusă a exporturilor de a fructifica oportunitățile oferite de deschiderea tot mai mare a economiei României către piețele internaționale, ca și dificultățile de adaptare a ofertei la cerințele piețelor externe.

Deficitul de cont curent are o evoluție cvasiparalelă în raport cu deficitul comercial; a scăzut considerabil pe ansamblul perioadei 2009-2014 (la valori sub pragul convențional de sustenabilitate acceptat pe plan internațional), dar evoluția se explică, în cea mai mare măsură, prin condițiile favorabile apărute după criza economico-financiară, și nu prin restructurarea economiei pe baze sustenabile.

Începând cu 2015, ponderea soldului contului curent în PIB revine pe o tendință ușor ascendentă, pe fondul majorării consumului și a cererii interne (graficul 22).

Graficul 22 – Evoluția ponderii în PIB a soldului contului curent și a balanței în România, în perioada 2000-2017 (%)

Sursa: Date de la Banca Națională a României, *Buletine lunare*, decembrie 2000-mai 2018. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2000-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

Ameliorările conjuncturale trebuie „capitalizate” pentru a conduce la **dezvoltarea sustenabilă** a economiei, condiționată de extinderea bazei de produse exportabile, ca și de optimizarea dependenței de importuri a producției interne, urmărindu-se un echilibru între cererea pentru produse naționale și cererea pentru importuri.

2.3.2. Structura comerțului exterior al României

Analiza exporturilor pe **marile categorii economice** (tabelul 17) pune în evidență o tendință pozitivă, dacă avem în vedere creșterea ponderii bunurilor de capital, chiar dacă importul este prevalent, ceea ce înseamnă accesul la tehnologie de nivel competitiv.

Tabelul 17. Evoluția exporturilor și importurilor României, în perioada 2006 – 2016

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Total-											
Export	25850	29549	33725	29084	37360	45292	45069	49562	52466	54610	57392
Import	40746	51322	57240	38953	46869	54952	54703	55317	58522	62971	67364
Diferențe (export-import)	-14896	-21773	-23515	-9869	-9509	-9660	-9634	-5755	-6056	-8361	-9972
Dinamica Export (2006=100)	100,00	114,31	130,46	112,51	144,53	175,21	174,35	191,73	202,96	211,26	222,02
Dinamica import (2006=100)	100,00	125,96	140,48	95,60	115,03	134,86	134,25	135,76	143,63	154,55	165,33
1 Alimente și băuturi											
Pondere în total export	2,85	2,72	4,96	5,28	5,89	6,16	6,10	7,54	7,26	6,74	7,69
Pondere în total import	4,72	5,25	6,28	7,83	6,79	6,44	6,78	7,05	6,92	7,44	8,31
2 Aprovizionări industriale nespecificate în altă parte- Produse de bază (primare); Produse prelucrate											
Pondere în total export	35,19	37,04	29,68	23,97	26,79	28,06	28,18	25,81	24,85	24,54	22,67
Pondere în total import	35,01	34,55	33,11	34,15	34,54	35,13	34,32	34,26	34,18	34,42	32,95
3 Combustibili și lubrifianti											
Pondere în total export	9,98	7,48	8,95	5,87	5,2	5,57	5,03	4,78	5,67	4,35	3,55
Pondere în total import	13,34	10,53	12,12	9,08	9,78	10,78	11,71	9,52	9,04	6,21	5,54
4 Bunuri de capital (exclusiv echipamentul de transport), părți și accesorii											
Pondere în total export	12,59	14,26	17,06	19,06	20,12	19,37	17,40	16,60	17,79	18,93	20,32
Pondere în total import	21,93	22,26	22,33	24,59	25,34	24,76	23,99	24,5	24,19	24,93	24,06
5 Echipament de transport și părți și accesorii											
Pondere în total export	12,24	14,99	19,24	23,70	22,22	21,36	22,94	25,14	24,53	25,76	27,00
Pondere în total import	12,87	15,34	13,92	9,58	9,87	10,14	10,06	10,88	11,53	12,59	13,69
6 Bunuri de consum nespecificate în altă parte											
Pondere în total export	27,04	23,4	19,74	21,62	19,51	19,22	19,81	19,11	19,11	19,14	18,14
Pondere în total import	12,07	11,99	12,12	14,70	13,54	12,71	13,09	13,74	14,11	14,35	15,41
7 Bunuri nespecificate în altă parte											
Pondere în total export	0,11	0,11	0,37	0,50	0,27	0,26	0,54	1,02	0,79	0,54	0,63
Pondere în total import	0,06	0,08	0,12	0,07	0,14	0,04	0,05	0,05	0,03	0,06	0,04

Sursa: *Anuarul Statistic al României*, Institutul Național de Statistică, 1990-2016 și calcule proprii

Economia rămâne, în continuare, tributară importului din grupa **aprovizionări industriale nespecificate în altă parte – produse de bază – primare și produse prelucrate**, deși ponderea acestora a scăzut în 2016 față de nivelul din 2006, reflectând, în continuare, statutul de **atelier de asamblare** al acesteia, bazată pe excedentul din comerțul cu **echipamente de transport, părți și accesorii ale acestora**.

Rezerve în valorificarea factorilor de producție de care dispune România sunt consemnate în sectorul **alimente și băuturi**.

În ansamblu, situația comerțului exterior al României este preocupantă, puternic dependentă de importuri, singurul domeniu cu excedent semnificativ al exportului fiind *echipamentele de transport, părți și accesorii*, o dependență care ar trebui acompaniată cât mai curând de contribuția altor sectoare pentru care dotarea cu factori de producție este favorabilă, pentru disiparea riscurilor și creșterea rezistenței la efectele crizelor.

Gradul de deschidere comercială a României față de Uniune rămâne sub cel al unor țări membre. În 2007, anul intrării țării noastre în UE, România avea un grad de deschidere comercială de 61,7%. Ca urmare în principal a intensificării relațiilor comerciale cu țările UE, în 2017, România a ajuns la un grad de deschidere comercială de 67,2% (tabelul 18).

**Tabelul 18 – Gradul de deschidere comercială
a României față de Uniunea Europeană**

(% în PIB)												
Anul	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Grad de deschidere – total	64,9	61,7	61,9	55,0	66,2	74,6	74,1	64,9	66,5	66,1	67,0	67,2
Exporturi	26,4	23,7	24,1	24,6	30,0	34,5	34,2	30,4	31,1	30,6	30,7	30,4
Importuri	38,5	38,0	37,8	30,4	36,2	40,1	39,8	34,4	35,4	35,5	36,2	36,8
Deficit balanța bunurilor	-12,0	-14,3	-13,7	-5,8	-6,1	-5,6	-5,6	-4,0	-4,2	-4,9	-5,5	-6,3

Notă: Conform metodologiei BPM6, balanța bunurilor nu include bunurile pentru prelucrare pentru care nu are loc schimbul de proprietate, prin aceasta, fiind diferită de comerțul internațional cu bunuri, compilat și publicat de Institutul Național de Statistică în conformitate cu metodologia specifică elaborată de Eurostat. Ca urmare, toate tabelele a căror sursă este Banca Națională a României vor conține cifre diferite de cele provenind din sursele Institutului Național de Statistică, fără a fi considerate denaturări ale situației.

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor Băncii Naționale a României, Buletine lunare, decembrie 2007-mai 2018.

În acest context, relațiile comerciale cu țările membre ale Uniunii Europene se consolidează, ponderea importurilor din Uniunea Europeană reflectând, conform statisticii comerțului exterior al României, o creștere mai susținută și, în consecință, o accentuare a dependenței de economiile partenere decât în cazul exporturilor.

**Tabelul 19 – Gradul de integrare comercială a României cu Uniunea Europeană
(% din importuri și exporturi)**

Anul	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Pondere exporturi	70,5	72,0	70,8	74,6	72,6	71,3	70,4	69,6	71,1	73,7	75,1
Pondere importuri	68,7	71,3	69,7	73,2	72,6	72,8	73,6	75,8	75,4	77,2	77,1

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor Institutului Național de Statistică, *Anuarul statistic al României*, serii de date 1990-2016.

În ansamblu (tabelul 20), amprenta comerțului exterior al României cu țările membre ale UE consemnează o extindere, iar în ultimii ani și o îmbunătățire, deficitul relațiilor de schimb reducându-se în termeni relativi – ca pondere și medie lunară –, în timp ce deficitul față de țările extra-UE se majorează în termeni relativi – în aceeași expresie –, ceea ce exprimă și mișcări de sens contrar în evoluția cursului de schimb față de monedele implicate.

Tabelul 20 – Exporturile (FOB), importurile (CIF) și soldul FOB/CIF al operațiunilor de comerț internațional cu bunuri

Perioada de referință		Total comerț exterior			Comerț intra-UE			Comerț extra-UE		
		Export FOB	Import CIF	Sold	Export FOB	Import CIF	Sold	Export FOB	Import CIF	Sold
		mil. euro	mil. euro	FOB/CIF	mil. euro	mil. euro	FOB/CIF	mil. euro	mil. euro	FOB/CIF
2016	Medie lunară	4827,7	5613,7	-831,0	3590,0	4329,2	-739,2	1192,7	1284,5	-91,8
	TOTAL	57392,2	67364,4	-9972,2	43080,2	51950,5	-8870,3	14312,0	15413,9	-1101,9
2017	Medie lunară	5220,2	6299,9	-1079,7	3956,8	4773,3	-816,5	1263,4	1526,6	-263,2
	TOTAL	62641,9	75598,4	-12956,5	47481,6	57279,1	-9797,5	15160,3	18319,3	-3159,0
2018-Sem.I	Medie lunară	5662,8	6713,6	-1050,8	4345,8	5047,7	-701,9	1317,0	1665,0	-349,0
	TOTAL	33976,9	40281,9	-6305,0	26075,1	30286,2	-4211,1	7901,8	9995,7	-2093,9
Pondere în total comerț exterior (%)										
2016		-	-	-	75,1	77,1	89,0	24,9	22,9	11,0
2017		-	-	-	75,8	75,8	75,6	24,2	24,2	24,4
2018		-	-	-	76,7	75,2	67,0	23,3	24,8	33,0

Notă: Date semidefinite pentru anul 2016; date provizorii pentru anul 2017; date revizuite pentru lunile ianuarie-mai 2018; date estimate pentru luna iunie 2018 pentru comerțul intracomunitar.

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Față de zona euro, expansiunea comerțului cu bunuri consemnată în balanța de plăți aduce și o adâncire a deficitului și o creștere a acestuia în deficitul comercial total (tabelul 21).

Tabelul 21 – Importurile și exporturile de bunuri ale României cu zona euro

		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Exporturi către zona euro	(mil. euro)	24093	23289	21170	23089	25377	27628
	Pondere în total exporturi (%)	53,2	51,7	48,2	49,3	51,7	53,0
Importuri din zona euro	(mil. euro)	27006	27158	25903	27366	30632	33271
	Pondere în total importuri (%)	51,3	51,8	52,1	51,5	53,8	54,1
Sold balanță bunuri România-zona euro	(mil. euro)	-2913	-3869	-4733	-4277	-5255	-5643
	Pondere în sold total (%)	39,3	52,4	81,4	67,5	67,4	60,6

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor Băncii Naționale a României, *Balanța de plăți și poziția investițională internă a României, Rapoarte anuale 2012-2016*. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

Dinamica relațiilor comerciale relevă că ajustarea prin măsuri de austeritate este puțin benefică, iar simpla echilibrare financiară prin tăieri ale alocărilor făcute de stat nu este o soluție pe termen mediu și lung. Expansiunea economică postcriză nu a adus o ameliorare a soldului extern, iar un curs de schimb rezultat la nivelul zonei euro va influența sensibil atât soldul relațiilor comerciale cu Uniunea Europeană, cât și pe cel al relațiilor cu țările din afara Uniunii.

2.3.3. Structura contului curent

Relațiile economice externe au devenit mai complexe, înregistrând o terțializare progresivă, cu efect direct asupra balanței de plăți. Se constată că, în 2006, deficitul contului curent era determinat majoritar de deficitul balanței bunurilor, iar subcontul de servicii avea un sold ușor pozitiv, nesemnificativ (tabelul 22). Serviciile de transport înregistrau deficit. Veniturile din investiții directe și din alte investiții de capital (dobânzi) înregistrau un sold negativ, ceea ce se explică prin repatrierea profiturilor de către investitorii străini direcți și plata de dobânzi pentru împrumuturile externe contractate. Până în anul 2006, transferurile curente ale altor sectoare sunt cele care au contribuit, în mare măsură, la acoperirea deficitului de cont curent.

Din 2012 până în prezent, se remarcă o majorare semnificativă a excedentului subcontului de servicii, iar din anul 2017, atenuarea deficitului contului curent cu o valoare importantă provine din contribuția terțiarului (datorită în principal serviciilor de transport rutier, serviciilor de prelucrare a bunurilor și serviciilor informatice); se înregistrează totuși ieșiri mari de venituri din investiții directe (repatrieri de profituri ale investitorilor străini direcți); se mențin intrări mari de venituri secundare ale altor sectoare (transferuri curente), deși la jumătate comparativ cu intrările din 2006.

Tabelul 22 – Evoluția soldului balanței bunurilor și a subcontului de servicii ale României, în perioada 2006-2017

Indicatori	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Soldul balanței bunurilor (FOB-FOB) (mil. euro)	-11759	-17822	-19109	-6871	-7602	-7407	-7379	-5816	-6335	-7798	-9307	-11914
Soldul subcontului de servicii (mil. euro)	4	477	659	-292	406	339	1130	4702	5659	6790	7724	7935

Sursa: Datele Băncii Naționale a României, *Buletine lunare*, decembrie 2007-mai 2018. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

Având în vedere că evoluția balanței bunurilor reprezintă cauza principală a deficitului contului curent, deschiderea comercială și o restructurare accelerată a economiei naționale sunt esențiale pentru menținerea unei dinamici progresive a creșterii economice și a echilibrelor externe. Consumul intern, ca vehicul al creșterii, poate determina deformări în structura economiei, nu numai prin amploarea importurilor, ci și prin structura acestora. Datele privind evoluția indicelui valorii unitare la export și la import demonstrează că structura importurilor este dominată de produse cu valoare adăugată redusă și de calitate inferioară (vezi datele tabelului următor).

Tabelul 23 – Indicii valorii unitare în comerțul internațional cu bunuri

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Export	108,2	106,0	103,8	89,3	107,0	107,9	103,9	97,0	98,5	100,2	98,2
Import	103,6	98,2	103,4	89,3	104,2	106,2	100,8	98,0	97,6	97,7	97,6

Notă: Date calculate din valori exprimate în euro.

Sursa: Institutul Național de Statistică, *Anuarul statistic al României*, București, 2017.

Menținerea unui asemenea trend va împiedica intrarea pe piață a competitorilor interni și dezvoltarea bazei de ofertă pentru produse autohtone și, evident, susținerea creșterii economice prin instrumente de datorie.

Deficitul balanței bunurilor se poate reduce și poate susține reducerea deficitului de cont curent, în măsura în care politicile macroeconomice implementate pot crea oportunități de reducere a importurilor (sau a valorii lor) (atât a celor cu caracter productiv, cât mai ales a celor care se reflectă direct în consum) și de sporire a valorii exporturilor, mai ales prin îmbunătățirea calității și a valorii adăugate a mărfurilor exportate.

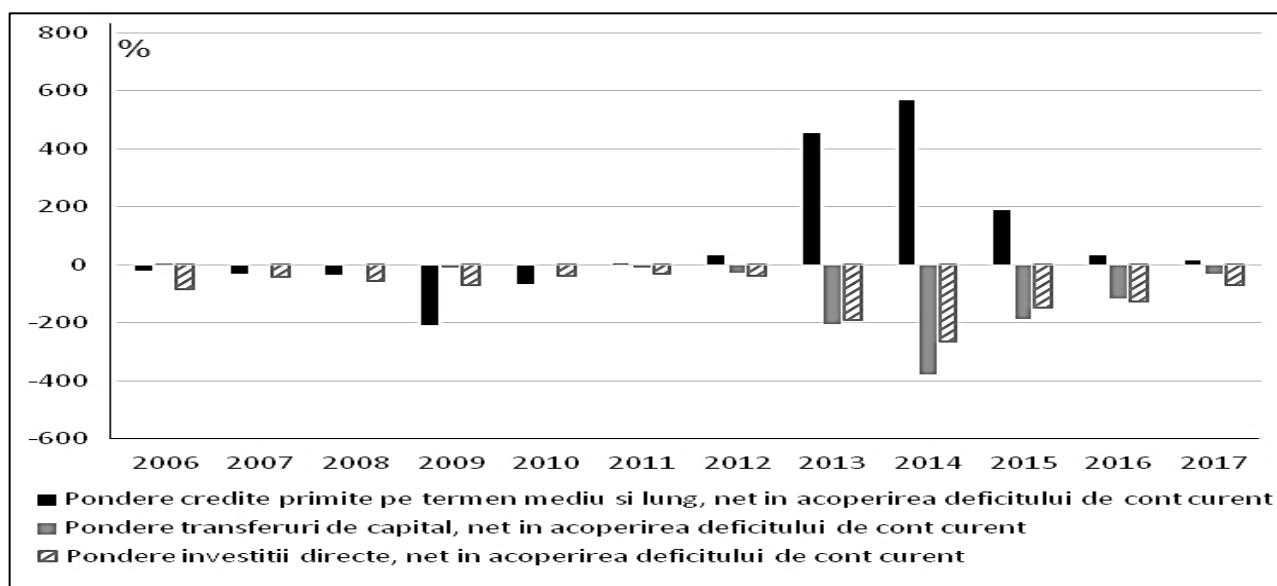
2.3.4. Sustenabilitatea deficitului de cont curent

Finanțarea deficitului contului curent după 1998 s-a realizat preponderent din investiții străine directe (surse autonome de finanțare), ceea ce constituie o premisă a sustenabilității.

Din acest punct de vedere, se remarcă anul 2009 ca an de ruptură, în care intrările de investiții străine directe s-au redus semnificativ, iar influxurile de capitaluri contractate de stat au crescut. Astfel, dacă până la declanșarea crizei economice și financiare s-a constatat un nivel ridicat al intrărilor de investiții străine directe în România, confirmând nivelul ridicat de încredere al investitorilor, odată cu declanșarea crizei, posibilitățile de atragere de investiții străine directe s-au redus atât în plan internațional, prin manifestarea aproape generalizată a aversiunii la risc și diminuarea lichidității, cât mai ales în plan local și regional (pe fondul tensiunilor regionale, inclusiv al războiului din Ucraina, dar și al specificului economiei).

După anul 2007 (momentul aderării la Uniunea Europeană), creditele externe pe termen mediu și lung primite cresc semnificativ și înregistrează un vârf în anul 2009, ca urmare a împrumuturilor primite de România în acest an de la Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Uniunea Europeană. Începând din anul 2011, creșterea valorii creditelor pe termen mediu și lung accentuează deficitul de cont curent (înregistrând un maxim în anul 2014). În același timp, atât investițiile străine directe, cât și transferurile de capital influențează deficitul contului curent, cum se poate observa din datele graficului următor.

Graficul 23 – Sursele de finanțare a deficitului de cont curent în România, în perioada 2006-2017

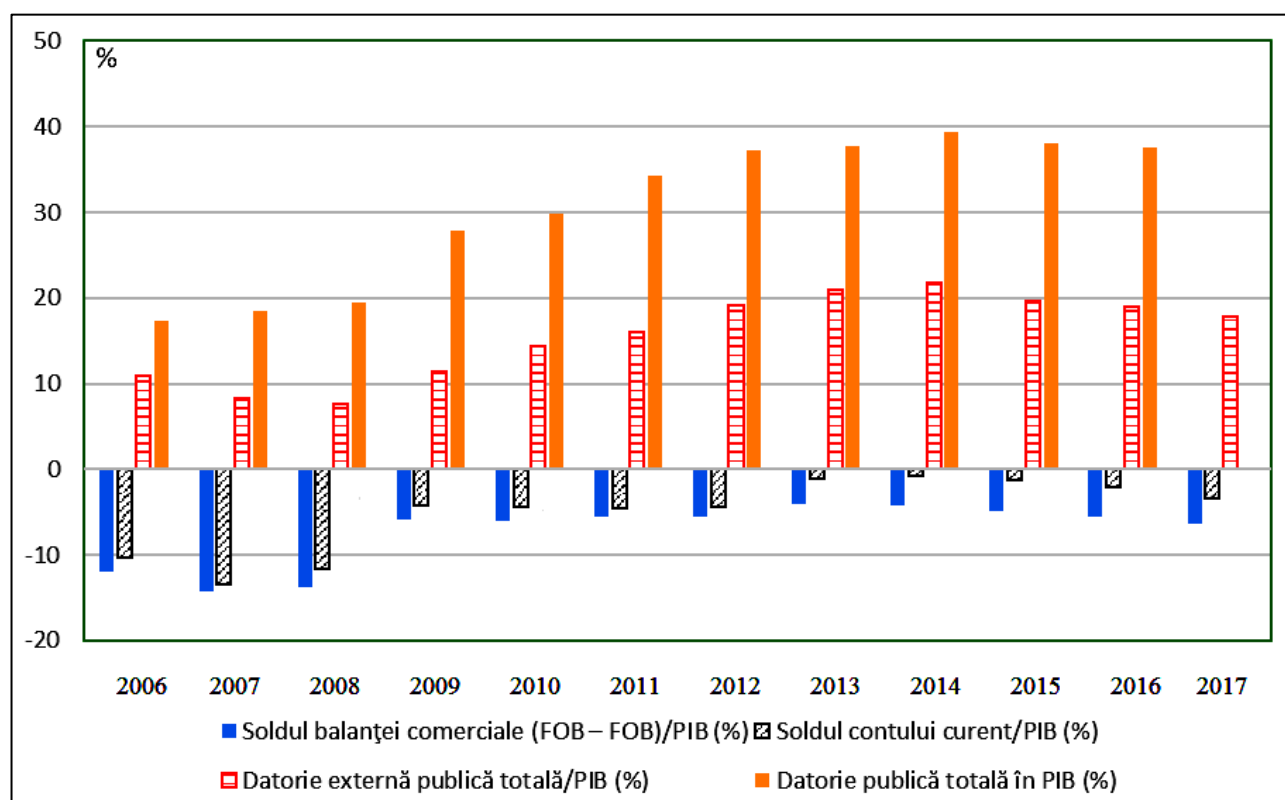
Notă: Semnul negativ arată acoperirea deficitului de cont curent, iar semnul pozitiv semnifică contribuția la formarea deficitului de cont curent.

Sursă: Datele Băncii Naționale a României, *Buletine lunare*, decembrie 2007-mai 2018. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017.

În finanțarea deficitului extern, în România a crescut semnificativ emisiunea de obligațiuni pe piețele externe, în special începând cu 2011. Acest trend continuă până în 2017 inclusiv, contribuind la majorarea datoriei publice externe pe termen mediu și lung. Drept urmare, ponderea acestora în totalul datoriei publice externe pe termen mediu și lung se majorează din 2012, depășind ponderea instituțiilor multilaterale începând cu 2014. Respectiva înlocuire a creditorilor instituționali cu creditorii privați reprezintă o situație nefavorabilă economiei românești din punctul de vedere al efortului de rambursare, având în vedere că datoria de la instituțiile multilaterale beneficiază de: costuri mai scăzute prin raportare la ratele de dobândă aplicate țărilor percepute ca având un risc ridicat pe piața privată a capitalului internațional; perioadă de grație mai lungă; durată totală mai mare.

Se evidențiază, așadar, rolul unei strategii complexe și coerente de rambursare a datoriei externe, în strânsă concordanță cu restructurarea economiei naționale și cu progresul reformei economice ori al unei strategii de îndatorare care să aibă în vedere stabilirea unui raport optim între datoria pe termen mediu și lung și cea pe termen scurt, astfel încât povara datoriei externe să fie repartizată uniform de-a lungul anilor, în vederea evitării vârfurilor de plată.

Graficul 24 – Evoluția soldului balanței bunurilor, a soldului contului curent și a datoriei publice totale și externe totale ale României, în perioada 2000-2017

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor Băncii Naționale a României, *Buletine lunare*, decembrie 2007-mai 2018.

Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017; date Ministerul de Finanțelor Publice, *Raport privind evoluția datoriei guvernamentale conform metodologiei UE aferentă perioadei 2010-aprilie 2017* și *Raport privind evoluția datoriei publice 2000-2009*.

Tabelul 24 – Evoluția soldului balanței bunurilor, a soldului contului curent și a datoriei publice totale și externe totale ale României, în perioada 2006-2017

Indicatori	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Soldul balanței bunurilor (FOB-FOB)/PIB (%)	-12,0	-14,3	-13,7	-5,8	-6,1	-5,6	-5,6	-4,0	-4,2	-4,9	-5,5	-6,3
Soldul contului curent/PIB (%)	-10,4	-13,4	-11,6	-4,2	-4,4	-4,5	-4,4	-1,1	-0,7	-1,2	-2,1	-3,4
Datorie externă publică totală/PIB (%)	10,9	8,2	7,7	11,4	14,4	16,0	19,1	21,0	21,8	19,7	19,0	17,9
Datorie publică totală în PIB (%)	17,4	18,4	19,5	27,8	29,9	34,2	37,3	37,8	39,4	38	37,6	*

Notă: * Date indisponibile.

Sursă: Calcule proprii pe baza datelor Băncii Naționale a României, *Buletine lunare*, decembrie 2007-mai 2018.

Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2017; date Ministerul de Finanțelor Publice, *Raport privind evoluția datoriei guvernamentale conform metodologiei UE aferentă perioadei 2010-aprilie 2017* și *Raport privind evoluția datoriei publice 2000-2009*.

Concluzii

Aderarea la Uniunea Economică și Monetară conduce la reducerea costurilor de tranzacție și a riscurilor cursului de schimb, contribuind, pe termen lung, la extinderea comerțului României în zona euro.

Adoptarea monedei unice va ridica probleme majore pentru echilibrele economiei românești. În acel moment, exporturile României vor suferi un șoc indus de indisponibilizarea instrumentului curs de schimb și pierderea aportului său la menținerea competitivității produselor românești, diferențiat totuși pentru comerțul din zona monetară europeană, pentru comerțul cu țările membre din afara zonei și, de asemenea, pentru schimburile cu țările din afara Uniunii Europene. Magnitudinea șocului depinde de gradul de îmbunătățire a structurii exporturilor, în sensul creșterii bunurilor cu grad ridicat de prelucrare și valoare adăugată mare.

Consolidarea tendinței de îmbunătățire a structurii exporturilor de bunuri este dependentă de susținerea activităților eficiente, prin atragerea de investiții în sectoare cu valoare adăugată mare, respectiv prin sporirea capacității firmelor românești de a se adapta la standardele piețelor externe și de a face față unor posibile evoluții nefavorabile. Ponderea participării companiilor multinaționale la comerțul exterior al României impune politici apte să contribuie la îmbunătățirea lanțurilor valorice și la echilibrarea importurilor în domeniile dominate de acestea (ex., comerțul cu bunuri de consum).

Intensificarea relațiilor comerciale ale României cu zona euro ar trebui să atragă după sine creșterea investițiilor și îmbunătățirea productivității, asociate cu un aflus de noi tehnologii.

Intrarea în zona euro și, inițial, în ERM2 trebuie corelată cu starea economiei naționale, cu nivelul de dezvoltare a potențialului de producție și a rezistenței la șocurile asimetrice, pentru ca intrarea în zona euro să aducă țării noastre mai multe avantaje decât dezavantaje.

Consolidarea convergenței presupune și o bună gestiune a datoriei publice, întrucât pierderea capacității băncii centrale de a controla oferta monetară internă prin rata dobânzii are un efect direct asupra costului îndatorării și asupra echilibrului general al economiei.

Referințe bibliografice

Friedman, M. (1997), *The Euro: Monetary Unity to Political Disunity?*, Project Syndicate, 28 august

***, Banca Națională a României, *Buletine lunare*, decembrie 2000-mai 2018, București

***, Banca Națională a României, *Raport anual – Balanța de plăți și poziția investițională internațională a României*, 2007-2016, București

***, <http://www.bnro.ro/page.aspx?prid=10117>

***, Institutul Național de Statistică (2017), *Anuarul statistic al României*, serii de date 1990-2016, București

***, Ministerul Finanțelor Publice, *Raport – Evoluția datoriei guvernamentale conform metodologiei UE aferenta perioadei 2010-aprilie 2017*, disponibil la <http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/buletin/executii/EvdatorieguvconformUEromanaaprilie2017.pdf>

***, Ministerul Finanțelor Publice, *Raport – Evoluție datorie publică 2000-2009*, disponibil la http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/buletin/executii/Evolutia_DP_2000_2009.pdf

Anexa 1**Gruparea activităților și ramurilor economiei reale**

Nr crt.	Ramurile economiei naționale	Codul activităților cuprinse în ramura economiei reale (CAEN 2008)
1	Agricultură, silvicultură și pescuit	0111-0322
2	Industria extractivă	0510-0990
3	Industria prelucrătoare	1011-3320
4	Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	3511-3530
5	Distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	3600-3900
6	Construcții	4110-4400
7	Comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	4511-4800
8	Transport și depozitare	4910-5320
9	Hoteluri și restaurante	5510-5630
10	Informații și telecomunicații	5810-6400
11	Tranzacții imobiliare	6810-6832
12	Activități profesionale, științifice și tehnice	6910-7500
13	Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	7711-8300
14	Învățământ	8510-8560
15	Sănătate și asistență socială	8610-8900
16	Activități de spectacole, cultură și recreative	9001-9330
17	Alte activități ale economiei naționale	9410-9610

Anexa 2

**Evoluția ponderii datoriilor restante în totalul datoriilor pentru ramurile
din economia reală, în perioada 2006-2016**

Nr. crt.	Ramuri ale economiei reale	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Agricultură, silvicultură și pescuit	20,18	12,62	10,60	10,91	11,57	11,04	11,44	11,69	13,09	14,68	14,12
2	Industria extractivă	33,22	39,16	29,92	33,51	32,97	34,71	34,66	33,73	32,55	24,01	16,58
3	Industria prelucrătoare	17,51	12,58	11,72	12,54	11,64	13,85	14,65	15,66	15,74	12,50	11,72
4	Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	5,74	18,32	19,04	21,18	21,73	13,63	17,51	16,37	17,80	17,59	22,85
5	Distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	17,55	13,64	14,02	15,41	13,90	13,97	13,17	9,76	10,30	8,36	8,85
6	Construcții	16,00	10,84	10,49	12,01	12,85	13,27	14,83	15,40	14,99	14,10	12,04
7	Comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	15,06	11,16	9,86	13,26	12,52	11,21	11,54	11,30	10,07	10,27	8,41
8	Transport și depozitare	7,00	7,81	10,35	38,89	28,94	25,51	21,28	17,90	14,63	12,12	9,99
9	Hoteluri și restaurante	14,37	8,68	7,38	10,03	9,55	11,05	9,28	9,00	9,33	10,59	9,22
10	Informații și telecomunicații	14,24	7,31	6,99	11,45	12,17	12,15	9,79	10,76	13,80	12,72	10,65
11	Tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate în principal firmelor	4,86	3,53	4,03	5,18	4,48	5,28	4,15	4,79	5,07	4,31	4,02
12	Activități profesionale, științifice și tehnice	13,37	10,83	9,67	11,12	12,19	13,96	11,79	12,05	12,12	12,24	11,04
13	Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	13,70	10,97	13,31	15,79	17,84	25,52	9,85	14,29	10,65	12,74	11,63
14	Învățământ	13,52	9,88	7,75	9,49	9,92	7,93	9,28	9,43	6,84	7,26	6,11
15	Sănătate și asistență socială	9,42	7,11	6,52	7,20	6,69	7,59	7,40	7,38	6,67	7,27	4,47
16	Activități de spectacole, cultură și recreative	11,20	7,28	11,41	8,94	11,95	16,68	19,09	16,37	13,82	7,71	7,37
17	Alte activități ale economiei naționale	13,56	12,35	11,28	13,49	14,65	15,05	12,71	10,66	10,07	8,74	8,06
	Total	14,83	11,78	11,24	15,64	14,11	13,80	13,67	13,72	13,55	12,15	11,12

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României).

Anexa 3**Evoluția duratei de recuperare a creanțelor (zile) pentru ramurile din economia reală, în perioada 2006-2016**

Nr. crt.	Ramuri ale economiei reale	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Agricultură, silvicultură și pescuit	96	103	103	123	127	118	124	131	138	166	152
2	Industria extractivă	54	71	61	98	96	103	116	99	123	121	153
3	Industria prelucrătoare	80	87	74	85	87	84	83	83	82	80	81
4	Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	97	118	106	105	128	140	145	136	126	109	125
5	Distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	73	67	66	115	114	95	121	123	125	134	115
6	Construcții	99	102	114	125	171	181	189	196	190	167	165
7	Comerț cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor și motocicletelor	67	64	59	73	78	74	74	70	66	62	58
8	Transport și depozitare	88	109	104	115	120	111	111	111	101	101	94
9	Hoteluri și restaurante	53	58	56	71	81	78	78	71	71	57	54
10	Informații și comunicații	89	90	83	91	102	112	126	119	109	111	105
11	Tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate în principal firmelor	194	205	182	222	88	280	267	256	258	240	219
12	Activități profesionale, științifice și tehnice	108	122	115	135	163	177	197	201	223	205	208
13	Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	88	102	74	88	96	123	111	107	106	166	169
14	Învățământ	83	93	67	91	259	289	242	157	244	124	71
15	Sănătate și asistență socială	44	42	47	61	67	77	82	80	79	70	57
16	Activități de spectacole, cultură și recreative	24	33	28	38	39	35	38	38	41	43	40
17	Alte activități ale economiei naționale	70	69	61	71	73	77	78	77	76	66	60
	Total	78	83	78	92	98	99	101	98	96	92	90

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice (situațiile financiare anuale ale societăților comerciale active din economia reală a României)

Anexa 4

**Productivitatea resurselor, PIB și CIM care caracterizează
țările membre ale UE în anul 2017**

Țări	PIB pe locuitor (PPC pe locuitor)	CIM pe locuitor (tone pe locuitor)	Productivitatea resurselor PIB/CIM – PPC/kg (UE = 100)	
U.E.	29.110	13,6	2,2	100,0
Belgia	34.039	13,2	2,6	119,5
Bulgaria	14.266	20,8	0,71	27,0
Rep. Cehă	28.438	15,2	1,7	244,7
Danemarca	37.439	32,6	1,6	91,7
Germania	35.870	15,6	2,4	147,9
Estonia	21.895	29,4	0,8	33,2
Irlanda	51.902	24,3	2,3	289,0
Grecia	19.727	12,0	1,7	74,0
Spania	26.669	8,7	3,2	188,6
Franța	31.168	11,3	2,8	87,6
Croația	19.448	9,7	1,9	68,7
Italia	28.282	8,5	3,4	177,7
Cipru	24.017	19,4	1,3	38,2
Letonia	20.074	22,7	0,9	68,5
Lituania	22.292	16,8	1,4	157,4
Luxemburg	75.824	25,0	3,0	218,3
Ungaria	19.717	13,4	1,5	50,2
Malta	28.908	13,3	2,1	141,1
Olanda	38.391	9,7	4,0	184,3
Austria	36.876	20,8	1,8	46,4
Polonia	21.111	18,9	1,1	60,7
Portugalia	23.038	15,3	1,5	134,7
România	18.796	25,1	0,74	49,9
Slovenia	24.063	13,5	1,9	250,1
Slovacia	22.380	13,2	1,7	93,0
Finlanda	31.832	32,3	1,0	58,1
Suedia	35.473	23,0	1,6	157,3
Marea Britanie	31.518	8,9	3,6	223,2

Sursa: Date Eurostat, 2017.

Anexa 5

Indicatori de dezvoltare sustenabilă utilizați de UE

Categorie	Indicator al dezvoltării sustenabile	România 2015	România 2016	UE 2016	Locul ocupat în UE în 2016
Riscul de sărăcie (% din populația totală)	Populație într-o stare severă de sărăcie (anul de comparație este 2007)	38%	24%	1%	27
	Populație care trăiește într-o locuință deteriorată	30%	13%	15%	11
Starea de sănătate (ani)	Speranța de viață la naștere		75	81	27
Educație (% din populația totală)	Abandon școlar timpuriu	23%	19%	11%	26
	Deficiențe de citire	41%	39%	20%	27
	Educație terțiară	9%	26%	39%	28
	Participarea adulților la învățare	0,9%	1,2%	11%	28
Salubritate	Populație care nu posedă utilități în casă (% din populația totală)	42%	31%	2%	28
Acces la energie (% din populația totală)	Populație care nu poate asigura un nivel adecvat al căldurii în locuință (% din populația totală)	33%	13%	9%	20
Condiții de muncă decente (% din populația totală)	Tineri fără loc de muncă, neincluși în forme de învățământ sau training	21%	20%	14%	25
	Populația inactivă din cauza responsabilităților de îngrijire a familiei	13%	22%	21%	17
	Accidente fatale la locul de muncă (persoane la 100 mii de angajați)	8	5,6	1,8	28
Industrie, inovație și infrastructură	Ocuparea în industrii cu grad tehnologic mediu-ridicat și ridicat și în servicii cu grad ridicat de cunoaștere	24%	28%	46%	28
Inegalitate	Coeficientul Gini pentru venitul disponibil*	29	37	31	27
	Ponderea în total venituri a celor mai săraci 40% dintre cetățeni	17%	17%	21%	28
Orașe și comunități sustenabile	Rata de supraaglomerare	56%	50%	17%	28
	Populația care raportează incidența violenței, vandalismul în zona de viață	15%	13%	14%	20
	Dificultate în accesarea transportului public (% mare sau foarte mare), 2012	-	24%	20%	21
	Rata de reciclare a deșeurilor municipale	0%	13%	45%	27
Consum și producție responsabilă	Deșeuri, exceptând deșeurile minerale majore (kg pe locuitor)	2311	1037	1716	5
	Rata de reciclare și depozitare a deșeurilor, exceptând deșeurile minerale majore (rata de recuperare)	33%	32%	55%	24

Notă: * Coeficientul Gini (*Gini coefficient*, cunoscut și ca *Gini index* ori *Gini ratio*) este o măsură a dispersiei statistice, folosită pentru a reprezenta distribuția veniturilor populației unei națiuni, dar mai ales pentru a reprezenta disproporția în distribuirea veniturilor sau averilor, fiind un indice al inegalității.

Sursa: Eurostat, *Dezvoltarea sustenabilă în Uniunea Europeană*, 2017.

Anexa 6

Disparitățile dintre cele opt regiuni teritoriale ale României

Regiuni din România	PIB mld. euro	% din PIB	PIB/loc. euro	PIB /loc. în PPS	PIB/loc. în PPS; UE 28 = 100
Macroregiunea 1	38280	22,6	7800	15300	53
Nord-Vest	19519	11,5	7600	14900	51
Centru	18761	11,1	8000	15800	54
Macroregiunea 2	35241	20,8	6200	12200	42
Nord-Est	17081	10,1	5300	10400	36
Sud-Est	18159	10,7	7400	14500	50
Macroregiunea 3	67577	39,8	12700	25100	86
Sud-Muntenia	20583	12,1	6800	13400	46
București-Ilfov	46994	27,7	20500	40400	139
Macroregiunea 4	28532	16,8	7500	14900	51
Sud-Vest Oltenia	12451	7,3	6300	12400	42
Vest	16081	9,5	8900	17600	60
ROMÂNIA	169771	100	8600	17000	58

Sursa: Date Eurostat, 2017.

Anexa 7

Deschiderea față de activitățile economiei circulare
în România la nivelul anului 2016

Activități ale economiei circulare	Intenționează să dezvolte	Nu intenționează să dezvolte
Minimizarea deșeurilor prin reciclare – reutilizarea deșeurilor ori vânzarea acestora către o altă companie	11,9% București-Ilfov (17%)	42,3% Sud Muntenia (54,2%)
Regândirea consumului energetic cu scopul de a-l minimiza	23,9% Sud-Vest Oltenia (33,7%)	39,3% Sud-Est (67%)
Regândirea produselor și a serviciilor cu scopul de a minimiza gradul de utilizare a materialelor sau utilizarea materialelor reciclate	15,7% Sud-Vest Oltenia (32,3%)	45,6% Vest (62,5%)
Regândirea modalității de utilizare a apei cu scopul de a minimiza consumul și de a maximiza re folosirea	18,2% Sud-Vest Oltenia (27,3%)	60,6% Sud Muntenia (68,9%)

Sursa: Flash Eurobarometer 441. European SMEs and the Circular Economy, April 2016. TNS Political & Social [Producer]; GESIS Data Archive: ZA6779, dataset version 1.0.0. (2016), doi:10.4232/1.12668, bază ponderată.

3. FINANȚAREA EXTERNĂ

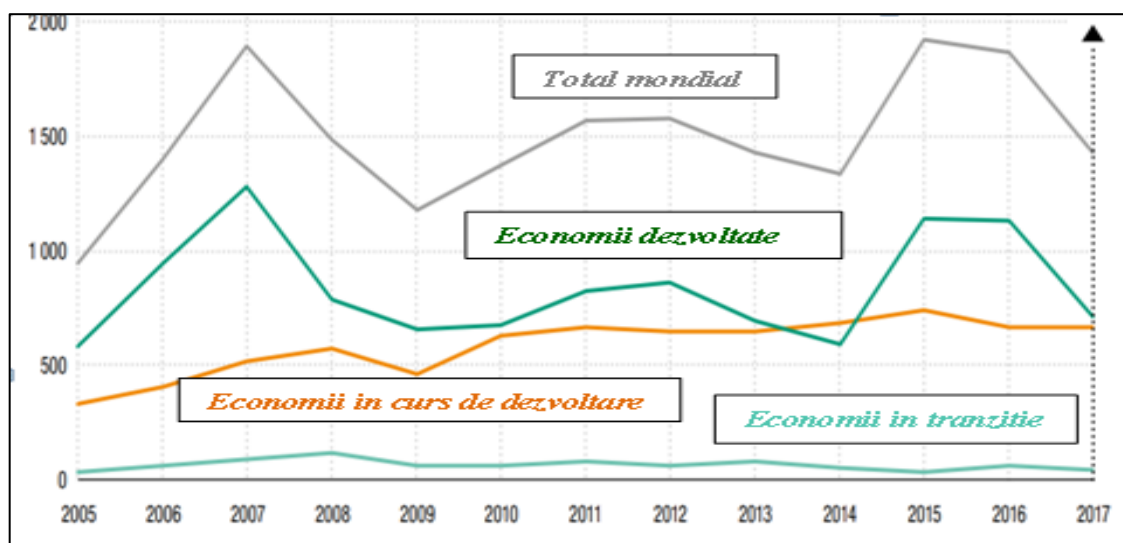
3.1. Investițiile străine directe în România

3.1.1. Investițiile străine directe – aspecte globale

Investițiile străine directe (ISD) reprezintă o sursă importantă și indispensabilă a finanțării economiei mondiale și a creșterii economice pentru toate statele lumii, dar, ca toate fluxurile economice, pot genera bule speculative/investiționale sau pot transfera consecințele spargerii acestora asupra economiilor-gazdă. Statisticile păstrează amprenta evenimentelor de această natură. Ecourile crizei recente nu s-au stins încă, cifrele pentru perioada următoare crizei fiind revelatoare în acest sens.

La nivelul global și al țărilor cu economii dezvoltate, vârful de finanțare din anul 2007, urmat de căderea din perioada crizei, a fost depășit abia în anul 2015, dar a fost urmat de o nouă tendință de declin. În toată această perioadă, volumul intrărilor ISD pentru țările în curs de dezvoltare a urmat o tendință de creștere ușoară, iar pentru țările în tranziție, evoluția consemnează un declin oscilatoriu, volumul total al intrărilor având un nivel insignifiant în raport cu volumul total la nivel global (graficul 25).

Graficul 25 – Intrările de ISD, la nivel global și pe grupuri de economii, 2005-2017

Sursa: World Investment Report, 2018.

Incertitudinile marchează totuși dinamica fluxurilor ISD, oscilațiile mai ample localizându-se în grupa țărilor dezvoltate, care imprimă și tendința la nivel global.

Pentru țările dezvoltate, analiștii explică acest declin din ultima perioadă ca urmare a unei scăderi a valorii fuziunilor și achizițiilor transfrontaliere nete, dar și a unei slabe investiții în resurse naturale, în timp ce în, economiile în curs de dezvoltare, fluxurile au rămas relativ stabile.

Proiecțiile pentru investițiile străine directe globale arată în 2018 o creștere fragilă, mult sub media pe ultimii zece ani, iar tendința s-ar putea prelungi, având în vedere escaladarea și extinderea tensiunilor comerciale, valutare și politice la nivel global. Țările și economiile în curs de dezvoltare, ca și cele în tranziție integrate în fluxurile ISD și dependente de finanțarea externă rămân expuse tendințelor adverse în realizarea obiectivelor lor regionale sau naționale.

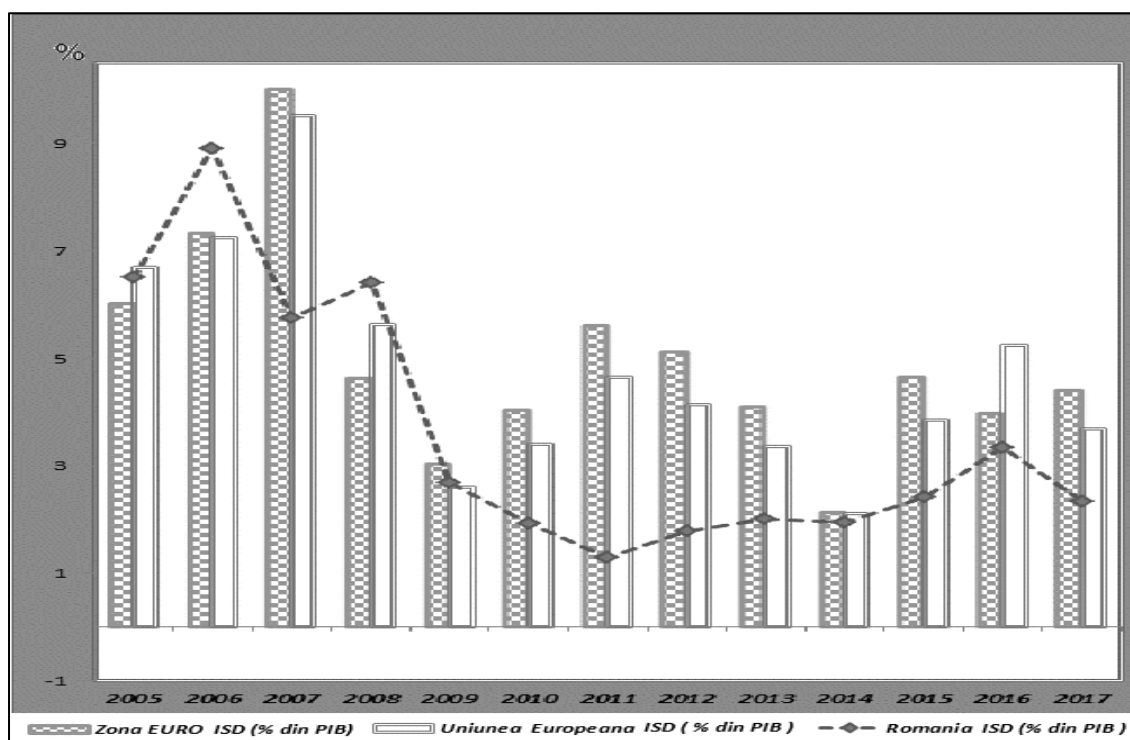
3.1.2. Dinamica ISD în România și în Uniunea Europeană, în perioada 2005-2017

Uniunea Europeană deține primul loc în lume în ceea ce privește originea și destinația investițiilor străine directe, ca rezultat al unor reglementări considerate printre cele mai deschise la nivel mondial. La sfârșitul anului 2015, stocul de investiții străine directe în Uniunea Europeană era de peste 5,7 mld. euro, în timp ce, în SUA, acesta ajunsese la 5,1 trilioane euro și la 1,1 trilioane euro în China. În același timp, investitorii din Uniunea Europeană dețineau 6,9 trilioane euro în investiții străine directe în țările terțe.

Fluxurile de investiții străine directe (% din PIB), atât cele din Uniunea Europeană, cât și cele din zona euro, au avut o evoluție oscilantă, cu un maxim înregistrat în anul 2007 și cu două poziții de minim, una în 2009 (ca urmare a crizei din 2007-2008) și cealaltă în 2014 (graficul 26). Potrivit UNCTAD, *World Investment Report 2015(2)*, scăderea poate fi explicată prin fragilitatea economiei globale, incertitudinea politică și riscurile geopolitice ridicate.

Acest ultim minim, care depășește valoarea anului 2009, a fost înregistrat, mai moderat însă, și de țările în tranziție. Spre deosebire de aceste țări, pe perioada 2005-2017, în România, maximum înregistrat de fluxurile ISD (% din PIB) este reprezentat de anul 2006, ca urmare a privatizărilor mari înregistrate. În țara noastră, comparativ cu zona euro sau Uniunea Europeană, se înregistrează doar un minim, iar acesta este dat de anul 2011, când are loc diminuarea veniturilor din participații la capital cu valoarea dividendelor repartizate în anul 2011 investitorilor străini.

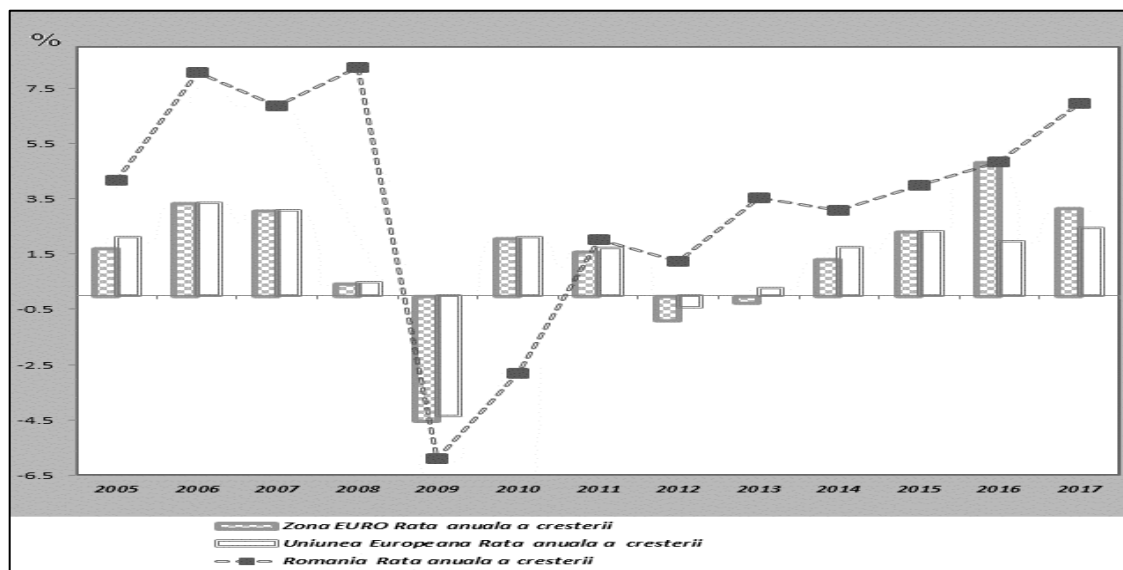
Graficul 26 – Intrările de ISD (% din PIB) în România, în Uniunea Europeană și în zona euro, în perioada 2005-2017

Sursa: Prelucrare date de la Fondul Monetar International și Banca Mondială.

În acest context puternic concurențial, în România, comparativ cu zona euro sau cu Uniunea Europeană (graficul 27), tendința ratei creșterii economice relevă că revenirea din anul 2010 trece în domeniul pozitiv în anul 2011, fiind urmată de o creștere mai viguroasă.

Graficul 27 – Rata anuală a creșterii economice în România, în Uniunea Europeană și în zona euro, în perioada 2005-2017

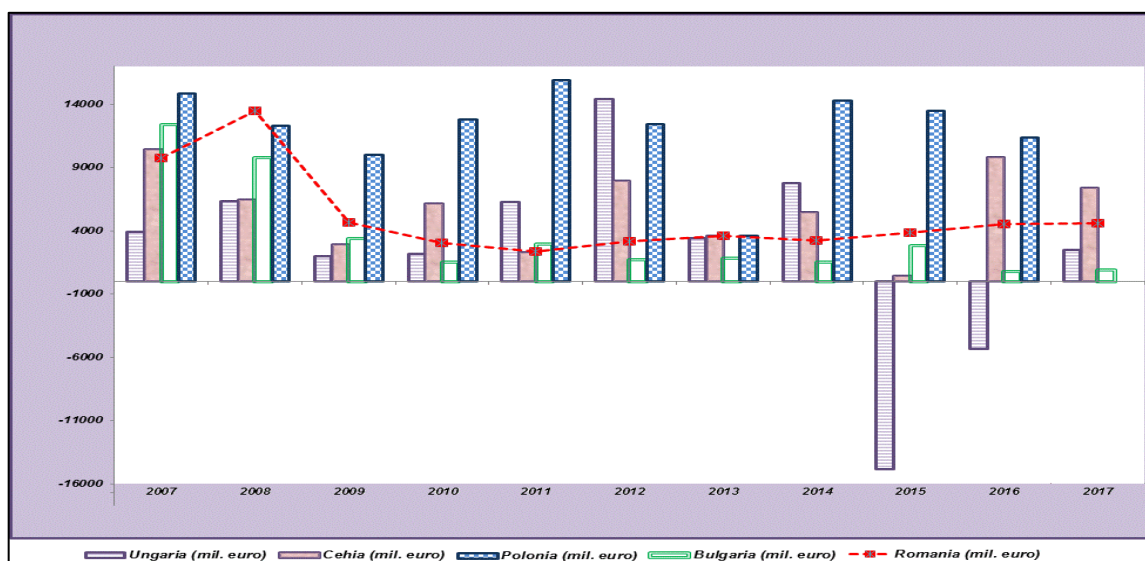

Sursa: Calcule proprii, date furnizate de Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială.

Cu toate acestea, după 2011, între 2012 și 2014, România, alături de Bulgaria, a atras cele mai mici fluxuri de investiții străine directe, din cauza performanței slabe a indicatorilor de competitivitate, conform *Global Competitiveness Index Rankings*.

Totuși, România nu a fost supusă șocului suferit de Ungaria, care a înregistrat o scădere semnificativă a fluxului de ISD (graficul 28), ca urmare a competitivității stagnante a țării din cauza măsurilor adoptate de guvern împotriva băncilor, a creșterii impozitelor și a adăugării de impozite speciale impuse companiilor străine (*UNCTAD World Investment Report 2018*, National Bank of Hungary), dar nici nu a înregistrat performanța Poloniei, care a depășit mai rapid criza economică.

Graficul 28 – Evoluția fluxului de ISD în România, Ungaria, Cehia, Bulgaria și Polonia, în perioada 2007-2017

Sursa: Prelucrare date UNCTAD, Eurostat.

3.1.3. ISD în România

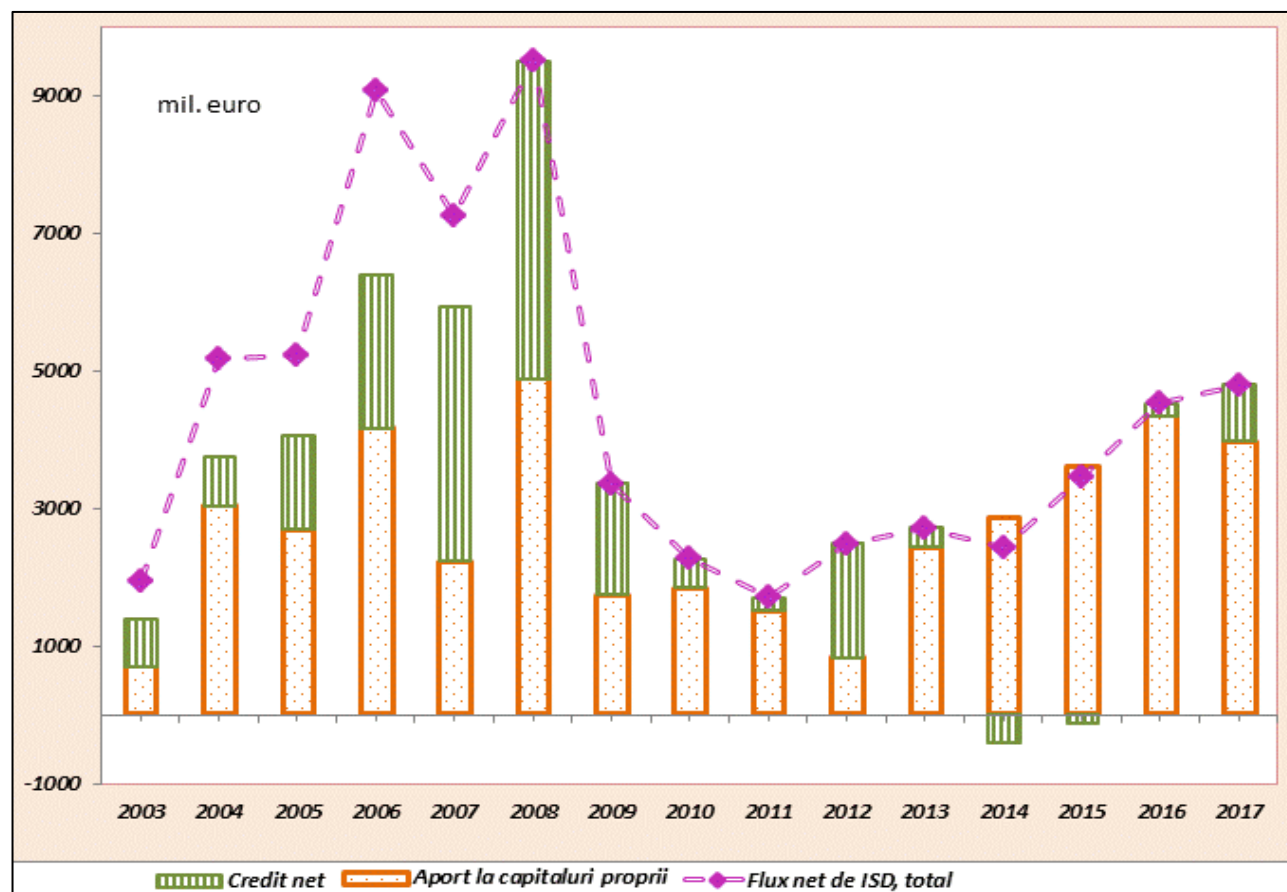
Statisticile privind ISD din România prezintă o evoluție sinusoidală, cu creșteri și scăderi periodice. Perioada de preaderare la Uniunea Europeană, 2003-2006, se suprapune cu cea mai favorabilă perioadă pentru atragerea ISD în România, cu o creștere a fluxurilor de ISD de peste 4 ori, datorită privatizărilor mari înregistrate în România în sectoarele bancar și industrial, precum și în petrol și petrochimie, metalurgie și construcții de mașini.

După aderare, tendința a fost una, de asemenea, sinuoasă și dependentă de: dinamica procesului de privatizare; îmbunătățirea cadrului instituțional și legislativ sub auspiciile creșterii ofertei aderării la UE; privatizarea și o perioadă de expansiune economică în economia globală. Totuși, după 2008, sub impactul crizei economice și financiare din 2007-2008, dar și al frământărilor economice și politice naționale, valoarea fluxurilor ISD în 2009 a scăzut drastic, cu aproape 60%, scăderea continuând până la sfârșitul anului 2011.

Începând cu anul 2012, sunt semne de creștere ușoară până în 2014, în contextul măsurilor economice puse în aplicare. Începând cu anul 2015, fluxurile ISD au un trend ascendent, cu tendință de recuperare, ajungând în 2016 până la aproximativ jumătate din valoarea înregistrată în anul 2006.

În ceea ce privește evoluția structurală a fluxurilor de ISD (graficul 29), pe toată perioada analizată se constată o contribuție a aportului de capital și mai puțin a profiturilor reinvestite și a creditelor nete.

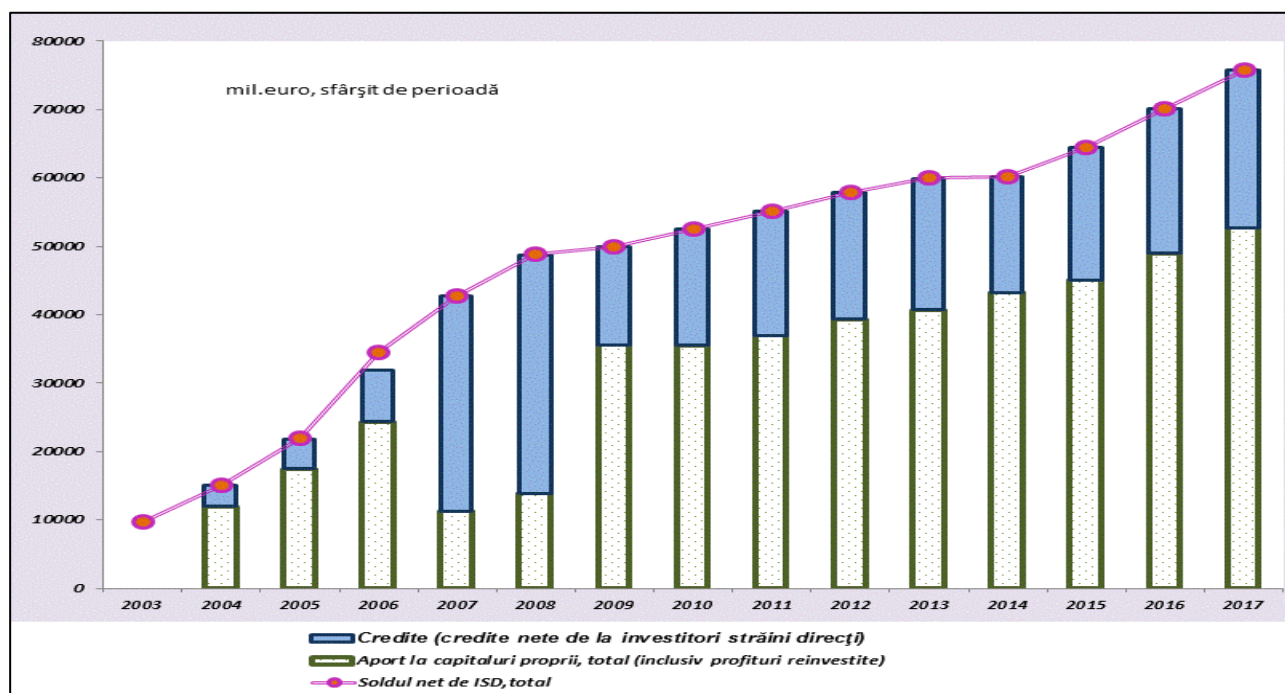
Graficul 29 – Evoluția fluxurilor ISD pe componente, în România, în perioada 2003-2017

Sursa: Prelucrare de date BNR, Investițiile străine directe 2003-2017.

În ceea ce privește evoluția structurii **soldului net de ISD** pe componente (graficul 30), locul creditului net din prima perioadă 2007-2008 este luat în perioada următoare de capitalul propriu, ceea ce consolidează stabilitatea și contribuția afacerilor lui la creșterea economică a României.

Graficul 30 – Evoluția soldului ISD pe componente, în România, perioada 2003-2017

Sursa: Prelucrare date BNR, *Investițiile străine directe*, 2003-2017.

Contribuția ISD la dinamica economiei românești (graficul 31) este evidentă, între rata creșterii economice și rata stocului ISD fiind o corelație strânsă.

Graficul 31 – Relația creștere economică-ISD (flux și stoc)

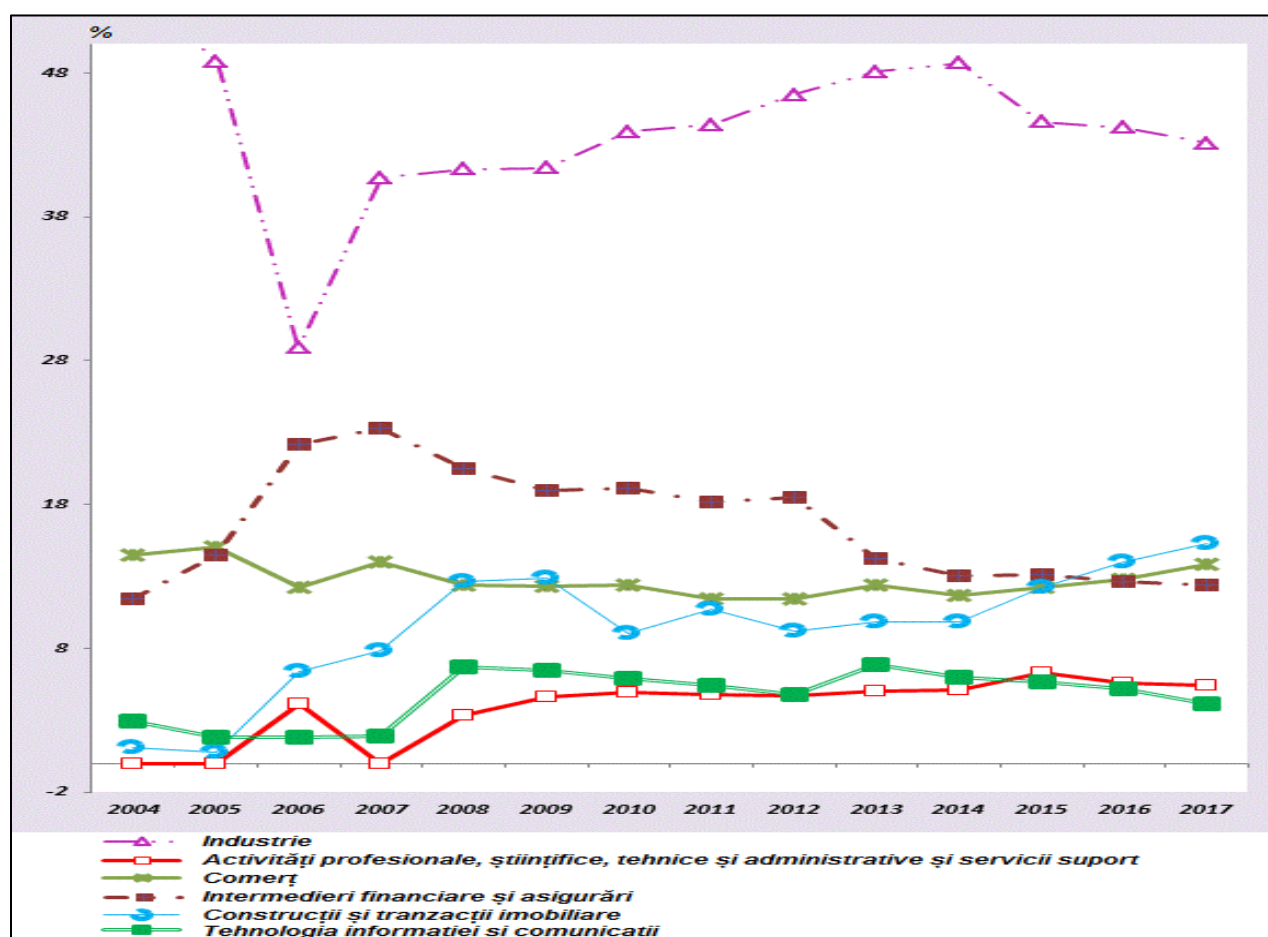
Sursa: Prelucrare date BNR, *Investițiile străine directe*, 2006-2017.

De observat însă că domeniul a fost marcat și de prezența unei componente fluctuante a investițiilor de portofoliu (capitaluri fierbinți), care au exploatat situații conjuncturale sau episoade favorabile, facilitate de decizii de politică monetară sau/și fiscală, pentru culegerea de rente, creând și vulnerabilități pe plan intern.

3.1.4. Structura pe ramuri a ISD în România

Din punctul de vedere al orientării investitorilor străini spre ramuri economice (conform CAEN Rev.1 pentru anul 2007 și respectiv CAEN Rev.2 pentru anul 2008), se observă că ISD s-au îndreptat cu precădere către *industria prelucrătoare, intermedierea financiară și asigurări*. Pe toată perioada analizată, aproape jumătate (40,7%-48,7%) din totalul investițiilor străine directe au fost direcționate către ramurile industriale, iar în cadrul acestora, sectorul industriei prelucrătoare păstrând ponderea între 31,1%-32,9%, ceea ce înseamnă că investițiile au fost semnificative ca volum și pe termen lung, cum se poate observa și din graficul următor.

Graficul 32 – Repartizarea soldului ISD pe principalele activități economice în România, în perioada 2004-2017 (% în total ISD)

Sursa: Prelucrare date BNR, *Investițiile străine directe 2004-2017*.

Sectorul *agricultură, silvicultură, pescuit* a avut o pondere destul de mică în total ISD, aceasta variind între 1,1% și 2,6%, 2,6% din total ISD fiind înregistrat în 2015, chiar și în 2016 păstrând trendul ușor ascendent – pe ultimii trei ani fiind cu valori mici, dar în creștere.

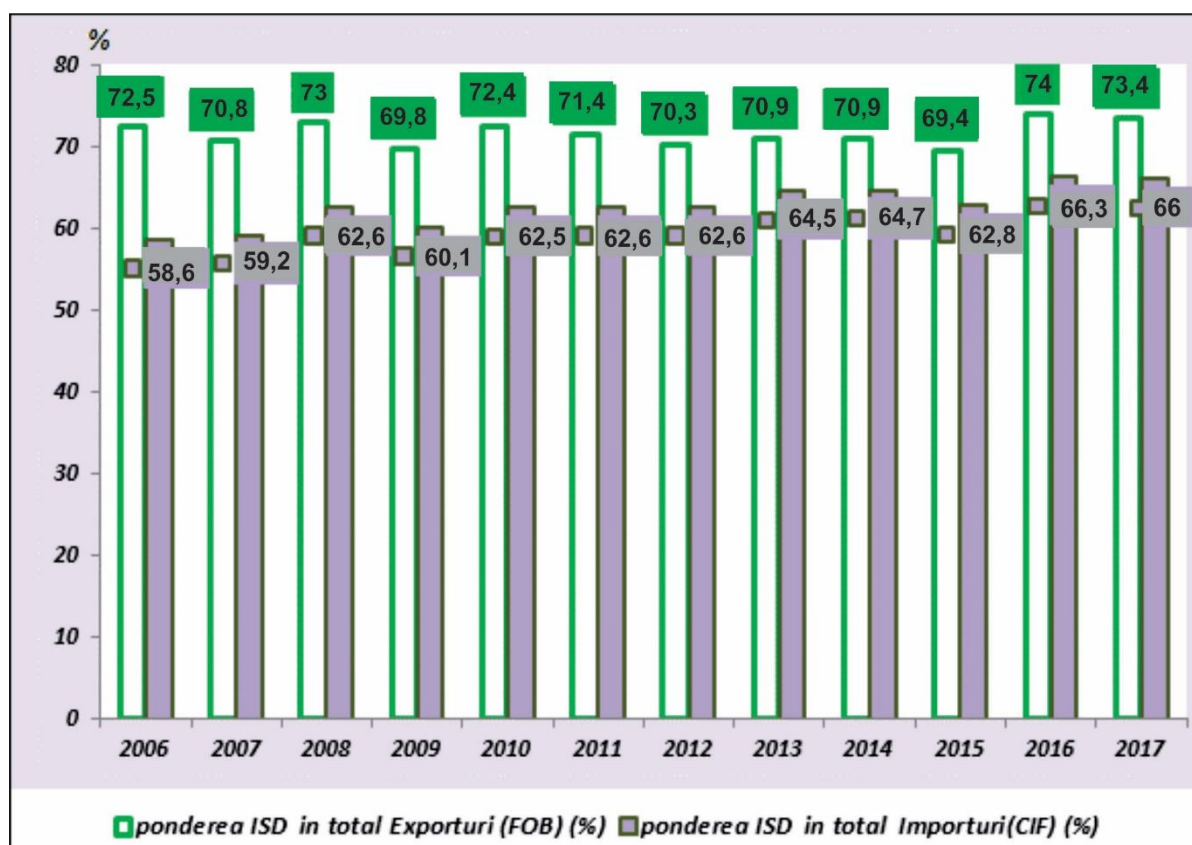
Activitatea întreprinderilor ISD, în ansamblul ei, are un impact puternic asupra balanței comerciale a României, contribuția la exporturile de bunuri fiind între 69,4% și 74% din total economie/ramură, în timp ce, la importuri de bunuri, contribuția lor este între 58,6% și 66,3% din total economie/ramură (graficul 33 și tabelul 25).

Tabelul 25 – Contribuția investițiilor străine directe la exporturi/importuri de bunuri

Anul	Exporturi FOB - mil euro -	% în total exporturi	Importuri CIF - mil euro -	% în total importuri	% în total sector
					Deficit export/import ISD - mil euro -
2006	18733,80	72,50	23767,90	58,60	-5034,10
2007	20563,00	70,80	29675,00	59,20	-9112,00
2008	21126,60	73,00	32715,40	62,60	-11588,80
2009	19643,00	69,80	22525,00	60,10	-2882,00
2010	25950,00	72,40	28181,00	62,50	-2231,00
2011	31418,00	71,40	33358,00	62,60	-1940,00
2012	30672,00	70,30	33197,00	62,60	-2525,00
2013	33623,00	70,90	34292,00	64,50	-669,00
2014	35585,00	70,90	36240,00	64,70	-655,00
2015	35982,00	69,40	37847,00	62,80	-1865,00
2016	38135,00	74,00	40227,00	66,30	-2092,00
2017	43755,00	73,40	47193,00	66,00	-3438,00

Sursa: Prelucrare date BNR, Investițiile străine directe, 2006-2017.

Graficul 33 – Contribuția întreprinderii ISD la exporturi (FOB)/importuri(CIF), în România, în perioada 2006-2017

Sursa: Prelucrare date BNR, Investițiile străine directe, 2006-2017.

3.1.5. Repartizarea ISD pe regiuni de dezvoltare

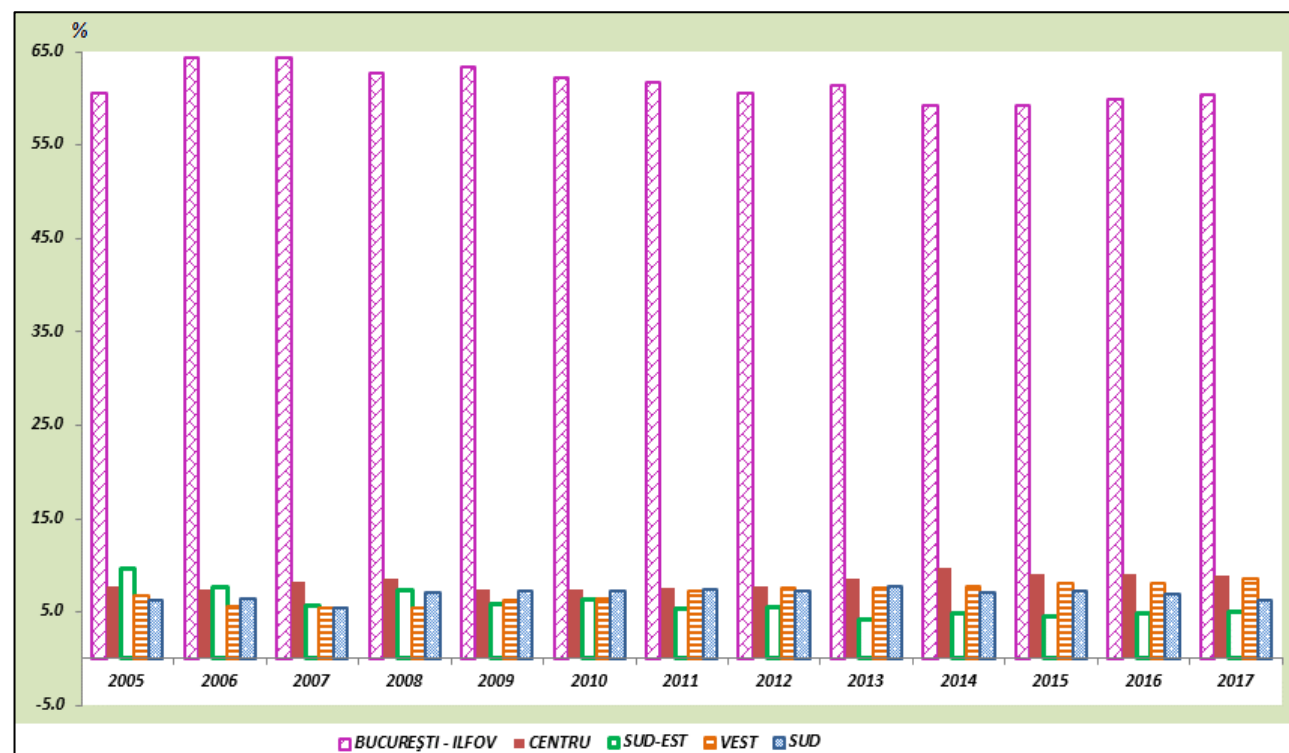
Din punct de vedere teritorial, se observă orientarea cu precădere a ISD spre regiunea de dezvoltare București-Ilfov (59,2%-64,3%), spre deosebire de Regiunea Nord-Est, care este cea mai puțin atractivă pentru investitorii străini pe tot parcursul anilor 2005-2016 (graficul 34 și tabelul 26).

Tabelul 26 – Repartizarea teritorială a soldului investițiilor străine directe (% în total ISD)

	București-Ilfov	Centru	Sud-Est	Vest	Sud	Nord-Vest	Sud-Vest	Nord-Est
2005	60,6	7,7	9,7	6,8	6,3	4,2	3,4	1,3
2006	64,3	7,4	7,7	5,6	6,5	4,6	2,7	1,2
2007	64,3	8,3	5,7	5,5	6,9	4,5	3,2	1,6
2008	62,7	8,5	7,3	5,4	7,0	4,3	2,5	2,3
2009	63,4	7,4	5,9	6,2	7,2	3,9	4,1	1,9
2010	62,2	7,4	6,3	6,5	7,3	4,2	3,7	2,4
2011	61,7	7,6	5,4	7,2	7,4	4,5	3,3	2,9
2012	60,6	7,8	5,5	7,6	7,4	4,6	3,5	3,0
2013	61,4	8,6	4,2	7,6	7,7	4,5	3,2	2,8
2014	59,2	9,7	4,8	7,7	7,0	5,6	3,3	2,7
2015	59,3	9,0	4,5	8,1	7,2	5,9	3,4	2,6
2016	59,9	9,1	4,9	8,0	6,9	5,9	3,0	2,3
2017	60,3	8,9	5,0	8,5	6,3	5,6	3,2	2,2

Sursa: Prelucrare date BNR, Investițiile străine directe, 2005-2017.

**Graficul 34 – Repartizarea teritorială a soldului ISD
(% în total ISD, primele cinci regiuni de dezvoltare)**

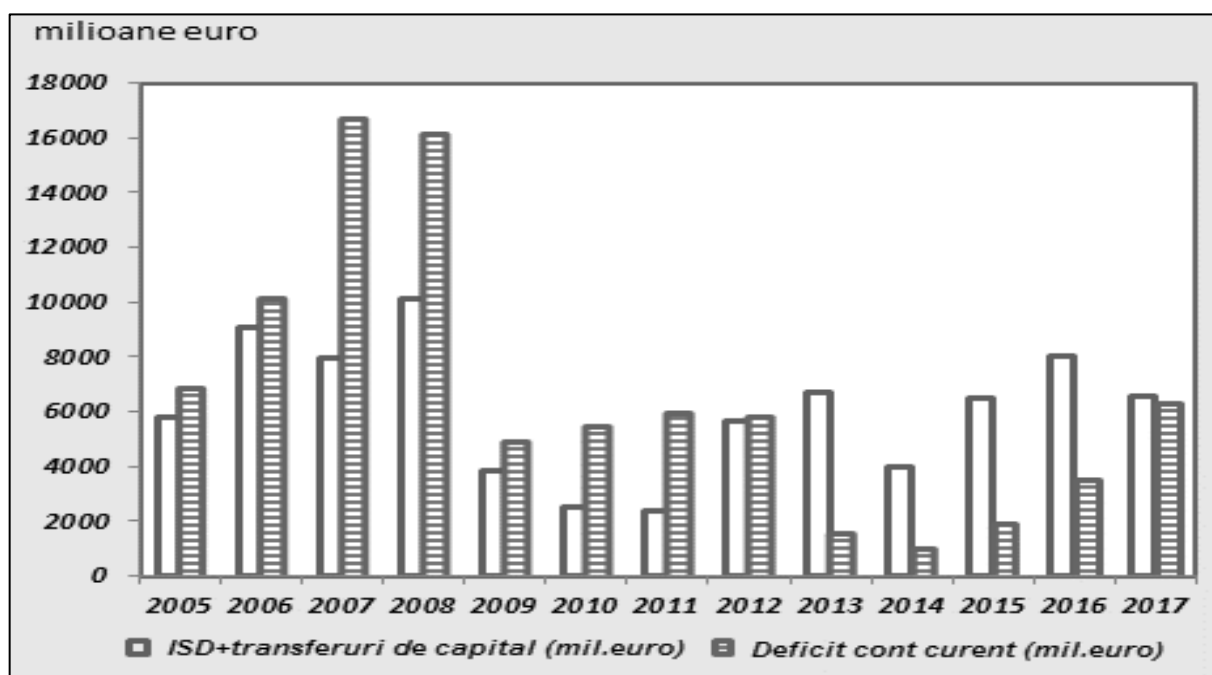

Sursa: Prelucrare date BNR, Investițiile străine directe, 2005-2017.

3.1.6. Finanțarea deficitului de cont curent

Acoperirea deficitului de cont curent în România a fost realizată în principal prin ISD și transferuri de capital, în proporție oscilantă, în primii ani ai analizei (2005, 2006, 2009), proporția acoperirii fiind între 82,7% și 86%. Diferența a fost completată cu ajutorul investițiilor de portofoliu și al altor investiții de capital. Începând cu anul 2013, deficitul de cont curent a fost acoperit în întregime din transferuri de capital și investiții străine directe, care au înregistrat fluxuri net acoperitoare (graficul 35).

Graficul 35 – Evoluția deficitului de cont curent și a principalelor componente ale acoperirii sale, România, 2005-2017

Sursa: Prelucrare date din *Balanța de plăți și poziția investițională internațională a României, 2005-2016*.

În perioada 2009-2012, deficitul contului curent s-a menținut relativ stabil, atât ca urmare a procesului de consolidare fiscală, susținut de programe de asistență financiară convenite cu Uniunea Europeană, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, cât și din cauza unei reveniri modeste a investițiilor sectorului neguvernamental (*Raport anual 2016*, Banca Națională a României). În 2014, deficitul de cont curent a avut cea mai mică valoare, îmbunătățire la care au contribuit excedentul record al balanței serviciilor și fondurile europene în creștere (Fondul european de garantare agricolă, *Raport anual 2014*, Banca Națională a României). Corespunzător, în anul 2016, deficitul contului curent s-a adâncit, în condițiile în care majoritatea statelor UE au înregistrat surplusuri sau deficite în scădere. Deși această adâncire a deficitului continuă și în anul 2017, finanțarea lui se face tot cu ajutorul fluxurilor stabile de capital, negeneratoare de dobândă (transferuri de capital și investiții străine directe).

Concluzii

- Investițiile străine directe rămân o sursă importantă de finanțare a creșterii economice; ele sunt un factor de dezvoltare, dar și un senzor și o sursă de informații pentru piețe și pentru investitori.

- Perioada 2007-2008 a constituit un test important și a semnalat că impactul crizei a fost puternic resimțit din partea fluxurilor ISD, acestea scăzând cu aproape 60%; tendința de scădere continuă până în 2011 inclusiv, urmând apoi o ușoară redresare, ajungând ca în 2016 să fie aproximativ jumătate din valoarea fluxurilor anului 2006, ceea ce ridică noi exigențe pentru decidenți.

- În respectiva perioadă, orientarea fluxului net de ISD a fost preponderent spre industrie și în special către industria prelucrătoare. Aproape jumătate (40,7%-48,7%) din totalul investițiilor străine directe au fost direcționate către ramura industrială, ceea ce înseamnă că investițiile au fost semnificative ca volum și pe termen lung. Impactul întreprinderilor ISD asupra balanței comerciale a României a fost unul pozitiv (contribuția la exporturi de bunuri fiind între 69,4% și 74%, din total economie/ramură, în timp ce la importuri de bunuri, contribuția lor este între 58,6% și 66,3% din total economie/ramură). Totuși, contribuția deficitului acestui sector în total deficit comercial rămâne importantă, deși în scădere în perioada 2016-2018-sem. I de la 89% în anul 2016 la 75,6% și 2017 și la 67% în sem. I 2018. Dominația accentuată a unor investitori (interni sau externi) poate genera grade de concentrare și de dependență cu efect nefavorabil în economie. Strategiile combinate de profit și cota de piață pot genera bariere la intrare pentru competitorii care nu dispun de capacitatea de finanțare a firmelor importante și, în consecință, se produce fragmentarea lanțurilor de aprovizionare și valorice, transformând beneficiul unor prețuri mici în pierderi pentru producători sau intermediari locali;

- Consolidarea economiei prin convergența internă presupune măsuri pentru orientarea ISD și către zonele mai puțin vizate până în prezent. Politicile economice promovate trebuie să aibă în vedere ameliorarea condițiilor de acces în aceste zone și mai ales să compenseze prin alocări de resurse bugetare deficitul pe care ISD nu au interesul să-l acopere.

România trebuie să continue procesul de consolidare a situației economice, de încurajare și promovare a investițiilor care sprijină creșterea și dezvoltarea economică sustenabilă, prin adoptarea unor strategii investiționale atractive, prin îmbunătățirea cadrului fiscal și legislativ, astfel încât să ofere încredere mediului de afaceri românesc sau străin.

Referințe bibliografice

***, BNR, *Balanța de plăți*, 2005-2016, publicație periodică

***, BNR, *Investițiile străine în România*, 2003-2017, publicație periodică

***, BNR, *Raport anual*, 2005-2017, publicație periodică (http://www.bnr.ro/files/d/Pubs_ro/Anuale)

http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2005-2006.pdf, (2005-2018)

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/RO/COM-2017-494-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF>

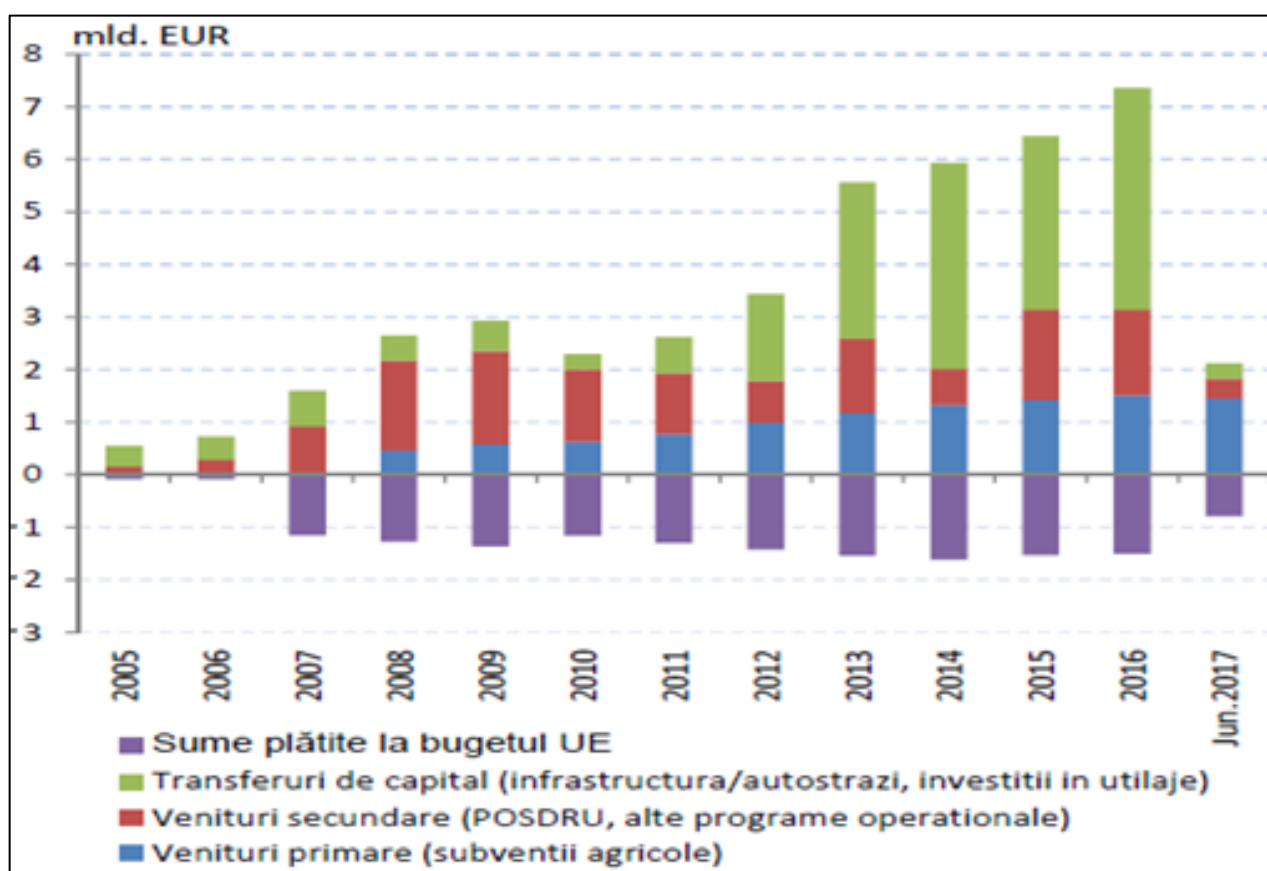
<https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/hungary/foreign-investment>

3.2. Fondurile europene în finanțarea economiei naționale

3.2.1. Privire de ansamblu

Fondurile europene au reprezentat și reprezintă o sursă importantă de finanțare a economiei naționale. În ciuda unor controverse privind dimensiunile și eficiența acestora, România a fost în permanență un beneficiar net de fonduri europene, începând cu perioada de preaderare și continuând cu perioada de după aderare (2007), conform situațiilor prezentate de către Banca Națională a României privind fluxurile financiare cu bugetul UE (graficul 36, anexa 8).

Graficul 36 – Evoluția fluxurilor financiare cu bugetul Uniunii Europene

Sursa: Voinea, L. (2017), *România în zona euro: când și cum*, BNR, București.

3.2.2. Impactul fondurilor europene asupra finanțării economiei naționale

Evaluări ale absorbției fondurilor europene în perioadele de alocare 2007-2013 și 2014-2020. În exercițiul bugetar 2007-2013, România a avut o alocare financiară de peste 39 mld. euro și a absorbit de la bugetul Uniunii Europene aproximativ 30,7 mld. euro (77,71%), din care 18,43 mld. euro, sume care au fost utilizate până la 31 decembrie 2013, și 12,3 mld. euro în intervalul 2014-2016 (31 martie 2016), tot din cadrul perioadei de programare 2007-2013 (în structură, evoluția sumelor alocate și primite de la bugetul Uniunii Europene se poate observa din datele tabelului următor):

Tabelul 27 – Sumele primite de România de la bugetul Uniunii Europene în contul alocărilor pentru perioada 2007-2013 (mil. euro)

Denumire	Alocare 2007-2013	Total până în 2013	2014	2015	1 ianuarie-31 martie 2016	Realizat 2007 - 2016	Gradul de realizare (%) Col.7=col.6*100/col.1
A	1	2	3	4	5	6	7
Fonduri structurale și de coeziune (FSC)	19060,00	7335,61	3587,61	2635,56	520,89	14079,67	73,87
Fonduri pentru dezvoltare rurală și pescuit (FEADR+FEP)	8097,27	5123,38	841,02	1247,35	405,19	7616,94	94,07
FEAGA	9900,00	4643,39	1325,84	1420,24	0,00	7389,47	74,64
Altele (postaderare)	2500,00	1324,72	158,79	160,83	9,67	1654,01	66,16
Total sume primite de la bugetul UE	39557,27*	18427,11	5913,26	5463,98	935,75	30740,09	77,71

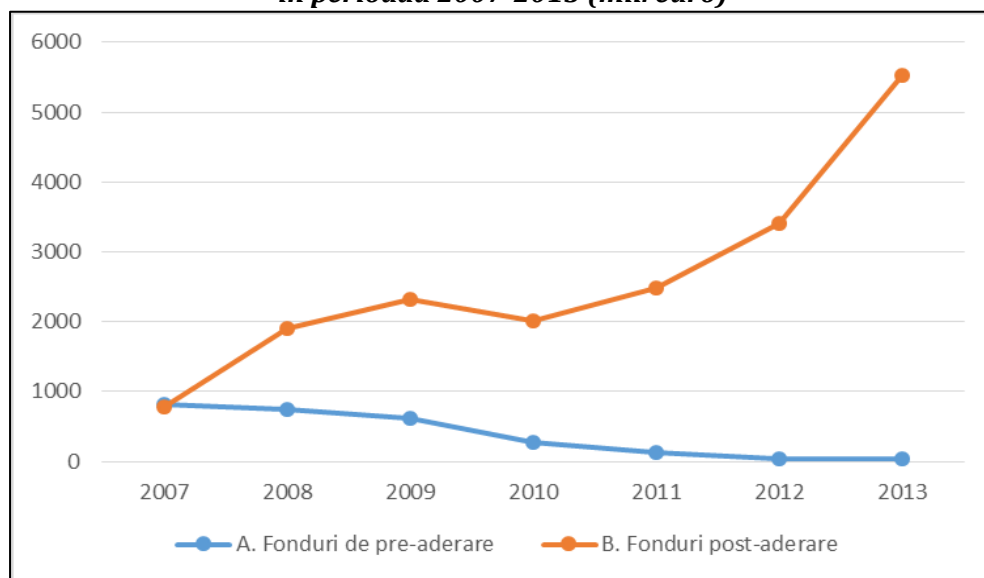
Notă: * Calculat pe baza acordurilor subsecvente de finanțare 2007-2013.

Sursa: Prelucrări proprii pe baza datelor furnizate de Ministerul Fondurilor Europene.

Capacitatea de absorbție a fondurilor europene (Gherghina, 2017) a crescut treptat de la un an la altul în intervalul 2007-2013, respectiv de la 1,6 mld. euro în anul 2007 la circa 5,56 mld. euro în anul 2013 (fonduri de preaderare și fonduri de postaderare).

Din aceste sume, 45,80% au reprezentat plăți pentru fondurile structurale și de coeziune, 50% au reprezentat plăți pentru dezvoltare rurală, pescuit și garanții agricole, iar aproximativ 5% au fost plăți pentru alte destinații.

Graficul 37 – Sumele totale primite de România de la bugetul Uniunii Europene în perioada 2007-2013 (mil. euro)

Sursa: Prelucrări proprii, utilizând datele furnizate de Ministerul Fondurilor Europene.

Aceste evoluții reflectă dificultățile în procesul de demarare și implementare a proiectelor și progresele relative consemnate prin procesul de învățare și de creștere a capacității administrative, mai ales în contextul în care fiecare autoritate de management implicată în administrarea de fonduri UE pentru perioada 2014-2020 a fost supusă acreditărilor, activitate ce s-a suprapus activităților de monitorizare și rambursare pentru proiectele aflate în implementare, aferente perioadei 2007-2013.

Stadiul absorbției fondurilor Uniunii Europene pentru programele operaționale din perioada 2007-2013, exprimat prin rata sumelor încasate de la Comisia Europeană, este relativ scăzut raportat la obiectivele noastre naționale. Mai mult, autoritățile de management rămân implicate în procesul de absorbție aferent implementării și monitorizării programele operaționale din perioada 2007-2013 până la 31 decembrie 2018.

Așteptările privind implicarea fondurilor europene în finanțarea economiei au fost mari, însă rezultatele nu au fost pe măsură, din cauza problemelor legate de dificultăți în formularea și înaintarea propunerilor de proiecte, în calitatea proiectelor și în implementarea acestora.

Rata de absorbție efectivă este redusă pentru programele finanțate din Fondurile europene structurale și de investiții (FESI) și plățile efectuate din Fondul european de garantare agricolă (FEAGA) pentru perioada 2014-2020 (tabelul 28). Acest fapt se explică prin faptul că autoritățile de management prin care se fac rambursările de la bugetul Uniunii Europene au fost acreditate de către Comisia Europeană foarte târziu, de-abia începând cu a doua jumătate a anului 2017, motiv pentru care, până la 31 decembrie 2017, România a primit din partea Comisiei Europene doar suma de 3,58 mld. euro aferentă fondurilor alocate pentru programele Uniunii Europene din perioada de programare 2014-2020. În prezent, ritmul absorbției a început să crească, ajungând la valoarea de 5,87 mld. euro la data de 3 august 2018.

De altfel, rata de absorbție este foarte redusă pentru programe care ar avea aptitudinea de a finanța proiecte pentru întărirea pilonilor economiei extensivi – implantarea lor în zone deficitare (POR) și intensivi (POCU, POCA ș.a.).

Tabelul 28 – Stadiul absorbției pentru programele finanțate din Fondurile europene structurale și de investiții (FESI) și al plăților efectuate din Fondul european de garantare agricolă (FEAGA), în perioada de alocare 2014-2020

Programe 2014-2020	Alocare 2014-2020 (UE) mil. euro	Plăți către beneficiari (UE)		Prefinanțări primite de la CE		Sume solicitate CE în limita alocării UE a PO (rata de absorbție curentă)		Rambursări de la CE (rata de absorbție efectivă)		Total sumă primită de la CE	
		Valoare mil. euro	%	Valoare mil. euro	%	Valoare mil. euro	%	Valoare mil. euro	%	Valoare mil. euro	%
	1	2	$3=(2/1)*100$	4	$5=(4/1)*100$	6	$7=(6/1)*100$	8	$9=(8/1)*100$	$10=4+8$	$11=(10/1)*100$
PO Regional	6760,00	143,24	2,12	426,22	6,30	65,10	0,96	58,59	0,87	484,80	7,17
PO Infrastructura mare	9218,52	1248,77	13,55	594,48	6,45	1132,27	12,28	1016,45	11,03	1610,93	17,47
PO Competitivitate	1329,79	227,18	17,08	84,27	6,34	136,85	10,29	123,16	9,26	207,43	15,6
PO Capital uman	4371,96	123,25	2,82	276,72	6,33	20,08	0,46	18,07	0,41	294,79	6,74
PO Capacitatea administrativă	553,19	39,73	7,18	35,10	6,35	31,32	5,66	28,19	5,10	63,29	11,44
PO IIMM	100,00	93,09	93,09	2,75	2,75	93,09	93,09	83,78	83,78	86,53	86,53
PO Asistență tehnică	252,77	66,29	26,23	15,46	6,12	66,11	26,16	58,41	23,11	73,88	29,23
SUBTOTAL	22586,23	1941,55	8,6	1435,00	6,35	1544,82	6,84	1386,66	6,14	2821,66	12,49
PN Dezvoltare rurală	8128,00	3002,63	36,94	325,12	4,00	2938,19	36,15	2706,96	33,30	3032,08	37,30
POPAM	168,42	26,91	15,98	10,69	6,35	19,43	11,53	11,01	6,54	21,70	12,88
TOTAL FESI	30882,65	4971,09	16,1	1770,81	5,73	4502,43	14,58	4104,63	13,29	5875,44	19,03
POAD	441,01	129,27	29,31	48,51	11,00	76,62	17,37	68,96	15,64	117,47	26,64
FEAGA 2015-2020*	11255,21	5022,71	44,63			5022,71	44,63	4993,63	44,37	4993,63	44,37

* Situația existentă la data de 3 august 2018. Nu sunt incluse Programele de cooperare teritorială europeană.

Legendă:

PO= Program operațional;

FESI= Fondurile europene structurale și de investiții;

POIIMM= Programul operațional inițiativa pentru IMM-uri;

POAD= Programul operațional Ajutorarea persoanelor dezavantajate;

POPAM= Programul operațional pentru pescuit și afaceri maritime;

FEAGA= Fondul european de garantare agricolă.

Sursa: Ministerul Fondurilor Europene (MFE).

3.2.3. Cauze și dificultăți în procesul de absorbție

Întârzieri în formularea și înaintarea proiectelor. Autoritățile de management nu au estimat în mod real volumul de activitate semnificativ, solicitat de propunerile care puteau fi depuse în cadrul unei cereri de proiecte, astfel încât evaluarea necesarului de personal sau a numărului de experți evaluatori, a volumului de activitate, a perioadei de timp necesară evaluării și selecției proiectelor să fie corespunzătoare și reală și să permită desfășurarea acestui proces într-o perioadă rezonabilă sau conformă celei anunțate prin ghidurile solicitantului.

Calitatea proiectelor. Respingerile de proiecte depuse în cadrul celor șapte programe operaționale au reprezentat 53,19% din numărul total de proiecte depuse. Procentaje mai mari de respingere au fost înregistrate în cazul: Programului operațional Dezvoltarea resurselor umane – 66,90%; Programului operațional Dezvoltarea capacității administrative – 57,40% sau Programului operațional Creșterea competitivității economice – 48,62%.

Cea mai mică rată de respingere – 11,76% – a fost înregistrată în cazul Programului operațional Asistență tehnică, unde beneficiari sunt instituțiile publice implicate în gestionarea și controlul programelor operaționale.

Capacitatea de contractare. Există diferențe semnificative între numărul de proiecte aprobate și cele contractate. La 31 decembrie 2015, din raportarea publicată de Ministerul Fondurilor Europene, reiese că, față de cele 20724 de proiecte aprobate în cadrul celor șapte programe operaționale, au fost încheiate contracte de finanțare pentru un număr de 15760 de proiecte, pentru 4964 de proiecte nefiind încheiate contracte de finanțare, deși acestea au fost aprobate (cca 24% din numărul de proiecte aprobate și cca 10% din numărul total de proiecte depuse).

Implementarea proiectelor (corecții financiare). România se află printre țările cu corecții financiare semnificative, ocupând locul 5 în ordine descrescătoare a țărilor cu sume depășind 250 mil. euro aferente corecțiilor financiare executate în 2014 de către Comisia Europeană (tabelul 29).

Tabelul 29 – Corecții financiare confirmate în 2014, în raport cu plățile primite din partea Uniunii Europene (defalcare pentru fiecare stat membru)

Stat membru	Plăți primite de la bugetul Uniunii Europene în 2014 (mil. euro)	Corecții financiare confirmate în 2014 (mil. euro)	Corecții financiare confirmate în 2014 în raport cu plățile primite de la bugetul Uniunii Europene în 2014 (%)
Belgia	1 028	25	2,40
Bulgaria	2 096	148	7,10
Republica Cehă	4 152	441	10,60
Danemarca	1 212	9	0,70
Germania	9 712	39	0,40
Estonia	610	2	0,30
Irlanda	1 376	18	1,30
Grecia	6 829	187	2,70
Spania	10 219	379	3,70
Franța	11 159	1 383	12,40
Croația	407	–	–
Italia	9 450	401	4,20
Cipru	237	–	0,00
Letonia	1 005	5	0,50
Lituania	1 774	9	0,50
Luxemburg	79	0	0,00

– continuare tabel 29 –

Stat membru	Plăți primite de la bugetul Uniunii Europene în 2014 (mil. euro)	Corecții financiare confirmate în 2014 (mil. euro)	Corecții financiare confirmate în 2014 în raport cu plățile primite de la bugetul Uniunii Europene în 2014 (%)
Malta	221	0	0,20
Țările de Jos	1 285	(30)*	-2,30
Austria	1 301	15	1,20
Polonia	17 088	49	0,30
Portugalia	4 772	50	1,00
România	5 775	295	5,10
Slovenia	1 078	15	1,40
Slovacia	1 577	142	9,00
Finlanda	866	7	0,80
Suedia	1 338	4	0,30
Regatul Unit	5 685	62	1,10
INTERREG	1 866	44	2,40
TOTAL	110 537	3 890	3,50

Sursa: Prelucrare proprie din Raportul Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliul European și Curtea Europeană de Conturi, Proiecția bugetului UE până la sfârșitul anului 2014.

Se poate observa că România, alături de Franța, Bulgaria, Republica Cehă și Slovacia sunt țările cu valori semnificative ale corecțiilor financiare (peste 5% în raport cu plățile primite de la bugetul UE).

3.2.4. Utilizarea fondurilor europene în profil teritorial

Scopul programelor este acela de a contribui la creșterea convergenței și a consistenței economiilor susținute. Pentru a avea o imagine cuprinzătoare asupra importanței sumelor efectiv încasate de la bugetul Uniunii Europene, prezentăm în tabelul următor evoluția ponderii în PIB a sumelor efectiv încasate de România de la bugetul UE pentru perioada 2007-2015.

Tabelul 30 – Evoluția ponderii sumelor efectiv încasate de România de la bugetul Uniunii Europene în PIB-ul României, pentru perioada 2007-2015

Perioada	PIB România (mld. euro)	Sumele primite de România de la bugetul Uniunii Europene/an (mil. euro)	Ponderea sumelor primite de România de la bugetul Uniunii Europene în PIB (%)
2007	123,70	1599,72	1,29
2008	139,70	2642,35	1,89
2009	118,30	2930,24	2,48
2010	124,10	2293,63	1,85
2011	131,50	2621,59	1,99
2012	133,90	3442,14	2,57
2013	144,70	5556,83	3,84
2014	150,80	5590,00	3,71
2015	159,00	5490,00	3,45

Sursă: Prelucrare proprie pe baza datelor de la Institutul Național de Statistică și Ministerul Fondurilor Europene.

Este important ca proiectele/obiectivele realizate să distribuie bunăstare și în zonele mai puțin favorizate de condițiile istorico-geografice și de factorii de producție disponibili, pentru diminuarea decalajelor teritoriale. Rezultatele exercițiului bugetar 2007-2013 pot demonstra efecte favorabile pentru unele unități teritoriale din România.

Evoluția produsului intern brut pe județe relevă o mai mare creștere în 2013 față de anul 2007 pentru județul Constanța (+89,6%), urmat de județul Călărași (+81,3%), județul Ialomița (+78,8%), județul Ilfov (+72,7%) și județul Giurgiu (+70,4%). Aceste creșteri pot încorpora și efectele finanțărilor primite prin fondurile europene pentru agricultură, dezvoltare rurală și pescuit (dacă avem în vedere că din totalul sumelor primite, de 18,4 mld. euro, peste 9,7 mld. euro reprezintă dezvoltarea rurală, pescuitul și garanțiile agricole), cum se poate observa și în datele din anexa 9.

Agregarea PIB pe regiuni de dezvoltare estompează în mare măsură diferențele consemnate pe județe. Față de o creștere nominală de +52,4% a PIB pe total țară în anul 2013 față de anul 2007, se constată că cea mai mare creștere este consemnată de regiunea București-Ilfov (+67,8%), urmată de regiunea Sud-Est (+62,3%), comparativ cu numai +41,9% în regiunea Nord-Vest și Sud-Vest Oltenia sau +44,9% în regiunea Centru (anexa 10).

În ce privește plățile efectuate pe programele operaționale în profil regional, se constată că, față de 17,4 lei plăți din fondurile europene pentru 1000 lei PIB (cumulat pentru perioada 2007-2013) la nivel național, în București, nivelul plăților a fost de 24,7 lei/1000 lei comparativ cu numai 12,2 lei/1000 lei în regiunea Sud Muntenia și în regiunea Vest.

Regiunea București-Ilfov deține 37,1% din totalul plăților efectuate pe toate programele operaționale. Urmează în ordine regiunea Nord-Est cu 10,9%, Nord-Vest cu 10,2%, pe ultima poziție situându-se regiunea Vest cu 6,9%. Diferențe sensibile între regiuni sunt consemnate și în ce privește proporția sumelor alocate pe diferite programe operaționale.

În ceea ce privește POR, cea mai mare proporție în plățile primite de la UE o deține regiunea Nord-Est (18,2%), urmată de regiunea Sud Muntenia (14,1%) și Sud-Vest Oltenia (13,3%), comparativ cu numai 8,2% regiunea București-Ilfov.

Fondurile pentru mediu prezintă o distribuție mai puțin diferențiată în profil regional, 17,5% din plăți au fost alocate pentru Sud-Est, 14,8% pentru Nord-Est, comparativ cu 10,6% pentru București-Ilfov sau 8,9% pentru Sud-Vest Oltenia.

Regiunea București-Ilfov a încasat 32,7% din totalul plăților pe programul de competitivitate, 51,2% din sumele de la POS DRU, 93% pentru transporturi, 84,5% și, respectiv, 87,9% pentru PODCA și POAT.

3.2.5. Perspectiva financiară 2014-2020

Uniunea Europeană a prevăzut pentru perioada 2014-2020 o nouă abordare în materie de programare strategică pentru politica de coeziune, conform obiectivelor Strategiei Europa 2020. O comparație succintă a celor două perspective financiare este prezentată în tabelul 31.

În perioada 2014-2020, România va investi în toate cele 11 obiective tematice ale Strategiei Europa 2020, folosind resursele fondurilor europene structurale și de investiții (FESI), prin intermediul programelor operaționale 2014-2020 prezentate mai jos, în continuitate cu programele aferente perioadei 2007-2013: *Programul operațional Capital uman (POCU)*, *Programul operațional Competitivitate (POC)*, *Programul operațional Infrastructură mare (POIM)*, *Programul operațional Asistență tehnică (POAT)*, *Programul operațional regional (POR)* 2014-2020, *Programul operațional*

Capacitate administrativă (POCA), Programul operațional Ajutorarea persoanelor dezavantajate 2014-2020 (POAD).

Tabelul 31 – Caracteristicile programelor de finanțare la nivelul Uniunii Europene pentru cele două perspective financiare (2007-2013 și 2014-2020)

Perspectiva financiară 2007-2013	Perspectiva financiară 2014-2020
Cadrul strategic național de referință (FEDR, FC, FSE)	Acordul de parteneriat (FEDR, FC, FSE, FEADR, FEPAM)
Orientare strategică și de programare - linii directoare CE privind coeziunea economică, socială și teritorială, ținând seama de politicile comunitare relevante	Strategia Europa 2020 Document de poziție al serviciilor CE Recomandări specifice de țară
Rezerva de performanță 3% la latitudinea SM	Rezerva de performanță 6% obligatorie
Indicatori de rezultat și realizare imediată (<i>output</i>) stabiliți pe baza unor linii orientative CE (comunicate pe parcursul implementării)	Indicatori comuni stabiliți prin regulamentele de fond: - de <i>output</i> (FEDR, FSE, FC, FEADR) - de rezultat (FSE)
Concentrare tematică - nu	11 obiective tematice; alocări financiare condiționate prin regulamentele specifice de fond FEDR/FSE
Priorități / fond	Priorități de investiții/fond/obiectiv tematic
Fără instrumente de dezvoltare teritorială predefinite	ITI, CLLD
Fără condiționare de finanțare	Condiționalități <i>ex- ante</i>

Sursa: Informații furnizate de Ministerul Fondurilor Europene.

O evaluare finală, cu privire la câștigurile și pierderile rezultate din utilizarea fondurilor europene nerambursabile este dificilă, deoarece Comisia Europeană a aplicat regula n+3 și n+2 pentru a evita dezangajarea unor fonduri necheltuite și doar la finele anului 2018 se va putea face o centralizare clară a tuturor sumelor atrase și încasate de la Comisia Europeană pentru programarea 2007-2013.

În opinia experților, „România trebuia, de fapt, să își asume la modul cel mai serios sarcina de a-și identifica propriile nevoi de dezvoltare și să pornească un dialog cu Comisia, și nu doar să preia automat temele și prioritățile sugerate de aceasta” (*Raport anual de analiză și prognoză – România 2014*, p. 57).

De asemenea, este necesar să se asigure condițiile financiare astfel încât valoarea adăugată creată prin finanțarea din fonduri europene să germineze dezvoltare, în primul rând prin participarea unor companii autohtone. Doar în sectorul construcții, de exemplu, proporția contractelor de achiziție publică câștigate de firme internaționale a fost de 37,2% în anul 2008, 42,4% în anul 2011 și 42,6% în anul 2013 (*Raport anual de analiză și prognoză – România 2016*, Societatea Academică din România, p. 38, <http://sar.org.ro/raportul-anual-de-analiza-si-prognoza-romania-2016>).

Concluzii

Experiența celor două perioade, de pre și postaderare, oferă suficiente elemente utile, astfel încât deficiențele constatate să fie reduse/eliminate.

Experții apreciază că ar fi necesare un cod de conduită al beneficiarului de fonduri și un cod de conduită al funcționarului implicat în procesul de gestionare al fondurilor europene (inclusiv cu măsuri de prevenție pentru beneficiarii de fonduri la momentul trecerii la moneda unică euro), cea ce ar face ca problemele în implementare și eventualele șocuri să fie cât mai bine rezolvate de partenerii implicați în absorbția reală a fondurilor europene.

Efectele absorbției în consolidarea economiei românești ar fi amplificate prin crearea condițiilor pentru accesul companiilor autohtone la proiecte cu finanțare europeană, în sensul stabilizării forței de muncă și al consolidării bazei tehnologice.

Absorbția reală a Fondurilor europene structurale și de investiții (FESI) până în 2020 ar putea beneficia de premise mai bune, prin luarea a mai multor *măsuri*, între care:

- ✓ susținerea implementării proiectelor prin garanții guvernamentale aferente creditelor bancare necesare beneficiarilor pentru cofinanțarea proiectelor cu fonduri europene (implicarea sistemului bancar în procesul de absorbție reală și de educație financiară a beneficiarilor de fonduri UE);
- ✓ implementarea programelor de finanțare din fonduri europene specializate pe finanțarea internaționalizării afacerilor românești, astfel încât, la momentul aderării la zona euro, acestea să fie pregătite și să răspundă mediului competițional european.

Fondul problemei constă însă în a identifica propriile nevoi de dezvoltare printr-un dialog deschis cu Comisia Europeană, și nu doar a prelua automat temele și prioritățile sugerate de aceasta.

Iată câteva dintre noile condiții puse de Comisia Europeană pentru a avea acces la fondurile structurale după 2020:

- ✓ *respectarea statului de drept*: o condiție strictă, legată de independența justiției și de păstrarea valorilor europene legate de statul de drept a fost introdusă ca răspuns direct la comportamentul mai multor guvernări din Europa;
- ✓ *condiționalități aplicate permanent*: condiții stricte, legate de un cadru legislativ și strategic stabil și de o capacitate administrativă adecvată pentru gestionarea fondurilor europene. Dacă până acum era important ca aceste condiții să fie respectate doar la începutul perioadei bugetare de șapte ani, din 2021, evaluarea lor se va face în mod continuu și orice nerespectare va duce la suspendarea plăților;
- ✓ *respectarea echilibrelor macroeconomice*: condițiile legate de buna gestiune a echilibrului bugetar și a datoriei publice au devenit mai stringente;
- ✓ *perioada de absorbție redusă*: banii europeni se vor putea cheltui într-o perioadă mai scurtă cu un an față de situația actuală (se trece de la regula „N+3” la „N+2”). Concret, nu va mai fi posibilă cheltuirea „pe ultima sută de metri”, așa cum s-a făcut, de exemplu, în 2016, când s-a reușit absorbția a peste 4 mld. euro pe politica de coeziune în doar un an, crescând astfel absorbția cu peste 25%;
- ✓ *ratele de cofinanțare națională sunt crescute semnificativ*: din fiecare euro cheltuit pe un proiect cu finanțare de la bugetul european, statul roman va trebui să contribuie cu cel puțin 30 de cenți (pentru proiectele implementate în București, chiar cu 60 de cenți);
- ✓ *prefinanțarea este redusă semnificativ*: de la aproape 3% anual, așa cum se primește acum, începând cu 2021, se va primi doar o prefinanțare de 0,5% pe an. Deci, din nou, România va trebui să își gestioneze finanțele publice cu mult mai multă responsabilitate decât până acum, dacă dorește să implementeze proiecte importante;
- ✓ *reforme structurale*: României i se va pune la dispoziție un plus de 2 mld. euro în fonduri nerambursabile, cu condiția implementării de reforme care să modernizeze administrația publică și cadrul legislativ. Aceste reforme trebuie însă duse până la capăt și menținute timp de cel puțin cinci ani pentru ca fondurile să fie plătite. Așadar, este nevoie de viziune, predictibilitate, competentă și stabilitate;

- ✓ *obiectivele* pentru care aceste fonduri trebuie folosite sunt reduse: investițiile trebuie să se concentreze pe proiecte de infrastructură cu valoare adăugată mare, care duc la dezvoltare economică imediată, pe adaptarea la schimbările climatice, pe adaptarea pieței muncii la nevoile actuale și pe cercetare și inovare;
- ✓ *rolul instrumentelor financiare este crescut*: România este situată printre ultimele state în ceea ce privește folosirea instrumentelor financiar-bancare și sunt necesare eforturi ample pentru a multiplica efectul utilizării fondurilor europene în finanțarea economiei.

Referințe bibliografice

- Bârzea, C. (2001), *Politicile și instituțiile Uniunii Europene*, Editura Corint, București
- Boștinăru, V. (coord.) (2013), *Ultimii pași, Absorbția fondurilor structurale și de coeziune 2007-2013*, studiu
- Gherghina, B.M. (2017), *Absorbția fondurilor europene în România*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București
- Petrescu, O.-M. (2006), *Programul de finanțare SAPARD. Geneză și conținut*, Editura C.H. Beck, București
- Sabău-Popa, C.D. (2010), *Bugetul Uniunii Europene și fondurile comunitare*, Editura Economică, București
- Voinea, L. (2017), *România în zona euro: când și cum*, BNR, București
- Wallace, H.; Pollack, M.A.; Young, A.R. (coord.) (2014), *Elaborarea politicilor în Uniunea Europeană*, ediția a șasea, Institutul European din România
- ***, Guvernul României (2007), *Programul operațional Dezvoltarea capacității administrative 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. 5748 din 21 noiembrie
- ***, Guvernul României (2007), *Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C5811 din data de 22 noiembrie
- ***, Guvernul României (2013), *Programul operațional regional 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C9772
- ***, Guvernul României (2014), *Programul operațional Competitivitate 2014-2020*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C10233 (2014), Bruxelles, 19 decembrie
- ***, Guvernul României (2014), *Programul operațional de Asistență tehnică 2014-2020*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C10221(2014), Bruxelles, 18 decembrie
- ***, Guvernul României (2014), *Programul operațional sectorial Creșterea competitivității economice 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C363
- ***, Guvernul României (2014), *Programul operațional sectorial Transport 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C7675
- ***, Guvernul României (2015), *Programul operațional Capacitate administrativă 2014-2020*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C(2015)1290 din 25 februarie
- ***, Guvernul României (2015), *Programul operațional Capital uman 2014-2020*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C1287(2015), Bruxelles, 25 februarie
- ***, Guvernul României (2015), *Programul operațional de Asistență tehnică 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C7443
- ***, Guvernul României (2015), *Programul operațional Infrastructură mare 2014-2020*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C(2015)4823 din 9 iulie

- ***, Guvernul României (2015), *Programul operațional regional 2014-2020*, adoptat de Comisia Europeană (CE) pe data de 23 iunie
- ***, Guvernul României (2015), *Programul operațional sectorial Mediu 2007-2013*, aprobat prin Decizia Comisiei Europene nr. C7258
- ***, Guvernul României, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (2015), *Programul național de dezvoltare rurală 2014-2020*, versiunea aprobată la 26 mai
- ***, Guvernul României, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (2014), *Raport strategic de monitorizare*, octombrie
- ***, Guvernul României, Ministerul Finanțelor Publice (2014), *Raport privind situația macroeconomică pe anul 2015 și proiecția acesteia pe anii 2016-2018*
- ***, Institutul European din România (2006), *Studii de impact*, III, Studiul nr. 1, „Analiza capacității de absorbție a fondurilor comunitare în România”
- ***, *Memorandum de finanțare convenit între Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2000*, semnat la 6 noiembrie 2000, aprobat prin H.G. nr. 1328/14.12.2000, publicat în M.O. nr. 539/01.09.2001
- ***, *Memorandum de finanțare dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2004 pentru România*, semnat la 21.12.2004 și publicat prin Ordinul Ministerului Finanțelor Publice nr. 1412/2005 în M.O. nr. 940/21.10.2005
- ***, *Memorandum de finanțare dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2001*, semnat la 4 decembrie 2001 ratificat prin OG nr. 51/2002, publicată în M.O. nr. 634/28.08.2002
- ***, *Memorandum de finanțare dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2002*, semnat la 11 decembrie 2001, ratificat prin OG nr. 50/2003, publicată în M.O. nr. 604/26.08.2002
- ***, *Memorandum dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2003 pentru România*, semnat la 2 decembrie 2003, ratificat prin OUG nr. 43/2004, publicată în M.O. nr. 551/21.06.2004
- ***, *Ordinul Ministerului Economiei și Finanțelor nr. 282/30 mai 2007 pentru publicarea Acordului de finanțare dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2005*, M.O. nr. 458/6.07.2007
- ***, *Ordinul Ministerului Economiei și Finanțelor nr. 567/26 februarie 2008 pentru publicarea Acordului de finanțare dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la Programul național PHARE 2006 pentru România*, M.O. nr. 306/18.04.2008
- ***, Parlamentul European (2007), *Adoptarea definitivă a bugetului general al Uniunii Europene aferent exercițiului financiar 2007* (2007/143/CE, Euratom), JOUE, L 77, 16 iulie
- ***, Parlamentul European (2014), *Adoptarea definitivă a bugetului general al Uniunii Europene aferent exercițiului financiar 2014* (2014/67/UE, Euratom), JOUE, L 51, 20 februarie
- ***, Societatea Academică din România, *Raport anual de analiză și prognoză – România 2014*
- ***, Societatea Academică din România, *Raport anual de analiză și prognoză – România 2016*

Site-uri internet:

<http://ec.europa.eu>

<http://ec.europa.eu/eurostat/home>

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/ro
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
<http://eur-lex.europa.eu/>
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/ro
<http://mfinante.ro>
<http://sar.org.ro/wp-content/uploads/2014/04/Proasta-gestiune-si-planificare>
<http://statistici.INSSE.ro/>
http://www.fonduri-ue.ro/images/files/implementare-absorbtie/Anexa_1-
<http://www.ier.ro/>
<http://www.inforegio.ro/ro/regio-2007-2013/programul-operational-regional>
<http://www.INSSE.ro/>
<http://www.madr.ro/>
https://adevarul.ro/economie/stiri-economice/dezastrul-fondurilor-europene-1_5b44c5e7df52022f750ff58c/index.html

ANEXA 8

Evoluția fluxurilor financiare dintre România și UE

(balanța financiară netă) la 31 mai 2017 (milion euro) Sume primite în Cadrul Financiar Multianual 2007 - 2013

Denumire	Realizat 2007	Realizat 2008	Realizat 2009	Realizat 2010	Realizat 2011	Realizat 2012	Realizat 2013	Realizat 2014	Realizat 2015	Realizat 2016	Realizat 2017 (execuția la 31 mai 2017)	Realizat 2007 - 2017 (execuția la 31 mai 2017)
I. Sume primite de la bugetul UE (A+B)	1599,71	2642,34	2930,24	2293,63	2621,59	3442,13	5557,21	5932,51	5493,30	4540,14	8,01	37060,82
A. Fonduri de pre-aderare	812,26	747,68	618,74	273,17	132,61	43,90	31,02	19,25	29,33	1,51	0,00	2709,47
B. Fonduri post-aderare	787,45	1894,67	2311,50	2020,46	2488,98	3398,24	5526,19	5913,26	5463,98	4538,63	8,01	34351,35
B1. Fonduri structurale și de coeziune (FSC)	421,38	648,45	917,84	505,35	708,36	1170,92	2963,12	3587,61	2635,56	3693,39	1,29	17253,45
B2. Fonduri pentru dezvoltare rurală și pescuit (FEAD+FEF)	15,13	578,75	565,93	760,48	883,05	1090,05	1229,99	841,02	1247,35	522,29	0,00	7734,02
B3. Fondul european pentru garantare agricolă (FECA)	6,89	461,87	575,93	663,78	768,95	991,27	1174,70	1325,84	1420,24	269,34	0,00	7658,82
B4. Altele (post-aderare)	344,05	205,60	251,80	90,65	128,62	146,00	158,38	158,79	160,83	53,62	6,72	1705,06

Sume primite în Cadrul Financiar Multianual 2014 - 2020

Denumire	Realizat 2007	Realizat 2008	Realizat 2009	Realizat 2010	Realizat 2011	Realizat 2012	Realizat 2013	Realizat 2014	Realizat 2015	Realizat 2016	Realizat 2017 (execuția la 31 mai 2017)	Realizat 2007 - 2017 (execuția la 31 mai 2017)
I. Sume primite de la bugetul UE (A+B)	x	x	x	x	x	x	x	48,51	945,11	2820,74	1664,37	5478,74
A1. Fonduri structurale și de coeziune (FSC)	x	x	x	x	x	x	x	48,51	666,25	660,15	1,05	1375,96
A2. Fonduri pentru dezvoltare rurală și pescuit (FEAD+FEFAM)	x	x	x	x	x	x	x	0,00	248,59	610,05	265,06	1123,69
A3. Fondul european pentru garantare agricolă (FECA)	x	x	x	x	x	x	x	0,00	0,00	1240,59	1316,14	2556,73
A4. Altele (post-aderare)	x	x	x	x	x	x	x	0,00	30,27	309,96	82,12	422,35

Sume plătite în perioada 2007 – 2017

– continuare anexa 8 –

Denumire	Realizat 2007	Realizat 2008	Realizat 2009	Realizat 2010	Realizat 2011	Realizat 2012	Realizat 2013	Realizat 2014	Realizat 2015	Realizat 2016	Realizat 2017 (execuția la 31 mai 2017)	Realizat 2007 – 2017 (execuția la 31 mai 2017)
II. Sume plătite către bugetul UE	1150,89	1268,93	1364,43	1158,91	1296,24	1427,77	1534,77	1619,89	1456,25	1504,70	639,38	14422,17
C. Contribuția României la bugetul UE	1129,13	1246,78	1315,49	1109,25	1234,26	1405,57	1469,80	1604,92	1441,69	1479,98	630,31	14067,17
D. Alte contribuții	21,77	22,15	48,94	49,66	61,98	22,20	64,96	14,97	14,57	24,72	90,08	355,00

Sold – Cadrul Financiar Multianual 2007 – 2013 + Cadrul Financiar Multianual 2014 – 2020

Denumire	Realizat 2007	Realizat 2008	Realizat 2009	Realizat 2010	Realizat 2011	Realizat 2012	Realizat 2013	Realizat 2014	Realizat 2015	Realizat 2016	Realizat 2017 (execuția la 31 mai 2017)	Realizat 2007 – 2017 (execuția la 31 mai 2017)
I. Sume primite de la bugetul UE (A+B)	1599,71	2642,34	2930,24	2293,63	2621,59	3442,13	5557,21	5981,02	6438,42	7360,88	1672,38	42539,56
A. Sume primite de la bugetul UE din Cadrul Financiar Multianual 2007 – 2013	1599,71	2642,34	2930,24	2293,63	2621,59	3442,13	5557,21	5932,51	5493,30	4540,14	8,01	37060,82
B. Sume primite de la bugetul UE din Cadrul Financiar Multianual 2014 – 2020	x	x	x	x	x	x	x	48,51	945,11	2820,74	1664,37	5478,74
II. Sume plătite către bugetul UE	1150,89	1268,93	1364,43	1158,91	1298,24	1427,77	1534,77	1619,89	1456,25	1504,70	639,38	14422,17
III. Soldul fluxurilor = I – II	448,82	1373,41	1565,81	1134,72	1323,35	2014,36	4022,45	4361,13	4982,17	5856,18	1032,99	28117,38

Sursa: prelucrări proprii, pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor Publice

Anexa 9

Evoluția PIB pe județe, în perioada 2007-2013

Județe	Nivel anual (mld. lei)							Pondere în PIB total (%)		Dinamica 2013/2007 (%)
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2007	2013	
Mun. București	91,9	126,2	114,6	124,3	138,9	140,1	153,7	22,2	24,1	167,2
Timiș	18,5	24,9	23,6	25,9	27,4	27,1	29,6	4,4	4,6	160,0
Cluj	18,1	20,9	20,9	21,7	23,1	25,8	27,7	4,3	4,3	153,0
Constanța	16,3	19,3	19,7	21,2	22,2	26,7	30,9	3,9	4,9	189,6
Prahova	15,7	19,8	20,3	18,5	20,9	21,5	26,2	3,8	4,1	166,9
Argeș	13,8	16,9	17,9	16,7	16,8	15,8	16,9	3,3	2,7	122,5
Brașov	13,7	16,4	16,9	18,1	18,4	20,2	21,2	3,3	3,3	154,7
Iași	12,3	15,3	15,1	16,3	16,6	17,6	19,7	2,9	3,1	160,2
Bihor	11,7	13,5	12,8	13,4	12,8	13,2	14,0	2,8	2,2	119,7
Dolj	10,5	13,6	13,5	13,6	14,3	14,9	15,6	2,5	2,4	148,6
Ilfov	9,9	13,4	13,0	13,1	14,7	17,6	17,1	2,4	2,7	172,7
Bacău	9,7	12,1	12,0	12,2	11,7	12,6	12,5	2,3	2,0	128,9
Mureș	9,5	11,3	10,9	11,0	11,5	13,2	13,6	2,3	2,1	143,2
Arad	9,3	11,2	11,0	11,7	12,5	13,0	13,7	2,2	2,2	147,3
Sibiu	9,2	11,5	11,7	11,7	12,2	13,2	13,7	2,2	2,2	148,9
Hunedoara	8,9	9,9	9,5	9,4	9,6	11,1	10,4	2,1	1,6	116,9
Suceava	8,7	9,8	10,2	10,0	10,5	11,1	11,9	2,1	1,9	136,8
Galați	8,5	10,6	9,7	11,1	11,3	11,3	12,2	2,0	1,9	143,5
Dâmbovița	7,9	9,3	9,2	10,4	10,3	11,4	11,8	1,9	1,9	149,4
Alba	7,7	8,8	8,5	9,3	9,3	10,2	10,4	1,8	1,6	135,1
Gorj	7,3	8,2	8,9	9,8	10,2	10,5	10,8	1,7	1,7	147,9
Maramureș	6,9	8,2	8,3	8,6	8,7	9,9	10,2	1,7	1,6	147,8
Vâlcea	6,6	7,9	7,5	7,5	8,3	8,5	8,8	1,6	1,4	133,3
Neamț	6,5	7,6	7,5	7,3	7,6	8,3	8,8	1,6	1,4	135,4
Buzău	6,2	7,8	7,7	7,8	7,9	8,7	9,6	1,5	1,5	154,8
Brăila	5,6	6,7	6,8	6,3	7,1	7,0	7,4	1,3	1,2	132,1
Olt	5,5	6,7	6,1	7,2	7,3	7,8	8,1	1,3	1,3	147,3
Caras-Severin	5,2	6,1	6,5	6,7	6,5	7,0	6,8	1,2	1,1	130,8
Satu Mare	5,2	6,3	6,3	6,3	6,5	7,2	7,9	1,2	1,2	151,9
Harghita	5,1	6,0	6,0	5,9	6,3	6,5	6,9	1,2	1,1	135,3
Bistrița-Năsăud	4,9	6,0	6,1	5,7	5,9	6,6	6,5	1,2	1,0	132,7
Teleorman	4,7	5,8	5,8	5,6	5,8	6,3	6,7	1,1	1,1	142,6
Vrancea	4,5	5,5	5,4	5,8	5,7	6,2	6,7	1,1	1,1	148,9
Botoșani	4,5	5,5	5,6	5,5	5,8	6,0	6,7	1,1	1,1	148,9
Sălaj	3,8	4,4	4,5	4,5	4,6	5,0	5,4	0,9	0,8	142,1
Mehedinți	3,7	4,4	4,4	4,3	4,5	4,6	4,7	0,9	0,7	127,0
Vaslui	3,7	5,0	4,8	4,8	5,0	5,8	5,8	0,9	0,9	156,8
Covasna	3,4	4,0	4,1	3,9	4,3	4,3	4,7	0,8	0,7	138,2
Ialomița	3,3	4,6	4,5	4,9	5,4	5,5	5,9	0,8	0,9	178,8
Tulcea	3,2	4,1	4,0	4,5	5,2	4,9	5,3	0,8	0,8	165,6
Călărași	3,2	4,6	4,2	5,4	5,5	5,5	5,8	0,8	0,9	181,3
Giurgiu	2,7	3,6	3,9	5,3	5,4	5,0	4,6	0,6	0,7	170,4
TOTAL	417,5	523,7	509,9	533,2	564,5	594,7	636,9	100,0	100,0	152,6
Media	9,94	12,47	12,14	12,70	13,44	14,16	15,16			152,5

Notă: * Date publicate pe site-ul <http://statistici.insse.ro>.

Sursa: Prelucrări proprii pe baza datelor furnizate de Ministerul Fondurilor Europene.

Anexa 10**Evoluția PIB pe regiuni de dezvoltare, în perioada 2007-2013 (2007 = %)**

Regiunea	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nord-Vest	117,3	116,7	119,2	122,0	133,8	141,9
Centru	119,4	119,4	123,2	127,4	139,2	144,9
Nord-Est	121,8	121,3	123,3	125,9	135,0	143,7
Sud-Est	121,6	120,0	127,6	133,9	145,9	162,3
Sud Muntenia	126,1	128,3	130,1	136,4	138,5	151,5
București-Ilfov	137,1	125,3	134,9	150,9	154,9	167,8
Sud-Vest Oltenia	121,0	119,9	125,8	132,4	137,4	142,5
Vest	124,2	120,8	128,2	133,4	138,9	144,5
TOTAL	125,4	122,1	127,6	135,1	142,3	152,4

Sursa: Prelucrări proprii pe baza datelor furnizate de Ministerul Fondurilor Europene.

STUDIUL 8

POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE AL PIETELOR AGRICOLE ȘI AL SPAȚIULUI RURAL DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO ȘI ÎN CONTEXTUL MODERNIZĂRII PAC 2021-2027

Institutul de Economie Agrară
Dr. Cecilia ALEXANDRI, Dr. Lucian LUCA

INTRODUCERE.....	353
1. PERFORMANȚELE SECTORIALE ALE AGRICULTURII.....	354
1.1. Producția agricolă – dinamică și structură	354
1.2. Creșterea prețurilor și a veniturilor	358
1.3. Diferențe semnificative în structura fermelor și schimbările provocate de aplicarea PAC	362
1.4. Creșterea importanței comerțului agricol internațional	364
1.5. Forța de muncă din agricultură	367
1.6. Utilizarea resurselor de muncă în agricultură	367
1.7. Forța de muncă din agricultură este îmbătrânită și feminizată.....	369
1.8. Veniturile obținute de forța de muncă din agricultură.....	369
2. DEZVOLTAREA PIETELOR AGRICOLE	371
2.1. Piața cerealelor	371
2.2. Piața plantelor oleaginoase	373
2.3. Piața legumelor.....	375
2.4. Piața fructelor.....	377
2.5. Piața vinului	379
2.6. Piața laptelui de vacă.....	381
2.7. Piața cărnii de porc.....	382
2.8. Piața cărnii de pasăre	384
3. DEZVOLTAREA SPAȚIULUI RURAL	385
3.1. Convergența structurală a economiilor rurale.....	386
3.2. Caracteristicile capitalului uman rural – nivelul de instruire	390
3.3. Munca salarizată în economia rurală.....	391
3.4. Ocuparea cu timp parțial a populației rurale.....	392
3.5. Mișcarea migratorie a populației rurale.....	393
3.6. Sărăcia rurală.....	394
4. IMPLEMENTAREA POLITICII AGRICOLE COMUNE ÎN ROMÂNIA	395
4.1. Plățile directe (pilonul I al PAC)	395
4.2. Măsurile de dezvoltare rurală (pilonul II al PAC).....	397
4.3. Reforma PAC la mijlocul perioadei 2014-2020: ce schimbări s-au făcut?.....	399
4.4. Viitorul alimentației și al agriculturii – PAC post-2020	401
Referințe	406

INTRODUCERE

Am abordat acest subiect privind implicațiile posibilei aderări a României la zona euro asupra agriculturii și spațiului rural din perspectiva identificării stadiului de convergență economică la nivel sectorial, dintre România, celelalte state central și est-europene care încă nu au aderat la zona euro și, în fine, țările din zona euro. Această abordare pornește de la convingerea că stabilitatea monetară, fiscală și bugetară necesară pentru admiterea în zona euro trebuie să fie susținută de competitivitatea economiei reale și de înscrierea ei pe o traiectorie de convergență cu economiile, respectiv sectoarele economice din țările care fac parte din zona euro.

Aderarea țărilor central și est-europene, inclusiv a României la Uniunea Europeană a produs efecte semnificative la nivelul agriculturii, datorită aplicării în toate aceste țări a politicii agricole comune (PAC) și a finanțărilor generoase furnizate din fonduri europene, în special Fondul european de garantare agricolă (FEGA) și Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR). Funcționarea agriculturii în cadrul comun furnizat de PAC tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene a creat condițiile pentru convergența instituțională și premisele unei convergențe economice din ce în ce mai avansate între sectoarele respective din țările membre ale Uniunii Europene.

Politica agricolă comună este cea mai integrată politică sectorială a Uniunii Europene, ea utilizând un mix de intervenții comune pe întreg teritoriul, cu scopul integrării piețelor agricole, al susținerii veniturilor fermierilor, al finanțării măsurilor de mediu și al susținerii dezvoltării rurale. În același timp, ea este aplicată relativ unitar într-un spațiu economic și social foarte eterogen, compus din țări între care persistă decalaje foarte mari de dezvoltare, de educație, de productivitate, de venituri, de dotare cu infrastructură, de nivel de trai. De aceea, procesul de convergență a indicatorilor economico-sociali ai agriculturii și spațiului rural din țările nou aderate se află, în momentul de față, pe diferite niveluri de realizare. Desigur că sectoarele agricole și fermele din aceste țări au cunoscut din start diferențe semnificative, în principal, privind structura funciară, dotarea cu factori de producție și productivitatea. În același timp, finanțările primite în cadrul PAC au fost, la rândul lor, diferențiate între țări și au avantajat țările care au avut rezultate mai bune în perioada de preaderare. Totuși, PAC a produs o serie de efecte comune în întreg spațiul central și est-european.

Evaluările făcute până acum asupra efectelor aplicării PAC în țările nou aderate aduc în discuție atât efectele pozitive, cât și pe cele mai puțin pozitive. Efectele aplicării PAC în agriculturile din țările central-europene au fost analizate din punctul de vedere al rezultatelor sectoriale, al structurii fermelor, al veniturilor, al productivității și al comerțului internațional agricol și au evidențiat, ca principale efecte pozitive, îmbunătățirea balanței comerciale agricole și mai ales creșterea veniturilor fermelor, iar ca efecte negative, tendința de concentrare accentuată a terenurilor și orientarea extensivă a producției agricole.

După cum am amintit deja, în acest studiu analizăm evoluția agriculturii românești în anii care au trecut de la aderare, având drept comparație rezultatele din celelalte țări central și est-europene care încă nu au aderat la zona euro și au drept țintă nivelul atins de cele 19 țări ale zonei euro. Studiul este organizat în patru părți: (1) *Performanțele sectoriale ale agriculturii*; (2) *Dezvoltarea piețelor agricole*; (3) *Dezvoltarea spațiului rural* și (4) *Implementarea PAC în România, inclusiv perspectivele PAC pentru perioada 2021-2027*.

1. PERFORMANȚELE SECTORIALE ALE AGRICULTURII

Evoluția agriculturii în perioada postaderare și, respectiv, convergența între țările central și est-europene (CEE) pot fi evaluate din mai multe perspective, pornind de la nivelul producției agricole, al comerțului internațional, al veniturilor fermelor sau al structurii agrare.

1.1. Producția agricolă – dinamică și structură

Pentru analiza dinamicii producției agricole sunt disponibili o serie de indicatori, cum ar fi ponderea ramurii agriculturii în activitatea economică a țării, valoarea și indicii producției agricole sau ai valorii adăugate brute și productivitatea muncii.

Ponderea agriculturii în activitatea economică totală a scăzut în toate țările din Europa, odată cu dezvoltarea economică a acestora. În România, ponderea *valorii adăugate brute* (VAB) din agricultură în valoarea adăugată brută la nivelul întregii economii a scăzut mult în perioada postcomunistă, de la valori de 18-20% în anii 1990 la cca 10% în anii 2000, ca apoi să ajungă la 4-5% în anii 2015-2017. Dacă analizăm datele din tabelul 1, observăm că România și Bulgaria au cunoscut, în perioada postaderare, cea mai accentuată scădere a ponderii agriculturii în total economie, celelalte țări analizate

menținându-se în aceeași marjă de valori de 2-4%. Decalajul față de media UE (1,58%) și media zonei euro (1,64%) nu pare foarte mare la acest indicator, la nivelul anului 2017.

Tabelul 1 – Ponderea VAB din agricultură în VAB totală (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Uniunea Europeană (UE28)	1,66	1,51	1,62	1,68	1,65	1,72	1,63	1,55	1,52	1,58
Zona euro (19 țări)	1,68	1,53	1,64	1,68	1,69	1,75	1,67	1,64	1,57	1,64
Bulgaria	6,99	4,88	4,78	5,25	5,27	5,34	5,26	4,79	4,70	4,32
Republica Cehă	2,13	1,82	1,68	2,38	2,61	2,69	2,74	2,48	2,30	2,29
Ungaria	3,93	3,49	3,53	4,59	4,57	4,57	4,70	4,42	4,40	3,91
Polonia	2,90	2,79	2,92	3,22	3,01	3,24	2,95	2,48	2,70	2,36
România	7,03	6,80	6,12	7,30	5,32	6,10	5,33	4,76	4,52	4,81

Sursa: Eurostat, naida_10_gdp.

Creșterea producției agricole este un alt indicator important pentru evaluarea convergenței sectorului agricol din țările nou aderate față de cel al Uniunii Europene și cel al zonei euro. Prin prisma acestui indicator, cele mai mari creșteri ale producției ramurii agriculturii au fost înregistrate în Polonia (creștere cu 21%) și România (creștere de 18%) în 2017 față de 2008 (tabelul 2). Media UE și cea a zonei euro a cunoscut o creștere stabilă relativ lentă, de 5-6%. Celelalte țări analizate nu au înregistrat creșteri semnificative, ba au avut mici scăderi ale valorii producției agricole față de nivelul anului 2008, cu 1-2% sau chiar mai mult în cazul Bulgariei (cu 14,5% în 2017 față de 2008).

Tabelul 2 – Indicele valorii producției ramurii agriculturii exprimată în prețuri constante 2010 (2008 =100)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Coef. de variație (%)
Uniunea Europeană (UE28)	100,1	99,6	102,0	99,0	101,2	105,8	104,9	105,3	106,0	2,76
Zona euro (19 țări)	100,3	100,2	102,2	100,2	101,4	105,5	105,1	104,6	104,7	2,27
Bulgaria	98,4	92,5	90,2	81,1	92,6	92,0	84,5	85,9	85,5	6,73
Republica Cehă	96,4	89,6	97,4	91,7	97,2	107,0	101,9	109,0	99,6	6,10
Ungaria	89,4	79,5	88,3	79,5	89,4	99,6	97,2	106,3	100,7	9,88
Polonia	106,0	102,5	102,6	104,1	104,6	111,9	108,9	118,0	121,3	6,52
România	97,8	98,8	107,6	84,0	104,6	107,7	100,4	103,0	118,1	8,54

Sursa: Prelucrare după Eurostat, aact_eaa07.

Volatilitatea producției este o altă vulnerabilitate a sectorului agricol, generată în principal de variabilitatea factorilor climatici, de apariția unor boli, dăunători sau epidemii care pot afecta nivelul producției vegetale și animale, dar și de variația prețurilor. În general, cu cât nivelul tehnologiilor agricole este mai ridicat, cu atât efectele acestor factori necontrolabili este mai atenuat, iar pierderile de producție, mai reduse. De asemenea, este important cât de mare este ponderea producției vegetale în cadrul producției agricole, deoarece producția vegetală este, de regulă, cea mai afectată de evoluțiile climatice nefavorabile. În acest context, observăm din tabelul 2 că cele mai volatile producții agricole în perioada 2009-2017 au fost înregistrate în Ungaria și România.

Tabelul 3 – Indicatori sintetici ai agriculturii, 2016

	Număr de ferme	Suprafață agricolă utilizată -ha	Număr de animale UVM	Standard output - mil. euro	Forța de muncă ocupată în exploatații UAM	Număr de ferme de subzistență
Uniunea Europeană (UE28)	10.467.760	173.338.550	131.458.940	364.118,8	9.108.100	4.272.660
din care %:						
Zona euro (19 țări)	43,5	63,4	70,0	73,8	50,3	17,0
Bulgaria	1,9	2,6	0,8	1,1	2,7	0,0
Republica Cehă	0,3	2,0	1,3	1,4	1,1	0,1
Ungaria	4,1	2,7	1,9	1,8	4,3	6,0
Polonia	13,5	8,3	7,2	6,9	18,1	6,1
România	32,7	7,2	3,7	3,3	17,4	69,2

Sursa: Prelucrare după Eurostat, ef_m_farmleg.

Tabelul 3 oferă o imagine sintetică asupra locului agriculturii românești în contextul Uniunii Europene și în comparație cu țările zonei euro. România deține 7,2% din terenul agricol al Uniunii Europene, 3,7% din efectivele de animale și furnizează 3,3% din valoarea producției standard. În schimb, deține cca 33% din numărul fermelor din UE, în care lucrează 17% din forța de muncă agricolă și tot aici se află 69% dintre fermele de subzistență ale Uniunii Europene. Am considerat aici ferme de subzistență acele exploatații care utilizează mai mult de 50% din producția finală pentru consumul propriu. Acesta credem că este punctul critic al problemelor care generează decalaje economice față de Uniunea Europeană și față de țările zonei euro. Este vorba de un număr foarte mare de ferme de

subzistență, de existența unei forțe de muncă excedentare care locuiește în mediul rural și are ca activitate principală agricultura. Observăm că și Polonia are o forță de muncă numeroasă în agricultură, însă numărul de ferme de subzistență este mult mai scăzut. În acest context însă, trebuie conștientizat faptul că problemele agriculturii românești nu sunt numai de natură economică, ci și de natură socială, fiind implicată o importantă populație cu nivel de trai și securitate economică mai importante decât performanțele sectoriale ale agriculturii. Iată motivul principal pentru care procesul de modernizare al PAC prevăzut în perioada 2021-2027 se concentrează pe o mai echitabilă distribuție a subvențiilor directe către fermierii mici și medii, pentru susținerea veniturilor acestora și apropierea nivelului lor de trai de cel al gospodăriilor urbane.

**Tabelul 4 – Valoarea producției ramurii agriculturii la hectar
(prețuri constante 2010, euro/ha)**

	2010	2013	2016
Uniunea Europeană (UE28)	2113,8	2162,7	2268,1
Zona euro (19 țări)	2518,8	2588,4	2666,6
Bulgaria	854,0	823,2	794,7
Republica Cehă	1165,0	1260,7	1427,9
Ungaria	1306,3	1479,6	1753,2
Polonia	1367,1	1398,5	1578,3
România	1150,0	1241,4	1276,1

Sursa: Prelucrare date Eurostat.

În ceea ce privește *valoarea producției agricole la hectar* (exprimată în euro/ha), țările care au cunoscut cele mai mari creșteri în anul 2016 față de anul 2010 sunt Cehia cu 22%, Ungaria cu 34%, Polonia cu 15% și apoi România cu 10%. În ceea ce privește apropierea de nivelul zonei euro, decalajele s-au păstrat, România fiind cam la 50% din nivelul zonei euro în toți acești ani (tabelul 4).

O altă formă de a exprima performanțele agriculturii o reprezintă productivitatea terenului agricol. Tabelul 5 dă o imagine asupra evoluției randamentelor la hectar la cereale, exprimate prin medii multianuale. Observăm că, începând cu anul 2008, unele dintre țările analizate au randamente peste media europeană și ne referim aici la Ungaria și Republica Cehă. Și în celelalte țări nou aderate decalajele se reduc. De exemplu, în România, nivelul producțiilor medii la cereale față de media europeană crește de la 62% în perioada 2008-2010 la 75% în perioada 2014-2017.

Tabelul 5 – Randamentele la hectar la cereale, medii multianuale, kg/ha

	2008-2010	2011-2013	2014-2017
Uniunea Europeană (UE28)	4993,6	5113,7	5524,0
Bulgaria	3970,7	4272,3	5046,3
Republica Cehă	5057,7	5151,3	5988,6
Ungaria	5091,5	4562,0	5848,8
Polonia	3394,3	3580,5	3981,7
România	3116,4	3391,6	4193,9

Sursa: Prelucrări după Eurostat.

Creșterea randamentelor la hectar la cereale și plante oleaginoase este unul dintre punctele pozitive ale efectelor aplicării PAC în România, plățile directe fiind orientate cu preponderență către fermele mari, acestea putând aplica tehnologii foarte moderne (substanțe și echipamente), care le-au condus spre obținerea unor randamente la hectar comparabile cu cele din țările vest-europene, iar cerealele și oleaginoasele se cultivă cu preponderență în ferme mari.

În ceea ce privește *productivitatea muncii*, exprimată prin *valoarea adăugată brută* pe persoană ocupată în agricultură, toate țările analizate au cunoscut o creștere după aderare, dar și o menținere a decalajelor atât față de media UE, cât și față de media zonei euro (tabelul 6).

Țara cu cea mai apropiată productivitate de nivelul zonei euro este Republica Cehă, care, în anul 2016, avea peste 12000 de euro valoare adăugată pe *unitatea anuală de muncă* (UAM), adică 43% din nivelul zonei euro. Celelalte țări cunosc performanțe mai modeste, în sensul că se mențin, față de nivelul zonei euro, în intervalul 17%-20% în cazul Ungariei și 13%-16% în cazul celorlalte țări, respectiv Bulgaria, Polonia și România. Un progres, respectiv o mișcare în direcția convergenței se pot observa și din tabelul 6, însă ritmul de creștere este foarte lent. De exemplu, în cazul României, productivitatea muncii pe UAM a reprezentat față de nivelul zonei euro 13% în perioada 2009-2010 și 15% în perioada 2014-2016. Acest lucru s-a întâmplat și pe fondul reducerii numerice a populației ocupate în agricultură de la 2,4 mil. de persoane în 2008 la 1,7 mil. de persoane în 2016.

Nivelul scăzut al productivității muncii își are originea în structura deficitară a producției ramurii, axată pe realizarea de produse cu valoare adăugată scăzută, dar și în excesul de forță de muncă ocupată în agricultură, deși, cel puțin în ceea ce privește situația din România, calitatea forței de muncă din rural are probleme din cauza nivelului redus de calificare și vârstei înaintate a fermierilor.

**Tabelul 6 – Productivitatea muncii exprimată în VAB/UAM
(euro, prețuri de bază constante 2005)**

	2008-2010	2011-2013	2014-2016	2014-2016 față de 2008-2010 (%)
Uniunea Europeană (UE28)	14464	15682	17577	121,5
Zona euro (19 țări)	24568	25762	28517	116,1
Bulgaria	3174	3524	4504	141,9
Republica Cehă	8201	8415	10870	132,5
Ungaria	4816	4316	5712	118,6
Polonia	3396	3723	4144	122,1
România	3242	4019	4405	135,8

Sursa: Prelucrări după Eurostat, aact_eaa03.

Aderarea la Uniunea Europeană a modificat structura producției agricole din țările central și est-europene în direcția creșterii extensivității, prin orientarea către producția vegetală și, mai concret, către producția de cereale și plante uleioase, care au avut sprijin prin plățile directe și prețuri bune la export pe piețele externe. Așa s-a ajuns ca ponderea sectorului vegetal în valoarea producției ramurii agriculturii să depășească 60% în majoritatea țărilor, mai puțin în Polonia (tabelul 7).

Tabelul 7 – Ponderea producției vegetale în valoarea producției agricole (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Uniunea Europeană (UE28)	52,8	51,5	52,8	52,5	51,5	51,3	50,5	51,6	51,7	50,1
Zona euro (19 țări)	53,5	53,0	54,1	53,0	52,6	52,2	51,5	53,2	53,1	51,2
Bulgaria	55,4	52,9	56,3	58,4	60,4	61,0	64,0	65,1	66,9	66,3
Republica Cehă	52,2	52,3	55,5	59,1	58,6	59,2	58,0	58,2	60,0	55,5
Ungaria	59,4	54,8	56,8	60,3	57,9	58,8	59,2	58,4	60,4	58,1
Polonia	52,8	49,5	50,7	53,4	51,8	50,5	48,4	46,2	47,1	44,6
România	68,3	59,6	67,5	70,8	62,5	68,6	65,8	63,4	65,1	68,8

Sursa: Prelucrări după Eurostat, aact_eaa01.

Sectorul animal, care produce mărfuri cu valoare adăugată mare, a suferit în această perioadă, pe de o parte, din cauza unui sprijin mai redus primit în cadrul PAC și, pe de altă parte, din cauza creșterii prețurilor la furaje. În România, sectorul vegetal a atins și ponderi de peste 70%, iar cerealele și oleaginoasele se cultivă pe 57% din suprafețele exploatate de fermele mari și foarte mari.

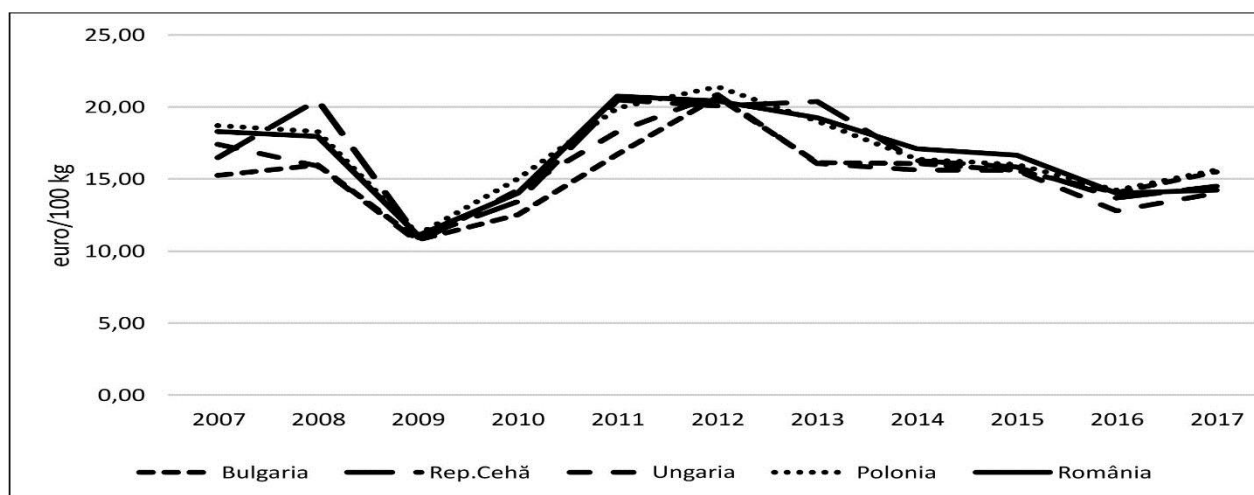
Concomitent, observăm că țările din zona euro au o structură mult mai echilibrată a producției ramurii agriculturii, *sectorul producției animale* deținând o pondere de 47%-49% din producție. Această dezvoltare extensivă a agriculturii în țările central și est-europene conferă și o mare vulnerabilitate producției agricole din aceste țări, deoarece culturile vegetale sunt prin excelență supuse influențelor și exceselor climatice, dintre care cele mai frecvente sunt secetele și inundațiile.

În concluzie, în perioada analizată, sub influența adoptării PAC, performanțele agriculturii din România, ca și din celelalte țări analizate s-au îmbunătățit. A scăzut ponderea agriculturii în PIB, a crescut valoarea producției agricole la hectar, au crescut randamentele la cereale, a crescut și productivitatea muncii într-o anumită măsură, deși decalajele față de media europeană și mai ales față de zona euro rămân semnificative. În același timp, producția agricolă a evoluat într-o direcție extensivă, pe fondul declinului sectorului animal atât în România, cât și în alte țări din regiune.

1.2. Creșterea prețurilor și a veniturilor

Aderarea la Uniunea Europeană a avut un impact semnificativ asupra prețurilor agricole din țările central și est-europene, în sensul integrării lor în piața unică. În consecință, prețurile s-au integrat treptat, și s-au apropiat de prețurile pieței europene, iar fenomenul de fragmentare a piețelor a fost doar unul accidental. În exemplul pe care îl prezentăm în graficul 1, referitor la evoluția prețului grâului, observăm diferențe foarte mici între prețurile din țările analizate, iar coeficientul de variație calculat anual indică o scădere a variabilității prețurilor între țări de la 8% în 2007 la 4% în 2016-2017.

Graficul 1 – Prețurile de vânzare la grâu în țările central și est-europene, 2007-2017

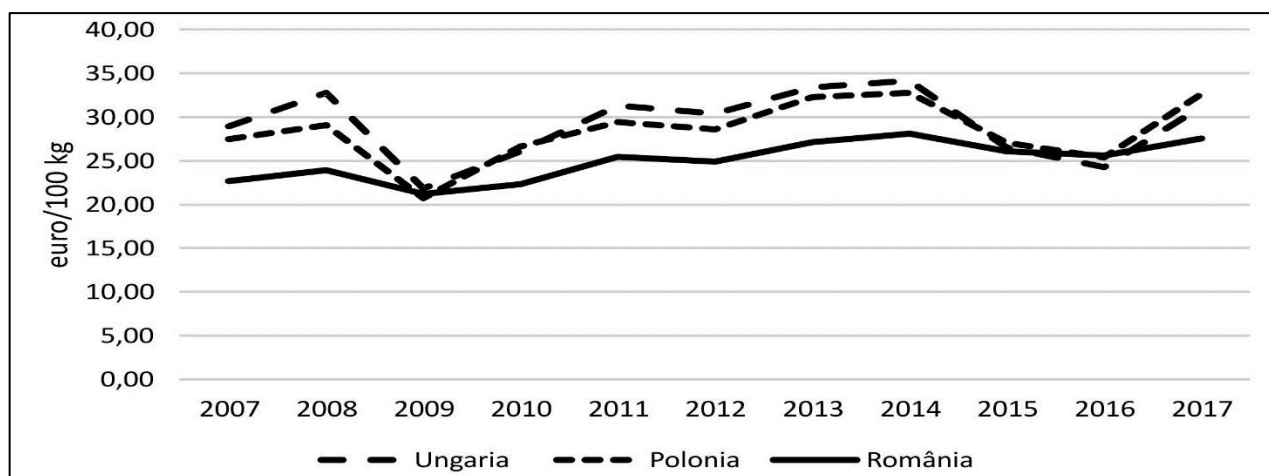
Sursa: Eurostat, apri_ap_crpouta.

Fenomenul de creștere semnificativă a prețurilor apărut între anii 2007-2008 și 2011-2012 a avut loc prin alinierea pieței europene la evoluția piețelor mondiale la cereale și plante oleaginoase și nu este un fenomen datorat extinderii Uniunii Europene. Practic, începând cu anul 2007, prețurile cerealelor au cunoscut o volatilitate foarte mare și creșteri consistente, ca urmare a unor evenimente

climatice negative (secetă în zone extinse ale globului) și a creșterii cererii globale pentru cereale folosite ca furaje sau pentru producerea biocombustibililor. Convergența crescută a prețurilor pe piața europeană a cerealelor se datorează în mare măsură funcționării pieței unice, fără bariere tarifare sau netarifare, faptului că avem de-a face cu produse puțin perisabile și politicilor de susținere a infrastructurii în ferme, prin construirea unor capacități suficiente de stocare a cerealelor.

Cazul produsului lapte este diferit, deoarece acesta are alte particularități privind stocarea și, din acest motiv, el se comercializează pe arii mult mai restrânse, pe piețe regionale, iar prețul este determinat de aceste influențe.

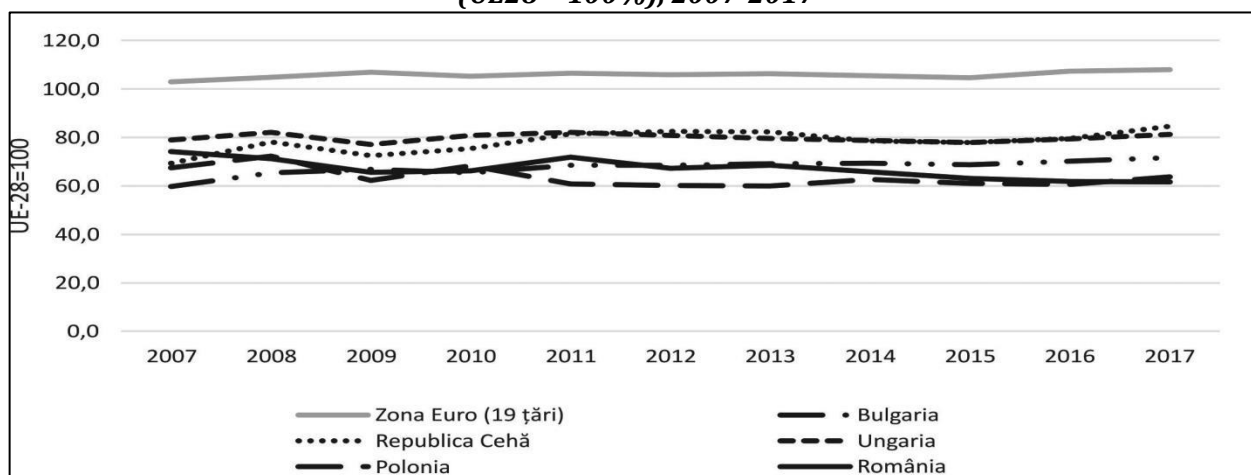
Graficul 2 – Evoluția prețului la lapte de vacă, 2007-2017

Sursa: Eurostat, apri_ap_anouta.xls.

Prețul la lapte de vacă a cunoscut, prin urmare, o scădere semnificativă în anul 2009, ajungând la cca 20 euro pe 100 de litri. Ulterior a crescut până în 2017 destul de consistent, la 31 euro/hl în Ungaria și 33 euro/hl în Polonia. În România avem cel mai scăzut preț, de 27 euro/hl (graficul 2). Din cauza perisabilității, în general, piața la acest produs este mai fragmentată. În România, prețurile sunt mai scăzute din cauza funcționării deficitare a filierei laptelui, care nu poate colecta și stoca laptele din mai multe motive, așa după cum vom vedea în continuare în capitolul privind piețele agricole.

Graficul 3 – Indicele prețurilor comparabile la alimente, la paritatea puterii de cumpărare (UE28 = 100%), 2007-2017

Sursa: Eurostat, prc_ppp_ind.xls.

Deși prețurile agricole au cunoscut o dinamică semnificativă în perioada analizată, prețurile la consumator la paritatea puterii de cumpărare s-au situat în toate țările analizate sub nivelul UE28, iar cele ale zonei euro, peste acest nivel (graficul 3).

Tabelul 8 – Prețurile relative la alimente, la paritatea puterii de cumpărare (UE28 = 100), 2007-2017

	2007-2009	2010-2013	2014-2017
Uniunea Europeană (UE28)	100,0	100,0	100,0
Zona euro (19 țări)	104,9	106,0	106,3
Bulgaria	64,0	67,9	70,0
Republica Cehă	73,3	80,4	80,2
Ungaria	79,4	80,9	79,4
Polonia	67,3	62,3	62,0
România	70,4	68,5	63,1

Sursa: Prelucrări după Eurostat, prc_ppp_ind.xls.

Distingem, din tabelul 8, trei categorii de situații referitoare la evoluția prețurilor relative la alimente, și anume: (a) prețurile relative cresc, cum este cazul zonei euro, al Bulgariei și Republicii Cehă; (b) prețurile aproximativ stagnează, cum este cazul Ungariei și (c) prețurile relative scad, cum e cazul Poloniei și mai ales al României, de la nivelul de 74,2% din media UE28 în 2007 la 61,6% în 2017. Analizând aceste prețuri pe grupe de produse, în anul 2017, România a înregistrat cel mai scăzut nivel la pâine și produse din cereale (53%), iar Polonia la produsele lactate (67%), dintre țările membre UE28.¹

În ceea ce privește *nivelul veniturilor fermierilor* exprimate în termeni reali, acestea au crescut în mod consistent în perioada analizată, datorită, în principal, subvențiilor directe primite odată cu aplicarea PAC. În același timp, decalajele inițiale dintre țări se mențin, fiind amplificate și de diferențele între plățile directe la hectar primite de fermierii din țările analizate (tabelul 9).

Tabelul 9 – Indicele veniturilor reale pe unitate anuală de muncă (2005 = 100), 2008-2014

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Uniunea Europeană (UE28)	112,1	101,6	125,5	136,9	134,9	140,4	142,5
Zona euro (19 țări)	106,4	96,0	112,3	118,4	118,8	123,8	124,6
Bulgaria	157,1	110,2	122,7	140,0	163,5	198,7	211,9
Republica Cehă	128,6	105,0	123,8	166,8	165,4	167,0	192,2
Ungaria	152,1	103,1	120,7	179,4	164,8	181,0	193,2
Polonia	119,3	134,7	175,2	199,4	186,2	201,3	180,5
România	114,8	97,0	122,4	156,5	115,5	136,4	149,1

Sursa: Eurostat, aact_eaa06.xls.

Cea mai mare creștere, respectiv o dublare a venitului, se observă în Bulgaria, Republica Cehă și Ungaria. În România, creșterea venitului a fost doar de cca 50%, din cauza, pe de o parte, a unui nivel mai scăzut al subvenției la hectar acordate pe baza performanțelor agriculturii din perioada de preaderare (2001-2003) și, pe de altă parte, a numărului relativ mare de persoane ocupate în agricultura din țara noastră. Oricum, PAC a avut și continuă să aibă un rol important în susținerea veniturilor fermelor. Acest lucru s-a văzut în ultimii ani și în țara noastră.

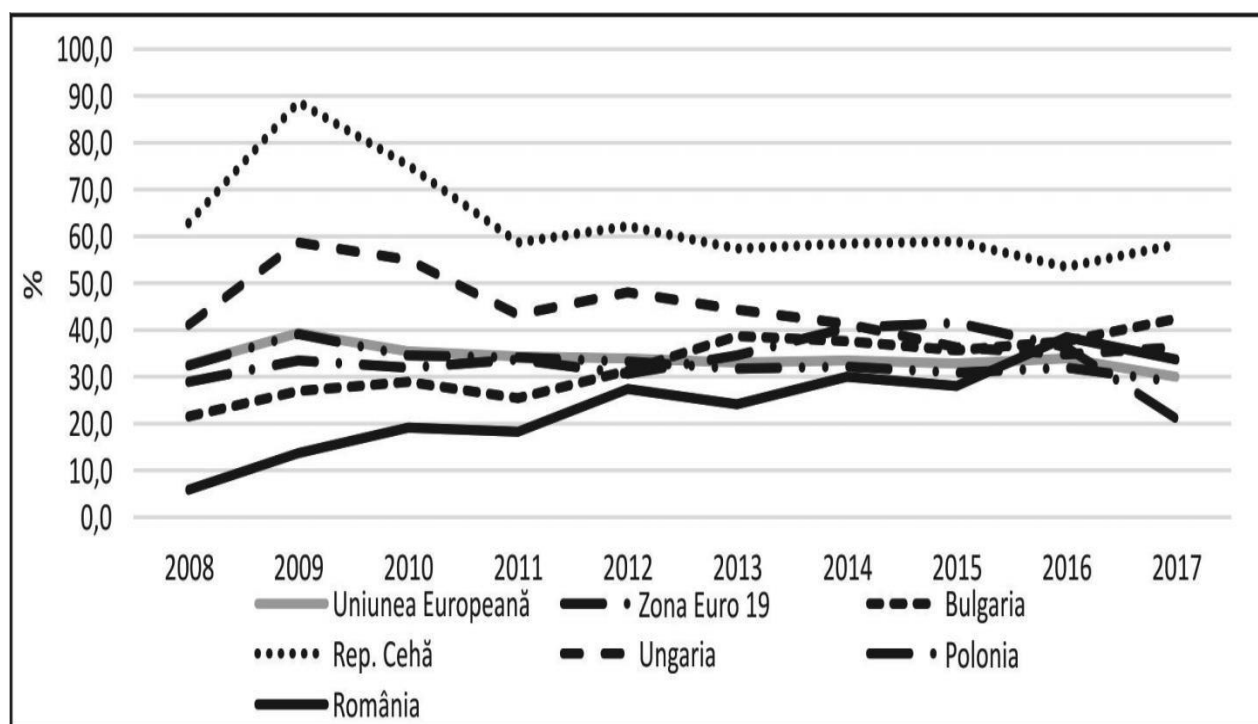
¹ Comparative price levels for food, beverages and tobacco, ec.europa/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_for_food.

Tabelul 10 – Valoarea adăugată brută și subvențiile pentru producție (mil. euro), 2010-2016

	Valoarea adăugată brută			Subvenții pentru producție		
	2010	2014	2016	2010	2014	2016
UE28	155593	172344	165654	50917	53494	52628
Bulgaria	1356	1732	1777	466	821	810
Republica Cehă	966	1486	1688	1062	1198	1135
Ungaria	1980	3231	3450	1288	1617	1334
Polonia	8236	8141	8588	3045	4077	3728
România	6591	7110	6541	1012	1839	2628

Sursa: Eurostat (2018), *Agriculture, forestry and fishery statistics*, p. 47.

Valoarea adăugată brută și subvențiile sunt cele două surse de creștere a veniturilor fermelor. Din tabelul 10 reiese o creștere semnificativă a subvențiilor pentru producție în perioada postaderare, mai ales în cazul Bulgariei (creștere cu 70%) și al României (creștere cu 160%), în 2016 față de 2010.

Graficul 4 – Ponderea subvențiilor pentru producție în veniturile fermelor (%), 2008-2017

Sursa: Eurostat, aact_eaa01.xls.

Ponderea subvențiilor în venituri a cunoscut un proces de convergență în perioada primului exercițiu financiar al PAC (graficul 4). În anul 2017, ponderea subvențiilor în veniturile fermelor a fost de 29-30% ca medie a Uniunii Europene și a zonei euro și a atins valori mai mari, peste medie, mai ales în Republica Cehă (58%), Bulgaria (43%), România (34%) și Ungaria (36%). Un nivel sub medie (respectiv 21%) se remarcă doar în Polonia. Nivelul ridicat al subvențiilor în venituri indică o dependență ridicată a fermelor europene de sprijinul financiar primit în cadrul PAC și constituie, în același timp, o vulnerabilitate a sectorului agricol, pe fondul discuțiilor și presiunilor care au loc în societate referitoare la oportunitatea subvenționării fermelor și a agriculturii în general.

1.3. Diferențe semnificative în structura fermelor și schimbările provocate de aplicarea PAC

În ceea ce privește *structura agrară*, există diferențe foarte mari între țările analizate, dacă ne referim la ponderea fermelor mici, medii și mari în suprafața agricolă utilizată. Există un grup de țări, respectiv Bulgaria, Republica Cehă și Ungaria, unde fermele mari și foarte mari sunt predominante și două țări, respectiv Polonia și România, unde fermele foarte mici, mici și medii dețin mai mult de jumătate din suprafața agricolă utilizată a țării (tabelul 11). Ponderea ridicată a fermelor mari în unele țări din centrul și estul Europei continuă structura agrară a perioadei comuniste, când agricultura era bazată pe entități de mari dimensiuni, aflate în proprietate de stat sau cooperatistă. În România, care prezenta și ea acest model în perioada comunistă, lucrurile s-au schimbat după 1990, odată cu retrocedările succesive ale terenurilor agricole către foștii proprietari. În Polonia, agricultura nu a fost cooperativizată și s-a bazat în principal pe ferme mici și medii, lucru care a continuat și după anii 1990. Oricum, acest model de structură agrară este diferit de cel din vechile state membre ale Uniunii Europene, bazat pe ferme medii, până în 250 ha.

Tabelul 11 – Suprafața agricolă utilizată (SAU) de fermele sub 100 ha și peste 100 ha (%), 2005, 2016

	2005		2016	
	Sub 100 ha	Peste 100 ha	Sub 100 ha	Peste 100 ha
Bulgaria	24,6	75,4	18,4	81,6
Republica Cehă	11,6	88,4	12,5	87,5
Ungaria	38,1	61,9	36,6	63,4
Polonia	82,6	17,4	78,9	21,1
România	62,4	37,6	52,2	47,8

Sursa: Eurostat, ef_m_farmleg.

Tabelul 12 detaliază situația structurii agrare din țările analizate: România deține cea mai mare pondere a terenurilor agricole exploatate de ferme foarte mici, sub 2 ha, respectiv ferme de subzistență, iar Polonia deține cea mai mare pondere a terenurilor agricole exploatate de ferme mici și medii, respectiv între 2 și 20 ha și între 20 și 100 ha, adică 76% din *suprafața agricolă utilizată* (SAU), urmată de România cu 40% din SAU.

Tabelul 12 – Ponderea suprafețelor utilizate de fermele foarte mici, mici, medii și mari în total suprafață utilizată la nivelul țării, în anul 2016 (%)

	Ferme foarte mici sub 2 ha	Ferme mici 2-20 ha	Ferme medii 20-100 ha	Ferme mari peste 100 ha
Bulgaria	1,6	5,3	11,5	81,6
Republica Cehă	0,1	3,0	9,4	87,5
Ungaria	2,0	13,0	21,7	63,4
Polonia	2,9	44,6	31,4	21,1
România	12,3	32,1	7,8	47,8

Sursa: Eurostat, ef_m_farmleg.

În schimb, Republica Cehă, Bulgaria și Ungaria dețin cea mai ridicată pondere a fermelor mari în *suprafața agricolă utilizată* (de 87,5%, 81,6% respectiv 63,4%). Această structură agrară orientată spre fermele mari poate fi una dintre cauzele unei productivități crescute în aceste țări, situație valabilă mai ales în cazul Cehiei și, parțial, al Ungariei, dar nu și al Bulgariei (tabelul 6). În același timp însă, ea poate genera

sărăcie rurală, deoarece marile exploatații folosesc un număr redus de salariați comparativ cu suprafețele pe care le exploatează, având o structură productivă destul de monotona, bazată pe cereale păioase și plante oleaginoase, a căror tehnologie de producție folosește mașinile în toate fazele de producție.

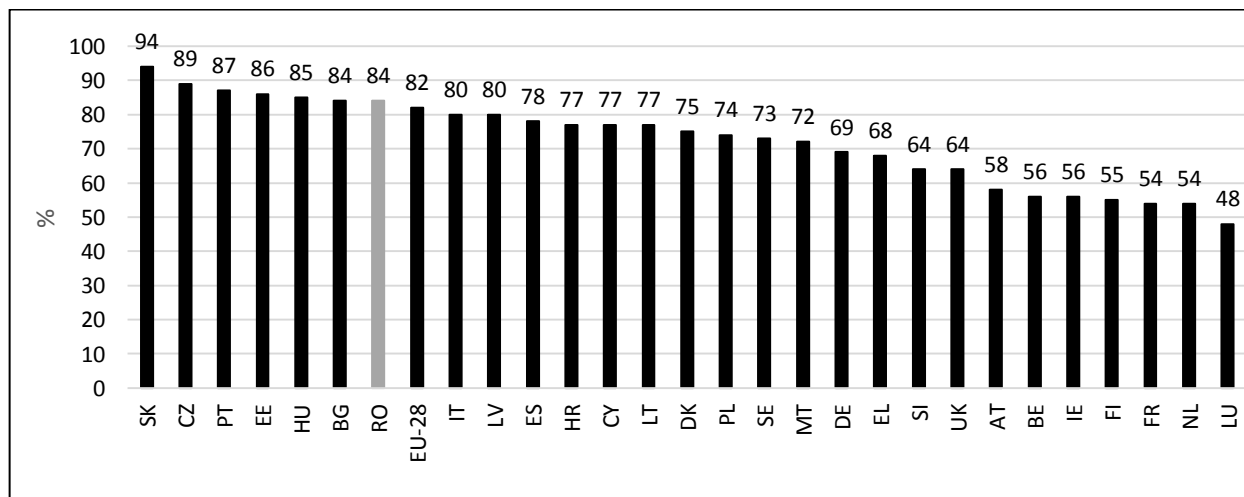
Un alt aspect care trebuie adus în atenție este acela că, dincolo de statistici bazate pe anchetele structurale în agricultură, există diferențieri importante privind talia unor exploatații agricole, care nu sunt specificate de statistică. De exemplu, deși în România „doar” 47,8% din terenul agricol este exploatat de ferme de peste 100 ha, există un număr semnificativ de ferme extrem de mari, poate cele mai mari din Uniunea Europeană. Conform datelor APIA, în anul 2017 existau un număr de 22 de ferme între 5000 și 10000 ha, trei ferme între 10000 și 20000 ha și două ferme de peste 20000 ha. Această structură agrară este departe de modelul european bazat pe ferme medii și care acordă o importanță deosebită veniturilor fermierilor și diminuării sărăciei rurale, considerat obiectiv prioritar al PAC.

Evoluția în timp a structurilor agrare pusă în evidență în tabelul 11 atestă diminuarea ponderii în suprafață a fermelor mici și medii și creșterea fermelor mari. Dinamica cea mai accentuată creșterii ponderii fermelor mari în suprafața agricolă utilizată se observă în România, unde a crescut cu 10 procente, de la 37,6% în 2005 la 47,8% în 2016.

Procesul de concentrare a terenurilor în ferme mari, care s-a produs după aderarea țărilor la Uniunea Europeană, este pus de mulți economiști (Csaki, 2013) pe seama modului în care au fost acordate subvențiile directe, respectiv sub forma plăților la hectar (SAPS). Prin acest sistem, se consideră că au fost favorizate fermele mari, care au primit semnificativ mai mulți bani decât cele mici și medii. În consecință, de la un an la altul s-au extins și au căpătat mai multă putere economică. În perspectiva modernizării PAC 2021-2027, se au în vedere măsuri care să reducă aceste decalaje, dintre care cea mai importantă este plafonarea la un anumit nivel a plăților directe și redistribuirea sumelor astfel economisite către fermele mici și medii.

Din graficul 5 reiese cât de inegală este distribuția plăților directe în țările central și est-europene, unde primii 20% dintre beneficiari primesc 89% din bani în Republica Cehă, 85% din plăți în Ungaria, 84% din plăți în Bulgaria și 84% din plăți în România. Numai Polonia are o repartizare mai echitabilă a plăților directe, comparabilă cu cea a vechilor state membre UE.

Graficul 5 – Partea din suma totală a plăților directe primită de primii 20% dintre beneficiari în țările membre UE, în anul 2015

Sursa: DG-AGRI.

1.4. Creșterea importanței comerțului agricol internațional

Aderarea la Uniunea Europeană a avut un impact semnificativ asupra comerțului agricol în toate țările central și est-europene. În termeni nominali, volumul exporturilor a crescut față de perioada de preaderare, după cum se poate observa din tabelul 13. Cel mai mult au crescut exporturile, în 2017 față de 2004, în România (de 13 ori), în Polonia (de aproape 7 ori), în Bulgaria (de aproape 6 ori) și în Republica Cehă (de 5 ori). Au crescut destul de mult și importurile agroalimentare, cel mai mult în Bulgaria, Polonia și România.

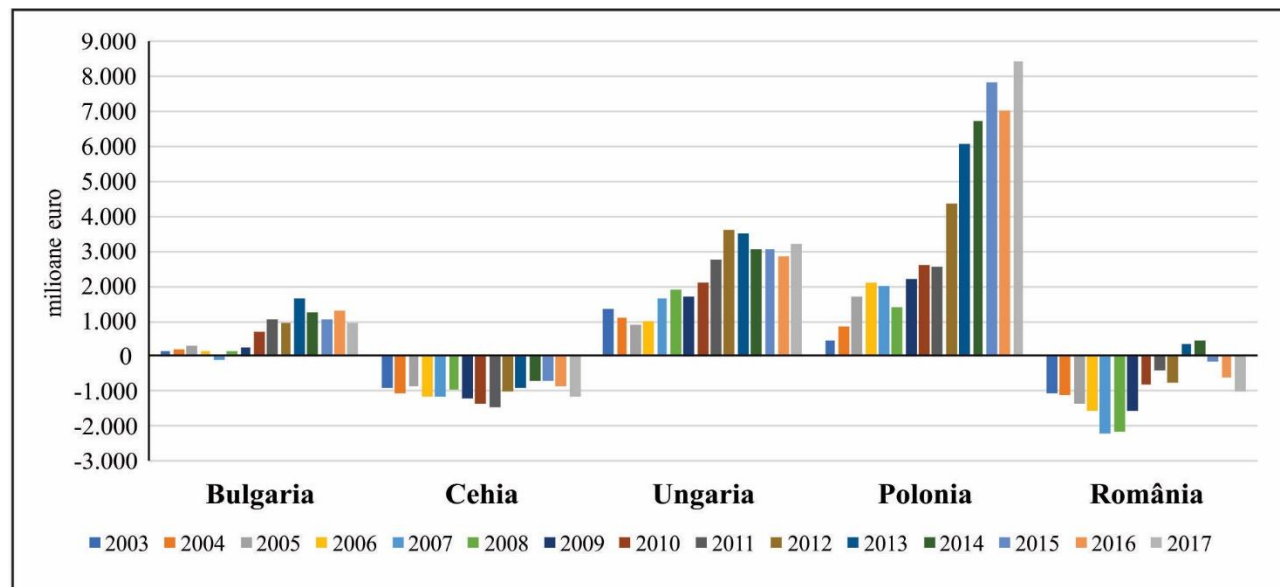
Tabelul 13 – Modificări în comerțul agroalimentar comparativ cu perioada de preaderare (2003 = 100), 2004-2017

	EXPORT			IMPORT		
	2004	2011	2017	2004	2011	2017
UE28	101	185	255	104	168	201
Zona euro 19	101	193	265	103	178	214
Bulgaria	121	473	587	122	423	588
Republica Cehă	127	319	489	123	263	358
Ungaria	109	255	314	136	304	385
Polonia	132	377	685	125	352	534
România	118	807	1288	112	290	482

Sursa: Calcule pe baza datelor Eurostat.

Creșterea exporturilor a produs în unele dintre țările analizate o modificare a semnului balanței comerciale agricole, respectiv trecerea de la deficit la excedent comercial. În primul rând, la nivelul Uniunii Europene și al zonei euro, balanța comercială a revenit pe excedent începând cu anul 2012.

Graficul 6 – Balanța agroalimentară – mil. euro, 2003-2017

Sursa: Calcule pe baza datelor Eurostat.

Dintre țările central și est-europene, evoluțiile cele mai spectaculoase le semnalăm în Polonia, unde se observă o creștere a excedentului la valori de peste 8 mld. euro în Ungaria și Bulgaria (graficul 6). Celelalte două țări, respectiv Republica Cehă și România, rămân cu o balanță agricolă cu deficit comercial. În România apare un excedent comercial firav, de câteva zeci de milioane de euro, în anii

2013-2014, ocazionat în special de o recoltă foarte bună de cereale. România înregistra, în același timp, cele mai mari deficite, de peste 2 mld. euro, în anii 2007-2008.

Tabelul 14 – Ponderea materiilor prime și a produselor procesate în comerțul agroalimentar, 2004-2017

	% materii prime în valoare exporturi			% produse procesate în importuri		
	2004	2011	2017	2004	2011	2017
UE28	15	19	16	67	71	68
Zona euro 19	16	20	16	65	69	66
Bulgaria	42	54	46	71	79	76
Republica Cehă	21	26	21	72	77	78
Ungaria	33	38	33	75	79	75
Polonia	19	13	13	68	74	73
România	56	57	60	70	71	69

Sursa: Calcule pe baza datelor Eurostat.

În ceea ce privește structura exporturilor și a importurilor, informațiile din tabelul 14, arată că multe dintre țări exportă multe materii prime cu valoare adăugată scăzută și importă cu preponderență produse prelucrate. În primul rând, trebuie remarcat faptul că ponderea materiilor prime agricole în exporturile zonei euro este scăzută, variind între 16 și 20% din total exporturi. Dintre țările analizate, doar Polonia are ponderi atât de mici și în scădere de la 19% spre 13%. Cea mai ridicată pondere a materiilor prime în exporturi se înregistrează, din păcate, în România, unde ponderea acestora variază în intervalul 56-63%. În același timp, importurile sunt dominate de produse procesate, a căror pondere în totalul importurilor agricole este în creștere aproape în toate țările. Aceste observații conduc spre concluzia că aderarea la Uniunea Europeană a produs creșterea volumului schimburilor comerciale ale noilor state aderate, a îmbunătățit balanța comercială agricolă în unele țări, dar nu a reușit să schimbe tipologia produselor exportate și a importului agricol decât foarte puțin. Performanța cea mai bună în ceea ce privește comerțul agricol a avut-o Polonia care, dintr-o țară importatoare, a ajuns cel mai important exportator din regiune, cu un excedent anual de peste 8 mld. euro.

Tabelul 15 prezintă o imagine sintetică a comerțului internațional al celor cinci țări comparate. Se pot observa câteva elemente comune: produsele cele mai competitive (cu valorile cele mai mari ale exporturilor și cu balanțe comerciale pozitive) sunt cerealele, tutunul (inclusiv produsele din tutun) și uleiurile; Bulgaria și România exportă în principal cereale, semințe și uleiuri de oleaginoase (de floarea-soarelui și rapiță); Ungaria și Polonia sunt net exportatoare de carne; Cehia și Polonia sunt net exportatoare de lapte și produse lactate. Din punct de vedere al importurilor, Bulgaria, Cehia și România sunt net importatoare de carne, legume și preparate alimentare diverse.

Cu toate că Polonia este primul producător și al doilea exportator de mere din UE (după Italia), cu exporturi anuale de peste 1 milion de tone, la capitolul fructe are balanță comercială negativă, din cauza valorii mai mari a importurilor de citrice și fructe exotice față de valoarea exporturilor de fructe din zona temperată. Această situație apare în 25 din cele 28 de state membre ale UE; evident, cele trei excepții sunt chiar țările europene producătoare de citrice: Grecia, Italia și Spania. Sursa principală a importurilor extracomunitare de citrice sunt țările din zona mediteraneeană.

Tabelul 15 – Principalele exporturi și importuri de mărfuri agroalimentare, medii 2013-2017

Rang	Bulgaria	Cehia	Ungaria	Polonia	România
Balanță comercială excedentară					
1	cereale	cereale	cereale	carne	cereale
2	oleaginoase	tutun și produse din tutun	carne	tutun și produse din tutun	oleaginoase
3	tutun și produse din tutun	animale vii	hrană pentru animale	lapte și produse lactate	tutun și produse din tutun
4	uleiuri și grăsimi	lapte și produse lactate	preparate din legume și fructe	produse de brutărie și patiserie	animale vii
5	produse de brutărie și patiserie	zahăr și produse zaharoase	uleiuri și grăsimi	preparate din carne	uleiuri și grăsimi
Grad de concentrare CR-3 (%)					
Export	50	28	38	24	64
Import	28	27	26	28	25

Notă: Indicele CR-3 măsoară ponderea primelor trei grupe de produse în totalul celor 24 de grupe care constituie comerțul agroalimentar.

Sursa: Prelucrare date Eurostat.

La legume, doar Ungaria și Polonia prezintă balanță pozitivă. Și tot aceste două țări au excedent comercial la preparatele din legume și fructe (conserve și sucuri).

Din punctul de vedere al *concentrării fluxurilor comerciale*, indicele CR-3 la export este cel mai mare în România și Bulgaria: 64% din valoarea exporturilor agroalimentare ale României, respectiv 50% din valoarea exporturilor Bulgariei o reprezintă doar trei grupe de produse (cereale, oleaginoase și tutun/produse din tutun), indicând o gamă foarte restrânsă de produse exportate. Acest lucru face ca exporturile celor două țări să fie foarte vulnerabile la fluctuațiile ce apar pe piețele internaționale ale produselor respective. La importuri, indicele CR-3 este foarte apropiat pentru toate cele cinci țări, indicând o diversitate mai mare de produse importate.

În comerțul cu cereale, în perioada postaderare, toate cele cinci țări studiate (Bulgaria, Cehia, Ungaria, Polonia și România) sunt net exportatoare; Polonia a devenit net exportator abia din 2012. România este cel mai mare exportator (34%), urmată de Ungaria (23%). Trebuie menționat faptul că, din 2013, România și-a reorientat masiv (peste 2/3) din exporturile de cereale către țările din afara UE (în principal, către Orientul Apropiat și Mijlociu, în valoare medie de 1,4 mld. euro anual). Celelalte țări își exportă cerealele în proporție de peste 60% în spațiul intracomunitar.

În comerțul cu oleaginoase, Bulgaria, Cehia, Ungaria și România sunt, de asemenea, net exportatoare, în timp ce Polonia este net importator. Exporturile de oleaginoase (semințe de floarea-soarelui și rapiță) sunt orientate în principal (peste 77%) către țările UE. România este și aici cel mai mare exportator din zonă (34%) (în 2016 și 2017, valoarea anuală a exporturilor de oleaginoase a trecut de 1,1 mld. euro), urmată de Ungaria și Bulgaria.

În comerțul cu uleiuri și grăsimi, aceleași patru țări sunt net exportatoare. În ultimii cinci ani, Ungaria și Bulgaria au avut cel mai mare excedent comercial la uleiul de floarea-soarelui, iar Cehia și România, la uleiul de rapiță.

1.5. Forța de muncă din agricultură

La nivelul Uniunii Europene (UE28), în anul 2015, cca 10 mil. de persoane erau ocupate în agricultură, ceea ce reprezintă 4,4% din totalul populației ocupate. Aproape 38% din populația ocupată în agricultură se află în România (21%) și Polonia (17%).

În structura ocupațională a forței de muncă din România, un sfert din populația ocupată este înregistrată în agricultură, pondere prin care țara noastră depășește cu mult oricare al stat din Uniunea Europeană. României îi urmează Grecia, unde 12% din populația ocupată lucrează în agricultură, Polonia cu 11% și Bulgaria cu 7% (tabelul 16).

Tabelul 16 – Ponderea populației ocupate în agricultură, silvicultură și pescuit în total populație ocupată la nivelul UE și țări CEE (%), 2008-2017

	2008-2010	2011-2013	2014-2017
UE28	5,2	4,9	4,4
Zona euro	3,7	3,5	3,2
Bulgaria	7,1	6,6	6,9
Cehia	3,1	3,0	2,8
Ungaria	4,5	4,9	4,9
Polonia	13,4	12,5	10,9
România	29,6	29,4	25,0

Sursa: Eurostat, lfsa_epgn62.

Deși în ultimii zece ani importanța agriculturii și silviculturii în ocuparea forței de muncă s-a redus constant (de la 29,6% în perioada 2008-2010 la 25% în anii 2014-2017), ritmul în care acest proces se derulează în România este lent, contribuind doar în mică măsură la convergența structurală a țării noastre cu zona euro.

Din punctul de vedere al mărimii demografice, România este a șaptea țară a UE, dar se află pe prima poziție în ceea ce privește volumul populației ocupate în agricultură la nivel european. Deși în România locuiește cca 4% din populația UE28, din populația ocupată în agricultură la nivel european, o pondere de 21% lucrează în agricultura românească (tabelul 17).

Tabelul 17 – Numărul persoanelor ocupate în agricultură, silvicultură și pescuit (mii de persoane – medii multianuale), 2008-2017

	2008-2010	2011-2013	2014-2017
UE28	11.356,5	10.622,6	9.807,1
Zona euro	5.267,7	4.930,8	4.684,7
Bulgaria	230,5	195,2	210,4
Cehia	154,6	148,1	144,9
Ungaria	169,4	187,8	209,7
Polonia	2.110,6	1.945,1	1.762,2
România	2.693,5	2.517,5	2.138,1

Sursa: Eurostat, lfsa_epgn62.

1.6. Utilizarea resurselor de muncă în agricultură

Volumul mare al populației ocupate în agricultura românească determină o utilizare incompletă a resurselor de muncă alocate acestui sector și este la originea productivității muncii extrem de scăzute din agricultura României. Conform datelor *Anchetei structurale în agricultură*, în

2013, numai una din zece persoane angajate în exploatațiile agricole din România au lucrat peste 50% din timpul normat de muncă anual în activitățile agricole din fermă. Mai mult, datele statistice arată faptul că gradul de intensitate în utilizarea resurselor de muncă din agricultură a scăzut în timp. Astfel, ponderea persoanelor ocupate în fermele din România, care lucrează peste 50% din timpul normat de muncă în agricultură, s-a diminuat de la 17% în 2005 la 9,7% în 2013 (tabelul 18). Comparativ cu România, incidența utilizării incomplete a resurselor de muncă în agricultură este mult mai mică în celelalte state est-europene care aspiră la intrarea în zona euro, iar în țări precum Ungaria și Polonia, intensitatea exploatării capitalului uman din agricultură crește în timp.

Tabelul 18 – Ponderea persoanelor ocupate în agricultură în exploatațiile agricole care au lucrat peste 50% din timpul normat de muncă în fermă în țările CEE, 2005-2013

	2005	2007	2010	2013
Bulgaria	52,3	44,0	48,9	46,1
Cehia	76,9	67,5	77,8	75,6
Ungaria	21,5	20,6	26,2	28,7
Polonia	38,6	38,5	42,5	46,2
Romania	17,0	18,1	9,6	9,7

Sursa: Eurostat, ef_lfwtime.

Nivelul scăzut de utilizare a resurselor de muncă în agricultură și tendința de accentuare a subutilizării forței de muncă în acest sector sunt contrare sensului în care evoluează celelalte state CEE candidate la intrarea în zona euro și îndepărtează agricultura României de calea convergenței structurale.

Convertită în unități anuale de muncă² (UAM), populația ocupată în agricultură din Uniunea Europeană atinge cca 9,5 mil. de oameni, dintre care 1,6 mil. în agricultura României (tabelul 19).

Folosirea conversiei forței de muncă în unități anuale de muncă este necesară pentru comparabilitatea datelor între țări. În multe dintre acestea, o mare parte din populația ocupată în agricultură este ocupată cu timp de muncă parțial.

Tabelul 19 – Populația ocupată în agricultură exprimată în unități anuale de muncă (mil. UAM), 2008-2017

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE28	11.592	11.223	10.345	10.073	10.028	9.913	9.737	9.504	9.490	9.488
Zona euro	5.506	5.257	5.219	5.096	5.039	4.942	4.905	4.860	4.849	4.866
Bulgaria	465	436	407	376	347	321	298	276	257	239
Cehia	121	115	109	106	106	105	105	105	105	105
Ungaria	430	442	444	437	433	444	463	442	434	426
Polonia	2.299	2.214	1.915	1.915	1.915	1.937	1.937	1.937	1.676	1.676
România	2.152	2.152	1.639	1.532	1.573	1.564	1.433	1.293	1.592	1.601

Sursa: Eurostat, aact_ali01.

La nivel european, doar 16,4% din populația ocupată în agricultură lucrează cu timp de muncă integral, agricultura furnizând o ocupare sezonieră pentru mare parte din forța de muncă. Proporția

² O unitate anuală de muncă (UAM) corespunde muncii desfășurate de o persoană care lucrează într-o fermă cu program de lucru integral (*full-time*). Programul de lucru integral înseamnă minimum de ore cerute de reglementările naționale privind contractele de muncă cu timp de lucru integral. Dacă reglementările naționale nu prevăd explicit numărul de ore/an, atunci se iau în considerare 1800 de ore ca număr minim de ore anual, echivalentul a 225 de zile lucrătoare cu 8 ore pe zi.

forței de muncă ocupate în agricultură cu timp de muncă integral variază de la peste 50% în Republica Cehă la un nivel minim în România, cu numai 1,5% pondere a forței de muncă în agricultură angajată cu timp de lucru integral³.

1.7. Forța de muncă din agricultură este îmbătrânită și feminizată

Forța de muncă din agricultură este, pe medie, mai îmbătrânită decât forța de muncă totală din cadrul economiei, iar acest fapt conferă un potențial redus de dezvoltare sectorului agricol și zonei rurale, fiind perceput ca o restricție care pune sub semnul întrebării viabilitatea satelor și a fermelor familiale de tip european.

Tabelul 20 – Distribuția forței de muncă din agricultură pe grupe de vârstă (%)

	Total			Agricultură		
	15-39 ani	40-64 ani	65 și peste	15-39 ani	40-64 ani	65 și peste
Media UE	42,4	55,2	2,4	31,8	59,2	9,0
Bulgaria	40,2	57,8	2,1	35,3	60,7	:
Rep. Cehă	41,8	55,8	2,4	32,7	63,8	3,5
Ungaria	43,0	56,0	1,0	35,0	62,9	:
Polonia	48,2	49,9	1,8	25,3	61,0	13,8
România	44,0	52,7	3,3	35,3	51,1	13,6

Sursa: Eurostat, *Agriculture, forestry and fishery statistics*, p. 28, 2017.

Fenomenul îmbătrânirii mai accentuate a forței de muncă din agricultură față de restul economiei este reflectat de datele din tabelul 20. Problema îmbătrânirii forței de muncă din agricultură nu este numai a României. La nivelul Uniunii Europene sunt șase țări în care proporția persoanelor de peste 65 de ani în forța de muncă din agricultură depășește 15%: Portugalia (41,5%), Irlanda (21,7%), Marea Britanie (18,6%), Slovenia (17,5%), Cipru (15,7%) și Suedia (15,2%). România, cu o pondere de 13,8% a persoanelor vârstnice în forța de muncă, ocupă prima poziție între țările nou aderate. Îmbătrânirea forței de muncă din agricultură este o problemă gravă, cu implicații directe asupra viabilității zonelor rurale și care preocupă toți factorii de decizie și actorii implicați în conturarea politicii agricole comune post-2020. În acest sens, sunt deja prevăzute intervenții și fonduri europene consistente pentru atragerea tinerilor fermieri în activitățile din agricultură. În același timp, la nivelul UE28, forța de muncă feminină reprezintă 35,1% din total. Există câteva țări europene unde această pondere depășește 40%, printre care și România (43,1%), urmată de Polonia, Grecia și Slovenia (cu 41,1% în fiecare dintre aceste țări).

1.8. Veniturile obținute de forța de muncă din agricultură

Pentru mare parte din fermele din România, forța de muncă provine din familie și este prestată de proprietar și de membrii familiei sale. Acest lucru depinde și de mărimea exploatației. Informațiile provenite din baza de date privind contabilitatea fermelor agricole (FADN), realizată la nivelul tuturor țărilor UE28, oferă o imagine asupra forței de muncă din fermele europene. În tabelul 21 sunt prezentate valorile medii pentru eșantioanele din fiecare țară, iar în tabelul 22, numai situația din fermele foarte mari, cu o producție anuală de peste 500000 euro. Menționăm că această bază de date cuprinde doar fermele cu producția standard de peste 2000 euro, deci nu sunt incluse fermele de subzistență.

³ Eurostat, *Agriculture, forestry and fishery statistics*, 2017, p. 33.

Tabelul 21 – Situația forței de muncă din toate fermele incluse în eșantioanele naționale FADN, anul 2016

	Total forță de muncă UAM/fermă	Forță de muncă plătită UAM/fermă	Forță de muncă neplătită UAM/fermă	Suprafața ha/fermă	Intensitatea muncii ha/UAM	% forță de muncă plătită
Media UE	1,52	0,39	1,13	34,3	22,6	25,7
Bulgaria	2,24	1,05	1,19	38,9	17,4	46,9
Rep. Cehă	5,6	4,29	1,31	204,6	36,5	76,6
Ungaria	1,57	0,92	0,65	47,9	30,5	58,6
Polonia	1,63	0,2	1,43	19,8	12,1	12,3
România	1,06	0,09	0,97	9,4	8,9	8,5

Sursa: Prelucrare date din FADN, DG-Agriculture.

La nivelul mediilor pe țară (tabelul 21), observăm că proporția forței de muncă plătite, la nivelul UE28, este de cca 25%, iar în România doar de 8,5%, fiind cel mai redus procent dintre statele analizate, urmat de Polonia (12,3%). În același timp, intensitatea muncii este foarte redusă în România, aflată, din nou, pe ultimul loc dintre țările analizate. Practic în fermele din țara noastră funcționează prea puțin economia monetară, iar banii sunt puțini. În schimb, în exploatațile mari, cu producții de peste 500000 euro, situația se schimbă (tabelul 22). Intensitatea muncii este cea mai mare în România (74 ha/UAM) și aproape toată forța de muncă este plătită (97%).

Tabelul 22 – Situația forței de muncă în fermele mari, cu producția standard mai mare de 500000 euro, anul 2016

	Total forță de muncă UAM/fermă	Forță de muncă plătită UAM/fermă	Forță de muncă neplătită UAM/fermă	Suprafața ha/fermă	Intensitatea muncii ha/UAM	% forță de muncă plătită
Media UE28	8,8	7,3	1,53	294,1	33,4	82,6
Bulgaria	30,3	30,0	0,27	1459,8	48,2	99,1
Rep. Cehă	34,4	34,2	0,26	1236,8	35,9	99,2
Ungaria	29,9	29,6	0,28	934,9	31,3	99,1
Polonia	19,4	18,5	0,91	553,3	28,5	95,3
România	18,4	17,8	0,53	1359,2	74,0	97,1

Sursa: Prelucrare date din FADN, DG-Agriculture.

Potențialul de creștere a pieței forței de muncă este semnalat de intensitatea scăzută a muncii în agricultura din România comparativ cu celelalte țări, respectiv 8,9 ha/UAM față de 22,6 ha/UAM (care este media europeană în anul 2016), aspect care poate fi consecința unei dotări mai reduse cu mașini agricole și, de asemenea, a orientării productive a fermelor mici. Situația este destul de diferită însă în raport cu dimensiunea fermelor. Astfel, la fermele din eșalonul superior, cu o producție standard de peste 500000 euro, intensitatea muncii în România este superioară (74 ha/UAM) nivelului mediu din Uniunea Europeană (33,4 ha/UAM) (tabelul 22). Există deci în România o forță de muncă subutilizată și neplătită care lucrează în mod deosebit pe exploatațile mici și medii, cu o producție standard între 2000-8000 de euro și chiar între 8000-25000 euro (tabelul 23).

Tabelul 23 – Forța de muncă și costul forței de muncă în ferme de diferite dimensiuni, în România, 2016

Mărimea economică a fermei. Producția standard	Total forță muncă UAM/fermă	Forță de muncă neplătită UAM/fermă	Forță de muncă plătită UAM/fermă	Salarii anuale plătite euro/fermă	Costul forței de muncă euro/UAM	Suprafața fermei ha	Intensitatea muncii ha/UAM
2000-8000 euro	0,96	0,94	0,02	70	3500	3,4	3,6
8000-25000 euro	1,25	1,16	0,09	389	4322	10,1	8,1
25000-50000 euro	1,67	1,25	0,42	2097	4993	35,3	21,1
50000-100000 euro	2,24	1,02	1,22	6277	5145	96,3	43,0
100000-500000 euro	4,61	0,73	3,88	21146	5450	335,2	72,7
>500000 euro	18,37	0,53	17,84	112464	6304	1359,2	74,0
Total	1,06	0,97	0,09	470	5222	9,4	8,8

Sursa: Prelucrare date din FADN, DG-Agriculture.

Abia începând cu exploatarea având producția standard între 25000-50000 euro, intensitatea muncii în fermele din România se apropie de media europeană. Menționăm că dimensiunea medie corespunzătoare a fermelor din acest interval este 35 ha (tabelul 23). Studii efectuate în anii trecuți au indicat faptul că, începând de la acest interval, fermele încep, de asemenea, să aibă o productivitate a muncii comparabilă cu media europeană.

Acesta ar fi un semnal că dimensiunea economică a fermelor cu potențial de a evolua în direcția fermelor europene în ce privește intensitatea muncii și productivitatea începe cu segmentul 25000-50000 euro producție standard sau 35 ha teren agricol dimensiune fizică.

2. DEZVOLTAREA PIETELOR AGRICOLE

Sectorul agroalimentar al unei țări se formează în procesul de organizare a filierelor pe produs, în strânsă legătură cu schimbările care au loc în cerințele consumatorilor și cu evoluțiile pieței. Una dintre caracteristicile sectorului agroalimentar românesc este aceea că nu toate produsele agroalimentare ajung de la fermă pe masa consumatorului. Gradul de traversare a filierelor de către produsele obținute în fermele autohtone este atât de redus pentru unele produse (de exemplu, lapte, legume, fructe) încât aceste produse/materii prime au ajuns să fie importate în mod sistematic pentru a acoperi cererea populației. Spre exemplu, calitatea, ambalarea, etichetarea nu se ridică la nivelul cerințelor sectorului de desfacere cu amănuntul, astfel încât este mai facil importul pentru a avea o aprovizionare continuă pe raft cu produsul alimentar respectiv.

2.1. Piața cerealelor

În structura producției vegetale, cultura cerealelor și a semințelor oleaginoase este cea mai reprezentativă (65% din total suprafață arabilă a fost cultivată cu cereale în ultimii 25 de ani). Clima, corelată cu celelalte condiții naturale ale României, asigură un cadru favorabil culturilor de cereale.

După producția de cereale, România se situa pe locul 8 în UE în anul 2007, pentru ca în anul 2016 să urce pe locul 6. Acest lucru are loc în condițiile în care suprafața cultivată cu cereale s-a menținut relativ constantă în intervalul 2007-2016. În aceeași perioadă, s-a situat pe poziția a 4-a la nivelul UE după suprafața cultivată cu grâu și pe primul loc după suprafața cultivată cu porumb, loc menținut pe întreaga perioadă 2007-2016. În schimb, producția medie de grâu obținută în România s-a situat la nivelul de 50% din cea europeană (respectiv 2,4 tone/ha) în intervalul 2007-2016.

Producția medie la porumb a avut o creștere pronunțată. Dacă în perioada 2007-2009 reprezenta 36% din media UE (respectiv 2,7 tone/ha), în perioada 2013-2016 atinge 51% din valoarea medie înregistrată la nivelul UE28 (respectiv 4,1 tone/ha). Deși producțiile medii sunt încă substanțial sub cele ale țărilor europene mari producătoare de cereale, după anul 2007 se observă o tendință de creștere constantă a acestora, datorită accesului mai facil la resursele tehnologice de pe piața comunitară, dar și unei tendințe de comasare a terenurilor pentru a putea utiliza aceste tehnologii avansate, folosite mai eficient.

Structura fermelor pe clase de mărimi indică un trend descrescător în cazul fermelor de dimensiuni mici, în timp ce numărul fermelor de dimensiuni medii și mari a crescut simțitor. Chiar și în aceste condiții, producția autohtonă de cereale este relativ puternic influențată de factorii climatici, în special de secetă, ceea ce conduce la concluzia că trebuie găsite modalități eficiente de stimulare pentru irigarea unor suprafețe mai mari de teren, profitând și de avantajul creșterii numărului de ferme mari. Productivitatea muncii a crescut la toate clasele de dimensiune economică a fermelor, dar în procente diferite. Deși productivitatea muncii a crescut pentru toate categoriile de vârstă ale fermierilor, se constată că, odată cu creșterea vârstei fermierului, aceasta scade. Cea mai mare creștere a productivității muncii s-a înregistrat în cazul fermelor mari, datorită managementului, tehnologiilor folosite, utilizării de material genetic de calitate superioară, dar și accesării de fonduri europene pentru dezvoltarea activității.

Suprafețele cultivate cu grâu în fermele de mărime medie au crescut cu 38% în anul 2013 față de suprafețele cultivate în anul 2007, în timp ce, în fermele mari, suprafețele au crescut cu 44% în aceeași perioadă. În cazul porumbului, suprafețele cultivate s-au majorat în fermele de mărime medie cu 83%, iar în cadrul fermelor mari s-a înregistrat o dublare a suprafețelor cultivate în anul 2013 față de anul 2007.

La nivel național, în anul 2016 exista un excedent de spații de depozitare a cerealelor de 21% în comparație cu producția anuală. Capacitatea totală de depozitare este de 23,4 mil. tone în spații de depozitare dezvoltate pe verticală și orizontală și este deținută de 4879 de operatori economici autorizați. Fermierii care produc peste 8-10 mii tone de cereale preferă să depoziteze o parte din cerealele produse în spațiile de depozitare din fermă. Cererea pentru instalarea de silozuri metalice în fermă a crescut odată cu finanțarea acestora din fonduri europene prin Programul național de dezvoltare rurală 2007-2013.

Sectorul cerealelor a beneficiat, în perioada de preaderare la UE, de finanțare prin programul SAPARD pentru retehnologizarea fermelor, prin achiziția de utilaje și echipamente performante. Astfel, prin submăsura culturi de câmp s-au finanțat 1186 de proiecte (reprezentând 19% din total proiecte finanțate pe această măsură), în valoare totală de 112,5 mil. euro.

După aderarea la UE, prin Programul național de dezvoltare rurală 2007-2013, sectorul cerealier a beneficiat de finanțări în valoare totală de 411,1 mil. euro, ca urmare a accesării următoarelor măsuri: (a) „Instalarea tinerilor fermieri”, în valoare de 83,7 mil. euro; (b) „Modernizarea

exploatațiilor agricole”, în valoare de 382 mil. euro; (c) „Creșterea valorii adăugate a produselor agricole și forestiere”, în valoare de 206,7 mii euro; (d) „Înființarea grupurilor de producători”, în valoare de 8,2 mil. euro.

Fermierii care au cultivat cereale au beneficiat, începând cu anul 2007, de următoarele forme de sprijin ca urmare a aplicării PAC: schema de plată unică pe suprafață (SAPS); plata redistributivă; plata pentru practici agricole benefice pentru climă și mediu; plata pentru tinerii fermieri; schema simplificată pentru micii fermieri; ajutoarele naționale tranzitorii și ajutor de stat pentru motorină. Toate aceste forme de sprijin obținute de fermierii care cultivau cereale au permis acestora să își poată gestiona mai bine fluxul de numerar la nivelul fermei, să poată cumpăra *inputuri*, fără a mai apela la credit furnizor, și să obțină scrisori de garanție de la APIA pentru împrumuturi bancare.

Dacă în perioada 2000-2007 existau diferențe semnificative între prețurile cerealelor din România față de cele din UE, aderarea la UE, împreună cu excedentul de cereale destinate exportului, au avut ca efect eliminarea acestor decalaje, lucru care se observă atât în cazul grâului, cât și al porumbului, la care gradul de autosuficiență a depășit 100% începând cu anul 2008.

Comerțul exterior cu cereale a cunoscut o remodelare în perioada 2007-2016 față de perioada anterioară, schimburile comerciale intensificându-se. Balanța comercială din comerțul de cereale devine pozitivă și înregistrează o tendință de creștere începând cu anul 2008. De remarcat că, dacă importurile de cereale sunt preponderent efectuate de pe piața comunitară, exporturile sunt realizate în principal către țări din afara spațiului comunitar.

2.2. Piața plantelor oleaginoase

România s-a situat pe locul 7 în UE în anul 2007 după valoarea producției de semințe oleaginoase, cu o pondere de 3%, iar în anul 2016, România a urcat pe locul 3, cu o pondere de 10%, după Franța (20%) și Germania (14%).

În perioada 2007-2016, în România, autosuficiența a fost cuprinsă între 140 și 403% la rapiță, între 110 și 165% la floarea-soarelui și de numai 26-40% la soia. În UE se înregistrează un nivel relativ scăzut al autosuficienței în sectorul plantelor oleaginoase, în principal din cauza solurilor și climatului necorespunzător, cel mai mare deficit fiind la soia, unde se produce doar 5% din necesar.

Suprafața cultivată cu plante oleaginoase în România a cunoscut un trend general ascendent în perioada 2007-2016. România a cultivat 1,63 mil. ha în anul 2016, reprezentând 14% din suprafața cultivată cu oleaginoase a UE28. România cultivă câte 16% din suprafața europeană cu floarea-soarelui și soia și 11% din suprafața cu rapiță din suprafața cultivată în UE28.

În ceea ce privește producțiile medii la plantele oleaginoase, atât la nivelul UE, cât și în România s-au înregistrat creșteri pentru perioada 2007-2016 la toate culturile specifice. În România se constată totuși un decalaj față de UE de: 2% la floarea-soarelui, 25% la rapiță și 27% la soia, cauza principală fiind nivelul scăzut al inputurilor utilizate (în special îngrășămintele chimice), dar și variabilitatea regimului de precipitații din perioada de vegetație. Industria românească de ulei este competitivă la nivelul UE, cu investiții mari din partea celor mai prestigioase companii străine în domeniu, absorbind aproape 950 mii tone de semințe de floarea-soarelui și aproximativ 235 mii tone de soia.

După producția de ulei rafinat, România se află pe locul trei în Europa. Piața s-a dezvoltat foarte rapid în ultimii ani, concentrarea a crescut foarte mult, astfel încât procesatorii internaționali produc 2/3 din producția internă de ulei. Valoarea producției de ulei românesc este estimată la peste 280 mil. euro.

Datorită suportului financiar primit prin intermediul PAC, fermierii români au început să folosească într-o proporție mai scăzută creditul furnizor pentru cumpărarea de inputuri agricole, deoarece sumele aferente SAPS permite renunțarea la credite. Tot ca urmare a celorlalte forme de sprijin PAC, fermierii pot folosi scrisoarea de garanție de la Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură (APIA) drept colateral bancar. Creșterea suprafețelor cultivate cu rapiță și vânzarea producției la recoltare asigură lichiditățile necesare cumpărării de motorină pentru recoltarea cerealelor păioase.

Prin accesarea proiectelor PNDR, fermierii au putut să își achiziționeze mașini și utilaje agricole, instalații de irigat și să își construiască magazii/silozuri de depozitare a producției, dar și să își înlocuiască utilajele uzate moral și ineficiente energetic. Aceste achiziții au condus la efectuarea la timp de lucrări agricole de bună calitate, precum și la depozitarea unei părți din recoltă la fermă, permițând vânzarea recoltei la un preț mai bun.

Per total, balanța comercială a României din comerțul cu semințe, uleiuri și șroturi de oleaginoase continuă să fie excedentară, deși se înregistrează o balanță constant deficitară din comerțul cu boabe și șrot de soia. Este cunoscut faptul că România a exportat, în ultimii ani, semințe de floarea-soarelui și rapiță pentru a completa necesarul de procesare al fabricilor din vestul Europei. Faptul că exportăm materie primă și mai puține produse finite face ca venitul obținut din comerțul cu oleaginoase să fie limitat.

În privința comerțului cu șrot de soia, principalul furnizor de proteină vegetală din import, balanța comercială este deficitară, iar trendul acesteia este crescător odată cu creșterea cererii de pe piața internă.

În ceea ce privește comerțul cu boabe de soia, deși se observă o îmbunătățire a exportului, în special ca sursă de proteină vegetală ecologică către țările europene care dezvoltă o producție animală ecologică, se constată că importurile de soia modificată genetic sunt majoritare, balanța comercială fiind negativă și în acest caz.

Putem concluziona că: (1) din comerțul cu floarea-soarelui și rapiță, balanța comercială este pozitivă, așadar, și (2) din comerțul cu șrot și boabe de soia, România înregistrează un sold comercial negativ, care s-a accentuat în ultima perioadă ca urmare a creșterii cererii de proteină vegetală destinată producției animaliere. Cu toate acestea, balanța comercială românească din comerțul cu oleaginoase a fost pozitivă în perioada 2007-2016, fiind cuprinsă între 123 și 850 mil. euro.

Comparând *valoarea adăugată netă pe unitatea anuală de muncă* (UAM) pentru țările candidate la adoptarea euro cu a unor țări din zona euro (tabelul 24), se poate constata că România, în ciuda accentuării specializării fermelor (mari) pe cereale și oleaginoase, nu are un nivel al productivității muncii apropiat de al vechilor state membre. Producțiile medii încă modeste înregistrate în România pentru cereale, plante oleaginoase și culturi proteice fac ca valoarea adăugată netă pe unitatea anuală de muncă să rămână printre cele mai mici din UE.

Tabelul 24 – Valoarea adăugată netă pe UAM, în fermele de cereale, oleaginoase și culturi proteice (euro/UAM), 2008-2016

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bulgaria	11774	9542	19997	21572	21409	20981	19916	19478	18359
Germania	45958	38407	52513	54041	73656	64529	59007	50997	47226
Spania	34363	16975	22367	26403	23917	21470	15245	22719	27119
Italia	10305	15038	19387	18999	15972	14957	25847	24488	25485
Ungaria	29447	13488	21881	33854	31549	27749	30158	27357	33059
Polonia	11858	6643	11987	12916	15133	9027	8823	7149	6454
Franța	46959	22316	52129	57957	63680	30943	28644	28879	11508
România	17731	7944	18217	21583	15098	13643	12606	11660	14839
Cehia	19531	13222	16630	25349	27309	28665	31345	27003	26685

Sursa: FADN, *Farm Net Value Added*, AWU (SE425); (15) Specialist COP.

2.3. Piața legumelor

Integrarea în Uniunea Europeană nu a adus schimbări structurale majore pe filiera legumelor, aceasta rămânând în continuare foarte fragmentată, cu un număr extrem de mare de producători individuali (85%), un număr relativ mic de procesatori industriali cu grad de concentrare ridicat și un sector de retail foarte bine dezvoltat, care a cunoscut o creștere semnificativă în ultima perioadă. La acest tablou se adaugă gradul de organizare redus al producătorilor de legume în grupuri/organizații/cooperative de producători. În aceste condiții, se pune întrebarea: cât de pregătit este sectorul legumicol pentru a face față consecințelor unei posibile aderări la zona euro?

La nivelul fermei, din numărul total de ferme legumicole, 85% sunt mai mici de 5 ha, 10% au între 5 și 10 ha și numai 5% au peste 10 ha. Din punct de vedere economic, ponderea cea mai mare este reprezentată de fermele a căror producție standard este de sub 2000 euro, respectiv 42%, urmate de cele a căror producție standard este între 2000 și 3999 euro (27%). Doar 1% dintre ferme au o producție standard între 15000 și 24900 euro pe an. La polul opus, gradul de concentrare în rândul firmelor procesatoare și a sectorului de retail este mult mai mare decât în sectorul primar legumicol. Cota de piață a primelor cinci firme este de 55% (56% la nivelul UE), în timp ce cota de piață a primilor cinci mari retaileri depășește 60%. Deși potențialul horticola este ridicat, România fiind a zecea producătoare de legume din Uniunea Europeană în 2016 (în anul 2007 ocupa locul 9), sectorul legumicol se caracterizează încă printr-o productivitate redusă (randamente de 3-4 ori mai reduse comparativ cu media UE la varză, de exemplu, sau decalaje de productivitate mult mai mari la tomate). Aceasta se reflectă într-o ofertă internă insuficientă de legume, atât pentru consumul în stare proaspătă, dar mai ales pentru procesare, gradul de autoaprovizionare în perioada 2007-2016 fluctuând destul de mult, între 78 și 87%, atingând un maxim de 93% în 2011.

Sectorul primar legumicol se confruntă cu probleme importante de natură logistică (infrastructură precară, depozite insuficiente), dar și cu o acută lipsă de organizare a filierei, ceea ce conduce la dificultăți de desfacere a producției, nivel de contractare scăzut, putere de negociere redusă a fermierilor și o slabă adaptare la cerințele consumatorilor. În prezent, există 24 de grupuri de producători în domeniul horticola din 107 existente la nivelul ramurii agricultură, respectiv 25%. Practic, doar 1% din numărul fermelor cu specific horticola fac parte dintr-un grup de producători. Consecința acestei situații se reflectă într-un nivel foarte scăzut de contractualizare a producției și o slabă participare și înțelegere a principiilor organizării de piață la legume la nivelul Uniunii Europene de către producători. În România funcționează o singură organizație de producători în sectorul

legumelor, iar reglementările UE privind organizarea de piață în sectorul legumicol nu pot fi accesate decât de organizațiile de producători.

La nivelul UE, prețul alimentelor a crescut mai mult decât prețul altor bunuri de consum, atât din cauza creșterii cererii pentru consum, cât și a creșterii prețurilor inputurilor, ceea ce a condus la creșterea inflației. De remarcat două aspecte importate legate de evoluția prețurilor pe filieră: volatilitatea extrem de ridicată a prețurilor și, respectiv, asimetria transmiterii acestora pe filieră. Prețul legumelor în România a înregistrat constant valori mai mici decât la nivelul UE, dar sunt foarte volatile. Volatilitatea prețurilor este mai ridicată la nivelul producătorilor (tomatele înregistrează cea mai ridicată volatilitate) și se diminuează la nivelul consumatorului. Sectorul legumicol înregistrează cea mai mare volatilitate a prețurilor la nivelul producătorilor (9-10%) comparativ cu media Uniunii Europene (4-5%), în principal din cauza volatilității ridicate a producțiilor; aderarea la Uniunea Europeană a temperat ușor volatilitatea acestora, mai ales în perioada de iarnă.

Procesarea și conservarea legumelor și fructelor reprezintă un procent redus din valoarea adăugată a sectorului alimentar, aproximativ 3%, după subsectoare precum cel al cărnii și fabricarea produselor din carne, făinoase și lactate. La nivelul agriculturii, ponderea este, de asemenea, relativ scăzută, sub 3%, iar *valoarea adăugată netă pe unitatea anuală de muncă* (VAN/UAM) a sectorului horticol este extrem de scăzută comparativ cu state din zona euro (atât cele vechi, cât și cele noi, tabelul 25). Distribuția valorii adăugate pe filieră este dezzechilibrată, în principal din cauza lipsei transparenței prețurilor și a unui nivel scăzut de contractualizare.

Tabelul 25 – Valoarea adăugată netă /UAM în sectorul horticol (euro/UAM), 2008-2016

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
România	5930	2967	3345	2687	2536	4315	2337	1654	2796
Polonia	7427	7230	8064	7093	7559	8630	9236	10787	8484
Ungaria	12845	7754	14396	11648	13029	14810	12413	14725	14041
Franța	21213	20203	2440	21220	24781	23505	23167	27822	28816
Spania	18033	19564	21822	15087	19539	19131	19255	22782	18777
Bulgaria	3312	2932	2538	2139	2346	2496	4141	3409	3900
Grecia	13283	12281	13401	10060	10020	10220	13445	12643	11279
Olanda	34984	33133	47345	40220	43941	44487	46301	54242	57077

Sursa: FADN, *Farm Value Added/AWU* (SE425).

Deși oferta legumicolă este diversificată, aceasta are o valoare adăugată scăzută, în principal, din cauza organizării precare a producătorilor (aproximativ 1% grad de organizare comparativ cu 45% media UE). Consecința acestei situații implică activități insuficiente de marketing menite să asigure atractivitate și siguranță alimentară pentru consumatori și un sistem logistic și de depozitare insuficient dezvoltat.

Se remarcă accesul și absorbția mai reduse a sectorului horticol din sprijinul financiar provenit din fondurile PNDR 2007-2013 comparativ cu celelalte sectoare agricole. În același timp, accesarea și absorbția fondurilor din pilonul I al PAC pentru crearea grupurilor de producători în sectorul horticol au înregistrat cel mai scăzut nivel (23 mil. euro fonduri europene absorbite), comparativ cu celelalte noi state membre ale UE în care absorbția a fost mult mai mare (de exemplu, în Ungaria, nivelul fondurilor absorbite din pilonul 1 a fost dublu comparativ cu România), ceea ce a contribuit la menținerea unei slabe organizări a pieței legumelor. În ceea ce privește absorbția din actualul PNDR (2013-2020), deși s-a dorit o stimulare a investițiilor în sectorul horticol comparativ cu alte ramuri

agricole, cifrele la nivelul anului 2017 arată o absorbție foarte scăzută, investițiile realizate în cadrul măsurii 04 (investiții în active fizice) fiind de 1,1%, iar în cadrul măsurii 06 (dezvoltarea fermelor și a întreprinderilor) de 11%.

Tendința fluctuantă a gradului de autoaprovizionare după anul 2007, gradul de organizare foarte scăzut al filierei și balanța comercială deficitară denotă că impactul PAC asupra acestui sector este modest și că acest sector nu a reușit să valorifice oportunitățile financiare oferite de PAC, mai ales cele oferite prin Pilonul I de organizare a filierei prin intermediul grupurilor și organizațiilor de producători.

2.4. Piața fructelor

La nivelul Uniunii Europene, valoarea producției de fructe s-a ridicat la peste 26128 mil. euro în anul 2016, având o pondere de 12,7% în valoarea producției vegetale. Producția de fructe a României, cu o valoare de aproape 891 mil. euro, a reprezentat 3,4% din valoarea producției europene de fructe.

Din punct de vedere al producției fizice, în UE28, cele mai importante fructe au fost merele, cu un nivel de 12539,67 mii tone în anul 2016. În funcție de suprafața livezilor de măr, România se clasează pe locul doi (10,6%), dar produce doar 3,6% din producția comunitară de mere. Acest fapt se explică prin potențialul productiv scăzut, dat de vârsta înaintată a livezilor și de predominanța sistemului clasic de cultură. În România, producția medie în livezile de măr este de trei ori mai mică decât media UE și a Poloniei, de peste 5 ori mai mică decât în Italia, de 4 ori mai mică decât în Franța și Germania și de aproape 2 ori mai mică decât în Ungaria.

Veniturile în fermele specializate în fructe depind în mare măsură de factori structurali, de dotarea tehnică și de condițiile anului agricol. Aceste aspecte influențează, de asemenea, nivelul productivității muncii.

În perioada 2000-2017, suprafața totală a livezilor de pomi (inclusiv nuci) și arbuști fructiferi a scăzut cu 56,79 mii ha, din care 38,8 mii ha (69%) până în anul 2007. Declinul suprafeței totale a livezilor a continuat și după aderarea la UE, însă cu un ritm mai scăzut (-11,2 mii ha) și în mod diferit pentru fiecare specie. Pe lângă scăderea suprafeței, în perioada postaderare la UE a avut loc și o fragmentare a suprafețelor cu livezi. Din 2007 până în 2013 și-au încetat activitatea 2780 de ferme, cu suprafețe de livezi mai mari de un hectar. O parte a suprafeței a fost scoasă din cultură, iar o parte se regăsește în fermele mai mici de un hectar, nou înființate (peste 84,4 de mii).

Structura suprafeței în funcție de clasele de mărime a livezilor arată că peste 60% din suprafață este reprezentată de livezi de mici dimensiuni, de până în două ha; livezile cu suprafețe cuprinse între 5 și 19,9 ha au o pondere de doar 7,4% în suprafața totală; doar 1,4% din suprafață sunt livezi din clasa 20-29,9 ha, iar cele de peste 30 ha reprezintă 15% din suprafață. Este de remarcă că 90% din numărul de ferme cu livezi dețin suprafețe de livezi mai mici de un hectar.

După mărimea suprafeței agricole a fermei, aproape 60% din suprafața cu livezi este deținută de ferme de până în 5 ha, iar aproape o pătrime din livezi se regăsesc în ferme cu mărimea cuprinsă între 5 și 19,9 ha. Fermele mai mari de 100 ha teren agricol dețin 13% din suprafața cu livezi.

După aderarea la UE, în sectorul legume-fructe s-au constituit 14 forme asociative, respectiv trei organizații de producători și 11 grupuri de producători, din care opt acoperă exclusiv produse din sectorul pomicol. Suprafața pomicolă deținută de aceste forme asociative este de 2.590,67 ha (1,65% din suprafața pomicolă totală (anul 2013), iar suprafața medie/membru exclusiv în sectorul pomicol este de 25,5 ha.

**Tabelul 26 – Valoarea adăugată netă în fermele specializate
în fructe – euro/UAM, 2007-2016**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2007-2016
Bulgaria	2036	3918	2401	2905	2434	2863	3912	4520	4047	4036	3307
R. Cehă	13920	8809	7836	5926	6053	11726	10296	2761	6500	10286	8411
Germania	28898	21021	18626	23323	20147	30588	26379	21351	26707	28647	24569
Franța	22236	22923	15206	20061	23075	26346	25125	24127	25854	27168	23212
Ungaria	3584	5822	4781	8163	7894	9429	13152	6899	8453	10180	7836
Italia	21055	22932	20286	19910	19095	19837	21083	24901	25930	28155	22318
Polonia	7782	4766	3308	6532	7321	7059	6900	3979	6680	4509	5884
România	4099	5761	3794	5570	4666	4435	5877	4563	3680	5234	4768

Sursa: FADN, *Farm Net Value Added*, AWU (SE425); (36) Specialist orchards – fruits.

Productivitatea muncii în fermele specializate, exprimată ca valoarea adăugată netă a fermei pe unitate anuală de muncă, diferă considerabil între statele membre (tabelul 26). După media perioadei 2007-2016, nivelul cel mai ridicat se înregistrează în Germania, cu 24569 euro/UAM și cu niveluri apropiate în Franța și Italia. Față de Germania, în Ungaria, productivitatea muncii este de trei ori mai mică, în Polonia de patru ori, iar în România de cinci ori.

În România, prelucrarea și conservarea fructelor este slab dezvoltată. Din bilanțurile alimentare reiese faptul că, din producția utilizabilă de fructe, se prelucurează industrial circa 34%. Peste 93% din cantitatea de fructe procesate este reprezentată de prune, din care se obține în principal alcool, și aproape 6% este reprezentată de mere.

În țara noastră, principalele produse din fructe prelucrate sau conservate reprezintă sub 1% din producția valorică specifică a UE. De exemplu, în 2016, România a produs 0,4% din producția europeană de suc de mere, 0,3% din alte sucuri de fructe și legume; fructele congelate și nucile nefierte sau fierte în apă sau în abur au reprezentat 0,9%, dulcețurile, marmeladele, jeleurile de fructe, piureurile și pastele din fructe sau nuci au reprezentat 0,3%; doar nucile preparate sau conservate au reprezentat 1,3% din totalul UE al categoriei.

Productivitatea muncii în industria de prelucrare a fructelor și legumelor din România (valoarea adăugată brută/persoană angajată) a fost de 14,0 mii euro în anul 2015. Bulgaria este singura țară în care productivitatea a fost mai redusă decât în România; față de celelalte state analizate, aceasta este mai mică de 4,6 ori decât în Franța, de 1,9 ori decât în Polonia, de 1,4 ori decât în Ungaria și 1,2 ori față de R. Cehă.

În toate statele membre analizate, productivitatea în industria de prelucrare a fructelor și legumelor este mai ridicată față de media industriei alimentare; în România, aceasta a fost de 2,2 ori mai mare.

Principala măsură de finanțare a sectorului în perioada postaderare la UE a fost reprezentată de sprijinul financiar acordat grupurilor de producători. Deoarece sprijinul este destinat componentei de comercializare, măsura nu a răspuns nevoilor concrete sectoriale, reprezentate prin mari constrângeri structurale. În cadrul măsurilor de dezvoltare rurală, fondurile atrase de sectorul fructelor sunt modeste (de exemplu, 2,5% din valoarea publică a Măsurii 112, Instalarea tinerilor fermieri). Măsurile de dezvoltare rurală nu au avut capacitatea de a opri declinul suprafețelor, de a atenua deficitele structurale.

Gradul de autosuficiență pentru grupa fructelor variază ușor de la an la an, însă se situează pe un trend descendent. În perioada 2004-2007, producția internă a acoperit între 91% și 77% din necesar, iar în ultima perioadă, aceasta acoperă între 83% și 64%. Gradul de autoaprovizionare a scăzut în principal la piersici (19% în 2016), pe fondul îmbătrânirii și defrișării livezilor, dar și al creșterii consumului. La mere, s-a trecut de la autosuficiență la un grad de autoaprovizionare de 74% în 2016.

În aceste condiții, subprogramul tematic pentru sectorul pomicol pentru perioada 2014-2020 se impune ca o condiție absolut necesară redresării sectoriale. Efectele vor fi vizibile însă pe termen mediu și lung.

2.5. Piața vinului

În anul 2015, în Uniunea Europeană activau 2,4 mil. de ferme viticole. Suprafața viticolă destinată vinului a fost de 3,2 mil. ha. Valoarea producției de vin la nivelul UE se ridică în anul 2016 la 21.487,72 mil. euro, reprezentând 10,4% din valoarea producției vegetale. Producția de vin a României (234,94 mil. euro) a reprezentat 1,1% din valoarea producției europene de vin.

Din anul 2000 până în 2016, suprafața viilor pentru vin a scăzut cu 58,13 mii ha, din cauza capacității financiare reduse a fermelor de a susține investiții în noi plantații. Până în anul 2007 s-a constatat un declin major al suprafeței (-63,34 mii ha), iar în perioada 2008-2016 a avut loc o creștere a suprafeței cu 5,21 mii ha.

În anul 2016, suprafața cu vii a României era de 174,99 mii ha, reprezentând 1,2% din suprafața agricolă utilizată. Din suprafața totală cultivată cu vie, 168,35 mii ha reprezintă suprafața cultivată cu struguri destinați producției de vin. Aproape jumătate din suprafața viilor destinate producției de vin este fărâmițată în parcele mai mici de 0,5 ha. Parcelele de 10 ha sau mai mult ocupă 32% din suprafață. Peste 96% din ferme dețin plantații de sub 0,5 ha.

Dispersia suprafeței viticole în plantații de mici dimensiuni este prezentă și în Portugalia și Grecia. În schimb, în Franța, parcelele viticole mai mari de 10 ha ocupă 79% din suprafață, în Spania mai mult de 56%, în Germania mai mult de 53%. Suprafața medie pe exploatare la nivelul UE a fost de 1,3 ha, însă cu diferențe semnificative între statele membre: 10,5 ha în Franța, 2,4 ha în Germania, 2 ha în Italia, 1,8 ha în Spania, 0,9 ha în Portugalia, 0,5 ha în Grecia și 0,2 ha în România.

În fiecare stat membru, cu excepția României, strugurii pentru vin de calitate au constituit cea mai mare parte din suprafața totală a podgoriilor. În țara noastră, suprafața viilor pe rod destinată vinurilor de calitate reprezintă 26,1% din total, astfel: 16,5% pentru vinuri cu *denumire de origine protejată* (DOP) și 9,7% pentru vinuri cu *indicație geografică protejată* (IGP).

Producția anuală de vin este fluctuantă. Acest lucru este întâlnit și în statele membre cu un potențial productiv stabil, randamentele fiind puternic influențate de condițiile meteorologice și/sau de condițiile sanitare ale viței de vie. În perioada 2008-2015, producția de vin a României a scăzut în medie cu 1045,4 mii hl față de 2000-2007. În anul 2016, producția de vin a fost de 3627 mii hl, din care 24% vinuri de calitate (16% DOP; 8% IGP). Se observă o creștere a producției vinurilor de calitate față de anul 2010 cu 55% la vinurile DOP și cu 70% la vinurile IGP.

Veniturile fermelor specializate în vin din România sunt extrem de volatile, spre deosebire de cele din majoritatea statelor membre viticole. În doi ani (2007 și 2013) din cei zece analizați (2007-2016), fermele și-au încheiat activitatea în pierdere.

Tabelul 27 – Valoarea adăugată netă pe UAM în fermele specializate în vin (euro/UAM), 2007-2016

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2007-2016
Bulgaria	2369	3410	1627	2486	6177	4061	4442	1683	7051	6996	4030
R. Cehă	8166	12209	8530	8367	12366	7808	14971	7151	13051	18295	11091
Germania	29307	24728	22168	23562	26907	30215	27952	33594	31398	33671	28350
Grecia	14689	13306	11457	12066	12672	11925	11399	10690	10287	10618	11911
Spania	16319	16370	12099	15184	15440	19943	19004	17856	20081	26692	17899
Franța	38640	35821	32625	36880	41873	37998	37361	44574	46081	43759	39561
Ungaria	8849	9023	2228	5614	9827	11563	12301	6059	12405	13636	9151
Italia	20368	21281	16546	18734	19333	24241	23106	26894	27732	32504	23074
Portugalia	6689	6849	10066	11318	8684	9658	10962	11968	11342	12678	10021
România	3019	9493	6258	7204	7022	4969	1811	4302	14037	7394	6551

Sursa: FADN, Farm Net Value Added, AWU (SE425) (35) Specialist wine.

Productivitatea muncii în fermele specializate, exprimată ca valoarea adăugată netă a fermei pe unitatea anuală de muncă, diferă considerabil între statele membre ale UE (tabelul 27). După media perioadei 2007-2016, nivelul cel mai ridicat se înregistrează în Franța, cu 39561 euro/UAM. Productivitatea muncii în fermele viticole din Germania se situează la 72% din nivelul Franței, în Italia la 58%, iar în Spania la 45%. În Bulgaria și în România se înregistrează productivitatea cea mai scăzută.

Principala formă de sprijin în sectorul vitivinicol, în perioada 2009-2013, a fost reprezentată de Programul național suport, cu o valoare de 210,5 mil. euro (42,1 mil. euro/an). În funcție de specificul viticulturii autohtone, România a ales pentru finanțare patru măsuri: promovarea vinurilor pe piețele țărilor terțe, restructurarea și reconversia podgoriilor, asigurarea recoltei și folosirea mustului de struguri concentrat. Fondurile FEGA din cadrul acestui program au fost absorbite în proporție de 100%.

Pentru perioada 2014-2018, în cadrul noului program de sprijin, România beneficiază de o alocare mărită, în valoare totală de 238,5 mil. euro (47,7 mil. euro/an). Rata de execuție a fost 100% în 2014, iar în 2015 și 2016 a fost de 41,7%, respectiv de 24,4%.

Evoluția pozitivă a suprafeței din perioada postaderare la UE se datorează finanțării prin măsurile specifice din cadrul Programului național suport în domeniul vitivinicol, în special măsurii de restructurare/reconversie. Măsura a avut un impact structural important în fermele medii și mari, prin orientarea producției spre calitate, iar prin creșterea ritmului de înlocuire a plantațiilor, s-a îmbunătățit structura de vârstă.

În anul 2015, suprafețele cu plantații tinere sau încă neintrate pe rod acopereau 14% din suprafață. Suprafața încă neintrată pe rod, de 4.171 ha, este destinată producerii vinurilor de calitate: 76% pentru vinuri DOP și 22% pentru vinuri IGP.

Gradul de autoaprovizionare pentru struguri a scăzut constant, dar rămâne totuși ridicat (peste 90%). Acesta poate fi și un efect al procesului de restructurare prin care trece sectorul viticol.

Impactul aderării la UE s-a materializat și în creșterea fluxurilor comerciale, dar și în adâncirea deficitului comercial. În 2016, deficitul s-a dublat față de 2006 și a continuat să crească și în anul următor.

2.6. Piața laptelui de vacă

Caracteristica principală a sectorului de producere a laptelui de vacă este fragmentarea puternică existentă la nivelul producătorilor (România deține cel mai mare număr de exploatații de vaci de lapte din UE28). Chiar dacă numărul total al exploatațiilor de vaci și bivolițe s-a redus de la 1,05 mil. în 2007, la 0,60 mil. în 2017, procesul de restructurare a fost lent și departe de a fi finalizat. Dovada o reprezintă și faptul că dimensiunea medie a unei exploatații a crescut în perioada analizată de la 1,63 capete la 2,33 capete. Exploatațiile care au peste 51 de capete, considerate comerciale, reprezintă doar 0,2% din total, și dețin 11,9% din efectivul de vaci și bivolițe. Din punct de vedere economic, ponderea cea mai mare este reprezentată de exploatațiile de vaci de lapte, a căror producție standard este cuprinsă în intervalul 4000-7999 euro (39%) și 2000-3999 euro (33%).

Producția totală de lapte de vacă și bivoliță a scăzut de la 54,9 mil. hl în 2007 la 42,0 mil. hl în 2016 (-23%), din cauza reducerii efectivelor de vaci în perioada menționată cu 404 mii de capete (-25%). Producția medie de lapte din România (una dintre cele mai scăzute din rândul țărilor UE28) a înregistrat o creștere nesemnificativă, de la 3438 litri/cap în 2007 la 3524 litri/cap în 2016, din cauza investițiilor insuficiente în genetica și ameliorarea potențialului productiv al animalelor de lapte.

Structura fragmentată a exploatațiilor, insuficienta dezvoltare a infrastructurii pentru colectarea laptelui se reflectă și în structura destinației producției totale de lapte. În anul 2016, producția totală de lapte de vacă și bivoliță, de 42,0 mil. hl, a avut următoarea destinație: 14,7 mil. hl, respectiv 35%, reprezintă autoconsumul (față de 41% în 2007), 13,9 mil. hl, respectiv 33%, reprezintă vânzările directe (față de 27% în 2007) și doar 9,2 mil. hl, respectiv 22% din producție, ajunge la procesare (față de 21% în 2007), diferența fiind reprezentată de consumul tehnologic (MADR).

Colectarea laptelui constituie factorul decisiv în obținerea profitabilității unei unități de procesare. Atât calitatea, cât și cantitatea laptelui sunt însă afectate de gradul ridicat de fragmentare al producției de lapte. În perioada 2007-2016, dar mai ales după eliminarea cotelor de lapte începând cu aprilie 2014, cantitatea de lapte crud colectat pentru procesare de la exploatațiile din țară a scăzut de la 11,7 mil. hl în 2007 la 9,8 mil. hl în 2016 (-13,2%). Cauza acestei situații ține de faptul că, odată cu introducerea obligatorie a standardelor de calitate pentru laptele crud destinat procesării (NTCS și NTG), marea majoritate a producătorilor de lapte cu exploatații mici nu au avut posibilitatea să investească în aparate de muls pentru a asigura o igienă corespunzătoare a mulsului. Pe de altă parte, tot în aceeași perioadă, cantitatea de lapte crud importată a înregistrat o creștere semnificativă de la 0,4 mil. hl în 2007 la 1,3 mil. hl în 2016 (+197%).

Fragmentarea excesivă la nivelul producătorilor de lapte, productivitatea scăzută pe cap de vacă comparativ cu țările UE28, insuficiența capitalului financiar pentru investiții în tehnologie, genetică și ameliorare, slaba organizare în asociații, deficiențele în logistica procesului de colectare s-au reflectat într-o ofertă internă insuficientă de lapte și produse lactate pentru consumatori, gradul de autoaprovizionare scăzând de la 97% în 2007 la 90% în 2016.

Față de anul 2009, când numărul centrelor de colectare autorizate pentru schimburi intracomunitare a fost de 1221, în prezent, numărul acestora a scăzut la 902, din care: 622 (69%) sunt amplasate în regiunile Nord-Est și Centru și doar 54 (6%) sunt amplasate în partea de vest și sud a României, respectiv în regiunile Sud Muntenia, Vest, Sud-Vest Oltenia și Sud-Est (ANSVSA). Având în vedere că în aceste regiuni (Sud și Vest) este concentrat 40% din efectivul de vaci de lapte și se obține 39% din producția de lapte de vacă, se trage concluzia că nu există o corelație pozitivă între oferta și colectarea zonală a laptelui de la exploatațiile din țară.

Analizând indicatorul valoarea adăugată netă pe unitatea anuală de muncă (UAM) din exploatațiile specializate de vaci de lapte din România comparativ cu alte state care au aderat la zona euro, observăm că în România valoarea este una dintre cele mai mici, situație ce ține de performanța și competitivitatea scăzută a sectorului românesc al laptelui (tabelul 28).

Tabelul 28 – Valoarea adăugată netă/UAM în exploatațiile de vaci de lapte (euro/UAM), 2008-2016

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
România	3071	2709	3541	4302	4093	4185	3897	3299	5384
Bulgaria	300	2571	2992	3261	3321	4275	7528	5863	3851
Cehia	13101	9647	13584	16553	16198	16773	19923	17189	19283
Franța	28028	17747	31784	33516	29129	29761	32668	27482	23298
Polonia	6854	4644	8015	9622	8350	8899	9007	7373	7862

Sursa: <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database>.

În perioada 2007-2016, România a înregistrat constant o balanță comercială deficitară din comerțul cu lapte și produse lactate (în anul 2016 s-a înregistrat cel mai mare deficit comercial, de 272,4 mil. euro), importurile crescând permanent. Creșteri mai importante ale cantităților de produse lactate importate s-au înregistrat mai ales începând cu anul 2014, anul desființării cotelor de lapte în Uniunea Europeană și al liberalizării pieței laptelui. De altfel, prețul la import al celei mai importante categorii de importuri de lactate (0401 – lapte și smântână neconcentrate), în scădere de la 425 euro/tonă în 2007 la 383 euro/tonă în 2016, a făcut posibilă creșterea cantității importate de 3,5 ori, situație similară și pentru celelalte categorii de lactate importate.

După căderea înregistrată în 2009 ca urmare a crizei economice, prețul mediu al laptelui crud în Uniunea Europeană a înregistrat o evoluție pozitivă, cele mai mari valori înregistrându-se în anii 2013-2014, mai ales după eliminarea cotelor de lapte. Apoi, din cauza mai multor factori – printre care menționăm: embargoul rusesc, creșterea lentă a cererii de import din China, dar și creșterea producției în UE datorită eliminării cotelor de lapte – prețul scade semnificativ în 2015 față de 2014 (-17,2%).

România, comparativ cu țările UE28, a înregistrat constant prețuri sub media europeană, laptele crud românesc fiind unul dintre cele mai ieftine din UE, doar țările baltice având prețuri mai mici decât România.

După aderarea la UE, prin Programul național de dezvoltare rurală 2007-2013, sectorul „lapte și produse lactate” a absorbit suma de 54,3 mil. euro pentru modernizarea exploatațiilor de vaci de lapte (6% din valoarea publică a măsurii) și s-au contractat 423 de proiecte (3,3% din total proiecte pe măsură) pentru instalarea tinerilor fermieri.

În ceea ce privește absorbția de fonduri europene din actualul PNDR (2014-2020), informațiile la nivelul anului 2017 arată o absorbție foarte scăzută comparativ cu alte sectoare, investițiile realizate în cadrul măsurii 04 (investiții în active fizice) fiind de 2,4%, iar în cadrul măsurii 06 (dezvoltarea fermelor și a întreprinderilor) de 4%.

2.7. Piața cărnii de porc

Reducerea efectivelor de porci în perioada 2007-2016 cu 29% în România și cu 9% la nivelul UE a avut loc, în principal, din cauza diminuării rentabilității, ca urmare a noilor condiții economice și de

reglementare, cu impact asupra celor mai slabe ferme. România se situează pe primul loc în ceea ce privește ponderea fermelor (63%) ce dețin sub zece capete porci/fermă și pe ultimul loc în ceea ce privește ponderea fermelor cu peste 400 de animale/fermă (33%). În România, numărul mediu de porci pe fermă este de trei capete. În perioada 2005-2013, deși mărimea medie a fermei la nivel național a rămas neschimbată, mărimea medie a fermelor cu venituri între 250 și 500 mii euro aproape s-a dublat, ajungând la 270 de capete/fermă în anul 2013; același lucru se observă și în cazul fermelor cu venituri de peste 500 mii euro (9378 de capete/fermă). Asistăm, așadar, la un proces similar cu cel înregistrat în Germania, unde în ultimii 25 de ani au dispărut cca 95% dintre fermele mici.

Creșterea costurilor cu furajele la nivelul UE a făcut ca, în perioada 2008-2010, multe ferme să devină neprofitabile. România are excedent de cereale disponibil pentru creșterea suinelor, dar, ca și UE, depinde de importul de furaje proteice. Dacă în UE există firme specializate în producerea și comercializarea furajelor destinate hranei suinelor, în România, de regulă, furajele sunt produse la nivelul fermei, iar respectarea rețetelor depinde de resursele financiare ale fermei. Fermele mari, integrate pe verticală, implicate în activități de furajare, reproducere, îngrășare, sacrificare și activități de prelucrare a cărnii de porc, sunt competitive din punct de vedere al prețurilor.

În România, în perioada analizată, producția de carne de porc s-a restrâns drastic, cu cca 31%, ajungând la 337 mii tone. O analiză a evoluției sacrificărilor de porcine din România arată că acestea au înregistrat o tendință crescătoare în cadrul abatoarelor specializate. Sistemul de clasificare a carcaselor a fost introdus în țară în anul 2004 și, odată cu acesta, a crescut și interesul fermierilor pentru folosirea unei genetici superioare a porcilor destinați îngrășării, ceea ce a dus la creșterea importului de porci vii.

Prețurile medii anuale pentru carcasa E de carne de porc, din perioada 2007-2016, au cunoscut același trend fluctuant, atât pentru România, cât și pentru UE. În România s-au înregistrat totuși prețuri mai mari decât cele din UE (cea mai mare amplitudine, +13%), iar decalajul dintre cele două prețuri tinde să se estompeze începând cu anul 2014, pentru ca, în anul 2016, cele două prețuri să înregistreze același nivel.

Consumul de carne de porc la nivelul UE27 a cunoscut o ușoară scădere, de 2%, ajungând la 40,9 kg/locuitor în 2015, în timp ce, în România, scăderea a fost de 10%, ajungându-se la 31,5 kg/locuitor.

În UE27, gradul de autosuficiență pentru carnea de porc a fost cuprins între 105 și 112% în perioada 2000-2015, în timp ce, în România, gradul de autosuficiență pentru carnea de porc a scăzut de la 91% în 2000 la 70% în 2015.

Investițiile din sectorul cărnii de porc au fost făcute, în România, în principal din fonduri proprii, dar și din fonduri atrase de la Uniunea Europeană. Investițiile din fonduri exclusiv europene făcute în perioada 2000-2014 se ridică la aproximativ 314 mil. euro, fiind însoțite de cofinanțări care au făcut ca valoarea totală a investițiilor aproape să se dubleze. Toate aceste investiții au permis ca o parte dintre ferme și unități de procesare să poată funcționa la standarde europene, dar sectorul are nevoie în continuare de restructurare și modernizare pentru a deveni performant.

Gradul foarte mare de fragmentare al ofertei, precum și prețurile mai mari practicate pe piața internă pentru carnea de porc au făcut ca România să devină dependentă de importurile de animale vii, carne și preparate din carne de porc.

România a avut interdicție la exportul de animale vii și carne de porc în spațiul intracomunitar până la 1 ianuarie 2014, din cauza focarelor de pestă porcină depistate în 2006 și a vaccinării animalelor împotriva acestei boli.

În timp ce UE a avut o balanță comercială excedentară din comerțul cu carne de porc, în perioada 2007-2016, România a înregistrat deficit comercial, devenind un importator net de animale vii, carne de porc și produse din carne de porc. Rusia a restricționat importul din UE pentru carne și preparate din carne de porc începând cu 1 ianuarie 2014, ceea ce a determinat o supraofertă de carne de porc pe piața UE, cu scăderea prețurilor și plasarea unor cantități mai mari în țări din Europa de Est.

2.8. Piața cărnii de pasăre

Evoluțiile postaderare ale pieței cărnii de pasăre din România descriu un subsector în plină restructurare, ale cărui rezultate pozitive sunt deja vizibile: consolidarea exploatațiilor profesionale de mari dimensiuni, cele mai multe integrate cu abatoarele, care obțin produse de calitate, la prețuri competitive pe plan european.

Deși România nu poate deveni, pe termen mediu, un mare producător european de carne de pasăre, investițiile din fermele de creștere a păsărilor și din abatoare conduc către ideea că își va consolida poziția de producător mediu, care va putea acoperi necesarul intern de carne de pasăre, contribuind decisiv la asigurarea securității alimentare a țării.

În perioada 2007-2013, efectivele de păsări s-au situat constant peste 80 mil. de capete, deși au înregistrat o tendință de ușoară scădere. În perioada 2014-2016 a continuat tendința de diminuare a efectivelor, astfel încât în anul 2016 au fost înregistrate 76 mil. de capete.

În contrast cu situația din alte state membre UE, în România, gospodăriile individuale dețin o pondere de 63% din efective în anul 2016, în scădere cu 7% față de 2007. În general, la nivelul gospodăriilor individuale, păsările sunt crescute pentru a satisface cerințele de autoconsum.

Producția de carne de pasăre destinată sacrificării pentru consum a crescut în perioada 2007-2016 cu 33%. Ponderea exploatațiilor individuale în totalul acestei producții a fost în 2016 de 20%, în scădere drastică față de 32% în 2007, ceea ce scoate în evidență modernizarea subsectorului de creștere a păsărilor, prin sporirea ponderii exploatațiilor cu personalitate juridică cu caracter comercial. Producția de carne de pasăre obținută în unitățile specializate a crescut mai accentuat în perioada 2012-2016.

Sectorul creșterii păsărilor din România are performanțe tehnice comparabile cu ale celor mai performanți producători din UE, dar este oarecum defavorizat de caracteristicile pieței interne a cărnii de pasăre, respectiv preferința consumatorilor pentru produse ieftine, de o calitate inferioară. La acestea se adaugă o serie de alte probleme, printre care: volatilitatea prețurilor furajelor, accesul deficitar al micilor producători la material genetic performant, slaba integrare a fermelor mici pe piața națională și europeană, necesitatea consolidării exporturilor de carne de pasăre în UE și în afara acesteia.

Deși prețurile puilor pentru carne (broiler) din România sunt sub media europeană, fermele românești sunt concurate pe piața internă atât de țările cu prețuri mai mari per produs, care găsesc aici un debușeu pentru produsele secundare (pulpe), cât și de competitorii regionali performanți (Polonia, care are prețuri și mai mici, sau Ucraina, care beneficiază de avantajele acordului de asociere la UE).

Sectorul de creștere a păsărilor din România (500 de exploatații comerciale) a fost sprijinit prin acordarea unor plăți din categoria ajutorului de stat, pentru susținerea îmbunătățirii calității produselor de origine animală. Au fost alocate astfel fonduri naționale în două tranșe: în prima perioadă (2010-2011) un număr de 463 de exploatații au primit efectiv plăți pentru bunăstarea păsărilor, în sumă totală de 331,5 mil. lei, iar în a doua perioadă (noiembrie 2011-2012), 227 de ferme au primit 207,5 mil. lei.

Până la sfârșitul anului 2015, finanțarea sectorului avicol prin PNDR s-a făcut prin următoarele măsuri: „modernizarea exploatațiilor agricole”, 83 de proiecte cu o valoare a sprijinului public de 87,7 mil. euro; „instalarea tinerilor fermieri”, 59 de proiecte în valoare de 1,76 mil.; „înființarea grupurilor de producători”, două proiecte în valoare de 780 mii euro.

Dacă în 2007 gradul de autoaprovizionare pentru carnea de pasăre era de 71,6%, în 2011, acesta crescuse la 97,5%, reflectând îmbunătățirea performanțelor industriei autohtone de creștere a păsărilor. Cum la nivelul UE autosuficiența este atinsă pentru carnea de pasăre, creșterea producției din România continuă să fie o provocare pentru subsectorul cărnii de pasăre.

În comerțul românesc cu păsări vii se înregistrează un deficit moderat și în scădere, pe când în cazul comerțului cu carne de pasăre s-a înregistrat o recuperare a deficitului și o trecere pe excedent începând cu 2011, situație care nu a putut fi menținută. Din 2014 s-a revenit la deficit. Dacă se ia în calcul și situația comerțului cu preparate din carne de pasăre, tabloul devine mai complex, ieșind în evidență contribuția de aproape 30% a importurilor (produse de slabă calitate și la prețuri mici) la oferta internă.

Ca tablou general, indicatorii economici ai exploatațiilor din România s-au aliniat într-un fel la specificul agriculturii europene, cel puțin pentru anumite sectoare. Exploatațiile specializate pe granivore (păsări și porci) au și în România, la fel ca în întreaga UE, una dintre cele mai mari productivități față de alte tipuri de exploatații. Comparativ cu alte state central și est-europene (tabelul 29), situația exploatațiilor de granivore din România din 2016 nu este rea, dar față de un stat performant din zona euro (Franța), decalajul de productivitate, măsurat ca valoarea adăugată netă pe unitatea anuală de muncă (UAM), este mare. Reducerea acestuia s-a realizat, în principal, prin adoptarea de tehnologii avansate de creștere a porcilor și păsărilor, prin sprijinirea investițiilor în fermele finanțate prin PNDR. Măsurile și-au arătat rezultatele într-o primă etapă, începând cu 2010, și într-o a doua etapă, din 2016 încoace. În plus, față de sprijinul pentru investiții, sectoarele de creștere a păsărilor și de creștere a porcilor din România au beneficiat și de plăți pentru bunăstarea animalelor finanțate prin PNDR.

**Tabelul 29 – Valoarea adăugată netă pe UAM
în exploatațiile de granivore (euro/UAM), 2008-2016**

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
România	3314	4958	9639	10024	13480	9386	9332	8221	19026
Bulgaria	2333	3413	5091	6267	5083	8614	13866	12726	10792
Cehia	6000	5566	11088	6503	17093	16910	23367	23245	26617
Franța	24255	26358	34065	34413	39893	29451	27469	31079	38020
Polonia	8050	13420	13771	14998	18663	19456	18495	16785	18134

Sursa: <http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database>.

3. DEZVOLTAREA SPAȚIULUI RURAL

Pe parcursul ultimilor zece ani (2007-2017), România ca, și alte țări membre UE din afara zonei euro, se caracterizează prin diminuarea decalajului economic comparativ cu blocul comunitar. Procesul de creștere a convergenței economice la nivel național este mai accelerat în România și Polonia, unde produsul intern brut (PIB)/locuitor la standardul puterii de cumpărare (PPS), exprimat ca procent din media UE28, a crescut cu 14% (tabelul 30).

Tabelul 30 – Evoluția PIB/locuitor la nivel național (PPS), în procente din media UE28 (%), 2007-2017

	2007-2009	2010-2012	2013-2015	2017
Bulgaria	42,5	45,3	46,4	49,2
Cehia	83,7	82,7	85,5	88,6
Ungaria	62,2	65,3	67,6	68,2
Polonia	55,9	64,8	67,5	69,9
România	48,3	52,2	55,0	62,5

Sursa: Eurostat, nama_10r_3popgdp; tec00001.

Comparativ cu situația la nivel național, datele Eurostat pentru ultimii zece ani arată faptul că decalajele în dezvoltarea economică sunt mult mai accentuate în regiunile predominant rurale ale țărilor central și est-europene (CEE). În țările din afara zonei euro analizate (cu excepția notabilă a Cehiei), nivelul PIB/locuitor înregistrat în regiunile predominant rurale se cifrează la mai puțin de 50% din media UE28, iar ritmul în care aceste decalaje se resorb este mult mai lent decât pentru regiunile cu grad mai mic de ruralitate (tabelul 31).

Tabelul 31 – Evoluția PIB/locuitor (PPS) în procente din media UE28, în regiunile predominant rurale, 2007-2015

	2007-2009	2010-2012	2013-2015
Bulgaria	29,4	31,4	32,1
Cehia	70,8	70,2	73,1
Ungaria	39,4	41,7	42,9
Polonia	40,6	46,9	49,0
România	35,0	36,9	37,7

Sursa: Eurostat, nama_10r_3popgdp; tec00001; urt_10r_3pgdp; urt_10r_3gdp.

Creșterea convergenței economice a zonelor predominant rurale din țările CEE are un ritm inferior regiunilor cu grad mai mic de ruralitate, fapt care duce la adâncirea decalajelor teritoriale în interiorul statelor care nu au adoptat euro.

3.1. Convergența structurală a economiilor rurale

Evoluția PIB/locuitor este determinată de procesul de ajustare structurală a economiilor regiunilor predominant rurale, atât din perspectiva contribuției sectoarelor economice la formarea VAB, cât și la ocuparea forței de muncă.

Dacă în țările zonei euro peste 70% din VAB este creată în sectorul terțiar și alte 25% în industrie și construcții, la nivelul economiilor regiunilor predominant rurale central și est-europene, contribuția sectorului terțiar la formarea VAB se cifrează între 48% în Bulgaria și 57% în Ungaria, iar a sectorului secundar între 35% în Ungaria și 45% în Cehia (tabelul 32). Aceste decalaje structurale relevă stadiul de dezvoltare scăzut în care se află zonele rurale est-europene. În acest context, modernizarea economică a spațiului rural est-european presupune un proces accelerat de ajustare structurală a economiei, în care importanța agriculturii să scadă, iar contribuția economică a sectorului terțiar să se majoreze semnificativ.

Tabelul 32 – Structura VAB în regiunile predominant rurale (% în VAB – medii multianuale), 2007-2015

	Sectoare economice	2007-2009	2010-2012	2013-2015
Zona euro (total regiuni)	<i>Agricultură, silvicultură, pescuit</i>	1,66	1,67	1,69
	<i>Industrie și construcții</i>	26,00	25,03	24,79
	<i>Sector terțiar</i>	72,35	73,29	73,52
Bulgaria (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	14,6	13,2	12,7
	Industrie și construcții	37,7	39,2	39,4
	Sector terțiar	47,7	47,6	47,9
Cehia (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	3,9	4,2	4,8
	Industrie și construcții	44,6	43,9	44,7
	Sector terțiar	51,5	51,9	50,5
Ungaria (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	7,3	7,8	8,5
	Industrie și construcții	33,8	33,8	34,9
	Sector terțiar	58,9	58,4	56,6
Polonia (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	6,8	6,7	6,3
	Industrie și construcții	34,3	36,6	37,8
	Sector terțiar	58,9	56,7	55,9
România (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	10,8	10,4	9,5
	Industrie și construcții	40,4	42,4	37,0
	Sector terțiar	48,8	47,2	53,5

Sursa: Eurostat, urt_10r_3gva; nama_10_a10.

Cifrele statistice arată că, în ultimii zece ani, evoluțiile economiilor regiunilor predominant rurale din țările CEE au înregistrat schimbări structurale lente, care nu induc o convergență accelerată către zona euro. La nivelul acestor regiuni, contribuția agriculturii la VAB a înregistrat fluctuații mici, de +/-2%, iar importanța sectorului terțiar s-a diminuat, în loc să crească, în majoritatea țărilor analizate, cu excepția regiunilor predominant rurale din România.

Decalaje mult mai mari ale regiunilor predominant rurale est-europene, comparativ cu zona euro se înregistrează în ceea ce privește structura populației ocupate, unde importanța agriculturii în ocuparea forței de muncă este chiar și de 10 ori mai mare (cazul regiunilor rurale din România și Bulgaria) și de 7 ori mai mare în Polonia (tabelul 33). Drumul spre modernizarea zonelor rurale din aceste state presupune schimbări structurale semnificative, constând în realocarea resurselor de muncă între sectoarele economice, în special prin reducerea gradului de ocupare în agricultură și creșterea ocupării în sectorul terțiar. Această realocare intersectorială a resurselor umane depinde însă semnificativ de caracteristicile capitalului uman rural și de atractivitatea pe care zonele rurale o au pentru investitorii din sectorul serviciilor.

În regiunile predominant rurale din România, 38% din populație este ocupată în agricultură, silvicultură și piscicultură, iar acest sector contribuie cu doar 10% la formarea VAB. Raportul între efortul uman depus și rezultatul obținut este de 4/1 (4% din forța de muncă contribuie cu doar 1% la formarea VAB). Acest raport arată ca productivitatea muncii agricole în regiunile rurale este una scăzută. Este de așteptat ca și veniturile populației agricole să fie scăzute, fapt care induce sărăcie. În ultimii zece ani, modificările structurale economice și ocupaționale nu au înregistrat progrese semnificative, fapt care constituie un risc major în menținerea spațiului rural românesc la un nivel scăzut de dezvoltare.

Comparativ, în zonele rurale ale celorlalte țări CEE analizate, raportul între efortul uman depus pentru obținerea unui procent de VAB în agricultură este mai mic decât în România (3,6/1 în Polonia, 2,6/1 în Bulgaria, 1,4 /1 în Ungaria și doar 1,2/1 în Cehia), fapt care poate induce o remunerare a muncii agricole mai consistentă în aceste state comparativ cu România.

Tabelul 33 – Structura populației ocupate în regiunile predominant rurale (% în totalul populației ocupate – medii multianuale), 2007-2015

	Sectoare economice	2007-2009	2010-2012	2013-2015
Zona euro (total regiuni)	<i>Agricultură, silvicultură, pescuit</i>	3,60	3,47	3,35
	<i>Industrie și construcții</i>	23,72	22,01	21,15
	<i>Sector terțiar</i>	72,68	74,52	75,50
Bulgaria (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	32,5	34,5	33,9
	Industrie și construcții	28,0	25,3	25,8
	Sector terțiar	39,5	40,2	40,3
Cehia (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	6,1	5,9	5,8
	Industrie și construcții	43,9	42,9	43,4
	Sector terțiar	50,0	51,2	50,8
Ungaria (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	12,0	11,6	11,5
	Industrie și construcții	33,8	32,5	30,8
	Sector terțiar	54,3	55,9	57,7
Polonia (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	27,4	25,4	23,1
	Industrie și construcții	28,8	29,0	29,7
	Sector terțiar	43,9	45,6	47,2
România (regiuni rurale)	Agricultură, silvicultură, pescuit	39,1	40,6	38,3
	Industrie și construcții	29,2	27,1	27,4
	Sector terțiar	31,6	32,3	34,3

Sursa: Eurostat, urt_10r_3emp; nama_10_a10_e.

În ultimii zece ani, structurile economiei regiunilor predominant rurale din România sunt caracterizate de mobilitate și, implicit, de derularea lentă a procesului convergenței structurale.

Dinamica structurală a economiei regiunilor predominant rurale românești este definită în următoarea matrice: contribuția sectorului agricol la VAB înregistrează o diminuare lentă, dar continuă: de la 10,8% (2007-2009) la 9,5% (2013-2015); sectorul secundar scade cu cca 4 p.p., de la 40,4% (2007-2009) la 37,0% (2013-2015); sectorul servicii suportă un proces de creștere a vizibilității statistice, contribuția sa la VAB majorându-se de la 48,8% la 63,5% în aceleași intervale temporale.

Din perspectivă structurală, regiunile predominant rurale din România și Bulgaria sunt relativ asemănătoare și diferă semnificativ de economiile rurale ale Cehiei, Poloniei și Ungariei, unde ponderile agriculturii în VAB sunt mai reduse și se manifestă o tendință de reindustrializare (manifestată prin creșterea contribuției sectorului secundar la formarea VAB în ultimii zece ani). Divergențele structurale dintre economiile rurale ale celor două grupuri de țări CEE fac ca Polonia, Cehia, Ungaria să se apropie mai mult de convergența reală cu economiile țărilor care funcționează în zona euro.

Populația ocupată în agricultura regiunilor rurale din România înregistrează o diminuare lentă, de la 39,1% (2007-2009) la 38,3% (2013-2015), iar ponderea populației ocupate în servicii crește într-o proporție moderată, de la 31,6% (2007-2009) la 34,3% (2013-2015). Aceste modificări structurale în ocuparea forței de muncă rurale induc convergență către structura ocupațională a zonei euro, însă decalajele față de zona de referință sunt foarte mari și se mențin (ritmul în care schimbările structurale pe piața muncii rurale se produc este lent). Ca și în cazul structurii VAB, țările CEE cu cele mai mari ponderi ale populației ocupate în agricultură sunt România și Bulgaria. La polul opus, structurile ocupaționale ale zonelor rurale din Cehia și Ungaria se apropie cel mai mult de modelul zonei euro, fapt care induce ideea unei convergențe ocupaționale ridicate pentru aceste țări. Aceste date plasează zona rurală din România pe poziția unei convergențe scăzute a structurii ocupaționale.

Pentru evaluarea gradului de convergență structurală a economiilor rurale din țările CEE cu zona euro a fost utilizat *indicele specializării Krugman*⁴. Valoarea indicelui convergenței structurale este calculată ca diferență între 100% și valoarea indicelui Krugman.

Datele privind convergența structurală a economiei regiunilor predominant rurale din țările noneuro analizate arată că ruralul românesc este singurul care a înregistrat o majorare a convergenței structurale, calculată pe baza structurii VAB pe sectoare economice (tabelul 34).

Tabelul 34 – Indicele convergenței structurii economice a regiunilor predominant rurale din țările CEE (în %, medii multianuale), 2007-2015

	2007-2009	2013-2015
Bulgaria	50,8	48,8
Cehia	58,4	54,0
Ungaria	73,2	66,2
Polonia	73,2	64,8
România	53,0	60,0

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor Eurostat, urt_10r_3gva; nama_10_a10.

Această evoluție pozitivă a ruralului românesc este generată de faptul că structura sectorială a economiei rurale a înregistrat, în intervalul de timp analizat, o serie de schimbări care au apropiat-o de structura economiilor țărilor din zona euro, constând în reducerea contribuției agriculturii la VAB cu 1,3 p.p. și în creșterea aportului sectorului terțiar la VAB rural cu 4,7 p.p. Cu toate acestea, spațiul rural românesc înregistrează un indice de convergență structurală la zona euro de doar 60%, mai mic decât cel înregistrat în țări precum Polonia și Ungaria.

Pentru regiunile predominant rurale ale celorlalte țări CEE analizate, valoarea indicelui convergenței structurale s-a diminuat în intervalul analizat, pe seama unor evoluții structurale divergente față de zona euro, constând, în principal, în reducerea contribuției sectorului terțiar la formarea VAB, precum și în stagnarea (în Polonia) sau chiar creșterea (în cazul Ungariei și Cehiei) contribuției agriculturii la VAB.

Gradul de convergență a structurii ocupaționale a regiunilor predominant rurale CEE cu zona euro a fost determinat utilizând indicele Krugman, adaptat pentru structura ponderală a populației ocupate pe sectoare economice majore.

Datele statistice evidențiază evoluții contrare convergenței cu zona euro în ceea ce privește structura ocupațională a populației din regiunile predominant rurale ale majorității țărilor CEE (tabelul 35). Valorile înregistrate de acest indice relevă faptul că schimbările structurale de pe piața rurală a muncii nu au condus la transferul forței de muncă spre sectoarele cu valoare adăugată mai mare. Asistăm mai degrabă la o relativă conservare a structurii ocupaționale, cu mici ajustări pozitive în Ungaria și Polonia.

⁴ Indicele specializării Krugman $K_x = \sum_{i=1}^I abs(b_{ix} - \bar{b}_i)$, unde b_{ix} – % VAB în sectorul i în total VAB în țara X ; $\bar{b}_i$

– % VAB în sectorul i în total VAB în zona euro; i – sectorul economic, i ia valori între 1 și I ; X – țara a cărei structură economică se compară cu zona euro (similar, pentru populația ocupată pe sectoare economice).

Tabelul 35 – Indicele convergenței structurii ocupaționale a regiunilor predominant rurale din țările CEE (%), 2007-2015

	2007-2009	2013-2015
Bulgaria	33,6	29,6
Cehia	54,0	50,6
Ungaria	63,0	64,4
Polonia	42,2	43,4
România	17,8	17,6

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor Eurostat, urt_10r_3emp; nama_10_a10_e.

România are regiunile rurale cu cel mai redus nivel de convergență ocupațională și se pare că procesul de restructurare nu are suficiente resorturi economice (investiții în sectoarele nonagricole care să genereze locuri de muncă) pentru a genera o mobilitate ocupațională ascendentă (translatarea forței de muncă din agricultură spre sectoarele secundar și terțiar) a populației.

Dat fiind volumul ridicat de populație rurală și importanța ridicată a agriculturii în ocuparea forței de muncă, o alternativă pentru creșterea bunăstării rurale este **diversificarea activității în interiorul exploatațiilor agricole**. Dacă în 2005 22,1% dintre fermele din România declarau că desfășoară și alte activități pe lângă cele agricole, care să le suplimenteze veniturile, ponderea acestora s-a redus la numai 2,8% în 2013. Această tendință nu acționează în direcția convergenței veniturilor, deoarece, în lipsa unor alternative ocupaționale nonagricole în rural, se accentuează dependența de agricultură a populației rurale.

Spre comparație, în Ungaria și Cehia, ponderea exploatațiilor care și-au diversificat activitatea în intervalul 2005-2013 a crescut (de la 10,7% la 18,6% în cazul Cehiei și de la 5,1% la 9,2%, în cazul Ungariei), în timp ce, în Bulgaria și Polonia, evoluția a fost una descendentă (tabelul 36).

Tabelul 36 – Ponderea fermelor care desfășoară alte activități generatoare de venit în total exploatații agricole, 2005-2013

	2005	2007	2010	2013
Bulgaria	2,1	2,1	1,1	1,2
Cehia	10,7	12,2	15,0	18,6
Franța	25,0	23,6	9,4	10,5
Ungaria	5,1	5,1	8,2	9,2
Polonia	5,4	4,8	3,3	2,6
România	22,1	15,7	1,1	2,8

Sursa: Eurostat, ef_ogadsexage.

În condițiile menținerii unui volum important de forță de muncă în agricultura românească, diversificarea activității fermelor prin programe care să stimuleze această evoluție ar putea contribui la reducerea subutilizării resurselor de muncă din rural și agricultură.

3.2. Caracteristicile capitalului uman rural – nivelul de instruire

Capitalul educațional determină nivelul competitivității, dar și gradul de flexibilitate al pieței forței de muncă din mediul rural. Din perspectiva problematicei convergenței economice, flexibilitatea pieței muncii poate fi privită ca un instrument de ajustare a șocurilor asimetrice. Pentru un segment

amplu demografic al populației rurale din grupa de vârstă 25-64 de ani, se constată că ponderea populației cu un nivel minim de instruire (școală primară și gimnazială) este de 36,6% din totalul populației din această grupă de vârstă.

Precaritatea educațională, ca disfuncționalitate socială care poate amplifica șocurile asimetrice, este mult mai vizibilă când se apelează la metoda comparativă. Există, astfel, un decalaj sever între nivelul instrucțional și educațional al populației din spațiul rural românesc comparativ cu cel din Cehia sau Polonia. În România, peste 20% din populația rurală din grupa de vârstă 25-64 de ani are un nivel scăzut de educație (școală primară și gimnazială), în timp ce, în Cehia, această pondere este de numai 6%, iar în Polonia, de 10%. Nivelul cel mai ridicat de educație (studii superioare) este specific pentru doar 17% din populația de 25-64 de ani din ruralul românesc, în timp ce, în Cehia, ponderea se cifrează la 20%, iar în Polonia, la 21% (tabelul 37).

Tabelul 37 – Ponderea populației din mediul rural (25-64 de ani) cu nivel de educație scăzut (școală primară și gimnazială), 2009-2017

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE28	30,6	29,8	28,6	28,9	27,8	27,1	26,2	25,5	22,9
Zona euro	35,8	34,9	33,3	31,7	30,3	29,2	28,6	27,9	24,8
Bulgaria	32,7	31,2	30,4	37,4	38,1	40,5	39,0	38,1	36,0
Cehia	9,9	9,2	8,7	8,6	8,5	7,7	7,5	7,2	7,1
Ungaria	27,1	26,1	26,1	28,3	28,0	26,9	27,2	26,5	24,5
Polonia	17,6	16,9	16,3	16,0	15,3	14,6	14,3	13,3	11,9
România	36,1	37,4	36,9	42,3	41,7	45,2	39,1	36,3	36,6

Sursa: Eurostat, edat_lfs_9913.

Statisticile indică un proces deosebit de lent: scăderea înregistrată de segmentul cel mai vulnerabil, cel cu instruire școlară minimală, și creșterea modestă a celui cu un capital bogat instrucțional. Evoluțiile sunt specifice unui proces modest de modernizare a capitalului uman din regiunile predominant rurale. Cu aceste premise, procesul convergenței reale întâmpină dificultăți majore.

3.3. Munca salarizată în economia rurală

Dinamica economiei contractualiste asigură unul dintre fundamentele procesului de convergență reală specific regiunilor predominant rurale. Pentru regiunile predominant rurale din România procesul de modernizare a relațiilor de muncă este în desfășurare, ponderea salariaților în totalul populației ocupate crescând de la 60,5% (2007-2009) până la 61,5% (2013-2015).

Tabelul 38 – Ponderea salariaților în populația ocupată a regiunilor predominant rurale în țările CEE, 2007-2015

	2007-2009	2010-2012	2013-2015
Bulgaria	63,3	60,6	61,3
Cehia	87,1	85,3	86,7
Ungaria	82,0	83,2	84,9
Polonia	66,2	67,8	69,8
România	60,5	58,3	61,5

Sursa: Eurostat, urt_10r_3emp.

Comparativ cu valorile ponderale înregistrate în Cehia, 86,7%, și Ungaria, 84,9% (tabelul 39), se constată că emanciparea raporturilor de muncă în economia regiunilor predominant rurale românești nu poate să susțină convergența economică necesară în această etapă.

Tabelul 39 – Ponderea salariaților din agricultură, silvicultură și pescuit în totalul populației ocupate în acest sector, în regiunile predominant rurale din țări CEE, 2007-2015

	2007-2009	2010-2012	2013-2015
Bulgaria	10,1	11,0	11,9
Cehia	78,2	72,1	73,0
Ungaria	36,7	36,7	35,0
Polonia	7,3	8,1	8,9
România	9,3	8,0	11,1

Sursa: Eurostat, urt_10r_3emp.

Perspectiva structurală indică faptul că populația salariată din agricultură, silvicultură și pescuit înregistrează o valoare ponderală redusă, mult mai mică decât în ansamblul economiei regiunilor predominant rurale din România (11,1% din totalul populației salariate rurale) (tabelul 39). Situația este similară în regiunile predominant rurale din Bulgaria și Polonia. În toate aceste trei state, *eficiența socială a formalizării relațiilor de muncă din agricultură este redusă și nu poate acționa în favoarea convergenței economice durabile.*

3.4. Ocuparea cu timp parțial a populației rurale

Modelul ocupațional rural este definit și de o pondere redusă a celor care lucrează cu jumătate de normă: 12,8% din totalul celor ocupați lucrează cu timp parțial (menționăm că segmentul de populație este 15-64 de ani) (tabelul 40).

Tabelul 40 – Ponderea populației ocupate din mediul rural (15-64 de ani) care lucrează cu timp parțial, 2009-2017

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE28	15,2	15,9	16,1	17,9	18,1	18,2	18,1	17,6	17,9
Zona euro	15,8	16,8	17,2	19,6	20,1	20,3	20,4	20,1	20,8
Bulgaria	2,6	2,8	2,7	3,8	4,3	4,3	3,9	3,2	3,9
Cehia	4,4	4,6	4,4	4,3	4,7	4,5	4,4	4,6	4,9
Ungaria	5,7	5,9	7,3	6,6	6,3	5,8	5,6	4,3	4,3
Polonia	8,3	7,8	7,4	7,8	7,6	7,3	6,9	6,6	6,8
România	13,6	15,8	15,0	17,3	16,8	16,1	15,8	13,4	12,8

Sursa: Eurostat, lfst_r_e2pgaedcu.

Segmentul cel mai mare al populației rurale în vârstă de muncă și care lucrează în regim *part-time* este cel cu un capital instrucțional minim (școală primară și gimnazială), dintre care 21,1% au contracte de muncă cu timp parțial (tabelul 41).

Tabelul 41 – Ponderea populației ocupate din mediul rural cu nivel scăzut de educație (15-64 de ani) care lucrează cu timp parțial, 2009-2017

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE28	18,7	19,8	20,0	21,4	21,4	21,5	21,9	20,8	21,7
Zona euro	16,2	17,3	17,9	20,7	21,0	21,3	21,5	20,7	22,0
Bulgaria	4,8	6,0	5,5	7,2	8,2	9,2	8,4	7,3	9,3
Cehia	8,5	7,8	7,9	10,9	11,3	8,0	9,5	8,0	9,6
Ungaria	9,6	9,9	14,1	10,3	9,3	9,3	8,5	6,3	6,3
Polonia	17,3	16,7	16,3	17,4	15,4	14,3	13,2	12,5	13,4
România	23,5	26,2	24,8	23,6	23,0	22,3	25,8	22,5	21,1

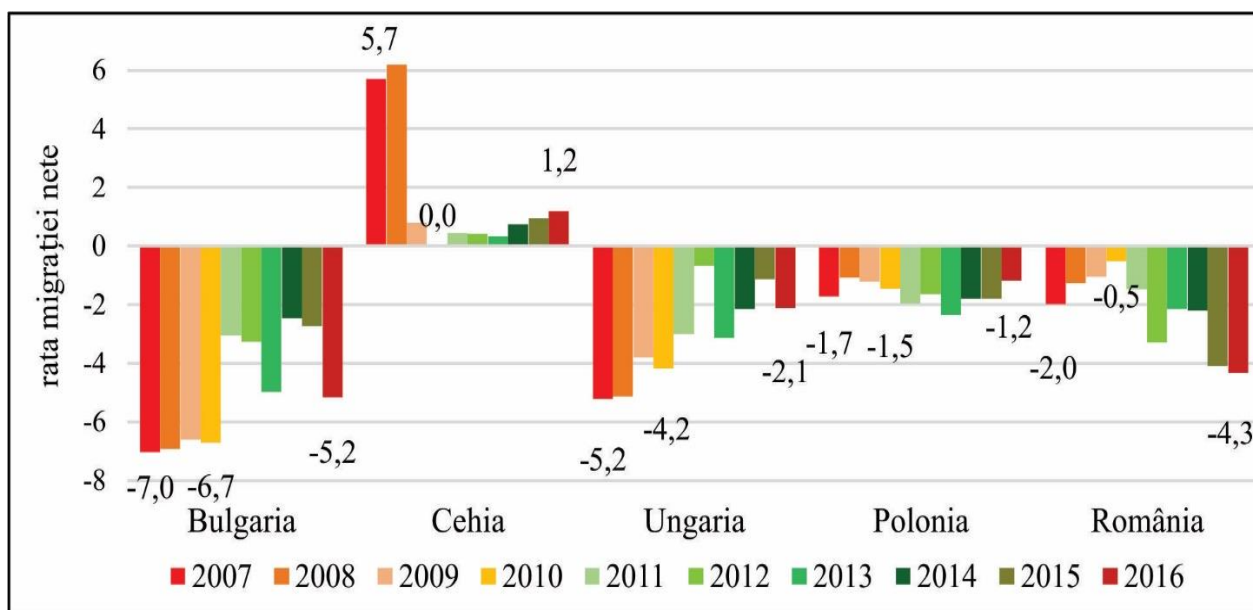
Sursa: Eurostat, lfst_r_e2pgaedcu.

Caracteristica lor este faptul că au suportat o reducere fluctuantă, în funcție de evoluția instituțiilor/legislației pieței forței de muncă. *Actorii acestui model ocupațional reprezintă un segment vulnerabil al regiunilor predominant rurale, segment care se află în imposibilitatea reală de a participa la convergența standardelor de viață rurală către nivelul celor din zona euro.*

3.5. Mișcarea migratorie a populației rurale

În genere, mișcarea migratorie a populației este expresia gradului de atractivitate economică pe care o regiune îl manifestă, zonele dezvoltate sau în avânt economic reprezentând poli de atracție pentru noi cohorte de populație activă care părăsesc zonele în declin sau înstagnare economică, în căutarea unor oportunități noi.

Datele statistice arată că, în ultimii zece ani, mediul rural românesc a înregistrat rate negative ale migrației, intensitatea fenomenului fiind dependentă de contextul macroeconomic intern și internațional care, sub efectul crizei economice recente, și-a redus atractivitatea economică. După 2010, când s-a reluat creșterea economică susținută la nivel european, fenomenul plecărilor de populație din ruralul românesc a luat amploare, rata migrației crescând de la -0,5‰ în 2010, la -4,3‰ în 2016 (figura 1).

Figura 1 – Rata migrației nete în spațiul rural al țărilor CEE, 2007-2016

Sursa: Eurostat, urt_gind3.

Analiza comparativă cu celelalte state est-europene din afara zonei euro arată că: fenomenul depopulării rurale este mai accentuat în Bulgaria față de România; în Ungaria și Polonia, fenomenul migrației din zonele rurale este mai puțin intens decât în România (-2,1 ‰ și, respectiv, -1,2 ‰) și înregistrează un trend descendent; doar spațiul rural ceh este perceput drept unul atractiv, care oferă oportunități pentru un nivel de viață adecvat.

Studiile asupra acestui fenomen au arătat faptul că, în genere, cohortele de populație care aleg soluția migrației sunt compuse majoritar din persoane în vârstă de muncă și mai bine instruite (Tudor, 2017). Prin urmare, fenomenul migrației afectează negativ disponibilul de capital uman rural prin deteriorarea calității și așa precare a nivelului de educație al populației active. *Fenomenul migrației este o consecință a slabei convergențe economice a spațiului rural și, de asemenea, acționează în defavoarea convergenței economice pe termen lung, prin dislocarea uneia dintre resursele importante pentru schimbarea structurală a economiei rurale – capitalul uman cu nivel de instruire mai ridicat.*

3.6. Sărăcia rurală

Dependența ridicată a veniturilor populației rurale de agricultura organizată în ferme de subzistență și semisubzistență, în cvasiabsența alternativelor ocupaționale nonagricole, este printre principalele cauze care determină și perpetuează nivelurile ridicate ale sărăciei rurale în România. Analiza în profil teritorial pentru anul 2011 arată faptul că există o corelație semnificativă între trei parametri ce confirmă legătura dintre locuirea în spațiul rural: dependența de agricultură și sărăcie: gradul de ruralitate al regiunii, importanța agriculturii în ocuparea forței de muncă și rata sărăciei (Tudor, 2017).

Rata riscului de sărăcie sau excluziune socială⁵ s-a menținut în ultimii zece ani la valori de două ori mai ridicate în rândul populației rurale din România comparativ cu spațiul rural al țărilor zonei euro, ceea ce denotă perpetuarea lipsei de convergență a standardelor de viață rurală din România către nivelul celor din zona euro.

Tabelul 42 – Rata riscului de sărăcie sau excluziune socială în spațiul rural, 2007-2017 (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE28	:	:	:	29,1	29,2	27,1	27,5	27,1	25,5	25,5	:
Zona euro	25,5	25,0	25,4	25,4	25,9	23,7	24,4	24,0	22,4	23,2	:
Bulgaria	64,1	50,6	53,9	58,5	57,7	61,4	59,8	51,4	54,8	53,8	51,9
Cehia	15,8	14,1	14,1	16,1	16,7	15,3	15,2	15,2	12,8	11,4	11,6
Ungaria	33,8	31,6	33,3	34,7	36,3	39,2	40,5	37,8	32,5	31,3	31,0
Polonia	39,0	36,1	33,6	33,9	32,7	33,2	32,5	31,2	30,0	27,9	24,2
România	56,6	53,7	50,9	48,8	48,0	56,6	52,7	51,9	50,8	51,7	48,5

Sursa: Eurostat, ilc_peps13.

⁵ **Riscul de sărăcie sau excluziune socială** se referă la situația persoanelor care se confruntă fie cu riscul sărăciei, fie cu deprivarea materială severă sau care locuiesc într-o gospodărie cu o intensitate foarte scăzută a muncii, unde:

- *persoane cu risc de sărăcie* reprezintă persoane cu venituri disponibile echivalente (după transferuri sociale) sub pragul de risc de sărăcie, care este stabilit la 60% din venitul median național după transferurile sociale;
- *deprivarea materială severă* – incapacitatea de a plăti pentru cel puțin patru dintre următoarele elemente: 1. chiria, ipoteca sau facturile de utilitate; 2. încălzirea adecvată a locuinței; 3. cheltuieli neașteptate; 4. consumul regulat de carne sau proteine; 5. vacanță; 6. televizor; 7. mașină de spălat; 8. mașină; 9. telefon;
- *gospodărie cu intensitate foarte scăzută a muncii* – gospodărie în care membrii de vârstă activă au lucrat mai puțin de 20% din timpul normat de muncă în ultimele 12 luni. Sursa: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROE\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROE)).

Datele statistice pentru ultimii zece ani arată că spațiile rurale cu risc mare de sărăcie se confruntă, de asemenea, cu fenomene mai accentuate ale migrației (cazul Bulgariei și României). Cele două fenomene sociale sunt strâns intercorelate și depind de capacitatea regiunilor de a oferi oportunități economice pentru creșterea nivelului de trai.

Pe parcursul ultimilor zece ani, incidența sărăciei la nivelul populației rurale din România a fluctuat în jurul a 50% (între 56,6% și 48%), fenomenul fiind printre cele mai acute din Europa de Est (doar Bulgaria experimentează rate mai mari ale sărăciei și deprivării materiale).

Perioadele de relativă îmbunătățire a bunăstării populației rurale din ultimii zece ani sunt mai degrabă condiționate de aplicarea unor politici și programe de protecție socială, având drept scop susținerea veniturilor, decât de schimbările pozitive în structura economiilor rurale. Astfel, conform datelor INS, în anii 2015 și 2016, un sfert din populația României nu a fost afectată de sărăcie datorită existenței transferurilor sociale⁶ (constând în pensii, alocații pentru copii, ajutoare sociale, venit minim garantat etc.).

4. IMPLEMENTAREA POLITICII AGRICOLE COMUNE ÎN ROMÂNIA

Sectorul agroalimentar din România a început procesul de îndeplinire a cerințelor UE înainte de 2007, sprijinit prin programul de preaderare consacrat agriculturii și dezvoltării rurale, SAPARD. Valoarea fondurilor alocate României prin acest program (2000-2006) a fost de 1,35 mld. euro, iar rata de absorbție a fost de 88,6%. Pe lângă acest program, până la data aderării, s-au mai acordat fermierilor diferite forme de sprijin după tiparul european (finanțate din bugetul național), sub formă de plăți directe, pentru a susține în special fermele comerciale, pentru a încuraja producția agricolă și pentru a stimula vânzările pe piață.

Sprijinul financiar acordat prin politica agricolă comună în prima perioadă de programare (2007-2013) a fost de 15,8 mld. euro, din care 7,8 mld. euro pentru plăți directe și măsuri de piață (FEGA) și 8 mld. euro pentru dezvoltare rurală (FEADR).

În a doua perioadă de programare (2014-2020), bugetul politicii agricole comune pentru România depășește 20 de mld. euro, din care 11,35 mld. euro pentru plățile directe și măsurile de piață finanțate din bugetul FEGA (aproape de două ori mai mult față de prima perioadă de programare) și 8,12 mld. euro pentru dezvoltare rurală din bugetul FEADR, la care se adaugă cofinanțarea din bugetul național (1,34 mld. euro).

4.1. Plățile directe (pilonul I al PAC)

România a ales să aplice schema de plată unică pe suprafață (SAPS), opțiune mai potrivită comparativ cu varianta schemei de plată unice (SPS) utilizată de vechile state membre UE15, în primul rând, din cauza lipsei statisticilor adecvate pentru estimarea valorii echivalente sprijinului pe fermă (tip de sprijin acordat înainte de aderare), dar și pentru evitarea cerințelor unei administrații sofisticate și, nu în ultimul rând, din cauza lipsei de experiență.

SAPS este o plată anuală forfetară pe hectar (finanțată din FEGA), aplicată pe baza presupunerii că fermierul respectă principiul ecocondiționalității. Această plată directă pe suprafață este complet

⁶ INS (2016), *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România anul 2015*, INS (2017) *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România anul 2016*.

decuplată de producția obținută în fermă. Suprafața totală eligibilă pentru SAPS în România este de 8,7 mil. ha, iar plafonul pentru plata directă este alocat prin regulament fiecărei țări pentru o perioadă de programare de șapte ani. Pragul minim pentru eligibilitate, în România, pentru accesarea acestui sprijin direct a fost stabilit la un hectar (compus din parcele de 0,3 ha și 0,1 ha pentru livezi și podgorii). România a păstrat opțiunea aplicării SAPS până în 2020.

Decizia de stabilire a acestui prag de eligibilitate a fost una sensibilă pentru toate noile state membre, deoarece, mai ales în cazul României, o mare parte dintre fermierii mici au fost excluși de la acest sprijin. În România, circa 1 mil. (un sfert din totalul fermelor) nu au primit sprijin prin plăți directe, fiind sub pragul de eligibilitate. Decizia adoptată la acel moment s-a bazat pe considerațiile privind eficiența economică și administrativă. O limită inferioară ar fi permis mai multor fermieri mici să devină eligibili, dar ar fi redus valoarea plății pe hectar și ar fi generat costuri administrative foarte mari, din cauza numărului de cereri care ar fi trebuit procesate. Un alt motiv pentru alegerea acestui prag a fost legat implicit și de oportunitatea de a stimula schimbările structurale, prin încurajarea fermelor mai mari și pentru a stimula eficientizarea fermelor. S-a dovedit în timp că acest raționament a produs schimbări, deoarece a stimulat, în ultimul deceniu, o schimbare structurală a fermelor eligibile pentru plăți directe, dar a indus și o creștere a prețului terenurilor și a tranzacțiilor (vânzări, arendare și transferuri).

Potrivit bazei de date APIA, numărul total de fermieri eligibili pentru plăți directe a scăzut de la 1,2 mil. în 2007 la 0,81 mil. de fermieri (care solicită combinarea diferitelor scheme de plată) în 2017, iar mărimea medie a fermei sprijinite prin plăți directe a crescut de la 8 ha în 2007 la 11,7 ha în 2017.

Pentru România și pentru toate țările UE, principala „luptă” în negocierile PAC, în ambele perioade de programare, a fost dată referitor la valoarea plăților directe pentru fermieri. Aceasta este foarte diferită de la o țară la alta (de exemplu, de la 444 euro/ha în Olanda până la 106 euro/ha în Letonia și 165 euro/ha în România, la începutul perioadei actuale de programare).

Desigur, fermierii români, ca de altfel majoritatea fermierilor din noile state membre, nu au fost mulțumiți de rezultatele obținute în urma negocierilor, deoarece creșterea valorii plăților directe la 100% din nivelul mediu al UE a fost reeșalonată pe o perioadă de zece ani după aderare (planificată inițial să atingă 100% din nivelul mediu în 2016). Valoarea plății directe/ha în România a început cu 50 euro/ha – 25% din nivelul mediu al UE în 2007, în Ungaria 70 euro/ha, în Bulgaria 51 euro/ha, iar în Letonia aproximativ 20 euro/ha.

În prima perioadă de programare, din bugetul FEAGA au fost finanțate și alte culturi, în conformitate cu organizarea comună de piață și cu stadiul reformei PAC, care era deja în desfășurare. O perioadă au fost finanțate: culturile energetice (porumb, soia, rapiță și floarea-soarelui), o plată tranzitorie pentru roșiile destinate procesării în perioada 2008-2011 și orezul, cu 300 euro/ha, începând cu anul 2012. Plata separată pentru zahăr a fost pusă în aplicare în perioada 2007-2014.

În cea de-a doua perioadă de programare (2014-2020), odată cu reforma Cioloș, s-a schimbat filosofia sprijinului direct și modul de acordare. Sprijinul direct acordat în acest mod prin pilonul I include: plățile directe (pe suprafață SAPS sau pe fermă) și sunt menite să asigure un venit minim de bază pentru fermieri, dar și să îi recompenseze pentru bunurile publice pe care le oferă prin cultivarea terenurilor; sprijinul de piață necesar pentru că agricultura este o activitate „meteo-dependentă” și, prin specificul activității, timpul de răspuns al ofertei la semnalele cererii din piață este mai lung, iar o mică variație a stocurilor poate avea efecte majore asupra prețurilor alimentare.

Noilor state membre UE li s-a oferit posibilitatea să compenseze din bugetul național diferența de plată directă/ha față de media UE (plătită din bugetul FEAGA), prin adăugarea unor plăți directe naționale complementare (CNDP), finanțate din bugetul național (adăugând 30% peste nivelul SAPS din FEAGA începând cu anul 2007 și, apoi, descrescător în fiecare an). O modificare a reglementărilor UE (2009) a permis o nouă suplimentare a fondurilor pentru aceste plăți, astfel că România a profitat de această opțiune, devansând cu doi ani (2011 față de 2013) nivelul negociat de 100% din media plăților UE, ca rezultat al procesului de reformă a PAC finalizat în septembrie 2013. România a decis să continue completarea nivelului SAPS cu plăți directe din bugetul național care, pentru perioada 2015-2020, au fost redenumite „ajutor național tranzitoriu” (ANT).

Actuala arhitectură a plăților directe este menită să fie mai bine orientată spre nevoile fermierilor, mai echitabilă și mai ecologică, oferind, în același timp, o plasă de siguranță acestora. Spre deosebire de PAC anterior, care viza „decuplarea completă de producție”, în actuala PAC, instrumentele politicilor din pilonul I (plăți directe) și pilonul II (dezvoltare rurală) sunt interconectate, în vederea atingerii unor obiective și funcții specifice. Sustenabilitatea lor depinde de modul în care acestea acționează împreună pentru atingerea obiectivelor, la nivel european și național.

Statele membre au avut la dispoziție un meniu mai flexibil comparativ cu cel oarecum mai rigid din vechiul PAC și au putut să adauge la plățile obligatorii și unele plăți voluntare, după nevoia statului membru. România a ales să aplice 84 de scheme de plată (cele mai multe dintre toate țările UE), pe care le-a notificat la Comisie. O alegere care a presupus un efort administrativ uriaș comparativ cu prima perioadă de programare. Desigur, alegerea a necesitat discuții cu fermierii, care au susținut nevoia sprijinului prin fiecare organizație reprezentativă, iar decizia finală nu s-a bazat pe studii și analize aprofundate. Mai mult, fermierii nu au fost informați asupra riscurilor de întârziere a acordării plăților, datorată implementării acestei multitudini de noi scheme, pentru care era nevoie de un soft foarte complicat. Diferența efortului administrativ față de experiența implementării plăților directe și a celor delegate din PNDR, din prima perioadă de programare, a fost uriașă pentru toate țările membre UE și în special pentru România, care le-a ales pe cele mai multe. Din acest motiv au fost întârzieri justificate la plățile aferente anului 2015, iar fermierii din UE și mai ales cei din România au simțit efectul schimbărilor, de unde nevoia ajustărilor și simplificărilor ulterioare.

4.2. Măsurile de dezvoltare rurală (pilonul II al PAC)

Sprijinul pentru politica de dezvoltare rurală (pilonul II) este cofinanțat de către statele membre, reprezentând, în principal, angajamente multianuale și contractuale pentru îndeplinirea unor obiective specifice de dezvoltare rurală. Statele membre (sau regiunile) pot alege din meniul de bază oferit prin PAC măsurile adecvate, adaptate nevoilor lor.

În perioada de programare 2007-2013, măsurile au fost împărțite în patru „axe”: *competitivitatea agriculturii și silviculturii* (axa 1); *gestionarea mediului* (axa 2); *diversificarea economică și calitatea vieții în zonele rurale* (axa 3) plus o alocare obligatorie pentru o *abordare de jos în sus, destinată programelor de dezvoltare locală LEADER* (axa 4). Fiecare axă a avut alocate limite minime și maxime în ponderea cheltuielilor din totalul alocării multianuale (șapte ani). În cadrul acestor limite, statele membre au avut o flexibilitate considerabilă. În România, pentru a sprijini restructurarea agriculturii, s-a decis transferarea a 20% din plafonul pilonului II către pilonul I.

Politicile și acțiunile de dezvoltare rurală pentru perioada 2007-2013 au fost stabilite în Planul național strategic 2007 (PNS), care a stat la baza implementării Programului național de dezvoltare

rurală 2007-2013 (PNDR 2007-2013). Obiectivul general al PNDR 2007-2013 a fost axat pe cele trei provocări-cheie: ale transformării și modernizării sectoarelor de producție și prelucrare ale agriculturii și silviculturii, menținerii și îmbunătățirii calității mediului rural și asigurării condițiilor economice și sociale adecvate pentru populația rurală.

Ca rezultat al schimbărilor din contextul socioeconomic intern și extern, dar și al analizelor interne efectuate la nivelul autorităților programului, PNDR a fost modificat de 15 ori în timpul implementării acestuia. Cele mai multe dintre schimbări vizau realocarea fondurilor între axe și măsuri, precum și unele elemente din fișele măsurilor. Inițial, axei 1 i-au fost alocate 40% din fondurile PNDR, iar în versiunea finală (noiembrie 2015) fondurile au scăzut la 31%. Axa 2 a alocat inițial 23% din programul total, iar în versiunea finală alocarea a crescut la 34%. Axa 3 a rămas la 25%, iar la axa 4, alocarea a crescut de la 2,3% la 4,1% în versiunea finală a PNDR (conform evaluării *ex-post* a PNDR, MADR, 2017).

În 2009 au fost introduse două elemente noi: sistemul de garantare a creditelor pentru investiții și alocarea financiară suplimentară, prin Pachetul european de redresare economică (PERE), iar pentru 2012-2013 au fost introduse noi măsuri/submăsuri, pe baza noilor nevoi identificate. În total, 23 de măsuri au fost puse în aplicare începând cu 2008. Rezultatele primei perioade de programare (2007-2014) au fost importante. Cu 7,6 mld. euro absorbiți, s-au creat 2,7 mii de activități nonagricole, s-a oferit posibilitatea ca 3 mil. de locuitori din zona rurală să aibă acces la infrastructură modernizată (peste 3000 km de drumuri de acces agricol, 1600 km de drumuri forestiere, mai mult de 4000 de drumuri modernizate), peste 13 mii de tineri agricultori s-au stabilit în mediul rural, 68 mii de fermieri mici au fost finanțați să depășească pragul semisubzistenței, mai mult de 2,8 mii de ferme comerciale au beneficiat de proiecte de investiții și 935 de unități de prelucrare s-au modernizat.

Politica de dezvoltare rurală a UE 2014-2020 (Regulamentul (UE) nr. 1305/2013) depășește domeniul agricol și forestier și vizează o dezvoltare economică rurală mai largă, pentru a contribui la realizarea următoarelor obiective: *stimularea competitivității agriculturii; asigurarea gestionării durabile a mediului, a resurselor naturale și climei; realizarea unei dezvoltări teritoriale echilibrate a economiilor și comunităților rurale și locale, inclusiv prin crearea și menținerea locurilor de muncă.*

Obiectivele stabilite de România pentru dezvoltare rurală (incluse în Programul național pentru dezvoltare rurală – PNDR 2014-2020) sunt următoarele: *promovarea competitivității și restructurării sectorului agricol; protecția mediului și protecția în fața schimbărilor climatice; stimularea dezvoltării economice; crearea de locuri de muncă și o mai bună calitate a vieții oamenilor, concentrându-se pe următoarele trei domenii principale și ținte specifice: viabilitatea agriculturii, competitivitatea și gestionarea durabilă a pădurilor (cu o alocare de 19,7% din bugetul total din pilonul II); restaurarea, conservarea și ameliorarea ecosistemelor legate de agricultură și silvicultură (cu o alocare de 29,7%); incluziunea socială și dezvoltarea locală în zonele rurale (cu 27% din bugetul total).*

Bugetul total pentru PNDR 2014-2020 este de 9,5 mld. euro (din care 8,1 mld. euro din Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR) și 1,4 mld. euro din contribuția națională). La începutul perioadei de programare erau active 35 de submăsuri (28 sunt implementate de AM-PNDR și AFIR și șase măsuri implementate de APIA), plus o măsură de asistență tehnică pentru consolidarea capacității administrative a autorităților responsabile pentru implementarea PNDR.

Este important de subliniat faptul că, în toți acești ani în care România a beneficiat de sume importante din politica agricolă comună (inclusiv sprijinul din perioada de preaderare), plățile pentru proiecte și sprijin direct, chiar și cel din fonduri naționale, și cel oferit prin instrumente financiare (de

garantare), avansurile acordate fermierilor prin bănci, înainte de primirea plăților pe bază de adeverințe, a fost calculat, estimat și programat în euro. Regulamentele europene specifică faptul că, pentru plăți, se utilizează cursul de schimb al Băncii Centrale Europene publicat anual (pentru anul 2017, acesta fiind de 4,5993 lei pentru un eur, la data de 29 septembrie 2017, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria C, nr. 329 din 30 septembrie 2017). Comisiunile bancare plătite de instituții și beneficiari pentru transferuri, conversia euro/RON și RON/euro la rata de schimb stabilită anual, care nu ține cont de evoluția pieței valutare din România, au un impact major asupra fondurilor primite în final de beneficiari și asupra bugetului național.

4.3. Reforma PAC la mijlocul perioadei 2014-2020: ce schimbări s-au făcut?

La mijlocul procesului de implementare a unei politici este firesc să fie demarat un proces de evaluare, reflecție și dezbateri cu privire la viitorul PAC după 2020 și după Brexit. Așadar, în anul 2017, în fiecare stat membru au fost lansate largi consultări privind impactul măsurilor actualei PAC în atingerea obiectivelor generale și specifice și pentru a oferi șansa unor schimbări de politică, în contextul cadrului financiar multianual al UE post-2020.

Amplele consultări publice lansate și evaluările pe baza acestora confirmă realizări importante ale reformei PAC, dintre care se pot aminti: *reducerea decalajului prețurilor agricole comunitare-mondiale*, practic creșterea competitivității produselor europene; Uniunea Europeană a asigurat consumul intern de produse agroalimentare și a devenit exportator net de produse agroalimentare (chiar și după eliminarea subvențiilor la export); a asigurat o *stabilitate relativă a veniturilor agricole*, în pofida unui mediu economic cu venituri și prețuri foarte volatile.

O serie de deficiențe care trebuie remediate se regăsesc, privind: performanța ecologică a agriculturii europene, fiind nevoie de creșterea productivității, determinată în principal de reducerea forței de muncă din sector și mai puțin de cercetare sau inovare, echitatea nivelului de susținere și simplificarea PAC.

Consultările publice au subliniat practic importanța celor trei dimensiuni ale durabilității (economică, de mediu și socială) și le-a legat de o nevoie mai amplă de modernizare și simplificare a politicii.

De asemenea, prin Declarația de la Cork 2.0 din 2016, „*O viață mai bună în zonele rurale*”, statele membre și-au exprimat aspirațiile privind obiectivele viitoare ale agriculturii și mediului rural din UE, precum și contribuțiile pe care le-ar putea avea acestea la societate în ansamblul ei. A fost prezentată chiar o agendă pentru reformarea PAC, astfel ca aceasta să-și atingă obiectivele și pentru a o pune în concordanță cu provocările prezentului. *S-a subliniat nevoia de a investi în competențe, servicii publice, infrastructură și în consolidarea capacităților tuturor actorilor implicați, în scopul de a se construi comunități rurale dinamice.*

Ulterior, prin lansarea Cartei albe privind viitorul Europei, prezentată de Comisie la 1 martie 2017, au fost lansate o serie de provocări pentru o dezbateră complexă despre viitorul UE, invitând Uniunea și statele sale membre să interacționeze mai bine cu cetățenii, să fie mai responsabile față de aceștia și să ducă la îndeplinire mai repede și mai bine ceea ce s-a convenit la nivel colectiv, precum Pilonul european al drepturilor sociale.

În documentul de reflecție privind viitorul finanțelor, UE a solicitat trecerea la un alt tip de creștere sustenabilă, care să combine considerentele economice, sociale și de mediu într-un mod holistic și integrat și

o mai mare concentrare pe furnizarea de bunuri publice. Acesta este fondul pe care PAC trebuie să facă următorii pași în evoluția sa, modernizând, simplificând și cooperând strâns cu alte politici ale UE, pentru a soluționa o serie de probleme urgente și a pune în valoare sectorul agricol și zonele rurale ale Uniunii. Pentru toate acestea, se impune un accent susținut pe standarde superioare și pe rezultate efective în sprijinirea fermierilor, anticipând provocările și evoluțiile viitoare importante.

O etapă importantă pentru revizuirea politicii agricole comune a avut loc în octombrie 2017, în cadrul trialogului dintre cele trei instituții ale Uniunii Europene privind aspectele financiare ale componentei agricole și rurale din Regulamentul Omnibus. Modificările propuse nu schimbă cu nimic orientarea și obiectivele reformei Cioloș, dar acordul agreeat este echivalent ca valoare cu revizuirea politicii agricole comune la mijlocul perioadei (*Mid Term Review*). Măsurile propuse și agreeate vin în continuarea procesului de simplificare a politicii agricole comune (deja începută gradual încă din primul an de implementare), pentru reducerea sarcinii administrative a autorităților naționale și pentru măsuri mai simple pentru fermieri.

În ceea ce privește reziliența și gestionarea riscurilor, amendamentele incluse în Omnibus oferă o schimbare de paradigmă pentru politica agricolă comună, care va permite o gestionare îmbunătățită și mai credibilă a riscurilor climatice la nivel european, o necesitate stringentă în contextul schimbărilor climatice. Este de datoria fiecărui stat membru să utilizeze această oportunitate și să dedice resurse adecvate pentru asigurările climatice, dar și să facă aceste măsuri mai atractive pentru fermieri.

Noul cadru legislativ va oferi posibilitatea declanșării compensațiilor din asigurări la pierderi de 20% din valoarea producției, iar cofinanțarea primei de asigurare va fi de 70%. Aceste scheme de asigurări sunt eficiente din punctul de vedere al costurilor. Evaluările de impact au arătat că, în sprijinul fermierilor din UE pentru protejarea eficientă împotriva înghețului, secetei și inundațiilor, ar fi nevoie de 5% din bugetul actual al PAC, sumă care ar aduce îmbunătățiri semnificative în ceea ce privește protecția fermierilor în fața unor riscuri constante.

În ceea ce privește riscurile de piață, îmbunătățirea instrumentelor sectoriale de stabilizare a veniturilor va deschide calea pentru anumite sectoare (producători și procesatori) de a dezvolta scheme care protejează, într-un mod pragmatic veniturile agricole în caz de criză. Aceste scheme se vor baza pe indicatori care să permită un răspuns rapid și care vor viza sectoare specifice (zahăr, lapte etc.) acoperite de un fond la nivelul fermei, dar nu mai mult de 20% pierderi din întreaga activitate, fond care va fi cofinanțat din PAC pentru contribuțiile anuale.

În Uniunea Europeană, 1,1 mil. de ferme (20% din total) produc mai mult de 88% din produsele alimentare. Majoritatea acestor ferme sunt ferme familiale și mijlocii sau mici, de peste 19 ha, conform datelor publicate de Comisie. Aceste ferme conectate la piețele locale, regionale, europene sau globale au înregistrat o scădere puternică a competitivității lor în ultimii ani și este nevoie să se redreseze urgent, inclusiv în ceea ce privește protecția mediului.

O politică agricolă comună mai orientată spre gestionarea riscurilor va avea un rol decisiv în următorii ani, oferind fermierilor – ca antreprenori și, din ce în ce mai mult, manageri de sisteme vii – toate instrumentele de care au nevoie pentru a spori atât economia, cât și durabilitatea ecologică a fermelor lor.

Toate aceste schimbări sunt efective din 2018; statelor membre le-a revenit sarcina să-și adapteze programele naționale de dezvoltare rurală, iar actorilor interesați să profite de oportunitățile oferite de noul cadru al UE.

4.4. Viitorul alimentației și al agriculturii – PAC post-2020

Consultarea publică realizată în prima jumătate a anului 2017 pe tema „modernizării și simplificării PAC” a confirmat faptul că instrumentele actuale ale PAC reușesc să abordeze numai într-o anumită măsură provocările actuale, în special pe cele legate de mediu și climă, domenii în care majoritatea fermierilor și a altor actori interesați consideră că PAC ar trebui să facă mai mult. În același timp, birocrăția tot mai stufoasă este un obstacol major care împiedică actuala politică să își atingă cu succes obiectivele. Comisia Europeană a prezentat în noiembrie 2017 comunicarea cu privire la viitorul agriculturii și al sectorului alimentar post-2020.

Spre un nou model și o politică agricolă comună mai simplă. Actualul sistem al PAC de îndeplinire a obiectivelor se bazează pe cerințe detaliate la nivelul UE și prevede controale stricte, penalități și măsuri de audit, mergând până la nivelul fermei. În mediul extrem de diversificat al UE, în ceea ce privește agricultura și mediul rural, precum și aspectele legate de climă și mediu, instrumentele de tip soluție universală nu mai sunt potrivite pentru obținerea rezultatelor dorite. De aceea, UE trebuie să stabilească obiective de bază în termeni de politici (obiective PAC, tipuri generale de intervenție, cerințe de bază), în timp ce statele membre ar trebui să dețină o responsabilitate mai mare și să fie mai răspunzătoare de modul în care îndeplinesc obiectivele și ating țintele convenite.

Comisia propune o nouă abordare pentru a spori valoarea adăugată la nivelul UE și pentru a menține o piață internă agricolă funcțională. Statele membre vor lua deciziile într-un mod structurat, materializat în crearea unui plan strategic al PAC, ce va include ambii piloni, asigurând o coerență sporită politicilor după 2020. Comisia va evalua și aproba planurile strategice, în vederea maximizării contribuției PAC la prioritățile și obiectivele UE. Planurile strategice vor fi redactate mai simplu, sub nivelul de complexitate al actualului program de dezvoltare rurală.

Intenția este de stabilire a unor indicatori comuni la nivelul UE pentru ambii piloni și eliminarea detaliilor, măsurilor și criteriilor de eligibilitate, care vor trebui stabilite la nivelul statelor membre. O astfel de simplificare ar favoriza o abordare integrată și inovatoare a cadrului politic. Prin aceste planuri strategice, statele membre se vor concentra pe obiectivele și rezultatele așteptate, oferindu-se astfel subsidiaritatea necesară pentru a aborda și specificitățile naționale.

Ce ar presupune acest lucru pentru România? Crearea unui plan strategic al politicii agricole comune care, negociat cu Comisia, ar oferi subsidiaritate în termeni de implementare la nivel național. Este dificil de estimat dacă acest plan strategic va conține o singură anvelopă/stat membru care să includă alocările pentru ambii piloni sau se va menține *statu-quo* cu anvelope individuale pe cei doi piloni ai PAC. Probabil, planul strategic va conține indicatori generali comuni pentru ambii piloni (plăți directe și dezvoltarea rurală), cu detalierea pe operațiuni a indicatorilor specifici.

O politică agricolă comună mai inteligentă, mai modernă și mai durabilă. Cetățenilor europeni ar trebui să le fie asigurată o ofertă accesibilă de produse alimentare sigure, de înaltă calitate și diversificare. Felul în care sunt produse și comercializate alimentele ar trebui adaptat așteptărilor cetățenilor, în special în ceea ce privește efectul asupra sănătății, mediului și climei. Pentru a putea asigura acest lucru, în contextul unei populații mondiale în creștere, al presiunii mai mari asupra mediului și al schimbărilor climatice, PAC trebuie să-și continue evoluția, păstrându-și orientarea către piață și sprijinind, pe mai departe, modelul fermei familiale din UE în toate regiunile Uniunii.

Cercetarea și inovarea reprezintă modalități esențiale în abordarea provocărilor de natură economică, de mediu și socială cu care se confruntă sectorul agroalimentar. Prioritare sunt, în special, tehnologizarea și digitizarea fermelor mici și mijlocii, agricultura de precizie care asigură respectarea

mediului, creșterea competitivității și a potențialului de dezvoltare a întregului sector; este importantă mai buna diseminare a rezultatelor cercetării și cunoștințelor.

Sistemul agricol de cunoaștere și inovare (AKIS), ce include și consilierea fermierilor și cercetarea și care funcționează foarte diferit de la un stat membru la altul, ar trebui să devină o precondiție pentru adoptarea planului strategic al PAC, iar organizațiile de producători să joace un rol esențial.

Ce ar presupune acest lucru pentru România? Este esențială stabilirea cadrului necesar pentru introducerea rezultatelor cercetării și a inovării în agricultură: (1) cercetarea agronomică din România trebuie să fie în măsură să sprijine cu adevărat introducerea rezultatelor cercetării de la nivel european și a tehnologiilor moderne în agricultură; (2) cercetarea agricolă din România este încă nerestructurată și va fi foarte dificil să se integreze în această abordare, dacă decidenții nu vor acționa cu prioritate pentru a o conecta realităților și nevoilor fermierilor; (3) este extrem de importantă înființarea unui sistem de consiliere a fermierilor, o restructurare sau consolidare a celor două tipuri de camere agricole existente, care va permite fermierilor români alinierea la cerințele de mediu pentru a face față provocărilor actuale și viitoare (schimbări climatice, agricultură durabilă).

Sprijin pentru un venit echitabil pentru fermieri. Plățile directe acoperă parțial diferența care există între veniturile din sectorul agricol și cele din alte sectoare economice, oferind o plasă de siguranță pentru venituri, asigurând existența unei activități agricole pretutindeni în UE, inclusiv în zonele care se confruntă cu constrângeri naturale (care primesc și plăți pentru venit în cadrul politicii de dezvoltare rurală), cu diversele beneficii economice, de mediu și sociale asociate, inclusiv furnizarea de bunuri publice. *De aceea, plățile directe rămân o parte esențială din PAC, în concordanță cu obligațiile care îi revin acesteia în temeiul Tratatului privind UE.* Cu toate acestea, faptul că 20% dintre fermieri primesc 80% din plățile directe este de foarte mult timp ținta unor acuzații de „inechitate”, mai ales în cadrul sistemului de plăți pe suprafață, distribuit în mod concentrat între un număr mic de fermieri.

Deși jumătate dintre beneficiarii PAC sunt ferme foarte mici și majoritatea plăților merg către ferme familiale profesioniste de dimensiune medie, ar trebui promovată o repartizare mai echilibrată a sprijinului.

Pentru a direcționa plățile directe într-un mod mai eficace și pentru a asigura un venit tuturor fermierilor din UE, astfel cum s-a menționat în documentul de reflecție amintit mai sus, ar trebui explorate următoarele posibilități (neexhaustive), cu scopul de a se asigura un sprijin echitabil și mai bine orientat, acordat venitului fermierilor: *plafonare obligatorie* a plăților directe care să țină seama de mâna de lucru, pentru a se evita efectele negative asupra locurilor de muncă (o idee veche, prezentă în toate propunerile de reformă); *plăți degresive*, ca modalitate de a se reduce sprijinul pentru fermele de dimensiuni mai mari; un accent mai mare pe *o plată redistributivă*, pentru a se putea furniza sprijin în mod direcționat, de exemplu, fermelor de dimensiune mică și medie; asigurarea că sprijinul este dedicat adevăraților fermieri, concentrându-se asupra celor care practică agricultura în mod activ pentru a-și câștiga existența.

Plățile directe vor rămâne și pe viitor o parte importantă a PAC. Dezbaterile privind posibilitatea unei distribuții mai echilibrate și mai bine țintite a acestora la nivelul fermierilor, realizabilă prin intermediul plafonării, al plăților degresive sau al plății redistributive și al unei mai bune orientări a plăților către fermierii autentici, chiar mai puțin competitivi, rămâne deschisă și ar trebui analizată și dezbătută la rece.

Implicații pentru România: menținerea plăților directe (de studiat dacă și plățile directe pe suprafață vor fi menținute, așa cum au existat solicitări din partea mai multor state membre, de-a lungul negocierilor precedente), precum și continuarea convergenței acestora, pentru reducerea diferențelor de sprijin între statele membre. În decursul negocierilor precedente, România nu a acceptat plafonarea

subvențiilor pentru fermele mari și, probabil, rămâne cu aceeași poziție de negociere, dat fiind respectivul istoric și declarațiile recente. Ar putea accepta însă o creștere (limitată) a plății redistributive, care conduce la plăți directe mai mari pentru fermele mici. Sunt necesare estimări în acest sens, după ce se vor cunoaște mai multe detalii despre bugetul UE.

Realizarea de investiții pentru a se îmbunătăți poziția fermierilor. PAC ar trebui să joace un rol mai important în a-i ajuta pe fermieri să obțină venituri mai mari de pe piață. Este nevoie să se intensifice investițiile în restructurarea, modernizarea, inovarea și diversificarea fermelor, în adoptarea de noi tehnologii și oportunități, bazate pe soluții digitale, precum agricultura de precizie, utilizarea volumelor mari de date și energiile curate, în scopul ameliorării caracterului sustenabil, a competitivității și rezilienței fermelor individuale, inclusiv la efectele negative ale schimbărilor climatice.

Poziția fermierilor în lanțul de distribuție alimentară este un factor important și va fi discutată și în propunerea planificată de ameliorare a lanțului de distribuție alimentară al UE. Sunt necesare reflecții suplimentare pe tema rolului și a funcționării eficiente a organizațiilor de producători agricoli. Organizațiile recunoscute de producători pot fi un instrument util care să permită fermierilor să își consolideze poziția de negociere în lanțul valoric, să coopereze pentru reducerea costurilor și să își sporească competitivitatea pentru a-și ameliora recompensele de piață. Deoarece organizațiile de producători sunt importante îndeosebi pentru micii fermieri, este esențial ca acestea să fie organizate astfel încât să le ofere oportunități adecvate.

Lanțurile valorice rurale durabile care apar în domenii precum industriile bazate pe conceptul bio, bioenergie și economia circulară, precum și turismul durabil oferă fermierilor și întreprinderilor rurale posibilități de a-și diversifica activitățile comerciale, de a limita foarte mult riscurile și de a obține venituri suplimentare. Politica în discuție ar trebui să se concentreze tot mai mult pe sprijinirea acestor eforturi.

Modul în care funcționează sprijinul acordat investițiilor în cadrul PAC ar trebui și el ameliorat, printr-o mai bună integrare a consilierii în afaceri și a promovării investițiilor și mecanismelor colective, prin care să se obțină sinergii eficiente, bazate pe cercetare și inovare. Actuala lacună legată de investiții în sectorul agriculturii trebuie soluționată și printr-o utilizare mai intensă a instrumentelor financiare inovatoare, care să țină seama de caracteristicile agriculturii, precum și prin proiecte mai integrate, capabile să facă legătura între diferite instrumente ale UE (FEIS, FESI). O cale de urmat ar putea fi o colaborare mai strânsă cu Banca Europeană de Investiții (BEI).

Implicații pentru România: trebuie stimulată introducerea agriculturii de precizie și la nivel național, pentru a crește competitivitatea producătorilor români; la fel și în privința formelor de asociere a organizațiilor de producători, la nivelul fiecărui sector în parte, dar mai ales acolo unde sprijinul UE vizează astfel de organizații. Nu este clar, din comunicarea transmisă, dacă anumite obiective trebuie indicate în planul strategic al PAC de fiecare stat membru sau va fi o abordare individuală, axată pe nevoi specifice/sectoare, tradusă prin măsuri de susținere și investiții colective la nivelul unor proiecte integrate.

Gestionarea riscurilor. Orientarea spre piață a PAC a condus la creșterea riscurilor, la volatilitatea prețurilor și la o presiune din ce în ce mai mare asupra veniturilor agricultorilor. Riscurile provin și din schimbările climatice, crize sanitare și fitosanitare. PAC oferă deja un set de instrumente menite să ajute fermierii să gestioneze riscurile, de la plățile directe la intervenția de piață și până la compensațiile postcriză și cele stabilite de al doilea pilon (prin instrumentul de stabilizare a veniturilor și sprijin pentru asigurări).

Se are în vedere ajustarea instrumentelor sau explorarea acestora prin utilizarea, de exemplu, a unor indici pentru calcularea pierderilor de venituri agricole, reducând birocrăția și costurile. Se

propune crearea unei platforme permanente, la nivelul UE, pentru gestionarea riscurilor, care va oferi un forum pentru agricultori, autoritățile publice și părțile interesate, în vederea schimbului de experiență și bune practici, cu obiectivul de îmbunătățire a punerii în aplicare a instrumentelor actuale și de informare a viitoarei politici.

Anumite acțiuni de la nivelul statelor membre ar putea contribui la gestiunea riscurilor, cu condiția compatibilizării lor cu normele privind ajutoarele de stat.

Implicații pentru România: instrumentele de gestionare a riscului trebuie să-și crească eficiența și să se regăsească în planul strategic ca elemente prioritare, dată fiind instabilitatea și volatilitatea piețelor. Trebuie avută în vedere crearea de instrumente financiare (fondul mutual, asigurări și reasigurări etc.) care să sprijine politicile naționale în asigurarea de fluxuri de numerar. Actualul PNDR are deja aceste măsuri incluse, însă neactivate și nefuncționale. Pentru fondul mutual au fost deja o serie de propuneri, însă nu au fost compatibile cu interesele fermierilor români, care nu au experiența utilizării acestor instrumente și, din acest an, acesta nu a mai reprezentat o prioritate. De asemenea, instrumentul de creditare cu partajarea riscului va fi probabil implementat din 2018, iar o măsură privind asigurările abia a fost inclusă în PNDR, așteptând aprobarea.

Îmbunătățirea protejării mediului și a acțiunilor climatice. Agricultura este unul dintre sectoarele vulnerabile la schimbările climatice, iar fermierii nu sunt doar utilizatori ai resurselor naturale (care sunt limitate), ci și manageri indispensabili ai ecosistemelor, habitatelor și peisajelor. Se va acorda o atenție mărită atingerii obiectivelor de mediu. Viitoarea PAC trebuie să utilizeze mai bine rezultatele cercetării, să se asigure că sunt împărtășite cunoștințele și că se oferă sprijin pentru introducerea tehnologiilor moderne, spre a maximiza contribuția agriculturii UE la obiectivele globale. Arhitectura ecologică actuală a PAC se bazează pe implementarea complementară a trei instrumente politice distincte: *ecocondiționalitatea, plățile de înverzire și măsurile de agromediu și climă*, care vor fi înlocuite cu un sistem integrat.

Modelul propus va permite combinarea de măsuri obligatorii și voluntare în pilonii I și II, pentru îndeplinirea obiectivelor de mediu și climă. Planurile strategice vor permite abordarea nevoilor climatice și de mediu la nivel local.

Acordarea de sprijin pentru veniturile agricultorilor va fi condiționată de angajamentele către practici ecologice și climatice, care vor deveni cerințe de bază pentru practici voluntare. Noua condiționalitate se va baza pe implementarea unui set simplificat de condiții de mediu și climă, iar practicile vor fi definite de statele membre, ținând cont de situația specifică, de riscurile și nevoile climatice. Beneficiile suplimentare de mediu și climă vor avea la bază scheme voluntare mai ambițioase, care să permită statelor membre/regiunilor să vizeze preocupări specifice. Toate acțiunile și obiectivele vor fi aprobate ca parte din planul strategic al PAC.

Implicații pentru România: unificarea măsurilor de mediu și climă într-o singură măsură/schemă multianuală și compusă din cerințe de bază pentru plata directă (ex., ecocondiționalitatea) și cerințe suplimentare voluntare pentru plăți specifice. Aceasta va duce cu siguranță la o modificare majoră a conceptului de plată de înverzire a PAC. Rămâne, desigur, de văzut cum va fi conceput noul sistem, dar este clar că va fi o schimbare radicală, impusă cât mai multor fermieri (medii și mari). Chiar dacă va simplifica procedurile pe ansamblu, este de așteptat ca noul sistem să fie astfel conceput încât să aibă efecte benefice ample pentru mediu, cu penalizări mari în caz de neconformitate. Nu este clar în ce măsură veniturile agricultorilor vor fi condiționate de planul strategic de mediu și climă, nici dacă plata multianuală directă va fi plata de bază, la care se va adăuga plata de mediu și climă obligatorie. În mod cert

însă, va fi necesar un sistem național de instruire a fermierilor, pentru a evita neconformarea și penalizări masive în primii ani.

Consolidarea structurii socioeconomice a zonelor rurale. Creșterea economică și locurile de muncă în zonele rurale rămân o prioritate a PAC, atâta vreme cât zonele rurale se confruntă cu probleme structurale, cum ar fi lipsa oportunităților de angajare atractive, lipsa investițiilor în conectivitate cu serviciile de bază și interesul scăzut al tinerilor de a rămâne în zonele rurale. Forța de muncă rurală ar trebui să aibă acces mai bun la formarea profesională, la programe de dezvoltare de competențe, la educație și conectivitate de calitate. Noile lanțuri de valori din mediul rural, cum ar fi energia curată, bioeconomia emergentă și economia circulară, pot crea locuri de muncă pentru zonele rurale.

Sporirea bioeconomiei ar trebui să devină o prioritate pentru planurile strategice ale PAC și să sprijine strategia circulară a economiei UE, precum și dezvoltarea de noi modele de afaceri care vor aduce beneficii agricultorilor și silvicultorilor, prin crearea de noi locuri de muncă. Comisia va consolida sprijinul acordat comunităților rurale și autorităților locale care doresc să dezvolte sate inteligente, prin: consolidarea capacităților și investițiilor; inovare; crearea de rețele; furnizarea unor instrumente inovatoare de finanțare a serviciilor și infrastructurii. Va fi nevoie de o mai bună sinergie și coordonare cu autoritățile locale pentru a mobiliza potențialul rural, chiar dacă LEADER s-a dovedit a fi un mijloc eficient de consolidare a capacităților locale, a incluziunii sociale, a reducerii sărăciei și de creare de locuri de muncă.

Implicații pentru România: Planul strategic și programul viitor pentru dezvoltare rurală vor trebui să fie astfel stabilite încât să vizeze atragerea susținută a tinerilor în mediul rural, crearea a cât mai multor locuri de muncă și stimularea energiilor și inițiativelor locale. Toate acestea, în contextul cerințelor privind dezvoltarea durabilă și protecția mediului și a resurselor naturale, conservarea biodiversității etc.

Atragerea de noi fermieri. Reînnoirea generației fermierilor ar trebui să reprezinte o prioritate pentru viitoarea politică, iar o mai bună implementare presupune o mai bună corelare între acțiunile naționale și cele ale UE. Conform datelor statistice, la nivelul UE, mai puțin de 6% reprezintă fermieri cu vârsta până la 35 de ani.

Implicații pentru România: având în vedere că România este unul dintre statele membre ale UE cele mai afectate de exodul tinerilor din mediul rural, trebuie stabilite măsuri care să conducă la crearea de condiții cât mai oportune pentru atragerea tinerilor în agricultură, măsuri noi, concrete, de susținere, inclusiv pentru organizarea în asociații de producători, cu simplificarea masivă a procedurilor privind accesarea fondurilor europene și naționale, cu o gamă cât mai largă de proiecte destinate special tinerilor.

Dimensiunea globală a PAC. Aceasta face referire la capacitatea de a atinge obiectivele 2030 de o manieră sustenabilă. Statisticile comerțului la nivel mondial arată că UE este cel mai mare exportator/importator de hrană procesată care răspunde cerințelor piețelor. UE are capacitatea de a rămâne legată la nevoile consumatorului final. Deși fermierii se confruntă cu mari restricții de natură sanitară și fitosanitară, agricultura UE va continua să ofere un nivel ridicat de produse de cea mai bună calitate, importurile trebuind să respecte și ele standarde similare.

Implicații pentru România: creșterea contribuției PAC la realizarea obiectivelor globale presupune stabilizarea unei agriculturi durabile, care să producă în primul rând pentru acoperirea cererii interne de hrană; România ar trebui să încurajeze mai mult producția durabilă din sectorul animal, pentru a utiliza mai bine producția excedentară de cereale, reducând mult importurile de produse (mai ales procesate), cu efecte benefice pentru mediu, prin diminuarea emisiilor de gaze cu efect de seră datorate transporturilor,

de exemplu. În plus, trebuie stimulată producția de plante fixatoare de azot și carbon și a celor adaptate la consumul redus de apă. Refacerea calității solului este, de asemenea, un obiectiv important pentru România în viitoarea PAC.

În concluzie, Comunicarea PAC post-2020 vizează, în esență: *modernizarea* (cercetare și inovare, re tehnologizare și digitizare, agricultura de precizie, bioeconomia etc.), *simplificarea* (unificarea celor trei componente de mediu din cadrul celor doi piloni ai PAC – înverzirea, ecocondiționalitatea și agromediul); *continuarea convergenței plăților directe* între statele membre și o mai bună distribuire a subvențiilor între diferitele categorii de fermieri (plafonare, plată redistributivă); *stabilirea obiectivelor și țintelor la nivelul UE și lăsarea la nivelul statelor membre a detaliilor aplicării prin subsidiaritate*.

Referințe

- Criste, A. (2009), *Coordonate ale șocurilor asimetrice în zona monetară*, Studii financiare, 2
- Csaki, C.; Jambor, A. (2013), *The impacts of EU accession on the agriculture of the Visegrad countries*, Budapest
- Dăianu, D.; Kállai, E.; Socol, A.; Mihailovici, G. (2016), *România și aderarea la zona euro: întrebarea este, în ce condiții!*, SPOS, IER, București
- Gorton, M.; Davidova, S.; Banse, M.; Bailey, A. (2006), *The International Competitiveness of Hungarian Agriculture: Past Performance and Future Projection*, Post-Communist Economies, 18(1), 69-84
- Isărescu, M. (2015), *Convergența nominală versus convergența reală*, Conferința Romania's Path towards Euro, BNR, 20 aprilie
- Marincaș, M.C. (2008), *Convergență structurală a economiei românești. Analiza comparativă*, Economie teoretică și aplicată, București
- Marincaș, M.C. (2013), *Analiza riscurilor adoptării euro de către România pe baza a 10 criterii*, Economie teoretică și aplicată, vol. XX, nr. 161 (578)
- Schadler, S. (2004), *Stratégie pour une entrée réussie dans la zone euro. Les nouveaux adhérents à l'UE gagneront gros à adopter l'euro*, Finances et Développement, juin
- Tudor, M.M. (2017), *Factorii rezilienței economico-sociale în spațiul rural românesc*, Editura Academiei Române, București
- ***, Guvernul României (2018), *Programul de convergență 2018-2021*, mai
- ***, Institutul Național de Statistică (2017), *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România anul 2016*, București
- ***, Institutul Național de Statistică (2016), *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România anul 2015*, București
- ***, OECD (2018), *Etudes économiques de l'OCDE zone euro*, juin, synthese

STUDIUL 9

DEMOGRAFIA ȘI STAREA DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI ÎN STATELE MEMBRE ALE ZONEI EURO ȘI ÎN ROMÂNIA

Centrul de Cercetări Demografice

Dr. Vasile GHETĂU

Sinteză asupra bilanțului demografic al anului 2017	409
Caracteristici ale mișcării naturale a populației în țările zonei euro	410
Mortalitatea și starea de sănătate a populației.....	413
Migrația externă.....	416
Structura pe vârste a populației și unele implicații economice	422
Perspectivile populației	424
Remarci finale	426
Anexă	428

O tratare comparativă a principalilor indicatori demografici în cele 19 țări ale zonei euro (ZE) și în România conduce către concluzii menite să ofere repere pentru identificarea măsurii în care evoluțiile demografice din România după anul 1989, cele actuale și cele care se profilează pentru deceniile viitoare ar putea influența performanța economică a țării în anii dinaintea aderării și după aderare. Starea de sănătate a populației este inclusă prin doi indicatori demografici de mare relevanță, constituind un asociat semnificativ al performanței generale a unei populații.

Tabloul demografic general al zonei euro este complex, eterogen și cu semne de deteriorare la nivelul evoluției numărului populației prin componenta ei naturală.

Sinteză asupra bilanțului demografic al anului 2017

Populația din cele 19 țări ale ZE era de 341 mil. de locuitori la începutul anului 2018, creșterea din anul 2017 ridicându-se la 746 de mii de locuitori, însemnând un progres modest, de numai 0,2 la sută (tabelul 1). În spatele acestui progres se află o scădere naturală a populației de 214 mii de persoane și o migrație externă netă pozitivă de 960 mii de persoane.

**Tabelul 1 – Numărul populației rezidente la 1 ianuarie 2018
și schimbările survenite în anul 2017, în țările zonei euro și în România**

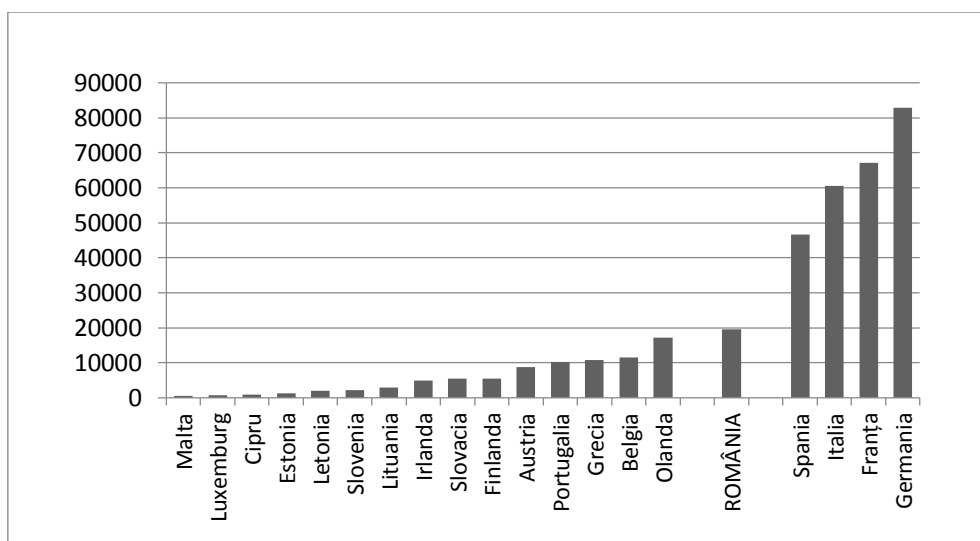
Țările	Populația la 1 ianuarie 2018	Creșterea/scăderea populației în anul 2017	Componentele creșterii/scăderii populației	
			Componenta naturală	Migrația externă netă
	În mii de persoane			
Malta	476	15,4	0,7	14,7
Luxemburg	602	11,3	1,9	9,4
Cipru	864	9,4	3,2	6,2
Estonia	1319	3,5	-1,8	5,3
Letonia	1934	-15,7	-7,9	-7,8
Slovenia	2067	1	-0,3	1,3
Lituania	2810	-38	-11,4	-26,6
Irlanda	4838	53,9	31,8	22,1
Slovacia	5443	7,8	4,1	3,7
Finlanda	5513	9,8	-3,4	13,2
Austria	8822	49,4	4,4	45
Portugalia	10291	-18,6	-23,4	4,8
Grecia	10739	-29,3	-36	6,7
Belgia	11413	61,4	10	51,4
Olanda	17118	36,6	19,2	17,4
ROMÂNIA	19524	-120,8	-71,1	-49,7
Spania	46659	132,3	-31,2	163,5
Italia	60484	-105,4	-190,9	85,5
Franța	67222	232,8	164,6	68,2
Germania	82850	328,3	-148	476,3
Zona euro	341465	745,9	-214,4	960,3
Zona euro+ România	360989	625,1	-285,5	910,6

Sursa datelor: Eurostat.

În cinci țări, populația a fost în declin al numărului – Letonia, Lituania, Portugalia, Grecia și Italia. În primele două țări, declinul din anul 2017 îl continuă pe cel instalat de mai multă vreme, și prin scădere naturală, și prin migrațiune; în Italia, scăderea naturală s-a accentuat în anul 2017 și nu a fost compensată de migrația netă pozitivă de 86 mii de persoane, iar în Grecia și Portugalia, o migrație pozitivă nu a compensat agravarea dimensiunii scăderii naturale, sub impactul crizei economice și financiare. Acestor cinci țări având scădere naturală, li se alătură alte cinci cu aceeași caracteristică, dar în care migrația externă a fost superioară scăderii naturale și numărul populației a fost în progres – Estonia, Finlanda, Germania, Slovenia și Spania. Creștere a populației prin ambele componente – spor natural și migrație pozitivă – s-a înregistrat în nouă țări din ZE: Malta, Luxemburg, Cipru, Irlanda, Slovacia, Austria, Belgia, Olanda și Franța.

Unde ar fi locul României în tabloul sintetic al evoluțiilor demografice din spațiul zonei euro în anul 2017? Alături de cele două țări care au avut și au de mai multă vreme declin demografic prin ambele componente – Letonia și Lituania. Ca număr al populației, ar ocupa însă o poziție importantă, după Germania, Franța, Italia și Spania (figura 1).

Figura 1 – Populația rezidentă a celor 19 țări din zona euro și a României, la începutul anului 2018 – în mii de loc.

Sursa datelor: Eurostat.

Această privire rapidă asupra dinamicii populației în cele 19 țări ale ZE relevă tendințe generale eterogene, provenite din realități demografice, economice și sociale complexe, etalate nu numai în ani recenți, ci și în deceniile anterioare. Analiza componentelor mișcării naturale, a migrației și a structurii pe vârste a populației va oferi elemente și repere menite a duce la o mai bună înțelegere a demografiei celor 19 țări din ZE.

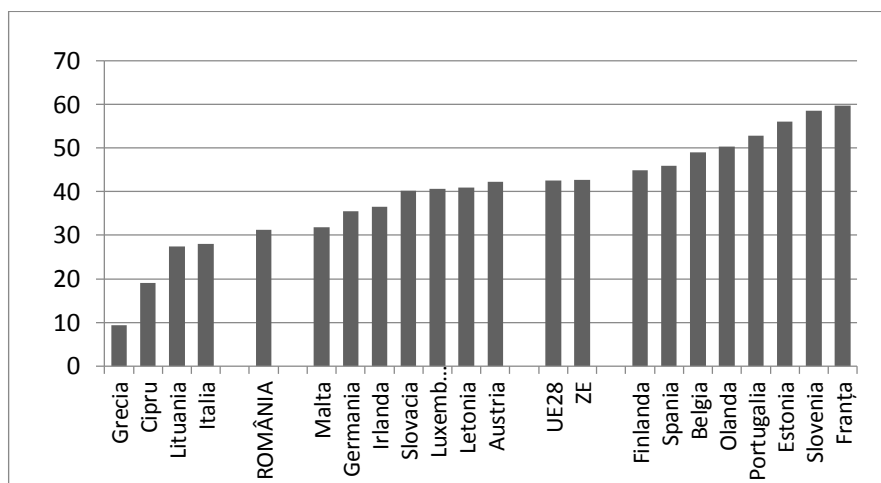
Caracteristici ale mișcării naturale a populației în țările zonei euro

Natalitatea în țările din ZE se situează predominant la un nivel de 9-10 nașcuți la 1000 de locuitori. Valori moderat mai ridicate se înregistrează în Irlanda – 12,9 la mie și Franța – 11,4 la mie. În prima dintre țări, a existat până la date recente reglementări restrictive asupra întreruperii sarcinii și

divorțului, iar Franța a avut și are politici familiale generoase la adresa mamei, copilului, familiei cu copii. La cealaltă extremitate a clasamentului se află Italia – 7,6 la mie, Grecia – 8,2, Portugalia și Spania – 8,4 la mie, țări în care profunzimea crizei economice și financiare de după anul 2008 a avut efecte economice și sociale mai dure decât în alte țări din ZE. În plus, în Italia, criza a agravat tendințe mai vechi ale reculului natalității.

Proporția născuților proveniți de la mame căsătorite legal și de la mame având o altă stare civilă *de jure* ori *de facto* variază considerabil în țările din ZE, determinarea fiind extrem de complexă: gradul de emancipare a femeii, participarea la activități economice în afara gospodăriei, independența ei economică, tradiții și norme culturale, statutul și influența bisericii și religiei, legislația asupra familiei, copilului, divorțului, viteza și amploarea procesul de modernizare și urbanizare. Forța diferită a factorilor determinanți poate explica proporții foarte ridicate – de 50-60 la sută – ale copiilor proveniți de la mame necăsătorite legal în țări ca Franța, Slovenia, Estonia, Portugalia, Olanda și proporții mai mici de 30 la sută în Grecia, Cipru, Lituania, Italia (figura 2). Și România se plasează în grupa țărilor cu valori mai reduse, proporția fiind de 31 la sută.

Figura 2 – Proporția născuților în afara căsătoriei în țările din ZE și în România, în anul 2016 – în %

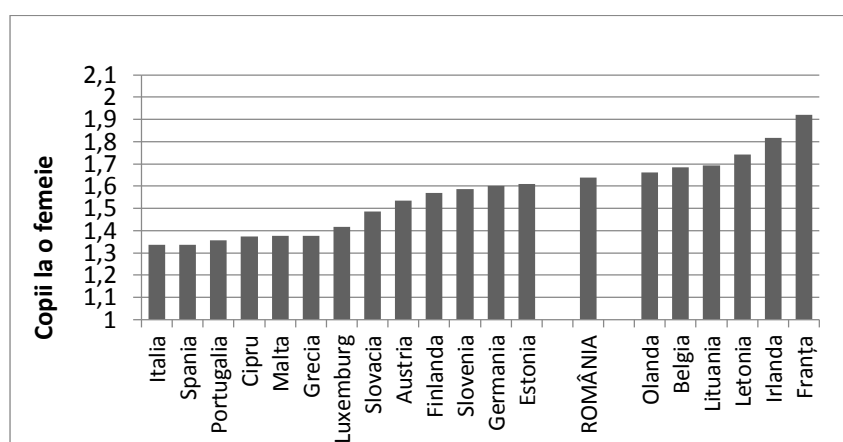

Sursa datelor: Eurostat.

Natalitatea este un indicator important în evaluarea situației demografice a unei țări, determinând, alături de mortalitate, sporul natural al populației, dar informațiile cele mai relevante asupra măsurii în care generațiile se înlocuiesc în timp și asupra evaluării evoluției pe termen lung a populației sunt cele oferite de indicatori ai fertilității feminine. Cel mai sintetic dintre acești indicatori este rata fertilității totale, expresie a numărului mediu de copii pe care i-ar aduce pe lume o femeie de-a lungul vieții, plecând de la numărul de născuți dintr-un an calendaristic și distribuția lor pe vârste ale mamelor. În niciuna dintre cele 19 țări din ZE și nici în România, indicatorul nu atinge nivelul reclamat de simpla înlocuire în timp a generațiilor (2,1 copii la o femeie). Se apropie de acest prag doar Franța și Irlanda, cu 1,9 și 1,8 copii la o femeie (figura 3). Cu o rată de 1,6 copii la o femeie, România se plasează în partea de mijloc a clasamentului țărilor din ZE, alături de Olanda, Estonia, Germania, Slovenia, Finlanda, nefăcând însă parte din grupa țărilor cu valorile cele mai scăzute – de 1,3-1,4 copii la o femeie: Italia, Spania, Portugalia, Cipru, Malta și Grecia. Am avut și am rezerve asupra nivelului indicatorului din România, progresul din ultimii 2-3 ani de la valoarea de 1,3 copii la o femeie din întreaga perioadă 1995-2014 având loc în context de

stabilitate a numărului de născuți și de reducere a populației feminine de la vârstele de 15-49 de ani, semnele de întrebare vizând acuratețea clasării născuților *din țară* în raport cu țara de *reședință obișnuită* a mamelor (sunt mame care au reședința în alte țări, dar vin să aducă copilul pe lume „acasă”) (Pentru anul 2016, numărul născuților în datele Eurostat este de 200 de mii, în timp ce, în *Anuarul statistic 2017*, cifra este de 188 de mii). Cu diferențierea menționată, natalitatea este scăzută în țările ZE, iar România se plasează în acest cadru general (identic cu cel din UE28). Maladia este comună, *denatalitatea*, iar valorile apropiate în contexte economice, sociale și culturale diferite lasă să se întrevadă o cauzalitate comună, dar nu de natură economică.

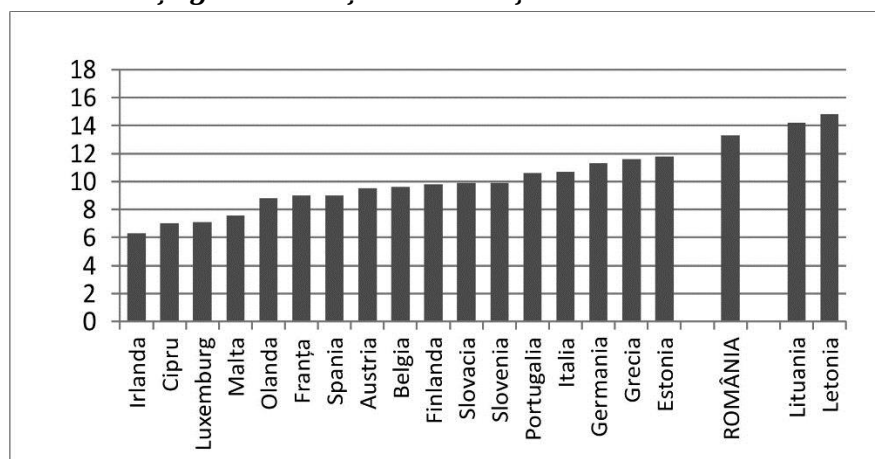
Figura 3 – Rata fertilității totale în anul 2016, în țările din ZE și în România

Sursa datelor: Eurostat.

În cadrul celeilalte componente a mișcării naturale a populației, **mortalitatea**, peisajul din ZE19 și din România este predominant diferit. Indicatorul *rata mortalității generale* oferă o primă informație cantitativă importantă asupra fenomenului, ca frecvență a deceselor într-o populație. Două dintre țările ZE se disting prin valori disproporționate de ridicate – Letonia și Lituania, 14 decese la 1000 de locuitori în anul 2017. Urmează trei grupe de țări cu valori între 10 și 12 la mie, între 8 și 10 la mie și între 6 și 8 la mie (figura 4).

Figura 4 – Rata mortalității generale în țările din ZE și în România în anul 2017 – la 1000 de loc.

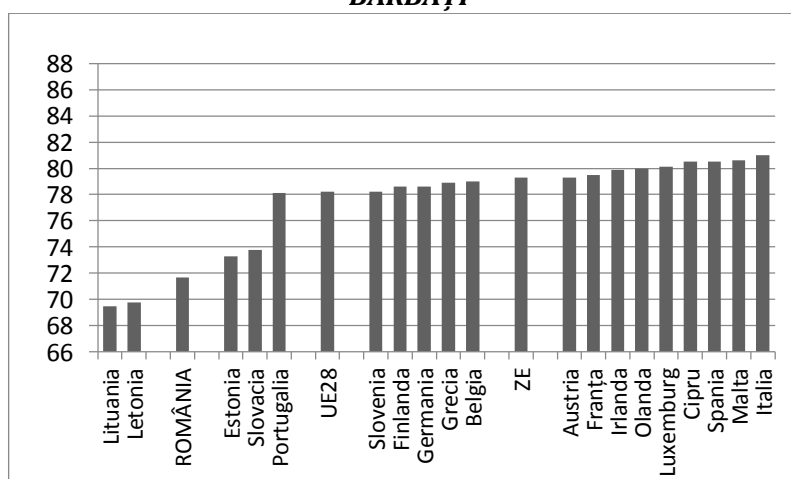
Sursa datelor: Eurostat, 2018.

În cea din urmă grupă se află Irlanda (6,3), Cipru și Luxemburg (7) și Malta (7,6). În grupa mediană sunt cele mai multe dintre țări (opt), iar în grupa cu valori între 10 și 12 la mie sunt Estonia, Grecia, Germania, Italia și Portugalia). România se plasează în apropierea Lituaniei și Letoniei, cu valorile cele mai mari. O precizare se impune. În spatele nivelului ratei mortalității generale într-o populație se află două influențe diferite ca efecte: cea mai importantă este cea a mortalității pe vârste, expresie a stării de sănătate, ratele pe vârste nefiind influențate de particularități ale structurii pe vârste; a doua influență este cea a gradului de îmbătrânire demografică. În țările din ZE, 80 la sută dintre decesele anuale se produc în populația de 65 de ani și peste (75 la sută în România). Cu alte cuvinte, progresul dimensiunii și ponderii populației vârstnice majorează numărul deceselor și, implicit, rata mortalității generale. Nivelul ridicat al ratei mortalității în țara noastră din figura 4 provine în primul rând dintr-o mortalitate pe vârste ridicată. În abordările comparative, amprenta particularităților naționale în structura pe vârste asupra ratei mortalității generale poate fi eliminată prin folosirea unei structuri *standard* pe vârste. Aceasta este *European Standard Population*, revizia 2013, determinată ca medie a structurilor pe vârste din țările UE27 și EFTA. Ratele astfel standardizate reflectă mai corect influența mortalității pe vârste. Pentru anul 2016, rata standardizată de mortalitate în România era de 15 la mie față de 13 la mie, valoarea obținută cu structura pe vârste a populației naționale. Cu acest nivel al mortalității standardizate, România depășea nivelul din Letonia și Lituania, țări care în figura 4 aveau cea mai ridicată mortalitate în ZE. Mortalitatea infantilă se menține în România la 7 decese la 1000 de născuți vii, departe de nivelul mediu din țările ZE – 3,3 la mie.

Mortalitatea și starea de sănătate a populației

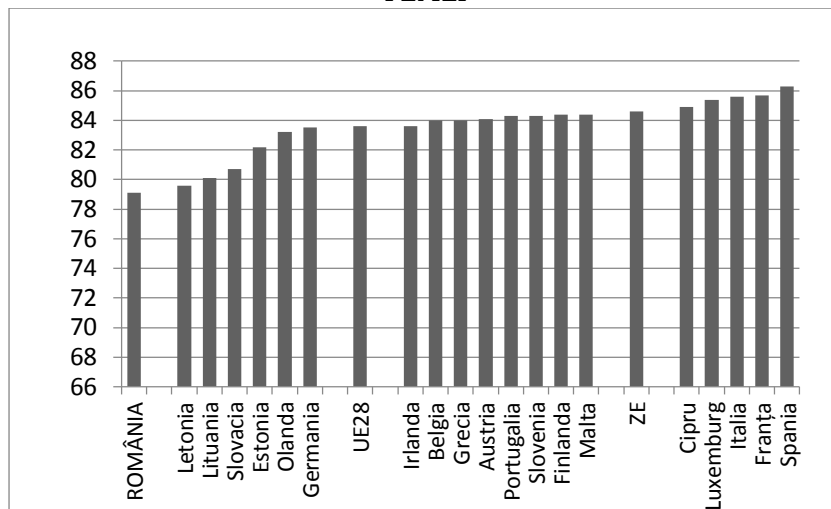
Adevărata expresie a stării de sănătate a populației ca sinteză a nivelului de trai, a nivelului cultural și a asistenței medicale de care beneficiază populația, ca și a calității mediului este oferită de *speranța de viață la naștere*: numărul mediu de ani pe care i-ar trăi un născut dintr-o generație care ar avea pe tot parcursul existenței sale mortalitatea pe vârste dintr-un an calendaristic. În figurile 5A și 5B este prezentată speranța de viață la naștere, iar în figurile 6A și 6B, speranța de viață la vârsta de 65 de ani în cele 19 țări din ZE și în România.

**Figura 5A – Speranța de viață la naștere în anul 2016,
în țările din ZE și în România – ani
BĂRBAȚI**

Sursa datelor: Eurostat.

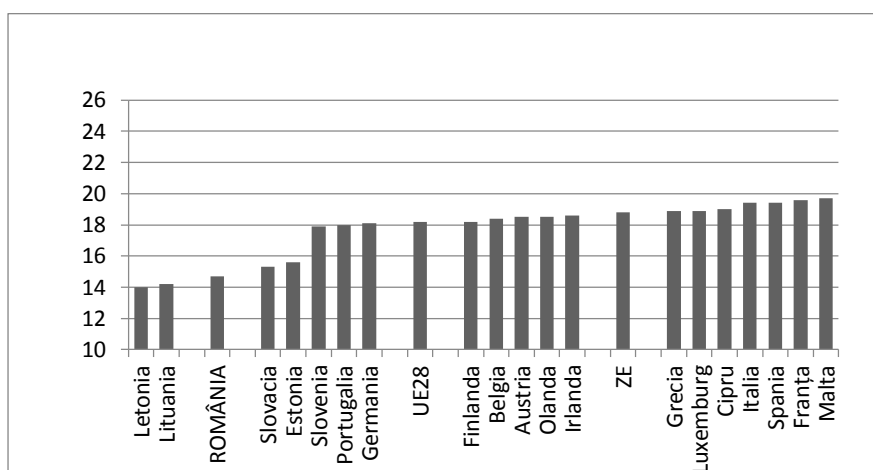
**Figura 5B – Speranța de viață la naștere în anul 2016,
în țările din ZE și în România – ani
FEMEI**

Sursa datelor: Eurostat.

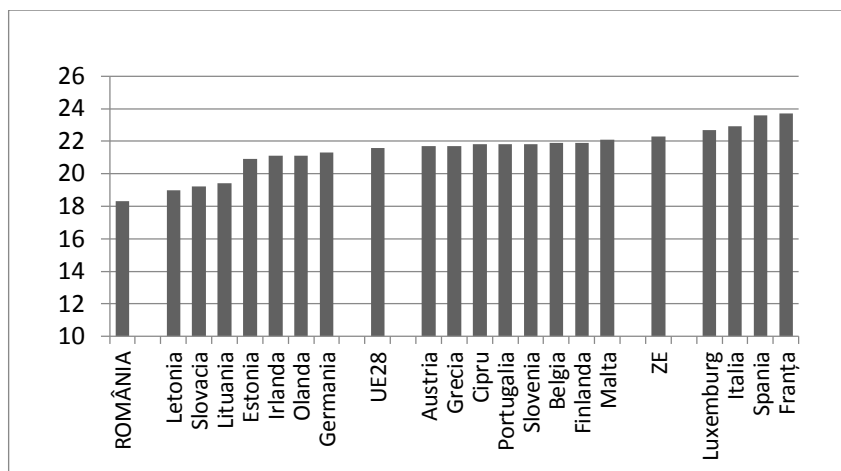
Există un decalaj considerabil între nivelul indicatorului la bărbați și la femei, originea aflându-se în supramortalitatea masculină. Speranța de viață la naștere este ridicată, chiar foarte ridicată în cele mai multe dintre țările din ZE: între 78 și 81 de ani la bărbați și între 83 și 86 de ani la femei. Excepțiile pot fi sesizate la câteva țări din Europa de Est, țări ex-comuniste: Lituania, Letonia, Estonia și Slovacia, și la bărbați, și la femei, dar decalajul față de valorile ridicate predominante este apreciabil mai mare la bărbați. Poziția României este alături de aceste din urmă țări, la femei fiind chiar cea din urmă (cu 79 de ani). Valori de 80-81 de ani la bărbați se înregistrează în Italia, Spania, Cipru, Luxemburg, Olanda și Malta, iar la femei, valori cu cinci ani mai mari, 85-86 de ani, în Spania, Franța, Italia, Luxemburg și Cipru. Țările mediteraneene ocupă poziții privilegiate. Decalajul dintre țara noastră și valorile medii pentru populația din ZE19 este de 7 ani la bărbați și de aproape 6 ani la femei. Se poate remarca și un decalaj între valorile medii din ZE19 și UE28 favorabil ZE, valorile mai scăzute din România, Bulgaria, Ungaria și chiar Polonia influențând media UE28.

**Figura 6A – Speranța de viață la vârsta de 65 de ani în anul 2016,
în țările din ZE și în România – ani
BĂRBAȚI**

Sursa datelor: Eurostat.

Figura 6B – Speranța de viață la vârsta de 65 de ani în anul 2016, în țările din ZE și în România – ani FEMEI

Sursa datelor: Eurostat.

La vârsta de 65 de ani predomină valori ale speranței de viață de 18-19 ani la bărbați și cu patru ani mai mult la femei. Și la această vârstă, valori mai mici sunt consemnate în țările baltice și în Slovacia, iar poziția României este identică cu cea de la speranța de viață la naștere. Diferențele dintre valorile cele mai ridicate și cele mai scăzute ale speranței de viață la vârsta de 65 de ani nu au amplexarea celor de la speranța de viață la naștere, în toate populațiile, persoanele care ating vârste avansate trecând prin selecție naturală la celelalte vârste și dobândind o rezistență sporită în fața bolii.

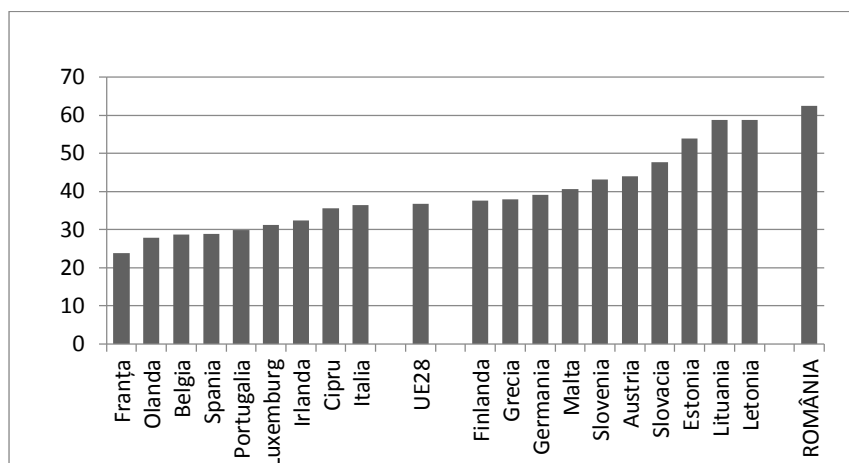
O speranță de viață net inferioară celei medii din ZE înseamnă și o speranță mai mică pe întinderea vârstelor active, ceea ce este un dezavantaj pentru țară, pe fondul imperativului creșterii productivității muncii și al reducerii decalajelor de dezvoltare.

Datele Eurostat arată pentru România o stagnare a creșterii speranței de viață și la naștere, și la vârsta de 65 de ani după anul 2013. Ea confirmă concluzii ale autorului. Rămâne de văzut dacă tendința este una pasageră, cu origini în manifestări conjuncturale ale fenomenului, ori este vorba de evoluții rezultate din ușoară recrudescență a mortalității pe vârste. Stoparea creșterii speranței de viață, într-un context în care rezervele de reducere a mortalității sunt considerabile, mărește decalajul apreciabil față de celelalte țări din Uniunea Europeană și din zona euro. O consolidare a stagnării ar releva evoluții extrem de negative ale factorilor economici, sociali, culturali și medicali care modelează mortalitatea pe vârste și determină nivelul speranței de viață.

Mortalitatea prin bolile aparatului circulator deține ponderea cea mai ridicată în structura mortalității pe grupe de cauze de deces la nivelul întregii populații din ZE19 – 40 la sută în anul 2015 (pornind de la rate standardizate). În numai două țări, prima grupă de cauze de deces o reprezintă cancerul: Franța și Olanda. După bolile aparatului circulator se plasează cancerul. A treia poziție este deținută de bolile aparatului respirator, iar în a patra poziție se află bolile aparatului digestiv. În patru dintre țările ZE19, ordinea acestor din urmă două grupe de cauze de deces țări este inversată – Estonia, Finlanda, Letonia și Lituania. În figura 7 poate fi examinată ierarhia țărilor după ponderea mortalității prin bolile aparatului circulator în ansamblul mortalității. Diferențele sunt considerabile, între 24 la sută în Franța și valori apropiate de 30 la sută în Olanda, Belgia, Spania și Portugalia și aproape 60 la sută în Letonia și Lituania. Valori extrem de ridicate, apropiate de 50 la sută, sunt și cele

din Estonia și Slovacia. Fără aceste din urmă patru state, mortalitatea prin cardio-vascular ar avea o pondere de 35 la sută, și nu de 40 la sută. Poziția României este identică cu cea a Letoniei și Lituaniei, cu o imensă mortalitate prin cardio-vascular, depășind 62 la sută.

Figura 7 – Ponderea mortalității prin bolile aparatului circulator în ansamblul mortalității în anul 2015, în țările din ZE și în România – în %

Sursa datelor: Eurostat.

Mortalitatea prin bolile aparatului circulator a cunoscut un recul important în țările dezvoltate din Europa începând din anii 1980, odată cu lansarea unor eficiente și bine structurate programe vizând reducerea acestei mortalități. Aceste programe și evoluțiile pozitive care au urmat au constituit o veritabilă *revoluție a cardio-vascularului* în Europa de Vest, prin trei mari componente – schimbarea stilului de viață, noi medicamente și progrese considerabile în tehnologiile medicale și în chirurgia cardiacă. Menținerea mortalității prin cardio-vascular la un nivel extrem de ridicat în țara noastră după anul 1989 este o evoluție surprinzătoare și o analiză a acestei mortalități în țara noastră, în context european, poate ridica semne de întrebare asupra calității stabilirii cauzei de deces și, implicit, asupra veridicității nivelului mortalității prin cardio-vascular.

Migrația externă

Migrația externă a fost și a rămas importantă în țările occidentale din zona euro, libera circulație a persoanei fiind de multă vreme un drept garantat în legislațiile naționale și internaționale. Migrația a avut și are un rol esențial în dezvoltarea economică a țărilor din Europa Occidentală, fie că ne referim la migrația dintre aceste țări ori la cea din alte regiuni și continente spre spațiul european. Rațiuni umanitare și de ordin istoric s-au adăugat celor economice. Fenomenul a căpătat noi caracteristici geografice și dimensiuni apreciabile după anul 1990, odată cu reconfigurarea geopolitică a Europei Centrale și de Est. Fluxurile de migrație din țările ex-comuniste au înregistrat o veritabilă explozie, cele din România plasându-se printre cele mai ridicate. Criza economică și financiară declanșată în anul 2008 a provocat considerabile mișcări de populație în țările europene, cu motivație economică, iar conflictele militare din Siria, Irak, Afganistan și situația politică și economică din multe țări africane au determinant imensele valuri de imigranți spre Europa.

O succintă prezentare a imigrației și emigrației în țările din ZE și în România în anul 2016 conturează doar tabloul recent al migrației în țările din ZE și evidențiază semnificativele particularități ale migrației din/în România. Datele folosite se referă la cele două componente ale migrației – imigrația și emigrația –, iar caracteristicile sunt țara de naștere, cetățenia și țara de reședință obișnuită înainte de imigrare și după emigrare. Sursa datelor este baza de date a Eurostat. Datele sunt prezentate în tabelele următoare, în odinea alfabetică a țărilor din ZE, iar ierarhizarea țărilor după caracteristicile menționate, furnizând o informație comparativă mult mai relevantă, este prezentată în figurile din anexă.

Țările din ZE nu sunt omogene ca istorie a migrației externe, dimensiune comparativă a migrației, politici de imigrare, opțiuni ale migranților asupra destinației. Acestea sunt și caracteristicile migrației în întregul spațiu comunitar. Intrarea în Uniunea Europeană a țărilor din Europa Centrală și de Est în anii 2004 și 2007 a schimbat într-o anumită măsură unele caracteristici ale migrației, iar dezvoltările din România sunt cele mai reprezentative.

În cele 19 țări din ZE au imigrat în anul 2016 aproape 3 mil. de persoane (tabelul 2). O treime dintre acești imigranți au avut drept destinație Germania, în contextul internațional menționat. Criza economică și financiară a avut și ea o contribuție la recrudescența migrației internaționale în țări din ZE. Valori mari ale imigrației din alte țări s-au înregistrat și în Spania – 415 mii de persoane, Franța – 380 mii, Italia – 300 de mii. La un nivel mai mic, dar important al imigrației s-au situat Olanda – 189 mii, Austria și Belgia, cu 130 și 123 mii.

Tabelul 2 – Imigranți în anul 2015 după țara de naștere, în țările din ZE și în România

Țara	Total imigranți	Țara de naștere – în %				
		Țara raportoare	Țări din UE	Alte țări	Necunoscută	Total
Austria	129509	6,0	46,8	45,2	2,0	100,0
Belgia	123702	12,4	42,1	44,8	0,6	100,0
Cipru	17391	19,6	39,2	41,1	0,0	100,0
Estonia	14822	44,7	24,1	31,2	0,0	100,0
Finlanda	34905	18,1	20,0	58,9	3,0	100,0
Franța	378115	25,0	22,2	52,9	0,0	100,0
Germania	1029852	7,4	37,2	53,4	2,0	100,0
Grecia	116867	22,9	16,5	60,5	0,0	100,0
Irlanda	85185	33,7	33,3	31,6	1,3	100,0
Italia	300823	9,7	18,4	71,9	0,0	100,0
Letonia	8345	47,9	16,2	35,4	0,4	100,0
Lituania	20162	57,3	7,7	35,0	0,0	100,0
Luxemburg	22888	5,8	61,1	32,5	0,6	100,0
Malta	17051	9,6	48,7	41,8	0,0	100,0
Olanda	189232	15,0	32,3	52,8	0,0	100,0
Portugalia	29925	39,4	24,8	35,7	0,0	100,0
Slovacia	7686	14,3	67,0	18,7	0,0	100,0
Slovenia	16623	12,1	19,3	68,6	0,0	100,0
Spania	414746	8,2	25,3	66,5	0,0	100,0
ZE19	2957829	13,2	30,7	55,2	0,9	100,0
ROMÂNIA	137455	65,5	7,2	26,2	1,1	100,0

Sursa datelor: Eurostat.

Mai mult de jumătate din cele aproape 3 mil. de imigranți în țări din ZE nu au venit din state membre ale Uniunii Europene, ci din alte țări (din Orientul Apropiat și Africa, îndeosebi). În figurile A1, A2 și A3 din anexă poate fi examinată ierarhia imigrației (în procente) având drept țară de naștere a imigranților țări din Uniunea Europeană și din alte țări, ca și imigrația având țara raportoare drept țară de naștere. Doar 13 la sută dintre imigranții în țările ZE19 intră în această ultimă categorie. Se pot distinge particularitățile din Letonia și Lituania, jumătate dintre imigranți fiind născuți în aceste țări. Este vorba de locuitori care după naștere au avut diverse itinerarii migratorii externe și în anul 2016 au imigrat în țara de naștere. În țara noastră, proporția imigranților născuți în România este de 66 la sută, fiind vorba de nașterea unei importante migrații de retur, dar și din Republica Moldova. În toate cele trei țări a avut loc, după anul 1990, importante fluxuri de emigrație. Proporțiile deosebit de mari ale imigranților în cele trei țări (în anul 2016) proveniți din persoane născute în aceste țări indică instalarea în timp a unei migrații de retur, după masivele fluxuri de emigrație din anii anteriori, paralel cu persistența emigrației. Cele trei țări se disting și prin proporții importante ale imigranților născuți în alte țări nemembre ale UE, iar acești imigranți ar putea fi cetățeni ai Letoniei, Lituaniei și României născuți în alte țări din Comunitatea Statelor Independente (foste republici ale URSS) și, respectiv, în Republica Moldova. Explicația este susținută de proporțiile mai ridicate ale imigranților având cetățenia celor trei țări – 59, 71 și, respectiv, 87 la sută (tabelul 3 și figurile B1 și B2 din anexă).

**Tabelul 3 – Imigranți în țările din ZE și în România,
în anul 2016, după țara de cetățenie**

Țara	Total imigranți	Țara de cetățenie – în %			
		Țara raportoare	Alte țări și fără cetățenie	Necunoscută	Total
		în %	în %	în %	
Austria	129509	7,5	92,4	0,1	100,0
Belgia	129509	14,2	85,2	0,6	100,0
Cipru	17391	20,5	79,5	0,0	100,0
Estonia	14822	48,1	51,9	0,0	100,0
Finlanda	34905	21,9	77,0	1,2	100,0
Franța	378115	36,3	63,7	0,0	100,0
Germania	1029852	10,7	88,6	0,6	100,0
Grecia	116867	26,3	73,7	0,0	100,0
Irlanda	85185	32,9	65,8	1,3	100,0
Italia	300823	12,6	87,4	0,0	100,0
Letonia	8345	58,7	41,0	0,3	100,0
Lituania	20162	70,5	29,5	0,0	100,0
Luxemburg	22888	5,8	94,1	0,1	100,0
Malta	17051	8,1	91,9	0,0	100,0
Olanda	189232	22,5	76,5	1,0	100,0
Portugalia	29925	49,7	50,3	0,0	100,0
Slovacia	7686	53,0	47,0	0,0	100,0
Slovenia	16623	17,2	82,8	0,0	100,0
Spania	414746	15,1	84,9	0,0	100,0
ZE19	2957829	18,2	81,4	0,4	100,0
ROMÂNIA	137455	87,0	13,0	0,0	100,0

Sursa datelor: Eurostat.

În proporție de 87 la sută, imigranții în România în anul 2016 au cetățenia română, la o valoare medie de numai 18 la sută în țările ZE19, unde predomină imigranți din alte țări și fără cetățenie (81 la sută). Proporția foarte ridicată din România poate fi și expresia existenței (ori consolidării) unei emigrații pe durata medie de câțiva ani, în raport cu emigrația pe durată lungă ori definitivă.

Cei mai mulți dintre imigranții în țările din ZE – 57 la sută – au avut reședința în țări din afara UE (tabelul 4 și figurile C1 și C2 din anexă). În România predomină net imigranții din țări ale UE – 74 la sută, țări spre care s-au îndreptat și se îndreaptă emigranții români.

Tabelul 4 – Imigranți în țările din ZE și în România, în anul 2016, după țara de reședință anterioară

Țara	Total imigranți	Țara de reședință anterioară – în %			Total
		Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	
Austria	129509	51,6	44,7	3,8	100,0
Belgia	123702	58,1	41,5	0,3	100,0
Cipru	17391	55,1	44,9	0,0	100,0
Estonia	14822	63,2	31,8	5,0	100,0
Finlanda	34905	37,0	62,3	0,7	100,0
Franța	378115	35,8	64,2	0,0	100,0
Germania	1029852	43,2	49,0	7,8	100,0
Grecia	116867	36,8	63,2	0,0	100,0
Irlanda	85185	54,1	45,9	0,0	100,0
Italia	300823	25,0	75,0	0,0	100,0
Letonia	8345	57,3	42,7	0,0	100,0
Lituania	20162	55,1	44,8	0,1	100,0
Luxemburg	22888	93,1	6,9	0,0	100,0
Malta	17051	59,0	41,0	0,0	100,0
Olanda	189232	44,2	55,1	0,7	100,0
Portugalia	29925	50,3	49,7	0,0	100,0
Slovacia	7686	80,0	20,0	0,0	100,0
Slovenia	16623	30,7	69,3	0,0	100,0
Spania	414746	30,9	69,1	0,0	100,0
ZE19	2957829	40,6	56,5	3,0	100,0
ROMÂNIA	137455	73,6	25,3	1,1	100,0

Sursa datelor: Eurostat.

Țările din ZE sunt destinații importante ale migrației internaționale, dar reprezintă în același timp un spațiu de emigrație considerabilă atât spre alte țări din Uniunea Europeană, cât și spre țări din afara teritoriului comunitar. Aproape 2 mil. de persoane au emigrat în anul 2016 din țări ale ZE. În proporție de 49 la sută, destinația emigrării a fost o altă țară din UE, spre țări din afara UE au emigrat 46 la sută, iar 9 la sută au emigrat spre țări necunoscute (tabelul 5 și figurile D1-D3). Din cele 208 mii de emigranți din România, 96 la sută au emigrat spre alte țări din UE.

Tabelul 5 – Emigranți din țările ZE și din România, în anul 2016, după țara următoarei reședințe

Țara	Total emigranți	Țara următoarei reședințe - în %			
		Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	Total
Austria	64428	56,6	34,5	8,9	100
Belgia	92471	65,4	34,1	0,5	100
Cipru	14892	31,0	69,0	0,0	100
Estonia	13792	78,2	18,0	3,8	100
Finlanda	18082	65,3	31,7	3,1	100
Franța	309805	29,0	66,0	5,0	100
Germania	533762	38,1	33,8	28,1	100
Grecia	106535	51,4	48,6	0,0	100
Irlanda	62056	53,7	46,3	0,0	100
Italia	157065	63,0	37,0	0,0	100
Letonia	20574	73,6	26,4	0,0	100
Lituania	50333	76,7	23,3	0,0	100
Luxemburg	13442	83,5	16,5	0,0	100
Malta	8303	65,8	34,2	0,0	100
Olanda	111477	56,1	43,9	0,0	100
Portugalia	38273	75,6	24,0	0,4	100
Slovacia	3801	84,9	15,1	0,0	100
Slovenia	15572	60,4	39,6	0,0	100
Spania	327325	53,7	46,3	0,0	100
ZE19	1961988	48,7	42,5	8,8	100
ROMÂNIA	207578	96,4	3,6	0,0	100

Sursa datelor: Eurostat.

Proporții dominate de emigranți spre alte țări din spațiul comunitar găsim în 16 din cele 19 țări din ZE, cu valori mai ridicate în țările baltice, Portugalia și Luxemburg. În schimb, emigranții din Franța și Germania au drept destinații majore țări din afara UE și, respectiv, destinații necunoscute, în cazul Germaniei. Este de admis că în acest din urmă caz este vorba de imigranți ajunși în Germania cu imensele valuri de migranți din Siria, Afganistan, Irak, Africa și care au emigrat apoi spre alte destinații necunoscute (din Europa ori din alte regiuni).

Datele asupra țării de naștere a emigranților din ZE, disponibile pentru 13 țări (tabelul 6 și figurile E1-E4), indică o proporție relativ echilibrată a emigranților născuți în țările din ZE, în alte țări din UE și în țări din afara UE, la nivelul ansamblului emigranților, și primatul țării raportoare la țările baltice și Slovacia, cu proporții de 70-80 la sută. Propensiunea spre emigrare este mai mare la persoanele care s-au născut în alte țări și au imigrat cândva în țări din ZE. Proporția cea mai ridicată a emigranților născuți în țara raportoare este însă în România, cu 96 la sută.

Tabelul 6 – Emigranți din țările ZE și din România, în anul 2016, după țara de naștere

Țara	Total emigranți	Țara de naștere – în %				
		Țara raportoare	Țări din UE	Țări din afara UE	Necunoscută	Total
Austria	64428	22,4	45,9	31,4	0,2	100
Belgia	92471	30,2	36,5	33,0	0,3	100
Estonia	13792	64,9	17,5	17,5	0,1	100
Finlanda	18082	52,5	18,3	19,8	9,5	100
Germania	533762	37,9	29,1	30,4	2,6	100
Italia	157065	57,9	14,1	28,0	0,0	100
Letonia	20574	78,4	5,0	16,6	0,0	100
Lituania	50333	82,7	5,8	11,5	0,0	100
Luxemburg	13442	18,9	57,6	22,6	0,9	100
Olanda	111477	37,4	29,1	33,5	0,1	100
Slovacia	3801	83,8	12,3	3,8	0,0	100
Slovenia	15572	45,5	15,9	38,6	0,0	100
Spania	327325	21,1	33,5	45,4	0,0	100
ZE (13 țări)	1422124	37,7	28,3	32,9	1,1	100
ROMÂNIA	207578	95,8	1,4	1,4	1,5	100

Sursa datelor: Eurostat.

La nivelul celor 19 țări din ZE, 52 la sută dintre emigranți au avut cetățenia țării din care au emigrat (tabelul 7). Există însă variații considerabile între țări; în statele baltice și în Slovacia, țări intrate mai târziu în ZE și având istorii particulare de migrație internațională înainte de anul 1990, proporțiile emigranților având cetățenia țării sunt considerabil mai importante (figurile F1-F3).

Tabelul 7 – Emigranți din țările ZE și din România în anul 2016, după țara de cetățenie

Țara	Total emigranți	Țara de cetățenie – în %				
		Țara raportoare	Țări din UE	Țări din afara UE	Fără cetățenie și necunoscută	Total
Austria	64428	23,7	48,7	27,5	0,2	100
Belgia	92471	33,2	41,2	25,4	0,2	100
Cipru	14892	14,2	24,2	61,6	0,0	100
Estonia	13792	66,3	17,8	15,9	0,0	100
Finlanda	18082	58,6	19,3	15,2	6,9	100
Franța	309805	84,0	7,0	9,0	0,0	100
Germania	533762	42,2	29,6	27,9	0,3	100
Grecia	106535	51,4	19,6	29,0	0,0	100
Irlanda	62056	49,7	30,3	19,9	0,2	100
Italia	157065	72,9	12,8	14,3	0,0	100
Letonia	20574	80,8	2,6	16,5	0,0	100
Lituania	50333	91,5	0,3	8,1	0,0	100
Luxemburg	13442	15,7	67,0	17,2	0,1	100
Malta	8303	11,5	38,9	49,6	0,0	100
Olanda	111477	47,9	30,1	16,4	5,6	100
Portugalia	38273	97,2	1,1	1,4	0,3	100
Slovacia	3801	96,7	1,6	1,8	0,0	100
Slovenia	15572	56,6	14,2	29,2	0,0	100
Spania	327325	27,4	36,7	35,9	0,0	100
ZE19	1961988	51,6	24,9	23,1	0,5	100
ROMÂNIA	207578	99,6	0,3	0,1	0,0	100

Sursa datelor: Eurostat.

Din România au emigrat în anul 2016 aproape exclusiv cetățeni români. Modesta imigrație din alte țări după anul 1989 poate explica situația.

*

Migrația internațională în țările din zona euro în anul 2016 poartă încă amprenta evoluțiilor din anii crizei migrației și cei ai crizei economice și financiare. Țările dezvoltate mari din ZE și din spațiul comunitar vor continua să aibă nevoie de mână de lucru străină pentru unele ramuri și sectoare ale economiilor naționale care nu prezintă interes pentru naționali. România va continua să fie un furnizor de forță de muncă, chiar dacă resursele potențiale sunt în declin, prin atragerea în măsură crescândă a vârstelor de muncă de generațiile mici, născute după anul 1989.

Structura pe vârste a populației și unele implicații economice

Structura pe vârste a populației în țările ZE cunoaște particularități importante, cu origini în evoluțiile de durată ale natalității, speranței de viață pe vârste, imigrației și emigrației. Implicații economice ale structurii pe vârste pot fi identificate prin raportul dintre populația de vârstă tânără, adultă și vârstnică, având în vedere dependența economică a tinerilor și vârstnicilor în raport cu populația adultă, predominant activă economic. În același timp, aceste particularități din structura pe vârste conturează unele evoluții demografice viitoare, prin dinamica internă a demograficului. Datele din tabelul 8 se referă la structura pe trei grupe mari de vârstă și la raportul dintre populația tânără și vârstnică, pe de o parte, și populația adultă, pe de altă parte. Nu trebuie omis faptul că ne aflăm în fața unor indicatori de structură, cu toate limitele lor.

**Tabelul 8 – Structura populației pe trei grupe mari de vârstă
și raporturi de dependență în țările din ZE19, în România și în UE28**
(la începutul anului 2017)

Țara	Proporția populației în trei grupe mari de vârstă – în %			Raport de dependență – la 100 de persoane în vârstă de 20-64 de ani		
	0-19 ani	20-64 de ani	65 de ani și peste	Al tinerilor*	Al vârstnicilor**	Al tinerilor și vârstnicilor
Austria	19,6	61,9	18,5	31,6	29,9	61,6
Belgia	22,6	59,0	18,5	38,2	31,3	69,5
Cipru	22,2	62,2	15,6	35,7	25,0	60,7
Estonia	20,8	59,9	19,3	34,7	32,3	67,0
Finlanda	21,7	57,4	20,9	37,7	36,4	74,1
Franta	24,5	56,3	19,2	43,5	34,1	77,6
Germania	18,4	60,3	21,2	30,6	35,2	65,7
Grecia	19,4	59,0	21,5	32,9	36,5	69,4
Irlanda	27,5	59,0	13,5	46,6	22,9	69,5
Italia	18,3	59,4	22,3	30,8	37,6	68,4
Letonia	20,0	60,1	19,9	33,2	33,1	66,3
Lituania	20,2	60,5	19,3	33,4	31,9	65,3
Luxemburg	21,9	63,9	14,2	34,2	22,3	56,5
Malta	19,2	62,0	18,8	31,0	30,4	61,4
Olanda	22,3	59,2	18,5	37,8	31,3	69,0
Portugalia	19,4	59,5	21,1	32,6	35,5	68,1
Slovacia	20,6	64,4	15,0	31,9	23,3	55,2
Slovenia	19,5	61,6	18,9	31,6	30,7	62,3
Spania	19,8	61,2	19,0	32,4	31,0	63,4
ZE19	20,5	59,4	20,1	34,5	33,9	68,4
ROMÂNIA	21,0	61,2	17,8	34,4	29,1	63,5
UE28	20,9	59,7	19,4	35,0	32,6	67,6

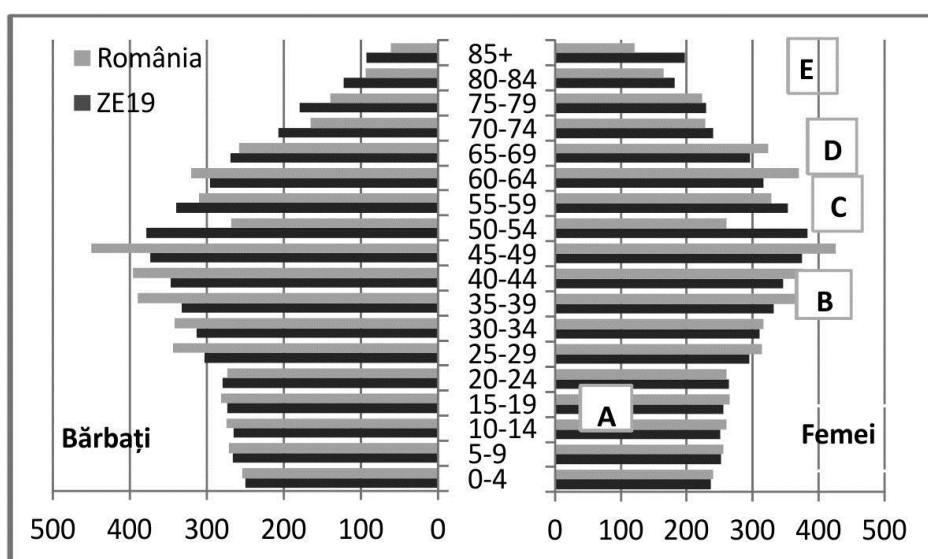
Notă: * Persoane tinere (0-19 ani) la 100 de persoane adulte (20-64 ani); ** persoane vârstnice (65 ani și peste) la 100 de persoane adulte (20-64 ani).

Sursa datelor: Eurostat.

Populația tânără, cea în vârstă de 0-19 ani, are ponderea cea mai ridicată în țări care au avut și au o natalitate mai ridicată: Irlanda, Franța, Belgia, Cipru, Olanda. Sub nivelul mediu din ZE19 – 20 la sută – se află Italia, Germania, Portugalia, Grecia, țări cu natalitate mai mică. România are o proporție identică cu cea medie din ZE19 – 21 la sută. La această valoare contribuie, prin influență structurală, și dimensiunea și ponderea, mai mici, ale populației în vârstă de 65 de ani și peste. Variații sensibile pot fi identificate la proporția populației adulte, de 20-64 de ani, cu valori de 61-64 la sută în Slovacia, Luxemburg, Cipru, Malta, Austria, Slovenia și Spania, în timp ce valori considerabil mai mici se înregistrează în Franța – 56 la sută, Finlanda – 57, Belgia, Irlanda, Grecia și Olanda – 59 la sută. În aceste țări cu nivel mai scăzut, influența vine și de la nivelul natalității și/ori de la gradul de îmbătrânire a populației. Proporția din țara noastră este relativ ridicată, de 61 la sută, și favorizată de mărimea generațiilor mari de după anul 1966, aflate încă în aceasta grupă de vârstă. În fine, gradul de îmbătrânire demografică, ilustrat de proporția populației în vârstă de 65 ani și peste, atinge nivelul cel mai ridicat în Italia – 22 la sută, urmată de Grecia, Germania, Portugalia și Finlanda, cu valori apropiate de 21 la sută. Proporții mai reduse ale vârstnicilor – de 14-16 la sută – se înregistrează în Irlanda, Luxemburg, Slovacia și Cipru. Cu o proporție de 18 la sută, România se plasează în grupa țărilor mai puțin îmbătrânite demografic. Dimensiunea populației în vârstă de 20-64 de ani și nivelul speranței de viață la vârstele avansate motivează poziția. Cele trei structuri trebuie evaluate comparativ, având în vedere efectele structurale. De asemenea, nu poate fi omisă complexa influență pe care o poate avea migrația internațională asupra populației din cele trei grupe de vârstă. În figurile G și H din anexă pot fi examinate ierarhiile țărilor după ponderile populației din cele trei grupe de vârstă.

O privire asupra întregii structuri pe vârste a populației din cele 19 țări ale ZE și din România, prin intermediul piramidelor comparabile construite cu efective standard de 10 mii de locuitori ale celor două populații, prezentate în figura 8, nu indică particularități la vârstele tinere în secțiunea A a piramidelor, nivelul scăzut al natalității în ultimele două decenii fiind similar în cele două populații.

Figura 8 – Structura pe sexe și vârste a populației din țările ZE19 și din România (la 1 ian. 2017. Piramide comparabile - la 10000 de locuitori)

Sursa datelor: Eurostat.

Pot fi însă observate trei particularități ale structurii din România, provenind din mari variații ale natalității în trecut: în secțiunea B – efective mai mari la vârstele de 25-50 de ani, provenind din

generațiile mari născute în anii politiciii pronataliste forțate de după anul 1966; în secțiunea C – efective mai mici, provenite din generațiile în scădere numerică drastică din anii 1960-1966; în secțiunea D – efective mai mari la vârstele de 60-64 de ani cu origini în anii cu natalitate foarte ridicată, 1948-1955. În fine, populația din ZE19 este mai îmbătrânită demografic, proporția populației în vârstă de 65 de ani și peste fiind mai ridicată decât în România (prezentată în figura G3), contribuția majoră revenind unei speranțe de viață mai ridicate în țările ZE.

Structura populației pe grupe mari de vârstă furnizează o primă informație asupra implicațiilor economice, din perspectiva sarcinii economice a societății în raport cu susținerea populației inactive economic, constituită din copii și persoane vârstnice, subpopulații având o participare redusă la activitatea economică. O viziune mai semnificativă ne este oferită de raportul de dependență a tinerilor și vârstnicilor față de populația în vârstă de 20-64 de ani, predominant activă economic (tabelul 8).

Valoarea medie a raportului de dependență a tinerilor la nivelul populației din ZE19 este de aproape 35 de persoane în vârstă de 0-19 ani la 100 de persoane în vârstă de 20-64 de ani. Un nivel apreciabil mai ridicat al raportului întâlnim în Irlanda și Franța – 47 și 44, țări în care natalitatea a avut și are o valoare mai ridicată. Urmează trei țări cu un raport de 38 de tineri la 100 de adulți – Belgia, Olanda, Finlanda. Valori inferioare ale indicatorului, de 31-32, sunt în Germania, Italia, Malta, Slovenia, Austria, Slovacia și Spania. Nivelul natalității determină raportul de dependență a tinerilor, dar, în acest clasament, o influență are și dimensiunea populației adulte, modelată de evoluția pe termen lung a natalității, dar și de aportul migrației nete de populație adultă. Valoarea raportului în țara noastră este identică cu cea medie din ZE19 – 34 de tineri la 100 de adulți.

Cel de-al doilea raport de dependență indică numărul persoanelor vârstnice la 100 de adulți (20-64 de ani) și poartă amprenta gradului de îmbătrânire demografică. Pentru populația ZE19, raportul este de 34. Revin 34-38 de vârstnici în Italia, Grecia, Finlanda, Portugalia, Germania și Franța, iar în cealaltă parte a clasamentului găsim valori de 22-25 în Luxemburg, Irlanda, Slovacia și Cipru. Și în cazul acestui indicator există influențe combinate ale ponderii populației vârstnice, speranței de viață la aceste vârste, dar și rolului complex al migrației prin intermediul populației de vârstă adultă. În țara noastră se înregistrează 29 de vârstnici la 100 de adulți, raport sub cel mediu în ZE19, o influență având dimensiunea relativ mare a populației adulte, prin aportul generațiilor mari de după anul 1966.

Raportul total de dependență, tineri și vârstnici la 100 de adulți, este mai echilibrat decât cele două rapoarte, prin compensare. Valoarea medie este de 68 de persoane. Franța și Finlanda se detașează cu valori de 78 și 74, urmate de un pluton consistent de țări cu valori de 65-70 de tineri și vârstnici la 100 de adulți. Nivelul inferior îl găsim în Slovacia – 55 și Luxemburg – 57. În țara noastră, nivelul indicatorului este de 63 de tineri și vârstnici la 100 de adulți, dar toate abordările prospective indică o recrudescență considerabilă după anul 2030, odată cu intrarea în grupa de vârstă 65 de ani și peste a generațiilor mari de după anul 1966. Clasamentul țărilor după valorile celor trei rapoarte este prezentat în figurile H1-H3 din anexă și cititorul interesat poate remarca ansamblul particularităților.

Perspectivile populației

Datele folosite provin din ultima serie de proiectări elaborate de Eurostat, publicate în anul 2017 – *Population projections 2015 at national level (base year 2015) – Proj-15n* (https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=proj). Varianta reținută este *Baseline Projections*, constituind varianta principală. În această variantă se prevede o creștere a fertilității, ascensiunea în continuare a speranței de viață la naștere și includerea migrației externe, ca migrație netă în număr de persoane.

Pentru țara noastră, scenariul prevede creșterea ratei fertilității totale de la 1,47 copii la o femeie în anul 2015 la 1,87 copii la o femeie în anul 2050. Speranța de viață la naștere ar urma să progreseze la femei de la 78,5 ani în anul 2015 la 85,3 ani în anul 2050, iar la bărbați de la 71,2 ani la 79,9 ani. În ceea ce privește migrația externă, se prevede o reducere a migrației nete negative de la 58 mii de persoane în anul 2015 la numai 8,9 mii de persoane în anul 2040 și atingerea unei migrații nete pozitive de 7,7 mii de persoane în anul 2050. În tabelul 9 sunt prezentate valorile proiectate ale componentelor creșterii naturale și ale migrației externe nete, în varianta de bază a proiectărilor (*Baseline*).

Tabelul 9 – Creșterea naturală și migrația externă netă în perioada 2015-2050 în țările zonei euro și în România în varianta de bază a proiectărilor Eurostat 2015

Țara	Numărul născuților – în mii	Numărul decedaților – în mii	Creșterea/scăder ea naturală – în mii	Migrația externă netă – în mii	Creșterea/scăderea numărului populației în perioada 2015-2050 – în mii de loc.
Austria	3239	3444	-206	1879	+1674
Belgia	4815	4380	435	1662	+2097
Cipru	304	271	34	107	+141
Estonia	458	574	-116	56	-60
Finlanda	2031	2271	-240	452	+212
Franța	30053	24745	5308	2770	+8078
Germania	26235	35769	-9534	10841	+1307
Grecia	2601	4494	-1893	-103	-1996
Irlanda	2202	1474	728	363	+1091
Italia	16505	25446	-8941	6951	-1989
Letonia	587	920	-333	-154	-487
Lituania	782	1283	-501	-475	-976
Luxemburg	293	207	86	295	+382
Malta	167	173	-5	90	+84
Olanda	7009	6578	430	1910	+2341
Portugalia	2608	4316	-1708	397	-1311
Slovacia	1789	2169	-379	207	-172
Slovenia	681	840	-159	138	-21
Spania	16404	17698	-1294	4162	+2868
ZE	118762	137051	-18289	31550	+13260
ROMÂNIA	6207	8599	-2392	-1208	-3600

Sursa datelor: Eurostat.

La nivelul ZE19, populația rezidentă ar urma să aibă o scădere naturală de 18,3 mil. de locuitori în perioada 2015-2050. Migrația netă pozitivă (îndeosebi în Germania, Spania, Franța, Olanda) va depăși însă acest nivel al scăderii naturale, ajungând la 31,6 mil. de persoane, și populația din țările ZE va cunoaște o creștere de 13,3 mil. locuitori până la mijlocul secolului. În 12 țări se apreciază că se va înregistra o scădere naturală a populației, mortalitatea depășind nivelul natalității: Austria, Estonia, Finlanda, Germania, Grecia, Italia, Letonia, Lituania, Malta, Portugalia, Slovacia, Slovenia și Spania. În Grecia, Letonia și Lituania, scăderii naturale i se va alătura și migrație netă negativă. În Austria, Finlanda, Germania, Malta și Spania, scăderea naturală va fi inferioară migrației nete pozitive și numărul populației nu va fi în declin.

Urmarea evoluțiilor celor două componente este dinamica numărului populației în țările din ZE19 și în România până la mijlocul secolului (tabelul 10). În opt dintre statele membre ale ZE19,

populația ar urma să fie în declin. Prezența țărilor baltice nu surprinde, evoluțiile de după anul 1990 conturau dezvoltările negative viitoare. Neașteptate ori mai puțin așteptate sunt evoluțiile negative din Grecia, Italia, Slovacia, Slovenia și Portugalia. Dintre cel 12 țări cu scădere naturală până în anul 2050, în cinci, migrația pozitivă ar urma să depășească declinul natural și populația să fie în progres numeric – Austria, Finlanda, Germania, Malta și Spania.

Tabelul 10 – Populația din țările ZE19 și din România în anul 2015 și cea proiectată până la mijlocul secolului în varianta principală (Baseline) a proiectărilor Eurostat – în mii de locuitori

	2015	2020	2025	2030	2040	2050	Creștere/scădere în perioada 2015-2050	
							În mii de loc.	În %
Austria	8576	9005	9366	9676	10088	10248	1671	19,5
Belgia	11209	11580	11932	12264	12844	13273	2064	18,4
Cipru	847	869	896	920	954	984	137	16,2
Estonia	1313	1318	1315	1306	1284	1257	-56	-4,3
Finlanda	5472	5562	5642	5698	5722	5688	216	3,9
Franta	66415	67819	69181	70525	72916	74377	7962	12,0
Germania	81198	83752	84369	84613	84134	82687	1489	1,8
Grecia	10858	10560	10252	9945	9420	8919	-1939	-17,9
Irlanda	4629	4852	5021	5146	5396	5693	1064	23,0
Italia	60796	60719	60541	60350	59982	58968	-1827	-3,0
Letonia	1986	1912	1831	1744	1599	1506	-480	-24,2
Lituania	2921	2750	2581	2411	2129	1957	-964	-33,0
Luxemburg	563	629	693	755	861	938	375	66,7
Malta	429	453	473	489	506	513	84	19,5
Olanda	16901	17411	17922	18393	19036	19235	2335	13,8
Portugalia	10375	10210	10042	9880	9554	9116	-1258	-12,1
Slovacia	5421	5459	5478	5464	5373	5262	-160	-2,9
Slovenia	2063	2076	2083	2080	2066	2045	-18	-0,9
Spania	46450	46562	46776	47110	48245	49257	2808	6,0
ZE19	338422	343496	346394	348770	352107	351925	13503	4,0
ROMÂNIA	19871	19259	18642	18024	17070	16331	-3539	-17,8
ZE19+ România	358292	362755	365036	366794	369177	368256	9964	2,8

Sursa datelor: Eurostat.

La nivelul populației din ZE19, creșterea proiectată în perioada 2015-2050 pare importantă, de 13,5 mil., dar, în valoare relativă, nu reprezintă decât un progres de 4 la sută.

Declinul populației României ar fi de 3,5 mil. locuitori, însemnând 18 la sută din populația anului 2015. Ce ar însemna o Zonă Euro 19+România? Dezvoltările negative din România și-ar pune amprenta pe evoluțiile din întreaga ZE19+1: ar duce la o creștere de numai 10 mil. locuitori și nu de 13,5 mil. iar în valoare relativă creșterea populației ar fi de 2,8 la sută, față de 4 la sută în ZE19.

Remarci finale

Istoriile economice, sociale, demografice și politice ale celor 19 țări din zona euro sunt diferite și amprenta diferențelor poate fi sesizată în caracteristicile actuale ale demografiei acestor țări, ca și în dezvoltările previzibile din următoarele decenii. O privire generală reține o creștere naturală predominant negativă ori în diminuare ca dimensiune. Migrația netă este pozitivă în cele mai multe

dintre țări, în contextul unor economii dezvoltate, și compensează în unele cazuri declinul natural. Procesul de îmbătrânire demografică este avansat și în ascensiune.

Demografia României este similară cu cea din unele țări din ZE19, cele din Europa Centrală și de Est, dominată de scădere naturală și migrație negativă. România ar aduce în ZE o populație importantă ca număr, dar aflată în declin de aproape 30 de ani și cu perspective sumbre în următoarele decenii. Criza demografică prin care trec țările europene este o realitate, iar perspectivele vor agrava starea actuală. Imigrația este indispensabilă pentru țările mari, dezvoltate, iar România va continua să furnizeze forță de muncă atât timp cât se vor menține marile decalaje de venituri și standard general de viață. Criza forței de muncă în unele sectoare din economia națională se va amplifica prin ajungerea la vârstele de muncă a unor generații mai reduse ca dimensiune și prin emigrație. Se vor adăuga lipsa unui proiect de țară realist și solid conceput și instalat în societate, instabilitatea instituțională, incertitudinea, starea precară a sectorului de sănătate publică și deteriorarea celui al educației.

Anexă

Figura A1. Imigranți în anul 2016 în țările din ZE și în România după țara de naștere
Țara de naștere = Țara raportoare.
Proporții în %

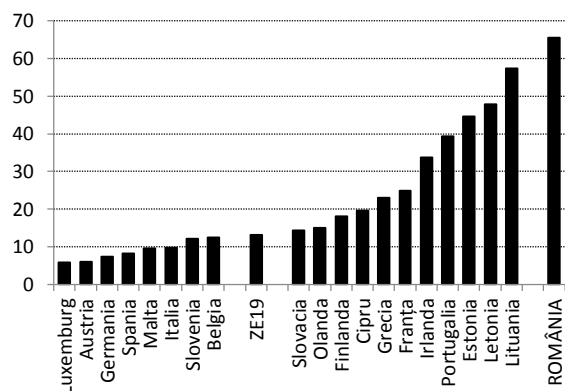

Figura A2. Țara de naștere = Alte țări din UE

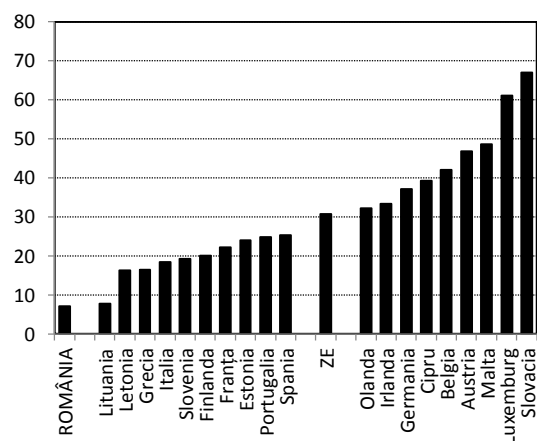

Figura A3. Țara de naștere = Alte țări

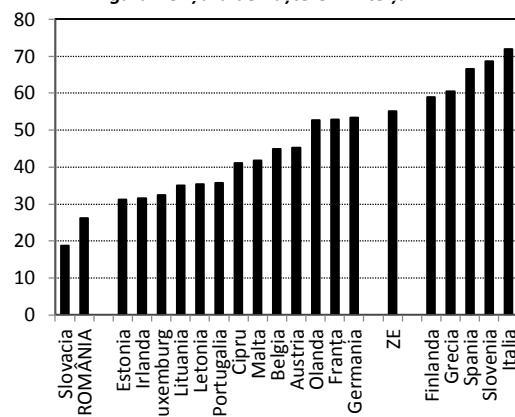

Figura B1. Imigranți în anul 2016 în țările din ZE și în România după țara de cetățenie
Țara de cetățenie = Țara raportoare.
Proporții în %

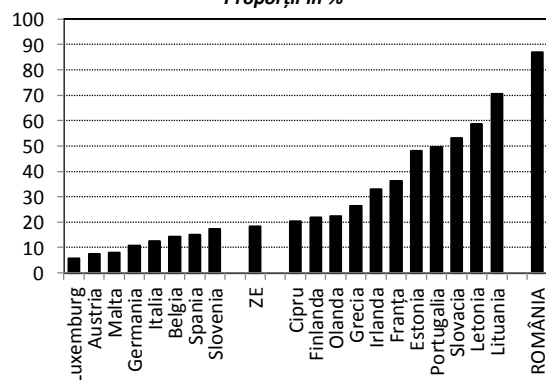

Figura B2. Țara de cetățenie = Alte țări și fără cetățenie

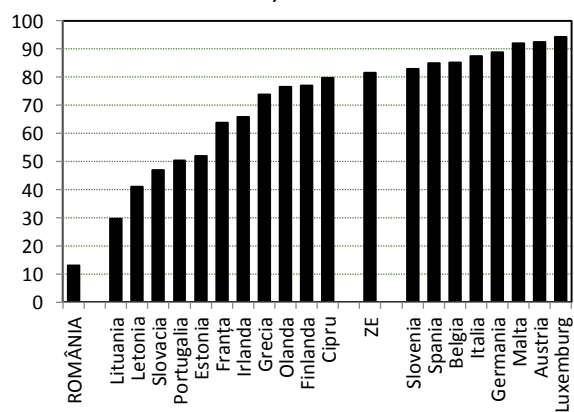

Figura C1. Imigranți în anul 2016 în țările din ZE și în România după țara reședinței anterioare (ȚRA). ȚRA = Țări din UE. Proportii în %

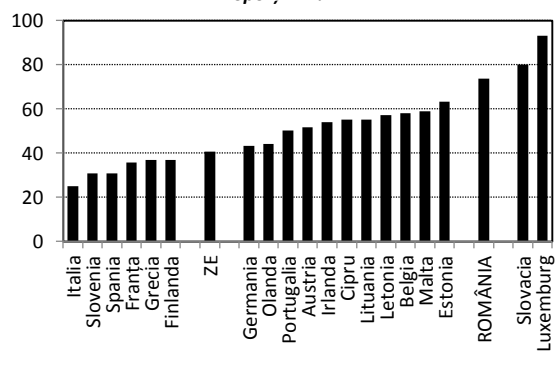

Figura C2. ȚRA = Țări din afara UE

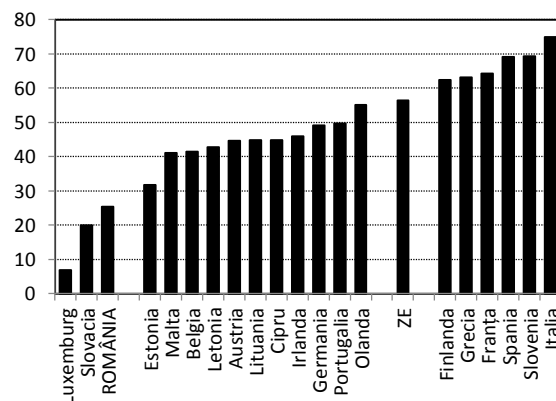

Figura D1. Emigranți în anul 2016 din țările ZE și din România după țara următoarei reședințe (ȚUR). ȚUR = Țări din UE. Proportii în %

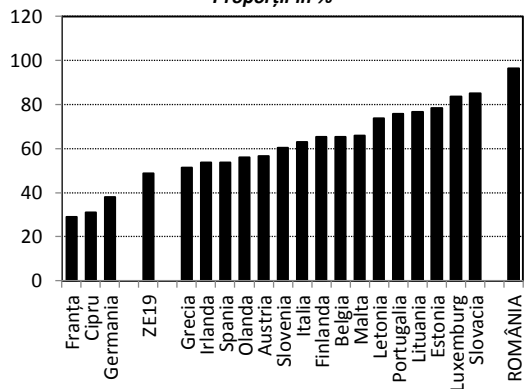

Figura D2. ȚUR = Țări din afara UE

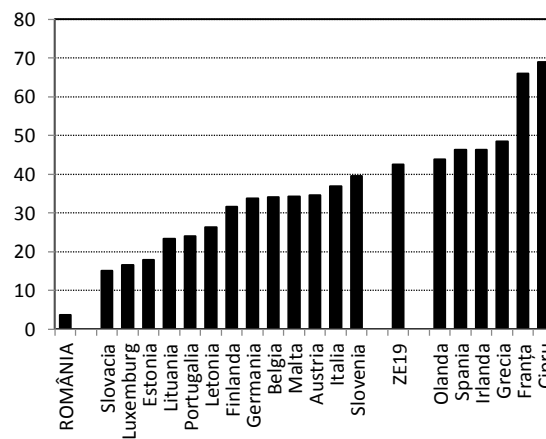

Figura D3. ȚUR = Țară necunoscută

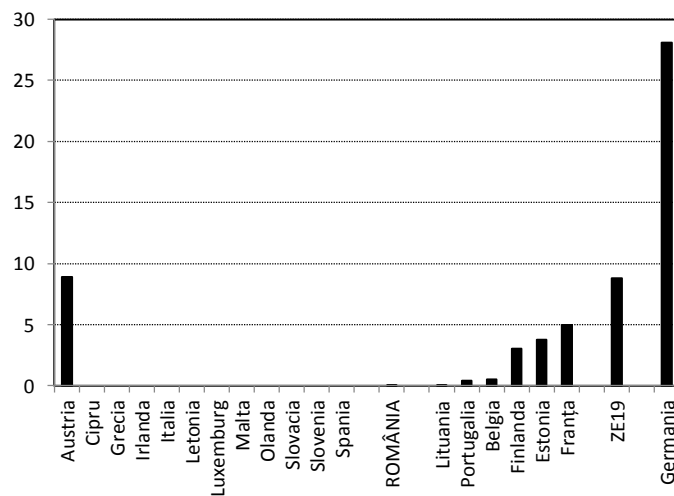

Figura E1. Emigranți în anul 2016 din țările ZE și din România după țara de naștere. Țara de naștere = Țara raportoare. Proportii în %

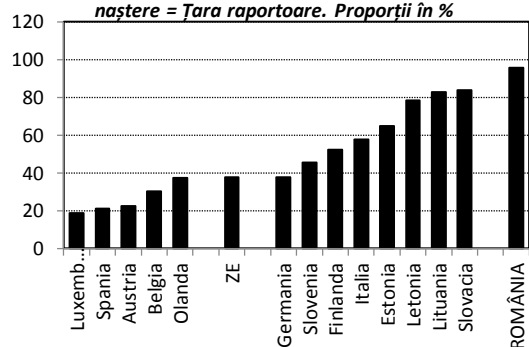

Figura E2. Țara de naștere = Țări din UE

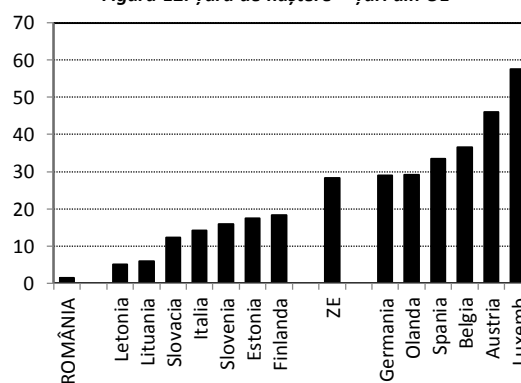

Figura E3. Țara de naștere = Țări din afara UE

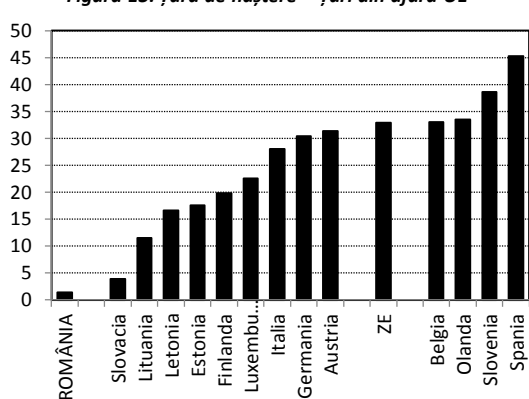

Figura E4. Țara de naștere = Necunoscută

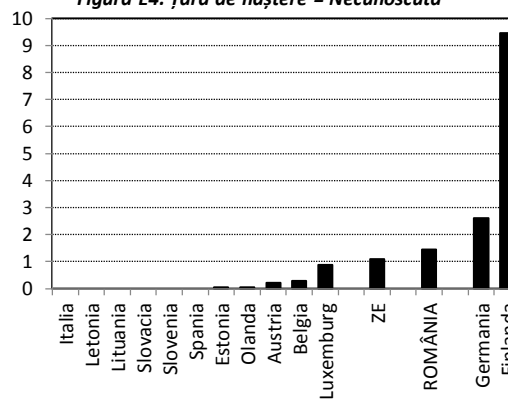

Figura F1. Emigranți în anul 2016 din țările ZE și din România după țara de cetățenie. Țara de cetățenie = Țara raportoare. Proportii în %

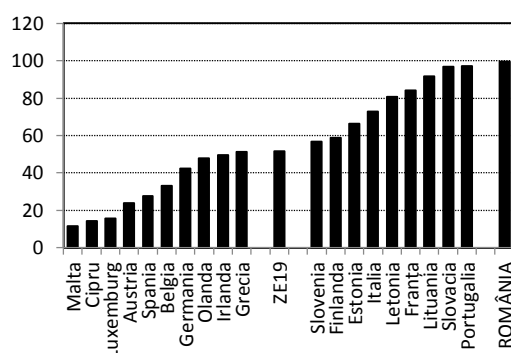

Figura F2. Țara de cetățenie = Țări din UE

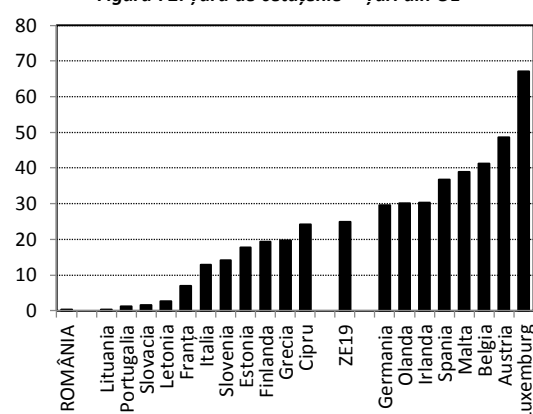

Figura F3. Țara de cetățenie = Țări din afara UE

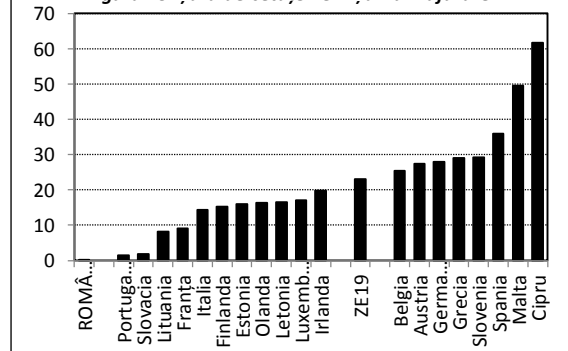

Figura G1. Ponderea populației în vârstă de 0-19 ani în populațiile țărilor din ZE și în România la 1 ian. 2017 - în %

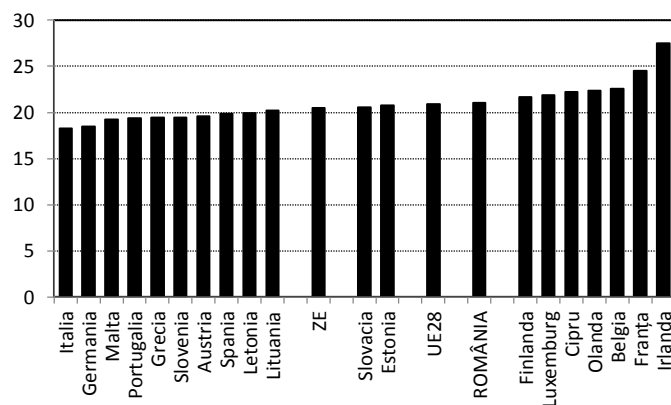

Figura G2. Ponderea populației în vârstă de 20-64 de ani - în %

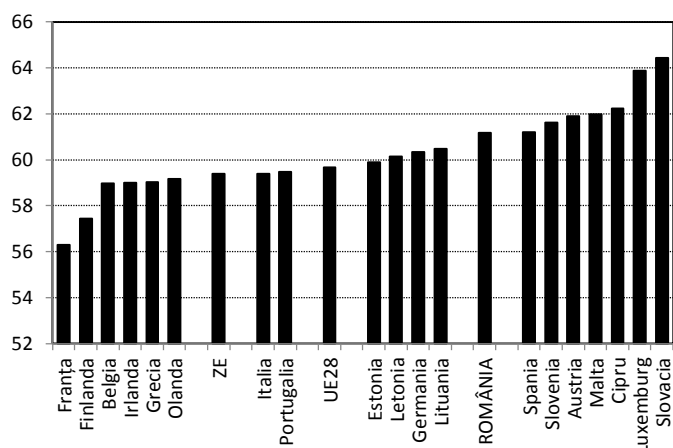

Figura G3. Ponderea populației în vârstă de 65 de ani și peste - în %

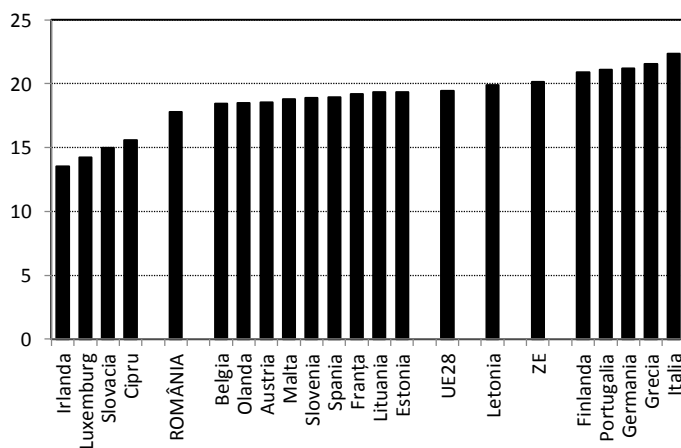

Figura H1. Raportul de dependență a tinerilor în populațiile țărilor din ZE și în România la 1 ian. 2017

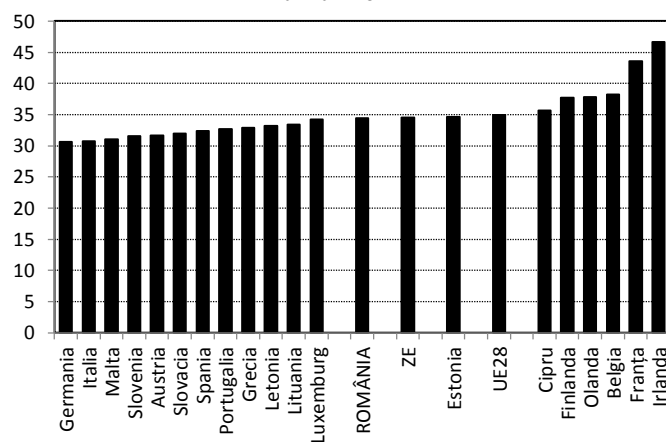

Figura H2. Raportul de dependență a vârstnicilor

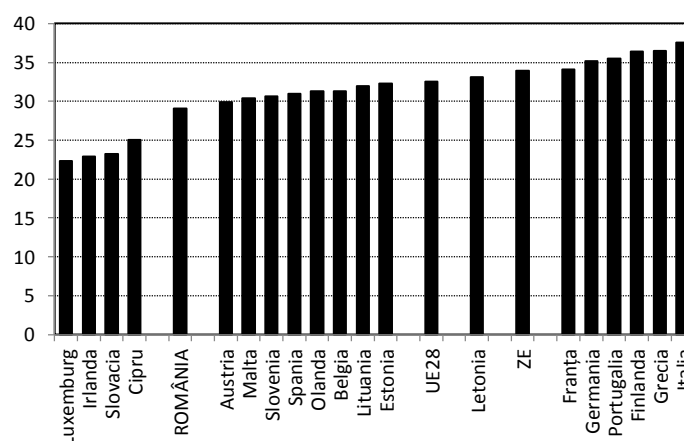
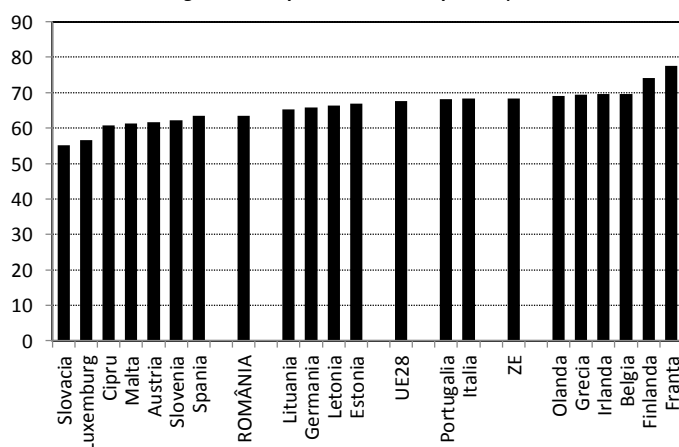

Figura H3. Raportul total de dependență

Sursa datelor: Eurostat

STUDIUL 10

DECALAJE ȘI DEZIDERATE DIN PERSPECTIVA STANDARDULUI ȘI A CALITĂȚII VIEȚII POPULAȚIEI, A EDUCAȚIEI ȘI A CERCETĂRII

Institutul de Cercetare a Calității Vieții
Dr. Manuela STĂNCULESCU, Dr. Monica MARIN

1. INTRODUCERE.....	435
2. DATE ȘI METODĂ.....	436
3. ANALIZA DATELOR PRIVIND CONVERGENȚA SOCIALĂ	436
A. Decalaje în domeniul educației	436
B. Decalaje în domeniul cercetării-dezvoltării, 2016.....	439
C. Decalaje în domeniul standardului de viață.....	443
D. Decalaje în domeniul calității vieții	447
E. Absorbția fondurilor europene ca un factor de convergență socială.....	450
Concluzii și recomandări	451
Referințe bibliografice	453
Anexă. Educație, cercetare-dezvoltare, standard de viață și calitatea vieții, România-UE	455

1. INTRODUCERE

România a aderat la Uniunea Europeană în acord cu ideea de „convergență” la criteriile de la Copenhaga. Proiectul european are însă numeroase provocări de adresat pentru a mări convergența economică și socială între și în interiorul statelor membre. Răspunsul la aceste provocări a fost statuat prin mai multe documente strategice la care a aderat și România. Din punctul de vedere al convergenței sociale, cele mai importante sunt *Europa 2020* (2010) și *Pilonul european al drepturilor sociale*¹ (2017). Ambele vizează să contribuie la îndeplinirea obiectivelor *acquis*-ului social european, care promovează bunăstarea cetățenilor, dezvoltarea durabilă pe baza unei economii sociale de piață înalt competitivă, vizând ocuparea deplină și progresul social, cu un nivel înalt de protecție (Comisia Europeană, 2016, *social acquis*). Documentul identifică 20 de domenii² de politici în care statele membre să implementeze măsuri care să promoveze dezvoltarea socială, centrate pe: (i) oportunități egale și acces pe piața muncii; (ii) condiții de muncă echitabile și (iii) protecție socială și incluziune socială. Obiectivele³ pilonului sunt:

- modernizarea legislației existente pentru a o adapta pieței forței de muncă și modelelor societale;
- dezvoltarea de indicatori sociali și de ocupare a forței de muncă, pentru a spori convergența în zona euro (și dincolo de aceasta).

Măsurile la nivel european au fost transpuse în plan național prin *Acordul de parteneriat 2014-2020* și *Programul național de reformă*, iar România a semnat recent (noiembrie 2017) un *memorandum cu tema Elemente generale de poziționare a României cu privire la „Proclamația interinstituțională privind Pilonul european al drepturilor sociale”*, care subliniază:

- „convergența reală în cadrul Uniunii Europene poate fi realizată numai prin implementarea Pilonului european al drepturilor sociale la nivelul tuturor statelor membre”;
- în cadrul procesului de aderare la zona euro, măsurile prevăzute de acest pilon nu pot constitui noi condiționalități și nu ar trebui să reprezinte „o barieră în procesul de creștere a convergenței economice și sociale la nivelul UE” (Guvernul României, 2017a).

În acord cu ideea că decalajele sociale sunt în strânsă legătură cu cele economice, măsurate și prin criteriile de convergență la zona euro⁴, studiul nostru analizează decalajele de dezvoltare socială dintre România și Uniunea Europeană, în următoarele domenii-cheie pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii: educație, cercetare, standard de viață și calitatea vieții. Este analizat apoi, pe scurt, rolul absorbției fondurilor europene, ca un posibil factor de convergență socială, având în vedere obiectivele fondurilor structurale și de coeziune care sprijină financiar implementarea *Programului național de reformă*. Ultima secțiune prezintă concluziile studiului și subliniază încă o dată direcțiile prioritare strategice identificate anterior de ICCV în 2017.

¹ Pilonul european al drepturilor sociale se adresează tuturor statelor membre, deși inițial acest pilon a fost conceput ca fiind ținut către statele din zona euro (Comisia Europeană, 2017c, p. 8).

² Acestea sunt: educație, formare profesională și învățare pe tot parcursul vieții; egalitatea de gen; egalitatea de șanse; sprijin activ pentru ocuparea forței de muncă; locuri de muncă sigure și adaptabile; salarii; informații despre condițiile de angajare și protecția în caz de concediere; dialogul social și participarea lucrătorilor; echilibrul dintre viața profesională și cea personală; un mediu de lucru sănătos, sigur și adaptat și protecția datelor; îngrijirea copilului și sprijin pentru copii; protecție socială; indemnizații de șomaj; venit minim; prestații de bătrânețe și pensii; asistență medicală; incluziunea persoanelor cu handicap; îngrijire pe termen lung; locuințe și asistență pentru persoanele fără adăpost și accesul la servicii esențiale (Sursa: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=ro&pubId=8095&furtherPubs=yes>).

³ Sursa: Camera Deputaților, *Fișă de informare, Pilonul European al Drepturilor sociale*, http://www.cdep.ro/afa-ceri_europene/afeur/2017/fi_2233.pdf.

⁴ Între statele membre UE, ponderea populației care este de acord cu introducerea euro este cea mai mare în România (Comisia Europeană, 2018d).

2. DATE ȘI METODĂ

Acest document contribuie la analiza convergenței reale a României, prin măsurarea convergenței sociale pe baza unor indicatori-cheie de monitorizare utilizați la nivel european. Atât *Strategia Europa 2020*, cât și *Pilonul european al drepturilor sociale* stabilesc o serie de indicatori-cheie (*headline indicators*) și alți indicatori secundari și/sau contextuali. Monitorizarea implementării acestui pilon social este realizată printr-un *Tablou de bord social* (*Social Scoreboard*). Fiecare capitol prezintă valorile indicatorilor-cheie astfel:

- valoarea medie la nivel UE;
- dispersia UE. Coeficientul de variație în cadrul UE măsoară convergența de tip sigma, ca dispersie generală între statele membre (Comisia Europeană, 2018e, p. 46). Este calculat, conform metodologiei utilizate într-un studiu recent asupra situației dezvoltării sociale la nivelul UE, ca raport între deviația standard și media distribuției pentru ultimul an disponibil. Un nivel scăzut al coeficientului de variație înseamnă o convergență mai mare în cadrul UE. Convergența în sens pozitiv înseamnă o scădere a coeficientului de variație în paralel cu o îmbunătățire a valorii medii europene (Comisia Europeană, 2018e, p. 46);
- valoarea medie la nivelul zonei euro;
- distanța dintre valoare medie la nivelul zonei euro și cea la nivel UE;
- valoarea medie națională;
- distanța dintre valoarea medie la nivelul UE și valoarea medie națională;
- rangul României în cadrul Uniunii Europene, în sensul performanței României la nivel european.

Principala sursă a datelor este reprezentată de *baza de date Eurostat*, accesată în perioada 3-15 septembrie 2018. Adițional, sunt utilizate studii, documente strategice și rapoarte de implementare relevante pentru domeniile analizate. La nivelul acestui an sunt deja clare țintele pe care România nu le va putea atinge până în 2020.

3. ANALIZA DATELOR PRIVIND CONVERGENȚA SOCIALĂ

A. Decalaje în domeniul educației

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferența medie UE-RO	Rang ⁵ RO în cadrul UE
Părăsirea școlară timpurie din sistemele de educație și formare (vârsta 18-24 de ani)	10,6	0,43	11,0	0,4	18,1	-7,5	26
Ponderea absolvenților de studii superioare (vârsta 30-34 de ani)	39,9	0,21	38,4	-1,5	26,3	13,6	28
Participarea adulților la procesul de învățare continuă (vârsta 25-64 de ani), ISCED 0-8	10,8*	0,69*	11,2*	0,4*	1,2*	9,6*	28*

* Date 2016, codurile indicatorilor: edat_lfse_14, edat_lfse_03, trng_lfse_03.

Sursa: Eurostat, date pentru ultimul an disponibil (2017).

⁵ În sensul performanței valorii naționale în cadrul statelor membre UE, unde locul 1 înseamnă cea mai bună performanță în UE.

În domeniul educației, România a fixat ținte strategice (Ministerul Educației Naționale, 2016, p. 7), în relație cu strategiile la nivel european, pentru următorii trei⁶ indicatori-cheie: (i) *părăsirea școlară timpurie din sistemele de educație și formare* (vârsta 18-24 de ani)⁷; (ii) *ponderea absolvenților de studii superioare* (vârsta 30-34 de ani) și (iii) *participarea adulților la procesul de învățare continuă* (vârsta 25-64 de ani). Primii doi fac parte din indicatorii-cheie ai *Strategiei Europa 2020*, iar cel de-al treilea este inclus în *Tabloul social de bord*. La nivel european, convergența cea mai mare pare a fi în privința ratei absolvenților de studii superioare. Și în privința ratei de părăsire timpurie, coeficienții de variație au scăzut în timp⁸, în vreme ce media europeană a avut și ea o evoluție bună (prin scăderea ratelor). Prin urmare, putem spune că și în această privință convergența este una pozitivă (*upward convergence*).

Pentru toți indicatorii-cheie din domeniul educației, România înregistrează valori considerabil diferite de media europeană (în sens negativ). În schimb, ținta națională privind ponderea absolvenților de studii superioare este realizabilă până în 2020 (26,3 în 2017 față de ținta de 26,7). Aceasta reprezintă, de fapt, și ținta națională fixată cel mai puțin ambițios față de media europeană – cea mai mare distanță față de ținta europeană (cel puțin 40%). Pentru părăsirea școlară timpurie, România își fixa în 2016 să ajungă la 11,3%, în timp ce ținta europeană a fost fixată la mai puțin de 10%; pentru participarea adulților la procesul de învățare continuă, ținta națională este de 10%, iar cea europeană este de 15%. *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii* în România susține că ținta națională de 11,3%, deși mai mare față de ținta europeană de 10%, „se bazează pe o evaluare mai realistă atât a perspectivelor de creștere economică, cât și a impactului așteptat al implementării măsurilor menite să reducă rata de părăsire timpurie a școlii” (Ministerul Educației Naționale, 2015, p. 26). Totuși, estimarea nu pare a fi foarte realistă, întrucât evoluția proiectată a fost substanțial diferită de cea reală. Ratele de părăsire timpurie au fost constant ridicate în perioada 2010-2017.

Decalajele în profil teritorial arată că rata de părăsire școlară timpurie este aproape dublă în regiunile de dezvoltare Centru, Nord-Est și Sud-Est față de media UE sau a zonei euro (date 2017). Nu există diferențe semnificative pe sexe, dar sunt semnificative diferențele în funcție de gradul de urbanizare: 4,5% în orașe mari, 17,5% în orașe mici și suburbii și 27,1% în rural. Mai mult decât atât, se observă o tendință descendentă în mediul urban și una ascendentă în rural (24,1% în 2009). Este de remarcat, de asemenea, că la nivelul orașelor mari în România se înregistrează o valoare mai bună la acest indicator comparativ cu media europeană. La nivel național, două județe (Călărași și Ialomița) cumulează factori de risc pentru părăsirea timpurie a școlii: populație rurală majoritară, zone cu densitate scăzută a populației, sărăcie și rate mari de repetenție și abandon școlar (Ministerul Educației Naționale, 2015a, p. 53). *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii* identifică următoarele grupuri-țintă pentru atingerea țintei naționale: (i) copiii și tinerii care se vor încadra în

⁶ *Strategia educației și formării profesionale* (2016) fixează obiective strategice și pentru alți indicatori care se regăsesc și la nivel european, cum ar fi cei privind mobilitatea educațională și creșterea ratei de ocupare a tinerilor din grupa de vârstă 20-34 de ani, necuprinși în educație și formare, cu nivel de educație ISCED 3. Aceștia sunt considerați însă indicatori contextuali în monitorizarea periodică a indicatorilor din domeniul educației la nivel european (Comisia Europeană, 2017a,b).

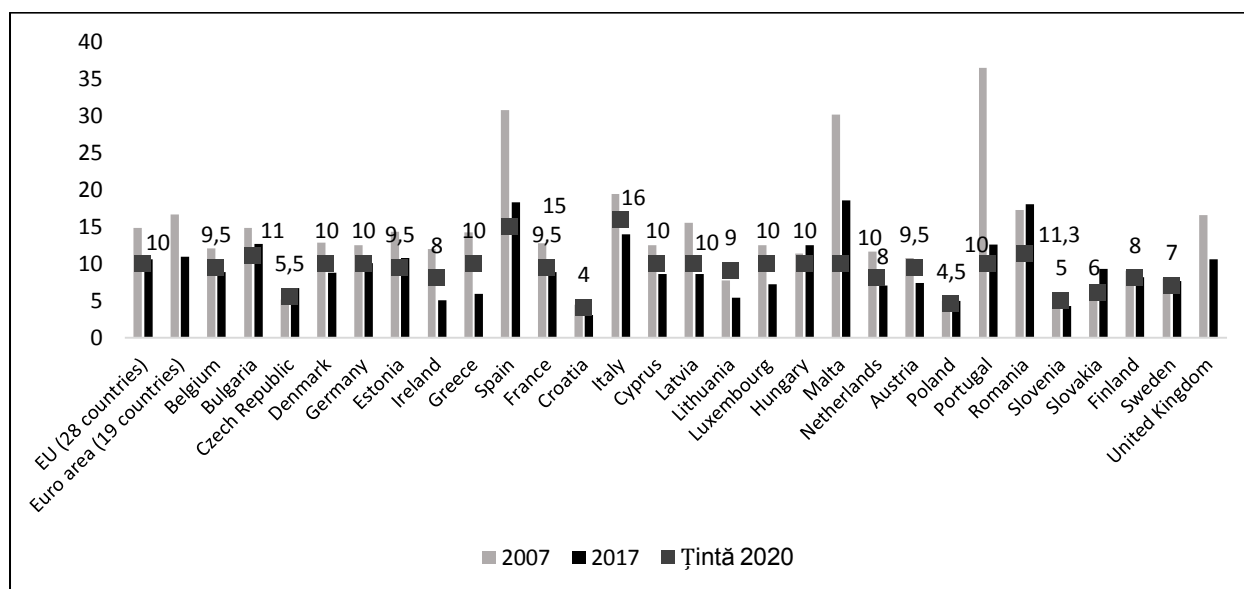
⁷ Părăsirea timpurie a școlii (PTS) este definită în România ca procentul tinerilor cu vârste cuprinse între 18 și 24 de ani care au finalizat cel mult nivelul secundar inferior (echivalentul clasei a opta) și care nu mai urmează nicio altă formă de școlarizare sau formare profesională (Ministerul Educației Naționale, 2015a, p. 5).

⁸ Calcule proprii pe baza datelor Eurostat (scădere de la 0,53 în 2008 la 0,43 în 2017).

grupa de vârstă 18-24 de ani în 2020⁹; (ii) copiii și tinerii din familiile cu statut socioeconomic scăzut; (iii) copiii și tinerii din zonele rurale și (iv) populație de etnie romă și alte grupuri marginalizate și subreprezentate. Din perspectiva unei posibile soluții de scădere a părăsirii timpurii a școlii prin implementarea la nivel național a programelor de tip Școală după școală (ȘDȘ), o altă analiză recentă identifică următoarele categorii de copii dezavantajați: (i) copii afectați de sărăcie (în mediul rural și urban); (ii) copii romi și copii aparținând altor minorități naționale; (iii) copii cu dizabilități și/sau cerințe educaționale speciale (CES); (iv) copii din sistemul de protecție special și (v) copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate (Ministerul Educației Naționale, Banca Mondială, 2017). Același studiu identifică următorul arbore al problemei:

- slaba integrare intersectorială a politicilor publice (bazate pe mecanisme și instrumente adecvate de intervenție) pentru reducerea abandonului școlar;
- cadrul legal fragmentat și neclar pentru implementarea programului „Școală după școală” (ȘDȘ) pentru copiii din grupurile dezavantajate, în vederea prevenirii abandonului școlar;
- alocare financiară insuficientă de la bugetul de stat pentru finanțarea programului ȘDȘ pentru copiii din grupurile dezavantajate;
- deficiențe în coordonarea surselor financiare existente pentru finanțarea programelor ȘDȘ;
- lipsa de coordonare între diferiții actori care ar trebui să acționeze sinergic și de o manieră strategică (ONG-uri, autorități locale etc.);
- lipsa infrastructurii și a resurselor umane necesare pentru implementarea programelor Școală după școală în zonele în care trăiesc copiii din grupurile dezavantajate.

Graficul 1 – Rata de părăsire timpurie a școlii, 2016 față de 2007 și față de țintele strategice Europa 2020

Sursa: Eurostat, cod indicator: edat_lfse_14.

Monitorizarea educației și formării profesionale la nivelul Uniunii Europene (2017) atrage atenția, pentru problema părăsirii timpurii a școlii (PTȘ) în România, asupra lipsei unor indicatori

⁹ Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii identifică un număr de minimum 92.000 de persoane pe care strategia trebuie să le sprijine.

structurali, cum ar fi: (i) un mecanism național bazat pe un registru al elevilor pentru colectarea datelor privind PTȘ; (ii) politici care să încurajeze grupul celor care părăsesc timpuriu școala să fie incluși în învățarea pe parcursul vieții; (iii) garanția pentru tineri, iar pentru educația terțiară, provocări legate de (iv) monitorizarea contextului socioeconomic al studenților; (v) recunoașterea învățării formale și nonformale în admiterea în învățământul superior; (vi) ratele de absolvire, ca un criteriu obligatoriu în evaluarea externă a asigurării calității.

În privința învățării pe tot parcursul vieții, strategia sectorială concluzionează că România are una dintre cele mai scăzute creșteri medii ale ratei de participare și are performanțe sub progresul minim cerut de Comisia Europeană (Ministerul Educației Naționale, 2015b). Discrepanțe de participare sunt și între sexe și diferite statute privind ocuparea forței de muncă, datorate insuficienței adaptării și dezvoltării a formelor de sprijin acordat participării adulților, insuficienței promovării a programelor de formare profesională, a posibilității evaluării rezultatelor învățării dobândite în context nonformal și informal etc. Monitorul educației în UE (2017) arată și o corelație directă între învățarea pe tot parcursul vieții și mărimea firmei – participarea crește odată cu mărimea întreprinderii. Participarea mai depinde și de aria de acoperire și de furnizarea cursurilor obligatorii privind sănătatea și siguranța la locul de muncă, dar și de factori culturali, care includ reticența angajatorilor de a angaja persoane în vârstă (Comisia Europeană, 2017b)

Sistemul educațional din România trebuie să găsească răspunsuri adecvate și la o altă serie de provocări sistemice, deși nu există fixate ținte strategice la nivel național pentru acestea. Totuși, parte dintre indicatori au ținte la nivel european și fac parte din cadrul strategic privind educația și formarea profesională ET 2020. Acești indicatori (prezenți în anexă), toți sub media europeană, se referă la: (i) educația și îngrijirea copiilor preșcolari (de la vârsta de 4 ani la vârsta de începere a învățământului obligatoriu); (ii) procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în citit, matematică și știință – scoruri PISA și (iii) rata de angajare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință), ISCED 3-8.

Toate aceste nevoi de dezvoltare nu se pot realiza în condițiile de subfinanțare accentuată a sistemului de învățământ. România este pe ultimul loc în UE în această privință, alocarea fiind de 3,1% din PIB față de media europeană de 4,8%.

B. Decalaje în domeniul cercetării-dezvoltării, 2016

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
Investițiile în cercetare-dezvoltare (% din PIB)	2,03	0,56	2,13	0,1	0,48	1,55	27

* Cod indicator: t2020_20.

Sursa: Eurostat.

Similar educației, cercetarea nu se numără printre prioritățile de finanțare la nivel național. România este la o distanță semnificativă, în ceea ce privește finanțarea pentru cercetare, atât față de ținta națională, cât și față de media europeană. Ținta națională de 2% din PIB prevede o finanțare de 1% din partea sectorului public și de 1% din partea sectorului privat și reprezintă valoarea actuală medie la nivel european. România nu va atinge acest obiectiv până în 2020, apreciază și ultimul raport

de țară al Comisiei Europene (Comisia Europeană, 2018a, p. 63). Valoarea actuală pentru România este de 0,48% din PIB, penultima după cazul Letoniei (date 2016)¹⁰. În România, contribuția sectorului privat este ușor mai mare decât cea a sectorului public (0,27% din PIB sector privat față de 0,21% din PIB sector public). În Bulgaria, contribuția sectorului privat este dublă, de 0,57%, în Polonia și Estonia este de peste 0,6%¹¹, iar în Republica Cehă este de 1,03%. De remarcat și că Polonia, Bulgaria și Republica Cehă și-au fixat ținte mai puțin ambițioase de atins pentru acest indicator până în 2020. De altfel, în Republica Cehă, numai contribuția sectorului privat depășește ținta de investiții în cercetare-dezvoltare de 1% până în 2020¹². În Ungaria și Bulgaria, sectorul privat contribuie cu 73% din totalul cheltuielilor de cercetare-dezvoltare (date 2016). Pentru România, este posibil ca situația înregistrată pentru anul 2018 să fie ușor modificată în sens pozitiv, datorită următoarelor elemente:

- proiectele din fonduri europene finanțate prin Programul operațional Competitivitate încep să fie implementate. În noiembrie 2017, Ministerul Cercetării și Inovării a anunțat deblocarea a peste 260 mil. euro din fondurile europene dedicate cercetării. Comisia Europeană a confirmat, la acea dată, că România a îndeplinit condiționalitatea *ex-ante* prin realizarea Raportului final care conține *Foaia de parcurs a infrastructurilor de cercetare din România (Road-map-ul infrastructurilor de cercetare din România)*¹³;
- sunt preconizate mai multe investiții de la bugetul de stat, inclusiv proiecte finanțate prin PNCD III, dar și elaborarea și implementarea *Planului sectorial de cercetare-dezvoltare pentru agricultură și dezvoltare rurală (ADER) 2019-2022*, cu o finanțare de 100 mil. euro de la bugetul de stat (Guvernul României, 2018a, p. 49). Pentru perioada 2009-2016, un raport al Curții de Conturi a României (2017) concluzionează că sistemul de cercetare-dezvoltare agricolă nu a fost sprijinit efectiv și eficace încă de la înființare (prin Legea nr. 290/2002 privind organizarea și funcționarea unităților de cercetare-dezvoltare din domeniile agriculturii, silviculturii, industriei alimentare);
- bugetul pentru 2018 prevede alocări mai mari cu 15% comparativ cu valorile din 2017 ale bugetului executat (Comisia Europeană, 2018a, p. 52).

Cu toate acestea, impactul preconizat al măsurilor planificate nu anticipează atingerea țintei fixate, cu atât mai mult cu cât sunt încă valabile provocările din evaluarea *ex-ante* realizată în 2014 (Ministerul Fondurilor Europene, Ecorys, Lideea, 2014, p. 41-43) pentru programarea fondurilor europene destinate competitivității:

- fragmentarea sectorului de cercetare-dezvoltare-inovare;
- un număr insuficient de cercetători români, cu slabe oportunități de dezvoltare a carierei față de cerințele interne și standardele internaționale. Totalul personalului din cercetare-dezvoltare și al cercetătorilor (echivalent normă întreagă, % din populația activă) era de 0,37% în România în 2016 față de o medie europeană de 1,22%;

¹⁰ În cazul Letoniei, este o scădere bruscă în 2016 față de valorile de peste 0,5% înregistrate în perioada 2009-2015, cu un maxim de 0,7% în 2011.

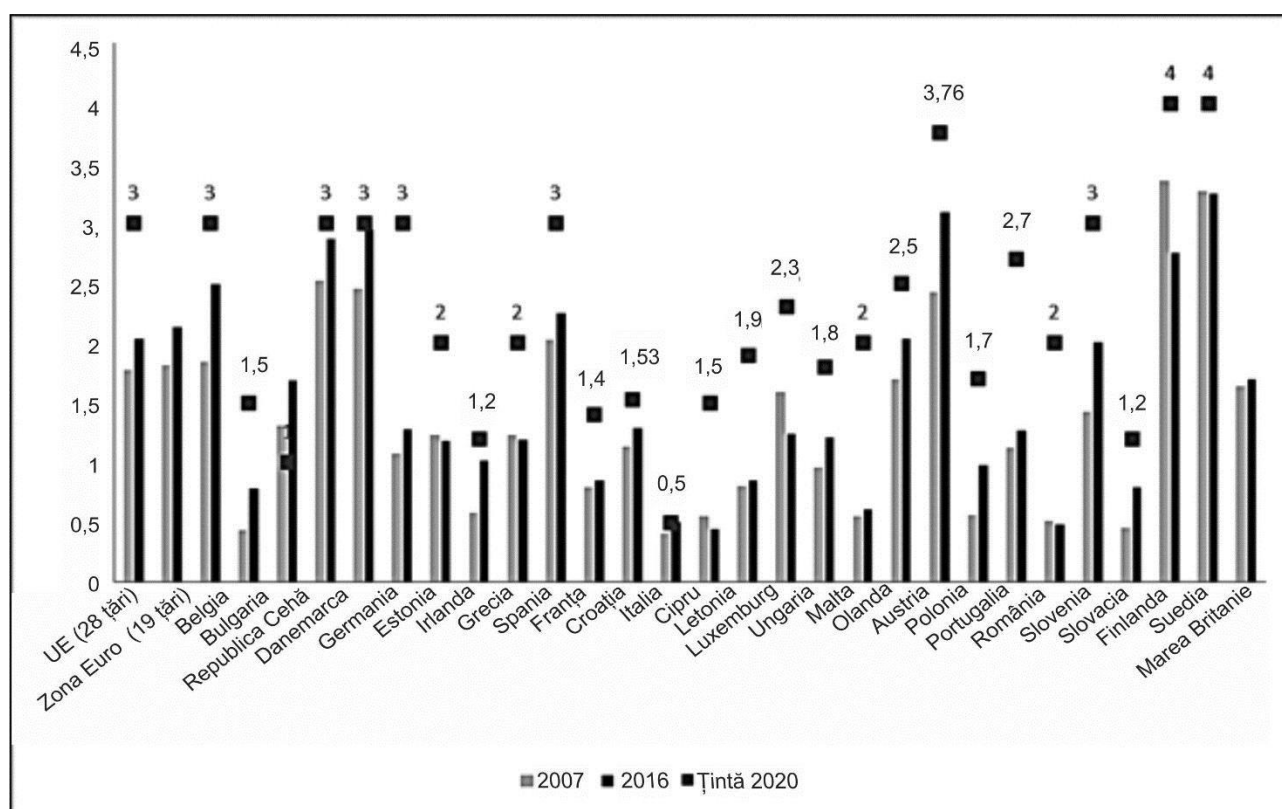
¹¹ Valorile exacte sunt de 0,63% din PIB pentru Polonia, respectiv 0,66% din PIB pentru Estonia (date 2016).

¹² Valoarea agregată cu cea a sectorului public este de 1,68% din PIB.

¹³ Sursa: <http://www.research.gov.ro/ro/articol/4684/minister-comunicare-ministrul-cercetarii-i-inovarii-a-reu-it-sa-ob-ina-ridicarea-condi-ionalita-ii-comisiei-europene>.

- slaba finanțare a sectorului CDI, inclusiv absența capitalului de risc pentru inovația tehnologică rezultată din activitățile de CDI. Acest element are implicații și asupra slabelor oportunități de finanțare a IMM-urilor inovative și a numărului redus de brevete;
- legături slabe între educație, cercetare și mediul de afaceri și insuficientă interacțiune între instituțiile de învățământ superior și de cercetare-dezvoltare cu sectorul privat¹⁴.

Graficul 2 – Investițiile în cercetare-dezvoltare în UE, 2016 față de 2007 și față de țintele strategice Europa 2020

Sursa: Eurostat, cod indicator: t2020_20.

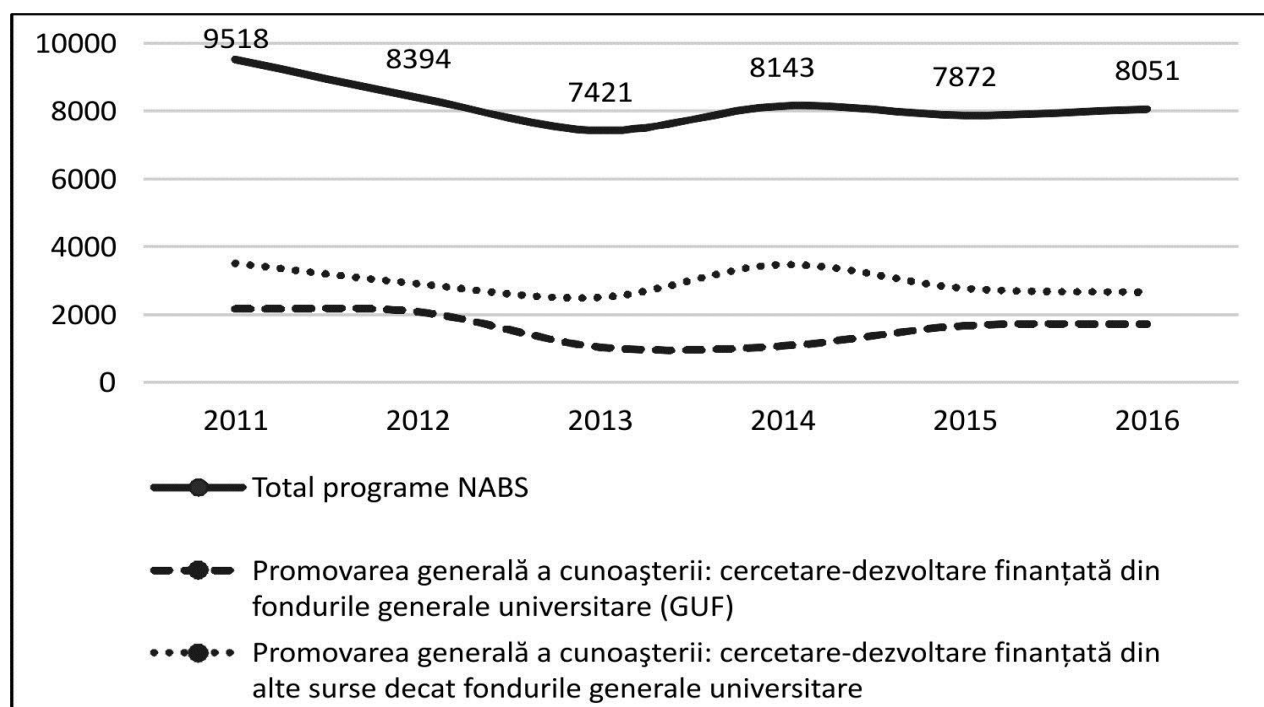
Programarea țintei strategice legate de investițiile în cercetare-dezvoltare are legătură și cu performanța măsurată prin alți indicatori considerați contextuali pentru sectorul C&D (Eurostat, 2018, p. 51): (i) absolvenții de învățământ superior din știință și tehnologie; (ii) ocuparea forței de muncă în sectoarele cu o intensitate mare a cunoașterii; (iii) totalul personalului din cercetare-dezvoltare și al cercetătorilor (echivalent normă întreagă); (iv) totalul întreprinderilor inovative; (v) întreprinderi inovative angajate în orice formă de colaborare și, la nivel european, exporturile *high-tech* în afara Uniunii Europene. Pentru toți acești indicatori, România este mult sub media europeană¹⁵.

¹⁴ Alături de acestea, mai sunt identificate o serie de provocări în domeniul TIC, cum ar fi: necesitatea de îmbunătățire a infrastructurii de internet în bandă largă, nivelul scăzut de integrare pe verticală a produselor și serviciilor TIC și nevoia de a dezvolta aplicațiile TIC pentru servicii publice (Ministerul Fondurilor Europene, Ecorys, Lideea, 2014, p. 48).

¹⁵ Cu excepția celui privind întreprinderile inovative angajate în orice formă de colaborare. Unitatea de măsură pentru acest indicator este ponderea în totalul întreprinderilor cu inovații de proces sau de produs, iar ultimele date disponibile sunt din 2014.

În contextul importanței acordate cercetării de sectorul public, merită menționat și indicatorul privind proiectele pentru activitatea de cercetare-dezvoltare, conform nomenclatorului pentru analiza și comparația bugetelor și programelor științifice (NABS)¹⁶. Defalcarea proiectelor pe programe NABS se urmărește numai pentru sectoarele guvernamental și învățământ superior. Totalul proiectelor pentru ambele sectoare din ultimele date disponibile (2016) este în scădere față de valoarea înregistrată în 2011, dar în creștere față de 2015. Dintre acestea, o mică parte este reprezentată de cele care vizează sisteme politice și sociale, structuri și procese (142 de proiecte) sau științe sociale și economice finanțate din fonduri generale universitare (56 de proiecte) sau din alte surse (164 de proiecte). Cea mai mare parte a proiectelor de cercetare-dezvoltare din sectorul public¹⁷ se concentrează în domeniile agriculturii, producției și tehnologiei industriale și mediului înconjurător. La nivel european, sunt alocați 3 euro/locuitor pentru cercetarea-dezvoltarea în domeniul sistemelor politice și sociale, structurilor și proceselor, cu o valoare corespundătoare pentru România de 0,4 euro/locuitor¹⁸. Prin urmare, este nevoie de promovarea cercetării academice printre prioritățile de cercetare, în acord cu ideea subliniată de ICCV în rapoartele anterioare (Zamfir, 2017, p. 35).

Graficul 3 – Proiecte pentru activitatea de cercetare-dezvoltare, conform NABS 2007

Sursa: Institutul Național de Statistică, *Tempo online*, cod indicator: CDP105A.

¹⁶ Conform definițiilor utilizate de Institutul Național de Statistică, proiectul de cercetare-dezvoltare este o modalitate de atingere a unui obiectiv al unui program, cu un scop propriu bine stabilit, care este prevăzut să se realizeze într-o perioadă determinată, utilizând resursele alocate și căruia îi este atașat un set propriu de reguli, obiective și activități. Grantul este o formă specifică de finanțare nerambursabilă, pe baze competitive, a temelor de cercetare științifică de interes național cu un pronunțat caracter de originalitate.

¹⁷ Sectorul guvernamental și învățământ superior.

¹⁸ Datele privind finanțarea științelor sociale din fondurile generale universitare nu sunt disponibile. Cele privind finanțarea științelor sociale din alte surse decât cele universitare arată o valoare de 0,2 euro/locuitor pentru România și nu sunt disponibile la nivel european (cod indicator: gba_nabsfin07).

C. Decalaje în domeniul standardului de viață

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
Rata de ocupare a populației cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani	72,2	0,08	71	-1,2	68,8	3,4	23
Rata șomajului (% forța de muncă 15-74 de ani)	7,6	0,53	9,1*	1,5	4,9	2,7	8
Raportul dintre chintila superioară și cea inferioară (S80/S20)	5,2*	0,25*	5,2*	0*	6,5	-1,3	27
Persoane expuse riscului de sărăcie sau de excluziune socială (%)	23,5*	0,29*	23,1*	-0,4*	35,7	-12,2	27
Deprivarea materială severă (% din populație)	6,7	0,82	5,8	-0,9	19,7	-13	26
Remunerarea angajaților pe oră lucrată	23,1	0,61	26,9	3,8	5,6	17,5	27
Disparitatea de gen în ocuparea forței de muncă	11,5	0,52	11,2	-0,3	17,1	-5,6	25
Rata NEET (Not in Education, Employment or Training) (%)	10,9	0,37	11,2	0,3	15,2	-4,3	23
Participarea la politici active pe piața muncii (per 100 de persoane dornice să muncească)	N.A.	-	N.A.	-	4,5*	-	27
Impactul transferurilor sociale (altele decât pensiile) asupra reducerii sărăciei	33,2*	0,35*	32,3*	-0,9*	16,61	16,59	27

* Date 2016; N.A. – datele nu sunt disponibile. Codurile indicatorilor: tepsr_wc110, tesem120, tessi180, tepsr_lm410, tepsr_lm420, tepsr_wc320, tesem060, tipslm90, lmp_ind_actsup, tespm050.

Sursa: Eurostat, date pentru ultimul an disponibil (2017).

Ocuparea forței de muncă prezintă o tendință convergentă la nivel european, iar România are o traiectorie ascendentă. Dintre toți indicatorii-cheie analizați în acest raport, rata de ocupare are cel mai scăzut coeficient de variație. Obiectivul național fixat de România până în 2020 (70% rată de ocupare) poate fi atins, dată fiind tendința de creștere din ultimii ani. Creșterea s-a înregistrat în special în sectoarele industrial și al serviciilor. Cu toate acestea, valoarea națională rămâne una dintre cele mai mici din UE și România are în continuare o serie de provocări majore de adresat:

- *oferta de forță de muncă* este negativ influențată de tendințele demografice, de migrația pentru muncă și de lipsa de adaptare a competențelor pentru piața actuală a muncii. Rata de ocupare a noilor absolvenți¹⁹ este în scădere și printre ultimele locuri în Europa, iar ponderea populației cu cel puțin competențe digitale de bază este cea mai scăzută din UE, mai mică și decât nivelurile înregistrate în țări din afara spațiului UE, cum sunt Macedonia, Serbia sau Turcia. De asemenea, se înregistrează o lipsă a personalului calificat în sectorul ingineriei, al mașinilor, al tehnologiei informației și al serviciilor (Comisia Europeană, 2018a, p. 31);
- *decalaje substanțiale în ocuparea forței de muncă între femei și bărbați*, dar și probleme structurale de activare a unor grupuri vulnerabile, cum sunt femeile adulte cu un nivel scăzut de educație, romii și tinerii în special din mediul rural (Banca Mondială, 2017). Finanțarea politicilor active pe piața muncii este foarte scăzută – 0,024% în PIB în 2016. Programele care vizau politici active pe piața muncii finanțate de UE au înregistrat întârzieri, similar și altor proiecte/programe în legătură cu reformele structurale. În

¹⁹ Cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință.

cursul acestui an (2018), vor demara schemele de antreprenariat finanțate din POCU – „Diaspora start up” și „România start up plus”, alături de programul „Start up nation Romania”, finanțat de Programul româno-elvețian pentru IMM-uri (Guvernul României, 2018a). O analiză (Banca Mondială, 2017) a profilului celor care ar trebui să aibă prioritate în cadrul politicilor de activare pe piața muncii arată că, în România, acesta ar trebui să includă: (i) mame cu un nivel scăzut de educație și slabă experiență pe piața muncii; (ii) soții inactive de vârstă mijlocie; (iii) tinerii necăsătoriți, șomeri de lungă durată; (iv) șomerii de lungă durată de vârstă activă și (v) cei care au devenit recent șomeri și sunt de vârstă activă;

- *structura ocupării în România este diferită de contextul european.* Agricultura din România include o pondere ridicată de lucrători în propria gospodărie, neremunerați, și lucrători pe cont propriu care lucrează în agricultura de subzistență. O parte importantă a persoanelor ocupate în agricultura de subzistență reprezintă un grup vulnerabil, cu acces slab la servicii sociale. Numărul mare de ferme mici (de subzistență și semisubzistență), procentul mare al fermierilor în vârstă, dezvoltarea limitată a oportunităților alternative de ocupare, scăderea populației rurale, în special în rândul tinerilor și al persoanelor calificate, alături de experiența scăzută a parteneriatelor locale și o capacitate limitată a autorităților publice reprezintă, în continuare, puncte slabe din situația socioeconomică a mediului rural din România (PNDR, 2018);
- *politici adecvate eterogenității grupului de tineri NEET.* În acest segment există decalaje importante privind absorbția fondurilor europene dedicate, cu mențiunea că primele rezultate sunt așteptate abia la începutul anului 2018. România a primit trei ani consecutivi recomandări specifice de țară privind activarea tinerilor neînregistrați. „Urmare a Recomandării Consiliului din 22 aprilie 2013, România va implementa Garanția pentru tineret 2017-2020, prin care se va urmări asigurarea că toți tinerii cu vârsta mai mică de 25 de ani care își pierd locul de muncă sau care nu găsesc un loc de muncă după terminarea studiilor primesc, în decurs de 4 luni de la înregistrarea la agențiile pentru ocuparea forței de muncă sau la centrele de garanții pentru tineret, o ofertă de angajare de bună calitate, de continuare a educației, de intrare în ucenicie sau de efectuare a unui stagiu.” (Guvernul României, 2017, p. 7). Întregul *Plan de implementare a Garanției pentru tineret*²⁰ va asigura următoarele evoluții;
 - *rata de ocupare a tinerilor* va înregistra o evoluție ascendentă față de nivelurile actuale;
 - *rata de participare a tinerilor în programe de ucenicie și stagii* va începe să crească;
 - *rata NEET* va fi caracterizată de o tendință constantă de reducere (Guvernul României, 2017b, p. 10).

Datele actualizate pentru 2017 par să confirme aceste tendințe proiectate: rata NEET a scăzut (de la 18,1% în 2015 la 15,2% în 2017), dar este totuși printre cele mai mari valori în UE și mult peste media europeană (11,6% în 2016). Valoarea indicatorului pentru România este apropiată de cele

²⁰ *Strategia educației și formării profesionale 2016-2020* fixează ca țintă strategică creșterea ratei de ocupare a tinerilor NEET cu nivel de educație ISCED 3 și 4 la 63% până în 2020. Garanția este finanțată de la bugetul UE, prin intermediul Fondului social european (FSE) și al Inițiativei locuri de muncă pentru tineri, cu o alocare estimată la 12,7 mld. euro pentru perioada 2014-2020 (<http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/comunicare/comunicate-de-presa/4924-cp-aprobare-plan-implementare-garantie-pentru-tineret-13072017>).

înregistrate în Bulgaria,²¹ Grecia și Croația. Alte țări postcomuniste, precum Republica Cehă și Slovenia, înregistrează rate mult mai scăzute chiar și decât media europeană (6,3% respectiv 6,5%). Rata de ocupare a tinerilor (grup de vârstă 20-29 de ani) este în creștere, dar rămâne sub media europeană (59,4% față de 63,9%). Este însă cert că România trebuie să adreseze eficient diversitatea grupului NEET, care este diferită de situația înregistrată ca medie la nivel european.

O analiză a caracteristicilor sociodemografice a grupurilor NEET (Eurofound, 2016) pentru fiecare stat membru arată, în cazul României, următoarea compoziție:

- cea mai mare parte o reprezintă categoria „alți NEET” (28,5% față de 11,8% la nivelul UE). Acesta include grupul celor care trebuie să finalizeze studiile sau serviciul militar, al celor care s-au pensionat sau al celor care au devenit NEET pentru motive pe care nu le-au precizat în mod clar sau care nu au făcut nicio declarație oficială asupra statutului lor economic;
- grupul „NEET din cauza responsabilităților familiale” include 21,8%. Acest subgrup diferențiază țările postcomuniste într-un cluster distinct privind compoziția grupului NEET, cu valori mai ridicate decât media europeană;
- șomerii de scurtă durată (17,2%);
- șomerii de lungă durată (15,3%).

Din totalul grupului NEET, femeile reprezintă 57,4% (Eurofound, 2016). Prin urmare, mai ales pentru grupul tinerilor NEET din cauza responsabilităților familiale, este importantă și evoluția indicatorilor privind evoluția și îngrijirea copiilor preșcolari sau școlari. De asemenea, pentru că o parte însemnată reprezintă subgrupul „alți NEET”, este important să fie adresată adecvat eterogenitatea acestui grup. Un alt exercițiu de profilare²² (World Bank, 2015) arată importanța politicilor de activare a persoanelor NEETD²³ din chintila cea mai săracă, care include următoarele subgrupuri: (i) șomeri educați din mediul urban (24%); (ii) femei căsătorite de vârstă mijlocie din mediul rural (18%); (iii) tineri inactivi fără educație (17%); (iv) femei tinere cu familie din mediul rural (11%); (v) tineri de etnie romă (10%); (vi) șomeri educați din mediul rural (8%); (vii) femei cu familie de etnie romă din mediul urban (7%); (viii) cupluri tinere din mediul urban (5%).

- persoane expuse riscului de sărăcie sau de excluziune socială. România a atins deja obiectivul național de 580000 de persoane scoase din categoria celor expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, alături de Cehia, Polonia și Croația (Eurostat, 2018, p. 110). Ultimele date arată o scădere a ratei AROPE în populație în România (de la 38,8% la 35,7% în 2017), dar ea se situează tot pe ultimele locuri din UE. La nivel european, variațiile sunt importante, de la un maxim de 38,9% în Bulgaria la 12,2% în Cehia)²⁴. În alte 11 state membre, numărul persoanelor expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială a crescut față de nivelul înregistrat în 2008. Politicile sociale trebuie să adreseze în mod adecvat și integrat nevoile specifice grupurilor vulnerabile la risc de sărăcie și excluziune socială: (i) persoane sărace²⁵; (ii) copii și tineri lipsiți de îngrijire și sprijin parental; (iii) persoane vârstnice singure sau dependente; (iv) romi; (v) persoane cu dizabilități; (vi) persoane care trăiesc în comunități

²¹ Bulgaria a reușit însă un progres semnificativ în privința ratei NEET – o scădere substanțială de la 20,2% la 15,3%.

²² Date din *Ancheta bugetelor de familie*, 2011-2013.

²³ Adulți care nu sunt nici angajați, nici cuprinși într-o formă de învățământ sau instruire și nu au o dizabilitate.

²⁴ Datele din 2017 nu sunt disponibile încă pentru următoarele țări: Luxemburg, Germania, Irlanda, Franța, Croația, Cipru, Lituania, Slovacia, Suedia, Marea Britanie.

²⁵ Inclusiv copii săraci, persoane active sărace, lucrători pe cont propriu atât în agricultură, cât și în alte domenii, tineri șomeri și NEET, persoane cu vârste între 50 și 64 de ani care nu sunt încadrate profesional și care sunt excluse din programele de asistență și persoane vârstnice sărace (Banca Mondială, 2015, p. 50).

marginalizate și (vii) alte grupuri vulnerabile²⁶ (Teșliuc *et al.*, 2015, p. 50). Indicatorul agregat AROPE include dimensiunea sărăciei relative după transferuri sociale (AROP), intensitatea muncii (procentul populației care trăiește în gospodăria cu o intensitate foarte scăzută a muncii (LWI))²⁷ și deprivarea materială severă (SMD)²⁸.

La nivel european, standardul de viață are o traiectorie convergentă, dar România face parte dintr-un grup de țări cu o viteză foarte scăzută de scădere a ponderii populației în stare de deprivare materială severă, alături de Bulgaria și Grecia (Comisia Europeană, 2018e, p. 48). În România, femeile au un risc mai mare de sărăcie sau excluziune socială, iar distribuția indicatorilor care fac parte din indicii agregat diferă și în profil teritorial. Regiunile de dezvoltare cu cele mai mari valori ale ratei AROP sunt în continuare regiunile de dezvoltare Nord-Est și Sud-Vest, în timp ce regiunile Sud-Vest și Sud-Est au cele mai mari ponderi ale populației care trăiește în gospodăria cu o intensitate foarte scăzută a muncii. Regiunile cu cele mai mari rate de deprivare materială severă sunt Sud-Est și Sud Muntenia. În ansamblu, la nivel național, inegalitatea veniturilor a scăzut, dar rămâne în continuare mare la nivel european. În 2017, în România, veniturile deținute de 20% din populația cea mai bogată sunt de 6,5 ori mai mari decât cele deținute de 20% din populația cea mai săracă. Aproape 40% dintre cei aflați în cuartila inferioară au realizat economii la fructe și legume proaspete pentru a economisi, față de o medie europeană de 16% (Eurofound, 2017). Mai mult de jumătate din cei cu veniturile cele mai scăzute au amânat sau nu au fost la medic ori la stomatolog pentru a economisi cheltuielile gospodăriei (Eurofound, 2017). Inegalitatea mare pentru venituri înainte de plata taxelor și impozitelor, alături de o slabă capacitate a sistemului de impozitare și de beneficii sociale de a egaliza veniturile contribuie la această situație (Comisia Europeană, 2018e, p. 35). Pentru reducerea deprivării materiale severe a fost propusă alimentarea cu apă curentă a locuințelor și achiziția de echipamente pentru activități recreative în aer liber pentru copii, printre cele mai eficiente investiții din punctul de vedere al costului pentru reducerea lipsurilor multiple (Teșliuc *et al.*, 2015). Transferurile sociale (altele decât pensiile) au cea mai scăzută²⁹ eficiență din UE.

La nivel subiectiv, România înregistrează o ușoară evoluție pozitivă privind nivelul de satisfacție cu standardul de viață, conform ultimului sondaj privind calitatea vieții realizat la nivel european. Dacă în alte domenii valorile naționale se situează pe ultimul sau penultimul loc, ca valoare medie a satisfacției generale cu standardul de viață, ultimele date disponibile (2016) arată o valoare egală cu cea înregistrată în țări postcomuniste cum sunt Polonia, Slovacia, Estonia și mai mare decât rezultatele din Ungaria, Letonia, Lituania, Slovenia, Republica Cehă și Bulgaria. De asemenea, acest ultim val de studiu înregistrează o convergență crescută a satisfacției cu standardul de viață în cadrul UE (Eurofound, 2017, p. 27).

²⁶ Persoane dependente de alcool, droguri și alte substanțe nocive, persoane private de libertate sau în supra-vegherea serviciilor de probațiune, persoane fără domiciliu, victime ale violenței domestice, victime ale traficului de persoane, refugiați și imigranți (Teșliuc *et al.*, 2015).

²⁷ Gospodăriile cu o intensitate a muncii foarte scăzută sunt cele în care membrii adulți cu vârsta cuprinsă între 18 și 59 de ani au muncit la un nivel de sub 20% din potențialul lor maxim de muncă în anul anterior studiului.

²⁸ Rata deprivării materiale severe reprezintă ponderea în total populație a persoanelor în stare de deprivare materială severă, adică a persoanelor în vârstă de 18 ani și peste care, din cauza lipsei resurselor financiare, nu își pot permite cel puțin patru dintre următoarele situații: achitarea la timp, fără restante, a unor utilități și a altor obligații curente; plata unei vacanțe de o săptămână pe an departe de casă; consumul de carne, pui, pește (sau alt echivalent de proteină) cel puțin o dată la două zile; posibilitatea de a face față cu resursele proprii unor cheltuieli neprevăzute (echivalente cu 1/12 din valoarea pragului național de sărăcie); deținerea unui telefon fix sau mobil; deținerea unui televizor color; deținerea unei mașini de spălat; deținerea unui autoturism personal; asigurarea plății unei încălziri adecvate a locuinței.

²⁹ Ultimul loc în UE în 2016 și penultimul loc (după Grecia) în 2017, dar nu sunt încă disponibile în 2017 datele din mai multe țări.

D. Decalaje în domeniul calității vieții

Indicatori	Medie UE	Dispersie UE	Medie zona euro	Diferența între zona euro și UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rang RO în cadrul UE
Satisfacția globală cu viața (% ³⁰)	83	0,18	N.A.	–	57	26	26
Încrederea în instituții (medie)	5,2	0,15	N.A.	–	4,9	0,3	20
Cheltuieli sociale (% în PIB)	30,9	0,21	31,7	0,8	19,3	11,6	27
Nevoi medicale neacoperite, potrivit situației care rezultă din semnalările populației (%)	2,5	1,21	2,3	–0,2	4,7	–2,2	24

N.A. – datele nu sunt disponibile.

Sursa: Eurostat pentru ultimii doi indicatori (coduri indicatori: tepsr_sp110, tespm110), datele *Eurobarometru Standard 89* (martie 2018) pentru satisfacția globală cu viața și Eurofound (2017) pentru media încrederii în instituții la nivelul populației.

Institutul de Cercetare a Calității Vieții (2017) sublinia în ultimul Raport social realizat că starea socială a României reprezintă o prioritate de dezvoltare. Decalajele înregistrate față de standardele europene arată că ea a fost ignorată și că sunt necesare atât redefinirea mai realistă și responsabilă a României în context european, cât și fixarea calității vieții și a stării sociale a țării printre obiectivele strategice prioritare de orientare ale politicilor de dezvoltare socială (Zamfir, coord., 2017, p. 36).

Datele *Tabloului de bord social* sunt complementare cu cele privind dimensiunile calității vieții măsurate și în cadrul ultimului Sondaj european al calității vieții (Eurofound, *European Quality of Life Survey*, 2017).

Tabelul 1 – Indicatorii din Tabloul de bord social și datele Sondajului european privind calitatea vieții (EQLS)

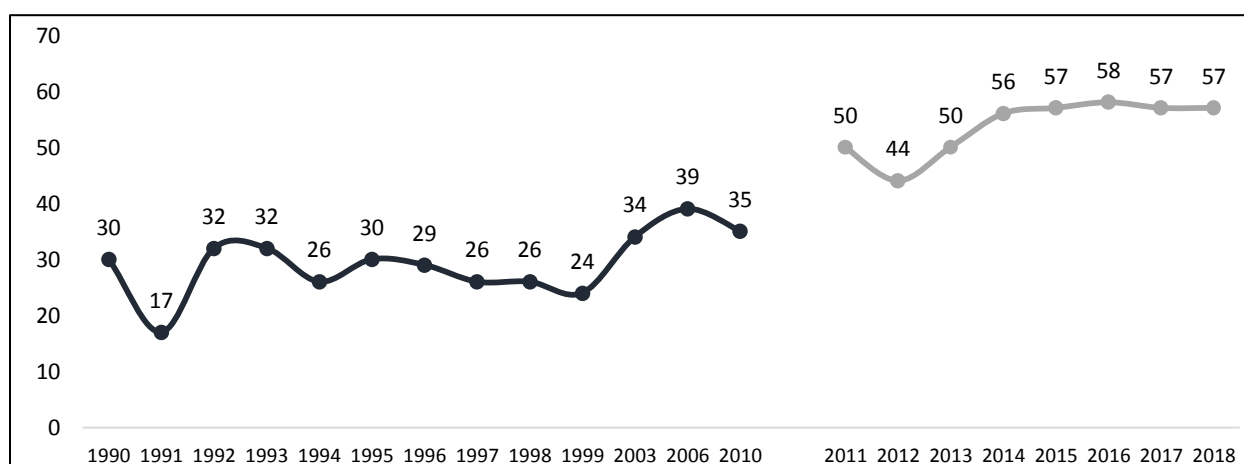
Indicatori din Tabloul de bord social	Sondajul european privind calitatea vieții
1. Părăsirea școlară timpurie din sistemele de educație și formare (vârsta 18-24 de ani)	Niveluri de participare în formarea profesională și nonprofesională
14. Proportia populației cu competențe digitale generale de bază sau mai avansate	Viața online – frecvență, scop, experiență în utilizarea Internetului
2. Diferențe de gen în ocuparea forței de muncă	Egalitatea de gen – inegalități în ponderea muncii neplătite pentru femeile care lucrează
3.3. Inegalitatea veniturilor (Măsurată ca raport între chintila superioară și cea inferioară – S80/S20)	„Economisire” (temă nou adăugată în 2016) pentru o imagine mai bună asupra deprinderii
4. Rata riscului de sărăcie sau de excludere socială (AROPE)	Pensiile pentru limită de vârstă – îngrijorări privind adecvarea – un potențial factor care influențează satisfacția față de viață și dificultățile în a face față cheltuielilor zilnice
6. Rata de ocupare a forței de muncă (20-64)	Balanța muncă-viață – probabil în curs de deteriorare
7. Rata șomajului (15-74)	Calitatea serviciilor de îngrijire pe termen lung (șase dimensiuni) situate la niveluri foarte diferite în statele membre, alături de situația îngrijitorilor
12. Copii cu vârsta de până la 3 ani care beneficiază de îngrijire formală	Incluziunea persoanelor cu dizabilități
13. Nevoi medicale neacoperite, potrivit situației care rezultă din semnalările populației	Calitatea serviciilor de îngrijire a copilului (șase dimensiuni)
	„Economisirea” (menționată mai sus) include nevoi nesatisfăcute și informații despre:
	- Autoevaluarea stării de sănătate pentru diferite grupuri din populație - Calitatea serviciilor de sănătate (șase dimensiuni); accesul la servicii de sănătate nu este egal sau nu este de calitate egală.

Sursa: Eurofound, 2017, p. 107.

³⁰ Ponderea persoanelor care se declară satisfăcute.

Satisfacția cu viața, ca indice global sintetic al calității vieții, înregistrează o evoluție relativ constantă pentru România, cel puțin în perioada 2014-2018 (procentul de populație care se declară satisfăcută și foarte satisfăcută cu viața, date Eurobarometru Standard). Ponderea acestora este însă printre cele mai scăzute la nivelul Uniunii Europene, dar mai mare, pentru ultimele date din martie 2018, decât cea a Greciei sau Bulgariei. Dispersia în cadrul UE nu este foarte ridicată, în condițiile în care chiar și valorile cele mai scăzute înregistrează ponderi în populație de aproximativ 50%³¹. De asemenea, datele colectate în 2018, în cadrul ultimului Eurobarometru Standard, arată o creștere a optimismului³² privind viitorul în cazul românilor în primăvara anului 2018 față de toamna 2017 (Comisia Europeană, 2018b). Nivelul satisfacției cu viața depinde de mulți factori – resurse financiare disponibile, dar și calitatea mediului social, politic, inclusiv funcționalitatea instituțiilor și a serviciilor publice. Printre temerile cel mai des menționate de români sunt cele privind costul vieții/creșterea prețurilor/inflația, sănătatea și securitatea socială (Comisia Europeană, 2018b). Conform datelor din Sondajul european privind calitatea vieții (Eurofound, 2017, p. 25), cei mai importanți predictorii ai satisfacției cu viața sunt: autoevaluarea stării de sănătate, șomajul, veniturile relative scăzute și nivelul scăzut de educație.

**Graficul 4 – Satisfacția cu viața: metodologia ICCV 1990-2010;
date Eurobarometru Standard 2011-2018**

Sursa: *Diagnoza Calității Vieții*, ICCV 1990-1999, 2003, 2006, 2010.

La întrebarea din studiul ICCV: „Luând în considerare întreaga situație, cât de satisfăcut sunteți de situația dvs.?, ICCV utilizează o scală cu cinci trepte: (1) Foarte satisfăcut; (2) Satisfăcut; (3) Nici satisfăcut, nici nesatisfăcut; (4) Nesatisfăcut; (5) Foarte nesatisfăcut” (Eurobarometru, 2011-2018). În general, sunteți foarte satisfăcut, satisfăcut, nesatisfăcut sau foarte nesatisfăcut cu viața dvs.?. *Notă:* Se înregistrează diferențe între cele două valuri anuale de colectare a datelor Eurobarometrului. Acest grafic utilizează date din valurile de toamnă, cu excepția anului 2018, când nu sunt disponibile decât cele din primăvară.

Încrederea în instituții este considerată o măsură a calității guvernării. La nivel global, valoarea medie a încrederii în instituții în România pare să fie apropiată de cea a Uniunii Europene. Acesta este

³¹ Ponderea persoanelor satisfăcute cu viața în Bulgaria este de 47%, iar ponderea persoanelor satisfăcute cu viața în Grecia este de 47%.

³² Care sunt așteptările dumneavoastră pentru următoarele 12 luni: următoarele 12 luni vor fi mai bune, mai rele sau la fel în privința vieții dumneavoastră în general?

însă un indice sintetic care agregă media evaluărilor individuale privind încrederea în următoarele instituții: Guvern, Parlament, media, bănci, sistemul juridic, autorități locale, organizații umanitare sau caritabile, poliție (scală de la 1 la 10, unde 1 – nu am deloc încredere, 10 – am încredere în totalitate). Potrivit scorurilor medii defalcate pe fiecare tip de instituție, românii par să aibă mai puțină încredere în Guvern, Parlament, sistemul juridic și bănci și mai multă încredere în media, autorități locale, organizații caritabile și poliție (date 2016, în Eurofound, 2017, p. 84). Datele culese în martie 2018 (Eurobarometru Standard 89) arată, printre cele mai slabe evaluări în România în context european, funcționarea serviciilor publice, încrederea în Guvern, a autoritățile regionale și locale, în administrația publică și poliție.³³

Încrederea în sistemul juridic este selectat ca indicator-cheie pentru dimensiunea guvernancei și a drepturilor de bază în cadrul sistemului de indicatori ai calității vieții la nivel european (Eurostat, 2017, p. 73). Indicatorul se referă la întregul sistem de interpretare și punere în aplicare a legilor, și nu la o anumită instituție; el măsoară percepțiile populației asupra modului în care funcționează tribunalele, corectitudinea procedurilor și a deciziilor și la modul în care sentințele date reflectă valorile și deciziile cetățenilor (Eurostat, 2017, p. 73). În România, încrederea în sistemul judiciar este la un nivel mai scăzut decât media europeană (42% *versus* 53%), dar peste nivelurile de încredere din Malta, Italia, Spania, Letonia, Polonia, Slovacia, Slovenia, Croația și Bulgaria (Comisia Europeană, 2018b, p. 48).

Indicatorii care măsoară încrederea în instituții sunt în strânsă legătură și cu cei privind percepția corupției. Indicele de percepție a corupției (Transparency International³⁴) arată o îmbunătățire a situației percepute în timp, cu aceeași valoare a indicatorului în 2016 și 2017. Valoarea situează însă România tot pe ultimele locuri din Europa, cu un scor mai bun decât al Ungariei și Bulgariei și egal cu al Greciei. Similar implementării și altor documente strategice elaborate deja de România, și Strategia națională anticorupție 2016-2020 are nevoie de susținere politică fermă și de rezultate vizibile (Comisia Europeană, 2018, p. 48). Corupția percepută de populație este, de asemenea, legată și de percepții privind corectitudinea achizițiilor publice atât la nivel local, cât și central. În România, mai mult de 40% dintre contractele atribuite de instituțiile publice în 2017 au fost oferte unice (Comisia Europeană, 2018a, p. 50).

Impactul politicilor publice asupra creșterii calității vieții populației nu poate fi unul pozitiv și sustenabil pe termen lung, în condiții de subfinanțare drastică a cheltuielilor sociale, cum sunt cele alocate educației, sănătății și protecției sociale. România ocupă ultimele locuri în UE și pentru acest indicator. Nici sectorul educației, nici cel al sănătății nu depășesc valoarea de 4% din PIB. Este, prin urmare, cu atât mai surprinzător cu cât ultimul Raport de convergență al Băncii Centrale Europene (2018, p. 67) susține că majorarea cheltuielilor în domeniul sănătății și al îngrijirii de lungă durată în România ar putea reprezenta un risc la adresa sustenabilității bugetare pe termen lung. Pentru acest indicator (ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PIB), ultimele date disponibile (2016) plasează România pe locul 24 în Europa. În același timp, media la nivel european a avut o evoluție relativ constantă, în jurul valorilor de 6,5-7% din PIB pentru perioada 2005-2017. În aceste condiții, ponderea populației care declară că a avut nevoi medicale neacoperite în ultimul an este aproape dublă în România față de UE. Indicatorul este considerat cheie pentru dimensiunea de asistență

³³ Încrederea în sistemul juridic se situează la un nivel mai bun în clasamentul european, în timp ce încrederea în mass-media în România depășește media europeană.

³⁴ https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

medicală și măsoară obstacolele privind îngrijirea. Acestea pot fi de tipul motivelor financiare, listelor de așteptare sau al unei distanțe prea lungi de călătorie. La nivelul UE, populația cu venituri scăzute declară nevoi medicale neacoperite într-o pondere de patru ori mai mare decât cea din niveluri superioare de venit.

În zona calității guvernării, raportul de țară al Comisiei Europene (2018) sintetizează principalele provocări ale funcționării administrației publice din România:

- managementul resurselor umane nu are nici până în prezent o traiectorie clară de reformă care să producă rezultate substanțiale;
- transparența și guvernarea participativă la nivel local nu constituie regula funcționării administrației publice locale;
- lipsește în continuare evaluarea impactului reglementărilor;
- calitatea serviciilor publice la nivel local este slabă;
- accesul inegal la serviciile publice de bază și furnizarea inegală a serviciilor s-ar putea accentua;
- digitalizarea serviciilor publice are în continuare o viteză foarte scăzută de implementare;
- lipsa de implementare a planului național de achiziții publice.

E. Absorbția fondurilor europene ca un factor de convergență socială

Decalajele dintre țintele naționale propuse și realizările actuale pentru indicatori-cheie ai dezvoltării sociale sunt parțial explicate de slaba absorbție a fondurilor structurale în perioada de programare 2014-2020. O parte importantă a direcțiilor de acțiune pentru atingerea țăntelor strategice sunt fundamentate pe proiecte și programe din fonduri europene. De altfel, realizarea Programului național de reformă se bazează, în principal, pe finanțările prevăzute prin programele operaționale. Absorbția fondurilor europene pentru perioada de programare 2014-2020 prezintă însă și ea o distanță considerabilă față de media europeană și față de evoluția preconizată. La finalul lunii aprilie 2018, România înregistra o rată de absorbție de 9,34% (inclusiv prefinanțările acordate) din totalul fondurilor alocate în perioada de programare 2014-2020, adică penultimul loc în cadrul UE (pe ultimul loc se situează Croația). Media europeană este de 15,4% (date din aprilie 2018, Consiliul Fiscal, 2018, p. 112)³⁵. România a finalizat numai în august 2017 procesul de acreditare pentru autoritățile de control și management ale fondurilor europene (Comisia Europeană, 2018, p. 23).

Obiectivele tematice privind investițiile în educație³⁶, formare și formare profesională pentru dezvoltarea competențelor și învățare pe tot parcursul vieții și promovarea incluziunii sociale,

³⁵ În data de 3 august 2018, Ministerul Fondurilor Europene a anunțat o rată de absorbție efectivă de 13,29%, incluzând aici și programele finanțate prin PNDR și Programul operațional pentru pescuit și afaceri maritime (http://www.fonduri-ue.ro/images/files/implementare-absorbtie/Stadiul_absorbtiei_PO_2014_2020_-SITE_MADR_03.08.2018_subtotal_FESI_antet_MFE.pdf). Guvernul își propune să atingă un nivel de absorbție de 25% până la sfârșitul anului, probabil incluzând și prefinanțările primite de la Comisia Europeană (<https://www.fonduri-structurale.ro/stiri/20669/stadiul-absorbtiei-fondurilor-europene-la-6-luni-de-mandat>).

³⁶ Investiții în infrastructura educațională sunt finanțate și prin programe ale bugetului de stat, cum este Programul național de dezvoltare locală. Potrivit Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, „PNDR reprezintă sursa principală de finanțare pentru infrastructura locală și are la bază principiul conform căruia în fiecare localitate din țară trebuie să fie asigurat un set minim de servicii publice, în domeniile:

combaterea sărăciei și a oricărei forme de discriminare se finanțează prin Programul operațional Capital uman (POCU), Programul operațional Dezvoltare regională (POR) și Programul național de dezvoltare rurală (PNDR). Pentru fondurile structurale, POR și POCU înregistrează cele mai scăzute rate de absorbție dintre programele operaționale, de 4,19%, respectiv 6,26% în aprilie 2018 (Consiliul Fiscal, 2018). În principal, măsurile prevăzute de Programul național de reformă pentru reducerea părăsirii timpurii sunt finanțate din POCU³⁷. Pentru reducerea și prevenirea abandonului școlar și promovării accesului egal la învățământul preșcolar, primar și secundar de calitate, sunt importante proiectele finanțate prin POCU prin apelurile *Școală pentru toți* și *Profesori motivați în școli defavorizate*. Acestea sunt menționate și de Programul de convergență în seria măsurilor luate în cadrul reformelor structurale (Guvernul României, 2018b, p. 22). Alături de acestea, există și o serie de proiecte strategice finanțate de Programul operațional de Capacitate administrativă, cum ar fi Proiectul POCA, *Monitorizarea și evaluarea strategiilor condiționalități ex-ante în educație și îmbunătățirea procesului decizional prin monitorizarea performanței instituționale la nivel central*, sau proiectul ROSE, finanțat printr-un împrumut BIRD, privind învățământul secundar românesc (Guvernul României, 2018a). Se continuă, de asemenea, finanțarea unor programe de la bugetul de stat, cum ar fi *Bani de liceu*, *Școală după școală*, *Rechizite școlare 38* și *Euro 200*. Pentru aceste din urmă programe nu sunt însă clare rezultatele obținute, deci nici contribuția potențială în vederea atingerii Țintelor strategice privind educația sau conectivitatea, privind competențele digitale de bază (Curtea de Conturi a României, 2016, p. 133-136).

În același timp, programele care vizau politici active pe piața muncii finanțate de UE și cele care vizează tinerii NEET sau cele finanțate din Programul operațional Competitivitate au înregistrat întârzieri, similar și altor proiecte/programe în legătură cu reformele structurale. În cursul acestui an vor demara schemele de antreprenoriat finanțate din POCU – *Diaspora start up* și *România start up plus*, alături de programul *Start up nation Romania*, finanțat de Programul româno-elvețian pentru IMM-uri (Guvernul României, 2018a).

Este, așadar, necesar un efort susținut de accelerare a absorbției fondurilor europene nu doar prin performanța dată de volumul fondurilor cheltuite, ci și prin contribuția la atingerea Țintelor naționale și, în ansamblu, la dezvoltarea socială în România. Aceasta ar putea însemna și un impact pozitiv asupra indicatorilor care măsoară calitatea guvernării.

Concluzii și recomandări

Raportul nostru a identificat o serie de provocări pentru dezvoltarea socială pentru toate dimensiunile analizate. Deși performanțele la nivel național s-au îmbunătățit pentru mai mulți

sănătate, educație, apă, canalizare, energie termică și electrică, inclusiv iluminat public, transport/drumuri, salubritate, cultură, culte, locuire și sport” (sursa: <http://www.mdrap.ro/lucrari-publice/pndl>). Programul național de reformă menționează 3355 de unități de învățământ preuniversitar de stat cu investiții finanțate prin PNDL (Guvernul României, 2018, p. 64).

³⁷ De asemenea, tot din POCU este finanțat și proiectul necompetitiv *Educație timpurie incluzivă și de calitate* (Guvernul României, 2018, p. 60).

³⁸ Proiectul *Rechizite pentru preșcolari și elevi – șanse egale la educație* este finanțat prin Programul operațional *Ajutorarea persoanelor dezavantajate* (POAD), cu un buget de 17,31 mil. lei.

indicatori, România ocupă ultimele locuri în cadrul UE, pentru cea mai mare parte a indicatorilor-cheie analizați, precum și a indicatorilor secundari prezentați în anexă.

Indicatori	Rank_RO în cadrul UE
Educație	
Părăsirea școlară timpurie din sistemele de educație și formare (vârsta 18-24 de ani)	26
Pondere a absolvenților de studii superioare (vârsta 30-34 de ani)	28
Participarea adulților la procesul de învățare continuă (vârsta 25-64 de ani), ISCED 0-8	28
Cercetare-dezvoltare	
Investițiile în cercetare-dezvoltare (% din PIB)	27
Standard de viață	
Rata de ocupare a populației cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani	23
Rata șomajului (% forța de muncă 15-74 de ani)	8
Raportul dintre chintila superioară și cea inferioară (S80/S20)	27
Persoane expuse riscului de sărăcie sau de excluziune socială (%)	27
Deprivarea materială severă (% din populație)	26
Remunerarea angajaților pe oră lucrată	27
Gender_employment_gap	25
Rata NEET (%)	23
Participarea la politici active pe piața muncii (per 100 de persoane dornice să muncească)	27
Impactul transferurilor sociale (altele decât pensiile) asupra reducerii sărăciei	27
Calitatea vieții	
Satisfacția globală cu viața	26
Încrederea în instituții (medie)	20
Cheltuieli sociale (% în PIB)	27
Nevoi medicale neacoperite, potrivit situației care rezultă din semnalările populației (%)	24

Rămân, prin urmare, valabile recomandările ICCV (Zamfir, coord., 2017) de redefinire în primul rând a viziunii strategice care să fie transpusă în angajamente politice cu rezultate vizibile și sustenabile, dincolo de orizontul anului 2020. Direcțiile prioritare de dezvoltare socială propuse de ICCV includ:

- strategie centrată pe ieșirea din multiplele crize ale societății românești și promovarea modelului unei societăți de calitate care să asigure prosperitatea;
- promovarea unei societăți echilibrate social;
- relansarea economiei românești, cu obiectivul creării de noi locuri de muncă de calitate;
- schimbarea viziunii statului spre un stat la dimensiunile europene, orientat activ spre promovarea dezvoltării social-economice;
- politica socială centrată activ pe suportul pentru copii și familii;
- reforma sistemului public cu priorități: debirocratizarea, simplificarea și eficientizarea, cetățeanul pus ca valoare centrală a sistemului public;
- promovarea valorilor morale în viața socială, responsabilitatea și coeziunea socială;
- abordarea cu prioritate a situațiilor sociale extreme, inclusiv a cronicizării sărăciei populației;
- promovarea unui stil de viață echilibrat;
- introducerea unui sistem național de monitorizare și evaluare a politicilor, programelor/proiectelor sociale, a gradului de progres al României.

Referințe bibliografice

- Kitchen, H.; Fordham, E.; Henderson, K.; Looney, A.; Maghnouj, S. (2017), *Romania 2017, Studii OCDE privind evaluarea și examinarea în domeniul educației*, OECD Publishing, Paris, http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/Studiu_OECD.pdf
- Zamfir, C. (Ed.); Cace, S.; Zamfir, E.; Deliu, A.; Tudor, E.; Anghel, I.M.; Țoc, S.; Bădoi, D.; Mihăilescu, A.; Glăvan, E. (2017), *Raport social al ICCV 2017. Starea socială a României. Calitatea vieții: situația actuală și perspective pentru 2038*, ICCV, <http://bibliotecadesociologie.ro/raportul-social-al-iccv-2017-starea-sociala-a-romaniei-calitatea-vietii-situatia-actuala-si-perspective-pentru-2038/>
- Teșliuc, E.; Grigoraș, V.; Stănculescu, M. (coord.) (2015), *Studiu de fundamentare pentru Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020*, Banca Mondială, http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/SF_BancaMondiala_RO_web.pdf
- ***, Banca Centrală Europeană (2018), *Raport de convergență*, mai 2018, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/ecb.cr201805.ro.pdf?d9bdfc0cb29364a6aedb102a02457b47>
- ***, Banca Mondială (2017), *Portraits of labour market exclusion 2.0*, <http://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/portraits-of-labor-market-exclusion-in-europe-and-central-asia>
- ***, Comisia Europeană (2015), *Standard Eurobarometer 84. Autumn 2014. Public opinion in the European Union*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>
- ***, Comisia Europeană (2016a), *Commission Staff Working Document. The EU social acquis*, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15292&langId=en>
- ***, Comisia Europeană (2016b), *Standard Eurobarometer 86. Autumn 2016. Public opinion in the European Union*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>
- ***, Comisia Europeană (2017a), *Education and Training Monitor 2017*, <http://ec.europa.eu/education/monitor>
- ***, Comisia Europeană (2017b), *Monitorul educației și formării 2017, România*, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2017-ro_ro.pdf
- ***, Comisia Europeană (2017c), *European Pillar of Social Rights*, https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en
- ***, Comisia Europeană (2017d), *Standard Eurobarometer 88. Autumn 2017. Public opinion in the European Union*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>
- ***, Comisia Europeană (2018a), *Raportul de țară din 2018 privind România*, <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-romania-ro.pdf>
- ***, Comisia Europeană (2018b), *Standard Eurobarometer 89. Spring 2018. Public opinion in the European Union*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>
- ***, Comisia Europeană (2018c), *Joint Employment Report*, https://ec.europa.eu/info/publications/2018-european-semester-draft-joint-employment-report_en
- ***, Comisia Europeană (2018d), *Introduction of the euro in the Member States that have not yet adopted the common currency. Flash Eurobarometer 465*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2187>
- ***, Comisia Europeană (2018e), *Employment and Social Developments in Europe. Annual Review 2018*, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9150&furtherNews=yes>

- ***, Curtea de Conturi a României (2016), *Raportul public al Curții de Conturi pe anul 2016*, <http://www.curteadeconturi.ro/Publicatii.aspx?niv1=1>
- ***, Curtea de Conturi a României (2017), *Sinteza Raportului de audit Performanța activității de cercetare fundamentală și aplicativă în domeniile agriculturii în perioada 2009-2016*, <http://www.curteadeconturi.ro/Publicatii/SINTEZA%20FIN2-dupa%20Plen-23.03.2017.pdf>
- ***, Eurofound (2016), *Analiza diversității populației NEET*, <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2016/labour-market-social-policies/exploring-the-diversity-of-neets>
- ***, Eurofound (2017), *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016>
- ***, Eurostat (2017), *Final Report of the Expert Group on Quality of Life Indicators, 2017 edition*, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-reports/-/KS-FT-17-004>
- ***, Eurostat (2018), *Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Smarter,_greener,_more_inclusive_-_indicators_to_support_the_Europe_2020_strategy
- ***, Guvernul României (2017a), *Memorandumul cu tema Elemente generale de poziționare a României cu privire la Proclamația interinstituțională privind Pilonul european al drepturilor sociale*, <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2017/10/comunicat-guv-2.pdf>
- ***, Guvernul României (2017b), *Planul de implementare a Garanției pentru tineret 2017-2020*, http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMJS/Legislatie/Munca/Plan_implement_Garantie_pt_tineret_2017-2020.pdf
- ***, Guvernul României (2018a), *Programul național de reformă 2018*, https://afacerieeuropene.mae.ro/sites/ae.mae.ro/files/pnr_2018_ro.pdf
- ***, Guvernul României (2018b), *Programul de convergență 2018-2021*, <http://www.mfinante.ro/pagina.html?categoriebunuri=program-de-convergenta&pagina=programConvergenta>
- ***, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (2018), *Programul național de dezvoltare rurală 2014-2020, Versiunea a 7-a, 10 august 2018*, <http://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2018/PNDR-2014-2020-versiunea-VII-aprobata-10-august-2018.pdf>
- ***, Ministerul Educației Naționale, Banca Mondială (2017), *Conținutul și implementarea unui Program național „Școală după școală”*, http://sgg.gov.ro/new/wp-content/uploads/2016/04/RIA-Report-MNE_RO.pdf
- ***, Ministerul Educației Naționale (2015a), *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii în România*, https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Invatamant-Preuniversitar/2015/Strategie-PTS/Strategia-PTS-2015.pdf
- ***, Ministerul Educației Naționale (2015b), *Strategia națională de învățare pe tot parcursul vieții*, <https://edu.ro/strategia-na%C8%99ional%C4%83-de-%C3%AEenv%C4%83%C5%A3are-pe-tot-parcursul-vie%C5%A3ii>
- ***, Ministerul Educației Naționale (2016), *Strategia educației și formării profesionale 2016-2020*, https://edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2016/strategii/Strategia_VET%2027%2004%202016.pdf
- ***, Ministerul Fondurilor Europene, Ecorys, Lideea (2014), *Evaluarea ex-ante a Programului operațional Competitivitate 2014-2020*, <http://www.fonduri-ue.ro/poc-2014#calendar-lans%C4%83ri>
- ***, OECD (2016), *Rezultatele PISA 2015 (Volumul I): Excellence and Equity in Education*, https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-i_9789264266490-en#page6

ANEXĂ
Educație, cercetare-dezvoltare, standard de viață și calitatea vieții, România-UE

Dimensiune/Indicator	Medie UE	Medie RO	Diferență medie UE-RO	Rank_RO în cadrul UE	An date
Educație					
Educația și îngrijirea copiilor preșcolari (de la vârsta de 4 ani la vârsta de începere a învățământului obligatoriu)	94,8	87,6	7,2	24	2015
Procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în citit	19,7	38,7	19	27	2015
Procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în matematică	22,2	39,9	-17,7	26	2015
Procent de tineri cu vârsta de 15 ani cu un nivel scăzut de cunoștințe în știință	20,6	38,5	-17,9	27	2015
Rata de ocupare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință), ISCED 3-8	78,4	69,3	9,1	25	2016
Rata de ocupare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ ISCED 3-4 (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință)	72,6	59,6	13	25	2016
Rata de ocupare a noilor absolvenți pe nivel de învățământ ISCED 5-8 (cu vârsta de 20-34 de ani și care au finalizat sistemul de învățământ cu 1-3 ani înainte de anul de referință)	82,8	80,7	2,1	14	2016
Cheltuielile publice pentru educație (% în PIB)	4,8	3,1	1,7	28	2015
Proporția populației cu competențe digitale generale de bază sau mai avansate	57	29	28	27-28	2017
Cercetare-dezvoltare					
Investițiile în cercetare-dezvoltare din sectorul public (% din PIB)	0,7	0,21	0,49	27-28	2016
Investițiile în cercetare-dezvoltare din sectorul privat, întreprinderi (% din PIB)	1,32	0,27	1,05	26	2016
Absolvenții de învățământ superior din știință și tehnologie (1000 de locuitori din populația cu vârste între 20 și 29 de ani)	19,1	14,4	4,7	20	2015 (UE), 2016 (RO)
Ocuparea forței de muncă în sectoarele bazate pe cunoaștere (% din totalul forței de muncă)	36,1	21,6	14,5	28	2017
Totalul personalului din cercetare-dezvoltare și al cercetătorilor (echivalent normă întreagă, % din populația activă)	1,22	0,37	0,85	27	2016
Totalul întreprinderilor inovative	49,1	12,8	36,3	28	2014
Întreprinderi inovative angajate în orice formă de colaborare (% din întreprinderile inovative)	33,1	30,6	2,5	19	2014
Standard de viață și calitatea vieții					
În general vorbind, cât de fericit (?) ați spune că sunteți?	7,1	7	0,1	18-23	2016
Satisfacția cu standardul de viață	7	6,7	0,3	18	2016
Nu am mai cumpărat fructe și legume proaspete ca să putem economisi (cuartila inferioară, %)	16	39	-23	27	2016
Am cumpărat bucăți mai ieftine de carne sau am cumpărat mai puțin decât am dorit pentru a economisi (cuartila inferioară, %)	38	47	-9	24-25	2016
Nu am fost/am amânat vizita la doctor (cuartila inferioară, %)	19	59	-40	28	2016
Nu am fost/am amânat vizita la stomatolog (cuartila inferioară, %)	32	65	-33	28	2016
Bani din buzunar pentru cheltuieli de sănătate (din totalul cheltuielilor curente pentru sănătate)	21,28		-	17	2015
Speranța de viață sănătoasă la 65 de ani	10,1	5,6	4,5	24	2016
Cheltuielile publice pentru sănătate (% din PIB)	7,1	4	3,1	25	2016
Cheltuielile publice pentru protecție socială (% din PIB)	19,1	11,6	7,5	26	2016

STUDIUL 11

PIAȚA MUNCII – DIAGNOSTIC ȘI DEZIDERATE DIN PERSPECTIVA ADERĂRII LA ZONA EURO

Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”

Dr. Luminița CHIVU

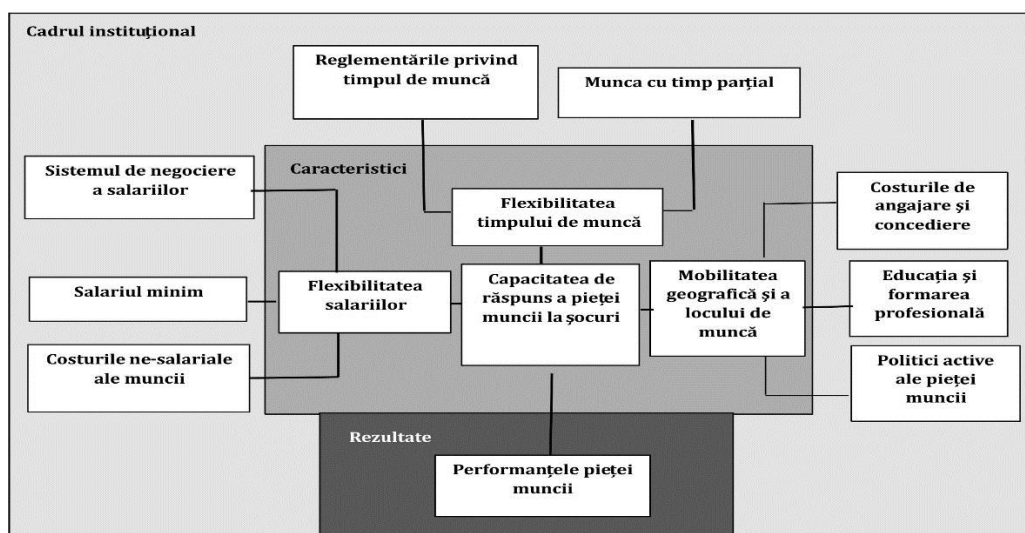
1. DECLIN DEMOGRAFIC ACCENTUAT. TENDINȚE DE CREȘTERE A RATELOR DE DEPENDENȚĂ DEMOGRAFICĂ ȘI ECONOMICĂ, CU IMPACT ASUPRA RATEI DE SUBSTITUIRE A FORȚEI DE MUNCĂ ȘI ASUPRA SUSTENABILITĂȚII ECHILIBRELOR BUGETARE	460
2. CARACTERISTICI ALE POPULAȚIEI OCUPATE CARE DIFERENȚIAZĂ ROMÂNIA DE CELELALTE STATE MEMBRE, CU POSIBIL RĂSPUNS DIFERIT AL PIEȚEI MUNCII LA PÂRGIILE DE AJUSTARE SPECIFICE.....	464
3. VENITURI ALE POPULAȚIEI CU NIVELURI MULT INFERIOARE CELOR DIN CELELALTE STATE MEMBRE, CU IMPLICAȚII MULTIPLE	474
4. DECALAJE IMPORTANTE DE PRODUCTIVITATE ÎN RAPORT CU CELELALTE STATE	478
Bibliografie selectivă	479
Anexă. Reglementări ale pieței muncii în state din Europa Centrală și de Est și state membre UEM – 2018	481

În contextul aderării la zona euro, pe fondul pierderii unor pârgii de ajustare la șocurile economice (cursul de schimb, rata dobânzii etc.), flexibilitatea pieței muncii poate reprezenta un instrument important pentru absorbția dezechilibrelor. Apare evident, în aceste condiții, că o rigiditate înaltă a pieței muncii poate fi mult mai costisitoare pentru un stat membru în Uniunea Economică și Monetară, decât în afara acesteia. Conform teoriei lui Robert M. Mundell¹, pentru a fi optimă, o uniune monetară – pe lângă preferințele comune ale statelor membre privind obiectivele de politică economică – este necesar, între altele, ca fiecare stat membru să aibă o suficientă flexibilitate internă a salariilor și să existe condiții pentru o rată ridicată de mobilitate a forței de muncă între state. Variatele dezvoltări teoretice și programatice ulterioare ale subiectului au condus la conturarea unui concept mult mai complex de flexibilitate a pieței muncii, care include structuri demoeconomice adecvate, un cadru instituțional al pieței muncii adaptat acestor deziderate, flexibilitate a salariilor reale, flexibilitate geografică internă și între statele membre, flexibilitate a gradului și formelor de ocupare a resurselor de muncă, flexibilitatea funcțională în strânsă corelație cu capacitatea de adaptare rapidă la nevoile de competențe și calificări etc.

În demersul nostru analitic, pornim de la definiția conturată într-un studiu HM Treasury al Regatului Unit, conform căreia „o piață a muncii flexibilă este o piață a muncii care are abilitatea de a se ajusta la condițiile schimbărilor economice într-o manieră în care se menține o rată de ocupare ridicată, rate ale șomajului și inflației reduse și care să asigure o creștere continuă a venitului real”². Această definiție este aplicabilă oricărui regim monetar, dar Uniunea Economică și Monetară (UEM) pune accent deosebit pe anumite aspecte ale flexibilității, incluzându-le aici, în principal, pe cele atașate flexibilității salariilor.

Între determinanții flexibilității pieței muncii analizați, se au în vedere structurile demoeconomice, rata de ocupare, rata șomajului, flexibilitatea salariilor, timpul de muncă și perioada de angajare, mobilitatea geografică etc. (figura 1)

Figura 1 – Determinanți ai flexibilității pieței muncii

Sursa: Soltwedell, R.; Dohse, D.; Krieger-Boden, C., *EMU Challenges European Labour Markets*, IMF Working paper, No WP/ 99/ 131, citat în „EMU and labour market”, EMU study, HM Treasury, Londra, 2003, p. 11.

¹ Mundell, Robert M., *A theory of optimum currency area*, The American Economic Review, Vol. 51, No 4, septembrie 1961, p. 657-665.

² *EMU and labour market*, EMU study, HM Treasury, Londra, 2003, p. 10.

Demersul analitic este structurat pe studierea unor caracteristici distincte ale pieței muncii din România comparativ cu celelalte state membre ale Uniunii Europene, în general, și cu cele din zona euro, în special, care pot induce reacții de răspuns diferite la variate pârghii de ajustare în România în raport cu celelalte state.

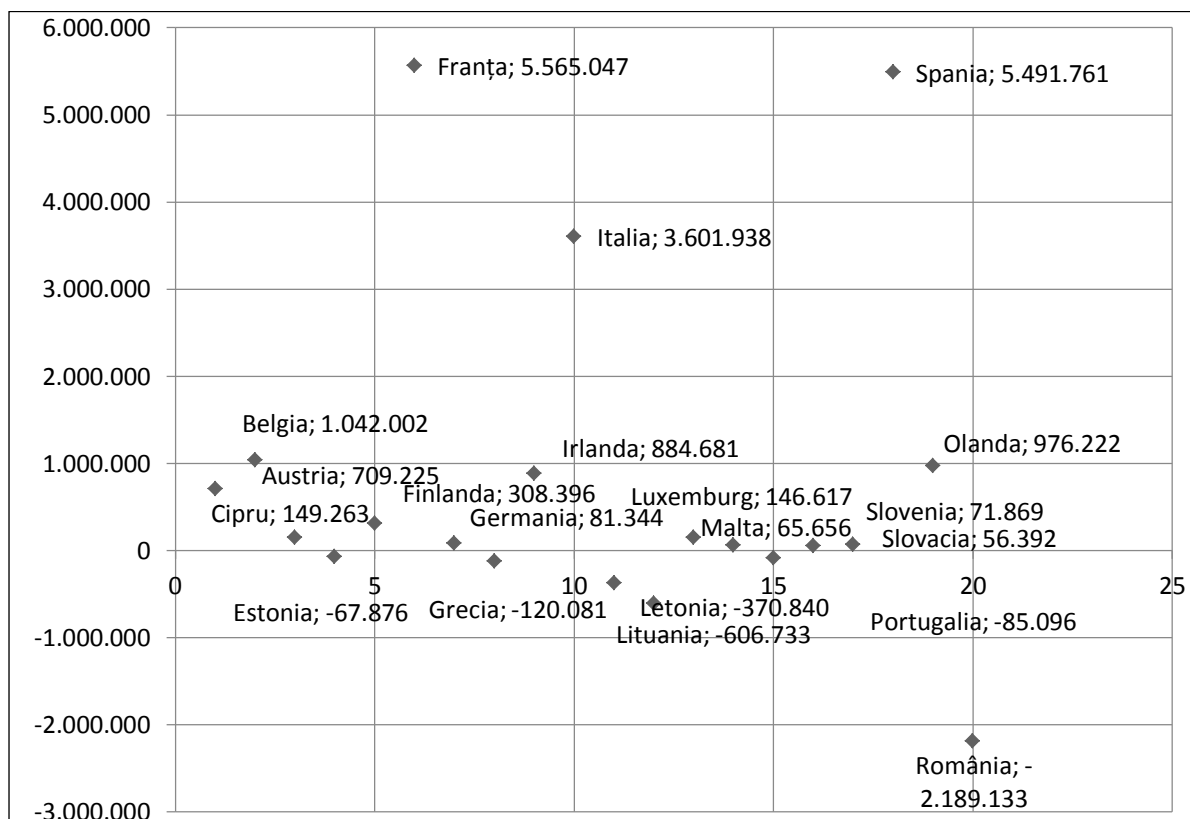
1. DECLIN DEMOGRAFIC ACCENTUAT. TENDINȚE DE CREȘTERE A RATELOR DE DEPENDENȚĂ DEMOGRAFICĂ ȘI ECONOMICĂ, CU IMPACT ASUPRA RATEI DE SUBSTITUIRE A FORȚEI DE MUNCĂ ȘI ASUPRA SUSTENABILITĂȚII ECHILIBRELOR BUGETARE

Cu o populație de 19,84 mil. de locuitori, România ar ocupa locul 5 ca mărime în actuala configurație a statelor din zona euro, după Germania (82,5 mil. de persoane), Franța (66,9 mil. de persoane), Italia (60,6 mil. de persoane) și Spania (46,5 mil. de persoane).

România se confruntă cu un declin demografic accentuat, pe fondul sporului natural negativ și al migrației externe ridicate și persistente, generatoare de dezechilibre ale structurilor demoeconomice (rate de dependență demografică și economică cu tendință de creștere, pierderea unor cote importante din segmentul de vârstă 18-44 de ani, îmbătrânire demografică și creștere a vârstei medii a populației ocupate), cu riscuri de impact advers asupra echilibrelor macroeconomice.

Conform datelor Institutului Național de Statistică (INS), numai în ultimii 15 ani (2002-2017) populația României s-a diminuat cu 2,2 mil. de persoane, aproximativ 10% (graficul 1), fapt care o diferențiază de evoluțiile din majoritatea celorlalte state membre ale zonei euro.

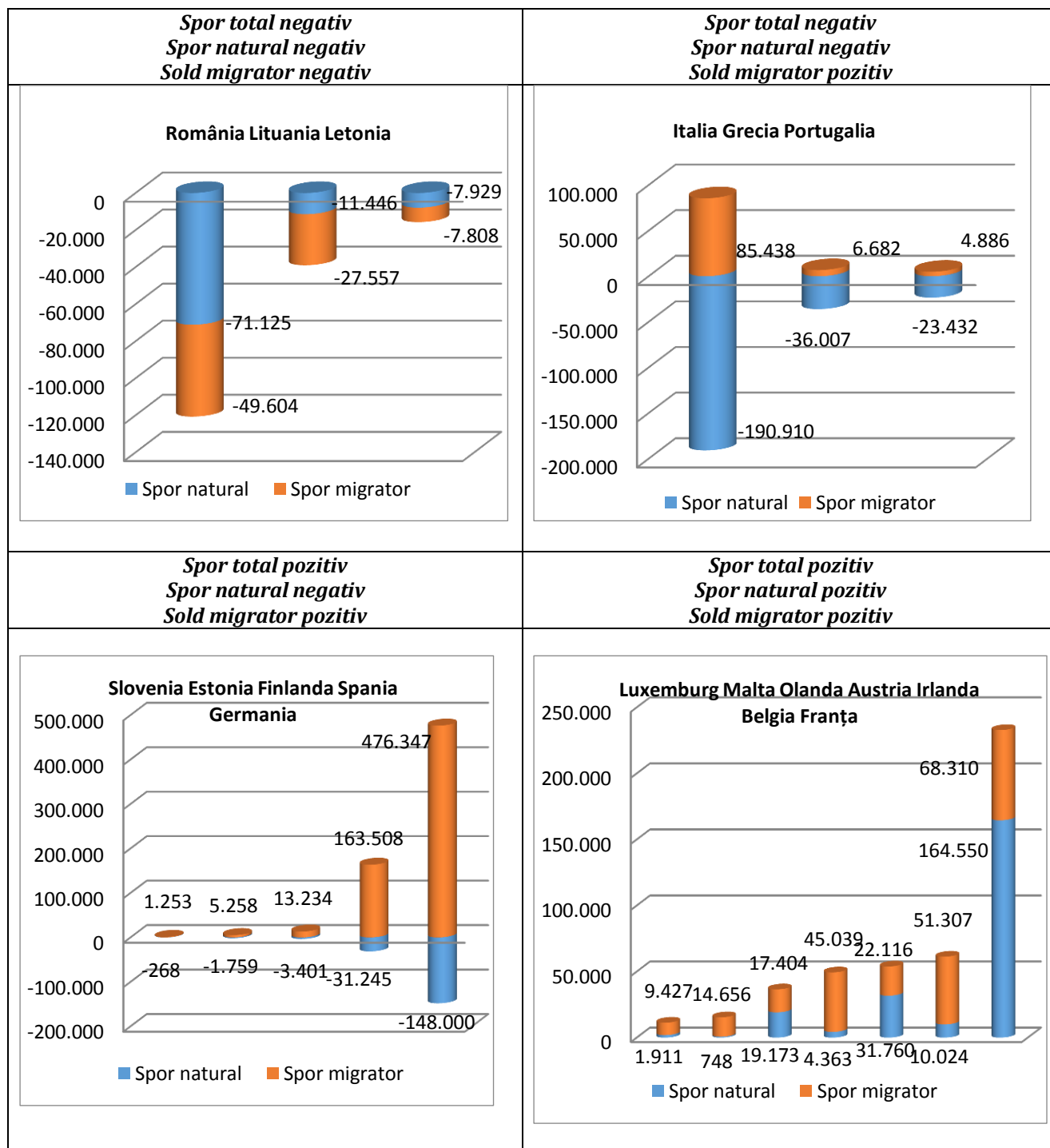
Graficul 1 – Modificarea populației rezidente în România comparativ cu statele membre ale zonei euro, în perioada 2002-2017 (nr. de persoane)

Sursa: Prelucrări date INS și Eurostat.

O grupare a celor 19 state din zona euro în funcție de evoluția sporului natural, soldul migrator și total al populației a permis conturarea a patru tipologii de comportament demoeconomic. În acest cadru metodologic, pentru anul 2017, România este inclusă, alături de Letonia și Lituania, în grupa statelor cu spor total, natural și sold migrator negativ, trei dintre state sunt caracterizate prin spor total și natural negativ și sold migrator pozitiv, cinci state prin spor total pozitiv în contextul unui spor natural negativ, dar cu sold migrator pozitiv, iar pentru restul de șapte state, atât sporul total, cât și cel natural și migrator sunt pozitive (Caseta 1).

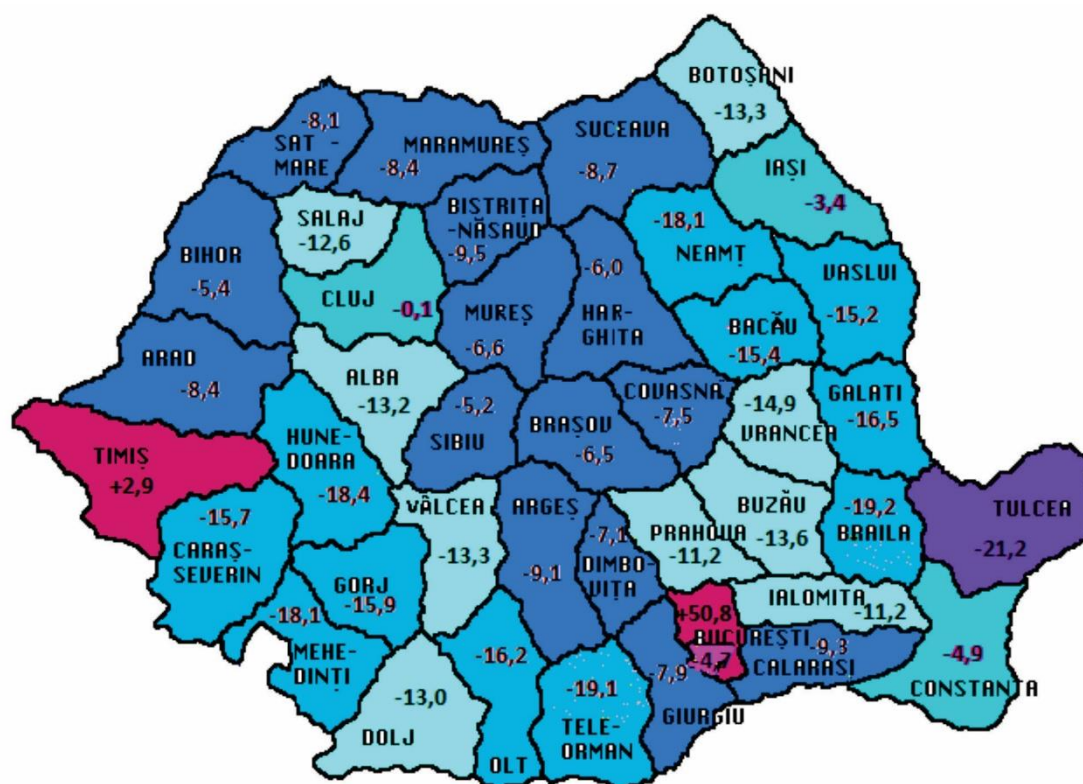
Caseta 1 – Sporul natural și soldul migrator în statele din zona euro și România (2017)

Sursa: Prelucrări date Eurostat.

Evoluțiile demografice din România au înregistrat schimbări semnificative în profil teritorial. În perioada 2002-2017, singurele două județe cu spor total pozitiv au fost Ilfov (+50,8%, în special pe fondul dezvoltării zonei metropolitane București) și Timiș (+2,9%), iar cea mai mare reducere a populației s-a înregistrat în județul Tulcea (-21,2%). În cazul a 11 județe, reducerea a fost cuprinsă între 15 și 19,9%, pentru nouă județe a fost de 10-14,9%, pentru 15 județe a fost de 5-9,9% și pentru patru județe, de sub 5% (harta 1).

Harta 1 – Profilul teritorial al României la nivel de județ, în funcție de modificarea procentuală a populației rezidente, în anul 2017 față de anul 2002

Legendă:

Scădere a populației rezidente:					Creștere a populației rezidente
mai mare de 20%	cuprinsă între 15,0% și 19,9%	cuprinsă între 10,0% și 14,9%	cuprinsă între 5,0% și 9,9%	cuprinsă între 0,1% și 4,9%	mai mare de 0,1%

Sursa: Prelucrări date INS

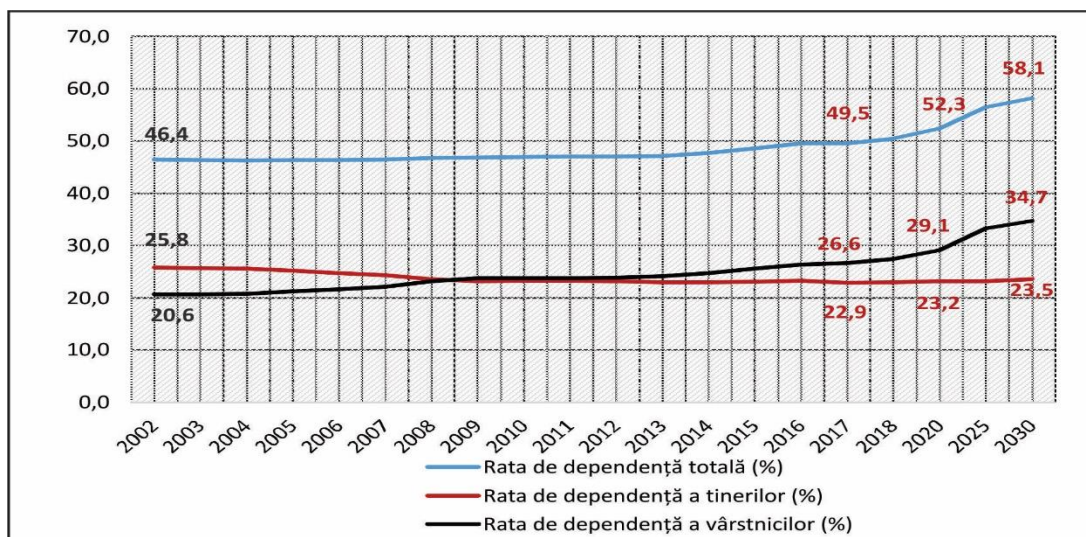
În contextul acestor evoluții, rata de dependență demografică³ a crescut, în intervalul 2002-2017, de la 46,4% la 49,5%, iar conform prognozelor INS și Eurostat aceasta va înregistra, în continuare, o creștere la 52,3% în 2025 și, respectiv, la 58,1% în 2030. Aceste tendințe se înregistrează pe fondul descreșterii ratei de dependență a tinerilor⁴ de la 25,8% în anul 2002 la 22,9% în anul 2017 și al estimării unei reduceri în continuare a nivelului acestui indicator (față de anul 2002) în anul 2030,

³ Rata de dependență demografică = (Populația în vârstă de sub 15 ani + Populația în vârstă de 65 de ani și peste)/(Populația în vârstă de 15-64 de ani) *100.

⁴ Rata de dependență a tinerilor = (Populația în vârstă de sub 15 ani)/(Populația în vârstă de 15-64 de ani) *100.

precum și al unei creșteri a ratei de dependență a persoanelor vârstnice⁵ de la 20,6%, în anul 2002, la 26,6% în anul 2017 și estimării creșterii în continuare a nivelului acestui indicator până la 34,7% la orizontul anului 2030 (graficul 2).

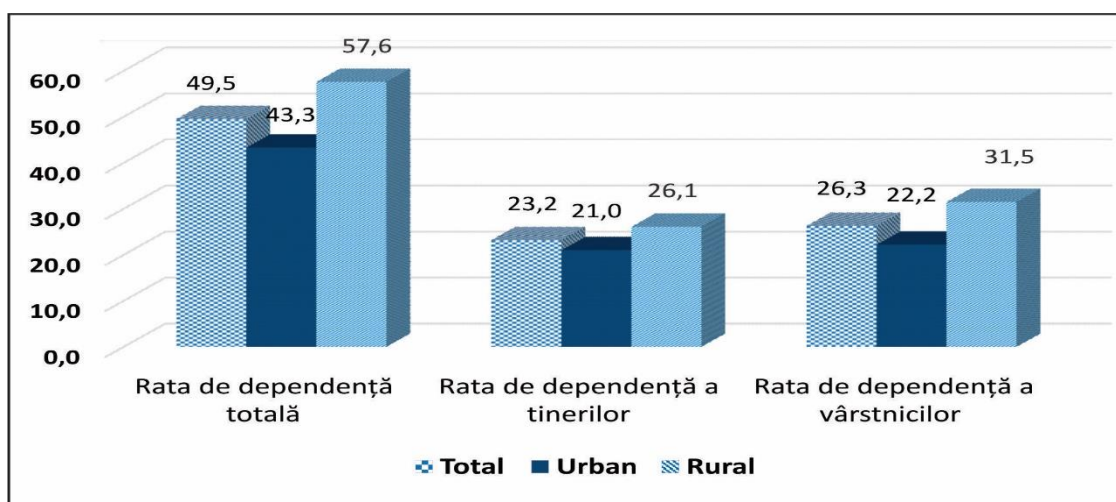
Graficul 2 – Rata de dependență demografică în România, în intervalul 2002-2016 și estimări la orizontul anului 2030 (%)

Sursa: Prelucrări date INS și prognoze Eurostat.

Rata de dependență demografică este mult mai ridicată în mediul rural (57,6%), în contextul unor rate de dependență semnificativ mai mari, atât pentru persoanele tinere, cât și în cazul persoanelor vârstnice, comparativ cu mediul urban (graficul 3).

Graficul 3 – Rata de dependență demografică în România, totală și pe medii de rezidență, în 2017 (%)

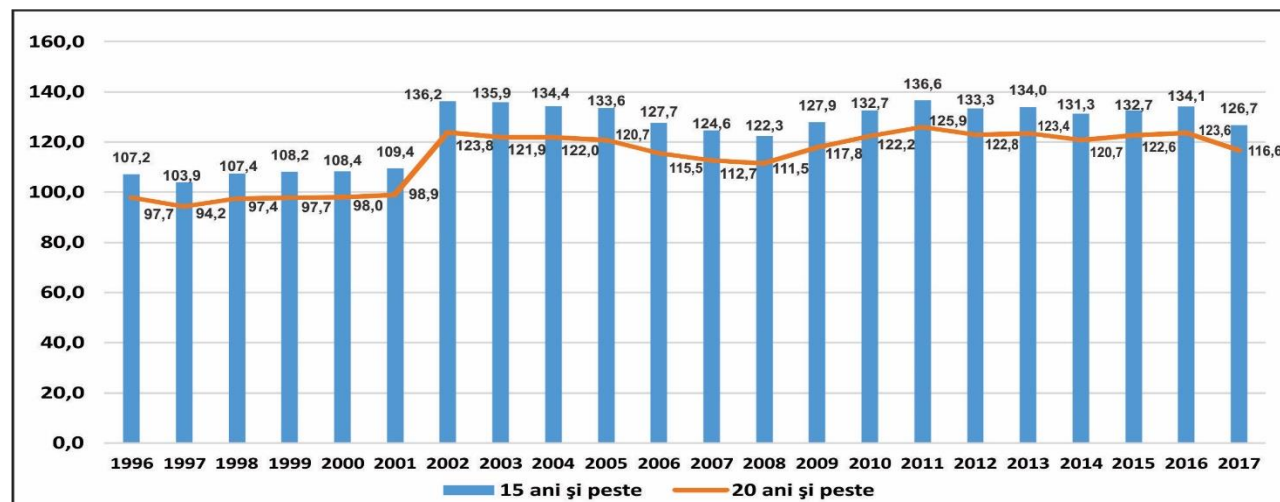

Sursa: Prelucrări date INS.

Rata de dependență demografică este dublată și de o rată de dependență economică ridicată⁶. În ultimii ani, în România, în medie, la o persoană ocupată revin 1,2-1,3 persoane inactive și șomeri (graficul 4).

⁵ Rata de dependență vârstnicilor= (Populația în vârstă de 65 de ani și peste)/(Populația în vârstă de 15-64 de ani) *100.

Graficul 4 – Rata de dependență economică în România, în intervalul 1996-2017 (%)

Notă: Rata de dependență economică = (Populația inactivă + Șomeri) / Populația ocupată * 100. Aceasta a fost calculată atât pentru populația în vârstă de 15 ani și peste, cât și pentru populația în vârstă de 20 de ani și peste.

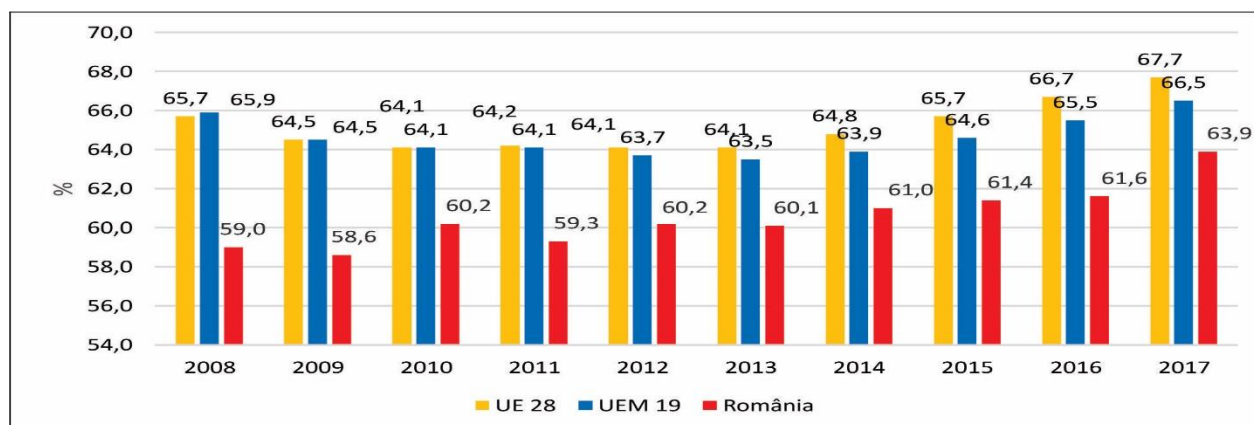
Sursa: Prelucrări date AMIGO, INS.

Acest nivel al ratei de dependență economică se reflectă în provocări din perspectiva ratei de substituție a forței de muncă și a sustenabilității echilibrelor bugetelor de asigurări sociale, de asigurări de sănătate și șomaj.

2. CARACTERISTICI ALE POPULAȚIEI OCUPATE CARE DIFERENȚIAZĂ ROMÂNIA DE CELELALTE STATE MEMBRE, CU POSIBIL RĂSPUNS DIFERIT AL PIETEI MUNCII LA PÂRNGHIILE DE AJUSTARE SPECIFICE

Deși, în ultimii ani, rata ocupării persoanelor în vârstă de 15-64 de ani a înregistrat în România un trend ascendent, aceasta se situează încă la un nivel inferior cu aproximativ 3 p.p. comparativ cu media UEM19 și cu aproximativ 4 p.p. sub media la nivelul UE28 (graficul 5).

Graficul 5 – Rata de ocupare persoanelor în vârstă de 15-64 de ani în UE28, UEM19 și România, în intervalul 2008-2017 (%)

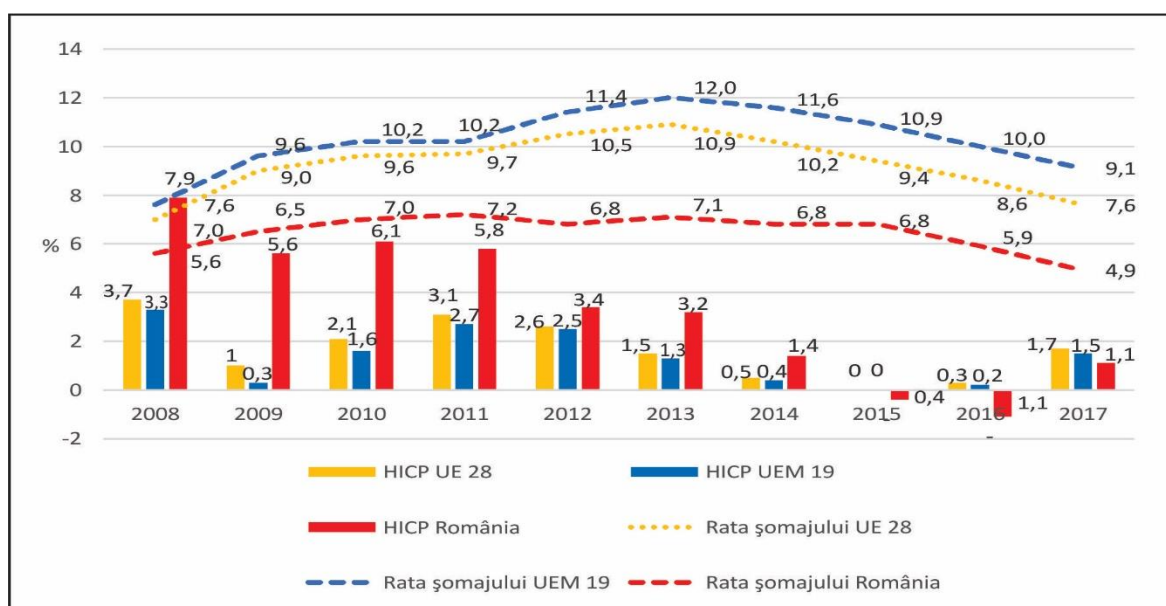
Sursa: Date INS și Eurostat.

⁶ Rata de dependență economică = (Populația inactivă + Șomeri) / Populația ocupată * 100

Pe fondul fluxului migrator extern, rata șomajului din România s-a situat constant, în intervalul 2008-2017, sub media țărilor statelor membre UE28 și sub media UEM19 (graficul 6). Se menține încă la un nivel ridicat rata șomajului persoanelor în vârstă de sub 25 de ani.

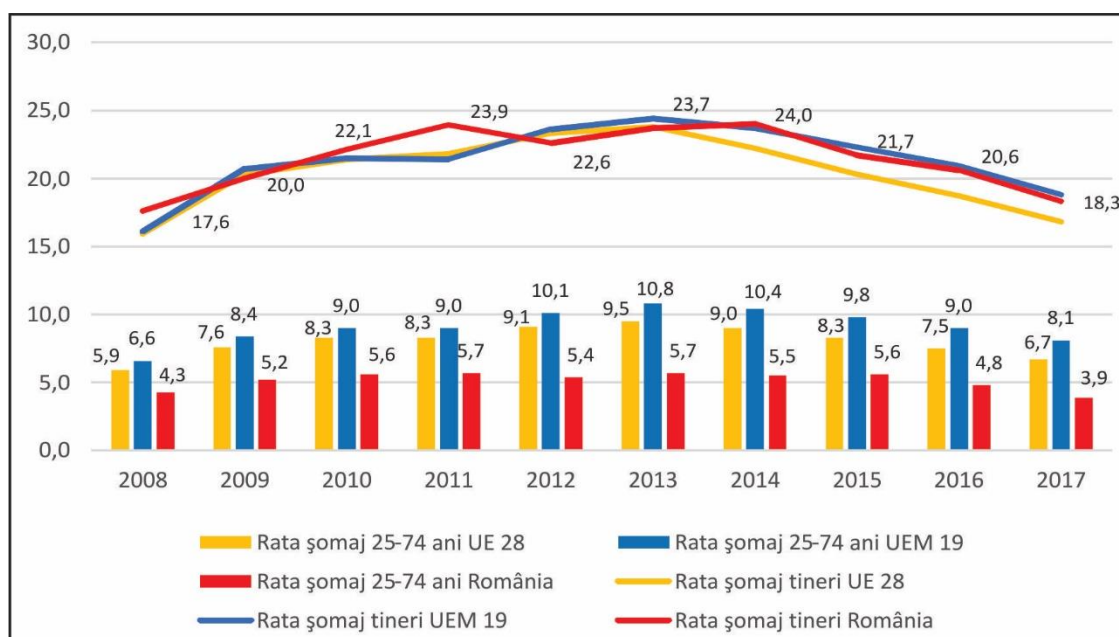
După ce în anii 2015 și 2016, în România, prețurile de consum au înregistrat evoluții negative, în anul 2017, creșterea de 1,1% se situează sub nivelul UE28 (1,7%) și UEM19 (1,5%) (graficul 7). Anii perioadei 2014-2017 se caracterizează prin rate ale șomajului în scădere, cu o rată a inflației mică.

Graficul 6 – Rata șomajului și indicele armonizat al prețurilor de consum în UE28, UEM19 și România (%)

Sursa: Date INS și Eurostat.

Graficul 7 – Rata șomajului tinerilor sub 25 de ani și persoanelor în vârstă de 25-64 de ani în UE28, UEM19 și România (%)

Sursa: Date INS și Eurostat.

Structura socioprofesională a populației ocupate diferă substanțial de cea din celelalte state membre. Ponderea relativ redusă a salariaților și ponderea încă ridicată a lucrătorilor în agricultura de subzistență (lucrători familiari neremunerați și lucrători pe cont propriu, muncă sezonieră, zilieri) induc un risc de răspuns diferit la politici de ajustare specifice pieței muncii din celelalte state membre, caracterizate printr-o pondere ridicată a salariaților în ocupare.

Conform datelor Eurostat, în anul 2017, din cele 8,36 mil. de persoane ocupate în România, aproximativ 76,2% erau persoane salariate, 1,1% lucrători pe cont propriu cu salariați, 15,3% lucrători pe cont propriu fără salariați și 7,5% lucrători familiari neremunerați (tabelul 1).

Tabelul 1 – Structura populației ocupate, în funcție de statutul socioprofesional, în statele membre ale UE 28 în anul 2017

	Apartenența la zona euro	Stat membru	Populația ocupată 15-64 ani (mii persoane)	din care (%):			
				Salariați	Lucrători pe cont propriu cu salariați	Lucrători pe cont propriu fără salariați	Lucrători familiari neremunerați
1	Nu	Danemarca	2.734,0	92,4	3,0	4,3	0,3
2	Nu	Suedia	4.833,9	91,3	3,5	5,1	0,1
3	Da	Germania	40.481,6	90,7	4,1	5,0	0,3
4	Da	Luxemburg	269,9	90,1	3,5	5,4	0,7
5	Nu	Ungaria	4.373,4	90,1	4,5	5,2	0,3
6	Da	Estonia	625,6	89,9	4,6	5,3	0,2
7	Da	Franța	26.511,8	88,8	4,1	6,8	0,3
8	Da	Austria	4.185,3	88,6	4,6	6,0	0,9
9	Nu	Bulgaria	3.073,4	88,5	3,5	7,2	0,7
10	Da	Lituania	1.305,6	88,4	2,4	8,4	0,8
11	Nu	Croația	1.603,0	88,3	4,8	5,7	1,2
12	Da	Finlanda	2.402,6	88,1	3,8	7,9	0,3
13	Da	Cipru	369,8	88,0	1,9	9,5	0,6
14	Da	Letonia	861,9	87,4	4,6	7,2	0,7
15	Da	Slovenia	943,5	86,4	3,8	7,6	2,2
16	Da	Belgia	4.587,2	86,3	4,0	9,0	0,6
17	Da	Irlanda	2.124,9	86,2	4,2	9,1	0,5
18	Da	Portugalia	4.515,4	86,2	4,5	8,9	0,4
19	Da	Malta	208,9	85,8	4,5	9,6	0,0
20	Nu	Regatul Unit	30.783,1	85,6	2,2	11,8	0,2
21	Da	Slovacia	2.502,1	84,9	3,1	11,9	0,0
22	Da	Olanda	8.376,4	84,2	3,9	11,5	0,3
23	Da	Spania	18.648,5	83,8	4,9	10,8	0,4
24	Nu	Rep. Cehă	5.093,9	83,4	3,0	13,1	0,5
25	Nu	Polonia	16.078,8	80,1	3,9	13,4	2,5
26	Da	Italia	22.443,6	78,0	5,8	15,1	1,2
27	Nu	România	8.363,2	76,2	1,1	15,3	7,5
28	Da	Grecia	3.682,7	66,8	7,1	22,3	3,8

Sursa: Prelucrări date INS și Eurostat.

Se constată, practic, existența a două piețe ale muncii, una urbană și una rurală, cu viteze și forme de răspuns substanțial diferite la măsurile promovate (tabelul 2).

Tabelul 2 – Structura populației ocupate din România, în funcție de statutul socioprofesional, pe medii de rezidență (%)

	Total	Urban	Rural
Total	100,0	100,0	100,0
Salariat	73,7	92,0	51,4
Patron	1,0	1,3	0,7
Lucrător pe cont propriu	17,1	5,7	31,0
Lucrător familial neremunerat	8,2	1,0	17,0

Sursa: Prelucrări date INS, AMIGO.

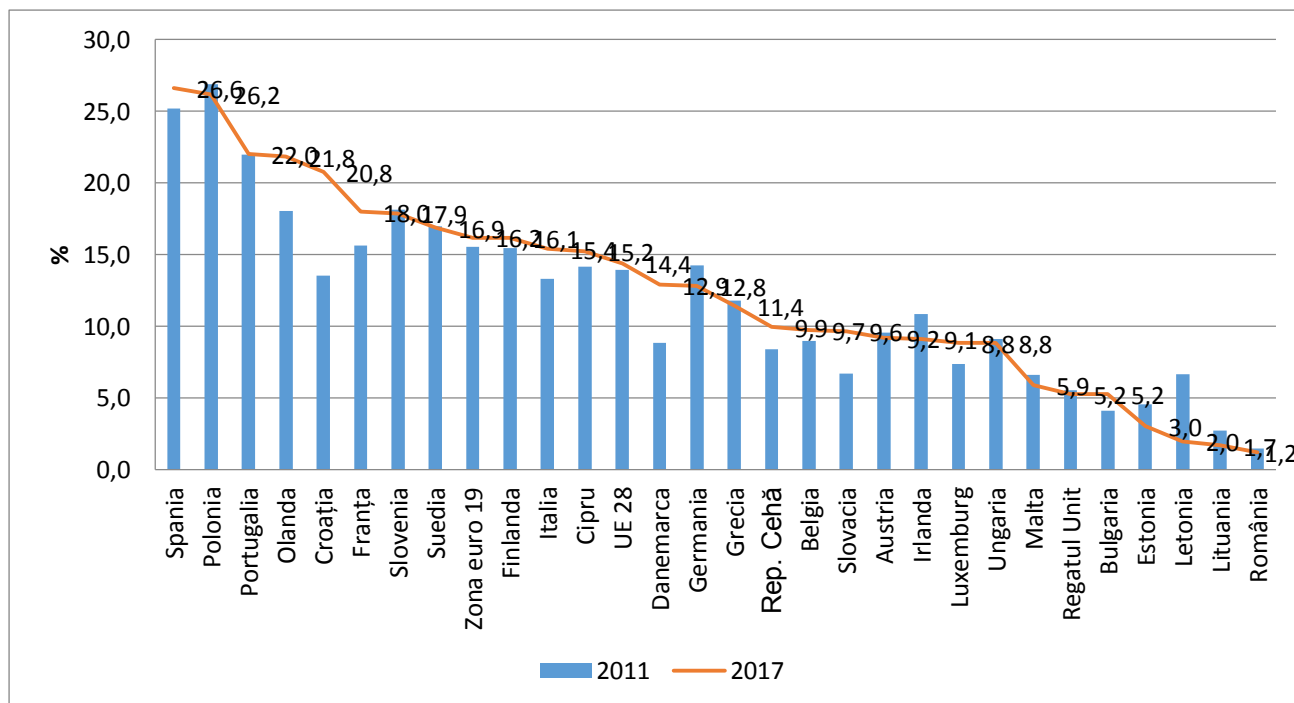
Ne raportăm, când enunțăm această concluzie, la un mediu rural depopulat, caracterizat printr-o pondere încă importantă a agriculturii de subzistență, cu o flexibilitate a muncii mai ales sezonieră, cu venituri bănești ale populației mult mai reduse decât în urban, cu negocieri colective aproape absente pentru o mare parte a populației ocupate.

Deși modificările extensive ale Codului muncii din anul 2011⁷ au avut ca obiectiv declarat „flexibilizarea și adaptarea relațiilor de muncă la realitățile socioeconomice actuale, în raport cu evoluția dinamică a pieței muncii, care, în contextul crizei economice, întâmpină numeroase dificultăți”, pornindu-se de la constatarea că relativa rigiditate a normelor juridice reglementând piața muncii era considerată nestimulativă pentru dezvoltarea economiei naționale, impactul, cel puțin în domeniul tipologiei contractelor de muncă, nu a fost cel scontat⁸.

Dintr-o altă perspectivă, deoarece multe dintre prevederile Codului muncii la acel moment ofereau salariaților o protecție superioară față de cea la care obligau directivele europene în vigoare, noile reglementări (promovate în anul 2011) par a genera reducerea standardelor de protecție la minimul obligatoriu.

Datele INS și Eurostat aferente anilor 2011 și 2017, privind tipologia contractelor individuale de muncă în România și celelalte state membre UE28, reflectă ponderi mici în total ocupare ale lucrătorilor cu contracte de muncă pe perioadă determinată (graficul 8), ale lucrătorilor temporari (graficul 9) și ale lucrătorilor cu timp parțial (graficul 10), mult inferioare celor din celelalte state membre.

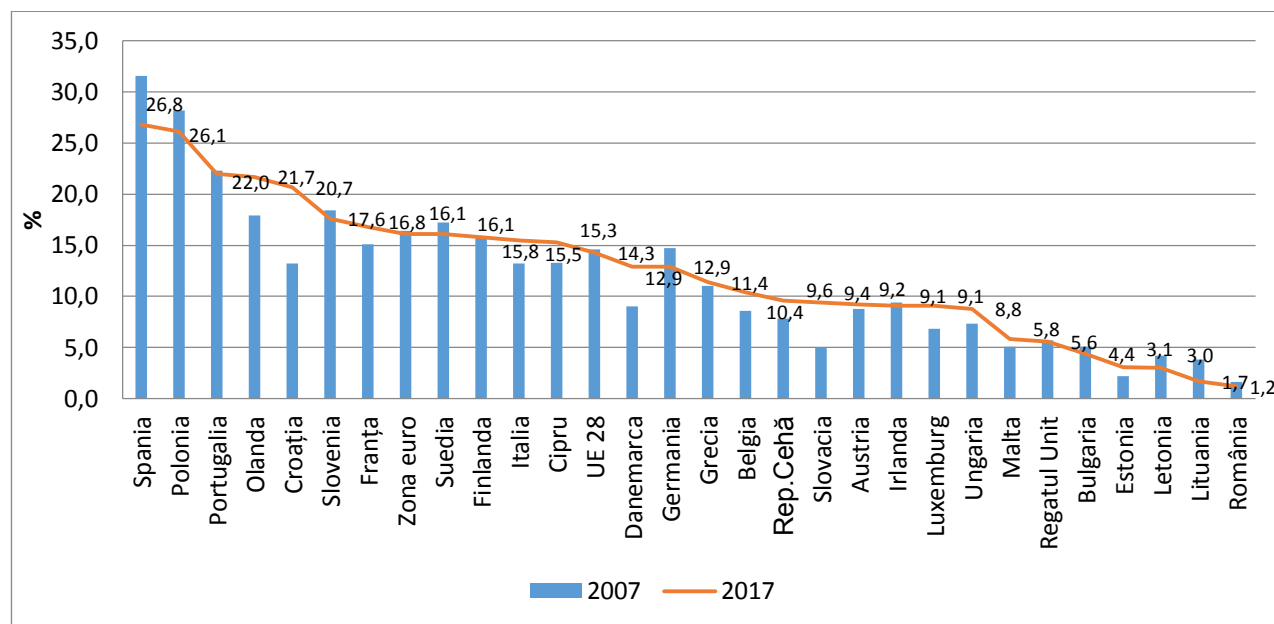
Graficul 8 – Ponderea lucrătorilor cu contracte individuale de muncă pe perioadă determinată în total ocupare (%)

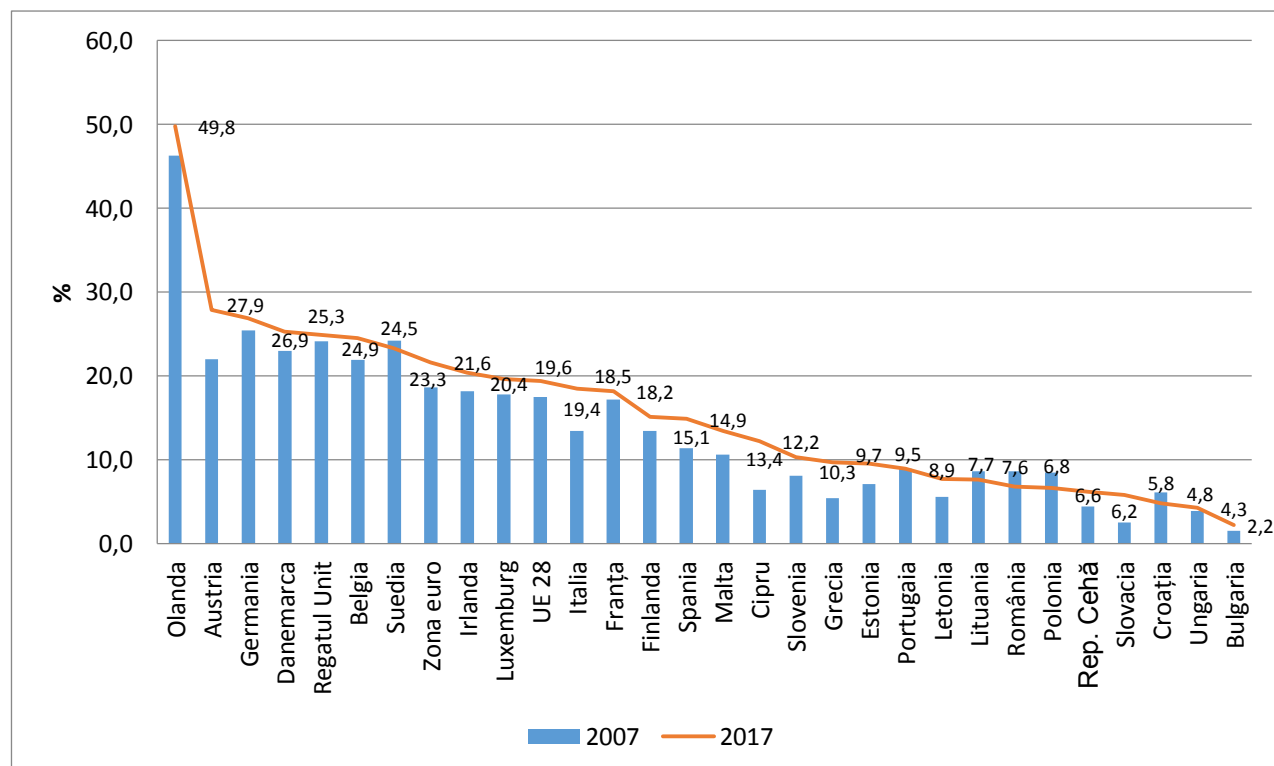
Sursa: Date INS și Eurostat.

⁷ Legea nr. 40/2011.

⁸ Chivu, Luminița; Ciutacu, Constantin; Dimitriu, Raluca; Țiclea, Tiberiu, *Impactul reformelor legislative asupra relațiilor industriale din România*, International Labour Office, Industrial and Employment Relations Department; ILO DWT and Country Office for Central and Eastern Europe, 2013.

Graficul 9 – Ponderea lucrătorilor temporari în total salariați (%)

Sursa: Date INS și Eurostat.

Graficul 10 – Ponderea lucrătorilor cu timp parțial în total ocupare (%)

Sursa: Date INS și Eurostat.

În opinia profesorului J. Komlos⁹, libertatea de modificare a timpului de lucru și duratei contractului reprezintă pârghii importante care, pe de o parte, permit pentru angajatori o mai rapidă adaptare la nevoile temporare și în continuă schimbare de competențe de calificări. Pe de altă parte,

⁹ Komlos, John, *Employment in a just economy*, Real-world economics review, No 83, 2018, p. 87-98.

pentru angajați, ar permite o partajare mai echitabilă a impactului șocurilor de pe piața muncii, prin angajarea unui număr mai mare de salariați, cu un număr mai mic de ore de muncă, sau prin alternanță temporară.

Analiza cauzelor ponderii relativ mici a categoriilor de contracte de muncă atipice în România a condus la concluzia că aceasta reflectă, pe lângă lipsa de încredere a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă în aceste tipuri de contracte, și un deficit cantitativ și calitativ însemnat de forță de muncă, atât la nivel național, cât și în profil teritorial. Ambele constatări blochează în practică pârgurile de adaptare/flexibilitate a pieței muncii prin utilizarea acestor tipuri de contracte pentru prevenirea amplerii concedierilor sau diminuarea veniturilor salariale orare.

Semnale importante privind existența și persistența unui deficit cantitativ și calitativ de forță de muncă parvin și din anchetele realizate în România privind mediul de afaceri în ultimii ani.

O anchetă recentă, realizată de PwC în rândul managerilor din România, relevă că în topul principalelor amenințări pentru dezvoltarea afacerilor în perioada următoare se regăsesc: infrastructura inadecvată (63% dintre respondenți); îmbătrânirea forței de muncă (54%); povara fiscală tot mai mare (51%) și dificultatea de a găsi personal (47%).

În *Studiul privind deficitul de talente în România 2018*, realizat de Manpower Group, se consemnează faptul că 81% dintre angajatorii din România întâmpină dificultăți în ocuparea posturilor vacante. Ponderea angajatorilor în această situație a crescut de la 40% în anul 2014 la 61% în anul 2015 și 72% în anul 2016.

Între cauzele acestui deficit ridicat și în creștere de forță de muncă se găsesc migrația externă masivă a forței de muncă calificate și de înaltă calificare, mobilitatea geografică internă redusă a forței de muncă, discrepanțe cantitative și calitative între oferta sistemului de învățământ și nevoile reale ale pieței muncii, lipsa de cooperare dintre angajatori și instituțiile cu responsabilități în domeniul ocupării forței de muncă și formării profesionale a adulților.

O analiză experimentală realizată de Eurostat¹⁰ pe baza comparațiilor dintre nivelul de educație absolvit de forța de muncă (ISCED 1999) și ocupații (ISCO 2008 3-digit) relevă pentru România neconcordanțe orizontale între cei doi indicatori, estimate la 47% în cazul grupei de vârstă 15-34 de ani și de 31,9% pentru grupa de vârstă 25-34 de ani în cazul industriei prelucrătoare și construcțiilor și de 45,5% și, respectiv, 46,4% în cazul serviciilor.

Aceste constatări aduc în atenție nevoia de investiții în capitalul uman, promovarea de măsuri costisitoare pe piața muncii pentru stimularea mobilității geografice, pentru implicare în învățământul dual etc., cu efecte asupra măsurilor active de ocupare și, implicit, asupra cheltuielilor publice pentru ocupare.

Un rol important în atingerea unui echilibru între flexibilitate și securitate pe piața muncii revine și altor reglementări ce țin de salarizarea și condițiile de muncă în domeniul bugetar, de fiscalizarea muncii, de cadrul de reglementare a relațiilor industriale, de reglementările și rezultatele practice ale negocierilor colective etc.¹¹

Relevantă în acest sens este sinteza realizată de autorii studiului *România și aderarea la zona euro, întrebarea este, în ce condiții!*, pe baza setului de indicatori furnizați de Banca Mondială, în cadrul

¹⁰ Eurostat, *Skills mismatch experimental indicators*, 2018.

¹¹ Dăianu, Daniel (coord.); Kallai, Ella; Mihailovici, Gabriela; Socol, Aura, *România și aderarea la zona euro: întrebarea este, în ce condiții!*, Studii de Strategie și Politici, SPOS 2016, Institutul European din România, 2016, p. 143.

programului de evaluare a ușurinței de a face afaceri într-un anumit stat pentru anul 2015, *Easy of Doing Business*¹². Indicatorii utilizați sunt grupați pe patru categorii și măsoară, cu ajutorul unui set de indicatori derivați, ușurința/dificultățile de angajare, flexibilitatea/rigiditatea programului de lucru, ușurința/dificultățile de a disponibiliza, costurile disponibilizărilor și calitatea locurilor de muncă.

O variantă actualizată pentru anul 2018, pe baza informațiilor furnizate de *Doing Business 2018. Reforming to create jobs*¹³, se regăsește în anexă.

Un rol important în conturarea cadrului actual al relațiilor de muncă din România și a pârghiilor de flexibilitate pe piața muncii, l-a avut și adoptarea, în anul 2011, a noii Legi privind dialogul social (Lege nr. 62/2011). Reforma legislativă realizată prin această reglementare a avut un impact social negativ asupra parteneriatului social, a negocierii colective și a calității condițiilor de angajare și de muncă.

Între argumentele pentru susținerea acestei afirmații, cel puțin în primii ani de la promovarea legii¹⁴, amintim: urmare a reformei, organizațiile sindicale și patronale s-au confruntat cu dificultăți considerabile în realizarea efectivă a funcțiilor lor; de la data intrării în vigoare a legii, numărul membrilor de sindicat a scăzut, în timp ce numeroase organizații patronale întâmpină dificultăți în dobândirea reprezentativității conform noilor criterii legale; reforma a avut un impact negativ asupra funcționării instituțiilor naționale de dialog social, una dintre consecințele imediate fiind disfuncționalitatea Consiliului Economic și Social (CES); reglementarea condițiilor de muncă pe calea negocierii colective s-a diminuat în mod semnificativ, în primul rând, prin desființarea contractului colectiv de muncă la nivel național, care stabilea o serie de condiții de muncă și de angajare, inclusiv salariul minim la nivel național.

Efectul cumulat al desființării contractului colectiv de muncă la nivel național, al suplimentării condițiilor de reprezentativitate la nivel sectorial și al introducerii criteriului majorității absolute pentru obținerea reprezentativității în vederea negocierii colective la nivelul companiei a fost acela că peste 1,2 mil. de lucrători, în particular cei angajați în întreprinderi cu mai puțin de 20 de angajați, au fost excluși de la negocierea colectivă, fapt ce poate avea impact negativ asupra nivelului de salarizare și a calității condițiilor de muncă în general. Datorită dificultății de a obține statutul de reprezentativitate pentru negocierea colectivă la nivel sectorial, partenerii sociali au încheiat foarte puține contracte colective la acest nivel; acestea există, cu precădere, în sectorul public și, conform legii, nu conțin prevederi salariale. Numărul contractelor colective încheiate la nivel de companie s-a diminuat, protecția conferită de acestea s-a redus comparativ cu contractele anterioare, iar numărul lucrătorilor acoperiți a scăzut semnificativ. În absența negocierii colective, responsabilitatea reglementării condițiilor de muncă a revenit preponderent guvernului etc.

Dificultățile din perspectiva redobândirii reprezentativității de către partenerii sociali la toate nivelurile și a derulării unui dialog social și a unor negocieri reale restricționează implicarea partenerilor sociali în conturarea de strategii sectoriale, naționale, în dezbaterile inițiativelor legislative etc.; toate acestea conduc la slaba predictibilitate a impactului anumitor măsuri promovate și, uneori, la reducerea eficienței măsurilor de ajustare prin echilibrări flexibilitate-securitate.

În strânsă legătură cu acestea, o latură importantă a flexibilității pieței muncii o reprezintă cea cantitativă, reflectată de numărul de locuri de muncă create și desființate pe total și pe cauze ale creării sau desființării acestora.

¹² *Idem* 11, Tabel A3.7.

¹³ *Doing Business 2018. Reforming to create jobs*, World Bank Group, 2018.

¹⁴ *Idem* 8.

Datele furnizate de European Restructuring Monitor (ERM) relevă pentru România, pe intervalul 1 ianuarie 2005-1 august 2018, un sold total pozitiv de 46.284 de locuri de muncă, rezultat al creării a 328.574 mii de locuri de muncă și al desființării a 282.290 de locuri de muncă (tabelul 3).

Tabelul 3 – Locurile de muncă create și desființate în România și celelalte state membre UE28, în perioada 1 ianuarie 2005- 1 august 2018 (număr)

	Locuri de muncă create (număr)	Pondere în total locuri de muncă create în UE28 și Norvegia (%)	Locuri de muncă desființate (număr)	Pondere în total locuri de muncă desființate în UE28 și Norvegia (%)	Sold (număr)
Austria	30.092	0,8	70.219	1,3	-40.127
Belgia	48.627	1,3	130.906	2,4	-82.279
Bulgaria	67.269	1,8	25.376	0,5	41.893
Croația	21.828	0,6	14.759	0,3	7.069
Cipru	2.038	0,1	6.791	0,1	-4.753
Rep. Cehă	262.711	7,0	171.926	3,1	90.785
Danemarca	8.203	0,2	71.836	1,3	-63.633
Estonia	15.847	0,4	16.662	0,3	-815
Finlanda	16.570	0,4	111.888	2,0	-95.318
Franța	457.581	12,1	719.242	13,0	-261.661
Germania	361.644	9,6	848.549	15,4	-486.905
Grecia	11.656	0,3	103.226	1,9	-91.570
Ungaria	88.188	2,3	148.397	2,7	-60.209
Irlanda	111.078	3,0	81.986	1,5	29.092
Italia	98.050	2,6	293.839	5,3	-195.789
Letonia	6.169	0,2	14.557	0,3	-8.388
Lituania	47.758	1,3	33.613	0,6	14.145
Luxemburg	1.514	0,0	5.858	0,1	-4.344
Malta	10.486	0,3	5.397	0,1	5.089
Olanda	23.934	0,6	266.993	4,8	-243.059
Norvegia	8.672	0,2	46.157	0,8	-37.485
Polonia	705.638	18,7	415.576	7,5	290.062
Portugalia	90.281	2,4	47.135	0,9	43.146
România	328.574	8,7	282.290	5,1	46.284
Slovacia	159.232	4,2	55.084	1,0	104.148
Slovenia	28.757	0,8	61.566	1,1	-32.809
Spania	79.245	2,1	233.931	4,2	-154.686
Suedia	43.743	1,2	167.331	3,0	-123.588
Regatul Unit	632.786	16,8	1.074.981	19,5	-442.195
Total	3.768.171	100,0	5.526.071	100,0	-1.757.900

Notă: Baza de date ERM include cazurile care au ca efect crearea sau desființarea a cel puțin 100 de locuri de muncă sau a cel puțin 10% din salariați în unitățile (companiile/instituțiile) cu mai mult de 250 de angajați.

Sursa: Prelucrări pe baza European Restructuring Monitor database.

Locurile de muncă create în România în intervalul 1 ianuarie 2005-1 august 2018 au reprezentat 8,7% din totalul locurilor de muncă create în UE28 și Norvegia, iar locurile de muncă desființate, 5,1% din totalul locurilor de muncă desființate în UE28 și Norvegia.

Marea majoritate a măsurilor de desființare a locurilor de muncă în România, în acest interval, au avut drept cauză restructurarea internă (90,6% din total), urmată de faliment/închiderea afacerilor (6,8%), de delocalizări/externalizări (1,7%) și fuziuni/achiziții (0,5%) (tabelul 4).

Tabelul 4 – Locurile de muncă create și desființate în România și celelalte state membre UE28, pe categorii, în perioada 1 ianuarie 2005-1 august 2018 (număr)

	Total locuri de muncă create	Total locuri de muncă desființate					
	Extinderea afacerii	Total	Faliment/ închidere afacere	Fuziuni/ achiziții	Restructurare internă	Delocalizare/ externalizare/ relocare	Altele
Austria	30.092	70.219	23.617	4.071	34.464	8.027	40
Belgia	48.627	130.906	34.308	2.532	76.845	17.221	0
Bulgaria	67.269	25.376	4.779	0	18.515	668	1.414
Croația	21.828	14.759	1.664	372	11.776	767	180
Cipru	2.038	6.791	4.056	0	2.604	0	131
Rep. Cehă	262.711	171.926	36.157	4.410	116.765	12.594	2.000
Danemarca	8.203	71.836	17.522	823	41.754	11.437	300
Estonia	15.847	16.662	3.795	166	10.018	2.257	426
Finlanda	16.570	111.888	15.510	3.645	80.150	12.481	102
Franța	457.581	719.242	89.498	32.072	558.221	23.451	16.000
Germania	361.644	848.549	121.791	43.594	647.317	34.607	1.240
Grecia	11.656	103.226	22.936	13.356	65.064	400	1.470
Ungaria	88.188	148.397	31.734	500	104.332	9.216	2.615
Irlanda	111.078	81.986	20.272	1.611	44.192	14.956	955
Italia	98.050	293.839	53.543	30.822	196.220	12.658	596
Letonia	6.169	14.557	4.501	100	7.998	1.958	0
Lituania	47.758	33.613	17.079	340	15.269	925	0
Luxemburg	1.514	5.858	2.904	0	2.242	592	120
Malta	10.486	5.397	970	0	2.834	667	926
Olanda	23.934	266.993	45.463	16.017	191.324	14.189	0
Norvegia	8.672	46.157	5.246	2.552	35.834	2.355	170
Polonia	705.638	415.576	58.315	13.077	335.644	7.840	700
Portugalia	90.281	47.135	14.704	2.421	25.549	4.461	0
România	328.574	282.290	19.181	1.400	255.839	4.700	1.170
Slovacia	159.232	55.084	15.483	445	30.776	7.773	607
Slovenia	28.757	61.566	26.335	348	30.923	3.360	600
Spania	79.245	233.931	46.922	27.207	153.628	6.174	0
Suedia	43.743	167.331	23.598	2.450	123.746	17.187	350
Regatul Unit	632.786	1.074.981	313.161	28.944	665.743	65.733	1.400
Total	3.768.171	5.526.071	1.075.044	233.275	3.885.586	298.654	33.512

Notă: Baza de date ERM include cazurile care au ca efect crearea sau desființarea a cel puțin 100 de locuri de muncă sau a cel puțin 10% din salariați în unitățile (companiile/instituțiile) cu mai mult de 250 de angajați.

Sursa: Prelucrări pe baza *European Restructuring Monitor (ERM) database*.

Locurile de muncă desființate de companiile și instituțiile din România ca urmare a restructurării interne au reprezentat 6,6% din totalul locurilor de muncă desființate din această cauză în UE28, cele desființate prin faliment/închiderea afacerii 1,8%, prin delocalizări/externalizări 1,6%, iar prin fuziuni și achiziții 0,6%.

Un alt aspect care merită atenție în contextul analizei eficienței pârghiilor de promovare a flexibilității îl reprezintă ponderea relativ ridicată a salariaților din companiile cu capital străin, generatoare de expunere și vulnerabilitate la riscul de relocare și dezechilibre sectoriale/teritoriale.

În anul 2016, aproximativ 1,2 mil. de persoane (respectiv 29,8% dintre salariații din companiile din România) erau angajate în companii cu capital străin (tabelul 5).

Tabelul 5 – Structura companiilor din România și a numărului de salariați ale acestora, în funcție de sursa de proveniență a capitalului, în anul 2016 (%)

		Total	Companii cu capital privat românesc	Companii cu capital străin	Companii cu capital de stat
Număr de companii	Număr	471.953	433.940	36.918	1095
	%	100,0	91,9	7,8	0,3
Număr de salariați	Număr	3.960.172	2.491.832	1.181.531	286.809
	%	100,0	62,9	29,8	7,3
Salariul mediu	lei/lună	1.604	1.121	2.429	2.403
Productivitatea muncii	lei/angajat/an	297.378	220.992	491.196	162.578

Sursa: Capitalul privat românesc 2016, Ediția a II-a, PIAROM și Ziarul financiar, 2017.

Prin ponderea pe care o dețin aceste companii în numărul de salariați, gradul de expunere al anumitor areale și ramuri de activitate la riscul de delocalizare este relativ ridicat.

În anul 2014, spre exemplu, în 11 ramuri ale industriei românești, ponderea salariaților din această categorii de companii era de peste 50%, în cazul a nouă ramuri, între 30 și 49,9%, și în trei ramuri, între 18 și 29,9% (tabelul 6).

Tabelul 6 – Ierarhia ramurilor industriale în funcție de ponderea salariaților din companiile cu capital străin, în anul 2014

Ramura	Număr de salariați (% din total)		
	Capital privat românesc	Capital străin	Capital de stat
Fabricarea produselor din tutun	0	100	0
Fabricarea autovehiculelor de transport rutier, a remorcilor și semiremorcilor	9	91	0
Fabricarea produselor de cocserie și din prelucrarea țiteiului	21	79	0
Industria metalurgică	24	76	0
Fabricarea echipamentelor electrice	25	75	0
Extracția petrolului și gazelor	2	73	25
Fabricarea calculatoarelor	29	71	0
Fabricarea băuturilor	33	67	0
Fabricarea produselor textile	45	55	0
Fabricarea de mașini, utilaje și echipamente	49	50	1
Fabricarea produselor din cauciuc	50	50	0
Tăbăcirea și finisarea pieilor	52	48	0
Fabricarea produselor chimice	35	43	21
Fabricarea produselor farmaceutice	43	42	16
Fabricarea articolelor de îmbrăcăminte	59	41	0
Fabricarea altor mijloace de transport	56	39	5
Fabricarea hârtiei	61	39	0
Fabricarea de mobilă	67	33	0
Fabricarea altor produse din minerale nemetale	70	30	0
Prelucrarea lemnului, cu excepția mobilei	70	30	0
Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	65	29	5
Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	12	21	67
Industria alimentară	62	18	0

Sursa: Capitalul privat românesc 2014, PIAROM, 2016.

Situații similare se înregistrează și în cazul unui număr important de localități din mediul urban sau rural de dimensiuni mici, în care ponderea salariaților ocupați în companiile cu capital străin este mai mare de 50%.

Într-o analiză realizată de Comisia Europeană în noiembrie 2017, cu privire la locul 15 ocupat de România în ceea ce privește poziția investițională internațională netă (PIIN), referindu-se la riscurile și vulnerabilitățile legate de pozițiile negative nete și factorii de influență ai acestora, se menționa, între altele, că stocul de investiții străine directe reprezintă un procent ridicat din pasivele externe ce determină PIIN negative, un fenomen similar fiind întâlnit și în Estonia, Lituania, Letonia, Bulgaria și Polonia.

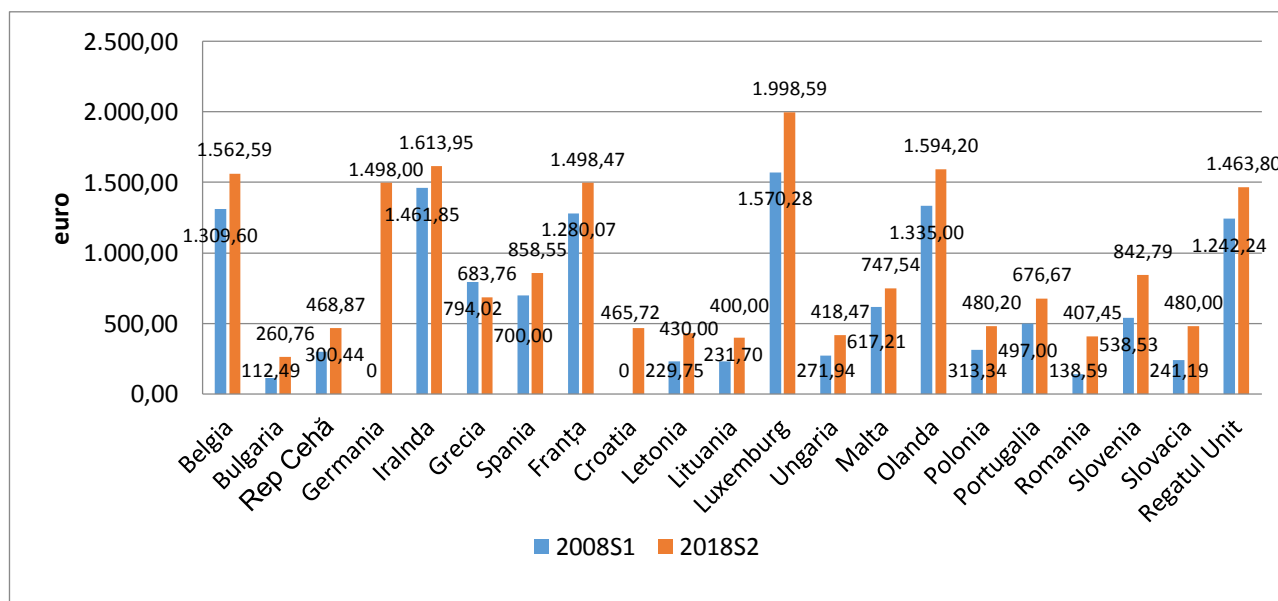
3. VENITURI ALE POPULAȚIEI CU NIVELURI MULT INFERIOARE CELOR DIN CELELALTE STATE MEMBRE, CU IMPLICAȚII MULTIPLE

Deși, în ultimii ani, anumite categorii de venituri ale populației (salariul minim și salariul mediu etc.) din România au cunoscut creșteri importante, acestea se mențin încă la un nivel redus comparativ cu nivelul general al veniturilor din celelalte state membre și se reflectă în niveluri înalte ale ratei sărăciei și ale sărăciei în muncă la nivel național. Menținerea unor discrepanțe semnificative, din această perspectivă, în profil teritorial prezintă risc de depopulare a unor areale și de dezechilibre financiare locale, adiționat propensiunii ridicate pentru emigrație externă și frânei pentru migrație internă.

Lipsa de atractivitate a României pentru persoanele în căutarea unui loc de muncă din celelalte state membre ale UE din cauza salariilor mici face ca atragerea de forță de muncă din aceste state să nu poată fi luată în considerare, cel puțin în următorii ani, ca o pârghie importantă de flexibilizare pe piața muncii.

Cu toate că, în ultimul deceniu, conform datelor Eurostat, salariul minim lunar din România a crescut de la 138,59 euro în semestrul I 2008 la 407,45 euro în semestrul I 2018, din punctul de vedere al acestui indicator, România se situează pe antepenultimul loc în ierarhia statelor membre care au un salariu minim la nivel național, singurele țări cu salarii minime mai mici fiind Bulgaria (260,76 euro) și Lituania (400 euro) (graficul 11).

Graficul 11 – Evoluția salariului minim lunar în România și în alte state membre, în intervalul 2008-2018 (euro)

Sursa: Eurostat.

Ponderea salariului minim în salariul mediu din economia reală, indicator sintetic al flexibilității salariale, reflectând o plajă de evoluție a salariilor pe ansamblul economiei în raport cu salariul minim, a evoluat în România de la 31,3% în anul 2008 la 43,6% în 2016 (tabelul 7).

Tabelul 7 – Ponderea salariului minim în veniturile salariale medii lunare din economia reală, în România și în alte state membre UE, în intervalul 2008-2017 (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Slovenia	43,4	44,2	50,5	51,7	52,2	53,2	52,8	52,4	52,7	53,7
Lituania	40,2	42,4	43,6	42,6	42,0	48,3	46,4	47,0	50,6	48,2
Luxemburg	:	47,8	48,6	49,3	49,5	50,4	50,3	49,5	48,9	49,3
Malta	50,6	47,2	47,4	47,8	46,7	47,5	46,9	48,0	47,8	45,1
Polonia	39,1	42,2	42,0	41,7	43,5	44,6	45,3	45,5	46,3	47,3
Irlanda	46,3	46,2	45,7	45,8	45,2	44,6	44,6	44,0	45,8	45,6
Portugalia	44,2	42,8	42,4	42,2	42,9	42,7	44,1	43,7	45,4	47,2
Letonia	37,4	41,3	41,9	44,8	43,4	42,0	44,1	46,4	45,3	43,0
Regatul Unit	38,2	38,6	38,7	39,1	39,6	39,3	40,2	41,0	44,1	44,4
România	31,3	34,9	32,4	35,4	34,1	36,3	38,5	40,5	43,6	:
Ungaria	38,8	38,3	38,0	38,6	42,5	43,3	43,3	43,2	43,4	44,5
Olanda	44,2	43,9	44,2	43,6	43,3	43,3	43,2	42,7	43,3	:
Bulgaria	40,6	39,1	36,3	35,5	37,9	39,2	40,5	41,0	43,1	47,5
Croatia	37,6	37,9	38,0	37,5	37,0	37,5	38,8	39,4	41,9	42,3
Germania	:	:	:	:	:	:	:	41,9	41,0	41,7
Estonia	34,8	36,4	35,5	33,5	33,0	34,1	35,9	37,2	38,3	:
Slovacia	33,6	35,7	36,0	36,1	35,6	36,0	35,4	36,9	37,7	38,5
Spania	37,6	37,6	37,8	36,7	36,4	36,1	36,0	35,6	36,0	38,7
Rep. Cehă	35,0	34,3	33,3	32,4	31,6	32,6	32,8	34,4	35,5	37,3
Belgia	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	:	:
Grecia	48,9	46,6	43,4	56,4	:	:	:	:	:	:
Franta	46,5	47,0	46,5	46,2	47,1	46,9	46,4	46,1	:	:

Sursa: Eurostat.

Conform unui studiu realizat de PIAROM, la data de 1 octombrie 2017, 46% dintre contractele individuale de muncă se situau în zona salariului minim, în timp ce personalul cu un venit salarial peste 700 euro reprezenta 16% dintre contracte¹⁵.

Totodată, datele INS relevă că, în România, celelalte forme de remunerare a salariaților (participare la profit etc.), ca forme de flexibilizare a veniturilor salariaților, dețin o pondere încă foarte mică în costul total al forței de muncă.

În plus, datele Băncii Naționale a României (BNR) relevă un grad ridicat de îndatorare a gospodăriilor populației și o pondere ridicată a creditelor neperformante în cazul acestui sector. Indicatorii privind gradul de îndatorare sunt extrem de relevanți în raport cu populația salariată, aflată printre principalele grupuri eligibile în contextul posibilității de a furniza dovezi privind existența unui venit sigur.

La acestea se adaugă nevoia unor proceduri transparente de fundamentare a nivelului unor categorii de venituri și a unor mecanisme de indexare a acestora, care influențează substanțial anvelopa salarială din sectorul public (argumentate prin analiza evoluției nivelului salariului minim, indicatorul social de referință) sau dimensiunea cheltuielilor pentru asigurări sociale (argumentate prin analiza evoluției venitului minim garantat, a ajutoarelor de căldură etc.), lipsa acestora putând avea cu impact negativ asupra predictibilității și abordării strategice a evoluției veniturilor populației.

¹⁵ PIAROM.

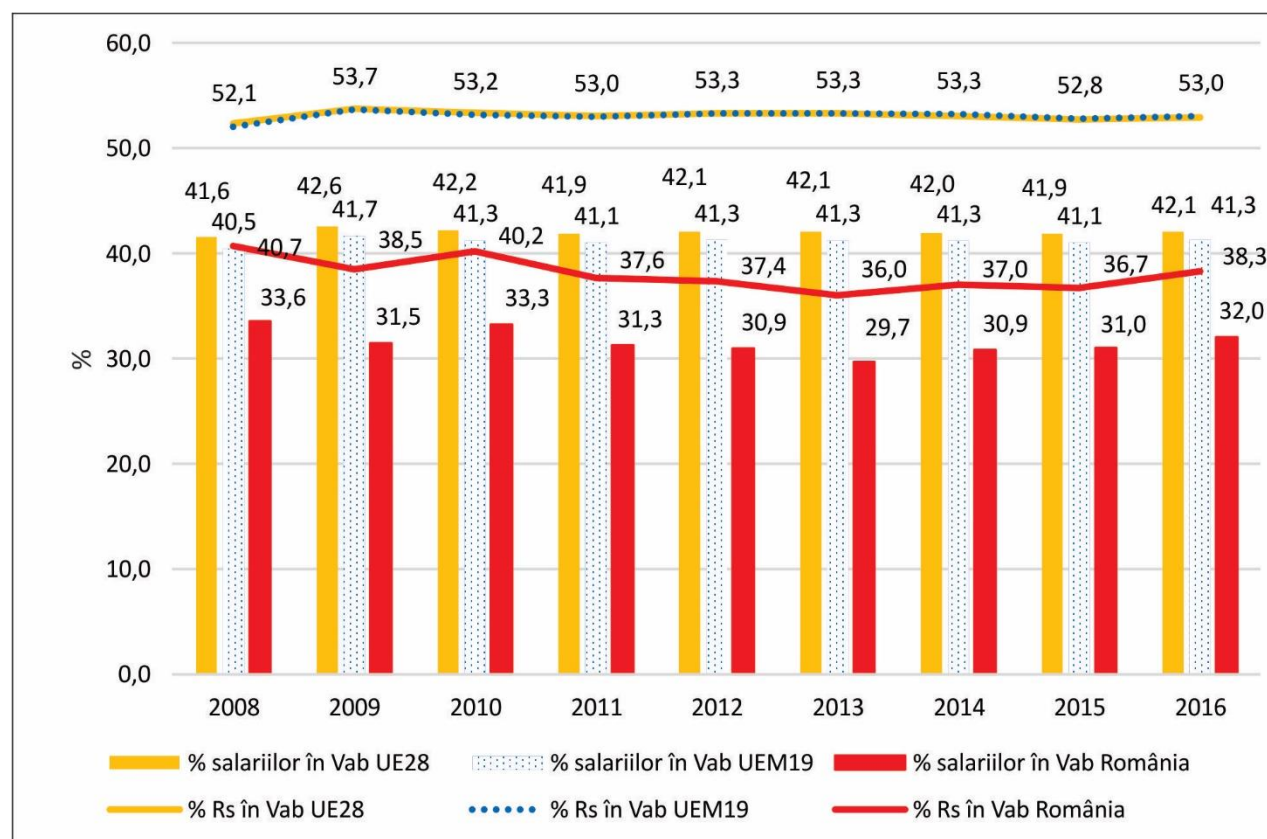
Aceste aspecte au fost sesizate de CE¹⁶ în recomandările 2018 privind Programul național de reformă, alături de riscurile ce pot decurge din deficitul de forță de muncă și slaba implicare a partenerilor sociali în negocierile colective.

O imagine privind gradul de flexibilitate a pieței muncii prin intermediul salariilor poate fi reflectată și cu alți indicatori sintetici, respectiv ponderea remunerării brute a salariaților și/sau a salariilor brute în valoarea adăugată totală din economie.

Analiza evoluției acestor indicatori în perioada 2008-2016, în România comparativ cu media statelor UE28 și, respectiv, UEM19, relevă fluctuații ce pot susține o flexibilitate mai ridicată a pieței muncii în România prin salarii.

Nivelul ponderii remunerării brute a salariaților în valoarea adăugată, dar și cel al ponderii salariilor brute în valoarea adăugată se mențin în România încă la un nivel inferior, cu aproximativ 7 și, respectiv, 10 p.p. comparativ cu mediile europene (graficul 12).

Graficul 12 – Ponderea remunerării brute a salariaților și a salariilor brute în valoarea adăugată brută, în România, UE28 și UEM19, în intervalul 2008-2018 (%)

Sursa: Eurostat

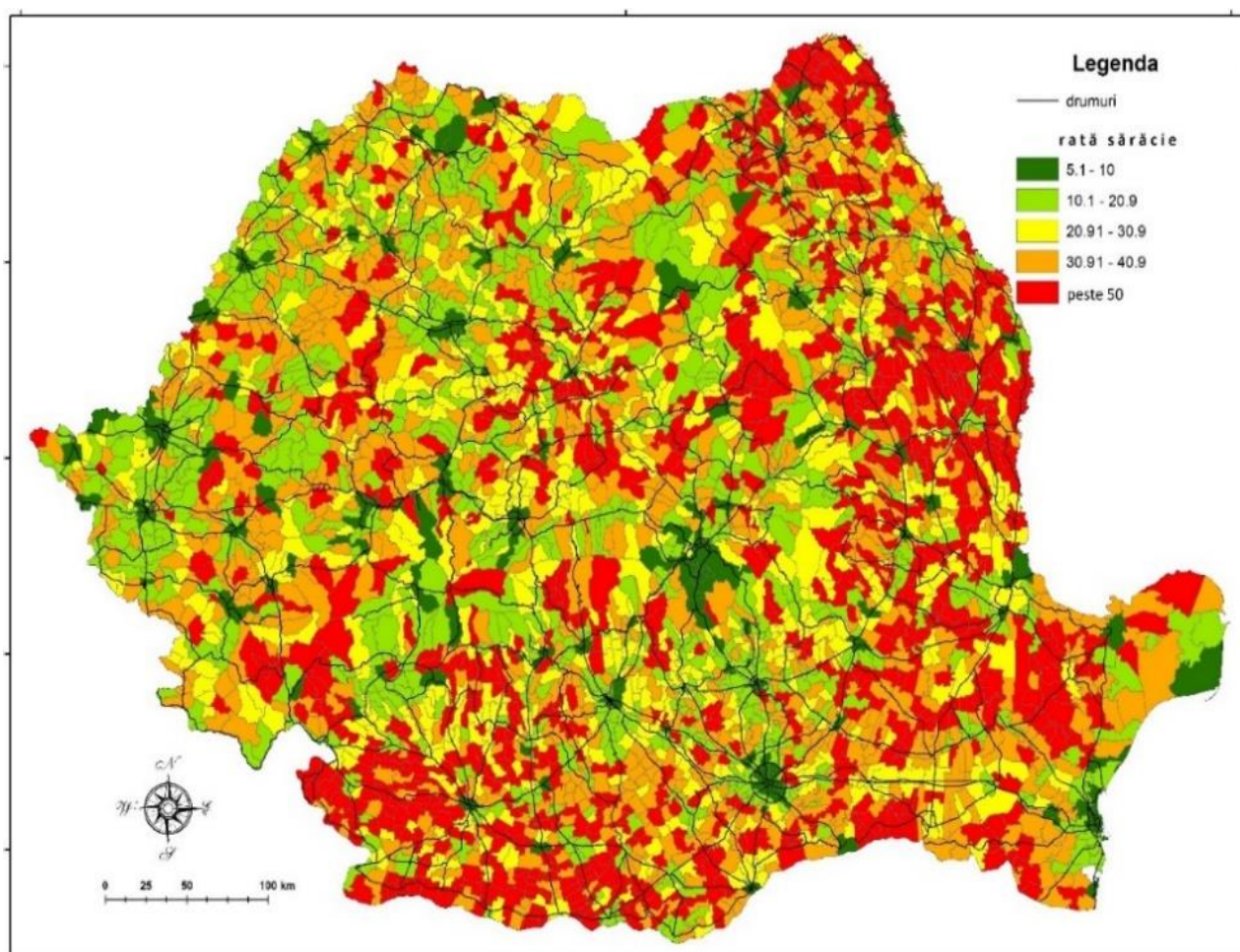
Evoluția indicatorilor reflectă, între altele, faptul că, pe parcursul crizei, în România, flexibilitatea prin salarii s-a realizat prin măsurile de reduceri salariale în sectorul public, respectiv tăierea cu 25% a acestora, plafonarea sporurilor și adaosurilor prin legea unică de salarizare în sectorul public la 40% etc., care s-au reflectat în reducerea ponderii remunerației brute și a salariilor în total VAB cu 2 p.p., în timp ce, în celelalte state, reducerea ponderii a fost mult inferioară.

¹⁶ Council Recommendation on the 2018 National Reform Programme in Romania and delivering a Council opinion on the 2018 Convergence Programme of Romania, Bruxelles, 23 May 2018, COM (2018) 422 final, p. 4.

În strânsă corelație cu nivelul salariilor și cu nivelul redus înregistrat de toate celelalte venituri, statisticile Eurostat situează România pe primele locuri în Europa din punctul de vedere al ratei sărăciei și al ratei sărăciei în muncă.

Analiza ratei sărăciei¹⁷, cât și a ratei sărăciei în muncă la nivelul celor 3.184 UAT relevă existența unor importante diferențieri în profil teritorial (harta 2 și harta 3).

Harta 2 – Rata sărăciei relative în România, în anul 2016 (%)

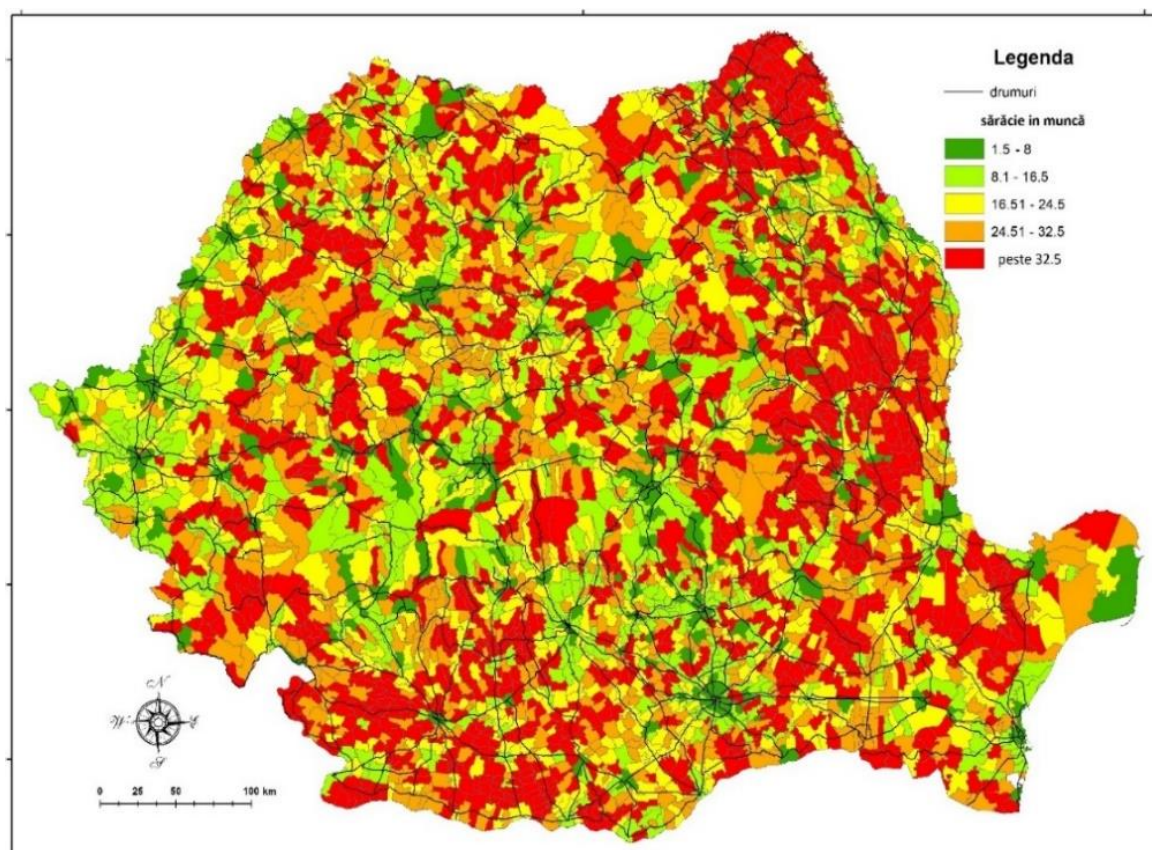
Sursa: Proiectul Implementarea unui sistem de elaborare de politici publice în domeniul incluziunii sociale la nivelul MMJS, cod SIPOCA 4, beneficiar Ministerul Muncii și Justiției Sociale, partener Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”.

Analizele realizate la nivelul celor 3.184 de unități administrativ-teritoriale (municipii, orașe și comune), în anul 2017, oferă suficiente argumente privind existența unei corelații directe între aceste fenomene și lipsa infrastructurii de transport, depărtarea de polii urbani, lipsa de servicii sociale

¹⁷ Metoda relativă utilizată în cadrul SIPOCA 4 în evaluarea sărăciei monetare constă în stabilirea pragului sărăciei prin aplicarea unei proporții de 60% la valoarea mediană a distribuției veniturilor disponibile pe adult-echivalent. Pragul de sărăcie utilizat drept reper în estimarea ratei sărăciei este de 725 de lei/adult echivalent (INS, 2016). Persoanele ocupate ale căror venituri disponibile sunt sub acest nivel se consideră sărace.

specifice anumitor grupuri vulnerabile (tineri în dificultate, vârstnici etc.), slaba dotare cu unități de educație, servicii de sănătate etc.¹⁸

**Harta 3 – Rata sărăciei în muncă în România,
în anul 2016 (%)**

Sursa: Proiectul Implementarea unui sistem de elaborare de politici publice în domeniul incluziunii sociale la nivelul MMJS, cod SIPOCA 4, beneficiar Ministerul Muncii și Justiției Sociale, partener Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”.

Aceste elemente alimentează și înclinația pentru migrație externă, lipsa acestor servicii regăsindu-se, alături de nivelul salariului, între factorii care au influențat decizia de a părăsi România pentru a munci într-un alt stat membru al UE, dar și lipsa de apetență a lucrătorilor pentru migrația internă spre zone cu slabă dotare în servicii.

4. DECALAJE IMPORTANTE DE PRODUCTIVITATE ÎN RAPORT CU CELELALTE STATE

Deși, în ultimii zece ani, decalajele în domeniul productivității muncii între România și media statelor membre UE28 au scăzut cu aproximativ 15 p.p., acestea se mențin încă la un nivel ridicat. În anul 2017, productivitatea muncii din România reprezenta 65,3% din media UE28 (tabelul 8).

¹⁸ Proiectul Implementarea unui sistem de elaborare de politici publice în domeniul incluziunii sociale la nivelul MMJS, cod SIPOCA 4, beneficiar Ministerul Muncii și Justiției Sociale, partener Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”.

Tabelul 8 – Productivitatea muncii, medie pe persoană ocupată și oră lucrată (% , UE28 = 100)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Irlanda	130,3	134,8	141,6	144,4	146,8	142,7	146,5	188,5	185,5	189,3
Luxemburg	169,5	162,7	162,5	166,3	162,1	163,3	169,9	168,2	163,2	160,8
Belgia	128,0	129,4	131,1	129,6	130,5	130,0	130,3	130,0	129,3	128,8
Austria	117,4	117,6	115,3	115,6	117,5	116,8	116,3	117,5	116,5	117,0
Franța	116,3	117,3	116,9	116,6	115,0	116,3	115,7	115,2	114,8	115,4
Danemarca	107,6	109,5	115,2	114,6	114,4	115,2	115,3	114,3	111,9	113,7
Suedia	118,0	116,0	116,6	116,1	116,0	113,8	113,2	114,1	113,6	113,0
Olanda	119,5	116,8	114,6	113,3	113,0	114,9	113,1	112,4	111,6	111,2
Finlanda	115,7	113,2	112,5	112,4	109,3	108,1	107,3	107,6	108,7	108,8
UEM19	108,4	108,5	107,8	107,7	107,1	107,2	107,3	107,2	107,0	106,9
Italia	114,7	114,7	112,7	112,0	109,9	108,5	107,1	106,1	107,3	106,3
Germania	106,7	104,0	105,0	106,3	105,1	104,5	106,4	106,1	106,3	106,2
Spania	100,7	105,3	101,8	101,1	102,9	103,2	103,2	102,0	101,8	101,6
UE28	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Regatul Unit	106,1	104,1	104,0	102,2	102,6	102,3	102,0	101,5	101,3	99,8
Malta	93,1	94,0	94,7	91,2	90,4	89,6	91,2	95,1	95,5	96,1
Cipru	94,9	95,2	91,5	89,9	88,7	86,7	84,9	84,8	84,3	84,1
Slovenia	83,6	80,0	79,5	80,7	80,1	80,4	81,4	80,7	80,7	81,7
Slovacia	79,2	79,0	83,4	81,4	82,3	83,5	83,8	82,5	81,6	81,1
Rep. Cehă	77,7	79,1	77,1	77,4	76,1	76,6	79,1	79,7	79,8	80,6
Grecia	98,4	98,0	89,6	85,5	85,9	86,9	86,2	83,1	80,9	79,7
Portugalia	77,4	79,4	79,8	76,4	76,7	79,6	78,8	78,2	78,0	76,0
Polonia	61,9	65,2	70,0	72,6	73,9	73,7	73,5	73,9	74,1	75,7
Lituania	64,9	61,1	67,1	71,2	72,9	74,0	74,5	73,2	72,0	74,9
Estonia	66,0	66,6	70,6	72,0	73,2	73,2	73,7	70,9	71,8	72,8
Croația	70,5	68,5	67,3	70,2	72,4	73,5	70,7	70,2	71,3	71,8
Ungaria	70,5	72,4	73,0	74,1	72,8	73,1	71,1	69,8	67,8	68,1
Letonia	56,1	56,1	58,8	61,4	62,9	62,4	64,4	63,8	64,8	67,2
România	51,2	51,3	50,6	51,5	55,6	56,0	56,5	58,6	61,9	65,3
Bulgaria	39,3	39,4	41,3	42,2	43,5	42,9	43,8	44,1	45,4	45,7

Notă: Calculate pe baza productivității nominale.

Sursa: Eurostat.

Reducerea respectivelor decalaje implică promovarea de măsuri/programe pentru stimularea investițiilor în tehnologii, dar și măsuri de protejare a forței de muncă disponibilizate ca urmare a acestor investiții și, implicit, strategii specifice și capacitatea de susținere a costurilor atașate acestora.

Și aceasta, într-un context mai larg al noilor provocări cu care se confruntă economia, cu potențial impact semnificativ în arhitectura cererii de forță de muncă (digitalizarea, industria 4.0, cerințe de conformare de mediu și dezvoltare durabilă, schimbări ale paradigmei în domeniul energiei etc.) și care susțin nevoia de estimare a cererii de forță de muncă și a caracteristicilor cantitative și structural-calitative ale acesteia, precum și strategii adoptate de stat și companii pentru asigurarea necesarului de forță de muncă.

Bibliografie selectivă

- Bertola, G. (2014), *Labour policies and capital mobility in theory and in EMU*, CESIFO Working Papers, No 4919, Category 4, Labour Market
- Cace, S. (coord.) (2018), *Analiza și evaluarea grupurilor vulnerabile în vederea stabilirii nevoii de servicii sociale în România*, proiect Implementarea unui sistem de elaborare de politici publice în domeniul incluziunii sociale la nivelul MMJS, București

- Chivu, L.; Ciutacu, C. (2016), *Romania and the four economic freedoms: From theory to practice*, în *Economic Dynamics and Sustainable Development – Resources, Factors, Structures and Policies*, Peter Lang Academic Publishing Group, Frankfurt
- Chivu, L.; Ciutacu, C.; Dimitriu, R.; Țiclea, T. (2013), *Impactul reformelor legislative asupra relațiilor industriale din România*, International Labour Office, Industrial and Employment Relations Department, ILO DWT and Country Office for Central and Eastern Europe
- Chivu, L.; Ciutacu, C.; Georgescu, L. (2015), *Consequences of wage gaps in the European Union*, Elsevier, Procedia Economics and Finance, Vol. 22
- Ciutacu, C.; Chivu, L. (2018), *Quality of work and employment in Romania*, Editura Expert, București
- Dăianu, D. (coord.), Kallai, E.; Mihailovici, G.; Socol, A. (2016), *România și aderarea la zona euro: întrebarea este, în ce condiții!*, Studii de Strategie și Politici, SPOS 2016, Institutul European din România
- Gadatsch, N.; Stahler, N.; Weigert, B. (2015), *German labour market and fiscal reforms 1999 to 2008: can they be blamed for intra-euro area imbalances?*, Discussion Paper, Deutsche Bundesbank, No 29
- Izquierdo, M.; Jimeno, F.J.; Kosma, T.; Lamo, A.; Millard, S.; Room, T.; Viviano, E. (2017), *Labour market adjustment in Europe during crisis: Microeconomic evidence from the Wage dynamics network survey*, Documentos Ocasionales, No 1704, Banco de Espana
- Jimeno, J.F. (ed.) (2009), *Spain and the euro. The first ten years*, Banco de Espana, Madrid
- Komlos, J. (2008), *Employment in a just economy*, Real-world economics review, No 83
- Kuhn, M.; Ochsen, C. (2009), *Labour markets and demographic change*, VS Research
- L'Angevin, C. (2007), *Labour market adjustment dynamics and labour market mobility within the euro area*, Documents de travail de la DGTPPE, No 2007/06
- Mundell, R.M. (1961), *A theory of optimum currency area*, The American Economic Review, Vol. 51, No 4
- Schadler, S. (2005), *Euro adoption in Central and Eastern Europe: opportunities and challenges*, International Monetary Fund, Washington
- ***, Comisia Europeană (2017), *Raport al Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Banca Centrală Europeană și Comitetul Economic și Social European. Raport privind mecanismul de alertă 2018*, Bruxelles
- ***, *Council Recommendation on the 2018, National Reform Programme in Romania and delivering a Council opinion on the 2018, Convergence Programme of Romania*, Bruxelles
- ***, European Central Bank (2012), *Euro area labour market and the crisis. Structural Issues Report*
- ***, European Central Bank (2018), *Convergence Report*
- ***, *European Restructuring Monitor database, 2018*
- ***, Eurostat (2018), *Skills mismatch experimental indicators*
- ***, HM Treasury (2003), *EMU and labour market*, EMU Study, Londra
- ***, Institutul Național de Statistică (2018), *Baze de date și metadata statistice online*
- ***, Manpower Group, *Studiul privind deficitul de talente în România 2018*
- ***, PIAROM (2016), *Capitalul privat românesc 2014*
- ***, World Bank Group (2018), *Doing Business 2018. Reforming to create jobs*

Anexă

Reglementări ale pieței muncii în state din Europa Centrală și de Est și state membre UEM - 2018

[illegible]

– continuare anexa –

	Bulgaria	România	Polonia	Rep. Cehă	Ungaria	Portugalia	Spania	Germania	Grecia	Danemarca
Este obligatorie reformarea profesională sau realocarea lucrătorilor?	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Nu
Există reguli privind prioritățile în cazul concedierii salariaților?	Nu	Da	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Da	Da	Nu
Există reguli privind prioritățile în cazul reangajării salariaților?	Nu	Da	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu
Costul disponibilizărilor										
Perioada de notificare a angajaților în cazul concedierilor colective (săptămâni de salarizare)	4,3	4,0	10,1	8,7	6,2	7,9	2,1	10,0	0,0	0,0
Plăți compensatorii în cazul concedierilor colective (săptămâni de salarizare)	4,3	0,0	8,7	11,6	7,2	9,1	15,2	11,6	15,9	0,0
Calitatea locului de muncă										
Salarizare egală pentru muncă de valoare egală?	Da	Da	Nu	Da	Nu	Da	Da	Nu	Da	Da
Nediscriminare pe bază de sex la angajare?	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Nu	Da	Da	Da
Concediu de maternitate plătit/neplătit stipulat de lege? ^f	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
Durata minimă a concediului de maternitate (zile)	410	126	140	196	168	120	112	98	119	126
Pe perioada concediului de maternitate se plătește 100% salariul?	Nu	Nu	Da	Nu	Nu	Da	Da	Da	Da	Nu
Există prevederi privind minimum 5 zile plătite integral pentru concediu medical?	Da	Da	Nu	Nu	Da	Nu	Nu	Da	Nu	Da
Sunt prevăzute scheme de protecție în caz de șomaj pentru angajații cu vechime mai mare de un an?	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
Care este durata minimă de contribuții pentru a beneficia de protecție în caz de șomaj (luni)	9,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	4,0	12,0

Sursa: *Doing Business 2018. Reforming to create jobs*, World Bank Group, 2018.

STUDIUL 12

REPERE PRIVIND SITUAȚIA ACTUALĂ A INFRASTRUCTURILOR DE ENERGIE ȘI DE TRANSPORT ALE ROMÂNIEI. PERSPECTIVE DE EVOLUȚIE INTEGRATĂ LA NIVEL EUROPEAN

Centrul de Economia Industriei și Serviciilor

Dr. Marina BĂDILEANU, Dr. Luminița Izabell GEORGESCU, Dr. Marius F.R. BULEARCĂ,
Dr. Frantz Daniel FISTUNG, Dr. Mihai-Sabin MUSCALU

1. INFRASTRUCTURA SISTEMULUI NAȚIONAL DE TRANSPORT GAZE NATURALE DIN ROMÂNIA	485
Introducere.....	485
1.1. Situația actuală a infrastructurii din SNTGN.....	487
1.2. Culoarele de transport ale SNTGN din România.....	492
1.3. Proiecte strategice de interconectare transfrontalieră a SNTGN cu sistemele de transport ale statelor vecine.....	495
1.3.1. Dezvoltarea pe teritoriul României a sistemului național de transport gaze naturale pe coridorul Bulgaria-România-Ungaria-Austria (proiectul BRUA).....	498
1.3.2. Dezvoltarea pe teritoriul României a coridorului sudic de transport pentru preluarea gazelor naturale de la țărmul Mării Negre.....	499
1.3.3. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu conducta de transport internațional gaze naturale T1 și reverse flow Isaccea.....	500
1.3.4. Dezvoltări ale SNTGN în zona de nord-est a României, în scopul îmbunătățirii aprovizionării cu gaze naturale a zonei, precum și al asigurării capacităților de transport spre/dinspre Republica Moldova.....	501
1.3.5. Amplificarea coridorului bidirecțional de transport gaze naturale Bulgaria-Romania-Ungaria-Austria (BRUA, faza 3).....	501
1.3.6. Proiect privind noi dezvoltări ale SNTGN, în scopul preluării gazelor de la țărmul Mării Negre.....	502
1.3.7. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul similar de transport gaze naturale din Serbia	502
1.3.8. Modernizare SMG Isaccea 1 și SMG Negru Vodă 1	503
1.3.9. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul de transport gaze naturale din Ucraina, pe direcția Gherăești-Siret.....	504
1.3.10. Proiectul AGRI (Azerbaidjan-Georgia-Romania Interconector)	504
1.3.11. Beneficiile aduse prin implementarea proiectelor	506
Concluzii.....	507
Bibliografie	508
2. INFRASTRUCTURA ENERGIEI ELECTRICE.....	509
Introducere.....	509
2.1. Infrastructura energetică – pilon principal al integrării europene.....	511
2.2. Infrastructura energetică – motor al dezvoltării echilibrate a României la nivel regional.....	514

2.3. <i>Infrastructura energetică – factor de reducere a decalajelor economice dintre mediile urban și rural</i>	522
Concluzii	527
Bibliografie.....	528
3. ROLUL INFRASTRUCTURII DE TRANSPORT ÎN PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA MONEDA EURO	530
3.1. <i>Rețeaua TEN-T și amprenta acesteia asupra infrastructurii românești de transport</i>	530
3.2. <i>Infrastructura de transport din România, date și politici</i>	534
3.3. <i>Măsuri și acțiuni pentru sprijinirea binomului dezvoltare economică-infrastructură în România</i> ...	536
3.4. <i>Ce poate fi făcut pentru îmbunătățirea infrastructurii de transport din România</i>	538
Bibliografie.....	541

1. INFRASTRUCTURA SISTEMULUI NAȚIONAL DE TRANSPORT GAZE NATURALE DIN ROMÂNIA

Introducere

Prima conductă din cadrul sistemului național de transport gaze naturale (SNTGN) a fost pusă în funcțiune în anul 1914. SNTGN a fost conceput ca un sistem radial-inelar interconectat, fiind dezvoltat în jurul și având drept puncte de plecare marile zăcămintele de gaze naturale din Bazinul Transilvaniei (centrul țării), Oltenia și, ulterior, Muntenia de Est (sudul țării). Destinația sa au fost marii consumatori din zona Ploiești-București, Moldova, Oltenia, precum și cei din zona centrală (Transilvania) și de nord a țării. Ulterior, fluxurile de gaze naturale au suferit modificări importante, din cauza declinului surselor din Bazinul Transilvaniei, Moldova, Oltenia și a apariției altor surse (import, OMV Petrom, concesiuni realizate de terți etc), în condițiile în care infrastructura de transport gaze naturale a rămas aceeași.

Construirea SNTGN, în condițiile economice ale anilor '70-'80, pentru consumuri de peste 40 mld. mc, a făcut ca acest sistem, după anul 1990, să prezinte o capacitate neutilizată mare. La acest aspect se adaugă vechimea instalațiilor, modificarea parametrilor de exploatare etc., care fac din actualul SNTGN un „sistem cu costuri ridicate de exploatare și greu guvernabil”¹. Situația din prezent este complet diferită de cea pentru care infrastructura a fost proiectată acum circa 50 de ani, iar multe echipamente au ajuns la limita duratei normate de funcționare, impunându-se înlocuirea lor.

Gradul redus de utilizare a SNTGN și a rețelelor de distribuție dimensionate pentru o cerere triplă de gaz natural și consum în special în unități industriale mari generează dificultăți tehnice în operare și mentenanță și costuri mari de operare. Parțial, din cauza nivelului scăzut al prețului reglementat și al taxelor de consum al gazului natural, dar și din cauza costului mare de operare a infrastructurii, România este statul european cu cea mai mare pondere a tarifelor pentru utilizarea infrastructurii în prețul final al gazului natural. În aceste condiții, planul de dezvoltare a sistemului românesc de transport gaze naturale trebuie să cuprindă proiecte de anvergură, menite să reconfigureze rețeaua de transport care, deși extinsă și complexă, a fost concepută într-o perioadă în care accentul se punea pe aprovizionarea cu gaze naturale a marilor consumatori industriali, precum și pe asigurarea accesului acestora la resursele concentrate, în cea mai mare parte, în centrul țării și în Oltenia și, deopotrivă, și la sursele de import.

Iată de ce este necesară o regândire de amploare a funcționării sistemelor de transport și de distribuție a gazului natural. Un aspect-cheie al acestei transformări este adaptarea parametrilor tehnici pentru asigurarea transportului în regim de înaltă presiune, la un nivel apropiat de cel la care operează sistemele de transport ale statelor vecine. Un alt aspect ce trebuie implementat este asigurarea echilibrării zilnice și – pe termen mediu – chiar orare a SNTGN. De asemenea, este necesar un model de piață structurat pe principiile pieței libere, ale protecției consumatorului vulnerabil, precum și pe dimensiunile *uniunii energetice europene*².

¹ SNTGN Transgaz SA - *Raportul administratorilor pe anul 2016*.

² Uniunea energetică înseamnă, de fapt, integrarea piețelor naționale de energie fragmentate și izolate ale statelor membre într-o piață unică europeană, în care orice restricții în calea tranzacțiilor cu energie peste granițe, restricții comerciale și fizice, să fie *de facto* eliminate (https://ec.europa.eu/commission/priorities/energy-union-and-climate_ro). Cu alte cuvinte, în uniunea energetică, producătorii, furnizorii și consumatorii ar putea să încheie tranzacții cu energie cu costuri minime de tranzacție, indiferent din ce stat membru provin, în condiții concurențiale, ceea ce ar oferi consumatorilor alternative de aprovizionare și ar limita acțiunile unor jucători care profită azi de fragmentarea piețelor (GAZPROM). Acest lucru este important atâta vreme cât jucătorii cu poziție dominantă din piața de energie, care sunt din afara UE, nu pot fi constrânși prin alte instrumente europene, precum

Deoarece securitatea alimentării cu gaze naturale stă la baza oricărei politici energetice, orice întrerupere a livrărilor de gaze naturale are consecințe importante atât asupra economiei României, cât și asupra economiilor statelor membre ale Uniunii Europene (UE). Pentru a întări această securitate, țările UE trebuie să-și diversifice vectorii și sursele energetice. În același timp, trebuie să acționeze pentru modernizarea infrastructurii de transport gaze naturale³. Provocările politice din ultimii ani subliniază faptul că diversificarea surselor, a furnizorilor și a rutelor de aprovizionare cu energie este esențială pentru funcționalitatea pieței interne europene de energie, dar și pentru asigurarea unei aprovizionări cu energie din surse sigure și reziliente. Mai exact, este nevoie să crească numărul conexiunilor, în special între statele baltice și Finlanda, pe de o parte, și piața de gaze din Europa Centrală, pe de alta, să se îmbunătățească funcționalitatea interconectărilor dintre statele membre (de exemplu, Ungaria, România, Bulgaria și Grecia, pe de o parte, sau Portugalia și Spania cu Franța, pe de altă parte), asigurându-se astfel că toate statele membre au acces la platforme de comercializare a energiei (atât gaze naturale, cât și electricitate).

Datorită poziției geografice și dată fiind situația relativ privilegiată ca resurse, România poate avea un cuvânt major de spus în politicile energetice la nivel european și în accelerarea realizării uniunii energetice. România poate găsi oportunități din faptul că: accelerarea proiectului unei piețe unice de energie și uniunea energetică au pornit de la criza de aprovizionare cu energie din centrul și estul Europei, urmare a conflictului ruso-ucrainean; România a descoperit recent rezerve de gaze naturale în Marea Neagră și ar putea dezvolta capacități de înmagazinare pentru gaze, inclusiv pentru regiune. Prin toate acestea, România poate contribui semnificativ la reducerea riscurilor de aprovizionare cu energie în întreaga regiune. ***Din acest punct de vedere, infrastructura SNTGN constituie un factor de integrare europeană.***

Ca răspuns la aceste cerințe, o dezvoltare durabilă a infrastructurii de transport gaze naturale din România presupune un amplu program investițional, care să permită alinierea SNTGN la cerințele de transport și operare în conformitate cu normele europene de protecție a mediului. În contextul geopoliticii și geostrategiei traseelor energetice europene, România beneficiază de avantajele localizării geografice pe coridoare importante de transport gaze naturale, cu acces la resursele de gaze naturale

politica europeană de competiție, de la abuzurile pe care le pot comite asupra consumatorilor. În acest scop, țările ECE au construit în ultimii cinci ani nu mai puțin de 42 mld. mc/an de capacitate a interconectărilor interne de gaze naturale și cu Europa de Vest, capacitate totalizând în prezent 147 mld. mc/an. Au fost eliminate clauzele de destinație și relaxate cele de *take-or-pay* din contractele de termen lung ale furnizorilor externi de gaze cu companiile europene și, sub presiunea investigației antitrust demarate de CE împotriva Gazprom în anul 2012, este probabil ca și statele central și est-europene să obțină termeni contractuali mai buni în relația cu furnizorul rus: eliminarea restricțiilor teritoriale de utilizare a gazelor, precum și mecanisme de preț mai echitabile și mai transparente. Terminalele de regazificare a GNL de la Klaipeda (Lituania) și Swinoujscie (Polonia), cel de la Revithoussa (Grecia), cele planificate a fi construite la Omisalj (Croatia) și Alexandroupoli (Grecia), precum și gazoductele coridorului sudic de gaze vor aduce în Europa Centrală și de Est, prin intermediul conductelor interconectoare, noi surse de gaze: GNL de pe piețele internaționale, gaz caspic și/sau est-mediteraneeen etc.

³ Demersurile UE de asigurare a securității și diversificării surselor de aprovizionare nu se bazează numai pe acțiuni cu orientare internă (pentru care este nevoie de o UE mai puternică și unită, care poate colabora într-un mod mai constructiv cu partenerii săi), ci are și o dimensiune externă. Politica energetică este utilizată adesea ca instrument de politică externă, în special în principalele țări producătoare de energie și în cele prin care tranzitează energia. Folosind o voce unitară, UE are capacitatea de a avea un cuvânt greu de spus pe piețele mondiale ale energiei, putând chiar avea un impact (alături de principalii săi parteneri) în impunerea unor standarde îmbunătățite de guvernare în domeniul energiei la nivel mondial, sprijinând principii de transparență, competitivitate, formare a prețurilor pe principii de piață. UE nu este numai un importator de energie, dar poate fi și un exportator de tehnologii și servicii energetice, fapt pentru care trebuie să se angajeze în dialoguri diplomatice și comerciale, pentru a stabili parteneriate strategice (Ioniță *et al.*, 2017).

descoperite în Marea Neagră, aspect care conduce la necesitatea valorificării eficiente a acestor oportunități; **din acest punct de vedere, infrastructura SNTGN constituie un factor de echilibru regional.**

Dar realizarea uniunii energetice nu constituie singurul scop al dezvoltării infrastructurii SNTGN din România. Ca stat membru al UE din anul 2007, România s-a angajat să participe, alături de celelalte state membre, la crearea zonei euro (ZE)⁴, iar aderarea țării noastre la această uniune monetară implică îndeplinirea unor condiții impuse prin Tratatul de aderare (Isărescu, 2014). Alături de realizarea convergenței nominale, România trebuie să îndeplinească anumite criterii și pentru realizarea convergenței reale (Iancu, 2009); printre aceste cerințe, așa cum o arată numeroase studii dedicate procesului de aderare a României la ZE⁵, se află și cea referitoare la modernizarea, dezvoltarea și eficientizarea marilor structuri din „industriile de rețea” (așa cum sunt cunoscute transporturile, energia și gazele). De aceea, dezvoltarea infrastructurii SNTGN din România, din punctul de vedere al aderării la ZE, este nu numai o necesitate, dar și o oportunitate pe care, în condițiile favorabile oferite de diversele mecanisme economice, financiare și de cooperare create la nivelul UE, țara noastră este obligată să o valorifice la maximum.

Din aceste considerente, vom prezenta în continuare pașii pe care considerăm că România ar trebui să-i facă pentru dezvoltarea și modernizarea infrastructurii SNTGN.

1.1. Situația actuală a infrastructurii din SNTGN

SNTGN din România este reprezentat de ansamblul de conducte magistrale, precum și de instalațiile, echipamentele și dotările aferente acestora, utilizate la presiuni cuprinse între 6 bar și 40 bar, cu excepția transportului internațional (63 bar), prin care se asigură preluarea gazelor naturale extrase din perimetrele de producție sau a celor provenite din import și transportul acestora în vederea livrării către participanții de pe piața internă de gaze naturale, export, transport internațional etc.

În prezent, SNTGN din România este operat de Societatea Națională de Transport a Gazelor Naturale Transgaz SA Mediaș, în calitate de operator tehnic al sistemului de transport (OST). La 30.06.2018 (Transgaz, 2018b), principalele componente ale SNTGN erau:

- 13.359 km de conducte magistrale de transport și racorduri de alimentare gaze naturale, din care 553 km de conducte pentru transportul internațional al gazelor naturale, cu stații de reglare-măsurare (SRM) gaze naturale (1.232 de direcții de măsurare);
- șase stații de măsurare a gazelor naturale pentru transportul internațional (SMG);
- cinci stații de măsurare a gazelor naturale din import;
- trei stații de comprimare gaze naturale (SCG), cu o putere cumulată de 28,94 MW și o capacitate maximă de comprimare de 650.000 Nmc/h, adică 15.600.000 Nmc/zi;
- 1.037 de stații de protecție catodică (SPC);

⁴ ZE cuprinde în prezent 19 state membre din cele 28 din Uniunea Europeană, ultimul stat care a aderat fiind Lituania, în 2015. Din cele nouă state membre non-euro, numai două – Danemarca și Regatul Unit – nu au obligația să adere la ZE, spre deosebire de Bulgaria, Republica Cehă, Croația, Ungaria, Polonia, România și Suedia, care nu fac încă parte din ZE, însă au obligația, în temeiul tratatelor, de a adera la ZE de îndată ce îndeplinesc criteriile necesare.

⁵ Vezi în aceste sens: Isărescu (2016), Dăianu *et al.* (2016), Isărescu (2015) etc. De altfel, și momentul aderării României la moneda euro este un alt subiect major și controversat, după cum o dovedesc și numeroasele dezbateri dedicate acestei probleme. Oricum, este unanim acceptat că decizia de trecere la euro va fi, în cele din urmă, una de natură politică.

- 58 de stații de comandă vane (SCV) și/sau noduri tehnologice (NT);
- 892 de instalații de odorizare gaze.

În prezent, **activitatea de transport intern a gazelor naturale** este asigurată prin 13.359 km de conducte și racorduri de alimentare gaz, cu diametre cuprinse între 50 mm și 1200 mm, la presiuni cuprinse între 6 bar și 40 bar (tabelul 1, harta 1), cu excepția transportului internațional (63 bar).

Tabelul 1 – Componentele principale ale SNTGN, în funcție de gradul lor de uzură

Durata de funcționare	Conducte de transport	Racorduri de alimentare	Număr de direcții/stații de reglare și măsurare
U/M	km	km	nr.
Mai mult de 40 ani	6.628	342	149
Între 30 și 40 ani	2.001	164	60
Între 20 și 30 ani	692	302	252
Între 10 și 20 ani	1.505	862	575
Mai puțin de 10 ani	745	112	196
Total	11.571	1.788	1.125 SRM (1.232 de direcții de măsurare)
	13.359		

Sursa: Transgaz, 2018b.

Datele prezentate relevă că, în ceea ce privește conductele de transport gaze naturale, din cei 13.359 km aflați în exploatare, cca 81% au o durată de funcționare efectivă mai mare de 20 de ani, apropiată de durata lor normată de funcționare, ceea ce impune aplicarea unor vaste programe de înlocuire a acestora.

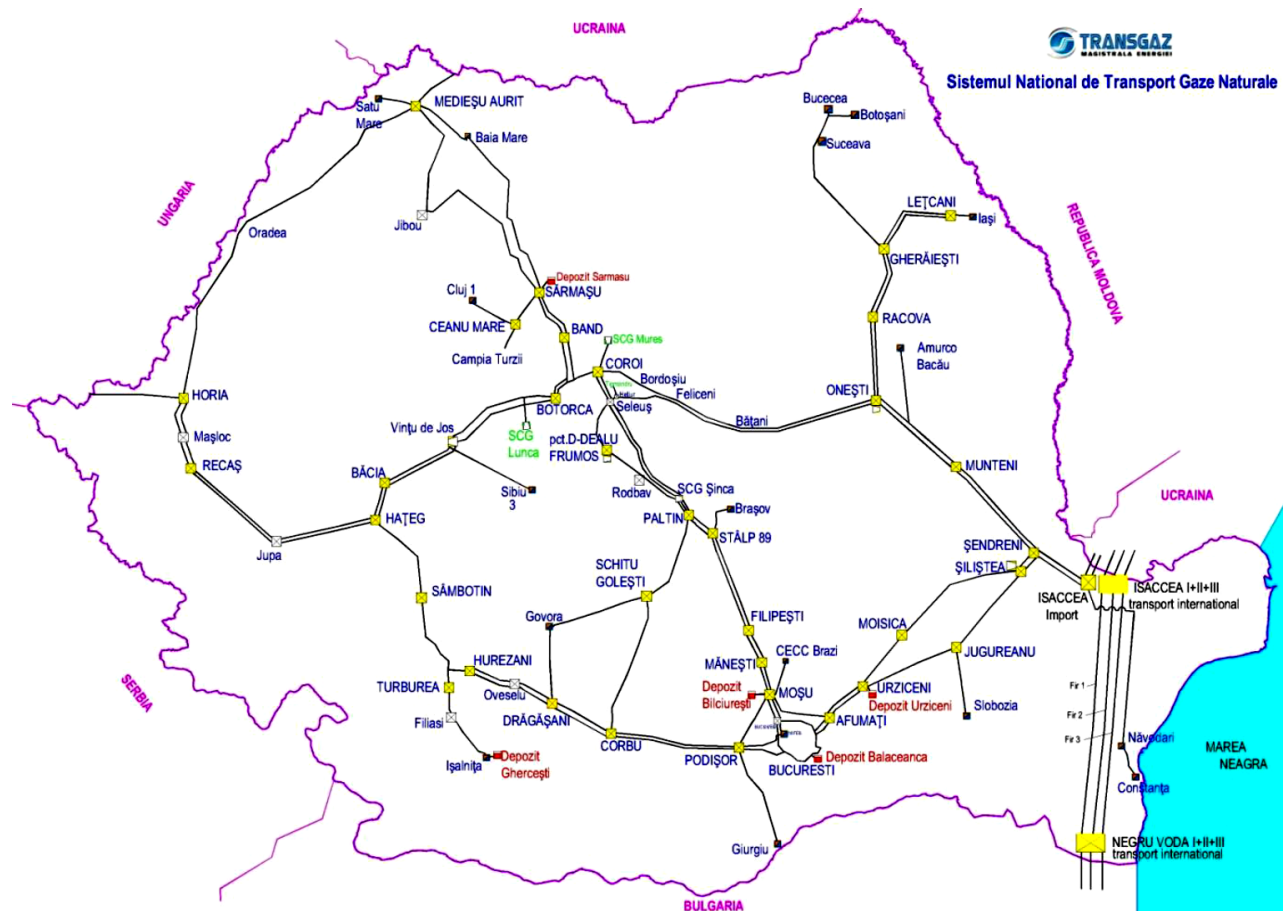
Capacitatea tehnică totală a punctelor de intrare/ieșire în/din SNTGN este de 149.034 mii mc/zi (54,39 mld. m³/an) la intrare și de 243.225 mii m³/zi (88,77 mld. m³/an) la ieșire. Capacitatea tehnică totală a punctelor de interconectare amplasate pe conductele de transport internațional este de cca 70.000 mii m³/zi (25,55 mld. m³/an), atât la intrarea, cât și la ieșirea din țară.

Sistemul de înmagazinare gaze naturale, cu o capacitate totală de 3,131 mld. m³ (33,93 TWh), este unul dintre elementele care contribuie la optimizarea utilizării infrastructurii de gaze naturale și echilibrarea sistemului.

Capacitatea de comprimare este asigurată de trei stații de comprimare gaze (Șinca, Onești și Siliștea), amplasate pe principalele direcții de transport și care dispun de o putere instalată de cca 28,94 MW, cu o capacitate maximă de comprimare de 650.000 Nm³/h adică 15.600.000 Nm³/zi.

Toate aceste componente ale SNTGN asigură preluarea gazelor naturale de la producători/furnizori și transportarea lor către consumatori/distribuitori sau depozitele de înmagazinare.

În același timp, **activitatea de transport internațional gaze naturale** se desfășoară în zona de sud-est a țării (Dobrogea), unde sectorul românesc de conducte existent între localitățile Isaccea și Negru Vodă se include în culoarul balcanic de transport internațional gaze naturale din Federația Rusă spre Bulgaria, Turcia, Grecia și Macedonia. Pe traseul menționat, la nord de localitatea Isaccea, există trei interconectări cu sistemul similar de transport internațional gaze naturale din Ucraina, care subtraversează Dunărea cu cinci conducte, iar la sud de localitatea Negru Vodă există trei interconectări cu sistemul similar de transport internațional gaze naturale din Bulgaria.

Harta 1 – Harta sistemul național de transport al gazelor naturale (SNTGN)

Sursa: Transgaz, 2018b.

Activitatea de transport internațional gaze naturale este efectuată prin conducte neconectate la SNTGN⁶, astfel:

- conducta de transport internațional gaze naturale pe direcția Ucraina-România-Bulgaria (FIR I), cu următoarele caracteristici: diametru 1000, lungime = 183,5 km și capacitate tehnică = 6,1 mld. Smc⁷/an;
- două conducte de transport internațional gaze naturale pe direcția Ucraina-România-Bulgaria-Turcia-Grecia (FIR II și FIR III), fiecare cu următoarele caracteristici: diametru 1200, lungime = 186 km și capacitate tehnică = 9,6 mld. Smc/an (FIR II) și diametru 1200, lungime = 183,5 km și 9,7 mld. Smc/an (FIR III).

SNTGN este conectat cu statele vecine, respectiv cu Ucraina, Ungaria, Bulgaria și Moldova, prin intermediul a **cinci puncte de interconectare transfrontalieră** (harta 2):

⁶ Începând cu anul gazier 2016-2017, capacitatea de transport a conductei T1 se comercializează pe bază de licitații, conform codului european privind mecanisme de alocare a capacităților în punctele de interconectare transfrontalieră și Ordinului ANRE nr. 34/2016. În ceea ce privește transportul prin conductele T2 și T3, acesta nu se supune în prezent reglementărilor europene privind accesul terților și se desfășoară în baza acordurilor guvernamentale și a contractelor încheiate cu Gazprom Export.

⁷ Standard metri cubi de gaze.

- Tekovo (Ucraina, Ukrtransgas)-Medieșul Aurit (România, Transgaz): punct de intrare în zona de nord a țării, cu o capacitate anuală de import de 4,0 mld. m³, diametru de 700 mm, presiunea de regim de 70 bar;
- Orlovka (Ucraina, Ukrtransgas)-Isaccea (România, Transgaz): punct de intrare în zona de est a țării, cu o capacitate anuală de import de 8,6 mld. m³, diametru de 1000 mm, presiunea de regim de 55 bar;
- Szeged (Ungaria, FGSZ)-Arad (România, Transgaz)-Csanádpalota (Ungaria, FGSZ): punct de intrare și ieșire în/din zona de vest a țării, cu o capacitate anuală de import de 1,75 mld. m³, diametru de 700 mm, presiunea de regim de 63 bar, o capacitate anuală fermă de export de 0,087 mld. m³ și o capacitate anuală întreruptibilă de export de 0,350 mld. m³;
- Ungheni (Moldova, Vestmoldtransgaz)-Iași (România, Transgaz): punct de ieșire din zona de est a țării, cu o capacitate anuală de 1,5 mld. m³, diametru de 500 mm, presiunea de regim de 50 bar;
- Ruse (Bulgaria, Bulgartransgaz)-Giurgiu (România, Transgaz): punct de ieșire din zona de sud a țării, cu o capacitate anuală de 1,5 mld. m³, diametru de 500 mm, presiunea de regim de 40 bar.

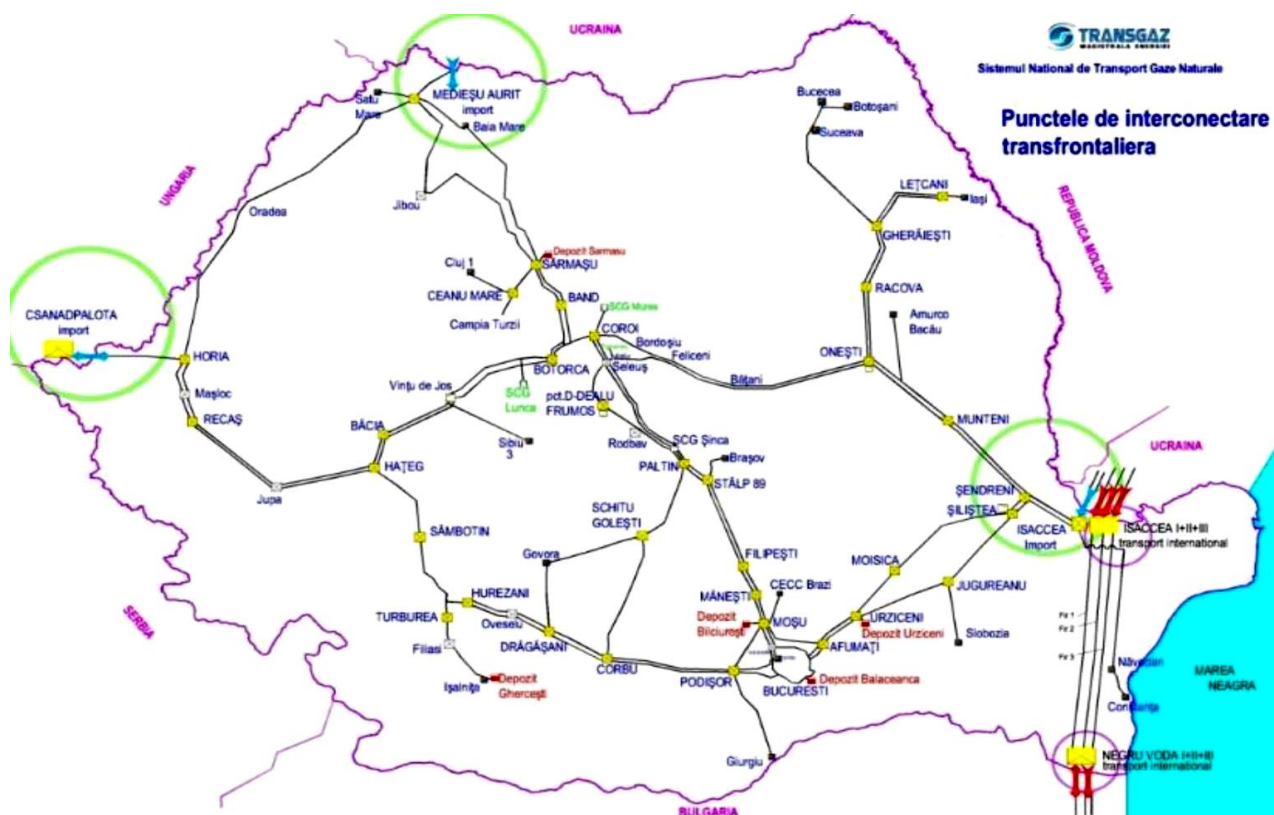
Capacitatea anuală maximă de import este de 14,35 mld. m³. În prezent, exportul fizic este disponibil cu o capacitate limitată numai la punctele de interconectare cu Ungaria (Csanádpalota) și cu Moldova (Ungheni).

Capacitatea anuală maximă de export este de 1,587 mld. m³. Capacitatea de interconectare a României cu statele adiacente va crește odată cu finalizarea subtraversării fluviului Dunărea și punerea în funcțiune a conductei Giurgiu-Ruse. Exportul fizic de gaze din România este în prezent serios limitat, din cauza presiunii scăzute în SNTGN față de cea din sistemele de transport ale țărilor vecine. Abia la orizontul anilor 2019-2020, dacă lucrările de modernizare a SNTGN vor fi realizate la timp, exportul fizic ar putea deveni suficient de mare încât să aibă un impact asupra pieței de gaz natural (această problemă va fi prezentată pe larg în paragraful următor).

Primul pas în acest sens este asigurarea fluxului bidirecțional al gazului prin interconectoarele Arad-Szeged și Iași-Ungheni. La fel de importantă este și asigurarea fluxului bidirecțional în cazul interconectorului Giurgiu-Ruse, luând în considerare interesul României de diversificare a surselor de aprovizionare, prin accesarea volumelor de gaz natural ce ar putea fi disponibile prin coridorul sudic de gaze (gazoductul TANAP-TAP)⁸.

Rezolvarea problemei fluxului fizic de gaz natural dinspre România ar putea ajuta țări ca Moldova și Bulgaria să-și reducă dependența excesivă de gaz natural dintr-o singură sursă (Rusia), iar producătorii din România ar primi un impuls substanțial pentru a investi în prelungirea duratei de viață a zăcămintelor existente și în dezvoltarea de noi zăcămine. Totodată, va oferi consumatorilor români posibilitatea importurilor de gaze naturale din noi surse, dacă prețul va justifica acest lucru.

⁸ Coridorul sudic de gaze este o inițiativă a Comisiei Europene pentru un traseu de aprovizionare cu gaze naturale din regiunile caspică și Orientul Mijlociu către Europa. Acesta are ca scop reducerea dependenței Europei de gazul rusesc, întărirea securității alimentării cu energie în Europa, prin diversificarea surselor regionale de gaze naturale, numărul prezent de magistrale fiind limitat. Traseul din Azerbaidjan către Europa constă în South Caucasus Pipeline, TANAP (Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline) și TAP (Trans Adriatic Pipeline). Investiția totală a acestui traseu este estimată la 45 de mld. USD. Sursa principală de alimentare ar fi câmpul de gaz Shah Deniz, situat în Marea Caspică.

Harta 2 – Punctele de interconectare transfrontalieră ale SNTGN

Sursa: Transgaz, 2018b.

Începând cu anul 2017, au fost integrate în SNTGN două dintre cele trei gazoducte ale sistemului de tranzit ce traversează Dobrogea, de la Isaccea la Negru Vodă și transportă gaz natural din Federația Rusă, via Ucraina, către Bulgaria și Turcia. Asigurarea fluxului bidirecțional în aceste gazoducte și conectarea lor la SNTGN crește substanțial capacitatea de interconectare a României cu Ucraina și Bulgaria.

Tranzitul gazelor naturale este asigurat prin intermediul a trei conducte dedicate exclusiv acestei activități, având lungimea totală de 553 km și presiunea de regim de 54 bar. Cele trei conducte magistrale, cu capacitate totală de 25,18 mld. m³, asigură tranzitarea gazelor naturale din Federația Rusă spre Bulgaria, Turcia, Grecia și alte țări, între Isaccea și Negru-Vodă. Conducele de tranzit nu sunt conectate cu SNTGN și nu sunt interconectate între ele, având trei puncte de intrare diferite (Isaccea I, II și III) și trei puncte de ieșire diferite (Negru Vodă I, II și III). Astfel:

- *Tranzit I* (pusă în funcțiune în anul 1974) are o capacitate de transport de 5,27 mld. m³ și asigură tranzitul gazelor naturale provenite din Rusia către Bulgaria, în baza unui contract din 2005 încheiat cu Bulgargaz EAD Bulgaria, valabil până la 31 decembrie 2016;
- *Tranzit II* (pusă în funcțiune în anul 1998) are o capacitate de transport de 10,0 mld. m³ și asigură tranzitul gazelor naturale provenite din Rusia către țările balcanice în baza unui contract din 1987, valabil până la 31 decembrie 2011, prelungit ulterior până la 31 decembrie 2016;

- *Tranzit III* (pusă în funcțiune în anul 2002) are o capacitate de transport de 10,0 mld. m³ și asigură tranzitul gazelor naturale provenite din Rusia către țările balcanice, în baza unui contract din 1999, valabil până la 31 decembrie 2023.

Toate informațiile despre piețele de gaze naturale ale țărilor învecinate indică o dependență semnificativă a acestora de surse de gaze naturale din import. Dacă până nu demult, pentru toate aceste țări, gazele naturale de proveniență rusească reprezentau unica sursă de aprovizionare, actualmente, prin planificarea și implementarea unor proiecte noi de infrastructură, țările vecine caută diversificarea acestora, în scopul evident al creșterii siguranței în aprovizionarea cu gaze naturale și, nu în ultimul rând, al asigurării condițiilor de competitivitate a prețurilor.

Orientarea operatorilor sistemelor de transport gaze naturale din țările vecine spre crearea de noi capacități de transport transfrontalier sau amplificarea celor existente arată în mod clar preocuparea pentru o creștere semnificativă a gradului de interconectare într-o zonă a Europei în care încă mai sunt multe de realizat pentru o piață perfect integrată:

- **Ucraina** a realizat curgerea în sens invers cu Ungaria și a implementat proiectul de asigurare a fluxurilor reversibile cu Slovacia. Este important de subliniat interesul manifestat de Ucraina atât pentru *reverse flow* fizic în punctele de interconectare cu sistemul românesc, cât și, mai ales, în punctul Isaccea 1, putându-se astfel asigura livrări de gaze naturale provenite din sud-est prin intermediul sistemului de transport bulgar și al firului I de transport internațional gaze naturale;
- **Ungaria** și-a planificat investiții pentru dezvoltarea capacităților de transport gaze naturale între zona de est și cea de vest a țării, dar acordă, în același timp, o atenție deosebită implementării unui culoar nord-sud, care să asigure legătura între Slovacia și Croația;
- **Serbia** va beneficia de interconectarea cu Bosnia, Herțegovina, Bulgaria și România.
- **Bulgaria**, la rândul său, depune eforturi pentru realizarea interconectorului Grecia-Bulgaria și a unei noi interconectări cu Turcia, pentru a putea beneficia deopotrivă de gazele naturale din regiunea Mării Caspice și, de asemenea, de gazele naturale lichefiate (GNL) din terminalele GNL din Grecia, în vederea transportării acestora spre piețele central-europene.

În tot acest tablou, **România** este țara cu piața cu cea mai mică dependență de gaze naturale din import. Dacă adăugăm la aceasta, pe lângă poziția geostrategică favorabilă, și resursele descoperite recent în Marea Neagră, România ar putea juca, în mod evident, un rol definitoriu în regiune. În acest context, *infrastructura de transport gaze naturale devine probabil factorul cel mai important, iar România, se află actualmente în fața unei provocări majore: dezvoltarea – în cel mai scurt timp posibil – a unor culoare de transport gaze naturale care să asigure atât gradul necesar de interconectivitate la nivel european, cât și potențial suficient de transport gaze naturale pentru valorificarea resurselor pe piața autohtonă și pe cea regională europeană.*

1.2. Culoarele de transport ale SNTGN din România

În anul 2017 a fost introdusă o nouă reglementare europeană privind siguranța în aprovizionarea cu gaze naturale, și anume *Regulamentul (UE) 2017/1938* din 25 octombrie 2017⁹, care prevede îndeplinirea mai multor obiective, printre care:

⁹ Sursa: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ec774a2b-bba8-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-ro>.

- realizarea de către ENTSO-G10 a unei simulări la nivelul UE pentru situația de întrerupere a furnizării sau de defecțiune a sistemului, cu scopul identificării principalelor riscuri, la nivelul UE, privind întreruperea alimentării cu gaze naturale;
- cooperarea dintre statele membre în cadrul grupurilor regionale, cu scopul evaluării riscurilor comune privind siguranța în aprovizionare și pentru a elabora și conveni asupra unor măsuri comune, preventive și de răspuns;
- introducerea principiului solidarității, conform căruia statele membre trebuie să se ajute reciproc, astfel încât să garanteze în permanență aprovizionarea cu gaze naturale pentru consumatorii vulnerabili, chiar și în timpul celor mai severe situații de criză;
- îmbunătățirea transparenței: companiile de gaze naturale trebuie să notifice în mod oficial autoritatea națională privind contractele relevante pe termen lung, pentru siguranța în furnizare;
- stabilirea unui cadru prin care decizia privind o curgere permanentă, bidirecțională, a conductelor ia în calcul opiniile tuturor țărilor UE pentru care respectivul proiect aduce un beneficiu.

În calitate de stat membru al UE, pentru a răspunde acestor cerințe, România, prin intermediul Transgaz, în calitate de operator tehnic al SNTGN, trebuie să demonstreze îndeplinirea tuturor măsurilor necesare pentru ca, în cazul afectării „infrastructurii principale” de gaze naturale, capacitatea infrastructurii rămase, determinată în conformitate cu formula (N-1)¹⁰, să aibă capacitatea de a satisface cererea de gaze naturale necesară zonei, calculate pentru o zi cu cerere maximă de consum (cererea zilnică maximă de consum din ultimii 20 de ani). Obligația de a se asigura că infrastructura rămasă are capacitatea de a satisface cererea totală de gaze naturale menționată mai sus este considerată ca fiind respectată și în cazul în care autoritatea competentă demonstrează în planul de acțiune preventiv că o întrerupere a aprovizionării poate fi compensată, în mod suficient și în timp util, prin măsuri adecvate bazate pe cererea de pe piață.

Ca atare, structura fizică actuală a SNTGN trebuie să ofere posibilitatea identificării și constituirii unor culoare de transport gaze naturale care să răspundă atât necesităților privind asigurarea alimentării cu gaze naturale a diferitelor zone de consum din țară, cât și necesităților privind

¹⁰ European Network of Transmission System Operators for Gas (Rețeaua europeană a operatorilor sistemului de transport al gazelor naturale) include 45 de membri și doi parteneri asociați din toate țările Uniunii Europene care dispun de sistem de transport al gazelor (26, fără Cipru și Malta) (Sursa: <http://www.entsog.eu/members>).

¹¹ În calculul formulei (N-1) se iau în considerare următoarele circumstanțe: mărimea pieței, scenariu clasic de consum; configurația rețelei; producția locală de gaze naturale; capacitatea proiectată pentru noile interconectări; capacitatea prognozată după optimizarea fluxului reversibil. Formula N-1 descrie capacitatea tehnică a infrastructurii de transport gaze naturale de a satisface cererea totală de gaze naturale a zonei luate în calcul (România), în cazul afectării infrastructurii unice principale de gaze pe parcursul unei zile cu cerere excepțional de mare, constatată statistic o dată la 20 de ani. Infrastructura de gaze naturale include rețeaua de transport gaze naturale, inclusiv interconectările, precum și instalațiile de producție, instalațiile GNL și de depozitare conectate la zona luată în calcul. Capacitatea tehnică (care, în conformitate cu art. 2, alin. (1), punctul 18 din Regulamentul (CE) nr. 715/2009, înseamnă capacitatea fermă maximă pe care o poate oferi operatorul de rețele de transport utilizatorilor rețelei, luând în considerare integritatea sistemului și cerințele de exploatare a rețelei de transport) a tuturor celorlalte infrastructuri de gaze naturale disponibile în cazul afectării infrastructurii unice principale de gaze naturale trebuie să fie cel puțin egală cu suma cererii zilnice totale de gaze naturale pentru zona luată în calcul, pe parcursul unei zile cu cerere excepțional de mare de gaze naturale, constatată statistic o dată la 20 de ani. Rezultatul formulei N-1 trebuie să fie cel puțin egal cu 100% (Sursa: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ec774a2b-bba8-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-ro>).

transferul prin sistemul românesc a unor cantități de gaze naturale între sistemele țărilor vecine, ca o cerință impusă de liberalizarea piețelor gazelor naturale și de reglementările europene.

Sistemul de transport gaze naturale din România este format, în principal, din următoarele culoare de transport:

- *Culoarul 1 Sudic Est-Vest.* În prezent, prin intermediul conductelor aferente acestui culoar se asigură: importul de gaze naturale prin punctul de interconectare Csanádpalota cu Ungaria, la o capacitate de 1,75 mld. m³/an; preluarea producției interne de gaze din sursele din Oltenia; alimentarea cu gaze naturale a consumatorilor zonelor de vest și de sud-București. Dezvoltarea acestui culoar de transport gaze naturale are în vedere creșterea capacității de transport a punctului de interconectare transfrontalieră cu Ungaria la 4,4 mld. m³/an pe direcția Csanádpalota-Horia și asigurarea transportului gazelor naturale de la zăcămintele din Marea Neagră spre zonele de consum interne și spre punctele de interconectare transfrontalieră ale culoarului (Ungaria, Bulgaria). Această dezvoltare va presupune construirea de conducte noi și amplasarea de stații de comprimare în anumite locații (Podișor, Bibești, Jupa).
- *Culoarul 2 Central Est-Vest.* În prezent, prin intermediul conductelor aferente acestui culoar se asigură: importul de gaze naturale prin punctul de interconectare Csanádpalota cu Ungaria, la o capacitate de 1,75 mld. m³/an; importul de gaze naturale prin punctul de interconectare Isaccea cu Ucraina, la o capacitate de 8,6 mld. m³/an; preluarea producției interne de gaze naturale din sursele din Ardeal; alimentarea cu gaze naturale a consumatorilor zonelor de est și de vest. Dezvoltarea acestui culoar de transport gaze naturale are în vedere creșterea capacității de transport a punctului de interconectare transfrontalieră cu Ungaria la 8,8 mld. m³/an pe direcția Csanádpalota-Horia și asigurarea transportului bidirecțional al gazelor naturale. În acest scop, se impune reabilitarea unor conducte existente ale culoarului, construirea de conducte noi, dar și amplasarea de stații de comprimare sau creșterea capacității unora dintre cele existente.
- *Culoarul 3 Nord-Sud.* În prezent, prin intermediul conductelor aferente acestui culoar se asigură: importul de gaze naturale prin punctul de interconectare Medieșu Aurit cu Ucraina, la o capacitate de 4,0 mld. m³/an; preluarea producției interne de gaze naturale din sursele din Ardeal; înmagazinarea gazelor în depozitele interne; alimentarea cu gaze naturale a consumatorilor zonelor de nord, de centru și de sud-est-București.
- *Interconectorul 4 Nord-Vest.* În prezent, prin intermediul conductelor aferente acestui culoar de interconectare se asigură: alimentarea cu gaze naturale a consumatorilor zonei de vest-Oradea; întreconectarea culoarelor 1, 2 și 3.
- *Interconectorul 5 Sud-Est.* Prin intermediul conductelor aferente acestui culoar de interconectare se asigură în prezent: transportul gazelor de import din punctul de interconectare Isaccea cu Ucraina spre zona de consum București și depozitele de înmagazinare aferente acestei zone (Bilciurești, Urziceni, Bălăceanca); alimentarea cu gaze naturale a consumatorilor zonei de Sud-Est; întreconectarea culoarelor 1, 2, 3 și 6.
- *Culoarul 6 Estic.* În prezent, prin intermediul conductelor aferente acestui culoar se asigură transportul gazelor naturale din zonele de producție din estul țării și punctul de interconectare Isaccea spre zona de consum din Moldova de Nord. Dezvoltarea culoarului are în vedere asigurarea funcționării la parametrii tehnici proiectați a interconectării fizice bidirecționale cu Republica Moldova (în funcțiune din anul 2014, între Iași și Ungheni). În

acest scop, se impune reabilitarea unora dintre conductele existente ale culoarului, precum și construirea de conducte noi și amplasarea a două noi stații de comprimare.

- *Culoarul 7 Transport Internațional.* Prin intermediul conductelor aferente acestui culoar se realizează, în prezent, transportul internațional al gazelor naturale din Rusia, via Ucraina, prin punctul de interconectare Isaccea I+II+III spre Bulgaria, Grecia și Turcia și prin punctul de interconectare Negru Vodă I+II+III. Dezvoltarea culoarului are în vedere realizarea interconectării fizice cu sistemul național de transport gaze naturale din România și asigurarea curgerii bidirecționale în punctele de interconectare transfrontalieră Isaccea și Negru Vodă, prin modernizarea stațiilor de măsurare SMG Isaccea I și SMG Negru Vodă I.

Dezvoltările menționate mai sus sunt coroborate cu dezvoltarea sistemului de înmagazinare, care are un rol complementar în susținerea securității, stabilității, optimizării și flexibilizării SNTGN. Majorarea capacităților de înmagazinare are și un efect indirect asupra SNTGN, acesta constând în asigurarea cantităților de gaze naturale necesare pentru acoperirea vârfurilor de consum și a presiunilor necesare în sistem pentru alimentarea consumatorilor din zonele geografice respective, ceea ce permite degrevarea depozitelor din sudul României.

1.3. Proiecte strategice de interconectare transfrontalieră a SNTGN cu sistemele de transport ale statelor vecine

Dezvoltarea infrastructurii SNTGN se poate realiza prin implementarea de proiecte de anvergură, menite să reconfigureze rețeaua de transport gaze naturale care, deși extinsă și complexă, a fost concepută într-o perioadă în care accentul se punea pe aprovizionarea cu gaze naturale a marilor consumatori industriali și crearea accesului acestora la resursele concentrate în centrul țării și în Oltenia, precum și la unica sursă de import. În identificarea proiectelor necesare a fi dezvoltate în SNTGN, s-a pornit de la principalele cerințe pe care acesta trebuie să le asigure în actuala dinamică a pieței regionale de gaze naturale. Având în vedere ultimele evoluții și tendințe în domeniul traseelor de transport gaze naturale la nivel european, este evidentă profilarea a două noi surse importante de aprovizionare cu gaze naturale, respectiv *gazele naturale din regiunea Mării Caspice și cele recent descoperite în Marea Neagră*.

Din aceste considerente, proiectele de anvergură menite să reconfigureze rețeaua de transport gaze naturale trebuie să aibă în vedere:

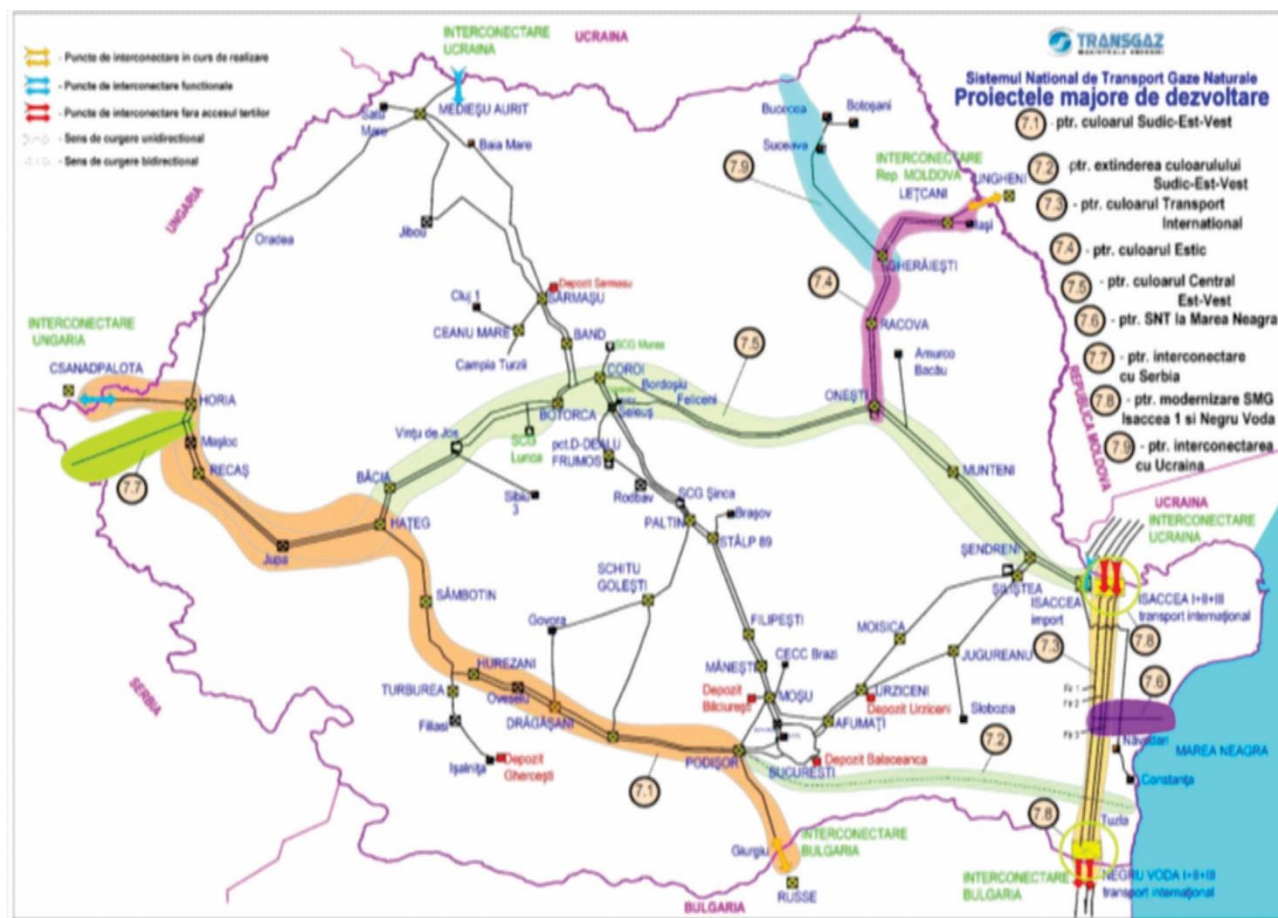
- asigurarea unui grad adecvat de interconectivitate cu țările vecine;
- crearea unor rute de transport gaze naturale la nivel regional, pentru a asigura transportul gazelor naturale provenite din diverse noi surse de aprovizionare;
- crearea infrastructurii necesare preluării și transportului gazelor naturale din perimetrele *off-shore* din Marea Neagră, în scopul valorificării acestora pe piața românească și pe alte piețe din regiune;
- extinderea infrastructurii de transport gaze naturale pentru îmbunătățirea aprovizionării cu gaze naturale a unor zone deficitare;
- crearea pieței unice integrate la nivelul UE.

În prezent, la nivel european se află în curs de implementare o serie de proiecte majore care să permită diversificarea surselor de alimentare cu gaze naturale a Europei, prin transportul gazelor naturale extrase atât din perimetrele din Marea Caspică, cât și a celor disponibile din terminale GNL spre Europa Centrală:

- amplificarea South Caucasus Pipeline;
- construirea conductei Trans-Anatolian Pipeline (TANAP);
- construirea conductei Trans Adriatic Pipeline (TAP);
- construirea interconectorului Grecia-Bulgaria (IGB).

Prin implementarea acestor proiecte se creează posibilitatea transportului de gaze naturale din zona Marii Caspice până la granița de sud a României. În aceste condiții, se impune adaptarea SNTGN la noile perspective, prin extinderea capacităților de transport gaze naturale între punctele existente de interconectare ale sistemului românesc de transport gaze naturale cu cel al Bulgariei (la Giurgiu) și al Ungariei (la Nădlac). Este foarte important, în contextul dat, să se implementeze într-un timp foarte scurt proiectele descrise în continuare (harta 3), pentru a conecta piețele central-europene la aceste resurse. Poziția geostrategică, resursele de energie primară, proiectele de investiții majore în infrastructura de transport gaze naturale pot ajuta România să devină un jucător semnificativ în regiune, însă doar în condițiile în care va ține pasul cu progresul tehnologic și va reuși să atragă finanțările necesare. Prin proiectele propuse de dezvoltare și modernizare a infrastructurii de transport gaze naturale, prin implementarea unor sisteme inteligente de control, automatizare, comunicații și management al rețelei, se urmărește atât *maximizarea eficienței energetice* pe întreg lanțul de activități desfășurate, cât și *crearea unui sistem inteligent* de transport gaze naturale, eficient, fiabil și flexibil.

Harta 3 – Harta proiectelor majore pentru dezvoltarea SNTGN

Sursa: Transgaz, 2018a.

Dezvoltarea infrastructurii SNTGN, prin realizarea proiectelor strategice de conectare transfrontalieră a acestuia cu sistemele de transport ale statelor vecine, va ridica nivelul de securitate energetică a României, prin asigurarea, în perspectivă, a accesului la surse și rute diversificate pentru aprovizionarea cu gaze și a interconectării la piața energetică regională și europeană. De asemenea, realizarea acestei infrastructuri va deschide noi oportunități pentru implicarea furnizorilor de echipamente și servicii energetice din România și din restul Europei și va asigura crearea de noi locuri de muncă pentru lucrările de execuție, operare și întreținere a noilor infrastructuri create.

În aceste sens, la nivel național și local, se pot identifica următoarele potențiale beneficii generate ca urmare a implementării proiectelor:

- îmbunătățirea aprovizionării cu gaze a diferitelor zone aferente SNTGN, mai ales pe timpul iernii, când, din cauza temperaturilor scăzute, cresc consumurile (debitele consumate) și scade presiunea în sistem;
- stimularea competiției pe piața internă de gaze, diversificarea structurii pieței și stabilirea în condiții competitive a prețului gazelor naturale din import;
- reducerea gradului de dependență de importurile de gaze, prin acoperirea tendințelor de creștere constantă și previzibilă a consumului în țările europene, pe fondul unei scăderi constante pe termen mediu și lung a livrărilor de gaze furnizate din zona Rusiei;
- întărirea rolului de țară tranzitată de coridoare majore energetice de transport destinate piețelor din Europa Centrală și de Vest;
- dezvoltarea SNTGN;
- atragerea de masive investiții străine directe (ISD) în România;
- impactul socioeconomic pozitiv prin: crearea de noi locuri de muncă atât pe perioada de construcție, cât și pe perioada operării noilor infrastructuri create prin aceste proiecte; creșterea cererii de bunuri de consum, cu efect stimulator asupra economiei, ca urmare a creării de noi locuri de muncă; atragerea unor venituri suplimentare la bugetul statului; impact pozitiv asupra unor operatori de turism la nivel local și creșterea contribuției acestora la veniturile administrațiilor publice locale; stimularea altor investiții și a afacerilor conexe (producători/distribuitori de materii prime, materiale, utilaje/echipamente și servicii necesare implementării proiectelor), ceea ce va avea ca impact creșterea nivelului taxelor și impozitelor virate la bugetul local. *Din acest punct de vedere, infrastructura SNTGN din România este un factor de creștere a puterii economice a țării.*

După implementarea lor, proiectele vor răspunde criteriilor specifice prevăzute în Regulamentul (UE) nr. 347/2013, și anume:

- *integrarea pieței* ca urmare a reducerii congestiei din infrastructura energetică, a creșterii interoperabilității și a flexibilității sistemului;
- *siguranța în aprovizionare și concurența*, prin asigurarea interconectărilor adecvate, prin diversificarea surselor de aprovizionare, a rutelor de transport și a părților implicate, reducându-se astfel concentrarea pe piață;
- *sustenabilitatea* prin reducerea emisiilor, datorită înlocuirii combustibililor poluanți cu gaze naturale care emit mai puțin bioxid de carbon pe unitate de energie livrată.

Prezentăm, în continuare, proiectele prevăzute în noua structură a SNTGN.

1.3.1. Dezvoltarea pe teritoriul României a sistemului național de transport gaze naturale pe coridorul Bulgaria-România-Ungaria-Austria (proiectul BRUA)

Proiectul vizează dezvoltări ale capacităților de transport gaze naturale între interconectările dintre sistemul românesc de transport gaze naturale și sistemele similare ale Bulgariei și Ungariei și constă, mai precis, în construirea unei conducte noi de transport gaze naturale care să realizeze legătura între nodul tehnologic Podișor și SMG Horia.

Necesitatea proiectului s-a impus în a doua parte a anului 2013, având la bază următoarele argumente:

- deselectarea proiectului Nabucco drept rută preferată pentru transportul gazelor naturale din regiunea caspică înspre piețele central-europene;
- asigurarea unor capacități de transport gaze naturale adecvate între punctele de interconectare transfrontalieră România-Bulgaria și România-Ungaria, în scopul creșterii gradului de interconectare la nivel european;
- asigurarea unor capacități de transport gaze naturale pentru valorificarea gazelor naturale din Marea Neagră pe piețele central-europene.

Proiectul BRUA este prevăzut în Planul de dezvoltare european TYNDP¹² 2017 și este propus pentru includere și în exercițiul 2018 al Planului european de dezvoltare – TYNDP 2018¹³. De asemenea, a fost inclus pe lista actualizată a proiectelor de interes comun, publicată în luna noiembrie 2017, ca anexă la Regulamentul 347/2013. Lista actualizată a proiectelor de interes comun (Lista 3/2017) a Uniunii, cuprinde proiectul la secțiunile 6.24.1, poziția a doua și 6.24.4, poziția a patra în cadrul „Grupului de proiecte care presupune creșterea etapizată a capacității coridorului de transport bidirecțional Bulgaria-România-Ungaria-Austria (cunoscut în prezent ca și ROHUAT/BRUA) care va permite 1,75 mld. m³/an în prima fază și 4,4 mld. m³/an în cea de a doua fază, cu posibilitatea preluării inclusiv a noilor resurse de la Marea Neagră”¹⁴.

În cadrul acestui grup de proiecte se regăsește proiectul BRUA, implementarea sa realizându-se în două faze:

- faza I: dezvoltarea pe teritoriul României a unei capacități de transport gaze naturale pe coridorul Podișor-Recaș, incluzând o nouă conductă, stație de măsurare și trei stații noi de comprimare la Podișor, Bibești și Jupa – secțiunea 6.24.1, poziția a doua în Lista 3 PCI/2017;
- faza a II-a: extinderea pe teritoriul României a capacității de transport gaze naturale de la Recaș la Horia către Ungaria până la 4,4 mld. mc/an și amplificarea stațiilor de comprimare de la Podișor, Bibești și Jupa – secțiunea 6.24.4, poziția a patra în Lista 3 PCI/2017.

Termenul estimat de finalizare a proiectului este anul 2019 pentru faza I și, respectiv, anul 2022 pentru faza a II-a. Valoarea totală a investiției este de 547,4 mil. euro, defalcată astfel: faza I: 478,6 mil. euro și faza a II-a: 68,8 mil. euro.

¹² Ten Year Network Development Plan (Planul de dezvoltare pe 10 ani al operatorilor de gaze).

¹³ Sursa: TYNDP 2018 - Annex A - Projects Tables.

¹⁴ Informații suplimentare referitoare la proiectele de interes comun (PCI) incluse pe actuala listă sunt disponibile pe site-ul oficial al Comisiei Europene: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/projects-comm-on-interest>.

Având în vedere statutul de proiect de interes comun (proiectul BRUA fiind inclus și în prima listă PCI la poziția 7.1.5), Transgaz a obținut o finanțare nerambursabilă prin programul Connecting Europe Facility¹⁵ pentru proiectarea celor trei stații de comprimare.

1.3.2. Dezvoltarea pe teritoriul României a coridorului sudic de transport pentru preluarea gazelor naturale de la țărmul Mării Negre

În contextul în care Europa devine tot mai dependentă de importurile de gaze naturale, accesul la noi surse devine o necesitate imperioasă. Studiile și evaluările realizate până în prezent au evidențiat zăcămintele de gaze naturale semnificative în Marea Neagră. Mai mult, *Proiectul AGRI* are în vedere transportul gazelor naturale din zona Mării Caspice până la țărmul Marii Negre. În aceste condiții, dezvoltarea pe teritoriul României a unei infrastructuri de transport gaze naturale de la țărmul Mării Negre până la granița România-Ungaria reprezintă una dintre prioritățile majore ale dezvoltării infrastructurii SNTGN.

Proiectul a devenit o prioritate în a doua jumătate a anului 2013, ca urmare a necesității asigurării unor capacități adecvate de transport pentru valorificarea gazelor naturale din Marea Neagră în România și pe piețele central-europene.

Importanța proiectului la nivel european se reflectă prin includerea acestuia în:

- Planul de dezvoltare european TYNDP 2017;
- Lista 3 PCI/2017 a proiectelor de interes comun, secțiunea 6.24.4, poziția 5 „*Conductă țărmul Mării Negre-Podișor (RO) pentru preluarea gazelor din Marea Neagră*”;
- Lista proiectelor prioritare condiționate, elaborată în cadrul grupului CESEC¹⁶.

¹⁵ Connecting Europe Facility (CEF) este un instrument-cheie de finanțare a UE pentru promovarea creșterii economice, a locurilor de muncă și a competitivității prin investiții de infrastructură specifice la nivel european. Acesta sprijină dezvoltarea rețelelor transeuropene interconectate de înaltă performanță, durabile și eficiente în domeniile transporturilor, energiei și serviciilor digitale. Investițiile CEF completează acele legături-lipsă din energia, transportul și serviciile digitale la nivel european. CEF aduce beneficii populației din toate Statele Membre, deoarece face călătoriile mai ușoare și mai durabile, sporește securitatea energetică a Europei, permițând în același timp o utilizare mai largă a energiei regenerabile și facilitează interacțiunea transfrontalieră între administrațiile publice, întreprinderi și cetățeni. În plus față de subvenții, CEF oferă sprijin financiar proiectelor prin instrumente financiare inovatoare, cum ar fi garanții și obligațiuni pentru proiecte. Aceste instrumente creează o pârghie semnificativă în utilizarea bugetului UE și acționează ca un catalizator pentru atragerea de fonduri suplimentare din partea sectorului privat și a altor actori din sectorul public. Începând cu ianuarie 2014, INEA (*The Innovation and Networks Executive Agency*) este poarta de acces la finanțare în cadrul CEF. INEA implementează cea mai mare parte a bugetului programului CEF, în valoare de 27,4 mld. euro, din totalul de 30,4 mld. euro (22,4 mld. euro pentru transporturi, 4,7 mld. euro pentru energie și 0,3 mld. pentru telecomunicații). CEF este împărțită în trei sectoare: CEF Energy, CEF Telecom și CEF Transport. Una dintre prioritățile cheie ale CEF este de a permite și de a consolida sinergiile dintre cele trei sectoare. Acțiunile între diferite sectoare pot permite optimizarea costurilor sau a rezultatelor prin punerea în comun a resurselor financiare, tehnice sau umane, sporind astfel eficiența finanțării UE. Primul apel pentru propuneri de sprijinire a acțiunilor sinergice între sectorul transporturilor și cel energetic a fost lansat în 2016. (Sursa: European Commission, CEF Programme, <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>)

¹⁶ Central and South Eastern European Gas Connectivity (Interconectarea în sectorul de gaze în Europa centrală și de sud-est). CESEC a fost creată în 2015 de Comisia europeană pentru a garanta tuturor țărilor din Europa Centrală și din Europa de Sud-Est (Austria, Bulgaria, Croația, Grecia, Ungaria, Italia, România, Slovacia și Slovenia) accesul la o gamă mai diversificată a resurselor energetice și pentru o interconexiune adecvată cu restul Europei. Comisia CESEC s-a dovedit esențială pentru integrarea piețelor de gaz din regiune, devenind un canal fundamental pentru consolidarea ulterioară a întregului sector energetic.

Obiectivul major al acestei investiții constă în construirea unei conducte telescopice de transport gaze naturale Tuzla-Podișor, în lungime de 308,2 km și diametru de 1200, respectiv diametru de 1000, care să facă legătura între resursele de gaze naturale disponibile la țărmul Mării Negre și coridorul Bulgaria-România-Ungaria-Austria. Se asigură astfel posibilitatea transportului gazelor naturale spre Bulgaria și Ungaria, prin interconectările existente Giurgiu-Ruse (cu Bulgaria) și Nădlac-Szeged (cu Ungaria). De asemenea, conducta se va interconecta cu actuala conductă internațională de transport gaze naturale T1.

Termenul estimat de finalizare a proiectului este trim. IV 2020, acesta depinzând de graficele de realizare ale proiectelor *offshore* din amonte. Trebuie să facem însă precizarea că Transgaz nu a luat încă o *decizie finală de investiție* (FID) pentru acest proiect. *Valoarea estimată a investiției este de 298,4 mil. euro.*

În condițiile în care proiectul va îndeplini toate criteriile de eligibilitate prevăzute în Regulamentul 347/2013, Transgaz intenționează să depună o cerere de investiție în vederea accesării unui grant nerambursabil pentru lucrări, prin mecanismul Connecting Europe Facility.

1.3.3. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu conducta de transport internațional gaze naturale T1 și reverse flow Isaccea

Este un proiect necesar din mai multe considerente, și anume:

- prin implementarea sa se creează un culoar de transport gaze naturale între piețele din Grecia, Bulgaria, România și Ucraina, în condițiile în care se realizează și interconectarea între Grecia și Bulgaria;
- contractul de transport gaze naturale aferent capacității conductei T1 a expirat la 1 octombrie 2016. Începând cu anul gazier 2016-2017, capacitatea de transport gaze naturale a conductei T1 se comercializează pe bază de licitații, conform codului european privind mecanisme de alocare a capacităților în punctele de interconectare transfrontalieră și Ordinului ANRE nr. 34/2016;
- se vor putea asigura fluxuri fizice reversibile în punctul Negru Vodă 1, conform cerințelor Regulamentului (UE) nr. 994/2010;
- prin implementarea sa, se creează posibilitatea preluării în sistemul românesc de transport a gazelor naturale descoperite în Marea Neagră, pentru valorificarea acestora pe piața românească și pe piețele regionale.

Proiectul este împărțit în două faze, și anume: faza I: lucrări de interconectare între SNTGN și conducta de transport internațional T1, în zona stației de măsurare Isaccea; reparația conductei cu diametru de 800 mm Cosmești-Onești (66,0 km); faza a II-a: modernizarea și amplificarea stației de comprimare Siliștea; modernizarea și amplificarea stației de comprimare Onești; modificări în interiorul NT Siliștea, NT Șendreni și NT Onești.

Menționăm faptul că acest proiect a fost inclus în exercițiul 2017 al TYNDP și face parte și din cea de a treia listă PCI/2017 a proiectelor de interes comun la nivelul Uniunii Europene, la secțiunea 6.24.10, poziția 1, parte a coridorului prioritar NSI EAST.

Termenul estimat de finalizare a proiectului este anul 2018 pentru faza I și, respectiv, anul 2019 pentru faza a II-a. *Valoarea estimată a investiției este de 100,55 mil. euro*, din care: faza I – 8,36 mil. euro și faza a II-a – 92,19 mil. euro.

1.3.4. Dezvoltări ale SNTGN în zona de nord-est a României, în scopul îmbunătățirii aprovizionării cu gaze naturale a zonei, precum și al asigurării capacităților de transport spre/dinspre Republica Moldova

Având în vedere necesitatea îmbunătățirii alimentării cu gaze naturale a regiunii de Nord-Est a României și ținând seama de perspectiva oferită de conducta de interconectare dintre România și Republica Moldova (Iași-Ungheni) de a asigura capacități de transport gaze naturale spre/dinspre Republica Moldova, sunt necesare o serie de dezvoltări în sistemul românesc de transport gaze naturale, astfel încât să poată fi asigurați parametrii tehnici adecvați cerințelor de consum din regiunile vizate.

Atât în scopul eficientizării procesului de implementare, cât și al obținerii de finanțări în cadrul programelor puse la dispoziție din fonduri europene de dezvoltare regională, proiectul a fost împărțit în subproiecte, după cum urmează:

- construirea unei conducte de transport gaze naturale noi, diametru de 700, presiune 55 bar, pe direcția Onești-Gherăești, în lungime de 104 km. Traseul acestei conducte va fi paralel în mare parte cu conductele existente cu diametru de 500, Onești-Gherăești;
- construirea unei conducte noi de transport gaze naturale, diametru de 700, presiune 55 bar, pe direcția Gherăești-Lețcani, în lungime de 61 km. Această conductă va înlocui conducta existentă cu diametru de 400 Gherăești-Iași, pe tronsonul Gherăești-Lețcani;
- construirea unei stații de comprimare gaze noi la Onești, având o putere instalată de 9,14 MW, două compresoare de câte 4,57 MW, unul activ și unul de rezervă;
- construirea unei stații de comprimare gaze noi la Gherăești, având o putere instalată de 9,14 MW, două compresoare de câte 4,57 MW, unul activ și unul de rezervă.

Proiectul „Dezvoltarea capacității de transport a SNTGN în vederea asigurării fluxului de gaze naturale pe direcția România – Republica Moldova” a fost acceptat ca eligibil, conform condițiilor stabilite de Programul operațional Infrastructura mare (POIM).

Termenul estimat de finalizare a proiectului este anul 2019. Valoarea totală estimată a investiției este de 152,7 mil. euro, din care: conductă de transport gaze naturale Onești-Gherăești – 51,79 mil. euro, conductă de transport gaze naturale Gherăești-Lețcani – 30,38 mil. euro, stație de comprimare Onești – 35,29 mil. euro și stație de comprimare Gherăești – 35,26 mil. euro.

1.3.5. Amplificarea coridorului bidirecțional de transport gaze naturale Bulgaria-Romania-Ungaria-Austria (BRUA, faza 3)

În funcție de volumele de gaze naturale disponibile la țărmul Mării Negre (care nu vor putea fi preluate de culoarul BRUA), pe termen lung, se are în vedere dezvoltarea capacității de transport pe culoarul Onești-Coroi-Hațeg-Nădlac. Dezvoltarea acestui culoar de transport gaze naturale presupune următoarele:

- reabilitarea unor conducte existente ce aparțin SNTGN;
- înlocuirea unor conducte existente ce aparțin SNTGN sau conducte noi instalate în paralel cu conductele existente;
- dezvoltarea a patru sau cinci stații noi de comprimare, cu o putere totală instalată de aprox. 66-82,5 MW.

În prezent, Transgaz a elaborat studiul de fezabilitate privind dezvoltarea acestui culoar de transport gaze naturale. În vederea optimizării și eficientizării atât a procesului de implementare, cât și a posibilităților de atragere a unor finanțări nerambursabile, culoarul a fost împărțit în două proiecte:

- asigurarea curgerii reversibile pe interconectarea România-Ungaria: Proiect PCI: 6.24.10, poziția 2; Coridor prioritar: NSI East. Proiectul va consta în: conductă nouă de transport gaze naturale Băcia-Hațeg-Horia-Nădlac, în lungime de aproximativ 280 km; două stații noi de comprimare gaze naturale amplasate de-a lungul traseului.
- dezvoltarea SNTGN între Onești și Băcia: Proiect PCI: 6.24.10, poziția 2. Coridor prioritar: NSI East. Proiectul va consta în: reabilitarea unor tronsoane de conductă; înlocuirea unor conducte existente cu conducte noi, cu diametru și presiune de operare mai mare; două sau trei stații noi de comprimare gaze naturale.

Proiectele au fost comasate pe lista actualizată (Lista 3/2017) a proiectelor de interes comun publicată ca anexă la Regulamentul 347/2013, fiind incluse la poziția 6.24. sub denumirea " *Amplificarea coridorului de transport bidirecțional Bulgaria-Romania-Ungaria-Austria (BRUA, faza 1, 2 și 3)*".

Termenul de finalizare pentru întreg coridorul este anul 2023, iar *valoarea totală estimată a investiției este de 530 mil. euro*.

Subliniem faptul că realizarea acestui coridor depinde, în continuare, de evoluția cererii de capacitate, respectiv de rezultatele proceselor de explorare/exploatare a zăcămintelor de gaze naturale din Marea Neagră sau din alte perimetre *on-shore*. O decizie finală de investiție va putea fi luată doar în momentul în care cererea de capacități suplimentare este confirmată prin acorduri și contracte de rezervare.

1.3.6. Proiect privind noi dezvoltări ale SNTGN, în scopul preluării gazelor de la țărmul Mării Negre

Având în vedere zăcămintele de gaze naturale descoperite în Marea Neagră, Transgaz intenționează extinderea SNTGN, cu scopul creării unui punct suplimentar de preluare a gazelor naturale provenite din perimetrele de exploatare submarine ale Mării Negre. Acest proiect a devenit necesar ca urmare a discuțiilor avute/inițiate de Transgaz, pe parcursul anului 2015, cu titulari de licențe de explorare și exploatare a perimetrelor din Marea Neagră.

Transgaz a finalizat studiul de fezabilitate pentru o conductă de transport în lungime de aproximativ 25 km și diametru 500, de la țărmul Mării Negre până la conducta existentă de transport internațional T1.

Termenul estimat de finalizare este anul 2020, acesta depinzând de graficele de realizare a proiectelor *offshore* din amonte. *Valoarea totală estimată a investiției este de 9,14 mil. euro*.

1.3.7. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul similar de transport gaze naturale din Serbia

În contextul prevederilor Strategiei europene privind uniunea energetică și al acțiunilor de implementare a obiectivelor acestei strategii (competitivitate, sustenabilitate și securitatea aprovizionării cu energie), România acordă interes deosebit asigurării dimensiunii securității energetice, dezvoltării infrastructurii energetice prin diversificarea surselor și rutelor de transport energetic,

întăririi solidarității între statele membre și asigurării funcționării eficiente a pieței energiei. În scopul întăririi gradului de interconectivitate între sistemele de transport gaze naturale din statele membre UE și al creșterii securității energetice în regiune, se înscrie și proiectul privind realizarea interconectării SNTGN din România cu cel din Serbia.

Varianta analizată de export gaze naturale spre Serbia este de preluare a gazelor naturale din viitoarea conductă BRUA (faza I). Cel mai apropiat punct al conductei BRUA de granița dintre România și Serbia este localitatea Mokrin, zona Arad.

Proiectul "Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul similar de transport gaze naturale din Serbia" constă în construirea unei conducte de interconectare a sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul similar de transport gaze naturale din Serbia pe direcția Arad-Mokrin, în lungime de aproximativ 97 km.

Proiectul va consta în următoarele:

- construirea unei conducte noi de interconectare pe direcția Arad-Mokrin, în lungime de aproximativ 97 km, din care 85 km pe teritoriul României și 12 km pe teritoriul Serbiei, cu următoarele caracteristici: presiunea în conducta BRUA, zona Arad: 47 bar (presiune BRUA – 63 bar); diametrul conductei de interconectare 600; capacitate transport: max. 1 mld. Smc/an (115 000 Smc/h), presiune în Mokrin: 42 bar; capacitate transport: max. 1,6 mld. Smc/an (183 000 Smc/h), presiune în Mokrin: 35 bar;
- construirea unei stații de măsurare gaze naturale (amplasată pe teritoriul României).

Termenul estimat de finalizare a proiectului este anul 2020. *Valoarea totală estimată a investiției este de 50,7 mil. euro*, din care: 40,9 mil. euro conductă pe teritoriul României (inclusiv gările de lansare primire PIG); 8,3 mil. euro conductă pe teritoriul Serbiei (inclusiv gară de lansare primire PIG și stație de reglare); și 1,5 mil. euro stația de măsurare gaze naturale (amplasată pe teritoriul României).

Menționăm că exportul de gaze naturale spre Serbia se va realiza după finalizarea proiectului BRUA (faza I). În situația în care vor fi preluate gaze naturale din Serbia spre România, acestea pot fi direcționate la consum în zona Timișoara-Arad, prin conducta cu diametru 600 Horia-Maşloc-Recaş (25 bar), la presiuni mai mici decât în conducta BRUA.

1.3.8. Modernizare SMG Isaccea 1 și SMG Negru Vodă 1

În vederea creșterii gradului de asigurare a securității energetice în regiune, au fost semnate următoarele acorduri de interconectare:

- Acordul de interconectare pentru punctul de interconectare Isaccea 1, încheiat cu PJSC Ukrtransgaz, Ucraina, în data de 19.07.2016;
- Acordul de interconectare pentru punctul de interconectare Negru Vodă 1, încheiat cu Bulgartransgaz, Bulgaria, în data de 19.05.2016.

Printre acțiunile prevăzute în aceste acorduri se numără și modernizarea stațiilor de măsurare gaze naturale din cele două puncte de interconectare. *Proiectul "Modernizare SMG Isaccea 1 și SMG Negru Vodă 1"* constă în construirea a două stații noi de măsurare gaze naturale în incintele existente ale stațiilor de măsurare, prin dotarea cu instalație de separare/filtrare și instalație de măsurare, astfel:

- separarea/filtrarea asigurată de o baterie de separare/filtrare;

- instalația de măsurare va fi compusă din mai multe linii de măsurare paralele (în operare și în rezervă), echipate cu contoare cu ultrasunete, în scopul măsurării cantităților de gaze naturale livrate, fiecare linie fiind echipată identic cu două sisteme de măsurare independente (Pay și Check). Sistemele independente Pay și Check vor utiliza contoare cu ultrasunete dual.

Termenul estimat de finalizare a proiectului este anul 2019. *Valoarea totală estimată a investiției este de 13,9 mil. euro*, din care: 7,1 mil. euro modernizare SMG Isaccea 1 și 6,8 mil. euro modernizare SMG Negru Vodă 1.

1.3.9. Interconectarea sistemului național de transport gaze naturale cu sistemul de transport gaze naturale din Ucraina, pe direcția Gherăești-Siret

Pentru creșterea gradului de interconectare a rețelei naționale de transport gaze naturale la rețeaua de gaze naturale europeană și în completarea proiectului privind dezvoltări ale SNTGN în zona de nord-est a României, în scopul îmbunătățirii aprovizionării cu gaze naturale a zonei, precum și a asigurării capacităților de transport spre/dinspre Republica Moldova, Transgaz a identificat oportunitatea realizării unei interconectări a SNTGN cu sistemul de transport gaze naturale din Ucraina pe direcția Gherăești-Siret.

Proiectul constă în:

- construirea unei conducte de transport gaze naturale și a instalațiilor aferente, pe direcția Gherăești-Siret ;
- construirea unei stații de măsurare gaze transfrontalieră;
- amplificarea stațiilor de comprimare Onești și Gherăești, dacă este cazul.

Termenul estimat de finalizare a proiectului este anul 2025. *Valoarea totală estimată a investiției este de 125 mil. euro*.

1.3.10. Proiectul AGRI (Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector)

Proiectul AGRI este o inițiativă unică în regiunea Mării Negre, atât pentru componenta de securitate energetică, prin diversificarea surselor și a rutelor, cât și prin componenta de cooperare regională, care este un scop comun al uniunii energetice. Din aceste motive, dar și ca urmare a deselectării proiectului Nabucco din lista proiectelor de interes comun, AGRI rămâne un proiect important pentru România și pentru UE. La o scară mai mare, AGRI arată contribuția pe care GNL o poate aduce la securitatea energetică a Uniunii Europene, în linie cu strategia UE pentru GNL și rezervele de gaze¹⁷.

De aceea, proiectul AGRI este o opțiune importantă pentru România, prin care să se aducă gazul din Azerbaijan prin Georgia, în care sunt implicate orașele românești București și Constanța. Proiectul AGRI este un sistem de conducte și terminale de lichefiere, respectiv regazeificare, care să

¹⁷ În perioada 2013-2018, au fost construite în Europa cinci terminale de GNL, cu o capacitate totală de 26,5 mld. m³/an, dintre care jumătate îi revine terminalului de la Dunkerque, din Franța. Alte trei terminate sunt în construcție (două în Spania și unul în Grecia-Revithoussa, aici vorbind despre o creștere a capacității de la 5 la 7 mld. m³. În ceea ce privește cele aflate în proiect și care sunt incluse în lista PCI, adică a proiectelor de interes comun, finanțate de UE, în care ar fi trebuit să intre și AGRI, există șase astfel de terminale: Croația (insula Krk), nordul Greciei, Cipru, Suedia (la Goteborg), Polonia (Świnoujście, extindere de la capacitate de la 2,5 la 7,5 mld. m³) și Irlanda (Shannon).

conecteze România de sursa gazelor azere, pe ruta Georgia-Marea Neagră. *Valoarea estimată a proiectului este de 4-4,5 mld. euro*, la o capacitate între 5 și 8 mld. metri cubi de gaze naturale¹⁸, iar construcția lui ar putea fi finalizată într-un an sau doi de la realizarea studiului de fezabilitate.

Schematic vorbind, AGRI este proiectul unui sistem de transport al gazului natural din Azerbaidjan către Europa Centrală. De la terminalul azer Sangachal, de pe coasta Mării Caspice, gazul urmează a fi pompat prin conductă până la portul georgian Kulevi la Marea Neagră, unde este prevăzută construcția unei uzine de lichefiere. De aici, GNL va fi încărcat în vase cisternă speciale (metaniere) și transportat în portul Constanța, unde va fi regazificat și introdus în sistemul românesc de conducte. După finalizarea conductei Arad-Szeged, cu alte cuvinte, după ce va fi posibilă și pomparea gazului dinspre România spre Ungaria, o parte semnificativă a volumelor de gaz transportate prin AGRI vor ajunge pe piața central-europeană.

Proiectul AGRI a fost inițiat în anul 2010, printr-un memorandum semnat la București între România, Azerbaidjan și Georgia. Ulterior s-a alăturat și Ungaria. A fost înființată compania de proiect AGRI LNG Project Company, firmă cu sediul în România, având ca acționari companiile SNGN Romgaz SA Mediaș (România), SOCAR (Azerbaidjan), GOGC – Georgian Oil and Gas Corporation (Georgia) și Magyar Villamos Művek (Ungaria).

Din analiza SWOT a proiectului AGRI, se pot evidenția următoarele aspecte:

- pentru Azerbaidjan, AGRI este, în primul rând, o opțiune de diversificare tactică a rutelor de export al gazului natural (evitând atât Rusia, cât și Turcia) către Europa. AGRI a fost conceput pe fondul unei dispute prelungite dintre Baku și Ankara privind prețul gazelor importate de Turcia și taxele de tranzit. Pentru Georgia, AGRI este un element suplimentar de consolidare a rolului ei esențial în arhitectura coridorului sudic. Pentru România, AGRI este o cale de diversificare a surselor de import de gaz; în plus, teritoriul național va fi tranzitat de cantități semnificative de gaz destinate Europei Centrale;
- AGRI se înscrie în concepția coridorului sudic și se poate, astfel, califica pentru susținere financiară din partea UE prin programul TEN-E, alături de alte proiecte;
- resursele de gaz azer sunt suficiente pentru toate fazele de dezvoltare ale proiectului – până la 20 mld. m³/an la capacitatea maximă a sistemului, dar nu simultan cu dezvoltarea celorlalte proiecte ale coridorului sudic;
- AGRI este un proiect de anvergură regională și de capacitate relativ redusă. Perspectiva utilizării terminalului de regazificare de la Constanța pentru importul de GNL de la marii producători ai lumii – în primul rând Qatar – este aproape exclusă de reticența Turciei (oricum, ostilă proiectului AGRI) de a permite suplimentarea traficului prin Bosfor (și așa foarte aglomerat) cu tancuri transoceanice de GNL;
- AGRI nu are anvergură strategică europeană. Implicarea unor state și/sau concerne energetice occidentale oferă garanții de securitate pe care, singure, statele riverane ale Mării Negre nu le pot aduce;
- AGRI exclude Turcia din tranzitul gazului azer către Europa. Dar funcția de nod energetic ineluctabil are o pregnanță strategică în politica externă a Turciei și, prin urmare, Ankara e ostilă oricărui plan energetic regional care îi subminează acest rol.

¹⁸ Aceasta este concluzia studiului de fezabilitate început în 2012 de firma britanică Penspen.

Cu toate avantajele și oportunitățile evidente pe care le demonstrează, unii specialiști sunt de părere că probabilitatea ca acest proiect să fie realizat este mică, cel puțin în următorul deceniu, în timp ce alții susțin fezabilitatea sa¹⁹.

Cu toate acestea, proiectul nu a fost demarat nici în ziua de azi, deși el a fost propus spre finanțare Comisiei Europene, dar nu a fost acceptat²⁰ și, în aceste condiții, acționarii iau în calcul o reactualizare a studiului de fezabilitate, având în vedere faptul că scopul proiectului a suferit modificări, în urma asigurării tronsonului de conducte terestre pe teritoriul României, prin proiectul BRUA. Noul studiu ar putea lua în calcul și modificările apărute în piața de gaze, atât în ceea ce privește aprovizionarea, cât și consumul, precum și o eventuală variantă de Floating Regasification Terminal (realizarea unui terminal plutitor prin care gazele lichefiate să fie regazificate), care nu a fost analizată în cadrul studiului de fezabilitate inițial.

În scopul obținerii de finanțare europeană, România a prezentat o serie de argumente privind importanța includerii proiectului pe lista europeană de proiecte de interes comun (PCI) pe locurile eligibile. Proiectul AGRI s-a aflat pe prima listă europeană de PCI, însă, în opinia Comisiei Europene, nu au fost realizate progrese semnificative, unul dintre dezavantajele majore fiind, în principal, lipsa garantării sursei sale de aprovizionare cu gaze naturale. Comisia Europeană a apreciat că proiectul ar trebui promovat la următoarea revizuire a listei europene de PCI²¹. În ciuda demersurilor întreprinse de către partea română, proiectul nu a fost inclus pe lista finală a proiectelor de interes comun adoptată de Comisia Europeană în 2017.

Oricum, o astfel de inițiativă regională, precum este proiectul AGRI, cuprinde nu doar componenta de securitate în aprovizionarea cu gaze naturale, dar și pe cea de cooperare regională, promovând, în același timp, parteneriate atât cu state membre ale Uniunii Europene, cât și cu importanți furnizori de gaze naturale din regiunea caspică, așa cum este Republica Azerbaidjan, producător important de gaze naturale, cu o contribuție semnificativă la realizarea coridorului sudic de gaze.

1.3.11. Beneficiile aduse prin implementarea proiectelor

Prin asigurarea legăturii între surse diferite de aprovizionare cu gaze naturale și piața europeană, proiectele investiționale menționate contribuie la realizarea dezideratelor Uniunii Europene (așa cum au fost ele evidențiate la începutul capitolului), iar *principalele beneficii ale realizării acestora* pot fi sintetizate astfel:

- integrarea pieței de gaze naturale și interoperabilitatea sistemelor de transport gaze naturale din regiune;

¹⁹ Unii specialiști (Radu Dudău, directorul Energy Policy Group – EPG) susțin că AGRI nu are o bază economică convingătoare, deoarece Azerbaidjan este singura sursă de aprovizionare cu gaze pentru acest proiect, în condițiile în care acest unic furnizor este implicat și în proiectul TANAP, prin care s-a angajat deja să livreze 6 mld. mc de gaze Turciei și încă 10 mld. mc de gaze Europei. Concluzia lor este că gazul azer nu este suficient ca să transforme AGRI într-un proiect de success (http://www.mae.ro/sites/default/files/file/2015.06.30_strategia_privind_uniunea_energetică_la_dialoguri.pdf). Sunt însă și analiști care consideră că AGRI este un proiect bun care poate fi realizat fără probleme (Iulian Chifu, președintele Conflict Analysis and Early Warning Center), care susțin că s-a confirmat fezabilitatea AGRI, a fost reînnoit sprijinul politic și astfel, interconectorul poate fi făcut fără probleme (<http://www.agerpres.ro/comunicate/2015/06/30/comunicat-de-presa-mae-17-30-00>).

²⁰ Pentru a fi inclus pe lista PCI a UE, AGRI trebuie să îndeplinească anumite condiții; una dintre condiții este să reprezinte interesul a două state membre UE.

²¹ Lista de proiecte de interes comun se actualizează la fiecare doi ani, pentru a integra noi proiecte și pentru a elimina proiectele perimate.

- convergența prețului gazelor naturale în regiune;
- creșterea flexibilității sistemului european de transport gaze naturale prin realizarea de întreconectări în flux bidirecțional;
- deschiderea accesului României și Uniunii Europene spre o nouă sursă de gaze naturale – prin interconectarea coridorului Bulgaria-România-Ungaria-Austria cu Marea Neagră;
- creșterea concurenței pe piața europeană de gaze naturale prin diversificarea surselor, a traseelor de transport și a companiilor active în regiune;
- creșterea securității aprovizionării cu gaze naturale;
- reducerea gradului de dependență de importul de gaze naturale din Rusia;
- impulsionează dezvoltării de energie regenerabilă în regiune (în mod special, energie eoliană și solară), având în vedere posibilitatea utilizării gazelor naturale ca variantă de rezervă pentru energiile regenerabile, fapt care conduce la creșterea semnificativă a gradului de sustenabilitate a proiectelor propuse.

Concluzii

SNTGN Transgaz SA, în calitate de operator tehnic al sistemului național de transport gaze naturale (SNTGN) din România, este membru al ENTSO-G, organism în cadrul căruia compania cooperează cu toți operatorii de transport și de sistem ai Uniunii Europene, în scopul creării unui cadru de reglementare comun și a unei strategii și viziuni comune de dezvoltare la nivelul Uniunii Europene, pentru crearea pieței energetice integrate. În acest context, la elaborarea dezvoltării infrastructurii fizice a SNTGN pentru perioada 2018-2027 s-a avut în vedere coordonarea cu TYNDP, GRIP²² și planurile de dezvoltare pe zece ani ale celorlalți operatori din regiune.

România aspiră să devină un pol energetic în estul Europei atât din punctul de vedere al realizării unei rețele de transport gaze naturale puternic interconectate cu rețelele similare de transport gaze naturale din regiune, cât și în ceea ce privește furnizarea de gaze naturale.

Cele trei direcții majore în care România trebuie să lucreze și să se dezvolte pentru dobândirea acestui statut sunt prezentate în *Pactul pentru energie* încheiat în luna mai 2013²³, și anume:

- interconectarea rețelelor de gaze naturale și electricitate și crearea infrastructurii fizice și instituționale necesare operării unei piețe lichide de energie;
- dezvoltarea de noi surse autohtone de gaze naturale și integrarea în piețele regionale de energie electrică;
- asumarea politicilor energetice europene, creșterea capacității de negociere în instituțiile UE și colaborarea cu alte state membre în susținerea obiectivelor strategice comune.

Sectorul energetic poate deveni un veritabil „motor de creștere economică”. Prin resursele sale semnificative și prin oportunitățile oferite de poziționarea geografică, România își poate asigura un grad ridicat de securitate energetică și de integrare regională. Interconectarea transfrontalieră a rețelelor este astăzi o prioritate în politica energetică a României. *Orice scenariu de dezvoltare a*

²² Group for Research and Information on Peace and Security.

²³ Pactul pentru energie este o inițiativă a societății civile, a mediului academic și a celui de afaceri, sub egida Academiei Române. A fost lansat oficial în 16 mai 2013, ca document ce definește obiectivele strategice de dezvoltare a sectorului energetic și principiile fundamentale de guvernare energetică în România. Susținut printr-o declarație oficială de către importante instituții academice românești, Pactul a fost asumat de Guvernul României și de principalele companii publice și private din sectorul energetic.

producției de gaze naturale și de energie electric, sau de diversificare a surselor externe de import necesită o infrastructură adecvată de transport.

Pentru a răspunde cerințelor politicii Uniunii Europene în domeniul energiei bazate pe trei obiective fundamentale (siguranță energetică, dezvoltare durabilă și competitivitate), SNTGN Transgaz SA a prevăzut în planul de administrare pentru perioada 2017-2021: (1) creșterea nivelului de adecvanță al rețelei de transport gaze naturale, în vederea asigurării interoperabilității cu sistemele vecine; (2) dezvoltarea, reabilitarea și modernizarea infrastructurii de transport gaze naturale; (3) îmbunătățirea eficienței și interconectarea cu sistemele de transport gaze naturale din țările vecine. Prin realizarea obiectivelor stabilite în Planul de dezvoltare pe zece ani (2018-2027), Transgaz, în calitate de operator tehnic al SNTGN, dorește să devină un operator de transport gaze naturale pe piața internațională a gazelor naturale, cu un sistem național de transport modernizat, inteligent, integrat la nivel european, aliniat la standardele de performanță și la reglementările legislative internaționale.

Pe fondul dependenței semnificative a pieței europene de energie de importul de resurse energetice din Rusia și Orientul Mijlociu, rolul rezervelor de gaze naturale recent descoperite în Marea Neagră este, fără îndoială, major pentru siguranța energetică a României, pentru consolidarea poziției României ca jucător important în UE, ca producător și exportator de energie, pentru includerea țării pe trasele majore de transport gaze naturale ale Europei și pentru creșterea bunăstării economice a țării în deceniile următoare. La orizontul anului 2027, cu interconexiunile necesare, România va putea avea astfel mai multe opțiuni de import de gaze naturale:

- prin intermediul terminalelor regionale de GNL din Grecia, Croația și Polonia, piața românească va putea achiziționa gaze din Bazinul Levantin (Mediterranean de Est);
- prin interconexiunea Bulgaria-România, va putea fi importat gaz caspic din coridorul sudic de gaz.

Conștientă de această responsabilitate, România, prin intermediul operatorului său, Transgaz, a demarat unul dintre cele mai mari și importante *programe de dezvoltare a infrastructurii de transport gaze naturale din România în ultimii 20 de ani, cu proiecte de investiții estimate la aprox. 1,9 mld. euro*, proiecte ce vor avea ca rezultat crearea unor noi culoare de transport gaze naturale, esențiale nu numai pentru valorificarea pe piața autohtonă și pe piețele din regiune a resurselor de gaze naturale descoperite în Marea Neagră, ci și pentru integrarea României pe marile trasee transfrontaliere ale coridorului sud-est/nord-sud al Europei.

Bibliografie

- Buliga, G.; Fodor, D.; Diță, S. (2014), *Enciclopedia economiei resurselor minerale din România*, Editura AGIR și Editura Asociației „Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze”, București
- Dăianu, D. (coord.); Kállai, E.; Mihailovici, G.; Socol, A. (2017), *România și aderarea la zona euro: întrebarea este în ce condiții!*, Institutul European din România, București
- Iancu, A. (2009), *Convergența reală*, Studii economice, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, București
- Ioniță, S. (coord.); Nuțu, A.O.; Ivan, V. (2017), *Diplomația energetică a Uniunii Europene și potențialul dezvoltării unor noi proiecte de infrastructură. Participarea României la uniunea energetică*, Studii de strategie și politici SPOS 2016, Institutul European din România, București

- Isărescu, M. (2014), *România, adoptarea euro și Uniunea Bancară*, Conferința științifică anuală ERMAS, Universitatea „Babeș Bolyai”, 18 august, Cluj, <http://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=6885>
- Isărescu, M. (2015), *Convergența nominală versus convergența reală*, prezentare la Conferința Comisiei Europene „Romania's Path towards Euro”, 20 aprilie, București, <http://www.bnro.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=6885>
- Isărescu, M., (2016), *Creșterea economică și strategia de dezvoltare. Între convergența rapidă și păstrarea echilibrelor macroeconomice*, cuvântare la SNSPA, 18 mai
- Nuțu, A.O. (2015), *Interconectarea pieței de gaze românești. Cum contribuim la dezbateră europeană?*, Expert Forum, București
- Pop, N.; Ioan-Franc, V. (2018), *România și adoptarea euro*, coediție CIDE-Editura Expert, București
- Voinea, L. (2017), *România în zona euro: când și cum*, BNR, București
- ***, Council of the European Union, European Parliament, *Regulamentul (UE) 2017/1938 al Parlamentului European și al Consiliului din 25 octombrie 2017 privind măsurile de garantare a siguranței furnizării de gaze și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 994/2010 (Text cu relevanță pentru SEE)*, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail//publication/ec774a2b-bba8-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-ro>.
- ***, European Commission, *CEF Programme*, <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>.
- ***, European Commission, *Projects of common interest (PCIs)*, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/projets-common-interest>.
- ***, European Network of Transmission System Operators for Gas (ENTSO-G), *TYNDP 2018, Annex A – Project Tables*, [https://www.entsog.eu/tyndp/2018/Annex A – Project Tables](https://www.entsog.eu/tyndp/2018/Annex%20A%20-%20Projects%20Tables).
- ***, Guvernul României, Ministerul Energiei (2016), *Strategia energetică a României 2016-2030, cu perspectiva anului 2050 – Raport final*, 19 decembrie 2016, http://energie.gov.ro/wp-content/uploads/2016/12/Strategia-Energetica-a-Romaniei-2016-2030_FINAL_19-decembrie-2.pdf.
- ***, SNTGN Transgaz SA Mediaș (2018a), *Planul de dezvoltare al sistemului național de transport de gaze naturale 2018-2027*, 14 martie.
- ***, SNTGN Transgaz SA Mediaș (2018b), *Raportul administratorilor pe semestrul I 2018*, 14 august.

2. INFRASTRUCTURA ENERGIEI ELECTRICE

Introducere

În prezent, prioritățile Strategiei Europa 2020 sunt realizarea pieței unice digitale și a pieței unice a energiei (CE, 2017, p. 19-20). *Uniunea energetică* este unul dintre cele zece proiecte prioritare ale Uniunii Europene identificate de Comisia Juncker. Cinci dintre dimensiunile acestor proiecte sunt strâns legate între ele: *securitatea, solidaritatea și încrederea energetică; integrarea completă a pieței energetice europene; eficiența energetică; decarbonarea economiei; cercetarea, inovarea și competitivitatea*.

Uniunea energetică are rol substanțial în atingerea obiectivelor dezvoltării durabile, implementarea agendei economiei circulare bazându-se pe interacțiunea strânsă cu uniunea piețelor de capital, cu piața unică digitală, cu agenda pentru noi competențe și locuri de muncă, Planul de investiții pentru Europa și uniunea securității (*Security Union*).

Conform Comisiei Europene, Uniunea Energetică are în vedere nu numai domeniile energiei și schimbărilor climatice, ci și accelerarea modernizării întregii economii europene de o manieră echitabilă din punct de vedere social. Această modernizare, care acordă noi valențe dimensiunii externe, mai ales în condițiile unui mediu geopolitic în continuă schimbare, presupune formarea unei diplomații energetice menite să sporească „spațiul de manevră european, împreună cu partenerii internaționali, într-o lume mai volatilă. Acesta este domeniul în care Europa are un potențial solid pentru a-și demonstra *leadership*-ul la nivel global” (COM(2017) 53, p. 2-3).

Protejarea infrastructurii critice din transporturi și energie este un subiect ce capătă o din ce în ce mai mare importanță, în condițiile recentelor atacuri teroriste și ale altor amenințări geopolitice. Este evident faptul că digitalizarea sectorului energetic îi sporește expunerea la atacuri cibernetice. De aceea, pentru implementarea Directivei privind securitatea rețelelor și a sistemelor informatice (NIS) și pentru promovarea sinergiei dintre uniunea energetică și piața unică digitală, a fost constituit un grup de experți care analizează nevoile de securitate cibernetică ale sectorului energetic.

Pentru atingerea obiectivelor Uniunii Europene stabilite pentru anul 2030 în domeniile climei și energiei, sunt necesare investiții de aproximativ 379 mld. euro în fiecare an al perioadei 2020-2030. Din această perspectivă, *Fondul european pentru investiții strategice* (EFSI) continuă să joace un rol crucial în deblocarea investițiilor private. Până acum, mai mult de 20% din investițiile realizate din EFSI au fost destinate domeniului energetic. Pe măsura extinderii resurselor financiare ale EFSI, Comisia Europeană a propus ca cel puțin 40% din proiectele pentru infrastructură și inovare să contribuie la realizarea obiectivelor stabilite prin Acordul de la Paris. Ulterior, au fost puse în aplicare și alte instrumente de finanțare a sectorului energetic, precum Fondul de inovare sau Fondul de modernizare, ultimul fiind destinat sprijinirii statelor membre cu venituri mai reduse pentru modernizarea sistemelor energetice (COM(2017) 53, p. 10-11).

În anexa 2 a celui de-al doilea *Raport asupra stării uniunii energetice*, Comisia Europeană atrage atenția asupra unor aspecte ce vizează următoarele domenii: *securitatea energetică, piața internă a energiei, eficiența energetică, decarbonarea și cercetarea, inovarea și competitivitatea*. În cele ce urmează, sintetizăm observațiile Comisiei referitoare la piața internă a energiei (COM(2017) 53 final, Annex 2, p. 3-4). Acestea se referă la:

(1) Infrastructura energiei electrice:

- Realizarea *interconexiunilor și modernizarea rețelelor interne de transport al energiei electrice* sunt condiții necesare pentru: (1) integrarea pe mai departe a pieței interne a energiei. Exemple ar putea fi acțiunile preconizate pentru sud-vestul Europei și zona nordică și central-estică (Germania, Polonia și Cehia); (2) realizarea sincronului statelor baltice cu sistemul electroenergetic european. Unsprezece state membre nu au atins încă ținta stabilită pentru anul 2020, și anume aceea a unui grad de interconectare de 10% (Bulgaria, Cipru, Germania, Spania, Franța, Irlanda, Italia, Polonia, Portugalia, România și Marea Britanie). În unele țări, evoluția recentă a capacităților instalate, cu funcționare pe bază de energie regenerabilă, a surclasat dezvoltarea capacității de interconectare. Atingerea, în perspectiva anului 2030, a țintei de 15% a gradului de interconectare ar trebui să asigure, pentru Uniunea Europeană, utilizarea optimă a resurselor regenerabile, securitatea alimentării și integrarea piețelor de energie (CE, 2017 p. 9).
- *Managementul congestiilor* în rețele rămâne o problemă pentru șapte țări ale Uniunii (Austria, Cehia, Danemarca, Germania, Ungaria, Polonia și Slovacia). Rezolvarea acesteia va facilita fluxurile transfrontaliere de energie electrică în Europa Centrală și pe întreg teritoriul Uniunii, în condiții de securitate.

(2) Piețele en-gros:

- Multe dintre statele Uniunii au făcut progrese semnificative în privința *gradului de deschidere a piețelor en-gros către concurență*. Există totuși diferențe mari între țări. Multe dintre acestea nu aplică regulile necesare funcționării în condiții concurențiale a piețelor, în special pe piețele en-gros ale gazelor naturale.
- La nivel regional, la jumătatea anului 2015, majoritatea piețelor en-gros naționale de energie electrică erau cuplate cu cele ale uneia sau mai multor țări învecinate. Datorită scăderii prețurilor cărbunelui și gazelor naturale, accesului sporit al energiei regenerabile în structura puterii instalate și scăderii cererii, *prețurile en-gros ale energiei electrice s-au redus* în majoritatea statelor Uniunii, în perioada 2013-2015. Diferențele regionale rămân semnificative, cele mai mari prețuri înregistrându-se în Marea Britanie și țările sudice, iar cele mai mici, în țările scandinave.
- *Prețurile en-gros* ale gazelor naturale au scăzut în toate statele membre ale Uniunii în perioada 2013-2015. Cererea redusă, supraoferta pe principalele piețe regionale, prețurile scăzute ale țițeiului și importurile constante de GPL, toate acestea și-au exercitat presiunea asupra respectivelor prețuri. În contrast cu energia electrică, în cazul gazelor naturale, s-a înregistrat o convergență evidentă a prețurilor naționale.

(3) Piețele en-detail și consumatorii

- Spre deosebire de prețurile en-gros, *prețurile en-detail ale gazelor naturale și energiei electrice* au crescut, în general, în ultimii cinci ani. În cazul energiei electrice, ponderea taxelor și impozitelor a contribuit decisiv la această tendință. Întrucât aceste prețuri se stabilesc încă la nivel național, integrarea regională a pieței energiei este limitată.
- *Prețurile energiei pentru consumatorii finali* sunt încă reglementate în aproximativ jumătate dintre statele membre, fapt ce constituie un obstacol în calea concurenței pe piețele en-detail.
- *Puterea de decizie a consumatorilor*. Implementarea sistemelor de măsurare inteligentă (SMI) a energiei electrice a fost realizată efectiv în doar câteva state ale Uniunii (mai ales în Finlanda, Italia, Suedia și Malta). În Estonia, Spania și Danemarca, circa jumătate dintre consumatori beneficiază deja de astfel de echipamente. În ceea ce privește contorizarea inteligentă a consumului de gaze, numai Olanda a făcut progrese semnificative (30% dintre gospodării). Pe de altă parte, în mai multe state există bariere semnificative în calea schimbării de către clienți a furnizorilor de energie.
- *Sărăcia energetică*. În medie, în Uniunea Europeană, 8,6% din cheltuielile gospodăriilor cu venituri reduse sunt alocate scopurilor energetice. Această pondere a sporit în majoritatea țărilor, începând din anul 2005. În plus, din ce în ce mai multe astfel de gospodării (23% în anul 2015) nu au suficiente mijloace financiare pentru a-și încălzi locuințele în mod adecvat. În aceste condiții, se impune luarea unor măsuri dedicate consumatorilor vulnerabili.

2.1. Infrastructura energetică – pilon principal al integrării europene

Gradul de dependență energetică a României este redus comparativ cu alte țări ale Uniunii Europene. Strategia de securitate energetică europeană (COM/2014/0330 final), lansată de Comisia Europeană în luna mai a anului 2014, s-a constituit într-un semnal de reducere a dependenței față de importurile de gaz natural. Conform Eurostat, dependența de import pentru asigurarea resurselor energetice se ridică în anul 2015 la 17,1% (17,4% pentru combustibili solizi, conform INS – 19,6% pentru cărbune), 53,5% pentru produse petroliere (INS – 62,4%) și 1,8% pentru gaze naturale (INS –

1,6%)); dependența energetică a Bulgariei era de 35,4%, a Ungariei 53,4%, a Franței 46,0% și a Germaniei 61,9%. Conform Transelectrica, România a înregistrat în fiecare an exporturi nete de energie electrică, cu excepția anului 2012 (de exemplu, în anul 2016, exportul net se ridica la 571 MWh/h) (Transelectrica, 2018, p. 27).

Sistemul de transport al energiei electrice din România face parte din „coridorul prioritar” nr. 3, ce poartă numele *Interconexiuni nord-sud privind energia electrică din Europa Centrală și din Europa de Sud-Est* (NSI East Electricity). Acest coridor prioritar este destinat finalizării pieței interne și integrării producției provenite din surse regenerabile. Statele membre ale Uniunii Europene implicate sunt: Bulgaria, Republica Cehă, Germania, Grecia, Croația, Italia, Cipru, Ungaria, Austria, Polonia, România, Slovenia, Slovacia.

Conform European Network of Transmission System Operators for Electricity (ENTSO-E), una dintre cele mai importante bariere în calea schimburilor transfrontaliere de energie electrică se află în peninsula balcanică. Astfel, „între România, Bulgaria, Grecia și țările din vestul Balcanilor, trebuie sporită capacitatea de interconectare, pentru a profita de potențialul de resurse energetice regenerabile (de exemplu, eolian în România și solar în Grecia), cu scopul alimentării centrelor energetice din Vest, dinspre Europa Centrală și de Est, prin Serbia și Muntenegru, spre Italia”. Dezvoltarea interconectării rețelelor de transport din regiunea NSI East Electricity este planificată ținând seama de prevederile Reglementării Uniunii Europene nr. 347/2013 privind infrastructura energetică.

Sistemele energetice europene interconectate din regiunea NSI East Electricity se află într-o fază de tranziție care are în față o serie de provocări determinate de:

- valorificarea pe scară largă a resurselor regenerabile intermitente (eoliene și solare);
- renunțarea la o serie de grupuri nucleare și la unele centrale cu funcționare pe combustibili fosili;
- nevoia de racordare eficientă a noilor capacități termoe și hidroenergetice.

Toate acestea impun modernizări ale rețelelor de transport pentru siguranța viitorului sistem interconectat european, rezultate din:

- schimbarea amplasamentului capacităților de producție (se modifică fluxurile de putere electrică la care trebuie să facă față rețelele);
- insuficiența interconectare (o mare parte din energia produsă nu poate fi evacuată în rețea);
- insuficiența stabilitate și siguranță a alimentării cu energie;
- apariția de congestii transfrontaliere sau interne în rețeaua de transport;
- insuficiența integrare a pieței de energie (diferențe mari de prețuri între diferite zone ale pieței);
- emisiile mari de CO₂.

Datorită configurației și poziției sale geografice, coridorul NSI East prezintă o largă disponibilitate pentru preluarea energiei din resurse regenerabile și are un rol-cheie în tranziția către un sistem de transport european mai sustenabil. Conform studiilor efectuate, energia neevacuată în rețelele din regiune are valori remarcabile, mai ales în Germania, România și Italia, unde cantitatea de energie din resurse regenerabile care nu poate fi evacuată în rețeaua de transport se estimează a fi de ordinul TWh (ENTSO-E, 2018, p. 3-4).

În România, lungimea totală a rețelei electrice de transport este de 8834,4 km, din care liniile de interconexiune au lungimea de 426,9 km. Liniile și stațiile electrice care alcătuiesc sistemul național de transport au fost construite, în majoritatea lor (83,6%), în perioada anilor 1960-1980, 14,1% între anii 1980 și 1999, iar cca 2,3% după anul 2000. Se constată un procent redus de puneri în funcțiune după anul 2000 (Transelectrica, 2018 p. 79). Au fost finalizate noi linii de interconexiune (Nădab-Beckescsaba,

pe relația cu Ungaria), iar altele sunt în curs de finalizare (Reșița-Pancevo, pe relația cu Serbia). Investițiile efectuate până în prezent au permis menținerea la un nivel corespunzător a infrastructurii de conducere prin dispecer și a infrastructurii necesare funcționării piețelor de electricitate: rețea națională de fibră optică, sistem de monitorizare și conducere EMS-SCADA, sistem de măsurare a cantităților de energie electrică tranzacționate pe piața en-gros, platforme IT de tranzacționare și decontare (Transelectrica, 2018, p. 31-32). În ceea ce privește infrastructura de comunicații, Transelectrica deține una dintre cele mai întinse rețele naționale de fibră optică (aproximativ 5800 km), având și o capacitate de transport de date foarte mare (Transelectrica, 2018, p. 72).

În „Comunicarea privind realizarea obiectivului de interconectare electrică de 10%. Pregătirea rețelei de energie electrică a Europei pentru 2020” elaborată de Comisia Europeană și în Raportul de țară al României – Semestrul european 2017 se arată că, în prezent, nivelul de interconectare a României este de 7%. Acesta ar putea crește la peste 9%, fiind, așadar, mai aproape de obiectivul de 10%, prin realizarea interconexiunii cu Serbia în anul 2018. În ce privește atingerea obiectivului de interconectare de 15% pentru anul 2030, acest obiectiv poate fi îndeplinit, în principal, prin implementarea proiectelor de interes comun și prin realizarea celorlalte proiecte de dezvoltare incluse în Planul de dezvoltare a RET perioada 2018-2027 (Transelectrica, 2018, p. 12).

Conform Transelectrica, Planul european pe zece ani de dezvoltare a rețelei de transport al energiei electrice (*Ten-Year Network Development Plan* – TYNDP 2016), elaborat de ENTSO-E conform Regulamentului Comisiei Europene nr. 714/2009, cuprinde două proiecte de interes comun:

- proiectul 138 „*Black Sea Corridor*”, care include:
 - o construcția unei noi linii electrice aeriene (LEA) 400 kV d.c. Smârdan-Gutinaș (lungime 140 km);
 - o construcția unei noi LEA 400 kV d.c. Cernavodă-Stâlp (lungime 159 km), cu un circuit intrare/ieșire în Gura Ialomiței;
 - o extinderea stației 220/110 kV Stâlp, prin construirea stației 400/110 kV, 1x250 MVA.
- proiectul 144 „*Mid Continental East Corridor*”, care include:
 - o construcția unei noi LEA 400 kV d.c. (lungime 131 km – 63 km în România și 68 km în Serbia) între stațiile existente de la Reșița (România) și Pancevo (Serbia);
 - o construcția unei noi LEA 400 kV s.c. Porțile de Fier-Reșița (lungime 116 km), între stația existentă 400 kV Porțile de Fier și noua stație 400 kV Reșița;
 - o trecerea la 400 kV a LEA 220 kV d.c. Reșița-Timișoara-Săcălaz-Arad, inclusiv construirea stațiilor de 400 kV Timișoara și Săcălaz (Transelectrica, 2018 p. 11)

Proiectul „*Black Sea Corridor*” are rolul de a consolida coridorul de transport al energiei electrice de-a lungul coastei Mării Negre (România-Bulgaria) și între aceasta și restul Europei. Proiectul contribuie semnificativ, prin creșterea capacității de interconexiune dintre România și Bulgaria și prin întărirea infrastructurii care va susține transportul fluxurilor de putere între coasta Mării Negre și coasta Mării Nordului/Oceanului Atlantic, la implementarea priorităților strategice ale Uniunii Europene privind infrastructura energetică transeuropeană. De asemenea, prin intermediul implementării acestui proiect, se va realiza consolidarea integrării pieței regionale și europene de energie. Dezvoltarea surselor regenerabile de energie cu caracter intermitent va fi posibilă prin creșterea capacității rețelei de a transporta energia produsă din surse regenerabile din sud-estul Europei până la principalele centre de consum localizate în centrul Europei, respectiv nordul Europei.

Proiectul 144 „*Mid Continental East Corridor*” contribuie la: (1) sporirea capacității de schimb de energie la granițele dintre România, Ungaria și Serbia; (2) intensificarea coridorului european nord-

sud dinspre nord-estul Europei, spre sud-estul Europei prin România, permițând integrarea mai puternică a piețelor și creșterea securității alimentării consumului în zona de sud-est a Europei (Transelectrica, 2018 p. 12-14).

Rețelele electroenergetice ale României și Republicii Moldova, interconectate în perioada sovietică, s-au separat în anul 2004, odată cu aderarea României și Bulgariei la sistemul ENTSO-E (anterior UCTE). Republica Moldova a devenit membră a comunității energetice europene în anul 2010, iar în anul 2014 a încheiat un Acord de asociere cu Uniunea Europeană, care prevede dezvoltarea de piețe concurențiale de energie electrică și gaze naturale conformă cu *acquis*-ul european și integrarea treptată în piața internă de energie a UE. Devine astfel necesară dezvoltarea de interconexiuni între rețelele de transport al energiei electrice și gazelor naturale dintre țările noastre. Republica Moldova prevede interconectarea asincronă cu România printr-o stație care se va construi la Vulcănești și o linie electrică transfrontalieră de 400 kV până la Isaccea. Pe acest fond, în relația cu Republica Moldova, nu s-au înregistrat operațiuni de import/export în anii 2016 și 2015 (Vlad, 2015-2017).

Conform Transelectrica, „problema majoră pentru planificarea rețelei constă, în ultimii ani, în incertitudinea asupra evoluției parcului de producție, deoarece au fost declarate un număr mare de intenții de instalare de centrale noi, iar dezvoltarea parcului de producție se desfășoară descentralizat, ca o consecință a planurilor de afaceri ale investitorilor. Nu există un organism care să coreleze evoluția parcului de producție cu evoluția consumului...” (Transelectrica, 2018, p. 154).

Începând din anul 2007, gradul teoretic de deschidere a *pieței de energie electrică* din România a devenit 100%. Gradul real de deschidere a pieței era, în aprilie 2017, de 75%. Operatorul pieței de energie electrică și de gaze naturale din România (OPCOM) gestionează opt categorii de piețe centralizate, și anume: piața pentru ziua următoare – PZU; piața intrazilnică – PI; piața pentru tranzacționarea în regim concurențial a contractelor bilaterale prin licitație extinsă – PCCB-LE; prin negociere continuă – PCCB-NC; prin contracte de procesare – PCCB-PC; piața centralizată cu negociere dublă continuă a contractelor bilaterale – PC-OTC; piața de energie electrică pentru clienții finali mari – PMC; piața centralizată pentru serviciul universal – PCSU.

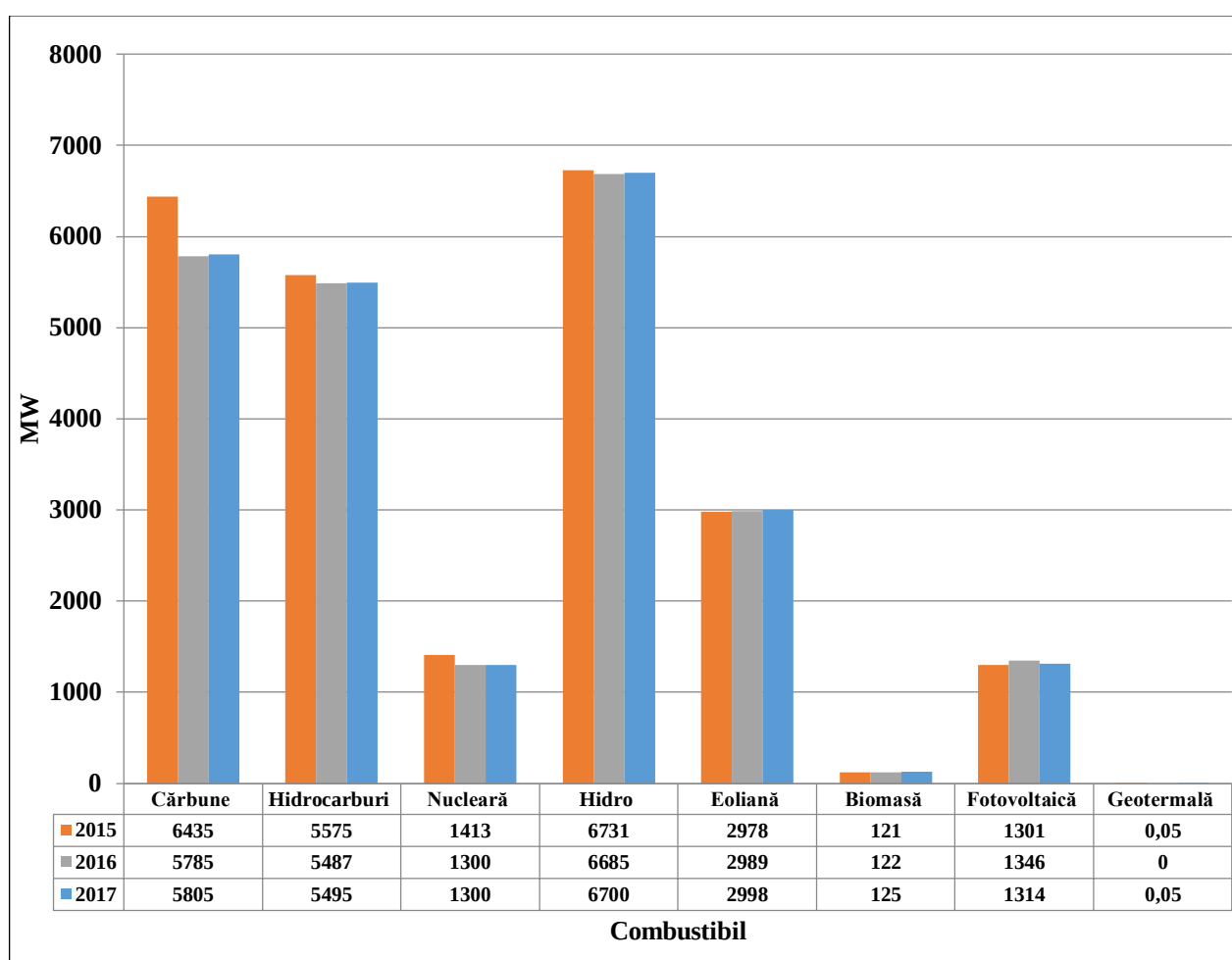
Începând din 19 noiembrie 2014, PZU din România funcționează în regim cuplat cu piețele spot din Ungaria, Slovacia și Republica Cehă, în cadrul *proiectului 4M MC – mecanismul de cuplare prin preț a piețelor pentru ziua următoare (inițiativa Price Coupling of Regions-PCR)*. Acest mecanism destinat creării pieței interne europene de energie electrică se bazează pe algoritmul de cuplare recomandat de ACER (Euphemia). Mecanismul cuplării se realizează prin intermediul operatorilor OTE-Republica Cehă și European Power Exchange (EPEX) Spot (în calitate de burse membre ale inițiativei PCR), cea din urmă activând în calitate de furnizor de servicii pentru OKTE-Slovacia, HUPX-Ungaria și Opcom-România (burse care nu sunt membre PCR). Modelul utilizat este cel de alocare implicită pe PZU a capacității disponibile de interconexiune (ANRE, 2015).

2.2. Infrastructura energetică – motor al dezvoltării echilibrate a României la nivel regional

România dispune de un potențial diversificat de resurse energetice. Disponibilitatea acestor resurse determină configurația capacităților de producție din sectorul energetic.

Structura puterii instalate s-a modificat constant în ultimii ani, principalele coordonate fiind scăderea contribuției centralelor termoelectrice la acoperirea cererii (pe fondul închiderii unor capacități cu funcționare pe combustibili fosili, ca urmare a depășirii duratei normate de viață – 80% din grupurile termoelectrice existente au durată de viață normată depășită –, a lipsei fondurilor investiționale pentru conformarea la standardele de mediu ale Uniunii Europene – de exemplu, Directiva 2010/75/UE privind emisiile industriale –, a numeroaselor situații de insolvență apărute (inclusiv din cauza corupției) și a sporirii ponderii grupurilor eoliene și fotovoltaice (consecință directă a aplicării sistemului de acordare a certificatelor verzi).

Figura 1 – Structura puterilor instalate pe tipuri de combustibil, în perioada 2015-2017 (MW)

Sursa: www.anre.ro, Raport anual privind activitatea ANRE 2016, p. 146; Raport național 2017, p. 134.

Pe categorii de resurse, în anul 2017, sistemul energetic din România dispunea de o putere instalată totală de 23738 MW, cu structură echilibrată, în care centralele termoelectrice aveau o pondere 47,6% din totalul capacităților de producție (față de 74,8% în 1990), centralele hidroelectrice 28,2%, grupurile nucleare 5,5%, centralele eoliene 12,6%, iar cele fotovoltaice 5,5% (figura 1). De menționat este faptul că puterea disponibilă (20891 MW) a centralelor sistemului energetic din România reprezenta, în anul 2017, 88% din totalul puterii instalate (ANRE, 2017, p. 134).

Ierarhizarea producătorilor deținători de unități dispecerizabile în funcție de cantitatea anuală de energie electrică produsă în centralele proprii arată că, în anul 2017, primele trei locuri din clasament erau ocupate de Complexul Energetic Oltenia SA, Hidroelectrică SA, respectiv SN Nuclearelectrică SA (tabelul 2).

Tabelul 2 – Ierarhizarea producătorilor deținători de unități dispecerizabile în funcție de cantitatea anuală de energie electrică produsă

Producător dispecerizabil	Energie electrică produsă, GWh			
	2014	2015	2016	2017
Hidroelectrică SA	18454	16132	17574	14039
Complexul Energetic Oltenia SA	13303	14957	13542	14933
SN Nuclearelectrică SA	11676	11640	11286	11509
OMV Petrom SA	2051	3463	3784	3645
Electrocentrale București SA	2356	2199	2493	2841
Romgaz SA	1544	1798	1628	1864
Complexul Energetic Hunedoara SA	2711	1842	1367	1199
Enel Green Power Romania SRL	750	1330	1236	1357
Tomis Team SRL	699	777	689	777
CET Govora SA	677	614	651	723
Ovidiu Development SRL	487	535	489	569
Veolia Energie (fostă Dalkia Termo) Prahova SRL	460	454	444	461
EDPR Romania (până în 2017 – Ialomița Power SRL)*			363	522
Crucea Wind Farm*				312
Cernavoda Power*				298
Alți producători dispecerizabili (cu cote de piață sub pragul de 0,5%)	6082	6883	6251	6275
TOTAL	62007	62624	61797	61324

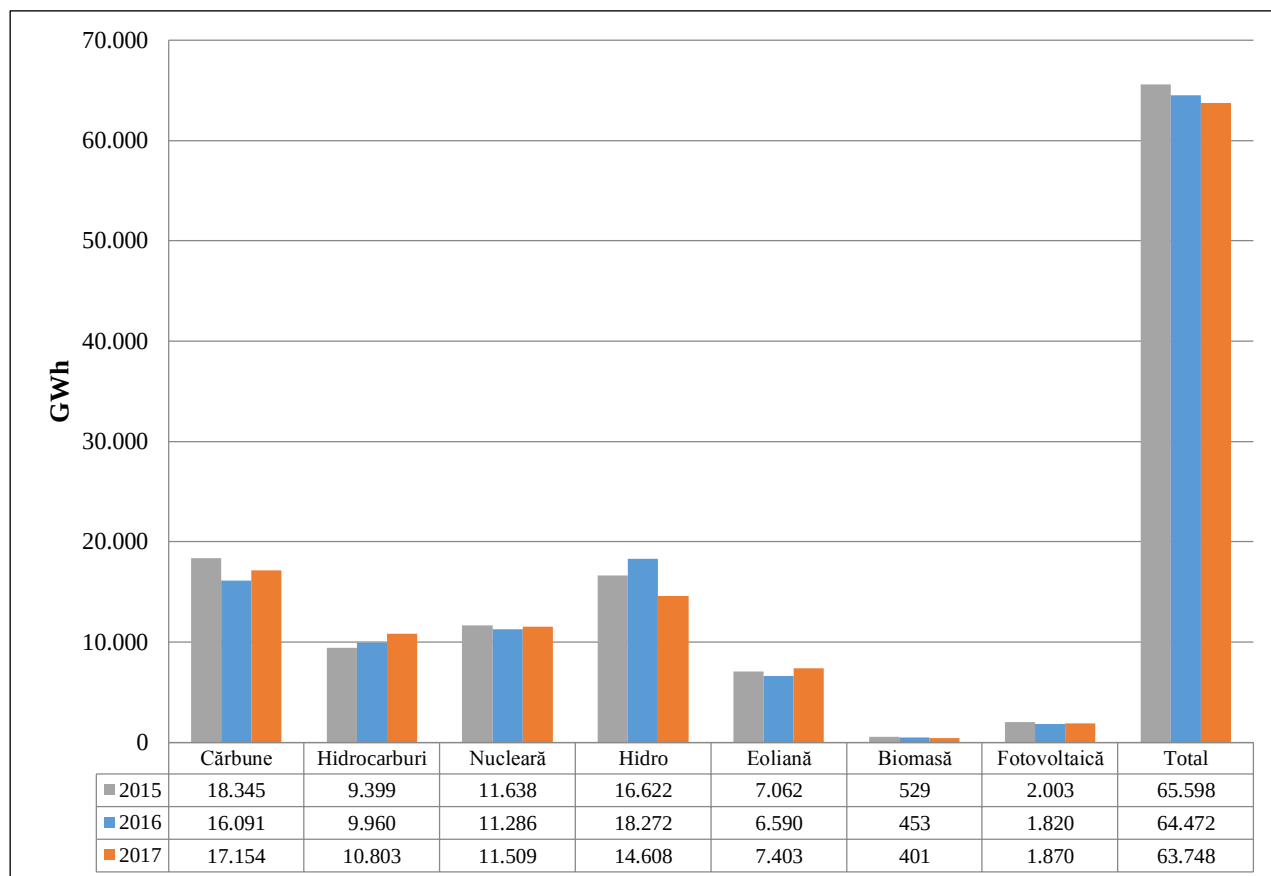
Notă: * În anii 2014, 2015 și 2016 au fost cuprinse la categoria „Alți producători dispecerizabili” (cu cote de piață sub pragul de 0,5%).

Sursa: www.anre.ro, Raport anual 2014, p. 46, Raport anual 2015, p. 56; Raport național 2016, p. 77; Raport național 2017, p. 80.

Producția este dependentă de cererea de energie electrică din industrie. Față de 1989, în anul 2015, producția s-a redus cu peste 9.500 mil. kWh, în timp ce consumul energetic a scăzut cu aproape 25.000 mil. kWh (echivalentul a 80% din consumul final al anului 1999). Industria folosea de trei ori mai multă energie electrică în anul 1989 decât în 2015. Nu este mai puțin adevărat că populația și-a sporit consumul de energie electrică de aproape trei ori în perioada de timp analizată. Dezafectarea sistemelor de irigații s-a reflectat în consumul energetic al agriculturii care, în anul 2015, reprezenta numai 2,1% din consumul final energetic față de 5,3% în 1989 (Eurostat, 2017). În anul 2016, producția de energie electrică a fost cu aproximativ 1,7% mai mică față de cea din anul 2015; consumul intern a fost cu cca 1,2% mai mare decât cel din 2015 (ANRE, 2016). În anul 2017, ponderea producției de energie electrică din centralele termoelectrice și hidroelectrice se ridica la peste 67%; unitățile cu funcționare pe bază de energie eoliană,

solară și biomasă asigurau aproximativ 15% din producția de energie electrică a României. Producția brută de energie electrică a fost de 63,7 GWh față de 64,5 GWh înregistrată în anul precedent, 2016 (figura 2).

Figura 2 – Producția brută de energie electrică pe tipuri de combustibil, în perioada 2015-2017 (GWh)

Sursa: www.anre.ro, Raport anual 2016, p. 133; Raport național 2017, p. 134.

Consumul intern de energie electrică (calculat pe baza energiei livrate în rețele de producătorii cu putere instalată mai mare de 5 MW și a soldului import-export) din anul 2017 a sporit cu aproximativ 3% față de cel din 2016.

Distribuția resurselor generează structura regională a capacităților de producție pe tipuri de combustibili utilizați. Demersul întreprins pe baza informațiilor oferite de Transelectrica (www.transelectrica.ro) ne permite sintetizarea situației regionale a capacităților de producție a sistemului energetic din România și efectuarea unei analize comparative pentru perioada 2013-2016 și la 1 iulie 2018 (tabelul 3, harta 4).

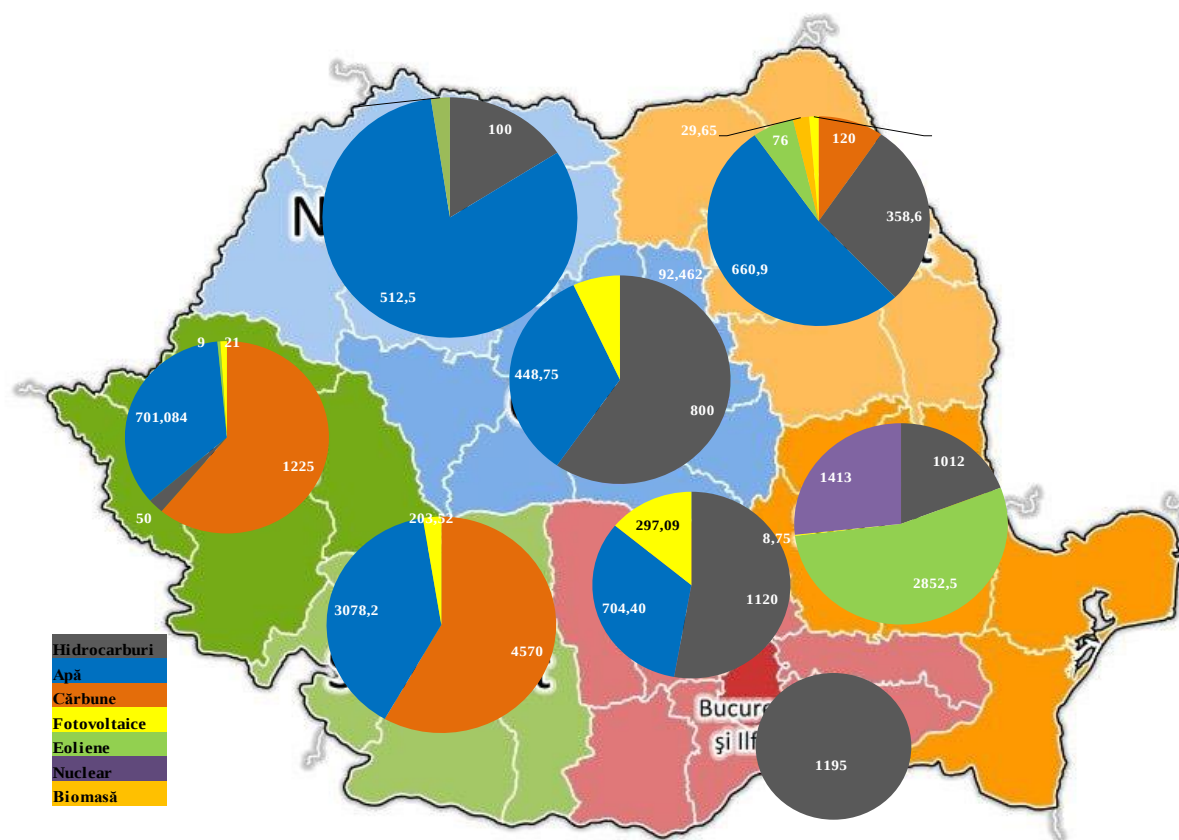
Tabelul 3 – Structura regională a capacităților instalate de producere a energiei electrice din România, în anul 2013, 2016, iulie 2018 și estimări pentru anul 2020

Regiunea	Resursa energetică	Putere instalată în 2013 (MW)*	Putere instalată în 2016 (MW)*	Putere instalată/capacitate instalată la 01.07.2018 (MW)*	Putere netă la 01.07.2018 (MW)*	Licență de producere (LP) expirare/ aviz de mediu (AM) valabil (anul)*	Putere instalată scoasă din funcțiune, conservare sau retehnologizare (până în 2020) (MW)**	Putere instalată în 2020 (MW)
Regiunea 1 – București-Ilfov	Hidrocarburi	1195	1195	1195 total inst. 795 cap.inst.	639	2028 / 2023-2027	3x50 2x125 1x50 rotor defect	1020
	Total	1195	1195	1195	639			1020
Regiunea 2 – Centru	Hidrocarburi	830	800	800 total inst. 600 cap.inst.	563,2	2038 / 2020	2x100 (conservare)	630
	Hidro	534,55	448,75	448,75	445	LP		534,55
	Fotovoltaic		92,462	92,462	90,1	2038-2040		
	Total	1364,55	1341,212	1341,212	1098,508			1164,55
Regiunea 3 – Nord-Est	Cărbune	240	120	120 60 cap.inst.	46	2024, 2032 / 2023	2x60 1x60	60
	Hidrocarburi	358,6	356,6	358,6 0 cap.inst.	0	2027, 2032, conservare	1x210(2019) 2x60	28,6
	Biomasă		29,65	29,65	26,95	2039		
	Fotovoltaic		17,28	17,28	15,9	2041		
	Hidro	671,9	660,9	660,9	578,11	LP		671,9
	Eolian	66	76	76	73,85	2037-2041		66
	Total	1336,5	1262,43	1262,43	741,51			797,9
Regiunea 4 – Nord-Vest	Hidrocarburi	100	100	100	54	2041 / fără AM sau în avizare	2x25 1x50	0
	Hidro	458,9	512,5	512,5	492,8269	LP		458,9
	Eolian		15	15	11,5	2036		
	Total	608,9	677,5	627,5	558,3269			458,9
Regiunea 5 – Vest	Cărbune	1285	1225	1225	940	2037 / în curs de avizare	1x210(2017)	1015
	Hidrocarburi	50	50	50	36	2027 / 2026		
	Hidro	689,084	701,084	701,084	553,2195	LP		689,084
	Eolian	48,3	78,3	9	9	2036		48,3
	Fotovoltaic		21	21	19,08	2038, 2041		
	Total	2022,384	2025,384	2006,084	1557,3			1752,384
Regiunea 6 – Sud-Vest	Cărbune	4570	4570	4570	3158	2025-2037 / 2024-2026 sau în curs de avizare	1x330(2018) 1x330 în curs de retehnologizare 2x60 fără AM	4140
	Hidro	3145,7	3078,2	3078,2	3009,505	LP		3145,7
	Fotovoltaic	44,6	177,8	203,5221	148,76	2036-2041		44,6
	Total	7760,3	7826	7851,722	6316,265			7330,3
Regiunea 7 – Sud	Hidrocarburi	1120	1120	1120	1070,356	2028, 2029 / 2017, 2021		1120
	Hidro	702,29	705,03	704,4	682,377	LP		702,29
	Fotovoltaic	37,612	287,42	297,091	275,926	2027-2042		37,612
	Total	1859,9	2112,45	2121,45	2028,659			1859,9
Regiunea 8 – Sud-Est	Hidrocarburi	912	912	1012	349	2029, 2037, 2040/2023-2025	1x50, 1x50 conserv., 1x210 1x227	912
	Nuclear	1413	1413	1413	1300	2024		1413
	Eolian	1933,4	2803,6	2858,5	2809,616	2024-2041		1933,4
	Solar	7,7	8,75	8,75	6,3	2024		7,7
	Total	4266,1	5137,35	5286,249	4464,916			4266,1
Total putere instalată	Cărbune	6245,0	5915	5915	4144		1030	5215
	Hidrocarburi	4415,6	4535,6	4535,6	2711,756		705	3710,6
	Nuclear	1413,0	1413	1413	1300		0	1413,0
	Hidro	6202,4	6106,464	6105,834	5761,0464		0	6202,4
	Eolian	2047,7	2951,9	2952,5	2903,966		0	2047,7
	Fotovoltaic	89,9	604,712	608,12874	525,89		0	89,9
	Biomasă		29,65	29,65	27,7			
	Total	20413,6	21556,33	21559,71	17374,3		1735	18678,6

Notă:* – Date prelucrate după cele existente pe www.transelectrica.ro; ** – Elemente pentru evaluarea aplicației trimisă de România în conformitate cu art. 10c (6) al Directivei 2003/87/CE Revizia 4/22.06.2012, p. 24. Elemente de strategie energetică pentru perioada 2011-2035, Direcții și obiective strategice în sectorul energiei electrice, DRAFT I, p. 28;

Sursa: Prelucrări proprii ale datelor Transelectrica, www.transelectrica.ro.

Harta 4 – Structura regională a capacităților instalate de producere a energiei electrice (MW) în România, la 1 iulie 2018

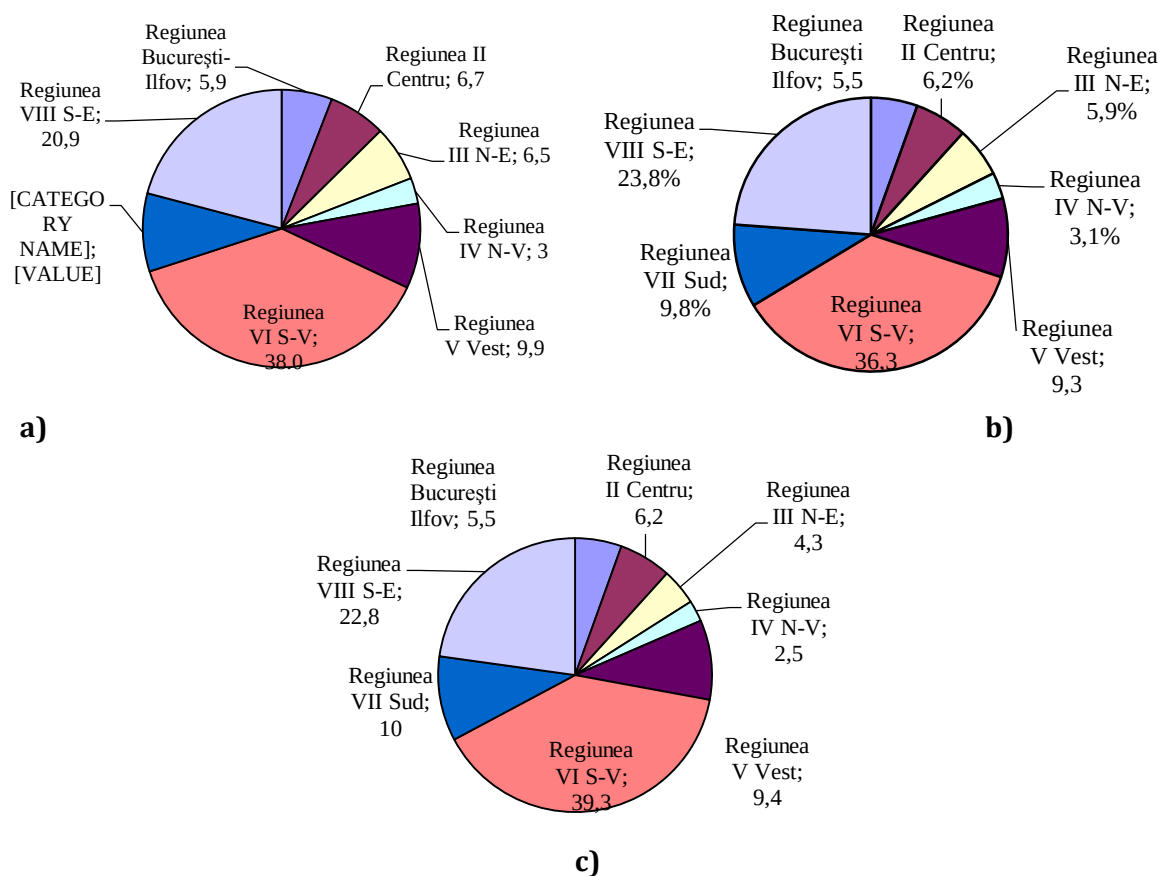
Sursa: Prelucrări proprii ale datelor Transelectrica (www.transelectrica.ro).

Pe baza acestor informații sintetice, putem trage o serie de concluzii referitoare la situația actuală și de perspectivă a distribuției regionale a sistemului energetic din România.

După cum am menționat anterior, echilibrul capacităților energetice este determinat, cu preponderență, de înzestrarea cu resurse energetice primare a perimetrelor respective. Aceasta influențează ponderea puterii instalate a regiunilor în totalul național, astfel încât regiunile Sud-Vest și Sud-Est administrau, în anul 2013, aproape 60% din capacitățile de producție puse la dispoziția sistemului energetic (figura 3a). În anul 2016, regiunea Sud-Est și-a mai sporit ponderea cu 3,8%, pe fondul sporirii capacităților eoliene (cu aproape 1000 MW) și fotovoltaice. Din această perspectivă, celelalte regiuni nu au înregistrat modificări semnificative în decursul celor trei ani (figura 3b).

Schimbările structurale preconizate a avea loc în următorii ani (ca certitudini – închiderea a numeroase capacități de producție cu funcționare pe combustibili fosili, depășirea duratei normate de viață și a lipsei fondurilor investiționale, creșterea ponderii centralelor eoliene în structura sistemului energetic și, ca deziderat, eventuala extindere a grupurilor nucleare) vor dezechilibra și mai mult structura regională a sistemului (în anul 2013, media deviațiilor absolute ale valorilor înregistrate față de media acestora este de 8,5 față de 9,3 estimat pentru 2020, în condițiile în care s-au luat în calcul doar închiderile de capacități de producție cu funcționare pe cărbune și hidrocarburi) (figura 3c).

Figura 3 – a), b), c). Structura, pe regiuni de dezvoltare ale României, a capacităților instalate de producere a energiei electrice, în anul 2013 (a), în anul 2016 (b) și estimări pentru 2020 (c) (%)

Sursa: Prelucrări proprii ale datelor oferite de Transelectrica și, pentru 2020, Elemente pentru evaluarea aplicației trimisă de România în conformitate cu art. 10c (6) al Directivei 2003/87/CE Revizia 4/22.06.2012, p. 24.

În regiunile Sud-Vest și Vest ale țării funcționează grupuri energetice pe cărbune, regiunea Centru se bazează pe hidrocarburi și hidroenergie, iar regiunile Nord-Vest și Nord-Est se bazează pe centrale hidroelectrice. Potențialul eolian al regiunii Sud-Est a determinat, în ultimii ani, înclinarea balanței energetice a zonei spre acest tip de capacități de producție. Această tendință va fi însă estompată de necesitatea realizării de noi investiții în dezvoltarea capacităților pe combustibili fosili. Din perspectiva împărțirii pe regiuni a capacităților de producție, schimbările structurale preconizate a avea loc în următorii ani vor aduce dezechilibre și mai mari. Suplimentarea capacităților de producție ale regiunii Sud-Est cu circa 1.500 MW în centrale eoliene și 1.400 MW în două grupuri nucleare ar conduce, *caeteris paribus*, la o pondere a acestei regiuni de peste 30% în totalul capacității instalate la nivel național. Împreună, regiunile Sud-Est și Sud-Vest vor ajunge la peste 70% din total. Această situație presupune efectuarea unor investiții semnificative în rețelele de transport al energiei, pentru a surmonta inevitabilele congestii.

Modificările structurale de perspectivă vor conduce la scăderea ocupării forței de muncă în sector, pe de o parte, ca urmare a închiderii unei serii întregi de centrale electrice de termoficare, mai intensive în muncă, și, pe de altă parte, a creșterii ponderii centralelor eoliene. Această tendință va fi însă estompată de necesitatea realizării de noi investiții în capacități de rezervă pe combustibili fosili, care să contracareze caracterul intermitent al energiei eoliene și fotovoltaice, și în grupurile 3 și 4 de la Cernavodă.

Pentru zona Cernavodă, Transelectrica subliniază „necesitatea întăririi RET în zona Dobrogea și a secționării de evacuare a excedentului zonei. Conectarea LEA 400 kV de interconexiune cu Bulgaria din această zonă în stația 400/110 kV Medgidia Sud și o nouă LEA 400 kV d.c. Gutinaș-Smârdan conduce la evitarea creșterii frecvenței și volumului de restricții de producție, în condițiile continuării creșterii puterii instalate în centrale electrice eoliene”. Se recomandă, de asemenea, retehnologizarea urgentă a stațiilor 400 kV Isaccea și 400/110 kV Smârdan.

Pentru zona Porțile de Fier, printre măsurile de îmbunătățire a stabilității și interconexiunii grupurilor energetice din zonă, se numără: realizarea axei de 400 kV Porțile de Fier-Reșița-Timișoara-Arad și realizarea unei noi LEA 400 kV de interconexiune cu Serbia (Transelectrica, 2018, p. 60-61).

Strategia energetică a României 2016-2030, cu perspectiva anului 2050 (versiunea preliminară supusă consultării publice, 15 noiembrie 2016), cu scopul de a identifica eventualele elemente de complementaritate ale acestei strategii cu proiectul de exploatare *offshore* a gazelor naturale, estimează că, până în anul 2030, va fi retrasă din funcțiune capacitatea de producție de 1800 MW pe bază de gaz natural, din totalul de circa 3650 MW (din care 1750 MW în centrale de cogenerare de energie termică și electrică). „În locul capacităților vechi (...) sunt necesare investiții în noi capacități, o parte fiind destinate funcționării în cogenerare în localitățile cu SACET funcțional: București, Constanța, Galați etc. Este cuprinsă aici și înlocuirea capacităților de la Iernut. Înlocuirea vechilor capacități pe bază de gaz natural este în plină desfășurare, România dispunând de peste 1500 MW instalați în centrale eficiente, în urma investițiilor din ultimii zece ani”. Se va adăuga la acestea investiția companiei Romgaz (285 mil. euro) în grupurile energetice cu funcționare pe gaze naturale de la Iernut (județul Mureș), cu capacitate de 400 MW, cu punere în funcțiune în anul 2020.

În Strategia energetică se menționează faptul că proximitatea traseului gazoductului BRUA față de grupurile energetice din cadrul Complexului Energetic Oltenia și al Complexului Energetic Hunedoara poate atrage investiții în centrale pe bază de gaze naturale, inclusiv pe bază de gaz metan obținut prin gazeificarea lignitului.

Strategia energetică ia în calcul, de asemenea, „opțiunea strategică de a miza puternic pe gazul natural pentru rolul de combustibil de tranziție către o economie sustenabilă”. În acest scop și în condițiile epuizării rezervelor *onshore* existente, „este necesară dezvoltarea zăcămintelor *offshore* descoperite în ultimii ani în Marea Neagră. Aceasta este o condiție *sine qua non* pentru a putea miza pe gazul natural în mixul energiei electrice”.

Pe de altă parte, „deciziile de investiții în prelungirea duratei de viață a vechilor capacități sau în noi capacități pe bază de gaz natural și cărbune devin mai dificile din momentul luării deciziei finale de investiții pentru noi capacități nucleare (unitățile 3 și 4 de la Cernavodă). Din acest motiv, ponderea gazului natural în mixul energiei electrice este estimată a crește doar marginal în perioada 2016-2020, după care scade sub nivelul din anul 2015. Se limitează, astfel, fezabilitatea proiectelor noi pe gaz natural, în afara celor care înlocuiesc grupuri ce se retrag în perioada 2020-2023 – și acestea, la un nivel redus”.

Gazul natural și energia nucleară sunt opțiuni alternative, în bună măsură echivalente pentru viitorul mix al energiei electrice. Astfel, producția a 250 TWh în perioada 2025-2050 poate fi asigurată fie de energia nucleară, fie prin utilizarea a circa 50 mld. mc gaze naturale – ce corespunde aproximativ unei jumătăți a volumului rezervelor descoperite în Marea Neagră – în centrale termoelectrice eficiente pe bază de gaz natural.

Una dintre concluziile *Strategiei energetice* este aceea că „dezvoltarea și exploatarea zăcămintelor din apele adânci ale Mării Negre constituie nu doar o oportunitate economică, ci și un important element de securitate energetică în anii 2020”.

Printre concluziile noastre, regăsim faptul că factorii de decizie nu au încă o viziune clară asupra structurii viitoare a sistemului energetic, deși se pare că balanța înclină în favoarea dezvoltării capacităților nucleare de producere a energiei electrice. Aceasta se poate explica și prin faptul că „producția din zăcămintele *offshore* va fi concentrată pe parcursul a circa zece ani”.

2.3. Infrastructura energetică – factor de reducere a decalajelor economice dintre mediile urban și rural

Cea mai mare parte a instalațiilor aferente rețelelor electrice de distribuție aflate în prezent în funcțiune are o durată de funcționare îndelungată, preponderent mai mare de 35 de ani (tabelul 4). Având în vedere că doar o mică parte din capacitățile energetice aflate în gestiunea operatorilor de rețea a fost reabilitată sau modernizată, ANRE a solicitat operatorilor de rețea „aplicarea unor programe consistente de rețehnologizare și modernizare a instalațiilor existente, intensificarea și eficientizarea activităților de mentenanță pentru menținerea instalațiilor electrice în parametri de funcționare nominali și realizarea unei monitorizări și evaluări adecvate a stării rețelelor”. Dezvoltarea rețelelor inteligente în România este într-o fază incipientă. În medie, nivelul de integrare a liniilor de înaltă tensiune la stații integrate în SCADA este de aproximativ 72%, variind între un minim de 47% și un maxim de aproape 90%.

Tabelul 4 – Capacități aferente rețelelor de distribuție a energiei electrice în România, după durata de funcționare, 1960-2000

Rețele electrice de distribuție	Total	Din care:			
		Înainte de 1960	1960-1979	1980-1999	După 2000
Înaltă tensiune (IT), km traseu	22183	1652	14610	5085	836
Medie tensiune (MT), km traseu	119723	10032	73899	23721	12071
Joasă tensiune (JT), km traseu	183627	8080	89589	52101	36328
Bransamente JT, km traseu	165825	8063	70749	50685	36328
Stații electrice, bucăți	1179	40	754	326	59
Puncte de transformare, bucăți	71484	2016	30220	19257	19946
Puncte de alimentare, bucăți	1014	25	346	177	466

Sursa. www.anre.ro, *Raport național 2017*, p. 18.

Conform ANRE, cei mai mulți consumatori sunt racordați direct la rețelele electrice de interes public din patrimoniul celor opt operatori de distribuție (OD) titulari de licență cu contract de concesiune, și anume: E-Distribuție Muntenia SA, E-Distribuție Banat SA, E-Distribuție Dobrogea SA, Distribuție Energie Oltenia SA, Delgaz Grid SA, Societatea de Distribuție a Energiei Electrice Muntenia Nord SA, Societatea de Distribuție a Energiei Electrice Transilvania Nord SA și Societatea de Distribuție a Energiei Electrice Transilvania Sud SA. În anul 2017, numărul total de utilizatori racordați la rețelele electrice din patrimoniul celor opt OD concesionari a fost de 9.332.511 (comparativ cu 9.051.415, în anul 2013). Pe lângă acești opt operatori, la sfârșitul anului 2017 a fost înregistrat un număr de 43 OD neconcesionari (care distribuie către clienții finali utilizatori ai rețelelor electrice pe care le dețin o putere de peste 1 MW).

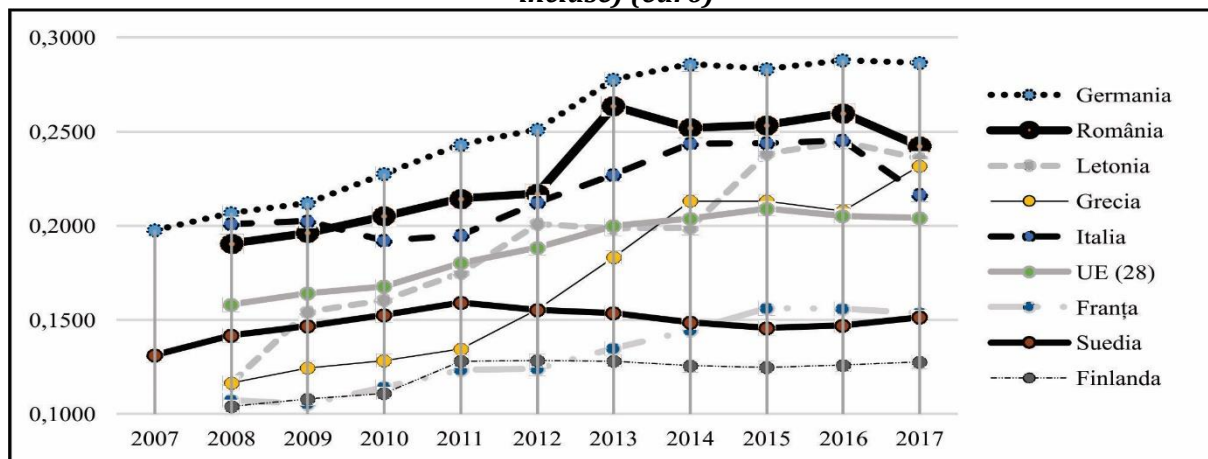
Conform ANRE, la sfârșitul anului 2017 s-a înregistrat un grad de implementare a sistemelor de măsurare inteligente (SMI) la nivel național de 4,8% (415.993 de consumatori casnici și 26.713 de consumatori noncasnici) din 9.332.511 utilizatori racordați la rețelele electrice din patrimoniul celor opt OD. Operatorii care au înregistrat depășirea acestei valori au fost cei care au desfășurat programe de investiții pe toată perioada analizată (E-Distribuție Dobrogea – 11,5%, E-Distribuție Muntenia – 10,2% și E-Distribuție Banat – 9,3%) (ANRE, *Raport_PP_SMI*, 2018, p. 8). În ceea ce privește investițiile pentru implementarea SMI realizate în perioada 2015-2017 (164.755.533 lei), E-Distribuție Muntenia a alocat 36.703.645 lei (22,28% din total), Delgaz Grid 28.547.163 lei (17,33%), față de SDEE Muntenia Nord care a investit în SMI doar 1.429.431 lei în anul 2015 (0,87%)(ANRE, *Raport_PP_SMI*, 2018, p. 6).

În studiul „*Evaluarea și monitorizarea rețelelor de distribuție din România*”, elaborat pentru Federația Asociațiilor Companiilor de Utilități din Energie – ACUE și citat de Transelectrica (Transelectrica, 2018, p. 90-91), se menționează că există diferențe semnificative între operatorii de distribuție a energiei electrice. Acestea sunt date de: zona de serviciu (suprafața deservită variază de la 5.300 km² la 34.000 km²); numărul de clienți, densitatea consumatorilor (variază de la 25 la 223 consumatori/km²), lungimea rețelei (doi dintre OD au o lungime totală a rețelei aproape dublă comparativ cu media celorlalți șase); proporția dintre clienții din mediul rural și cei din mediul urban (50% clienți în mediul rural, 16% clienți în mediul rural) etc.

Consumatorii finali se confruntă cu tarife crescătoare, determinate de calendarul de liberalizare a prețurilor energiei electrice, în fapt, de calendarul de convergență a prețurilor energiei electrice la nivelul Uniunii Europene. În ceea ce privește prețurile energiei exprimate în euro, o sumară analiză comparativă arată că cele mai mari prețuri se regăseau, în anul 2017, în Germania, Spania și Italia, care depășeau media UE28 situată la cca 0,2 euro/kWh, iar la polul opus erau țări precum Bulgaria sau România, cu 0,1 euro/kWh (Eurostat, 2018).

Dacă luăm însă în considerare puterea standard de cumpărare (*Purchasing Power Standard*), atunci situația se schimbă radical pentru unele dintre țările europene. Puterea redusă de cumpărare a populației aduce în fruntea clasamentului țări precum România și Grecia. Nivelul ridicat de trai al țărilor nordice face ca populația acestor țări să nu resimtă în aceeași măsură povara prețurilor energiei electrice (figura 4). Acestea ajung să formeze un grup compact (Norvegia, Finlanda, Suedia) aflat la cele mai reduse niveluri ale prețurilor exprimate la puterea standard de cumpărare.

Figura 4 – Prețurile energiei electrice pentru consumatorii casnici, în perioada 2008-2017, semestrul I al fiecărui an (consum cuprins între 2500 și 5000 kWh, toate taxele și impozitele incluse) (euro)

Sursa: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>.

Ponderea cheltuielilor cu energia electrică în veniturile bănești ale populației a crescut după anul 2008, ajungând la peste 11% în 2013. La aceasta, se mai adaugă și alte forme de energie, precum energia termică și gazele naturale (cca 6%), totalul depășind 15% (tabelul 5).

Tabelul 5 – Evoluția ponderii cheltuielilor cu energia electrică, termică și gazele naturale în veniturile bănești ale gospodăriilor, în perioada 2008-2016 (%)

Categoria de venituri	Mediul	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ponderea cheltuielilor cu energia electrică										
Venituri bănești	Total	9,79	9,75	10,23	10,34	10,63	11,58	10,85	10,44	9,46
	Urban	8,40	8,39	8,67	8,80	9,20	9,89	9,19	8,62	7,76
	Rural	12,95	12,79	13,73	13,74	13,67	15,36	14,48	14,13	12,92
2. Ponderea cheltuielilor cu energia termică										
Venituri bănești	Total	2,53	2,23	2,32	2,36	2,32	2,00	1,87	1,64	1,37
	Urban	3,49	3,09	3,17	3,28	3,20	2,75	2,60	2,29	1,93
	Rural	0,06	0,04	0,03	0,006	0,02	0,01	0,02	0,03	0,02
3. Ponderea cheltuielilor cu gazele naturale										
Venituri bănești	Total	6,37	6,22	6,44	6,78	6,66	6,53	5,96	5,95	5,63
	Urban	7,72	7,52	7,72	8,17	8,03	8,00	7,27	7,17	6,78
	Rural	2,77	2,81	2,84	3,09	2,95	2,49	2,49	2,79	2,71

Sursa: Date oferite prin programul *Tempo online* al Institutului Național de Statistică.

Pe fondul creșterii gradului de sărăcie, în anul 2016, 54,5% din populația României nu a putut plăti la timp facturile de energie electrică (47,4% în mediul urban și 62,2% în mediul rural); în același timp, 53,2% dintre gospodăriile din mediul urban au întârziat achitarea cheltuielilor de întreținere a locuinței (66,6% în mediul urban și 38,7% în mediul rural) (INS, 2017).

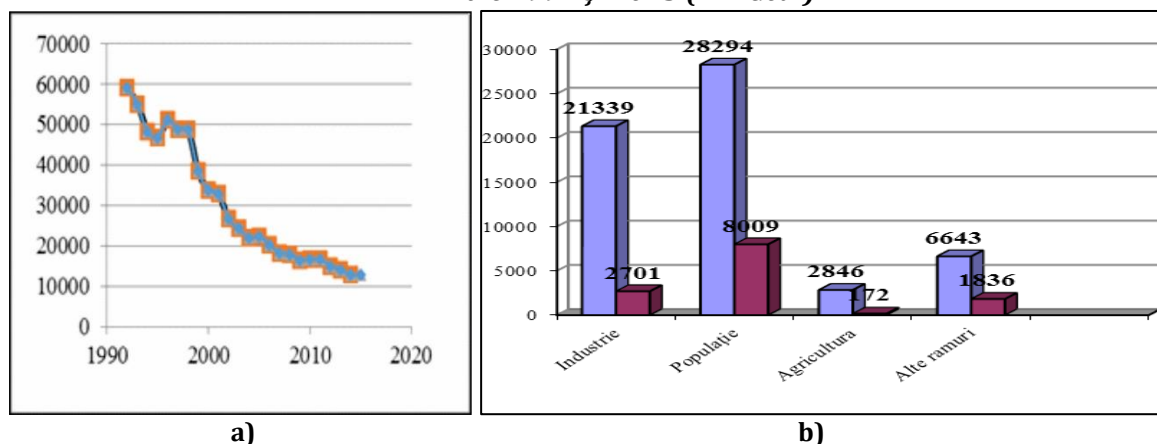
Alimentarea centralizată cu energie termică înregistrează un important declin. La nivel național, în perioada 1992-2015, consumul final de energie termică din surse centralizate s-a redus la mai puțin de un sfert (figura 5a), atât pe fondul reducerii activității industriale (care s-a reflectat în scăderea la cca 20% a consumului acestui sector), cât și al cererii altor ramuri ale economiei naționale (figura 5b). Debransarea consumatorilor industriali a contribuit la reducerea eficienței energetice și economice a sistemelor de alimentare centralizată cu energie termică. Astfel, nivelul mediu național al pierderilor înregistrate în anul 2014 a ajuns la 30-34% față de 23% în 2005.

În rapoartele sale privind starea serviciului de alimentare cu energie termică, Agenția Națională de Reglementare pentru Serviciile Comunitare de Utilități Publice (ANRSC) ajunge la concluzia că acest serviciu public „a fost și este în pericol” (ANRSC, 2014a).

Prioritățile domeniului au fost stabilite în anul 2004 prin Strategia națională privind alimentarea cu energie termică a localităților prin sisteme de producere și distribuție centralizate (HG nr. 882/2004) (ANRSC, 2014b). În strategie se menționează că „Sistemele centralizate urbane de alimentare cu energie termică și cogenerarea reprezintă în România subsectorul energetic cel mai deficitar, din cauza uzurii fizice și morale a instalațiilor și echipamentelor, pierderilor energetice totale mari între sursă și clădiri (de 35-77%), resurselor financiare insuficiente pentru exploatare, întreținere, rea-

bilitare și modernizare și, nu în ultimul rând, problemelor sociale complexe legate de suportabilitatea facturilor energetice” (ANRSC, 2014a).

Figura 5 – a) Evoluția consumului final de energie termică din România, între 1992 și 2015; b) Structura consumului final de energie termică din România, între 1992 și 2015 (mii Gcal)

Sursa: INS, *Balanța energetică și structura utilajului energetic*, anii 1992-2015.

Directiva 2004/8/CE definește și promovează cogenerarea de înaltă eficiență. Studiile elaborate au ajuns la concluzia că, din punctul de vedere al eficienței energetice și al protecției mediului, în zonele urbane aglomerate, cu densitate mare a populației, sistemele centralizate de alimentare cu energie termică sunt mai avantajoase. Cu toate acestea, în perioada 1989-2014, numărul localităților conectate la sistemul de alimentare centralizată cu energie termică din România a scăzut de la 315 (12,2% din numărul total de localități) la 70. Astfel, „245 de localități au renunțat la serviciul public de alimentare centralizată cu energie termică, reprezentând 77,78% din numărul de localități conectate în anul de referință, 1989” (ANRSC, 2014b). În perioada 1997-2003, în cca 40% dintre localitățile urbane s-au desființat în totalitate serviciile publice de alimentare cu energie termică furnizate în sistem centralizat.

Strategia națională privind accelerarea dezvoltării serviciilor comunitare de utilități publice (HG nr. 246/2006) avea, printre obiectivele generale, creșterea capacității de finanțare a proiectelor de investiții aferente infrastructurii de interes local. Cu toate acestea, în perioada 2009-noiembrie 2014, gradul de realizare a investițiilor s-a situat, în general, la circa jumătate din nivelul planificat (ANRSC, 2014b).

Majoritatea companiilor care administrează sisteme de termoficare se află în situații care par deocamdată fără ieșire. Gradul ridicat de îndatorare a dus la declararea falimentului în cazul unor operatori importanți din punctul de vedere al numărului de utilizatori (Galați, Bacău, Suceava, Piatra Neamț). Cel mai recent exemplu este intrarea în insolvență a Regiei Autonome de Distribuție a Energiei Termice (RADET) și a Electrocentrale București (ELCEN) (în zilele de 5, respectiv 6 octombrie 2016). De altfel, companiile de producere a energiei electrice și termice trecute în administrația consiliilor locale au o situație financiară precară, din cauza capacității investiționale reduse a noilor proprietari.

În anul 2016, în România, 245 de localități din mediul urban și 668 din mediul rural aveau acces la rețeaua de gaze naturale (însușind 39.668,8 km și un consum anual de 11,7 mld. m³) (ANRE, 2018, p. 9). Dacă ținem seama de faptul că în același an existau 320 de municipii și orașe, respectiv 2861 de

comune, rezultă că 76,5% dintre localitățile din mediul urban beneficiau de gaze naturale, respectiv numai 23,3% din cel rural (INS, programul *Tempo online*).

Conform datelor INS, în urma Recensământului din anul 2011 (INS, 2011), în România erau 8.722.398 de locuințe, din care 55,03% în municipii și orașe și 44,97% în comune și sate. Din totalul locuințelor, 98,85% erau conectate la rețeaua de energie electrică; 0,63% erau aflate în mediul rural, nefiind conectate la rețeaua electrică. Județele deficitare în privința racordării la energia electrică erau: Alba, Bacău, Brașov, Caraș-Severin, Covasna, Gorj, Harghita, Hunedoara, Iași, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Prahova, Satu Mare, Suceava, Timiș, Tulcea, Vaslui, unde gradul de conectare era cuprins între 52,3% și 89,9% (45 de unități administrativ-teritoriale).

În România anului 2015, cea mai mare pondere în structura consumului total de energie al populației era cea a lemnului de foc (cca 40%). Procente semnificative se mai înregistrau la gaze naturale (30%), energie termică (11%). Energia electrică deținea o pondere de 14% (INS, *Balanța energetică*, 2016).

Nivelul consumului de energie electrică al gospodăriilor individuale din România se situa în 2015 la 9,4% din cel al Germaniei și la 7,9% din cel al Franței (Eurostat, 2017).

Aproximativ 90% dintre gospodăriile din *mediul rural* și 15% dintre cele din mediul urban se încălzesc preponderent cu lemn de foc. Strategia energetică prevede ca, „în mediul rural, fără măsuri suplimentare de sprijin, tranziția către încălzirea cu gaz va avea loc mult mai încet”, chiar și în localitățile racordate la rețeaua de distribuție a gazului. Mai mult, „consumul de lemn de foc este de așteptat să crească ușor în următorii ani”. Se recunoaște că „progresul în asigurarea accesului la combustibili alternativi pentru încălzire este lent, în special în mediul rural”. Nu se prevede explicit în strategie extinderea rețelelor de gaze naturale în următorii 15 ani, dar se spune că reducerea consumului de lemn pentru încălzire se va face prin „izolarea termică a locuințelor și prin derularea de programe de conversie către sobe eficiente, cu ardere completă și emisii scăzute”.

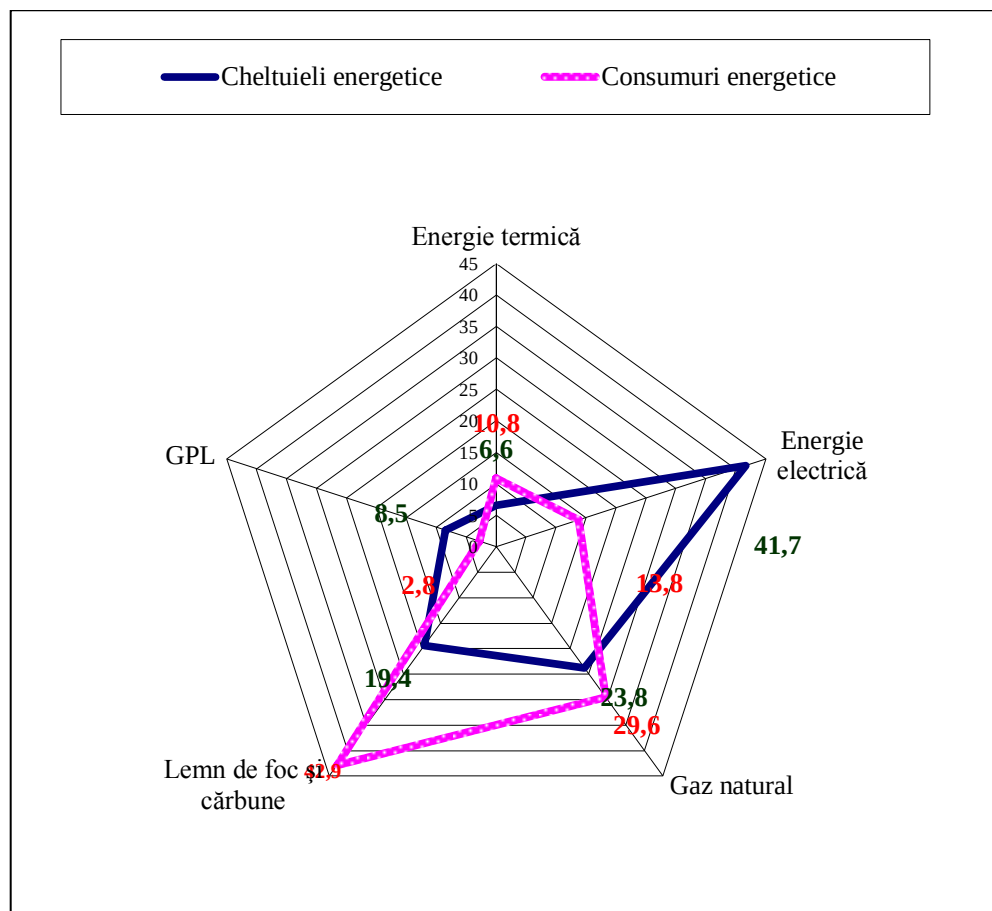
În *mediul urban*, după anul 2020, toate scenariile Strategiei energetice prevăd o revenire a numărului de apartamente conectate la SACET, ca urmare a creșterii prețului gazelor naturale, respectiv a reabilitării rețelelor în localitățile cu SACET funcționale. Scenariul optim prevede „investiții de aproximativ 4 mld. euro în rețele, cazane de apă fierbinte și noi grupuri în cogenerare pe bază de gaze naturale, în locul celor ajunse la capătul duratei de viață”.

Pe de altă parte, aceeași strategie specifică faptul că „majoritatea locuințelor noi, ce urmează a fi construite până în 2030, vor adopta gazul natural pentru încălzire, în defavoarea SACET, a biomasei și a energiei electrice (pompe de căldură). În plus, o parte a locuințelor existente urmează să treacă de la SACET sau încălzirea pe bază de lemn de foc la încălzirea pe bază de gaz natural. Tranziția este de așteptat să aibă loc în special în mediul urban și semiurban, cu acces la rețeaua de distribuție a gazului natural, chiar dacă va continua extinderea rețelei și în mediul rural”.

În prezent, există în România mai mult de 2,2 mil. de gospodării cu centrale termice individuale, majoritatea în mediul urban. În anul 2030, proiecțiile arată că aproape 3,2 mil. de gospodării vor utiliza în principal gazul natural pentru încălzire. În acest fel, „consumul total de gaz natural pentru încălzirea directă a locuințelor este de așteptat să crească ușor în următorii ani”.

Structura consumului populației pe categorii de surse de energie este determinată de cea corespondentă a cheltuielilor efectuate pentru achiziționarea fiecărui tip de resursă. Se poate constata că prețurile energiei electrice, respectiv cheltuielile induse de consumul acesteia nu stimulează orientarea consumatorului către acest tip de energie (figura 6).

Figura 6 – Structura cheltuielilor și consumurilor energetice pe tipuri de combustibili, în anul 2015 (%)

Sursa: Date oferite prin programul *Tempo online* al INS.

Astfel, o pondere de cca 42% a cheltuielilor cu energia electrică în totalul cheltuielilor energetice corespunde unui consum care deține de numai cca 14% în structura cererii de energie a populației. În cazul energiei termice, prezența subvențiilor conduce la o inversare a situației: la cca 7% pondere a cheltuielilor cu energia termică în totalul cheltuielilor energetice corespunde o pondere de 11% a consumului. În același timp, prețul lemnului de foc stimulează consumul nesustenabil al acestei categorii de resurse.

Deocamdată, prețul scăzut al gazelor naturale în raport cu cel al energiei electrice face ca încălzirea electrică a locuințelor să nu fie economică în România, situație ce nu este de așteptat să se schimbe în mod fundamental până în 2030. Liberalizarea prețului gazelor naturale va modifica probabil raportul existent între cheltuielile și consumul acestui tip de resursă.

Concluzii

- Dezvoltarea rețelei europene de transport se face ținând seama de politica energetică europeană, care urmărește trei obiective principale: securitatea alimentării cu energie electrică, integrarea pieței energiei (în funcție de evoluția preconizată a capacităților de producție și a mixului energetic) și îmbunătățirea posibilităților de preluare a producției de energie pe baza resurselor regenerabile în rețeaua de transport.

- Atingerea obiectivului de interconectare de 15% pentru anul 2030 poate fi îndeplinită, în principal, prin implementarea proiectelor de interes comun și prin realizarea celorlalte proiecte de dezvoltare a rețelei de transport al energiei electrice incluse în Planul de dezvoltare a RET pentru perioada 2018-2027.
- Problemele dezvoltării rețelei de transport al energiei electrice rezultă, în mare parte, din incertitudinile legate de evoluția capacităților producție, din absența corelațiilor dintre evoluția acestora și cea a consumului.
- Factorii de decizie nu au încă o viziune clară asupra structurii viitoare a sistemului energetic, deși se pare că balanța înclină în favoarea dezvoltării capacităților nucleare de producere a energiei electrice.
- Una dintre concluziile *Strategiei energetice* este aceea că „intrarea gazului natural și a energiei electrice în mixul energetic din mediul rural este un demers costisitor și de durată, ce va produce efecte notabile doar pe termen lung”.
- Schimbările structurale preconizate a avea loc în următorii ani vor dezechilibra și mai mult structura regională a sistemului energetic. Această situație presupune efectuarea unor investiții semnificative în rețelele de transport al energiei, pentru a surmonta inevitabilele congestii.
- Modificările structurale de perspectivă vor conduce la scăderea ocupării forței de muncă în sector, atât ca urmare a închiderii unei serii întregi de centrale electrice de termoficare, mai intensive în muncă, cât și a creșterii ponderii centralelor eoliene.
- Chiar dacă cea mai mare parte a instalațiilor aferente rețelelor electrice de distribuție aflate în prezent în funcțiune are durată de funcționare depășită, doar o mică parte din capacitățile energetice aflate în gestiunea operatorilor de rețea a fost reabilitată sau modernizată.
- Nivelul prețurilor energiei, scăderea veniturilor și inegalitățile existente în distribuirea acestora ne-au condus către scăderea consumului și, implicit, la diminuarea gradului de utilizare a capacităților, la o utilizare inefficientă și nesustenabilă a resurselor energetice.

Bibliografie

- Vlad Ionel-Valentin (coord.), *Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani*, Proiect 3, Securitatea și eficiența energetică, vol. I-III, Editura Academiei Române, 2015-2017
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport anual privind activitatea ANRE*, www.anre.ro/Raport_ANRE_2013.pdf, aprilie 2014
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport anual privind activitatea ANRE*, www.anre.ro/Raport_anual_ANRE_2014.pdf, aprilie 2015
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport privind rezultatele monitorizării pieței de energie electrică în luna decembrie 2015*, p. 7, p. 30-31, www.anre.ro
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport anual privind activitatea ANRE*, www.anre.ro/Raport_29_08_ANRE_2016.pdf, aprilie 2016
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport național 2015*, www.anre.ro/RAPORT_National_ANRE_2015.pdf, 31 iulie 2016
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport național 2016*, www.anre.ro/RN_RO_ANRE_2016_31iul2017.pdf, 31 iulie 2017

- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport de monitorizare piață de energie electrică*, luna mai 2017, www.anre.ro
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Raport național 2017*, www.anre.ro/RA_2017.pdf, 31 iulie 2018
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE), *Analiză privind rezultatele înregistrate la data de 31.12.2017 prin utilizarea sistemelor de măsurare inteligentă a energiei electrice realizate conform prevederilor Ordinului ANRE nr. 145/2014 privind implementarea sistemelor de măsurare inteligentă a energiei electrice, cu modificările și completările ulterioare*, www.anre.ro/Raport_PP_SMI_11_Aprilie_2018.pdf, 2018
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare pentru Serviciile Comunitare (ANRSCa), *Raport de activitate pentru anul 2014*, p. 2, www.anrsc.ro
- ***, Autoritatea Națională de Reglementare pentru Serviciile Comunitare (ANRSCb), *Situația serviciului de alimentare cu energie termică în sistem centralizat*, noiembrie 2014, p. 1-9, www.anrsc.ro
- ***, Comisia Națională de Statistică (CNS), *Anuarul statistic al României*, 1991
- ***, Council of the European Union (CE), *Understanding the Economic and Monetary*, Luxemburg, 2017, www.consilium.europa.eu
- ***, ENTSO-E, *TYNDP 2018 Regional Insight Report, North-South Interconnections East*, www.entsoe.eu
- ***, European Commission, *COM(2017) 53 final Annex 2 The Energy Union's five dimensions: policy observations at Member State and EU level to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank Second Report on the State of the Energy Union*, Brussels, 1.2.2017
- ***, European Commission, *COM(2017) 53 final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank, Second Report on the State of the Energy Union*, European Commission, Brussels, 1.2.2017
- ***, European Union, *Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2013 on guidelines for trans-European energy infrastructure and repealing Decision No 1364/2006/EC and amending Regulations (EC) No 713/2009, (EC) No 714/2009 and (EC) No 715/2009*
- ***, Eurostat statistical data, www.eurostat.com
- ***, Institutul Național de Statistică (INS), *Balanța energetică și structura utilajului energetic în 2015*, www.insse.ro, *Programul Tempo-online* (accesat în februarie 2017 și în ianuarie 2018)
- ***, Institutul Național de Statistică (INS), *Recensământul populației și al locuințelor 2011 – demers statistic de importanță strategică pentru România*, 20-30 octombrie 2011, www.recensamantromania.ro/noutati/volumul-iv-cladiri-locuinte-gospodarii
- ***, Ministerul Energiei, *Strategia Energetică a României 2016-2030, cu perspectiva anului 2050* (versiunea preliminară supusă consultării publice, 15 noiembrie 2016)
- ***, Transelectrica, *Planul de dezvoltare a RET perioada 2018-2027*, 2018, www.transelectrica.ro
- ***, Transelectrica, *Raport anual 2016*, www.transelectrica.ro (consultat în septembrie 2017)

3. ROLUL INFRASTRUCTURII DE TRANSPORT ÎN PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA MONEDA EURO

3.1. Rețeaua TEN-T și amprenta acesteia asupra infrastructurii românești de transport

Rețeaua Transport-Trans-European – TEN-T este centrată pe axul renan de transport, care are o poziție centrală la nivel european și a avut un rol esențial în istoricul constituirii infrastructurii principale de transport europene.

Ca urmare, TEN-T are în centrul Europei o orientare predominantă nord-sud, axele din periferiile orientale și occidentale având o dezvoltare pe direcția est-vest.

Abordarea cu coridoare a TEN-T a reprezentat un sistem inovativ de guvernare la nivel comunitar, eforturile fiind concentrate pe implementarea proiectelor transfrontaliere, permițând însă și investițiile în alte zone de interes ale spațiului UE.

Noua politică a UE în domeniul infrastructurii adoptată în anul 2013²⁴ a avut ca scop transformarea actualului *mozaic* format din drumuri, căi ferate, aeroporturi și canale europene într-o rețea de transport transeuropeană unificată, puternic dezvoltată și modernă.

Noua politică TEN-T a adus modificări substanțiale față de reglementările anterioare, în principal prin stabilirea celor două niveluri de dezvoltare a rețelei: rețeaua centrală și cea globală, dar și a unor termene de implementare: 2030 pentru prima, respectiv 2050 pentru a doua.

Suplimentar, față de aceste două niveluri, Uniunea a adoptat și un al treilea, cel al coridoarelor prioritare, pentru care sunt coordonatori numiți la nivel european, astfel încât implementarea proiectelor de infrastructură pe aceste trasee să fie urgentată și urmărită în mod unitar.

Spre deosebire de rețeaua globală și cea centrală, coridoarele se axează nu doar pe anumite trasee care asigură conectivitatea între toate statele membre, ci și pe modurile de transport și soluțiile de transport inteligente, care să asigure îndeplinirea obiectivelor de dezvoltare durabilă.

În acest context, infrastructura rutieră se regăsește, în proiectele coridoarelor prioritare, doar marginal, în particular pentru zonele de graniță care asigură conectivitatea dintre două sau mai multe state.

Prin această politică, finanțarea UE în domeniul transporturilor s-a triplat, ajungând la 26 de mld. euro pentru perioada 2014-2020 (Comisia Europeană, 2013).

Finanțarea a fost reorientată prioritar și majoritar către o nouă rețea centrală, definită ca *rețea principală TEN-T*. Din acel moment, *rețeaua principală* a devenit coloana vertebrală a transporturilor în cadrul pieței unice a Europei.

Rețeaua principală are în componență nouă *coridoare principale*, orientate astfel (harta 5):

- două coridoare nord-sud;
- trei coridoare est-vest;
- patru coridoare diagonale.

Investițiile majore canalizate spre coridoarele principale de transport urmăresc aceste direcții, accentuând astfel, în zonele periferice, poziția defavorabilă a unor arii care prezentau deja un deficit de accesibilitate.

Noua rețea principală TEN-T va fi susținută de o *rețea globală* de rute la nivel regional și național, destinată să *alimenteze* coridoarele centrale.

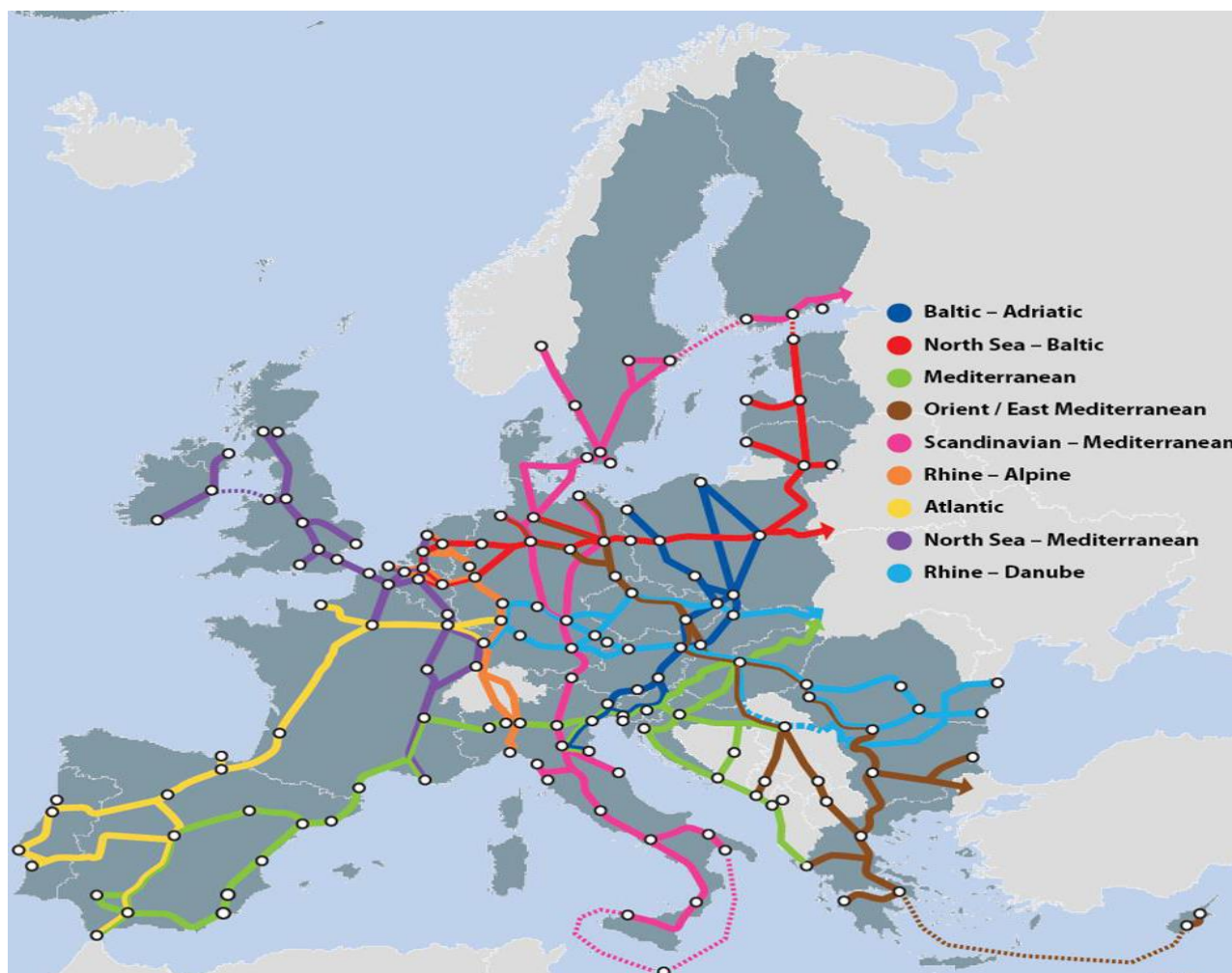
Rețeaua globală trebuie să asigure „accesibilitatea și conectivitatea pentru toate regiunile Uniunii și să consolideze coeziunea socială și economică dintre acestea” (Moșneag, 2018).

²⁴ Sursa: *Regulamentul (UE) nr. 1315/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 decembrie 2013 privind orientările Uniunii pentru dezvoltarea rețelei transeuropene de transport și de abrogare a Deciziei nr. 661/2010/UE.*

Scopul întregului proiect TEN-T este ca, treptat, până în anul 2050, cea mai mare parte a cetățenilor și a întreprinderilor din Europa să se afle la cel mult 30 de minute distanță ca timp de deplasare față de această rețea globală.

România este acoperită de mai multe trasee, care fac parte atât din rețeaua centrală, cât și din cea globală, fiind asigurată astfel conectivitatea tuturor regiunilor, odată cu finalizarea proiectelor de dezvoltare și modernizare a infrastructurilor de transport de pe teritoriul național.

Harta 5 – Rețeaua principală a coridoarelor TEN-T

Sursa: European Commission, 2015.

La nivelul rețelelor europene macroregionale de transport, România are totuși o poziție periferică, teritoriul național fiind străbătut de *coridorul Rin-Dunăre* (harta 6) și foarte puțin de coridorul Orient-Mediterana de Est.

Coridorul Rin-Dunăre, a cărui axă principală este formată de căile navigabile interioare Main și Dunăre, leagă regiunile centrale din jurul orașelor Strasbourg și Frankfurt, trecând prin sudul Germaniei spre Viena, Bratislava, Budapesta, București și, în fine, Marea Neagră (Constanța), de o ramură importantă ce pornește de la München spre Praga, Zilina, Kosice și frontiera cu Ucraina.

În trecut, Dunărea constituia un proiect prioritar de sine stătător, însă limitat la căile navigabile interioare. Astăzi, coridorul Rin-Dunăre nu include doar Dunărea, ci face o legătură mai

bună între aceasta și celelalte căi navigabile interioare (Rinul), incluzând căi ferate și rutiere care leagă Europa centrală de Germania și Franța.

Pentru România, conform *Master-planului general de transport*, în cazul infrastructurii rutiere, coridorul Rin-Dunăre, are două dimensiuni, nordică și sudică, însumând 1.199 km de autostradă, aflați în diferite stadii de execuție (Guvernul României, Ministerul Transporturilor, 2016).

Harta 6 – Coridorul Rin-Dunăre, din cadrul rețelei principale TEN-T

Sursa: European Commission, 2018.

Astfel, pentru ruta de nord, în lungime de 828,7 km, cu 607 km operabili, 57,5 km reprezintă proiecte noi de autostradă, aflate în construcție (sectorul Margina-Deva), iar 164,6 km sunt în pregătire pentru construcție (sectorul Sibiu-Pitești, cu perioadă estimată de finalizare anul 2020, și București, linia de centură din partea sudică, având ca termen estimativ de finalizare anul 2023).

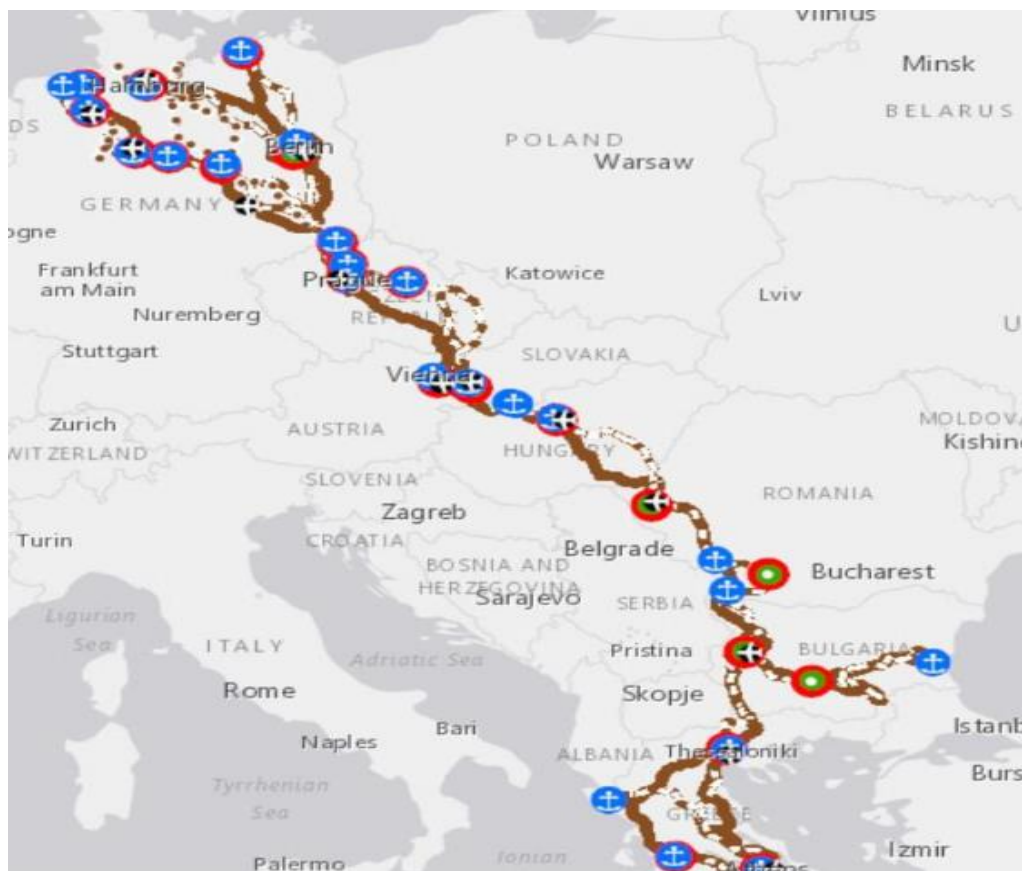
Pentru ruta de sud, în lungime de 370,3 km, există 125 km în etapa de pregătire (Craiova-Pitești) și 246 km în stadiu de proiect (Lugoj-Drobeta Turnu Severin-Craiova).

În cazul transporturilor intermodale, se are în vedere construirea unor terminale specifice la Timișoara (având ca termen de finalizare anul 2018), Craiova (cu termen, în anii 2022-2023), București (2018) și Giurgiu (2016-2018).

Coridorul Orient/Mediterana de Est (harta 7) face legătura între interfețele maritime ale Mării Nordului, Mării Baltice, Mării Negre și Mării Mediterane, optimizând utilizarea porturilor vizate și a autostrăzilor maritime aferente.

Având drept cale navigabilă interioară râul Elba, acest coridor urmărește ameliorarea conexiunilor multimodale dintre nordul Germaniei, Republica Cehă, regiunea panonică și sud-estul Europei (printre care și sud-vestul României). El se extinde pe mare din Grecia până în Cipru.

În trecut, porturile germane nu erau legate printr-un proiect prioritar de țările din Europa Centrală (Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Bulgaria, România). Astăzi, această legătură face parte din coridorul Orient/Mediterana Estică.

Harta 7 – Coridorul Orient/ Mediterana de Est din cadrul rețelei principale TEN-T

Sursa: European Commission, 2018.

Pentru România, în cadrul acestui coridor, rețeaua rutieră însumează 417 km, dintre care 170 km sunt în exploatare (Nădlac-Arad-Lugoj), iar 247 km sunt în faza de proiect (Lugoj-Drobeta Tr. Severin-Calafat).

Rețeaua feroviară aferentă coridorului are o lungime totală de 2.386,4 km, repartizați pe două trasee principale și cinci secundare²⁵. Traseele principale, cu un total de 1.416 km, sunt:

- (1) frontiera cu Ungaria-Curtici-Arad-Timișoara-Orșova-Filiași-Craiova-Golenți-Frontiera cu Bulgaria (traseu în lungime de 539,1 km);
- (2) frontiera cu Ungaria-Curtici-Arad-Simeria-Vințu de Jos-Coșlariu-Sighișoara-Brașov-Ploiești-București Chitila-Fetești-Constanța (traseu de 876,9 km).

Traseele secundare, însumând 970,4 km, sunt:

- (1) frontiera cu Ungaria-Oradea-Cluj/Napoca-Coșlariu (în total 275,8 km);
- (2) Simeria-Târgu-Jiu-Filiași (având 201,6 km);
- (3) Craiova-Videle-București Chitila (208 km);
- (4) Craiova-Videle-Giurgiu (221 km);
- (5) București-Chitila-Giurgiu (64 km).

Legat de activitățile de transport multimodal, se are în vedere construirea terminalelor specifice la Timișoara (2018) și Craiova (2022-2023).

²⁵ Date și prelucrări date după *Documentul de referință al CFR 2018*, link: <http://www.cfr.ro/index.php/ct-menu-item-125> și *Rail Freight Corridor 7 Management Board*, link: http://www.rfc7.eu/interactive_map.

Specific transporturilor aeriene, rețeaua centrală TEN-T cuprinde, pe teritoriul României, aeroporturile Henri Coandă din București și Traian Vuia din Timișoara, iar rețeaua TEN-T globală cuprinde aeroporturile Constanța, Tulcea, Craiova, Sibiu, Cluj-Napoca, Oradea, Baia Mare, Bacău, Suceava și Iași.

Conform Raportului de progres asupra dezvoltării rețelei de transport TEN-T, dat publicității de Comisia Europeană în iunie 2017, situația dezvoltării pe moduri a căilor de transport, la nivelul anului 2015, se prezenta astfel (European Commission, 2017b):

- *la căile ferate*, 81% din rețea era electrificată, iar 76% avea ecartamentul standard;
- *la infrastructura rutieră*, 58,1% îndeplinea standardele impuse de Comisia UE;
- *în cazul căilor navigabile*, 95% erau în acord cu prevederile CEMT, categoria a IV-a, iar toate porturile maritime ale rețelei principale erau conectate la coridoare feroviare TEN-T;
- de asemenea, din cele 38 de aeroporturi principale, 60,5% erau conectate la coridoare feroviare TEN-T.

Pentru finalizarea lucrărilor la *rețeaua principală de coridoare a celor 27 state membre*, Comisia Europeană a estimat *un necesar investițional pentru perioada 2021-2030 cuprins între 350-500 mld. euro* (European Commission, 2018). Pentru întreaga rețea TEN-T, investițiile sunt prognozate la o valoare între 700-1.000 mld. euro.

Pe baza analizelor efectuate de firmele de consultanță M-Five, KombiConsult și HACON, investițiile pentru dezvoltarea celor nouă coridoare principale ale rețelei TEN-T ar putea genera, până în anul 2030, un PIB suplimentar de aproximativ 4.500 mld. euro.

Asta ar însemna un plus de 1,8% pentru PIB-ul UE din 2030 comparativ cu cel din anul 2015 (Schade *et al.*, 2015).

3.2. Infrastructura de transport din România, date și politici

În plan economic, infrastructura de transport este condiția *sine qua non* a unei economii funcționale, conectate și competitive. Din această perspectivă, în ultimele trei decenii, incapacitatea factorilor de decizie de a susține dezvoltarea unei infrastructuri naționale de transport moderne și eficiente a devenit o frână evidentă în calea dezvoltării României.

Proiectele majore au avut întotdeauna mari întârzieri în finanțare și realizare, nu de puține ori fiind abandonate. Schimbarea extrem de inoportună și frecventă a coordonatorilor acestor programe naționale²⁶ a condus la apariția de sincope, discontinuități și, în final, la nerealizarea obiectivului major, ce se dorea a fi dezvoltarea și modernizarea rețelei naționale de transport, în conformitate cu cerințele naționale și ale Uniunii Europene.

Mai mult, politica a fost eronat îndreptată cu precădere spre susținerea construcției de autostrăzi din bani publici și fonduri atrase de la forurile comunitare, în detrimentul finanțării lucrărilor de modernizare și refacere a celorlalte rețele infrastructurale (drumurile naționale și județene, căile ferate, căile navigabile etc).

Bugetul public alocat insuficient pentru această activitate a condus la darea în exploatare, în ultimii 30 de ani, a doar 23 km de noi autostrăzi anual, cu riscul neasumat al deteriorării majore a celorlalte segmente din infrastructura națională.

²⁶ Din anul 1990 și până în prezent, la conducerea Ministerului Transporturilor (cu denumirile alternative) au fost mai mult de 30 de demnitari.

Concomitent, soluții de finanțare mult mai eficiente, precum utilizarea capitalurilor private (construcția de autostrăzi în parteneriat public-privat, în care statul să concesioneze terenul și finanțarea să fie făcută din surse private), au fost neglijate.

România este fruntașă în UE în ceea ce privește alocările din PIB pentru investiții de capital în infrastructură, însă se află pe ultimul loc în ceea ce privește calitatea infrastructurii publice de transport (CAESAR, 2015).

De exemplu, România se poziționa în anul 2013 pe ultimul loc în ceea ce privește calitatea drumurilor, pe locul 26/28 în ceea ce privește calitatea transportului aerian și pe locul 22/23 în ceea ce privește calitatea infrastructurii portuare.

Slaba calitate a infrastructurii naționale de transport determină și lipsa de interes pentru mobilizarea investițiilor private majore în economie. Sunt bine cunoscute cazuri în care investitori strategici s-au retras, amenință cu retragerea sau au ales să investească pe teritoriul statelor vecine, una dintre cauze fiind și lipsa infrastructurii necesare dezvoltării investițiilor.

În România, rețeaua infrastructurilor de transport cuprinde o gamă variată de elemente, printre care cele mai importante sunt căile rutiere, feroviare, navale (fluviale și maritime) și aeriene.

Statistic, din lungimea totală a frontierelor României, 1.117,7 km sunt terestre, iar 1.838,7 km sunt fluviali și maritimi, litoralul românesc al Mării Negre având lungimea de 245 km (MDRAP, 2016).

La sfârșitul anului 2017, conform datelor statistice oficiale, drumurile publice din România totalizau 86.099 km, din care 17.654 km (20,5%) drumuri naționale, 35.149 km (40,8%) drumuri județene și 33.296 km (38,7%) drumuri comunale (INS, 2018).

Din perspectiva modernității, în totalul drumurilor publice, 34.900 km (40,5%) erau drumuri modernizate, 21.074 km (24,5%) drumuri cu îmbrăcămînți ușoare rutiere, 20.037 km (23,3%) drumuri pietruite și 10.088 km (11,7%) drumuri de pământ.

Din totalul drumurilor naționale, 35,1% (6.200 km) erau drumuri europene și 4,3% (763 km) autostrăzi.

Drumurile județene erau în proporție de 38,7% drumuri modernizate, iar drumurile comunale erau în proporție de 41,3% drumuri pietruite.

Din punct de vedere tehnic, 14.459 km (41,4%) din totalul drumurilor modernizate și 10.150 km (48,2%) din totalul celor cu îmbrăcămînți rutiere ușoare aveau durata de serviciu depășită.

Liniile de cale ferată de folosință publică aflate în exploatare însumau 10.774 km, din care 10.635 km (98,7%) linii cu ecartament normal, 5 km linii cu ecartament îngust și 134 km (1,3%) linii cu ecartament larg²⁷.

În componența rețelei de căi ferate în exploatare, 5.990 km reprezentau căi principale (55,6%), dintre care 5.956 km (99,4%) linii cu ecartament normal.

Lungimea simplă a liniilor de cale ferată electrificate era de 4.030 km, reprezentând 37,4% din rețeaua de cale ferată aflată în exploatare.

Densitățile rețelei de drumuri publice la 100 km² de teritoriu era de 36,1% și a liniilor de cale ferată la 1.000 km² de teritoriu era de 45,2‰.

În ceea ce privește transportul maritim și pe căile navigabile interioare, România beneficiază de poziția avantajoasă dată de accesul la Marea Neagră, dar și la fluviul Dunărea.

²⁷ Ecartamentul normal are distanța dintre șine de 1.435 mm, cel larg are distanța de 1.520, iar la cel îngust distanța dintre șine poate varia între 700 și 1.200 mm, fiind folosit cu preponderență în zonele montane, forestiere, agricole și pe șantiere.

Dunărea permite accesul navelor maritime de până la 25.000 tdw în porturile fluvio-maritime Sulina, Tulcea, Galați și Brăila, iar de la Brăila, în amonte, parametrii tehnici de navigație permit accesul navelor de navigație interioară în 29 de porturi.

Principalul port al României este Constanța, care este atât port maritim, cât și fluvial. Principala cale navigabilă interioară este Dunărea, cu cele mai importante porturi: Drobeta Turnu Severin, Giurgiu, Călărași, Brăila, Galați și Tulcea. Legătura portului Constanța cu Dunărea se realizează prin Canalul Dunăre-Marea Neagră și canalul Poarta Albă-Midia Năvodari, ceea ce constituie unul dintre principalele avantaje ale portului Constanța.

În ceea ce privește transportul aerian, în România sunt 17 aeroporturi, nu toate funcționale, dintre care șase pentru trafic intern și internațional, nouă numai pentru traficul intern, unul concesionat și unul fără autorizație (Tomescu *et al.*, 2012). Ca dispunere, acestea sunt localizate în București (Henri Coandă-Otopeni și Băneasa), Timișoara (Traian Vuia), Cluj-Napoca, Constanța, Târgu-Mureș, Oradea, Baia-Mare, Satu-Mare, Arad, Suceava, Iași, Sibiu, Craiova, Tulcea, Bacău și Caransebeș. Cele mai mari ponderi în ceea ce privește traficul de pasageri și mărfuri s-au înregistrat, în ultimii ani, pe aeroporturile: Henri Coandă-București, Cluj-Napoca și Traian Vuia-Timișoara (INS, 2018b).

Principalele țări (după aeroportul de origine) de unde au sosit pasagerii curselor aeriene regulate debarcați în România, în anul 2017, au fost: Italia cu 1.811.262 de pasageri; Regatul Unit cu 1.394.099 de pasageri; Germania cu 1.249.639 de pasageri; Spania cu 871.550 de pasageri; Franța cu 435.665 de pasageri; Belgia cu 319.688 de pasageri; Israel cu 284.245 de pasageri; Olanda cu 272.809 pasageri și Turcia cu 272.514 pasageri (INS, 2018b).

După țara de destinație, cei mai mulți pasageri în curse regulate s-au îmbarcat pentru: Italia, 1.795.966 de pasageri, Regatul Unit, 1.446.224 de pasageri, Germania, 1.303.869 de pasageri, Spania, 869.436 de pasageri, Franța 438.961 de pasageri, Belgia 322.885 de pasageri, Israel 287.397 de pasageri, Olanda 281.130 de pasageri, Turcia 270.903 pasageri.

În ceea ce privește transportul multimodal, ca parte a obiectivelor europene privind transportul durabil, principalele noduri la momentul actual sunt: zona urbană funcțională a municipiului București (care include municipiile Ploiești și Giurgiu), Timișoara, Constanța, Craiova. În cadrul acestor locații, doar portul Constanța beneficiază de facilități intermodale care asigură interoperabilitatea între toate modurile de transport. Datorită dezvoltării economice din ultima perioadă, orașul Cluj-Napoca întrunește premisele pentru a deveni, de asemenea, un nod multimodal important.

3.3. Măsuri și acțiuni pentru sprijinirea binomului dezvoltare economică-infrastructură în România

Dezvoltarea și modernizarea infrastructurii de transport necesare creșterii economice și sociale ar trebui să reprezinte un obiectiv principal pentru Guvernul României. Conform teoriei economice, cu cât densitatea economică este mai mare, cu atât competiția va fi mai mare, deci și productivitatea individuală va fi încurajată (Stoian și Burduja, 2018). Tot acest proces necesită însă investiții majore în drumuri, căi ferate, canale navigabile și aeroporturi în raza zonelor metropolitane active, pentru a facilita creșterea densității economice.

Pe de altă parte, nu este deloc evidentă evoluția favorabilă a regiunilor, din perspective economice, prin simpla dezvoltare a rețelelor de transport și, de aceea, se impune o analiză a efectelor obținabile mult mai amănunțită. Din această perspectivă, se consideră că analiza relațiilor între dezvoltarea economică pe planurile național și regional și infrastructura de transport poate fi realizată pe baza a trei scenarii (Botric, Sisinacki, Skuflic, 2006):

- (1) dezvoltarea pe baza unui surplus de infrastructură;
- (2) dezvoltarea pe baza unui deficit de infrastructură;
- (3) dezvoltarea pe baza unei rețele infrastructurale echilibrat dimensionate.

Într-un studiu al Băncii Mondiale²⁸ se arată că trei factori sunt esențiali pentru dezvoltarea unei țări sau regiuni (World Bank, 2009): (1) intensitatea economică (producția economică pe unitatea de teritoriu); (2) distanța (între centrele generatoare de mobilitate a oamenilor, bunurilor, capitalurilor și ideilor) și (3) integrarea (sistemul de reglementare al activităților, existența sau nu a unor bariere monetare, posibilitatea dezvoltării unor fluxuri transfrontaliere de persoane, bunuri, capital și idei).

Din *perspectiva intensității economice*, studiul elaborat de Banca Mondială a pus în evidență câteva zone importante în România: patruleterul București-Ploiești-Brașov-Pitești, coridorul București-Bacău, zona Timișoara-Arad-Oradea și zona Cluj-Târgu Mureș-Alba Iulia-Sibiu.

Distanța, factor major de influență a schimburilor economice (prin diferențierea, de exemplu, a timpilor de deplasare a mărfurilor și persoanelor), poate fi analizată, în cazul României, prin existența/inexistența unor vectori de conexiune între orașele mari (București, Cluj, Timișoara, Iași etc.) și piața Europei de Vest.

Din *perspectiva integrării*, Uniunea Europeană, prin deschiderea piețelor, reducerea la maximum a diviziunilor (piață unică) și circulația liberă a persoanelor, are ca obiectiv major sprijinirea zonelor mai sărace în procesul de recuperare a diferențelor economice față de regiunile dezvoltate.

Așa se explică faptul că, în perioada 2000-2013, șapte din primele zece orașe ale UE, din punctul de vedere al ratei de creștere a PIB/locuitor, au fost românești: Timișoara, București, Cluj-Napoca, Craiova, Brașov, Iași și Constanța.

Pentru a continua și intensifica aceste procese este nevoie însă de infrastructură modernă, adaptată pentru o mai bună conectare la piața Uniunii Europene, la cerințele de mobilitate din ce în ce mai diversificate. În acest context, pentru România, infrastructura *principală* de transport trebuie finalizată/modernizată cu prioritate. Este cazul traseelor ce aparțin de cele două coridoare prioritare TEN-T care traversează România (pentru relațiile rutier, feroviar, naval, aerian și multimodal).

Concomitent, trebuie modernizată și dezvoltată infrastructura națională de transport care face parte din rețeaua *globală* TEN-T. Aici sunt incluse principalele rute naționale rutiere și feroviare, altele decât cele din coridoarele principale TEN-T.

Trebuie avute în vedere construcția, modernizarea și permanenta adaptare la cerințele utilizatorilor a: centurilor din jurul marilor orașe, începând cu centurile rutieră și feroviară ale Bucureștiului; drumurilor naționale și județene care fac legătura între centrele urbane și zonele lor de proximitate; căilor ferate, în regim de urgență, pentru a permite deplasarea în siguranță și la viteze sporite; porturilor și aeroporturilor, incluzându-le în *hub-uri* multimodale.

Transportul viitorului, în opinia noastră, va fi unul multimodal, în care modurile mai puțin poluante, mai rapide și mai sigure vor avea prioritate în dezvoltare. Este bine cunoscut faptul că infrastructura adecvată dă măsura mobilității și conferă suportul pentru creșterea economică. Totodată, discrepanțele în ceea ce privește calitatea și disponibilitatea infrastructurii pot inhiba acest suport, așa cum se precizează în cel de-al cincilea *Raport de coeziune*, al UE (Comisia Europeană, 2010).

Din păcate, în România de azi, accesibilitatea la infrastructuri moderne este puternic diferențiată de la o regiune la alta, de la o localitate la alta. Dezvoltarea socială tinde să fie mai ridicată în comunele apropiate de oraș decât în cele îndepărtate sau în localitățile aflate „la drum european”, comparativ cu cele care au acces numai la drumuri comunale, județene sau naționale. De altfel, una dintre cauzele

²⁸ World Bank, 2009, *Reshaping Economic Geography*, World Development Report 2009.

principale ale disparităților de dezvoltare inter și intraregionale este dată de accesul diferit al regiunilor la infrastructura de transport județeană, națională și internațională, dar și de calitatea necorespunzătoare a acesteia (Guvernul României, 2007).

O analiză întreprinsă asupra a aproape 90% dintre cele 3.181 de localități urbane și rurale indică faptul că localitățile cele mai dezvoltate din România erau orașe mari, situate în apropierea unor căi de comunicație importante, cu puternică atracție a navetiștilor pentru lucru, localizate în special în Banat, Transilvania sau Dobrogea (Sandu, 2013). În acest context, regiunile care beneficiază de un acces mai bun la infrastructura de transport sunt: București-Ilfov, Centru și Sud. Printre regiunile cu acces limitat la infrastructura de transport este Regiunea Nord-Est. În cadrul acesteia, județul Botoșani are 16,8% drumuri din pământ, nepracticabile.

La nivel intraregional, rețeaua inadecvată de transport împiedică dezvoltarea orașelor mici și mijlocii, a comunelor și a satelor. Multe zone dispun de rețele rutiere între localități foarte slab dezvoltate (de exemplu, satele din Delta Dunării, Munții Apuseni, Carpații de Curbură, Podișul Mehedinți), determinând involuția economică a acestora și chiar izolarea unor localități.

3.4. Ce poate fi făcut pentru îmbunătățirea infrastructurii de transport din România

Comisia Europeană impune folosirea fondurilor europene pentru finanțarea proiectelor de infrastructură de transport ce sunt parte a rețelei principale TEN-T. Fiecare țară își negociază însă individual dezvoltarea rețelei de transport TEN-T, fiind incluse în acest demers proiecte care aparțin de rețeaua principală (*Core Network*) și proiecte ce fac parte din rețeaua extinsă (*Comprehensive Network*), pentru toate modurile de transport (rutier, feroviar, naval, aerian).

În ceea ce privește *coridoarele principale* care străbat România, situația proiectelor identificate, la nivelul anului 2018, conform datelor Comisiei Europene, era următoarea (European Commission, 2018):

A. Rin-Dunăre:

- (cale ferată) Frontiera cu Ungaria-Arad: elaborarea studiilor pentru realizarea unei rețele de transport de mare viteză;
- (cale ferată) Arad-Brașov-București-Constanța: modernizarea pe secțiuni și elaborarea de studii pentru rețea de mare viteză;
- (fluvial) Dunăre (canal principal)-Canal Dunăre-Marea Neagră: activități și elaborare de studii pentru îmbunătățirea condițiilor de navigație (decolmatare, dragare și modernizare maluri), modernizarea porturilor fluviale și crearea de noduri multimodale (cale navigabilă-cale ferată);
- (porturi navale) Giurgiu, Galați: modernizarea *hub*-urilor multimodale și îmbunătățirea conexiunilor cu zonele din interiorul țării;
- (fluvial) pe traseul Dunării, în zona porturilor Constanța, Midia, Sulina: activități și elaborare de studii pentru îmbunătățirea condițiilor de navigație și dezvoltarea nodurilor multimodale;
- (fluvial) Canalul Dunăre-București: studii și activități conexe;
- (maritim) portul Constanța: dezvoltare nod multimodal și modernizare terminal;
- (cale ferată): Craiova-București: studii și activități conexe.

B. Orient/Mediterana de Est:

- (cale ferată) Frontiera cu Ungaria-Arad-Timișoara-Calafat: modernizare rețea;

- (cale rutieră) Frontiera cu Bulgaria-Craiova: modernizare cale de rulare și punct de frontieră (Calafat).

Pentru dezvoltarea și modernizarea căilor rutiere, în perioada 2014-2020, din cadrul proiectelor care cuprind rețeaua globală a TEN-T, la nivel național, se estima, conform Master-planului general de transport al României (MPGTR), *un necesar de aproape 13 mld. euro*, din care se aveau în vedere *finanțări europene de aproximativ 4,6 mld. euro* (Guvernul României, 2016).

Restul de 8 mld. euro trebuiau asigurați prin fonduri de la bugetul de stat sau alte surse. Din cei 4,6 mld. euro existenți scriptic, aproape 1 mld. euro erau rezervați pentru proiecte *întârziate*, proiecte deja începute din programarea bugetară 2007-2013 (Moșneag, 2018).

Alți 3,7 mld. euro erau prevăzuți pentru autostrăzile Sibiu-Pitești, Comarnic-Brașov și Târgu Neamț-Ungheni. Practic, doar cu aceste autostrăzi și cu proiectele deja începute era consumată întreaga alocare de fonduri europene, însă niciunul dintre cele trei proiecte nu a început în anul 2017, așa cum era prevăzut.

Locul acestora nu a fost luat însă de alte proiecte prevăzute în MPGTR, precum autostrăzile Suplacu de Barcău-Borș, Pitești-Craiova sau Bacău-Pășcani și nici de noi proiecte de drumuri expres, transregio sau variante ocolitoare.

La *căile ferate*, conform aceluiași MPGTR, necesarul investițional era, pentru aceeași perioadă 2014-2020, de *aproximativ 6,6 mld. euro*, din care 4,1 mld. euro asigurați prin finanțare europeană. Situația actuală evidențiază existența unor proiecte noi, contractate pentru execuția lucrărilor atât pe tronsonul Simeria (km 614) spre Curtici, cât și pe linia Brașov-Sighișoara, unde CFR beneficiază de o finanțare prin *mecanismul de interconectare a Europei*, de aproximativ 1 mld. euro.

Pentru *segmentele navale și aeriene*, situația este mai complicată. Chiar dacă, așa cum a fost prezentat anterior, marile proiecte ale coridoarelor principale TEN-T care străbat România vizează aceste domenii (cu precădere pe cel naval), autoritățile românești sprijină foarte puțin modernizarea căilor navigabile, a porturilor și aeroporturilor. Bineînțeles, activitatea nu este total blocată, dar, din păcate, foarte puțin susținută. Cu toate acestea, în anul 2011, în conformitate cu *cerințele Strategiei Uniunii Europene pentru regiunea Dunării* (SUERD)²⁹, autoritățile românești au fost nevoite să demareze câteva proiecte de infrastructură în domeniul naval.

Dintre acestea, amintim: modernizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră; modernizarea Canalului Poarta Albă-Midia-Năvodari; îmbunătățirea condițiilor de navigație pe Dunăre (sectorul Călărași-Brăila); îmbunătățirea condițiilor de navigație pe sectorul comun româno-bulgar al Dunării; modernizarea porturilor Giurgiu, Corabia, Oltenița și Calafat și construcția canalului Dunăre-București, proiect care se dorea a fi susținut financiar în cadrul unui parteneriat public-privat. O parte dintre proiecte au fost finalizate, altele sunt în curs de derulare, iar unele au fost abandonate.

Pentru *aerogările românești*, în afara unor activități modeste de modernizare a principalelor trei terminale (Henri Coandă-București, Traian Vuia-Timișoara și Cluj-Napoca), UE a avut în vedere alocarea unor fonduri importante și pentru modernizarea altor aeroporturi din România. La Iași, finanțarea europeană a fost de aproximativ 40 de mil. euro, la Oradea 18 mil. euro, la Constanța 12 mil. euro, la Suceava 25 de mil. euro, la Baia Mare 15 mil. euro, la Craiova 6 mil. euro, la Satu Mare 5 mil. euro, iar la Tulcea 12 mil. euro.

²⁹ În anul 2010, Comisia Europeană, pe baza contribuțiilor aduse de statele riverane Dunării, inclusiv România, a inițiat Strategia Uniunii Europene pentru regiunea Dunării (SUERD). Aceasta a avut ca obiectiv major îmbunătățirea condițiilor de transport fluvial, în contextul interconectării, consolidării, creșterii prosperității și a protecției mediului în regiunea Dunării.

Cu toate acestea, lipsesc proiectele de dezvoltare finanțate din fonduri comunitare la două dintre cele mai importante aeroporturi: Henri Coandă-București și Traian Vuia-Timișoara, ambele aflate sub autoritatea Ministerului Transporturilor. Din cauza regulilor europene privind ajutorul de stat, cele două nu pot beneficia de finanțare europeană, așa că dezvoltarea lor se poate face doar din surse proprii sau de la bugetul de stat (Moșneag, 2018).

Având în vedere toate aspectele menționate, precum și nevoia crescută de mobilitate și gradul scăzut al modernității rețelelor infrastructurale, se impun câteva *măsuri prioritare*, în opinia noastră, dintre care subliniem:

A. Pe termenele scurt și mediu:

- ◆ dezvoltarea unui sistem de transport durabil, coerent atât din punctul de vedere al infrastructurii, cât și legislativ, astfel încât să se poată integra rapid și fără distorsiuni majore în sistemul vest-european. Efectele principale constau în diminuarea dezechilibrelor intermodale actuale și stimularea dezvoltării accentuate și prioritare a transporturilor de mare capacitate, cu efecte minimale asupra mediului, precum cele intermodal, feroviar și naval;
- ◆ reorientarea alocațiilor financiare bugetare de la construcția de autostrăzi către modernizarea și creșterea capacității drumurilor europene și naționale. Luând în calcul unele valori medii estimative, de două mil. euro pentru construcția unui km de autostradă și de 300.000 euro pentru modernizarea/reabilitarea unui km de drum național/european, putem concluziona că refacerea totală a rețelei actuale de drumuri naționale, la exigențe sporite și în parametrii europeni, ar costa în medie cât construcția a 2.000 km de autostrăzi și ar crea mult mai multe locuri de muncă, prin amploarea și repartitia geografică a lucrărilor (Fistung F.D., Miroiu R., Popescu T., Șerbulescu R., 2008);
- ◆ modernizarea și dezvoltarea infrastructurii feroviare și a terminalelor multimodale. Construcția/modernizarea unui km de cale ferată creează în medie de două ori mai multe locuri de muncă decât activitățile de modernizare a unui km de drum;
- ◆ modernizarea sistemelor logistice ale căilor ferate (instalații performante de încărcare-descărcare în incinta majorității stațiilor feroviare; sisteme specifice performante pentru formarea garniturilor de tren; sisteme de reducere a consumurilor energetice etc.), numai sistemele neperformante de formare a garniturilor determinând, de exemplu, creșterea timpului efectiv de transport cu aproximativ 50% și a costurilor de transport cu 20%;
- ◆ în domeniul transportului fluvial, trebuie susținută în continuare constituirea unor societăți mixte și vânzarea unor nave către echipaje, după modelul olandez, dublate de intervenții la nivelul ministerului de resort care să faciliteze cooperarea europeană în domeniul transportului de mărfuri pe Dunăre.

B. Pe termenele mediu și lung:

- ◆ Reducerea disparităților regionale, prin dezvoltarea infrastructurilor de transport. Efectele acestei acțiuni sunt de creare a premiselor de dezvoltare economică echilibrată a tuturor regiunilor României. La ora actuală, unele dintre acestea sunt defavorizate, nefiind atractive din cauza calității neadecvate sau a lipsei infrastructurilor de transport;
- ◆ încurajarea permanentă a acelor subsisteme de transport care să susțină procesele de dezvoltare durabilă. Măsura concretă este de internalizare a costurilor externe. Doar prin internalizarea a jumătate din valorile costurilor externe cauzate de transportul rutier, estimat la circa 4 mld. euro anual, s-ar putea colecta anual aproximativ 2 mld. euro, care ar putea fi

îndreptate spre întreținerea/modernizarea/extinderea în fiecare an a circa 7.000 km de drumuri naționale sau căi feroviare și ar spori semnificativ numărul locurilor de muncă din domeniu;

- ◆ atragerea de investiții private în procesul construcției de autostrăzi, conform modelului francez. România este *prea săracă în fonduri bugetare* pentru a-și permite să susțină, exclusiv, construcția de autostrăzi. Rezultatele, politiciile greșite a ultimelor trei decenii sunt grăitoare: puțin peste 600 de km de autostrăzi noi, construite cu fonduri supradimensionate;
- ◆ reorientarea activităților de transport marfă dinspre sectorul rutier, actualmente preponderent, către transporturile intermodale, feroviare sau navale. Concomitent, trebuie adoptate măsuri de modernizare/construcție a infrastructurilor specifice (terminale multimodale), de modernizare/completare a parcului de vehicule specializat, de implementare a unui sistem de management integrat al transportului, de adoptare a unor sisteme performante de monitorizare a parcursului mărfurilor, de calificare a personalului etc. Efectele obținute vor fi atât pe plan ecologic (scăderea influențelor negative asupra mediului), cât și economice (scăderea timpilor de deplasare și a costurilor de transport pe tona de marfă, creșterea numărului de locuri de muncă etc.);
- ◆ construcția de noi terminale aeriene, moderne, în zone-„cheie” ale României (ca, de exemplu, în zona Brașovului sau la Turnu-Severin), care să poată satisface, concomitent, transportul aerian civil de călători și marfă, atât pe rute internaționale, cât și naționale.

Bibliografie

- Ananicz, K. (coord.), (2014), *Poland's 10 Years in the European Union*, Ministry of Foreign Affairs, Warszawa
- Botric, V.; Sisinnacki, J.; Skuflic, L. (2006), *Road infrastructure and regional development: some evidence from Croatia*, Paper prepared for the 46th Congress of the European Regional Science Association Volos, Greece, August 30th-September 3rd, 2006, link: <http://www.sre.wu.wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/88.pdf>.
- Fistung, F.D.; Miroiu, R.; Popescu, T.; Șerbulescu, R. (2008), *Competiția în transporturi: dimensiuni și influențe specifice pieței din România – Procesul de susținere a dezvoltării durabile*, Centrul de Economia Industriei și Serviciilor, studiu pentru INCE, Academia Română, București
- Goodwin, F. (2000), *Transport, Infrastructure and the Economy. Why new roads can harm the economy, local employment and offer bad value to European tax payers*, European Federation for Transport and Economy, Brussels
- Jez, A. (2016), *Infrastructure Investment Inside and Outside of the Eurozone*, Proceedings of the National Conference on Undergraduate Research (NCUR), University of North Carolina at Asheville Asheville, North Carolina, April 7-9, link: <https://www.google.ro/search?q=infrastructure+importance+to+euro+zone+accesion+process&oq=infrastructure+importance+to+euro+zone+accesion+process&aqs=chrome..69i57j21970j1j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
- Moșneag, D. (2018), *Cum transpunem desenul TEN-T în realitatea românească?*, în *Transporturi și infrastructură. Concepte și instrumente operaționale* (coord. Stoian, M.; Burduja, S.), Editura Club România, București
- Nemoianu, D. (2018), *Infrastructura – Tendințe critice emergente în 2018-2020*, în *Transporturi și infrastructură. Concepte și instrumente operaționale* (coord. Stoian, M.; Burduja, S.), Editura Club Romania

- Sandu, D. (coordonatorul Consiliului Consultativ pentru Regionalizare – CONREG) (2013), *Disparități și fluxuri în fundamentarea social-economică a regionalizării administrative a României*, București, link: <https://image.stirileprotv.ro/media/document/61323908.pdf>
- Schade, W.; Krail, M.; Hartwig, J.; Walther, C.; Sutter, D.; Killer, M.; Maibach, M.; Gomez-Sanchez, J.; Hitscherich, K. (2015), *Cost of non-completion of the TEN-T*, Study on behalf of the European Commission DG MOVE, Karlsruhe, Germany
- Stoian, M.; Burduja, S. (2018), *Transporturi și infrastructură. Concepte și instrumente operaționale*, Ed. Club Romania
- Tomescu, T.; Georgescu, I.; Căncescu, A. (2012), *Dezvoltarea transportului aerian în lume, în România și în județul Brașov*, Buletinul AGIR nr. 1/2012 (<http://www.agir.ro/buletine/1266.pdf>)
- ***, Centrul pentru Acces la Expertiza Studenților și Absolvenților Români (CAESAR) (2015), *România în 3D. Soluții pentru o Românie democratică, dezvoltată, demnă*, http://www.fundatiacaesar.ro/wp-content/uploads/2016/06/Roma%CC%82nia-i%CC%82n-3D_Final.pdf
- ***, Comisia Europeană (2010), *Concluziile celui de-al cincilea raport privind coeziunea economică, socială și teritorială: viitorul politicii de coeziune*, COM(2010) 642/3, Bruxelles
- ***, Comisia Europeană (2013), *Noua politică a UE privind infrastructura de transport – context*, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-897_ro.htm
- ***, European Commission (2015), *TEN-T Core Network Corridors*, http://ec.europa.eu/transport/infrastructure/tentec/tentec-portal/site/maps_upload/SchematicA0_EUcorridor_map.pdf
- ***, European Commission (2017a), *Delivering Trans-European Transport Network (TEN-T). Facts and Figures*, http://www.connectingeu.eu/documents/Delivering_TEN_T.pdf
- ***, European Commission (2017b), *Progres Report TEN-T 2014-2015*, <https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/com20170327-progress-report-tent-2014-2015.pdf>
- ***, European Commission (2018), *Mobility and Transport*, https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/rhine-danube_en
- ***, Guvernul României (2007), *Programul operational regional 2007-2013*, http://old.fonduri-ue.ro/res/filepicker_users/cd25a597fd-62/Doc_prog/prog_op/1_POR/POR.pdf
- ***, Guvernul României, Ministerul Transporturilor (2016), *Master-plan general de transport al României*, <http://www.mt.gov.ro/web14/strategia-in-transporturi/master-plan-general-transport/documente-master-plan1>
- ***, Institutul Național de Statistică (2018a), *Lungimea căilor de transport la sfârșitul anului 2017*, http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/lungimea_cailor_de_transport_la_sfarsitul_anului_2017.pdf
- ***, Institutul Național de Statistică (2018b), *Transportul aeroportuar de pasageri și mărfuri. Anul 2017*, București, ISSN 2065-7129
- ***, MDRAP (2016), *Strategia de dezvoltare teritorială a României. România policentrică 2035. Coeziune și competitivitate teritorială, dezvoltare și șanse egale pentru oameni*, adoptată de Guvernul României la dat de 05.10.2016
- ***, World Bank (2009), *Reshaping Economic Geography*, World Development Report 2009

Listă prescurtări

ALERT-CN = Algoritmul alertare timpurie a abaterii de la convergența economică nominală
AMC = Asset Management Company (Societatea de administrare a activelor)
APIA = Agenția de Plăți și Intervenții pentru Agricultură
AQR = Asset Quality Review (Evaluarea calității averii)
BCE = Banca Centrală Europeană
BIS = Comitetul Basel pentru Supraveghere Bancară
CCEN = Criterii de convergență economică nominală
CCER = Criterii de convergență economică reală
CE = Comisia Europeană
CE = Consiliul European
CEE = Comunitățile Economice Europene
CIM = Consumul intern de materiale
CNF-PNAME = Comisia națională de fundamentare a Planului național de adaptare a monedei euro
EBA = Autoritatea Bancară Europeană
ECB = European Central Bank (Banca Centrală Europeană)
ECOFIN = Economic and Financial Affairs Council (Consiliul de Afaceri Economice și Financiare)
ECOSOC = Comitetul Economic și Social
EFSI = European Fund for Strategic Investments (Fondul european pentru investiții strategice)
ERM II = Mecanismul cursului de schimb II
FEADR = Fondul european pentru dezvoltare rurală
FED = Rezerva Federală (Banca Centrală a SUA)
FEGA = Fondul european de garantare agricolă
FESF = Facilitatea europeană pentru stabilitate financiară
FME = Fondul Monetar European
FMI = Fondul Monetar Internațional
FOMC = Comitetul Federal pentru Operațiuni de Piață
FUR = Fondul unic de rezoluție
GFCC = Global Federation of Competitiveness Councils (Federația Internațională a Consiliilor pentru Competitivitate)
GIPSI = Grecia, Irlanda, Portugalia, Spania, Italia
IFN = Instituții financiare nebancare
IMD = Institute for Management and Development (Institutul de Management și Dezvoltare)
ISD = Investiții străine directe
IT = Tehnologia informației
MES = Mecanismul European de Stabilizare
MTO = Obiectiv pe termen mediu
MUR = Mecanismul unic de rezoluție
MUS = Mecanismul unic de supraveghere
OCENS = Observatorul concurenței economice nominale sustenabile

OECD = Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică)

PAC = Politica agricolă comună

PAZE = Politica aderării la zona euro

PIB = Produsul intern brut

PND = Planul național de dezvoltare

PPP = Parteneriatul public-privat

PSC = Pactul de stabilitate și creștere

QE = Relaxare cantitativă

RAD-AS = Rutina analitică de ajustare structurală

RAD-FT = Rutina analitică de decizie *fine tuning*

RAD-RS = Rutina analitică de reformă structurală

ROAD-MAP = Foaia de parcurs pentru adoptarea de către România a monedei euro

SAU = Suprafața agricolă utilizată

SEBC = Sistemul European al Băncilor Centrale

SEGD = Sistemul european de garantare a depozitelor

SGD = Sistemul de garantare a depozitelor

Six-Pack = Pachetul de șase acte legislative

SM = Stat membru

SMI = Sisteme de măsurare inteligentă

TA = Tratatul de aderare

TFUE = Tratatul de funcționare a Uniunii Europene

UAM = Unitatea anuală de muncă

UB = Uniunea bancară

UE = Uniunea Europeană

UEM = Uniunea Economică și Monetară

UF = Uniunea fiscală

UP = Uniunea politică

WEF = World Economic Forum (Forumul Economic Mondial)

Academia Română, prin institutele sale de cercetare și echipele de studii academice de profil, a contribuit la realizarea strategiilor esențiale – Schița privind trecerea la economia de piață (1990), Strategia de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană (1995) și Strategia națională de dezvoltare a României pe termen mediu (2000), document important pentru negocierea protocolului de aderare a României la UE (2000) – pentru destinul postdecembrist al României, vizând reformarea economiei și integrarea economică în Uniunea Europeană.

Prin participarea activă în cadrul exercițiilor de planificare strategică a parcursului țării, care s-au finalizat printr-un consens politic și social-național, Academia Română și-a exprimat, o dată în plus, atașamentul și angajamentul de a fi întotdeauna în serviciul națiunii. Se poate afirma că, și datorită acestor contribuții, România este țară membră, cu drepturi depline, la cel mai grandios proiect politic european, Uniunea Europeană.

Experiența a demonstrat că fundamentul oricărui demers îl reprezintă o profundă cunoaștere a realităților, deopotrivă prin analize, cercetări academice și dezbateri largi cu toți actorii implicați pentru consensualizarea unui plan de acțiune cu obiective generale și specifice, precum și cu etape de implementare specifice.

Date fiind consecințele și lecțiile crizei financiare internaționale, Uniunea Europeană se află, în prezent, într-un amplu program de reformare, care urmărește, în egală măsură, consolidarea creșterii economice și continuarea construcției complexe a Uniunii Economice și Monetare. România este chemată să își exprime opțiunea oficială clară pentru viitorul construcției europene, astfel încât interesele ei naționale să fie cât mai bine reprezentate și protejate. Fundamentele respectivei reforme se regăsesc în documente de poziție, iar elaborarea scenariilor cu privire la viitorul Uniunii Europene și, implicit, al României, se află și în analiza institutelor de cercetare de profil ale Academiei Române.

În noul context geopolitic european și având în vedere importanța reformării UE asupra fiecărui stat membru în parte, Academia Română consideră necesară implicarea în sprijinirea autorităților pentru ca deciziile adoptate de acestea să aducă România cât mai aproape de zona euro, ca o garanție a concretizării obiectivelor sociale, economice și de securitate comune statelor membre ale UE.

Concentrarea resurselor științifice academice către atingerea acestui obiectiv s-a materializat în inițierea și promovarea unui nou proiect de interes național, respectiv **„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”**.

Coordonarea dezbaterilor și a lucrărilor generatoare de sinteze pe probleme specifice și a variantelor de soluții este încredințată Institutului de Economie Mondială, unitate componentă a Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, care va urmări întregul proces al elaborării proiectului.

Derularea și tematica proiectului *„Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”* vor reliefa interesul național, în concordanță cu etapele de parcurs ale reformei Uniunii Economice și Monetare.